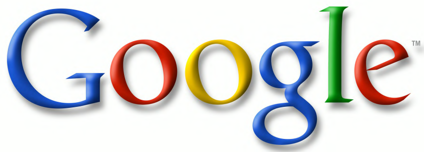
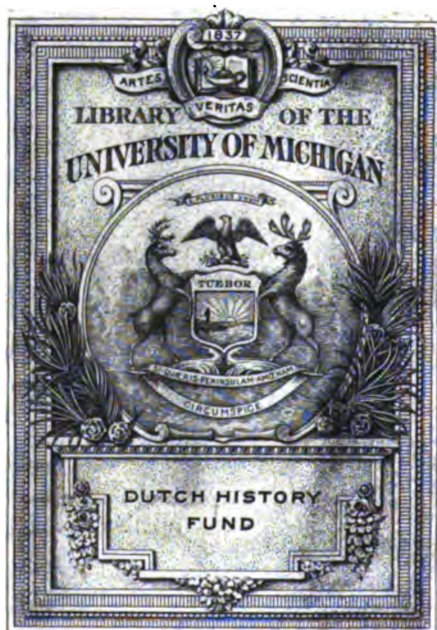

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

MENGELWERK,

VOOR

1822.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK

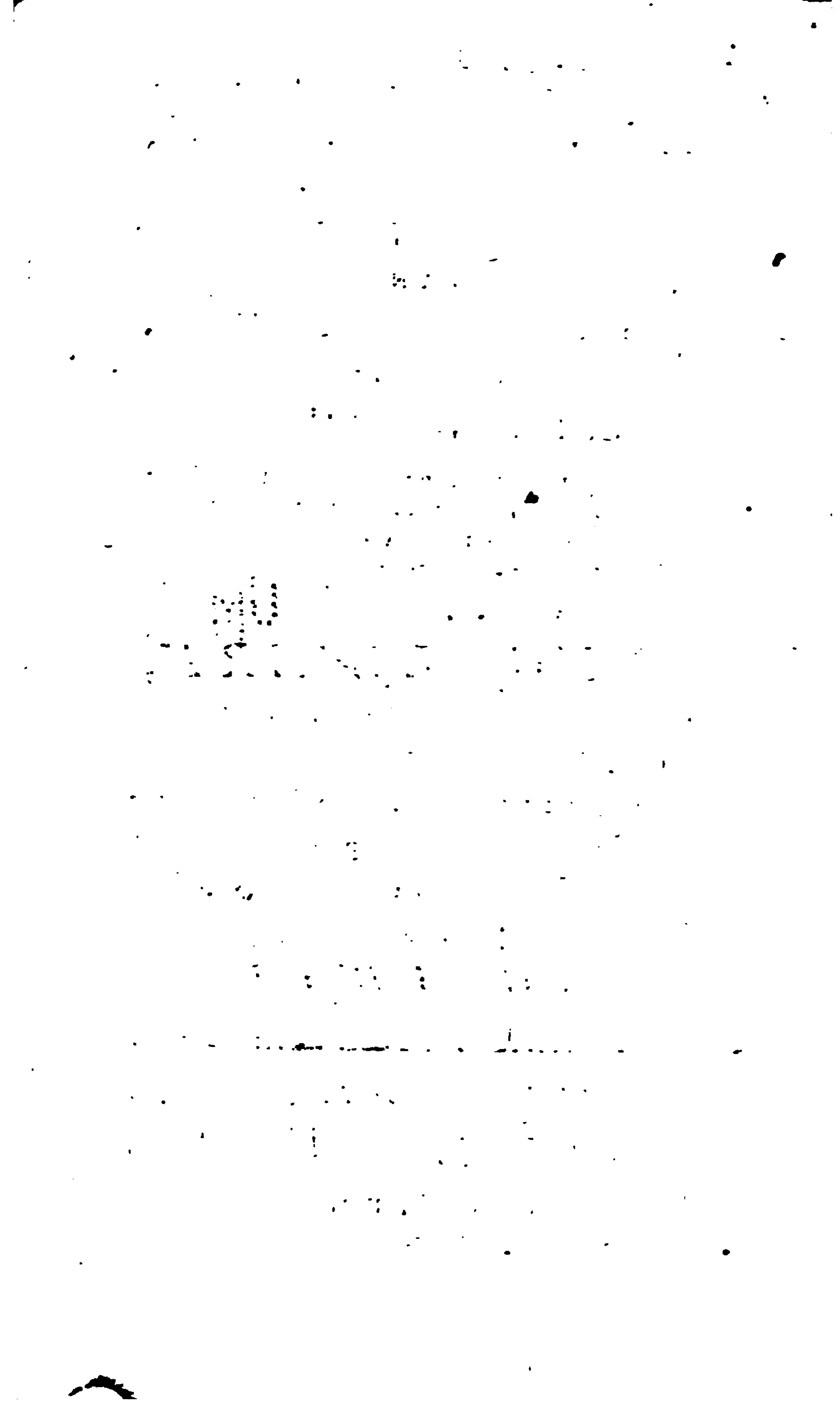
VOOR

1822.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1822.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

* 3 FRANS

Waar-

Bui-

Waar-

De Plaat van den *Dierenriem* te plaatsen tegenover bl. 676.

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DE STELLING VAN HERDER, DAT DE MENSCH EEN MIDDELWEZEN IS ONDER DE DIEREN DEZER AARDE (*).

Door

J. VAN DER HOEVEN,

Phil. Nat. Cand. te Leyden.

(Voorgelezen in een letterkundig Gezelschap.)

Er is eene soort van Schrijvers, wier geschriften ons steeds met dezelfde bekoorlijkheid tot zich trekken. Het zijn zulke, die bij de gaaf van wèl en juist te denken tevens die voegen van zich ongedwongen, vrij en bevallig uit te drukken; het zijn zoodanige, die niet tevreden zijn tot ons verstand te spreken, maar die ook de fijnste snaren van ons gevoel weten aan te doen en te roeren; het zijn diegene, die met waarheid en opregtheid in hunne schriften zichzelve aan ons openbaren, en hunne ziel in hunne woorden doen doorschijnen; zulke, eindelijk, die bij zucht tot waarheid gevoel voor waarachtig schoon gelukkiglijk weten te paren. En wat zoude, zonder dit gevoel voor het schoone, alle onze kennis wezen? Niets, M. H., dan een dor geraamte, of, zoo gij liever wilt, niets dan een welgevormd lijk, hetwelk alle mogelijke en denkbare volkomenheden in zich vereenigde, en waaraan alleen *het leven* ontbrak!

Onder deze Schrijvers meen ik HERDER te moeten tellen; een man, wiens naam ik nooit noem, zonder diepe bewondering zijner grootheid. Een zonderling Ge-

nie,

(*) Zie zijne *Ideën zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Carlsruhe*, 1794. *I Th. S.* 100—108.

nis, eenvoudig en ongedwongen; opregt genoeg, om met alle zijne denkbeelden den Godsdienst te verbinden. Begaafd met eene onbegrijpelijke verbeeldingskracht, waardoor hij u, bij zijne beschrijvingen der oude volken, te midden van het tooneel der geschiedenis weet te verplaatsen; en daarbij voorzien met een' rijken schat van kundigheden, in het vak der oude talen zoo wel, als in dat der geschiedenis, en in de wetenschap der natuur en des menschen.... Door deze eigenschappen, alle tot één geheel zoo volkomen, zoo harmonisch vereenigd, laat het zich inderdaad eenigermate verklaren, waarom men HERDER uit zijne schriften niet slechts hoogacht, maar ook liefheeft.

Men ontmoet in de schriften van dezen grooten man vele korte plaatsen, welke zooveel stof tot nadenken opleveren, dat een meer middelmatig mensch aan derzelver uitwerking gelukkig kan arbeiden; en zoo is het lezen zijner werken niet slechts nuttig om onze kennis uit te breiden, maar om onszelve tot denken aan te sporen; en hij is niet minder verwonderingwaardig door hetgeen hij in ons opwekt, dan door hetgeen hij ons mededeelt.

Onder deze vlugtig neêrgeschrevene gedachten is er eene, aan welker opzettelijke ontvouwing ik in dit uur mijne geringe krachten beproeven wilde; het is deze: *de mensch is een middelwezen onder de dieren dezer aarde*; en, zoo deze rede u niet geheel ongevallig is, ik zal het dankweten aan hem, die er mij de eerste aanleiding toe gegeven heeft.

Ik zal deze beschouwingen van den mensch, als middelpunt der dierlijke schepping, in twee gedeelten verdeelen, waarvan het eerste aan de ontvouwing der stelling: *dat alle diervormen trapswijze tot den mensch schijnen te naderen*, zal zijn toegewijd; terwijl ik in het tweede zal trachten aan te toonen, *dat de mensch, hoewel hij in bijzondere opzigten door sommige dieren overtroffen wordt, echter allen in harmonische ontwikkeling van geheel en deelen te boven gaat, en daardoor datgene is, wat hij is.*

I. In

I. In de doode of onbewerktuigde natuur schijnt alles nog in stille rust te zijn. De delfstoffen zijn dood, zoo wij ze met planten en dieren vergelijken. Wij willen niet van die *Duitsche* overnieuwheid spreken, die ook aan mineralen leven toeschrijft; omdat het ons voorkomt, dat dit geheele geschil niets anders is, dan, op zijn best genomen, een nutteloze woordenstrijd. Zoo men *leven* wil noemen, wat niets anders is dan gevolg en gewrocht van de algemeene grondkrachten der natuur, dan verwart men namen en begrippen. Want de krachten, die in en op de delfstoffen werken, zijn in het kleinste stofdeeltje eveneens werkzaam als in den grootsten berg, en zij brengen dezelfde gedaanten voort, in het groote en in het kleine, in den kolossalen granietklomp en in deszelfs kleinste kristallen. Doch dit is zeker, die delfstoffen zijn, even zoo wel als de levende en bewerktuigde wezens, gewrochten eener scheppende Almagt, die slechts te spreken had, en *het stond er; slechts* te gebieden, en het was er!

Zamengestelder zijn de bestanddeelen, en fijner is de wijze, waarop zij verbonden zijn, in de gewassen. Aan dezen schrijven wij *leven* toe, waardoor wij den grond aanduiden van verschijnsels, die wij in deze wezens waarnemen, en die met de algemeene wetten der natuur in strijd schijnen te wezen. Ontneem aan eene plant het leven, en weldra keeren de bestanddeelen, als ware de band weggenomen, die ze aaneenhechtte, tot ontbinding terug, om in nieuwe verbindingen de eeuwige jeugd der natuur ten toon te spreiden. Er is dus een beginsel in de levende plant, dat dezelve voor ontbinding beveiligt. Ditzelfde beginsel herkennen wij in eene gestadige voeding, waardoor elk verlies hersteld, en de groei en ontwikkeling bevorderd wordt. Voeding is de hoofdbestemming der plant. Buizen en vaten ontwikkelen zich; zij voeren de sappen, die ter voeding dienen; zuigen in, en wasemen uit. Wortel, stam en blad slorpen en zuigen; maar op verschillende wijzen, door onderscheidene buizen, verschillende stoffen. Maar de planten leven niet

flechts voor zichzelve; zij kunnen ook hare foort in ftand houden; zij hebben ook eene voortplanting. Dit is de hoogfte verrigting in het plantenleven. Daarom heeft ook de natuur de werktuigen, hiertoe dienende, zoo fchoon ingerigt en zoo heerlijk getooid. De fchoone bloemen zijn, gelijk HERDER ze noemt, de bruidsbedden der onfchuldige planten. Waar de wufte mensch zoo vaak niets dan het fchoone ziet, heeft de altijd wijzere Natuur het fchoone en het nuttige zamen vereenigd. Doch, wat fpreek ik van eene wijze Natuur? Wat fpreek ik niet liever van haren eeuwigen Grondvester, die, door verfchillende vermenging en zamenvoeging van krachten en grondftoffen, hier eene fchoone bloem, en ginds een' ruwen bergklomp formeerde?

Wanneer wij bij de planten niets dan voeding en voortplanting befpeuren, en in haar zamenftel niets ontdekken dan de werktuigen hiertoe dienende, zoo ontmoeten wij bij de dieren nog daarenboven gevoel en beweging, en de aan deze verrigtingen dienstbare werktuigen, fpieren en zenuwen. Er zijn door het vergrootglas, dat ons reeds zoo dikwijls in één' waterdrop eene geheele wereld ontdekken deed, diertjes waargenomen, die, bijkans niets dan beweegbare ftipjes zijnde, op den laagften trap ftaan van al wat dierlijk leeft en gevoelt. Zij leven ook nog, gelijk de planten, door opflorping; doch zij bezitten hiertoe noch buizen, noch vaten. Hetzelfde weeffel, dat hier zuigt en florpt, gevoelt ook, en beweegt zich, en vereenigt in zich zenuw- en fpiervezel, huid en ingewanden tevens.

In de polyp begint de natuur eenige werktuigen, en daardoor tevens de daarin gelegde krachten, langzaam af te zonderen. De voedingswerktuigen worden zigtbaar. De vrucht zondert zich reeds van het moederlijf af, hoewel zij nog plantaardig op den moederftam gehecht blijft. Op deze jongere polijp zijn dikwijls wederom kinderen en later nakroost geënt; zoo groeit de algemeene moederftam, en elke polijp fchiet weder nieuwe loten. Allen leven voor zichzelve in deze kleine maatfchappij,

en

en echter leeft ook elke polyp voor het geheel; want door de bijzondere voeding wordt ook het geheel gevoed. Het plantaardige van haar leven blijkt ook daaruit, dat zij het licht beminnen en opzoeken; voor het overige houden zij zich onbewegelijk aan hare plaatſen bevestigd; alleen de voeldraden bewegen zich, om de prooi te bebemagtigen. Dit eenzelvige polypenleven wint in onverſtoorbaarheid, wat het in verſcheidenheid mist. Hoe men ook eene polyp doorſnijde, van elk gedeelte wordt een nieuw dier; zoodat de hand des waarnemers eerder vermoeid zal worden, dan de vormkracht der natuur zal zijn uitgeput. Deze herſtellingskracht der polypen heeft veel geruchts gemaakt; maar wat is zij anders, die herſtellingskracht, dan een gevolg van het onvolkomene maakſel van dit dier, dat in deszelfs kleinſte vezelen op dezelfde wijze leeft als in het geheel? Zoo kan ook een kwikbolletje doorgeſneden worden, en elk deeltje vormt zich tot een nieuw, aan het grootere geheel gelijkvormig kogeltje (*). Gelijk de zamengeſtelde polypen één zelfde leven hebben, zoo ſchijnen zij ook ſlechts éénen wil te bezitten; zoo men datgene *wil* verkoos te noemen, wat beter eene voedingsdrift zoude heeten.

Reeds meer zamengeſteld dan dat der dierplanten is het maakſel der wormen. Men ziet in dezen reeds de eerſte ſporen van een zenuwgeſtel, en te gelijk worden ook de werktuigen der ſpijsvertering meer en meer ontwikkeld en veredeld. — De wormen geleiden tot de inſekten. In dezen ziet men reeds zintuigen. Het inſekt is bijna geheel zin- en bewegingswerktuig, ten minſte in deszelfs volkome-

(*) Deze vergelijking behoort aan Dr. L. OKEN. Zoo men voor het overige over de polypen iets ſchoons wil lezen, ſla men de *Mémoires* van den onſterfelijken TREMBLEY op, en vergelijke die met de beſpiegelingen van den *Geneefſchen* wijsgeer BONNET. Het lezen dezer Schrijvers en eigene waarneming (waartoe ik in het voorjaar van 1821 gelegenheid had) hebben mogelijk aan mijn tafereel eenige belangrijkheid bijgezet.

menen toestand. De rups moge trager zijn, en dus ook den worm met het insekt verbinden; de vlinder, het eigenlijk volkomene insekt, waarvan de rups slechts het masker was, is vlug en vol fijne zintuigen. In de slakken en zeeschelpdieren ziet men het tegendeel. Hier heeft het de natuur op geene fijne zinnen aangelegd. De oester en mossel zijn op hare plaatsen bevestigd, en buiten staat om hare vervolgers te ontvlieden, of zelve hare prooi na te jagen. Wat zou dus hier een oog baten? De toestand van de oester zou er slechts door verergerd worden. Zoo wijs handelt de natuur, en is, zelfs waar zij onthoudt of ontrooft, goed en barmhartig! Maar met te meerder kunst zijn in deze dieren die werktuigen ingerigt, welke voor het plantaardig leven, voor voeding en voortplanting dienen.

De dieren, die op eenen hoogeren trap staan dan insekten en schelpdieren, zijn de visschen, de tweeslachtige dieren, de vogels en zoogdieren. Deze allen komen hierin overeen, waardoor zij tevens van alle de vorigen onderscheiden zijn, dat zij een zamenstel van beenderen bezitten, dat één geheel uitmaakt, inwendig geplaatst is, een vast steunpunt geeft aan de spieren of werktuigen der beweging, en de gedaante van het gansche ligchaam zoo wel, als van deszelfs bijzondere deelen, bepaalt. De kern van dat gansche zamenstel is het beenig hoofd, dat de zintuigen en hersenen bevat, met eene kolom van wervelen, waarin het ruggemerg ligt, en welke de ruggraat genoemd wordt. Het is hierom, dat de visschen, kruipende en zoog-dieren, en vogels allen te zamen door de nieuwere dierkundigen *gewervelde* dieren genoemd worden. Nu is in deze dieren het hoofdplan van den vorm afgeteekend; hoofd, borst, buik, ledematen maken de hoofdverdeelingen van het ligchaam uit, en met duizende afwisselingen van gedaante en vormen wordt langzaam vorm en gedaante des menschen voorbereid. De visch, voor het water geschapen, had nog geene ledematen noodig, welker plaats door vinnen vervangen wordt. Ook de slangen missen ledematen; maar van nu aan ontbreken

ze

ze nimmer meer, en zijn altijd of vier, of, hoewel zeer zeldzaam, twee in getal. Zij mogen dan in verschillende dieren, om de verschillende oogmerken, waartoe ze zijn voortgebragt, verschillend zijn ingerigt en gevormd, en bij de vogels b. v. van voren tot vleugels worden, en bij de walvisschen in vinachtige ongevormde aanhangsels veranderen, toch ziet men, zelfs in de vleugels der vogelen, zoo wel als in de uitwendig ruw gevormde vin der walvisschen, ruwe schetsen van die zelfde deelen, welke bij den mensch worden waargenomen.

In deze gewervelde dieren is, hetgeen te voren in twee klassen afzonderlijk ontwikkeld was, nu bij elkander gesteld en naauw vereenigd. In de insekten zagen wij fijne zintuigen en ontwikkelde bewegingswerktuigen; bij de slakken en schelpdieren zamengestelde voedings- en voortplantingsörganen; beiden nu zijn in de gewervelde dieren gelijkelijk ontwikkeld, verfijnd en veredeld.

Ook zien wij in deze dieren langzamerhand, en hoe meer wij tot den mensch naderen, de grootheid der zenuwen in betrekking tot de massa der hersenen afnemen, terwijl de laatste steeds toeneemt. Men houdt het in 't algemeen daarvoor, dat de hersenen het orgaan zijn, door welks behulp de ziel werkt. En inderdaad, de redenen, die hiervoor pleiten, zijn niet gering. Zoo de hersenen immers slechts ongestoord blijven, is er geen deel des ligchaams, geen ingewand, geen zintuig, dat niet kan geschonden, en waarvan men zelfs niet beroofd kan zijn (zoo slechts die berooving niet tevens den dood met zich sleept), zonder daarom bewustzijn, denkkracht of wil te verliezen. Is daarentegen het hersengestel aangetast, wordt het gedrukt, dan verliest men tevens gevoel en bewustzijn (*). Het zamenkomen daarenboven van alle de zenuwen der zintuigen in de hersenen; het gevoel van afmatting in het hoofd, na te grooten zielsärbeid..... Doch, waar zou ik eindigen? Maar wanneer ik zeg, dat de

(*) Men zie hierover na, hetgeen SÖMMERING bijbrengt, in zijne *Hirn- und Nervenlehre*, *S.* 72—76. 8°. 1791.

de herſenen het orgaan zijn, waardoor en waarmede de ziel werkt, dan zeg ik niet, dat de vatbaarheden van den geest van het maakſel der herſenen afhangen. Tusſchen werktuig te zijn der ziel, en oorzaak te wezen der zielswerkzaamheden, is een zeer wezenlijk verſchil. Daarenboven zijn de banden der ziel zeer zeker fijner, dan dat een aardsch, een ſtoffelijk oog ze zou kunnen aanſchouwen. Doch zoo nu inderdaad de herſenen de werkplaats en het werktuig der ziel zijn, dan mogen en moeten wij toch zoo ver, maar ook niet verder gaan, dat wij eene overeenſtemming tusſchen werkmeester en werkplaats, tusſchen kunſtenaar en kunsttuig aannemen, en beſluiten, dat, hoe volkomener en ontwikkelder de herſenen zijn, ook de vatbaarheden van den geest des te volkomener en uitgeſtrekter wezen zullen. Als ik dus grootere zenuwen met kleinere herſenen vereenigd zie, dan beſluit ik tot ſterker ligchamelijk gevoel, met geringere denkkracht vereenigd. En nu bevat gij, hoop ik, hoe gewigtig het voorregt van den mensch is, dat hij, volgens de fijne opmerking eens grooten ontleedkundigen (*), de betrekkelijk grootſte herſenen met de dunſte zenuwen vereenigd bezit. Hierin ligt ook het begrip zijner, ver boven die der dieren uitmuntende, zielsbegaafdheden; want de wijze Schepper zal toch wel overal het werktuig evenredig naar den kunſtenaar hebben ingerigt. Doch langzaam naderen ook hierin, gelijk wij reeds zeiden, de dieren tot den mensch. Grooter is de herſenmasſa bij vele tweeſlachtige dieren, dan zij bij de visſchen is; veel grooter bij de kunstrijke vogels; nog grooter bij ſommige zoogdieren, vooral bij de apen.

En, daar ik hiermede het eerſte deel mijner rede meen te hebben afgehandeld, ga ik thans tot het tweede over,

II. waarin ik, namelijk, de ſtelling ontvouwen zal, dat de mensch, hoewel hij in bijzondere opzigten door ſommige dieren overtroffen wordt, echter allen in harmoniſche ontwikkeling van geheel en deelen verre te boven gaat, en daardoor datgene is, wat hij is.

De

(*) SÖMMERING.

De mensch wordt in bijzondere opzigten door ſommige dieren overtroffen. Het zou dwaasheid zijn, te willen beweren, dat de mensch den leeuw b. v. in kracht, den hond in ſcherpheid van reuk overtrof. Integendeel moeten wij bekennen, dat de ſpierkracht van vele dieren de onze verre te boven gaat; dat de zintuigen van niet weinigen onze zintuigen zeer veel in fijnheid en ſterkte overtreffen, zoodat we ons naauwelijks een denkbeeld van dezelve vormen kunnen. Ja, eenige natuurkenners gaan nog verder, door, niet zonder waarſchijnlijkheid, te vermoeden, dat ſommige dieren wel zintuigen bezitten konden, van welke wij tot nog toe even min een begrip hebben, als wij ons, zoo wij geene oogen hadden, van het zien, of, zoo ons ooren ontbraken, van het gehoor een waar denkbeeld zouden kunnen vormen.

Men denke echter daarom niet, dat de natuur ons ſtiefmoederlijk misdeelde. Zal toch de eene kracht in een juist evenwigt met de andere zijn, *dan moet zij* niet over deze heerſchen, noch haar werktuig ten koste van dat der andere ontwikkeld zijn. De ſcherpstruikende dieren zijn niet altijd tevens de fijnsthoorende of verstziende; integendeel: de ontwikkeling van het eene zintuig geſchiedt niet, zonder dat een ander daarbij ſchijnt te lijden. De ſterkſte en krachtigſte dieren zijn niet de fijnstgevoelige; want de ſpiervezel werkt door eene andere kracht dan de zenuwbundel, en het fijne zenuwgevoel zoude in ſtrijd ſtaan met de ſpierkracht van een roofdier. Bij den mensch, daarentegen, is evenwigt. Een ſterk geſpierd hart ſtuwt niet bij hem, gelijk bij de roofdieren, met woeste en ontembare kracht het bloed door de vaten des ligchaams; want zulk een bloedsomloop zou weinig beantwoorden aan zijne ontwikkelde herſenen, en den geest in zijne vrije werkingen ſtoren. De mensch is niet om het werktuig, en de wijze van zijn beſtaan wordt niet door het werktuig bepaald. Al geven wij derhalve toe, dat ſommige dieren den mensch in enkele eigenſchappen of krachten te boven gaan, zoo moeten wij, behalve op het reeds bijgebragte, ook vooral hierop letten, dat er eene ver-

goeding plaats heeft. Deze vergoedingswet, indien ik mij dus mag uitdrukken, heerscht in de gansche natuur, en, bijzonder in het dierenrijk. De polyp heeft b. v. in hare herstellingskracht eene vergoeding voor het gemis van een meer zamengesteld, van een volkomener maaksel. De mensch heeft even zoo, voor velerhande beroovingen, eene ruime vergoeding in zijne rede. De leeuw moge den mensch dan in kracht te boven gaan, toch moet hij voor de magt van den zwakken mensch bezwijken. Waardoor? Door de rede. De bever bouwe vrij zijne kunstrijke woningen, de bije haar afgepast cellenhuis; de mensch kan meer dan dit; hij bouwt niet slechts voor zichzelven fraaije huizen, maar sticht ook plegtige tempels ter eere der Godheid? Waardoor? Door de rede. De adelaar moge zich in steile vlugt tot boven de wolken verheffen; de mensch gaat verder dan de wolken; hij doorzoekt de ruimten des hemels; hij gaat van star tot star. Waardoor? Door de rede. En is dan die rede zulk een heerlijk voorregt, waardoor vele ontbrekende gaven vergoed en rijkelijk opgewogen worden, dan zou de Schepper zijne gaven niet uitdeelen, maar verkwisten, zoo Hij ons bij die rede ook nog datgene schonk, wat wij met dezelve gemakkelijk ontberen kunnen. Doch dit verwachten wij met regt van eenen wijzen en goeden Schepper, dat Hij aan eenen redelijken geest juist zulk een hulsel gegeven zal hebben, dat aan de verhevene vermogens van dien geest dienstbaar was, verre van deszelfs werkingen te belemmeren. En zulk een omkleedsel is het menschelijk ligchaam ook inderdaad. Was het dat, wat der dieren ligchaam is, heerschten er de zinnen, dan was het eene goede woning voor eene slaafsche dierenziel, maar geen tempel voor eenen vrijen menschelijken geest. Noch gehoor, noch gezigt, noch reuk, noch smaak, noch gevoel moesten over de ziel, maar de ziel moest over dezen en door deze allen heerschen. En zoo zou datgene, wat wij daar straks bij de dieren voorregten noemden, en wat ook bij hen werkelijk voorregt is, den mensch slechts tot last en hindernis verstrekken. De

mensch

mensch behoefde niet, door instinkt geleid, woningen te bouwen, gelijk de bijen, waaraan de ondervinding van vele voortrollende eeuwen niets te veranderen of te verbeteren vond. Volmaking is zijn doel, zwoegen zijne dagelijksche taak; daarom moest geen instinkt hem geleiden, geen stoffelijk zingevoel hem medeslepen.

Zal ik ze u opnoemen, M. H., de ligchamelijke voorregten van den mensch; die voorregten, waardoor hij even zoo wel stoffelijk *mensch* is, als hij dat redelijk is? Ik zou hier uitvoerig kunnen zijn; doch kortelijk slechts zij het volgende gezegd. De mensch is door zijne volkomenere hersenen uitgerust met de werktuigen, waarmede en waardoor eene menschelijke ziel kan werken. Door zijne kunstrijke hand is hij tot de fijnste kunsten geschikt gemaakt. Hierdoor kan op zijn' beitelslag het marmer ademen, en zijne penseelstreek het leven geven aan doode verwen. Zijn ligchaam is opgerigt van de aarde, en zijn hoofd hangt niet voorover naar den grond, maar wendt zich ten hemel. De gaaf der spraak, eindelijk, waartoe zijne luchtpijp gevormd en zijn oor ingerigt is, deze, eene der grootste gaven en een der diepste wonderen tevens, stelt den mensch in staat, om zijne gedachten behoorlijk aaneen te schakelen, te ordenen, en in anderer zielen over te storten. Dat is de band, waardoor menschen aan menschen zijn verbonden, en dat is het middel, waardoor menschen op menschen werken.

Wie dit alles bedenkt, hoezeer gevoelt hij niet de waarheid der stelling van HERDER, welker ontvouwing wij ons hadden voorgesteld, dat de mensch het middelpunt is der dieren dezer aarde! Even gelijk in het middelpunt van eenen cirkel alle de stralen te zamenkomen en zich vereenigen, even zoo zijn in den mensch, zooveel het zijne bestemming toeliet, alle de verspreide stralen der dierlijke schepping vereenigd. Niet alles (want alles zou hem niet voordeelig zijn) kon vereenigd worden; maar zoo veel als er vereenigd, als er *in hem* vereenigd kon worden, zoo veel vindt men ook bij hem te zamen, in juist evenwigt gesteld, harmonisch ontwikkeld en verfijnd.

fijnd. Het is een vruchtbaar denkbeeld voor de befchouwing der Natuur; want, van dit punt uitgaande, zien wij in alle diervormen fchetfen van gedeelten van datgene, wat in den mensch vereenigd is; en zoo helderd de groote rij van verfchillende diervormen ons het maakfel van onszelve op, en leeren wij langzamerhand alle raadfels ontknoopen, die er nog in doel en gebruik onzer eigene bewerktuiging overblijven.

Doch het is ook aan den anderen kant een heerlijk denkbeeld voor de kennis onzer beftemming. Is de mensch het volkomenfte fchepfel hier op aarde, dan is hij tevens, volgens de wet van opklimming, die wij in al het gefchapene waarnemen, het verbindingslid tusfchen deze aarde en eene hoogere orde. En inderdaad, M. H., dit leert ons ons gansche beftaan hier op aarde, dat wij aan hoogere wezens vermaagfchapt zijn. Het ftomme gedierte des velds gaat nog in de boeijen des ftofs, met het hoofd naar de aarde gebogen, welke het deel is, aan hetzelve toebefchikt; de mensch, de mensch alleen blikt naar den hemel, het eigenlijk oord zijner waarachtige beftemming; vreemdeling op aarde, wendt hij zijn oog naar het vaderland!

Hier overmeestert zich eene gedachte van mijn gemoed, welke ik u, M. H., niet wil onthouden, en welker nadere overweging het flot mijner rede moge uitmaken; zij is deze: Dezelfde God, die zich in de zedelijke en verftandelijke wereld aan ons openbaart, fpreekt eveneens in de zinnenwereld tot de ooren en oogen onzer ligchamen; het zijn dezelfde wetten, die aan de zigtbare en onzigtbare fchepping zijn voorgefchreven, en het is één en hetzelfde plan, volgens hetwelk beiden worden geregeerd. Het is dezelfde God, die den geest fchiep, en die den geest ook met een hulfel bekleedde. De vermogens van dien geest zijn juist afgepast naar de inrigting van dat hulfel. De ziel is tot kennis van God gefchapen, en het ligchaam is voor zulk eene ziel geformeerd. De ziel is voor onbegrensde volmaakbaarheid beftemd, en het ligchaam is vrij van al wat blinde natuurdrift zou kunnen

voort-

voortbrengen. Wij zien hier overal slechts één wetboek, één doel, één belang. Ziet! dat moet wel een groote en wijze God zijn, die alles in de zedelijke en zinnelijke, in de onzigtbare en stoffelijke wereld tot de zuiverste akkoorden doet zamenstemmen, en ons ligchaam wrocht als een borduursel zijner handen, met dezelfde goedheid, waarmede Hij onze ziel tot zijne kennis en tot onsterfelijkheid geschapen heeft. Ziet! dat is eene zalige overdenking, waarbij de grenzen verdwijnen tusschen de ligchamelijke en geestelijke wereld. Nu zijn wij overtuigd, dat, al valt het omkleedsel weg, het bestaan van den bewoner echter verzekerd is. Als de ziel al datgene geleerd en geoefend heeft, wat zij in en met dit ligchaam leeren en oefenen kon, dan zal zij wel een heerlijker omkleedsel ontvangen van Hem, die haar schiep. Valle dan vrij al wat om ons is neder, krake het wereldgebouw, en vereenigen zich alle elementen met woest geweld ter slooping van *ons brooze* ligchaam; geen nood! Dáár binnen, in dat ligchaam, *huist* een onverderfelijk *bewoner*, aan hoogere Geesten vermaagschapt, en van Gods geslachte. Geen nood! Het bestaan van dien bewoner is voortdurend gewaarborgd en verzekerd.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

VI.

Zondagsche Overdenkingen.

Zoo ooit een Geneesheer met zijn' stand en beroep kan ingenomen zijn, is het Meester MAARTEN. Hij rekent intusschen onder de voorregten der Eskulapen vele kleinigheden, welke velen zijner kunstbroeders niet tellen zullen. Daaronder is dit, dat hij 's zondags niet stil behoeft te zitten, maar even vlijtig met zijn werk kan voortgaan als op andere dagen. Hij gunt zijnen buren, die zwaar moeten werken, dien dag van rust en uitspanning,

en

en ziet zeer wel het weldadige der inrigting in, waardoor zij, die zoo geheel ligchamelijk en bijna werktuigelijk leven, aanleiding krijgen, hunne ziel bezig te houden, en eenig voedsel voor geest en hart, met vrucht, te gebruiken. De zielespijs is die menschen te zwaar; zij moeten er zich toe zetten om ze te verteren; ja het is meest noodig, dat zij hun, als den kleinen kinderen het brood, worde voorgekaauwd en in den mond gestoken. Maar een opmerkzaam en gevoelig Arts vindt dagelijks aanleiding, zich te vervullen met die denkbeelden, welke het hart verheffen; zijn geest behoeft het onderscheid der dagen niet. . . . .

Men ga nu niet denken, dat mijn vriend een Deïst of iets van dien aard zij, en 's zondags in de herberg zit, in plaats van in de kerk. Ik kan u verzekeren, dat hij van beiden ijverig gebruik maakt, en dat er zelden kerkdag voorbijgaat, waarop hij niet 's morgens of 's middags ter preek gaat, en 's avonds bij ARIJ *in den Druiventros* zijn pintje bier gaat drinken, terwijl moeder met hare buurvrouwen, onder een kopje koffij, de zegepralen zit op te tellen, die in de vorige week op het manshoofd behaald zijn, en het plan van den veldtogt voor de volgende werkdagen beraamt. In dien zin heeft Meester dus 's zondags rust, en wel eene liefelijke rust; hij hoort wel preken, maar van Dominé en niet van TOONTJE, en 's avonds vervullen de heldendaden van FLIP, den Wachtmeester, zijne ooren, waartegen hij dan de zijnen stelt, en zij, terwijl de boeren hen zitten aan te gapen, beiden om het zeerst snoeven, de een op de hoofden, die hij gekloofd, de ander op de armen en beenen, die hij kunstmatig heeft afgezet.

Men zal nu zeggen, dat mijn vriend niet onder de Godvreezenden behoort. Evenwel, hij doet zijn' kerkgang, en, wat vele vromen niet doen, hij overdenkt, wat hij daar gehoord heeft; en, terwijl dezen, met eene stemmige tronie en zaamgevouwene handen, voor het oog zitten te prevelen, maar inderdaad bedenken, hoe zij het meeste geld van hun zaad of van hunne boter

zul-

zullen krijgen, is MAARTEN, met zijn gewone gezigt, en al dravende van de eene buurtschap naar de andere, om hier eenen boer zijne kermisbuilen te verbinden, daar gene boerin van het koffijdik te ontlasten, geheel bezig het gehoorde nog eens na te denken. Van dergelijken aard vind ik, onder den titel van *Zondagsöverdenkingen*, eene menigte papiertjes, waarvan ik er nu een overschrijf.

Ik bedenk mij daar, dat ik tegen de wijze les van HORATIUS gezondigd heb, die gebiedt, dat men zoo vele omwegen niet gebruiken zal, maar den lezer in ééns zetten, waar men hem hebben wil (*). Wat zal ik zeggen? Zoo als men ongevoelig de manieren en gezegden overneemt van die genen, waarmede men veel verkeert, volgt men ook schrijvende, wat men leest. Ter zake dan!

Ik heb dezen middag *Ds. A.* gehoord, die in de vacature preekte. Hij verklaarde den 9den Zondag, en voerde, onder andere bewijzen voor het bestaan van een Opperwezen, ook de overeenstemming van alle volken en menschen in dit geloofsartikel aan. Bij de *Ostiaken* en *Pataganiërs* ben ik nooit geweest; maar, uit de kerk komende, kwam ik den dommen Schaapherder van den Kerkmeester tegen, en kon de vraag niet onderdrukken: Zou deze ook gelooven, dat er een God is? Gaarne beken ik, dat ik er zeer aan twijfelde; en, als ik het maar eens gul uit zeggen zal, ik vond het, tot mijne eigene overtuiging, vrij onverschillig, of hij het geloofde, of niet. Wat doet, in zulk eene gewigtige zaak, het gevoelen van iemand af, wien ik niet eens zonde vertrouwen, om mij den weg naar het naaste dorp te wijzen? Wat helpt het mij dan, van een millioen zulke domkoppen de stemmen op te loopen, en, met den bril op den neus, een arm

(*) *in medias res*
Non secus ac notas auditorem rapit.
HORAT. *ad Pison.*

arm vol reisbeſchrijvingen te doorbladeren, om te zien, met welke grimasſen het eene volk de zon begroet, het andere de maan, het derde een' krokodil of eene ſlang of een' witten olifant vereert, en daaruit dan het beſluit te trekken: dat die allen van het beſtaan van een Opperwezen overtuigd zijn? Als ik met mijn barbiersverſtand er iets uit moest afleiden, zoude het dit zijn, dat de mensch uit zijnen aard een bang ſchepſel is, en te banger, naarmate hij onbeſchaafder en onwetender is. Hoe meer hij bekend wordt met de Natuur en met zijne eigene krachten, zoo veel te grooter en verhevener wordt zijn bullebak, en zoo veel te verder verwijdert hij dien uit zijnen dagelijkſchen kring. Die aangeborene vreesachtigheid is een bewijs, dat hij zich niet onafhankelijk gevoelt. En dit gevoel is zoo algemeen, dat zelfs groote wijsgeeren aan voorteekenen hingen, en het bijgeloof nergens meer voet heeft, dan bij zulken, die er aan twijfelen, of zij zichzelven niet hebben voortgebragt.

Vóór eenigen tijd ſprak ik hierover met Dr. WAKKER; en deze verzekerde mij, dat men thans die teekenen van bijgeloof enz. wel noodig heeft, om overtuigd te wezen, dat deze en gene menſchen zich afhankelijk gevoelen. Naarmate zij in kennis gevorderd en meer overtuigd zijn geworden van hunne eigene grootheid, hebben zij ook hunnen God verheven, maar tevens verwijderd, zoodat zij er thans ſlechts eene zeer flaauwe voorſtelling van hebben, doch des te duidelijker van hunne eigene waarde. Men kan de betrekking, waarin de tegenwoordige wereld zich tot zijnen Maker beſchouwt, het best vergelijken met een *Parijsch* huishouden, waar de man wel zijnen naam leent, en de duiten verſtrekt, om goede ſier te maken, maar of geheel onzigtbaar is, of in een' hoek verſchoven zit; terwijl de beminnelijke en geestige gastvrouw eigenlijk de zon is, in welks ſtralen allen leven en zich bewegen. Men kan niet ontveinzen, dat de hedendaagſche beſchaafde wereld de verhevene Oorzaak van alles alleen als het middel aanziet, om te ſchitteren en te genieten. Zij gevoelt er zich dan ook niet meer aan gehouden, dan eene *Pa-*

Hijsche Dame aan haren echtgenoot. Gelijk het bij gene gemeen is en laag burgerlijk, om met dezen gezien te worden, en hem eenig bewijs van liefde en ontzag te betoonen, heeft ook *hij* den beschaafden toon niet gevat, die den Heer der Schepping met eerbied nadert.

Op zulk eene wijze liet zich mijn vriend uit; en, daar hij veel gelegenheid heeft om de wereld te kennen, kan ik niet anders gelooven, of het is zoo. Maar hoe dunt dit het getal der genen, wier getuigenis men gerust kan inroepen; als men het bestaan van den Schepper en Onderhouder van alles, en den zedelijken Regter der menschen, wil bewijzen! Willen wij billijk handelen, dan gelden hier die stemmen niet, die eigenlijk een' krokodil of witten olifant gelden, en nog veel minder, die eene verachtelijke stroo-pop aan het hoofd der wereld stellen. Hoe kan men dan met grond en reden zeggen, dat het gansche menschelijk *geslacht* zich vereenigt in de erkentenis van een Opperwezen? Ik ben maar een *domme* Dorpbarbier; maar, indien ik geleerd ware, ik zoude *zóó* redeneren: Een mensch kan zich geen denkbeeld vormen van iets, dat geheel boven zijne bevatting gaat. Wie uren en dagen over zijn hoofd laat wentelen, zonder ooit te letten op hunnen voortgang, zal bij het woord *Eeuwigheid* niet veel denken. En de *Hottentot*, die er een' Regenmaker op nahoudt, en wien de gansche Natuur tooverij is, zal een sober denkbeeld hebben van *Almagt*. En hoe zou er in zijne hersenkas een hokje open zijn voor het beeld eener liefderijke en wijze Voorzienigheid? Eer zou, denk ik, mijn jongen, die pas den baard kan schrapen, den steen kunnen snijden, of een been afzetten. Men neme het mij voorts niets kwalijk; maar het ding, waarvoor hij zich buigt, en dat onze Geleerden zijn' God noemen, gelijkt niets naar het verheven en aanbiddelijk beeld, dat in *mijne ziel* woont; en ik zie dus ook geene reden, aan beiden denzelfden naam te geven, zoo min als ik rabarber muskus of muskus rabarber zal noemen.

Is het dan voor een wijs man, tot zijne overtuiging, zoo noodig, dat een lompe boer of *Vuurlander*, die op zijn

zijn best drie kan tellen, zijn geloof deelt? Moet een kind hem de zon wijzen, en vertellen, dat die meer licht geeft dan moeders nachtlampje? Daarop toch komt de Godgeleerdheid van GEURT, den Schaapherder, neêr, wanneer hij, niet zonder inspanning, zijne hersenen in beweging zet, en, op zijn' herdersstaf leunende, de hei overziet; hij gevoelt dan flaauw, dat er iets grooter en magtiger is dan hij en TURK, die zijne schapen bijeendrijft. Wat dat zij, en in welke betrekking hij daartoe sta, daarover bekommert hij zich even min, als over de bergen in de maan.

LOEVESTEIN.

(Getrokken uit mijn Dagverhaal.)

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer en Vriend!

Mijn *Uitstapje naar den Helder*, in No. XIV, schijnt bij de Lezers van uw Maandwerk niet onwelkom geweest te zijn; mijne tevredenheid hierover (waarom zou ik dit ontveinzen?) weet ik niet beter te betuigen, dan door de mededeeling van het hier volgende stukje, mij, even als genoemd *Uitstapje*, uit het hart gevloeid. Ik weet, helaas! dat niet allen over DE GROOT even gunstig denken als ik (*): wat rest mij anders, dan verschillend denkenden dit hun ongunstig oordeel te *vergeven?* Niet ik, maar de nagedachtenis des onvergetelijken Mans, die schaars weêrga vond, wordt er door beleedigd; en *dit* grieft mij alleen.

Ik ben, met ongeveinsde hoogachting, T. T. WARNSINCK.

— Tegen het vallen van den avond kwamen wij te *Gorcum* aan. Het afkomen van een houtvlot op de rivier

(*) Zie b. v. de *Mnemosyne*, Xde Stuk, en elders, waar men zich niet schaamt, al schimpende, van *Loevesteiner Santen* te gewagen!

vier vóór *Dordrecht* had ons voornemen, om vroeg in den namiddag van daar te vertrekken, verijdeld, maar ons, in vergoeding daarvoor, een alleraangenaamst en ons ongewoon gezigt geschonken. Dit toeval bragt ons alzoo een paar uren later aan de plaats onzer bestemming; en strekte het overblijvende gedeelte des avonds alleen, om ons eenigzins nader met het oord, waar wij vertoefden, bekend te maken.

Reeds vóór onze aankomst te *Gorcum* had het slot *Loevestein* onze aandacht getrokken; en wij namen alzoo, na ons een weinig ververscht te hebben, onzen weg naar dat gedeelte der stad, het naast aan de rivier gelegen. Zoo groot was mijne begeerte naar dit oude kasteel, dat ik, ter poorte uitgetreden, mij naauwelijks verzadigen kon, hetzelve, in de verte, te aanschouwen; maar de avond viel, en wij keerden naar *Gorcums* wallen terug.

Gorcum, alhoewel een niet onaanzienlijk landstadje, had voor mij, als zoodanig beschouwd, weinig aanvalligs: maar dacht ik aan *Gorcum*, dan dacht ik aan *Loevestein*, aan DAATSELAAR, aan ELSJE, aan REIGERSBERGEN en HUGO, en nu werd het mij hier zoo wèl om het hart! Wij doorwandelden de stad, en keerden naar onze herberg terug; maar overal dachten en spraken wij van DE GROOT, van zijne gevangenis en ontkoming; — den volgenden dag zouden wij zijnen kerker bezigtigen, en het verlangen bevredigen, sedert een negental jaren op de proef en te leur gesteld!

Wanneer wij ergens zeer mede zijn ingenomen, dan gelooven wij, dat elk, nevens ons, even zoo denkt, gewaarwordt en gevoelt. Intusschen had ik reden om te vermoeden, dat mijne Gade nevens mij welligt de éénige waren, die, in dezen oogenblik, binnen *Gorcums* muren, aan den grooten Balling dachten. Gaarne wenschte ik den volgenden morgen, na het bezoeken van *Loevestein*, ook de woning van DAATSELAAR te bezigtigen, en poogde ik omtrent de plaats, waar dit huis te vinden ware, eenig berigt te erlangen; — dit toch, dacht ons, moest zelfs voor een klein kind eene gemakkelij-

lijke taak zijn; — dan... ik was verpligt, mijne aanvrage één- en andermaal te herhalen, eer men in staat was, mijn verlangen te bevredigen; en ik werd geheel overtuigd, dat, indien niet van tijd tot tijd, door reizende vreemdelingen, de groote gebeurtenis wordt herinnerd, dezelve welhaast, bij velen, geheel zal vergeten zijn!

Het was, den volgenden dag, de 22ste Mei, juist twee Eeuwen en twee maanden na DE GROOT'S ontkoming: deze bijzonderheid werkte op ons gevoel en verbeelding: wij verplaatsten ons, zoo veel mogelijk, in de omstandigheden van HUGO en MARIA, in den avond vóór dien zoo beslissenden dag; zoodat het *ons* werd, als moesten *wij* van elkander scheiden: dat gevoel had iets weemoedig-aangenaams voor onze harten, en de nagedachtenis aan die waardige Echtgenooten werd ons hoe langer hoe dierbaarder.

Eindelijk was dan het tijdstip daar, dat wij den voet in het vaartuig zetteden, dat ons naar *Loevestein* zou overvoeren! — Onze schipper, een oud zeeman, wist ons weinig van *Loevestein* te verhalen; dan, daar wij het Beloofde Land voor ons zagen, was ons 's mans onkunde tamelijk onverschillig. Wij zouden immers nu zelve *zien!*

Wind en stroom waren ons tegen, en wij bragten omtrent een geheel uur op de rivier, laverende, door. Ik kon mijne blikken van *Loevestein* niet afwenden, en verbeeldde mij, dat DE GROOT even zoo zijnen aanstaanden kerker hebbe aangestaard. Daar ik mij soms zoo diep getroffen gevoelde, dat mij de tranen langs de kaken vloeiden, besloot ik hieruit, wat er niet al in de ziel van HUGO moet zijn omgegaan, toen, hij het oog op zijnen kerker vestigende, zich daarbij het denkbeeld, het hartverplettende denkbeeld opdeed: „Dáár zal ik dan moeten sterven!"

Niet altoos vermeesterden zulke sombere gewaarwordingen mijnen geest, en leverden de stoffe voor onze gesprekken; het voorledene schonk mij ook meer kalme tafereelen ter beschouwing. Nu verbeeldde ik mij de edele REIGERSBERGEN, in de gewone marktschuit gezeten, wan-

wanneer zij, na volbragt bezoek bij de *Gorcumsche* vrienden, met inspanning en wellust tevens, peinsde op de middelen ter mogelijke redding; ik verbeeldde mij, hoe zij daar, maar nu voor de laatste reis, naar het bange slot terugkeert, en daarbij denkt: „Eerlang zal deze stroom mijnen HUGO dragen, en hij zal vrij zijn!". Ik zag haar dan hare zalige vreugde bedwingen, bevreesd, alsof men hare blijde verwachting bemerken, hare gedachten bespieden kon!

Wij waren eindelijk aan het einde van onzen watertogt, en de wallen der forteres binnengetreden. Nu stonden wij, als 't ware, op heilig Land! Onze oogen waren van het kasteel zelve niet af te trekken, en dit deed ons eenen verkeerden weg naar hetzelve inslaän; een bewoner der forteres hielp ons teregt, en nu bevonden wij ons vóór, en al aanstonds op, de brug van het slot: hol en dof klonken onze treden door de doodsche stilte, die ons omringde, en eene *huivering* overviel ons. Wat moet alles, wat wij hier zagen, eenmaal voor DE GROOT geweest zijn!

De Bevelhebber der kleine bezetting, de achter-achter-opvolger van PROUNINK, bewoont een klein deel van het oud en akelig kasteel, en van hem bekomt men gereedelijk vergunning, alles te bezigtigen: zijne dienstmaagd was onze geleidster, en hierbij vrij wel onderrigt, op de voorkomende vragen te kunnen antwoorden. Nu bezagen wij de gevangenkamers der Remonstrantsch-Gereformeerde Predikanten, die van HOOGERBEETS, DE GROOT en andere Staatsgevangenen, slagtoffers dier tijden vol beroering en onrust.

De gevangenis van DE GROOT trok inzonderheid onze aandacht: na de bezigtiging van alles, keerden wij nog eenmaal derwaarts weder. Waarlijk, ik kon hier haast niet scheiden, Groote God! zulk een akelig verblijf was dan dien Edelen bereid! — In mijne jeugd had de niet geheel onbevallige afbeelding der gevangenkamer van DE GROOT, in de *Vaderlandsche Historie* van WAGENAAR te vinden, telkens mijne aandacht getrokken; inzonderheid daar

mijne, destijds ontluikende, verbeelding mij dit tafereel voorstelde, als met de gelegenheid der plaats, zoo al niet geheel, dan toch wel grootendeels overeenkomstig: dan, juist dit eenigzins gunstig vooroordeel deed mij, in dezen oogenblik, het akelige der plaats, waar ik mij bevond, des te levendiger en inniger gevoelen, en het geheel maakte, reeds bij de eerste schrede in den geopenden kerker, op mijnen geest den diepsten indruk. De verbazende dikte der muren trok inzonderheid, en al aanstonds, onze aandacht: de twee, zeer kleine, vensterramen bevinden zich, als 't ware, in eene soort van nis, waarin men zeer gevoegelijk, op een' stoel gezeten, zou kunnen plaats nemen: hieruit vorme men zich een denkbeeld, zoo wel van de dikte der wanden, als van de sombere duisternis, welke hierdoor in den kerker zelven wordt vermeerderd, waarin geene schuinsvallende lichtstralen kunnen doordringen. Thans is ook de vloer der gevangenis van hout; maar zij bestond bevorens uit gewone roode gebakken steenen: indien dit, gelijk ik vermoede, tijdens het verblijf van DE GROOT het geval geweest zij, hoe moet dan niet dit het ongemak en de koude, vooral des winters, vergroot hebben! De kamer is voorts zeer hoog en ruim: een gedeelte derzelve was voorheen daarvan afgeschoten, en hier was dan de schrijfcel van den Gevangene; dit moet het overblijvend deel zeer verkleind en tevens zeer verdonkerd hebben, want hierdoor werd een der twee lichten, waarmede het geheel tegenwoordig voorzien is, weggenomen. Deze lichten, of vensters, zijn zeer klein, en zoo hoog, dat men, voor dezelve zittende, geen uitzigt heeft op de rivier en omliggende, anderzins niet onbevallige, landstreek. Inderdaad, dit gebrek aan licht en uitzigt moet voor onzen HUGO en zijn gezin eene wezenlijke plaag geweest zijn. In de gevangenkamer zelve vindt men niets dan een' zwaren, zeer ouden schoorsteen, en in den muur des kasteels een geheim gemak gemetseld; en zie daar alles!

Wij hadden het voordeel van den voormiddag en een' helderen hemel; dan, wat moet dit verblijf zijn gedurende

de herfst- en wintermaanden? wat moet het zijn voor hem, die de aangenaamheden des levens kent, en dezelve *hier* moet ontberen? wat moet het zijn voor hem, die dit oord *als kerker* binnentreedt, en — een traan schiet er mij bij in de oogen — zijn lijden eerst zal zien eindigen bij de nadering van hetgeen den mensch altoos ontzet, de komst van den dood? (*)

Het is waar, twee Eeuwen zijn vervlogen, en het slot is, sedert die tijden, over het geheel, vervallen; dan, de gevangenen moesten toch, even gelijk thans, genoegzaam licht en lucht derven; hierin is niets veranderd: in deze opzigten is het voormalig verblijf der Predikanten een waar kerkerhol.

De gedenkdag, waarop wij *Loevestein* bezochten, — de dag van DE GROOT's verlossing — gaf ons, ondanks al het akelige en sombere, vele aangename herinneringen; en ik kan het niet ontveinzen, dat ik met zeker genoegen aanschouwde, *dat* de kerker der genoemde Leeraren thans door uilen en vledermuizen werd bewoond; zulke duisterlingen voegen dáár, waar eenmaal de boeijen weêrklonken van hen, die dwalen konden in hun oordeel, maar te edel van hart waren, om gevoelens te huichelen, die, hoezeer overeenkomstig met den geest dier don-

(*) Heden, terwijl ik dit schrijve, mij de akeligheid van dit verblijf levendig voorstellende, en daarbij aan den veelvuldigen en bij uitnemendheid belangrijken arbeid gedenkende, door onzen beroemden Landgenoot *hier* tot volkomenheid gebragt, kan ik niet voorbij te doen opmerken, dat de ziel van DE GROOT eene zeldzame mate van sterkte, en zijn hart al de edele vastheid der deugd moet bezeten hebben, om zich boven al, wat hem hier omringde, te verheffen, en — als de ware wijze — zichzelven genoeg te zijn. Wil men weten, *wie* DE GROOT was, men bezoeke *Loevestein*, en sla daarbij een' blik op zijne werken: dit zal voor 's grooten Mans verdiensten en deugd de schoonste stoffe voor eene lofspraak opleveren, waarbij mijne ongeoefende pen voorzeker te kort schieten zou.

donkere tijden, hunne overtuiging niet konden doen wankelen!

Ten laatste moesten wij dit oord vaarwel zeggen: nog eenmaal begaven wij ons naar het venster, van waar REIGERSBERGEN den veerman, en ELSJE aan boord, met den doek wuivende, moet hebben nageöogd; — en nu ging het den gemetselden steenen wenteltrap, waarop de kist zeer onzacht moet gestooten hebben, nederwaarts: ruim veertig trappen moet men afdalen, alvorens beneden te zijn, en hierbij gaat men door een aantal deuren. Neen, geen beleid van menschen alleen; neen, de hand der Voorzienigheid zelve heeft de ontkoming van DE GROOT uit *zulk eene gevangenis* en *op zoodanig eene wijze* bestuurd en begunstigd!

Wij verlieten *Loevestein* met gemengde aandoeningen: dan, nu was de vaart korter, en ons gesprek, ook met onzen ouden schipper, levendiger. Ik verbeeldde mij nu ELSJE, beurtelings op het verlaten slot en het wachtend *Gorcum* starende, en, als 't ware, pogende, met haren adem en hare wenschen, het vaartuig voort te stuwen en den overtogt te verhaasten; ik verbeeldde mij haar in al dat zorgelijk bedrijf, hetwelk de geschiedenis haar toeschrijft, en een tweetal Eeuwen waren voor mij als eene enkele gedachte!

Alles werkte mede, om de *illusie* meer volkomen te maken: het was ook *nu* marktdag in *Gorcum*, en door eene menigte van buitenlieden traden wij naar de voormalige woning van den edelen DAATSELAAR. De tegenwoordige bewoner van dat huis vergunde ons, ondanks de drukte van den dag, de bezigtiging van het bezienswaardigste, bestaande in een drietal zeer fraai geschilderde en zeer goed bewaarde vensterglazen, met de bijzonder gelijkende afbeeldsels van DE GROOT, ERPENIUS en HOGERBEETS, versierd. Het gebouw zelve is anderzins, over het geheel, hernieuwd; offschoon de gelegenheid van den gang, die, achter het huis, op de markt uitkomt, en waardoor de kist, met DE GROOT, is

is binnengebragt, onveranderd is gebleven. — Hier ter plaatse verbood de bescheidenheid ons een lang verblijf, voor onszelven innig tevreden, dat onze voeten de plaats hadden mogen drukken, waar de edele HUGO, in het vol gevoel van de waardij zijner herworvene vrijheid, nederknielde, om zijnen Redder te danken! Of is het niet de teedere, alhoewel mannelijke, godsvrucht onzer groote Vaderen, die onze bewondering en vereerend aandenken dubbel waardig is?

Deze dag was ons een aangename dag, rijk in gewigtige herinneringen en reine genietingen; soortgelijke zijn zeldzaam in de geschiedenis van het leven, maar daardoor des te schooner, te belangrijker, te gedenkwaardiger. Het is zoo, *Loevesteins* kerkerwanden prediken nog de treurigste waarheden; dan, dáár ook vinden wij de aangenaamste herinneringen aan de zachtste en bevalligste, maar ook tevens aan de meest schitterende deugden; en zoo wordt dan de *lichte zijde* des tafereels, door menige donkere partij, versterkt en verhoogd. De fierheid der edele REIGERSBERGEN, de hartelijke trouw van ELSJE, en de standvastige verkleefdheid van DAATSELAAR, moesten in *Loevesteins* kerker gewekt, gesterkt en behoorlijk geleid worden, zouden wij, thans, na een tweetal Eeuwen, nog op dezelve met eerbied en bewondering staren. Ja, waarheid is het, en blijft het voor immer, dat de weg des lijdens, den vriend der deugd beschoren, ook het pad is, van waar hij ter zegepraal geleid wordt!

Op den middag was ons vertrek naar *Utrecht*, met de gewone Diligence, bepaald. Wij verlieten *Gorcum*; dan, zoo lang mogelijk, vestigden wij onze blikken op de torens van *Loevestein*.

IETS, AANGAANDE DIRK RAFELSZOON KAMPHUYSEN.

In een der kleine ſtukjes (*), geſchreven ter gelegenheid van eenen twist tusſchen de Remonſtranten en de Collegianten te *Rotterdam*, in den jare 1672, wordt het volgende aangaande dezen beminnelijken Godgeleerde en vromen Dichter gemeld: „ Immers, hoe KAMP-„ HUYSEN zich te *Vleuten* heeft gedragen, daarvan „ hebben wij eene zeer aanmerkelijke getuigenis uit den „ mond van een' Roomschkatholijk' gehoord, hetgeen tot „ lof des mans, om de bijzonderheid, wel verdient hier „ bij geſchreven te worden, en dusdanig is: „ „ Dat „ „ KAMPHUYSEN geweest was een zeer vriendelijk „ „ en goedaardig man, die door zijne vriendelijke aan-„ „ ſpraak de Roomschgezinden, die daar den grootſten „ „ hoop maakten, overtuigde om bij hem in het ge-„ „ hoor te komen, niet omdat hij ze er eigenlijk toe „ „ noodigde, maar hij deed het in dezer voege. Hij „ „ ging bij de huislieden op het veld, wanneer ze in „ „ het koornland (hetwelk aldaar veel is) bezig waren, „ „ om een praatje; ook bij de ambachtslieden aan hun-„ „ ne huizen. Hij vermaande hen dan tot een deugd-„ „ zaam, vroom leven, toonde hun de goedheid Gods „ „ tot het menſchelijk geſlacht, en hoe dat de mensch „ „ hierdoor behoorde opgewekt te worden, om God „ „ met een dankbaar hart in ware gehoorzaamheid te „ „ dienen. Dit wrocht bij die lieden eene groote veran-„ „ dering, zoodat zij overtuigd zijnde, wanneer KAMP-„ „ HUYSEN van hen was, tegen malkanderen zeiden: „ „ *Deze man is niet als andere Predikanten; hij ſcheldt* „ „ *onze Papen niet voor verleiders en afgodendienaars;*

„ „ *wij*

(*) De titel is: *Aanmerkingen over het Verhaal van het eerſte begin en opkomen der Rijnsburgers*, 2de Druk, te *Rotterdam* bij ISAAC NAERANUS, 1672; het gemelde ſtaat op bl. 33.

„ „ *wij moeten hem hooren preeken*, enz. Hem gehoord heb-
„ „ bende, waren zij nog meer overtuigd, omdat hij in zij-
„ „ ne predikatiën geene gezindheden overhaalde, maar al-
„ „ leen zijne toehoorders vermaande, hoe zij hier moesten
„ „ leven, om na dit leven van den eeuwigen dood bevrijd
„ „ te wezen; zoodat de Roomschkatholijken verklaarden,
„ „ dat ze van KAMPHUYSEN beter geleerd werden, dan
„ „ van hunne eigene Priesters, en de kerk te klein werd
„ „ om de toehoorders plaats te geven, welke, nadat hij ver-
„ „ stooten was, wederom meer dan de helft ledig bleef,
„ „ omdat de Predikant, die na KAMPHUYSEN aldaar
„ „ kwam, de Katholijken door zijn schelden uit de kerk
„ „ preekte. Zij verklaarden, dat, indien KAMPHUYSEN
„ „ aldaar had mogen blijven, er te *Vleuten* geene Roomsch-
„ „ gezinden zouden zijn gebleven, maar dat hij ze in de
„ „ kerk zoude gepreekt hebben, zoo veel vermogt aldaar
„ „ zijn vrome, vriendelijke omgang; ja, wat meer is, de
„ „ jonge lieden werden beschaamd, wanneer ze, in het
„ „ kaatsen zijnde, hem zagen aankomen, zoodat zij het
„ „ terstond nalieten, omdat hij bij gelegenheid met zoete
„ „ woorden had getoond, wat krakeelen en onheilen aan dat
„ „ werk vast waren." " Dusverre de getuigenis."

MERKWAARDIGE TREK UIT HET TESTAMENT VAN KEIZER KAREL DEN V.

(Uit LORENTE's *Oordeelkundige Geschiedenis der Spaansche Inquisitie.*)

In het Testament, door Keizer KAREL DEN V, kort vóór zijnen dood, in het klooster te *St. Just* opgesteld, treft men de volgende merkwaardige woorden aan, die niet alleen over zijne toenmalige, maar ook over zijne vroegere denkwijze een belangrijk licht verspreiden.

Ik wensch, zegt hij, dat de Inquisiteurs alle hunne magt mogen gebruiken, om de ketters uit te roeijen en te verbranden, nadat zij alle middelen zullen beproefd hebben, om, vóór hunne teregtstelling, hen tot Christenen te maken; dewijl ik overtuigd ben, dat deze lieden toch nooit opregte Katholijken zullen worden, daar zij door eene woedende drift, om nieuwe leerstellingen voor den dag te brengen, geheel beheerscht

heerscht worden. Ik zie thans in, dat het kwalijk gedaan is, hun den brandstapel te laten ontgaan; gelijk ik dan ook tot eenen zwaren misstap vervallen ben, door LUTHER vrij te laten heengaan; hoezeer ik hem alleen heb laten vertrekken uit hoofde van het vrijgeleide, dat ik hem had toegezegd op een tijdstip, toen ik geloofde in staat te zijn, de ketters ook langs eenen anderen weg te zullen onderdrukken. Ik beken hierin slecht te hebben gehandeld, omdat ik niet verpligt was, aan eenen ketter mijn woord te houden, die eenen veel grooteren, dan ik was, ja God zelven beleedigd had. Ik had mij aan deze belofte niet moeten houden, maar de beleediging, Gode aangedaan, moeten wreken. Wanneer LUTHER niemand dan mij beleedigd had, dan had ik mijn gegeven woord aan hem mogen houden; maar, daar ik heb verzuimd hem uit den weg te ruimen, is de ketterij zoo groot en magtig geworden, terwijl ik nogtans dezelve in hare geboorte had kunnen verstikken, gelijk ik thans hiervan zeker overtuigd ben.

KARAKTERTREK DER ENGELSCHEN.

(*Uittreksel uit het Dagboek van den Amerikaan,* JONATHAN KENTUCKY.)

Welk een geheel ander wezen is toch de *Engelschman* buitenslands, dan te huis! In het eerste geval zal hij geenen voetstap doen, zonder op elk voorwerp, dat hij ziet, op elken persoon, dien hij ontmoet, te schimpen, terwijl hij ter eere van zijn oud-*Engeland* onophoudelijk lofliederen aanheft; maar, naauwelijks is hij in zijn vaderland teruggekeerd, of hij laat zich met gelijke onbescheidenheid over deszelfs gebruiken en inrigtingen hooren. Is hij te huis, dan is hij een vriend der vrijheid, en van de gelijke regten van den mensch; maar is hij buitenslands, dan handelt hij gelijk weleer de *Romeinsche Proconsuls* in hunne wingewesten, behandelende het grootste gedeelte des menschdoms, alsof hetzelve alleen om zijnentwille aanwezig ware en zijner wenschen alleen ten dienste moest staan. Die zelfde tegenstrijdigheid is bij hem in zaken van minder belang even zigtbaar. Terwijl hij in vreemde streken een onvermoeide beschouwer is, zoodat hij in het geringste stadje alles zien moet, wat hem zijn

weg-

wegwijzer slechts weet op te noemen, verliest hij daarentegen, zoo het schijnt, dezen weetlust, zoodra hij de *Engelsche* lucht weder inademt; zoodat er velen onder dit volk zijn, die meer dan de helft van hun leven in *Londen* doorgebragt hebben, en van de merkwaardigheden dier stad echter veel minder weten, dan van die, welke te *Rome*, te *Thebe* of te *Athene* aan te treffen zijn. Juist toen ik dezen morgen wilde uitgaan, om mijne dagelijksche wandeling, tot het beschouwen der merkwaardigheden van *Engelands* hoofdstad, te hervatten, kwam een mijner *Engelsche* vrienden mij bezoeken, een man, die drie werelddeelen had doorreisd; ik verzocht hem dus, mij in de keuze der bijzonderheden, welke ik zien moest, behulpzaam te zijn; doch hij moest mij bekennen, behalve de *Abdij van Westmunster*, den *Tower* en het *Britsche Museum*, die hem reeds als kind aangewezen waren, in geheel *Londen* nog niets te hebben gezien. Ik nam hem dus op mijne wandeling met mij; en nu bezag hij voor de eerste maal in zijn leven de *St. Paulskerk* met die oplettendheid, welke zoodanig gebouw vereischt, dat in *Europa* alleen aan de *St. Pieterskerk*, te *Rome*, den voorrang afstaat, en deze evenwel nog daarin overtreft, dat, terwijl aan het *Roomsche* gebouw 12 bouwkundigen, onder 19 Pausfen, 145 jaren lang bouwden, de *Londensche* kerk, daarentegen, onder éénen Bisschop, Dr. COMPTON; en door éénen Bouwmeester, *Sir* CHRISTOPH WREN, in 35 jaren volbouwd is; want, daar deze, in 1675, den eersten steen van dezelve leide, zag hij den laatsten, in 1710, aan de lantaren, door zijnen zoon leggen.

VREEMDE SOORT VAN GEDWONGENE LIGTING.

In het Koningrijk *Cabenda*, in de nabijheid van *Congo*, in *Afrika*, gebieden de Prinsessen van het koninklijke huis met eene wreede willekeur, en schijnen geheelenal van die kieschheid en zachtaardigheid vervreemd, welke elders het schoonste sieraad harer sekse is. Zij genieten aldaar het zonderlinge voorregt, van iederen man in het Koningrijk, die eenen minderen rang dan dien van Prins bekleedt, tot een huwelijk met haar te kunnen dwingen, en hem te verpligten, om harentwille zijne vrouw en kinderen te verlaten. De rijkste kooplieden zijn dus meestal de prooi dezer roofzieke vrijsters.

Heb-

Hebben zij eenen zoodanigen genoegzaam uitgeplonderd, en een ander offer van haren wellust en haar willekeurig gezag in zijne plaats doen treden, dan kan hij tot de zijnen terugkeeren, en ter vergoeding den titel van Prins medenemen, welken men hem uit beleefdheid toestaat. In den tijd zijner luisterrijke slavernij mag hij, op levensstraf, zich aan geene andere vrouw vertoonen; welke straf aan die vrouwen almede ten deel valt, welke hem mogten ontmoeten. Om dusdanige ongelukken te voorkomen, wordt hij niet alleen door eene eerewacht overal vergezeld, maar er gaan altoos, wanneer hij een bezoek aflegt, of eene reis doet, eenige mannen, op aanmerkelijken afstand, vooruit, die de *Tsingonaja* (een' halven cirkelboog, met eene schel aan ieder einde) slaan, welker bekende toon alle vrouwen verjaagt, die zich dan zoo lang verbergen, tot dat deze vreesselijke man voorbijgetrokken is. Niet zelden doen deze Vorstinnen zulke rooftogten door het geheele land; en, opdat zij dan haren buit te gemakkelijker kunnen vinden, plaatsen zij zich op eene verhevenheid, en laten vervolgens geheele scharen van mannen voor hare voeten heentrekken.

De *Engelsche* reiziger MAXWELL, die in het jaar 1790 zich te *Congo* en *Coango* onthield, heeft verscheidene kooplieden gekend, die, door deze gedwongene huwelijken met Prinsessen, den hoogsten adel verkregen hadden.

ZELDZAME EN HAGCHELIJKE ONTMOETING UIT DEN LAATSTEN OORLOG IN SPANJE.

MASSENA had de stad *Badajoz*, die, aan haren voormaligen Koning getrouw, en door de *Engelschen* ondersteund, zich hardnekkig verdedigde, met zijn leger ingesloten. Deze Generaal was echter alles behalve een vader zijner soldaten te noemen; want zij moesten dikwerf aan het noodig onderhoud gebrek lijden, ten ware zij zich zelve wisten te helpen en in hunne behoeften te voorzien, welk laatste hij dan ook niet ongaarne zag. Geheel anders was het met SOULT, en vooral met den edelen SUCHET gelegen; want, terwijl deze brave krijgsbevelhebbers voor lakens, hemden, schoenen enz. der soldaten zorgden, was MASSENA slechts daarop uit, om zijne eigene kas met klinkende specie te vullen.

Zijn

Zijn korps, dat bij *Badajoz* en *Ciudad-Real* stond, had eene menigte van vermoeijenissen uit te staan; en leed aan alles gebrek. Kleine detachementen moesten dus zeer verre achter den rug der armee en ter wederzijde gaan *fourageren*, of, zoo zij ten minste zich met beschimmelde scheepsbeschuit niet wilden tevreden stellen, het benoodigde, volgens het geliefde stelsel van MASSENA, *requireren*.

Zoodanige reis had dan ook eens een Kapitein der Infanterie, een jong, moedig en vrolijk man, aanvaard; maar vond de hem aangewezene landstreek zeer schraal bezet, en reeds geheel uitgezogen. Hierover mismoedig, ging hij, zonder verder na te denken, buiten zijn terrein, en geraakte in het gebergte, dat van *Estremadura* naar *Algarvië* leidt, verdwaald.

Op zekeren avond ontdekte hij in de *Veja Valverda*, op den top eener rots, een aanzienlijk klooster. Het gezigt hiervan deed bij hem de gedachte aan eene vette keuken en gevulden kelder onmiddellijk geboren worden, en de tamboer geleidde met eenen vrolijken marsch deze gewapende pelgrims tot voor de poort van het klooster. De *Prior* ontving den Kapitein met ongemeene beleefdheid, en weldra werden de soldaten, die op het voorplein op hunne ransels gelegerd waren, door gevulde bekers en manden met brood rijkelijk verkwikt. Zij hadden het in langen tijd zoo goed niet gehad. Men maakte voor den Kapitein een nachtverblijf gereed in eene zuivere cel, en in het *Refectorium* wachtte hem een verkwikkende drank, ja zelfs, na eenigen tijd, eene rijkelijk bezette tafel. De vrolijke Kapitein, wien het aan de beste kruiderij der spijzen, den honger, niet faalde, liet zich niet ter tweede male noodigen. Onder het vrolijk tafelgesprek, dat door den voortreffelijken wijn steeds openhartiger was geworden, wist de slimme *Prior* hem den voorslag aannemelijk te maken, dat hij de heilige muren van het klooster toch verschoonen zou van het nachtverblijf zijner soldaten, en dezelve in het nabijgelegen dorp, naauwelijks een snaphaanschot van hetzelve verwijderd en op de helling van den berg gelegen, inkwartieren, waardoor hij dan de boeren en de benoodigde voertuigen terstond bij de hand hebben kon. Tevreden over zijnen welvolbragten togt, en reeds bij voorraad rekenende op de goedkeuring zijner Opperhoofden wegens zijnen betoonden ijver, stemde hij daarin toe, zonder de zaak behoorlijk te overwegen, en gaf dadelijk aan zijnen Serjanma-

majoor de noodige bevelen. Deze echter, een ervaren krijgsman, schudde hierover bedenkelijk het hoofd, en wilde eenige bedenkingen daartegen inbrengen; maar de van den wijn verhitte Kapitein wees hem kortaf op zijnen pligt. Hierop werd de *Prior* nog vriendelijker, de monniken nog vrolijker, en de *Gardiaan* deed den beker nog meermalen rondgaan. Men scheidde eerst laat in den nacht, waarna de Kapitein door eenen monnik naar zijne cel gebragt werd. Een eng bed, eene tafel, een stoel, benevens eene groote kast, waren het éénige huisraad, dat hij aldaar aantrof. De monnik wenschte hem eenen goeden nacht, en ging met het licht heen. Nu, daar hij eenzaam zich bevond in deze cel, die alleen door het maanlicht, dat tusschen de ijzeren traliën doordrong, verlicht werd, miste hij, altijd gewoon te midden zijner krijgsmakkers te slapen, zijnen *Ordonnans*, om hem te helpen ontkleeden; en, toen hij naar denzelven wilde vragen, verhinderde hem een grendel, die van buiten voor de deur geschoven was. Hij klopte, en riep luidkeels om dezen zijnen bediende; maar zijn geroep klonk onbeantwoord door den ledigen kruisgang. Thans begon hij zijne onvoorzigtigheid in te zien; zijn hart klopte nog heviger, hoezeer het bloed, door den wijn verhit, reeds snellijk vloeide. Hij onderzocht de kast, maar vond die ledig; en, toen hij, uit het tralievenster ziende, het vrolijk gejuich van zijn volk in het dorp hoorde, lachte hij om zijne eigene vrees; hij leide zijne met scherp geladene zakpistolen, benevens zijn' degen, op de voor het bedde geplaatste tafel, en wierp zich op de matras, met het vaste voornemen echter van niet te willen slapen. Langen tijd volhardde hij ook bij dit besluit; maar, toen eindelijk de doodsche stilte van den nacht, het zachte schemerlicht der door de maan flaauwelijk verlichte cel, en de kracht des wijns op het punt waren hem te doen insluimeren, wekte een dof gedruisch zijne matte levensgeesten weder op. Het scheen alsof de groote kast zich bewoog en dieper in zijne cel kwame; hij kon naauwelijks zijne oogen gelooven. Zich heimelijk oprigtende, vatte hij eene der pistolen, sloop zachtjes, op zijne teenen, derwaarts, en ontdekte reeds, tot zijne verbazing, eene breede opening tusschen den muur en de kast. Zonder zich lang te bedenken, schoot hij door deze opening eene zijner pistolen af. Een luide kreet van: *Jezus Maria!* gevolgd van een verward gemompel, deed zich hooren, en nog lang ont-

waar-

waarde men den weerklank van dit ſchot in den langen gang. Toen, dacht hem, hoorde hij ook in het dorp de trommel roeren. Haastig en met inſpanning van alle krachten ſchoof hij de kast weder aan den muur, bragt de tafel tegen dezelve, plaatſte zich zoodanig, dat hij deze met de voeten daar tegen aan drukte, en in dien ſtand wachtte hij, met den degen in de eene en de pistool in de andere hand, het aanbreken van den dag af. Zoodra de eerſte zonneſtralen het dal genoegzaam verlichtten, trad hij aan het venſter, en ontdekte eenige van zijne ſoldaten tusſchen de woningen van het dorp; hij ſchoot dus zijne tweede pistool in de lucht af, en wuifde en wenkte hen. Het duurde echter nog omtrent een half uur, eer zij bij hem kwamen; eindelijk hoorde hij voetſtappen in den kruisgang, bonsde toen met beide handen hevig tegen de deur der cel, en ontdekte daardoor aan de rondzwervende makkers zijne verblijfplaats.

„Gode zij dank, dat wij u nog in het leven vinden!" riep de *Serjant-majoor* bij het binnentreden: „Poort en deu„ren waren geſloten; wij moesten over den muur klimmen, „en de deuren openbreken. In het klooster is noch *Prior*, „noch monnik, geene levende ziel, te hooren of te zien."— De Kapitein verhaalde hun nu zijn avontuur in den verloopen nacht; waarop de oude krijgsman antwoordde: „Ik „verwachtte gisteravond reeds niets goeds; want, ſedert „mijnen veldtogt in *Napels* en *Kalabrië*, vertrouw ik de „monniken niet meer. Toen ik, zelfs nog na middernacht, „ontdekte, dat men den ſoldaten meer dan gewoon wijn „ſchonk, en dat alle kloosterlingen daarin nog wakker me„dededen, vertrouwde ik de zaak niet, liet *appel* ſlaan, en „verzamelde de geheele manſchap in mijn kwartier. Dit be„viel den boeren in 't geheel niet. En had ik zulks niet „gedaan, en niet gedurende den geheelen nacht veelvuldig la„ten *patrouilleren*, God weet, of wij niet allen heden mor„gen om koud waren geweest!" Nu kwamen de ſoldaten met kaarſen en lampen daarbij; men ſchoof de kast ter zijde, en begon het onderzoek in den kronkelenden gang, in welken het bloedig ſpoor naar een' wenteltrap geleidde, die in een' grooten kelder eindigde. De ſoldaten doorzochten hier alles, maar vonden niets. Een zijtrap voerde naar de opene en geheel ledige keuken. Het ſcheen dus, dat alle monniken gevlugt waren.

Men wilde reeds verder gaan, toen een der nog in den kel-

kelder achtergeblevene Granadiers, achter twee zeer hooge steenen wijnkruiken, eene kleine deur, met ijzer beslagen, ontdekte. Eenige snaphaanschoten deden het slot openspringen; en ziet! daar vond men de geheele Klerezij, op de knieën liggende en om genade smeekende; terwijl zij het lijk van den *Prior*, dat door een' kogel in de borst getroffen was, in hun midden hadden.

Het viel den Kapitein ten uiterste moeijelijk, te beslissen, wat hij in dit geval doen moest. De monniken te laten ombrengen op eigen gezag, durfde hij niet wagen; ze gevankelijk weg te voeren, was voor hem en zijne handvol volks even gevaarlijk, want hij moest vreezen, onder weg, door de verbitterde boeren aangevallen en van kant gemaakt te zullen worden; het rijke klooster onverlet en onbewaard achter te laten, durfde hij ook niet, als beducht voor den toorn van den even wraakzuchtigen als gierigen Maarschalk. In deze onzekerheid kwam hem een soldaat, een *Piemontees* van geboorte, zeer te stade. Deze verstond de *Spaansche* taal volkomen, en bood aan, om, op een' der muilezels van het klooster, in het gewaad van eenen boer uit *Estremadura*, *rapport* te brengen aan het Hoofdkwartier. Dit werd dan bewerkstelligd. Intusschen bragt men stroo in den kelder, de tegenwoordige gevangenis der monniken, die men van tijd tot tijd van de noodwendigste levensmiddelen voorzag, terwijl men schildwachten zette aan de geslotene deur. Zoo veranderde dus het klooster in eene soort van *Citadel*. De wachten stonden aan de poort en op den muur; de provisiekamer en kelder werden rijkelijk nagezien, en, wat ontbrak, moesten de boeren op staanden voet leveren; de Granadiers werden koks, kookten, en draaiden het spit; aan de tafel was de Kapitein *Prior* en de soldaten monniken; terwijl het *Refectorium* in de eetkamer eener kazerne veranderd werd. Vrolijk en welgemoed wachtte men aldus berigt uit het Hoofdkwartier af. Na verloop van eenige dagen kwam een *Aide-de-camp* van den Maarschalk, benevens een Krijgskommissaris met een bataljon soldaten, aan. Al de schatten en goederen des kloosters (ten minste alles, wat in het oog van zulk eenen man niet balk-, muur- en nagelvast is) werden op wagens gepakt, en de monniken bij paren aaneengekoppeld; en aldus ging de trein naar het Hoofdkwartier. Wat er voorts van de monniken geworden zij, hebben de omstandigheden des tijds mij belet na te gaan.

De nooitverzadigde MASSENA (want de spreuk: „ van de dooden niet dan goeds," kan niet altijd plaats vinden) bragt deze rijke vangst in zijne eigene schatkist veilig binnen, en de Kapitein werd ter belooning, hetzij dan voor den buit, of voor zijnen uitgestane n doodsangst, tot *Chef de Bataillon* verheven.

HELDHAFTIGE DOOD EENER NIEUW-GRIEKSCHE VROUWE.

Toen de pogingen der *Grieken*, om zich aan het barbaarsche juk der *Turken* te onttrekken, in 1770, op *Morea*, mislukt waren, en het volk op nieuws de prooi geworden was der wreedheden van *Turken* en van *Albanezen*, in den uitersten nood ter hulpe geroepen; zagen de *Arkadiërs* geene andere uitkomst, om zich aan de afwisselende verwoestingen dier beide volken te onttrekken, dan zich in die bergachtige streken met hunne kudden te begeven, welke zij voor ontoegankelijk hielden. Velen hunner werden echter ook van daar verdreven; en er schoot ten laatste niets over, dan hun vaderland geheel te verlaten. Hunne voormalige huisgoden dus vaarwel zeggende, scheepten zij zich met vrouwen, kinderen en bloedverwanten in, en zochten in andere, vreedzamer en veiliger oorden een beter vaderland op. In dit gevaarvol tijdsgewricht, in hetwelk *Turken* en *Albanezen* met elkander wedijverden in het plegen van tallooze gruwelen, vielen er, van den anderen kant, heldendaden voor, den ouden *Grieken* waardig, en derzelver meest geroemde daden nabijkomende. Van dien aard was het volgende geval.

Eene jonge *Arkadische* vrouw, moeder van een nog zeer jong kind, woonde in een dorp, in hetwelk een hoop *Albanezen* viel, om hetzelve te plunderen. Toen hare hut door de roovers in brand gestoken werd, nam zij, in het eerste oogenblik van schrik, de vlugt. Weldra, echter, herinnerde zij zich, dat haar kind in de wieg achtergelaten, en misschien op dat tijdstip eene prooi der vlammen werd! Moedig keert zij thans naar hare woning terug, vindt haar kind, en ontkomt ter tweedemale, met haren zuigeling in de armen, gelukkig aan de bloedgierige handen dezer roovers. Van angst schier bezweken, vlugt zij in het gebergte; doch ook hier vervolgde men haar. Nadat zij de vervolging een tijdlang ontgaan was, komt zij eindelijk op eene vlakte, rondom door

steile rotsen ingesloten; er was aan deze plaats slechts één uitweg te vinden, maar — deze leidde naar eenen onafzienbaren afgrond. Het terugkeeren was haar niet mogelijk, naardien zij overal door hare vervolgers omringd werd. De handen dus ten hemel heffende, deed zij een kort, maar hartgrondig gebed, en wierp zich toen, in het oogenblik, dat de booswichten haar grijpen wilden, met haar kind in den afgrond neder! — Men rigtte naderhand te dier plaatse een kruis op, 't welk nog in 1797 den reiziger A. L. CASTELLAN werd aangewezen.

„ Welke moeder kan dat kruis zonder ijzing, welk gevoe- „ lig mensch zonder aandoening beschouwen!" roept deze reiziger diepgetroffen uit: „ Dit zwakke, broze kruis zal ver- „ gaan; maar het rotsgevaarte zal blijven, en tot een altijd- „ durend en onverdelgbaar gedenkteeken van moederlijke lief- „ de en geestdrift voor de vrijheid verstrekken.

VERHAAL VAN DE NOODLOTTIGE SCHIPBREUK DER ENGELSCHE PAKETBOOT, GRAAF MOIRA, OP DEN 8STEN AUGUSTUS 1821.

De dagbladen vermeldden ons, dat, bij het verblijf des Konings van *Engeland* te *Dublin*, eene paketboot, bijkans geheel met reizigers opgevuld, door nieuwsgierigheid, om de feesten te *Dublin* bij te wonen, naar *Ierland* gelokt, op die kust verongelukte. Ziet hier eenige bijzonderheden dezes ontzettenden voorvals.

Deze paketboot had, de Kapitein medegerekend, zeven of acht man scheepsvolk aan boord; het getal der passagiers bedroeg, overeenkomstig alle bescheiden, ten minste honderd-en-tien personen. Den 8sten Augustus, des avonds half zeven, stak dezelve, met een' sterken oost-noordoostenwind, van *Liverpool* in zee. Reeds bij de zandbank *Burbo* stiet dezelve, door eene verkeerde wending, aan den grond; en de reizigers, die zich op het dek bevonden, bemerkten, dat de Kapitein zoo beschonken was, dat hij niet op zijne beenen staan kon. Naardien de hemel aan de *Iersche* kusten storm aankondigde, vorderden zij, dat het schip, gelijk de Kapitein der paketboot *Newry* had gedaan, naar *Liverpool* zoude terugkeeren. De Kapitein weigerde zulks. Ten tien ure strandde het vaartuig, terwijl het zou wenden, op de zand-

zandbank *Mock-Beggar*, anderhalve mijl van den oever. Het scheepsvolk verzekerde den passagiers, dat er geen gevaar was, dewijl de vloed het schip weder vlot zou maken. Een deel derzelven stelde zich dienvolgens gerust, en begaf zich in de kajuit. Inderdaad werd ook het vaartuig met den vloed, ten twee ure des nachts, opgeheven, doch stiet tevens bij de eerste beweging weder op de bank: het groote zeil, hetwelk, ten einde het in het vlot worden behulpzaam te zijn, was in top gehaald, werd nu zeer schadelijk, daar het bijdroeg om het schip te dieper in den grond te graven. Ten half drie werd het achterdeel, zonder dat de pompen konden werken, met water gevuld, en het roer, door het oprigten van het vaartuig of eenige andere oorzaak, onklaar. In het ruim bevonden zich twee voortreffelijke rijpaarden; men hijschte dezelve op het dek. De stalknecht wilde het eene bestijgen, om met hetzelve naar land te zwemmen; doch men verhinderde zulks, en de paarden werden overboord geworpen: het eene zwom de hooge zee in; het andere naar den oever van *Cheshire*, waar het behouden aan land kwam.

Intusschen bleef de Kapitein het gevaar volstandig loochenen: de bede der reizigers, om de noodvlag op te hijschen, had hij afgeslagen; een van hen, een Boekdrukker, deed zulks evenwel; maar de ongehoorde ongevoeligheid der strandbewoners bleef lang ongeroerd. Het water klom hooger in het schip; de goederen dreven in zee, en hoe hooger de vloed rees, des te meer werd het op zijde geslagen. Weldra sloegen de golven de sloep en al wat zich op het dek bevond weg, met twee passagiers, die echter met moeite nog gered werden. De manschap klom het eerst in het want; de reizigers volgden hen; men klemde zich vast aan al wat men grijpen of vangen konde, want de mast en een gedeelte van het scheepsboord stak nu nog alleen boven de golven uit. Mannen, vrouwen, kinderen hingen alzoo over den afgrond, zoolang hunne krachten nog toereikten, tot dat zij, door den golfslag uitgeput, in denzelven nederstortten! Eene enkele baar rukte vijftien dezer ongelukkigen met zich, en van toen af scheen elke derzelve haar offer te hebben uitverkoren. Drie moedige mannen ontkleedden zich, sprongen in zee, en poogden, door middel van een' roeiriem, balk of kist, het strand te bereiken.

Zoo nabij, dat het geluid van den roephoorn hen konde bereiken, vischten twee mannen in eene boot. Zij naderden;

den;

den; wierpen, zoo bedaard, als of zij de paketboot voor anker zagen liggen, hun vischtuig uit; trokken eenige koffers en valiezen, die de golven hun toevoerden, in hunne schuit, en antwoordden den roependen, terwijl zij op 25 roeden afstands van het schip bleven, dat de zee te onstuimig was, om hetzelve te naderen! Een touw, aan een groot stuk kurkhout bevestigd, hetgeen men hun van het schip toewierp, en met behulp van hetwelk zij ongetwijfeld hetzelve hadden kunnen bereiken, weigerden deze onmenschen op te vangen, en roeiden in het oogenblik, dat de lijken rondom hunne boot dreven, naar *Liverpool* terug (*)!

De Kapitein was een der eerste, die omkwam. Zijne dronkenschap hield aan; hij riep: „Wij zijn verloren!" toen een golfslag, zijne borst treffende, hem achterover in zee wierp. — De afzonderlijke jammertooneelen, welke thans volgden, verscheuren bij de vermelding het hart. Eene enkele vinde hier plaats. Eene moeder hield een tweejarig kind benevens haren zuigeling in de armen geklemd, en kampte zoo een geruimen tijd met de golven: lang werden de kinderen door haar beschermd en bedekt.... zij verdronken.... de moeder hield ze vast, en bemerkte het niet.... toen de baar terugweek, zag zij hare kinderen dood.... liet het houvast, dat haar tot dusverre ondersteund had, los, en zonk met een schreeuw van vertwijfeling in de diepte der zee!

Verscheidene visscherskanen, *Engelsche* en *Amerikaansche* vaartuigen, twee stoom-paketbooten, getuigen van de ontzettende ramp, en die in staat waren hulpe te bieden, zeilden, zonder zich op te houden, voorbij (§). Eindelijk, tusschen zeven en acht ure des morgens, kwam de reddingsboot van *Hoylake* opdagen. Dertig der schipbreukelingen wierpen zich in dezelve; naauwelijks kon zij dien last dragen, en uit vreeze, dat de boot door een nog grooter getal mogt zinken, was de Kapitein, wiens gedrag allen lof verdient, verpligt, in zee

en

(*) Dat zou geen NAEREBOUT, geen CORNELISSE gedaan hebben!... Ach! ware een van hen — wat zeggen wij? ware elk ander onzer kloeke en menschlievende *Hollandsche* Loodsen hier tegenwoordig geweest, hoe vele menschenlevens waren niet gered geworden!

(§) Kan dat mogelijk zijn? — Was er geene *physieke* onmogelijkheid voorhanden, om het schip te naderen? Of ware het anders niet *moreel* onmogelijk, zulks *niet* te doen? Naar het verhaal te oordeelen, bestond eerstgemelde niet; en de lezers dragen uit dit verhaal eene wond des harte met zich. die God geve, dat geen van hen het geloof aan de menschheid moge doen betwijfelen!

te ſteken. Al de geredden waren van afmatting uitgeput, velen ſtervende. Eene van *Liverpool* komende ſloep borg acht anderen. Eer eene derde verſcheen, werd het ſchip door de golven verbrijzeld, de mast weggeſlagen, en verſcheidene vrouwen met denzelven in den afgrond geſlingerd. Twaalf pasſagiers werden door dit derde vaartuig opgenomen, en vijftien, die nog overig waren, voor en na door andere barken geborgen. Twintig menſchen werden in de tweede en derde ſloep, ieder voor twintig guinjes, gered (*). Men huivert bij het denkbeeld, dat andere pasſagiers, buiten ſtaat deze ſom te betalen, *niet* gered zijn geworden! *Engelſche* dagbladen zeggen: „De ſchippers dezer ſloepen maken een' geregelden handel (*regular trade*) van de redding van ſchipbreukelingen." Is dit zoo, dan mogen wij gerust aannemen, dat de beperkte ruimte hunner barken alleen hun verhinderde, een grooter getal dezer ongelukkigen te redden.

De pasſagiers waren (gelukkig voorwaar!!!) meest allen lieden van vermogen, verſcheidene van aanzienlijke familiën, en allen hadden pakgoederen, deels van groote waarde, bij zich. Zij, die gered werden, waren allen naakt en bloot, en droegen er niets dan het leven van af. Doch, wie kan daaraan denken? — Het geheele ongeluk is niet zoo zeer aan de magt der elementen toe te ſchrijven, als aan de onmatigheid des Kapiteins en van het meerendeel des ſcheepsvolks. Behalve drie van hen, die hunnen pligt deden, waren al de overigen beſchonken. Latere berigten melden, dat de Kapitein, volgens getuigenis van al zijne bekenden, geenszins aan den drank verſlaafd was; maar dat, zijne vrouw op dien rampſpoedigen dag hem een' zoon gebaard hebbende, hij, in den tuimel der vreugde over deze gebeurtenis, zijne gewone maat overſchreden had. — Het getal der geredden en dat der verongelukten, bij de ſchipbreuk van de *Moira*, ſchijnt nagenoeg gelijk te ſtaan.

(*) Dat doen *Engelſchen*; maar zoo doet de *Hollander* niet. Hij helpt, waar hij helpen kan, en denkt daarbij aan geene bezolding der menſchelijkheid; ja weigert ſoms de belooning, hem door de erkentelijkheid als opgedrongen.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

De tegenwoordige worsteling der achtingwaardige *Grieksche* Natie voor Vrijheid en Vaderland tegen eene bende roovers en moordenaars, die zich de *Verhevene Ottomannische Porte* noemt; de onbegrijpelijke houding van eenige Mogendheden, die, in plaats van ten minste onzijdig te blijven, met allen ijver werkzaam zijn, om den *Turken* tijd en gelegenheid te laten, ten einde onze geloofsgenooten en de afstammelingen onzer eerste beschavers en verlichters op hun gemak te vermoorden en dood te martelen, (niet meer bij enkele personen, maar nu in *massa* bij *eilanden* en *steden*) dit wekte mijne verontwaardiging op, en het werd mij behoefte, die in de volgende regelen lucht te geven, waarvan ik wel weet, dat zij geene dichterlijke waarde hebben, maar waarvoor ik, in naam van het gevoel, dat negenennegentig-honderdste onzer Landgenooten, ja der *Europeanen* bezielt, inschikkelijkheid verzoeke. Keurt gij dezelve een plaatsje waardig, zoo bied ik ze u voor uw geacht Mengelwerk aan, en noem mij met achting

Uwen dienstv. Dienaar
N. G. VAN KAMPEN.

AAN DE GRIEKEN, IN 1821.

Wat zie ik! rijst de Feniks weder,
Na twintig Eeuwen, uit het niet,
En neemt, met uitgespreide veder,
Zijn vlugt tot in het verst verschiet?

Ja! 'k zie der Grieken Feniks nadren;
Hij baadt zich in den zonnegloed,
En, waardig zijner groote Vadren,
Stroomt ook in hem hun heilig bloed.

De kruisbanier is opgeheven —
De Halvemaan verbleekt van schrik;
Het veld des doods verrijst tot leven,
Veranderd in een oogenblik.

De

De Egesche zee rolt voor Barbaren
Niet meer langs Paradijzen heen;
Hier zie ik vrije broederscharen,
In zin en in bedoeling één.

Wat is dat doel? 't Is, vrij te leven,
Gelijk hun Vadren, dus ook zij;
Of, vrij van 't schandlijkst juk, te sneven:
Niets vreezen zij, dan slavernij.

Hier, waar de bloem der menschheid bloeide,
Door wetenschap en kunst versierd,
Waar elk voor 't Vaderland ontgloeide,
Het Vaderland, zoo hoog gevierd;

Hier (*) gaf een halfman, slaaf der slaven,
De wachter van een' vrouwenstoet,
Op Perikles en Solons graven,
De wet aan Aristides bloed.

Hier durfden woeste en wreede horden,
Nooit door beschaafdheid zacht gestreeld,
Der groote Natie beulen worden,
Het eerst met menschlijkheid bedeeld.

Waar Paulus aan verrukte scharen
Eens leerde 't zalig heilverbond,
Daar noemt een Landvoogd van Tartaren
Den Christen, die om regt vraagt, — hond!

Maar 't is gedaan! de schandeeuw vlugtte;
De dageraad des heils brak door,
En waar een Volk van knechten zuchtte,
Treft nu een zegelied mijn oor.

Ik zie weêr houten muren stichten,
Gelijk in schooner heldentijd;
't Gebroed der onderdrukkers zwichten
In Lesbos fieren waterstrijd.

De

(*) Te *Athene.* Zie de *Reis* van CHATEAUBRIANT *van Parijs naar Jeruzalem.*

De vlam rijst op uit hunne kielen;
  Zij ſchittert tot den Hellespont;
Achilles en Patroklus zielen
  Verheffen zich, waar Troje ſtond.

Maar, o! welk ſchouwſpel treft mijne oogen!
  De hel breekt los in Stambouls wal;
Het grauw koelt, zonder mededoogen,
  In 't ſchuldloos Christenbloed zijn gal.

Geen ſtand, geen jaren zijn er veilig;
  Het kind, de grijsaard ſneven zaam;
Geen priesterſchap, geen tempel heſlig;
  Men vloekt en ſchendt des Heilands naam.

En zou ik u geen tranen plengen,
  Onnoozle, droeve Maagdenſtoet!
God! kan uw heilig oog gehengen
  Dien gruwel van Tartaarsch gebroed?

En vliegt Europa niet te wapen,
  Daar zij deez' reeks van gruwlen hoort?
Zij ziet den muil des afgronds gapen,
  En wenscht dien afgrond niet geſmoord?

Zij wenscht dit; maar, helaas! haar handen
  Houdt ſnoode Staatkunde eng bekneld:
De Staatkunst wenscht der Grieken banden;
  Zij, bondgenoote van 't geweld.

Neen, Rijk van list, bedrog en logen!
  Vergeefs ontkent gij 't gruwelfeit.
Wend naar het Donau-ſtrand uwe oogen,
  Met bloed bedekt, in puin geleid!

Europa weet dit; zal het wreken,
  God hoort den eisch der menschlijkheid.
Eens zal het licht uit duister breken,
  Wordt aan 't geweld zijn eisch ontzeid.

Geeft, Grieken! niet uw zaak verloren;
  Zij is de zaak van God en 't Regt.
Wat lot uw poging zij beſchoren,
  Wat ook de laster van u zegt;

Die laster zal niet eeuwig duren;
  Eens breekt de zon der waarheid door;
Eens zal het nakroost op u turen,
  En volgt met kracht uw heerlijk ſpoor.

Ja, eens — eens zal de dag verrijzen,
Die 't vrije Griekenland bestraalt,
Als 't kroost der Helden en der Wijzen
Op eigen' grond weêr ademhaalt.

Dan wordt Thesfaalje weêr een Eden,
Arkaadje 't fchoone herdersland,
En Kreta's honderd vrije fteden
Vereent een trouwe broederband.

De Atheenfche graanvloot zeilt in vrede
Voorbij Byzantium daarheen;
Geen Turk hoort meer de laffe bede,
Dat hij een vrijé vaart verleen'.

Ik zie den Hellespont weêr open,
Den handel vrij van elken band;
Bij hen, die in deez' wedftrijd loopen,
Zijt gij ook, dierbaar Vaderland!

Ja, God der Vrijheid! dezen zegen
Verbant geen Britfche handelsnijd.
Want Regt en Waarheid zijn Uw wegen.
Gij redt — maar redt op *Uwen* tijd.

M A R I A. (*)

Daar zat nu Maria in jammer en rouw;
Geen vreugd kon haar langer bekoren;
En wat ook het leven voor haar nog bevat,
Hare onfchuld... (nu voelt zij den prijs van dien fchat!)
Ach! zij heeft dat kleinood verloren.

„ Niet lang meer ontwijk ik den fmaad, die mij toeft;
„ Niet lang blijft mijn fchande verborgen;
„ En als mij dan ieder veracht en begeeft,
„ En naakt dan de ftond, waar mijn boezem voor beeft,
„ Wie zal voor mijn wichtje dan zorgen?"

Zoo kreet zij, de droeve! zij zuchtte zoo diep,
En fcheen in haar' adem te ftikken;
Verlaten van hem, die haar fnood had verleid,
Gevoelt zij, o wee haar! wat lot haar verbeidt,
En moet er voor beven en fchrikken.

Maar,

(*) Men vindt de treffende Gebeurtenis, welke tot dit Dichtstukje aanleiding gaf, omftandig vermeld in de *Dordrechtfche Courant* van Donderdag, 27 September, 1821.

Maar, wat haar den boezem zoo angſtig beknelt,
En 't bloed haar in de aders doet jagen,
Blijft zij maar van ſmaad en van ſchande bevrijd,
Dan troost zij zich willig, de ſmart, die zij lijdt,
Ja duizendvoud meer nog, te dragen.

Dan ſchept zij weêr moed en weêr hoop, en zij waant
Haar toeſtand bleef ieder verholen:
Zij denkt het.... hoe worden haar zorgen verligt!
Slaat eenmaal haar uurtje... o! dan zij haar wicht
Aan zorgende vrienden bevolen.

Maar ſchaamte weêrhoudt haar; zij zwijgt, en haar hoop,
Haar uitzigt en troost zijn verdwenen.
Nu zoekt zij naar rust, maar zij vindt ze niet meer;
Dan doet haar het hoofd en het harte zoo zeer,
En 't oog kan geen tranen meer weenen.

Zoo vlieden de dagen in kommer voorbij,
De nachten in waken en ſchromen;
Maar eindlijk... het wordt haar zoo bang en zoo zuur;
Maar eindlijk... zij voelt het... daar ſlaat het, haar uur...
O wee haar! het uur is gekomen.

En, hemel! daar vindt zij zich eenzaam in 't veld;
Verlaatne! wat is u beſchoren?
Zij voelt het, en ſiddert en beeft voor haar lot,
En keert zich, met tranen en ſmeeken, tot God,
Of haar nog de hemel wou hooren.

Hoe klimmen haar angſten; hoe prangt haar de nood;
Hoe ſchokt haar, hoe krimpt haar het harte!....
Daar ziet zij een' akker, en 't golvende graan...
O! 't is haar, als biedt het een ſchuilplaats haar aan;
Dáár is zij alleen met haar ſmarte!

Zij ziet het, zij denkt het, beſlist, en op ééns
Bedekt haar het rijpende koren.
Daar kampt zij, daar ſtrijdt zij, daar torscht zij het leed;
En, eer zij 't nog wachtte, daar mag zij den kreet
Van 't levende ſchepſeltje hooren!

Die kreet, voor een moeder zoo zalig, zoo zoet,
Vermeêrt nog haar' angst en haar lijden.
Maria! begeeft u de kracht in dit uur,
En zwijgt in uw' boezem de ſtem der natuur,
En komt u de wanhoop beſtrijden!...

Ramp-

Rampzalige! 'k ſidder.... Maar neen, zij volhardt;
Zijzelv' ſchijnt geen ſmarte te voelen;
Zij torscht het, dat lijden, met geestkracht en moed;
Het uiterst' beſtaat zij, en niets kan den gloed
Der teederſte liefde verkoelen.

Nu ſchikt zij een deel van haar ſchamel gewaad,
Om 't wichtje tot koestring te ſtrekken;
En (alles is haar in dat jammer van nut)
Nu buigt zij de halmen te zaam tot een hut,
Die 't pand van haar liefde zal dekken.

Zoo zorgt zij, en doet het zoo hartlijk en trouw,
En zwicht niet in liefdebetooning;
En keert nu in 't eind, want het ſcheiden wordt pligt,
(Zij toch had, als moeder, zoo veel reeds verrigt)
En keert nu terug naar haar woning.

Daar ſpijst men, en eindlijk zoekt ieder de rust;
Maria alleen blijft meer wakker;
En als zij nu nergens geritſel meer hoort,
Dan ſpoedt zij, vol zorgende liefde, zich voort,
En ſnelt naar den dierbaren akker.

Dan komt zij, dàn drukt zij het kind aan haar hart,
En kust het, met tranen in de oogen;
Dan ſtilt zij, zoo teeder, zijn' krijtenden dorst;
En, hoog met haar kind aan haar' boezem getorscht,
Schijnt lijden en kommer vervlogen!

En als nu haar zuigling, gelaafd en verkwikt,
En vreedzaam en zorgloos mag ſlapen,
Dan buigt zij zich op hem en vlijt zich ter neêr,
En hoedt zoo haar lieve voor wind en voor weêr,
En ſtrekt hem ten ſchild en ten wapen.

Maar ſchemert, in 't oosten, de komst van den dag,
En daagt het in velden en wegen,
En wordt dan Maria de morgen gewaar,
Dan moet zij weêr ſcheiden, en ſpoedt zich van daar,
En ſnelt dàn haar dagwerk weêr tegen.

Maar als nu haar de arbeid verpoozing vergunt,
Dan volgt zij de ſtem van haar harte;
Zij doet het, en telkens herhaalt zij het weêr,
En voedſtert en koestert haar lievling zoo teêr,
En troost zich ontbering en ſmarte.

Zij sluipt dan, als had zij een misdrijf gepleegd,
  Door heggen en struiken, daar henen:
Maar niemand vermoedt iets van 't geen zij bestaat,
Zoo zorglijk verbergt zij den weg, dien zij gaat,
  En is in een' oogwenk verdwenen.

De week heeft reeds tweemaal haar ronde volbragt,
  En nachten en dagen vervlogen;
En valt het Maria zoo bang en zoo zuur,
Toch spreekt in haar' boezem de stem der natuur,
  En liefde bezaligt haar pogen.

Treed nader, barbaar! die haar jeugd hebt verleid,
  Hare eer hebt verschopt en versmeten;
Aanschouw uw verleide, en beef voor haar lot;
Neen, beef voor uzelven, kniel neder voor God,
  Bezit gij nog deugd en geweten!...

Maar, trouwe verzorgster! de toekomst voorspelt
  Weêr nieuwe gevaren en nooden.
Haast blinkt, in de velden, de sikkel door 't graan;
Dan biedt u deze akker geen wijkplaats meer aan...
  Maria! waarheen dan gevloden?

Zij zegt het, herhaalt het, en weet niet waarheen,
  En peinst weêr, en aarzelt te kiezen:
Het lot van haar telgje weegt zwaar op haar hart;
Maar wordt het, rondom haar, ook duister en zwart,
  Niets doet haar de liefde verliezen.

Maar hooger beschikking voorziet in haar lot;
  Haast nadert het eind van haar zorgen.
Daar vindt men, toevallig, in d' akker een spoor,
En ginder een tweêde, — vermoedt iets, — dringt door,
  En vindt er één wichtje verborgen.

Men vindt het met halmen, zoo zorglijk, bedekt,
  In lompen, zoo armlijk, gewonden;
Men vindt het en neemt het, en kort houdt men raad,
En snelt naar den regter, en meldt hem de daad,
  En waar men het kind heeft gevonden.

Daar staat nu de regter, en hoort het, en vraagt....
  Wien zal hij van misdrijf verklagen?
Maar naauwlijks verspreidt zich het vreemde gerucht,
Of, waar het gehoord wordt, in dorp en gehucht,
  Is 't oog op Maria geslagen.

De

De regter verneemt het, en doet, voor zijn' ftoel,
De fchuldige moeder verfchijnen.
„ O! deed toch Maria (dit zegt hem zijn hart)
„ Den fchijn van een misdrijf, zoo gruwlijk en zwart,
„ Van zich toch, voor immer, verdwijnen!"

Daar ftaat zij, en, boeit foms de fchaamte haar tong,
Zij fchroomt niet de waarheid te fpreken;
Opregtheid beftuurt haar in al wat zij zegt,
En nimmer was de onfchuld, voor vierfchaar of regt,
Zoo klaar en zoo krachtig gebleken.

Toen voelde de regter al 't edle der daad;
Toen trad hij zoo plegtig haar nader;
Toen zag hij zoo vrolijk op allen ter neêr,
Toen fchonk hij Maria — wat blijdfchap, wat eer! —
Zijn' lof en zijn vrijfpraak te gader.

Toen drukte Maria haar kind aan haar hart,
Met tranen van wellust in de oogen;
Zij doet het, en telkens herhaalt zij het weêr,
En voedftert en koestert haar lievling zoo teêr,
En voelt nu haar lijden vervlogen. —

O moeders! vereert hare liefde en haar trouw!
Houdt, meisjes! haar voorbeeld voor oogen,
En fchuwt den verleider, of 't pestvuur hem blaakt!
Nooit, jongling! de ftem van 't geweten verzaakt,
De onnoozelheid nimmer bedrogen!

W. H. WARNSINCK, BZ.

AAN HET EINDE DES JAARS.

Mijn God! is 't waar?
Alweêr een jaar
In 't ongemeten ruim der eeuwigheid verdwenen!
Zoo fnelt de vlug bewiekte tijd,
Met arendsvleuglen uitgebreid,
Zoo ijlt met rasfche vaart ons lieve leven henen!

Wel hem gewis,
Wien 't altoos is,
Als kon elk levensuur voor hem het laatfte wezen;
En die, gezet op zijnen pligt,
Zijne aardfche taak getrouw verrigt!
Hij heeft, o fnelle Tijd! uw' invloed nooit te vreezen.

Maar

Maar dwaas de mensch,
Die zijnen wensch
Steeds uitſtrekt naar den tijd, die nog niet is geboren,
En hunkerend de toekomst beidt,
Of zorgend ſteeds zijn dagen ſlijt; —
Helaas! hoe menig uur gaat niet voor hem verloren!

Wie 't heden ſmaakt,
Geen zuchten ſlaakt
Om 't ſnel verloop des tijds; maar 't rein genot van 't leven
In elken levensſtond geniet,
En hopend op de toekomst ziet, —
Dien hebt ge, o vlugge Tijd! nooit ſtof tot ſmart gegeven.

't Is waar, ge ontrukt,
Daar 't alles bukt,
Wat ge in uw vaart ontmoet, voor uw geduchte krachten,
Den mensch zoo vaak het zaligst lot,
En wisſelt zegenrijk genot
Niet zelden ijlings af door moedelooze klagten.

Maar wen de ſmart
't Gevoelig hart
Doet bloeden, en door 't leed de vreugde wordt verſlonden,
Dan ſtrekt ge uw hand ook zeegnend uit,
Daar gij de kracht des rampſpoeds ſtuit,
En zachten balſem giet, zelfs in de diepſte wonden.

Spoed vrij dan voort,
Door niets geſtoord,
En kluister vreugde en ſmart aan uwen zegewagen!
Spoed voort! Eens valt uw ſlagboom neêr.
Dan hebt ge, o Tijd! geen aanzijn meer,
En zal een eeuwig licht uit uwen nevel dagen.

Eens toch, in 't end,
Zult ge, afgerend,
En in uw vaart geſtuit, voor hooger invloed bukken,
Wen de eeuwigheid 't heelal vervult,
En ons, hier door een floers omhuld,
Voor altoos aan uw magt en wisſling zal ontrukken.

Gij toch, o God!
Die 's menſchen lot
Met wijsheid hebt, op aarde, aan ruimte en tijd verbonden,
Gij ſchiept ons tot een hooger doel,
En eens, na 't nietig tijdsgewoel,
Wordt, Eeuwge! ſlechts in U ons hoogst geluk gevonden.

Dat vrij de tijd
Dan uitgebreid
Met arendsvleuglen ſpoede, en bare ons ramp of zegen;
Met ieder uur, hier doorgezweefd,
Met elken jaarkring, hier beleefd,
Voert hij den mensch het doel van zijn beſtemming tegen.

L. W. d. G. D.

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER DEN INVLOED DER KRUISTOGTEN OP DEN HANDEL VAN EUROPA;

DOOR

G. F. SARTORIUS,

Leeraar der Evangelisch-Luthersche Gemeente te Amsterdam. (*)

Het is eene algemeen bekende en even algemeen aangenomene spreuk, dat de wereld eene leerschool is, in welke wij alles, wat wij hier en voor een volgend leven te weten en te doen hebben, kunnen leeren en oefenen. Ik wage het, bij deze gegronde spreuk nog eene tweede te voegen; namelijk deze: de geschiedenis is eerste leermeester op deze school der wereld. Wat immers de leermeester voor zijne kinderen is, dat is de geschiedenis voor de menschheid. Gelijk hij hun, uit den schat zijns nadenkens en der ondervinding, aanwijst, wat zij te weten en te doen hebben, om in 't vervolg braaf en nuttig te worden, zoo wijst de geschiedenis der menschheid in de gevolgen der menschelijke daden aan, waarnaar wij te stre-

(*) Voorgelezen in de Maatschappij FELIX MERITIS, enz.

ſtreven en wat wij te vermijden hebben, om hier welgemoed, tevreden en gelukkig te leven. En gelijk de kinderen die kunſten en wetenſchappen, welke de uitvindingen van vele jaren zijn, in weinig tijds door dit onderwijs deelachtig worden, zoo doet de menschheid voordeel met de ondervinding van alle vroegere eeuwen, en verkrijgt aldus op eene gemakkelijke wijze den opgelegden ſchat van duizende jaren en duizende perſonen.

Deze genoemde leermeester op de wereldſchool bedient zich nu ook, bij zijn onderrigt, van de nieuwe en verbeterde leerwijze, onder ons met zoo veel vruchts ingevoerd. Stok en plak, dat is, de harde dwangmiddelen der ondervinding, zijn uit zijne ſchool ten eenemale verbannen; hij leert alleen door voorbeelden. Wel is waar, dat hij hierdóór bij onoplettende en weêrſpannige leerlingen weinig zal uitrigten; maar deze verwijdert hij ook van zijne ſchool, en geeft hen aan de ſtrenge tuchtmeesteresſe der eigene ondervinding over, die hen dan, door de rampzalige gevolgen hunner onbedachte daden, dikwerf al zeer gevoelig kastijdt. Gelijk nu de leermeester onder ons wel eens met voordacht een opſtel vol fouten ter nederſchrijft, ten einde de leerlingen hunne krachten zouden beproeven, om die fouten aan te wijzen, en toe te zien, hoedanig de meester ze verbetert; dus ſtelt de geſchiedenis ons ook vele voorbeelden van afdwalingen, dwaasheden en misſlagen voor, door de menschheid begaan, en eischt van ons, dat wij zullen overwegen, hoedanig zij had behooren te handelen; maar maant ons ook aan, om te zien, hoe die verkeerdheden, door den tijd en een hooger beſtuur, weder verbeterd en te regt gebragt zijn.

Zulk een leerzaam opſtel vol fouten, door de geſchiedenis in de leerſchool der wereld voorgeſteld, is de gebeurtenis der kruistogten. Hier zijn fouten van het begin tot het einde. Doel, drijfveer, middelen en uitvoering, alles is hier verkeerd; en hier hebben wij dus gelegenheid, om onze denkkracht te oefenen in het aanwijzen dier fouten. Doch wij voor ons willen terſtond op

de

de verbeteringen des onderwijzers letten, en zien, wat goeds dan toch uit die verkeerdheden is voortgekomen. En daar ons vaderland, en dus ook wij het meeste belang hebben bij den handel, zoo zullen wij heden onze opmerkzaamheid bepalen bij *den invloed der kruistogten op den koophandel van Europa.*

I. Ik zal u eerst met deze togten iets nader dienen bekend te maken.

II. Dan op den staat des handels, vóór zij eenen aanvang namen, moeten wijzen.

III. En eindelijk de veranderingen doen opmerken, welke door dezelve in den handel zijn ontstaan.

I. Het was op het einde der elfde eeuw, dat eene nieuwe soort van togten eenen aanvang nam, onder den naam van *kruistogten* bekend, die wel oorspronkelijk heilige bedevaarten zijn moesten, maar weldra in allesverwoestende krijgstogten veranderden. Het was, namelijk, sedert de vierde eeuw, meer en meer gewoonte geworden, dat godvruchtige lieden zich naar *Palestina* begaven, om aldaar bij het graf van den Zaligmaker hun gebed te verrigten, en, door het aanschouwen der heilige overblijfselen zijner tegenwoordigheid, hunne godsdienstige aandacht te vermeerderen. Allengs begon men echter te gelooven, dat God het gebed, aldaar gedaan, waar eertijds zijn tempel stond, liever hoorde en zekerder vervulde. Nu togen jaarlijks duizenden derwaarts, of uit vrome godsdienstigheid, of ter strafdragende boetedoening, en verwierven daardoor aflaat van alle kerkelijke straffen. Sedert evenwel de *Seldsjukische Turken*, een *Noordâziatische* volksstam, *Palestina* veroverd, en het heilige graf in bezit genomen hadden, waren deze togten met de uiterste gevaren vergezeld. De roofzieke *Arabieren* oordeelden dezen pelgrims geenen geringen dienst te doen, zoo zij hen, door plundering, van hunne belemmerende bagaadje ontlastten; en de *Turken* mishandelden, uit godsdiensthaat, hen op het wreedaardigst. Dus kwamen er van 7000, die in het jaar 1065, onder aanvoering van

SIEGFRIED, Aartsbisschop van *Meintz*, dezen togt deden, en onder welke ook WILLEM, Bisschop van *Utrecht*, was, niet meer dan 2000 terug. Dit maakte natuurlijk de gedachte levendig, om het heilige land met zijne dierbare overblijfselen uit de handen der *Turken* te redden. Het zou misschien bij dezen geheimen wensch voor altijd gebleven zijn, zoo niet een der allerzonderlingste menschen, namelijk PIETER van *Amiens*, gewoonlijk PIETER *de Kluizenaar* genaamd, 't zij dat zijn naam werkelijk L'HERMITE was, of dat hij dien als bijnaam ontving, sedert hij zijne vrouw verliet en in de eenzaamheid ging wonen, hierin verandering had gewrocht. Bij het aanschouwen der heilige plaatsen, en harer ontwijding door den baldadigen *Muzelman*, begeeft hij zich tot den Patriarch der *Christenen* aldaar, SIMEON II, en vraagt hem naar de middelen tot herstel. Deze beantwoordt die vrage enkel door eene uitvoerige beschrijving der duizenderlei rampen, welke zij onder het gebied der *Turken* hebben uit te staan; maar die nu ook voldoende is, om de verbeelding van dezen zeldzamen man tot de vurigste geestdrift te verhitten. Hij gaat terug naar het heilige graf, en bidt aldaar, met het levendigste vuur, den geheelen dag. Afgemat door deze overspanning, valt hij in eene sluimering, in welke hij waant, dat de Heiland zelf hem verschijnt, en beveelt, de ellende zijns volks overal bekend te maken, en de Christenen op te wekken, zijne heiligdommen te redden. Hem zou ook een getuigschrift te dien einde uit de wolken toegezonden zijn. Wat hiervan zij, hij kwam inderdaad met zoodanig getuigschrift en met brieven van den Patriarch naar *Europa* terug, haastte zich naar den Paus, dien hij al spoedig, door de aanwijzing, hoe veel voordeels uit de onderwerping van het Oosten voor diens stoel te trekken zij, van zijne goddelijke zending overtuigde, en ontving den last, om het kruis overal, maar inzonderheid in *Frankrijk*, te prediken. In zijn haren pelgrimskleed, blootsvoets, verzeld door zijnen ezel en pelgrimsstaf, trok hij geheel *Europa* door, en hitste,

door

door zijne geestdrijvende-redenen, en schilderingen van den jammer der *Christenen* aldaar, het volk en de grooten tot eenen krijgstogt tegen de *Turken* op. De kansel zoo wel als het theater, ja elke verhevene plaats, was het tooneel zijner welsprekendheid, die het heilige graf, den stal te *Bethlehem*, en *Golgotha*, liet zuchten en weenen, en de dochter van *Sion* deed klagen over de verkrachting, welke zij van *Turksche* ongeloovigen moest lijden. Weldra achtte URBANUS II de harten genoegzaam voorbereid, om met het voorstel van eenen krijgstogt naar het heilige land, ter verlossing van hetzelve, ingang te vinden. Eene kerkvergadering, in 1095 te dien einde uitgeschreven, telde meer dan 20,000 raadplegers; en, toen de Paus zijne weldoordachte en kunstmatige rede geëindigd had, steeg de kreet van algemeene geestdrift uit aller mond ten hemel: „Het is Gods wil, dat wij onder „het kruis gaan!" dat heette, zich een rood kruis op den regter schouder te laten hechten, ten teeken dat zij nu soldaten van CHRISTUS waren. GODFRIED VAN BOUILLON, Hertog van *Nederlothafile*ringen, en broeder des Konings van *Frankrijk*, werd tot algemeen legerhoofd en aanvoerder van den togt benoemd; en van alle oorden kwamen er duizenden, die aanboden, het kruis op zich te nemen, en den togt mede te doen; zoodat in den jare 1097 reeds meer dan een millioen menschen dit teeken had aangenomen. Geestelijken en monniken, nonnen zelfs en geestelijke zusters in krijgsmansgewaad, Ridders, Edellieden en landbouwers, vrouwen en kinderen, ja het geboefte zelfs der tuchthuizen, begeerde aan dezen togt deel te nemen; en geen wonder! want een algemeene aflaat, of schuldvergiffenis, was met denzelven verbonden. De taal van BERNHARD, Abt van *Clairvaux*, den welsprekendsten man van zijnen tijd, doet ons de toenmalige denkwijze genoegzaam kennen: „Bedenkt," zegt hij in eene zijner redevoeringen, „welk zonderling middel God ter uwer verlossing „bezigt, en aanbidt! Of is het niet een allerzeldzaamst „middel, dat God uitgekozen heeft en ook alleen uit-

„ vinden kon, dat Hij roovers, moordenaars, meineedi-
„ gen en echtbrekers, even alsof het een deugdzaam volk
„ ware, tot zijne dienaren heeft uitgekozen? De Almag-
„ tige wil uw schuldenaar worden, opdat Hij aan u, zij-
„ ne soldaten, de soldij van de vergeving der zonde en
„ de eeuwige heerlijkheid zou kunnen uitbetalen." Was het wonder, dat op die wijze het heer der kruisvaarders talloos vermeerderde? GODFRIED zond, nadat hij zijn leger gemonsterd had, het grootste gedeelte, uit de heffe des volks bestaande, onder het geleide van PIETER, en gekoren WOUTER van *Pexelo*, wegens zijne armoede WOUTER *zonder goed* genaamd, door *Duitschland* en *Hongarijen* naar *Konstantinopel* vooruit, waar slechts een klein deel hunner aankwam, dewijl zij door de *Hongaren*, wegens gepleegde wreedheden, meestal werden omgebragt. Hij zelf, met de kern des legers, uit 80,000 uitgelezene helden bestaande, had het geluk, na het doorstaan van ontelbare gevaren, in *Palestina* aan te komen, en *Jeruzalem* zelve op den 15 Julij 1099 in bezit te nemen. Hier rigtte hij een Christelijk koningrijk op, dat, onder veelvuldigen lotwissel, omtrent tweehonderd jaren bestond, maar 't geen jaarlijks door nieuwe bezendingen en ten koste van tallooze stroomen bloeds moest behouden worden. En, toen in 1291 het laatste overschot van Christelijke heerschappij in het Oosten verloren ging, was deze razernij *Europa* op meer dan zeven millioenen menschen komen te staan! — Dit zal genoeg zijn, om den aard dier togten te doen kennen.

II. Wanneer wij dan nu over den invloed dezer kruistogten op den handel van *Europa* met grond willen oordeelen, dienen wij wel eerst den staat des handels vóór den aanvang dier togten te kennen, om daarna te kunnen opmerken, welke voor- of nadeelige veranderingen door dezelve daarin zijn te weeg gebragt. En hier zouden wij nu de bijzondere trekken uit de geschiedenis moeten verzamelen, die ons over den toestand des koophandels in dat tijdvak konden doen oordeelen. Doch inderdaad ont-

breekt het ons aan genoegzame berigten te dien aanzien; niet alsof er gebrek ware aan geschiedschrijvers van dien tijd, (zoo men, namelijk, aan enkel kronijkschrijvers dezen naam geven mag) maar hunne berigten zijn meestal van dien aard, dat er tot ons oogmerk niets dienstigs in is aan te treffen. Wij zullen derhalve eenen anderen weg moeten inslaan, om tot ons doel te geraken; van, namelijk, de vereischten van den handel in 't algemeen, of de omstandigheden te leeren kennen, door welke deszelfs bloei het meest bevorderd of verhinderd wordt, en zonder welke hij niet bestaan kan. En naar mate wij deze aantreffen, zal ook ons oordeel over den staat des handels in dat tijdvak zijn. — Maar, vraagt gij misschien, zijn dan deze vereischten in de jaarboeken van dien tijd aan te treffen? — Ik geloof ja! Immers de koophandel staat, mijns inziens, in een naauw verband met de algemeene beschaving van eenig tijdvak; zoodat deze genoegzaam als maatstaf van genen kan worden aangezien. Hoe meer zich de kundigheid van eenig tijdvak uitbreidt, hoe meer voorwerpen gekend worden, die de begeerte wekken, of die men bezigen kan ter voldoening aan eenige behoefte, en hoe meer voorwerpen des handels dus aanwezig zijn. Hoe meer kunsten en wetenschappen worden gekweekt, beoefend en bloeijen, hoe meer kunstgewrochten er ontstaan, die door de weelde worden begeerd; terwijl deze al wederom door het verfijnd gevoel der beschaving wordt vermeerderd en vergroot. Neemt dus de beschaving werkelijk toe, zoo zal ook de handel moeten vooruitgaan, zoowel door meerdere waren als gretiger koopers. En zien wij nu op de vereischten des handels, dan beweer ik, dat, zonder vrijheid en veiligheid, of zonder zekere mate van weelde, de handel niet kan bestaan: want, mag de mensch niet dat gebruik maken van zijne krachten, wat hij verkiest; is hij gebonden aan eenen bepaalden werkkring, of is hij niet vrij in de vruchten zijns arbeids of zijnen eigendom over te doen aan wien hij wil, zoo moet noodzakelijk de handel kwijnen; gelijk hij ook dáár ophoudt, waar de koopman geene veiligheid

meer voor zichzelven, of voor het vervoer zijner waren, heeft. En bepaalt zich de handel enkel tot waarachtige en natuurlijke behoeften, zonder dat de weelde die door kunstbehoeften heeft vermeerderd, hoe bekrompen moet dan de omvang van zulk eenen handel zijn! Uit den toestand dezer vereischten zal men dus met grond tot den toestand des handels mogen besluiten.

En hoedanig was het dan nu met die vereischten destijds gesteld? Alles wijst ons daarop, dat het er ten aanzien derzelve zeer treurig uitzag. Overal toch heerschte in *Europa* de onderscheiding van vrijen en lijfeigenen. De eersten, meestal Ridders en Edellieden, oordeelden het te gering, zich met den handel of eenige kunstwerken te bemoeijen. Neen! gevaarlijke togten, roof en strooppartijen waren de bezigheden, waarin zij hunnen adellijken moed en arm oefenden, en de steek- of tournooispelen de verrigtingen des vredes, die zij hunnen stand waardig keurden. Van hen had dus de koophandel niets te wachten. Zelfs hunne weelde, die meestal in wapenen gesteld werd, had ook weinig, wat denzelven kon aanmoedigen. Het andere gedeelte, uit lijfeigenen bestaande, was of als knapen aan de krijgsverrigtingen der Heeren en hun gevolg verbonden, of als landbouwers de bewerkers van vreemden grond. Deze laatsten dus, genoegzaam geen' eigendom hebbende, moesten de voortbrengselen van hunne vlijt den eigenaren brengen. Beiden waren alzoo voor den handel als verloren. De steden waren dan eeniglijk de voedsters van kunsten en nijverheid, en de eenige wijkplaatsen des handels. Doch, behalve dat deze steden nog weinig in getal waren, en dus die handel nog niet veel beteekende, zoo moesten zij veelal bestaan van het klein vertier der omringende landbewoners, of van de markten, die aldaar bij hooge kerkmissen, tot welke alsdan duizende menschen van wijd en zijd henenstroomden, gehouden werden. Bovendien ontbrak het den stedelingen zelve nog aan genoegzame veiligheid, zoo voor zich als voor hunne goederen, om den handel tot eenige aanmerkelijke hoogte te brengen. Onder

der de bescherming van den eenen of anderen adellijken Heer, of van het een of ander geestelijk gesticht staande, werden zij gedurig mede betrokken in al die kleine oorlogen, welke het *vuistregt*, waarbij ieder beleedigde zichzelven door zijn zwaard voldoening verschafte, bijna dagelijks deed ontstaan; terwijl de woestheid dier tijden al de bezittingen van 's vijands onderdanen tot eenen regtmatigen buit voor den overwinnaar deed zijn. Had dus eenige stad een' geruimen tijd in vrede geleefd, zoodat hare welvaart begon toe te nemen, dan wekte juist deze welvaart de hebzucht der naburige grooten, en dikwerf zelfs van den eigen' stadvoogd, tot plundering en knevelarij op. De vrees hiervoor moest natuurlijk van groote ondernemingen terughouden, die zulke geweldddadigheden het meest uitlokken konden. Was men al dit gevaar ontweken, hoe weinig veiligheids was er dan nog bij het vervoer der goederen, daar de vele ridderlijke kasteelen, meestal aan de rivieren en groote wegen gebouwd, voor veiligheid en vrijgeleide overdrevene schattingen eischten, of zelfs door plundering zich het kostbaarste toeëigenden. — Is het te verwonderen, M. H., dat, bij zulke bezwaren en bijna onoverkomelijke hindernissen, de handel van *Europa* nog in zijne kindschheid was, en dat zijn spoedige wasdom onder zulke ongunstige invloeden onmogelijk gedijen kon?

Dit zelfde, wat wij nu uit eene algemeene beschouwing van den geest des toenmaligen tijds opmaakten, zal ons nog nader blijken, wanneer wij kortelijk het oog vestigen op de gesteldheid der voornaamste landen van ons werelddeel. — 't Is waar, KAREL *de Groote*, die bijna geheel *Europa* onder zijnen schepter boog, had wel alles aangewend, wat hij vermogt, om beschaving, welvaart en handel te doen bloeijen; hij had, door het bouwen van vele steden, en door den altijd waakzamen heerban, voor de uiterlijke veiligheid zijner onderdanen krachtdadig gezorgd, en zijne magt was groot genoeg, om de inwendige tegen de knevelarij en het geweld zijner magtige Vasallen te beschermen. Maar onder de ongelukkige en

woelzieke regering zijns zwakken opvolgers, LODEWIJK *den Vromen*, en diens weerbarstige zonen, gingen al deze goede inrigtingen weder ten eenemale te loor. En onmiddellijk vóór de kruistogten was de verwarring in het *Duitsche* rijk, door de hevige en veeljarige twisten van HENDRIK IV met Paus GREGORIUS VII, ten hoogsten top gestegen. Keizers en Tegenkeizers betwistten elkander den troon. Zamenzweringen, veldslagen, en plunderingen van elkanders onderdanen, steden en landgoederen, allen tot het rijk behoorende, volgden elkander op. En hoe was het mogelijk, dat onder zulk gewoel de kunsten des vredes bloeijen of de handel zich aldaar vestigen kon?

In *Frankrijk* was het sedert de regering van KAREL *den Eenvoudigen*, dat is, sedert den aanvang der tiende eeuw, niet beter gesteld: want, behalve dat Keizer OTTO II, wegens eene verongelijking, hem door Koning LOTHARIUS aangedaan, geheel *Frankrijk*, tot aan *Parijs* toe, door plundering verwoestte, zoo zagen de Koningen van dit tijdvak zich genoodzaakt, gedurig tegen hunne magtige onderdanen krijg te voeren, waarbij dus natuurlijk vrijheid en veiligheid moesten verloren gaan, en met deze kweeksters verliet de handel alzoo tevens dezen woeligen grond.

Engeland was toen aan de gedurige invallen van *Deensche* overweldigers, van eenen WILLEM *den Veroveraar* en den verdreven' troonopvolger, blootgesteld, die elkander het rijk zochten te ontweldigen, en altijd zeker een gedeelte daarvan verwoestten. Kon ook dáár de handel wel het hoofd opbeuren?

Met *Spanje* en *Portugal* waren de betrekkingen voor het overig gedeelte van *Europa* als vernietigd, daar deze landen reeds geruimen tijd onder *Arabische* opperheerschappij stonden. En *ons* vaderland begon onder het gebied der Graven eerst tot eenig bestaan te komen.

Italië bleef dus het eenige land, waarin de handel nog eenigermate eene schuilplaats vinden kon; hoezeer deszelfs noordelijk gedeelte door de twisten der Keizers niet

de

de Pausfen, en het zuidelijk gedeelte door de *Sarracenen* telkens uitgeplunderd en verwoest werd. In het midden van dat gezegend land hadden zich eenige fteden, gelijk *Pifa*, *Venetië* en *Genua*, van de opperheerfchappij dergenen, die om het bezit van *Italië* twistten, weten onafhankelijk te maken, burgerlijke vrijheid en eene gemeenebestregering ingevoerd, den handel gekweekt en befchermd; en zoo ontwikkelde zich aldaar de kiem van eenen zegenrijken boom, die zijne takken wijd en zijd over ons werelddeel verfpreidde, en onder wiens fchaduwe ook ons vaderland zich zoo wèl bevond.

Zouden wij, M. H., uit de opgegevene omftandigheden nu niet wel met regt befluiten mogen, dat de handel van *Europa* vóór den tijd der kruistogten nog weinig te beteekenen had, en, door krijgsrumoer en burgerlijke wanorde, als in eene bedwelmende fluimering lag, waaruit hij door den kreet der kruistogten het eerst weder gewekt werd? En dit leidt ons natuurlijk tot het onderzoek van datgene, wat deze togten hebben gedaan, om den handel op te wekken, te bevorderen en uit te breiden; waarbij het ons blijken zal, dat zij juist in al die zaken, welke denzelven voortijds verhinderden, eene gunftige verandering hebben te weeg gebragt.

III. 1. De kruistogten immers, hoe avontuurlijk dan ook op zichzelve, bragten het meeste toe, om het ellendige *vuistregt* af te fchaffen, en daardoor orde en veiligheid aan de burgerlijke maatfchappij te verzekeren. Het regt tot wraak, aan iederen vrijen mensch vergund, moest natuurlijk de beleedigingen en vergeldingen zoodanig vermenigvuldigen, dat men beftendig over eenige verongelijking te klagen en zich te wreken had. Maar dit kwaad, huisvestende bij de grooten en magtigen, was ten uiterfte moeijelijk af te fchaffen. Er kon alleen van de geestelijkheid, in die dagen tot den hoogften luister van magt geftegen, eenige hulp komen. Deze bragt dan ook eene beperking ter bane, het Goddelijk beftand of den Godsvrede genaamd, volgens welke zij oordeelde, dat van woensdag avond tot maandag morgen het gebruik der wape-

penen tot eigene wraak ongeoorloofd was, omdat die dagen, aan de herdenking van JEZUS laatste lijden gewijd, eenen Goddelijken vrede eischten, met zulk eene wraakoefening onbestaanbaar. Maar de woeste Riddergeest liet zich moeijelijk daardoor beperken; hij verdroeg althans dezen dwang met weêrzin, en stelde zich op de vrije dagen door des te grootere woestheid voor dezelve schadeloos. — Doch thans kwamen de kruistogten op, en de strijdzuchtige Ridders vonden hier eene allerwenschelijkste loopbaan. Door niets beperkt, konden zij hier naar willekeur, en dat wel ter eere Gods, en in 't vooruitzigt op hoogere belooning, rooven en moorden, en lieten dus het Goddelijk bestand onaangevochten; ja de hoogste kerkelijke magt vond goed, die verbodene tijden nog met andere te vermeerderen, en de straffe des bans op de overtreding te stellen. Hierdoor kozen nu de woeligste en magtigste der grooten den togt naar het Oosten; terwijl zij, die terugbleven, zich aan al de beperkingen van orde en wetten moesten onderwerpen, waaruit nu meer veiligheid voor de steden en den burgerstand, den eenigen handeldrijvenden, ontstond, waardoor de koopman op die gestelde dagen voor mishandeling en plundering veilig, ja onder de bescherming van het geestelijk regt stond. — Moest nu dit alles, M. H., niet ten sterkste op de bevordering van ijver en kunstvlijt werken? Konden nu de handelsondernemingen niet met zekerder uitzigt op een gelukkig gevolg ondernomen worden? En gaven dus deze togten niet, als 't ware, den eersten stoot tot het openen van den slagboom, die den voortgang des koophandels in *Europa* belemmerde?

2. Maar ook nog van eene andere zijde werkten deze kruistogten mede ter bevordering van vrijheid en veiligheid. Heerschten toch, gelijk wij deden opmerken, in alle landen van *Europa* de uiterste verwarring en onrust, uit de al te groote magt der Leenmannen oorspronkelijk, die of geene wetten van hunne Leenheeren, de Vorsten, meer eerbiedigden, of zich openlijk tegen hen aankantten; deze verwarring nam sedert de kruistogten een

een einde, en moest door dezelve een einde nemen, omdat de magt dier ondergeschikten gefnuikt, en het gezag der Opperheeren in de verschillende landen daardoor vergroot werd. Ondernam eenig voornaam Heer den togt naar het heilige land, dan moest hij met een voegzaam gevolg van strijders verschijnen. Deze kwamen, in wapenen, kleeding en onderhoud, te zijnen laste; want dezen togt kon men alleen op eigene kosten bijwonen. Hierdoor waren zij meestal genoodzaakt, een groot deel hunner bezittingen te verkoopen of te verpanden; welke goederen, bij het ongelukkig uitvallen dezer togten, in de handen der geldschieters, Vorsten of geestelijken, kwamen, die hierdoor des te grootere magt verkregen, meer in staat waren hunne onderdanen te beschermen, vrijheid en wetten te doen eerbiedigen, en de welvaart der steden, met welke beider belang ten naauwste verbonden was, te vergrooten. Door deze rust en veiligheid ontwaakte de zucht naar eigendom met nieuwe kracht, het onderling verkeer der steden nam toe, en dus vermeerderde de *Europesche* handel zelf.

3. Gelijk dus de inwendige rust en veiligheid der inwoneren van elk land door de kruistogten bevorderd werd, zoo waren zij ook vooral dienstig, om de onveiligheid van buiten door den inval der *Sarraceensche* roovers, die goederen en menschen tevens, de laatsten in slavernije, wegvoerden, te doen ophouden. Niet slechts de kusten van het naburige *Grieksche* Keizerrijk, maar *Italië* en alle aan de *Middellandsche Zee* gelegene steden, werden genoegzaam jaarlijks door hunnen inval bedreigd, en, bij gebrek aan staande krijgsmagt, meestal eene wisse prooi van hunne hebzucht. Door de kruistogten, echter, werd de oorlog tegen de *Turken* niet alleen naar *Azië* overgebragt, en de aanvallers op hunne beurt de aangevallenen, maar ook de bijna jaarlijks op nieuws zich tot eenen kruistogt toebereidende *Europeanen*, die in latere tijden meestal den overtogt naar *Palestina* ter zee deden, werden nu, in de aan zee gelegene plaatsen, de beschermers tegen die geweldenarij, en de bewoner dezer voor

den

den handel meest geschikte steden zag zich dus van alle vrees bevrijd, en kon zijne waren thans te land en ter zee gerustelijk verzenden of van elders afhalen; eene bijzonderheid, die niet weinig tot den wasdom des handels moest bijdragen.

4. Doch niet enkel middellijk, op deze genoemde wijzen, maar onmiddellijk waren de kruistogten den handel voordeelig, doordien zij aan de *Europeanen* den toegang tot de groote marktplaatsen van het Oosten openden, en hen met eene menigte van voorwerpen bekend maakten, die te voren niet in omloop waren. De voornaamste handel toch dier dagen bestond in de aanvoering van Oostersche en vooral *Indische* waren, van zijden stoffen, edele metalen, gesteenten en specerijen. Deze goederen werden uit *Indië* en *Perzië* over de *Roode Zee* tot aan de landengte van *Suez*, vandaar over land tot aan de kusten der *Middellandsche Zee*, en alzoo verder over dezelve tot aan de handelsteden van *Italië* gevoerd. Sedert de bouwing van *Bagdad* door Kalif AL MANSOUR, in de negende eeuw, begon zich de handel langzamerhand vandaar naar deze streken te verleggen; en sedert de *Turken* meesters van deze hoofdstad waren, trokken zij alle goederen, als tot eene algemeene marktplaats, derwaarts; terwijl zij verder, over land tot aan de *Zwarte Zee* gebragt, vandaar naar *Europa* kwamen. Juist naar *Syrië* en de streken van den *Tiger* en *Euphraat*, waar de meeste handel was, rigtten zich de togten der kruisvaarders; zoodat zij de bronnen des handels nabij kwamen. En daar er, na het veroveren van *Jeruzalem*, ruim 20,000 hunner naar *Europa* terugkeerden, die hunne gelofte daardoor achtten vervuld te hebben, zoo bragten zij de kennis der aldaar geziene voorwerpen mede terug, en openden hierdoor eenen tak van handel, die inderdaad op de latere kruistogten niet weinig invloeds had; want deze werden, hoezeer dan ook met een godsdienstig oogmerk aanvaard, toch ook vooral tot handelspeculatiën gebezigd. En toen, sedert de vestiging van *Kairo*, in *Egypte*, de handel weder over die stad langs den *Nijl* naar *Italië* ging,

ging, zoo zocht de handelsgeest ook de kruistogten over *Egypte* naar *Palestina* te leiden, en de schepen der *Venetianen*, *Pisanen* en *Genuëzen* bragten de kruisvaarders derwaarts, en de Oostersche goederen weder terug. Ook velen dier teruggekeerde bedevaartgangers, nu met de voorwerpen der *Aziatische* weelde meer van nabij bekend, begeerden deze goederen, die hun tot behoeften geworden waren, meer en meer, en het vertier derzelve in het Westen moest evenzeer, als de gelegenheid om ze te verkrijgen, door deze togten vermeerderd worden. — Zulk een' aanmerkelijken invloed hadden dus deze woeste, onbedachte togten op den reeds bestaanden handel, om dien een wijder veld en gebaander weg te bereiden. En al hadden zij ook niets meer dan dit te weeg gebragt, zoo zou derzelver aanbelang reeds groot, en de uitwerking voor de volgende eeuwen zegenrijk geweest zijn. Doch,

5. Zij knoopten ook eene verbindtenis aan tusschen de onderscheidene volken van het Westen, die voor den *Europeschen* handel zelven van veel gewigts moest zijn. *Franschen* en *Engelschen*, *Duitschers* en *Italianen*, *Deenen* en *Hollanders* togen te zamen in hetzelfde leger ten strijd naar *Palestina*; verbindtenis tusschen deze volken moest natuurlijk hieruit ontstaan, die niet anders dan voordeelig konde zijn voor de gemeenschap der *Europesche* natiën onder elkander, en de onderlinge mededeeling hunner kunstgewrochten. Alle zeevarende natiën werden opgeroepen tot het overvoeren der duizenden, welke tot den togt behoorden, en deze kwamen hierdoor naauwer met elkander in aanraking; waaruit dan wederom handelsverbindtenissen ontstaan moesten. Zoodat de kruistogten kunnen aangezien worden als de kweekfters van dien handel, welke nu ook bij de verschillende volken van *Europa* onderling begon geboren te worden.

Slaan wij, na deze overweging, eenen blik op de geschiedenis, dan bevinden wij, dat het tijdvak der kruistogten voor de meergenoemde handeldrijvende steden van *Italië* werkelijk het tijdvak van luister, aanzien en magt ge-

geweest is. Van dat tijdstip af toch dagteekent zich haar wasdom, en op het einde der kruistogten, in de dertiende eeuw, waren deze steden reeds zoo magtig, dat zij niet alleen *Konstantinopel* en het *Grieksche* Keizerrijk innamen (1204), maar dat de Paus zelf geenen kruistogt waagde aan te kondigen, zonder van hare hulp vooraf verzekerd te zijn, om welke hij dan zelfs, in sommige gevallen, persoonlijk ging verzoeken.

Uit al deze bijzonderheden zal het nu wel geenen twijfel meer onderworpen zijn, dat de kruistogten den voordeeligsten invloed hadden op den handel, zoowel met het Oosten, als van *Europa* zelve; en moeten wij deze uitspruitsels van dweepzucht, woestheid en onberaden ijver als werkzame middelen aanzien ter beschaving van een groot deel der menschheid. En wanneer de wijsgeer hierin den gang der Voorzienigheid wedervindt, die steeds de menschelijke verkeerdheden ten beste leidt, dan zal het ons tot de troostvolle waarneming brengen, dat gebeurtenissen, die bij den eersten opslag voor den handel doodelijk schenen, denzelven op de krachtdadigste wijze bevorderd hebben; en de hoop doen kweeken, dat ook deszelfs tegenwoordige stremming en stilstand niet dan een verpoozen zijn zal, om daarna met te meer krachts zich werkzaam te betoonen. Het is met de uitboezeming van dezen opregten wensch, dat ik eindige.

GEDACHTEN OVER DE OORZAKEN DER VERSCHILLENDE DENKWIJZE ONDER DE GENEESHEEREN.

Door

H. DÜHRING, *Med. Doct. te Amsterdam.*

In het oog der meeste menschen, die, vreemdelingen in het vak der Geneeskunst zijnde, dikwijls zeer verkeerd en onjuist over deze wetenschap oordeelen, heeft dezelve voorzeker door niets meer van hare verdiende achting verloren, dan door de verschillende denkwijze der

der Geneesheeren. Wanneer iemand door onderscheidene Artsen de meest uiteenloopende gevoelens over hetzelfde voorwerp hoort uiten, waarbij elk zich op zijne talrijke ondervindingen beroept, dan kan het niet anders, of deze worden door de meesten, niet ten onregte, in twijfel getrokken. Men stelle zich eenen lijder voor, omgeven van zulke verschillend denkende Geneesheeren, waarvan elk eene bijzondere manier van behandelen aanprijst, bij iederen Arts, gelijk hij ten minste voorgeeft, op eene menigvuldige ondervinding berustende, dan is waarlijk die toestand zeer betreurenswaardig voor hem, die reeds zwak van geest en ligchaam nederligt, en zijne laatste hoop op deze over hem zoo verschillend denkende mannen stelt, bij welke hij hulp en behoud meent te zullen vinden. Kan dan een lijder zulk eene kunst hoogschatten, en met vertrouwen zijne redding daarvan verwachten, wanneer diegenen, welke haar uitoefenen, zoo verschillend daarover denken? Bij de overweging, welke toch wel de redenen dezer verschillende gevoelens onder de Geneesheeren mogten zijn, kwam ik op de gedachten, welke ik voornemens ben hier mede te deelen. Indien dezelve de inzigten van anderen hieromtrent eenigzins ophelderden, en die uitwerking hadden, dat men eene wetenschap niet gering achtte, omdat zij niet altijd ware beoefenaars vindt, dan zou ik mijn doel volkomen achten bereikt te hebben.

Zeer beroemde mannen, van vroegeren en lateren tijd, hebben hunne gevoelens over hetzelfde onderwerp reeds geuit, onder welke inzonderheid de bekende ZIMMERMANN verdient genoemd te worden, wegens zijn met regt geprezen werk: *over de ondervinding in de Geneeskunde.* Meer dan te veel reden heb ik derhalve, de toegevendheid mijner lezeren te vragen, dat ik het wage, ook mijne denkbeelden over het bedoelde onderwerp bij die dezer beroemde mannen te voegen. Het belang, dat daarbij eene zoo verhevene wetenschap en alle onze medemenschen hebben, doet mij hopen, dat ook deze gedachten over het bedoelde onderwerp, die hoegenaamd

geene aanspraak op eene geleerde verhandeling zullen en kunnen maken, voor sommige lezers niet zonder eenig nut zullen zijn.

Het is eene algemeen bekende waarheid, waarvan zich iedereen dagelijks kan overtuigen, dat andere oogen ook een ander gezigtpunt hebben. De gevoelens en oordeelvellingen der menschen zijn de uitwerkselen der meer- of minder beschaafde krachten van hunnen geest, en der opvoeding, welke zij van kindsbeen af hebben genoten. De opvoeding en beschaving der menschen toonen ons overal, in alle menschelijke bezigheden, zoo ook in de uitoefening der Geneeskunde, haren grooten invloed. Menschen, welke eene zeer middelmatige kennis bezitten, zullen ook maar voor zeer middelmatige inzigten vatbaar zijn; hoe uitgestrekter, daarentegen, hunne kennis is, des te grooter en juister zullen ook hunne inzigten zijn, en des te beter en met een' zoo veel te gelukkigeren uitslag zullen zij ook kunnen te werk gaan. Artsen, die alleen bespiegelend zijn onderwezen, en zelfs naderhand, voor het grootste gedeelte, op hunne studeerkamers uitgebreidere kennis in de wetenschap der Geneeskunde trachten te verkrijgen, zullen, ten aanzien hunner ondervindingen, niet altijd met zulke Artsen kunnen overeenstemmen, welke meer bij uitsluiting door oefening hunne kundigheden hebben verworven.

In de onderscheidene manier van onderwijs, hetwelk zij in hunnen jeugdigen leeftijd genoten hebben, is reeds eene van de hoofdbronnen hunner strijdige gevoelens te zoeken. Dezulken, welke meer bespiegelend of theoretisch zijn onderwezen, gelooven wel eens tot den hoogsten trap van wijsheid gekomen te zijn, hoewel zij den regten weg derwaarts nog geenszins hebben ingeslagen. De verborgenste en voor den grootsten geest somtijds duistere verschijnselen der natuur meenen zij te kunnen doorzien, en weten dezelve ons ook zeer gemakkelijk te verklaren, doordien zich alles aan hunne denkwijze moet onderwerpen. Voor de moeijelijkste oplossingen denken zij berekend te zijn, en reikhalzen dikwijls reeds naar

het

het bovennatuurlijke, schoon zij nog geene poging hebben aangewend, om het aardsche, hetwelk zij als gemeen en hunner aandacht onwaardig beschouwen, te leeren kennen. Zulke Geneesheeren, daarentegen, die, behalve dat zij bespiegelend onderwezen zijn, ook op de studie der natuur zich hebben toegelegd, zullen zich altijd meer beschouwen als dienaren van dezelve, en hoofdzakelijk zich bevlijtigen, deze in hare oneindige uitgestrektheid nader te leeren kennen, en pogen, hare algemeene grondwetten, welke door de ondervindingen der menschen voor ons zijn vastgesteld, op haar toepasselijk te maken, en de toepassing daarvan naar de bijzondere omstandigheden van ieder voorwerp te bepalen; maar geenszins, zulke wetten aan de natuur op te dringen.

Velen, welken het aan gelegenheid tot een beoefenend of praktisch onderwijs ontbroken heeft, en welke daarom minder zich hebben kunnen toeleggen op de studie van het volkomenste aller boeken, het boek der natuur, blijven dikwijls aan geliefkoosde stelsels hangen, en maken meer ondervindingen in hunne verbeelding, dan in de natuur zelve. Ook hetgeen in het algemeen onder natuurfilozofie wordt begrepen, heeft, voornamelijk in onzen leeftijd, onder de Geneesheeren vele aanhangers en groote vereerders gevonden. Men waande daardoor den sleutel, voor al hetgeen tot nu toe voor ons onverklaarbaar was geweest, gevonden te hebben. Mijn gevoelen daaromtrent is, dat allen, welke te veel vertrouwen in dezelve stellen, zich als 't ware een dwaallicht tot het doel maken, hetwelk hen tot aanhoudende navorsching uitlokt, maar tot welks bereiking nog geen van allen, die het wenschten te bereiken, in staat was. Even als het dwaallicht ons niet zelden in een moeras leidt, verdwijnt, en ons beschaamd laat staan, zoo leidt ons het te groote streven naar de natuurfilozofie in eene donkere en als 't ware eindelooze grot, waarvan het einde zich hoe langer hoe meer van ons gezigt verwijdert, hoe dieper wij gelooven in dezelve te zijn doorgedrongen.

Wanneer vele Geneesheeren zich meer met de natuur

bezig hielden, in ſtede van zich onder het ſtof van vele gefchriften onzer vaderen en voorvaderen te begraven, dan zouden zij meer tot de mogelijke volkomenheid in de leer van de kenteekenen der ziekten geraken, waardoor de uiteenloopende gevoelens der Geneesheeren zeer veel zouden verminderen. Het lezen of het ſtuderen alleen vormt den grooten Geneesheer niet. Ontelbare verbindingen der ziekten zijn mogelijk. Hetgeen het ſijsteem van elkander heeft afgezonderd, zien wij dikwijls vereenigd in de natuur. Wij zien de ziekte, zoo als de natuur ons dezelve naar de bijzondere omſtandigheden vertoont (individualiſeert); maar niet, zoo als het ſijsteem ons haar in het algemeen doet beſchouwen (generaliſeert). Alles te waarderen en behoorlijk te kunnen beoordeelen, is eene bekwaamheid, welke eene uitgeſtrektheid van kennis, eene gezonde, door geene vooroordeelen belemmerde oordeelskracht, en veel nadenken en oefening vereischt. Niet door het zien van eene ontelbare menigte van lijders, noch door het onafgebroken beſtuderen van geneeskundige boeken, kunnen wij deze bekwaamheid verkrijgen; maar door, den aard en de wijze, hoe wij dat zien en begrijpen, wat wij zien of lezen. Voortreffelijk zegt daarom de genoemde ZIMMERMANN, in zijn reeds gepreezen werk: „De wijsheid kan niet de belooning zijn van zeventig geesteloos doorgebragte jaren."

Men beſluite echter, uit hetgeen ik hier gezegd heb, niet, dat ik het zoogenoemde *empirismus* wilde verdedigen. Alleen door oefening verkregene kennis, zonder dat een doelmatig theoretisch onderwijs is voorafgegaan, heeft dien zelfden ſlechten invloed op de uitoefening der Geneeskunde, welken de bij uitſluiting theoretiſche ſtudie heeft. Wij leeren dan de denkwijze van andere deskundigen niet kennen, en maken ons tot ſlaven onzer eigene denkbeelden. Iedere nieuwe geneeswijze wordt dan dikwijls, uit onkunde, als niet voldoende verworpen, omdat men niet meer tijds genoeg en geenen lust heeft, zich door en door daarmede bekend te maken, en men zich ook den ſchijn niet wil geven, als ware men daarme-

me-

mede niet bekend. Door de vereeniging van beide wegen, dat is te zeggen, door het beſtuderen der beroemde oude en nieuwe ſchriften, verbonden met eigene ondervindingen in de natuur, zal men in korten tijd oneindig meer aan kennis en inzigten winnen, dan door eigene ondervindingen alleen. Welk Geneesheer zou zich durven beroemen, alle ziekten, waarvan het menschdom wordt aangetast, zelf gezien te hebben? Geen mensch, al hadde hij ook den verhevenſten geest, zou alleen zoo vele ondervindingen kunnen maken, en de Geneeskunde op dien trap van volkomenheid brengen, waarvoor zij vatbaar is. Ten einde, derhalve, al de vorderingen, welke anderen in deze wetenſchap maken, te leeren kennen, is het beſtuderen hunner ſchriften noodzakelijk.

Degenen, welke ſlechts éénen, het zij den theoretiſchen of praktiſchen, weg gaan, verliezen zich maar al te zeer op dien, welken zij gekozen hebben, en beminnen hem eindelijk zoo zeer, dat zij den anderen miskennen en zelfs verachten, alleen die ondervindingen en inzigten als waar aanprijzen, welke zij op hunnen weg verkregen hebben, en alle andere verwerpen.

Zulke eens opgevatte dwalingen ſchieten maar al te ligt diepe wortelen; men blijft daaraan gehecht uit eigenliefde; men zou den ſchijn niet willen hebben, als ware men van gevoelens veranderd; en omdat men zich niet bij tijds heeft willen bekeeren, blijft men onverbeterlijk. Vandaar die ongelukkige haat, die nog zoo dikwijls onder de ſchrijvers plaats heeft; vandaar die trotſche en verachtingwaardige eigenwaan, die zich boven alle zwakheden verheven acht, en alleen in het bezit van alle wijsheid meent te zijn. Het is inderdaad beklagelijk, menſchen te vinden, welke uit ſtijfhoofdigheid anderen tegenſpreken, alsof zij alleen in de wereld bevoegd waren alles te beſlisſen en aan hun gezag te onderwerpen. Ontzettend is het ook, hoe veel ſchade de goede zaak door eene trotſche, de eigenliefde der menſchen beleedigende, voordragt onzer denkwijze lijdt. Kwam het nadeel daarvan alleen op onszelven terug, dan zou het minder noo-

dig zijn daartegen te ijveren; maar de goede zaak lijdt daaronder. Overal, waar onze driften op ons oordeel haren invloed uitoefenen, belemmeren zij hetzelve, gelijk iedere vrije beproeving.

De mensch, al te zeer voor eene zaak ingenomen, en daardoor van zijne eigene vrije overtuiging, ten aanzien derzelve, beroofd zijnde, kan, helaas! niet altijd zijne inbeeldingen van zijne juiste waarnemingen onderscheiden. Daarom is het met zoo veel zwarigheids verbonden, zulk eenen mensch te overtuigen, dat, hetgeen hij volgens zijn gevoel voor waar houdt, valsch is. Bijzonder moeijelijk is het, iemand van bespiegelende dwalingen te overtuigen; want de verbeelding en manier van denken is zoo onderscheiden als de mensch zelf; en hoe kan men met hem hierover in het strijdperk treden, daar het dikwerf moeijelijk valt te beslissen, wie het regt aan zijne zijde heeft?

„ Menig schrijver," zegt WIELAND, „ bemint zijn stelsel als zijn eigen vleesch en bloed. Hij heeft het uit zichzelven geschept; het is hem in plaats van vrouw en kind, in plaats van alle goederen, eer en vreugden der wereld; het is hem alles! Ieder onderzoek, dat hij daarmede begint, hoewel met het voornemen van opregt te zijn, bevestigt hem in zijne dwaling. Zijne eigenliefde doet hem van de waarheid zijns stelsels evenzeer overtuigd zijn als van zijn eigen bestaan." Ook REIL zegt zeer toepasselijk: „ Het zelfbedrog in de gevoelens is al vrij gemeen. Ieder ziet, wat hij zien wil; de verzamelaar van zeldzaamheden uit de natuur, in eenen Florentijner steen, steden; de schijnvrome, in gevlakt marmer, de lijdensgeschiedenis; eene vrouw, door eenen kijker, in de maan, de schaduw van twee beminden, en een Dominé, in dezelve, de schaduw van twee kerktorens."

Eene zeer gewigtige oorzaak der strijdige gevoelens onder de Geneesheeren is ook daarin gelegen, dat zij elkander gelijkende ziekten niet zoo onderscheiden als zij behoorden te doen, en bij hunne beschrijvingen van dezelve, gelijk bij andere medegedeelde waarnemingen, niet

met

met die ſtiptheid en opregtheid te werk gaan, welke men toch met regt van hen kan eiſchen. Het zij partijdigheid of onkunde daarvan de oorzaak is, zoo geeft het altijd aanleiding tot verſchillende denkwijzen. Om nu deze genoemde redenen tot twist te vermijden, is het voor iedereen, die zich geroepen voelt zijne geneeskundige waarnemingen mede te deelen, de eerſte pligt, naauwkeurig en opregt te zijn, en zijne beſchrijving vrij te houden van alle eigene onderſtellingen, of deze ten minſte eerst te laten volgen na de naauwkeurige en opregte beſchrijving. Ieder verſtandig Geneesheer zal dan, in dergelijke gevallen, van dusdanige vreemde waarnemingen, met de noodige wijziging naar plaatſelijke omſtandigheden, het beste kunnen gebruiken. Maar, helaas! een groot gedeelte der ſchrijvers ziet men hiertegen zondigen.

Sommigen gelooven, uit te groote liefde voor een ſtelſel, of voor eene beſpiegeling, in alles, wat zij zien, niets dan bewijzen daarvoor te vinden, en, hunne onderſtellingen overal bijvoegende, zijn hunne ſchriften meer bewijzen van hunne beſpiegelingen, dan getrouwe waarnemingen uit de natuur. Daarom is het goede, zoo als ZIMMERMANN zegt, door de vooroordeelen der menſchen, in eene zoo ondoordringbare duisternis gehuld, dat de lezer zoo veel meer verſtand noodig heeft, omdat het in zoo vele geneeskundige boeken daaraan ontbreekt. De Geneesheeren gelijken hier aan de geſchiedſchrijvers. Gelijk deze, uit partijdigheid of eigenbelang, eene gebeurtenis wel eens niet zoo beſchrijven, als zij inderdaad is voorgevallen, zoo beſchrijven de Artſen eene ziekte ook dikwijls zoo, als zij die met hunne vooringenomene oogen zien, om des te meer bewijzen te hebben voor hunne beſpiegelingen. Ook de bijzondere voorkeur, met welke iemand misſchien een gedeelte der Geneeskunde heeft beſtudeerd, heeft hierbij eenen grooten invloed. Diegene, welke zich in het bijzonder op de ontleedkunde heeft toegelegd, zal, bij de naſporing over de oorzaken van ziekten, altijd meer de *anatomia pathologica* in het

oog houden, en de kennis daarvan, als van bijzonder gewigt voor de Geneeskunde, aanprijzen; de ſcheikundige, daarentegen, zal meer op deze wetenſchap zien, en voornamelijk de zoogenoemde ſcheikundige veranderingen in het ligchaam als hoofdoorzaken van de ſtoringen der ligchamelijke werkingen aanzien, en zoo voorts.

Zoo onderſcheiden de menſchen op zichzelven zijn, zoo onderſcheiden is ook hunne denk- en handelwijze. Velen reikhalzen begeerig naar altijd nieuwe onderſtellingen, zonder de oude nog behoorlijk doordacht en beproefd te hebben. Anderen kiezen meer den weg der ſtillere ondervinding. Men lette ſlechts in het algemeen op de menſchen; hoe verſchillend zijn niet de indrukken, welke de beſchouwing van merkwaardige voorwerpen op hen maakt! Sommigen, door den indruk, dien het eene of andere voorwerp op hen gehad heeft, als 't ware verbaasd, zonder hun gevoel in woorden te kunnen uitdrukken, ſtaan ſprakeloos en verrukt; anderen verklaren dat gevoel met geestdrift en luide vreugde; maar anderen blijven, zelfs bij het zien van de ſchoonſte voorwerpen, koud en gevoelloos. Verborgene oorzaken of ſchoonheden, welke de een dadelijk vat, worden van den anderen in het geheel niet opgemerkt. De geest der waarneming, en het talent, om in alle gevallen het ware te zien, en van het valſche te onderſcheiden, zijn niet aan alle menſchen op eene gelijke wijze geſchonken. Men kan dezelve door vlijt verbeteren, maar niet ſcheppen. Waar de maatſtaf, derhalve, waarmede gemeten wordt, verſchilt, gelijk het gezigtpunt der menſchen, daar kan de maat niet overeenſtemmen.

Ook het ſtreven, om in eenen duisteren en zoogenoemd verhevenen ſtijl zijne gevoelens te uiten; ook de zucht, om allen te boven te gaan in verhevenheid van beſchouwingen en denkwijzen, mag den minder kundigen als regt geleerd voorkomen; de verſtandige zal de nietigheid daarvan levendig beſeffen. Het gebeurt wel eens, dat men op die wijze gemaakte beſchrijvingen van ziekten

leest,

leest, welke meer raadfelachtig zijn, dan een klaar en duidelijk begrip van dezelve geven.

Bij befchrijvingen van ziekten, waartegen men eene bijzondere geneeswijze met goeden uitflag heeft gebruikt, en welke ftrekken zullen tot aanprijzing dezer geneeswijze, is naauwkeurigheid, is getrouwheid aan de natuur een der eerfte pligten voor den fchrijver. Hoe kan hij vorderen, dat anderen zijne ondervindingen zullen bekrachtigen, wanneer zij ontwaren, dat, hetgeen hij heeft bekend gemaakt, valsch is, en zij die uitwerkingen der aangeprezene geneeswijze, welke hij gevonden heeft, niet zien? Vele fchrijvers ftellen wel alle verfchijnfelen eener ziekte zeer breedvoerig ten papiere; maar zij vergeten de hoofdzaak; zij zeggen ons niet, welke de hoofdkenteekenen zijn, die enkel en alleen bij dezelve voorkomen, en waardoor men het geval van dergelijke kan onderfcheiden.

Zeer vele Geneesheeren gaan gewoonlijk ook te ver in de lofſpraak hunner aangeprezene geneeswijze. Hunne gehechtheid aan dezelve maakt, dat zij die overal gebruiken, waar zij maar gelooven het geringfte nut daarvan te kunnen trekken. Zonder op andere medewerkende omftandigheden te letten, wordt fomtijds eene flechts fchijnbare goede werking als echt en goed bekend gemaakt, alleen om meer bewijsftukken te hebben voor hunne denkwijze. Velen geven ook, bij de aanprijzing eens geneesmiddels, de grenzen niet op, binnen welke deszelfs gebruik van nut is. De zucht, om met iets nieuws voor den dag te komen, fpoort ook velen aan tot eene voorbarige bekendmaking. Het is zeer natuurlijk, dat men een middel, waarvan men in vele gevallen het nut heeft gezien, ook in zulke gevallen beproeft, waarin het vroeger misfchien nog niet gebruikt was; maar men moet zich wachten, eene fchijnbaar goede werking dadelijk, als wezenlijk zoo zijnde, uit eene te groote vooringenomenheid aan te prijzen, zonder eerst meerdere proeven daarvan genomen, en zich van de waarheid der zaak nog meer overtuigd te hebben. Eene al te groote en te algemeene aanprijzing eens middels is, in de oogen van deskundigen, fomtijds de flechtfte. Zoo iemand, uit liefde voor zeker ftelfel, als de eenige oorzaak b. v. der jicht, verzwakkende inwerkingen aanneemt, en niets dan prikkelende en verfterkende middelen en diëet in deze ziekte voorfchrijft; maar een ander, met de overtuiging, dat alleen die geneeswijze de beste zijn kan,

welke zich naar de onderscheidene omstandigheden van eene ziekte regelt, meer daarbij den toestand des lijders in het oog houdt, meer dien weg, welken de in het oneindige verschillende natuur der menschen ons vertoont, dan eenzijdige en valsche onderstellingen, de uitwerkselen van een onvolkomen stelsel, zoekt te volgen, dan moeten de gevoelens dezer mannen natuurlijk verschillen. Het is onmogelijk, dat er, ten aanzien van dezelfde ziekte, bepaalde geneesregelen kunnen worden vastgesteld; maar wel algemeene, die de deskundige Geneesheer bij ieder bijzonder geval moet veranderen en bepalen.

Dezelfde middelen helpen ook niet overal. Somtijds beletten vele onverwachte omstandigheden en toevallen de werking eens geneesmiddels, welke het onder andere omstandigheden zou gehad hebben. Hoe dikwijls ontkent men ook niet, uit onkunde, de werkingen van een middel, die sedert eeuwen buiten allen twijfel zijn! Zoo hoort men van velen al de goede werkingen, die iemand na het gebruik der baden ondervindt, niet aan de baden, maar alleen aan de daarmede verbonden zijnde verstrooijingen, aan eene andere leefwijze, de verandering der lucht enz. toeschrijven. Dat al het genoemde van groot nut is, en veel tot des lijders herstelling bijdraagt, zal geen verstandig man ontkennen; maar zoo men daarom aan de baden of de mineraalwateren zelve al het nut wil ontzeggen, legt men de grootste onkunde aan den dag. Diegenen, welke de sterke werkingen der baden, b. v. van *Carlsbad*, *Töplitz*, *Bourbonne-les-Bains*, *Aix*, *Pisa* enz. kennen, zullen onmogelijk kunnen zeggen, dat het nietsbeduidende geneesmiddelen zijn. Wat mag dan toch wel de reden zijn, dat men b. v. te *Bourbon-l'Archambault* het water met eene warmte van 48—50° *Reaumur* kan drinken, zonder daarvan in den mond eenen onaangenamen indruk te gevoelen? Waarom koken er versche eijeren niet in, welke, om in gewoon water te koken, eene zoo groote warmte niet noodig hebben? Zijn wateren, met zulke, ons nog onverklaarbare eigenschappen, zoo onverschillige, nietsbeduidende middelen?

(*Het vervolg en slot hierna.*)

INVALLENDE GEDACHTEN, OVER DE POLITIE DER LETTERKUNDIGE WERELD. (*)

Geen ſtaat kan beſtaan zonder eene goede politie, en geene volkrijke ſtad, ja zelfs geen dorp, kan op kermisſen en marktdagen in orde gehouden worden zonder een behoorlijk aantal van dienaren der geregtigheid en van ſtille wachts. Zij, die zich het meest over derzelver beſtaan beklagen, die het hardst tegen dezelve ſchreeuwen, zijn meestal landloopers of beurzenſnijders. Moge er al eens een enkele op ongegronde verdenking gegrepen, en, onder behoorlijk geleide en de uitjouwingen der ſtraatjongens, naar het getraliede paleis der *chevaliers d'industrie* gebragt worden, de uitſpraak des regters bevrijdt hem ſpoedig van de aangewrevene blaam, en herſtelt hem in zijne eer. Zoo is het ook in de letterkundige wereld, in de overbevolkte republiek der geleerde en ongeleerde ſchrijvers. In dezelve heeft men windbrekers, beurzenſnijders, bedriegers, ja zelfs giftmengers van even zoo vele formaten als de vruchten van hunne ledige of bedorvene herſenen, van folio af tot ſedecimo toe; en daar deze ſnaken geweldig bang zijn voor de beleefdſte huisviſitatie en de onſchuldigſte zakkenparade, wel wetende dat alsdan de *corpora delicti* terſtond zonder genade voor den dag komen, zoo ſchreeuwen zij reeds lang voordat zij geſlagen worden, om te beproeven, of zij zich de recenſenten, die ſtille wachts, welke naauwelijks eenige orde in dezen roerigen ſtaat kunnen bewaren, met ſchelden van het lijf kunnen houden; en zoo dit niet mogt gelukken, en deze echter handvast toetasten, of zij dan derzelver *procesſen-verbaal* niet verdacht kunnen maken bij de regtbank van eerſten aanleg, het publiek; want om het hoog geregtshof, dat eerst na hunnen dood het onherroepelijk vonnis uitſpreekt, de nakomelingſchap, denken zij even weinig, als dat denken of letten zal op de rapporten der alsdan lang vergetene politiebeambten, welke hun thans zulke doornen in het vleesch zijn.

Waartoe toch dat eeuwige ſchelden, o broodbejagers en beunhazen in het ſchrijversgilde! op die ongelukkige voorproe-

(*) Om der figuurs wille, die vaak eenige overdrijving vordert, zij den ſteller van dit ſtukje het een en ander, met name hetgene de Recenſenten betreft, edelmoedig kwijtgeſcholden! *Redact.*

proevers uwer waterachtige en dikwijls vergiftigde geregten? De brave, die aangeklaagd wordt, wikkelt zich in den mantel zijner onschuld; hij scheldt niet; hij dreigt niet, maar spreekt en verdedigt zich deftig en bedaard; en de regter, die wel weet, dat de officieren van justitie door hun handwerk een weinig *crimineel* worden, en soms ook wel eens een ongelijk betalen en een' goeden dienst vergelden willen, schrapt, na het zien van de stukken van den procesfe, en na het aanhooren der verdediging, zelfs tegen de conclusiën van het officie, de aanklagt van de geregtsrol af, en spreekt u vrij van alle verdere vervolging.

Doch zoo zeker als ik den genen, die in zijne voorrede de recensenten uitjouwt en schreeuwt voordat hij geslagen is, voor een' beurzensnijder of een' iets op zijn geweten hebbenden beunhaas houde, even zoo weinig achte ik alle de genen, welke door deze stille wachts bij de ooren getrokken en voor het publiek met allerlei zuikerzoete benamingen betiteld worden, des doods of der straffe schuldig. Neen. „ De heeren recensenten," zegt D'ALEMBERT (*), „ zijn al dikwijls gelijk aan die slechtbezoldigde kommiezen van het oktrooi, welke wij zien staan aan de poorten der groote steden, die het gemeen strengelijk doorzoeken, de groote heeren met zeer vele strijkaadjen en onbezien doorlaten, het smokkelen van hunne vrienden door de vingers zien, en er zelfs dikwijls een broodje mede trachten te verdienen; maar daarentegen *dat* dikwijls als smokkelwaar aanhalen, wat er niet naar gelijkt, wanneer het door onvrienden wordt ingevoerd." Doch zoo gaat het in alle menschelijke zaken, juist omdat zij door menschen worden verrigt. Er loopt dikwijls iets onder, dat niet door den beugel kan; doch het is toch immers zóó nog beter, dan dat er in het geheel geene kommiezen waren, zoo lang er namelijk contrabande bestaat; en dat deze noch in den gewonen, noch in den letterkundigen handel immer op zal houden, daarvoor staat ons de speculatiegeest en de winzucht onzer dierbare natuurgenooten borg. Wordt er een onschuldige aangehaald, wel nu! de regter spreekt hem vrij, en veroordeelt de voorbarige tollenaars in de kosten; en waarlijk, deze zijn voor de regtbank van het publiek niet minder dan bij die, welke in het correctionele vonnis spreken; want de tollenaar, die te dikwijls mistast, verliest er vertrouwen en achting.

Maar

(*) *Mélanges de Literature etc. t. 1. p.* 383.

Maar het is fchandelijk, roept men, dat deze rust- en ordebewaarders der letterkundige wereld zoo geheel op zijn Venetiaansch gekleed zijn, namelijk in lange onkenbare mantels en met maskers voor het aangezigt. Hoe beleefd men er hen om verzoeke, zij ontmaskeren zich nooit, dan in het zeldzame geval, dat zij u als een goed burger of een' onvergelijkelijken letterheld bij de hooge overheid hebben aangegeven. Zelfs wanneer zij hun geding verloren hebben, van laster overtuigd en in de kosten veroordeeld zijn, trekken zij den breedgeranden hoed nog dieper over de vermomde gelaatstrekken, ftaan bedaard op, wandelen weg, en verdwijnen eensklaps onder den drom hunner eveneens gekleede fpitsbroeders, waar de fijnstgeneusde fpoorhond vergeeffche moeite doet om hen uit te vinden. — Ik beken het, dit is ergerlijk: maar, denkt flechts een weinig na, is het niet beter, ftille wachts te hebben, dan in het geheel geene politie? Wij zijn hier niet in Engeland, waar de Edenburgfche voorproevers van het publiek honderd welgerande guinjes opfteken voor elk geregt, over welks fmaak zij hun hoogwijs oordeel aan de geletterde wereld mededeelen; daar is het nog der moeite waardig, een zuur gezigt van den kok, die zijne pastei heeft laten aanbranden, te verdragen; maar hier, waar men niets dan het misdruk, dat men doorgewroet heeft, ten loon erlangt, en hetzelve naauwelijks voor een' ftuiver per pond, oud gewigt, aan de komenijswinkels kan verkoopen; hier, in een miniatuur-land, waar zoo veel koks zijn, die op verre na alle geene lange mesfen dragen, en die u om de bekrompenheid der ruimte dagelijks op het lijf loopen; hier, bij het oordeel over iedere flechtbeflagene inlandfche pannekoek, of iedere vernederduitschte en naar den rook fmakenke moffrikaanfche braadworst, zijnen naam tevens op een briefje te geven; neen! dat is van geen christenmensch te vorderen. Er zijn er nog wel, die aan eene broodelooze, doch nuttige, liefhebberij tijd en moeite willen befteden; doch, voor al zijn zwoegen, van het ligtgeraakte fchrijversgilde overal onaangenaamheden, altijd ondank, en foms een pak flagen te beloopen, dat is zulk eene fchoone jaarwedde, dat er elk met een' onderdanigen dienaar voor bedankt.

De recenfenten zullen hier dus wel *bal masqué* blijven fpelen tot in lengte van dagen; het publiek verliest er niets bij, en de fchrijvers zouden er ook niets bij verliezen, indien zij uit weerwraak en baloorigheid allen insgelijks *blin-*

de-

demannetje begonnen te ſpelen; dan ſtonden de partijen volmaakt gelijk; geen van beiden had den ander' dan iets te verwijten. Doch ik twijfel er aan, of dit laatſte wel immer algemeen zal worden: want *men is nog liever gegeeſeld dan vergeten.*

B.

DE MEDEMINNARES VAN ZICHZELVE.

(Een Verhaal van GUNTRAM.)

Alles wachtte te *Weenen* op den klokſlag van middernacht. De geheele ſtad was in beweging, en vermaak het éénige en algemeene doel; want het was Donderdagävond, de eerſte namelijk der vier Vastenävondsdagen.

VICTOR VAN K., een jeugdig Officier der *Ulanen*, betrad de zaal der *Redoute.* Hij zwierf daar, zonder eenig gezelſchap, meer dan een uur rond; want hij kende niemand. Eenige maskers fluisterden hem, in het voorbijgaan, eenige ligtzinnige boerterijen in het oor; zij hadden echter op hem geen vat. Door het ſtof bijkans verſtikt, en vermoeid van de hitte en het langdurig rondzwerven onder die menigte bonte gedaanten, vraagde hij zichzelven, of dit nu inderdaad vermaak en vreugde kon genoemd worden, en verliet, meer verdrietig dan opgeruimd, de zaal.

Op dat tijdſtip traden twee gemaskerde Dames van eene uitſtekend ſchoone houding, ongemeene voegzaamheid van bewegingen, en in even ſchitterende als kostbare *costumes*, in de zaal. Een man van middelbaren leeftijd en deftige houding vergezelde haar. Weldra vernam men rondom haar het gefluister der bewondering. Geheele ſcharen van gemaskerden volgden haar, en beproefden ſcherts en geestigheid, om met haar in geſprek te komen. Ook VICTOR vergat nu heen te gaan, en mengde zich op nieuws onder het gewoel.

Deze troep werd van de andere zijde door eenen optogt van karakteristieke gemaskerden ontmoet, die evenzeer door eene menigte nieuwsgierigen omringd waren; en hierdoor werd het gedrang daar ter plaatſe zoo ſterk, dat eene dier beide Dames, zoo het ſcheen de jongſte, zich op eenmaal van haar gezelſchap verwijderd zag. Angſtig rondziende, viel haar oog op VICTOR VAN K., die kort bij haar ſtond „Masker!" zeide zij daarop, haastig, maar zacht, in het *Fransch*,

Fransch, terwijl zij zijnen arm greep, „mag ik u verzoeken, u over mij te ontfermen, en mij te helpen, die vrienden weder op te zoeken, van welke ik door het gedrang verwijderd ben?"

„Gij hebt slechts te bevelen, schoone vermomde! gij kunt u geheel aan mij vertrouwen," antwoordde hij haastig, en bood haar zijnen regter arm aan, terwijl hij met den linker haar eenen weg poogde te banen. Zij zochten eene wijle tijds deze vrienden; doch te vergeefs. Vermoeid van dit rondzwerven in de groote *Redoute*-zaal, begaven zij zich in een der naastgelegene vertrekken, zoo wel om een weinig luchts te scheppen, als om ook daar de verlorenen op te zoeken.

VICTOR bood hier zijner Dame eene plaats op de kanapé en eenige ververschingen aan. Zij weigerde deze, en betuigde: „Ik ben toch niet zoo zeer vermoeid als ik mij verbeeldde, en schaam mij bijna over de vrees, die ik heb doen blijken." — „En ik," hervatte VICTOR, met eene onder de mannen zeer gewone vleijerij, „ik zegen deze vrees, die mij het geluk heeft aangebragt van u, mijne schoone vermomde, te mogen vergezellen." — „Ik ben u," antwoordde zij, „daarvoor wel zeer verpligt, en sta in twijfel, u te verzoeken, mij niet weder te verlaten, voordat ik mijn gezelschap heb wedergevonden. Laat ons nog eens weder in de zaal gaan, om hen te zoeken." — „Hoe! zoudt ge mij dan nu hier reeds weder willen verlaten? Gun mij ten minste nog eenige oogenblikken uw bijzijn, al ware het dan ook slechts ter belooning." — „Nu dan, ter belooning!" antwoordde zij, en nam weder plaats. Hierop ontstond tusschen hen beiden een aangenaam gesprek, dat met geest en bevalligheid werd gevoerd. De schoone gemaskerde sprak echter weldra wederom van het verloren gezelschap in de zaal te gaan opzoeken. „Maar," sprak VICTOR, „wie zijn dan toch wel die gelukkige vrienden? Eene moeder, eene zuster, of misschien wel een echtgenoot?" — „Een echtgenoot?... God dank, neen!" — „God dank, neen!... Gij zijt dus niet gehuwd?" — „Neen; maar was het weleer." — „Hoe! nog in den eersten bloei der jeugd, en reeds weduwe? Dat is wel te beklagen!" — „Wie zegt u, Mijnheer, dat ik te beklagen ben? Zijn dan alle echtgenooten even goed, even teeder? Zijn er misschien in 't geheel wel zulke, dat eene vrouw wegens hun gemis zou te beklagen zijn?"

zijn?" — „Welk eene harde uitſpraak doet gij daar! Hoe gelukkig zou zich de man moeten ſchatten, die het geluk had van billijker en zachter aandoeningen in uw gemoed te verwekken!" — „En dat jegens eenen man? ... Daarvoor zal, hoop ik, God mij bewaren!" — „Dan zal zeker de menigte uwer aanbidders, die buiten twijfel..." — „Die heb ik niet," viel zij VICTOR terſtond in de rede: „Ik kom uit eene geheel andere wereld. Geen mensch kent mij hier." — „Geen mensch? Dat is toch niet juist, ſchoone gemaskerde! Ik zelf rangſchikke mij daaronder, en beloof dus, als de eerſte dezer gelukkigen, ook de onderdanigſte en getrouwſte te zullen zijn." — „Getrouw? De mannen getrouw? Goede God!... Mijnheer! ik verlaat u op het oogenblik, zoo gij op dezen toon blijft voortgaan." — „Hoe!" zeide VICTOR, „de getrouwheid..." — „Die getrouwheid," dus viel zij hem in de rede, „is niets dan eene kluister, die de mannen voorgeven te dragen, om ze aan de vrouw op te leggen. Ik ben vrij, inderdaad vrij; ik wil het blijven, en geen man zal mij aan mijne gelofte trouweloos doen worden." — „Neem dan, ſchoone gemaskerde! nog mijne vrijheid daarbij; ik gevoel toch, dat zij weg is. Ik beklaag mij echter daarover niet; maar gij kunt mij niet beletten, u te beminnen, en te hopen." — „Neen, Mijnheer! ik begeer ook niet dat men mij beminne, even min dat men mij zulks zegge, en nog minder dat men iets hope." — „Maar, wat wilt gij dan, wreede gemaskerde? Wat moet men doen, om ten minſte uwe belangſtelling of uw medelijden te verwekken?" — „Men moet even min een zot als een bedrieger zijn; geene overmaat van gevoelens huichelen, die men ter naauwernood bij name kent; niet wanen, dat men, door eenige romanſpreuken en eene kunſtig aangenomene zachtzinnigheid, vaste voornemens en beſluiten uit de ziel eener verſtandige vrouw kunne verbannen. Men moet met onderwerping, ſtilzwijgendheid en geduld afwachten, of zich deze denkbeelden bij ons onveranderlijk gevestigd hebben, of dat misſchien..." — „*Of dat misſchien?*" riep VICTOR haastig uit: „ó, Ik bid u, ga voort! Mijne geheele aardſche zaligheid hangt van dit dierbare *misſchien* af. Ik zal gehoorzamen. Ik wil ſtilzwijgendheid, onderwerping, geduld, alles, alles beloven." Zoo ſprekende, vestigden zich de blikken van VICTOR, in welke hevige liefde en hoop ſchitterden, op het hem zoo onaangename masker, uit hetwelk de

ſchoo-

ſchoone zwarte oogen der Dame hem, zoo het ſcheen, met gevestigde en bedachtzame opmerkzaamheid gadeſlagen.

Zonder op dezen hartstogtelijken toon van VICTOR te hechten, vervolgde zij, hoewel eenigzins bedeesd, het geſprek, en zeide op bedaarden toon: „ Dit ordesteeken wijst op dapperheid, en toont, dat gij gediend hebt. Zijt gij nog in dienst?" — VICTOR, door deze koelheid als buiten zichzelven, antwoordde hierop, ſlechts door eene buiging met het hoofd, bevestigend. — „ Bij welk Regement?" — „ Als Kapitein bij de *Ulanen*," zeide hij, een weinig gemelijk. — „ Gij zijt dus zekerlijk een *Oostenrijker?*" vroeg zij. „ Hebt gij ook nog bloedverwanten?" — „ Neen!" zeide VICTOR, wien nu zijn gevoel weder begon te overweldigen. „ Mijn geſlacht woont in *Hongarijën*. Ik ben eerst ſedert eenige dagen hier, en ken genoegzaam niemand. Ik was geheel vrij, zonder eenige verbindtenis of genegenheid, tot dat het toeval mij herwaarts bragt, om mij mijn hart, mijne vrijheid en mijne rust te doen verliezen, en..." — „ En," viel hem de ſchoone onbekende in de rede, „ is het niet zoo, Mijnheer VAN K., om hier eene wreede en ondankbare vrouw aan te treffen? Dit zijn ten minſte zoo de gewone ſpreekwijzen der trotſche mannen. Doch neen," voer zij voort, „ ik begin gunſtiger over onze toevallige ontmoeting te denken; ik begin te gelooven, dat ik reden heb, haar te danken; want het zou mogelijk kunnen zijn, dat zij mij dat geluk aanbragt, wat ik alsnog in mijn leven ontbere." — „ Ach! mogt ik aan uwe kniën u betuigen, dat deze bekentenis..." — „ Bekentenis, zegt gij? Ik heb er geene gedaan. Daaraan ziet men terſtond, hoeveel zich de mannen aanmatigen!" — „ Mag men zich dan niet een weinig met die hoop vleijen, naar welke het hart zoo vurig verlangt? En mag ik dan die toovergodin, die mij in haar liefelijk net gevangen heeft, niet eens van aangezigt tot aangezigt aanſchouwen? Het zij mij vergund, dat nijdige masker, hetgeen mij uwe gelaatstrekken verbergt, te verwijderen! Mogt ik dezelve ſlechts één oogenblik aanſchouwen; mogt ik daarin lezen...?" — „ Kunt gij dan niet in mijne oogen lezen?" vroeg zij. — „ 't Is waar, die zijn betooverend; maar een zachte glimlach..." — „ Neen!" zeide nu de gemaskerde Dame op een meer koelen en vasten toon; „ gij zult mij niet zien, niet leeren kennen, zelfs niet weten, wie ik ben, noch ook iets omtrent mij kunnen gewaar worden." — „ Welke onbegrijpelijke

gevilligheid is dit!" Zij viel hem in de rede, met te zeggen: „Uw naam is VICTOR VAN K., Kapitein bij het Regement *Ulanen?* Gij blijft zekerlijk nog wel eenigen tijd in *Weenen?*" — „Welk belang kan dit voor u hebben, daar gij toch schijnt mij niet te willen wederzien?" — „Wie heeft u gezegd, dat ik u niet zou willen wederzien? Hoe weinig is er toch noodig, om de mannen, die zich laten voorstaan zoo verstandig en doorziende te zijn, in de war te brengen! Ik wil u wel wederzien; maar..."

„Wel, mijn hemel! waar zijt ge dan toch al dien tijd geweest?" riep op dat oogenblik eene vrouwelijke stem achter haar. „Reeds een geheel uur hebben wij door het gedrang heengeworsteld, om u te zoeken."

Het was de geleideres onzer schoone gemaskerde met haren *Cavalier*. Men voegt zich bijeen, praat, schertst, en merkt eindelijk aan, dat het tijd is, de *Redoute* te verlaten. VICTOR vraagt verlof, haar tot aan het rijtuig te geleiden; zij vat zijnen arm, en volgt de andere personen van het gezelschap.

„Wilt gij, schoone gemaskerde! uwe afgebrokene uitspraak niet vervolgen?... Gij zijt immers niet meer toornig?" fluisterde VICTOR haar in het *Fransch* toe, van welke taal zij zich bij hun vorig gesprek meermalen bediend hadden, vooral VICTOR, wanneer hij meende, zijne gewaarwordingen in dezelve sierlijker of vleijender te kunnen uitdrukken. — „Ik wilde zeggen," gaf zij ten antwoord, „dat het mogelijk is, dat ik ook op de laatste *Redoute* kome." — „In dien tijd sterf ik van ongeduld en tijdverveling!" — „Dat zou tegen mijn ontwerp zijn." — „Tegen uw ontwerp?"... En nu was men tot aan de buitendeur genaderd. De koets reed voor. Men kon echter, bij het donkere van den nacht, zoo min de kleur van het rijtuig als het wapen herkennen. Een *Moor* stond aan het portier. „Naar het hotel!" riep hij tegen den koetsier, en als een pijl uit den boog vlogen de paarden heen.

Het oog van VICTOR volgde het rijtuig, dat hem zijne schoone ontvoerde. Wat zou hij thans langer op het *Bal* doen? In zijn kwartier vond hij echter ook de rust niet weder, welke hij heden op de *Redoute* verloren had. „Wie mag zij toch zijn, die tooveresse? Hare edele en fiere houding, haar rijkversierde geest, hare trotschheid en gebiedende manieren verwijderen elke gedachte van lage bedoelingen.

Maar,

Maar, wat wil zij dan toch? waarom wekt zij in het eene oogenblik verwachtingen, die zij in het volgende weder vernietigt? Zij heeft zekere ontwerpen, bedoelingen, en doet onderzoek naar mijne betrekkingen. De kennismaking met mij, betuigde zij, dat voor haar tot geluk kon verstrekken. En evenwel mag ik haar noch zien, noch leeren kennen! Misschien wilde zij mij slechts wat op de mouw spelden, en zag mij voor een' der tegenwoordige modeheertjes aan. Of ik mij dan ook aan haar zou wreken! Maar, aan wie? wie is zij dan? Zoo zij eens aanstaanden Dingsdag niet op de *Redoute* kwame. Misschien heb ik wel voor altijd haar spoor gemist. Zoo wreed zal toch het noodlot mij niet vervolgen. Welke heerlijke gestalte! welke bevalligheid in hare bewegingen! hoe vurig blonk dat oog! welke welluidendheid, in weerwil van alle vermomming, in hare stem! hoeveel geest, vernuft, scherts, gevoel en verbeelding vereenigden zich bij haar! welke aanvalligheid spreidde zij over alles, wat van hare lippen vloeide!... Deze vijf dagen zullen mij eene eeuwigheid zijn!"

Naauwelijks schemerde de morgen, of VICTOR dacht reeds op middelen om de onbekende Dame op te sporen. Hoe doorkruiste hij, van nu aan, alle straten der stad en den voorsteden! hoe werd naar alle ramen gegluurd, alle modewinkels, die de schoone sekse uit verveling of gewoonte bezoekt, nagespoord, alle schouwburgen bezocht, geen *Concert* overgeslagen, alle schoone vrouwelijke gedaanten, die met zijne onbekende slechts eenige overeenkomst hadden, op den voet gevolgd! Maar alles te vergeefs. Reeds wanhoopte hij, gelijk het den verliefden gaat, om ooit eenig berigt van zijne schoone te zullen inwinnen, toen, des morgens van den langgewenschten dag, zijn *Jockey* hem een ontvangen biljet overhandigde, in hetwelk hij las: „De Heer VAN K. zal „zich herinneren, dat hij heden op de *Redoute* verwacht wordt." Nu baadde VICTOR zich in al de verrukking der zaligste hope!

Reeds een uur lang had hij, in groote gemoedsbeweging, de groote zaal der *Redoute* van het eene tot het andere einde doorgezworven, eer hem de bekende witte gedaante verscheen; zijne onbekende gaf hem een teeken, en nu, zich minder haastende, geraakte zij al spoedig van haar gezelschap af, en — aan zijnen arm. Spoedig trachtte men het gewoel te ontwijken, om in de naastgelegene zaal zich vrijer in een

 ge-

gesprek te kunnen inlaten. Geheel verrukt van zijne geliefde te hebben wedergevonden, en in haar aanschouwen als verzonken, met een hart vol van wenschen en geene mindere verwachtingen, schetste hij in vurige taal, wat hij al gedurende dien tijd geleden had; zijne vergeefsche navorschingen, zijne angstige onverduldigheid, enz. „ Dan ben ik van mijne zijde veel gelukkiger geweest," gaf zij hem ten antwoord; „ want ik heb alles vernomen, wat ik omtrent u, Mijnheer VAN K., wenschte te weten." — „ Omtrent mij, hoe zoo?" — „ Ja; ik moet bekennen, gij hebt mij destijds niets anders dan waarheid gezegd; maar ik weet nu nog bovendien, dat gij de liefde uwer kameraden en de achting van uwe *Chefs* bezit; dat gij een man van eer zijt, zoo groot, dat gij zelfs in staat zoudt zijn, omtrent eene vrouw — en dat is van eenen man veel, zeer veel gezegd — uw woord niet te breken." — „ Dit zou toch immers niets meer dan mijn pligt zijn. Maar laat ons over mijn tegenwoordig geluk spreken. Gij hebt dan waarlijk u gedurende dien tijd met mij bezig gehouden? Gij neemt dus zoo veel deel in mijn lot, om te wenschen, dat ik uwer achting mogt waardig zijn, en berigten omtrent mij in te winnen?" — „ Voorzeker! dit behoorde mede tot mijn ontwerp." — „ Ach! dat ontwerp... wanneer zal ik dat toch eens leeren kennen? Leg, bid ik u, alle wantrouwen af; het kost u slechts één woord, om mij tot den gelukkigsten der stervelingen te maken, en mij voor eeuwig aan u te verbinden." — „ Het zou mij van harte leed zijn, wanneer ik zulks deed; want alsdan zoude ik trouweloos jegens mijzelve handelen," zeide zij met drift. VICTOR verstomde. Evenwel herstelde hij zich weldra. „ Houd toch op, zoo wreedaardig met mij te spotten! Waarom wilt gij mij op den duur folteren met de afwisseling van zoo veel goedheid en zoo veel hardheid tevens? De tegenwoordige *Redoute* is de laatste," voegde hij er met geestdrift bij; „ heden zult gij mij niet ontsnappen; ik zal u overal vervolgen, tot dat ik zeker zal zijn van u te zullen wedervinden, en mijne geloften en mijn hart aan uwe voeten te kunnen openbaren." — „ Neen, neen, Mijnheer VAN K.! Ik moet vooraf van uwe onderwerping en van uwe voorzigtigheid overtuigd zijn. Ik zal u voorwaarden voorschrijven, uw woord van eer daarop eischen, en dat zelfs schriftelijk." — „ Mijn woord van eer? en dat wel schriftelijk?" riep VICTOR, geheel van zijn stuk gebragt door deze welberekende

voor-

voorzigtigheid bij eene overeenkomst, die op de *Redoute* van den laatsten Vastenävondsdag zou gemaakt worden. Hij zag nu zijne onbekende scherp aan. Hare houding scheen verlegen, en zijzelve in gedachten verdiept. Zij was in eene blijkbare gemoedsbeweging. Hij meende zelfs te bemerken, dat zij onder haar masker bloosde. Zij sloeg echter van haren kant VICTOR niet minder gade, hoewel haar blik meer weifelde, en zij met zichzelve in tweestrijd scheen te zijn.

VICTOR hield het daarvoor, dat thans het beslissend oogenblik gekomen was, en werd dus nog dringender. Met de vurigste uitdrukking der liefde zeide hij tot haar: „Dierbaar, maar onbegrijpelijk wezen! ik stem in alwat gij begeert, en herhaal mijne belofte van onderwerping en stilzwijgendheid; ik neem, reeds bij voorraad, alle voorwaarden aan, die gij mij zult willen opleggen, zoo ik de hoop slechts mag koesteren van u weder te zien en u eindelijk te bezitten." — „Zou dat noodig zijn?" antwoordde zij eenigzins verstrooid. VICTOR ging voort: „Kom, beminnelijk wezen! laat ons dit hinderend gewoel vaarwel zeggen, en veroorloof mij, dat hatelijk masker weg te nemen, om uwe bevelen te ontvangen, en u met meer vrijheid mijne eeden en de verzekeringen mijner liefde te herhalen!" Op deze hartstogtelijke rede van VICTOR antwoordde de onbekende, met eene haar geheel eigene fiere houding, en op eenen vasten en beslissenden toon: „Gij vergist u niet weinig, Mijnheer VAN K.! Uw hartstogtelijke aandrang en ijdele betuigingen kwetsen, ja beleedigen mij: ik ben degene niet, waarvoor gij u vermeet mij te houden; en ik heb regt, meer kieschheid, voorzigtigheid en eerbied van u te eischen. Ik kan het echter eenigzins verschoonen, daar mijn gedrag te uwen aanzien buiten twijfel vreemd is. Doch gij moet mij gehoorzaam zijn, u onderwerpen aan hetgeen ik begeeren zal, of gij kunt staat maken, dat ik u nooit wederzie. Morgen zult gij berigt van mij ontvangen. Dan zal ik u mijne voorwaarden doen kennen. Tot dien tijd toe — geduld en stilzwijgendheid!" Bij deze woorden verdween zij onder het gewoel der gemaskerden.

Men kan zich ligtelijk voorstellen, met hoe veel ongeduld de volgende morgen werd te gemoet gezien. Het werd middag, en nog geen brief; reeds begon de avond te vallen, en VICTOR zijne hoop op te geven, toen hem eindelijk een verzegeld couvert werd ter hand gesteld, en hij, in de *Fran-*

fche taal, het volgende las: „ De Heer VAN K. fcheen gis-
„ teren zeer vurig te verlangen, de Dame weder te ontmoe-
„ ten, met welke hij nu twee malen op de *Redoute* gefpro-
„ ken heeft; hij beloofde destijds, zich aan alles te zullen
„ onderwerpen, wat van hem zou worden begeerd. Ziehier
„ de voorwaarden, onder welke hij hopen kan, dat aan zij-
„ ne begeerte zal worden voldaan. — Morgen, omftreeks
„ middernacht, zal er een rijtuig voor het verblijf van den
„ Heer VAN K. ftilhouden. Iemand, die het volkomenfte
„ vertrouwen der Dame bezit, zal hem naar de plaats zijner
„ beftemming geleiden. De Heer VAN K. moet het zich ech-
„ ter laten welgevallen, dat hem een blinddoek voor de oogen
„ worde gebonden. Hij mag aan zijnen geleider niets vra-
„ gen; hem ook niet trachten om te koopen, (hoewel ook
„ deze poging vruchteloos zou zijn.) Hij moet beloven, zich
„ te zullen ftilhouden, geenen twist te maken, zich niet
„ over de duisterheid beklagen, noch ook van de Dame,
„ welke hij ontmoeten zal, vergen, dat zij de ftilzwijgend-
„ heid afbreke, waartoe zij zich bepaald heeft. Dezelfde
„ geleider zal hem op dezelfde wijze ook weder terugbren-
„ gen. Hij zal zich dus moeten getroosten, dat dezelfde
„ maatregelen van voorzigtigheid bij het heengaan worden ge-
„ bezigd, als bij het komen zijn in acht genomen. De Heer
„ VAN K. moet beloven, niets te willen uitvorfchen, wat
„ men vooralsnog voor hem wenscht verborgen te houden.
„ Daarentegen belooft men hem, te zijnen tijde, eene nade-
„ re opheldering te zullen mededeelen; doch dezen tijd moet
„ hij ook geduldig afwachten. Wanneer nu de Heer VAN K.
„ bereid is, zich aan deze voorwaarden te onderwerpen, zoo
„ zal hij dezelve eigenhandig moeten onderteekenen, en ze
„ verzegeld weder aan den portier ter hand ftellen, bij wel-
„ ken het papier zal worden afgehaald."

VICTOR was, bij het lezen dezer voorwaarden, van verbazing als buiten zichzelven, en de verfchillendfte gewaarwordingen zoo wel, als de tegenftrijdigfte bedenkingen, drongen zich aan zijnen geest op. Hoe toch waren de zorgvuldige maatregelen van voorzigtigheid, bij dit traktaat geëischt, overeen te brengen met de verzekering van aanftaande opheldering? Hoe ftrookte die ftoute en gewaagde ftap met den fieren, edelen en welvoegelijken toon, dien zijne onbekende tot hiertoe beftendig tegen hem gevoerd had? Hij kwam fteeds terug op hetgeen wijsheid en voorzigtigheid hem voorhielden;

den; dat het, namelijk, ten hoogste dwaas en onvoorzigtig zou zijn, deze voorwaarden te onderteekenen, en zich met een zoo gewaagd avontuur in te laten. Intusschen stelde hem zijne verbeelding de onbekende als eene hemelsche schoonheid voor oogen; hij herdacht de aangename en geestige gesprekken, met haar gevoerd; en zelfs dit *contrast* van trotschheid en zwakheid, en het zonderlinge van den voorslag, wekte zijne nieuwsgierigheid; ja het romaneske, dat in de geheele zaak gelegen was, verbonden met zekere vleijende inboezemingen zijner eigenliefde, als de eenig uitgekozene te zijn, overmeesterde alle andere bedenkingen; hij ging zitten, en schreef: „ Ik neem alle voorwaarden aan; blijf echter van „ mijne zijde op deze enkele staan, dat ik mijne sabel niet „ zal behoeven af te leggen."

Aldus werd het biljet, verzegeld, den portier weder overhandigd. Het was weldra afgehaald, maar ook even spoedig het antwoord terug: „ De voorwaarde van de sabel worde „ toegestaan; hoewel de Heer VAN K. in 't algemeen voor „ zijne eer noch veiligheid iets te duchten hebbe."

Reeds had VICTOR, den volgenden dag, geheel gekleed, twee uren lang zijne kamer op en neêr gewandeld, toen, met den klokslag van twaalf, een rijtuig voor zijne woning stilhield. Hij gevoelde zich op dat tijdstip hevig aangedaan. Hij grijpt naar zijne sabel, en binnen weinige seconden zit hij in het rijtuig, hetwelk de welbekende *Moor* voor hem opent. Deze verzoekt hem op het eerbiedigst, dat hij hem een' doek voor de oogen mogt doen. Men rijdt bijna een half uur lang op een' sterken draf. Hierop houdt het rijtuig stil, en men verzoekt VICTOR uit te stijgen. De *Moor* geleidt hem. Zij treden in een gebouw, in hetwelk VICTOR langs een' hollen trap geleid wordt, en verder door eene reeks van kamers tot in een donker vertrekje. Hier wordt hem de blinddoek weder afgedaan. De welriekendste geuren wasemen hem tegen. Eene half geopende deur verleent hem den toegang tot een kabinet, door eene albasteren lamp slechts flaauw verlicht. De *Moor*, in de eene hand zijne handlantaren houdende, wijst hem met de andere naar deze deur, zegt op een' eerbiedigen, doch plegtigen toon: „ *Honneur et silence!*" en verdwijnt.

VICTOR legt nu zijne sabel af, en ijlt in het vertrek, waar hij eene Dame in een eenvoudig *negligé* ontwaart, met een' sluijer bedekt, en op eene sopha rustende. Het was zijne onbekende. Hij werpt zich aan hare voeten, en roept

 uit:

uit: „ Hoe gelukkig maakt ge mij thans!... Maar hoe! nog altijd onttrekt ge mij uw hemelsch gelaat? Thans moet er tusſchen ons geene geheimenis meer zijn.”... Bij deze woorden tracht hij den ſluijer op te heffen; hij vindt ook geenen wederſtand; maar, op datzelfde oogenblik, gaat, als door den ſlag eener tooverroede, de lamp uit; en nu...!

Doch ook wij willen de ſpreuk: *Eer en ſtilzwijgendheid!* met welke VICTOR werd ingeleid, niet ontwijden, en alleen zeggen, dat de morgenſtond, bij zijne ſchemering, den gelukkigen nog, in eene zachte ſluimering, daar ter plaatſe aantrof; dat toen eene geheime deur zich opende, de onbekende zich onbemerkt verwijderde, en VICTOR, ontwakende, zich alleen bevond. In hetzelfde tijdſtip was echter de *Moor* ook weder aanwezig, en verzocht VICTOR op het nederigst, dat hij hem volgen, en veroorloven zou, zich te laten blinddoeken. „ Neen, neen!” riep deze als in wanhoop uit; „ ik ga niet, voordat ik het hemelsch wezen...” — „*Honneur et ſilence!*” liet zich daarop eene vrouweſtem hooren; „ *Honneur et ſilence!*” herhaalde OTHELLO (dus was de naam van den *Moor*) met eene vaste ſtem, en VICTOR volgde hem, op gelijke wijze als hij gekomen was. (*)

(*) Wij verzoeken onzen Lezers, en vooral onzer Lezereſſen, derzelver oordeel over het even zeldzaam als roekeloos beſtaan der Heldin, welks volkomene regtvaardiging wij echter geenszins op ons nemen, tot aan het eind des Verhaals op te ſchorten. — *Redact.*

(*Het vervolg hierna.*)

FRANS NAEREBOUT.

Wie in geboorte, of weidſchen rang,
Alleen den adel ziet;
Niet vraagt, eer hij naar ſchijn beſluit,
Of de adel uit de ziel ontſpruit,
Die kent den adel niet.

Niet immer volgt hij ſtar of band,
Noch wijkt hij van 't ſchavot:
Wie d' adelbrief ook toonen kan,
De deugd alleen maakt d' edelman;
Ze is de adelbrief van God.

Ja, deugd! gij, adel van de ziel,
Bepaald aan pracht noch goud;
Gij, schutsvrouw van ons voorgeslacht!
Ik zing uw' invloed en uw magt
Op d' edlen Naerebout.

Daar zit hij in zijne enge stulp,
En boet het visschersnet;
Een knaapje dartelt op zijn' schoot;
Het deelt met vader 't avondbrood,
En gaat gerust naar bed.

Daar zet zich 't lief, aanvallig wijf,
Al koutend, naast zijn zij';
Het gonzend spinrad bromt en snort,
En 't avonduurtje wordt verkort
Door zoete jokkernij.

Doch eensklaps wordt die vreugd gestoord,
En somber hun gelaat:
Want schriklijk breekt de stormwind door,
En schudt en teistert bind en schoor,
En loeit langs vloed en straat.

En eensklaps trilt en schokt de lucht,
En voert een noodsein aan;
En eensklaps snelt, van mond tot mond,
De treurmare overal in 't rond:
„ De *Woestduin* moet vergaan!"

„ De *Woestduin*, God! (roept Naerebout)
„ Vergaan, bij Vlissings reê?
„ Moet zoo veel volks, voor 't Zeeuwsche strand,
„ Dat welkom juichte in 't vaderland,
„ Nu smoren in de zee?

„ Neen, neen! dit denkbeeld moordt mijn rust,
„ En knaagt mij aan de ziel.
„ God help mij, vrouw! 't bare u verdriet;
„ Maar, hoe de zee ook schuime en zied',
„ Ik waag het met mijn kiel.

„ Ja, 't moet er uit! ik moet er heen!
„ En niets zet mij hier pal:
„ Want honderd zielen zijn in nood,
„ En honderd zielen toeft de dood
„ Voor Zeelands groenen wal.

„ Weêrhoud mij, lief! weêrhoud mij niet!
„ 'k Ben roekeloos noch stout;
„ Maar menschen redden, waar hij kan,
„ Is pligt voor elk regtschapen man,
„ Is pligt voor Naerebout.

„ o! Wijs niet op uw' zwangren schoot;
„ Laat af, ik moet er heen!
„ Elk noodschot, dat gij knallen hoort,
„ Is vlam en vuur, dat mij vermoordt,
„ En dringt door merg en been.

„ Vaarwel dan, lief! zorg voor ons kind!
„ Vaarwel! 'k ga naar mijn schuit.
„ Schep moed! de Hemel schenkt mij kracht.
„ Ik keer, zoo God wil, rijk bevracht
„ Met kostelijken buit."

Hij zegt, en kust zijn kind en vrouw:
Zij drukt hem aan haar hart;
Hij ligt weêr in haar' arm gekneld,
Doch wringt zich los met zacht geweld,
En overwint zijn smart.

De stormwind loeit; de donder kraakt;
Het davert in de stulp.
't Is vreeslijk nacht; het duister zwicht
Alleen voor 't flikkrend bliksemlicht;
Maar — 't noodschot roept om hulp.

Hij grijpt de deur, en snuift er uit,
En ijlt langs gracht en straat;
Hij vindt aan 't hoofd reeds menigeen,
En ziet er jammer en geween;
Doch geen, die redden gaat.

„ Wie klaagt, wie kermt en jammert hier,
„ En zucht om gade en kroost?
„ Gij, vrouwen! 't zeegevaar te zwak;
„ En is uw man, uw kind op 't wrak,
„ En vindt gij nergens troost?

„ Waartoe die mannen onder u?
„ Zijn zij voor tranen koud?
„ Of hebben zij geen hart in 't lijf?
„ En 't smeeken van 't wanhopend wijf
„ Maakt dat hen nog niet stout?

„ Of

„ Of jaagt de ſtorm hun ſchrik in 't hart
„ Voor 't woelende element?
„ En vreest gij, mannen! 't ſchuimend nat,
„ Dat meer dan eens u heeft beſpat?
„ Zijt gij de zee ontwend?

„ Of zijn er dan geen mannen meer,
„ Die 't wagen op den ſtroom?
„ Waar is nu de oude moed, o Zeeuw!
„ Waar is de fiere waterleeuw,
„ Die breidel kent noch toom?

„ Of zijn er dan geen Zeeuwen meer,
„ Die 't wagen op den vloed? —
„ Denkt, honderd zielen zijn in nood,
„ En honderd zijn er morgen dood,
„ Zoo ge u ter hulp niet ſpoedt!

„ Ja denkt, o mannen! denkt het na:
„ 't Gevaar is ook aan wal:
„ De donder rolt langs zee en aard':
„ Wien God bewaart, is wèl bewaard,
„ En God is overal.

„ Voor 't laatst: het noodſchot klinkt niet meer
„ Van de afgebeukte kiel;
„ Wie blijven wil, hij blijve; ik ga!
„ Maar denkt, o mannen! denkt het na;
„ Hun dood brandt op uw ziel."

Hij zegt, en ſpringt van 't hoofd in 't want
Der ſlingerende ſchuit;
En ijlings ſpoedt zijn broeder aan;
Hij hoort; doch laat hem zoo niet gaan,
Maar wil er met hem uit.

„ Gooi los maar!" roept nu Naerebout,
„ Gooi los maar tros en touw!"
Doch naauwlijks wordt die roep gehoord,
Of zeven knapen gaan aan boord,
En geven woord en trouw.

En naauwlijks zijn die wakkren ſcheep,
Of 't gaat er reeds op los:
Hij wijst aan elk, wat werk hem past,
En ſjort zich aan de roerpen vast,
En los ſpringt touw en tros.

De vuurstraal gloeit; de donder kraakt;
   't Is schriklijk nacht voor 't oog;
De stormwind scheurt de zee vaneen,
En wringt zich langs den afgrond heen,
   En zweept de golf omhoog;

Hij jaagt de welbestuurde boot,
   Verwoed, naar 't ruime sop,
En dringt haar in de diepten neêr,
En brengt haar op de baren weêr,
   En snort langs touw en top.

Maar, schoon men top noch takel ziet,
   Toch houdt men 't regte spoor;
En hoe 't ook om het vaartuig spook',
En hoe de branding schuime en kook',
   Het moet er midden door;

Het moet er in; het snijdt er door,
   En Naerebout houdt vol:
De branding rijst; de stortzee wast;
Zij komt; zij rolt; elk grijpt zich vast:
   Het water stroomt door 't hol.

De moed bezwijkt, — de moed ontvlamt;
   Want Naerebout is daar!
Hij spreekt; zijn taal dringt in de ziel;
En zij, wien 't eerst de moed ontviel,
   Zijn helden in 't gevaar.

Men tast naar bak en muts en hoed,
   En hoost het water uit;
Men steekt de handen uit de mouw,
En zwoegt en zweet aan pomp en touw,
   En lens is weêr de schuit. —

De zee blijft hol; maar, hoe zij woelt,
   De hoop op 't redden klimt:
De donder zwijgt; de bange nacht
Is spoedig aan het eind gebragt,
   Want de eerste lichtstraal glimt.

Het daagt; en, God! men ziet den romp,
   En houdt er spoedig heen:
Men nadert; maar het kranke wrak,
Den golfslag en den stoot te zwak,
   Barst voor hun oog uiteen.

De

De noodkreet gilt: het angstig volk,
Door 't zeenat overplast,
Maakt zich het grootste brok ten nut,
En grijpt naar bind en balk en stut,
En klemt er zich aan vast;

Het dobbert met het wanklend hout,
Nu op, dan onder 't nat;
Het tobd, en hunkert naar de boot;
Het woelt, en worstelt met den dood;
Het grijpt, maar heeft geen' vat.

Doch snel en vaardig, als de meeuw,
Die over 't water zweeft,
Zwenkt Naerebout nu roer en schuit,
En redt ze hier en ginds er uit,
Tot hij er tachtig heeft!

Nog kruist en wendt hij om en om,
Spijt branding, wind en vloed;
Nog houdt hij tegen stroom en tij,
En zoekt, aan loever en aan lij,
Of 't oog nog iets ontmoet.

Hij zoekt en vorscht; hij ziet en tuurt,
Met blikken, strak en stijf:
Eèn mensch wringt zich door 't golfgeklots,
En klimt, en klautert op de rots,
En bergt er 't veege lijf.

Hij waait en wuift en wenkt om hulp,
En wenkt nog menig keer;
Maar; „ neen!" roept elke togtgenoot;
„ Wij gaan niet: daar toeft ons de dood:
„ Van daar keert niemand weêr.

„ Neen, Naerebout! zet om het roer!
„ Wij gaan er niet op af.
„ Gij ziet de rots: een enkle stoot,
„ Aan duizend spaanders ligt de boot,
„ En gij, met ons, in 't graf.

„ Neen, neen! niet roekloos meer gewaagd;
„ Wij mogen er niet heen:
„ Want klip, en bank, dreigt in 't verschiet;
„ En zoo veel zielen waagt men niet,
„ Ter redding van slechts één." —

„ 't Is

„ 't Is regt, o mannen! ja, 't is regt!
„ Men hoede 't dierbaar lijf:
„ Want beter is 't, dat één vergaat,
„ Dan dat gij-allen 't leven laat
„ Door 't roekeloos bedrijf.

„ 't Is regt! — dit waar' te veel gewaagd:
„ Gij zult niet gaan, o neen!
„ Maar, hoort mij, mannen! ziet wel toe,
„ En helpt, worde ik eens mat en moê:
„ Want ik — ik ga alleen."

Zoo zegt hij, en, eer 't iemand keer',
Heeft hij een' tros gevat;
En ijlings stort hij over boord,
En rekt de leên, en schuift zich voort,
En stoot zich door het nat;

En of het hooggekuifde schuim
Hem d'ademtogt belet,
Hij mist geen doel, maar zwoegt vooruit,
Bereikt de rots, herwint de schuit,
En — heeft den man gered!

„ Nu, broeders! nu den boeg gewend;
„ Want wij zijn mat en moê."
Men keert, en haakt naar 't waard gezin;
Men zeilt, verheugd, de haven in,
En 't volk stroomt, juichend, toe.

Het snelt, van alle kanten, aan,
En dringt zich door den drom:
De vrouw drukt weêr haar' man aan 't hart;
De moeders heelen zielesmart:
Zij hebben 't kroost weêrom.

Men droogt zich 't roodgekreten oog,
En roemt een daad, zoo stout;
Men voelt geen leed, men kent geen smart,
Maar zingt, met dankbaar kloppend hart,
Den lof van Naerebout.

Wie in geboorte, of weidschen rang,
Alleen den adel ziet;
Niet vraagt, eer hij naar schijn besluit,
Of de adel uit de ziel ontspruit,
Die kent den adel niet.

October, 1819. S. RONDEAU, JR.

DE LIEVE LACHJES.

'T Eerst bewijs van liefde en dank,
Dat het wicht der moeder geeft,
Als, nog onbestuurd, de klank
Op de kleene lippen zweeft,
Is het lachjen aan haar borst,
Waar de stroom van nektar vloeit,
En, bij 't lesschen van zijn' dorst,
't Koontjen aan dien boezem gloeit.

Als, in 's levens schoonsten tijd,
Om de hand der kiesche maagd,
Warm een edel jongling vrijt,
En het eerste kusje vraagt;
Dan, geeft ze aan zijn beê gehoor,
Klopt haar hart van wedermin,
Gaat het lachje 't kusje voor,
En leidt hem ten hemel in.

Als de gâ, schier afgestreên,
In haar' arm den zuigling houdt,
En, geroerd door merg en been,
De echtvriend, zalig, hem aanschouwt;
o! Dan biên de onscheidbre twee
't Schoonst tafreel op aarde ons aan:
Vrouw! uw lachje, na het wee,
Bij des vaders warmen traan.

Als het knaapje, wijl het stroopt,
Waar natuur haar bloempjes kweekt,
't Roosje voor de wonden koopt,
Die de scherpe doren steekt;
Dan volgt in zijn snelle vlugt,
Nu het riekt en plukken mag,
Op den ras gesmoorden zucht,
Bij 't bezit, de lieve lach.

Vindt de menschenliefde, tuk
Op 't verzachten van het leed,
Op het toovren van 't geluk,
Dat ze alom te scheppen weet,
Lijders; dan verraadt de lonk,
En de lach, waarmeê zij geeft,
Van het hemelsch vuur de vonk,
Die haar God geschonken heeft.

Ligt

Ligt de brave op 't ſterfbed neêr,
Waar geen ſchijn het oog verblindt,
Voor de grootheid, waarde en eer
Elk een juiste weegſchaal vindt;
o! Dan lacht hem in 't verſchiet,
Van het kruis des levens moê,
Wat hij juichend nadren ziet,
Groote God! uw hemel toe.

H. VAN LOGHEM.

HET SINT NIKOLAAS - FEEST.

Aan mijne Kinderen.

Komt, kinders! zet u, in een' kring,
Om 't helder brandend vuurtje;
'k Vertel u dan, gelijk wel meer,
Een vrolijk avontuurtje....
Maar, neen! 't is het feest van Sint Niklaas, van daag:
Van hem wil ik zingen; dan luistert ge graag.

Maar, kleinen! waarom zie 'k, van angst,
U op dien naam verbleeken?
Waarom, met zoo benaauwden blik,
Den ſchoorſteen ingekeken?...
Geen bullebak is hij, geen akelig ſpook,
Dat omzweeft in wolken van roet en van rook!

Van hem, die ſteeds u lekkers brengt,
En nimmer u kwam kwellen,
Moogt ge u geen droevig ongeluk
Of bange ramp voorſpellen:
Hij gooit vaak, met handen vol, ſuiker en zoet;
En ſmaakte 't u ooit nog naar rook of naar roet?

Al mogt ook voor 't ondeugend kind
Zijn komst verſchriklijk wezen,
Hij, die gezeglijk is en goed,
Heeft nooit voor hem te vreezen:
Hem brengt hij geen ſtraftuig of knellende roê,
Maar reikt hem goedhartig den honigkoek toe.

Voor eeuwen, o! al lang geleên,
Heeft hij op aard' gewandeld,
En altijd, als een Christen past,
Opregt en braaf gehandeld:
Hij loofde den Hemel met vrolijken mond,
En ſpreidde, als hij kon, het geluk om zich rond.

Steeds

Steeds nedrig, zacht en goed van aard,
Kon niets hem meer bekoren,
Dan als hij op des kindjes wang
Der onschuld roos zag gloren:
Dan boog hij zich, biddend, op 't wichtje ter neêr,
En streelde 't, en troetelde en kuste het teêr.

Vervreemd van ijverzucht en nijd,
Die 's menschen hart bekruipen,
En, met de looze veinzerij,
Zoo ligt er binnen sluipen,
Vermaakte hij zich met der kinderen spel,
Bij vond hij zich in hun gezelschap steeds wel.

Voor hem geen zuivrer zielsgenot,
Dan als hij, bij hun spelen,
In hooge vreugd en kleine smart
Gulhartig meê mogt deelen:
Dan dartelde en sprong hem het hart op van vreugd,
En klopte 't hem nog, als in 't eerst van zijn jeugd.

Zijn zakken waren steeds belaân
Met vijgen, koek en moppen,
Om 't kindje, dat zich wel gedroeg,
De handen vol te stoppen;
Dan slaakten de kleinen zoo vrolijk een' kreet,
Die velden en speelplaatsen daveren deed.

Maar ach! de goede, brave man,
Reeds wit besneeuwd van haren,
Betaalde aan vrouw Natuur den tol,
En sneefde, hoog van jaren:
Toen schreide en toen snikte der kinderen drom,
En wenschte hun vriend in het leven weerom.

Dit droef geschrei, dat zelfs een hart
Van ijzer kon doorboren,
Kwam ook, in 't Roomsche Vatikaan,
Mijnheer den Paus ter ooren.
Ach! riep hij, wat heb ik aan goud en aan schat!
Zoo 'k nu het vermogen van Petrus slechts had!

Helaas! hij kon den braven man
Niet weêr in 't leven wekken,
Maar wilde toch de kinderschaar
Tot troost en laafnis strekken:
Zóó, dacht hij, verhoog ik den glans van mijn kroon,
En snoer, door wat zoets, ook de jeugd aan mijn' troon.

Hij gaf den goeden Nikolaas
('t Gebeurde nooit een' ketter)
Toen aanſtonds, in den Almanak,
Een fikſche roode letter:
Sinds is hij, op aarde, als een Heilig vereerd,
En menige duit, op zijn' feestdag, verteerd.

Sinds wordt, wanneer een bleeker zon
Des Steenboks keerkring nadert,
In dorp en ſtad, al 't kindervolk,
Verheugd, bijeenvergaderd:
Dan zingt men een liedje, den Heilig ter eer;
Dan ſtroomt, als een regen, de zoetigheid neêr.

Sinds heeft het dweepziek bijgeloof
Het fabeltje verzonnen,
Dat Sint Niklaas, manhaft, te paard,
Heel 't land heeft doorgeronnen,
En dat hij het kindje, dat ſtout is en kwaad,
Door 't ſchoorſteengat meêſleept, en geeſelt en ſlaat.

Maar o! de goede, brave man
Ligt lang in de aard' te rusten,
En komt, zoo min als ieder mensch,
Ooit weêr van gindſche kusten:
Men ſmaad' hem, of eer' hem door feesten en vreugd;
't Verwekt hem geen ſmart, en het doet hem geen deugd.

Maar, ſchoon hij 't oog niet openſlaat,
Om 't kindje te beſpieden,
En, naar 't gehoorzaam is of ſtout,
Zijn loon of ſtraf te bieden;
Toch is er een Oog, dat ſteeds alles doorziet,
En dat men, in 't holst zelfs des nachts, niet ontvliedt.

Mijn kindren, luistert! 't is het oog
Van een' genadig' Vader,
Wien ik, met zorg voor u op 't hart,
Zoo dikwijls ſmeekend nader:
Hij ſlaat, ſchoon oneindig verheven en hoog,
Op al uw bedrijven, opmerkzaam, het oog.

o! Houdt des hart en daden rein,
En de onſchuld op het wezen;
Opdat ge Hem nooit ſchromen moogt
In 't hart te laten lezen!
Vreez' vrij voor dien blik het ondeugende kind;
Maar nooit, wie zijn' pligt en zijne ouders bemint!

Komt,

Komt, kleenen, met een blank gemoed
Nu 't feestlied aangevangen,
Ter eer van uw' geliefdsten Sant,
Met kinderlijke zangen!
Hij strooit reeds zijn gaven, zoo mild, voor u neêr,
En komt, als ge zoet zijt, een ander jaar weêr.

A. N. v. P.

GRAFSCHRIFT OP D[s]. N. SCHOTSMAN. (*)

Hier ligt een hoogbejaard en ijvrig Predikant,
Die van Verdraagzaamheid, Verlichting, Remonstrant,
En al wie de uitspraak van de Dordsche Vadren hoonde,
Tot aan zijn' jongsten snik, den hoogsten afkeer toonde.
Men zegt, zijne *Eerezuil* (juist niet van hecht arduin)
Stortte onverhoeds omver; — hij struikelde over 't puin,
En stikte in de oude borst, die sinds geen aêm kon halen.
Dat niemand hem betreur! Laat niemand op hem smalen!
Verzekerd, schoon hij hier Vervolgzucht heeft *geleerd*,
Dat hij in de Eeuwigheid de Liefde *bestudeert*.

Ex tempore, R.
Jan. 1822.

(*) Welke der beide spreuken: *van de dooden niets dan goed*, of: *niets dan waar*, de rede aan hare zijde hebbe, onbeslist latende, zijn wij er, in het algemeen, voor, de dooden; ook de bij hun leven onrustigen, te laten rusten. Wij meenden echter, na de lezing der zoogenaamde *Uitvaart* van den Heer BILDERDIJK, in dezen eene uitzondering te mogen, ja te moeten maken, ten behoeve van dit ons toegezonden *Grafschrift*.

De Redacteur.

HELDENMOED.

De armee van *Maintz*, welke ten jare 1793 door CHARETTE en BONCHAMP bij *Torfon* werd aangevallen, had de magt der *Vendeërs* niet kunnen wederstaan. Zij trok zich alzoo met verlies van derzelver geschut terug, terwijl zij daarbij aan de herhaalde aanvallen des veel sterkeren vijands bestendig bleef blootgesteld. De Republikeinsgezinden waren op het punt van te wijken, daar de terugtogt hun zoo goed als afgesneden was. Toen riep de Generaal KLEBER den Oversteluitenant JOUARDIN tot zich, en sprak: „ Neem eene „ kompagnie Grenadiers, en houd den vijand bij den hollen „ weg op. Gij zult u laten dooden, maar uwe kameraden „ redden." — „ *Oui, mon General!*" antwoordde JOUARDIN, en viel op zijnen post, met honderd zijner makkers. Dit *oui, mon General!* plaatst JOUARDIN aan de zijde van LEONIDAS.

WIJ ZULLEN ZIEN!

Een Officier, met vele wonden, in den strijd vóor het vaderland ontvangen, bedekt, overhandigde den Koning van *Frankrijk* een papier, waarin hij, bescheiden, maar ferm, het welverdiende loon voor zijne duur verworvene verdiensten vorderde. Nadat de Koning het verzoek gelezen had; zeide hij: „'t Is wel, mijn vriend! ga; *wij zullen zien!*" — „Uwe Majesteit kan *op het oogenblik zien*," hernam de Officier, en ontblootte zijne met lidteekens overdekte borst. De Koning, wel verre van zich daardoor beleedigd te vinden, verleende hem terstond, hetgene hij verzocht.

ONGEMEEN GUNSTBETOON.

De Graaf* **, Kamerpresident onder de Regering van den Keurvorst van *Beijeren*, MAXIMILIAAN JOZEF, vergunde slechts dezulken toegang tot zich, die deze gunst door een geschenk wilden of konden koopen. Bij zijn overlijden, kort vóór dat des Keurvorsts, werd zijn lijk openlijk ten toon gesteld, en nu vond men op onderscheidene plaatsen te *München* het volgende aangeplakt: „Heden verleent de Graaf* ** „voor de eerste maal *gratis* audientie!"

GRAPPIG MISVERSTAND.

Een oude Wachtmeester, die opperbest houwen, schieten en rijden kon, was met de schoone kunsten en wetenschappen minder vertrouwd, dan met zijne sabel, geweer en paard. Eens kwam hij uit den schouwburg; men vroeg hem, wat er gespeeld was: „*Iphigenia in Austerlitz*," zeide hij gemelijk; „maar de Duivel hale mij, zoo het tooneel de minste overeenkomst had met het terrein van *Austerlitz*!" Hij kende het oord; want dáár bekwam de dappere krijgsman het kruis van het legioen van eer.

NAÏVE ONNOOZELHEID.

ROOSJE stond met ANTONIE voor het altaar, om te trouwen. Voordat de priester het werk begon, lispelde de bruid denzelven zachtjes in het oor: „Och, heer pastoor! ik „wou ook zoo graag den eertitel hebben, dien de zalige „vrouw van den schoolmeester vóór acht dagen van u kreeg; „gij moest dan zoo goed zijn, als gij het woord *jonge-* „*dochter* uitspreekt, er *wijlen* bij te voegen."

In het *Meng.* des vorigen jaars, No. XV, bl. 705, reg. 17, staat: *submaxillares*; moet zijn: *sublinguales*. No. XVI, bl. 776, vierde couplet, laatste reg., staat *slecht*, lees *slechts*. No. I voor 1822, bl. 41, reg. 11, moet zijn: *geleefd!*

MENGELWERK.

GEDACHTEN OVER DE OORZAKEN DER VERSCHILLENDE DENKWIJZE ONDER DE GENEESHEEREN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 74.)

Eene zeer algemeene oorzaak der ſtrijdige denkwijze onder de Geneesheeren is ook te zoeken in hunne gebrekkige kennis ten opzigte der taal, der plaatſelijke omſtandigheden, der inrigtingen, der leefwijze, des klimaats, en van zoo vele andere zaken van belang, in onderſcheidene landen. Bij de vertaling van vreemde boeken hebben er vele dwalingen plaats, uit hoofde van de genoemde redenen. Vele zulke vertalingen verſchijnen in het licht onder den titel van vrije vertalingen of bewerkingen, gewoonlijk omdat de ſchrijver gelooft, daardoor vele verwijten te ontgaan, welke hem iemand wegens gebrek aan naauwkeurigheid zou kunnen doen. Zoo de vertaler alleen in het algemeen den zin der ſchriften wedergeeft, meent hij reeds zijnen pligt gedaan te hebben, en levert ons meer zijn eigen maakſel dan een vreemd eigendom. Hoewel het zeker niet zoo moeijelijk is, een wetenſchappelijk, in proza geſchreven boek te vertalen, als een in verzen geſchreven; in welk laatſte geval men voor alle ſchoonheden en beelden in die taal, waaruit men vertalen wil, daaraan beantwoordende beelden en ſchoonheden in die, waarin men overzet, moet kiezen, als moetende bij ons hetzelfde gevoel verwekken als bij gene vreemde natie; zoo is toch ook, bij de vertaling der in proza geſchrevene, wetenſchappelijke boeken, eene uitgebreide kennis onontbeerlijk, bij gebrek waarvan noodwendig vele dwalingen moeten plaats hebben.

Iets, wat men ook dikwijls vindt, is, dat vele Geneesheeren, in hunne ſchriften, bij gebrek van niet genoegzame onderſcheiding, ten aanzien van verſcheidene

ziekten, en uit dwaling, derzelver namen verwisfelen; hetgeen b. v. bij de huidziekten nog al veel het geval is geweest. Daaraan heeft men dan te wijten, dat de minder geoefende, die de befchrevene ziekten in de natuur nog niet gezien heeft, zich verbeeldt, iets niet te zien, waarvan hij toch het beeld, hoewel onder eenen anderen naam, voor oogen heeft, en zoo tot dwalingen wordt voortgefleept.

Menigeen zoekt ook de voortbrengfelen van eenen vreemden bodem alleen daarom te vernederen, en fpreekt daarvan met een' zekeren glimlach, omdat hij dezelve niet gelezen heeft of niet lezen kan, of, zoo dit ook niet het geval was, om niet aan eenen vreemdeling een voorregt toe te ftaan. Toen ik mij, gedurende mijn verblijf te *Weenen*, eens, in het gezelfchap van verfcheidene Geneesheeren, op eene in *Engeland* gemaakte ondervinding beriep, gaf een beroemd Hoogleeraar in de Geneeskunde aldaar mij ten antwoord: „ Van de ondervindingen der „ *Engelfchen* kunt gij hier in geen geval eenig nut trekken; want zij maken eene natie uit, welke het vleesch „ zoo ruw eet, dat het bloed hun daarbij nog uit den „ mond loopt."

Van zeer veel belang is hier ook de, in verfcheidene landen verfchillende, bereiding der geneesmiddelen, en de verfchillende, door de hoedanigheid van den grond bepaald wordende, krachten der plantgewasfen.

Hoe belangrijk zijn ook niet de plaatfelijke omftandigheden, het klimaat, de ligchaamsgefteldheid enz., bij de gelukkige of ongelukkige behandeling van vele ziekten! Hoe onderfcheiden zijn niet de, door verfchillende natiën, tegen de tering aangeprezene geneesmiddelen! Andere worden door de *Engelfchen*, andere door de *Italianen*, andere wederom door de *Franfchen*, zeer weinige algemeen aangeprezen. Op dezelfde wijze is het gelegen met vele andere ziekten. Hier prijst men daartegen boven alles laauwe baden en verflappende middelen aan; dáár worden dezelve ten fterkfte afgekeurd, en alleen zamentrekkende, prikkelende en tevens verfterkende geneesmidde-

deelen aangeraden. Het gezigtpunt was aan beide zijden te beperkt. Beide partijen konden de natuur op de verschillende plaatsen zeer goed hebben in acht genomen; en indien zij slechts meer de veranderingen hadden gekend, aan welke het menschelijk ligchaam in de verschillende klimaten is blootgesteld, zoo als ook alle overige, gedeeltelijk reeds genoemde, daarbij van zoo veel belang zijnde omstandigheden, dan zoude de een dezelfde middelen niet als algemeen hebben aangeprezen, en de ander ze niet als volstrekt nutteloos hebben verworpen. Beide partijen beroepen zich op hare ondervinding, welke aan wederzijden zeer beperkt was. Diegenen, welke alleen die plaats der aarde hebben leeren kennen, waarop zij door den Schepper zijn geplaatst, zouden zich niet durven veroorloven, te oordeelen over hetgeen in andere, zeer afgelegene en bij hen niet bekende, plaatsen en gewesten, als van veel nut zijnde, wordt aangeprezen.

Dat het onderscheid der volken zelfs op sommige ziekten invloed gehad heeft, daarvan heeft b. v. SCHNURRER vele merkwaardige voorbeelden verzameld. Zoo zijn, bij een' algemeen heerschenden rooden loop, te *Nijmegen* alle *Joden* van deze ziekte vrij gebleven, en, tot op weinigen na, ook de *Franschen*. Te *Koppenhagen* zijn eens van eene zeer gevaarlijke epidemische ziekte alle vreemdelingen vrij gebleven. Ook zijn er geheele familiën, waarvan geene de kinderziekte gehad heeft, en waarvan ook geene voor de koepokstof vatbaar is. Daarentegen schijnen weder andere familiën eene bijzondere vatbaarheid voor sommige ziekten te hebben, zoodat alle leden van dezelve, hoewel van elkander verwijderd wonende, en zonder elkander gezien te hebben, daarvan bijna op denzelfden tijd zijn aangetast. De invloed, welken verscheidene ambachten en hanteringen op ziekten hebben, is bekend.

Hoe groot de invloed des klimaats, der plaatselijke omstandigheden enz. op sommige ziekten is, kan men bijzonder duidelijk b. v. bij de gele koorts zien, welke op de eene plaats endemisch is, zoo als te *Vera-Cruz*,

maar op de andere epidemisch wordt. Ook eischt zij op verscheidene plaatsen eene geheel verschillende geneeswijze, zoodat men dezelfde nooit overal heeft kunnen aanwenden. Vandaar de verschillende gedachten der Geneesheeren over deze ziekte. De beroemde HUMBOLDT, van allen, die de onderscheidene werelddeelen hebben bezocht, een der scherpzinnigsten, verhaalt, in zijn werk: *Essai politique de la nouvelle Espagne*, Vol. IV, dat te *Vera-Cruz* de *vomito nigro*, of de gele koorts, ontwijfelbaar niet besmettelijk is. Volgens alle navorschingen, welke de Heer HUMBOLDT gedurende zijn lang verblijf in *Amerika* heeft gedaan, en volgens de waarnemingen der Heeren MAKITRIK, WALKER, ROST, VALENTIN MILLER, en der meeste Geneesheeren, welke op de *Antilles* en in de *Vereenigde Staten* gelegenheid gehad hebben deze ziekte te kunnen gadeslaan, gelooft HUMBOLDT te kunnen onderstellen, dat deze ziekte op zichzelve nergens besmettelijk is. HUMBOLDT zegt, *op zichzelve;* want het spreekt niet tegen de analogie, welke ons andere pathologische verschijnselen opleveren, dat eene ziekte, welke, alleen, zuiver, of op zichzelve beschouwd, niet besmettelijk is, het worden kan, door den invloed des klimaats, des saizoens, door de menigte van lijders in eene slechte lucht, door gebrek aan al het noodige, door eenen bijzonderen aanleg, en door vele andere omstandigheden. In *Spanje* was deze ziekte ongetwijfeld besmettelijk. Ook in de *Vereenigde Staten* wordt het niet besmettelijke karakter dezer ziekte door de Akademie te *Philadelphia*, alsmede door vele beroemde Artsen, als BLISTAR, BLANE enz., zeer bestreden. Deze ziekte vertoont zich daarom onder eene zeer verschillende gedaante.

Personen, die te *Vera-Cruz*, in de *Havanna* en te *Portocabello* geboren en opgevoed zijn, zijn op hunne geboorteplaats aan deze ziekte niet onderworpen; maar wel, zoo zij van woonplaats veranderen. Komen de bewoners van *Vera-Cruz* naar *Havanna*, en die uit de *Havanna* naar *Vera-Cruz*, dan gebeurt het wel, dat zij daar ziek wor-

worden. In de *Vereenigde Staten* en in *Spanje* kunnen de inboorlingen even zeer als vreemdelingen onder deze ziekte bezwijken. De meergenoemde HUMBOLDT gelooft ook te kunnen onderſtellen, dat de gelijkvormigheid der indrukken op den bewoner der heete gewesten, bij eene weinig veranderende temperatuur, de oorzaak dezer opmerkelijke verſchijning is. Ook zal wel, bij eene zich beſtendig gelijk blijvende warmte, de menging der uitwaſemingen van verſcheidene rotſtoffen zich gelijk blijven. Te *Philadelphia*, daarentegen, volgt, op eene zomerwarmte gelijk te *Napels*, een *Pruisſiſche* winter. In de heete luchtſtreek is het ook zeer zeldzaam, dat vreemdelingen tweemaal aan de gele koorts ziek worden, waarvan de voorbeelden in de *Vereenigde Staten* zeer algemeen zijn. Aan de kust van *Mexico* zijn vrouwen aan deze ziekte minder blootgeſteld.

Van het doodelijk worden dezer ziekte, reeds 30—40 uren na haren eerſten oorſprong, zijn op verre na niet zoo algemeene voorbeelden in de heete luchtſtreek als in de gematigde. In *Spanje* heeft men menſchen aan deze ziekte zien ſterven, welke vóór zes of zeven uren nog gezond waren. In zulke gevallen ſchijnt de ziekte alleen op het zenuwgeſtel te werken, en ſomtijds door hevige bloedſtortingen een geheel verval van krachten te veroorzaken, voordat nog de galachtige teekenen verſchijnen, de huid zich kleurt, en de zwarte ſtof wordt uitgebraakt. Te *Vera-Cruz* duurt deze ziekte gewoonlijk 6 tot 7 dagen; en die tijd is toereikend, dat gedurende denzelven die verandering in de organen der ſpijsvertering kan ontſtaan, welke ons die verſchijnſelen oplevert, waardoor het ware adynamiſche karakter der ziekte niet zigtbaar wordt.

Hoewel de gele koorts met een ontſtekingachtig *ſtadium* begint, zoo is toch de overgang daarvan in dat van den *typhus* in de heete luchtſtreek zoo kort, dat ieder verlies van bloed, toevallig of door de kunst bewerkt, de krachten nog ſterker doet verminderen. Daarom worden de, door RUSH en anderen zoo zeer geprezene, aderlatingen te *Vera-Cruz* voor zeer gevaarlijk gehou-

 den.

den. In het begin der ziekte gebruikt men daartegen baden, ijswater en verkoelende middelen, en zoodra er teekenen zijn van indirekte zwakte, neemt men dadelijk zijne toevlugt tot de sterkst prikkelende middelen. Zoo heeft men met zeer veel nut ieder uur 100 droppels *æther sulphuricus* en 60—70 droppels *tinctura opii* doen gebruiken. De kina, welke op de *Antilles* en in *Spanje* van zoo veel nut is geweest, schijnt te *Vera-Cruz* minder goede uitwerkingen gehad te hebben, gelijk ook de vermenging van *calomel* met *jalappe*, welke de Geneesheeren te *Philadelphia* en *Jamaica* zoo zeer aanprijzen. Met meer geluk heeft men in gene heete luchtstreek gebruik gemaakt van ijs en inwrijvingen met olijfolie, waarvan het eerst XIMENES in de *Havanna* veel nut heeft ondervonden, alsmede Don JUAN DE ARIAS, en bijzonder de Geneesheer KEUTZ op het eiland *St. Croix*.

Het zij mij geoorloofd, hier nog een opmerkelijk verschijnsel, ten opzigte der gele koorts, mede te deelen. Wanneer HUMBOLDT met zijn reisgezelschap op zekere plaats, tusschen *Vera-Cruz* en *Mexico*, gekomen was, liet een van die heeren zich scheren. Toen de barbier zag, dat de zeep, zoo als hij haar op den baard smeerde, dadelijk begon te droogen, verklaarde hij, dat die heer nog dien zelfden avond de gele koorts zou krijgen. HUMBOLDT berispte hem wegens de vrees, die hij hun, zonder schijnbaar genoegzame redenen, aanjoeg; maar de barbier hernam: „ Ik woon hier reeds sedert „ vele jaren, en heb tot nu toe altijd ondervonden, dat, „ indien ik eenen vreemdeling inzeep, en de zeep hem op „ de huid dadelijk droog wordt, hij nog denzelfden avond „ de gele koorts krijgt;" hetwelk ook gebeurde.

Deze, hoewel wat breedvoerige, uitweiding over verscheidene eigenschappen der gele koorts toont duidelijk aan, hoe het klimaat het karakter van dezelfde ziekte kan veranderen, zoodat hetzelfde middel, hetwelk op de eene plaats nuttig werd bevonden, op de andere zelfs schadelijk was. De Geneesheeren handelen daarom zeer verkeerd, wanneer zij hunne eigene ondervindingen als algemeen

meen geldend aanprijzen, en hetgeen anderen, die op andere plaatsen en in andere gewesten hunne kunst uitoefenen, in hunne schriften hebben bekend gemaakt, als onwaar, geheel verwerpen. Ieder beschrijft de ziekte; zoo als zij, door het klimaat, waarin hij leeft, en door plaatselijke omstandigheden bepaald, voorkomt; maar eigenlijk niet zoo, als zij zich in hare ware, bijzondere gedaante zou vertoonen.

Hoe geweldig heeft men ook niet getwist, of men in het begin van den *typhus* zou mogen aderlaten, of niet! Hierbij komt voornamelijk de invloed des klimaats in aanmerking. Hij, die gelegenheid gehad heeft, op verschillende plaatsen dezelfde ziekten gade te slaan, zal hebben ondervonden, hoe onderscheiden ook de loop van vele ziekten op verschillende plaatsen is, en hoe verkeerd deswege door Geneesheeren geoordeeld is.

Men denke echter niet, dat ik eene al te groote waarde aan den invloed des klimaats en aan de overige omstandigheden hechte, bij de uitoefening der Geneeskunde. Zeker is deze invloed groot, evenwel niet in alle ziekten. Zoo zal men b. v. eene ware ontsteking in de borst, waartegen eene of meerdere aderlatingen op haren tijd hoofdmiddel is, nergens in de wereld, zonder deze, door braakmiddelen kunnen genezen. Zoo verhaalt ZIMMERMAN, dat, ten tijde dat de beroemde DE HAEN zijne woonplaats van *'s Gravenhage* naar *Weenen* verplaatste, eenige Geneesheeren aldaar de gewoonte hadden, hunne lijders aan ontstekingachtige borstkwalen door braakmiddelen allerverschrikkelijkst te kwellen. Zoo dikwijls DE HAEN in zulke gevallen, in consultatiën, tegen het gebruik der braakmiddelen sprak, gaven hem de genoemde Practici tot antwoord: „Het *Oostenrijksch* klimaat wil „het zoo hebben!"

Indien de geneeswijze in alle landen zoo zeer verschillende was, hoe zouden wij dan in de schriften van Artsen, die zoo lang vóór ons en onder eene geheel andere luchtstreek hebben geleefd, nog wezenlijk zulke ware, met onze natuur overeenstemmende, ondervindingen kun-

nen aantreffen? Zouden wel de namen van zulke oude Geneesheeren nog tot ons gekomen zijn, en zouden zij nog tegenwoordig bij ons in zoo groot aanzien ſtaan, zoo wij in hunne onſterfelijke boeken niets hadden gevonden, dat in onze luchtſtreek en voor ons geſtel van nut was? Hoe meer men gelegenheid gehad heeft, de verſcheidenheid van den loop der zelfde ziekte, in van elkander afgelegene plaatſen, gade te ſlaan, des te beter zal men de afwijkingen kunnen waarnemen, welke men misſchien in een zeker land of op eene zekere plaats aantreft, en des te beter zal men de ondervindingen van vreemde Geneesheeren zich kunnen ten nutte maken. Zonder de wederzijdſche mededeeling der gemaakte ondervindingen, en alzoo zonder de werken van vreemde Geneesheeren te beſtuderen, zouden wij vele ſchatten misſen, welke wij alléén nimmer konden verkrijgen; want één mensch, hoewel met de uitmuntendſte krachten van den geest begaafd, kan zoo vele en juiste ondervindingen niet bijeenbrengen als vele te zamen.

Het onderſcheid tusſchen ſommige epidemiën, hetwelk ook de oorzaak is van zoo verſchillende waarnemingen en gevoelens onder de Geneesheeren, wordt ook zeer bepaald door de bijzondere eigenſchappen der *miasmen*, die door verſcheidene plaatſelijke omſtandigheden ook verſchillend worden gewijzigd. Ook heeft zekerlijk de tijd, op welken eene epidemie heerscht, eenen grooten invloed op derzelver natuur; zoodat wel nooit eene epidemie, van eene zekere koorts bij voorbeeld, met eene andere van dezelfde ſoort zoo zeer zal overeenſtemmen, dat al hetgene over de eene is bekend gemaakt ook op de andere toepasſelijk ware. De ſchrijvers, indien ook volkomen goede waarnemers, beſchrijven zulke epidemiſche ziekten alleen zoo als zij die op eenen zekeren tijd en onder zekere omſtandigheden hebben gezien. Maar deze laatſte zijn zeker niet overal dezelfde; en deze afwijkingen te kennen, is de groote begaafdheid van den waren Geneesheer. Zonder deze begaafdheid verſchaft ons het beſtuderen van zulke beſchrijvingen van epidemiën, of van en-

enkele ziekten, weinig nut, en wordt de oorzaak van valsche sluitredenen. Een blind navolgen is hiervan het gevolg; en vindt men den uitslag der gedane *curen* niet naar wensch, dan geeft men er de schuld van aan diegenen, welke men gevolgd heeft, hoewel men zelf de oorzaak daarvan is.

Het genoemde talent, om alles behoorlijk te waarderen, en ieder voorkomend geval juist te beoordeelen en naar de bijzondere omstandigheden te doorzien, is voor den Arts van veel meer nut, dan eene menigte van *monographiën* en algemeene handboeken als op zijn' duim te hebben. Want deze kunnen voor ons niets zijn dan aanleidingen, om ieder gegeven geval onder de aangenomene hoofdafdeelingen te kunnen brengen; maar het regt te beoordeelen, en de bijzondere eigenschappen daarvan te kunnen berekenen, is eene bijzondere begaafdheid. Met de in het oneindige verschillende natuur kunnen ons zulke boeken niet volkomen bekend maken. Zelden of nooit vinden wij in de natuur eene ziekte zoo duidelijk en eenvoudig, als wij haar in de gewone handboeken vinden beschreven. Alle denkende Geneesheeren hebben dikwijls opgemerkt, dat de gesteldheid der ziekte, zelfs op dezelfde plaats, niet altijd dezelfde blijft, zoodat zij dezelfde ziekte niet op dezelfde wijze als vóór tien jaren konden behandelen. Vandaar de kwalijk geplaatste berisping, welke men wel eens hoort, dat de Geneesheeren in hunne geneeswijze ook eene mode volgen, somtijds deze, dan weder gene middelen bij voorkeur gebruikende, gelijk iemand, die zijnen rok nu eens kort, dan langer draagt, naardat de mode zulks beveelt.

Uit het gezegde moge dan nu blijken, hoe vele kennis er vereischt wordt, om in staat te zijn, ware en juiste ondervindingen in de Geneeskunde op te maken, waardoor alleen de verschillende gevoelens der Geneesheeren kunnen worden vermeden. Maar, van hoe grooteren omvang eene wetenschap is, des te meer achting zal zij ook verdienen; en men zou daarom zeer onverstandig handelen, zoo men eene wetenschap, als de Geneeskunde,

wilde gering achten, omdat zij niet altijd, gelijk ik in het begin gezegd heb, ware beoefenaars vindt. Het ware ook zeer te wenſchen, dat vele menſchen, voordat zij oordeelen, eerst leerden kennen, wat er toe behoort om niet verkeerd te oordeelen, ten einde zij niet, door de beleediging, welke zij anderen toevoegen, hunne eigene onkunde nog meer in het licht ſtellen.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

VII.

Over den Geest des Tijds.

Aegri ſomnia.

HORAT.

Meester MAARTEN hoort, als lid van een Departement *tot Nut van 't Algemeen*, in 't jaar omtrent honderd verhandelingen en bijdragen. Daaronder zijn er niet weinige, welke hij te ſchoon, te belangrijk keurt, om zich met een vlugtig gehoor te vergenoegen. Ware hij drukker en uitgever, onze *Letteroefeningen* zouden genoeg te doen hebben, om de boekdeelen, waarmede hij ons dan gewis zoude overſtroomen, ter kennisſe van het publiek te brengen. Gelukkig kan hij nu niet meer, dan alle die meesterſtukken netjes overſchrijven, waartoe zijn ſchrijflust hem geſtadig aanzet, zoodat hij zich eene kast vol manuſcripten verworven heeft, welke na verloop van eeuwen, zoo wij hopen, hunnen ANGELO MAJO vinden zullen.

Maar, zal menig nadenkend lezer vragen, hoe komt gij toch aan de papieren van dien Dorpbarbier? Ik zal het u zeggen. De man heeft zulk eene verbazende *ſchrijfjeukte*, dat hij ſchier niets kan hooren, noch zien, noch denken zelfs, of hij brandt van verlangen, om dat alles op het papier te zetten. Men moet deze zieleziekte wèl on-

onderscheiden van eene andere, thans epidemisch heerschende, welke men *drukjeukte* noeme. De voornaamste punten van verschil zijn deze: In de schrijfjeukte is er eene zekere behoefte, om *net* te schrijven, en zijne oogen in zijn fraai schrift te verlustigen. Bij de drukjeukte schrijft men slordig, om het maar spoedig gedrukt te zien; men gunt zich naauwelijks tijd om te denken, veel minder om te zien, hoe men schrijft. Ook verschillen deze ziekten in derzelver uitwerkselen. Het gewone gevolg der eerste is, dat de zieke braaf wat tijd verliest, doch daarvoor nog altijd veel vermaak koopt, en zelfs wel eens eenig nut. De laatste heeft zeer vreemde verschijnselen. Zoolang er gedrukt wordt, is de autheur niet weinig in zijn schik, droomt van niets dan roem, en de drukker van voordeel. Afgedrukt, vindt het lezers: want in onzen tijd is de *leesjeukte* eene nog algemeener kwaal, en de leesgezelschappen zijn een zeker *débouché* voor prulwerken. Het veroorzaakt nu eene algemeene slaperigheid en tijdverveling. Eindelijk komt het in handen der Recensenten, welke in ons land doorgaans van een werk beginnen melding te maken, als de lezers het omtrent vergeten zijn; de schrijver wordt kwaad, en de drukker overlegt zuchtend, wat meer zaak is, de overige exemplaren voor een' verminderden prijs aan te bieden, of hun de breede baan van het misdruk te doen inslaan.

Na deze vergelijking zal het groot aantal mijner lezeren de kwaal van Meester VROEG als van weinig beteekenis aanmerken. Maar TOONTJE, zijne vrouw, dacht er geheel anders over. Zij berekende, dat er menig kantje en lintje bij inschoot. Er ging geen bode naar stad, of hij moest papier en pennen medebrengen, en wel van het beste. Daarbij bleef het niet; de volgeschrevene bladen moesten in nette bandjes worden ingebonden, waarvoor Meester al menigen boer scheren moest. Het ergste was, en dit had Dr. WAKKER ook gemerkt, dat de man zijn beroep maar met zijne halve ziel waarnam, en dat, naarmate hij meer smaak kreeg voor diepzinnige bespiegelingen en geleerd onderzoek, de tongen

van de boeren met minder oplettendheid bekeken werden, een langwijlig verband wel eens een dag verschoven, of een verre lijder geheel vergeten werd. Door eigene ondervinding overtuigd, dat een kunstenaar geheel kunstenaar moet zijn, en dat dus een Geneesheer zoo veel te ongeschikter wordt voor de praktijk, als hij dieper met zijn' neus in de boeken zit, of meer door eene of andere liefhebberij, het zij van botaniseren of van jagen, van anatomiseren of van smulpartijen, van chemische proeven te doen, of, zoo als onze VROEG, van boeken uit te schrijven, beheerscht wordt. Hij besloot dan, zijnen vriend van deze razernij te genezen; maar ik twijfel, of het hem, zonder hulp van vrouw VROEG, zoude gelukt zijn. WAKKER, alle zijne redenen in slagörde aanvoerende, deed hem naauwelijks een' voetstap wijken; maar het klagen en fleemen en malen van TOONTJE had geen einde, en deze Kozakken-oorlog vermoeide den armen man zoodanig, dat hij het opgaf. Op vrouwendag werd de dierbare verzameling in eene kist gepakt en naar Dr. WAKKER gebragt. Het is daar, dat ik er van tijd tot tijd in snuffel; en daar ik, sedert een' geruimen tijd, niet vrij ben van drukjeukte, vind ik hierin eenige verligting voor mijne kwaal, dat ik, buiten staat om zelf te denken, nu de gedachten van anderen ten minste drukken laat (*).

Op deze wijze, dan, kom ik aan de volgende Redevoering, *over den Geest van onzen Tijd*, welke ik gevonden heb, dat in het bovengenoemd Departement gehouden is door den zoon van een' rijken Bakker, student in de letteren, die zijne eerste wintervacantie in den schoot zijner familie kwam doorbrengen.

Wel-

(*) Ik weet niet, of allen, die den naam van *autheur* dragen, zoo eerlijk zijn van te bekennen, dat zij slechts *schrijvers* zijn.

Weledele Heeren (*) en Vrienden! Medeleden van dit bloeijend (†) Departement der verdienstelijke Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen, *tot Nut van 't Algemeen!* Zeer geachte Toehoorders!

Wanneer wij niet, als het redelooze vee, gedachteloos naar den grond zien, maar, trotsch op onze opgerigte gestalte, het opmerkzaam oog laten wandelen over het ruime veld onzer beschouwing, bespeuren wij weldra, dat er niets zoo verheven, zoo heerlijk, zoo luisterrijk en schoon is, als de mensch, verre boven den reusachtigen walvisch, den vluggen adelaar, het moedig paard en den schranderen olifant. En als wij dan een' blik terugslaan op de eeuwen, die vervlogen, en dezelve vergelijken met den tijd, die nu is, dan worden wij bijna duizelig van de hoogte, waartoe wij ons geslacht zien geklommen. Vuur en water voeren ons tegen stroom en wind op, en in één' dag brengt ons de diligence van Deventer naar Amsterdam; eene reis, waartoe onze voorouders soms drie dagen besteedden. Men zegt zelfs, dat er tusschen Amsterdam en Utrecht eene schuit vaart, zoo hard als een paard kan loopen, en die men daarom *de vlieger* noemt.

Dit een en ander in aanmerking nemende, kwam het mij niet ongepast voor, daar ik voor deze aanzienlijke vergadering moet spreken, uwe aandacht bezig te houden met eenige beschouwingen *over den geest van onzen tijd.* Ik zal trachten aan te toonen, dat die geest een dierlijk magnetische of gemagnetiseerde geest is, zoo wel in het zinnelijke als zedelijke, zoo wel in het staatkundige als godsdienstige. Uwe bemoedigende en geestverheffende aandacht volge mij in de ontwikkeling dezer vier punten!

Voor-

(*) In onze verlichte dagen ziet men den adel der menschheid zoo wel door den smerigen kiel van den Slagter, als den geborduurden rok van den Graaf doorschijnen. Eigenlijk heeft deze zijn' rok met galons en gene zijn' kiel afgelegd, en beiden zitten in eene nieuwmodische frak naast elkander. Gelukkig menschdom!

(†) Dit bloeijend Departement bestaat uit 18 leden.

Vooraf, echter, zal het noodig zijn, u te ontvouwen, wat ik door een' gemagnetiseerden geest versta. Het zal ieder uwer bekend zijn, dat wij vijf zintuigen hebben, waardoor wij kennis bekomen van hetgene ons omringt; dat die zintuigen eene werking verwekken in onze hersenen, het middelpunt, als 't ware, onzer aandoeningen en bewegingen. Maar, door zekere strijkingen en blazingen, kan men het zoo ver brengen, dat wij geene zintuigen meer noodig hebben; dat wij zelfs dingen bemerken op uren afstands, ja die nog in de toekomst verborgen liggen. Men heeft opgemerkt, dat de verhevene natuur des menschen heerlijk ontwikkeld wordt in dien toestand. Een kind spreekt en gedraagt zich als een volwassen man, een lompe boer als een welopgevoed stedeling, een ligt meisje als eene deftige en eerbare matrone. En de Geneesheeren, die weten, hoe een mensch van binnen gesteld is, hebben ontdekt, dat dit veroorzaakt wordt, doordien de hersenen ophouden een middelpunt onzer gewaarwordingen te zijn, en, zoo als zij zich zinrijk uitdrukken, *gedepotenseerd* worden; dat ons geheele zenuwgestel opgevijzeld wordt tot de hoogte der hersenen, en wij dus, geheel hoofd zijnde, zonder hoofd zijn.

1. *De geest des tijds is, in het* zinnelijke, *gemagnetiseerd.* Geen vezeltje van ons ligchaam, of het is *zenuw* geworden, en deelgenoot van de kracht, die in het hoofd plagt te heerschen. De maag schaamt zich, te verteren, — de nieren, pis af te scheiden, — de huid, zweet; allen willen zij deelnemen aan het edeler gedeelte van ons bestaan. Eene eenvoudige aandoening verwekt bij den eenen zenuwhoest, bij den anderen zenuwindigestie, bij een' derden zenuwkolijk, bij een' vierden zenuwjicht of graveel; welke kwalen alleen ontstaan, omdat maag en ingewanden deelnemen aan bewegingen, waarmede zij zich in vroeger dagen nooit bemoeiden. Daar nu de zenuwen het fijnste, het etherische der dierlijkheid zijn, is hierdoor in de grofste bewegingen des ligchaams eene fijnheid, eene beschaafdheid gekomen, welke, in alle standen doorgedrongen, aan de geheele maatschappij een'

he-

hemelſchen, dichterlijken zweem zal geven. Ja, de tijd is nabij, waarin geen Boer zijne mestvaalt zal naderen, zonder een' zakdoek met *eau de Cologne* voor den neus!

2. Ook in het *zedelijke* is de geest des tijds gemagnetiſeerd. Eertijds onderſcheidden de zielkundigen vele vermogens in den geest des menſchen; thans zijn wij, door het ſcherpzinnig vernuft der Franſche *Ideologen* voorgelicht, verzekerd, dat alles *gevoel* is. Wij gevoelen de waarheid van een voorſtel, zoo als wij het gewigt van een' zak guldens gevoelen; goed en kwaad, als hitte en koude; wij voelen, dat het waait, en dat er een God is. Een levendig gevoel geldt voor overtuiging; woorden, die het oor treffen, voor bewijzen. Het verſtand en de rede zijn gedepotenſeerd, en de geheele mensch is rede en verſtand geworden. Sedert dien tijd zijn kennis en wetenſchap, deugd en godsvrucht gemeene goederen. De Timmermansbaas zet zich, overtuigd dat hij ooren heeft, naast den Profesſor, niet om over eene deur of kozijn te ſpreken, maar om een wijsgeerig betoog of natuurkundige proef te beoordeelen. Ook moet men zich niet verwonderen, dat een ſchurk thans een eerlijk gezigt heeft, en verboden wellust het voorkomen der eerbaarheid; dit toch is het gevolg van den magnetiſchen ſtaat, welke een' glans van onſchuld en zedelijke reinheid over de gemeenſte tronie werpt. Ja, M. H., reeds zie ik, in mijne verbeelding, het gelukkig tijdſtip daar, hetwelk niet ver meer verwijderd kan wezen, waarin galg en ſchavot verouderde woorden zullen zijn, die niemand meer verſtaat; waarin elk zoo zeer de waarde van den mensch zal gevoelen, dat het verlies der zwaarſte goudbeurs hem niet zal bewegen, de eerlijkheid van den gaauwdief te verdenken, die haar beſchaarde!

Indien, door den magnetiſchen geest van onzen tijd, in onzen zedelijken toeſtand zulk eene hemelſche harmonie heerscht, dat deugd en ondeugd, zelfs voor het ſcherpzinnigst onderzoek, alle teekenen van onderſcheid verliezen, hoe veel meer in het *ſtaatkundige!* . . . .

Hier

Hier wordt het handschrift moeijelijk te ontcijferen, daar het vol inktvlekken is. Het is waar, ik had het aan een' of anderen grooten Criticus kunnen zenden, die, uit de grootte der vlekken, uit enkele trekken van letters, die er nog overgebleven zijn, misschien ook uit het verband, maar vooral uit zijne eigene breinkas, de ontbrekende woorden had kunnen invullen; doch daartoe is mijn manuscript nog niet oud genoeg, en het is wat gevaarlijk, vast te stellen, wat een schrijver geschreven, of althans heeft willen en moeten schrijven, wanneer hij zelf, door één woord, het gansche geleerde steigerwerk kan omverhalen. Zooveel heb ik kunnen opmaken, dat de redenering van den Bakkerszoon zoo omtrent hierop neêrkomt: „Door de staatkundige magnetisering van onzen tijd verdween dat onderscheid tusschen rangen en standen in de maatschappij, hetwelk plaats had, toen wij nog waakten. De Kruidenier en de Boer zien het ware staatsbelang der volken zoo duidelijk in als hij, die er, door zijne meerdere geestvermogens en uitnemender opvoeding, tot dusverre alleen toe in staat scheen. Zoo zien wij de grover bewerktuigde vingertoppen, en de zenuwvlecht der maag, oorspronkelijk bestemd om uit boerenkool en knollen versche sappen voor ons ligchaam te bereiden, in den magnetischen slaap het verhevener werk van oogen en ooren verrigten. Vanhier, dat, daar ieder nu verstand heeft van regeren, ieder ook naar zijnen zin en op zijne wijze geregeerd wil zijn. In de eeuwen der duisternis geleek een staat, het zij dan koningrijk of gemeenebest, naar een' mensch, waar het mede gedaan is, als men hem den kop afslaat, en die deerlijk verminkt wordt bij het gemis van een' arm of een been. In de verlichte eeuw, die wij beleven, hebben de staten meer van schildpadden en kikvorschen, insekten en wormen, die het onschatbaar voorregt bezitten van zonder kop of hart te kunnen wandelen, en, na het verlies van de eene helft, met de andere nog huppelen of kruipen, elk naar dat het zijn aard medebrengt. De Natuurkundigen schrijven dit daaraan toe, dat in die dieren minder verband en za-

zamenhang, dat de kop er minder kop is. Of hetzelfde verschijnsel in de staatkundige wereld uit gelijke oorzaak ontsta?"

Wat er verder over den *godsdienstigen* toestand onzer eeuw gezegd wordt, is zoo beklad, dat er haast geen zin uit te halen is. Ik lees ergens, maar ik geef het zoo als ik het vind: „Door den magnetischen geest der eeuw gevoelt zich de mensch verheven boven de natuur, en deelgenoot van den Oneindige. Zijn groote geest doorziet het plan der schepping, en berekent alle mogelijke uitkomsten der verborgene toekomst. Hij gevoelt zich onafhankelijk, en dat, wat hij is, hij het is door zichzelven (*) en door de kracht van zijn vernuft. Meester van de natuur, is hij het nog meer van zichzelven, zichzelven ten wet, tot loon en tot straf."

Ik moet bekennen, dat dit in den geest van het magnetismus ligt: want daarin is alles in alles. Ook heb ik verscheidene plannen van *Constitutie* voor de schepping en de regering der wereld gelezen, door de Filozofen (†) ontworpen, waarin zij ons geslacht eene groote rol laten spelen. Men zegt, dat dit doorgaans in die gevallen plaats heeft, en de ontwerpers het meest om huns gelijken denken. Hoe dit ook zij, ik vind dezen geest der eeuw zeer bedenkelijk: want, terwijl men bij de Oudheid ten minste een Noodlot aan het hoofd der wereld had, waarin nog eenige gedaante van een Opperwezen te bekennen was, loopen wij groot gevaar van, als de kikvorschen in de fabel, met een dood stuk hout te spelen, tot dat het Bijgeloof, als een tweede kraanvogel, ons komt inslikken.

(*) *Als mensch gaf de mensch zichzelven het aanwezen.*
DOORNIK.

(†) Door eene inktvlek meende ik te zien schemeren: *en de Theologanten.*

VERDEDIGING DER GEWEZENE NEDERLANDSCHE REPUBLIEK, EN HARER GROOTE MANNEN.

Een der Ouden keurde, bij zekere gelegenheid, eene lofrede op HERKULES overtollig, met te zeggen: *Wie laakt hem dan?* Even zoo werden de groote mannen onzer Geschiedenis, de helden in den opstand tegen *Spanje*, benevens DE GROOT, DE RUITER en anderen, door de algemeene stem der nakomelingschap, genoegzaam boven allen lof verheven gekeurd. Het was aan sommigen uit de negentiende Eeuw voorbehouden, hen te berispen en te verachten, en dus hunne verdediging noodzakelijk te maken. Maar, wie zijn die berispers, die verachters? Misschien Apostels der duisternis uit de thans weder met zoo veel dreigende kracht verrijzende school der *Jezuiten?* De *Oostenrijksche Beobachter*, dat schotschrift tegen de menschheid, en al wat zij edels en groots heeft? Of de tegenwoordig heerschende partij in *Frankrijk*, die niet dan onderdrukking, vervolging, en herstelling der monniken bedoelt? *Nederlanders* ten minste kunnen het onmogelijk zijn; *Nederlanders*, medeburgers dier zelfde groote mannen, wier lof *Europa* van het eene tot het andere einde vermeldt! — Zoo schijnt het van voren. Doch geen *Beobachter*, geene *Quotidienne*, geen BONALD waagt het nog, FILIPS II te prijzen, de BREDERODES, DE RIJKS en VAN DER WERFFS als muitelingen te brandmerken, DE GROOT eener eeuwige gevangenisse, DE RUITER der vergetelheid, of zelfs der verachtinge, BARNEVELDT het schavot waardig te keuren, den vreesselijken dood der DE WITTEN te verontschuldigen. *Nederlanders* wagen het openlijk!

Er zijn op eene *Nederlandsche* Hoogeschool, sedert eenigen tijd, niet ten gevolge van het onderwijs der Hoogleeraren, die zulks meestal ten hoogste afkeuren, maar van bijzondere lessen eens daartoe geenszins aangestelden noch bevoegden mans, stellingen verdedigd, die blijkbaar deze strekking hebben; en, zoo men nog niet openlijk den op-

opſtand tegen FILIPS *misdadig* durft noemen, noch tegen DE RUITER uitvaren, is zulks meer aan vrees, om het algemeene gevoelen tegen zich in 't harnas te jagen, dan aan den wil toe te ſchrijven. Een der bedoelde jonge lieden, *de laatſte*, trekt, als 't ware, de leer der nieuwe Sekte bijeen, en ſchimpt te dien einde (gelijk trouwens alle deze lieden) op WAGENAAR, wien hij genoegzaam beneden de kritiek keurt; terwijl hij zegt, dat KLUIT, op hoop van in zijn ambt herſteld te worden, niet alles heeft durven ſchrijven, wat hij wel dacht, en zijn gevoelen verbloemd heeft. „ De goede FILIPS „ wilde ſlechts de Protestanten voor de eeuwige ſtraf be„ hoeden, de godsvrucht, en die Evangelieleer, welke „ hij voor de éénige ware hield, verdedigen: dit was *het* „ *beginſel zijner daden.*" Hij gelooft HOPPERUS zeer gaarne, (wien hij, trouwens, den geloofwaardigſten Schrijver, en besten beoordeelaar der daden van FILIPS noemt) wanneer deze van hem zegt: „ dat de Koning niet „ naar zijn regt, maar naar goedheid en barmhartigheid „ heeft willen handelen; dat hij de beste, de verſtandig„ ſte, de werkzaamſte der Vorſten was; dat hij aan zijne „ goedheid jegens de *Nederlanden* nooit perk heeft ge„ geſteld, en *dat hij zijne vaderlijke pligten vervuld* „ *heeft, om de zaak bij te leggen.*" FILIPS (dit zegt niet HOPPERUS, maar de jonge *Doctorandus*) heeft de Privilegiën geſchonden; maar hij kon niet anders: want anders konde hij den Roomſchen Godsdienst niet beſchermen, en *hij moest Gode meer gehoorzamen, dan zijne pligten omtrent de menſchen vervullen.* — Doch de pen ontvalt ſchier onze hand, bij zulke leerſtellingen! Nog één ſtap verder, en ook ALVA wordt, gelijk zijn waardige Meester, met de Apostelen onzes HEEREN in ééne klasſe geplaatst, als die ook *liever Gode wilden gehoorzamen dan den menſchen!* . . .

Maar, keurt men dan den opſtand tegen *Spanje* voor onwettig, en eene misdaad van gekwetſte Majesteit? Indien men *conſequent* wil handelen, volgt dit ſtellig uit de bovenſtaande redenering, en uit de ſtelling, dat *alle Ko-*

ninklijke en Vorstelijke Regten onmiddellijk van God afkomen, en dus boven de magt van het Volk verheven, aan hetwelk die Vorsten geene rekenschap behoeven te geven. Maar men gevoelt, dat dit thans te veel opziens zou baren. Onze geliefde Koning is een afstammeling van dat Doorluchtige Huis, hetwelk toen alles voor 's lands vrijheden en geregtigheden opzette. Men doet het dus voorkomen, alsof WILLEM I, ja, wel regt had gehad, FILIPS den Oorlog aan te doen, maar als *Souverein Vorst van Nassau*. (Dus had b. v. NAPOLEON dan ook gelijk, toen hij LODEWIJK XVIII, als *Souverein Vorst van Elba*, den Oorlog aandeed; een voorwendsel, waarmede toen ieder gespot heeft.) En de Onderdanen mogten, *in dit bijzondere geval*, ook van FILIPS (dien vaderlijken, goedertierenen Monarch!) afvallen: waarom? *omdat hij hun verbood uit het land te gaan.* Zoo dus b. v. morgen LODEWIJK XVIII, of liever zijne Ministers, eens, in spijt van het Charter en alle verdragen, (het is slechts eene loutere onderstelling ter opheldering) mogten goedvinden, den Protestantschen Godsdienst in *Frankrijk* te verbieden, en hen, die langer als zoodanig aldaar verblijven wilden, met *Dragonnades*, of zelfs met den brandstapel, te straffen, dan moesten de gezetene Burgers van *Nîmes* en *Montauban* zich daaraan lijdelijk onderwerpen, des noods hunne have in den steek laten, en zich naar elders begeven, *zoo zij daartoe vergunning bekwamen. Tegenstand* toch, zelfs met gegronde hoop op een' goeden uitslag, zou eene hoogst strafbare misdaad zijn. Maar deze redenering vervalt van zelve, of is slechts op hen toepasselijk, die bleven, niet op de menigte der uitgewekenen, niet op alle de *Watergeuzen*, DE RIJK en zoo velen, niet op ALDEGONDE, 's Prinsen boezemvriend, ja niet op den Prins zelven, dan in zoo verre hij Vorst van *Nassau* was. Doch als zoodanig was hij volstrekt niet beleedigd. Zijn Oorlog aan FILIPS was dus onregtvaardig; en de *uitgewekene Nederlanders*, die zich met eenen vreemden Vorst tegen hunnen wettigen en natuurlijken Landsheer vereenigden, waren

ren, als *Majesteitschenders* en *Rebellen*, *den dood schuldig*. Dit is het eenvoudige, natuurlijke gevolg van dit nieuwe Staatsregt.

Maar, zoodra de opstand voor wettig verklaard is, moet de nieuwe Sekte zich laten welgevallen, de *Souvereiniteit des Volks* (in den echten, ouden zin) te erkennen; dat is: dat de Onderdanen in eenen *Constitutionelen* Staat, verdrukt wordende, het regt hebben, den Tiran, die openlijk alle zijne beloften schendt en met voeten treedt, af te vallen. Reeds de oude *Brabandsche* landsregten gaven den Onderdanen de vrijheid, *niet te gehoorzamen*, wanneer de Hertog hun iets, dat tegen de regten en vrijheden streed, durfde voorschrijven; en de *Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden* (let wel! de Staten, als wettige Vertegenwoordigers der Natie) zeiden dan ook, in de akte van afzwering van Koning FILIPS: „Dat een iegelijk kennelijk is, dat de Onderzaten niet „van God zijn geschapen ten behoeve van den Prinse, „om hem in alles, wat hij beveelt, onderdanig te we„zen; maar de Prins om der Onderzaten wil, zonder „welke hij geen Prins is, om dezelve met regt en rede „te regeren, en voor te staan, en lief te hebben; en zoo „wanneer hij zulks niet doet, maar, in stede van zijne „Onderzaten te beschermen, dezelve zoekt te verdruk„ken, te overlasten, hunne oude vrijheid, privilegiën en „oude herkomen te benemen, en hen te gebieden als „slaven, moet gehouden worden, niet als Prins, maar als „een Tiran, en voor zulks, naar regt en rede, mag ten „minste van zijne Onderzaten, *bijzonder bij deliberatie* „*van de Staten van den Lande*, voor geen Prinse meer „bekend, maar verlaten, en een ander in zijne stede, „tot beschermenisse van hunlieden, voor Overhoofd, „zonder misbruiken, gekozen worden (*).” Dit is de ware leer van 1581; de grondleer, waarop onze Staat gerust heeft, en waarin de Sekte, zij mag zich keeren hoe

(*) Zie onder anderen het geheele stuk bij VAN METEREN, fol. 185—187.

e zij wil, zal moeten berusten, in gevalle zij Prins ILLEM I als wettig Opperhoofd en Hooge Overheid n den Lande wil erkennen: want daar toch niemand tkent, dat het gezag van FILIPS II met de afzwering ıdigde, zoo bekwam WILLEM I het van de Staten, *t kracht dezer afzwering*, welke de Schrijver, dien wij doelen, (en dus tevens de leer, waarop zij eeniglijk grond is) *voor wettig erkent*. Ook riep WILLEM I ıoit een ander Regt in; en hij zou zekerlijk (hij, in de stiende Eeuw!) geglimlacht hebben over de leer van den euwen Staatsregtkenner in de negentiende, (wij noeen hem niet, uit eerbied voor zijnen naam) die beeert, dat het Volk en deszelfs Vertegenwoordigers, alans geene magt hadden, om den Vorst van zijn Rijk rvallen te verklaren, *maar dat die magt den plaatsrvanger van den Vorst toekwam* (*). Eene schoone er! Wij raden den Schrijver, daarmede naar *Egypte* gaan: MAHOMED ALI PACHA zal er hem eene goe: belooning niet voor weigeren!

Nog eene andere tegenstrijdigheid loopt hier in het og. „ De plaatsvervanger of eerste na den Vorst moet daarom niet zichzelven benoemen; maar den Souverein *verkiezen* of *doen verkiezen*." Alsdan had WILLEM , volgens de stelling van onzen nieuwen Wetgever van et Staatsregt, althans geen bezit van de Hooge Overeid kunnen hebben, ten zij hij onkiesch genoeg geweest are van zichzelven te kiezen. Doch de groote man as er verre af van zich zulk een gezag toe te eigenen; ıtegendeel liet hij zijne eigene belangen gerustelijk (gejk deze Schrijver zelf uit de *Resolutiën van Holland* ınhaalt) aan de beschikking der Staten over. Dat deze, edurende 's Prinsen bestuur, de Souvereiniteit *facto* beze-

(*) Ter staving van deze leer wordt geen erkend Schrijver ver het Staatsregt, maar — wie zou 't gelooven? een pas evorderd Jongeling, een medelid der Sekte, en deszelfs *Disrtatie over de Monarchij*, aangehaald. Het is hier wel:

Aucun n'aura raison, que nous et nos amis.

zeten hebben, ontkent hij mede niet; doch beweert, dat zulks onwettig, en de Prins *jure* alleen de Hooge Overheid was.

Men zoekt, zoo doende, aan het Huis van *Oranje*, voor de ondermijning van deszelfs oorſpronkelijk Regt tot de bevrijding der *Nederlanden*, eene ſchâvergoeding daardoor te geven, dat, zoo de *Nederlanden* nu toch eenmaal aan den wettigen Vorst onttrokken waren, ten minſte dat Huis alleen tot de Regering over dezelve geregtigd was. En, om de liefde tot het Despotismus, welke der Sekte eigen is, bot te vieren, kiest men die Prinſen van *Oranje* tot Heiligen, welke zich door daden van geweld en overheerſching hebben gekenmerkt; MAURITS, WILLEM II en WILLEM III. Hun hof zullen de Heeren daarmede gewis niet maken. Onze algemeen beminde en geëerbiedigde Monarch is geen afſtammeling van MAURITS, WILLEM II en WILLEM III, de Afgoden der Sekte; maar van de edelſte en volklievendſte der Stadhouderen, WILLEM I, FREDERIK HENDRIK en WILLEM IV, met welken hij niet alleen in den bloede, maar ook naar den geest vermaagſchapt is (*). FREDERIK HENDRIK, echter, kan den afkeer der Sekte niet ontgaan, omdat hij gematigd, en geen vervolger der Remonſtranten was; en zelfs de eerbiedwaardige Moeder van dezen besten der Stadhouderen, de voortreffelijke, zachtaardige LOUISE DE COLIGNY, die engel van goedheid en menſchelijkheid, wier ongelukken alleen (zij werd, om den Hervormden Godsdienst, met het bloed van Vader en twee Echtgenooten beſpat!) medelijden en achting hadden moeten wekken, komt hier als *eene hatelijke Stiefmoeder* voor, die, om ſlechts MAURITS niet tot de Hooge Overheid te doen op-

(*) Indien men ſtaat kan maken op hetgeen onlangs in de *Revue Encyclopédique* openlijk gedrukt is, zouden reeds daden bewezen hebben, 't geen wij hier ſtellen. Doch, daar wij hiervan niet ſtellig verzekerd zijn, onthouden wij ons van de vermelding, uit eerbied.

opklimmen, ook de Regten van haren onmondigen Zoon daarop prijs gaf, en dus de oorzaak was, dat *het Vaderland bijna twee Eeuwen lang door de kwaadwilligheid der Staten verscheurd werd.* Deze droppel adderenvergif kan niet uit het hart des jeugdigen Schrijvers gevloeid zijn. Wij herkennen de venijnige bron deszelven, die vele Jongelingen dreigt te verpesten.

Wij gaan thans over tot den haat op OLDENBARNEVELDT, die door sommigen gekoesterd wordt. Het onderwerp van den Schrijver, op wien wij tot hiertoe meer bijzonder het oog hadden, liet hem niet toe, op dit stuk uit te weiden; maar in zijne staatkundige geloofsbelijdenis, in den beginne zijner *Dissertatie* medegedeeld, laat hij ons vooral niet onkundig, dat hij *op eene zonderlinge wijze gestreeld wordt bij het hooren noemen van* MAURITS, *en* BARNEVELDT *voor misdadig en te regt met den dood gestraft houdt.* Dit is thans de leus des Sekte. OLDENBARNEVELDT is dáárom vooral het voorwerp van haren haat, omdat hij zooveel toebragt tot de vestiging der *Nederlandsche Republiek*, tegen welke zij haren afkeer niet verbergt. Eene Republiek, welker groote daden en roemruchtige mannen der menschheid tot sieraad verstrekten; die zekerlijk gebreken, groote gebreken had; maar die, in weerwil derzelve, meer volksgeluk, welvaart, burgerlijke vrijheid, en ontzag in *Europa* genoot, dan eenig Gemeenebest der nieuwere tijden, — wordt door *Jongelingen*, en wel door Jongelingen, die in haar geboren zijn, en aan wier geslachten zij eer, en onderscheiding, en rijkdom verschafte, met eene minachting, eenen hoon behandeld, die men zelfs in den buitenlander niet zou dulden. De grootste vlekken in de Geschiedenis van dezen Staat, den wederregtelijken dood van den zeventigjarigen Advocaat, de opligting van eenige leden der Vertegenwoordiging van den Souverein, den aanslag op de aanzienlijkste stad des lands door den eersten Dienaar van Staat, WILLEM II, en het verscheuren van den PITT zijner Eeuwe,

we, en deszelfs Broeder, door het baldadige graauw, — deze alleen juichen zij toe, of verschoonen die toch.

Het vonnis over OLDENBARNEVELDT werd, dit is blijkbaar, geveld door *buitengewone* Regters, *ad hoc* door een Collegie, 't welk hij nooit als zijnen Regter erkend had (de Staten Generaal), en gedeeltelijk uit zijne vijanden gekozen. Deze daadzaken staan vast. Zij bewijzen de *onbevoegdheid* der Regtbank, die niet billijker noch regtvaardiger was dan de Krijgsraad, door NAPOLEON in 1804 bijeengeroepen, om den ongelukkigen D'ENGHIEN ten dood te veroordeelen. 't Is waar, de Heeren *gedelegeerde Regters* namen er een weinig meer tijd toe, en hielden wat beter de vormen in 't oog: maar *de dood* van den Advocaat was bij hen, althans bij de meerderheid hunner, vooraf reeds bepaald, en lag in den geest hunner instelling. Dat de *Staten van Holland*, de Souverein van OLDENBARNEVELDT, zoo als hij het begreep, hier niet tusschenbeiden kwamen, daarvoor zorgde MAURITS, door buitenstijds de Regeringen te veranderen, en zijne aanhangers in het bewind te stellen. En wat nu de daadzaken aangaat, waarom BARNEVELDT heeft moeten sterven, zoo was het hoofdpunt, waarop alles aankwam, dat hij, tegen de Unie aan, den stand van den Godsdienst zou hebben zoeken om te keeren. En wat zegt de Unie daarvan? *Dat Holland en Zeeland in het stuk van den Godsdienst naar goedvinden mogen handelen.* Hetzelve is echter nader in 1581 beperkt, „dat de Evangelische Gereformeerde Re-„ligie alleen in de zeven Provinciën moet worden toegela-„ten, *zonder eenige andere daarin te gedoogen.*" Dus zou, volgens dit Artikel, naar de uitlegging, die de Factie in 1618 daaraan gaf, de eerste, die aan de *Lutherschen* of *Roomschen*, in een Gewest, zelfs oogluikend, vrije Godsdienstoefening had toegelaten, indien hij zulks doorgezet had, *door die daad alleen* des doods schuldig geweest zijn, en strafbaar voor de Regtbank der Staten Generaal, zoo als men willekeurig daarbij voegde. Welk een bloedplakkaat zou dit Artikel dan niet geweest zijn!

En de zachte, de menschelijke, de verre boven zijne eeuw verhevene WILLEM I zou zulk een moordbevel hebben goedgekeurd? Nooit! Maar, al onderstelt men eens, dat deze beteekenis, hoe afgrijselijk, de regte zij, (en dat zij het *niet* ware, daarvan getuigt de vrijheid, kort daarna aan bijna alle Gezindten, zelfs aan de *Roomschen*, verleend, om openlijk te vergaderen) zoo *was hier niet eens tegen dit Artikel gezondigd.* De Hooggeleerde en Weleerwaardige Schrijvers van de *Geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland* hebben sprekend betoogd; dat in die Kerk zoo wel de zachte gevoelens van ZWINGLI (naderhand van ARMINIUS) als de hardere van KALVIJN geleerd werden; dat zelfs de Formulieren van Doop en Avondmaal grootendeels *Zwingliaansch* zijn. Dus waren beide gevoelens, van ARMINIUS zoo wel als van GOMARUS, *Hervormd;* en OLDENBARNEVELDT en de zijnen handelden volkomen in den geest der eerste predikers van de *Evangelische* waarheid hier te lande, toen zij beide partijen gelastten, zich te verdragen in niet ter zaligheid dienende punten, en deze aan de Godgeleerde scholen over te laten; terwijl men het *Volk* slechts met zulke punten moest bekend maken, die hetzelve noodig had, om gelukkig en Christelijk te leven, en zalig te sterven. Ook verbood men niet, die gevoelens te koesteren of bescheiden voor te dragen, welke ieder in dezen voor best hield: slechts het *verdoemen* van andersdenkenden, het *schelden* en *razen*, destijds op den Kansel, helaas! zoo algemeen, wilde men voorkomen. Slechts zij, die hunnen mededienstknecht, om de verborgenheden, die alleen voor den Heere onzen God zijn, veroordeelden, die vermaak vonden in te twisten, deze werden met geweld tot rust gebragt: maar zij wilden niet rusten, en, om dat vermaak regt den teugel te vieren, moest het gemeen in de steden opgeruid worden, onder voorwendsel, dat de Godsdienst in gevaar was, en moest eindelijk het meer dan zeventigjarige hoofd des trouwsten Staatsdienaars, en van den eerlijksten Republikein, vallen. Want alle de andere punten, in zijne *Sen-*

ten-

tentie vervat, waren deels natuurlijke uitvloeisels van het denkbeeld der *Provinciale Souvereiniteit*, deels slechts gevolgen van den tegenstand, dien de Staten van *Holland* binnen hunne Provincie leden, en dien OLDENBARNEVELDT meende niet te moeten gedoogen. (En tegen oproer zijn de Heeren *Monarchomanen* onzer dagen immers meer dan iemand? — doch neen! zij verdoemen de *Spaansche* Omwenteling, waarin geen bloed geplengd is dan door hare tegenstanders, en verheffen of verzachten het gebeurde in 1672 en de muiterij tegen de DE WITTEN.) Ondersteld zelfs eens, dat OLDENBARNEVELDT gedwaald had, zoo was dit eene misvatting, zeer verschoonlijk bij het gemis eener algemeene Grondwet en het geheel onvoldoende der *Utrechtsche Unie*, zijnde *slechts een verbond tusschen onderscheidene Volken, daar, voor de inwoners van elke Provincie, die Provincie hun Vaderland was*, (zoo als zich de Schrijver der door ons bedoelde Verhandeling zelf uitdrukt.) Wie nu dacht, dat elke Provincie, in de hare, beschikkingen mogt maken tot bewaring van den vrede der Kerke, was die des doods schuldig? Slechts bevooroordeelde onchristelijke haat en vervolgzucht kan zoo oordeelen.

De Sekte zwijgt, zeer voorzigtig, over DE GROOT. Zijn naam is in geheel *Europa* zoo algemeen geëerbiedigd, in *Holland* zoo aangebeden, dat zij het nog niet waagt, hem, zoo min als DE RUITER, anders dan in 't geheim te verwenschen. Doch in de afzonderlijke onderrigtingen, die haar gegeven worden, weten wij stellig, dat de laatstgenoemde groote held, mensch en Christen in een zeer ongunstig licht verschijnt, en den naam van *een groot man* wordt onwaardig gekeurd. Ook FREDERIK HENDRIK, *die geheime Arminiaan*, wordt allerkwaadaardigst beoordeeld, omdat hij, door zijnen invloed, vrijheid van Godsdienst, en dat nog oogluikend, deed geven. De plakkaten van 1619 had men moeten doorzetten; kerkeren, uitbannen, verbeurdverklaren! (Waarom niet liever het hangen en branden van den godsdienstigen, naauwgezetten en wettigen Koning FILIPS van *Spanje*?) Wij

zijn

zijn zelfs in het zekere onderrigt, dat men den Heere WARNSINCK, Schrijver van het verslag van *Loevestein* in ons *Mengelwerk*, eenen nameloozen brief vol berispingen heeft geschreven, omdat hij MARIA VAN REIGERSBERGEN heeft durven prijzen, die men verachtelijk *eene der Santinnen van de Loevesteinsche Factie* noemt. Door zulke schandelijke middelen tracht eene Sekte, die in het verborgene rondsluipt, de groote Mannen en Vrouwen onzer Natie, en de Natie in haar, te verlagen! Doch het zal haar niet gelukken. Hare grondstellingen open te leggen, is, dezelve, bij de onnoemelijk groote meerderheid onzer nog niet zoo diep gezonkene Natie, te doen veroordeelen. Wij zullen ons dus hier niet langer bij ophouden, maar terstond tot DE WITT overgaan.

Het zij verre van ons, dat wij de daden van dezen Staatsman *in alles* zouden willen goedkeuren. Zijn gedrag in 1654, bij den Vrede met CROMWELL, was zeer te berispen. Ook het *Eeuwig Edict* van 1668 kan men niet prijzen. Hij had eenen afkeer van het Huis van *Oranje*; dit is niet te ontkennen. Maar waardoor? Zijn Vader was, door eene wederregtelijke, hoogstönstaatkundige daad, als lid der *Souvereine* Vergadering van *Holland*, door WILLEM II benevens anderen opgeligt, en naar *Loevestein* gevoerd. Dezen WILLEM II prijst de Schrijver der Verhandeling hemelhoog, en gevoelt bij zijnen naam die zelfde heilige rilling, als bij dien van MAURITS. Waarom, weten wij niet. Voor het *Vaderland* heeft WILLEM II minder gedaan dan eenig Stadhouder; maar geweld te gebruiken in burgertwisten verstond hij zeer goed. *Hij* heeft het geslacht der DE WITTEN tegen zijnen Zoon gewapend. Hoe men over zijn (in allen gevalle zeer onberaden en onstaatkundig) gedrag tegen *Amsterdam* denke, het opligten van leden uit de Vergadering van *Holland*, die niet naar zijnen zin stemden, was een geweld, hetwelk tegen de magt der Stadhouders op zijne hoede leerde te zijn.

Wat nu de schuld der DE WITTEN aangaat, zoo hebben zij gewis ter goeder trouwe gehandeld, toen zij dach-

dachten, dat eene Stadhouderlijke Regering, met het ambt van Kapitein - Generaal vereenigd, den lande nadeelig was. Zij dwaalden hierin; doch gewis niet opzettelijk. Eigenbelang dreef JAN DE WITT niet: want hij was onomkoopbaar, gelijk D'ESTRADES zelf van hem getuigt. Hij wenschte het roer van Staat in handen te houden, — wij ontkennen dit niet, — maar omdat de groote man gevoelde, dat het Vaderland hem noodig had. En gewis zou *Nederland* onder zijn bestuur nog lang hebben kunnen bloeijen, zoo hij niet, in 1668, LODEWIJK XIV, te *Aken*, de wet voorgeschreven, en hem in den loop zijner zegepralen gestuit had. Hij ging hier met het welzijn van *Nederland* en *Europa* te rade, meer dan met dat zijner partij. De verbitterde *Fransche Sultan* (gelijk onze HELMERS hem te regt noemt) had de dwaasheid en slechtheid, *Nederland*, tot wrake daarvoor, aan te vallen, en daardoor zijnen sterksten tegenstander, WILLEM III, in het bewind te doen plaatsen. DE WITT was onvoorzigtig genoeg, aan LODEWIJK's toerustingen geen genoegzaam geloof te slaan, en hij verzuimde dus de middelen ter verdediging. Zie daar zijne schuld! Maar dat hij met *Frankrijk* zou geheuld hebben, om zijn Vaderland aan hetzelve te onderwerpen, is een al te bespottelijk denkbeeld. Hij zou dan gewis, te *Aken*, *Frankrijk* de wet niet hebben voorgeschreven: en had hij dan niet het onmiddellijkste belang in den bloei en de welvaart des Vaderlands? Was niet zijn roem, zijne welvaart, zijn leven zelfs daaraan verbonden? En wat kon hij tegen dezen misstap niet al groote daden en diensten, aan het Vaderland betoond, in de weegschaal leggen! *Frankrijks* trots in 1657 beteugeld. De Oorlog met *Zweden* roemrijk ten einde gebragt, en *Deenemarken* behouden. Voordeelige handelstraktaten met *Frankrijk* en *Engeland* gesloten. De kust van *Guinee*, die door *Engeland* verraderlijk was bemagtigd, met kloeken raad door geheimhouding herwonnen. De tweede *Engelsche* Oorlog met roem en volharding gevoerd; de *Engelschen* tot in hunne eigene havens bestookt, hunne schepen verbrand, en de schrik tot in

Lon-

Londen verspreid. Eindelijk het drievoudig verbond, en het stuiten van *Frankrijks* zegevierende loopbaan. Is dit alles niet in staat, éénen misslag te vergoeden? En moesten, in allen gevalle, de groote Staatsman en zijn Broeder zóó sneven? Is dit, gelijk de Verhandelingschrijver zegt, *te verontschuldigen, uit hoofde van hunne verdrukking des Volks?* Doch hiervan zijn hoegenaamd geene bewijzen voorhanden. Waar is één burger door hem in eer of goed te kort gedaan? BUAT misschien? Zijn vonnis was gestreng; doch althans niet gestrenger dan dat van PAIN ET VIN door WILLEM III, die zich, in *Zeeland* en tegen ALEWIJN, wel aan andere daden van geweld en onderdrukking heeft schuldig gemaakt; die DE WITT nooit zou hebben durven in zijne gedachten nemen. Niemand zal toch meer aan de beschuldiging van den fielt TICHELAAR hechten, alsof C. DE WITT den Prins had *willen vermoorden.* Dat dit valsch was, blijkt genoegzaam uit het vonnis van den Ruwaard, dien men van die misdaad niet overtuigen *kon*, en toch niet onschuldig verklaren *wilde:* hij werd uit *Holland* en *Westvriesland* gebannen; een schreeuwend onregt, en genoegzaam bewijs, hoeveel invloeds de Staatsomwenteling reeds op het Hof van *Holland* had. — Doch hooren wij, over DE WITT, eenen klassieken Schrijver, die tot de Stadhouderlijke partij behoort, die geenszins van geneigdheid voor Republikeinsche beginselen, allerminst voor eene Stadhouderlooze Regering, kan worden verdacht gehouden; maar die, in zijnen vergevorderden ouderdom, te veel goede trouw, braafheid, achting voor de waarheid en eerbied voor het algemeene gevoelen had, om zonder lof te spreken van eenen Staatsman, wien eenige *Jongelingen*, die nog geene proeven van hunne bekwaamheid gegeven hebben dan eene *Dissertatio inauguralis*, thans des doods waardig achten! Men hoore KLUIT, in de *Historie der Hollandsche Staatsregeling*, IIIde D. bl. 323, sprekende van DE WITT's bestuur, (dien hij op de vorige bladzijden van *Franschgezindheid* had vrijgeschouwen:) „ Dit waren „ dan wel de gouden dagen der Republiek. Dit was de

„ eer-

„ eerbiedwaardige toestand van het *Vereenigde Nederland*,
„ in 't welk, door, met en sedert den Munsterschen Vrede, na een' bijna tachtigjarigen oorlog, van binnen een allerbloeijendste koophandel en opeengehoopte schatten en rijkdommen, en van buiten een jaloerschheidwekkend aanzien, magt en waardigheid zamenspanden en als wedijverden, om, gedurende het Stadhouderlooze Tijdperk, *door de allesomvattende vermogens en 't beleid van den grooten Raadpensionaris* J. DE WITT, vruchtbaar genot te trekken van de voorheen verworvene voordeelen, van dezelve een krachtig gebruik te maken, en volgens den loop van zaken het roer van Staat te wenden of te keeren, en door die bekomene middelen zich tegen andere Mogendheden te handhaven, en altijd vol te houden." Indien een KLUIT zoo over DE WITT spreekt, mogen wij dan niet met reden dien grooten man onze bewondering wijden, en tranen plengen om *zijn* wreed en onverdiend noodlot?

De tweede Stadhouderlooze Regering, (althans na den *Spaanschen Successie*-oorlog) dat zwakke, bekrompene, kleingeestige en verdeelde Bestuur, willen wij niet verdedigen; maar laten zulks gereedelijk over aan elk, die het verkiest aan te vallen. Verdrukt werd echter toen het Volk eigenlijk niet; het ergerde zich slechts (en met reden) over de trotsche houding der Burgemeesters en andere Regenten, die uit de hoogte op de burgers nederzagen, schoon huns gelijken zijnde. Men hoopte hiertegen voorziening te zullen vinden bij eenen Stadhouder; en dat dit zelfs den toenmaligen Staatsgezinden wel naar den zin was, heeft de zoo schandelijk belasterde WAGENAAR, in 1747, in zijnen *Patriot*, aangetoond, waarin hij de noodzakelijkheid der Stadhouderlijke Regering betoogt, OLDENBARNEVELDT en DE GROOT daarbij als getuigen aanhaalt, en zegt, dat DE WITT, schoon tot zijn ongeluk te laat, die noodzakelijkheid heeft moeten erkennen.

En hiermede eindigen wij dan dit vertoog, met opregte betuiging, dat wij de talenten en bekwaamheden der jon-

ge lieden, welke deze vreemde ſtellingen drijven, op hoogen prijs ſtellen, en ſlechts het misbruik beklagen, van dezelve, tot het ſtoken van twist en tweedragt, en tot het bekladden van onze volkseer, gemaakt. Ook in hunnen Leermeester vereeren wij een Genie van den eerſten rang, een' man van ongemeene kundigheden en ſcherpzinnigheid; en die waarlijk niet door het uitkramen van *paradoxen*, maar door het zingen, gelijk hij doet, (en mogt hij 't verder doen!) op den toon van HOMERUS en MILTON, zijnen naam aan de onſterfelijkheid zal wijden.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

A.

Aalmoes. Te veel en te weinig.

Aanbeveling. De beste is, er geene te behoeven.

Aanbiddelijk. Stopwoord in den minnaarsſtijl.

Aanbidding. Zonder overvloeijing van het gevoel, vreemd vuur op den altaar.

Aandoenlijk. Kan men niet te veel zijn, als men maar de noodige veerkracht bezit, om datgene, wat overweldigt, van zich af te ſtooten.

Aangeboren. Niets is den mensch aangeboren, dan de behoefte om te beminnen.

Aanhef. Van menig dichtſtuk, vlam, door enkel rook opgevolgd.

Aanzien. Altijd letterlijk op te vatten. Het uitwendige, 't zij kleed, blanketſel, haarpoeder, vernis, vergúldſel e. z. v.

Aap. Zeer bekend wezen in Holland, waar het echter allerminst behoorde t' huis te wezen.

Aarde. (Aardbol, aardkloot.) Voorheen in het middelpunt van ons planeetſtelſel onbewegelijk geloofd, terwijl de zon zich om haar moest rondwentelen. Thans omgekeerd, en de zoo lang werkelooze mevrouw is eene zwoegende ſlavin geworden, terwijl de voormalige dienaresſe, nu in den gemakkelijken leunſtoel gezeten, haar in 't molengareel ziet omdraven. Al weder een bewijs, dat de tijd verſlimmerd is!

A-b-c. Datgene, waar het verſtand mede begint, maar ook eindigt.

Acht-

Achtbaar. Was men voorheen door allonge-paruik, fulpen mantel en degen; thans, nu alle deze uiterlijkheden ontbreken, waardoor anders, dan door inwendige voortreffelijkheid?

Achterdeur. Een eerlijk man make van dezelve geen gebruik, dan om lastig bezoek te ontwijken.

Achterdocht. De karreman vindt dagelijks overal ontuig op te zamelen; zoo ook de achterdochtige.

Achterklap. Dieverij met braak bij nacht.

Achteruitgang. Mogelijk in ruimte, maar niet in tijd. Een pupil wordt meerderjarig; zoo ook een volk. Eene les voor staatsbesturen, om de pligten hunner voogdij steeds zoo wèl in acht te nemen, dat de volken de opheffing der voogdij niet verlangen kunnen.

Achteruitgangers. Zie *Ridders van den domper.*

Achting. Die der wereld draagt geurige bloemen; die van zichzelven voedende vruchten.

Adel. *Zonder* verdienste, eene *ruïne* in 't midden van een' bouwakker; de grond, dien zij beslaat, brengt niet dan distels voort. *Met* verdienste, de algemeene eigenschap van al wat edel en groot is, aan 't welk geboorte en rang geheel vreemd zijn.

Adelaar. De lievelingsvogel van het dwangziek oud-Rome, van Keizers en van Dichters.] Met dat onderscheid, dat genen den snavel en de klaauwen, en dezen de blikken en de vleugels de voorkeur geven.

Advocaten. Moeten er wezen, zoo lang het regt onder het ontleedmes zucht.

Afgod. Is met zijn beeld niet vernietigd. Altijd en overal het IK.

Afleider. De Hemel gedoogt, dat men hem den bliksem uit de vuist neme, omdat hij voortaan liefst enkel maar zegenen wil. Wee hen, die hem op aarde vertegenwoordigen, en niet datzelfde willen!

Afrika. „Men hoeft om monsters niet te reizen naar Afrika: Europa voedt ze in haar paleizen," zeide VONDEL. Men ga dus niet derwaarts uit nieuwsgierigheid om monsters te zien, maar om op dezelve te jagen, als de privatieve jagten eenmaal overal in Europa zullen afgeschaft zijn, en men toch privatief wil blijven jagen.

Afstammeling. Die van edelen stam is, behoort edele vruchten te dragen, of is eene bastaardloot.

Aftrek. In de berekening, of een boek aftrek zal hebben, gaat het niet door, dat tweemaal twee vier is. De dood van den autheur is dikwijls de springveer om het in de wereld voort te helpen. Dat de schrijvers zich hiermede troosten, als zij kunnen!

Afval. De afval der Nederlanden van de Spaansche heerschappij was *wederregtelijk!* Eene soep uit den ketel van LOYOLA, al wordt zij ook met een' oud-regtzinnigen lepel toegediend.

Al-een. Wijsgeerig leerbegrip, hetwelk men in alles, maar niet in de zamenleving toegepast wil hebben, in welke elk het omkeert, en het *een-al* wil zijn.

Alledaagsch. Aanbeveling om in de wereld opgang te maken: opgang, namelijk, even als rook.

Allemans-vriend. Kat, die zichzelve streelt, maar daartoe een ander als wrijfpaal bezigt.

Allerlei. Titel van een boek, dat men gaarne debiteren wil.

Almanak. Met mengelpoëzij, kunstvignetten, in satijn, verguld op snede. Even alsof de pil van het jaar, om te slikken, verguld moest zijn.

Altaar. Oudtijds droeg het alleen geschenken van de menschen aan de Goden; thans, waar het bij Christenen in gebruik is, alleen geschenken van de Goden aan de menschen.

Ambacht. Het beste noodanker, zonder welk nooit levenshulk de wereldzee behoorde in te steken.

Ambrozijn. Kost, welken de Dichters aan Jupijn behoorden over te laten, tot zij er eens zelve van zullen geproefd hebben.

Ambtenaren. Derzelver aanwas het meest geldende bewijs voor de overbevolking.

Amen. Veelbeteekenend woord, waarbij men weinig denkt.

Amerika. Kweekschool van menschelijke veredeling en gezuiverde denkbeelden. Misschien eenmaal Griekenland in het groot.

Antichrist. Boosaardig wezen, vooral daarom geducht, omdat het zich, als Proteus, in duizend en duizend gedaanten voordoet:

Aujourd'hui dans un casque et demain dans un frac.

Arbeid. Wèl bestuurd, de zoetste rust.

Armoede. Te algemeen in beteekenis, om er iets van te zeggen. De halve Goden van oud-Rome waren arm; de

bur-

burgers van de Ommerſchans insgelijks. Men zie *Gebrek*, *Kunstbehoefte*, *Zedelijk Verval*, *Maatſchappij*, *Levenswijze*, *Muzikanten*, *Dichters* e. z. v.

Artillerij. Welligt eenmaal ſlechts dienstbaar om den dampkring van pestlucht te zuiveren, en dan moge men den Hemel voor de uitvinding ook van het buskruid danken.

Arts. Iemand, die geene verkeerde zetten doet, omdat de Natuur zijne ſpeelgezellin is.

As. Een hemelligchaam wentelt om zijne as; heeft dus maar ééne as, zou men zeggen; en evenwel ziet men door ſommige Dichters aan de aarde eene noorder- en zuider-as toeſchrijven! Hoe of dat wentelen in zijn werk gaat?

Astrologie. Wat men voormaals, met betrekking tot de lotgevallen van ſtaten en volken, in de ſterren meende te zien, ziet men nu veel duidelijker in de ſtatistieke tabellen, op welke de cijfers de nevelſterren en de kolommen de planetenbanen en melkwegen zijn.

Atheïst. Een mijnſlaaf, wiens oog het licht van de bovenwereld niet verdragen kan. De aanleg daartoe openbaart zich vooral in het gemis van het poëtisch orgaan, zonder welk alles nacht is. *Atheïst* is een mensch zonder God, juist niet altijd een *Godloochenaar*.

Attisch Zout, „Hoe veel bedragen van hetzelve de inkomende regten?" Eene werkelijk gedane vraag van eenen ambtenaar der belastingen aan zijnen *chef*, daar hij dit artikel (natuurlijk) op het tarief niet aantrof.

Auſtralië. Terrein voor de Armen-kolonizatie in 't groot.

Azië. Kweekhof van het menſchelijk geſlacht tot een' bepaalden graad van wasdom.

DE MEDEMINNARES VAN ZICHZELVE.

(*Vervolg van bl.* 88.)

Wie is in ſtaat, de ongerustheid en den angst van VICTOR VAN K. te ſchetſen, toen er dagen, ja zelfs weken verliepen, eer er berigten omtrent zijne dierbare onbekende inkwamen? „Hoe!" dacht hij, „zou men mij mijne eer en goede trouw alleen daarom door een plegtig verdrag hebben doen verpanden, om de lusten eener vrouw, zonder eergevoel,

te dienen? — Doch neen, dat kan niet zijn — ik ben zeker onbillijk en ondankbaar; ik heb immers het kloppen van dat hart gevoeld, dat door geheime vrees gekweld werd. — o, Aangebedene vrouw! waarom onttrekt gij u aan de vurigste betuigingen mijner eerbiedige hulde? waarom hebt ge mij het toppunt des geluks doen kennen, zoo ge mij door uwe onverschilligheid wildet ter nederstorten? Heeft dan het herdenken aan dat zalig uur, dat nu nog mijne geheele ziel vervult, op uw hart geen vermogen? Waarom —"

Doch hij had den tijd niet, deze laatste vraag te voleinden, of hem werd een brief, op nieuw in de *Fransche* taal geschreven, overhandigd, dien wij hier in eene getrouwe vertaling laten volgen: „Welke zoete droomen zullen deze „mijne letteren moeten vernietigen; welke verwachtingen „verijdelen, en welke betoovering doen ophouden! — Gij „waant misschien de grootste overwinning te hebben weggedragen; terwijl men slechts over u beschikt heeft. Uwe „eigenliefde heeft u voorzeker doen gelooven, dat gij over „eene zwakke vrouw eene onweêrstaanbare heerschappij hebt „uitgeoefend; en nogtans zijt gij enkel aan hare ontwerpen „en berekeningen dienstbaar geweest. Voorzeker ziet gij het „oogenblik, en dat wel met verlangend ongeduld, te gemoet, waarin gij uwe onbekende weder zult ontmoeten en „haar nader leeren kennen, waarin gij misschien hoopt, „door eene vernieuwde bedwelming der liefde van uwe zijde, en door vernieuwde zwakheid van haren kant, uwe „heerschappij over haar nog meer te vestigen. Maar neen! „niets van dat alles zal gebeuren. Alle betrekking tusschen „haar en u houdt van dit oogenblik af op.

„Niettemin, de opregtheid en bescheidenheid, welke gij „in dit geval hebt aan den dag gelegd, verdienen van mijnen „kant ook weder eenige erkentelijkheid. Hoe kan ik echter „dezelve beter betoonen, dan door u onbewimpeld dat ontwerp mede te deelen, op welks ontdekking uwe nieuwsgierigheid zoo veel prijs stelde; en waardoor kan ik mijne „goedkeuring over deze uwe handelwijze beter openbaren, „dan dat ik u met de drijfveren eens gedrags bekend make, „hetgeen u gewisselijk vreemd, eigenzinnig en onverstandig „is toegeschenen, maar hetgeen ik mij nogtans vleije, dat „mij nimmer zal berouwen?

„Weet dan, dat een ongelijk huwelijk, waarin mij niets „dan verdriet, vernedering, kwelling en onregt beschoren

„was,

„ was, mij den onveranderlijkſten afkeer tegen dien gehaten
„ band heeft ingeboezemd, die toch alleen knellend is voor
„ de zwakkere partij, en die de ſterkere gebruikt, om alles,
„ wat hard en onbillijk is, der andere op te leggen.

„ Ik was echter zoo gelukkig, om, reeds in mijn vijfen-
„ twintigſte jaar, daarvan ontſlagen te worden. En, daar ik
„ rijk genoeg was, en geene betrekkingen meer had, deed
„ ik de gelofte, om dit hatelijk juk nimmer weder op mij te
„ nemen, en voor altijd vrij te blijven. Ik beſpeurde echter
„ weldra, dat ik deze mijne onafhankelijkheid alleen voor
„ het gemis van het zoetst en zaligst gevoel der natuur,
„ dat van moeder te zijn, koopen kon. Ik zag rondom mij,
„ maar vond niet een eenig wezen, dat eene edele behoefte
„ naar mij gevoelde, of dat mijne teederheid verdiende;
„ niet een eenig wezen, dat mij regt hartelijk beminde, en
„ mij zoodanig gevoel wederkeerig konde inboezemen. En
„ evenwel, mijn geest denkt zoo levendig, mijn hart ge-
„ voelt zoo warm! — Ik kwam dus — hoe zal ik het uit-
„ drukken? — op den zeldzamen inval, om de zoo vurig
„ verlangde geneugten van het moederlijk geluk te willen
„ ſmaken, zonder daarom de ketenen van den echt te tor-
„ ſchen, die mij zoo affchuwelijk dunken, en om van wel-
„ ke mij bevrijd te houden ik eene zoo plegtige gelofte heb
„ gedaan. Denk echter niet, Mijnheer VAN K., dat ik
„ hierdoor den ſterken geest wilde uithangen, en alle wetten
„ en inrigtingen, die voor de orde in de maatſchappij vol-
„ ſtrekt noodzakelijk zijn, voor vooroordeel aanzie! Geens-
„ zins; ik waardeer dezelve; en, zoo ik mij daaraan dan ook
„ onttrokken heb, is het alleen in dit enkele geval geſchied,
„ waarin mijne bijzondere omſtandigheden mij veroorloven,
„ mijnen goeden naam niet te verliezen, en de welvoege-
„ lijkheden des maatſchappelijken levens niet openlijk te
„ krenken.

„ Dit denkbeeld, dat aanvankelijk ſlechts duister in mij-
„ nen geest lag, en niet dan met de uiterſte ſchroomvallig-
„ heid zich aan mij voordeed, verkreeg meerdere helderheid
„ en kracht, toen ik u, Mijnheer VAN K., voor de eerſte
„ maal op de *Redoute* zag en leerde kennen; en het werd
„ een gevestigd ontwerp, toen ik u anderwerf ontmoette.

„ Hoedanig ik dit ontwerp heb uitgevoerd, is u bekend.
„ Doch hierbij verneemt gij nu tevens, hetgeen u nog niet
„ bekend kan zijn; dat ik, namelijk, het éénige, wat nog

 „ aan

„ aan het geluk mijns levens ontbrak, aan u zal te danken
„ hebben.

„ Ik was aanvankelijk voornemens, u verder niets meer
„ van mij te laten vernemen, geloovende dat ook gij, ingevolge
„ de ligtzinnigheid, den mannen zoo algemeen eigen,
„ het voorgevallene zeer spoedig zoudt vergeten. Ik ben
„ echter te dezen aanzien van gedachten veranderd, en besloot
„ dus, u de hierin vervatte ophelderingen mede te
„ deelen.

„ Werwaarts u ook in 't vervolg stand of pligt moge roepen,
„ wees verzekerd, dat gij te eenigen tijde de helft zult
„ ontvangen van eenen ring, welke in de dikte gekloofd is,
„ en op welks breedte de dag der geboorte zal zijn uitgedrukt.
„ Het garneersel van brillanten zal eenen zoon aanwijzen;
„ maar een smaragd wijst op het andere geslacht.
„ De andere helft van dien ring zal aan het kind toebehooren;
„ en ik maak de zorgvuldigste beschikkingen, dat, ingevalle
„ het kind mij verliezen mogt, gij berigt daarvan erlangt.
„ In allen gevalle zal het de erfgenaam van mijn geheel
„ vermogen zijn.

„ Verder heb ik u niets mede te deelen. Vaar dan wel!
„ Alle moeite, die gij zoudt mogen doen om mij uit te
„ vorschen, zal te vergeefs zijn; en, ten tijde dat gij deze
„ regels leest, ben ik reeds lang vertrokken, en verre van
„ de hoofdstad verwijderd. Nogmaals, leef gelukkig!"

„ Gelukkig?" riep VICTOR uit, en liep als een dolzinnige op zijne kamer rond, terwijl hem dit onzalig papier uit de handen viel: „ Geluk wenscht zij mij, in het oogenblik, dat zij mij in koelen bloede aankondigt van haar nooit te zullen wederzien!" — Wij achten de verdere uitboezemingen zijner wanhope, alsmede de beschrijving zijner vruchtelooze navorschingen, onzen lezeren te kunnen besparen, daar elk hunner zich die zelf ligtelijk kan voorstellen. Wij zullen dus alleen zeggen, dat wij hem, na verloop van een half jaar, bij het garnizoen van eene kleine stad aan de *Turksche* grenzen weder aantreffen.

Terwijl VICTOR, aan de onherbergzame grenzen van *Turkije*, zijne dagen treurig zag henenvlieten, leefde zijne onbekende, wel is waar ook eenzaam, maar nogtans op een

der

der bekoorlijkste landgoederen aan de *Italiaansche* grenzen, geheel aan de zoetste uitzigten zich overgevende.

Zij, ELEONORA, Gravin VAN SANDOZ, was te *Napels* geboren. Haar vader, de Markies LAMBERTI, bekleedde aan het hof aldaar eenen gezantschapspost voor verscheidene kleine *Italiaansche* Vorsten. Haar gemaal, de Graaf VAN SANDOZ, van *Zwitsersche* afkomst, rijk, in aanzien, een ervaren hoveling, maar een afgeleefde wellusteling, en verzadigd van alle genot, dat weelde en zinvermaak den mensch slechts kunnen aanbieden, gevoelde zich nogtans door de uitstekende schoonheid der zestienjarige ELEONORA zoo zeer bekoord, dat hij om hare hand verzocht, en die dan ook ligtelijk verkreeg. Hij was reeds in de vijftig; en daar hij, in vroegere jaren, op eenen leeftijd, aan zingenot en ongebondenheid maar al te vaak geheel overgegeven, zijn geluk bij de vrouwen, dikwerf niet onverhoord, had beproefd, zoo was hij thans de achterdochtigste, wantrouwendste en meest jaloersche echtgenoot geworden, die er zijn kon. Zoodanig vertoonde hij zich aan zijne echtgenoote bij iedere gelegenheid; op de onschuldigste aanleiding kwelde hij haar met de uitgezochtste wreedheid, en deed haar onophoudelijk de grievendste verwijten en de bitterste bestraffingen. Betrekkingen hadden hem te *Milaan* zijn verblijf doen nemen; en nu overviel hem de dood, terwijl hij het ontwerp maakte, ook dit verblijf met de Keizerlijke hoofdstad in *Oostenrijk* te verruilen. Hierdoor verkreeg, gelijk wij reeds weten, ELEONORA, op haar vijfentwintigste jaar, na eene allerongelukkigste verbindtenis van negen jaren, hare vrijheid weder.

Uit den brief aan VICTOR, waarin zij den misstap, tot welken de hartstogtelijke begeerte naar een kind, aan hetwelk zij hare liefde en teederheid geheel kon toewijden, haar verleid had, openhartig en met zekere trotsche zelftevredenheid bekende, weten onze lezers reeds, welk gebruik zij van deze hare vrijheid gemaakt had, en hoezeer zij in den waan verkeerde, van haar geluk in het toekomende voor altijd gevestigd te hebben.

Wij moeten dus slechts hun, die hiernaar begeerig zijn, melden, op welke wijze ELEONORA te *Weenen* kwam, hoe zij haar ontwerp bij de toevallige ontmoeting met VICTOR konde uitvoeren, en werwaarts zij zich van daar begaf.

De beheering der nalatenschap haars gemaals, wiens alge-

heele erfgename zij was, had haar tot de reis naar *Weenen* genoodzaakt, waar zij in de gemalin van zekeren Afgezant, den Markies ***, eene vriendin van hare jeugd aantrof. Deze was het dan, die op de beide *Bals* haar had verzeld, waar wij de twee vrouwen in het gezelschap van VICTOR hebben aangetroffen.

Een verblijf van drie maanden in de Keizerlijke hoofdstad had het mogelijk gemaakt, dat haar getrouwe OTHELLO, de *Moor*, dien wij kennen, het waagstuk konde uitvoeren, dat ELEONORA meende tot vestiging van het geluk haars levens noodig te hebben, zonder dat de navorschingen van VICTOR daarvan eenig spoor konden vinden. OTHELLO had, namelijk, in eene der voorsteden een *Paveljoen* gevonden, en dit in aller ijl tot het oogmerk zijner meesteresse doen inrigten. Haar vertrek was reeds lang te voren op de eerste dagen na het *Carnaval* vastgesteld. Om echter niet hierdoor ontdekt te worden, had men op middelen bedacht geweest, om zulks voor het publiek verborgen te houden. En VICTOR was nog te weinig in de groote wereld aldaar bekend, om, in weerwil dezer maatregelen tot verheimelijking, den naam, het vertrek en het volgend verblijf zijner onbekende uit te vinden.

Dit laatste hield zij zelfs voor hare vriendin, de Markiezin, geheim, daar zij, voorgevende naar *Milaan* terug te keeren, inderdaad zich naar *R*... begaf, en hier onder de hand een fraai gelegen landgoed kocht, waar zij in stilte, van allen onbekend, gelukkige dagen hoopte door te brengen.

Omstreeks het einde van den herfst beviel zij hier van eene dochter. Nu kende hare vreugde geene palen. „Gij zult mij dan toch beminnen!" riep zij uit, terwijl zij het pasgeboren kind teederlijk aan hare borst drukte; „gij zult voorzeker dankbaar zijn voor de zorg, welke ik aan uw welzijn besteden zal; want ik wil voor u alleen leven, en gij zult mij nooit met verwijten en beleedigingen vergelden, wat ik om uwentwille gedaan heb!"— Nu bestaat er dan een wezen, met hetwelk ik door de naauwste en onverbreekbaarste banden der natuur vereenigd ben, en welks onschuldige liefkozingen en geluk, zoo ik vertrouwe, ook tot verzekering van het mijne genoegzaam zullen zijn!" Wat was natuurlijker, dan dat zij nu, als gelukkige moeder, in hare vreugde ook aan VICTOR gedacht? Zij kon de gedachte niet verwijderen van het genoegen, dat hij, als vader, smaken

zou,

zon, bij het zien van dezen kleinen engel; en dit herinnerde haar natuurlijk aan hare belofte, om hem den tijd der geboorte van het kind te zullen berigten.

De toenmalige garnizoensplaats van VICTOR was weldra uitgevorscht; de ring werd dus besteld, met den dag der geboorte, „den 22 November 179..," gekenmerkt, met eenen schoonen smaragd bezet, en op eene vertrouwde wijze aan VICTOR overhandigd. „Ik ben dus vader!" riep hij uit, bij het zien van den ring, „en het is eene dochter. — Maar zonder brief, zonder één enkel woord van zich te laten hooren!... Misschien leeft zij niet meer.... Ik zal dus nooit weder iets van haar vernemen? — Maar neen! zij leeft zekerlijk nog. — Ach! wie is dan toch dat onverklaarbaar wezen, dat mijn lot zoo vast geketend houdt, dat zij zelfs over mijn aanstaand lot thans reeds beschikte, en mij op eene onzigtbare wijze tot hiertoe vervolgde; naar verkiezing mij opzoekt, wedervindt en weêr verwerpt, al naar het haar goeddunkt?"

Op deze wijze verliep er een geheel jaar. Intusschen vernieuwden zich de geruchten eener ophanden zijnde vredebreuk met *Frankrijk*. Voor jonge Officieren, die in hunne garnizoensplaatsen door tijdverveling worden gekweld, en wien de gewone weg der bevordering in vredestijd te langzaam gaat, kan er niet wel aangenamer nieuws worden uitgedacht. Daar VICTOR nog boven dit alles een' zekeren afkeer van het leven ondervond, zoo zag *hij* vooral met het grootste ongeduld het bevel, om te marcheren, te gemoet. Hoe aangenaam werd hij dus verrast, toen een brief van den Minister van Oorlog hem zijne aanstelling tot *Adjudant* van den Generaal M*** berigtte, met het bevel om terstond naar *Weenen* te komen. VICTOR kon op geenerlei wijze begrijpen, hoe hij aan deze benoeming gekomen was, daar hij even min, bij zijn weten, aan den Minister als aan den Generaal M*** was aanbevolen geworden; hij had echter in den tijd van een jaar zoo veel vreemds en wonderbaarlijks gezien en ondervonden, dat hij zich ook in dit onverwachte geluk spoedig schikte, en terstond naar de hoofdstad op reis ging.

Bij zijne aankomst wordt hij door den Generaal met toegenegenheid en onderscheiding behandeld. Hem wordt het verblijf in deszelfs eigen hotel aangeboden, opdat hij altijd bij denzelven zou kunnen zijn. Hij spijst dagelijks aan diens tafel. En toen hij, na verloop van eenigen tijd, het waagde, den Generaal, wiens lieveling hij intusschen geworden

 was,

was, te vragen: „ Aan wien heb ik dan toch wel dezen luisterrijken post, tot welken zelfs mijne stoutste wenschen het niet waagden zich te verheffen, te danken?" was het antwoord: „ Aan den Graaf VAN ST *** in de eerste plaats; maar ook aan uwe dapperheid op den ongelukkigen dag van *Arcole*, dien ik, helaas! almede heb bijgewoond. — Doch, het is waar, gij moet den Graaf ST *** nog een bezoek gaan geven, én hem uwen dank daarvoor betuigen. Ik zelf zal u derwaarts geleiden. Op aanstaanden Dingsdag is er groote *Assemblée* bij hem."

De Dingsdag verscheen. Er was reeds een talrijk gezelschap bijeen, toen de Gravin ST ***, nadat zij eenige speelpartijen had geschikt, zich bij den haard plaatste; terwijl een kleine kring van drie of vier vrouwen en even zoo vele mannen zich rondom haar verzamelde, die zich met aangename verhalen en vrolijke spelen van vernuft vermaakten. Hier wordt VICTOR aan de Gravin VAN ST *** door den Generaal M *** voorgesteld, en met veel onderscheidings opgenomen. Men hervat den draad van een afgebroken verhaal weder, en brengt hetzelve ten einde. Hierop doet de beminnelijke gastvrouw den voorslag, ten einde aan ieder der Heeren de gelegenheid te geven van zijn vernuft ten toon te spreiden, dat elk hunner een klein verhaal zal doen van eene gebeurtenis, die hij of zelf ondervonden, of verdicht hebbe. De Heeren kanten zich hier tegen. De Dames verzoeken, ja smeeken daarom, en de voorslag wordt aangenomen. Men werpt het lot omtrent de volgbeurten, en — VICTOR moet het eerst verhalen.

Wie zal zich verwonderen, dat hij, wiens geheele ziel vol was van 't geen hij zelf ondervonden had, dan ook dit geval tot het onderwerp zijns verhaals koos? Hij neemt echter in zijne plaats een' zijner kameraden tot den held zijner geschiedenis, welke hij voorts met zeer veel kunst, en met verscheidene opsieringen, waaronder hij plaatsen en personen verbergt, op de bevalligste wijze en met veel levendigheids voordraagt. Toen zijn verhaal geëindigd was, volgt eene luide goedkeuring van alle zijden, en de Gravin VAN ST *** overlaadt hem met lofbetuigingen. Maar nu ontstaat er eene beoordeeling over deze gebeurtenis en het eigenzinnig karakter der vrouwe, die, door een even vreemd als onkiesch avontuur, naar onafhankelijkheid en tevens naar moederlijke vreugde streefde. Ieder beschouwt de zaak uit

een bijzonder oogpunt. De vrouwen komen alle daarin overeen, dat zij de onbekende vrouw veroordeelen; zij vinden haar gedrag strijdig met de zedelijke en vrouwelijke waardigheid; zij noemen hare handelwijze onverstandig, gewaagd, zelfs ongehoord, en naauwelijks denkbaar. VICTOR bevestigt echter, op zijn woord van eer, de waarheid der gebeurtenis. Geheel anders oordeelen de Heeren, in den steeds grooter wordenden kring, over dit geval. Zij meenen, dat de onbekende een uitstekend karakter doet vermoeden, en dat men bij haar tot eene zeer levendige verbeelding mag besluiten. Zij bekennen eenparig, dat zij haren Roman met even veel vernufts als standvastigheids heeft uitgevoerd; en, in 't kort, dat zij eene zeer *interessante* vrouw moet zijn geweest. Allen betuigen tevens glimlagchend, dat zij wel in de plaats van dien Officier wenschten geweest te zijn; maar meenen nogtans, dat zij zich door geenen eed zouden hebben laten terughouden, om het verblijf der schoone vlugtelinge te ontdekken, en haar aan zich te onderwerpen.

„Voorzeker," zeide eene vrouw van jaren, „verdiende eene persoon, die de achting voor zichzelve zoo verre uit het oog verliezen kon, niet veel verschooning!"

„Ik stem toe," viel haar eene andere, schoone en jonge Dame, die aan den hoek van den haard in de schaduw zat, in de rede, „dat men die onbekende niet kan vrijspleiten; maar ik beweer toch, dat het mogelijk zij, dat zij geheime en krachtige drangredenen kan hebben, welke haar van een tweede huwelijk terughouden, en dat hare, tot hartstogt gestegene, begeerte naar een kind, dat hare geheele neiging en liefde tot zich trekt, het overige kan hebben bewerkt; en ik vraag u, Dames! die het geluk hebt moeders te zijn, of gij in dat oogenblik, als een geliefd kind op uwen schoot dartelt, geene verontschuldiging voor deze onbekende bij u zoudt voelen oprijzen?"

„Gij moet toch toestemmen, Mevrouw!" betuigde een der mannen, „dat zij dezen armen Officier op het jammerlijkst heeft beet gehad."

„Velen uwer," hernam de jonge Dame vlug en schertsende, „zouden *den armen Officier* slechts benijd hebben, en gaarne in zijne plaats zijn geweest! Zoo heel erg kan ik dan toch den trek, die hem gespeeld is, niet vinden."

„Hoe! niet zoo erg?" riep VICTOR uit, die nu begon vuur te vatten: „Beteekent het voor dien Officier dan niets;

dat

dat hij onophoudelijk door de herinnering aan de bekoorlijkste en aanminnigste vrouw, die zijnen geest geboeid houdt, hem de onuitsprekelijkste geneugten heeft doen kennen, en hem in de vurigste liefde ontstoken heeft, vervolgd wordt? Is het niet nog wel iets meer dan kwalijk gehandeld, dat zij alleen bedoelingen heeft gehad en zoeken te bereiken, en daarentegen aan hem geheel niet denkt? hem aan zijne wanhoop overlaat, die toch de heiligste regten heeft op haar bezit? hem haar bijzijn en hare genegenheid geheel onttrekt? — Mijn vriend is nu immers echtgenoot en vader; en misschien leert hij de voorwerpen zijner dierbaarste genegenheid, die de natuur zelve geheiligd heeft, nooit kennen! Hij weet zelfs niet, in welk oord der wereld zij zich bevindt, in hetzelfde tijdstip, dat hij, als door onzigtbare wachters omgeven, naauwkeurig in alles wordt gadegeslagen; men volgt, en vindt hem overal, waar men hem noodig heeft, of hebben wil; men beschikt over hem, en legt hem pligten op, terwijl men hem de regten weigert; ja, erger dan den geringsten landman, blijft hem het huisselijk geluk, dat toch het natuurlijk eigendom van iederen mensch is, ontzegd!"

„Gij zult mij evenwel moeten toestemmen," hernam de Dame, hierdoor den stroom zijner vurige rede stuitende, „dat gij uwe schets een weinig overdrijft. Niets belet hem immers van te huwen, en zich eene jonge, schoone en bekoorlijke gade te kiezen? En, naar de schets, die gij van uwen vriend ontworpen hebt, behoeft hij niet te vreezen van te zullen afgewezen worden."

„Hoe is dat mogelijk?" riep VICTOR uit: „Wanneer ook al eens de tijd den diepen indruk van zijn ontweken geluk konde uitwisschen, behoort hij immers thans niet meer aan zichzelven toe. Zoo lang toch zij, die hij bemint, nog ongehuwd is, (en zelfs dit kan hij niet eens ontdekken) kan hij ook niet nalaten zulks te zijn. Want, onderstel eens, dat de grillige afkeer, welken zij tegen deze allerheiligste verbindtenis koestert, ophield; dat hem de hoop gegeven werd van eindelijk hare langgewenschte hand te zullen erlangen; wat zou hem alsdan met grond kunnen bevredigen, zoo hij reeds eene andere verbindtenis had aangegaan?"

„Gij onderstelt bij uwen vriend eene zoo groote mate van gevoel en liefde, als ten minste zeer zeldzaam is!" hernam de Dame, terwijl zij VICTOR met een oog vol goedheid en belangstelling aanzag, die daardoor zeer getroffen werd.

„En

„ En die ring," zeide hij, „ van welken hij en zijn kind ieder de helft bezitten, is die niet de band, die beiden voor hun geheel leven verbindt? In welke omftandigheden hem dus ook het noodlot moge plaatfen, hij moet altijd verwachten, dat het oogenblik verfchijnen kan, waarin men op zijne genegenheid, liefde en vaderlijke zorg voor het kind aanfpraak zal maken. Men heeft hem geheel in zijne magt — hij daarentegen heeft niets; en het verfchrikkelijkfte van alles is nog, dat hij zijn eigen kind welligt eerst dàn zal leeren kennen, als hij deszelfs moeder verliest; zoodat de eerfte aanblik van dat geliefde voorwerp hem moet herinneren, dat een nog meer bemind wezen niet meer beftaat! Slechts door het verlies der hope van ooit het echtelijk geluk te fmaken, kan hij hopen den náam van vader te zullen hooren; flechts —"

„ Inderdaad, Mijnheer VAN K." viel hem de Generaal lagchend in de rede, „ gij ontwerpt zulk eene *pathetieke* fchets van den toeftand uws jongen vriends, dat men in verzoeking komen zou, te gelooven, dat gij naar het leven maaldet!"

De Gravin VAN ST*** leidde thans het gefprek op eene voegzame wijze hiervan af. Slechts de fchoone vrouw aan den haard, die deze welfprekende rede van VICTOR had veroorzaakt, zeide hem nog iets vleijends over de gezindheden van zijnen vriend, en verzocht hem ten ernftigfte, zijnen vriend te bewegen, dat hij niet alle hoop zou opgeven, maar zich toch — voor zijn kind — zou fparen.

Hiermede eindigde het gefprek; de Generaal en zijn *Adjudant* namen affcheid van de Dames, en ontvingen wederkeerig de beste wenfchen op hunne reis; men hoopte, hen weldra, met lauweren verfierd, en aan alle gevaren ontweken, in de hoofdftad te zullen wederzien.

„ Een *interesfant* jong mensch, vol geest, en van edele gezindheden," zeide de Gravin ST***, „ en daarenboven zoo fchoon als Apollo. De Hemel beware hem in den heeten ftrijd, dien zij te kampen hebben!"

Van dit tijdftip af kon de Gravin ELEONORA (want men zal ligtelijk befeffen, dat zij zelve de jonge Dame zijn moest, die, aan den haard gezeten, met eene veranderde ftem het uitvorfchend onderhoud met VICTOR zoo levendig had gaande gehouden) die zorgelooze rust en trotfche onverfchilligheid niet wedervinden, welke zij zich gevleid had beftendig te zullen bewaren. Zij zag nu eindelijk de uitgeftrekt-

heid

heid van haren misstap, en de gevaren, waaraan zij zich blootgesteld had, in; gevoelde ook de gevolgen daarvan in het oordeel, door de vrouwen gezamenlijk over haar geveld; terwijl de min kiesche uitingen der mannen de ongewone bescheidenheid van VICTOR omtrent haar eerst regt deden in het oog vallen en waarderen. Dat besef vermeerderde niet weinig de achting, welke zij reeds buitendien reeds voor hem bezat; en thans beschuldigde zij zichzelve, dat een man van edele gezindheid, die haar als aanbad, en dien zij erkennen moest inderdaad beminnelijk te zijn, door deze hare daad was ongelukkig geworden. Hierbij kwamen de gedachten aan de veelvuldige gevaren, welke hem in den oorlog omringden, en aan den roem, dien hij reeds verworven had, en zeker nog verder zou inoogsten; twee bedenkingen, die altijd zeer krachtig op het vrouwelijk hart werken; alsmede zekere angstige bezorgdheid omtrent zijn lot, die vlijtige voedster der liefde en des gedurigen aandenkens; welk alles te zamen werkte, om het gevoel eener teedere genegenheid voor hem in haar hart op te wekken.

Van dien tijd af werd het haar in de Keizerlijke hoofdstad te eng, en zij verlangde met hevigheid, naar haar kind en de eenzaamheid terug te keeren. Bij het afscheidnemen ten huize van den Graaf ST*** vernam zij tevens, dat de Generaal M*** en VICTOR bij het leger in *Italië* waren aangekomen; dat de vijandelijkheden ook reeds eenen aanvang hadden genomen, en alles aankondigde, dat het er heet zou toegaan. Dit berigt vermeerderde blijkbaar hare bekommering; weshalve zij haar vertrek nog meer verhaastte.

Hoezeer verschilde de gemoedsgesteldheid, waarmede zij thans *Weenen* verliet, van die, met welke zij, bij het begin des winters, op dringend aanzoek der Markiezinne, derwaarts was gekomen! Vrolijk, geestig, in den bloei der jaren, en alleen op vermaak bedacht, werd de jonge, schoone en rijke weduwe overal met belangstelling ontvangen; want rijkdom, schoonheid en jeugd zijn in de wereld steeds de beste aanbevelingen. Het huis van den Graaf ST**** behoorde onder die, tot welke ELEONORA toegang gekregen had, doordien de Markies, de gemaal van hare vriendin, met den Graaf ST*** in de naauwste betrekking stond; welke bijzonderheid ELEONORA op de gedachte had gebragt, zich van dezen invloed heimelijk te bedienen, ten einde VICTOR, bij het gerucht van eenen aanstaanden oorlog, eenen hoogeren post

te

te doen erlangen; en dit had aanleiding tot zijne bevordering als *Adjudant* bij den Generaal M*** gegeven. De ontmoeting in het huis van den Graaf ST*** was toevallig; doch deze had, gelijk wij deden opmerken, hare zielsgesteldheid geheel veranderd. Alle vrolijkheid was van haar geweken, en hare vrienden vonden haar sedert dien tijd steeds in diepe gedachten verzonken. Hare levendige verbeelding stelde haar de gevaren, aan welke VICTOR blootgesteld was, vergroot voor oogen, en maalde die voor de toekomst nog veel verschrikkelijker af.

In deze stemming kwam ELEONORA op haar eenzaam landverblijf terug; en, toen zij hare geliefde THEODORA voor de eerste maal wederzag, ontdekte zij in haar gelaat eene nog niet bemerkte overeenkomst met VICTOR, en het kind werd haar hierdoor nog dierbaarder. Nog meer afgezonderd dan te voren levende, wijdde zij zich geheel aan de verzorging van dit kind toe. Elke maand ontdekte bij hetzelve eene nieuwe bekoorlijkheid, en bragt het weder een stapje nader tot het toppunt van geest- en ligchaamsbeschaving. Hoe gelukkig gevoelde de moeder zich hierdoor! Evenwel, er was nog ééne zaak, die haar ontbrak; een wezen, namelijk, dat in al de vreugde harer moederlijke zaligheid deelen kon: en hierbij kwam dan onwillekeurig de gedachte aan VICTOR steeds in hare ziel op, hoe veel hare trotschheid hiertegen ook mogt inbrengen. „Haar vader alleen kan in deze kinderlijke spelen zoo veel wellust vinden, als zij mij veroorzaken.... Maar wie weet," deed zich dan terstond weder eene andere stem bij haar hooren; „wie weet, of de overheersching, die de mannen altijd in het huwelijk laten blijken, niet mijne wijze van opvoeding zou, afkeuren en tegenwerken; of niet zijne harde ruwheid.... Maar, zou VICTOR dan een tiran kunnen zijn? Zijn oog is immers zoo zacht; en alles, wat zijn edel en geestrijk gelaat uitdrukt, waarborgt mij, dat hij zeker een goed vader zou zijn."

De berigten van de armee bleven aanhoudend gunstig; overal drongen de *Oostenrijksche* legers overwinnend door. Der divisie onder den Generaal M***, welke de voorhoede uitmaakte, werd in alle legerberigten met roem gedacht; en met name zelfs aan VICTOR, bij het berigt van den overtogt over de *M*.... „Hij heeft wonderen van dapperheid „verrigt," zoo luidde het; en: „Op het slagveld zelf

„hem

„ hem de rang van *Majoor* geworden." Hoe klopte het hart van ELEONORA bij dit berigt! Hoezeer deed zij zich al telkens meer verwijten, dat zij zich niet reeds vroeger aan hem had bekend gemaakt! — Welke voornemens, wenschen en verwachtingen haar destijds voornamelijk bezig hielden, dit zullen onze lezeresfen zich zelve genoegzaam kunnen voorstellen, en ons dus veroorloven, dat wij zulks in ons verhaal voorbijgaan.

ELEONORA had, gedurende den winter, in haar eenzaam verblijf, door het bezit van hare THEODORA gelukkig genoeg geweest, om de vermaken eener van overwinningen bedwelmde hoofdstad te kunnen vergeten. Van VICTOR waren echter in langen tijd geene berigten ingekomen, omdat hij, sedert het gevecht bij *Savigliano*, tot verscheidene geheime *diplomatisch-militaire* zendingen naar *Napels* en *Zwitserland* was gebruikt geworden.

(*Het vervolg hierna.*)

DE PATIËNT ZOO ALS ER MEER ZIJN.

Si non è vero, è ben trovato.

Zekere Dame, te *Brussel* woonachtig, had eens eenen *Amsterdamschen* Geneesheer zeer hooren prijzen. Zij besloot derhalve terstond derwaarts te reizen, en den Doctor bij zich te doen komen. Hij verscheen, en vroeg naar de ongesteldheid der Dame. Zij klaagde zeer over vermoeidheid.

Dr. Dit is een gevolg der reis, Mevrouw!

Mevr. Ik heb geen' den minsten eetlust.

Dr. Zoo moet gij niet dan zeer ligte spijzen gebruiken.

Mevr. Ik slaap ook des nachts genoegzaam niet.

Dr. Dan moet gij eens wat later te bed gaan, Mevrouw!

Mevr. Ik ben altijd zoo lusteloos, en weet niet, wat ik daartegen zal doen.

Dr. Gij moet des morgens vroeg opstaan, en eene goede beweging nemen.

Mevr. Wijn kan ik in 't geheel niet gebruiken.

Dr. Dan moet gij water drinken, Mevrouw!

Mevr. Ik heb geene goede spijsvertering.

Dr. Daartegen zijn gewoonlijk bittere dingen van het meest nut.

Mevr. Maar mijne oogen beginnen *zoo* zeer te verzwakken, dat ik bijna niet meer zien kan.

Dr. Dan zou ik u raden, Mevrouw! een' bril te gebruiken.

Mevr. Mijne krachten beginnen in 't algemeen af te nemen; ik ben niet meer *zoo* gezond en sterk, als ik plagt te zijn.

Dr. Dit is een gevolg van toenemenden ouderdom.

Mevr. Wat kan ik tegen deze zwakheid aanwenden?

Dr. Der sterfelijkheid haar regt voldoen, gelijk reeds zoo vele schoonen vóór u gedaan hebben.

Mevr. Is dit, zeer geleerde Heer! al de troost, dien gij mij geven kunt? Zijt gij aan deze eenvoudige en algemeen bekende voorschriften uwen roem verschuldigd? Gij hebt mij immers niets gezegd, dan 't geen ik reeds lang wist.

Dr. Waarom hebt gij dan niet daarnaar gehandeld, Mevrouw? Ik ben geen Wonderdoctor. Zoo gij geheimzinnige geneesmiddelen begeerdet, kondt gij overal elders (*) overvloedig te regt komen, en hadt u de moeite eener verre reis kunnen besparen.

Tot geruststelling der Dames, moet de verhaler zeggen, dit gesprek uit een boek te hebben ontleend, dat reeds in 1776 gedrukt is; zoodat deze spijtige Doctor waarschijnlijk reeds lang zal overleden zijn.

(*) Te *Delft*, b. v. Zie het *Advertentieblad*!

LOCHEM BEHOUDEN, IN 1590.

(Historisch zijn, in dit verhaal, de krijgslist der hooiwagens, geleid door den waagmeester van *Zutphen*, die loon naar werk ontving; het hooiplukken van den zoon des portiers, met de ontdekking, daardoor te weeg gebragt; het lot der manschappen van de wacht; en de brave FRANÇOIS BALLOCHI. Zie HALMA, op het woord LOCHEM.)

Portiers JAN voerde *daags* de jongens aan,
Naar Lochems school, en naar de kegelbaan.
's Nachts was het stroopens tijd! Als beurteling
Zijn weg, nu oost, dan west, door 't jagtveld ging,

Draafde onze Nimrod voort, op 't fcheemrig pad,
Of 't Molen- of Bagijnftraat, in de ftad,
Bij klare zon was.
Doch, om haas noch hoen,
Slechts om 't gevaarlijk fpel was 't Jan te doen!
Een fpreeuw, een uil te ontnestlen, in den muur
Van 't leêgftaand klooster, was geen avontuur
Zijns moeijens waard! Jan's weg ging fteiler op;
De raaf na, in een mosfig' eikentop.

Maar nu zat Jan verflagen heel en al!
De gluipfche Spanjaard loerde uit Zutphens wal,
Met tijgerblik, en hield den moordklaauw reê.
De ftille ftond der rust bragt onrust meê,
Die voor geen morgen week: het halfhoog licht
Vond, achter Lochems Berg, de Vest nog digt —
Het valhek, tusfchen dubble poorten, neêr —
De lont bij 't ftuk — de wachten in 't geweer.

Jan, onderwijl op ftadsfchool uitgeleerd,
Van 't keeglend krijgsvolk uit de baan geweerd,
Dank aan 't verwenschte Poortflot, jager af, —
Wat zal Jan? „Spitten zal ik, voor mijn ftraf!"
Dit denkt hij — en begint.
Zijns vaders hof
Ziet nu d'Exnimrod ftreven naar den lof
Van baastuinier. Hij arbeidt, dat hij zwoegt;
En vangt met een *Wilhelmus*, in de vroegt,
Luidruchtig aan.
Zoo deed hij, zeekren dag,
En hield de poort in 't oog, die bergwaart zag,
Bij 't roeren van de fchup.
En, breedgelaân,
Kwam, door de kloof des bergs, een hooivracht aan.
Nog een! nog een! — „Hooi! hooi!" roept onze gast;
„Hier dient op 't voordeel van de koe gepast;
Hooiplukken is een regt, dat bij de Poort
In oorlogstij'en als in vreê behoort!"
Dat handhaaft Jan! — kijkt toe!
De wagen kwam,
Die, 't voorst van driên, den weg naar 't ftadje nam,
En wrikt het valhek binnen.

Jan is klaar:
Hij grijpt — hij grijpt — vijf, zes keer na elkaâr —
En grijpt in 't lest.... twee *voeten*! en „ Verraâd! —
Moord! Spanjaards! Spanjaards!" gilt hij door de ſtraat,

En ſnel, als jong en oud te wapen rent,
Stuift ook de vijand krijſchend overend —
De wagens af — de wacht in, — en de Dood
Hen na! — Elk lood treft — ieder ponjaardſtoot! —
Van bloed zijpt wand en pijler — ſtroomt de vloer!

Door 't verre veld weêrſchalt het helsch rumoer,
En roept, uit ſtruik en greb, de hinderlaag
Meê ſteêwaarts! 't Rot van buiten groeit geſtaâg; —
Vergeefs kampt wanhoop tegen de overmagt —
Haar ſtrijd houdt op — de dappren zijn geſlagt!

Straks vliegt, van bloed verzaad, nu heet op buit,
Des toelegs hoofd en raadsman 't moordhol uit —
Het ſpoor langs, dat naar 't hart der Vest geleidt,
Waar 't, krommend, zich ten ruimen tweeſprong ſcheidt.

Slechts *een*, wiens ſchup zijn krijgstuig werd, ſtaat dáár!
DE JONGLING ziet en kent hem, den barbaar!
Zijns namaags beul, toen Alva's zoon gebood,
En 't ijs voor Zutphens poorters zich ontſloot! (*)
Hij kent hem, en roept grimmig: „Lig daar, ſchelm!"
En plettert hem de breinſchaal met den helm!

En pijlſnel ſchiet Ballochi van den wal
Ter hulp toe! achter hem zijn krijgertal —
Houweel en roer vereenend — akſe en zwaard!
Lansknecht aan burger — jong aan oud gepaard!
De Spanjaard ſcheurt een open in dien drom;
Maar 't ſtaal valt doodlijk op hem, van rondom;
Wat doorbreekt, waagt geen rugkeer! alles vliedt,
Tot waar de Poort een weerbare engte biedt
Aan de ingeſlonken ſchaar. Hier vastgeperst,
Wendt zij haar ſpits. Te koen! het lontroer berst
Verdelgend los! 't Geſchut, eens bolwerks kruin
Manmoedig afgeſleept, beſtelpt met puin,

Wat

(*) De Moord van *Zutphen*, in 1572.

Wat door geen ijzer valt! — zijn kracht *beslist!*

Triomf! triomf! de laatste kogel fist
Den vijand na! De feestklok en de stem
Des orgels roept het juichend volk tot *Hem*,
Die uitkomst gaf!
Ballochi zoekt den Held,
Wiens regte den Verrader heeft geveld,
En gespt hem, voor elks oog, den degen om;
En VAANDRIG JAN trekt op naar 't Heiligdom.

A. C. W. STARING.

OP DEN VROEGTIJDIGEN DOOD VAN DE JEUGDIGE DICHTERES, JOHANNA CONSTANTIA CLEVE.

Tierig boompje, rijk in dos,
Groen en frisch van kleuren,
Wat toch reet uw' wortel los?
Hoe verschoot uw bloei en blos?
Wat verstikte uw geuren?...

Ach! te vroeg vol knop en vrucht,
In dees koudere oorden,
Steekt ge uw kruintjen in de lucht,
En verdort, op d' eersten zucht
Van het gure noorden.

Ach! daar stort gij plotsling neêr;
Stam en steel bezwijken; —
Schoon der tuinen roem weleer,
Geeft gij hier nooit bloempjes meer,
Die zoo glanzig prijken.

Maar, naar beter' hof verplant,
En in zachter luchten,
Opgekweekt door hooger hand,
Vondt ge een milder vaderland,
Draagt er rijper vruchten.

Ex tempore. A. N. v. P.
Februarij, 1822.

MENGELWERK.

DAVID EN SALOMO

ONDERLING VERGELEKEN.

Door

N. SWART. (*)

Gelijk alle ſtaten van eenig aanzien in de geſchiedenis der wereld, zoo heeft ook de Joodſche een tijdperk van hoogſten bloei en kracht beleefd. Nergens zoo goed in de gelegenheid, om de eerſte bronnen eener natie, zoo wel als hare laatſte verſpreide takken waar te nemen, als bij dit zonderlinge volk, zien wij het, na zijne eerſte vestiging in een eigen land, aan uitwendige en ſoms inwendige oorlogen en ſtrooperijen ter prooije, en in lateren tijd niet minder ongelukkig door ſcheuring, ontaarding, en verſtrooijing over de geheele aarde. Maar ten tijde van David en Salomo klimt de magt en welvaart van dit rijk, bij vrede van buiten en rust van binnen, althans gedurende een aantal jaren, tot zoodanige hoogte, dat het, buiten alle terugzigt op het verband zijner geſchiedenis met die van den geopenbaarden godsdienst, eene bijzondere opmerkzaamheid verdient. Schoon niet te vergelijken, in uitgebreidheid en vermogen, met die opeenſtapelingen van volken en ſchatten, welke de geſchiedenis van het Oosten ons in de Perziſche en Asſyriſche heerſchappijen doet aanſchouwen, is het nogtans de dwaasheid zelve, de genoemde koningen als kleine roovervorſten of vermogende ſtamhoofden aan te merken, welken, met den vreemden naam van eenen Joodſchen Malch, het brandmerk der verachtelijkheid ſlechts valt in te drukken. Men ſla maar eenen enkelen blik op de kaart, en telle de

(*) In eene Voorlezing ter Maatſchappij FELIX MERITIS.

de graden van lengte en breedte, door Israël beslagen; men lette op de uitkomst der volkstellingen, die telkens vele honderdduizenden strijdbare mannen aan de hand geven; men zie de hofhouding, derzelver uitgebreidheid en groote behoeften aan; men vergete de bouwkunstige werken niet, door den vader ten deele voorbereid, door den zoon geheel voltooid; men hoore, eindelijk, en aanschouwe al de blijken van rijkdom en grootheid, in de hoofdstad vooral, — en er kan geen redelijke twijfel bestaan omtrent het hooge aanzien van Jakob's nageslacht in dezen tijd. Ook gingen orde, beschaving en toenemende weelde met dezen toestand gepaard. Van den beginne af aan had het dit volk aan eene grondwet en eenen allervolkomensten regel, voor het burgerlijke zoo wel als godsdienstige, niet ontbroken. En de letterkundige voortbrengselen van den tijd, door ons bedoeld, geven den maatstaf eener vordering in wetenschap en kunst in handen, die wel niet bij het alomvattende onzer grijze ervarenis komt, maar echter eenen bloeijenden jongeling vertoont, die reeds mannelijk nadenken bij kinderlijke eenvoud voegt. Dit is inzonderheid het tijdperk der dichtkunst, in hare schoonste, ongedwongenste vlugt; en hoe rijk is werkelijk de oogst van dusdanige vruchten, in den hof van David gekweekt!

Het is altijd een belangrijk onderzoek, welke de oorzaken der genoemde klimming en daling der rijken en staten zijn geweest. De uitslag, echter, hoe verschillend anders, komt daarin meestal overeen, dat voorbereidende omstandigheden met het karakter en de persoonlijke gaven van een of meer regenten hebben te zamen gewerkt, om den luister ten top te voeren. Dit althans schijnt mij blijkbaar toe, met den Joodschen staat het geval te zijn geweest. De zoon en kleinzoon van Isaï strekten als tot vleugelen ter verheffing aan deze monarchij, welke nimmer vóór of ná dergelijke vlugt mogt nemen. Het is mijn oogmerk, u deze twee merkwaardige mannen, bij onderlinge vergelijking, wat nader te leeren kennen, niet zoo zeer tot een overtollig betoog van hunnen genoemden invloed

vloed op het lot van Israël, als wel om de belangrijkheid der zaak zelve, die toch met het waardste, dat wij hebben, met ons dierbaar geloof, in zekere betrekking staat. Althans mij zult gij, hoop ik, deze keus wel ten goede houden, op mijnen eigen' grond gezocht, door mijne voorgeschrevene en niet min geliefde bezigheid aangegeven. Immers elk brengt hier, wat hij heeft; honig van Hymet, of bloemen, op vaderlandschen grond geplukt. De eigenaardige geur van ieder dezer voorwerpen brengt de aangenaamste verscheidenheid te weeg. En waarom zou ik dan niet, al ontbreken mij van der Palm's oorspronkelijkheid en zwier, al kan ik geene balsemgeuren des morgenlands met wolken over u verspreiden, op eenen enkelen ceder van Libanons wouden wijzen, die zich statig ten hemel verheft? Daarom toch, dat de genoemde mannen als profeten des hoogsten Gods staan vermeld, zijn zij gewis noch verwerpelijk bij iemand uwer, noch zoo ver buiten den gewonen kring des menschelijken bedrijfs geplaatst, dat de kansel alleen hen tot leering of afschrik mag voorstellen. Neen, M. H.! te regt beweert de voortreffelijke Herder, dat de Bijbel door menschen voor menschen is geschreven, en dat, hoe meer men hem op gewone menschelijke wijze leest en behandelt, hoe meer men hem verstaan en naar waarde schatten zal. Zonder verdere voorafspraak ga ik dan, onder inroeping uwer gunste, tot het onderwerp over.

David en Salomo waren beiden groote geesten, van de natuur begaafd met uitnemende bekwaamheden, en gewillig om die te oefenen ten gebruike. Wie heeft den eersten niet terstond voor oogen, als uit de schaapskooije tot den troon opgeklommen? Geene woeste krijgstogten, oproerige oogmerken en gelukkige uitkomsten deden hem dien afstand overschrijden. Geene Goddelijke bestemming of priesterlijke treken zijn hem, door geheime of geweldige middelen, behulpzaam tot dit doel. Zijne dapperheid, zijn kunstvermogen, zijne beminnelijkheid, zijne schranderheid banen hem van zelve den ongezochten weg.

Eerst aan het hof geroepen als een bekwaam harpfpeler, daarna naauwer aan den koning verbonden als de verwinnaar van Goliath, welhaast de vriend van 's vorften oudften zoon en de verkoren echtgenoot zijner dochter, wekt zijne deugd en krijgsroem de onregtvaardige jaloerschheid van Saul met geene andere vrucht tegen hem op, dan dat deze meer en meer gehaat bij God en menfchen wordt, tot dat hij, met de voornaamften van zijn huis, op het flagveld bezwijkt. Nu wordt David eerst door éénen, en welhaast door alle ftammen, vrijwillig, tot koning verkoren; en hij flaat alle zijne vijanden; hij fchenkt den lande ruste van alom; hij breidt deszelfs grenzen uit, en doet de naburige vorften nederig fchatting betalen. Door hem leeft elk gerust en weltevreden, onder zijnen wijnftok en onder zijnen vijgeboom. Jeruzalem zit als eene verfierde jonkvrouw op hare bergen; de tempeldienst van Jehova vertoont zich in luistervolle pracht; vijfduizend Leviten heffen, op allerlei fpeeltuigen, den lof des Heeren aan, dien David zelf en zijne vrienden vol dichterlijken gloed verkondigen.

Salomo vindt geene gelegenheid, om zoo groote kracht van geest en karakter aan den dag te leggen. Ook ware hij ligtelijk niet bekwaam geweest, om dit moeijelijk pad te bewandelen. Doch zijn tijd vorderde andere begaafdheden. De opvoeding fchonk hem veel van hetgeen de natuur al minder mogt hebben gegeven. En buiten tegenfpraak vertoont het eene grootfche denkwijze, dat wij hem, bij de aanvaarding der kroone, flechts bezet zien met de gedachte, flechts vol zien van de bede, dat het hem aan geene wijsheid ontbreke, om zoo groot een volk wèl te befturen. Vele afzonderlijke verrigtingen van dezen vorst leeren ons bovendien, dat hij waardig was, de opvolger van David te zijn. Het rijk bleef lange ongeftoord; en wanneer daarna ook ontevredenheid plaats greep, waartoe de naijver der ftammen, bij vrede en overvloed, eene natuurlijke aanleiding gaf, dan wist hij althans de voornaamften in toom te houden, en niet dan met zijnen dood werd Israël gefcheurd. Ondertusfchen bloeiden de kun-

ften

ften des vredes; een aanmerkelijke handel, zoo ter zee als te lande, bragt vele schatten, althans den koning en te Jeruzalem, aan. De rijkdom en de wijsheid van Salomo werd door het geheele Oosten beroemd, ja is het tot op dezen dag. En, daar de tijd ons eenige van zijne velerlei lettervruchten heeft nagelaten, kunnen wij zijnen schranderen geest en bevallige dichtader zelve bewonderen.

Ja, beide vorsten blijken duidelijk, niet slechts bekwame mannen, maar inzonderheid ook verlichte denkers te zijn geweest.

Slaat de Psalmen van David na, welke grootsche denkbeelden van God, zijne almagt en alomtegenwoordigheid, vindt gij daar ontwikkeld! welke redelijke begrippen ontmoet gij overal, omtrent zijne vaderlijke zorg, en een rein harte, als het onmisbaar vereischte tot zijnen dienst! welke heerlijke natuurtafereelen! welke schetsen van een gemoed, door de verschillendste aandoeningen geslingerd! en dit alles dienstbaar gemaakt aan het geliefde onderwerp zijner zangen, Jehova's eer en heerlijkheid. Immers, zulk eene denkwijze ware van den zinnelijken Jood geenszins te verwachten. De algemeene begrippen blijken nog zeer ruw te zijn geweest. Gedurig verviel de natie, zelfs lang daarna, tot afgoderij en beeldendienst; waarvan de oorzaak zekerlijk hierin te zoeken is, dat zij nog weinig denkbeeld van een eenig, algenoegzaam God, schepper en bestuurder van alles, had, maar veeleer neigde, om aan afzonderlijke Godheden des lands te gelooven. En, toen eindelijk dit kwaad, door langdurige tucht en beproeving in ballingschap, was geweken, bleef men echter, gelijk in Jezus tijd, uitwendige naauwgezetheid, in vasten, reinigen en offeren bestaande, voor de ware godsdienstigheid houden. David, daarentegen, dacht edel en verheven over dit onderwerp. Hij moge de volmaaktheid niet hebben bereikt; hij moge de juiste grenzen van verontwaardiging en ijver voor het goede niet altijd hebben onderscheiden, maar in dichterlijke woede vreesselijke vloekpsalmen hebben uitgestort:

geen billijk regter, die hem eene hoogstverlichte denkwijze, voor zijnen tijd, ontzegt.

Dan, Salomo ſtond hem, in dit opzigt, voor het minst op zijde. Wie kent het overſchoon gebed niet, door den koning zelven plegtig uitgeſproken, bij de wijding van den tempel? Het beſchaamt allen, die ooit op den Joodſchen godsdienst, als een bekrompen zamenſtel van Godonteerende gedachten, durfden ſmalen. Wie denkt niet aan zijne Spreuken, die te zamen een' grooten ſchat van zedekundige wijsheid bevatten? Wien ſtaat zijn Prediker niet voor oogen, zoo vol van wijsgeerige aanmerkingen, beſchouwingen des levens en treffende uitſpraken? Ik ontken niet, dat er donkerheden in dit boek zijn, dat het zichzelven ſomtijds ſchijnt tegen te ſpreken, en dat mismoedigheid en twijfelzucht vaak een ſomber en teffens ligtvaardig voorkomen aan hetzelve bijzetten, niet ongelijk aan de zinſpreuk van dien anderen kroonedrager: *eet, drinkt, weest vrolijk; want na den dood beſtaat geene vreugde.* Doch deze natuurlijke duisterheid van een zoo oud geſchrift is door de uitleggers reeds grootendeels opgehelderd; en al die vlekken zouden, in allen gevalle, den glans niet kunnen verdooven der wijsheid van den ſchranderen, ervaringrijken man.

Vader en zoon beide voegden, echter, bij deze verlichte denkwijze, de hoogſte achting voor den openbaren godsdienst.

David was de herſteller der vaderlijke inzettingen, die in velerlei verval waren geraakt. Hij verhief den uitwendigen luister des bepaalden eerdienſtes ten top. Hij nam het hartelijkſte deel in de plegtige opvoering van het heiligdom naar Sion, de plaats, voor hetzelve beſtemd, en onlangs door hem van vijanden gezuiverd. Zijn dichtgeest werd voor een aanzienlijk deel aan dezen dienst gewijd, en nooit ſchooner ontvlamd, dan wanneer hij het hooge genot ſchetſte van te wonen in 's Heeren huis, van op te trekken in vereenigde ſcharen naar zijnen heiligen berg. Zoo lang David leefde, hooren wij van geenen afval der Israëlieten. De geheele natie is bezield met lief-

liefde voor ſtad en tempel, voor Schutsgod en vaderlijke wet, die haar in allen opzigte zoo heerlijk voorgeſteld, en metderdaad kenbaar worden, als ſchoon en zegenrijk.

Wij kennen Salomo, als den tempelbouwer, als den koning, die zelf dit ſtatige gebouw, met eigene gebeden en zegenſpreuken, wijdde. De geſchiedenis vertoont ons den jongeling, drukkende de voetſtappen zijns vaders; en in zijne ſchriften treffen wij een aantal lesſen aan, om in den dienst van Jehova niet te verſlaauwen.

De wijsheid dezer koningen bleek hierin vooral de echte te zijn; een licht, dat niet verblindt en gevaarlijk ſchittert, maar eene lamp voor de voeten, eene zon aan den milden, vruchtbaren hemel. De verwaandheid ſlechts ziet met verachting op datgene neêr, wat de zinnelijke mensch behoeft, wat der groote meerderheid vooral volſtrekt noodwendig is. De Joden, daarenboven, mogten zich beroemen op eenen tempeldienst, die met oneindige wijsheid was ingerigt. Was de natie denzelven getrouw, dan ontvonkte te gelijk hare vaderlandsliefde, dan rezen hare begrippen van zuiverheid en vertrouwen in den dagelijkſchen wandel, dan onthield zij zich van ſchadelijke verbindtenisſen en gemeenzaamheden met de verbasterde naburen. De grondwet van den lande werd dan in eere gehouden; en, met een geloovig oog op de toekomst, ſtreefde de Israëliet moedig vooruit, om eens het licht en de kroon der wereld te worden.

Na dit overzigt is het bijna niet noodig nog te zeggen, dat uitnemende deugden dit vorſtenpaar verſierden. Hoe ongelukkig ook geest en hart ſomtijds geſcheiden zijn, zoodat onze verwondering over grootſche talenten met afſchuw voor ſchandelijke bedrijven gaat gepaard, kunde en deugd naderen toch elkander op ſommige punten, en het is niet mogelijk, dat brave of onzuivere gevoelens in het binnenſte zich onder eenig mom van woorden of daden geheel verzaken. De man, die ſpreekt en ſchrijft, zoo als onze bedoelde helden deden; de koning vooral, die zijne vorſtelijke voorſchriften en inrigtingen, uit eigen' mond gevloeid, op deze wijze zamenſtelt, moet

edele beginſelen en gevoelens aankleven. Geene ſtaatkunde wijst hier altijd het regte pad, of bezit dien invloed, dat de mensch niet ſoms zichzelven, de prins zijnen ſtand en purper vergete. Maar de geſchiedenis heeft ons daarenboven vele trekken bewaard, die deze ſchilderij voltooijen. Aanſchouwt den zoon van Iſaï, in zijne veelvuldige beproevingen. Aanſchouwt hem, tweemaal in de gelegenheid, maar door geene verzoeking bewogen, om zijnen woedenden, onregtvaardigen vijand met éénen ſlag te verpletten. Aanſchouwt hem, in zijnen ouderdom, bij zijne vervolging door een' ontaarden zoon; ſchrikkelijk geſmaad, en te vergeefs tot wraak gehitst. Aanſchouwt hem, als teêrhartig, misſchien al te toegevend, maar toch teffens als zorgvuldig vader en vorst, bij de bemoeijing wegens zijnen opvolger. Aanſchouwt vooral de ganſche ſteile loopbaan, door hem, zonder vreemde aanbeveling en uitwendig geweld, moedig opgeſtreefd, en niet verlaten tot zijn laatſte levensuur. Voorwaar, zonder groote deugden beſtijgt en behoudt men die hoogte niet.

En wat zijnen zoon betreft: is het enkele ſtaal, reeds door ons bijgebragt, als bewijs van eenen grooten geest, niet teffens dat van een deugdzaam, gevoelig hart? Hoort hetzelve geheel, M. H.! Te Gibeon verſcheen de Heer aan Salomo in eenen droom des nachts; en God zeide: „ Begeer, wat ik u geven zal;" en hij antwoordde: „ Nu dan, Heere, mijn God! gij hebt uwen dienstknecht koning gemaakt, in plaats van mijnen vader David; en ik ben nog zeer jong, zoodat ik geene ervarenis van zaken bezitte; en uw dienstknecht is in het midden uws volks, dat gij verkoren hebt, een groot volk, dat berekend noch geteld kan worden, van wege de menigte; zoo geef dan uwen dienstknecht een opmerkzaam hart, om uw volk te rigten, om verſtandig te onderſcheiden tusſchen goed en kwaad; want wie zou anders zulk een magtig volk kunnen regeren?" — Ja, heil het rijk, dat zijnen troon met zulke gezindheden ziet beklimmen! Ook was het geen voorbijgaande droom; maar zijn ganſche leven door bleef Salomo de wijsheid najagen, en weelde noch pracht ontruk-

rukte hem ooit aan het onderzoek der nuttigfte wetenfchappen. Ondertusfchen bloeide de ftaat, de naburen zochten zijne vriendfchap, en geene twisten verdeelden zijn huis. Geene onmatigheid, geene overmeestering door eenige felle drift, ftaat ons van hem aangeteekend. Maar, hoe ook de weelde hem verzadigde, en, naar eigene bekentenis in den Prediker, van de eene tot de andere vermakelijkheid voerde, het befluit is altijd: „nogtans bleef mij mijne wijsheid bij."

Slechts één trek ontbreekt aan het vergelijkend tafereel: zij betaalden beide den tol der menfchelijkheid. Ja, die trek moet aan het geheel, helaas! waarfchijnlijkheid bijzetten: want waar leeft de man, die goed doet en niet zondigt? waar ziet hij zich vooral aan ftormen en klippen blootgefteld, bij een leven vol van allerlei verleiding, en lijdt geene fchade aan zijne ziel? Wij weten, hoe verfchrikkelijk David zondigde; zoodat hij zelfs *nog* eene uitfluiting is van fommigen, die echter hetzelfde, welligt zonder eenig berouw, gaarne zouden bedrijven. Inderdaad, wij verfchoonen zijne misdaad niet; hoewel verrasfing door drift, verlegenheid bij ongelukkig gevolg, verwarring toen hij zich in alles zag teleurgefteld, angst voor goeden naam, voor ftaat en godsdienst, wanneer de zaak openbaar werd, overhaast befluit in het afzenden en al te groote trouw des loozen dienaars in het volvoeren van zijn bevel, misfchien niet krachteloos voor het onbedorven harte zouden pleiten. Wij verfchoonen haar niet; hoewel de begrippen van den tijd, de begrippen in het bijzonder van eenen Oosterfchen monarch, en zijn regt op elken onderdaan, met de verleiding der weelde en het geftel van eenen man als David zamenftemmen, om ons oordeel te verzachten. Wij behoeven hem niet te verfchoonen; hij zelf heeft het niet gedaan; de Heer heeft het in den man naar zijn harte geenszins verfchoond: maar zwaar is de tucht geweest, die den ongelukkigen vader, na dezen tijd, in zijn huis, door zijne eigene kinderen, heeft getroffen.

Ook Salomo werd zijnen pligt ongetrouw. Meer en

meer aan pracht en weelde toegevende, tegen de letter der wet zelve, geraakte hij verward in zijne eigene netten. Ingenomen met de vermakelijkheden van den *harem*, waar vrouwen van allerlei landaard zijne betooverde zinnen boeiden, vergat hij het ſchoonſte deel van zijnen Israëlitiſchen koningspligt. De afgoderij ſtak vermetel het hoofd omhoog. De ontzettende Molochsdienst zelfs, die eigene kinderen ten offer vordert, durfde de hoofdſtad naderen. En het ſchijnt, ook de koning vierde met zijne vrouwen feest, ter eere van Goden, die de pracht, de kunst en den wellust, niet min dan hij zelf, in hunne vereering beminden. Wat daarvan het gevolg moest zijn, is niet moeijelijk te berekenen. Eeuwen waren noodig, om de zaden, welhaast welig opgeſchoten onder een volk, tot dezelfde ondeugd geneigd, volkomen uit te roeijen. En wat na Salomo's dood onmiddellijk zij gebeurd, is algemeen bekend. Ja, ſchoon wij op de ſtem van muiters niet mogen letten, die over zware lasten klagen, daar wij zelfs de jaloerschheid op Juda, als den koninklijken ſtam, uit de geſchiedenis kennen, het lijdt echter geen twijfel, dat overdaad ten hove, ſlappe toegevendheid in den koning, en ſchending van eigene majesteit in die der grondwet van den ſtaat, regtſtreeks tot oproer voeren. De geſchiedenis zelve verzwijgt ons de beginſelen van dit kwaad, nog bij des konings leven, niet.

Zietdaar dan den ſchoonen bloei des Joodſchen ſtaats, gedurende de vrij lange regering van twee groote vorſten; doch ook reeds weêr ter verwelking neigende, eer de laatſte, zelf te ſpoedig oud, nog van het tooneel is afgetreden! Zietdaar die twee vorſten, naast elkander geplaatst door gelijke, ſchoon niet onbezoedelde, voortreffelijkheden! Gaan wij nu over, om het verſchil van beider geest en karakter op te ſporen, ten einde elk op zijne eigene waarde des te beter te ſchatten.

Behoudens de aangewezene overeenkomst, als ſchrandere, letterminnende, verlichte en godsdienſtige mannen, kan men naauwelijks meer verſchillen, dan David en Salomo. Bij zoo vele deugden ſchijnen zij ſlechts ééne zwakheid

heid met elkander te hebben gemeen gehad, welke echter nog op geheel verſchillende wijze werd ingevolgd. Trouwens, zoo gelijkheid van omſtandigheden grootelijks medewerkt, om den zoon naar zijnen vader te vormen, die grond heeft hier geheel niet beſtaan. David, al vroeg in het veld gezonden, om de kudde zijns vaders te weiden, gewende van jongs af aan moeite en gevaar. Daarna in den krijg opgeleid, als balling genoodzaakt op zijn zwaard te leven, als koning jaren lang gewikkeld in de zwaarſte oorlogen, groeide hij, tot diep in zijnen mannelijken leeftijd, als onder den open, ruwen hemel op. — Salomo, daarentegen, was een koningszoon, geboren toen reeds het rijk van allen kant rust begon te erlangen, en rijkdom en overvloed bijeenſtroomden te Jeruzalem. Hij groeide op onder de palmen des vredes, bij het genot van ſtille rust, onder geſprekken en leidingen, die de wijsheid, den godsdienst, de kunſten zullen hebben ten doel gehad. Althans geen krijgshaftige Joab, maar een godvruchtige Nathan oefende zijne ſchreden op de levensbaan. David zelf ſchijnt te hebben ingezien, dat de toeſtand van Israël en zijn huis voortaan meer beleid des vredes dan des oorlogs vorderen zou.

En inderdaad, beſchouwt den eerſten, hetzij als regent, als ſchrijver of als mensch; hoe gloeit alles door een hemelsch vuur! Van daar hij leeuwen en beeren velt in vroege jeugd, tot daar de ſmaad van Israël hem ontvlamt, om zich met eenen reus te meten; van daar de maagdenrei zingt: „Saul heeft zijne duizenden verſlagen, maar David zijne tienduizenden!" tot daar hij zich zet op den troon der twaalf ſtammen, en dien ontzag naar allen kant verwekt, wijkt het overwinnend zwaard uit zijne handen niet. Hij ſchittert overal, als een held van den eerſten rang; en zijne krijgsdeugd ware genoeg, om hem den naam van *groot* te doen dragen. Maar niet minder zijn zijne verdienſten, als dichter en zanger. Zijne liederen vervulden gansch Israël, weêrgalmden in den tempel, en zullen het laatſte nageſlacht verkwikken. Nu zachtelijk golvende, dan bruiſende van hartstogt en grootsch

in

in de vertooning der Goddelijke majesteit, vloeiden zijne woorden, als een ſtroom, rijkelijker, dan van eenigen anderen zanger. De natuur en het menſchelijk hart leenden hem ſchoone kleuren tot deze ſchilderijen; doch haar afgetrokken onderzoek, gelijk de wijsgeeren plegen, boeide nooit dien vluggen geest. Hij is het meest zijn eigen onderwerp; of het is Israël, in wiens naam hij ſpreekt; ſchoon hij ook ſomtijds alle de volken, alle de voorwerpen, de heuvelen en de bergen oproept, om hunnen Schepper te loven. Uit dezen hoofde, uit deze beſchouwingen van zijnen eigen' levensweg, kennen wij hem welligt beter, dan bijna ooit eenen ſterveling. Doch ik noodig u, M. T., om die geſchiedenis van zijn hart met aandacht gade te ſlaan. Dan zult gij zien, dat gevoel en aandoenlijkheid zijn ganſche geſtel te zamen weefden. Dan zult gij zijne gewaarwordelijkheid, zijnen ſmaak opmerken voor alwat groot of ſchoon en heerlijk is. Vandaar zijnen vloek tegen Jehova's vijanden. Vandaar zijnen val zelven. Maar vandaar inzonderheid zijn levendig beſef van ſchuld, zoodra Nathan hem uit zijne ſluimering heeft opgewekt; zijn diep en aanhoudend berouw en vernedering onder Gods ſlaande hand. Voorwaar, wie dezen man veracht, ik vraag hem, hebt gij zijne Pſalmen gelezen? kent gij de taal van het hart? hebt gij ooit zóó gebeden? ſtaat de ſtem van pligt en afhankelijkheid aldus met vurige letters in uw binnenſte geteekend?

Maar nu zie men den zoon! Hij ſchijnt inderdaad een voortreffelijk ſtaatsman te zijn geweest. Zijne Spreuken zelve getuigen daarvan. En valt het ons al moeijelijk, het doelmatige of noodzakelijke van ſommige daden te beoordeelen; de handhaving van zijn gezag bij alle tegenkanting, die van de waardigheid des rijks, ja deszelfs uitbreiding en verrijking door bloote onderhandelingen, verbieden daaromtrent allen twijfel. Maar nimmer nam hij het zwaard in handen. Nooit toonde hij eenigen lust, om zijn gezag ook op het oorlogsveld te doen gelden. Desgelijks duiden ook zijne ſchriften veel meer wijsgeerig nadenken, dan dichterlijke warmte aan. Wat is ſchooner, dan

dan zijn gebed, reeds genoemd, dan zijne lessen aan het hoofd van den Prediker? En, hoewel ook de Spreuken eene dichterlijke kleur dragen, welke de geest van dien vroegen leeftijd overal vorderde, wie bewondert niet vooral den onderzoeker, den wijzen, diep ervaren' man, in deze zijne schriften? Hij moge daarentegen al enkele Psalmen gedicht hebben, als uit navolging van zijnen achtbaren vader; de poëzij schijnt voor hem veeleer een spel der dartele verbeelding te zijn geweest, gelijk de bevallige, maar zachte tafereelen van zijn herderlijk minnedicht ons mogen leeren. Trouwens, de geheele man is David niet. Het hoofd heeft bij hem eene blijkbare meerderheid op het hart. En, zoo zijne afwijkingen ons onmiddellijk gevoel van afkeer minder gaande maken, zij waren althans, in de gevolgen voor het geheele rijk, voorwaar niet minder te achten. En is hij ooit van zijnen val weêr opgestaan? Heeft hij berouw, gelijk zijn vader, getoond, en zich ten laatste ontscheurd aan de banden der zonde? Men houdt veelal het boek, den Prediker, voor een bewijs dezer bekeering. Daartoe voert men ons, als tot de geschiedenis van 's konings hart; dat moet ons hier de Psalmen van David vergoeden. Dan, helaas! welk eene vergoeding! Daar zit hij neder, en overziet zijnen weg, en berekent, dat zijne najagingen het bedoelde niet hebben bereikt. Daar cijfert hij, en maakt de slotsom op, dat bedaard genot, dat stille bewandeling van het deugdenpad welligt nog veiligst leidt tot levensgeluk. Daar vorscht hij na, of ook misschien nog eene andere toekomst de ongelijke bedeeling, naar deugd of ondeugd, vereffenen zal: en de twijfel schijnt met de overtuiging te worstelen. In één woord, daar vertoont zich ons de diepdenkende geest; de man, die, zelfs in zijne weifeling op het pad der waarheid, onze bewondering ligtelijk verdient. Maar de echt boetvaardige, de warm godsdienstige, de zuiver deugdlievende, omdat het deugd, en gebod van den Heilige en Weldadige, is; ach! te vergeefs zoeken wij hem in deze schoone tafereelen.

En

En hiermede is onze taak afgewerkt. Wij hebben de verſtrooide trekken uit uw geheugen opgezameld tot eene wat levendiger ſchilderij. Is althans onze poging geſlaagd, dan ſtaan u twee beelden voor den geest, opmerkelijk om ſchoonheid en kracht, de zuilen eener welvaart en grootheid, zoo als het vaderland dier mannen voorheen noch daarna immer zag, doch geen van beiden vlekkeloos. De een ſchijnt u een ſtout en vurig jongeling, edel, maar woest, wanneer zijne hartstogten bruiſen. De ander is met den mantel der wijsheid omhangen, zittende op zijnen vasten troon, te midden van rust en overvloed; maar de weelde heeft hem reeds verzwakt, en zijne geheele houding ſtelt den afloop der bereikte grootheid voor. Zij kunnen ons den ſtaat des menschdoms, van ieder volk, en grootelijks van elken bijzonderen perſoon, afbeelden. Hier is ruwheid; daar is weelde. Hier brandt een geſtadig vuur, en zijn alle ſnaren geſpannen; daar wordt koelheid en verſlapping waargenomen. Indien er gebreken moeten zijn, wèl ons dan, dat niet bij allen dezelfde beſtaan! Denken wij inzonderheid niet, dat de onze alleen verſchoonbaar, de andere alleen verachtelijk zijn. Trachten wij liever naar een billijk evenwigt. — Doch, deze algemeene aanwijzing zelve is onvoldoende, daar de wijziging zoo velerlei en de rangſchikking moeijelijk is. Beſchouwt dan liever, M. T., den Oneindige als een zuiver licht, in vele ſtralen gebroken en verdeeld, die elken redelijken ſterveling kenmerken, en tracht hoe langer hoe meer te vorderen van de duisternis tot het licht!

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

VIII.

De Hypochondrist.

Gisteren ben ik overtuigd geworden, dat de vriend gelijk had, waarvan GELLERT verhaalt, dat hij een' va-

vader raadde, zijn' zotten zoon tot Doctor te laten ſtuderen. Het is mij duidelijk gebleken, dat men, bij eene eenigzins drukke praktijk, naauwelijks een man van gezonde herſenen blijven kan, en dat men dus, dezelve misſende, van veel moeite en zorg ontſlagen is. Ik werd, voor het eerst, bij onzen nieuwen Dominé gehaald. Daarhenen gaande, wil ik wel bekennen, dat ik, in mijne verbeelding, reeds eene beſlagene tong zag, en niets deed, dan alle mij bekende voorſchriften van braakmiddelen door mijn hoofd te halen. Ik kon mij naauwelijks een' Geestelijke voorſtellen zonder ſlijm op den krop van de maag. Hoe ſtond ik dus te kijken, toen ik, binnentredende, een' man voor mijne oogen zag, die, op het uiterlijke geoordeeld, ééns in de veertien dagen ſcheen te eten! De omtrek van een menſchenligchaam zat, tusſchen een' ſtapel boeken, met inſpanning op een pillendoosje en een fleschje met pepermuntwater te kijken. De groote, levendige oogen heetten mij vriendelijk welkom, en wenkten mij te gaan zitten. Naauwelijks zat ik, of, met eene klagende, half gebrokene ſtem, gaf hij mij te kennen, dat hij ſedert eenige dagen verſchrikkelijk door de winden geplaagd werd, en mij alleen verzocht had te komen, om hem te raden, wat hij best daartegen gebruiken zou, zijne gewone pillen, of pepermuntwater. Daar zat ik nu met het mes op de keel: want de man keek mij zoo ſcherp aan om een antwoord, als een ſtraatroover, die iemand de beurs afperst. Evenwel, meenende op eigen grond te zijn, daar het mijn beroep gold, zette ik mij in postuur, om, eer ik tegen de winden te veld trok, mij van derzelver beſtaan te verzekeren. Maar het was op zijn best, dat ik tong en pols kon onderzoeken. Al wat ik vroeg en weêrvroeg, was te vergeefs. Dominé kwam altijd op zijne winden terug, waarvan hij mij geheele geſchiedenisſen wist te vertellen, zoodat ik over mijne eigene onwetendheid verſteld ſtond, en bijna verdrietig werd op mijne leermeesters, die mij veel geleerd hadden van het zamenſtel van 's menſchen ligchaam, en van deszelfs ge-

ſteld-

ſteldheid in gezondheid en ziekte, maar niets van de winden.

Gemelijk, dat ik in mijn' gewonen Meestersloop geſtuit was, en niet op mijn gemak kon vragen, voelen en tasten, zien en weêrzien, vóór ik mijn orakel uitſprak; daarenboven verlegen, wat te doen, greep ik onwillekeurig naar het pillendoosje, zoo als een ſchooljongen zijn' hoed in de hand draait, als hij voor den ſchoolöpziener ſtaat. Dominé, welligt denkende, dat ik mijne keus op de pillen bepaald had, geraakte eensklaps in vuur, en beweerde, dat het pepermuntwater oneindig beter was voor de winden. Mijn eerſte ſtelregel is, om nooit een' patiënt zijn' zin te geven; ik zette het dus op de pillen. Het gevolg van dit gekibbel was, dat Dominé beſloot, beide te gelijk te nemen, hetwelk hij ook oogenblikkelijk bewerkſtelligde. Ik nam hierop, denkende dat mijne taak meer dan volbragt was, mijn' hoed; maar werd in mijne buiging geſtuit door de vraag, welke uitwerking deze zaamvereenigde middelen konden hebben, en welke voorzorgen er in dit en in dat en in alle mogelijke gevallen genomen dienden te worden; want de man ſloeg niets over, en ik moest meer vragen beantwoorden, dan toen ik voor de Heeren der Commisſie ſtond. Eindelijk werd ik ontſlagen, met vriendelijke dankzegging voor mijne genomene moeite, en dringend verzoek, om dien avond nog eens weêr te komen.

Dat was mij bij een' boer nog nimmer gebeurd, zoo op artikelen gevraagd te worden, en dan nog heen te gaan, zonder een tittel wijzer te zijn, dan ik gekomen was! Dikwijls zijn mij de ziekten mijner patiënten zeer duister, zoodat ik, in den eigenlijken zin, niet weet, wat te doen. Doch dan houde ik mijne vrijheid, en doe niets. Maar hier werd mij eene ziekte geheel opgedrongen en het geneesmiddel afgeperst. Ik ſchudde dan ook mijn hoofd, tot dat ik er moede van werd; en, te huis komende, zat ik te kijken, alsof ik mijzelven onder weg verloren had.

Ik kon het mij maar niet in 't hoofd zetten, dat een man van verstand, die het niet wagen zal zijn schoenmaker de wet voor te schrijven, het in geene bedenking neemt, zijnen Geneesheer minder dan den geringsten handwerksman te vertrouwen. Een timmerman mag de schaaf ten minste zoo in zijne hand houden, als hij geleerd heeft; terwijl een Arts eene maagziekte voor eene borstkwaal moet aanzien, of een bittertje ter opwekking der appetijt voorschrijven, wanneer er een braakmiddel noodig was, indien het den lijder slechts zoo goeddunkt. Ik zie nu wel in, dat dit een gevolg is van de angstvalligheid, waarmede sommigen op hun ligchaam letten, zoodat zij bijna meten, hoeveel zij dagelijks wateren, en een naauwkeurig register houden van de veranderingen, welke eene andere ontlasting vertoont. Had ik zulks toen maar geweten! Maar nu ging ik, 's avonds, niet zonder angst naar onzen Leeraar, en stond wel tienmaal in bedenking, of ik aan de schel zou trekken, of niet. De deur opengaande, trof het mij, dat ik een zeer levendig gesprek hoorde. Ik trad binnen, en vond een talrijk gezelschap, in het midden van welk Dominé mij, met een opgeruimd gelaat, noodigde plaats te nemen. Waar de winden gebleven waren, weet ik niet; de man was zoo gul en zoo druk, dat ik, na menig pijpje gerookt te hebben, eindelijk mogt optrekken, zonder iets verder van winden of pillen of pepermuntwater gehoord te hebben.

IETS, OVER DE WORDING DER MUGGEN.

In het Mengelwerk van dit zeer geacht Tijdschrift voor Julij 1821, No. IX, las ik, bij het aldaar aangeprezen middel tegen de muggen, bl. 431, onder anderen het volgende: „In welk verband intusschen de wording dezer diertjes tot het water sta, heeft mij niet mogen gelukken bij Natuuronderzoekers verklaard te vinden, noch ook zelf door onderzoek te ontdekken." Af dadelijk, nadat ik dit gelezen had, zocht ik eenige waarnemingen

op, door mij vóór jaren gedaan, in een koelvat, behoorende tot een' toestel, voor het destilleren geschikt, en waaruit vele muggen voortkwamen; dan, alvorens die waarnemingen af te schrijven, onderzocht ik, in mijne tegenwoordige woning, een met lood belegd plat, op hetwelk, door deszelfs ligging, voor een gedeelte het water blijft staan, mij herinnerende, de diertjes, waarvan nader, op eene soortgelijke plaats te hebben ontdekt. Tot mijn genoegen vond ik op hetzelve, met 2 à 3 duim water bezet, de diertjes, welke ik nù ga beschrijven. — Om van den volwassen' staat, eer zij de na te meldene verandering ondergaan, te beginnen, hebben dezelve ruim de lengte van eene gewone mug, en zijn van eene donkergraauwe kleur; de kop is veel dikker dan het ligchaam; aan beide zijden rond uitloopende, met eene vooruitschietende kleinere rondheid, waarin men twee oogen en den mond onder een gewoon mikróskoop duidelijk ziet, ontdekkende men dan tevens de doorschijnendheid van geheel den kop, met eenige lichte vlakken; het ligchaam loopt voorts evenwijdig lang uit, en eindigt in een' staart, die verdeeld is in zes deeltjes, het voorkomen hebbende van vleugeltjes van kleine vliegen; het ligchaam vertoont zich mede doorschijnend, loopende echter daardoor, zoo lang hetzelve is, eene zwarte streep, doch waarop, evenwijdig van elkander geplaatst, 5 à 6 lichtbolletjes of doorluchtige scheidingen zich vertoonen; op verschillende plaatsen ziet het gewapend oog eenige stevige haartjes, 3 à 4 bij elkander, uit het ligchaam steken. In het geheel heeft het diertje, wat de gedaante betreft, veel van eene rups; toen ik hetzelve voor het eerst zag, noemde ik het een waterrupsje: voorts heeft het nog één deel, waarin het met de rupsen gelijk staat, en waarvan mijn diertje veel nut heeft; dit is, aan het achterste gedeelte van het ligchaam, op de bovenzijde, een vrij lang en met het bloote oog duidelijk zigtbaar uitsteeksel: waartoe dit diene, zal nu blijken, als ik de beweging van het diertje beschrijve. Zoo als ik voorheen en nu weder bij mijne opgevangene diertjes heb opgemerkt, is derzelver liefste en

ge-

gewone positie, aan de oppervlakte des waters te hangen aan het uitsteeksel, zoo even vermeld, in eene schuinsche rigting; met het hoofd naar beneden; bij de minste beweging van het water, of stooting aan het fleschje, laat het los; snelt met kronkelende bewegingen, eenigzins gelijk aan het bekend rood waterwormpje, naar beneden, en blijft daar, tot alles rustig is, wanneer het, of weder kronkelend of soms schuins opschietende, altijd den kop nederwaarts houdende, naar boven komt, om, hangende aan het uitsteeksel of buisje, rust en misschien lucht te genieten; ik noem dit een buisje, omdat ik, het diertje eens bij den avond op een glaasje onder het mikroskoop beschouwende, in eenig water zich wentelende, uit dat uitsteeksel tweemaal een lichtbolletje van ongemeenen glans zag voortschieten, hetgeen waarlijk verrukkend was. — Toen ik mijne diertjes opving, waren er bijna volwassene in, en eenige veel kleinere; de laatste zijn dan lichter graauw en in dezelfde gedaante zich vertoonende, al zijn ze even voor het oog zigtbaar. Nog moet ik melden, dat, als dit diertje zich op den bodem van de plaats, waar het zich bevindt, ophoudt, het met den mond voedsel schijnt te zoeken, en zachtjes langs den bodem voortschiet: of dit voedsel uit de nederzakkende stof des waters bestaat, of uit iets anders, is mij onbekend.

De vroegere of eerste wording dezer diertjes na te sporen, is mij tot dusverre niet gelukt. Ik ga dus over tot de gedaanteverwisseling, welke de beschrevene diertjes ondergaan. — Na den verkregen' wasdom, gaan zij over in een' staat van beknelling. Gaarne had ik het punt van die verandering waargenomen, maar dit is mij nimmer gelukt; genoeg, men ziet dezelve in eene zaamgebogene houding; het bovenste gedeelte des ligchaams zit geheel in een vliesachtig omhulsel, door hetwelk men het hoofd met de oogen duidelijk, zelfs met het ongewapend oog, ziet, en twee verhevenheden of horentjes steken door het hulsel heen; het achterlijf schijnt bevrijd, doch te zamen gebogen, en het diertje hangt met het ruggetje aan de

oppervlakte des waters: bij de beweging des waters, die echter sterker dan te voren moet zijn, om het diertje van houding te doen veranderen, begeeft het zich, als onwillekeurig, doch met inspanning van krachten, in eene springende gedaante naar beneden, en oogenblikkelijk is het weder boven, als werd het door de lucht aangetrokken. In het omhulsel, waarin, als gezegd is, het voorste gedeelte van het ligchaam is gewikkeld, wordt het diertje voor deszelfs verdere bestemming geformeerd, en de aangroeijing van vleugels, pooten, angel, pluim enz. daargesteld; want binnen de drie dagen, nadat hetzelve in dezen staat heeft verkeerd, is dit opmerkenswaardige schepseltje eene *mug;* het omhulsel drijft op het water, en het diertje, dat nog vóór weinige minuten niet anders dan in dit element kon leven, zou nu daarin deszelfs dood vinden. Men ziet het nu herschapen diertje op zes pooten boven op het water staan, en kort daarop wegvliegen. Het tijdstip dezer verandering konde ik nu niet waarnemen. In het wijdmondig fleschje, waarin ik de diertjes had opgevangen, en waarover ik een gaasje had gebonden, zag ik de muggen aan het gaasje zitten, of aan den bovenrand van het fleschje. Maar toen ik, vóór eenige jaren, dit alles in een koelvat waarnam, zag ik menigmaal, op de oppervlakte des waters, het diertje, als een in een vlies gekleed poppetje, regtop staan, — daarna de mug, en naast dezelve het omkleedsel.

Na deze mijne gebrekkige waarnemingen te hebben medegedeeld, zal ik ten slotte hier bijvoegen: 1. Dat het mij bijna onmogelijk toeschijnt, dat geen der Natuuronderzoekers deze wording der muggen zoude geweten of beschreven hebben. Aan een' geleerden vriend mijne bevindingen mededeelende, zond dezelve mij het 7de vervolg der brieven van A. VAN LEEUWENHOEK, met aanwijzing van bl. 154, waar die geleerde man melding maakt van diertjes, door hem uit slooten en greppels verzameld, waaruit muggen voortkwamen, doch zonder vermelding van zijn verder onderzoek, behalve alleen van de angels der muggen. — 2. Dat er uit mijne diertjes twee-

derlei soort van muggen voortkomen; dezulke, die eene soort van vederbosje, als ik het zoo noemen mag, voor den kop dragen (en misschien mannetjes-muggen zijn), en dezulke, die dat niet hebben. — 3. Dat de muggen bij donker en vochtig weder meer in getale moeten zijn, dan in drooge en warme zomers. Immers, toen ik mijne muggediertjes op het voorgemelde plat verzamelde, waren het donkere, regenachtige dagen; daarop volgden eenige zeer warme; een der fleschjes, waarin zij zich bevonden, stond op eene plaats, waar de namiddagzon ruim twee uren had geschenen, en bij mijne tehuiskomst des avonds waren mijne diertjes alle, op de warme oppervlakte liggende, dood. Ik ging naar mijn plat, waar de zon nog korter hare stralen, wegens de ligging, had geschoten, en het water bloedwarm had doen worden, en ik bevond de meeste omgekomen; eenige weinige hadden zich gered op eene plaats, waar slechts een half duim water stond en geen zonneschijn kon komen; doch den volgenden dag waren zij alle dood: wanneer dus het water, waarin zij zich onthouden, bloedwarm wordt, moeten zij sterven. — Eindelijk, 4. moeten de muggen nog op andere wijzen in de vochtigheid voorttelen. Een vriend verhaalde mij, dat, eenige jaren geleden, in een' zeer vochtigen kelder, nu gedempt, door hem waren ontdekt eene menigte aan het verwelf hangende vliezen, welke, daar afgedaan zijnde, elk derzelve eene mug in zich bevatte: of nu dit eene andere soort geweest zij, kan ik niet bepalen.

Ik eindig met den wensch, dat deze onvolkomene bijdrage tot de wording, of liever de ontwikkeling, der muggen een' kundigen Natuuronderzoeker moge opwekken tot naauwkeuriger en vollediger proefnemingen!

Middelburg, den 29 Aug. 1821.

C. S.

WEGROOVING VAN EEN AMERIKAANSCH HUISGEZIN, IN DEN NIEUWEN STAAT VAN MISSOURI, DOOR DE WILDEN.

In het jaar 1814, dus verhaalt de vrouw, die de hoofdperſoon dezer gebeurtenis is, trok mijn man, JAMES LEWIS, met zijn gezin uit *Georgië* op, om een ſtuk lands te gaan in bezit nemen en te ontginnen, dat hij verkregen had op twee uren afſtands van het fort *St. Louis*, niet ver van de grenzen, welke bij het laatſte verdrag tusſchen de *Indianen* en de *Amerikaanſche* ſtaten waren vastgeſteld. De vrees, van door de *Indianen* kwalijk te zullen worden behandeld, hield ons negen maanden lang in het fort zelf terug. Om ons echter volkomen gerust te ſtellen, en daardoor hunne afſchuwelijke oogmerken te zekerder te kunnen uitvoeren, gedroegen zij zich ten uiterſte vriendelijk; en eenige onzer landgenooten waren dwaas genoeg, zich hierop te verlaten. Mijn man behoorde almede daaronder. Na het verlaten van het fort ging hij terſtond naar de verkregene landſtreek, liet een houten huis derwaarts brengen en oprigten, ruim genoeg om ons en onze drie kinderen met gemak op te nemen. Hier leefden wij zeer gerust tot op den 21 Mei 1815, welke nacht voor ons een nacht der verſchrikking was. Kort na middernacht werden wij door een hevig kloppen aan de huisdeur gewekt. LEWIS ſtond, zonder iets kwaads te vermoeden, op, en opende de deur; ik hoorde hem echter in hetzelfde oogenblik roepen: „De *Indianen! de Indianen!*" Dit zullen waarſchijnlijk tevens zijne laatſte woorden geweest zijn; want een aantal *tomahawks* (bijl- of knodsſlagen) hadden hem van het leven beroofd. Ik wilde, ijlings opgeſtaan, met het jongſte mijner kinderen, een meisje van acht maanden, dat nog aan de borst was, ontvlugten; doch de wilden lieten mij hiertoe geen' tijd. Zij ſtoven in mijne ſlaapkamer, verhieven een vreesſelijk geſchreeuw, en, zonder op mijne ſmeekingen te letten, dreigden zij door hunne gebaren,

mij

mij te zullen dooden, bijaldien ik het wagen durfde, mij tegen hen te verzetten. Ik werd hierop, met mijnen zoon van 16, en mijne oudste dochter van 10 jaren, uit het huis gehaald, 't welk zij, na alles, wat van eenige waarde daarin was, geroofd te hebben, in brand staken. Mijnen ongelukkigen echtgenoot sneden zij het hoofd af, en wierpen zijn lijk in de vlammen.

Omstreeks drie ure in den morgenstond maakten zich onze beulen gereed om naar hun verblijf terug te keeren, nadat zij hunnen buit in pakken verdeeld, en ons slechts het allernoodigste ter bekleeding gelaten hadden; welk verblijf omtrent 40 uren ten oosten van het fort *St. Louis* verwijderd was. Wij hadden evenmin hoeden als schoenen, en mijnen zoon, wien men niets dan een hemd en pantalon gelaten had, werden de handen op den rug gebonden, terwijl een der wilden het einde van het touw in de hand hield, om hem, even als een beest ter slagtbank, te drijven. Zijne oudste zuster werd desgelijks gebonden; en de jongste moest ik, in eene deken gewikkeld, op den rug dragen. Voor en achter ons ging een *Indiaan* met eene opgeheven strijdknods, gereed, ons, bij de eerste poging om te ontvlugten, af te maken. Gedurende de eerste drie uren gingen wij zeer haastig, waartoe de wilden ons noodzaakten, dewijl zij vreesden, dat deze roof in het fort *St. Louis* bekend, en zij nagezet mogten worden. Nadat wij omtrent zeven uren hadden gegaan, hielden de wilden rust in eene moerassige streek, waar zij vuur ontstaken en vleesch braadden, van hetwelk zij echter aan mij en mijne arme kinderen zeer kleine portiën uitreikten. Trotsch op hun geluk, en dewijl zij zich thans veilig achtten, deden zij het bosch van hun vreugdegejuich weêrgalmen. Wij bleven hier ongeveer twee uren, waarna zij het vuur weder bluschten en wij verder togen. Tegen zonsondergang hielden zij ter tweedemale stil, en maakten hunne schikkingen tot het nachtverblijf. Hoezeer zonder eenig ander dak dan de hemel, of eenige andere peluw dan de aarde, hadden wij echter aan de vermoeijenissen van den afgeloopen dag eenige

uren slapens te danken. Met het krieken van den morgen dwongen de wilden ons, de reis verder voort te zetten, nadat zij ons vooraf iets van het ontbijt gegeven hadden, dat zij den avond te voren hadden toebereid.

Gedurende deze geheele reis blootshoofds en te voet moetende gaan door donkere bosschen, midden onder de moordenaars van mijnen man, wiens schedel zij als overwinningsteeken medevoerden, met mijne beide kinderen, als gevangenen gekluisterd, ter wederzijden, en met het derde aan de borst, die door overdrevene inspanning bij weinig voedsel schier geheel verdroogd was, door ruwe behandeling, doodelijken angst en bittere droefheid bijna bezweken, kan mijn toestand, in deszelfs geheele verschrikkelijkheid, alleen door moeders gevoeld worden. Het geschrei van mijne arme zuigelinge, en de klagten mijner beide andere kinderen, wien het smartte, dat zij alléén niet voor mij dit lijden torschen konden, moest ieder ander menschelijk hart treffen; deze wreedaards, echter, gevoelden geen het minste medelijden.

Op den derden dag was ik zoo zeer verzwakt, dat ik alle uren genoodzaakt was, de *Indianen* te smeeken, mij eenige oogenblikken te laten uitrusten, wanneer ik mij op den stam van een' boom of op een' steen nederzette. Den nacht bragt ik gewoonlijk slapeloos door, onder pijnigenden angst en vrees, dat ik den volgenden dag niet verder zou kunnen voortgaan, en alsdan onder hunne strijdkolven den geest zou moeten geven. Er bleef mij inderdaad niets anders over, dan het einde mijner ellende alleen van den dood te verwachten; en ik zou dien voorzeker als iets wenschelijks hebben aangezien, zoo ik de allerverschrikkelijkste gedachte had kunnen verwijderen, van mijne kinderen alleen te moeten achterlaten in de handen der barbaren, die het bloed huns vaders gestort hadden.

Op den vierden dag begonnen wij onzen togt, geheel omgeven van een' kouden nevel, die ons den ganschen nacht bedekt had; ik gevoelde echter mijne krachten gesterkt en als verdubbeld, waarvoor ik, hoe ellendig ook

mijn

mijn toestand en vooruitzigt was, den Hemel opregtelijk dankte. Op dien dag leidden wij negen uren af. De nacht, die op deze vermoeijenis volgde, werd een der vreesselijkste. De eerste helft verliep onder de dikste duisternis, door tallooze bliksemstralen verlicht, waarop donderslagen volgden, zoo als ik ze nog in mijn leven niet gehoord had. Op dit onweêr volgden stortregens. Gedurende al deze verschrikkelijkheden der natuur, waartegen wij geene de minste bescherming hadden, drukte ik mijn kind aan mijne borst, hoezeer het nog naauwelijks scheen adem te halen, en mij de hoop zelfs niet meer liet, om het nog tot aan den volgenden dag bij het leven te houden.

Die dag brak met den heerlijksten glans aan; en het scheen, alsof de Hemel, die ons tot hiertoe beschermd had, ons heden bijzonder gunstig wilde zijn. Wij hadden echter op dezen dag, den vijfden onzer reis, behalve van vermoeijenis en honger, zeer veel van de doornen en struikgewassen te lijden, die overal den weg bedekten, en ons, bij het gemis van schoeisel, de voeten deerlijk wondden. Bij het ondergaan der zon zagen wij eindelijk het dorp, 't welk het doel der reize en onzer vermoeijenissen was. Het heugelijk berigt onzer aankomst werd door twee *Indianen* derwaarts gebragt. De overige negen, die bij ons waren, hielden stil, ten einde ons op te tooijen en te versieren, gelijk zij altijd gewoon zijn hunne gevangenen te doen, vóór zij die tot hunne woningen doen naderen. Zij besmeerden ons derhalve thans met *rocou*, gemengd met beerenvet. Toen wij zoo verre genaderd waren, dat zij door hunne landslieden konden gehoord worden, verhieven zij een vreesselijk geschreeuw, 't welk door dezen beantwoord werd, en waarvan de bedoeling scheen te zijn, hen tot onze ontvangst voor te bereiden. Wij vonden hen dan ook allen, met stokken gewapend, aan den ingang des dorps bijeenverzameld, eene dubbele rij uitmakende, door welke wij gaan moesten, waarbij elk dier wreedaards ons bij de hand nam en sloeg. Mijn arme zoon vooral werd zoodanig toegesteld, dat hij naauwelijks eenig blijk van leven toonde. Hoe gelukkig zouden wij geweest zijn, bijaldien deze mishandeling een einde aan ons lijden hadde gemaakt; doch, daar de *Indianen* ons voor nog grootere sparen wilden, waren zij omzigtig genoeg van ons geene enkele doodelijke wond toe te brengen.

Het grootste der jammeren, dat mij treffen kon, was het

gemis van mijn kind, 't welk men mij ontnam, en eener oude leelijke *Indiaansche* vrouwe, die, zoo als ik naderhand ontdekte, korteling haar eigen kind verloren had, ter vergoeding gaf. Mijn zoon en mijne dochter werden naar verschillende kanten weggevoerd, en, daar zij zich niet van mij wilden laten scheiden, met geweld uit mijne armen gescheurd, terwijl men met opgehevene strijdkolven hun den dood dreigde. De plaats, voor mijnen slavendienst bestemd, was eene soort van hut, *wigwam* genaamd, die echter, gelijk men zich ligtelijk verbeelden kan, niets van dat alles bevatte, wat iemand, aan de gemakken des beschaafden levens gewoon, noodig keuren zal; doch dit kwam bij mij in geene de minste aanmerking tegen de scheiding van mijne kinderen, die, zoo het scheen, wel voor altijd zijn zou. Zoo dikwerf de gedachte hieraan in mijnen geest opkwam, konde ik mijne tranen niet wederhouden; hetgeen dan mijnen wreeden meester en zijne nog wreedaardiger huisvrouw of bijzit slechts bewoog, mij nog harder te behandelen. Wanneer ik hen bad, mij nog eenmaal mijne kleine te laten wederzien, dan antwoordde men mij lagchende, dat het reeds lang den honden tot voedsel gegeven was; dat zij hun best wilden doen om den schedel magtig te worden, om denzelven in de *wigwam* op te hangen, ten einde ik dien dan altijd zou kunnen zien!... Op deze wijze bedachten deze beide onmenschen alles, wat mogelijk was, om mijn lijden te vergrooten. Eens kondigden zij mij aan, dat mijn zoon en mijne dochter des volgenden daags levend zouden verbrand worden, en dat ik daarbij zou moeten tegenwoordig zijn. Zij namen mij dan ook werkelijk mede, alsof zij mij naar de strafplaats wilden brengen. Toen wij echter op eene plaats gekomen waren, die met struiken geheel bezet was, dwongen zij mij, meer dan een vol uur te dansen; terwijl zij mij in slecht *Engelsch* toeriepen, dat zij mij thans den dans leerden, dien ik morgen met hen dansen moest, bij de verbranding van mijne kinderen.

Drie maanden verliepen er op deze wijze in den verschrikkelijksten angst, zonder dat ik in het minst vernam, wat er van mijne kinderen geworden was. Na verloop van dien tijd kwam de *Indiaansche* vrouw, aan welke men mijn jongste kind gegeven had, en bragt het mij, in een wolfsvel gewikkeld. Hetzelve was door de levenswijze der wilden zoodanig verzwakt, dat het elk oogenblik scheen te zullen bezwijken;

en

en daar die vrouw dus beducht was hetzelve te zullen verliezen, zoo werd het mij gebragt, om het door het moederlijke zog weder op te kweeken. Ik was echter, wegens de doorgestane ellende, buiten staat om het te voeden; en nu voerde men hetzelve, hoe krank ook, weder weg, echter niet zonder dat het door hevig schreijen te kennen gaf, mij, in weerwil onzer langdurige scheiding, nog zeer wel te kennen. Zij, die zelve moeder is, verbeelde zich mijne vertwijfeling! Ach! ik heb mijn kind niet weder gezien....

Ik zoude een geheel boekdeel kunnen vullen, bijaldien ik al de mishandelingen wilde optellen, welke de beide onmenschen, die mij als hun eigendom aanzagen, mij aandeden. Reeds wanhoopte ik, het einde mijner slavernij, die omtrent tien maanden geduurd had, te zullen beleven, toen ik op ééns, door een hevig kloppen op de deur der *wigwam*, uit de gedachteloosheid gewekt werd, waarin mij mijn jammerlijke toestand had verplaatst. Dit kloppen kondigde eenige *Indianen* aan, die van de jagt terugkeerden. Mijn meester liet hen binnenkomen, en bood hun eenige ververschingen aan. Ik had mij, met nedergeslagene oogen, in eenen hoek geplaatst. Op eenmaal voelde ik mij aangegrepen, en vernam den gesmoorden uitroep: „Moeder! mijne moeder!..." Het was inderdaad mijn zoon, die kwam om mij te redden. Er verliepen echter nog eenige weken, eer hij zijne belofte konde vervullen; en ik vreesde reeds, dat hij het ontwerp te mijner bevrijding had moeten opgeven, of, bij de uitvoering daarvan verrast, het slagtoffer van de woede onzer vijanden geworden ware. Op zekeren tijd, dat ik in diep gepeins over mijn lot en den misschien nog veel verschrikkelijker' toestand van mijne kinderen als verzonken was, trad een wilde, die buitengemeen vreesselijk besmeerd was, in de *wigwam*, nadat hij te voren zijne komst door een ijsselijk gehuil en geschreeuw had aangekondigd. Toen hij mij in den hoek zag zitten, verzocht hij mijnen meester, hem te veroorloven, mijnen schedel mede te nemen. Dit verzoek deed hij van bijzondere, den *Indianen* eigene, gebaren verzeld gaan, en zwaaide tevens een zeer lang mes boven mijn hoofd heen en weêr. Ik gevoelde op dat tijdstip al het ijzingwekkende van den toestand eener slavin, die aan de willekeur van eenen woesten gebieder geheel is overgelaten, en nu onder zijne slagen zal bezwijken. Doch, welke was mijne verbazing, toen hij, wien ik voor mijnen beul aanzag, in het oogenblik, dat

ik den doodelijken slag verwachtte, mij naderde, en toefluisterde: „Zijt gerust, lieve moeder! 't Is uw WILLEM. Uwe bevrijding is nabij." Ik beefde, alsof mij een Engel ontmoet ware; zag echter daarop met meerdere oplettendheid hem aan, die mij zoo zeer verschrikt had; en ik ontdekte eenen vriendelijken glimlach op zijn gelaat, dat door geene woeste trekken was ontsierd. Ik herkende hierop dadelijk mijnen zoon in hem; en een heimelijk teeken van toestemming was alles, wat ik konde antwoorden. Hij nam voorts, alsof het voorgevallene slechts scherts geweest ware, met een woest geschreeuw op gelijke wijze afscheid van mijnen gebieder, als hij gekomen was. Men had hem, de eerste maal reeds, voor een' blanke gehouden, die, door de wilden aangenomen, smaak vond in hunne levenswijze, en kende hem niet meer als mijn' zoon, die elf maanden te voren in dezelfde hut geweest was. Tegen den nacht ontdekkende, dat men geene de minste maatregelen van voorzorg nam, besloot ik daaruit, dat men niets van ons ontwerp ter ontvlugting vermoedde. Ik leide mij dus, naar gewoonte, doch met een kloppend hart, digt bij de deur van de *wigwam* neder. Omstreeks middernacht verkondigden drie slagen van eene bijl op een' hollen boom, als afgesproken teeken, de komst van mijnen zoon. Ik stond dus dadelijk op, verliet in de grootste stilte de hut, en — bevond mij weldra in zijne armen. Hij bragt mij terstond door eene moerassige streek van eenige mijlen omtreks, welke hij op zijne veelvuldige togten met de *Indianen*, wier vertrouwen hij door moed en beleid had weten te winnen, had leeren kennen; en wij kwamen, zonder dat ons verder eenig onheil trof, of eenige wilden ontmoetten, na eenen togt van vijf dagen, in het fort *St. Louis* aan. Mijne geliefde dochter, bovendien van een zwakker ligchaamsgestel, was, helaas! (gelijk zonder twijfel ook mijne arme zuigelinge) onder de doorgestane ellende bezweken.

BEDEVAART NAAR HET GRAF VAN WILLEM I, TEN JARE MDCCCXII.

Ik had, ten jare 1804, het stille *Delft* doortrekkende, de beide Kerken en het Praalgesticht van den *Vader des Vaderlands*, met vaderlandsch gevoel, aanschouwd en bewonderd, en, van hetzelve afscheid nemende, mij de mogelijkheid voorga-

gesteld, hetzelve nimmer te zullen wederzien. En, inderdaad, bestond er voor mij geene bijzondere aanleiding, de eenmaal bezochte Stad andermaal in oogenschouw te nemen. Dan, hoe weinig kunnen wij het toekomstige berekenen! De rampzalige gesteldheid der tijden, sedert de vereeniging van dit Land met dat van den grooten Overweldiger, schonk mij, bij volkomen stilstand mijner beroepsbezigheden, genoegzame tijdruimte tot een *Zuidhollandsch* reisje, ter verstrooijing; het plan daartoe werd beraamd, en, nevens mijne Gade en een viertal goede Vrienden, de togt door mij begonnen.

Op de reis van *'s Gravenhage* naar *Rotterdam* moesten wij *Delft* doortrekken. In gewone tijden zou het wederzien eener oude en bij uitstek stille plaats niets aantrekkelijks voor mij gehad hebben; dan ter naauwernood had ik de kerktorens der Stad in het verschiet aanschouwd, of zeker zeldzaam en onweêrstaanbaar gevoel drong mij, andermaal de beroemde Grafplaats te gaan bezoeken.

Dit kon thans geene nieuwsgierigheid zijn: immers stond de gansche Tombe, voor mijne verbeelding, zoo levendig dáár, dat ik dezelve, in ruwe trekken, zou hebben kunnen afmalen. Het is zoo, twee onzer reisgenooten hadden dit kunststuk nimmer aanschouwd, en was derhalve de bezigtiging van hetzelve reeds een bepaald punt in het reisplan geworden; dan, al had zich ook niemand mijner reisgenooten opgewekt gevoeld, het Graf van WILLEM I te bezoeken, de bedevaart naar hetzelve was mij eene behoefte der ziele geworden.

Ik berekende reeds vooraf, dat zulks mij menigen traan zoude kosten en menigerlei aandoening veroorzaken; maar, in die dagen van onderdrukking, was de zoete troost, om zijne aandoeningen, door tranen, lucht te mogen verschaffen, onder de uitstekendste voorregten te rekenen; en was men alleen maar bedacht, van dat voorregt slechts in het verborgene gebruik te maken, uit vreeze voor de aanhangelingen van eenen DUTERRAGE, eenen DE CELLES, eenen DE STASSART! en deze zouden toch, dacht mij, de heilige tempelgangen wel niet, bij voorkeuze, tot schuilplaats kiezen. Vaak, wanneer het gemoed mij vol werd, en het *Hollandsch* hart, dat mij door geen dwangbevel des *Corsikaans* kon ontrukt worden, dreigde te bersten, begaf ik mij, na voleindigde Godsdienstoefening, naar de Graven van VAN GALEN, HEEMSKERK, DE RUITER; en nimmer keerde

ik

ik zonder tranen, maar ook nimmer zonder troost, naar mijne woning terug. De schimmen dier edelen schenen mij dan toe te fluisteren: *God zal redden; God zal verlossen!* en — was ook dit geestgefluister een spel mijner verbeelding, het was mij toch dierbaar en zoet.

En nu — was dit mij zoo vaak bij mijne vrome grafbezoeken ten deel gevallen, hoe zou ik dan te moede zijn bij het graf van mijnen zoo doorluchtigen naamgenoot! Dan, genoeg; ik zou het wederzien, ik zou er tranen storten, en troost vinden tegen het jammer van mijnen tijd.

Het ging mij schier gelijk het jeugdig knaapje, aan hetwelk een genoegelijke dag beloofd is — neen! dit beeld is te vrolijk — het ging mij als den reeds bejaarden zoon, die den grijzen, maar teêrbeminden vader, in eene naburige stad, gaat bezoeken, en hem over iets zeer belangrijks wil raadplegen: het hart van den zoon behoeft troost; de vader zal het hem daaraan niet laten ontbreken! Even zoo was het mij: wat het graf van DE RUITER gedaan had, dat en nog meer zou het graf van ORANJE vermogen! — Zoo droomde ik, lieve Lezers! maar, het was ook een droom.

In eene wel weemoedige, doch vrij bedaarde stemming betrad ik de straten van *Delft*, en onze togt ging aanstonds naar het voor mij, in zekeren zin, heilige Graf. Tot aan de markt gekomen, was ik mijzelven en mijne aandoeningen meester gebleven; — dan, hier stak, plotseling, een geweldige storm op, en mijne kalmte werd met de geweldigste beroering bedreigd. Maar laat ik niet langer in beeldspraak redekavelen. Groote God! wie zou het hebben kunnen gelooven?... dáár... op de markt... in het gezigt der kerk, waarin de assche des dierbaren rust... dáár... mag ik het zeggen? zeggen, tot eeuwige schande van zulke verbasterde *Nederlanders?*... maar ik moet!... dáár vereenigden zich de Lotelingen der *Fransche* Conscriptie, met de getrokkene nommers op hoeden of mutsen, en dus met het merkteeken der slavernij aan het voorhoofd, in woesten dans en uitbundig geschreeuw! — Toen werd het mij donker vóór de oogen; beurtelings, ik voelde het, werd ik koud en heet; het bloed steeg mij naar boven. Spreken — neen, dat kon ik, in die oogenblikken, niet: eindelijk was ik op het punt van te zeggen: „*Heere! gebied dat er vuur van den Hemel dale en* „*dezen verslinde!*" — dan, de meesten, zoo niet allen, zwaar beschonken ziende, zuchtte ik: „*Vader! vergeef het hun;* „*want*

„ *want zij weten niet, wat zij doen!*" — Allen waren wij over deze rampzalige ontmoeting gevoelig aangedaan.

Maar nu schaamde ik het mij schier, om de kerk binnen, en NASSAU's grafplaats nader te treden. Immers, zou niet elke steen der Tombe mij, als 't ware, voor het hoofd springen?... Dan, de zalige overtuiging, dat ik voor den Overweldiger nooit gebeefd, veel minder den *Molock* eenig offer gebragt had, schonk mij zulk eenen moed, dat ik, met opgeheven oog, de kerkdeur binnentrad: mijzelven geene schande bewust, kon mij ook niets doen blozen. Den ouden man, die, naar ouder gewoonte, den reiziger de Tombe rondleidt, en van alles, wat daaraan of omtrent merkwaardig is, in erbarmelijke rijmen, verslag doet, heb ik niet eens gehoord, zoo diep stond ik in gedachten verzonken, en, met weenende blikken, op de beeldtenis van ORANJE te staren. Dáár rustte dan het stof van hem, die eenmaal, naast God, de redder van *Nederland* geweest was! En nu werd de reine lucht, die zijn grafgesteente omgaf, verpest door den adem van hen, wien het verderf des Vaderlands, door vreemd geweld, was aanbevolen! Dáár rustte dan hij, die de Vrijheid van *Nederland* met goed, bloed en leven had voorgestaan! En nu waren zijne Landgenooten gedoemd, de belangen van den vreemden Dwingeland aan *Moskowa* en *Weichsel* te verdedigen! — Neen, het was mij onmogelijk, mijne bespiegelingen geregeld te kunnen voortzetten; en poogde ik af eens, voor een oogenblik, de verlorene denkbeelden weder te verzamelen, dan... geen donder klonk ooit ijsselijker voor mij!... hoorde ik, buiten de kerk, op de markt, het geschreeuw der beschonkene slaven; en dit ging mij, gelijk een zwaard, door de ziel! — dan schoten mij de oogen weer vol tranen; dan begon het praalgraf te schemeren; dan werd het mij, als begon alles te waggelen, als stond het geschapen, dat de prachtige Tombe zoo, zoo zoude instorten; en ik week, uit eerbied, niet uit vreeze, terug. Ja, ik stond daar vol eerbied, maar zonder vrees; en indien het ook mogelijk geweest ware, dat, in deze heilige gewelven, de schim van ORANJE mij had kunnen verschijnen, dan geloove ik, dat ik onverschrokken en met waarheid gezegd zou kunnen hebben: „ *Mijne kniën heb ik voor* BAAL *niet gebogen;* „ *mijn mond heeft hem niet gekust.*"

Lang toefden wij bij het Praalgraf: het *Bacchantenfeest*, op de markt, scheen ten einde te loopen, en in de kerk werd

werd het ſtiller. Nu ook keerde de kalmte in mijnen verſcheurden boezem, en met dezelve een ſtraal van hoop. Het is waar, ik ſtond hier wel bij het *graf* van ORANJE; maar de God van ORANJE, de God van *Nederland*, ja van het uitgebreid heelal, — zoo dacht ik — blijft in eeuwigheid regeren, en — het rijk der duisternis *zal*, *kan* niet beſtaan! Even als de ſchipbreukeling, die, daar het wrak reeds wegzinkt, zich aan een ſtuk van het verbrijzeld vaartuig vasthoudt, en daarmede het veilige ſtrand zoekt te bereiken, even zoo hield ik mij aan de hoofdgedachte: *God leeft*, *en God regeert!* althans in dien oogenblik, onwankelbaar vast, en rust en troost daalden in mijne ziele. Ik ſtaarde de beeldtenis van NASSAU met geestdrift aan, en zeide, alsof ORANJE dáár levend voor mij ſtond: „Edele held! „*God heeft u geholpen; Hij zal ons ook helpen!*"

Hooge geestdrift bezielde mij geheel in deze plegtige oogenblikken; en, had ik alle mijne nog onverbasterde Landgenooten rondom het eerwaardige graf kunnen verzamelen, gewis ik ware, vóór hen allen, de eerſte geweest, om, in de nabijheid der asſche van eenen WILLEM I, eenen MAURITS en FREDERIK HENDRIK, den eed van trouw aan het Vaderland en haat aan alle dwingelandij plegtig te hernieuwen. Immers ik gevoelde hier nu zoo geheel de grootheid mijner Vaderen, en de waardij van mijn Vaderland rees al hooger en hooger in mijne ſchatting; maar ook tevens was mijn afkeer van allen geweld en dwang nimmer levendiger en krachtiger, dan in de nabijheid der graven van hen, die den vrijen hals nooit onder het juk hadden gebogen.

Wekte de vergelijking onzer toenmalige vernedering met de glorie der tijden van MAURITS voor mijn gevoel de treurigſte beelden, eene flaauwe hoop op den mogelijken terugkeer des alouden roems, gegrond op de gunſtige beſchikking der Voorzienigheid, ſchonk het geſchokt gemoed, zoo al geene rust, dan toch vóor 't minst eenige kalmte; en de bewustheid, *Nederlànder* te zijn, bragt de ſchier verlorene geestkracht weder in werking. Ik voelde, dat een mijner Voorouders, in het benaauwde *Valenciennes*, (in 1567) de dwingelandij weerſtaan hebbende, als offer zijner liefde voor Vaderland en gewetensvrijheid, door het zwaard eens beuls, was gevallen; dat de zoon van dezen onder de moedige verwinnaars van *den Brielle* was geteld geworden, en dat een ander de plegtige afzwering van PHILIPS mede onderſchreven

ven had. Ja, ik voelde dit — ik voelde mij de telg dezer mannen; en nu, in het gezigt van NASSAU's Praalgesticht, kon ik den gekroonden Overweldiger en zijnen aanhang *verachten!*

Neen, ik had mijne bedevaart niet vergeefs verrigt; ik had, in de nabijheid der eerbiedwaardige overblijfselen van ouden roem en eere, eenige onbeschrijfbaar zalige oogenblikken genoten; mijne *liefde* tot het Vaderland, mijne *hoop* op betere tijden, mijn *geloof* aan God was opgewekt, vermeerderd, bevestigd geworden; in één woord, ik gevoelde het beklemd gemoed verruimd; ik kon vrijer ademhalen. „Zoo „lang ons nog — dus dacht ik, en zeide het — de Gra„ven onzer Vaderen overblijven, zoo lang is het Vaderland „nog niet geheel verloren!"

Wij verlieten het Graf, de Kerk, en eindelijk de Stad; maar de herinneringen, de gewaarwordingen, en, in zekeren zin, de genietingen van dezen dag hebben mijnen geest sedert nimmer verlaten; en toen, in den avond van den 15den November 1813, de heilrijke Omwenteling in mijne geboortestad begon, was een mijner eerste gedachten toegewijd aan de herinnering mijner *Bedevaart naar het Graf van* WILLEM I.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE BEGRAFENIS VAN LOUIZE.

Gewis, het was Gods wil! Staak, Muze, 't raadloos rouwen!
Zacht ruische uw klaaggezang, en smelte in 't heilig woord:
„Wenscht, stervelingen, niet voor de aarde te behouên,
Hetgeen den hemel toebehoort!"

SPANDAW, bij het afsterven van den Hoogleeraar BÜRGER.

Ik nader dan het droef verblijf der smarte,
Waar zelfs geen straal van 't vrolijk daglicht schijnt;
Waar alles treurt, en 't bloedend ouderharte
Van weemoed krimpt, in diepen rouw verkwijnt.

Ik nader, en, door lamplicht flaauw omschenen,
Brengt droefheid mij den eersten welkomgroet.
Wie slaakt geen klagt, wiens oog moet hier niet weenen
Om 't wreed verlies, door schatten nooit vergoed?

Neen, ouders! neen: zou ik uw tranen droogen?
  Ik heb, voor troost, flechts bitter rouwbeklag.
Louize floot, voor eeuwig, dan hare oogen;
  Dees dag, helaas! is haar begraafnisdag.

Haast zal het graf haar ftof met ftof vereenen;
  Louizes lijkje wordt het graf ten buit.....
Wilt gij niet nog eens bij dat lijkje weenen,
  o Moeder! eer men ftraks het kistje fluit?

Bedrukte! kom, geniet dien troost; treed nader!
  Boet hier, voor 't laatst, uw liefde en ook uw fmart!
Uw wellust, al uw hoop en vreugd te gader,
  Drukt gij, helaas! aan 't brekend moederhart.

'k Weêrhoud u niet, mijn zuster! neen, geliefde!
  't Is thans voor 't laatst, dat gij Louize kust....
'k Gevoel, hoe diep de pijl der fmart u griefde.
  De toorts der vreugde is voor u uitgebluscht.

Kom, zuster! nu den laatften kus gegeven!....
  Neem affcheid!... ach! ons roept het wachtend graf;
En, vraagt het ook den wellust van uw leven,
  't Staat nimmer van zijn fchrikbare eifchen af.

Neen, moeder! neen, omhels mij niet zoo teeder:
  'k Verzel uw gade naar Gods heiligdom;
Maar, keer ik ftraks in 't huis der droefheid weder,
  Uw broeder brengt Louize niet weêrom.

Neen, zuster! neen, ik mag niet langer beiden;
  Reeds flaat het uur, waar 't ouderhart om bloedt.
Mijn God! hoe zwaar, hoe bitter valt hier 't fcheiden!
  Maar 't is Uw wil, en die is wijs en goed.

Neen, moeder! neen: zoudt ge u nog meer bedroeven?
  Van hier!... o, Spaar u zelv' de wreedfte pijn!...
Men fluit de kist, en 't kraafen van haar fchroeven
  Moet fchriklijk, moet voor u onduldbaar zijn.

Kom, broeder! kom, het huis der fmart verlaten!
  De ftond is daar, en grafwaarts leidt het fpoor.
Wat aarzelt gij?... hier kan geen toeven baten....
  Kom, volgen wij!... Louize gaat ons voor.

o Wreede dood! ons uitzigt, al ons hopen
Verdelgt gij met het wenken van uw hand. —
Wij naadren.... Zie! reeds is de grafkuil open,
En 't kistje staat aan zijn' ontzetbren rand.

o Grafsteen, die het dierbaar lijk zult dekken!
o Doodbaar! lijkkleed, somber, aaklig zwart!
Poogt ge in de ziel nog grooter smart te wekken?
Wat wilt ge meer, dan een verbrijzeld hart?...

Mijn broeder! ja, 'k gevoel het, gij zijt vader;
'k Gevoel het, in dit treffend tijdsgewricht....
En echter.... ach! het moet zoo.... kom, treed nader!
Volbreng met mij den laatsten, bangen pligt!

Mijn God! daar zien wij 't kistje nederzinken...
Daar ploft het zand in d' open grafkuil neêr...
Voor 't laatst zien wij Louizes naam nog blinken...
Voor 't laatst..., en nu... in eeuwigheid niet weêr!

Niet weêr!... helaas! wie waagt het uit te spreken,
Wat dit voor 't hart van minnende ouders is,
Wanneer de ziel, voor 't lijden schier bezweken,
Geen' toonval kent, dan dien der droefenis?

Daar ligt zij nu, wie 't leven niet kon lusten,
Het voorwerp van de reinste kindermin!
Daar, onder 't zand, legt zij het hoofd te rusten;
Reeds look zij 't oog, en sliep den doodslaap in!

Den doodslaap?... ja! hier is de grens van 't leven;
Hier zien wij niets dan duisternis en nacht.
Kom, broeder! kom, dat we ons van hier begeven!
De droeve pligt is trouw door ons volbragt.

Straks zal de zerk de duistre groeve dekken,
Die tusschen haar en ons een scheiding maakt;
En, broeder!... neen, geen sterveling kan haar wekken,
Dat zij, voor u, ten leven weêr ontwaakt.

Kom, broeder! kom, dat we ons van hier begeven!
De droeve pligt is trouw door ons volbragt.
Maar eerst den blik ten hemel opgeheven,
Waar uw Louize eenmaal uw komst verwacht.

En nu, van hier! — 't Valt hard, van dierbre panden
Te scheiden, in des levens jongsten nood:
Maar, broeder! zij zijn veilig in Gods handen;
Ja, eeuwig veilig aan Gods vaderschoot.

Zie, moeder! zie getroost ons wederkeeren.
Kan 't zijn, droog dan uw droeve tranen af:
Uw dierbaar kind leeft dáár in hooger spheren;
Wij bragten slechts Louizes *lijk* naar 't graf.

W. H. WARNSINCK, BZ.

DE MEDEMINNARES VAN ZICHZELVE.

(*Vervolg van bl.* 148.)

Op eenen schoonen lenteävond zat ELEONORA in haar Park, zich vermakende in het aanschouwen der spelen van hare lievelinge, en gedacht daarbij met stillen weemoed aan hem, die haar mede het aanzijn gegeven had; toen zij door hare bedienden met overhaasting gezocht werd, die haar een bezoek kwamen aandienen. Zij hoorde ook reeds in de verte haren kamerdienaar tegen iemand zeggen: „De Gravin is met hare dochter in het Park." — „Met hare dochter?" was het antwoord der vreemde, die zij echter terstond voor hare vriendin, de Markiezinne, herkende. Binnen weinige oogenblikken was zij bij haar; en de vreugde der wederöntmoeting, na eene afwezigheid van meer dan een jaar, was volkomen geëvenredigd aan de vriendschap, die beiden sedert hare kindschheid voor elkander gevoeld hadden. „Ik kon," sprak de Markiezin, „mijne bezorgdheid voor u niet langer wederstaan. Uwe brieven werden van tijd tot tijd zeldzamer en korter. Ik ontdekte duidelijk zulk eene dweepachtige zwaarmoedigheid in u, dat ik het noodig keurde, mij zelve van uwen toestand te onderrigten. Ik kom dus, om u in uwe eenzaamheid wat op te vrolijken." Terwijl de Gravin haren dank voor dit blijk van liefde en genegenheid op het levendigst uitdrukte, vestigde zich het oog harer vriendin, vol verbazing en nieuwsgierigheid, op het kind, dat door de huisgenooten algemeen als kind van den huize aangezien en behandeld werd, en ook, bij haar kinderlijk stamelen, ELEONORA steeds als moeder groette. „Ik zie uwe verbazing," zeide ELEONORA tot hare vriendin; „dit geheim zal voor u niet langer een geheim zijn. Het is thans geen

tijd

zijd meer, om vóór u iets te verbergen, wat ik u reeds voorlang had moeten ontdekken, en ook zou ontdekt hebben, zoo ik mij niet overtuigd hield, dat gij.... mijn gedrag zoudt misbillijken. Weet dan, dat het kind, hetwelk uwe nieuwsgierigheid zoo zeer heeft gaande gemaakt, inderdaad.... *mijn* kind, mijne geliefde dochter is!.... Ik wilde moeder zijn, zonder nogtans te bewilligen, om ter tweede male een juk te torfchen, dat mij ééns zoo vreesfelijk gedrukt heeft." — Een luide uitroep van verbazing was het antwoord der vriendin. En nu voer de Gravin voort, met aan dezelve alles te verhalen, wat onze lezers reeds weten. Bij het einde des verhaals nam de Markiezin het woord: „Dit was dan uw geheim! — Hoe vele zorgen heeft het u gekost! Hoe veel list en omwegen hebt gij moeten te baat nemen, om — eene dwaasheid te begaan! Hoe veel hebt gij daarbij niet gewaagd! Uwen goeden naam, ja uwe toelating in ieder fatfoenlijk gezelfchap hebt gij hierdoor op het fpel gezet. — En waartoe dan dat alles? Om een zeer beklagelijk geluk te verkrijgen; een geluk, dat u noodzaakt u te verfchuilen, en waarmede gij niet durft aan het licht treden. Tot zoo verre liet gij u dan door het gewrocht van een zinneloos vooroordeel, of door eene dwaze vooringenomenheid tegen de heiligfte verbindtenis, vervoeren! Door uwe verbeelding misleid, hebt gij u aan eene herfenfchim overgegeven, en het waar geluk des levens van u geftooten, om aan eene ellendige grilligheid gehoor te geven. — Neen! gij moet u met den vader van dit beminnelijk kind nader vereenigen. Onthoud toch aan hetzelve zijnen befchermer en besten vriend niet! Beroof uzelve niet langer van het geluk, dat uit liefde en wedermin ontfpringt; de éénige verbindtenis, die aan het leven ware vreugde fchenken kan! — En wie is dan de ongelukkige, dien gij aan uwe grilligheid hebt opgeofferd?" — „Het is.... VICTOR VAN K." — Nieuwe verbazing; maar tevens herinnering aan het voorgevallene op den avond ten huize van den Graaf ST***, toen VICTOR zijne eigene gefchiedenis, op naam van zijnen vriend, had voorgedragen. De Markiezin voer voort: „Dit is echter nog niet alles. Uwe trotschheid houdt zulks te vergeefs voor mij verborgen, — uw hart is niet meer vrij; gij bemint; gij zijt overmeesterd. — Doch ik ben te zeer uwe vriendin, dan dat ik verder op dezen toon met u zou kunnen fpreken. Neen! Laat mij liever u een bemoedigend uitzigt openen. Misfchien is nog niet alles verloren;

VICTOR leeft nog; misschien ontsnapt hij de veelvuldige, hem dreigende gevaren; misschien kan alles nog weder hersteld worden." — Deze laatste woorden deden al den trots der Gravin ontwaken. — „Weder hersteld worden!" zeide zij: „Ik weet niet, of ik er wel zoo gemakkelijk toe komen zou, om datgene te doen, wat gij herstelling verkiest te noemen. — 't Is waar, ik heb een' misstap, een' zeer grooten misstap begaan; maar niet uit zwakheid, niet uit zinnelijkheid — neen! met overleg, en na voorafgaande berekening der gevolgen, heb ik dien gedaan. Ik beklaag, ja ik beween het lot van VICTOR, wiens rust ik verstoord, en wiens leven ik, misschien voor altijd, verbitterd heb; — ik beken, dat ik niet gelukkig kan zijn, ten zij ik verneme, dat het hem wèl ga. Maar daarentegen mijne onafhankelijkheid te verliezen, — te bekennen, dat ik zwak geweest, onbedachtzaam gehandeld heb, — het vermoeden kracht te geven, alsof ik mij alleen uit zinnelijkheid heb laten voortslepen en bepalen..... neen! neen! dat zal nooit gebeuren; dat is voor mij niet mogelijk."

De Markiezin zweeg. Zij kende al te wel de vastheid van het karakter harer vriendin, dan dat zij durfde hopen, voor tegenwoordig, haar door verdere wederspraak van gevoelen te doen veranderen. Zij hoopte echter, dat, wanneer VICTOR slechts in het leven bleef, en hij de veelvuldige gevaren van dien bloedigen veldtogt mogt ontkomen, de tijd alles nog eens weder zoude herstellen. Zij besloot, eenigen tijd op het bekoorlijk landgoed bij hare vriendin door te brengen, en deze intusschen naauwkeurig gade te slaan.

Intusschen viel de slag bij *Marengo* voor, en verijdelde van nu af alle pogingen der tot op dat tijdstip bestendig zegevierende *Oostenrijksche* armee. Geheel *Italië* ging verloren, en het hart van alle vrienden des vaderlands was met diepen weemoed vervuld. Ook op het stille landverblijf, waar de beide vriendinnen in eene aangename vertrouwelijkheid over het voorledene spraken, zich door zoete droomen in de toekomst verplaatsten, en het tegenwoordige, vooral door het bijzijn van THEODORA, die met iederen dag beminnelijker werd, genoegelijk en in stille opgeruimdheid doorbragten, — ook aldaar had dit berigt den schrik verspreid, dewijl men vreezen moest, dat het tooneel van den oorlog, bij het verder doordringen van den vijand, zelfs tot in de dalen van *R.i.*kon worden verplaatst. Die bekommering vermeerderde, toen

men uit de legerberigten vernam, dat de Generaal M * * * bij dat vreesselijk gevecht doodelijk was gewond, en zijn Adjudant, de Majoor VAN K., onder de vermisten stond. Men liet geen middel onbeproefd, om nadere berigten in te winnen; en in bange vrees zag men den eenen dag na den anderen verloopen, zonder dat men iets zekers of geruststellends omtrent VICTOR te weten kwam. Men vernam alleen zoo veel, dat hij van zijne zendingen, die hij tot volkomen genoegen van zijne Chefs had ten einde gebragt, weder was teruggekeerd, in zijnen nieuwen rang als Majoor bij den Staf aangesteld, en op nieuw als Adjudant bij den Generaal M * * * geplaatst was geworden; dat hij op den 14 Junij, den dag van het gevecht, zich met roem overladen, wonderen van dapperheid verrigt, de wijkende *colonnes* herhaalde malen weder in het vuur gebragt, ook verscheidene ligte wonden bekomen had; doch dat hij noch onder de gevangenen, noch onder hen, die op het slagveld gebleven waren, gevonden werd. Op deze wijze werden verscheidene weken in den grootsten angst en bekommering doorgebragt. Geheele scharen van vlugtenden keerden naar het binnenste des rijks terug, en de wegen waren bedekt met een' langen trein van gewonden. Alles scheen dus aan te kondigen, dat het krijgstooneel weldra aan de grenzen zou zijn. De Gravin besloot, haar landgoed te verlaten, en, in gezelschap harer vriendin, naar *Weenen* te vertrekken. Die vertrek was op den volgenden dag bepaald, toen, in den schemeravond, aan ELEONORA berigt werd, dat de knecht van eenen zwaargewonden Officier, wiens wagen op den grooten weg stond, voor zijnen Heer, die zeer veel leed, om eenige verkwikking verzocht. „ Men doe, gelijk ik éens voor altijd bevolen heb," zoo luidde het antwoord der medelijdende Gravin; „ alles, wat vereischt wordt, en waartoe wij in staat zijn." Eene poos daarna de zaak onderzoekende, vernam zij, dat de persoon, voor wien men hare hulp had ingeroepen, ziek en zwaar gewond was, zoodat hij zonder gevaar niet verder kon worden vervoerd; dat hij niet dan met zeer veel moeite uit het rijtuig had kunnen gebragt worden, en thans onder de handen van den Geneesheer was. Zij begeerde daarop dezen te spreken, ten einde door hem van de nadere bijzonderheden betreffende den kranke, voor welken de beide vriendinnen reeds eenige belangstelling begonnen te gevoelen, onderrigt te worden. De Geneesheer verschijnt, en zegt:

 „ De

„ De Majoor VAN K. is —" „ Wat!" roepen de beide Dames te gelijk uit, „ de Majoor VAN K.?..." en de Gravin valt bewusteloos in de armen van hare vriendin. Het geheim was nu ten deele verraden: er moest eene nadere betrekking tusschen de Gravin en den Majoor plaats hebben. De pligten, echter, van zijnen stand, de uiterste bescheidenheid vorderende, maar nog meer het diepste gevoel van hoogachting, dat hij voor de Gravin SANDOZ voedde, sloot den Geneesheer den mond. Men verneemt dan ten laatste, dat VICTOR van zijne, in den slag bij *Marengo* bekomene, wonden in zoo verre hersteld was geweest, dat zijne vervoering mogelijk scheen; dat zulks hem echter zeer benadeeld had, zoodat er thans eene hevige koorts in het opkomen was, weshalve hij op dit tijdstip onmogelijk verder kon gevoerd worden.

Men zal nu ligtelijk beseffen, dat alle schikkingen tot het vertrek der vrouwen vóór den volgenden dag geheel opgeschort werden, daar de beide vriendinnen voor het tegenwoordige geene andere zorg hadden dan de oppassing des dierbaren lijders.

ELEONORA's denkwijze omtrent denzelven deed zich te dezer gelegenheid door ieder woord en in iedere daad kennen, en de Markiezin was zeker van hare overwinning, zoo de Hemel slechts VICTOR bij het leven behield. De zorg van den Geneesheer, de jeugd van den kranke, en vooral de verzorging der beide vriendinnen, (want hij was hier als BAYARD onder de beide zusters, en nog beter) bragten spoedig eene gelukkige verandering in zijnen toestand te weeg; zoodat de Geneesheer, reeds na verloop van weinige dagen, konde verklaren, dat, zonder bijkomende toevallen, het eigenlijke gevaar geweken was, maar dat de volkomene genezing zijner wonden nog een' aanmerkelijken tijd zou vereischen. Hoezeer nu ook VICTOR, na deze betuiging van zijnen Geneesheer, er op mogt aandringen, om spoedig verder gebragt te worden, ten einde in de hoofdstad zijne volkomene genezing op zijn gemak te kunnen afwachten, zoo vond hij nogtans, gelijk men ligt zal begrijpen, zoo veel tegenstands, en zijn verder verblijf werd hem met zulk eene edelmoedige gastvrijheid aangeboden, dat het onwelvoegelijk en voorzeker niet ridderlijk zou geweest zijn, dit verzoek af te slaan. De Dames betuigden, namelijk, dat zij zijne tegenwoordigheid als een' waarborg aanzagen tegen

de

de gevaren van den krijg, die al meer en meer haar verblijf naderde. VICTOR kende nu reeds deze vrouwen niet enkel slechts bij naam; maar hij herinnerde zich ook zeer wel, ELEONORA eens in het huis van den Graaf ST*** te hebben ontmoet, als de jonge Dame, die, aan den haard gezeten, door hare aanmerkingen op zijn verhaal, hem zoozeer in vuur gebragt had, dat hij daardoor zichzelven verraden had.

Hoe meer nu de beide vriendinnen in deze aangename verkeering met VICTOR, door eenen omgang, die den beschaafden geest van allen en de bijzondere talenten van ieder hunner ten toon spreidde, gewonnen hadden, zoo veel verloor nogtans de opvoeding van THEODORA daardoor. De uren toch, te voren aan het kind alleen besteed, werden den kranke gewijd, en zekere soort van schaamte of vrees wederhield de Gravin, hetzelve bij VICTOR te brengen; men was zelfs op middelen bedacht, om het voor eenigen tijd geheel van huis te doen; maar de onveiligheid der groote wegen, en de algemeene onrust, van oorlogstijden onafscheidelijk, verhinderden de uitvoering. Het was evenwel eene ten uiterste moeijelijke zaak, dit kind, steeds gewoon de moeder overal te vergezellen, thans verwijderd te houden. Op zekeren tijd ziet het de deur van VICTOR's kamer openstaan, en gaat binnen. Beschroomd, maar tevens nieuwsgierig, vestigt het de schalkachtige oogjes op den onbekenden man, die zoo vertrouwelijk met moeder sprak. Dit gezigt verbaast hem insgelijks. „ Wat is dat voor een lief kind?" vraagt hij, terwijl hij hetzelve nadert, om het te kussen; doch, het was reeds weder verdwenen. Nu toch verraden zijnde, haalt de moeder het, hoewel niet zonder blozen en hartkloppen, weder terug, en stelt het aan VICTOR voor. Hij neemt het op, zet het op zijne knie, overlaadt het met liefkozingen, en kan zich niet verzadigen in het aanschouwen van dezen kleinen engel. „ Hoe oud is dat kind wel?" vraagt hij, met eene bevende stem. De Gravin, reeds meenende ontdekt te zijn, antwoordt eenigzins verlegen, maar geeft het een jaar meer, dan het werkelijk is. „ Ik zou het voor jonger hebben aangezien," herneemt hij, maar wordt daarbij zeer afgetrokken. THEODORA was nu alreeds met dezen vreemden man gemeenzaam geworden; zij wil dus niet weder weg, en hij haar ook niet loslaten. „ Ik moet u het kind evenwel afnemen, Mijnheer VAN K.!" zegt

de Gravin: „ de hevige aandoening, waarin ik u zie, doet mij berouw gevoelen, dat ik het teruggehaald heb." — „ Ach, Mevrouw! bijaldien gij wist, welke gewaarwordingen het aanschouwen van dit kind bij mij verwekt!..." — „ Ja," hervat zij met nedergeslagene oogen, „ wanneer ik u zelven voor den held der belangrijke geschiedenis mag aanzien, die gij ons eens ten huize van Graaf ST*** verhaaldet, zoo..." — „ Ja wel, Mevrouw! ik ben die man, die, hoewel verraden en veracht van die zelfde vrouw, wier keuze op mij scheen gevallen te zijn, nogtans niet kan nalaten, zelfs tegen wil en dank, onophoudelijk te denken aan haar, die zijn geluk, ja zijn leven aan een droombeeld en ingebeelden waan opoffert; die man, die niet sterven, maar nogtans in het leven ook geen geluk smaken kan!" — „ Gij blijft haar dan nog altijd beminnen, uwe onbekende?" vroeg ELEONORA, op een' eenigzins vreesachtigen toon. — „ Of ik zwak genoeg ben, haar alsnog te beminnen, weet ik zelf niet; maar dat haar beeld en aandenken nog diep in mijn hart geprent staan, is zeker." — „ Zulk eene getrouwheid verdient inderdaad belooning. Uwe onbekende zal gewis het ongelijk, u aangedaan, eens weder herstellen, en...." — „ Dat zal zij zeker niet; want het is reeds drie jaren, dat deze trotsche en ongevoelige vrouw mij niet een enkel blijk doet geworden, zoo min dat zij leeft, als dat zij nog mijner gedenkt. Neen! zij verheugt zich over hare list, en spot met mijne ligtgeloovigheid. Wie weet, aan welke vreemde grilligheden zij zich sedert weder heeft overgegeven, en misschien nog in dit oogenblik overgeeft!... Doch ook ik wil haar vergeten; en ik gevoel sedert kort, dat mij zulks zal mogelijk zijn.... ja misschien gelukt mij dit maar al te spoedig," voegde hij er met eene aandoenlijke stem nevens, terwijl hij ELEONORA veelbeteekenend aanzag. „ Hoe, Mijnheer VAN K.! gij zoudt haar kunnen vergeten?" — „ Ach, Mevrouw!" hernam hij, na eenig stilzwijgen, „ hoe dierbaar is mij deze uwe belangstelling! Ach! waarom heeft zij niet eene gevoelige ziel, gelijk de uwe, of uwe inborst? Hoe gelukkig zou ik dan thans reeds zijn! Dan zou ik ook mijne dochter, misschien even lief als dit engelachtig kind, op mijne knieën wiegen; en hare moeder was dan," voegde hij er met een' zucht bij, terwijl hij ELEONORA teeder aanzag, „ misschien, aan mijne zijde, even zoo gelukkig, als gij thans zijt." — „ Neen! neen!" hernam de Gravin, „ de-

„ deze aandoeningen en herinneringen zijn niet goed voor u. Weet gij wel, Mijnheer, hoedanig het voorschrift van den Geneesheer is? Kom, ik moet u beiden maar scheiden!" En hierop nam zij, bevende, THEODORA van zijne knie, en bragt haar weg.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE PANTOFFEL-PARADE.

(*Ter gelegenheid mijner verhuizing van de Bloemmarkt naar de Keizersgracht.*)

Lieve bloemen, rijk van kleuren,
'k Zeg u zonder smart vaarwel;
En gij roosjes, zoet van geuren,
Die ik als de schoonste tel.

Droevig toch werd Flora's tempel
Door het Jodendom ontwijd;
'k Ben de roosjes van mijn drempel,
Maar ook 't smerig Isrel kwijt.

Doch wat zijn ook, wel bekeken,
Bloemen in haar schoonste praal? —
Beelden, die door kleuren spreken
In een dichterlijke taal.

Maar het puik der bloemwaranden
Is het jeugdig, levend schoon;
En dat staat in pot noch manden
's Maandags op de markt ten toon.

Neen! des zondags, langs de dreven
Van de reine Keizersgracht,
Zien wij 't streven, leven, zweven,
In de rijkste vlinderpracht.

Der *beau-monde promenade*
Heet het naar den Franschen smaak,
En *pantoffeltjes-parade*
In der Nederlandren spraak.

En,

En, o wonder! in de dagen,
  Dat de lente der natuur
Naar den schoorsteen wordt gedragen,
  Uitgebroeid door kunstig vuur;

Dan juist, op die gracht der grachten,
  Schijnt het levend bloemenheer
Slechts naar sneeuw en ijs te wachten,
  Om te komen in 't geweer.

Maar, hoe zal ik 't leger noemen,
  Dat hier zondags manœuvreert?
Bonte troepen? — Ja! bij bloemen
  Wordt het bonte meest vereerd.

Meer verschot toch van montering
  (Om te blijven in het beeld)
Schonk ons Flora, ter vereering,
  Nergens in haar bloementeelt.

'k Roem dan 't lot, en roep viktorie,
  Dat mij, ver van 't Joodsch geslacht,
Naar de baan der vrouwenglorie
  Zoo gelukkig overbragt! —

Als de dienst is afgeloopen
  Voor het dames-garnizoen,
Zien wij haar, bij gansche hoopen,
  Stroomen uit het Fransch sermoen.

't Is het uur thans der parade;
  Ieder zoekt haar' nevenman,
Waar zij zich, als wedergade,
  In 't gelid aan sluiten kan.

Bij den marsch is Hymen guide,
  Van Cupido's kroost verzeld;
De adjudant der jonge lieden,
  Amor, is vooruitgesneld.

Maar, is 't niet vergund te praten,
  Als de manschap exerceert;
Wat toch zou 't verbod hier baten,
  Waar de sekse paradeert?

Neen!

Neen! een paar uur ſtil te zwijgen,
  Voor haar tong een ganſche week,
Doet haar hart naar ſpreken hijgen,
  Moest het zijn, zelfs van de preek!

Kwistig tooiſel, kostbre kleeren,
  Laken, kazimier, ſatijn,
Linten, ſtrikken, pluimen, veren,
  Voiles, ſhawls en hermelijn;

Keur van paarlen en juweelen,
  Zilver, goud, geſlepen ſtaal,
('k Zie er 't zonneſtraaltje in ſpelen)
  Ridicules van koraal:

Alles, alles doet hem blijken,
  Die dees wapenſchouw beſpiedt,
Dat, bij 't fier en moedig prijken,
  Hier 't pantoffeltje gebiedt.

Ze is een lusthof voor mijne oogen,
  Deze ſchoone, bonte rij;
De eene pas voorbijgetogen,
  Streeft haar de andre in pracht voorbij.

Maar, wat zie ik?... Kapucijnen? —
  Neen! 't zijn meisjes, lief en fijn,
Die, met mantels als gordijnen,
  Bestemoeders beeldtnis zijn.

Mogt ik hier kommando toonen,
  'k Zou die manteldragt, wel ferm,
Slechts vergunnen aan matronen,
  Veteranen in den term.

't Stijve harnas, dat de leden
  Van de jufferſchap beknelt,
Prangt ook, naar de nieuwe zeden,
  't Ligchaam van den mode-held.

Had voor 't minst haar tirannije
  't Meisje van die boei bevrijd!
Maar dezelfde dwinglandije
  Kwelt nu beiden te eener tijd.

Doch,

Doch, vermijden wij het gispen,
  En vervolgen wij den marsch:
Die geen maat houdt in 't berispen,
  Is van levensvreugde wars.

Rigten wij dan onze fchreden
  Naar het Park, waar Amftels bloem
Henenftroomt met fiere treden,
  Dat ik Amftels lusthof noem.

Hier, ten tempel ingedrongen,
  Die zijn fchoonst fieraad verbeidt,
Wordt de zegepraal voldongen,
  Door de liefde voorbereid.

Hier, de glazen digt bevrozen,
  Heerscht de lente in volle pracht,
Die, uit haren tuin, de rozen
  Op de koonen overbragt.

Hier, na 't ftatig ommezwieren,
  Lokt Cupido, naar men zegt,
't Lieve korps, den toom te vieren
  Aan het zoetfte fpeelgevecht.

Zal ik 't wapen u befchrijven,
  Dat ons, met onfaalbre kracht,
Tot het heilrijkst doel kan drijven,
  Door Cupido's wondermagt?

't Is het vrouwlijk oog, mijn vrinden,
  Dat, ook in de felfte vorst,
't Sneeuw der harten weet te ontbinden;
  De ijskorst fmelt der koudfte borst.

Niemand duide 't dan ten kwade,
  Dat ik, trouwe wapenknecht!
Der pantoffeltjes - parade,
  Schertfend, mede een kransje vlecht.

'k Roem het lot, en roep viktorie,
  Dat mij naar de Keizersgracht,
Op de baan der vrouwenglorie,
  Zoo gelukkig overbragt!

1821. J. W. IJNTEMA.

ZIJN ER ZOO MEER STEDEN?

„ Hoe komt gij, hier ter ſteê, zoo bijſter aan het dwalen?"
Vroeg iemand een boerin. „ Ik kom om regt te halen,"
Was 't antwoord. „ Keer dan vrij terug," hernam de man;
„ Hier is geen regt te veel, hetgeen men miſſen kan."

G. T.

HET IS TE GROF!

„ Welnu, mijn dochter! zeg het mij,
„ Wat hebt gij kwaads bedreven?
„ Kom! biecht nu op; hoe erg het zij,
„ Ik zal u aflaat geven."
Zoo ſprak een zeker dorppastoor;
En 't meisje blies hem in het oor:
„ Heeroom! ik zal beginnen:
„ Ik ſtal een ſtukje linnen."
Maar, toen deez' taal zijne ooren trof,
Heeft hij terſtond hernomen:
„ Mijn dochter! dat is al te grof.
„ Gij hebt voor ſtraf te ſchromen."
Het meisje riep, door ſchrik verrast:
„ Ach! 'k wil 't u niet verhelen;
„ Mijn moeder heeft mij ook belast
„ Een fijner ſtuk te ſtelen;
„ Want, kind! zoo ſprak zij, deze ſtof
„ Is toch voor hemden al te grof."

G. T.

DRIE WONDEREN.

Toen eens, op een gastmaal bij Hertog ALBRECHT van *Sakſen*, vele gasten hunne rijkdommen en bezittingen prezen, ſprak de Keurvorst AUGUSTUS: „ Ik heb in mijne ſtaten eene ſtad, in welke drie wonderen te gelijk aan te treffen zijn; namelijk drie kloosters. Het eene is een Preekheeren-klooster; deze oogſten jaarlijks eene menigte veld-

vrucht-

vruchten, zonder eenen enkelen akker gronds te bezitten: het andere is een Barrevoeters-klooster, dat eene menigte baar geld inkomen heeft, zonder één' duit op renten te hebben gesteld: het derde zijn de Monniken van *St. Thomas*; deze hebben vele kinderen, maar geene vrouwen.

GELEERDE DRIFT.

De beroemde Geleerde OBERLIN, te *Straatsburg*, behoorde tot het getal dier afgetrokkene denkers, die niets waarnemen van 't geen om hen heen voorvalt, wanneer hun geest zich met eenig voorwerp ernstig bezig houdt. Op zekeren tijd had deze man bij zijne geleerde bezigheden een boek noodig, dat hij meende te bezitten; hij zocht hetzelve dus een' geruimen tijd, doch te vergeefs. In de hoop van het bij den een' of anderen zijner geleerde vrienden te zullen vinden, gaat hij, zoo als hij is, de deur uit, en loopt, hoezeer het vrij hard regent, blootshoofds en op kamermullen genoegzaam de geheele stad rond. Ook hier niet teregt komende, gaat hij naar de stads bibliotheek; maar ook daar ontbrak het boek. Men deed hem opmerken, dat hij het zoo driftig gezochte boek zekerlijk wel in de aanzienlijke boekerij des kloosters aantreffen zou. Hij begeeft zich derhalve derwaarts, nog altijd in dezelfde kleeding, hoewel het klooster op een' aanmerkelijken afstand buiten de stad gelegen was. Hetzelve ook hier niet vindende, besluit hij een einde aan het zoeken te maken, zet zich terstond op den postwagen, en reist naar *Parijs*, waar hij hetzelve op de koninklijke bibliotheek aantreft. Hij maakt terstond de noodige uittreksels, gaat weder op den postwagen zitten, komt te *Straatsburg* terug, zet zich aan zijnen lessenaar, en hervat onmiddellijk den afgebroken' arbeid.

DE OFFICIER EN DE PACHTER.

Een rijke Pachter te *Parijs* ging trotschelijk zes Officieren voorbij, zonder hen te groeten. Hierdoor beleedigd, wendde zich een van hen tot denzelven, met de woorden: „ Men ziet wel, Mijnheer, dat gij heden niet zoo bij de hand zijt als gewoonlijk." — „ Hoe zoo?" — „ Omdat gij, voor éénen groet, er zes had kunnen terugbekomen. Gij hebt alzoo zeshonderd procent weggesmeten!"

MENGELWERK.

OVER DE MENSCHELIJKE KWAKZALVERIJ, BIJZONDER ZIGTBAAR IN GODSDIENSTIGE, WIJSGEERIGE, EN VOORAL LETTERKUNDIGE UITHANGBORDEN.

Eene Voorlezing. (*)

Het is een algemeen gebrek der menfchen, dat zij, gelijk onze Dames meer belang fchijnen te ftellen in het *toilet* van haar hoofd en hare flankgeregene geftalte, dan in het toilet van haar hart, zoo ook meer zorg dragen voor de fraaiheid van den gevel, dan voor de netheid der woonvertrekken, en weidsch gefchilderde uithangborden plaatfen voor nietsbeduidende kermistenten. Gij allen, vertrouw ik, zult het wel met mij ondervonden hebben, hoe zich achter de trotfche *façade* van een paleis de engfte en dompigfte vertrekken verfcholen; en hoe, op de jaarmarkten, in de zwierigfte vertoonplaatfen, met de fchrikkelijkfte afbeeldfels van reuzen, reuzinnen of vliegende draken omhangen, niets anders te zien was dan eene dikke keukenmeid, een geverfde Jood, of, op zijn hoogst, eene met ftroo gevulde flang. En bepaalde zich deze kwakzalverij nog flechts tot huizen en kermisfpellen, dan konde men zulks dulden en verdragen; niemand verloor er dan iets bij, uitgezonderd de bewoners en eenige nieuws-

(*) Men befchouwe dit ftukje, dat voor eene bijzondere gelegenheid gefteld werd, vooral niet als eene waarlijk gemeende *fatire*; maar alleen als eene aaneenfchakeling van *declamatiën*, als eene proeve van den betoogtrant der oude Sofisten *pro omnibus et contra omnia disserendi*. En, daar hier de kleuren tusfchenbeiden wat fterker dienden opgelegd te worden, om eenige uitwerking te kunnen doen, verzoekt men nederig verfchooning voor eenige overdrevenheden en *hyperbolen*. — *Inzender*.

nieuwsgierige kermisgasten. Doch, helaas! alles, wat ons op aarde omringt, is met dezelve besmet, ja zelfs onze eigene daden en woorden, en niet alleen die van ons, maar ook die van alle de groote mannen van vroegeren of lateren leeftijd. O ja! de edelste verrigtingen, de heldhaftigste opofferingen, welke wij met diepe verwondering door het vergrootglas van den tijd aanstaren, zijn meestal gelijk aan de *decoratiën* onzer schouwburgen en aan de praalgewaden der tooneelkoningen en koninginnen: zij schitteren heerlijk op eenen afstand; maar, nadert ze toch niet te digt! want dan ziet gij slechts ruw neêrgekletste verfvlakken; dan verandert de hermelijnen vorstenmantel in een' lap roode saai, met schapenvellen omboord, en de flonkerende keizerskroon in een smerig bordpapier, met plakgoud bemorst, en slordig met glinsterende glasstukjes benaaid. Nu, dit zij dan zoo! De alleenstaande mensch is zoo zwak; hij heeft zoo vele gebreken, die hij gaarne wil verbergen; hem ontbreken zoo vele voortreffelijkheden en deugden, die hij gaarne wil veinzen; zoo opent hij zich de baan tot bezittingen, tot eerambten en roem; wij mogen hem dus niet beschuldigen over iets, dat wij, in onzen eigen' boezem tastende, ook bij onszelven wedervinden. Maar deze kwakzalverij kleeft immers den mensch slechts aan als bijzonderen persoon; dezelve houdt op, wanneer hij, met velen zijner natuurgenooten vereenigd, een groot geheel vormt, dat zich wijdt aan de verspreiding en handhaving van Godsdienst, aan de vermeerdering van menschengeluk, of aan de bevordering van geleerdheid en de verbreiding van verlichting. Met andere woorden: de mensch op zichzelven is zwak en gebrekkig, — de menschen vereenigd zijn groot en edel; de uitspraak van den *Areopagus* was de stem der geregtigheid zelve; het bij telling opgemaakte besluit der Volksvertegenwoordigers is de stem des Volks, en de stem des Volks die van God. *Vox populi, vox Dei!*

O! ware het zoo, dat alle die ordes, die vereenigingen, die maatschappijen, die genootschappen, tot welker oprigting de razernij thans zoo algemeen is, dat

reeds

reeds schoolknapen dezelve vormen, en weldra de zuigelingen aan de borst der minne reeds voorzitters van een letterkundig genootschap zullen zijn, gelijk men in den goeden ouden tijd de bevelhebbers der Regementen dikwijls in de wieg vond liggen; o! ware het zoo, dat dezelve beantwoordden aan hare uithangborden, aan de gouden spreuken, welke zij zich tot veldteekens gekozen hebben, aan de heerlijke doeleinden, welke zij weidsch laten uittrompetten, om daarmede zand te strooijen in de oogen der bewonderende en ligtgeloovige menigte! Maar, helaas! ook op dezelve mag men de woorden van MANDEVILLE (*) toepassen: „ Zij zijn gelijk aan die Chinesche porseleinpotten, welke wij in ouderwetsche huishoudingen zien prijken op kasten en schoorsteenmantels: helder en schoon blinken zij van buiten u toe; maar beziet ze van binnen, wat vindt gij? — niets dan stof en spinnewebben!"

Eischt gij voorbeelden? welaan! Ziet gij daar, in die eens zoo trotsche en thans zoo treurige wereldstad, waar het *Kapitool* is herschapen in het *Vatikaan* en het *Graf van Hadrianus* in den *Engelenburg*, ziet gij daar dat deftig gebouw, de *Propaganda*, niet, met de gouden zinspreuk op deszelfs voorgevel: *tot verbreiding des Christelijken Geloofs?* Scharen van Zendelingen stroomen er uit, doorleerd in alle talen der wereld, om aan de blinde Heidenen te prediken, dat alle menschen broeders zijn en leden van één ligchaam, om ze door Christelijke liefde te roepen tot de eeuwige zaligheid. Volgt den grootsten zwerm op zijnen togt, — hij ijlt naar Amerika; en weldra ziet gij die zachtzinnige leerlingen van den zachtmoedigsten der menschen de pij verwisselen voor het harnas, de kap voor den helm, den rozekrans voor het zwaard, en de bekeerde wilden van *Paraguai* de zaligheden des hemels verdienen door de knellendste slavernij op aarde, en geheele volken als lastdieren behandeld door die zelfde priesters,

(*) *Fable des Abeilles*, Tome I. p. 203.

ters, die de heiligste gelofte van armoede, zelfverloochening en onderwerping hadden afgelegd (*).

Ziet gij over het geheele ruim der bewoonbare aarde die geheime werkplaatsen niet verspreid, waar men tempels bouwt voor de deugd en kerkers voor de misdaad; die *toefplaatsen* hier beneden, (want het woonhuis is bij den grooten Bouwheer van het Heelal) gegrondvest op de twee onverwrikbare zuilen van Regtvaardigheid en Broederliefde? Ziet gij de weldaden niet, welke zij met milde handen verspreiden uit den nacht, die haar omringt, om zich een grooter loon te bereiden in den hemel, dewijl zij geene dankbaarheid eischen op aarde? Heerlijke instelling, die den Vorst den daglooner doet omhelzen als zijnen broeder, die de oorspronkelijke gelijkheid der menschen bewaart, het bijgeloof verdrijft, de vrijheid van denken handhaaft, en rozen strooit op het doornig pad der ellendigen; heilig verbond, ik wil uw deelgenoot zijn! Daar valt de blinddoek weg; ik aanschouw het licht, en val aanbiddend op mijne knieën; — maar mijne thans geopende oogen zien den laster en den nijd hun venijn spuwen in den tempel der Broederliefde; zij zien de pligten vergeten voor nuttelooze plegtigheden, en het tempelkoor van ISIS spoedig verkeerd in eene feestzaal van BACCHUS en COMUS; en eindelijk, o verschrikkelijk schouwspel! ik zie het uitvaagsel des menschdoms, den bloedverwant- en koningsmoorder, FILIPS *van Orleans*, aan het hoofd der verbondenen voor regtvaardigheid en menschengeluk!

Maar, helaas! van den vrolijken toon, dien ik wilde be-

(*) Dat ik hier de schaduw- en niet de lichtzijde der Jezuiten-Aristocratie in *Paraguai* deed voorkomen, lag in den aard des onderwerps. Die de lichtzijde alleen begeert te zien, leze CHATEAUBRIANT's *Schoonheden des Christendoms*, IIde D. bl. 185; en die onpartijdige waarheid wil, zoeke dezelve op eene plaats, waar men ze omtrent *dit* onderwerp niet zoude meenen te vinden; namelijk bij RAYNAL, *Hist. polit. et philos. &c.* L. VIII. Ch. 16 et 17.

bezigen in het gispen der menschelijke kwakzalverij, ben ik reeds ongemerkt tot den deftiger stijl des Redenaars opgeklommen; zoo zeer ondervond ik de waarheid van het gezegde van den Romeinschen Hekeldichter JUVENALIS (*):

Schoon mij Natuur en kunst en dichtvuur heeft geweigerd,
De verontwaardiging, ten hoogsten top gesteigerd,
Rukt verzen uit dit hart, van schaamte en spijt doorgloeid.

Doch laat ons het oog van deze schriktooneelen afwenden. Die meerdere bewijzen begeert, doorloope slechts met vlugtigen blik de geschiedenis. Daar zie hij de Kerkvergadering van *Constanz*, bijeengeroepen om de scheuringen te heelen, hare bevredigende werkzaamheden beginnen met het levendig verbranden van JOHANNES HUS en HIERONYMUS VAN PRAAG, en zulks met verachting van gezworen eed en gegeven vrijgeleide; — daar zie hij een Protestantsch Synode in de XVIIde eeuw, vergaderd om de met zoo veel bloeds gekochte vrijheid van geweten te bevestigen, dezelve met éénen pennetrek vernielen, en den stempel der wettigheid drukken op de Bloedplakkaten van FILIPS *van Spanje* door de verdoeming der Remonstranten; — daar zie hij de *Illuminaten*, of *verlichten*, de wetenschappen aankweeken en aanmoedigen, om dezelve eens geheel te vernietigen; de Vorsten naderen, omringen en in hun midden opnemen, om eens derzelver troonen omver te storten, en op het puin van alle tempels, opgerigt voor Godsdienst en wetenschap, en op de verbrijzelde brokken van alle troonen en staatsregeringen, de zetels te stichten van Godverloochening, barbaarschheid en regeringloosheid; — daar zie hij .... Maar wiens oog kan het einde bereiken van die onafzienbare rij van wereld-marktstellaadjen,

(*) De Romein deed het met minder woorden af:
Si natura negat, facit indignatio versum.
En waarlijk, wij geven onze vertaling niet als *model*.

jen, op welke wij de menschen zien handelen, niet slechts als kwakzalvers, maar als gifmengers, die u doodelijk venijn toereiken onder den naam van onfeilbare geneesmiddelen, wier gebruik gij, na het ligtgeloovig innemen, altijd met de gezondheid van ligchaam en ziel, en dikwijls met den dood van beiden, bekoopt?

Slaan wij liever onze blikken naar eene andere zijde der groote wereldkermis, naar andere stellaadjen, op welke de wonderdoktors en hansworsten, schoon zij oneindig harder schreeuwen, echter veel minder kwaads stichten, dan op die, welke wij tot nu toe bezagen, en waar zij den opmerkzamen toekijker geene tranen, maar slechts een medelijdend glimlachje afpersen. Deze wondertooneelen zijn opgevuld met handschriften en boeken van allerlei grootte en zwaarlijvigheid, van den reuzenfoliant af tot den dwergachtigen duodecimo, omhangen en opgesierd met bewijzen van lidmaatschap, gouden en zilveren eerpenningen, prijsvragen, prijsverhandelingen, prijsverzen, redevoeringen, bijdragen in proza en poëzij, en duizend andere snuisterijen, te menigvuldig om te worden opgeteld. Op een zwierig uithangbord staat met gouden letteren de titel en het voorgewende doel van elk in de zwellendste spreekwijzen uitgedrukt, en lokt de voorbijgangers uit, om stil te staan, te zien en te hooren. Eene eervolle uitzondering echter komt u hier toe, verheven drietal van Italiaansche geleerde Maatschappijen! u, Akademie der *Zemelen* (*della Crusca*) te *Florence!* u, Akademie der *Lomperds* (*de Rozzi*) te *Siena!* en u eindelijk, achtingwaardige Broederschap der *Arkadische Herders* te *Rome!* Want u slechts wil ik aanhalen, dewijl uw roem de wereld vervuld heeft, en gij uwe diepzinnige werkzaamheden, de *Lomperds* alleen uitgezonderd, nog dagelijks voortzet; de nog nederiger klinkende Akademiën der *Vochtigen* te *Florence*, der *Stommen* te *Verona*, der *onrustige Filozofen* te *Bologna*, en zoo vele anderen, ga ik met stilzwijgen voorbij (*). Hoe zonderling, ach-

(*) Zie de geschiedenis van deze allen in STRUVII *Bibliotheca Historiæ Litterariæ selecta*, Tom. III. Cap. X. § 6—12.

achtingwaardig drietal! uwe titels ook schijnen mogen, zij dragen de goedkeuring van allen weg, door hunne nederigheid en *naïve* opregtheid. Gij wist en bekendet het, dat gij, uit den rijken graanöogst van menschelijke wijsheid en wetenschap, niet het meel, maar wel het kaf, en op zijn hoogst eenige zemelen, zoudt zamengaderen; dat alle uwe pogingen en inspanningen niets zouden toebrengen, om de domheid en lompheid, die u natuurlijk aankleefden, af te vijlen; en dat eindelijk, *Arkadische Herders!* uw zondvloed van rijmelarijen aan derzelver ongelukkige lezers niets anders zoude afdwingen dan den wensch, dat de herders der latere tijden aan die van vroegere eeuwen mogten gelijk zijn, die, naauwlettend op het weiden hunner kudden, hunnen herdersstaf niet met rozen en laurieren omkransten; die niet sentimenteel smachtten om eenen oogblik hunner melkende godinnen, maar van de stevige boerenmeiden eene duchtige oorveeg ontvingen, als zij dezelve te onbehoorlijk aangrepen; en die eindelijk het vervelende geblaat hunner schapen niet nog vervelender maakten, door hetzelve met hunne zouteloze en nog blatender gezangen te verzellen.

Maar de nederigheid en *naïveteit* der Italianen, die het eerst in het nieuwere Europa door de aanstekende ziekte der geleerde maatschappijen en genootschappen werden aangegrepen, viel niet in den smaak der overige volken, die weldra begrepen, dat het eene eeuwige schande zijn zoude, wanneer ook zij niet dergelijke gilden van geleerden en dichters oprigtten; dewijl het toch niet konde missen, of deze instellingen, welke zoo veel tot volmaking van de kunsten der schoenmakers, snijders en keurslijfmakers hadden bijgebragt, zouden denzelfden heilrijken invloed op wetenschappen, rede- en dichtkunst uitoefenen. Hetgene zij dus bij de Italianen te kort schoten in vroegheid van invoering, meenden zij te moeten vergoeden door derzelver menigte en door de opgeblazenheid der doopnamen. En wat hebben deze geletterde en geleerde Gildenkamers oneindig veel nuts gesticht! welk

een aantal folianten en kwartijnen hebben zij geschreven en doen schrijven, welke thans in komenijswinkels en in geheime kabinetjes met voordeel gebruikt worden! wat hebben zij eene menigte punten in geschiedenis en wetenschap opgehelderd, in welke niemand belang stelt! Om u dit in alle deszelfs bijzonderheden aan te toonen, zouden boekdeelen vereischt worden; want *legio* zijn derzelver heerscharen! Maar gij zult u wel met een paar voorbeelden willen vergenoegen, voor welker echtheid ik borg sta, en die ik uit het zich ten top der beschaving wanende Frankrijk zal ontleenen; want, waarlijk, men behoeft niet ver te reizen, om dezelve bij handenvol te vinden!

Wie kent niet de *Académie Française*, die in het paleis der Koningen, in de *Louvre*, vergadert, welker leden, om de eer door kwistigheid niet te verminderen, slechts *veertig* zijn mogten, en die Koningen en Vorsten onder hunne rijen telden? Zij zal de taal beschaven, derzelver zuiverheid bewaren, en de fraaije letteren aanmoedigen. Daar zitten die wetgevers van den goeden smaak aan de lange tafel in de vorstelijke zaal; zij geeuwen van verveling onder het hooren der redevoeringen, want niet om dezelve zijn zij gekomen, maar om de zilveren medaille niet te laten ontsnappen, welke als *presentiegeld* wordt uitgereikt (*). Doch, te groote aandacht moge dan hun gebrek niet zijn, de keuze der onderwerpen echter, voor welker beantwoording zij den zwaren gouden eerpenning uitloven, zal zeker voorbeeldeloos zijn. Steeds met het geluk des vaderlands en het heil des menschdoms in het oog, stemmen zij eene vraag, welker voldoende oplossing kundigheden zal verspreiden, die tijdgenoot en nageslacht zullen zaligen. O, zeker! zij vragen: *welke is de deugd van den regerenden Koning, van* LODEWIJK XIV, *die de meeste bewondering verdient?!!!* (†)

Niet

(*) Zie STRUVIUS, l. l. T. III. C. X. § 17.
(†) *Esprit des Journaux*, Avril 1817. p. 177.

Niet minder nuttig en zegenrijk is die andere Akademie, die der *Opschriften en Gedenkpenningen*, (*Acad. Royale des Inscriptions et des Médailles*) enkel tot bereiking van het hooge doel ingesteld, om de tiranniekste daden van dien zelfden LODEWIJK door de schandelijkste en Godtergendste medailles en bijschriften te vereeuwigen. Doch hij sterft, hun Afgod; thans zullen zij zich met ernstiger bezigheden ophouden, want ook hun titel verandert; slechts de naam der *Opschriften* blijft, maar die der *Gedenkpenningen* wordt voor *Fraaije Letteren* verwisseld, (*des Inscriptions et Belles Lettres.*) (*) O ja! zij ontcijferen thans alle Romeinsche en Grieksche uithangborden; zij verzamelen alle de zerken van mannen en vrouwen, slaven en vrijen, die vóór tweeduizend jaren in Rome en Athene begraven zijn, scharen dezelve in gelederen, lezen ze, als zij kunnen, en als zij dezelve niet begrijpen, hetgeen meestal gebeurt, schrijven zij over eenige afgebrokene woorden duizende bladzijden, om eenen Italiaanschen ligtmis te vereeuwigen; en eindelijk, want dit is hunne gewigtigste bezigheid, zij verzamelen een' spaarpot van oude duiten en oortjes, teekenen die af, laten ze graveren, en zenden er folianten over in het licht, die door niemand gekocht, ja zelfs niet door hen gelezen worden, die ze ten geschenke ontvingen.

„ Maar, deze letterzifters mogen dan al geene algemeen nuttige, geene gewigtige geleerdheid bezitten, geleerd zijn zij toch in hun kleingeestig vak," voeren mij misschien velen uwer te gemoet. O, gelooft mij! zij werden met alle hunne wijsheid, om welke zij de borst zoo hoog opzetteden, nog dikwijls door de lompste kinkels beschaamd gemaakt. Bij ééne opgraving in den *Montmartre* werd er een steen gevonden, op welken verschillende letters gebeiteld waren, doch zoo afgebroken en verward door elkander, dat men niet konde raden, tot welke taal het opschrift behoorde. Men begreep dus, dat hetzelve zeer geleerd was, en bragt den wondersteen naar

(*) Zie STRUVIUS, l. l.

naar de Akademie der *Opschriften*, die, blijkens haren titel, denzelven natuurlijk moest kunnen begrijpen. Vergadering op vergadering werd er belegd; men pijnigde zich af in duizende proeven; maar de letters waren en bleven Latijnsche letters, en alle de leden der Ontcijferingsakademie bleken even wijs te zijn als de Parijsche straatjongens, want zij wisten even min als deze, in welke wondertaal dit afgebroken opschrift was vervat. Toevallig laat de *pedèl* of kamerbewaarder, toen de leden voor de drieëndertigste maal vergaderd waren, en radeloos hunne allonge-paruiken heen en weder schoven, zijne oogen op het raadselachtige opschrift vallen, en leest er terstond uit: ICI LE CHEMIN DES ÂNES. En waarlijk, het was zoo! de steen had tot wegwijzer gediend voor de ezels, die het gips uit de groeven van den *Montmartre* wegvoerden; en, gelijk hij toen aan de graauwtjes den besten en kortsten weg getoond had, zoo bewees hij thans aan hunne broeders, de Akademische langôoren, denzelfden belangrijken dienst, en leerde hun, datgene nimmer ver af te zoeken, wat voor de voeten ligt, en vooral geen Latijn of Hetruscisch in eene gewone Fransche ezelsles.

Zoo ongelukkig waren dus deze Heeren in de Steenopschriften, en zij maakten het niet beter in de Penningkunde, een ander hoofddeel hunner werkzaamheden. Een zeer bekwaam Zweedsch medailleur, uit de jongstverloopene eeuw, sloeg een' zilveren penning met zijne eigene beeldtenis, in de antieke manier uitgevoerd, met zijnen naam in het randschrift, doch met Grieksche letters, en deze op de wonderlijkste manier afgescheiden met punten en strepen. Hij liet door een' zijner vrienden deze munt als eene groote zeldzaamheid aan de Akademie ten geschenke geven, met de voorzorg echter van het verzwijgen van den naam des eigenlijken gevers. Nu geraakte alles in de weer; er kwam eene scheuring onder de leden; de een beweerde met vuistslagen, dat het Koptisch, en de ander wilde er op sterven, dat het Ethiopisch was; Grieksch was het niet, dit was het éénige punt, in hetwelk

welk zij overeenkwamen; maar hoe kwamen er die Griekſche letters? De gemoederen verbitterden, en de gewigtige twist werd weldra door voor- en tegenſchriften over geheel Europa verbreid; tot dat de Zweed (*) eindelijk, vermaaks genoeg van zijne ſchalkerij genoten hebbende, het belagchelijke raadſel oploste, en alle die Penningkundigen voor eeuwig aan de kaak ſtelde.

Doch dit zij genoeg uit de tallooze menigte van voorbeelden, welke zich betrekkelijk dit punt aan mijnen geest opdringen; want, waarlijk, de geſchiedenis der geleerde Genootſchappen is in vele opzigten de geſchiedenis der menſchelijke dwaasheid en kwakzalverij! Deze wonderſpreukige ſtelling, ook met toepasſing op ons Vaderland en deszelfs tallooze geleerde en letterkundige Genootſchappen, van de Rederijkkamers af tot op het Nederlandſche Inſtituut toe, te ſtaven en door te voeren, zoude geenszins onmogelijk, maar tevens geenszins voorzigtig zijn. Ik wil hier die ontelbare Rijmgenootſchappen niet opnoemen, welke nog zoo lang niet van onzen gezigteinder verdwenen zijn, die de Dichtkunst zouden bevorderen, en het allengskens zoo ver bragten, dat er in een' geheelen kwartijn van hunne meesterſtukken geen regel poëzij te vinden was; ik wil hunne werken niet doorwroeten, om daar nog verhevener magtſpreuken te vinden dan die, welke wij in de *Handelingen der Zweedſche Akademie van Fraaije Kunſten* aantreffen, waar ons onder anderen geleerd wordt, dat *het Genie de eigenſchap is om met koel overleg te vormen* (†); — ik wil niet tot nieuwere tijden overgaan, en tot u ſpreken over Bruggen en Treurſpelen; want, hoe ſlecht deze woorden ook op elkander rij-

(*) Zijn naam is mij ontſchoten; indien mijn geheugen mij niet bedriege, ſtaat deze geſchiedenis met waarachtige kleuren geſchetst in den *Kunst- en Letterbode* van 1815, 16 of 17. Die er belang in ſtelt, zoeke het na, *et proſit labor!* Dat het ergens ſtaat, is zeker.

(†) MOLBECH, *Herinneringen uit eene Reize door Zweden*, IIIde D. bl. 92.

rijmen, wij zouden dezelve toch met elkander moeten verbinden; en vooral wil ik niet vragen, of de wijsheidstempel, in welken ik thans de eer heb te ſpreken, beantwoordt aan de heerlijke ſpreuk, welke wij op deszelfs gevel geplaatst hebben; want dan zoude ik misſchien van den een' of anderen neuswijzen vreemdeling eene eveuduchtige les ontvangen, als het Montmarteriaanſche ezelsopſchrift aan die Franſche Akademisten gaf, dat ik, namelijk, verre af zocht, hetgene voor mijne voeten lag. Neen, M. H., dat wij dit alles eerbiedig laten rusten, begrijpende, dat er gebreken en wanſtaltigheden zijn, die niet verbeteren, maar verergeren, door ontblooting en tentoonſtelling; en, wanneer men ons zoude willen verwijten, dat ons uithangbord weinig paste voor de vertooningen, welke wij hier gedeeltelijk zelve ſpelen, gedeeltelijk aanſchouwen, laten wij ons dan troosten met de algemeenheid van het gebrek, en met de gedachte, dat de kwakzalverij een zoo noodzakelijk vereischte is in de gewone en vooral in de letterkundige wereld, dat hij, die dezelve thans zoo vinnig heeft doorgeſtreken, zelf eene behoorlijke hoeveelheid van dezelve noodig had in het zamenflanſen dezer Voorlezing, en dezelve dan ook, zonder eenig gewetensbezwaar, trouw en gemoedelijk gebruikt heeft, indachtig, dat zelfs in de hier zoo toepasſelijke ſpreuk van den wijsſten der Koningen: *ijdelheid der ijdelheden, 't is alles ijdelheid!* de grootſte kwakzalverij alleen de heiligſte waarheid deed ſpreken.

A..., W....

WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE HYDROPS ACTIVUS OF CALIDUS, IN HARE ONDERSCHEIDENE SOORTEN. Door J. H. W. MUYS VAN DE MOER, *Med. Doctor te Sliedrecht.*

Op den 25 Sept. 1820 werd mijne hulp des nachts zeer ſpoedig verzocht bij het zoontje van T. J. D. Dit jon-

jongetje, oud 10 jaar, had, bijna 3 weken te voren, zeer goedaardig roodvonk gehad, 't welk geregeld was afgeloopen, behalve dat het kind, ruim 8 dagen daarna, over hoofdpijn was begonnen te klagen. Alstoen hetzelve ziende, befpeurde ik geene de minfte wanorde in zijne natuurlijke verrigtingen, of in den pols; ook was de *urin* van citroenachtige kleur, met een klein wolkje. Het hoofd, echter, kwam mij eenigzins opgezet en bol voor, het uitzigt van het jongetje eenigzins ftrak op één bepaald punt gerigt, en de pupillen waren verwijderd, zich, bij de vermeerdering des lichts, wel vernaauwende, doch fpoedig wederom hare vorige gedaante aannemende. Voor het overige was het jongetje bij tusfchenpoozen vrolijk, en fpeelde; bij zijn fpelen echter fcheen het mij de beweging des hoofds te willen vermijden. Voor eene verplaatfing der ziekte naar het hoofd vreezende, welke maar al te vaak van eenen inflammatoiren aard, althans in den beginne, is, kwam mij de plaatfing van een of twee bloedzuigers aan de flapen des hoofds allerdoelmatigst voor. Dit echter eenigzins moeite inhebbende, bepaalde ik mij alleen tot de zoo zeer geroemde *mercurius dulcis*, en gaf:

R, *Merc. dulc. gr.* xviij,
Sacch. alb. ℥i.
Mf. Pulv. N. xij.
S. *Om de 2 uren een poeder.*

Door het gebruik van deze poeders kreeg het lijdertje, zoo het fcheen, zeer vele verligting, en bekwam eene zeer ruime ontlasting van donkergroene ftoffe, terwijl de *urin* een wit roodachtig fediment vertoonde. Het kind fcheen, na eene week, in meerdere of mindere hoeveelheid, deze poeders gebruikt te hebben, gezond, behalve dat de vermijding om het hoofd te bewegen fteeds mijne aandacht trok, offchoon ook de verwijdering der pupillen veranderd was. — Eensklaps, echter, op den gemelden dag, (daar ik in dien tusfchentijd het kind niet

meer

meer gezien had) veranderde de zaak, en hetgeen ik gevreesd had werd maar al te zeer bevestigd. Reeds des ochtends van gemelden dag was het jongsken neerslagtig, meerder opgezet van aangezigt, en weigerde te eten. Bij mijn bezoek des nachts ten 1 ure vond ik het kind door de hevigste stuiptrekkingen aangetast, gepaard met geweldige brakingen eener ligtgroene stoffe, en klagende, zoodra hetzelve, bij tusschenpoozen, eenigzins tot zichzelven kwam, over ondragelijke hoofdpijn. Het hoofd en aangezigt waren zeer sterk gezwollen; de oogappels zeer verwijderd, welke verwijdering, bij aannadering des lichts, maar zeer weinige verandering onderging. Buiten de stuiptrekkingen zat het kind, onder het klagen, stijf op één punt te kijken, het hoofd onbewegelijk houdende, terwijl het echter hetzelve gaarne ondersteund had. De pols was zeer onregelmatig, en de *urin* liep onwillekeurig af, gelijk ook de *faeces*. Bij mijn eerste gevoelen blijvende, beschouwde ik nu de *Hydrops ventriculorum cerebri*, of de *Hydrocephalus internus*, geheel ontwikkeld, en bijzonder, naar FORMEY en anderen, deze als van een' ontstekingachtigen aard. Ik aarzelde daarom ook geenszins, het dringend gevaar den ouderen voorstellende, om terstond vijf bloedzuigers aan de slapen des hoofds te plaatsen. Deze zogen sterk. De ontlasting des bloeds nu nog eenigen tijd onderhoudende, had ik het genoegen, dat mijn patiëntje, naar mate der bloedöntlasting, presenter werd, en de stuipen verdwenen, althans zeer verminderden. De bloedöntlasting eindelijk ophoudende, verliet ik het lijdertje ten 6 ure, wanneer het, offchoon nog geenszins volkomen tot zichzelven, echter in eenen veel kalmer' toestand scheen te wezen. Ik liet intusschen in koud water gedoopte doeken om het hoofd slaan, en schreef een antiphlogistisch mixtuurtje voor, van 't welk echter niets kon gebruikt worden. — Ten 10 ure des morgens wederkomende, vond ik de stuiptrekkingen en brakingen wederom vermeerderd, en met derzelver toename natuurlijk ook den toestand des kinds niet verbeterd. Andermaal plaatste ik zes bloedzuigers aan

aan het hoofd, welke zeer veel zogen, terwijl de door dezelve gemaakte wonden nog tot 2 ure des namiddags bloed bleven ontlasten. Onder dit aanmerkelijk bloedverlies kwam het jongsken geheel tot zichzelven, en verklaarde, geen hoofdpijn meer, en zich zeer wèl te gevoelen; ook had het hoofd zijne natuurlijke houding en dikte gekregen; met één woord, de boven opgegevene verschijnselen waren verdwenen. Kort nogtans duurde deze voor allen zoo zeer verblijdende toestand; het kind verviel in eene soort van slaap, of liever *coma*, met eene reutelende ademhaling en een' weeken, vollen pols. Het *stadium inflammatorium* in *paralyticum* of *passivum*, naar mijn inzien, nu zeer spoedig overgaande, liet ik dadelijk eene *fomentatie* op het hoofd leggen, bestaande uit *Aether sulphur. alcoh.* en *Spir. lavendulæ.* Langzaam bedaarde deze ademhaling; allengskens werd de pols ruimer, beter als 't ware doorslaande, en het jongetje levendiger; terwijl het eindelijk, des avonds laat, begeerte naar drinken toonde. Ik schreef nu voor;

℞, *Rad. Valer. Sylv.* ℥β.
Flor. Arnicæ ʒI.
Inf. ad Col. ℥IIJ *add.*
Camphor. El. gr. IV.
Nitri depur. gr. VJ.
Pulv. gum. arab. ʒβ.
M.
S. *Om het uur een lepel.*

Offchoon met moeite, was er toch, bij mijn ochtendbezoek den 27sten, eenig gedeelte van dit drankje gebruikt, en den geheelen nacht door met het appliceren van bovengemelde *foment.* volgehouden. Het kind ook was zoo wèl, dat het terstond, met volle vreugde, zijne beterschap mij verhaalde, en over niets dan zwakte klaagde. Daar het beloofde zijne medicamenten trouw te zullen gebruiken, gaf ik bij het vorig drankje de volgende

poeders, dewijl er nog eenige *leucophlegmatifche* zwelling fcheen te wezen:

R, *Merc. dulc. gr.* IX.
Sulph. aur. Ant. gr. IIJ.
Pulv. fol. digit. purp. gr. VJ.
Sacch. alb. ℥I.
Mf. Pulv. N. XIJ.
S. *Om het andere uur een poeder, met afwisfeling van het drankje.*

Tamelijk geregeld werden deze medicamenten gebruikt, en ook met de *fomentaties* des hoofds nog van tijd tot tijd aangehouden. Des avonds was het jongsken zeer wèl, en des anderen morgens verliet het reeds zijn bed. Het kind gebruikte nog dezen dag zijne medicamenten; doch, derzelver gebruik moede wordende, ontmoette ik het weldra fpelende, en kon het als gezond verlaten.

(*Het vervolg hierna.*)

DE BURG VAN RHODUS.

(Uit het eerstdaags uit te geven IIde Deel van ANASTASIUS, *Lotgevallen en Reizen van een' jongen Griek op het einde der* 18*de Eeuw.* (*))

Als *Griek* vond ik fteeds weinig genoegen in elk onderzoek, dat mij tot eene vergelijking van het tegenwoordige met het toekomende leidde. Intusfchen had ik gehoord, — waar, herinner ik mij niet meer — dat *Rhodus* den *Turken* geenszins federt den Zondvloed onderworpen was geweest, maar eens eener Christen-ridderorde, van edele afkomst, verheven moed, vrome geestdrift en onwankelbare dapperheid, gehoorzaamde; dat eene

(*) Het Ifte Deel is onlangs uitgekomen bij STEENBERGEN VAN GOOR, te *Leeuwarden*.

eene kleine schaar van deze dappere helden hetzelve omtrent een jaar lang tegen de gansche krijgsmagt van het *Ottomannische* rijk verdedigde, en dat de *Turken* den weg naar de vesting slechts over de lijken der moedige verdedigers vonden, die voor de lang door hen gedekte bres tot den laatsten man gevallen waren.

De buitenzijde der oude vesting, eens het hoofdtooneel dier schitterende, doch bloedige wapenfeiten, zag men overal op den strandweg hoog boven de nieuwe stad uitsteken. Hare breede wallen, hare geduchte bolwerken, hare hooge batterijen van zwarten, ongehouwen steen, waar nu niet meer die donderende, van dood en verderf zwangere, vuurmonden ons aangrijnsden, geleken naar den zwijgenden krater van eenen uitgebranden vuurberg, die nog steeds somber op de, aan zijnen voet liggende, vruchtbare vlakte nederziet, offchoon zijne verwoestende kracht niet meer gevreesd wordt..

Kom! zeide ik tegen ALI, laat ons deze, zoo hevig bestredene wonderen, welke de *Osmanli* den ongeloovigen wisten te ontrukken, doch niet tegen de vernielingen van den tijd weten te beveiligen, eens in oogenschouw nemen:

Kom! hernam ALI, die hier gelegenheid hoopte te vinden, om den *Tschawnschi* (*) te spelen; en wij gingen.

De voorheen zoo geduchte, thans voor ieder opene, vesting schijnt nog steeds door eene onzigtbare magt bewaakt te worden. Zelden betreedt een menschenvoet haar binnenste, en toen ik de forsche poort doorging, gevoelde ik in mij eene onwillekeurige opwelling van onuitsprekelijken eerbied.

Zijn gedenkteekenen der oudheid zoo lang in den staat van een toenemend verval geweest, dat zij niet meer de regelmatige gedaante der kunst vertoonen, maar de ruwe trekken der natuur weder aannemen; dragen zij minder den stempel van een verdwenen, dan van een nieuwbegonnen aanwezen, minder het kenmerk van een wegzinken

(*) Bode of aandiener bij ambtenaren van staat.

ken in de vernietiging, dan het terugkeeren tot een nieuw leven, minder ontbinding, dan wedergeboorte; dringt, van alle kanten, door hunne bouwvallige en van den tand des tijds doorknaagde muren het heldere daglicht; groeit tusſchen hunne verweerde voegen overal weder nieuw plantgewas, en is hun omtrek door gonzende inſekten en vrolijk kwelende vogels bewoond: dan wordt de ſombere indruk, welken zij verwekken, ten minſte door even zoo veel blijgeestigheid opgehelderd, en zij gelijken alsdan eene menſchengedaante, die zoo geheel weder tot haar oorſpronkelijk ſtof is teruggekeerd, dat zij volſtrekt geen ſpoor van hare voormalige trekken vertoont, en ſlechts nog in de planten en bloemen leeft, die welig en bont uit haar voortſpruiten. Gebouwen, daarentegen, die eerst zoo kort geleden door de menſchen verlaten werden, dat zij nog ſteeds de kenmerken van dood en droefheid, nog ſteeds al het akelige van het donkere graf vertoonen, nog ſteeds de ongeſtoorde woning der eenzaamheid en ſtilzwijgendheid zijn; dat de ſcherpe tand des tijds nog naauwelijks aan hunne buitenzijden geknaagd heeft, en hunne oppervlakte nog niet door den langzamen invloed van het weder veranderd is; dat hunne muren zelfs niet den minſten overgang van volkomene verwoesting en vernietiging tot eene nieuwe geſtalte van hun aanwezen en eene nieuwe bewoning kenteekenen; dat zij den beſchouwer toeroepen: *gisteren nog weergalmde hier het vrolijke gezang van vrolijke menſchen!* — zulke gebouwen behouden onveranderd hunne ſombere gedaante; op het gezigt van hen overvalt ons eene rilling; ons hart gevoelt zich geprangd, en het bloed verſtijft in onze aderen: want zij gelijken de menſchengeſtalte, welke de ziel zoo even eerst verlaten heeft, die zoo even eerst een gevoelloos lijk is geworden, en zoo even eerst de ontzettende teekenen der ſnel naderende verrotting vertoont.

Zoodanig waren de gebouwen, voor welke ik thans ſtond. Het ruime burgplein, de trotſche burg, de ſtatige kapel weergalmden eens van het wapengedruisch, van het drokbezige leven, van de ſtemmen van groot-

ſpre-

ſprekende jongelingen, van de toonen der aan God gewijde gezangen. Doch het ſcheen, alsof het bloed, waarmede de dikke muren bevlekt werden, nog naauwelijks ingedroogd was, en alsof de toonen, die eens door deze hooge gewelven klonken, nog ſteeds in de lucht trilden, ja alsof men nog ſteeds in de verte de wegſmeltende ſtemmen der van dezelve ſcheidende bewoners hooren konde; offchoon niets de doodſche ſtilte van den naasten omtrek afbrak, dan alleen het klagend gekir der zwaarmoedige tortelduif, die zich in de getande tinnen genesteld had, of de val van eenen ſteen, die, door de hand des tijds allengs losgemaakt, met een dof gedruisch in de wijde ruimte nederplofte.

Ik wierp eenen blik op de weidſche namen, op de treurig gedenkwaardige gebeurtenisſen, op de trotſche geſlachtwapenen, die nog in ſchitterend wit marmer op de zwarte, uitgeholde muren prijkten, even als de welnige beroemde menſchen in tijden, die in de algemeene duisternis van langverloopene eeuwen nog ſteeds blijven lichten. Ik dacht aan de edele voorvaderen, de roemrijke teelt, den krijgshaftigen geest, de kloosterlijke levenswijs dier doorluchtige jongelingen, de bloem van *Europa*, van welker woningen, geſchiedenis en bedrijven deze gedenkteekenen eene luide getuigenis geven. Ik voelde daarbij in mij eene nieuwe, mij tot hiertoe onbekende, aandoening ontwaken. Ik benijdde de helden, die, na een aan godsvrucht en oorlogsroem gewijd leven, op de wallen dezer vesting neêrgehouwen waren, welke zij zoo dapper verdedigd hadden, en die nu eene roemvolle rust genoten, maar eenen eeuwig jeugdigen, eeuwig bloeijenden naam in de nagedachtenis van het dankbare *Europa* achtergelaten hadden. Ik wenschte ook onder die edelen geweest te zijn; ook, even als zij, deze muren met mijn bloed beſpat te hebben; ook, even als zij, in den worſtelſtrijd voor het vaderland geſneuveld te zijn, en deze gapende kloven met mijn lijk gevuld te hebben. In de geestdrift, welke mij in dat oogenblik verwarmde, zoude ik ſlechts een geest hebben willen zijn; maar als geest

geregtigd, om op dit roemrijk tooneel mijner daden rond te wandelen, en anderen geringeren en mij met verbazing aanstarenden geesten te zeggen: *hier leefde ik! hier stierf ik! hier maakte ik mijnen naam onsterfelijk!*

Door de vergelijking, waartoe deze gedachten mij leidden, geraakte ik in eene gemelijke stemming, begon tegen mijn vaderland, mijne afkomst en mijne bloedverwanten te morren, en beklaagde, terwijl ik mij op de schacht eener ingestorte zuil nederzette, het harde lot van den mensch, die zoo min in staat is, om de omstandigheden naar zijne bekwaamheden te wijzigen, dat hij niet zelden, in het bezit van talenten, welke hem der hoogste plaatse zouden waardig maken, zijn nutteloos leven op de laagste plaats moet verbeuzelen. — In mijne mismoedigheid viel mijn oog toevallig op een stuk marmer, waarop een ridderlijk wapen uitgehouwen was. Boven hetzelve prijkte de, met eenen prachtigen vederbos versierde, helm van een' *Gothischen* ridder, en onderaan kon men nog iets van een *Grieksch* opschrift lezen. Kennelijk was het een werkstuk der oude *Grieken*, en buiten twijfel van de tegenoverliggende kust, waar de puinhoopen van *Cnidus* den ridders van *Rhodus* eenen genoegzamen voorraad van steenen voor de gedenkteekenen hunner ijdelheid leverden, herwaarts gekomen. Op dit gezigt ontwaakte de trotschheid op het land mijner geboorte met volle kracht. „En betaamt het mij" — riep ik uit, terwijl al de sluimerende vermogens mijner ziel eensklaps ontwaakten — „betaamt het mij, de geleende grootheid den *Gothen* en barbaren te benijden, die zelfs in den luisterrijksten pronk, niets vermogten, dan zich met de weggeworpene vederen mijner voorouderen op te sieren? Ben ik niet een *Griek?* En welk *Grieksch* bloed — al vliet het ook nog zoo verre van de oorspronkelijke bron in het kleinste beekje — is niet edeler, dan het drabbige water, dat in de kinderen van het Westen zijpelt, die geen hooger doel van hunne trotschheid kennen, dan hunne namen tot in de duisternis der onwetendheid en den nacht der barbaarschheid

na

na te sporen, welker oudste geslachten slechts van gisteren afstammen, en welker schitterendste wapenfeiten niets meer dan krijgsdaden van wilden zijn?"

BEZOEK IN EENE STEENKOOLMIJN TE CHARLEROY, DEN 4 DECEMBER 1821.

Neen, ik konde mijn verlangen, om in eene koolmijn af te dalen, niet meer bedwingen. Het werd mij vóór eenige jaren daarom vooral ontraden, omdat hetgene er te zien is niet opweegt tegen de gevaren, aan welke men zich blootgeeft. Onlangs te *Charleroy* zijnde, en meer opzettelijk onderzoekende, of er inderdaad zoo veel onheil te duchten ware, verzekerde een deskundige mij van het tegendeel, en nu was mijn besluit genomen; ik bezocht eene der menigvuldige koolmijnen in de nabijheid der genoemde vesting, en ik meene, dat het sommigen althans niet geheel onwelkom zijn zal, kortelijk te lezen, wat ik gezien heb.

Men verwachte hier geene dichterlijke versiering, noch eene volledige beschrijving van al wat tot het uittrekken der steenkolen behoort; ik ben geen dichter, ik ben geen mijnkenner, en zal derhalve eenvoudig opgeven, wat ik zag en vernam, en 't geen elk ligtelijk zien en begrijpen kan.

Ik begaf mij den 4 December ll., des voormiddags ten 10 ure, met bovengemelden deskundigen (die mij op mijn verzoek wel wilde vergezellen) op weg. De mijn, welke hij gekozen had, lag een half uur van de stad. In eene herberg nabij de mijn had mijn gids eene linnen buis, kiel en doek (om het hoofd te dekken) bezorgd, en wij verwisselden deze kleeding tegen de onze, om onze onderaardsche reis niet ten koste van de laatste te volbrengen.

De ingang der mijn is bedekt door eene houten loods, waar de mijnwerkers zich tevens bij de vruchten van hunnen zuren arbeid kunnen verwarmen. In die loods zag

ik een werktuig, hetwelk vereischt wordt tot het in beweging brengen van twee houten bakken, door middel van welke en de arbeiders en de steenkolen worden op en neder gelaten. Hetzelve bestaat uit een' zeer grooten houten cilinder, (*tambour* genoemd) welke door twee paarden, even als in een' kernmolen loopende, rondgedraaid wordt. Om dezen cilinder is een dik touw gewonden, hetwelk tevens over twee schijven loopt, die zich boven de opening van den put bevinden, en aan welks einden de twee houten bakken, ieder door drie stevige ijzeren kettingen, zijn vastgemaakt. Het spreekt van zelve, dat, terwijl het eene einde van het touw om den cilinder wordt opgewonden, het andere zich in dezelfde mate afwindt, waardoor dus de eene bak rijst en de andere daalt; zijnde er wel gezorgd, dat het touw zich regelmatig moet open afwinden, dat is, dat de deelen van hetzelve niet over elkander kunnen loopen; terwijl men voorts nog, door middel van een stuk houts, hetwelk men tegen denzelven kan doen wrijven, den cilinder eenigzins klemmen kan, om daardoor een beter evenwigt tusschen de bakken daar te stellen, wanneer die niet beide gevuld zijn, gelijk het geval is, als er menschen nedergelaten worden; dan toch blijft de opkomende bak ledig, om het gevaar voor te komen, dat nedervallende steenkolen zouden kunnen veroorzaken.

Na dit een en ander boven den grond te hebben bezigtigd, stapte ik, met mijnen gids en met nog een man, in den bak. Deze oogenblik zal voor elken lezer, gelijk voor mij, de gewigtigste of veeleer de ontzettendste zijn van den geheelen togt. Is deze eerste stap gedaan, dan wijkt de vreeze, en men vertrouwt zich nu gerustelijk op de sterkte der touwen en kettingen.

Offschoon wij op den kant des baks zaten, (men verbeelde zich dit, als zaten wij in eene schaal) kan ik niet zeggen, dat zulks hinderlijk ware, daar ik genoegzame ruimte tot plaatsing mijner beenen had, 't welk bij de nederdaling der arbeiders het geval niet is, omdat dezen

zich

zich doorgaans met vijf, ja zeven te gelijk in den bak begeven, en dus als op elkander zitten.

De Put, (*le Maitre bur* geheeten) die cilindervormig en loodregt is uitgegraven, had eene middellijn van 2.50 Nederlandsche ellen, dus ruim 7.50 ellen in omtrek; men zeide mij echter, dat zoowel de put als de bakken meer dan gewone grootte hadden; trouwens het was eene der nieuwst ontgonnen mijnen — de diepte was van 156 Nederlandsche ellen (41 Rijnlandsche roeden). Meestal was de put in den rotsgrond uitgehouwen; doch hier en daar, waar men den grond te slecht had bevonden, in gebakken steenen opgemetseld. In één jaar had men dit voltooid. Nagenoeg op de halve diepte herkende men aan een teeken in de rots, dat ons de tweede bak zoude ontmoeten; en nu zorgde men, dat dezelve ons zonder schok voorbijging. Naar boven ziende, vertoonde zich de opening van den put aan mij niet grooter dan de breedte eener hand. Al wat dus het zwarte ingewand der aarde hier verlichtte, was een dun kaarsje, door ons medegenomen, en waarvoor een reepje blik, waarin eene opening om de kaars door te steken, tot kandelaar diende. Het afdalen ging zeer zacht, een enkele kleine stoot tegen den wand uitgezonderd, en in 7 minuten (de arbeiders doen het spoediger) waren wij genoegzaam op den bodem. Ik zeg *genoegzaam*, want onder ons stonden 2.50 Nederl. ellen (8 Rijnl. voeten) water, hetwelk uit den wand van den put afliep, zich daar verzamelde, en eenmaal 's weeks met groote tonnen, die dan de bakken vervangen, wordt uitgehaald. Op de hoogte dan van dit water gekomen, werd onze bak in de galerij of eigenlijke koolmijn getrokken, waar ik dadelijk de steenkoolâderen zag. Deze galerij was volgens de rigting der steenkoolâderen (welke gewoonlijk van het noorden naar het zuiden afhellende loopen) uitgekapt. Zijgalerijen waren nog niet ontgonnen. Vooraan was de galerij meer dan hoog genoeg om er regtop te kunnen gaan, hetwelk ook noodig is tot het gemakkelijk laden der steenkolen in de bakken. Verder werd dezelve al lager en lager, en op het

einde (175 Nederl. ellen of 46 Rijnl. roeden onder den grond) moesten wij op handen en voeten over de steenkolen kruipen. Hier vermaakte ik mij met een luttel tijds mede te arbeiden, doch 't geen mij zeer onhandig afging. De galerij was door planken en balken onderstut, welke echter meestal zoo dun waren, dat ik ze hier en daar doorgebogen, en zelfs één alreede in het midden gebroken zag. Men scheen echter hierin geen groot gevaar te zien; mijn gids zeide zeer bedaard: „Er moet „hier een andere balk geplaatst worden."

De steenkooläderen waren van zeer verschillende dikte; sommige liepen zelfs geheel te niet. Naarmate men voortgraaft, wordt (hoewel niet dadelijk, gelijk mij aan het einde der galerij bleek) de bovenkant der galerij op de gezegde wijze ondersteund; terwijl de uitgekapte steenkolen door wagentjes op rollen, van het lagere naar het hoogere gedeelte, langs planken, opgetrokken worden, waartoe deze wagentjes aan een' ijzeren ketting zijn vastgemaakt, welke door eene rol wordt opgewonden. Wie zijne beenen ontzien wil, ontwijke die wagentjes; want ze op te houden, schijnt onder den grond niet tot de *bon ton* te behooren.

Ik vond dertig menschen aan het werk, waaronder vele vrouwen, immers volgens de getuigenis van mijnen gids; want deze te onderscheiden, is onmogelijk, daar allen eveneens (met grijze linnen kielen, broeken, en doeken om het hoofd) gekleed, en allen even zwart zijn. Inderdaad het wekt diep medelijden, zoodanige natuurgenooten te zien, en in dit onderaardsch verblijf loopt men gevaar een Herakliet te worden; men is als in het Schimmenrijk verplaatst; bleek geel, vermagerd waren zij, die ik buiten de mijn zag, en zich gewasschen hadden. Men verzekerde mij, dat zij zelden eenen hoogen ouderdom bereiken; en — wie zoude het gelooven? deze lieden verdienen slechts, de volwassenen 64 cents, en de kinderen nagenoeg 43 cents daags!

Vijfentwintigduizend Nederl. ponden (kilogr.) worden, wanneer het werk goed aan den gang is, elken dag

uit-

uitgehaald. Zulks moet, zoude men meenen, aanzienlijke winsten geven; doch, wanneer men in aanmerking neemt de kosten, tot het ontginnen der mijnen, drooghouden van dezelve enz. benoodigd, dan zal men dra begrijpen, dat sommige eigenaars van mijnen arm in plaats van rijk worden, vooral wanneer de mijn tegenvalt, of wanneer ongelukken, als instorting, onderwaterlooping en dergelijke, plaats hebben.

Tot het drooghouden der mijn, welke ik zag, werden, gelijk ik boven meldde, slechts tonnen gebruikt; doch dezelve bevatte ook nog geen ander water dan dat, hetwelk uit den wand van den put vloeide, zijnde de galerij nog vrij droog. Bij andere mijnen moeten stoomwerktuigen tot het drooghouden gebezigd worden, hetwelk dus alweder eene vermeerdering der kosten is.

De geheele mijn wordt van versche lucht voorzien door middel eens, daartoe opzettelijk gemetselden, luchtgeleiders, welke, naarmate men met graven vordert, insgelijks wordt voortgezet. Dezelve heeft zijnen uitgang, boven den grond, door een' gemetselden kegelvormigen schoorsteen, eenige voeten boven den bodem zich verheffende; in dezen schoorsteen hangt eene soort van grooten ijzeren emmer, waarin altijd steenkolen worden gebrand, ten einde (zoo ik mij niet bedriege) de bovenlucht te verdunnen, en alzoo den doortogt in den luchtgeleider te bevorderen. Deze doortogt is dan ook zoo sterk, dat men den invloed der lucht op de vlam van ons kaarsje duidelijk bemerken konde, en zelfs dat licht eenmaal uitwoei; ik moet derhalve denken, dat het niet gebrek aan versche lucht kan zijn, hetwelk de gezondheid der arbeiders benadeelt; doch waaraan men deze ongezondheid bepaaldelijk hebbe toe te schrijven, is mij onbekend.

Aan u, die bij gelegenheid deze zelfde onderaardsche reis begeert te doen, melde ik ter aanmoediging, dat, volgens verzekering van mijnen gids, slechts zeer zelden ongelukken in de mijnen plaats hebben, en dat hetgene men zegt van afzetterijen, ja zelfs van moorden, somtijds in dezelve gepleegd, niets dan bloote verdichtselen zijn; echter is het raadzaam, zijn uurwerk achter te laten, opdat hetzelve onder het kruipen in de mijn niet beschadigd worde. Dat men zich aan het gebruik der arbeiders, om de voeten te vegen, (hetwelk hier vooral geheel onnuttig is) moet onderwerpen, zal niemand bevreemden.

Ik eindige mijne aanteekening met het verzoek aan deskundigen, die hier of daar onnaauwkeurigheden mogten ontdekken, dat zij dezelve geenszins toeschrijven aan een voorbedachtelijk te kort doen der waarheid, maar op rekening stellen van mijne onkunde in het vak der mijnwerkers, en van de kortheid des tijds, in welke ik alles heb moeten bezigtigen; zoo als dan ook mijn doel alleen was, om hun, die niets van dit alles weten, eene ruwe schets mede te deelen.

G...,   X —

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

B.

Baak. Een gestrand schip doet, ter waarschuwing op de levenszee, meer af, dan eene lichtende baak.

Baan. Elk mensch bewandelt zijne eigene baan; als men iemand navolgt, is het altijd zijwaarts af, in een' wijderen of naauweren kring.

Baard. Heeft opgehouden eene aanbeveling te zijn, nadat de jonge lieden de plaats der ouden hebben ingenomen.

Baatzucht. Uitmuntend onderwerp voor eene leerrede, als men de proef wil nemen met het zaad der prediking op steenrotsen.

Ballast. Een nutteloos wezen in de maatschappij dus te noemen, voor hetzelve te veel eer, omdat zonder ballast geen schip varen kan; doch bij het bezit van schatten misschien een ander geval.

Ballingschap. Noodwendig voor den dichter, die *elegiën* wil schrijven.

Band. Der eendragt, der vriendschap, het huwelijk, der liefde zelfs schrijft men een' band toe. Oneigenaardig! Aantrekking, vereeniging, zamenvloeijing hebben niets gemeens met knelling en dwang.

Bankbreuk. Menigvuldiger dan voorheen, om dezelfde reden, als waarom meer schepen vergaan, nadat het overwinteren in de haven langer geen gebruik is. Men geeft zich over aan de genade van de golven en van het toeval.

Banvloek. Blikfem, die voorheen hooge spitsen (Keizers en Koningen) trof, maar thans in de donkere mijngroeven der koolgravers (*Carbonari*) afschiet.

Bar-

Barbaar. Voorheen niet-Grieksch; thans niet-menschelijk. Bewijs, dat onze gezigtkring, of ons gevoel, minder fijn is.

Barrevoets-gaan. Middel, om op den weg naar den Hemel achterlijk te blijven. Die daar heen wil, dient wel degelijk geschoeid te zijn.

Batavier. Waarom is deszelfs oorspronkelijk groot karakter tot nog toe door geen waardig heldendicht vereeuwigd geworden? Omdat zulks niet minder dan een OSSIAN vereischen zou.

Bedevaart. Geen moeijelijker bedevaart, dan naar het heiligdom van ons hart; maar ook de éénige, die iets afdoet.

Bediende. Iemand, die, onder schijn van te dienen, ons afhankelijk maakt.

Bef. De leeraar zij als zijn bef; zuiver, zonder kreuken, eenvoudig.

Begeerlijkheid. Wordt nooit verzadigd, omdat wij altijd iets anders of meerders begeeren dan wij behoeven.

Beginselen. Ons handelen naar beginselen is meestal gelijk aan het wandelen van een' beschonkene langs eene hem voorgetrokkene krijtstreep.

Begoocheling. Het kijkglas van het menschelijk verstand, dat niet begoochelt, moet nog geslepen worden.

Begrafenis. Zoo dezelve de *laatste* eer is, die men den overledene bewijst, is het tevens de éénige, welke men hem ooit bewezen heeft.

Bekeering. Pastoor X. keert met het voorjaar zijn' zwartgreinen huisjapon om, en draagt dan de zwierig gebloemde voering boven. Die nu meent, dat de oude winterjapon aan den kapstok hangt, bedriegt zich. Zoo is het ook met veler bekeering.

Belang. Maakt het menschenras nog lastiger, dan de muskieten in de West.

Beleefdheid. Woord, van 't welk de ware beteekenis al zeer verloopen moet zijn. Beleefdheid toch brengt den stelregel: „Al wat gij wilt, dat u de menschen zouden doen, doet gij hen ook alzoo," tot in de kleinste bijzonderheden der gewone verkeering in praktijk; en evenwel meent men, dat zij door een' zot of deugniet zeer wel in acht genomen kan worden.

WAN-

WANDELING OVER HET KERKHOF VAN PATER LACHAISE, BIJ PARIJS. Door KAREL VAN BELMONT.

Diep is de rust der graven.
De zon verlicht de zerk;
De lenteluchtjes laven:
Niets stelt den doodslaap perk.

MATTHISON.

Met den naam van het *Kerkhof van Pater Lachaise* bestempelt men, in de hoofdstad des *Franschen* rijks, die uitgebreide vlakte van bijna 51 morgen lands, met alle omstreken van den *Mont Louis*, die tusschen *Belleville* en *Charonne*, ten oosten van *Parijs*, gelegen is. En *naar Pater Lachaise gaan* heet, in de volkstaal der *Parijzenaars*, zoo veel als sterven. Op dit kerkhof dan ziet zich de wandelaar door een allerbekoorlijkst' uitzigt beloond voor de moeite, van de kruin deszelven, die hoog boven de voorstad *St. Antoine* uitsteekt, te hebben beklommen. Elkander doorkruisende dalen slingeren in het hangen der heuvelen zich vriendschappelijk ineen; terwijl aan den voet derzelve eene bevallige vlakte zich, gelijk een bont tapijt, ontvouwt, op welke liefelijke bosschaadjen, majestueuze alléën en kronkelende voetpaden de eenzelvigheid telkens afbreken. En wanneer het oog, aan de eene zijde, door bloemrijke weiden wordt bekoord, ziet het zich, van eene andere zijde, onder een loofdak van hooge olmen, cipressen en acacia's gelokt, dat de zon te vergeefs met hare stralen tracht te doorboren, in welks nabijheid slingerpaden van Spaansche vlier, van rozen- en jasmijnboschjes, en prieëlen, van hoe-langer-hoe-liever omgeven, de welriekendste geuren verbreiden. Hier doen zich de gemeenteweiden van nabijgelegene dorpen, ginds eene boomkweekerij, of regelmatig aangelegde tuinen, en wat verder een eenzaam romanesk dal aan ons oog voor, op welks achtergrond zich de met klimop bedekte hut eens vromen kluizenaars vertoont. In alle deze bekoorlijkheden der natuur als verzonken, blijft het oog des wandelaars zich met genoegen vestigen op de lagchende graanvelden. Hooger klimmende, wordt het uitzigt ruimer; maar nu vertoonen zich ook ter regter- en linkerzijde, en zoo wel voor als achter ons, de gedenkteekenen des doods, die zijne dorre hand naar ons begint uit te strekken. Hier ziet men een' marmeren sche-

fchedel van onder de fchaduw der cipresfen aan het gedenkftuk te voorfchijn treden; ginds valt de zonneftraal op een blinkend geraamte, en wij bevinden ons te midden van het uitgeftrektfte veld des doods. Maar, offchoon ook de ftem der vergankelijkheid hier zoo ontroerend treft, de wandelaar gevoelt zich daar nogtans zoo wèl; want de indruk dier gewaarwording is minder terugftootend dan elders, omdat bloemen en bloefems het ftof der afgeftorvenen liefelijk fieren. Met geheimen fchroom keert het oog van de torens, paleizen en koepels der groote Koningsftad, die aan onze voeten ligt, terug, om zich te wijden aan de ftille, rijkbezaaide akkers der onfterfelijkheid; en hierdoor wordt de ziel, als ongemerkt, tot ernftige gedachten en godsdienftige gewaarwordingen opgeleid.

Deze plaats werd eerst federt 1804 plegtig tot eene begraafplaats voor de inwoners der hoofdftad gewijd; en het eerfte offer, dat men aan hetzelve bragt, was het lijk eens klokluiders, wiens fterfelijk overfchot den 21 Mei der gewijde aarde werd toevertrouwd. Zijn beroep verfchilde echter van dat des gewonen klokluiders daarin, dat hij niet, gelijk deze, de menfchen ter kerke, maar de bewoners der voorftad *St. Antoine* tot het vegen en reinigen hunner ftraten opriep (*). Sedert dien tijd zijn, tot den 20 September 1820, aldaar 88,784 lijken (die uit de Hospitalen nog niet medegerekend) gebragt, welke allen in deze uitgeftrekte vlakte hunne laatfte rustplaats gevonden hebben. — Nu nog, ter inleiding, vóór wij verder gaan, een enkel woord over den oorfprong van dit beroemde Kerkhof.

Een rijke Specerijkooper, met name REGNAUD, kocht, in de 14de Eeuw, op deze vlakte, die toenmaals den naam van *Champ l'Evêque* voerde, een ftuk gronds, zes morgen groot, hetwelk hij met eene heining omringde, en binnen hetwelk hij een zoo prachtig landhuis bouwde, dat hij, toen het gereed was, zich genoodzaakt zag bankroet te maken; waarom het bij den gemeenen man den naam van *la folie de Regnaud* verkreeg. Nadat hetzelve eeuwen lang in het bezit van

(*) Hij bekleedde den post van *Portefonnette*, of bediende der Policie, in de voorftad *St. Antoine*. De bezigheid dezer lieden beftaat daarin, om des morgens vroeg, op een bepaald uur, de ftraten en ftegen van hun kanton door te loopen, met eene fchel in de hand; terwijl de bewoners der huizen verpligt zijn, om, op bepaalde boete, voor hunne deuren de ftraten te vegen, en bij zomerdag met water te begieten.

van onbekende perfonen geweest was, verkregen de Jezuiten, in 1626, hetzelve bij aankoop.

Het was van dezen heuvel, dat de zoo oorlogzuchtige LODEWIJK XIV, nog als kind, het bloedig gevecht aanfchouwde, dat de Maarfchalk VAN TURENNE, aan het hoofd der koninklijke troepen, op den 2 Julij 1652, tegen den Prins VAN CONDÉ, als opperhoofd der oproerige misnoegden, in de voorftad *St. Antoine* leverde. Hier was het, waar de eerfte kanonskogel op den jongen held werd afgezonden. Tot herdenking van dezen, hoewel voor het Hof zeer ongelukkigen dag, noemde men deze plaats federt *Mont Louis*. Toen vervolgens, in 1675, Pater LACHAISE Biechtvader des Konings, LODEWIJK XIV, werd, en gedurig meerderen invloed bij dien Vorst verkreeg, fchonk de Koning hem de omheining van *Mont Louis*, liet dezelve merkelijk vergrooten, en uit de brokken van het gewezen landgoed des verarmden Specerijkoopers kwam weldra eene bevallige terras en een aangenaam buitenhuis van twee verdiepingen te voorfchijn, aan welks voet eene bekoorlijke vlakte, met fonteinen, vruchtboomen en bloembedden, een moestuin, benevens eene geurige oranjerie (want de ftrenge Biechtvader had niettemin eenen goeden fmaak) zich voordeden. Van zijn *balkon* kon deze eerzuchtige Jezuit de hoofdftad, die zich onder zijne voeten opdeed, tot aan den koepel der *Tuileriën* overzien, in wier uitgebreide zalen hij zelfs over den beheerfcher van *Frankrijk*, als over eenen boeteling, gebood; terwijl de met loof omringde heuvelen van *Bagneux*, *Chatillon* en *Meudon* den achtergrond beperkten, en uit de moestuinen der *Courtille* en uit de kroegen (*guinguettes*) van *Belleville* de weerklank der vreugde bij de opgeruimde *Parijzenaars* tot aan het ftille landverblijf des Paters opfteeg. Aan de achterzijde verhief zich, uit eene fchoone, hier en daar met water doorfnedene, grasrijke landftreek, eene bekoorlijke boomkweekerij, binnen welke de verlekkerde Jezuit het fmakelijkfte ooft van geheel het zuidelijk *Frankrijk* had bijeengebragt; ter regterzijde van welke zich een boschje bevond, in welks midden hoog opgaande lindeboomen eene gewelfde laan vormden, wier dak, ondoordringbaar voor de zonneftralen, voor nachtegalen, grasmusfchen en andere gevleugelde bewoners eene veilige fchuilplaats was. Hieraan grenst eene rij van hooge olmen, (*la fidèle* genaamd) van eene ruifchende beek doorftroomd, uit

wier

wier donkere fchaduw eene laan van ranke populieren, aan hunnen voet met ftruiken en heesters omgeven, tot eene andere rustplaats, de lanen van *Vincennes* genaamd, geleidt. Hier is, zelfs nog tegenwoordig, het bekoorlijkfte ftandpunt van het geheele Kerkhof. Immers, behalve het gezigt op de voorftad *St. Antoine*, zich fteeds in eene rustelooze werkzaamheid bewegende, vindt men hier ter regterzijde lagchende graslanden, rijke tuinen en vruchtbare zaadvelden, overal met tuin- en landhuizen als bezaaid, en dit alles doorfneden van eenen breeden rijweg, op welken vrachtwagens, *diligences*, *equipages* en kabrioletten in een bont gewoel ondereen gemengd zijn. Met een fomber voorkomen ziet het overoud kasteel van *Vincennes* met zijne torens en tranfen op dit tafereel neder, en in de afgelegenfte verte vloeijen de wateren der *Seine* en *Marne* te zamen, om deze geheele fchilderij als tot lijst te dienen. Ten noorden langzaam afdalende, ziet de wandelaar zich weldra door eene tweede laan begroet, in welke wijnranken en klimop zich aan de olmen en populieren hechten, en waar het aanhoudend geruisch der bladeren, door eenen zachten wind bewogen, zoo wel als de afzonderlijke kruifen en lijkfteenen, die bij deze belommering flechts flaauwelijk in het oog vallen, ons tot ernftig nadenken ftemmen.

In dit ftil verblijf ftortten meermalen de Hovelingen des Konings voor den veelvermogenden Biechtvader hunne wenfchen uit, hetzij dan om zijne medewerking tot verkrijging van gunstbewijzen bij den Koning te verzoeken, of om deszelfs ongenade af te wenden; en zij prezen zich alsdan gelukkig, wanneer zij eenige uren in die omftreek mogten doorbrengen, die thans, nadat zij de troon der fterfelijkheid geworden is, menigen Hoveling in het voorbijrijden eenen angftigen fchrik zal hebben aangejaagd!

Ook Pater LACHAISE betaalde, hoewel in hoogen ouderdom, den tol, welken de natuur niemand kwijtfcheldt. Hierop bragten de Jezuiten de geheele bezitting aan zich; en nu werd dit ftil verblijf op nieuw de woning van burgerlijke en godsdienftige kuiperijen, die, even als dreigende fpoken, door geheel het ongelukkige *Frankrijk* waarden. Hier toch werd het ontwerp gefmeed tot herroeping van het *Edikt van Nantes*, dat zoo menig onfchuldig offer vallen deed, en zoo vele verhuizingen van den vaderlandfchen grond voortbragt; hier werden de toebereidfelen gemaakt tot de zoogenaamde

Dra-

Dragonnades, of geweldige militaire bekeeringen, welke de omstreek van *Cevennes* met bloed besproeiden; en hier werden ook de bevelen uitgevaardigd tot het in hechtenis nemen der Jansenisten, welke zoo velen hunner geluk, vrijheid en leven ontroofden.

Na den val der Jezuiten werd het lokaal met al zijn toebehooren, op den 31 Augustus 1763, ten behoeve der schuldeischers, openlijk verkocht; en van dien tijd af ging hetzelve van de eene hand in de andere over, tot het eindelijk, in 1803, door den Prefekt van het Departement der *Seine*, tot een Kerkhof werd gekocht, en door den Architekt BROGNIART, met de meestmogelijke sparing der boven beschrevene partijen, tot de tegenwoordige verordening ingerigt. De schoone lanen werden bewaard. Pijnboomen, treurwilgen, *Italiaansche* populieren, acacia- en cipresboomen werden op nieuw geplant, en het regelmatig geheel, door den aanleg van nieuwe kronkelpaden, in een *Engelsch* park veranderd.

Een breede, geplaveide weg leidt naar de, thans gesloopte, woning van Pater LACHAISE, in welker plaats eene kapel, in eenen edelen stijl gebouwd, is opgerigt. Een gewelfd hek, op welks boog een kruis van wit marmer staat, verleent den toegang tot deze uitgestrekte begraafplaats, waarbij een steen van zwart marmer met gouden letteren het volgend inschrift bevatten zou: HAS ULTRA METAS REQUIESCUNT BEATAM SPEM EXPECTANTES. (Zij, die eene zalige opstanding verbeiden, rusten aan gene zijde.) Waarschijnlijk is deze steen nu reeds aanwezig.

Binnen korten tijd overlaadde de weelde der hoofdstad deze onafzienbare plaats met gedenkstukken van allerlei soort. Steen en marmer moest in duizendvoudige gedaanten door den beitel des kunstenaars worden gevormd. Piramiden, obelisken, zuilen, urnen, zerken, mausoleën, kruisen, kiosken, kapellen, grafkelders, sarkophagen, in den verscheidensten stijl bewerkt, bedekten weldra deze schilderachtige uitgestrektheid, en reeds nu prijken (zonder de enkele kruisen mede te rekenen) meer dan 15000 gedenkstukken boven de vreedzame woningen der aldaar rustenden.

Bijzonder aanlokkelijk is, even boven het kerkhof der *Joden*, eene *Gottische* kapel, wier kolonnade, door populieren en treuresfen omgeven, het gebeente van ABELARD en zijne beminde HELOÏZE omvat. Alles, zelfs de bouwstof, ge-

gelijk ook de zuilen en de frontespies, is zeer antiek, en schijnt tot dien overouden tijd van *Frankrijk* te behooren, toen de *Arabische* bouwkunst aldaar nog in de mode was; en nogtans heeft de Heer ALEXANDER LENOIR deze kapel uit de overblijfselen der oude Priorij van *St. Marcelles, Chalons-sur-Saône*, de laatste verblijfplaats van het minnend paar, met zeer veel smaak gebouwd en ingerigt.

Welk eene menigte en verbazende massa van grafsteenen is hier bijeengevoegd! Eene volledige optelling, ook slechts der aanmerkelijksten, zou dit opstel tot een geheel boek doen aangroeijen, en ten laatste toch vervelend worden. . . .

Men ontmoet echter op deze ernstige wandeling dikwerf, ik zou bijna zeggen, karrikaturen, en opschriften, waarin zich een valsche smaak met domheid paart, en welke zelfs de koelbloedigste wijsgeer niet, zonder de schouders op te halen en den mond onwillekeurig tot een spottend lagchen te trekken, kan voorbijgaan. Voor het tegenwoordige zal ik mijne ernstige stemming behouden, maar misschien binnen kort eens de koddigsten derzelven, als nalezing, opgeven. Zoo vindt men hier, bij voorbeeld, eenen Regements-kwartiermeester, die zijnen *Fourier* met de getuigenis ter aarde bestelt, dat hij de soldij altijd naauwgezet heeft betaald; eenen kleermaker, wien de Schikgodin, met zijne eigene schaar, niet den levensdraad, maar den hals heeft afgesneden; eenen muzikant, die nu reeds bij voorraad met zijne trompet tot de opstanding roept; eenen slager, die, met alle moord- en slagtwerktuigen omgeven, onder het afdak eener sierlijke pensmakerij begraven ligt; eenen huurkoetsier, die, in zijne eigene huurkoets, prijkende met hetzelfde nommer 781, dat hij op aarde had, nu door den Dood, als huurkoetsier op den bok zittende, uit dit leven gereden wordt. Voorts ziet men daar de beeldtenis eens schoorsteenvegers, die schijnt te willen beproeven, of hij bij het naastgelegen gedenkstuk, zijnde dat van eenen Kardinaal, zou kunnen opklauteren; verder eene tamelijk vrije CLEOPATRA, welke de beeldtenis is der vrouw van eenen *Commissaire priseur*, en meer dergelijken.

Van de verzen en opschriften, die tot aan den grenspaal der onzinnigheid reiken, en een luid gelach verwekken moeten, zal ik thans geene aanvoeren.

Eer wij deze plaats, waar *Spanjaarden*, *Engelschen*, *Amerikanen*, *Zweden*, *Russen*, *Polen*, met één woord, menschen

fiit alle natiën, vreedzaam bijeenrusten, verlaten, zal ik nog een enkel der gedenkſtukken van bekende perſonen aanvoeren, en daarmede beſluiten.

SCHUKARD, een bankier. Vreemd genoeg ſtaan op het voetſtuk, dat de lijkbus draagt, de woorden: *Le premier au Rendezvous*, bij welke een ſpotvogel met potlood de verklarende aanmerking ſchreef, dat hij altijd, als de ſtaatspapieren daalden, de eerſte op de beurs was.

Onder eene zuil van wit marmer en een dak van hooge olmen rust de Echtgenoote van den Ridder DIEDERIK VAN DER MARK, met name MARIA ANNA DIEDERIKA, *Gravin van der Mark*, volgens het opſchrift geboren te *Desſau en Pruſſe!!* Deze Dame was eene erkende natuurlijke Dochter van wijlen Koning FREDERIK WILLEM *van Pruisſen* bij de Gravin VAN LICHTENAU.

Midden onder Graven, Stafofficieren en woekeraars, rust ook een wakkere ſchoenmaker, uit *Beijëren* geboortig. Gulden letteren maken hem aan het nageſlacht bekend als *Cordonnier breveté de S. A. Serenisſime Mademoiſelle d'Orleans.* Spijtig ſchijnt de naastgelegene werkman, op wiens eenvoudig kruis enkel de woorden gelezen worden: *Ne ſutor ultra crepidam*, (ſchoenmaker, houd u bij uwe leest) den trotſchen baas nog in het graf te beſpotten.

Doch het wordt tijd te eindigen; de Redacteur mogt anders, moeijelijk wordende, de pen door het overige halen; mij dunkt, hij grijpt reeds naar dezelve.

DE MEDEMINNARES VAN ZICHZELVE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 195.)

Intusſchen naderde alvast de winter. En daar de Markiezin zich reeds veel langer bij hare vriendin had opgehouden, dan zij aanvankelijk voornemens was, zoo maakte zij eindelijk toebereidſelen tot haar vertrek. Ook VICTOR, reeds volkomen herſteld, durfde zich niet langer aan de pligten van den dienst onttrekken, die hem naar de hoofdſtad riepen. Hij verzocht derhalve der Markiezinne verlof, om haar te mogen verzellen. Door deze ſpoedige beſluiten onthutst, wilde de Gravin hiertegen iets inbrengen. Zij rigtte zich dus tot VICTOR, en wilde hem doen opmerken, dat zijne gezondheid nog niet volkomen ſcheen gevestigd te zijn; dat —

„ Ach,

„ Ach, lieve Gravin!" viel hij haar in de rede, „ laat mij, bid ik u, vertrekken; het is reeds te lang, dat ik een voor mij gevaarlijk geluk smake, dat toch mijn deel niet zijn kan; laat mij liever uwe tegenwoordigheid, en die van dit beminnelijk kind, ontvlieden, en die teedere zorge, welke gij voor mij draagt, en mij hier den tijd zoo vlug deed heensnellen, veeleer ontwijken, dan rekken. Vergun mij, dat ik mij weder in mijne eenzaamheid opsluite, die toch mijn lot schijnt te moeten zijn!"

De Markiezin had niet slechts gewenscht, maar ook verwacht, dat ELEONORA zich eindelijk aan VICTOR zou hebben geopenbaard. Zij drong er dus op aan, dat zulks nog vóór haar vertrek zou geschieden. „ Het is immers blijkbaar," merkte zij aan, „ dat hij schroomt u te beminnen, en juist daarom wil hij vertrekken. Wat kan u dan nog terughouden van u aan hem te openbaren, daar gij toch besloten hebt het eenmaal te doen, ten einde het hem aangedane onregt, zoo veel mogelijk, te herstellen; daar gij hem hoogelijk vereert, gelijk gij zelve niet kunt ontkennen? Hoe laat het zich verklaren, dat gij nog op den duur behagen schijnt te vinden in uzelve en hem te kwellen?" — „ Ach, lieve C.!" hernam ELEONORA, „ het verschaft mij een zoo aangenaam gevoel, de medeminnares van mijzelve te zijn; hem tweemaal, en wel in verschillende gedaante, te behagen; — ja, hij is mij getrouw, tot zelfs in zijne schijnbare ongetrouwheid toe; hij heeft nog altijd datzelfde gevoel van kieschheid en eer; hij ontwijkt mij, om aan mij niet trouweloos te worden; hij bemint mij, bemint mij alleen, terwijl hij gelooft twee voorwerpen tevens te beminnen. Hoe gelukkig ben ik thans! Welaan! reis gerustelijk heen; mijn ontwerp is gemaakt; ik volg u weldra, en wij zullen dan alleen gelukkig zijn." — De Markiezin vertrok nu met VICTOR naar de Residentie.

Reeds hadden de luidruchtige Vastenavondsvermakelijkheden in de hoofdstad eenen aanvang genomen, toen de Gravin SANDOZ aldaar aankwam. Thans deelde zij haar ontwerp aan hare vriendin mede, die, uit hoofde dat het weder zulk eene romaneske houding had, hetzelve geenszins billijkte, maar nogtans eindelijk zich liet overhalen, tot de uitvoering behulpzaam te zijn.

Op zekeren avond verzocht de Markiezin aan VICTOR, die nu aldaar de huisvriend geworden was, haar naar de *Re-*

doute te vergezellen. Het kost veel moeite, hem daartoe te bewegen; dewijl dit juist de plaats was, waar hij de ontmoeting had gehad, die voor zijne rust zoo noodlottig was geweest. Evenwel de Markiezin dringt aan, en VICTOR gehoorzaamt zwijgende. Zij komen in de zaal. VICTOR is tot in het diepst zijner ziele ontroerd. Duizenderlei gedachten en herinneringen komen op eenmaal hem bestormen. Nadat zij eenige malen den toer door de zaal hebben gedaan, laat de Markiezin op eens VICTOR's arm los, dewijl zij haar' gemaal ontdekt; doch roept hem toe, dat zij elkander, met den klokslag van twaalf, in de naastgelegene kamer zullen ontmoeten, en wenscht hem, schertsende, een gelukkig avontuur. Naauwelijks heeft zij zich verwijderd, of VICTOR hoort achter zich eene stem, die hem van schrik als doet verstijven; zij roept hem toe: „ Vind ik u eindelijk hier, trouwelooze? Gij zoekt mij hier niet meer....." VICTOR keert zich om, en ziet, — wie dan? — niemand anders dan zijne onbekende! Zij is volmaakt in hetzelfde kostuum als weleer; de witte *domino*, het masker, het slot met brillanten, alles was hetzelfde. „ Zij is het!" roept hij in verrukking uit, en vat haren arm: „ Zoo vind ik u eindelijk weder... Gij zijt dan nog niet voor mij verloren... Ik zie u weder... ik heb uwen arm gevat — welk een wonder is dit!" — „ Hoe kunt gij u daarover zoo zeer verwonderen? Is u dan mijne bekwaamheid in de tooverij onbekend? Nu, dan zal ik u die heden eens regt doen zien! Gij zijt nu weder in mijne magt gekomen — uw lot is thans beslist — maak u dus op iets buitengewoons gevat!"

Men was intusschen tot aan het bekende zijvertrek genaderd, waar men te ongestoorder zich aan het gesprek kon overgeven. De schertsende toon der onbekende mishaagde VICTOR geweldig, en gaf hem terstond zijne volle bedaardheid weder. Zij had, dit gevoelde hij zeer wel, eene groote onregtvaardigheid, gedurende drie jaren voortgezet, weder goed te maken. Alle gewaarwordingen, welke hij in dien tusschentijd ondervonden had, en die zekerlijk voor haar niet gunstig waren geweest, kwamen thans op eenmaal in zijnen geest op. „ Wel nu, mijne genadige!" zeide hij koel, en zelfs eenigzins scherp, „ wat begeert gij thans van mij? welk nieuw avontuur hebt gij thans weder met mij voor? van welke middelen zult gij u thans bedienen?" — „ Ei, zie eens, wat kunnen de mannen in weinige jaren veranderen!

Is

Is dat die zelfde Mijnheer VAN K., zoo bescheiden, zacht en teeder; die, juist op deze zelfde plaats, standvastigheid en onderdanigheid beloofde, en met eenen eed bevestigde?" — „En zoo ik dan ook veranderd mogt zijn, wien hebt gij daarvan te beschuldigen? Waart gij het niet, die mijne getrouwheid en standvastigheid hebt afgewezen? Waart gij het niet, die eerst alles hebt in het werk gesteld, wat het hart van eenen man kan boeijen, om mij aan u te hechten, en mij daarna tot een werktuig hebt vernederd, om mij ellendig te maken? Waart gij het niet, die mij zonder berouw of mededoogen hebt van u gestooten? Waart gij het, eindelijk, niet, die, na mij een oogenblik het hoogste geluk des levens te hebben doen kennen, mij nu sedert drie jaren aan verachting en eene geheele vergetelheid hebt overgegeven?" — „Gij oordeelt te streng, Mijnheer VAN K.! Ik ben thans hier, om dit onregt weder te herstellen. Ik zal..." — „Wat vertrouwen kan ik in uwe woorden stellen? Moet ik niet ieder oogenblik duchten, dat gij weder zult verdwijnen, en de wanhoop het éénig gedenkteeken zijn zal, dat mij van uwe ontmoeting overblijft?" — „Neen! neen!" hernam de onbekende, „thans geene misleidingen of geheimenissen meer. Ik zelve heb, even als gij, veel geleden. Doch laat ons de doorgestane smarten, en de dwaasheden, die voorbij zijn, vergeten. Erken mij weder als uwe geliefde, en neem mij thans als — ja, als uwe gade aan!" — „Gij hebt dat immers niet willen zijn." — „'t Is waar, ik heb schuld; doch ik geef mij daarom ook thans geheel aan uwe liefde over." — „Die liefde hebt gij versmaad," voegde VICTOR met zigtbare aandoening daarbij; „gij hebt ze versmaad, de opregtste en vurigste liefde, die mijn hart in staat was u aan te bieden. Welke vernieuwde grilligheid beweegt u, haar op nieuw van mij te vragen? Zijt gij dan verzekerd, dat mijn hart nog vrij is? Was ik verpligt, was het mij mogelijk, een' dwazen hartstogt te blijven voeden voor een onzigtbaar en onbegrijpelijk wezen; voor eene, die — gij ziet mij blozen, Mevrouw! en echter voegt u, niet mij, die blos — die, zeg ik, mij wel geschikt oordeelde om hare oogmerken te helpen bereiken, maar die daarentegen mijzelven versmaadde en verliet? Wie verzekert u dus, dat ik te uwen aanzien nog dezelfde ben, en dat thans niet misschien de beurt aan mij gekomen is, om eene verbindtenis te verwerpen, die u weleer zoo hatelijk voorkwam;

of dat ik nu ook van mijnen kant eens die onafhankelijkheid de voorkeur geve, welke gij, als vrouw, zulke groote offers gebragt, terwijl ge mij ellendig gemaakt hebt?" — Deze mannelijke verklaring was voor ELEONORA geheel onverwacht; zij had die volstrekt niet voorzien, maar gevoelde zich daardoor dan ook op het diepst vernederd; zij moest de regtmatigheid van VICTOR's verwijten erkennen, was op het hevigst aangedaan, en kon zelfs geene woorden vinden om zich te verdedigen. VICTOR vermoedde zulks, en zijne liefde voor haar begon op nieuw te ontwaken. „Vergeef mij, Mevrouw! zoo ik u mogt hebben beleedigd; maar hoe kon ik bij mogelijkheid denken, dat gij mij bemindet, daar gij mij zoo vele blijken van onverschilligheid gaaft?" Hij verzocht haar dus, het masker af te nemen, en hem te vergunnen, haar te vergezellen. De Gravin scheen een oogenblik in twijfel te staan; doch, of het de vrees, om op eene publieke plaats opzien te maken, dan of het, bij eene zoo hooghartige vrouw, een vernieuwd gevoel van gekrenkten vrouwelijken hoogmoed ware... wij wagen het niet, zulks te bepalen; maar zij drukte met dezelfde hand, die reeds opgeheven was om het mom af te ligten, hetzelve nog digter voor de oogen, en sprak, met eene nog meer veranderde stem: „Neen! mij vergezellen — dat is niet mogelijk. Gij hebt mij bovendien heden voorzigtigheid geleerd. Gij wilt, dat ik mij ontmaskere. Maar waartoe zal het dienen, dat ik u mijn gelaat ontdekke, daar gij mij toch niet meer bemint, mij niet meer wenscht te bezitten? Doch ik ken de oorzaak dezer verandering zeer wel; ik weet, waar gij u, te uwer herstelling en genezing, opgehouden hebt; ik ken de handen, die u gepleegd en verzorgd hebben." — „Wel nu dan, Mevrouw! zoo u dit alles bekend is, zoo weet gij tevens, dat mijne dankbaarheid niet vurig, mijne bewondering niet groot genoeg kan zijn. Ja, ik wil het geenszins ontkennen — moesten die drie maanden des gelukkigsten bijeenzijns met eene der edelste en beminnelijkste vrouwen, bij welke de schoonheid slechts de geringste harer volkomenheden is; met eene vrouw, even hartelijk als verstandig, even gevoelig als beschaafd, vol van talenten, en toch bescheiden en zedig, 't geen vooral in uw geslacht zoo bevallig is — moesten deze drie maanden, gedurende welke ik hare zorgvuldigste en liefderijkste oppassing genoot, niet een' zeer diepen indruk bij mij achterlaten? Hoe kan ik bij mogelijkheid haar verge-

geten?" — ELEONORA, over deze bekentenis verrukt, gevoelde, dat zij, bij een langer verwijl, zich zou verraden. Zij stond dus snel op, en zeide: „Zoo wees dan met uwe aangebedene gelukkig! Uw geluk — zal ook het mijne zijn. Gij zijt van nu af aan vrij — ik sta geheel van u af. Misschien verlangt gij echter, om uwe dochter eens te zien....." — „Kunt gij daaraan nog twijfelen?" — „Wel nu, dan verwacht ik u, Mijnheer VAN K., morgen bij mij op het *déjeuner*." — „En uw naam, uwe woonplaats is?" — „Mijn rijtuig zal u afhalen."

VICTOR zorgde ten bepaalden tijde gereed te zijn. Wat hem bevreemdde en met onrustige verwachtingen vervulde, was, dat OTHELLO hem ontvangt. Hij wordt door eene reeks van luisterrijke zalen gevoerd. Eindelijk staan zij voor de deur van een kabinet. OTHELLO opent hetzelve, en dient den Majoor VAN K. aan. VICTOR treedt binnen, en... bevindt zich weder in hetzelfde vertrek, waarvan hem het geheugen zoo diep was ingeprent, dat geen tijdsverloop van jaren het weder had kunnen uitwisschen. Op de sopha ziet hij eene Dame in hetzelfde *negligé*, 't geen hij zich nog zoo duidelijk herinnerde, en.... op haren schoot een kind! Zij keert zich naar VICTOR, en deze — valt aan hare voeten. „ELEONORA!.... Geniet ik zoo veel geluks?.... Zou het mogelijk kunnen zijn?.... Ach! zoo het eens weder eene misleiding ware!.... Ik bid u, eindig daarmede, of ik sterf hier voor uwe voeten!" — De lieve THEODORA werpt zich in zijne armen, en vraagt, met kinderlijke onnoozelheid, terwijl zij hem de eene helft van den bewusten ring voorhoudt, of hij haar niet ook de andere helft zou kunnen geven? — „Kan het mogelijk zijn!" roept VICTOR in de hoogste verrukking uit. — „Ja!" zegt ELEONORA, in tranen losbarstende: „hier is uwe dochter — en hier uwe onbekende, uwe geliefde, uwe vriendin en verzorgster, die zich, onder zoo velerlei gedaanten, steeds met u heeft bezig gehouden, maar die van nu af niets anders zijn wil dan de hartelijke moeder van THEODORA en de gelukkige gade van den braafsten echtgenoot!" — Juist op dat oogenblik komt de Markiezin binnen, om in de hooge verrukking der beide gelieven te deelen. En, nadat deze eenigzins tot zichzelve zijn gekomen, wendt zij zich, met zachten ernst, tot hare vriendin: „Gij moet bekennen, ELEONORA!" dus spreekt zij, „dat, zoo gij nimmer van den

weg waart afgeweken, dien u uw pligt en de wetten der maatſchappij voorſchreven, gij reeds vóór drie jaren op hetzelfde punt zoudt zijn geweest, waartoe gij thans eerst, na het doorſtaan van zoo vele gevaren, zorgen en angſten, gekomen zijt. Het is alleen ten koste van haar eigen geluk, dat de vrouwen zich aan die wetten kunnen onttrekken, welke de maatſchappij aan hare kunne — in ſommige gevallen zeker bezwarend genoeg — oplegt."

LAUWERKRANS VOOR WATTIER-ZIESENIS.

TER GELEGENHEID DER VOORSTELLING VAN ATHALIA, OP DEN AMSTERDAMSCHEN STADS-SCHOUWBURG, DEN 28 FEBRUARIJ 1822.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen.* (*)

Mijnheer!

Niet omdat ik het voor den roem onzer onvergelijkelijke Tooneelkunſtenaresſe noodig achtte, maar om aan het aangenaam gevoel van bewondering, dat hare wederöptreding in mij opwekte, eenen vrijeren loop te laten, ſtortte ik hetzelve in de nevensgaande dichtregelen uit. Ik had die daarom ook niet ter uitgave beſtemd; dan, uwe uitnoodiging in de *Amſterdamſche Courant* van 7 Maart ll. ziende, begreep ik, dat aan mijne bijdrage, onder zoo vele, welke zeker van onze verdienſtelijkſte Dichters zullen bijeengevloeid zijn, ook wel een plaatsje zou ingeruimd worden, en vond geene reden om dezelve terug te houden. Ontvang dan mijn ſtuk, zoo als het is! Wordt het, zoo als wel te denken is, door me-

(*) Offchoon de oogst van ingekomene Dichtſtukken (de Redacteur ſpreekt hier van de hoeveelheid, geenszins van de hoedanigheid) niet zoo ruim is uitgevallen, als hij, met den Heer WESTERMAN, zich billijk had voorgeſteld, heeft hij echter het genoegen, zijne uitnoodiging met een paar treffelijke ſtukken, voor welke hij den geëerden Zenders zijnen warmſten dank betuigt, beantwoord te zien; terwijl hij ook aan het derde, hem almede zoo heuſchelijk aangeboden, geene plaats vermogt te weigeren. Wat hemzelven betreft: onmiddellijk na de bijwoning der in ieder opzigt luistervolle vertooning, ſtortte ook hij zijn opgewekt gevoel uit in eenige dichtregels; en, ofſchoon deze door genen als geheel overſchaduwd mogen worden, konde hij evenwel zijne zucht niet meester worden, om mede een lauwertakje te hechten aan den zoo ſchoon gevlochten eerkrans voor zoo zeldzame talenten. Hij geeft dan ook het zijne, ter vereering der grootſte Vrouw, waarop eenig Schouwtooneel roem mag dragen.

De Redacteur.

menig ander verduisterd, ik zal daardoor niets verloren achten, en voor het minst die voldoening hebben, dat ik een zoo belangrijk verschijnsel in het gebied der kunst niet onopgemerkt heb laten voorbijgaan.

Met de meeste achting heb ik de eer mij te noemen

UEd. Dv. Dienaar

M. WESTERMAN.

Zij is 't, o ja! wij zien weêr 't wonder,
De Aartspriesteres van Melpomeen!
Voor altijd ging het licht niet onder,
Dat ons finds lang niet meer omscheen.
Zij is 't, wier heerlijk kunstvermogen
In volle weelde heeft omtogen,
Wat harten roert en harten streelt;
Door blik en toonval en gebaren
Ons in verrukking doet ontwaren,
Wat grootheid in den stervling speelt!

Zij is 't, die, fier en stout en edel,
Den Schouwburg met haar' geest vervult;
Terwijl de diadeem haar' schedel
In volle majesteit omhult!
Wij zien haar weêr den schepter zwieren,
Daar ze, ingehaald met eerlaurieren,
En met de hooge broos geschoeid,
Bij 't grootsch en plegtig aandachtwekken,
Dien glans om zich bijeen kan trekken,
Die langs het vorstlijk purper gloeit.

Zij is 't, de roem der schouwtooneelen;
Zij, de eenling, waar men de oogen sla;
Zij, koningin bij haar gespelen;
Wattier!... Neen, 't is Athalia!
Zij slechts, zij kan met zulke schreden
Den achtbren tempel binnentreden,
Waarin Aäron's kroost vergaart.
Zij is 't! — wie kon zich zoo doen vreezen?
Zij is 't! — wie kan het anders wezen,
Die in haar' val die siddring baart?

 Atha-

Athalia? — Neen, 't kunstvermogen
Heeft dus met ons gevoel gespeeld,
En ons, door schrik en mededoogen,
Geschokt en beurtelings gestreeld.
Ja, wat Racine slechts kon denken,
Wattier! mogt gij het wezen schenken;
Hoe hoog de roem des dichters ga,
Uw' naam, bij namen niet te meten,
Ja alles deedt gij ons vergeten;
Wij zagen slechts Athalia.

Wie denkt kleingeestig aan benijden,
Waar ge elks bewondring tot u trekt?
Uw blik verbaast zelfs de ingewijden,
Wier oog 't geheim der kunst ontdekt.
Neen, laat — het mag geene afgunst wekken —
Uw kruin met lauwren overdekken;
't Is Godspraak, die ze u waardig keurt.
Nog mag zich elk verdienstlijk heeten,
Wien, aan uw zijde niet vergeten,
Een blik van welgevallen beurt.

De volken worstlen, met verpijning,
Om bovenstem bij kunstbelang:
Maar, ongelijkbare! uw verschijning
Voert Nederland in d' eersten rang.
Schoon donkre wolken zamentrekken,
Diana voor ons oog bedekken,
Toch blijft haar luister ons bekend;
En, als de nevlen zich ontwarren,
Praalt zij, omstuwd van flonkerstarren,
Als koningin aan 't firmament.

Als zulk een plegtig nevelscheuren
Is 't onvergeetlijk uur geschat,
Toen 't aan den Amstel mogt gebeuren,
Dat gij zijn hoog Tooneel betradt;
Toen gij, na 't al te spoedig scheiden,
U door de roepstem liet geleiden,
Die kunsten 't eerperk binnenvoert,
En ge ons de blijken hebt gegeven,
Dat ge in u nog die kracht voelt leven,
Die alle harten streelt en roert.

Ja,

Ja, 't was een plegtig feest voor allen,
  Toen gij verſcheent als koningin;
Het luid gejuich van duizendtallen
  Haalde u met geestverrukking in.
't Is 't wordende geſlacht gebleken,
En 't zal er onvermoeid van ſpreken,
  Dat de achtbre kroon van Melpomeen
Het ſchoonst in onzen leeftijd praalde,
En Neêrland 't glansrijkst overſtraalde,
  Hoe ſchoon ze ook Seine of Teems beſcheen.

Natuur zag 't worſtlen, 't rustloos pogen,
  Ter volging van haar wiſſeling,
En ſchonk u al het rijkst vermogen,
  Waaruit ze een nieuw beſtaan ontving.
Wat ook moog' vloeijen uit haar gunſten;
Hoe, in 't gebied der ſchoone kunſten,
  Ook naar den voorrang word' gezocht;
De dichter moog' verwondring baren,
Gij doet zijn glorie hooger varen,
  Dan hem zijn geest verheffen mogt.

M. WESTERMAN.

Strik gij, o Stedemaagd! de haren
  In hoogtijdsdos, die 't oog bekoort;
En, Amſtelſtroom! verbreed uw baren,
  En rolle uw vloed meer ſtatig voort!
Neen, niet uit poelen en moeraſſen,
Maar uit uw zilverblanke plasſen
  Verheff' de zwaan zich, wit van pluim,
En ſpiegle zich in 't helder water,
En vier' haar vreugd met hel geſchater,
  En ſpatte er de oever nat van 't ſchuim!

Vier feest, o Amſtel! vreugdegalmen
  En lofzang meng' zich ondereen!
Strooit, maagden! ſtrooit gebloemte en palmen,
  Op 't ſpoor van Neêrlands Melpomeen!
Verheft u, weidſche tempeltinnen!
Zij komt, en treedt uw koren binnen,

En

En zet zich op haar' zetel neêr.
De wierook stijgt; maar voor onze oogen
Is 't al met nieuwen glans omtogen,
En vroeger luister praalt hier weêr.

Ontwijk ons, duistre nacht van 't Noorden!
Wij voelen d'Oosterhemelgloed;
Maar, Kifon! van uwe oeverboorden
Waait ge ons uw koeltjes in 't gemoet.
Daar ginds, daar ginds zien wij de muren,
Wier vastheid eeuwen reeds verduren;
Daar ginds rijst David's zetelstad;
Daar zien we, in 't goud der zonnestralen,
Den tempel met een' luister pralen,
Die nooit op aarde weerga had.

Wij zijn er. Met wat geestvervoering
Zien wij dit Huis des Heeren aan!
Maar hoe! wat fchrik, wat zielsontroering,
Wat fiddring doet ons 't harte flaan?
Hier zien wij priesters bij de altaren,
Ten ftrijd gereed, zich moedig fcharen,
Geleid door d' eedlen Jojada;
En daar — fchier ftolt ons 't bloed in de aadren —
Een vrouw het allerheiligst naadren....
o Hemel! 't is Athalia.

De trotschheid zetelt op haar wezen;
De woede fpreekt in ieder woord;
De wraak is in haar' blik te lezen,
En in haar' boezem fchuilt de moord.
De list beftuurt haar fnoode gangen;
Zij poogt de onnoozelheid te vangen.
Beef, Joas! voor uw nakend lot!
Maar 't zal der boosheid nooit gelukken,
Dien vorst het ftaal in 't hart te drukken,
Befchermd door Jojada en God.

De gloed der hel ftrale uit uwe oogen;
Maar weet, dat de onfchuld veilig is;
Hier baat geweld noch listig pogen;
Beef, trotfche! de Almagt ftraft gewis.

Voor

Voor 't laatst (de woede geeft haar krachten)
Durft zij den Hemel zelv' verachten;
Zij gaat, — zij valt.... wee, wee haar! wee!...
Maar hoe! wat treft op eens onze ooren?
Wat juichtoon doet zich dondrend hooren,
En schalt in 't rond: Wattier! Wattier!

Wattier! ja, 't is uw kunstvermogen,
Dat nooit in Neêrland weerga vond;
Gij hebt ons aan ons zelve ontrogen,
En heengevoerd naar Salems grond.
Dat, dat mag ware grootheid heeten,
Die 't merk der jaren doet vergeten,
En vroegre glorie eervol schraagt;
Die van de kroon, haar eens beschoren,
Geen' enklen lauwer heeft verloren,
Maar ze ongekreukt op 't voorhoofd draagt!

Wilt, Britten! vrij op Siddons roemen;
Verheft haar' lof op hoogen toon:
Waar Neêrland zijn Wattier mag noemen,
Praalt kunstmin in 't oorspronklijk schoon.
Wat glorie ééns, in 't weidsch Athenen,
Der kunsten tempel heeft omschenen,
Vóór de eeuw van Pericles verdween;
Aan d' Amstel mag die glorie stralen,
En in Apollo's tempelzalen,
Wél ons! praalt nog Wattier, als tweede Melpomeen.

W. H. WARNSINCK, BZ.

Gelijk de Feniks, uit zijne asch in 't eind verrezen,
Met nieuwen luister prijkt, zoo blonkt gij, Melpomeen!
Toen Amstels Schouwburg u nog eenmaal op zag treên,
Geen vordring van den tijd was op 't gelaat te lezen,
Noch in de houding van de trotsche Athalia.
'k Sloeg Neêrlands pronkjuweel met al mijne aandacht gâ;
'k Hervond Cleopatra, Semiramis, Merope;
'k Zag Hamlet's moeder weêr, en Gijsbrecht's gemalin,
Elfride, Phedra, prooi van hopelooze min,

En

En Macbeth's wreede ga. — Dat vrij, door heel Europe,
De trotsche vreemdling zoeke! Alleen in de Amstelstad
Vindt hij een kunstnares, verrijkt met zulk een' schat
Van waar talent, als ons Wattier weêr deed bewondren.
Neen! neen! 't is nog geen tijd, om u zoo af te zondren,
Als gij sinds zes jaar deed, o rijkbegaafde Vrouw!
Ach, klinke uw stem toch weêr in Phebus achtbre zalen!
Mogt niet bij ééne keer zich ons genot bepalen!
Gij zaagt, de burgerij was aan uw' roem getrouw;
Gij hoordet haar gejuich, haar handgeklap, haar vreugde;
Het schoon, het grootsch voorheen, dat haar zoo vaak verheugde,
Schonkt gij haar glansrijk weêr.

Wattier! ontvang mijn' dank!
Verheffe u Phebus koor, bij luit- en citerklank! —
Vermetel was 't misschien in mij, uw' roem te zingen;
Maar wie, wie kon u zien, en 't edelst vuur bedwingen?
Het gold hier Neêrlands roem; het gold hier uwen lof:
Wie kluistert zijn gevoel, bij zulk een rijke stof?

R. P.

't Is veel, als Jojada, Gods priester af te malen,
Die pal staat voor diens eer;
Maar, als Athalia, den lauwer te behalen,
Is, voor de kunst, nog meer.
Hij, tolk van Isrel, treft, ja schokt ons door gebeden;
Zij, door haar' euvelmoed:
Zijn voetstap, waar hij treedt, druipt steeds van vettigheden;
Haar diadeem, van bloed.
't Is groot, nog eens, zichzelv' en ons zoo hoog te heffen,
Als achtbre Jojada;
Maar grooter, nevens hem, met sidd'ring ons te treffen,
Als snoode Athalia. —
U, gadelooze vrouw! was die triomf beschoren.
Gij, Neêrlands Melpomeen,
Trotseert, als zij, den tijd. Nog straalde, in Phebus koren,
Een *glorie* om u heen.
Die majesteit, dat vuur, die toon, dat oog, die trekken;
Die blik, die zwijgend spreekt;
Die kunst, die zelfs natuur, door kunst met kunst te dekken,
Als naar de kroone steekt....

Wie

Wie heeft er woorden voor, om waardig uit te drukken,
Wat ons uw geestdrift fchonk?
Hoe wist uw tooverfpel ons aan onszelv' te ontrukken,
Dat nog zoo heerlijk blonk! —
Ontvang, o eenige! vorstin van Amftels tempel!
De hulde van mijn hart!
Het juicht u 't welkom toe, op zijnen achtbren drempel:
Uw afzijn baarde er fmart.
Poge ook kleingeestigheid uw' luister te doen tanen;
Wie dooft der zonne gloed? ...
Maar, fchoon de maan haar' glans, als *zij* zich 't fpoor komt banen,
Ook onder halen moet,
Wat zou haar zedig licht, bij 't minzaam ftralen, krenken? —
Wie, met u, word' geroemd,
't Is roems genoeg, om elk onfterflijkheid te fchenken,
Ná u te zijn genoemd.

1 Maart 1822. J. W. IJNTEMA.

TER GELEGENHEID VAN DE VERTOONING DER THIRSA VAN FEITH, TE SCHOONHOVEN, DEN 16 JANUARIJ 1822.

Hij, die het nut betwist van 't leerzaam Schouwtooneel,
Als ftrijdig met de deugd, gevaarvol voor de zeden,
Deinst hier befchaamd terug, nu 't keurigst dichtpenfeel,
In onnavolgbre fchets, 't vooroordeel heeft beftreden.
Ja, Feith! het ftout tafreel, door u ten toon gefpreid,
Waarin wij Thirfa's moed en kiesch gevoel waarderen,
Ontftak de toorts des lichts, der fchoone kunst gewijd,
En leert ons, bovenal den *waren* God vereeren.
't Afgodisch Heidendom dreig' vrij met moordfchavot;
De wreedaard moog' zijn' roem door ftroomen bloeds behalen, —
Standvastigheid en trouw, en vrees voor Isrels God,
Onwrikbaar als een rots, moet eindlijk zegepralen.

v. K. v. A.

FILOZOFIE EN NATUUR.

Dewijl, 't geen een Professor spreekt,
Tot elk niet door kan dringen,
Waakt moederlijk Natuur, en kweekt,
En zorgt, dat nooit een schakel breekt,
En dat geen hoep kan springen.
Zoo lang, tot Wijsbegeerte alleen
Den bouw der wereld houdt ineen,
Houdt zij, wat eens is opgerezen,
Door honger en door liefde in wezen.

Naar het *Hoogduitsch.* L.

BIJ HET GRAF

VAN

MIJNE ONVERGETELIJKE ECHTGENOOTE,

VROUWE

JOHANNA GEERTRUI ZEGERIUS.

Hier rust mijn lieve Gå, de Moeder van mijn kroost;
In voorspoed al mijn lust, in lijden al mijn troost:
Met haar zonk al mijn vreugde in 't somber graf ter neder.
Maar 'k zwijg, in God gesterkt: ik zie haar eenmaal weder,
Als de eigenste aard' mijn lijk een koele rustplaats biedt.
Voor eeuwig scheurt ge, o God! de teêrste banden niet!

Maart, 1822. A. N. VAN PELLECOM.

No. III. *Meng.* bl. 134. reg. 4 v. o. staat *frac*, lees *froc.*

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE UITWERKING DER CHRISTELIJKE ZEDELEER, TER VEREDELING DES MENSCHDOMS.

Door

C. ENKLAAR, te *Nijmegen.* (*)

Alles in de schepping is door zachte overgangen aan elkander geschakeld. Van de levenlooze stof tot het groeijende rijk, van de delfstoffen tot de planten, van de planten tot de dieren, van de dieren tot den mensch maakt alles eene onafgebrokene keten uit, waarin geene schakel ontbreekt. En even zoo is de mensch de overgang van de wereld der dieren tot die der geesten, en de band tusschen die beiden.

De voortreffelijkheid van den mensch boven de overige aardbewoners is nogtans niet eeniglijk gelegen in de vermogens van zijnen geest, waardoor hij in staat gesteld wordt, om de veel sterkere dieren aan zich te onderwerpen, en de krachten der natuur aan zijnen wil dienstbaar te maken; om den afstand der zon en de snelheid van het licht te berekenen; om het verledene in eene geregelde orde voor zich te doen verschijnen, en met zijne verbeelding den tijd vooruit te snellen. Immers, met deze vermogens begaafd, zou hij slechts een gevaarlijker, vreesselijker, vernielender dier zijn dan allen, die met hem deze aarde bewonen; een dier, dat, door zijne begeerten geprikkeld, zijne schranderheid alleen zou besteden om zijne hartstogten te bevredigen, dat, door elke teleurstelling getergd, alles rondom zich heen aan zijne woe-

(*) Voorgelezen bij gelegenheid eener Prijsuitdeeling van wege de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, den 5 October 1819.

worde opofferen, en de schoone aarde, die hij bewoont, in eene woestijn verkeeren zou. De verleiders der onschuld, de belagers der rust en van het geluk van anderen, de verwoesters van landen en steden, de veroveraars der wereld, wat zijn zij anders, dan zulke met verstand begaafde dieren?

Wat is het dan, dat den mensch inderdaad edeler maakt dan de overige dieren? Misschien de Rede, die hem gegeven is, om hem het onderscheid tusschen goed en kwaad te leeren kennen, zijne hartstogten en neigingen te besturen, en hem te doen handelen, niet overeenkomstig de drift van het oogenblik, maar overeenkomstig zijn bestendig en wezenlijk belang? Doch. vooronderstellen wij voor een oogenblik, dat de Rede den mensch altijd overeenkomstig zijn waar belang deed handelen; wat ware hij dan nog anders, dan een verstandig dier, dat zijn eigen belang kende en behartigde, dat, alleen zich zelf beminnende, het goede deed, omdat het hem voordeelig was, en het kwade naliet, omdat het hem schaden kon, en dat dus van de overige dieren alleen verschilde in de mate der bekwaamheid om voor zijn geluk te zorgen.

Zulk een welberekend en zorgvuldig behartigd eigenbelang moge men, indien men wil, voortreffelijkheid noemen, het maakt toch, althans naar mijn inzien, den waren adel der menschelijke natuur niet uit. Ik geloof — neen, ik gevoel en ben innig overtuigd, dat de mensch voor iets hoogers bestemd is; dat hij aanleg en vatbaarheid heeft, om niet alleen zich zelven, maar ook anderen te beminnen, uit liefde ook het geluk van anderen te behartigen, zijne vermogens ook daaraan te besteden, grootmoediglijk ook daarvoor opofferingen te doen, zich daarin te verblijden, vreugde rondom zich, zooveel en zoover hij maar kan, te verbreiden, en zóó gelijkvormig te worden aan het volmaaktste Wezen, de bron van alle vreugd en van alle geluk, van wiens liefde de gansche schepping getuigt. Daarnaar te streven, is des menschen bestemming; daarin te vorderen, veredeling zijner

na-

natuur; dat in zijne mate te bereiken, zijne hoogste gelukzaligheid.

De waarheid van het gezegde erkenden reeds eenige wijzen der oudheid. „ De menschen," zeiden zij, „ zijn „ om der menschen wille geschapen; opdat zij de een „ den anderen zouden nuttig zijn. Alle menschen moe„ ten elkander als broeders en als burgers van éénen groo„ ten staat aanmerken en bijstaan. Die het meeste goed „ doet, gelijkt het meest naar God; en hij is de geluk„ kigste, die de meeste gelukkigen maakt." Zoo spraken zij; doch hunne stem drong niet door tot de ooren der menigte; slechts door weinigen werd zij gehoord. Vergeefs zou men bij het gros der menschen in die tijden zulke beginselen zoeken. Dezelve behoorden niet tot de leerstellingen van den Godsdienst of van de Volkszedekunde. Grove vooroordeelen, door hunnen ouderdom als geheiligd en tot een volksgeloof geworden, verhinderden zelfs, dat men ze aannemelijk kon vinden. Ik wil er u slechts één noemen, geëerde Hoorders! om u van mijn gezegde te overtuigen.

Het begrip van eenen algemeenen oorsprong der menschen was, even als dat van een eenig Opperwezen, bij de meeste volken verloren gegaän, en genoegzaam elk derzelven schreef zich eenen bijzonderen oorsprong toe. De *Egyptenaren* beweerden, dat zij de oudste bewoners der aarde waren; dat hun rijk achtenveertigduizend jaar gestaan had; dat hun land eerst door Goden, die uit eijeren geboren waren, daarna door Halfgoden, en eindelijk door menschen bewoond was geworden. De *Arkadiërs* waren, naar hun voorgeven, ouder dan de maan. De *Atheniënzers* geloofden, dat zij, even als de planten, uit den grond, dien zij bewoonden, voortgekomen waren. Anderen noemden de zon, of den eenen of anderen verdichten God of Halfgod, hunnen stamvader. Van sommigen vertelde men, dat zij uit steenen; van anderen, dat zij uit mieren in menschen veranderd waren.

Op zulke bijzondere afkomsten (hoedanige ook nog hedendaags onder vele volken der aarde geloofd worden)

zich beroemende, gevoelden de volken geenerlei betrekking tot elkander. De natuurlijke band, die menſchen aan menſchen, volken aan volken verbindt, de band der verwantſchap, was verbroken, en met denzelven het gevoel der natuurlijke verpligting tot onderlinge welwillendheid, hulp- en dienstvaardigheid. Vanhier, althans ten deele, die wreedheid, waarmede men overwonnenen en krijgsgevangenen behandelde, die men of aan bloedgierige Goden, even wreed als de menſchen, die hen verzonnen hadden, offerde, of bij de uitvaart en op de graven van geſneuvelde helden ſlagtte. Doch bij deze ingebeelde godsdienſtige verrigtingen bleef het niet. Het werd allengskens een ſpel, tot verlustiging des volks, de krijgsgevangenen, ſlaven en misdadigers in de openbare ſchouwburgen tegen wilde beesten te laten vechten en door dezelve verſcheuren, of hen elkander te laten vermoorden; en dit niet bij enkelen, maar bij menigten, bij duizenden. Te *Rome* was, in den luisterrijkſten tijd van het gemeenebest, het aantal der zwaardvechters, dat is, der genen, die in daartoe ingerigte ſcholen op dit moorddadige ſpel afgerigt werden, zoo groot, dat het gevaarlijk vóor den ſtaat geacht werd. TRAJANUS, een der beste *Romeinſche* Keizers, bragt in honderddrieëntwintig dagen tienduizend zulke zwaardvechters in het ſtrijdperk; ja ik herinner mij ergens gelezen te hebben, dat er ſomtijds in eene maand twintig- tot dertigduizend menſchen te *Rome* op deze wijze om het leven kwamen. En niet alleen te *Rome*, maar ook in vele landen en ſteden van het uitgeſtrekte *Romeinſche* gebied, werden van tijd tot tijd dergelijke ſpelen gegeven.

Het is ligtelijk te beſeffen, welk eenen invloed zulke, telkens herhaalde, bloedige tooneelen op den geest des volks in 't algemeen moesten hebben, en hoezeer, bij menſchen, die daarin hun grootſte vermaak vonden, alle gevoel van menſchelijkheid uitgedoofd moest zijn. En men zal zich daarover te minder verwonderen, wanneer men bedenkt, dat het doorgaans godsdienſtige feesten waren, welke op deze wijze gevierd werden, en dat dus de

wreed-

wreedheid, als het ware, door den Godsdienst geheiligd werd. Zoo verre was het er van daan, dat deze eene ſtrekking gehad zoude hebben, om de zeden te verzachten, en de gemoederen tot menſchelijkheid te ſtemmen.

Het zou mij weinig moeite kosten, ook ten aanzien van andere beroemde volken der oudheid, een aantal bewijzen te leveren, hoezeer zij, zelfs op den hoogſten trap der beſchaafdheid, verwijderd waren van die menschlievendheid, die den adel der menſchelijke natuur uitmaakt. Ik zoude u kunnen wijzen, Toehoorders! op de *Karthagers*, op de *Grieken* in hunne burgertwisten, op de *Macedoniërs* na den dood van ALEXANDER, op de *Syriërs* onder de SELEUCIDEN, op de *Egyptenaren* onder de PTOLEMEUSSEN, op de *Joden* in de laatſte tijden van hunnen ſtaat, om u gruwelen van wreedheid te doen beſchouwen, waarvan gij ijzen zoudt, en die van de grootſte verbastering der menſchelijke natuur getuigen.

Het was dan nu door de ondervinding van vele eeuwen bewezen, dat, daar de godsdienſtige inſtellingen en begrippen bij de meeste volken veeleer eene ſtrekking hadden om het menschdom van zijne natuurlijke beſtemming te doen afwijken dan daartoe op te leiden, noch de ſtem der wijzen, noch de grootſte mate van beſchaafdheid iets vermogt, om den menſchen die gevoelens van menſchelijkheid in te boezemen, zonder welke de mensch, als zedelijk wezen, weinig of niets boven het dier verheven is. Zelfs de Godsdienst der *Israëliëten*, alhoewel veel voortreffelijker in zijne grondbeginſelen dan alle andere, ſcheen eenig voedſel te geven aan dien volkstrots en volkshaat, welken wij ook bij andere volken als eene der bronnen van de ontaarding der menſchelijke natuur aangewezen hebben; en het was derhalve hoognoodig, dat er eindelijk eens een Godsdienst onder de menſchen ingevoerd werd, waardoor de menschheid wederom herſteld kon worden; een Godsdienst, die niet alleen zedelijke verbetering ten doel had, maar wiens grondbeginſelen en voorſchriften kennelijk en regtſtreeks daarheen ſtrekten.

Zoodanig een is alleen de Christelijke Godsdienst. Deszelfs doel is, de menschen met God en met elkander onderling te verzoenen; deszelfs eerste grondstelling: *God is liefde*; deszelfs zedelijk hoofdgebod: *hebt uwen naasten, hebt zelfs uwen vijand lief*; en eene der voornaamste drangredenen daartoe: *uit één bloed heeft God het gansche geslacht der menschen voortgebragt.* Zietdaar den verscheurden band der betrekking tusschen menschen en menschen hersteld. Nu zijn zij allen kinderen van éénen Vader, broeders uit één bloed gesproten, leden van één huisgezin, en uit dien hoofde verpligt, elkander liefde te bewijzen.

Zulk eene Zedeleer was nog nooit onder de menschen verkondigd. Natuurlijk baarde zij opzien, en ontmoette tegenstand bij allen, wier harten te bedorven waren, om het verhevene, het Goddelijke daarvan te gevoelen, of die bij de oude vooroordeelen hunne rekening vonden. Door hen, daarentegen, wien nog eene vonk der oorspronkelijke menschheid in den boezem glom, wien het om waarheid te doen was, wier verstand en hart voor dezelve openstond, werd zij gereedelijk aangenomen en opgevolgd. Ziet het in de eerste belijders des Christendoms, *Joden* en *Romeinen*, *Grieken* en Barbaren, menschen van allerlei landaard, leggen hunne volksvooringenomenheid tegen elkander af, vereenigen zich in éénen geest, en beminnen elkander als kinderen van éénen Vader.

Men zou zich intusschen grootelijks bedriegen, zoo men verwachtte, die zelfde groote verandering in denk- en handelwijze bij allen, die in vervolg van tijd den Christelijken Godsdienst aannamen, dadelijk te zullen zien voorvallen, welke men bij deszelfs eerste belijders met verbazing waarneemt. Want, behalve de buitengewone oorzaken, die de vestiging en uitbreiding van denzelven bewerkten, is het eene algemeene waarneming, dat zij, die eenig nieuw leerstelsel het eerst omhelzen, met eene sterkere geestdrift daarvoor bezield zijn, dieper van deszelfs geest doordrongen worden, en zich dien meer ei-

gen

gen maken, dan degenen, die zich eerst later daarbij voegen; als ook, dat, hoe grooter het aantal leden van eenig genootschap wordt, er eigenaardig des te minder eenheid van zin, van inzigten en bedoelingen onder dezelven kan plaats hebben; welk alles den indruk en de uitwerking van het aangenomen leerstelsel op het geheel verzwakt. Maar, hetgeen nog meer van belang is op te merken, eerst waren het menschen, die, met verzaking van alle tijdelijk belang, alleen de waarheid zagen en om haars zelfs wille volgden; naderhand, toen het Christendom de Godsdienst van den staat geworden was, waren er ongetwijfeld velen, die met baatzuchtige oogmerken Christenen werden. Eerst waren het enkele menschen, die elk vrijwillig en uit eigene overtuiging toetraden; naderhand geheele volken, die door het gezag hunner Vorsten, of, (strijdig met den geest des Christendoms) door geweld van wapenen, gedwongen werden om hetzelve aan te nemen. (*)

En hoedanig waren deze volken, toen zij Christenen werden? Waren zij door beoefening van letteren en wetenschappen vooraf beschaafd? Verre vandaar! Het waren woeste, krijgszuchtige horden, die overal, waar zij kwamen, moord en verwoesting aanrigtten, en zich dan in de uitgeplunderde landen, op de puinhoopen van vroegere beschaafdheid, nederzetteden. Zoo werd geheel het zuidelijke en beschaafde *Europa* allengskens door hen overstroomd: en, daar hunne krijgszuchtige geaardheid noch hun zelven noch anderen rust gunde, terwijl daarenboven telkens wederom nieuwe veroveraars opdaagden om de vorigen te verdringen, en deze staat van zaken eenige eeuwen voortduurde, zoo kon het niet missen, of de kunsten des vredes, die te voren in die streken bloeiden, gingen genoegzaam geheel ten gronde, en er verliep lange tijd, eer de geringe overblijfsels daarvan wederom eenigermate het hoofd konden opbeuren.

Dat

(*) Wie denkt hier niet aan de *Gothen*, *Longobarden*, *Franken*, *Vriezen*, *Saksers*, *Denen*, *Slavoniërs* en anderen?

Dat dit alles ook op den Godsdienst invloed oefende, zal wel niemand bevreemden. Zulke woeste, onbeschaafde menschen, geheel vervuld met de zucht om te vechten en veroveringen te maken, verhit op buit en krijgsroem, bij wie dapperheid alleen voor deugd gold, waren ongeschikt om den vreedzamen geest des Evangelies te bevatten. Zij vergenoegden zich daarom met godsdienstplegtigheden en uitwendig kerkgebaar, zonder zich om de zedelijke eischen en het ware wezen van den Godsdienst te bekommeren. Trouwens deze bleven hun ook geheel onbekend, vermits er slechts weinigen waren, die lezen of schrijven konden, en dus dat boek, hetwelk de éénige bron van zuivere Godsdienstkennis is, voor hen gesloten was.

Het is derhalve niet aan de Christelijke leer, maar aan de bijzondere gesteldheid der menschen te wijten, dat dezelve langen tijd die uitwerking tot veredeling des menschdoms niet had, die men in de eerste tijden daarvan zag, en verder zou hebben mogen verwachten. Doch al had zij, even als de leerstelsels der wijsgeeren in vroegere eeuwen, niets ten goede uitgewerkt, dan zou zulks nog niets tegen hare inwendige voortreffelijkheid bewijzen, daar het gezegde nopens den toestand der wereld, zoo bij hare opkomst als naderhand, genoeg zijn zou, om haar van alle verwijt deswege te bevrijden. Het tegendeel, echter, is waar. Het menschdom heeft veel, zeer veel, ook reeds in die tijden, aan haar te danken gehad.

Het eerste treffelijke bewijs van haar werkzaam vermogen ter wegneming van onmenschelijke instellingen en gewoonten onder de volken, en alzoo ter verzachting van derzelver zeden, gaf zij bij de zoo wreede en van alle menschelijkheid bijna ontaarde *Romeinen*, toen die afgrijselijke spelen, van welke wij te voren gewaagd hebben, die meer menschenbloed hadden doen stroomen dan vele oorlogen, en die desniettemin zelfs onder de beste heidensche Keizers in zwang gebleven waren, door de Christenkeizers, eerst door KONSTANTIJN in het Oosten, daarna door HONORIUS in het Westen, afgeschaft

schaft werden. Aan haren invloed meen ik ook, niet zonder grond, te mogen toeschrijven de eerste beginselen eener herlevende letterkunde, ten tijde van KAREL DEN GROOTEN, en de lofwaardige pogingen van dezen Vorst, om, door het oprigten van openbare scholen, de algemeene onwetendheid, en met dezelve de woestheid van zeden, te verdrijven; pogingen, die wij als de vroegste flaauwe morgenschemering van eenen eerst lang daarna aangebroken' dag mogen aanmerken.

Hoe veel of weinig het Christendom verder in die duistere eeuwen nog hier en daar in stilte tot verzachting der zeden gewerkt heeft, gedoogt mijn bestek thans niet te onderzoeken. Liever ga ik over tot die uitkomsten, welke het ontwijfelbaar geleverd heeft, nadat de letteren wederom zoo vele vorderingen gemaakt hadden, dat eerst de geleerden, en daarna ook de ongeleerden, den Bijbel wederom konden lezen, en deszelfs zedelijke voorschriften onder de menschen begonnen bekend te worden.

Naar mate deze kennis zuiverder, uitgebreider en algemeener werd, werden ook de zeden verzacht, de gemoederen der Christenen allengskens meer tot menschelijkheid gestemd, en de uitwerking daarvan in menigerlei opzigt blijkbaar. Of is het niet waar, dat de oorlogen reeds sedert eenen geruimen tijd met meer menschelijkheid gevoerd, dat de overwonnenen met oneindig minder wreedheid behandeld worden, dan in die vroegere tijden, waarvan wij gewaagd hebben? Is het niet waar, dat de staatsinrigtingen en wetgevingen algemeen meer en meer naar de beginselen der Christelijke zedeleer gewijzigd worden? — dat het onderscheid tusschen menschen en menschen bijna geheel, althans voor zoo verre zulks met de orde in de maatschappij bestaanbaar is, wegvalt? Is het niet waar, dat in de strafoefeningen zelfs de voormalige wreedheid bijna geheel verbannen is, en de menschheid ook daar, waar zij in hare diepste vernedering verschijnt, ook in den boosdoener, geëerbiedigd wordt? (*) — ja, wat meer,

(*) Behalve, helaas! tot dusverre, in onze zoogenaamde schavotstraffen. *Redact.*

meer is, dat men zelfs hier en daar begonnen heeft, zulke inrigtingen te maken, waardoor de straf, niet slechts in schijn, maar inderdaad, tot verbetering van den misdadiger zelven dient? Heeft men het eindelijk, om niets meer te noemen, niet aan den zachten geest des Christendoms te danken, dat de pijnbank, dat onmenschkundige en afgrijselijke middel om de waarheid uit te vorschen, afgeschaft is?

Ik weet wel, dat men op dit alles uitzonderingen vindt; doch wat bewijzen deze anders, dan dat de Christelijke leer nog op verre na niet overal, waar zij beleden wordt, haar doel bereikt heeft? En wie zal dit ontkennen? wie zich daarover met regt kunnen verwonderen? De uitzonderingen, evenwel, worden van lieverlede zeldzamer. En wie durft zich niet ook ten aanzien van de staatkundige betrekkingen der volken voor het vervolg iets goeds beloven, daar hij in onze dagen de Vorsten van *Europa*, door den geest des Christendoms bezield, een *heilig verbond* heeft zien sluiten, ten einde het heil van den vrede, zoo lang mogelijk, aan hunne onderdanen te verzekeren, en den oorlog, die de zeden verpest, en de volken met rampen overstort, te weren? (*) Waar heeft ooit de oudheid aan zulk een ontwerp gedacht? Welke Godsdienstleer heeft er ooit aanleiding toe gegeven, behalve alleen de Christelijke? Wie, derhalve, al het gezegde nadenkende, erkent niet de groote voordeelen, de menschheid vereerende en veredelende strekking, die het Christendom reeds aan de staatkunde gegeven heeft? En is het ook al, dat het hier of daar zelfs schijnt terug te gaan, dit is zoo de natuurlijke gang der dingen. Het kind struikelt en valt nog dikwijls, ook aan de hand des zorgvuldigsten geleiders; het vergeet menigmaal de gege-

vo-

(*) Dit schreef ik in 1819, in het vaste vertrouwen, dat de zaak der menschheid in allen gevalle bij dit verbond heul zou vinden, en in de hoop, dat de Christelijke zedeleer eerlang de grondwet van elken Christelijken staat zoude worden.

vene vermaningen, en vergrijpt zich tegen het vaderlijk welbehagen; het berokkent zich daardoor onaangenaamheden en smarten, en wordt eerst door de ondervinding wijzer. Zoo gaat het ook met de opvoeding der volken, met de veredeling des menschdoms. Genoeg, zoo het over 't geheel slechts voorwaarts gaat. En dat het dit doet, zal toch wel niemand, die den staat der zaken onbevooroordeeld met een vergelijkend oog beschouwt, kunnen ontkennen.

Wat ik tot hiertoe gezegd heb, betreft de volken, of burgermaatschappijen, over het geheel en als staatsligchamen beschouwd. Nog meer in het oog vallende is de uitwerking der Christelijke zedeleer op derzelver bijzondere leden. Ik wil nu niet herhalen, hetgeen ik even te voren reeds gezegd heb van de algemeene verzachting der zeden, door het Christendom bewerkt; ik wil niet spreken van deszelfs onmiskenbaren invloed op de huisselijke en bijzondere betrekkingen der menschen, op hunnen onderlingen handel en verkeer; eenen invloed, die juist dáár het meest wordt gezien en opgemerkt, waar het Evangelie het meest in zijne eenvoudige zuiverheid, ontdaan van alle menschelijke bijvoegselen en verdraaijingen, gekend, geleerd en beleden wordt; iets, hetwelk, mijns inziens, een ontwijfelbaar bewijs voor de waarheid mijner stelling oplevert: maar ik wil slechts gewagen van meer in het oog loopende, meer in het groot zich vertoonende uitwerkselen van het Christendom op den inwendigen toestand der maatschappijen; en dan meen ik met regt te mogen vragen: kan men het met grond aan iets anders dan aan het Christendom toeschrijven, dat er in de laatstverloopene eeuwen alomme zoo veel goeds, ten algemeenen en ten bijzonderen nutte, daargesteld is, waarvan noch in de oudheid, noch tot op dezen dag toe onder de volken, die van het licht der Christelijke leer verstoken zijn, zelfs niet bij de, door sommigen zoo hoog geroemde, *Chinezen*, eenig voorbeeld of spoor te vinden is? Denkt aan zoo vele weldadige stichtingen ter verzorging van ouden en kranken, van armen en verla-

te-

tenen, van weezen en vondelingen, als in de meeste landen en steden van *Europa* gevonden worden, en die meestal aan de godsdienstige en menschlievende gevoelens van bijzondere personen haren oorsprong en haar bestaan verschuldigd zijn: of zoo al de overheden aan de daarstelling van sommigen derzelven de hand geslagen hebben, dan is het toch doorgaans de liefdadigheid van bijzondere personen of van het algemeen, derzelver godsdienstijver en menschenliefde geweest, die hun de bouwstoffen daartoe geleverd heeft.

Doch hierbij is het niet gebleven. De naam van menschenvriend is een eertitel geworden, dien niemand in onze dagen gaarne mist, en dien zelfs zij, die met starren en ordesteekenen prijken, gereedelijk voor een gedeelte van hun vermogen koopen. En hierin ligt, zoo ik mij niet bedriege, reeds een groot bewijs voor de veredeling des menschdoms in 't algemeen, dewijl hieruit blijkt, dat menschlievende daden algemeene goedkeuring en toejuiching vinden. Het gevolg van deze algemeene gezindheid is, dat Christenen en die het niet zijn, maar toch onder den invloed van het Christendom leven, zich vereenigen, om de Christelijke zedeleer, ten aanzien van de liefde des naasten, alomme in werking te brengen en op onderscheidene wijzen toe te passen.

Ik wil hier wederom niet spreken van die talrijke letterkundige en kunstgenootschappen, wier leden zich vereenigen om elkander onderling nuttig te zijn, en die tevens, zoo door het openbaarmaken hunner werken, als door het uitloven van eereprijzen en het beloonen van verdiensten, weldadig op de beoefening en den bloei van kunsten en wetenschappen werken. Want, hoezeer derzelver pogingen en verrigtingen allen lof verdienen, daar zij zeer zeker tot opscherping en beschaving van het verstand, tot vorming van den smaak, tot verfijning en veredeling van het gevoel grootelijks medewerken, zou men nogtans met eenigen schijn van reden kunnen beweren, dat niet menschenliefde, maar veel meer zucht voor kunsten en wetenschappen, en bejag van eigen vermaak en

ei-

eigen genoegen, derzelver eerſte drijfveren zijn. Maar, letten wij op het niet minder groote aantal van zulke maatſchappijen en genootſchappen, die blijkbaar met geen ander oogmerk geſticht zijn, dan om verlichting, kunde, zedelijkheid en geluk onder hunne medemenſchen te bevorderen en te verbreiden, wier leden tot deze voortreffelijke doeleinden een deel van hunnen tijd, vlijt en middelen vrijwillig afſtaan en beſteden.

Ik kan ze u niet allen opnoemen, geëerde Hoorders! die vereenigingen van menſchenvrienden, die, ſedert eene halve eeuw, in de meeste landen van *Europa*, in het bijzonder ook in ons vaderland, tot ſtand gebragt en tot geluk hunner medemenſchen werkzaam zijn. Mijn tegenwoordig oogmerk ſchijnt nogtans te vorderen, dat ik u eenigen derzelven met name herinnere. En dan dunkt mij, dat hier in de eerſte plaats in aanmerking verdienen te komen *de Zendeling- en Bijbelgenootſchappen*, wier doel het is, door de geheele wereld zuivere Godskennis te verbreiden, en zelfs de onkundigſte en onbeſchaafdſte volken met die Godsdienst- en Zedeleer bekend te maken, aan welke *wij* reeds zoo veel geluks te danken hebben. Hoe vele millioenen ſchats zijn door die genootſchappen niet reeds tot deze loffelijke einden beſteed; en hoe groeit het getal dergenen, die daaraan deel nemen, en het hunne bijdragen, niet geſtadig aan! En waartoe geſchieden deze pogingen? Is het met oogmerk om landen en volken onder hunne heerſchappij te brengen, dat millioenen Christenen van alle gezindheden zich broederlijk vereenigen? Of om dank te behalen van menſchen, die zij niet kennen, nooit gezien hebben, en, meer dan waarſchijnlijk, nimmer zien zullen? Geenszins; maar alleen om hen wijzer, beter en gelukkiger te maken. Kan er belangeloozer, edeler menſchenliefde zijn, dan deze?

Naast de gemelde genootſchappen ſchaart zich eene lange rij van andere, die, hoezeer ten deele reeds ouder in jaren, echter aan de genoemde, zoo uit aanmerking der voortreffelijkheid van derzelver doel, als der uitgebreidheid van hunnen werkkring, gaarne den rang afſtaan,

ſtaan, maar toch ook uit even edele beginſelen werkzaam zijn. Zoodanige zijn: *de Inſtituten voor Doofſtommen*, waar, door de bijdragen van vele menſchenvrienden, een aantal ongelukkigen, wien de natuur het gehoor, en met hetzelve de ſpraak, ontzegd had, en die daardoor voor eene zedelijke vorming grootendeels onvatbaar ſchenen, zoodanig niet alleen in menſchelijke wetenſchappen, maar ook in Godsdienst- en Zedeleer onderwezen worden, dat tot hunne zedelijke zoo wel als verſtandelijke ontwikkeling niets te wenſchen overblijft; — *de Inſtituten voor Blinden*, waar aan dezen, door een kunstmatig onderwijs, het gemis van het edelſte zintuig zoodanig vergoed wordt, dat zij eene menigte van werkzaamheden ten nutte van zich zelven en anderen leeren verrigten, waartoe het gezigt onmisbaar ſchijnt te zijn, zoodat men ſchier zou zeggen, dat zij oogen in de toppen hunner vingeren hadden. Wien zou het vóór vijftig jaar niet ongeloofelijk voorgekomen zijn, wanneer men hem gezegd had, dat in het begin der negentiende eeuw blindgeborenen met de vingeren lezen en met pen en inkt op papier ſchrijven zouden? En toch is het aan de onvermoeide pogingen der menſchenliefde gelukt, hen in ſtaat te ſtellen, om beide die kunſten regelmatig uit te oefenen; — *de Maatſchappijen tot redding van Drenkelingen*, waarvan het eerſte ontwerp, eene halve eeuw geleden, in ons vaderland door eenige weinige perſonen gevormd en tot ſtand gebragt werd, hetwelk ſedert door genoegzaam alle Vorſten en ſtaten van *Europa* gevolgd is, en waardoor reeds duizenden in het leven teruggeroepen en aan de maatſchappij en hunne betrekkingen wedergegeven zijn, die, volgens de voormalige handelwijze omtrent zoodanige ongelukkigen, en zonder aanwending der voorſchriften en hulpmiddelen, door de maatſchappij aan de hand gegeven, onfeilbaar eene prooi des doods geworden waren. Meer dan tweeduizend eerbelooningen zijn reeds in ons vaderland door deze loffelijke maatſchappij uitgereikt aan dezulken, die door het weder bijbrengen van ſchijndoode drenkelingen zich verdienſtelijk gemaakt hadden; — *de Ne-*

Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, en in het bijzonder derzelver afdeeling, bekend onder den naam van den *Ekonomischen Tak*, alsmede *de Maatschappijen van Landbouw*, hoeveel hebben dezen niet toegebragt ter bevordering van nijverheid, om aan eerlijke armoede brood te verschaffen, om vele huishoud- en landbouwkundige werktuigen en inrigtingen te verbeteren, of nieuwe en betere in derzelver plaats te stellen, oude en schadelijke vooroordeelen weg te nemen, en dus in menigerlei opzigt het nut hunner medemenschen en de algemeene welvaart te bevorderen! — En mag ik, om van meer andere, het zij algemeene, het zij plaatselijke vereenigingen en inrigtingen, door de menschenliefde daargesteld; niet te gewagen, hier wel met stilzwijgen voorbijgaan de, in het bijzonder dus genoemde, *Maatschappij van Weldadigheid*, die, met den Koninklijken Prins aan haar hoofd, en reeds door duizenden, niet alleen uit de aanzienlijkste, maar ook uit de geringere standen, ondersteund, zich inzonderheid ten doel stelt, om aan de talrijke menigte van armen in ons vaderland een eerlijk bestaan te verschaffen, en, in plaats van eene menigte nutteloozen en verachtelijke, ja schadelijke, even zoo vele nuttige, brave en achtingwaardige leden aan den staat te geven? Gewis, het ware pligtverzuim van mij geweest, haar bij deze gelegenheid de verschuldigde schatting mijner hulde te onthouden; gelijk het voor ons allen ondankbaar zijn zou, haar loffelijk doel te miskennen, of, omdat zij nog eerst in de geboorte is, uit kleingeestig wantrouwen haar die geringe bijdragen te weigeren, welke zij ter bereiking van hare groote oogmerken vraagt en volstrekt noodig heeft.

En nu alle deze en meer andere inrigtingen en maatschappijen van menschen, ter bereiking van weldadige en heilzame oogmerken, — maatschappijen, waarin menschen uit alle rangen en standen zich vereenigen, waarin duizenden en tienduizenden in broederlijke eensgezindheid zamenwerken, om het geluk hunner medemenschen te bevorderen, — maatschappijen, hoedanige men noch in

de

de oude wereld, ook onder de beschaafdste volken, noch heden ten dage ergens buiten de Christenwereld aantreft; zijn zij niet in het oog loopende en zich aan elken onbevooroordeelden opdringende bewijzen van *de uitwerking der Christelijke Zedeleer ter veredeling des menschdoms*? Aan hem, wien dit nog twijfelachtig kon voorkomen, zouden meer woorden vergeefs verspild zijn.

Misschien verwondert iemand uwer zich, geëerde Toehoorders! dat ik zelfs niet met een enkel woord gewaagd heb van de zoo werkzame *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. Doch deze verwondering zal ophouden, wanneer ik u zeg, dat ik, zoo uit hoofde der betrekking, waarin ik thans als lid van dezelve spreek, als van de plegtigheid, die wij zoo aanstonds harentwege staan te vieren (*), mij verpligt geacht heb, over deze maatschappij en hare verdiensten een weinig breeder uit te weiden.

De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, dan, verdient voorzeker eene voorname plaats onder die vereenigingen, welke ten bewijze strekken van de veredeling des menschdoms door de Christelijke Zedeleer. Immers algemeene menschenliefde, zoo als alleen het Christendom die voorschrijft, is de drijfveer, menschenveredeling en menschengeluk het doel van hare werkzaamheden.

Twijfelt iemand aan de waarheid van mijn gezegde, hij sla slechts de wetten der maatschappij op; en zij zullen hem zeggen, dat zij zich voorstelt, *godsvrucht en goede zeden, overeenkomstig de grondbeginselen van het Christendom, te bevorderen, nuttige kundigheden te verbreiden, schadelijke vooroordeelen uit te roeijen, en alle deugden aan te moedigen.*

Vraagt iemand, of zij aan deze openlijk beledene voornemens getrouw geweest, en, door het kiezen en tewerkstellen van gepaste middelen, daarin geslaagd is; hij her-

(*) De uitdeeling, namelijk, van eerbelooningen aan verdienstelijke mannen, die grootmoedig hun leven tot redding hunner natuurgenooten gewaagd hadden.

herinnere zich de *prijsvragen*, door haar jaarlijks uitgeschreven, en de *eerbelooningen*, aan verdienstelijke schrijvers uitgereikt; hij onderzoeke het *honderdtal werken*, door haar in den loop van vijfendertig jaren, vooral ten nutte der jeugd en van de geringere standen, uitgegeven; hij geve acht op de *verbeteringen*, door haar in het *schoolwezen* en het *onderwijs* der jeugd alomme in ons vaderland bewerkt, op het aantal kundige en bekwame *schoolonderwijzers*, door haar of door haren invloed en voorbeeld gevormd, op de menigte welonderwezene leerlingen, uit de door haar *gestichte scholen* voortgekomen; hij beschouwe de *zondagsscholen* tot onderwijs van bejaarden, en de *leesbibliotheken*, door hare talrijke departementen, ten dienste van minvermogenden, op vele plaatsen ingerigt, en waarvan meestal ijverig gebruik gemaakt wordt; hij lette op de pogingen, hier en elders aangewend, om aan den arbeidzamen werk, aan de armoede brood te verschaffen, om de zedenverpestende bedelarij te helpen weren, en om daarentegen de voorvaderlijke deugd van spaarzaamheid, door het oprigten van *spaarbanken*, te doen herleven, en daardoor aan de algemeene en bijzondere welvaart een van derzelver hechtste en duurzaamste steunsels terug te geven; hij voege bij dit alles de menigte eerbelooningen en blijken van erkentenis, die jaarlijks door haar aan *edele daden* verleend worden; hij berekene, eindelijk, eenigermate de moeite en kosten, door de leden dezer maatschappij gedurende zoo vele jaren aan al deze nuttige ontwerpen vrijwillig besteed; en hij zal gewis niet aarzelen, des houde ik mij verzekerd, om te erkennen: Ja waarlijk, *de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* bewijst door hare daden, dat de geest van Christelijke menschenliefde haar bezielt en hare handelingen bestuurt; zij is een sieraad onzer eeuw, en eene eer van het Christendom.

Is er echter nog iemand, die daarenboven gezag verlangt, bij wien schitterende namen meer afdoen dan daadzaken, hem wijzen wij op die menigte eerwaardige mannen, die de lijst der leden van de maatschappij versieren,

en die niet minder sieraden van het Christendom dan van de maatschappij zijn; als ook op die eerbiedwaardige Regenten en staatsmannen, die, meer luister van hun edel hart en helder verstand dan van hunne eerposten en ordesteekenen ontleenende, het niet beneden zich achten, leden dezer maatschappij te zijn. Wij wijzen hem op *de Maatschappij van Weldadigheid*, die het niet beneden zich geacht heeft, bij eenen eigenhandigen brief van haren doorluchtigen Voorzitter, der *Maatschappije tot Nut van 't Algemeen* de hand van broederschap aan te bieden, en derzelver medewerking tot haar groot en weldadig plan te verzoeken. Wij wijzen hem, eindelijk, op den Koning zelven, die zich wel heeft willen verwaardigen, aan het Hoofdbestuur bij herhaling de ondubbelzinnigste blijken van zijne hooge goedkeuring te geven, onder anderen door deszelfs voorzitter tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw te benoemen, door de maatschappij van zijne bescherming te verzekeren, en openlijk te erkennen, dat het vaderland aan haar, in het bijzonder voor het verbeterde schoolönderwijs, de grootste verpligting heeft.

WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE HYDROPS ACTIVUS OF CALIDUS, IN HARE ONDERSCHEIDENE SOORTEN.

(*Vervolg van bl.* 216.)

Op ... dezes jaars werd ik verzocht te komen bij het dochtertje van N. N. Dit meisje, oud 3 jaar, met een vooruitstekend voorhoofd, donkerbruinen oogöpslag, in één woord, met het door CORNDET en anderen zoo fraai beschrevene hydrocephalische aanzien, en met een zeer vlug verstand begaafd, lag aan zeer sterke stuipen, met brakingen vergezeld, terwijl het bij tusschenpoozen: „o mij! o mijn hoofdje!" uitriep, de handen naar het hoofdje slaande. Twee dagen te voren had dit kindje begonnen te klagen, en, offschoon het zeer goed loopen konde, telkens

kens gestruikeld. Ook trok de *urin*, die toevallig bewaard was, mijne aandacht, als zijnde melkachtig, met kleine roodachtige stipjes. — Hoezeer ik dadelijk, ook bij dit volbloedige kind, tot eene bloedöntlasting wilde overgaan, (het geval toch scheen mij toe, tot de *hydrops ventriculorum cerebri* te behooren, welke meestal in den aanvang, en wel bijzonder hier, uit eene *congestio activa* geboren wordt) moest ik mij, op dit oogenblik, alleen met de koude applicatie van wijnäzijn op het hoofd vergenoegen. Dit had evenwel eene zeer goede uitwerking, alzoo de voornaamste toevallen, offchoon het kindje nog bleef klagen, spoedig bedaarden. Te gelijk liet ik poeders uit *merc. dulc.* gebruiken, in die mate zelfs, dat er ruime ontlasting volgde. Offchoon de bedaring der toevallen, den volgenden dag, nog bijna dezelfde was, zoo was er echter in 't wezen der ziekte weinig verandering gekomen. Nu appliceerde ik een' bloedzuiger aan iederen slaap des hoofds. Eene matige bloedöntlasting werd hierdoor veroorzaakt, en het kindje was bedaarder geworden, toonende ook meer tegenwoordigheid van geest. Inwendig diende ik vervolgens een *infus. fol. sennæ* met *tartr. gram.*, een weinig *nitrum* en *tart. emet.* toe. Des avonds van dezen dag had er veel ontlasting plaats gehad, en het kindje was redelijk welvarende. Den derden dag der ziekte meerdere bedwelming bespeurende, met een' meer langzamen en volleren pols, en, over 't geheel, meerder zwaktegevoel als 't ware vermoedende, zoodat ik vreesde, het *stadium inflammatorium* in *paralyticum* te zullen zien verkeeren, veranderde ik de *fomentatie* van wijnazijn, en liet van tijd tot tijd het hoofdje met *liq. anod. min. Hoffm.* wasschen, terwijl ik overigens ligt antiphlogistisch met bijzondere werking op het darmkanaal mijne behandeling bleef voortzetten. Spoedig, echter, bespeurde ik, dat de toevallen door deze hoofdwassching vermeerderden; waarom ik ook dadelijk, met een gewenscht gevolg, tot den wijnäzijn mij weder bepaalde. Ook dezen dag bleef voorts het kindje redelijk, toonde eenige begeerte naar speelgoed en eten, waterde meer dan voorheen,

heen, terwijl ook de ontlasting eenige malen plaats had. Dan, den vierden dag was het *stadium paralyticum* geheel ontwikkeld; het kindje lag in eene diepe bedwelming, uit welke het niet, dan met de grootste moeite, konde gewekt worden, had eene hoorbare ademhaling, een ingevallen aangezigt, met zwarte kringen om de oogen, en ligte trekkingen in de aangezigtsspieren en handen. Ik veranderde nu ook van geneeswijze, gaf de *liq. Hoffm.* tot hoofdwassching, en inwendig het volgend drankje:

℞, *Rad. valer. sylv.* ℥β.
Flor. arnicæ ʒI.
Inf. col. ℥iij *add.*
Camphor. el. gr. ij.
Pulv. gum. arab. ʒβ.
M.
S. Om het uur een paplepel.

Allengskens werd de beterschap zigtbaar; ten minste de soporeuze toestand nam niet toe. Den volgenden dag, echter, meer als 't ware stilstand dan wel verbetering bespeurende, voegde ik nog bij het drankje een grein *moschus.* Dit had eenen gewenschten uitslag; het kindje begon langzaam te herstellen, terwijl ik het de volgende dagen nog poeders toediende uit *mercur. dulc.*, *sulph. aur. ant.*, *et pulv. fol. digit. purp.*

Den ... 1820 bezocht ik het zoontje van J. T., aan *scarlatina* ziek liggende, 't welk echter zeer wel afliep, en door eene sterke *desquammatie* der *epidermis* gevolgd werd. Acht à tien dagen daarna kreeg dit jongetje, oud 5 jaar, van geen zeer sterk en bijzonder van een vermineus gestel, eene sterke oedemateuze zwelling des aangezigts, welke zich allengskens tot de borst en armen bepaalde, zoo sterk zelfs, dat deze, als 't ware, blaasachtig opgezet waren, terwijl ook het *scrotum* eene aanmerkelijke zwelling bekwam. Daarbij was de ademhaling zeer moeijelijk, gepaard met hoesten, 't welk het kind telkens

kens schteen tegen te houden. De eetlust was geheel verdwenen, de tong zeer beslagen, de pols langzaam, zeer klein, eenigzins snaarachtig. Beschouwende eene *hydrops pulmonum* voor te hebben, gaf ik tot *resolvens*:

R, *Extracti gramin.* ʒß.
Vin. stibiat. ʒI.
Nitrat. potass. dep. ℈I.
Syr. altheæ ℥I.
Oxymell. scillit. ℥ß.
Aq. comm. ℥IJ.
M.
S. Om het uur een lepel.

De zwelling, echter, was des anderen daags meer en meer toegenomen, en ging zelfs over het geheele ligchaam. De *urin*, voorheen klaar, werd melkachtig, met een *sedimentum lateritium*, 't welk vol was van zwarte en roode stippen. Ook had er gebrek aan ontlasting plaats. Twee *vesicatoria* aan de beenen, en één tusschen de schouderbladen te plaatsen, en tevens een antiphlogistisch *laxans* te geven, was mijne indicatie, die ik ook ten uitvoer bragt. Den derden dag, echter, had dit weinig uitwerking gehad; de *urin* was zeer spaarzaam, als 't ware met bloed doormengd, en nog voller met gemelde stippen, waardoor dezelve zeer vuil en troebel was. De ademhaling was zoo bezwaard, dat het kind zich op de knien steunde, en alle krachten inspande, om niet te stikken. De zwelling van het *scrotum* was bijzonder zeer toegenomen, en de pols bijna geheel onderdrukt. Deze toestand der longen met die der hersenen in *hydrops ventriculorum cerebri* vergelijkende, en indachtig aan de waarnemingen van ABERCROMBIE, besloot ik hier dezelfde geneeswijze te volgen, en plaatste vijf bloedzuigers aan de borst. Deze gaven eene copieuze bloedöntlasting, met zigtbare verligting der benaauwde ademhaling. Inwendig gaf ik weder het bovengemeld antiphlogistisch *laxans*. Des avonds had ik de bloedzuigers geappliceerd,

 en

en den volgenden dag 's ochtends was het kind niet alleen merkelijk beter, alzoo de ademhaling ruimer was, maar zelfs de zwelling wel voor een derde verminderd. De *urin* vloeide sterker, was helderder, en er hadden verscheidene ontlastingen van dunne *faeces* plaats gehad. Ik liet hetzelfde drankje gebruiken, maar voegde bij hetzelve deze poeders:

R, *Pulv. fol. digit. purp. gr.* vj.
Nitri depur. gr. vj.
Sulph. aur. ant. gr. iij.
Sacch. alb. ℨi.
M. f. pulv. No. IX.
S. Om het andere uur een poeder.

De volgende dagen bleef de zwelling steeds verminderen, en de ademhaling ruimer worden. Om echter de ophoesting te bevorderen, gaf ik vervolgens:

R, *Rad. senegae* ℈v.
Coq. colat. ℥iv. *adde*
Pulv. fol. digit. purp. gr. vi.
Sulph. aur. ant. gr. iv.
Syr. althoe ℥ß.
M.
S. Om het uur of om de 2 uren een paplepel.

Hierdoor werd en expectoratie en waterlozing zeer bevorderd, terwijl ontlasting der *faeces* ook zeer wel ging, en het kind langzaam herstelde.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

IX.

Het zieke Kind.

Hoewel ik 's anderen daags eenigzins in bedenking ſtond, of ik de pastorij in mijne gewone ochtendwandeling begrijpen zou, was ik het echter weldra met mijzelven eens, dat, zoo al Dominé van 's avonds mijne meestershulp niet noodig had, ik Dominé van 's morgens een bezoek ſchuldig was. Ik ſtapte derhalve het kerkhof ſchuins over, en, geen graf open ziende, geraakte ik in eene vrolijke ſtemming bij de gedachte, dat, op de verzekering van den doodgraver zelven, ſedert den tijd van Meester KOEN en den mijnen, er aanmerkelijk minder menſchen in 't jaar ſtierven. Dit verzoende mij weder met mijne kunst, waarvan ik, helaas! zoo dikwijls gelegenheid heb, de ongenoegzaamheid, en zelfs de nadeelige ſtrekking, te betreuren. Maar, zoo luchtig ik de pastorij op ſtapte, zoo geheel ſtond ik neêrgeſlagen op het zien van de meid, die in de deur ſtond, en naar mij ſcheen te wachten, met een gelaat, zoo verwezen, alsof zij den toren eene wandeling om de kerk zag doen. Ik vreesde, dat met den nacht de winden wederom opgeſtoken waren, en ik Dominé in een' toeſtand zoude vinden als den vorigen dag; doch, in huis komende, vernam ik weldra, wat het was. In het ſlaapvertrek gelaten, vond ik de jufvrouw, in hare tranen te wasſchen, op hare knien bij de wieg, waarin haar zuigeling, de oogen verdraaid en de leedjes verſtijfd, ſcheen te worſtelen met den dood. Het in 't vertrek wat warm en bedompt vindende, nam ik het kind zachtjes op, bragt het in den ruimen gang, en ging daar eenige malen op en neêr, terwijl de moeder, op mijn verzoek, eene klisteer en eene pap van zuurdeeg met wijnruit gereed maakte. Het kindje kwam, door de weldadige werking

 der

der frisſche lucht en der koude, bij, eer de overige middelen aangewend waren; doch, ook na het aanwenden van dezelve, bleek het mij, bij een nader onderzoek, dat het teeder ligchaam geheel ontsteld was, en dat er veel moest gebeuren, eer men het arme ſchaap met eenige gerustheid zoude kunnen aanzien.

Na het noodige beſteld, en der treurige moeder, op mijne wijze, een hart in het lijf te hebben geſproken, ging ik weg, ik wil wel zeggen in eene geheel andere ſtemming dan ik gekomen was; met een hangend hoofd liep ik daar heen, en zonder een' boer aan te kijken. Een ziek kind weegt mij altijd zwaar op de maag. „ Ik wil het wel gelooven," zegt mijne vrouw altijd, wanneer ik haar hierover mijne bezwaren te kennen geef; „ de arme ſchaapjes kunnen niet zeggen, waar het hun ſchort." Maar, ſchoon het, misſchien door ongewoonte, mij zelden in mijn hoofd komt, van mijne vrouw te verſchillen, hierin kan ik haar nooit gelijk geven: want het beste, wat ik nog in de kinderpraktijk vind, is, dat zij niet ſpreken kunnen. Gave de Hemel, dat wij Eskulapen van de verhalen onzer lijders af waren, en van de gewigtige *obſervaties*, die zij omtrent hunnen toeſtand te maken hebben! Het zoude dan ten minſte ſlechts aan ons liggen, uit de zuivere bron der ervaring te putten. Nu gaat het ons als iemand, die in het water het beeld van een of ander zien wil, terwijl een ander het voor zijn' neus beſtendig met een ſtokje ſtaat te roeren. Ook valt het ligt te begrijpen, dat, daar het weinigen menſchen gegeven is, ſlechts dàt te zeggen, wat te pas komt, dit althans moeijelijk moet zijn ten aanzien van eene zaak, waaromtrent zelfs de lieden der kunst elkander bijna nooit verſtaan. Men moet niet denken, dat ik hier alleen uit mijne boerenpraktijk ſpreek. Dr. WAKKER heeft mij verzekerd, dat hij dikwijls met zijne Heeren en Dames ruim zoo verlegen is, als ik met mijne boeren en boerinnen. Zelfs moet ik bekennen, veel vooruit te hebben; zelden, ten minſte, zal hem gebeuren, wat mij meermalen overkomt, zoo als nog vóór eenige dagen,

toen

zoen een boerenknecht van een nabijgelegen dorp in mijn voorhuis trad, den stok tusschen zijne beenen stak, en, met de kin daarop leunende, verder geen woord sprak, dan: *Ik zind onklaar.* Doch, daar nu eenmaal de mensch een sprekend wezen is, mogt ik wel lijden, dat men, onder al die menigte dingen, welke men thans op de scholen leert, ook de kunst leerde, hoe men een' Doctor berigt moet geven van zijnen toestand.

Het is dus niet de stomheid der kleinen, welke mij zulk een' schrik aanjaagt, wanneer ik voor hun ziekbed word geroepen. Deze toch kan alleen aanleiding geven, om, bij gebrek van de noodige aanwijzing, niets te doen; en dan heeft men nog de kans, dat de Natuur zichzelve genoeg zal zijn. Het is veelmeer de onbegrijpelijke teêrheid en beweegbaarheid van het kinderlijk gestel, welke mij zoo angstig en verlegen maakt. Onze zintuigen zijn te grof, en werken te langzaam, om al die fijne en onmerkbare veranderingen te vatten en te volgen, welke het kinderlijk ligchaam, althans in den zieken staat, aanbiedt. Het is mogelijk, dat het aan mijne lompe boerenvingeren hapert; maar mij ontsnapt de ontstemming in den kinderlijken pols, en naauwelijks is mijn oog vlug genoeg, om de ziekelijke afwijkingen der ademhaling te volgen. Daarenboven, zulk een teeder zamenstel moet een *niets* in verwarring brengen. Derhalve moet de grootste verwarring, op het oog, niet zelden een' zeer onbeduidenden grond hebben. Maar wie gevoelt niet, dat dit het hagchelijk maakt, bij zware toevallen, door te tasten: want wie weet, of wij de kleine oorzaak, juist door de werking, van onze geneesmiddelen onafscheidelijk, niet vreesselijk groot en gevaarlijk maken? En toch alweêr, zullen wij die kleine oorzaak onaangeroerd laten? Kan niet juist de gevoeligheid van het onnoozel ligchaam het onschuldigste middel in vergift verkeeren? o Gij, die uw kind naauwelijks ziet geboren worden, of gij omringt het met fleschjes en doosjes en potjes, met klisteren en zetpilletjes en badkuipjes, — och! waart gij overtuigd, waarvan Meester KOEN en Dr. WAKKER mij overtuigden, dat de kinderen niet ziek ter wereld komen, maar gezond, en dat, zijn zij al wat zwak, de moederlijke borst meer geneeskracht bezit, dan een fleschje venkelwater, en moederlijke koestering meer opwekkend vermogen, dan de kruiderrijkste baden of de geurigste berookingen!

Dezelfde moederlijke zorg, die het teêder wicht behoedt gedurende deszelfs gezondheid, waakt ook over zijne ziekten; en de Arts is gelukkig, die, al wat hij in zijne dikke boeken geleerd heeft vergetende, bij het kinderbedje zijne wetenschap der moeder afziet. Veranderingen in gelaat, houding, kleur, stem, welke den scherpzinnigsten Arts ontsnappen, zullen het moederlijk oog en oor treffen; en de moederlijke arm zal, beter dan de fijnste balans, af- en toenemen van kracht en vleesch op een haar bepalen. Het is, alsof zij de veranderingen in het kinderlijk ligchaam nog gevoelt, als die van hare eigene ingewanden. Arme moeder, die niet elken toon van haren zuigeling weet te onderscheiden! Door een ziekelijk gevoel schreeuwt een kind nooit hard en aanhoudend, maar of met eene klagende, halfgesmoorde stem, zacht huilend, of in korte, snel afgebrokene gillen; op het eerste moet men vooral oplettend zijn, inzonderheid als het plaats heeft bij het aanraken van het kind, of het maken van bewegingen.

Ik zoude mij gelukkig achten, wanneer ik, in mijne boerenpraktijk, meer partij van de moederlijke hulp trekken kon. Maar het schijnt, alsof de moederzin ook eene soort van beschaving behoeft; ten minste heb ik bij meer beschaafden bevonden, dat de kinderen beter verstaan en daardoor ook beter geholpen worden. Bij een' boer zijn ziek en dood, althans bij kinderen, omtrent dingen van ééne beteekenis. Zij laten het arme schaap liggen, tot zij verzekerd zijn, dat het dood is, om het te begraven, en kijken er van tijd tot tijd naar, zoo als men naar een lijk ziet, om te zien, of er reeds bederf aan komt. Ik reken dan ook een kind, dat van eene eenigzins ernstige ongesteldheid opkomt, als een gevonden stuk gelds, waarop men hoegenaamd geene rekening had kunnen maken, dat men opraapt, om het in de armbus te steken.

Dr. WAKKER heeft mij verhaald, dat men, in de stad, tot een geheel ander uiterste vervalt. Bij een' vloobeet komt Doctor en Chirurgijn te pas; en als een blok van een jongen, na den maaltijd, met een bleek gezigt, wat stijf op zijn' stoel zit, wordt hem dit voor koorts aangetekend; hij moet naar bed, en een kopje vlier of kamillen slikken. Gelukkig, zoo hij het nog binnenhoudt; want komt hij te braken, zoo zit er eene vaste van twee of drie dagen op; vervolgens nog een paar dagen een schraal diëet, zoodat de eer-

ste

ste maaltijd, na' zulk eene onthouding, meestal aanleiding geeft, om de hongerkuur op nieuw te beginnen. En zoo is het met verkoudheid en alle mogelijke gevallen. Intusschen is dit nog in allen gevalle beter, dan de manier, welke anderen hebben, die, om alle aanleiding tot ziekten voor te komen, hunne kinderen grootbrengen met een seconde-uurwerk, een' passer, een' duimstok, een goudschaaltje en een barothermo-hygrometer, ten einde tijd van slapen en waken, spelen en leeren, eten en drinken naauwkeurig te bepalen, spijs en drank te meten en te wegen, en voorts te zien, of het kind uit of t'huis moet blijven, hard of zacht loopen, met of zonder dasje naar school gaan, en dergelijke dingen meer. Ik behoef niet te zeggen, dat, zulk een kind ziek zijnde, de Faculteit oogen en handen te kort komt. Deze teedere zorg voor het pimpelmeezig kroost geeft hoop op een nog fijner nageslacht; zoodat weldra van de gansche historie van *Lilliput* niets onwaarschijnlijk blijven zal, dan de lengte van GULLIVER.

HERINNERING AAN JOAN EN CORNELIS DE WITT. (*)

Ik vloek den lasterkreet, die, uit den logennacht,
De wet heeft doof geschreeuwd en 't all' in oproer bragt.
'k Wil waarheid zingen; 'k wil haar stem aan de aard' doen hooren.

LOOTS.

Het was op een' verrukkenden avond, een' avond zoo schoon en bekoorlijk als onze vaderlandsche grond dien zeldzaam te genieten geeft, dat ik, vergezelschapt van goede vrienden, van

(*) Bij het schikken van dit stukje ter drukpersse komt mij in handen eene oud, gedrukt stukje, onder den titel van: *Sententie van den generalen Hove van Nederlant tegens Mr.* CORNELIS DE WIT, *Out-Burgermeester der stadt Dordreght, &c. en Mr.* JAN DE WIT, *gewesen Raat-Pensionaris van Hollandt en Westvrieslandt. Gepronuncieert voorlangh, en geëxecuteert den 20 Augusti* 1672. *Gedruckt in 's Gravenhage* 1672; en welk stuk heet onderteekend te zijn door *de Borgery van de 7 Provintiën, en alle Liefhebbers en Voorstanders van Godts Kerck en 't lieve Vaderlandt.* Waarlijk, wij wisten niet, dat de moordenaars van den 20 Aug. 1672 vaderlanders en liefhebbers en voorstanders van Gods kerk geweest zijn! Het was toen wel overal en van rondomme duister. Zonderling evenwel, dat men juist éene en eene halve eeuw later *de Leden der openbaere Vergaderingh, in 's Gravenhage den 20 Augusti 1672, 's namiddaghs ten 6 ure, by de Gevangenpoort ende op de Gereghtsplaetse vergadert*, voor zoodanige liefhebbers en voorstanders wil doen doorgaan. Jammer maar, dat TICHELAAR en VERHOEF niet tot de Katholieke kerk behoorden; men had hen anderzins voor *heiligen* kunnen verklaren!

van een uitstapje naar het bevallig gelegene dorp *Wassenaar*, in *den Haag* terugkeerde. Hier wachtte ons een verfrisschende avonddisch; en, na afloop van denzelven, vond de voorslag van twee mijner vrienden tot eene wandeling in het Bosch bij mij eene gereede toestemming: wij wenschten de Dames goeden nacht, en begaven ons op weg.

De maan had intusschen haar hoogste standpunt aan den hemel bijna bereikt, en het zachte schijnsel, dat van hare ronde schijf op ons nederdaalde, schonk aan dezen nacht eene majesteit en luister, die de zielen van ons, jeugdige nachtwandelaars, met de heiligste aandoeningen en verhevenste gewaarwordingen vervulde.

Wij beleefden destijds (1805) de dagen der Republiek; dan, donkere wolken begonnen zich reeds aan den staatkundigen gezigteinder, nu en dan, meer of min dreigende, te vertoonen. Wat wonder alzoo, dat wij, in onze eenzame boschwandeling, onszelven in gedachten en gesprekken verloren, aan ons dierbaar vaderland gewijd?

Vóór wij het vermoedden, hadden wij het gebouw *het Huis in 't Bosch* bereikt. De aanblik van dat voormalig Stadhouderlijk verblijf riep de aloude dagen van roem en glorie voor onzen geest. MAURITS en *Nieuwpoort*, RUITER en *Chattam* stonden voor onze ontvlamde verbeelding. Wij *reciteerden*, als om strijd, plaatsen uit beroemde Dichters, en gaven onze boezems lucht door onderlinge toespraak, bemoediging en vertroosting.

Even ongemerkt waren wij de aloude hofplaats genaderd en weder binnengetreden. Het was reeds lang na middernacht, en schier geen menschelijk wezen ontmoette ons op de ledige straten; alles rondom ons was plegtig stil, als de stilte van het graf.

Onze weg geleidde ons, arm in arm gestrengeld, langs den Vijver, naar den kant der Gevangenpoort. Het lommerrijk geboomte op den Vijverberg, waardoor slechts hier en daar het schijnsel der volle maan vreedzaam straalde; de vijver zelf, door geen nachtwindje zelfs bewogen, onberoerd, kalm en effen; het romantisch eiland, den Hagenaar onder den naam van *het groene zoodje* bekend; het voormalig Stadhouderlijk kwartier in de schaduw; de statige nacht; de heldere hemel; onze tot rein gevoel zoo gestemde harten; onze vaderlandsliefde; onze ... Dan, waartoe hier meer bij te voegen? Alles, volstrekt alles, wat *om* en *in* ons was, verhoogde

de den heiligen ijver, die ons blaakte, den ernst, die ons schier bij elken trek geleidde.

Wij hadden tot hiertoe onafgebroken doorgepraat, ja soms vriendelijk elkander het woord betwist; dan, op eens — als door het vermogen eener op ons gerigte toeverroede — traden wij zwijgend daarheen. Nu hoorden wij onze stappen in de verte weêrgalmen; maar niemand sprak. Een naburige kerktoren bromde den klokslag *een*, en nog werd de stilte niet afgebroken. Wij waren inmiddels de Gevangenpoort genaderd, en nu kon ik het niet langer uithouden; ik rukte mij los uit de armen mijner vrienden, en bleef staan; ook zij schenen op eens als aan den grond geklonken, toen ik het stilzwijgen ophief, en met eene weemoedige stem uitriep: „Hier stierven dan de DE WITTEN!" — „Ja, hier vielen die edelen!" — „Ja, hier werden zij vermoord!" klonk het antwoord. Maar nu was het ons ook onmogelijk, verder te gaan. De ontzettende geschiedenis van het rampzalig uiteinde der beide Broeders; de mishandelingen, hunner ontzielde lijken, na den gruwelmoord, aangedaan, — alles stond daar, na een tijdsverloop van honderddrieëndertig jaren, zoo duidelijk voor onze opgewekte verbeelding geschilderd, alsof wij, in eigen persoon, ooggetuigen hadden geweest van eene gebeurtenis, die ons schier over onze Vaderen had kunnen doen blozen, indien niet door de tijdgenooten der beide Broeders derzelver nagedachtenis vereerlijkt en verheerlijkt was.

Wij wandelden de plaats gedurig op en neder. In de nabijheid der Gevangenpoort zijn de straatsteenen van eene andere soort dan de gewone, zoodanig geplaveid, dat zij de gedaante eener zeer groote piramide aan het oog vertoonen. Hier — zoo luidt de overlevering — is de moord voltrokken. Hier stonden wij dan ook lang, zeer lang aan de rampzalige slagtoffers te denken ... neen! hier aanschouwden wij de afschuwelijke wandaad, en werd het ons, als zagen wij de schimmen der moorders om ons waren. DE ZWART en VERHOEF, DUURKANT en VAN SPANJE, D'ASSIGNY en VAN SORNEN, VERHAGEN en DE HAAN, VAN VAALEN en TICHELAAR — allen verschenen ons hier als afgrijselijke spoken, door de wroegingen van het geweten, reeds langer dan eene ontzettende eeuw, in het uur van middernacht, naar deze plaats voortgezweept, en door duldelooze herinneringen gefolterd!

Dikwerf hoorden wij beweren, dat gebeurtenissen als deze

der

der vergetelheid behoorden te worden overgegeven. Wij vereenigen ons hiermede volkomen, indien de herinneringen aan zoodanige wandaden, regtstreeks of van ter zijde, geacht kunnen worden voedsel te schenken aan burgerlijke twisten, verdeeldheden, haat en wraakzucht, of wat wij van dien aard meer verderfelijks zouden kunnen noemen. Dan, wie zal het wraken, wanneer wij, afkeerig van alles, wat uit ééne der opgenoemde vuile bronnen voortvloeit, een' stillen traan toewijden aan de nagedachtenis van hen, die als ongelukkige slagtoffers eener blinde volkswoede gevallen zijn? Wie zal het wraken, wanneer wij, op de plaats zelve, waar zij het leven lieten, hunner talenten en verdiensten regt laten wedervaren, en hunner nagedachtenisse zegenend gedenken?

„Maar," zal men welligt vragen, „wat berokkende dan den beide Broeders een zoo afgrijsselijk lot?" — Wij antwoorden: de teugellooze woede van een bandeloos gemeen, door de reeds genoemde moorders opgeruid. Men hoore, ter nadere bevestiging van dit antwoord, de uitspraak der waarheid, uit DE RUITER's mond: „Dat die Heeren zoo om „hals gebragt zijn, is droevig om te hooren. Zijn ze schul„dig, gelijk men roept, aan verraad, of aan 't omkoopen „van een' Barbier, om zijne Hoogheid te doen vermoorden, „dan moest men ze door wettige Regters hebben ter dood „verwezen; dat zou tot luister en eere van den Staat en 't „Regt hebben gestrekt: maar nu zijn ze door 't razende „volk vermoord. God beware ons lieve Vaderland voor „zoodanig en meerder oproer en oploop!"

Neen, men vergete het uiteinde der Broederen niet! Dat uiteinde, hoe ontzettend ook, ontneemt niets aan hunne verdiensten, den vaderlande betoond. Immers blijft de blanke deugd altijd eerwaardig, het zij wij haar gezeteld op den troon of aan den voet van een schavot ontmoeten. Ja, hier, op de plaats van den moord, komen, willens of onwillens, de overwinning op den *Teems*, de brand van *Chattam*, en het in zee brengen van 's Lands vloot, elk' vaderlander voor den geest, en hij noemt met eerbied de namen van DE RUYTER en DE WITTEN.

Er zijn er, die de nagedachtenis der Broederen hebben pogen te bezwalken; maar er waren ook, in die donkere dagen, onverlaten, die den onvergelijkelijken DE RUITER moorddadig zochten om te brengen: dan, zegt de Levensbeschrijver des grooten mans, naar waarheid: „Men beleefde toen „boo-

„ booze tijden, vruchtbaar van snoode stukken, in welke de „ onschuldigsten dikwijls de ongelukkigsten werden, en de „ besten het boosste loon ontvingen."

O! Dat ieder staatsman, die het gewigt zijner betrekking gevoelt, en zich aan het geluk des vaderlands geheel wil toewijden, zonder daarbij op den lof of de verachting der menigte te zien, zich, in een' schoonen, plegtigen nacht, naar deze plaats begeve, om aan het uiteinde der Broederen te denken; en — vindt hij dan in zichzelven geestkracht en moed, om op het moeijelijk spoor van eer en pligt onbezweken voort te gaan, ook dàn, als het ergste hem wacht, dan mag zich het vaderland in het bezit van zulk eenen edelen voorstander zijner regten gelukkig rekenen; maar dan ook siert de dank van een vrij en gelukkig volk hem meer, dan het ridderkruis door Vorstenhand geschonken.

Met deze en dergelijke bespiegelingen, overdenkingen en gesprekken hielden wij ons onderling bezig. Inmiddels begonnen zich aan den hemel nu en dan donkere wolken te vertoonen; zij stegen al verder voort en hooger aan, bedekten het glanzende gelaat der maan voor onze oogen, en nu werd het donker om ons heen. Ten laatste waren de wolken voorbijgedreven, en de vorstin van den nacht praalde weder onverdonkerd in al hare schoonheid en pracht. Zoo ook, edele Broeders! kon de luister uwer vaderlandsliefde en deugd, voor een oogenblik, worden verduisterd, door heilloze partijschappen en twisten; dan, kortstondig was de zegepraal van wrok en haat; de glans uwer verdiensten en trouwe blonk nu des te schooner, en was het voor deze eeuw bewaard, de barbaarschheid uwer eeuwe te betreuren, die het treurspel der beide GRACCHUSSEN, onder een Christelijk volk, herhalen dorst!

Wij verlieten, ten laatste, met diepgeroerde harten, de plaats des jammers, en keerden naar ons verblijf terug. Hier spraken wij nog lang over hetgeen wij gedacht, gevoeld, gezegd hadden; ja, wij dachten nog aan het lot der Broederen, toen, in het einde, de slaap ons belette hiermede voort te gaan, het zigtbare van voor onze oogen, het onzigtbare van voor onze verbeelding verdween, alles, het verledene en het tegenwoordige, zich met de donkere toekomst onderen begon te verwarren, en wij ten laatste zelfs het bewustzijn van ons aanwezen hadden verloren.

Dikwerf heb ik mij in het vervolg deze weemoedig-aangena-

name nachtwandeling herinnerd; want de nagedachtenis van edele en groote zielen was mij altijd dierbaar en heilig.

Ja, Witten! dierbaar blijft me uw naam;
En, wie zoo laag ooit zonk, dat hij zich uwer schaam',
'k Bezweer u, bij uw deugd, ik zal u nooit vergeten;
Zoo vaak mijn voet uw graf betreedt,
Herhaalt mijn hart dien heilgen eed;
't Is roem en eer voor mij, u, edlen! groot te heeten.

o, Broeders! valt gij voor 't geweld,
Ook zoo werd Nassau eens door 's moorders hand geveld;
De woede kon u 't licht, maar nimmer de eer ontrooven:
Wat zegt hier moordbijl, lood of dolk?
De vloek van een dolzinnig volk?
't Zegt niets: uw deugd staat pal, den nacht des tijds te boven.

De kroon, die zoo veel deugd verwacht,
o! Zie haar u gewijd door 't dankbaar nageslacht,
Van 't schitrend spoor der eer geen voetstap afgeweken:
Maar, zweeg ook 't loflied, u gewijd,
Toch blijft, verjaarde wrok ten spijt,
De vlam, die Chattam blaakte, en Neêrlands glorie spreken.

Neen, 'k staar niet op uw schriklijk lot;
De glans der deugd blinkt schoon, ook zelfs op 't moordschavot.
De nacht, waarin zij praalt, verhoogt dat schoon in waarde.
De snoodheid stijg' ten top van eer;
De Dichter schiet den bliksem neêr,
En brandmerkt Nero's kruin, al huldigt hem ook de aarde.

Maar, stort, gegriefd door moordgeweer,
De tweede Gracchus, schier op 't graf zijns broeders, neêr,
En valt hij voor een' storm, zoo woedend losgebroken;
De Dichter grijpt, met vaste hand,
De omkranste luitsnaar van den wand;
Hij zingt der Gracchen lof, en — de onschuld is gewroken.

Dit, Dichters! is uw adeldom;
Gij zwijgt niet, wat ook zwijg', van bange ontzetting stom;
Gij bukt niet, Barden! neen, niets kan uw' geest bedwingen;
Gij staat, wat schokken moge of vall',
En blijft, in 't aanzien van 't heelal,
Het pleit voor waarheid en miskende deugd voldingen.

W. H. WARNSINCK, BZ.

GEDACHTEN VAN DEN LEERLING VAN MEESTER MAARTEN VROEG, OVER DEN VERMAARDEN WONDERDOKTER WESSEL VAN DER LEE, BIJ DEN AANVANG VAN HET TWEEËNTWINTIGSTE JAAR DER NEGENTIENDE EEUW.

Mijnheer de Rédacteur! — Daar Meester zulk een groot liefhebber van schrijven was, kon het niet wel anders, of het moest mijne zucht tot navolging wekken. Wanneer het nu niet al te druk aan den winkel, en Meester van huis was, terwijl Jufvrouw TOONTJE onder een kopje koffij door hare buurvrouwen werd bezig gehouden, beproefde ik het, ook iets te schrijven; en nu het geschreven is, zag ik het ook gaarne gedrukt. Gij hebt zoo veel voor Meester over, en plaatst zoo veel van zijne stukken; eilieve! doe mij het genoegen, en neem dit ééne van mij in uw Maandwerk op. Ik zal u in lang niet meer lastig vallen. Want, daar ik nog zoo vlug niet met de pen kan omspringen als Meester VROEG, zal ik zoo spoedig niet wederom gereed zijn. Kunt gij het wat spoedig plaatsen, gij zult dubbel verpligten den dankbaren Leerling van Meester MAARTEN VROEG,

Uwen bestendigen Lezer.

—

De stad, die binnen hare muren zoo vele groote mannen heeft gezien, is dezer dagen wederom het tooneel geworden van eenen man, die de grootste verwondering opwekt, en aller oogen tot zich trekt. De veste van GOVERT DEN BULTENAAR, welke mag roem dragen, eenen HUIG DE GROOT, het licht der eeuwen, en eenen ANTONIUS VAN LEEUWENHOEK, een sieraad der natuuronderzoekers, aan de geleerde wereld te hebben geschonken; *Delft*, onder welks ban een DESIDERIUS ERASMUS leefde, en in welks midden een REINIER DE GRAAF de ontleedkunde met nieuwe ontdekkingen verrijkte; dat zelfde *Delft* bezit thans eenen man, zoo als er, mag men hem gelooven, en hetgeen er van hem getuigd wordt, te voren nimmer één is gezien en bevonden. Ook zonder den man genoemd te hebben, wie gevoelt niet, dat ik WESSEL VAN DER LEE, GRUTTER VAN SCHERMERHORN, bedoele? En nu behoef ik over den man, om hem te leeren kennen, niets ver-

der te zeggen. Waar daden fprèken, zijn woorden overtolllig! — Maar, al zijn er thans in *Delft* geene lijders meer, die over jichtpijnen klagen; al begint deze plaag uit de omliggende plaatfen meer en meer te verdwijnen; al zal VAN DER LEE eerlang voor de *jicht* zijn, wat JENNER vóor de uitroeijing der *kinderpokken* is geweest, — men is niet tevreden; dat men kome en zie en ondervinde; men wil ook weten, vanwaar en hoe hij aan dit alles is gekomen. Men behoorde wel zoo verre niet te vragen: het zoude beter voegen te *gelooven*, zonder dat men ook de oorzaak kon doorgronden. Dankbaar voor de weldaad der genezing, konde men immers zich met dezelve vergenoegen, al wist men ook het *hoe* en *waarom* niet; te meer, daar de groote meester nog niet goedvindt, iemand er mede bekend te maken, waarvoor hij zeker de beste redenen zal hebben, al begrijpen wij kortzigtigen dit ook niet. Blijft de diamant geen edele fteen, door hoe ruw eene fchors hij ook omgeven worde? Wie zou dwaas genoeg zijn, hem daarom te verwerpen? Ieder volge ook hier den gewonen loop. Al kent men den fteen niet, al valt den onkundigen ook het uitwendige tegen, hij gelooft de verzekering van den beterwetenden en deskundigen juwelier, en vindt zich bij de uitkomst niet bedrogen. Wie hier de juwelier zal zijn? Immers het algemeen gevoelen: want *vox populi, vox d — !*

Hoezeer nu WESSEL VAN DER LEE niets van zich heeft geopenbaard, echter (mogelijk door een te goed vertrouwen op de menfchen) zijn hem toch enkele woorden ontvallen, die niet konden nalaten indruk te maken op den nadenkenden.

Offchoon men nu groote hoop mag voeden, dat het geheim van VAN DER LEE, waardoor hij zoo veel tot verbazing uitwerkt, niet met hem ten grave zal dalen, maar hij dit zal mededeelen aan eenen man, die door *aanleg* en *perfoonlijke hoedanigheden* overwaardig fchijnt, de bezitter van zulk een' fchat te worden, en dus op de *kostelijke plant*, die wij bezitten, een niet minder *veelbelovend telgje* zal geënt worden, er is toch grond om te vermoeden, dat onder deze mededeeling niet zal begrepen zijn de wijze, hoe de eerfte bezitter tot deze kennis is gekomen. Wien zoude de lust niet bekruipen, hier eenige navorfching te wagen, al ware het ook, dat door deze ontdekking niets anders werd

ge-

gewonnen, dan de voortduring van een blind geloof in den Heer WESSEL VAN DER LEE?

Er is tot heden toe nog zoo veel, hetwelk den grooten man in het openbaar en in het geheim zoekt tegen te werken. WESSEL VAN DER LEE ondervindt, zoo als dit ook meer andere groote mannen ondervonden, dat de verlichting met tegenstand moet kampen! Mogten alle deze werkingen van menschen, die zich leden van het rijk van licht en waarheid noemen, door deze pogingen tot het regte doel geleid worden! — Maar welligt zal iemand vragen, hoe ik het durf wagen, mijne navorschingen mede te deelen, en hoe ik er aan gekomen ben, terwijl over dit alles een zoo digte sluijer ligt. Ik antwoorde op het eerste: ten algemeenen nutte waagt men veel; en omtrent het andere belge het niemand, dat ik alleen *dit* zegge: ik ben op eene zeer eenvoudige wijze werkzaam geweest; ik ben aan het vertrouwen van niemand ontrouw geworden, en ook de snapachtigste *clairvoyanten* kunnen gerust zijn, dat men haar niet verschalkt heeft; geene, hoegenaamd ook, is hem, wiens wenken zij moest opvolgen, ongetrouw geworden. Zelfs hij, die den Heer VAN DER LEE zoo getrouw aankleeft en op zijne wenken dient, als MEPHISTOCLES dit immer Dokter FAUSTUS deed, ook hij verontrustte zich niet; hij kon het niet zeggen, want — hij zelf weet het niet! Dan, genoeg hiervan.

Op een klein eiland in den *Tiber*, vermaard door de burgerberoerten ten tijde van TARQUINIUS, was vroeger een tempel, waar de geheiligde Slang der Geneeskunde werd bewaard. Daar werd gelijktijdig voor den God der Geneeskunde de eerdienst, hem regtmatig toegekend, gehouden. Daar ontvingen de hulpbehoevenden hulp, verligting en verlossing van smart en kwalen. Daarvoor bragten zij den God eene regtmatige hulde, en offerden dankbare harten en eenvoudige gaven. Met de toenemende weelde en ongodsdienstigheid in den *Romeinschen* staat ging ook veel van deze goede en eenvoudige instelling verloren. Zij, die zich toen als priesters van deze Godheid opwierpen en indrongen, haakten naar hetgeen weleer een voorregt der Godheid en der regtmatige dienaren was geweest. Zij dachten allerlei middelen uit, om den toeloop der lijders te vermeerderen; verzonnen velerlei kunsten, om de nieuwsgierigen te lokken, de eenvoudigen te verschalken, en de meer doorzigtigen terug te houden. Het wonderbare moest hunnen roem vermeerderen, en het onge-

loofelijke hun aanzien bevestigen. Dat het onder dit alles niet aan geschenken mogt ontbreken, spreekt van zelf. Zij ontvingen die wel voor den tempel; maar hun bijzondere *Corban* getuigde, wie er het meeste voordeel van trok, en hetgeen werd afgezonderd voor de behoeftigen, was eene nietsbeteekenende som, in vergelijking van hetgeen *zij* ontvangen hadden. De priesters lieten hunne komst lang verbeiden, om de verwachting gaande en gespannen te houden. Om zoo veel mogelijk de verbeeldingskracht der lijders te boeijen, moesten zij, somtijds een' en meer nachten in den tempel doorbrengen, of ook in een der nabijgelegene gebouwen. Wanneer zij nu eindelijk in slaap vielen, moest hunne gespannen ziel droomen verwekken. Zij vertelden dan naderhand de middelen, die hun in dezelve waren geopenbaard; en, al waren deze ook somtijds niet gepast, volgde er eene geheel tegenovergestelde uitwerking, of bleef de genezing soms geheel achter, het was de schuld der priesters niet. Door *incubatie* zocht men ook nog andere en veel vreemdere verschijnsels voort te brengen: de zoo in slaap gebragte kranken spraken in vreemde talen, zagen zich van binnen, verhieven zich boven tijd en ruimte; het verledene en de toekomst lag voor hunne oogen, als eene kaart; zelfs het duistere des doodenrijks was tegen hunnen helderen blik niet bestand; zij gaven der *Pythia* niets toe. Zulke dingen waren verbazend om te zien, ontzettend om gehoord te worden. Lang, zeer lang, zelfs na den ondergang van het *Romeinsche* rijk, heeft zich dit goochelspel staande gehouden; want het ongerijmde, indien het maar met den sluijer van het wonderbare is bedekt, vindt aanhangers, verdedigers en voorstanders. Men zegt zelfs, dat nu nog binnen de vervallene muren de geest dezer mysteriën is blijven hangen, en er voor den leergierigen ter onderrigting veel is voorhanden, al vertoonen de bouwvallen niets aan het oog des gezonden verstands! CAGLIOSTRO leeft niet meer, om bij hem na te vorschen, waar hij zijne kunst heeft geleerd, die ééns de wereld zoo zeer bezig hield. Maar, indien de Heer VAN DER LEE ons eens openhartig wilde antwoorden, waar hij in *Italië* zijne kunst heeft geleerd, zoude het wel ver van deze plaats zijn? Ik zie een' grimlach op 's mans geestig aangezigt. Meer te vragen, zoude onbescheiden zijn. Hij zwijgt; — zijn zwijgen is genoeg! Laat hij dan der goede burgerije verhalen, dat hij in een klooster is geweest, en dat de

de H. ANTONIUS zijn beschermheer is: wij vergeven hem deze jokkernij; zij is noodzakelijk: want door wien hij helpt, dit moge den sterken geesten onverschillig zijn; maar vrome zielen zouden geërgerd kunnen worden, indien zij zeker wisten, dat hij het in een' heidenschen tempel opgedaan had, en zoo, als 't ware, den *Baal* diende.

Genoeg dan over de plaats. Maar wat is er toch van dat *Grieksche handschrift*, *receptenboek*, of hoe die *wonderbladen* mogen heeten; dat kleine boekje, hetwelk, bij zeer moeijelijke gevallen, nog wel een- of andermaal uit den zak wordt gehaald? Heeft dan niemand ooit iets gehoord van die *Grieksche* gezondheidstafels, welke ten tijde van Keizer ANTONIUS DEN VROMEN schijnen opgesteld te zijn, en waarvan er enkele zijn opgedolven (*)? Zoude zulk eene ook in handen van den Heer VAN DER LEE gekomen zijn? Maar gesteld eens dit ware zoo, hoe komt hij tot kennis van den inhoud, dewijl zij in de *Grieksche* taal zijn opgesteld? Men heeft wel eens eenen *Italiaanschen* schoorsteenveger ontmoet, die vlug *Grieksch* en *Latijn* sprak, en verzen in deze taal voor de vuist opsneed; maar of onze *Grutter* te dezen opzigte een groote *Griek* is, zoude ik daarom voor twijfelachtig houden, dewijl hij in 1818 (†), te *Schermerhorn*, *zekere rede liever in het Hollandsch bezigde dan in het Grieksch, omdat hij zelf zeide het eerste beter te verstaan*. Hoe is hij er dan mede bekend geworden? Ik heb zoo veel gezegd: zachts, dat ik er *dit* nog bijvoege. Heeft de Heer VAN DER LEE niet eene dochter, die het al zeer verre in het slapen gebragt heeft, zoodat zij alle hare speelnootjes kan doen slapen, als zij dit slechts verkiest, en er bij haar, 's avonds door de buurtjes, geheele slaappartijen aan huis gehouden worden. Die nu weet, wat eene vlugge *clairvoyante* vermag, hoe voor haar *tijd* en *vorm* kan verdwijnen, de ziel zich dan in de ruimte zonder banden beweegt, ieder geschrijf, of wat het ook zijn moge, voor haar blootligt, zonder dat de vormen, anders letters genoemd, haar eenige moeite in de ontcijfering verwekken, al waren het ook *Chinesche* of *Syrische* karakters, die zal zich niet verwonderen, dat het lezen van eene *Grieksche tabel* voor de-

(*) LUMISDEN, *Remarks of the Antiquities of Rome*, pl. X.

(†) *Amsterd. Letterl. Maandschrift* voor 1818, 6de Stuk, bl. 152. De verlichte XIXde Eeuw, door JOH. SAM. SWAAN.

deze schoone slaapster minder moeijelijk zal zijn, dan voor menig scholier het bestuderen van *Gothische karakters*. Maar er schijnt nog iets achter de zaak te zijn, hetwelk ik verklaar niet te kunnen doorgronden; want, hoe gemakkelijk de Heer VAN DER LEE langs *dezen* weg tot kennis kan komen van hetgeen in hem onbekende talen geschreven is, hij toont nogtans begeerte om zelf *Grieksch* te willen leeren. Indien ik wèl onderrigt ben, heeft hij dit zijn verlangen niet onduidelijk te kennen gegeven aan iemand, die zich met het onderwijs dezer tale bezig houdt. Wat er van de zaak zij, zal de tijd leeren. Het zoude intusschen van belang zijn, te onderzoeken, hoe verre het vermogen eener *clairvoyante* ga, om met den inhoud van vreemde handschriften gemeenzaam bekend te raken. Hoe veel zoude ééne *clairvoyante* bij iedere Hoogeschool niet vermogen tot het ontcijferen van handschriften der Oostersche en oude talen! En zouden op deze wijze niet vele geschillen over de beteekenis van oud of onbekend letterschrift op eene eenvoudige wijze kunnen beslist worden? Mogelijk vergist zich eene *clairvoyante* minder, wanneer zij met ernstige dingen wordt bezig gehouden, dan wanneer zij voorgeeft de menschen in hunne geheimste binnenkamer te bespieden (*). Dan, om tot den Heer VAN DER LEE terug te komen: hoewel 's mans ijver ter uitbreiding zijner kundigheden prijzenswaardig is, hij zoude mogelijk zijnen kostbaren tijd beter kunnen besteden. Hoe vele uren moet hij niet pal zitten, wanneer hij zijne geheimzinnige zalf toebereidt; opdat ik niet van zijne andere tijdroovende bezigheden gewage! Ruime belooningen vergoeden toch niet altijd tijdverlies. Hij zorge meer voor zijnen eigenen welstand; hij gebruike met rust de middelen, die tot eene duurzame instandhouding des ligchaams zoo noodig zijn! Mijn waardige Meester VROEG, die van gezondheidsregelen iets meer wist, dan men wel van eenen Dorpsmeester zoude verwacht hebben, zeide, wanneer het te pas kwam, dat *spirituosa* tot de vlugge prikkelende middelen behooren, en duurzame noch blijvende krachten aanbrengen. Maar, eer ik lessen geve, laat ik bedenken: *Zeg steeds wat gij denkt, maar nooit* AL WAT *gij denkt.*

(*) *Journal der pr. Heilkunde*, *März* 1821. *S.* 62—64.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

B.

Besturen. De kracht, die het schip beweegt, komt van den stuurman niet: deze behoeft slechts aan het roer te blijven. Zoo is 't ook met het Staatsbestuur. De Vorsten, die dit anders begrijpen, het roer verlaten, en op de plecht gaan staan, om winden en zee te bevelen, zullen geen land bezeilen.

Beter. Van iets, dat *minder slecht* is, zegge men nimmer, dat het *beter* is. Tegen goed, beter en volmaakt, staan kwaad, slechter en onherstelbaar over. De wortel van het betere is altijd het goede; maar het kwaad, dat sluimert, of nog niet volkomen ontwikkeld is, heeft daarom met het goede nog niets gemeen, en is het betere niet. Die zedelijke *botanist* is regt verdienstelijk, welke deze twee zoo zeer naar elkander zweemende, doch zoo geheel ongelijkslachtige kruiden wèl te onderscheiden weet. De scheidslijn tusschen goed en kwaad kan toch niet te scherp getrokken worden; want als de benamingen zich eenmaal verbroederen, doen de begrippen dit ligt mede.

Betoog. Die voor 't verstand iets betoogd heeft, is nog maar in 't bezit van de voorstad; hij moet ook de vesting, het hart, winnen.

Bezuiniging. Is soms niet meer dan eene belasting, geheven, *a.* in eene Huishouding, op het zuivel der dienstboden, *b.* in eenen Staat, op het brood der behoeftigen. Doch in beide gevallen varen er alleen de katten en honden wèl bij. Die op de regte wijze bezuinigen wil, moet ontwortelen, en niet maar enkel besnoeijen.

Bidden. Geheel iets anders dan de uitdrukking onzer begeerte, om datgene te erlangen, wat wij meenen noodig te hebben. 't Is veelmeer het *moduleren* onzer begeerten naar den maatstaf des Goddelijken wils. Dit met dien wil instemt, bidt altijd goed, en kan zeker zijn, verhoord te zullen worden.

Bij. Haar werk is als dat der Natuur; eenparig, onafgebroken, volkomen. Men waagt het, te bepalen, door wat kracht de hemelbollen bewegen; maar niet, door welke de bijen werken.

Bijbel. De inhoud des Bijbels is als een standbeeld, dat

 tot

tot eerbied en bewondering dwingt. Het voetstuk staat ruw daar, door den beitel der kunst onaangeroerd. Het ligchaam is geheel omsluijerd, en de sterke plooijen dalen neder tot de voeten, zonder het beloop en de evenredigheid der ligchaamsdeelen geheel te verbergen. Het aangezigt alleen is ontdekt, en geheel uitdrukking van waarheid, deugd en schoonheid. Wijsheid zetelt op de lippen, heiligheid zweeft om den schedel, en de hemel blikt uit de oogen.

Bijdragen. Duizenden zijn in staat, om bijdragen te leveren tot bevordering van kennis en gelukzaligheid; maar slechts weinigen is het vergund, van die bijdragen een geheel op te trekken. Het ontbreekt in de zedelijke wereld niet aan *Opperlieden*, maar wel aan *Metselaars*.

Bijgeloof. Wigchelroede, die, even als die van *Circe*, de menschen in zwijnen en wolven verandert. De vraag: welke van beiden, Bijgeloof of Ongeloof, nadeeliger is, staat gelijk met die: of het beter zij, op stelten, dan op de handen te loopen. Die op stelten loopt, kan al ligt op het denkbeeld komen, dat zonder stelten geen gaan mogelijk zij, en ze worden hem eindelijk behoefte; doch die op de handen loopt, komt, vroeg of laat, weder op zijne beenen te huis.

Blaauw. Kleur, welke de ziel met de zoetste gewaarwording vervult, omdat zij het akelige zwart der oneindigheid voor onzen aanblik terug doet wijken.

Bliksem. Doodend en bezielend, onweêrstaanbaar en beslissend, in de stoffelijke natuur; nog meer, in de zedelijke wereld, *blikken*.

Bloemen. De losse dichtstukjes der bekwame dichteresse Natuur. Men zie haar de kunst af, en geve hetzelfde maar eenmaal, en telkens weder wat anders, dat *volstrekt* iets anders is: bevalligheden, oneindig in verscheidenheid.

Boeken. Om een' druppel *spiritus* toe te dienen, giet men dien vooraf in eene groote tobbe waters. Zoo moet men, zijn geheele leven door, aanhoudend volle kroezen zwelgen, om slechts een' vingerhoed geestrijk vocht binnen te krijgen.

Boer. Mensch, welke zijne donkere zijde naar den stedeling toekeert, en dien men enkel daarom als eene koude, duistere en onvruchtbare dwaalster beschouwt.

Budget. Middel om de tering naar de nering te zetten — op het papier.

Burgemeester. Zoo niet het hoofd der Burgerij, (als orgaan,

gaan, door 't welk waargenomen, gedacht en gehandeld wordt) dan ten minste *aan* het hoofd der Burgerij, zoo als b. v. eene trekpleister of slaapmuts.

Burger. Men spreekt van hemel-, wereld-, staats- en stads-burgers. Hoe wijder de kring wordt, hoe minder het beteekent. De beste burgers, ook voor stad en staat, zijn de huis-burgers, hoezeer men het woord niet heeft.

DE PAPILLOTTE.

Een Geval uit het Lijfstraffelijk Regt.

Ten zelfden tijde, dat de gruwel der Inquisitie te *Venetië* zoo menig onschuldig slagtoffer ombragt, en het gemoed van den menschenvriend met schrik en afgrijzen vervulde, genoot, van eenen anderen kant, hetzelfde Gemeenebest den roem eener ongemeene naauwgezetheid in het opsporen en straffen van misdaden, die bijna onuitvorschelijk schenen te zijn. Eene strafoefening, in 1780 op de *St. Markus*-plaats uitgeoefend, strekt hiervan tot eene merkwaardige getuigenis.

Een jeugdig meisje, dat door geestbeschaving evenzeer als door uiterlijke bevalligheid bekoorde, werd, uit hoofde van bijzondere inzigten, gedwongen, de echtgenoote eens zeer bejaarden mans te worden. In weerwil harer tranen en smeekingen, moest zij den harden wil harer ouderen volgen, en zich dus van den omgang haars vorigen minnaars, een' vurigen en schoonen jongeling, onthouden. Een tijdlang gelukte het beiden, hunnen hartstogt te bedwingen; doch zoo wel de aanprikkelingen eener gloeijende luchtstreke, als de lossere grondstellingen der *Italiaansche* jeugd, deden hun weldra het spoor van pligt en zedelijkheid te buiten treden; en zij vonden eerlang gelegenheid, elkander te zien, en hunnen vorigen omgang heimelijk voort te zetten. Doch weldra kwam de ijverzucht van den waakzamen echtgenoot daar achter, en zwoer den beide misdadigen strenge wraak.

Op zekeren tijd kondigt de vrouw haren bloedverwanten aan, dat haar man voornemens is, eene verre reis te ondernemen. De bepaalde dag verschijnt. Nog nooit had men de jeugdige vrouw zoo bedroefd en mismoedig gezien. De afwezigheid haars mans scheen haar geheel veranderd te hebben. Met alle teekenen van droefheid zocht zij hulp en

troost bij hare maagschap. Doch naauwelijks was zij een weinig weder bedaard, of de ontvangst eens briefs bragt haar tot volslagene wanhoop; hij behelsde het berigt van den dood haars gemaals. In dit geval hadden hare naastbestaanden niets anders te doen, dan slechts te bedenken, hoedanig zij de jonge weduwe weder eenigzins zouden kunnen opbeuren. Alles is echter gedurende eenen geruimen tijd vruchteloos. Eerst langzamerhand komt de bedroefde weduwe een weinig tot bedaren; en, toen men haar vervolgens den raad geeft, den jongman, die een zoo buitengemeen hartelijk deel in haar lot genomen had, hare hand te schenken, krijgt zij van tijd tot tijd hare vroegere opgeruimdheid weder. Beiden werden dan ook weldra een paar.

Na verloop van eenigen tijd vindt men in een' ouden vervallen' put een menschenhoofd. En daar er te *Venetië*, even als te *Parijs la Morgue* is, eene afzonderlijke plaats bestaat, waar de lijken van onbekende personen openlijk ter herkenning worden ten toon gesteld, ten einde hierdoor misschien iets naders van dezelve te vernemen, zoo geschiedde zulks ook met dit menschenhoofd, hoezeer het aangezigt geheel onkennelijk was geworden. Doch juist hierdoor was het herkennen onmogelijk, en alles bleef eenen geruimen tijd verborgen. Het geregt beval niettemin, dit hoofd op den duur ten toon te stellen, en hetzelve in wijngeest te bewaren. Een rond jaar bleef dit hoofd aldus voor ieder zigtbaar, en er deed zich geen spoor van bekendwording op. Daar de waarschijnlijkheid hiertoe met iederen dag minder werd, vroeg men ten laatste aan het opperste geregt, wat men met dat hoofd zoude uitvoeren. De regter, welverre van alle hoop op ontdekking op te geven, geeft bevel, hetzelve vooraf nog eens met alle mogelijke naauwkeurigheid te onderzoeken. Men doet zulks, en zie! men vindt in de haren nog het overblijfsel eener *papillotte*. Voor de regtbank van *Venetië* is dit stukje papiers eene gewigtige ontdekking, want zij ziet daarin terstond de mogelijkheid eener verdere navorsching; die waarschijnlijkheid vermeerdert, toen men hetzelve voor een gedeelte eens briefs herkent. Het zijn, wel is waar, slechts enkele woorden, zonder eenigen zamenhang; evenwel, ook hier weet men zich te helpen. Een bekwaam *graveur* krijgt last, een *fac simile* van hetzelve te maken, en daarbij de grootste naauwkeurigheid in het oog te houden. Hiervan worden een groot aantal exemplaren naar alle plaat-

sen

ſen verzonden en openlijk aangeplakt, met belofte eener groote belooning voor hem, die, de hand herkennende, daarvan opening geeft aan het geregt. De wijsheid van dezen maatregel bleek alras, daar zich een man opdeed met de verklaring, dat hij dit geſchrift voor het zijne herkende, en wel voor een gedeelte eens briefs, dien hij, vóór verſcheidene jaren, aan zijnen broeder te *Venetië* gezonden had, wiens naam hij opgaf. Men ging nu dit gevonden ſpoor verder na, en bevond, dat deze broeder, als voor eenen geruimen tijd op reis gegaan, werd opgegeven, maar dat hij van die reis niet weder was teruggekeerd. Terwijl dit alles in het grootſte geheim behandeld werd, onderzocht men bij de bloedverwanten van den vermisten, en zelfs bij die der vrouw, om aangaande haar en haar karakter zoo wel, als omtrent zijne betrekkingen, eenige nadere kennis te verkrijgen. Men vernam voorts, dat de maagſchap des overledenen een heimelijk vermoeden van moord nimmer bij zich had kunnen onderdrukken. Men nam daarop terſtond de verdachte echtgenoote in bewaring; en bij het eerſte verhoor bekende zij reeds, dat zij de moordenaresſe van haren man was geweest, dien zij in zijn bed gedood, het ligchaam in ſtukken geſneden, en aldus bij gedeelten verborgen had. Haar toenmalige tweede man was medepligtig, en beiden ontvingen op het ſchavot door beulshanden den dood, als welverdiende ſtraf van hunne zwarte misdaad.

AAN DE BELASTERAARS ONZER VOORVADEREN.

Fecit indignatio verſum.

Zijn wij niet diep genoeg gezonken,
Wij, Belgen, eens de ſchrik der aard'?
Die Oost en West in boeijen klonken,
En Spanjes reuzenmagt verpletten door ons zwaard?
Wij, eens, in vroeger eeuw, beheerſchers van de baren;
Die Brit en Gal, vereend ons in het ſchild gevaren,
Verſtrooiden, als de wind het kaf!
Wij, die Europa's ſchaal naar onzen wil deên hellen;
Wier vuist de Sont ontſloot, den Zweed de wet kon ſtellen,
En aan den Deen zijn kroon hergaf!

En

En thans! wat bleef ons van dien luister?
'T Herdenken erfden wij alleen!
Ach, flechts der Vaadren roem fchiet nog een' ftraal door 't duister,
Dat loodzwaar viel om Neêrland heen!
Ach, niet meer in het pleit der volken,
Niet meêr op 't vlak der waterkolken
Wordt Neêrlands ftem gehoord, die eens den uitflag gaf!
Zij fluistert, naauw verftaan, bij 't dondren van haar buren;
Haar zwaard ligt ftomp; haar vlag waait flechts van vestingmuren;
Niet meer van reuzenvloten af!

o Komt, ontfnellen wij dan 't heden,
Dat flechts een' blos op onze wangen jaagt!
Wien Neêrlandsch bloed doorvliet, die leeft flechts in 't verleden,
In de eeuw, die Neêrlands naam in 't boek der eeuwen draagt;
In de eeuw, toen 't ranke fchip, dat WILLEM VAN ORANJE
Den tijgerklaauw onttoog van Spanje,
Door WITTEN werd beftuurd, met TROMPEN was bemand;
Toen 't, midden in 't gebrul der felfte krijgsorkanen,
Europ in de oogen ftak, omfchaduwd met zegevanen,
Verbouwd ten zeekasteel door RUITER'S meesterhand.

Ja, ftaren we op die blikfemftralen,
Die Neêrlands fchildmaagd toen door heel het aardrijk fchoot!
Dan zal een heldengloed de ontverfde wang bemalen,
Thans flechts van blos en fchaamte rood!
Dan bruist in onze ontfpannen aadren
De bloedftroom ziedend op, en fchijnt weêr 't bloed der Vaadren,
Dat lang niet meer het kroost doorvloeit!
Dan voelt de vuist weêr nieuwe krachten,
En grijpt het vreeslijk zwaard, om 't waanziek ras te flagten,
Dat zelfs de zee in kluisters boeit!

Zoo fchouwt, op hoopen puins in 't wulfloos flot gezeten,
Het kroost aan wand en muur der Vaadren beeldtnis aan,
En voelt 't ontadeld hart, zijne afkomst lang vergeten,
Op eens in heilge vlammen flaan.
Verwilderd ftaart het om zich henen....
Maar rang en roem en fchat der Vaadren zijn verdwenen;
Het draagt hunn' naam alleen, maar draagt dien hun tot fchand'!
Het rijst ten doodflaap uit, en roept met vonklende oogen:
„ Waar is mijn rang, mijn erf? Wee hun, die 't mij onttogen!"
En grijpt het roestig zwaard van d' afgekalkten wand.

o Ja!

o Ja! de tooverkracht, die 't heilige gebeente
Der Vaadren nog ontstijgt, wrocht wondren bij het kroost,
Dat, knielend bij hunne asch, op 't marmren grafgesteente
Hun groote daden leest, en om zijn schande bloost!
Zal Neêrland ooit zijn rang herwinnen,
Dan stroom' het steeds die tempels binnen,
En wacht' bezieling af van de assche, die er rust;
Dan hang' 't in bidvertrek, aan huisselijke wanden
Der helden beeldtnis op, wier stem door zee en landen
Als 's Eeuwgen magtwoord klonk, dat stormen schept of sust!

Maar ach! wat laster brult me in de ooren,
En vloekt het heiligst weg, dat nog ons overschoot?
Ach, alles was nog niet verloren,
Zoolang der Vaadren roem nog 't naktoost steunpunt bood!
Maar alles, alles moet verzinken,
Geene enkle star der hoop aan onzen hemel blinken,
En wijzen aan 't heelal onze oude grootheid aan!
Nog blonk zij ons, die star der Vaadren!
Daar scheldt een bastaardkroost die helden landverraadren,
En al hun wondren euveldaân!...

Die roem, waar 's vreemdlings nijd geen smet op wist te wrijven,
Dien zelfs de vijand eerde in 't stof door hen vertreên,
Die roem mogt niet onschendbaar blijven
Voor 't middeleeuwsch gebroed, slechts Belg in naam alleen!
Gewis, zij liegen zich die helden tot hun Vaadren;
Ontuchtig bastaardbloed bruist gistig door hunne aadren,
En viert er duizend schanddaân bot!
Waar smoorde ooit wettig kroost de roepstem der Nature,
En doemt der Vaadren asch ten vure,
En plaatst hun beeldtnis op 't schavot?

o! Helsche vreugde gloeit hun koonen,
Als BARNEVELD de kruin aan 't zwaard der beulen biedt;
En ach! dat enkel blad, dat Klio naauw durft toonen,
Is 't heerlijkst, wat hun oog in ons geschiedboek ziet!
Zij juichen, als dat hoofd, het edelst uit den lande,
Ter neêr rolt op de plaats der schande,
En schaatren in het dolst gejoel!...
Wat baat u, nachtgespuis! dit krassend hoogtijdplegen?
't Schavot, door BARNEVELD bestegen,
Schijnt heilger aan het kroost, dan MAURITS's vorstenstoel!

En

En gij, wiens wederga Europa nooit kon baren;
Gij, vlechter van den band, die 's werelds volken snoert!
Hadt gij te regt gestaan voor deze moordenaren,
Ten kerker waart gij niet, maar naar 't schavot gevoerd!
Ziet! zwadder schieten ze op de Vrouwe,
Dat toonbeeld van de huwlijkstrouwe,
Die zelv' de ketens draagt, die zij voor hem ontsloot.
Vergeefs is al uw magtloos woelen;
Gij schuifelt in uw hellepoelen,
Maar HUGO en zijn Ga zijn uw bereik te groot!

Maar hoe! wat helgloed vlamt hunne oogen?
Zij zien de WITTEN daar, verscheurd door 't razend graauw;
Hun bloed, steeds veil voor 't land, als nektar opgezogen;
Hun hart, als aas, verdeeld door Tichlaar's tijgerklaauw!
Zij juichen bij de ontvleeschde lijken;
Geen Regter dorst hun vonnis strijken,
Maar 't geldigst regt der aarde is 't halsregt van 't gemeen!
Zoo preken luid deze oproerlingen,
En hitsen 't woedend graauw zijn' muilband los te wringen,
En zweepen 't, plunderziek, naar slot en raadzaal heen!

Wat knielt gij, dankontgloeide neven!
Bij 't marmren grafgesteent', dat RUITER's asch bewaart?
Die heilge, die het volk, dat hem het licht mogt geven,
Alleen verheffen moest ten roemrijkst volk der aard'.
Wat plengt ge er tranen, strooit ge er bloemen?
Ook hem, hem durven zij verdoemen,
Wijl hij van 't moorden gruwt en de onschuld bijstand bood.
o Scheldt hem vrij, ontaarde zonen!
Geen Hertoglijke hoed kon hem zoo heerlijk kroonen,
Als thans de haat hem kroont, waardoor gij hem vergoodt!

o, Gaf de Dood zijn prooi eens weder,
Ontsteeg eens WILLEM's geest aan 't Delftsche grafgebouw,
En daalde in Pallas tempel neder,
Door hem in Leydens vest ten loon gesticht der trouw,
Hoe zoude 't hem in de ooren krassen,
Als hij daar Alva's naam van bloedschuld rein ziet wasschen,
En Flips als vader hoort begroet;
De noodweer hoort voor oproer schelden,
Zijn daân en die van Nieuwpoorts helden
Voor wandaân en rebellenmoed!....

Ja,

Ja, kunnen zalige geesten ſchreijen,
En ſtoort nog zorg voor de aard' het eeuwig hemellied;
Dan ſtemt in 't koorgezang der juichende Englenreijen
De geest van d' eerſten WILLEM niet!
Weemoedig luikt hij 't oog, dat traan op traan verduistert,
Op 't volk, eens door zijn' arm ontkluisterd,
Thans door zijn' Kleinzoon weêr van ſchande en juk bevrijd,
En ſchaamt zich om de bastaardneven,
Niet waard in zachte ſchaduw des vrijen troons te leven,
Maar ſlechts in d'ijsbren nacht, dien 's dwinglands zetel ſpreidt.

Doch neen, hoe eindloos diep we ook onzen rang ontvielen,
Tot zulk een peil zinkt Neêrland nooit!
Geen helſche lasterkreet van luttel ſlavenzielen
Vloekt ooit de Vrijheid wêg, die nog ons bloemen ſtrooit.
Op 's eerſten WILLEM 's ſtem ſteeg ze af in Neêrlands dreven;
Zij blijft zijn wettig kroost omzweven,
En muurt hum' zetel vast, en glanst hun ſcheptergoud.
Verſtomme uw kreet dan, vuige ſlaven!
Wilt gij de grondvest ondergraven,
Waar WILLEM'S troon op is gebouwd!

Ja, op der Vrijheids rots voor eeuwig ingedreven,
Staat heerlijk WILLEM'S Koningsſtoel;
Te hoog, dan dat een galm tot hem kan overzweven
Van 't helsch Sirenenlied, dat ge uitbraakt in uw' poel!
Van daar werpt hij den blik door tijd en nevels henen:
't Verleden ſtaat voor hem met al zijn' glans omſchenen,
De toekomst van haar floers onthuld;
En ernſtig roept hij uit: „ Eert, Belgen, eert uw Vaadren!
„ Die de asch der ouders eert, verdient hun lauwerblaadren;
„ Maar ach! uw naam verdwijnt, als gij er ſmet op duldt."

Maart, 1828.

Aan den Heer Redakteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Het heeft mij reeds lang geërgerd, dat zekere woelgeest, te *Leyden*, het oude, dood en graf verdienende, poogt op te delven; terwijl hij het nooit veroudende en der onſterfelijkheid

heid overwaardige macht onder te wroeten. Bijzonder welkom, derhalve, was mij, in het 3de No. van uw geacht Maandwerk, de *Verdediging der gewezene Nederlandsche Republiek en harer groote Mannen.* Na dezelve gelezen te hebben, ontvielen mij de onderstaande regelen; want, schoon ik geen Dichter ben, schijnt het toch, dat ik mijne aandoeningen; vooral die der verontwaardiging, best in maat uitdruk en *moet* uitdrukken. Ik laat het echter gaarne aan U over, om deze regelen al of niet te plaatsen; terwijl ik met hoogachting ben

Uw Ed. dw. Dienaar

CORNELIUS LEIDENSIS.

AAN LEYDEN.

ó Stad! geboortestad! weleer
Waart gij mijn trots; maar nu niet meer.
Wat geeft men d'ouden roem ten beste,
Om in uw vaderlandsche veste
Een zuil te stichten voor 't geweld,
Eens door der Vadren moed geveld;
Voor dwingers van het vrij geweten;
Voor oude veete, lang vergeten,
En, met haar, de oude vlek van 't Land?
Terwijl een knaap, nog zwak van hand,
Maar sterk door een', wiens zwellende aders
Het bloed niet onzer vrome Vaders,
Maar gal en gif en wrok doorwoelt,
Zijn' ongetergden moedwil koelt,
Den roem der Vadren aan durft randen,
En, met pas uitgeschoten tanden,
Aan 't hun geheiligd marmer knaagt,
Dat spraakloos nog om eerbied vraagt!..
Zoo poogt men schaamtloos in uw wallen
Der Vadren eerzuil te doen vallen,
Der Vadren, onze roem en eer,
En zet, op 't heilig puin, voor u een schandzuil neêr!

DE DANKBARE ZEUG.

Te midden van het aantal dieren, wier vernuft, getrouwheid, dankbaarheid, en gehechtheid aan den mensch, men hoogelijk geroemd heeft, vergat men nog steeds het *zwijn*. Dit aanhoudend ongelijk wil ik trachten te herstellen. — Een uitgehongerde wolf was, op zondag den 20sten Januarij ll., in het uur van de vesper, de kleine gemeente van *Songis* (*Aveyron*) binnengeslopen. De bewoners, zich gezamenlijk ter kerke begeven hebbende, werden van de tegenwoordigheid des schrikwekkenden beests eerst onderrigt door het geschreeuw van een kind, dat voor hetzelve vlugtte. Alle bijstand kwam te laat, en reeds bejammerde men het lot van het arme slagtoffer, toen een van die morsige dieren, welken SIXTUS DE V, vóór hij ten Pauselijken zetel steeg, hoedde, uit het huis van den vader des kinds ten voorschijn kwam, en zich tusschen hetzelve en den vijand stelde. Vergeefs poogde de wolf deze zeldzame wederpartij te ontwijken, daar hij aan het kind, hetzij hij bij hetzelve minder tegenstand verwachtte, hetzij hem deze prooi meer bekoorde, de voorkeus scheen te geven. Het knorrende dier sloeg al de bewegingen zijns vijands gade, wist al diens listen en pogingen te verijdelen, en eindelijk den wolf tegen éenen muur te dringen, en hem daar zoo lang op te houden, tot dat de toegeschotene ingezetenen het beest konden dooden. Men verzekert, dat het kind gewoon was, dagelijks aan dit zwijn toe te voegen, alwat het konde bescharen van den afval der tafel van het gezin.

ANTIKRITIEK.

Mijnheer de Redacteur!

Onlangs zeker stukje in den *Recensent ook der Recensenten* lezende, kwam het mij voor, dat Gij zeer gevoegelijk nog het volgende Artikel in uw Alphabetisch Woordenboek zoudt kunnen plaatsen:

Antikritiek. Een doornstruik, die wel steekt, maar geene vruchten draagt; of het moesten bramen zijn, die meer smer-

ten dan fmaken, en, geplukt zijnde, welhaast zelfs den kinderen niet meer gevallen, maar aan haren eigen' knagenden worm worden overgelaten; — een fpiegel van wrok en beleedigden hoogmoed.

NIEUWE UITVINDING VOOR BLINDEN.

De Hertog VAN AREMBERG is blind, doch heeft zich desniettegenftaande menig genoegen weten te verfchaffen, tot welks genot anders het zintuig des gezigts onmisbaar wordt geacht. Het opmerkelijkfte echter is, dat hij *whisk* en *l'hombre* even goed als een ziende fpeelt. Zulks gefchiedt op volgende manier: Aan de fpeeltafel is, naast hem, eene kleine, fraaije machine, ongeveer eene hand hoog, vastgefchroefd, welke er als een vierhoekig kastje uitziet. Op het dekfel derzelve bevinden zich vier rijen ftiftjes, die, door een zeer eenvoudig mechanismus, voor- en achterwaarts kunnen worden gefchoven. Elke dezer rijen beteekent eene kleur, gelijk ieder der ftiftjes eene kaart voorftelt. Zoodra nu gegeven wordt, neemt een Secretaris des Hertogs deszelfs kaarten op, rangfchikt ze, geeft ze hem terug, en zet er de ftiftjes naar. De Hertog loopt nu met de vingeren een paarmaal daarover heen, en *ziet* dus, als 't ware, welke kaarten hij heeft, en hoe ze volgen. Thans begint het fpel. Elk der andere fpelers noemt de kaart, die hij opfpeelt, en de Hertog geeft de zijne even fnel en juist als zij, zonder eenen enkelen misflag te begaan. Deze vernuftige uitvinding is van hemzelven; en ongetwijfeld zal de befchrijving menigen Blinde welkom zijn.

GEESTELIJK GOOCHELSPEL.

Toen de *Franfchen* de eerfte maal *Napels* in bezit namen, wilde men het wonder van het vloeibaar worden des bloeds van den H. JANUARIUS doen mislukken, ten einde het volk te doen gelooven, dat de Heilig op de foldaten der Republiek gebeten, en de ftad door derzelver aanwezigheid verontreinigd was. Het bekende feest nadert. De Bisfchop vertoont den *Lazzaroni* het kostelijke glas, waarin het bloed vloeibaar ftond te worden. Dan, dit gebeurt niet. Men mort; maar het mirakel blijft achter. De *Lazzaroni* beginnen

nen te ſchelden. De *Franſche* Generaalsſtaf bevond zich alleen in het koor der kerk, aan de woede der *Napolitaanſche* bedelaars prijs gegeven, daar geene wacht bij den tempel was geplaatst. Een der *Franſche* Officieren begaf zich naar den Bisſchop, en beet hem in het oor: „ Wanneer binnen drie minuten het bloed van den Heilig niet vloeibaar wordt, zoo rijg ik u aan mijn' degen!" Oogenblikkelijk gebeurde het wonder. Juichend en verrukt ſchreeuwde de menigte, dat er de gewelven des tempels van daverden: „ Vivat de *Franſchen!* Vivat de heilige JANUARIUS!" ...

DE HERTOG VAN ORLEANS BESCHAAMD.

Ten jare 1787 woonde de Hertog VAN ORLEANS de harddraverijen in *Engeland* bij, te welken einde hij te *Londen* een huis gehuurd had. Hij kleedde zich *Engelsch*, leefde geheel naar *Britſche* zeden, en wedde bij elke harddraverij met bekenden en onbekenden. De Hertog vroeg aan een' der laatstgenoemden, een zeer eenvoudig gekleed man, die zijne weddenſchap om 500 guinies had getopt, of hij hem kende? „ o Ja!" hernam de *Brit* koeltjes; „ gij zijt de *Franſche* Hertog, die zijn vaderland verliet, toen het hem meest noodig had."

DESPOTISMUS.

RICHELIEU wedde eens met zekeren Schrijver, dat hij geene vijf woorden zou kunnen ter neder ſtellen, om welke hij hem niet in de Bastille konde laten zetten. „ Twee en een is drie!" zeide deze terſtond. Maar de Hertog hernam op ſtaanden voet: „ Ongelukkige! gij loochent de Drieëenheid!" — De tegenwoordige *Franſche* Cenſors handelen eveneens.

DE MINISTER EN DE OFFICIER.

Een Officier vroeg eene gunst van den Minister LOUVOIS, en hield hem voor, dat dezelve reeds meer dan éénen ten deel was gevallen, die door langdurige en getrouwe dienſten op verre na geene aanſpraak daarop konden maken, gelijk hij. „ Wat beeldt gij u in?" riep de Minister uit: „ In deze „ wereld heerscht ſlechts een gelukkig of ongelukkig lot." —

„ Uwe Excellentie vergeve het mij!" hernam de Officier: „ Ik heb tot dusverre niet geweten, dat ik, in 's Konings„ dienst tredende, mij in een dobbelspel had ingelaten."

WERKING DER SCHILDERKUNST.

Onder LODEWIJK XIV werd een *Amerikaansche* Wilde naar *Frankrijk* vervoerd. De Koning liet hem te *Versailles* alle zich daar bevindende zeldzaamheden vertoonen. De Wilde staarde alles met de grootste onverschilligheid aan; geen toon van verbazing of bewondering kwam over zijne lippen: maar, toen hij de schilderij van RAPHAËL zag, waar de heilige MICHAËL den *Satan* overweldigt, riep hij eensklaps uit: „ Ha! welk een schoone Wilde!"

DE GEHEIMSCHRIJVER EN DE KAMERDIENAAR.

De Geheimschrijver en de Kamerdienaar eens voormaligen Prinsbisschops van *Wurzburg* twistten over den rang. De Vorst riep beiden tot zich. „ Gij krakeelt met elkander," sprak hij, „ over den rang? Die twist is gemakkelijk te „ beslechten. Hoe is het mogelijk, dat gij, als Kamerdie„ naar, mijnen Geheimschrijver den voorrang kondt betwis„ ten, daar gij mij alleen op het *lijf*, hij daarentegen mij „ in het *hart* ziet?"

VINNIGE ZET.

Te *M.* werd een lijk met veel pracht en eene schoone treurmuzijk ten grave gebragt. Onder het gevolg bevond zich ook de Geneesheer van den overledene. Veel volks was op de been gekomen, en vergezelde den stoet tot aan het kerkhof, gelokt door de muzijk. Een uit den hoop vroeg aan een' ander': „ Kunt ge mij ook zeggen, wie deze treurmuzijk gecomponeerd heeft?" — „ Neen," was het antwoord; „ den naam des Componists weet ik niet; maar," op den Arts wijzende, „ deze heeft den tekst geleverd!"

DE GEESTELIJKE BOEDELREDDER.

TER KANSEL heeft, met hefboomskracht
Van bidden, RIJKJES ziel ten hemel ingebragt;
En ach! bij 't goud, waaraan die sloof zoo wereldsch dacht,
Houdt nu TER KANSEL nog, uit vrome zorg, de wacht.

L.

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

DE DICHTERLIJKE SCHOONHEDEN

VAN HET BOEK VAN

HABAKUK.

Door

AB.M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN. (*)

Ik heb het gewaagd, in deze aanzienlijke Maatschappij, aan Kunsten en Wetenschappen geheiligd, het spreekgestoelte te beklimmen. Ik heb dit echter niet dan schroomvallig gewaagd. Hoe weinig ik in staat ben zóó te spreken, als aan den luister en de waardigheid dezer vergadering geëvenredigd kan gerekend worden, gevoelt niemand meer dan ik. En de overtuiging hiervan zou mij geheel hebben teruggehouden, zoo ik niet had gemeend mij te kunnen en te mogen aanmoedigen door het vertrouwen, *eensdeels*, op uwe toegevendheid, die de zucht tot kunst en wetenschap bij jeugdige jaren en jeugdige krachten aanvuren, niet uitblusschen, niet verdooven wil, *anderdeels* op de voortreffelijkheid van het gedenkstuk zelve, waaruit ik de stof mijner verhandeling wensch te ontleenen, daar ik, volgens mijn voornemen, tot u zal spreken *over de dichterlijke schoonheden van het boek van Habakuk.*

Gaarne zoude ik, van Habakuk's gedichten sprekende, vooraf van hemzelven, zijnen leeftijd, zijne daden en lotge-

(*) Voorgelezen in de *Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen*, Afdeeling *Amsterdam*, 16 Februarij 1819.

gevallen spreken. Dan — wij zijn hier van alle echte bescheiden verstoken. Wie hij geweest zij, is geheel onzeker. Wanneer hij geleefd hebbe, is zeer betwist. U de verschillende gevoelens der geleerden hieromtrent op te noemen, zou weinig toebrengen tot uw nut en genoegen, en even weinig met mijn oogmerk strooken. Ik acht het evenwel niet geheel onnoodig, iets omtrent dit punt in het midden te brengen.

Niet onwaarschijnlijk is het, onzes inziens, dat men den leeftijd van Habakuk in de laatste tijden van den Hebreeuwschen staat, kort vóór deszelfs verwoesting door den inval der Chaldeeuwen, en dus onder de ongelukkige regering der Koningen Jojakim en Zedekia, te stellen heeft. Anderen maken hem tot eenen tijdgenoot van Jesajas, of willen althans zijnen leeftijd niet later, dan kort na dien van dezen Profeet, gesteld hebben. Gaarne geef ik toe, dat de getuigenis der Oudheid, schoon vrij eenparig, voor ons gevoelen weinig afdoet. Een man, uit wiens brein de geschiedenis van Bel en den Draak te Babel gesproten is, heeft, als geschiedkundig getuige, weinig waarde, en verdiende in geenen deele het geloof, hetwelk de Kerkvader Hieronymus, en wie weet hoe vele anderen met hem, aan zijn vertelsel gehecht hebben. Maar het is ook niet op de getuigenis der Oudheid, dat zich mijn gevoelen grondt. Het blijkt uit den ganschen inhoud der liederen van Habakuk, dat de tijden der verdrukking, welke hij schildert, de inval namelijk der Chaldeeuwen en de daarop gevolgde verstoring van den Hebreeuwschen staat, kort op handen waren, ja als voor oogen lagen. Reeds denkt hij zich de ellende als tegenwoordig; reeds zucht hij onder den druk; de nood dringt van alle kanten; zijn beklemd gemoed zoekt gerustStelling tegen eenen algemeenen, onherstelbaren ondergang; en als het die meent gevonden te hebben in de herinnering, dat Jehova, de Bondsgod van Israël, zijn begunstigd volk niet reddeloos zal laten verloren gaan, drukt hij zich op den toon der deelnemende smeeking, gepaard aan dien der hoopvolle verwachting, uit: „ Neen! ster-

ven

ven zullen wij toch niet!" — Is het waarschijnlijk, dat de Profeet zich in zijne dichterlijke verrukking zooverre zou hebben laten vervoeren, dat hij de overheersching der Chaldeeuwen en de onderdrukking van zijn vaderland, die eerst na verloop van anderhalve eeuw de late nakomelingschap treffen zouden, als zoo nabij zoude geschilderd hebben, dat hij en zijne tijdgenooten bij dezelve schijnen te lijden? Wilde ik mij bovendien bij verschillende beelden en uitdrukkingen van onzen Dichter, die het kenmerk dragen van lateren leeftijd, bepalen, het zou mij aan bewijzen ter nadere bevestiging van mijn gevoelen geenszins ontbreken. Maar ik moet mij matigen, ten einde mij aan geene te groote uitvoerigheid schuldig te maken. Intusschen is welligt bij velen uwer de vraag reeds opgekomen, vanwaar het toch komen mag, dat men, niettegenstaande zoo vele innerlijke kenteekenen van lateren leeftijd, deze liederen en hunnen maker in vroegere tijden heeft kunnen plaatsen? De grond hiervan, M. H., ligt in de hooge voortreffelijkheid van onzen Dichter. Een der heerlijkste stukken uit de gansche Oudheid, dus meende men, kon niet kort vóór de Babylonische ballingschap, in dien herfst voor den Joodschen staat, toen kunsten en wetenschappen tevens ten ondergang neigden, vervaardigd zijn, of de heilige Zanger zou zichzelven en zijnen leeftijd verder overtroffen hebben, dan immer eenige Genie zijne tijdgenooten overtroffen heeft. Deze tegenwerping is te meer onze aandacht waardig, dewijl zij in onmiddellijk verband staat met den roem van onzen Dichter, en den schijn heeft van zijne verdiensten tegen verlaging en miskenning in bescherming te nemen. De geleerde Eichhorn heeft deze bedenking voornamelijk aangedrongen. „Klaagt een nachtegaal niet," dus schrijft hij in zijne Inleiding op onzen Profeet, „in den strengen winter in de verstorvene hage, dan kan ook Habakuk niet gezongen hebben in de verstorvene Hebreeuwsche taal. Spraak en uitdrukking zijn bij hem veel te schoon. Zijne dichtingen zijn veel te oorspronkelijk; zijne bloemen enkel sterke, volle kinderen der lente, niet dor en

krachteloos als die van den herfst. Kortom, hij moet in de bloeijende tijden van den Hebreeuwſchen ſtaat en taal hebben gedicht." Deze zwarigheid, M. H., is gewigtig. Zij ſchijnt ons echter niet gewigtig genoeg, om alle de bewijzen omver te ſtooten, die voor den lateren leeftijd van Habakuk pleiten. Zij komt ons niet onoplosſelijk voor. Of is het zonder voorbeeld, dat een Genie zich in ſtijl en voordragt boven zijne tijdgenooten verheft? Leert veeleer de ervaring van alle eeuwen niet, dat groote nationale rampen vaak mannen van een warm gevoel, aan ſcherp vernuft en levendige verbeeldingskracht gepaard, als 't ware door zulk eenen electricken ſchok in beweging zetten, dat zij tot eene hoogte ſtijgen, die het zelfs aan groote vernuften in de bloeijendſte tijden der kunſten en wetenſchappen maar zelden gelukt te bereiken? En welke uitwerking moesten zij dan te weeg brengen bij eenen man van zulk een gevoel, van zulk eene genie, van zulk eene verbeeldingskracht als Habakuk, die nog bovendien — hetgeen meer zegt dan dit alles — een Hebreër was! Het land door vijandelijke rooverbenden overſtroomd, den ſtaat verſcheurd, het afzonderlijk volksbeſtaan vernietigd, den ſchoonen voorvaderlijken Godsdienst verloren, den heerlijken tempel der vlammen ter prooije te zien...... o! het was reeds genoeg, wanneer een Hebreër zulk een onderwerp bezong, om te zingen, gelijk niemand vóór of na hem zong!

Gij hebt reeds uit het boven bijgebragte kunnen opmaken, M. H., dat ik de dichterlijke verdienſten van Habakuk op hoogen prijs ſtelle. En inderdaad, het klein, maar voortreffelijk gedenkſtuk van dezen gewijden Zanger, hetwelk uit de groote ſchipbreuk der Babyloniſche ballingſchap, die ons zoo vele heerlijke voortbrengſels der Hebreeuwſche genie voor altijd ontroofd heeft, door een zeldzaam geluk gered en ongeſchonden tot onze tijden is overgebragt, is in mijne oogen een meesterſtuk, dat zelfs voor de gewrochten van eenen Jeſajas niet behoeft te wijken. Trekt gij mijne bevoegdheid, om over de juiste waarde van ſoortgelijke kunstſtukken te oordeelen,

len, in twijfel, ik zou mij op het oordeel van mannen kunnen beroepen, wier bevoegdheid niemand in twijfel trekt. Een warm gevoel, eene levendige verbeeldingskracht, een juist oordeel, een onbepaald vermogen over de taal, waarin hij zijnen geest uitstortte, stonden onzen Dichter evenzeer ten dienste. Verhevenheid van uitdrukking, eenvoudige schoonheid, rijkdom van gedachten, stoutheid en oorspronkelijkheid in beelden kenmerken gelijkelijk zijne zangen. Bij dit alles voegde hij eene grondige studie van de schriften zijner voorgangeren in het Profetenämbt, vooral van Jesajas, dien Koning der Hebreeuwsche dichtkunst, naar wien hij voornamelijk zijnen smaak schijnt gevormd te hebben. Men heeft hem daarom wel eens meer een gelukkig navolger dan oorspronkelijk vernuft genoemd. Maar zou men hem zoo genoemd hebben, indien men het waar oorspronkelijke van het volstrekt ongewone en nooit gehoorde behoorlijk had weten te onderscheiden? Ook daar, waar hij ontleent, weet hij aan alles nieuwe kleuren en eene hem eigene ronding te geven. Ook daar, waar hij zich van bekende en vaak gebezigde beelden bedient, wijl hij zich van geen gepaster beeld bedienen kon, en wijl hij zijne ongekunstelde natuurlijke voordragt nooit voor het gedwongene, omdat het ongewoon was, liet wijken, ook daar is hij nieuw, ook daar is hij oorspronkelijk.

De gedichten van Habakuk maken, onzes inziens, één geheel uit, hetwelk zich echter gevoegelijk in drie afdeelingen laat onderscheiden. In de eerste stort de gewijde Zanger zijne klagten uit over de algemeene beroering, over de rampen, die zijn vaderland treffen, schildert ons den aanrukkenden vijand, en bidt tot God om afwending van den gedreigden algemeenen ondergang. De tweede behelst eene Godspraak, waarvan de inhoud is: wraakoefening aan den vijand, wiens overheersching door zijnen ondergang gevolgd zal worden. Het geheel eindigt met eene Ode op deze Goddelijke belofte.

Ik ga thans, zonder verdere inleiding, tot het gedicht zelve over. Ik had voorgenomen u eene vertaling van het

geheele ſtuk te geven; maar al ſpoedig begreep ik van dit voornemen te moeten afzien. Wil ik het gewone beſtek eener redevoering niet te zeer overſchrijden, dan zal ik mij bij de twee eerſte afdeelingen tot eene korte ontwikkeling van den inhoud en eenige weinige proeven moeten bepalen. Denkt echter niet, M. H., dat ik wane, door mijne gebrekkige vertaling in ſtaat te zijn, u de ſchoonheden van het oorſpronkelijke naar waarde te doen kennen. Ik gevoel het veeleer levendig, hoeveel van dezelve moet verloren gaan. Bij Habakuk is elk woord juist gekozen. Hij had de taal in zijne magt, en dwong dezelve, als 't ware, naar zijn onderwerp. Waar dit liefelijkheid en welluidendheid eischte, daar klinken zijne woorden zacht en teeder, en vloeijen gelijk het effen beekje, dat zonder geruisch zijne zoompjes beſproeit en henenvliet. Waar zijne beelden ſtout en treffend zijn, daar klinken zijne woorden ſterk en krachtig, en rollen gelijk de ſtroom, die met hevig geklater van de bergen afſchiet, en zich door niets in zijne vaart laat weêrhouden. Neen! ik kan u van dit alles niets dan eene zwakke navolging geven, die bij het oorſpronkelijke verre achterſtaat. Maar ik vleije mij, dat ook deze verminkte *kopij* nog ſchoonheden genoeg bezitten zal, om u van het heerlijk *origineel* een heerlijk denkbeeld te geven.

De heilige Zanger breekt terſtond uit in klagten tot God over de algemeene beroering en verwarring, die overal heerſchen, en den ſtaat met eenen wisſen ondergang dreigen. Hij ziet reeds in geestverrukking den nog ongenoemden vijand tegenwoordig. Hij aanſchouwt reeds de vernielingen en verwoestingen, door den overheerſcher aangerigt. Reeds waart het verderf in het ronde. Inwendig en uitwendig wordt alles door onrust beſtookt. Het regt wordt omgekeerd, en de boosheid pleegt ongeſtraft hare gruwelen.

Hier zien wij den gulden regel in acht genomen, die ons Horatius in latere tijden gaf. De Dichter vermoeit ons niet met eene lange inleiding, waarbij wij koel en on-

onverschillig blijven, maar verplaatst ons terstond midden op het tooneel der aangerigte jammeren.

Hierop volgt eene Godspraak, waarin de Dichter God zelven de oorzaak dezer beroeringen laat opgeven. De Chaldeeuwen brengen dit verderf over den staat. En hier hangt hij eene meesterlijk voltooide schilderij voor ons op van dezen aanrukkenden vijand, die niets dan roof en plondering ademt, geen ander regt kent dan zijnen wil, geenen anderen God dan zijne magt! Eenige weinige trekken willen wij uit dezelve ontleenen.

Zie! daar verspreiden zich zijne ruiterbenden —
Van verre rukken zij aan, en schieten toe,
Den adelaar gelijk, die neêrstort op zijn prooi!
Allen trekken zij bloeddorstig op —
Hun aangezigt gloeit als de oostenwind —
De gevangenen worden bijeengeraapt als zand!
Koningen hoont het — Vorsten beschimpt het —
Het lacht met vestingen — werpt wallen op,
En verovert ze.
Dan wordt het vermetel, en bezondigt zich:
Zijne magt is zijn God!

Welk eene treffende beschrijving van een nog woest en onbeschaafd, maar in zijne ondernemingen koen en heldhaftig volk! Kent gij een stouter beeld dan dat, hetwelk de Dichter bezigt, als hij het aangezigt der ruiteren doet gloeijen gelijk die verderfelijke wind, die in het Oosten zulke vreesselijke verwoestingen aanrigt? Dáár rukken zij aan op de vijandelijke benden — en deze worden opgenomen, dwarlen door elkander, en stuiven weg als zand! — Hebt gij ooit den overmoed van eenen trotschen overwinnaar schooner geteekend gezien dan hier? Koningen en Vorsten zijn hem een voorwerp van spotternij en beschimping. Hij lacht met vestingen, en heeft ze veroverd, eer men het weet. In zijnen opgeblazenen waan schrijft hij zijne overwinningen aan geene hoogere magt, maar enkel en alleen aan zijne eigene dapperheid toe. Zoo bezondigt hij zich in zijnen overmoed tegen

 God,

God, en kent, trotsch op zijne zegepraal, geene andere Godheid meer, dan de kracht van zijnen arm!

Zóó was het dan in den raad van den Oneindigen besloten. Tijden van verdrukking, van overheersching, van diepe vernedering stonden de natie te wachten. De Profeet gevoelde bij deze Godspraak zijn aandoenlijk hart, dat zijn vaderland lief had, door weedom verscheurd. Hij stort zijne ziel uit in biddende klagten. Hij smeekt niet om afwending van het verderf — zou hij Jehova smeeken, zijn onveranderlijk raadsbesluit te herroepen? — maar hij bidt om redding, om uitkomst. Jehova was toch de Beschermgod van Israël. Naar zijnen wijzen wil kon Hij besloten hebben, de natie door deze rampen te tuchtigen; maar zijn geliefkoosd volk geheel te verstooten, dat had Hij nog nimmer gedaan, dat zou Hij in eeuwigheid niet doen. Deze straal van hoop vervulde zijne gansche ziel. De heilige God kon nimmer dulden, dat de wreede verdrukking van eenen roofgierigen vijand met de geheele vernietiging der natie eindigen zou.

Met deze bede, waarin de onverzadelijke roofzucht van den vermetelen Chaldeër met de sterkste kleuren geschilderd wordt, en die ik ongaarne, door gebrek aan ruimte genoodzaakt, voorbijga, — met deze bede eindigt, volgens onze boven gemaakte verdeeling, het eerste deel van het gedicht. Het tweede behelst eene nieuwe Godspraak, die betere tijden spelt voor de Joodsche natie, en den val des dwingelands in de toekomst doet aanschouwen.

Daar stond ik op de torenspits,
Op mijne wacht stond ik daar,
En zag met scherpe blikken uit,
Wat Hij mij zou verkonden,
En op mijn klagt ten antwoord geven zou.
Toen kwam tot mij een antwoord —
Jehova sprak:
Wel blijft zij uit tot een bepaalden tijd — de Godspraak,
Maar hijgt toch reeds naar het bestemde perk.
Neen! falen zal zij niet.
Zoo ze al vertoeft, verbeidt haar slechts;

Zij

Zij komt — zij komt toch zeker,
Neen! achterblijven zal zij niet.
Hoog rijst hare ongeruste ziel;
Zij is in haar oneffen. —
De vrome leve in zijn geloof!

Tot nog toe is alles inleiding op de volgende voorspelling. De gewijde Dichter tracht ons daardoor tot iets groots en heerlijks voor te bereiden. Hij vergelijkt zichzelven bij eenen wachter, die van den hoogen wachttoren in de verte uitziet, zoo wijd zijn blik slechts reiken kan. Zoo zag hij verlangend uit, wat Jehova op zijne klagten over den onderdrukker ten antwoord geven zoude. Daar stond de Profeet op zijne wacht, door hoop en vrees geslingerd. Lang wachtte hij te vergeefs, Eindelijk toch werd zijn wensch vervuld; daar hoorde hij eene stem uit den Hemel — Jehova sprak. — In het vervolg dezer dichterlijke inleiding treffen wij eene persoonsverbeelding aan, waardoor de zekerheid van de uitkomst der voorzegging wordt afgebeeld. De Godspraak, namelijk, wordt als eene persoon ingevoerd, die wel tot eenen bestemden tijd moet achterblijven, maar toch reeds met onstuimig verlangen op weg is, reikhalzend uitziet naar het einde, en hijgt om tot het, haar door God bestemde, perk der vervulling te geraken. Hare hijgende begeerte is als eene onstuimige zee, wier baren zich telkens verheffen, en zich niet tot kalme rust kunnen nederleggen! — Deze schildering klinkt misschien voor onze Westersche ooren eenigzins hard, maar is niettemin treffend schoon. Voor den Oosterling, die in zulke stoute persoonsverbeeldingen bijzonder behagen schept, heeft zij niets ongewoons.

Deze zekerheid, deze nabijheid van de vervulling der Godspraak moest den vromen Israëller aansporen, om die blijde toekomst rustig en gelaten af te wachten, en zich te hoeden voor ongeloof en vertwijfeling:

Zoo ze al vertoeft, verbeidt haar slechts;
Zij komt, zij komt toch zeker,

Neen! achterblijven zal zij niet. —
De vrome leve in zijn geloof!

Nu vangt eensklaps de Godspraak aan. Ik zie mij hier weder genoodzaakt, mij met eene korte ontwikkeling van den inhoud van dit voortreffelijk lied te vergenoegen, daar ik den nog overigen tijd besparen moet voor de heerlijke Ode, waarmede de Dichter het boek besluit.

De stoute aanhef van het lied stelt ons de onverzadelijke veroveringszucht van Nebukadnezar op eene treffende wijze voor. De Dichter vergelijkt dezelve bij de roofzucht van den Dood en het schimmenrijk, die hier handelende worden ingevoerd, als wreede monsters, die alles, wat zij rondom zich zien, met hunne klaauwen grijpen, en in hunnen opgesperden muil verzwelgen. Zulk een vermetel overwinnaar is een' dronkaard gelijk, die zich niet langer kan staande houden, maar, door den wijn bedwelmd, ter aarde valt. Deze vergelijking brengt den gewijden Zanger op de voorspelling van den val des dwingelands. Alle de natiën, door hem ten onder gebragt, zullen weldra een schimpdicht op hem aanheffen, en hem met spot en smaad overladen. (Het korte, het afgebrokene, dat hier en elders in het oorspronkelijke heerscht, maakt de voorstelling dubbel schoon en treffend.) Maar, bij schimpliederen blijft het niet. De Profeet ziet reeds de Perzen en Meders (door hem *het overschot der volken* genoemd, in tegenoverstelling dier natiën, welke door de Chaldeërs hun afzonderlijk volksbestaan verloren hadden, en, als 't ware, uit de rij der volken waren uitgewischt) — hij ziet hen reeds, onder aanvoering van Cyrus, het Chaldeeuwsch-Babylonisch rijk bemagtigen. Zij zullen den vermetelen Nebukadnezar het regt der wedervergelding doen ondervinden, wraak nemen van het onschuldig bloed, dat hij vergoten, en van die menigte van staten en volken, die hij in tranen en wanhoop gedompeld heeft. De dwingeland zelf zal hunne handen niet ontkomen. Zoo gaat het den tiran, die het gebouw zijner grootheid steeds hooger optrekt,

en

en het te duurzamer waant, hoe hooger het rijst. Welk eene jammerlijke misrekening! Het kolosſaal gebouw bezwijkt onder zijne eigene zwaarte — eensklaps ſtort het in. Vermetele dwingeland, die met onverzadelijke heerschzucht de palen van uw gebied ſteeds verder zoekt uit te breiden, en de duurzaamheid uwer heerſchappij door hare uitgeſtrektheid meent te verzekeren! Door dwang en geweld zoekt gij te heerſchen; maar gij wroet in eigen ingewand. Woedende tegen de natiën, die voor uwen ijzeren ſchepter bukken, woedt gij tegen uzelven. Alles verzet zich tegen uwe drukkende overheerſching. Overal broeit opſtand. Van alle kanten ſtijgt de kreet der wrake. Zelfs de levenlooze Natuur kan dien oproerkreet niet langer ſmoren:

Hoor, hoor! zelfs de ſteen uit den muur ſchreeuwt,
En van het dak antwoordt de tegel!

Welk eene krachtige teekening, M. H.! Zoo iemand dit ſtout geſchetſte tafereel beoordeelen, en den indruk van hetzelve levendig gevoelen kan, wij, Nederlanders, kunnen het zeker. Ik zal mij daarom geene verdere aanmerking veroorloven. Ik vrees, dat de kracht der voorſtelling bij mijne omſchrijving reeds te veel geleden heeft. Ik zal de heiligſchennis niet plegen, haar verder te ontzenuwen.

Met bloed — dus vervolgt de Godſpraak — heeft de dwingeland ſteden gebouwd, en ſtaten gegrond op gruweldaden. Met de ſchatten, die hij uit de overheerde ſteden en gewesten roofde, verrijkte hij zijne vorſtelijke verblijfplaats, en uit de puinhoopen der verwoeste ſteden rees Babel prachtiger en heerlijker op. Maar — ziet hier den vinger van Jehova, den Heer der legerſcharen! — de ſchatten van het prachtig Babylon zullen in de vlammen vergaan, en de heerlijke ſtad in eene eenzame woestijn vol puinhoopen verkeeren. Daar heeft zich dan de overwinnende vijand voor afgemat! Dat is dan de vrucht zijner geweldenarijen! — Dit is van Jehova geſchied.

fchied. Bekenne het elk, dat er een regtvaardig Opperheer der wereld leeft, die de ongeregtigheden der natiën ftraft;

> Opdat zoo de aarde vol moog' worden
> Van kennis van Jehova's majesteit,
> Gelijk de wateren het bed der zee bedekken!

De gewijde Zanger maakt hier, als in het voorbijgaan, gewag van de gouden eeuw, die ééns aan het einde dezer huishouding zal aanbreken, wanneer alle de volken op den ganfchen aardbodem zullen zamenftemmen in de vereering van den éénen waren God. Bij den Profeet Jefajas vindt men van deze vreedzame en gelukkige toekomst eene heerlijke fchildering, waaruit Habakuk dezen trek ontleend heeft.

In de volgende verzen keert de Profeet terug tot de vreesfelijke wedervergelding, die de Chaldeërs ondervinden zouden. Zij hadden zich aan trouwelooze fchending der heilige verbonden fchuldig gemaakt, die zij met andere volken hadden aangegaan; vaak met geen ander inzigt hadden aangegaan, dan om de verbondene volken des te fpoediger voor hunnen fchepter te doen bukken, des te zekerder onder het juk der dwingelandij te brengen. Deze trouweloosheid der Chaldeërs wordt hier voorgefteld onder het beeld van eenen man, die de heilige regten der gastvrijheid fchendt, door zijnen gast eenen fchuimenden, met bedwelmend vocht gevulden beker toe te reiken, om hem daarna, in zijne dronkenfchap, tot een voorwerp van de uiterfte vernedering en befpotting te maken. Maar nu was de beurt aan hen gekomen. Zij zouden ook dronken worden, niet van wijn, maar van den toornbeker des Almagtigen, van den fchuimenden zwijmelkelk, dien zij uit Jehova's hand tot den laatften droppel zouden ledig drinken, om in den ftaat der diepfte vernedering, als een openbaar fchouwfpel, dáár op den bodem neder te liggen. Dan zou voor den dwingeland en zijnen aanhang het vreesfelijk uur der wrake flaan. De ganfche fchepping zou zich opmaken, om zich aan den

den tiran te wreken; ook de Libanon, wiens trotsche wouden hij vernield had; ook het gedierte van den Libanon, dat hij uit zijne stille schuilhoeken had verdreven, als ware het hem niet genoeg het geluk van het menschdom verwoest te hebben, als moest hij, ter bevrediging zijner woede, ook de rust van het redelooze vee verstoren! Zwaar zal hij nu voor zijnen bloeddorst en bandelooze wreedheid boeten. Hij ligt ter neder — de eertijds zegepralende vijand. Zijne heerschappij is geknot. Nu hem de kracht van zijnen arm ontnomen is, en zijne wapenen, die hij te voren als zijne Godheden vereerde, hem niet meer baten, nu keert hij zich tot zijne Afgoden. Maar, helaas! zij zijn doof voor zijn smeeken.

Wat baat het beeld, dat zich de kunst'naar sneed,
'T Gegoten beeld, dat leugen spreekt,
Dat zich verlaat zijn formeerder
Op zijner handen werk,
En zich een' stommen Afgod vormt?
Wee hem, die tot het blok dan spreekt: rijs op!
En tot den kouden steen: ontwaak!
Zou hij u redden? — Zie!
Wel overdekt hem goud en zilver.....
Maar hem bezielt geen levensadem!

Maar Jehova troont in zijnen heiligen tempel.
Gij, gansche Wereld! kniel voor Hem!

Ik ga over tot het laatste deel der liederen van Habakuk. Het behelst eenen verhevenen lofzang, eene Ode, algemeen als een der schoonste stukken der gansche Oostersche Dichtkunst erkend. Zij is, wat het onderwerp betreft, met de voorgaande zangen naauw verbonden; maar wijkt in gang en aanleg van dezelve af. Blijkens het opschrift, was zij bestemd om gezongen te worden, en de inhoud draagt, onzes inziens, duidelijke blijken, dat in dezelve twee stemmen elkander gestadig afwisselen. Het is dus, naar ons gevoelen, een beurtgezang, uit

twee

twee reijen of koren bestaande. Het gansche koor heft biddend aan:

Gehoord, Jehova! heb ik uw Orakel, — nog beef ik!
Uw werk, Jehova! toon het in der jaren loop,
Voleind het in den loop der jaren —
Denk in uw' toorn toch aan barmhartigheid!

Het Orakel, dat de Zanger gehoord had, zijn de voorzeggingen, in de voorgaande afdeelingen vervat; derhalve niet alleen de onderdrukking van zijn vaderland door de Chaldeërs, maar ook de wraakoefening aan dezen vijand en de bevrijding zijner natie. Dit was *het werk van Jehova*, zijn plan, zijn bestel, zijn onherroepelijk raadsbesluit. De ziel van den gewijden Zanger was met de gedachte aan beide deze Godspraken vervuld. Indien dit minder blijken mogt uit het gebed, waarmede de Profeet aanvangt, de geheele gang der Ode staaft nogtans deze opmerking. Men ziet het duidelijk, welke verschillende aandoeningen het hart van den Dichter bestormen. Vrees en blijdschap strijden in zijne ziel onophoudelijk met elkander. Nu eens wordt zij geheel door de eerste overweldigd, en de Dichter ziet niets dan akelige tooneelen; zijne kniën knikken — zijn gansche ligchaam beeft! Dan weder vervult de beloofde verlossing, de hoop op eene vrolijke toekomst zijne gansche ziel met de levendigste blijdschap; hij juicht en huppelt, verheugt zich in Jehova, zijnen redder, en de lofzang der vreugde stroomt van zijne lippen! Is dit niet reeds zigtbaar in den aanhef van zijn lied? Hij had Jehova's Godspraak gehoord; zij voorspelde in den aanvang eene donkere toekomst aan zijn vaderland, dagen van jammer en ellende..... nog beeft en siddert hij! Maar het einde der voorzegging was toch verlossing en vrede; daarom — „ toon het toch, Jehova! voleind toch uw werk!" Gij merkt in deze taal de uitdrukking van het hevigst verlangen naar eene nog verwijderde toekomst. Afbidden kon hij het onheil niet, dat Israël dreigde — de Onveranderlijke had het besloten; maar hij kon smeeken, dat Jehova in den loop der jaren

zijn

zijn werk voleinden zou, en Israëls verlossing op den bestemden tijd doen dagen. Dan zou het leed zijn doorgestreden. Hier overstelpt andermaal de droefheid over het naderend wee de gevoelige ziel van den Zanger, en hij eindigt met de bede: „ Als dan de tijd daar is, o Jehova! waarin Gij ons tuchtigen zult, o! straf dan met barmhartigheid!" — En nu verandert eensklaps de toon van het lied. De geschiedenis der vorige eeuwen, Jehova's weldaden, aan de vaderen bewezen, rijzen plotseling in den geest des Dichters op. De eerste rei vervangt het koor, en de zachte Elegie verandert in het stoutste zegelied:

God trekt van Theman op,
De Hoogheerlijke van Parans gebergte!
Zijne heerlijkheid bedekt den Hemel,
En van zijn' glans is de aarde vol.
Zijn schemerlicht is als het licht der zon —
Zijne hand schiet bliksemstralen —
En 't is de sluijer slechts van zijne majesteit!
De pest gaat voor Hem heen;
De heete wind volgt zijne schreden.
Hij staat — en de aarde waggelt!
Hij ziet — en de volken beven!
De aloude bergen spatten van elkaar,
En de eeuw'ge heuvels stuiven weg
En storten in tot eeuwig puin! — —
'k Zie vol' van angst de tenten Kusans,
En fidderen de hutten Midians.

Welk eene prachtige beschrijving van de komst van God! De Dichter ziet in zijne verbeelding Jehova tegen de Chaldeërs optrekken, om zijn volk van hunne overheersching te bevrijden. Hij ontleent daartoe zijne beelden uit de oude geschiedenis der Hebreeuwen, en uit de groote wonderdaden, weleer door God verrigt. Daar rukt Hij aan, Jehova, als een Held ten strijde. Uit de woestijn van Arabië trekt Hij op. Dáár was de schouwplaats, waar Hij voormaals, als de Beschermgod van Israël, zoo vaak voor zijn volk gestreden had. De Hemel

is

is bedekt met zijne heerlijkheid; de aarde is vervuld met zijnen luister. Den vollen glans, die Hem omgeeft, kan geen sterfelijk oog verdragen. Zijne heerlijkheid is daarom gehuld in dikke wolken; maar zelfs het schemerlicht, dat door die wolken heen van zijn aanschijn afstraalt, glanst als het licht der zon! De vonken, die van daar uit zijne hand schieten, schitteren als bliksemstralen!.... Dat is slechts de sluijer zijner majesteit! — Vreesselijke natuurverschijnselen verzellen Hem. De pest gaat voor Hem heen. De verderfelijke heete wind volgt zijne treden...... Daar staat de Godheid stil! De krijgswoede straalt uit hare oogen. Zij staart het aardrijk aan. De Natuur kan dien aanblik niet verdragen; — de aarde schudt op hare grondvesten; bergen en heuvelen spatten van elkaar, en storten in tot puin! De Arabische Herdersvolken, aan den voet der bergen in tenten gelegerd, door schrik verjaagd, sidderen van angst!

Hier valt een tweede zangrei in:

Is dan Jehova toornig op de stroomen?
Is tegen de rivieren zijne gramschap aangevuurd?
Of is de zee het voorwerp zijner grimmigheid?
Dat Gij daar aanrolt met uw rossen,
Dat Gij bestijgt uw' zegewagen?

Eerste rei.

Ge ontbloot uw' boog — hij brandt van drift!
Uit uwen koker brengt Gij pijlen te voorschijn!
De stroomen splijten 't aardrijk op;
De bergen zien u — en zij sidderen!
Daar stort een wolkbreuk neêr;
De peillooze afgrond brult;
De zee heft naar omhoog haar handen!
De zon, de maan verblijven in haar woning!
Zij schuilen weg bij 't licht van uwe pijlen,
Bij 't schitt'ren van den bliksem uwer spiesen!

Tweede rei.

Verbolgen trekt Gij door het land,
Vertrapt in uwen toorn de volken!

Het

Het gansche koor.

Zoo rukt Gij aan tot redding van uw volk;
Tot heil van 't volk, aan u geheiligd!
En Gij vertrapt den schedel
Van 't onderdrukkend rot;
Gij roeit het uit tot op den wortel.
Gij klieft door uwe pijlen
Het hoofd van hunne Helden,
Die, als een storm, mij dreigden te vernielen;
Wier wellust was, den zwakken te verscheuren,
Gelijk de leeuw in 't hol zijn prooi verscheurt.

Dies deedt Ge uw paarden rennen door de zee,
Dies ruktet ge aan op de bruisende vloeden!

De schilderij eindigt, gelijk zij begon; of liever, zij besluit met het antwoord te geven op de vraag, die haar voorafgaat. Deze onverwachte vraag, waardoor het voorstel eensklaps wordt afgebroken:

Is dan Jehova toornig op de stroomen?
Is tegen de rivieren zijne gramschap aangevuurd?
Of is de zee het voorwerp zijner grimmigheid?
Dat Gij daar aanrolt met uw rossen,
Dat Gij bestijgt uw' zegewagen? —

deze onverwachte vraag, zeg ik, doet eene verwonderlijke werking, en geeft eenen verhevenen gang aan het lied. Zij toont ons den schrik der aanschouwers, die, in de verbeelding van den Dichter, bij deze vreesselijke natuurtooneelen tegenwoordig waren, en kenmerkt tevens de volheid der aandoeningen in het hart van den Dichter zelven. Jehova bestijgt zijnen krijgswagen, en klieft de zee met zijne rossen. Is dan Jehova tegen de stroomen verbolgen? Wien geldt zijn toorn? Het schijnt wel, de levenlooze Natuur. Zie! Hij haalt zijnen boog en zijne pijlen uit den koker te voorschijn. Met heete drift vliegen zij ginds en her. De gansche Natuur geraakt in oproer. De stroomen splijten het aardrijk op; de bergen sidderen; wolkbreuken storten neder; de peillooze afgrond brult; de zee heft smeekend hare handen naar

omhoog! Zon en maan fchuilen weg op het gezigt der blikfemen, die Hemel en aarde doorkruifen; zij zijn befchaamd teruggedeinsd, omdat haar glans bij dien van Jehova's pijlen niet kan halen!.... Maar neen! (hier valt de tweede rei in) het geldt de levenlooze Natuur niet; het geldt den vijand. Verbolgen trekt Jehova door het land, en met iederen tred vertreedt Hij volken! — (Nu heft het ganfche koor weder aan:) Tot redding van Israël rukt Jehova aan; tot verlosfing van het volk, dat Jehova zich verkoren heeft. Hij vertrapt den fchedel van het rot der dwingelanden, dat Israël overheerde. Door zijne pijlen klieft Hij den kop hunner Helden, die als een vernielende ftormwind op ons aanrukten, wier wellust in roof en verdrukking beftond, wier woede de woede van den leeuw evenaarde. Maar fchrikkelijk is ook de wrake. Tegen hem trekt de Befchermgod van Israël ten ftrijde — daarom deed Hij zijne paarden rennen door de zee; daarom rukte Hij aan op de bruifende vloeden!

Gij gevoelt, indien ik mij niet bedriege, M. H., welk een fraai geheel alzoo dit gedeelte der Ode vormt. Deze eenheid, die zoowel in het geheel als in de afzonderlijke deelen heerscht, zet aan het ftuk eene bijzondere fchoonheid bij.

Ik moet nog met een enkel woord gewagen van de ftoute Oosterfche figuur, welke wij in dit gedeelte aantreffen. Gelijk de Dichter van den 98ften Pfalm, als hij de ftroomen gebiedt, hunne blijdfchap bij de komst van Jehova aan den dag te leggen *door het bruifen hunner golven*, dit uitdrukt met de woorden: „Klapt, ftroomen! in de handen!" — zoo ftelt ook Habakuk ons hier *de zee, wier golven hoog zwellen*, voor, als hief zij fmeekend de handen naar omhoog. Bij de verfchrikkelijke natuurverfchijnfelen, waarmede de komst van Jehova vergezeld gaat, terwijl wolkbreuken van den Hemel afftorten, die de zee buiten hare oevers doen treden, wringt zij van angst de handen, en heft ze naar omhoog, als fmeekte zij Jehova om behoud! — Wij moeten dit beeld naar het Oostersch ge-

gevoel van den Dichter, niet naar onzen Westerſchen ſmaak, beoordeelen.

De Ode wendt zich ten uitgang. Naauwelijks heeft de Dichter, in het volle vuur zijner verbeeldingskracht, en onder de levendigſte aandoeningen zijner getroffene ziel, de ſchilderij van den ondergang der Chaldeeuwen voltooid, of eensklaps ſtaan weder de kommervolle jaren der verdrukking, die de tijden der verloſſing moeten voorafgaan, voor zijnen geest. Hij herdenkt de Godſpraak, die deze drukkende rampen aan zijn ongelukkig vaderland voorſpelde, en de zegezang wordt weder door de zachte Elegie vervangen.

De eerſte rei heft aan:

Dat hoorde ik, en ik beefde inwendig!
Mijne lippen trilden,
En rilling voer door mijn gebeente;
Mijne knieën knikten;
En ik moet rusten in den tijd des jammers;
Bij d' aantogt van den volksverderver!

Tweede rei.

Ach, zie! de vijgeboom bloeit niet meer;
Geen druif is aan den wijnſtok;
De olijfboom liegt,
En de akker geeft geen koren meer!
Weggerukt uit hare kooi is de kudde;
Er rust geen rund meer op het ſtroo!

Het ganſche koor.

En toch — van vreugde ſpring ik op in Jehova;
Toch juich ik in den God mijns heils!
Jehova God is mijne ſterkte;
Hij zal mijn voeten maken als der hinden voeten;
Mij in triumf mijn hoogten doen betreden! —
Doet, Hem ter eer, de harpen ruiſchen!

Weet gij iets, M. H., dat in aandoenlijke ſchoonheid bij het ſlot van dezen zang kan halen? Die afgebroken

toon van den hartstogt, die roerende taal van het hart, die ſterke afwisſeling der gemoedsaandoeningen — alles ſleept ons mede, en doet ons deelen in het warm gevoel van den Dichter! Eene onwillige huivering grijpt ons aan, als de gevoelige Zanger ons den ſchrik beſchrijft, die hem beving op de gedachte aan het naderend leed, dat zijn vaderland treffen zoude. Zijn gansche ligchaam beeft; zijne lippen trillen; eene doodelijke rilling vaart door zijn gebeente; de grond zinkt weg onder zijne wankelende voeten! De enkele gedachte aan het dreigend onheil jaagt hem zulk eene ſiddering aan —, hoe zal hij het leed zelve kunnen dragen? En toch heeft Jehova hem bevolen, gelaten den angstdag af te wachten, en, als de tijd der drukkende benaauwdheid daar is, ſtil te zijn en op Jehova te betrouwen! — Ach, hij ziet reeds de rampen des oorlogs; de vernieling en ellende, door den verwoestenden vijand aangerigt. Daar ſtaan de vijg- en olijfboom zonder vruchten; de wijnſtok, wiens most hem verheugde, bloeit niet meer; daar liggen de eertijds vruchtbare velden verwoest; geene ſpijze wast er meer op den akker; weg is het ſchaap van de kribbe; geen rund ligt op het ſtroo meer te rusten! — Hoe treffend, M. H., is hier het denkbeeld ontvouwd! Alles is weg, alles is ons ontrukt! Hoe ſchoon is de opklimming: aan den vijgeboom is geen bloeſem meer; de wijnſtok heeft in bloei geſtaan, maar hij draagt geene vruchten; de olijfboom heeft vruchten gedragen en heeft een' goeden oogst beloofd, maar de olijf is aan den boom verdord; — zoo bloeit dan de vijgeboom niet meer, zoo draagt dan de wijnſtok geene vruchten, zoo liegt dan de olijfboom! — Als wij daarbij bedenken, dat de bron van Israëls welvaart in den landbouw en in de vruchtbaarheid van Palestina's grond gelegen was, zoodat de Israëlitiſche Schrijvers, wanneer zij ons dagen van ongeſtoord volksgeluk en milden voorſpoed willen afmalen, alles in dezen enkelen trek beſluiten: „Juda en Israël woonden zeker, een iegelijk onder zijnen wijnſtok en onder zijnen vijgeboom!" — als wij, dit bedenkende, het aandoenlijk tafe-

fe-

fereel van onzen Dichter lezen, wien perst hij dan geene tranen af! .... Maar wie juicht dan ook niet weder en huppelt vrolijk met den Zanger, wanneer hij, bemoedigd door het vertrouwen op Jehova, opgebeurd door de hoop op eene gelukkiger toekomst, de onverwachtste juichtaal van zijne lippen doet stroomen, en het gansche koor den slotgalm uitboezemt: „ Toch spring ik van blijdschap op in Jehova; toch juich ik in God, mijnen Redder! Jehova God zal mij troost en kracht verleenen. Hij zal het zijn volk nooit aan krijgsdeugden doen ontbreken, maar het in den strijd doen zegepralen. Heft triumfliederen voor Jehova aan! Doet, Hem ter eer, de snaren klinken!"

Ik heb mijne taak volbragt, M. H.! Heb ik uwe aandacht tè veel gevergd, dan vraag ik verschooning voor mijne onbescheidenheid. Is het mij daarentegen gelukt, u eenige oogenblikken aangenaam bezig te houden, vooral u bewondering in te boezemen voor eenen der grootste Zangers van de gewijde Oudheid, dan is mijn doel bereikt, en ik heb de éénige losspraak, die ik begeer, verworven.

BERIGTEN OMTRENT DE NIEUWE INRIGTING VAN DE ZWAVELBRON EN BADEN TE BENTHEIM.

Door

E. J. THOMASSEN À THUESSINK.

Ik gaf in het jaar 1815 in dit geacht Tijdschrift een kort berigt van de vergetene en geheel verwaarloosde bron in het *Bentheimer* woud, en toonde het nut en gebruik, hetwelk men daarvan konde maken, wanneer dezelve behoorlijk werd ingerigt. Ik gaf te dien einde niet alleen eene scheikundige ontleding van dit water; maar gaf ook op, hetgeen, reeds in het begin der voorgaande eeuw, de Geneesheer COHAUSEN en naderhand de Heer SCHUTTE van dit water gezien en ondervonden hadden.

den. Ik kan thans het genoegen hebben, onzen *Nederlandsche* medeburgers aan te kondigen, dat de regerende Vorst van *Bentheim*, daartoe door de Geneesheeren aangezocht, niet alleen aan den wensch voldaan heeft, om deze weldadige bron bruikbaar te maken; maar dat Z. D. H. zelfs verre dien wensch heeft overtroffen, en met zeer veel kosten zulke inrigtingen heeft gemaakt, dat ik gerust durf zeggen, dat daaraan niet alleen niets ontbreekt, maar dat het met de beste Badinrigtingen van *Duitschland* kan wedijveren.

Reeds vóór vier jaren is men begonnen met de bron beter in te vatten, en eene kom zoodanig met metselwerk te voorzien, dat het water, daarin verzameld wordende, niet konde wegloopen. Uit deze kom wordt nu het water in een daarboven geplaatst groot vat gepompt, en van daar door buizen naar de baden geleid. Z. D. H. heeft vervolgens digt bij de bron een aanzienlijk gebouw getimmerd, hetwelk een aantal baden, eene groote eetzaal en twee vertrekken beneden, en op de tweede verdieping ruime logeerkamers voor de badgasten bevatte. Dan, daar de badkamers wat klein waren uitgevallen, is er, vóór twee jaren, nevens het voorgaande, een vrij ruimer gebouw, mede van twee verdiepingen, bijgevoegd, hetwelk, zoo ik meene, elf baden, in zoo vele volkomen van elkander afgescheidene vertrekken, bevat. Deze baden zijn ruim, ovaal, en van geslepen' *Bentheimer* steen in den grond gemetseld, zoodat men daarin met trappen afklimt. Twee pijpen, met kranen voorzien, leiden heet en koud water in het bad, hetwelk dus naar het voorschrift kan getemperd worden. Beneden is eene kraan aangebragt, waardoor het water uit het bad kan ontlast worden. Aan de linkerzijde zijn twee groote ketels, waarin het water gewarmd en door buizen naar de baden gevoerd wordt. Behalve deze baden, zijn er ook werktuigen, om het water door zoogenaamde *douches* plaatselijk aan te brengen. Een badmeester en verscheidene bedienden verzorgen deze baden. In dit badhuis zijn zoo wel beneden, als boven, over het geheele

huis,

huis, verscheidene zalen en logeerkamers voor de zieken. De inrigting ter verzorging derzelven is allezins net, zindelijk en gemakkelijk; alle vertrekken zijn ruim, luchtig en vrolijk, en hebben schoone uitzigten in het woud; alle zijn ze behangen, met stookplaatsen voorzien, gestukadoord. De meubels zijn alle geheel nieuw; stoelen, tafels, commodes, ledekanten van mahonijhout; voorts lusters, kroonen, spiegels naar den eersten smaak. Er wordt eene publieke tafel gehouden, die zeer wel voorzien is; alle soorten van wijnen, koffij, thee, chocolade enz. zijn hier voor vaste en matige prijzen te bekomen. In een afzonderlijk gebouw zijn stallen en remises voor paarden en rijtuigen gemaakt. Men heeft echter de wijze inrigting verordend, dat men alleen die genen huisvest, die de bron gebruiken, ten einde de zieken niet door reizigers en nieuwsgierigen te veel te ontrusten. De bron is in het midden van het woud gelegen, omtrent tien minuten van het vlek *Bentheim*. De Vorst heeft eene fraaije chaussée, derwaarts leidende, aangelegd, aan wederzijden met een wandelpad voorzien. Voor het overige is het bosch overal met nette en welonderhoudene allées en wandelpaden doorsneden, zoodat men door de hooge en statige boomen overal voor den wind en de zon beschut is.

Voor die genen, welke niet aan het bad willen logeren, is overal gelegenheid om kamers bij de burgers in *Bentheim* zelve te krijgen. De Heer Apotheker DREES heeft te dien einde ook eenige kamers in zijn huis afgezonderd.

De zieken worden verzorgd door den bezoldigden geschikten Badärts, den Heer PLAGGE, die in het badhuis zelve woont. De Heer Ambtsphysicus RUHFUSS, die in *Bentheim* woont, bezorgt ook die zieken, welke van zijnen dienst gelieven gebruik te maken. De geneesmiddelen, welke noodig kunnen zijn, worden bezorgd door den Apotheker DREES, die eene zeer wel voorziene geprivilegeerde Apotheek houdt.

Deze algemeene beschrijving, welke ik alleen uit hetgeen ik verleden zomer gezien heb, uit mijne gedachten

heb opgemaakt, zal genoegzaam zijn, om een ieder te overtuigen, dat men hier veilig alles kan verwachten, wat men in een welingerigt bad kan vorderen. Ja, ik moet volmondig bekennen, en niet alleen ik, maar alle andere mij bekende Geneesheeren, die hetzelve bezocht hebben, dat het bad onze verwachting verre overtroffen heeft.

In het voorgaand ſtukje heb ik over de uitwerking en het gebruik van de *Bentheimer* bron geſproken, en de ziekten opgegeven, waarin dezelve, volgens de oudere waarnemingen van COHAUSEN en SCHUTTE, van eene goede uitwerking geweest is; en, daar het in allen opzigte met het water van *Nendorf* overeenkomt, heb ik tevens aangeteekend, in welke ziekten ik daarvan dienst verwachtte.

Men is reeds vóór twee zomers begonnen deze bron te bezigen; en de uitwerkingen daarvan waren reeds toen zoo voldoende, dat zeer vele zieken hunne volkomene herſtelling verkregen hebben. Dit maakte dan ook, dat er reeds in het verleden jaar een groote toeloop tot dit bad was; wanneer, niettegenſtaande den zeer ongunſtigen zomer, deze bron wederom alle verwachting overtroffen heeft.

Ik heb van alle kanten, niet alleen uit deze Provincie, maar ook uit *Overijsſel*, *Vriesland*, *Holland*, *Munſterland*, enz. berigten vernomen, vooral van verouderde uitſlagen, jichtpijnen enz., welke hier genezen zijn; dan, daar ik geene naauwkeurige en bepaalde bijzonderheden daarvan heb kunnen verzamelen, moet ik mij vergenoegen met eenige weinige, echter niet minder belangrijke gevallen, welke mij door den Bronärts, den Heer PLAGGE, op verzoek en met goedvinden van Z. D. H. den Vorst van *Bentheim*, ter gemeenmaking zijn medegedeeld. Ik zal dezelve dan ook woordelijk, zoo als ik die ontvangen heb, mededeelen.

„ Uitmuntend krachtig toont zich deze zwavelbron in de genezing van alle ſoorten van huidziekten, als b. v. dauwworm, ringworm (*herpes*) enz., van welke kracht wij

wij hier eenige voorbeelden tot ſtaving zullen mededeelen.

„ I. Een ongehuwd Heer van omtrent 38 jaren leed, door erfelijke dispoſitie, periodiek bijkans alle zeven jaren, van zijne jeugd af aan, zeer veel door eene over het geheele ligchaam uitgebreide huidziekte (*herpes universalis humidus.*) Op dat oogenblik leed hij aan deze walgelijke en moeijelijke ziekte op nieuw ſedert 1817, en was door dezelve bij zijne komst aan de bron in zulk eene hooge mate aangetast, dat alleen het aangezigt, de binnenſte vlakte der handen, en het platte der voeten, vrij van uitſlag waren. Reeds in 1818 had hij, doch zonder gevolg, het zeebad te *Norderney* gebruikt. Intusſchen werd deze lijder, zonder gebruik van eenig ander geneesmiddel, alleen door de zwavelbaden, vereenigd met het drinken van het zwavelwater, binnen den tijd van zeven weken, volkomen herſteld.

„ II. Eene gehuwde Dame, 35 jaren oud, had, ſedert bijna tien jaren, aan beide handen een' zeer ſterken vochtigen uitſlag (*herpes humidus*), verzeld van brandende pijnen, eene ondragelijke hette en walgelijken ſtank, waardoor zij onbegrijpelijk veel leed, en waartegen de geheele ſchat der meest beproefde geneesmiddelen geheel vruchteloos was aangewend. In den zomer van 1820 bediende zij zich van de zwavelbaden te *Bentheim*, en werd binnen den tijd van vijf weken door dezelve genezen. Er vertoonden zich wel op nieuw ſporen der ziekte, in het voorjaar des volgenden jaars, voornamelijk tusſchen de vingeren, doch in eene zeer geringe mate, en deze verdwenen ook zeer ſpoedig geheelenal door het gebruik der baden.

„ III. Een jong mensch van 21 jaren was van zijne jeugd af aan geplaagd geweest door een' droogen ringworm in het geheele aangezigt. Reeds vroeger had hij de baden te *Aken* tegen dit ongemak, doch zonder vrucht, aangewend. Ook deze lijder is bijkans geheel genezen geworden, nadat hij drie achtereenvolgende zomers de baden te *Bentheim* gebruikt heeft.

„ IV. Nog een Heer van omtrent 26 jaren, aan de zoogenaamde *mentagra* laborerende, werd door het gebruiken der *Bentheimsche* baden zoo volkomen hersteld, dat men, toen hij in dit jaar met een dankbaar gevoel aan de bron zijner genezing was teruggekeerd, geen het minste spoor dezer walgelijke ziekte bij hem meer bespeurde.

„ Dit zij genoeg, om te bewijzen, dat de natuurlijke zwavelbaden tegen alle soorten van huidziekten (?) een geneesmiddel opleveren, hetwelk noch door kunstbaden, noch door eenig ander geneesmiddel kan vervangen worden.

„ Ten bewijze van de genezing der jicht- en rheumatieke pijnen, door deze baden, zullen wij hier geene bijzondere gevallen mededeelen, omdat elk te veel bijzonderheden heeft, te wijdloopig, en te weinig belangrijk is. Het zij derhalve hier genoeg, dat ook tegen deze ziekten de *Bentheimsche* baden hunne genezende kracht bewezen hebben; wegens het ongunstige, koude en regenachtige weêr, echter, minder in dit jaar, dan in het vorige. Voor soortgelijke zieken zijn de warmste en droogste maanden, als Julij en Augustus, tot het gebruiken der baden het meest dienstig. Niet minder noodzakelijk voor hunne genezing is, zoo wel het stiptelijk houden der hun voorgeschrevene geneeswijze, als vooral ook het logeren in het badhuis zelve, waardoor zij van vele ongerijfelijkheden bevrijd zijn, en het nut der baden duurzaam werkt.

„ Zoo wel in dit, als in het vorige jaar, kwam een niet gering aantal zieken met verlamde ledematen bij de baden te *Bentheim* hulp zoeken, waarvan de meesten of geheel genezen of aanmerkelijk gebeterd dezelve verlaten hebben. Het merkwaardigste voorbeeld eener dusdanige genezing leverde eene jonge Jufvrouw op.

„ Reeds sedert vijf jaren was zij, na eene zware zenuwkoorts, met hevige stuipen vergezeld, aan de geheele linkerzijde verlamd geweest, en werd echter door het gebruik der baden in twee zomers zoo volkomen hersteld,

fteld, dat ook niet het minfte blijk der ziekte bij haar te vinden was.

„ Een ander Heer uit *Holland*, 21 jaren oud, had het ongeluk, op beide ooren het gehoor te verliezen. Te *Utrecht* gebruikte hij tegen dit ongemak het galvanismus, gedurende welke behandeling hij op het onverwachtst door fterke ftuipen, die zich dikwijls herhaalden, werd aangetast, waardoor hij eindelijk ook het gezigt verloor, tegelijk met het gebruik zijner beide beenen. Deze allerongelukkigfte toeftand week, wel is waar, eenigzins voor het aanwenden van verfterkende geneesmiddelen en aromatieke baden, zoodat hij weêr tamelijk zien en het regterbeen bewegen konde, doch het linkerbeen bleef geheel verlamd. In dezen toeftand kwam hij te *Bentheim* aan, en verliet geheel genezen de bron, na 39 baden gebruikt te hebben."

Groningen, den 1 Mei 1822.

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

X.

Profesfor SIC.

Op een der naastgelegene landgoederen heb ik, federt een' geruimen tijd, den tuinman onder handen, die aan eene kwijnende ziekte fukkelt, waaraan ik, tot dusverre, geen goed eind kon vinden. Ik had, bij mijne bezoeken, wel dikwijls gehoord, dat er op het Huis, van tijd tot tijd, een Profesfor kwam, die over Mevrouw praktifeerde, en bij wien, bij zulk eene gelegenheid, de gansche buurt om raad ging, zoodat het voorplein, op zulk een' dag, opgevuld was met wagentjes, kiereboes, chaifen, karren, en al wat bij ons verder op wielen gezet kan worden; maar nog nooit had het gezin van mijn' lijder zijn verlangen te kennen gegeven, de uitfpraak van

dien

dien Hoogepriester van Eskulaap over de kwaal van den baas te hooren; zij waren met mij tevreden, en schenen te begrijpen, dat mijne middeltjes hem even veilig en zacht naar het graf konden leiden, als een of ander, dat uit die geleerde vingeren was voortgevloeid. Doch Mevrouw begreep het anders. Gelijkheid van toestand maakte haar medelijden gaande; en zij kon het denkbeeld niet langer verdragen, dat, daar zij zich in het licht der zon verheugen mogt, haar oude, brave tuinman zich met een stallantaarntje zoude moeten behelpen: zoo verre omtrent was de afstand tusschen mijn licht en dat van den geleerden man. Ook dat is, als ik het zeggen mag, een streek van onze eigenliefde, dat wij anderen ons eigen geluk opdringen, en hunnen staat meten naar den onzen, zonder eerst te onderzoeken, of er, in denzelven, niet veel ligt, dat hem zelfs, in een onbevooroordeeld oog, benijdbaar maken zou. Dit althans was hier het geval. De tuinbaas konde zich geene betere hulp in zijne aamborstigheid voorstellen, dan Meester MAARTEN. Och! de goede man kon mij zoo vertrouwelijk alle zijne bezwaren mededeelen!

Toen ik dan, op zekeren dag, in mijne gewone ochtendwandeling, eens naar mijn' hijgenden vriend kwam kijken, liep mij de vrouw met eene geheimzinnige houding tegen, en met een gelaat, waarop verlegenheid en genoegen, hoop en vrees in elkanders schaduw geteekend stonden. Ik wist niet, wat ik er van maken moest; vooral toen zij mij begon te verhalen, dat het met haar' man althans niet vooruitging, iets hetwelk geen nieuws voor mij was, en toen zij daarbij voegde, dat Mevrouw zoo veel werks van hem maakte, en al verder, dat ook zij ziek was, en dat er een Profester bij haar kwam, en dat die Profester den jager van de jicht had genezen, en de vrouw van een' buurman van de koorts, die wel een jaar geduurd had. Hierbij hield zij telkens op, en zette er een gezigt bij, alsof zij wilde zeggen: merkt gij nog niets? Daar ik nu volstrekt niets merkte, viel ik haar eindelijk in de rede, met te vragen: wat zij dan toch hebben wilde?

de? Hierop hervatte zij, met neêrgeslagene oogen, en terwijl zij de eene punt van haar' boezelaar oprolde en weêr oprolde, dat, ja, Mevrouw zoo gaarne had, dat de Professer haar' man eens zag, en dat zij er zoo verlegen mede was, want dat haar man het geheel op mij hield, en zij ook, maar dat zij het niet dorst weigeren ... en zoo ging dat voort, eene geheele redevoering, waarin de jager en de buurvrouw wederom op hunne plaats kwamen te staan. Schoon ik in mijn binnenste ontroerd was, dat ik tegenover zulk een groot man zoude staan, en zelfs met hem spreken, was echter mijn verlangen, om mijn' armen vriend, waar ik kon, van dienst te wezen, te groot; ik ging dan, zonder veel morgenspraak, het tuinmanshuis in, om den man op het gewigtig bezoek voor te bereiden, terwijl de tuinvrouw naar hare Mevrouw ging, om mijne aankomst te melden.

Nog bezig den lijder voor te bereiden tot hetgene ons voor de deur stond, zag ik de geheele processie binnentreden. Mevrouw, voorop, leidde een lang man binnen, die, met een voorovergebogen hoofd, meer haastig over den grond scheen te schuiven, dan te gaan. Hij schoof dan ook naar de bedstede, en kwam aan het voeteneind te land. Hierop mij aanziende, vroeg hij mij: „ En gij, mijn vriend! wat zult *gij* hier?" Ik antwoordde, dat ik de Meester was; waarop mij werd toegevoegd: „ Wel nu, dan mogt gij wel aan het voeteneind staan; dat is de plaats voor den Arts; dan kan hij den patiënt in de oogen zien." Hierop licht gevraagd hebbende, zag hij den patiënt in de oogen, bevoelde en betastte hem voorts van het hoofd tot de voeten, onderzocht toen den pols, denzelven zeer voorzigtig aanrakende, en met een sekonde - uurwerk naauwkeurig de slagen tellende, waarbij hij lang onzeker was, of dezelve 99, dan wel 100 of 101 slagen in eene minuut gaf. Dit onderzoek afgeloopen zijnde, werd ik verzocht, eenig verslag van de ziekte en mijne behandeling te geven; en dat deed ik, zoo als een dorpsbarbier zulks doen kan. Mijn verhaal werd nog al door menige vraag en aanmerking afgebroken. Gelukkig, ech-

echter, hoorde ik tot besluit: „Wel nu, Meester! gij hebt u van uw' pligt gekweten; ik zal mij van den mijnen kwijten." Deze kwijting bestond vooreerst hierin, dat de Hooggel. man drie recepten voorschreef, waarvan het gebruik, bij uren en kwartiersuren, mij zoo omstandig en bepaald werd aangewezen en voorgehouden, alsof een korporaal bezig was een' rekruut te rigten. Wel overtuigd, dat ik noch regts noch links kon, noch behoefde af te wijken, wendde hij zich tot de tuinvrouw, met het gebod, dat haar man gort moest eten. Hij scheen eenigzins gemelijk te worden, hoorende, dat wij, zonder zijne hooge voorlichting, daar reeds toe gekomen waren, vooral toen hij vernam, dat de gort op eene doelmatige wijze werd bereid. Deze gemelijkheid steeg al hooger en hooger, toen hij moest hooren, dat wij zelfs reeds warme melk toedienden; doch zijn gelaat helderde merkelijk op bij het zien van het glas, hetwelk hij beweerde, dat veel te groot was. Hij stond er op, dat men er een nemen zoude, hetwelk niet meer dan zes spijslepels bevatte, en verkoos ons dit zelf voor te meten. Toen de vrouw hem hierop een' tinnen lepel gaf, wees hij dien van de hand, omdat dezelve te groot was, en begeerde een' zilveren, als meer een' bepaalden inhoud bevattende; dezen moest een der jonge Heeren, die mede van de procesfie was, van het Huis gaan halen, en, na hiermede een glas te hebben afgemeten, werd mij bevolen, door den glazenmaker, dien wij gelukkig in het dorp hebben, op de bepaalde hoogte, een zigtbaar teeken op het glas te doen etsen.

Er volgde nu eene menigte voorschriften van sago, en hertshoorngelei, en arrowroot, welke allen in afzonderlijke en nieuwe pannen en met zoo veel omslags en bijvoegselen moesten bereid worden, dat ik duidelijk merkte, dat de tuinvrouw het opgaf, en bij zichzelve den Professor op de Mokerheide wenschte. Intusschen was Mevrouw zoo goed, de bezorging van dit alles op zich te nemen. Het goede mensch had echter naauwelijks dit besluit bekend gemaakt, of haar werd, hoezeer zij dit

zocht

zocht te ontduiken, van elk zulk een naauwkeurig en omstandig voorschrift gegeven, alsof het leven van den lijder van eene korrel sago of een' droppel rijnschen wijn afhing.

Ten laatste groette de man den lijder, hem alles opsommende, wat tot zijn behoud noodig was, de stipte nakoming daarvan, als eene volstrekte voorwaarde tot zijne herstelling, aanbevelende, en stapte het huis uit. Ik wachtte mij wel, hem te volgen. Het kwam mij voor, dat de patiënt mijne tegenwoordigheid behoefde. Geheel ter neêrgeslagen, zeide hij tot mij: „Meester! ik merk het wel, er is voor mij geen kruid gewassen. Hoe kunnen wij, geringe menschen, dat alles doen en nakomen? En toch, als wij maar een haartje minder doen, is alles vergeefs; dat zeide immers de Profester zelf." Ik zocht hem wel gerust te stellen, vooral door hem te beduiden, dat zijne goede Mevrouw het meeste op zich had genomen, en ik vele dingen heel eenvoudig konde ten uitvoer brengen; ik slaagde hierin echter maar half; er bleef een angel van ongerustheid en twijfelmoedigheid zitten, die de kwaal aanmerkelijk verergerde, en veel toebragt, om den armen man, in weerwil van de drie recepten, de geleijen en verdere hulpmiddelen, den weg tot het graf te bekorten, en, wat nog erger is, te verzwaren.

OVER DE VROUW IN ONGEHUWDEN STAAT.

Indien het ons niet vrijsta eenige inrigting in de schepping van God als overtollig te beschouwen, dan mogen wij dit ook geene der aandoeningen en verlangens, welke de Schepper in de menschelijke natuur heeft gelegd. Bij nader inzien zullen wij, integendeel, opmerken, dat die aandoeningen verordend en geschikt zijn om tegen moeijelijkheden op te wegen, voortvloeijende uit zekere verbindtenissen en pligten, om welke aan te gaan en op ons te nemen wij juist door gezegde aandoeningen en verlangens worden overgehaald. En wie aanbidt hierin niet de wijsheid van den Schepper, die, langs dezen weg, den mensch als 't ware dwingt tot de vervulling van deze of die bestemming, welke hij anders, uit

hoof-

hoofde der, met dezelve gepaard gaande bezwaren, zelfzuchtig zou ontwijken? — Maar hieruit volgt dan tevens, gelijk ook de ondervinding leert dat wezenlijk het geval is, dat die aandoeningen en verlangens sterker zullen zijn, naar evenredigheid van de moeijelijkheid der pligten, tot wier behartiging derzelver voldoening regtstreeks leidt; dat het onverhoorde verlangen dus ook te dieper moet treffen, en alleen de on-mensch er mede spotten kan.

Mijn oogmerk is, het gezegde toe te passen op den ongehuwden staat, inzonderheid op dien der vrouw. Het oude Bijbelwoord: „het is niet goed, dat de mensch alleen zij;" deelt ten volle in die waarachtigheid, welke alle bijbelsche kernspreuken, blijkens de ondervindingen aller tijden, voor den oplettenden wereldbeschouwer gehad hebben. De mensch is niet geschapen om alleen te zijn; zijne geheele inrigting en daarmede in verband staande behoeften brengen mede, dat hij omzie naar eene hulpe, die steeds bij hem zij. Vindt hij deze hulpe niet, dan ontbeert hij alle die zaligheden, welke aan haar bezit verbonden zijn. Inzonderheid is dit het geval met de vrouw, als het teerstgevoelige, meest steunsel behoeftige wezen. Het is wel waar, dat het oude, straks aangehaalde Bijbelwoord, ten tijde, waarin het uitgesproken werd, inzonderheid den man gold, die toen nog alleen was, en eene hulpe bekomen moest en zou; gelijk het ook waarachtig is, dat de ongehuwde man zijn leven slechts ten halve leeft, en, onder het aanhoudende gevoel, dat hem iets ontbreekt, voor velerlei gevaren blootstaat. Het eenzame leven is altijd koud; en er wordt eene zeer gevestigde zedelijke gesteldheid toe vereischt, om te beletten, dat het niet ontaarde in losbandigheid, of in een zelfzuchtig bestaan, hetgeen weigert deelneming te schenken, omdat het, door het niet ontvangen van dezelve, er van ontwend is. Is de rank, welke, bij gebrek aan steunsel, langs den grond moet kruipen, een bedroevend schouwspel; de eenzaam staande eik is het, in zijne soort, niet minder. Ondertusschen verdient de vrouw, die buiten hare schuld is ongehuwd gebleven, onze meêwarige hoogachting meer dan de ongehuwde man, dewijl zij het minder in hare keus heeft, om van staat te veranderen; ook daarom, dat de koude der eenzaamheid in haar gevoeliger gestel pijnlijker doordringt, de kieschheid haar verbiedt verligting te zoeken in de klagt, en zij, van nature geschikt voor bepaalderen werkkring, wanneer zij ook dezen nog moet ont-

be-

keren, van schier alle afleidende werkzaamheden is versto-ken, terwijl de man, in betrekking tot de maatschappij geplaatst, velerlei verstrooijing vinden kan.

Door het geheele gestel der vrouw, berekend op deelnemende, koesterende liefde, en op versiering des levens; en, van de kindschheid af, in spel en in ernst, gewoon aan bedrijven, welke daarop betrekking hebben, klinkt slechts ééne stem: „Gij zult echtgenoote en moeder zijn!" (*) In dit gestel moet het dus eenen natuurlijken wanklank veroorzaken, wanneer het lot dezen staat aan de vrouw ontzegt, en men wordt tot de vraag geleid: hoe kan de Voorzienigheid dien wanklank gedoogen? Want waarlijk, daar is veel kracht van geest en groote vastheid des kinderlijken geloofs toe noodig, om wèl uit te houden, indien men iets doen, zijn of missen moet, in spijt van de bestemming, welke de natuur eenmaal heeft aangewezen, en waarop zij de geheele inrigting heeft berekend. Ook zij, derhalve, aan wie de gelukzaligheden van den echtelijken en moederlijken stand niet zijn te beurt gevallen, heeft de vertroosting noodig, dat zij ten dezen niet is uit het oog verloren door eene Voorzienigheid, welke het geluk van alle hare schepselen bedoelt.

Het zij zoo, dat de ongehuwde staat een onnatuurlijke is! moet niet (om het, met eerbied, menschelijk uit te drukken) de Godheid zoo menige onvolkomenheid toelaten op eene aarde, waar menschelijke verkeerdheid en bekrompenheid ze dagelijks voortbrengt? Ik wil hiermede geenszins zeggen, dat God voor die verkeerdheid zwichten zal; maar, voor zoo ver het ons vrijstaat nederig te oordeelen naar datgeen, hetwelk de ondervinding tot hiertoe schijnt geleerd te hebben, laat hij dezelve toe, om niet ieder oogenblik den loop der dingen wonderdadig te stuiten; en opdat zij ten laatste zichzelve straffe, en het geneesmiddel, dat hare gevolgen moet wegnemen, zelve voortbrenge. Indien nu dit waarheid zij, dan wordt ook geen zucht van het hart, dat onvoldaan bleef, te vergeefs geslaakt. De Alwetende verneemt dien; en de eenzame is niet vergeten of verzuimd.

Het

(*) Onze eeuw, die zeer gesteld is op verstandelijke broeikasvruchten, ziet de meisjes niet gaarne met de pop spelen. Indien niet de betere natuur boven de verkeerde leer ga, dan hooren onze dochtertjes in haar hartje vroegtijdig de stem: „gij zult eene schitterende *Dame* worden!" Hoe mijn eerlijk Vaderland de *Fransche*, onnatuurlijke rigting, welke ook aan de vrouwelijke jeugd thans gegeven wordt, op den duur bekomen zal, weet ik niet.

Het is op aarde wel een droevige troost, maar evenwel een troost (in eene wereld, in welke men zoo vaak, om *iets* te hebben, aan het droevige eene vertroostende zijde moet opzoeken), dat de vrouw, die enkel dáárom ongevraagd bleef, dewijl zij niet kon voldoen aan deze of gene eifchen, welke toch in geen verband met hare beſtemming ſtonden, daarvan geene oneer hebben kan; maar dat deze nederdaalt op het geſlacht, dat, om nietige redenen, ware begaafdheden over het hoofd ziet. Het is immers te over blijkbaar, dat de keus des jongelings meestal wordt beſtuurd door gronden, welke, ten minſte nimmer in de eerſte plaats, behoorden in aanmerking te komen. Hij ziet *voornamelijk* op rijkdom of op ſchoonheid, en laat veelal zulke verdienſten, welke den grondſlag uitmaken van een gelukkig echtelijk beſtaan, onopgemerkt. Daar dit nu, dikwijls althans, het geval is, zoo kan het aan de vrouw, die niet ten huwelijk wordt gevraagd, tot eenigen troost verſtrekken, dat haar eenzame ſtaat geen bewijs van gebrek aan verdienſte is.

Slaat men een oog op de geſteldheid der burgerlijke maatſchappij en zamenleving, dan moet men, om ook aan den anderen kant regtvaardig te zijn, erkennen, dat het niet geheel zonder grond is, wanneer de voor zichzelven onbemiddelde jongeling, die eene echtgenoote zoekt, naar eenige medegifte omziet, en, ingeval hij deze niet kan vinden, ſchroomvallig wordt en uitſtelt. Onder voormaligen bloei hebben de behoeften des levens zich zeer vermenigvuldigd; en er moet altijd gerekend worden op een aanmerkelijk uitſchot, hetwelk, nog eer men aan de noodwendigheden des levens is toe gekomen, aan die houding moet worden te koste gelegd, die, betrekkelijk, *fatſoen* geheeten wordt. Bij de verminderde kans, nu, om tot een beſtaan te komen; bij de ongenoegzaamheid van hetzelve, indien men er al een mogt gevonden hebben, en bij de, in geenen deele lager geſtemde, eiſchen des fatſoens, voor welke een mensch van gevoel toch niet geheel doof kan zijn, wordt de keuze van eerſte echtgenoote eene hagchelijke zaak. — Bijgevolg zijn, inderdaad, de drukkende zorgen des levens oorzaak, dat menig jongeling, in andere omſtandigheden daartoe allezins genegen, geen aanzoek durft doen, inzonderheid wanneer de gene, wie dit aanzoek zou moeten gelden, opgevoed ſchijnt in hoogeren ſtaat, dan haar in dit huwelijk zou kunnen te beurt vallen.

Hoe meer men over de betrekking, in welke het vrouwelij-

lijke geslacht tot het mannelijke staat, nadenkt, hoe meer onregtvaardigheden men ontdekt, waaraan het laatste zich ten aanzien van het eerste schuldig maakt. Eene der gruwelijkste is voorzeker, dat de man ten allen tijde zoo gereed is, het teeder gevoel der vrouwe te misbruiken tot verleiding, maar daarentegen naar evenredigheid zoo weinig weten wil van eerlijke aanbiedingen of herstel van eer, ook wanneer dit mogelijk is. Moge deze openhartige belijdenis, door eenen man ten nadeele van zijn geslacht afgelegd, tot eene kleine verzoening strekken voor zoo veel schuld, als dit, ten aanzien van het vrouwelijke, steeds gemaakt heeft, en, helaas, nog maken zal!

Alle lief in de wereld heeft zijn leed; en de echtelijke en moederlijke betrekkingen, aan velerlei gevaren, smarten en angsten onderhevig, leveren geene uitzondering op dezen regel. In geen vrouwelijk hart, waarin de stem der natuur rein gehoord wordt, zal deze omstandigheid het gevoel voor de ware bestemming onderdrukken. Ondertusschen mag zij der ongehuwde vrouwe ter vertroosting strekken, indien haar eenzame staat niet het gevolg zij van eigene verkiezing.— Maar is niet, in zekeren zin, ook het omgekeerde waarheid? Onder duizende rampen en nooden moet de mensch opiettend worden gemaakt op de bron van gelukzaligheid, welke juist door die rampen en ontberingen in zijn eigen hart geopend wordt, indien dit door den Godsdienst wordt bezield. En deze vloeit gereeder in het hart der vrouw, dan in dat van den man, omdat zij meer kinderlijk gevoelt, dan uitpluizend redekavelt. In haren eenzamen staat kan de Godsdienst verzachting toebrengen aan haar verlaten hart, haar gevoel opwinden tot erkentenis van de liefde des Hemelschen Vaders, die nabij is aan het rein gemoed, en haar in haren weemoed eenen voorsmaak geven van de vergelding, waarmede de blijmoedige ontbering van die betrekkingen, welke zoo zaligend kunnen zijn, in eene hoogere wereld zal beloond worden.

En welk eene uitbreiding zal niet dit gevoel ondergaan, wanneer het door daden van liefde wordt onderhouden! Hoewel de eenzame echtgenoot noch kind heeft, behoeft zij niet altijd van de gelegenheid verstoken te zijn om liefde te bewijzen. Indien wanhebbelijkheden en ondeugden, welke zij soms bij zich laat wortel schieten, en waardoor zij anderen het leven verbittert, haar, inderdaad niet geheel buiten hare schuld, min aangenaam maken, of tot een voorwerp

zelfs van afkeer en spot; de vrouw, die, in haren eenzamen stand, opkweekt, leidt, ondersteunt, weldoet, zal eenen kring van wezens om zich heen verzamelen, die haar als moeder zullen eeren en beminnen, aan wier welzijn, naar ligchaam en geest, haar hart zich laven zal. En spreidt zij, in haren omgang in het algemeen, die deugden ten toon, welke het Christendom gebiedt, het kan haar niet aan achting van de zijde harer medemenschen ontbreken. Zoo loopt het leven af, en — de dood brengt alles wederom in evenwigt.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

C.

C. Gebann en uit het rijk der Nederlandsche taal; doch aan de hand van hare vriendin *H* mag zij vrijelijk in hetzelve rondwandelen.

D.

Dagelijksch brood. Men denke niet, dat dit weinig is. In veler mond toch beteekent het eene keuken en een' kelder, onuitputtelijk in overvloed; en dan nog, zoo als van zelf spreekt, de noodige kapitalen, als een toegiftje, om alle mogelijke naneven en volgende geslachten, tot in lengte van dagen, van eene *toereikende* fortuin te verzekeren.

Dageraad. Voor den menschenvriend nooit van den hemel, onverschillig onder welken meridiaan, al ware het zelfs bij de *antipoden.*

Dalen. Een Dichter moet nimmer dalen, zonder in bloemrijke valleijen neder te komen, en ons niet, als de adelaar de schildpad, tot aan 't gesternte voeren, om ons van daar op puntige rotsen neder te werpen.

Damp. De valsche welsprekendheid is gelijk aan gewonen damp, welke in de lucht verdwijnt; maar de ware aan die uit de Nachtvertellingen, welke, uit eene enge flesch opgestegen, zich tot de reuzengestalte van eenen krachtvollen Genius ontwikkelt.

Dankbaarheid. Als de weldaden altijd geene vruchten van dankbaarheid voortbrengen, bedenke men, dat het even zoo wel aan de onbedrevenheid van den zaaijer, als aan de ondeugendheid van den grond kan liggen.

De-

Degelijkheid. Is een welgevoerde rei- en wintermantel, uitmuntend geschikt om den togt door de *wijde* wereld te ondernemen; doch welke men, beleefdheidshalve, af moet leggen, als men de gezelschapskamer der *groote* wereld binnentreedt.

Denken. De wakende toestand der ziel.

Deugd. Eerst strijd, naderhand gewoonte, vervolgens hebbelijkheid.

Diamant. Hoe nietig is de wereld, als datgene, wat zij als het schoonste en onvergankelijkste aanbiedt, enkel koolstof is, welke, door zonnevuur aangestoken, in asch verzwindt!

Dichter.

Waar ooit de hemel in verband trad met deze aarde;
Waar zich de mensch gevoelt van Goddelijk geslacht;
Waar zich de sterveling verheft tot hooger waarde,
En waar zijn grootheid prijkt in al haar' gloed en kracht;
Waar men den roem verbreidt van held of volksverlichter;
Waar volken rijzen uit verval of slavernij:
Daar dankt men d' invloed van den aangeblazen Dichter;
Want, wond'ren-stichtend is de magt der poëzij.

EEN EDELMOEDIG BEDRIJF UIT DE NIEUWSTE GESCHIEDENIS.

Schouwspelen en Romans ontwikkelen ons de schitterendste trekken van het menschelijk hart. Onze verbeelding ontvlamt; maar ons hart blijft koud. Althans de gloed, waarin het op deze wijze gezet wordt, is slechts voor een oogenblik, en bevriest voor het werkzame leven. In hetzelfde tijdstip, dat ons de praallooze goedhartigheid van den eerlijken weldoener, in een boek, bijna tot tranen toe roert, grauwen wij misschien eenen aankloppenden bedelaar wrevelig weg. Wie weet, of niet juist deze gekunstelde overbrenging in eene denkbeeldige wereld onze zelfstandigheid in de wezenlijke ondermijnt? Wij zweven hier als om de twee uitersten der zedelijkheid, engel en duivel; en het midden tusschen die twee, den mensch, laten wij liggen.

De volgende anekdote van twee Duitschers heeft eene onbetwistbare verdienste; — zij is waar. Ik hoop, dat zij mijne lezers warmer zal doen blijven, dan alle de boekdeelen van *Grandison* en *Pamela.*

Twee broeders, Barons van W..h, waren beide verliefd

geworden op eene jonge, voortreffelijke Freule van W...r, zonder dat de een iets van de genegenheid des anderen wist. Beider liefde was teeder en sterk, dewijl zij de eerste was. De Freule was schoon, en gevoelig van natuur. Beide lieten hunne neiging tot vollen hartstogt aangroeijen, daar geen van hen het gevaar kende, dat voor hun hart het verschrikkelijkste was, zijn' broeder tot medeminnaar te hebben. Beide verschoonden zij het meisje van eene vroege bekentenis; en zoo bedrogen zich beide, tot dat het toeval onverwacht het geheele geheim hunner gevoelens openbaarde.

Reeds was beider liefde ten hoogsten top geklommen. Die rampspoedige neiging, de liefde, die onder het menschelijk geslacht bijkans even zoo gruwzame verwoestingen heeft aangerigt als haar afschuwelijk tegenovergestelde, had reeds de gansche ruimte van hun hart ingenomen, zoodat wel van geene zijde eene opoffering mogelijk was. De Freule, vol medelijden met den treurigen staat der beide ongelukkigen, waagde het niet, voor een' van twee eene beslissende uitspraak te doen, maar onderwierp hare genegenheid aan het oordeel der broederlijke liefde.

Overwinnaar in dezen hagchelijken strijd tusschen pligt en gevoel, (welken onze filozofen altijd zoo vaardig beslechten, en de mensch in het gewone leven zoo traag onderneemt) sprak de oudste tot den jongeren broeder: „Ik weet, dat gij mijn meisje bemint, zoo vurig als ik. Ik wil niet vragen, voor wien een onder regt pleit. Blijf gij hier; ik ga de wijde wereld in; ik wil pogen, haar te vergeten. Kan ik dat, broeder, dan is zij de uwe, en de Hemel zegene uwe liefde! Kan ik het niet — nu dan, ga gij op uwe beurt heen, en doe desgelijks!"

Hij verliet onmiddellijk Duitschland, en spoedde zich naar Holland. Maar het beeld van zijn meisje spoedde hem na. Ver van de luchtstreek zijner liefde, verbannen uit den oord, die de geheele zaligheid zijner ziel in zich besloot, en in welken hij alleen leven kon, werd de ongelukkige ziek, gelijk de plant verkwijnt, die de Europeër aan het moederlijke Azië ontrukt, en, ver van de mildere zon, in ruwer aardbol wil dwingen. Wanhopig bereikte hij Amsterdam; daar wierp hem eene heete koorts op het krankbedde. De beeldtenis zijner éénige heerschte in zijne ijlende droomen; zijne genezing hing af van haar bezit. De geneesheeren waren bezorgd voor zijn leven; slechts de hoop, van zijne be-

min-

minde weder te zien, rukte hem ter naauwer nood als uit de kaken des doods. Als een wandelend geraamte, het verschrikkelijk beeld van den knagenden kommer, kwam hij in zijne vaderstad terug, duizelde langs de straten, — naar het huis, naar het vertrek zijner beminde, waar hij zijnen broeder vond. „ Broeder! hier ben ik weder. Wat ik mijn hart gevergd heb, weet Hij, die in den hemel woont. Ik kan niet meer!" — Besffeloos zonk hij in de armen der Freule.

De jongere broeder was niet minder vastberaden. Binnen weinige weken stond hij reisvaardig. „ Broeder! gij droegt uwe smart tot naar Holland; ik wil beproeven, haar verder te dragen. Alleen, leid haar niet naar het altaar, eer ik u schrijve. Deze éénige voorwaarde durft de broederlijke liefde bedingen. Ben ik gelukkiger dan gij — in Gods naam, zoo moge zij de uwe zijn, en de Hemel zegene uwe liefde! Ben ik het niet, dan beschikke de Hemel verder tusschen ons! Vaarwel! Bewaar dit verzegeld pakje, en breek het niet open, eer ik van hier ben; — ik ga naar Batavia." En zoo sprong hij in den wagen.

Half zieltogende staarde de blijvende hem na. Hij had den broeder in edelmoedigheid overtroffen. Den achtergeblevenen bestormde de liefde, en te gelijk de smart over het verlies van den edelsten man. Het gedruisch van den rollenden wagen donderde hem door het hart. Men vreesde voor zijn leven. De Freule .... maar neen! daarvan zal het slot melden.

Men brak het pakket open. Het was eene geldige vermaking van alle zijne Duitsche bezittingen, welke de broeder zou tot zich nemen, als het den vlugteling in Batavia wèl ging. De moedige overwinnaar van zichzelven ging op een Hollandsch koopvaardijschip onder zeil, en kwam gelukkig te Batavia aan. Weinige weken daarna zond hij den broeder de volgende regels: „ Hier, waar ik God, den Almagtigen, dank; hier, op de nieuwe aarde, denk ik aan u en aan onze liefde met al de sombere vreugd eens martelaars! De nieuwe tooneelen en lotgevallen hebben mijne ziel verruimd. God heeft mij kracht geschonken, om der vriendschap het moeijelijkst offer te brengen. U zij ... hier viel een traan, maar de laatste; ik heb overwonnen ... u zij de Freule! — Broeder! ik mogt haar niet bezitten; dat heet: zij zou met mij niet gelukkig zijn geweest. Zoo haar ooit de gedachte inviel, dat zij het met mij wel geweest ware... Broeder! broeder! deze gedachte druk ik u op de ziel. Vergeet nooit, hoe duur gij haar

verwierft! Behandel den engel altijd, zoo als uwe jeugdige liefde het u thans ingeeft. Behandel haar als eene dierbare erfmaking eens broeders, dien uwe armen nooit weder omvatten zullen. Schrijf mij niet, wanneer gij uwe bruiloft viert. Mijne wonde bloedt nog altijd. Schrijf mij, hoe gelukkig gij zijt. Mijne daad is mij waarborg, dat God ook mij in vreemde wereld niet zal verlaten."

De verbindtenis werd voltrokken. Een jaar duurde de zaligste echt. Toen — stierf de vrouw. Eerst stervende bekende zij aan hare vertrouwelinge het noodlottig geheim haars harte — zij had den laatst vertrokkenen het meest bemind.

Beide broeders leven nog. De oudste op zijne goederen in Duitschland, voor de tweede maal gehuwd. De jongste bleef in Batavia, en werd een vermogend en aanzienlijk man. Hij deed eene gelofte van nooit te huwen, en heeft dezelve niet verbroken.

Uit het *Hoogduitsch* van F. V. SCHILLER.

HET GEMASKERDE BAL.

(Een Tooneel uit de Engelsche Groote Wereld.)

„Misschien dat ik dezen nacht op het gemaskerd Bal ga," zeide Lord POPPINGTON, bij het ontbijt, tot zijne wederhelft.

„Ik zou wel lust hebben om u derwaarts te verzellen," was het antwoord.

„Ach! dat is niet mogelijk. 't Is alleen uit beleefdheid voor den achttienjarigen Sir CHARLES GREENHORN, die nog nooit iets dergelijks gezien heeft, en in onze wereld nog geheel vreemdeling is, dat ik derwaarts wil gaan; want deze soort van vermaak is mij voor het overige zeer tegen de borst."

„Gij laat niettemin geene gelegenheid voorbijgaan om ze te genieten!" merkte Mylady eenigzins spijtig aan.

„Dit mag dan om deze of gene reden geweest zijn; maar ik verzeker u, dat ik ze zeer ongaarne bijwone. Bovendien zijn de gemaskerde Bals sedert eenigen tijd merkelijk gedaald. Het gezelschap is zoo gemeen geworden, dat zich eene vrouw van fatsoen niet meer op dezelve kan laten zien."

„In

„ In dat geval zou hetzelfde ook iederen fatsoenlijken man gelden," hervatte Lady FOPPINGTON vrij droogjes.

„ Daarover kan ik zelf het best oordeelen," hernam Mylord koel en trotsch.

„ Ik heb evenwel vast besloten, derwaarts te gaan," zeide Mylady.

„ Zoo --- Mevrouw! Gij wilt dus daardoor mijne achting verliezen, en u tegen mijn bevel aankanten?"

„ Uw bevel, Mylord?... Wreed en ondankbaar man!" Hier haalde zij haren zakdoek voor den dag, om een' traan af te wisschen, die in haar oog niet stond; zij hoopte echter door deze krijgslist te zullen zegevieren.

„ Lieve FANNY!" riep Lord FOPPINGTON uit, terwijl hij zijne vrouw met teederheid omhelsde; „ 't is alleen uit bezorgdheid voor uwen goeden naam en gezondheid, dat ik zoo spreke; beide zouden gevaar loopen, wanneer gij naar het Bal gingt; ik bid u dus, blijf te huis!"

„ Op die wijze kunt gij alles van mij verkrijgen, wat gij begeert."

„ Hm! hm!" hernam Mylord, eenigzins ongeloovig.

„ Aan een zachtzinnig verzoek zal ik altijd voldoen," herhaalde zij; „ maar ik zal mij ook altijd tegen mannelijke tirannij aankanten; want die is mij volstrekt onverdragelijk."

„ Zeer natuurlijk!" hernam Mylord, schertsend.

Hier kusten de echtgenooten elkander, en bragten voorts den ochtend op verschillende wijze, al naardat het ieder geluste, door. Zij hielden het middagmaal om zeven ure *te zamen;* iets, dat sedert een jaar niet gebeurd was. Zij waren beiden in de beste luim; betuigden, dat zij in lang zulk een' genoegelijken maaltijd niet genoten hadden, en verhaalden elkander, hoedanig zij den avond meenden door te brengen. Mylady had de Opera gekozen, en dacht tegen middernacht reeds weder terug te zijn. Haar man, daarentegen, zeide, beloofd te hebben in een gezelschap te komen, om vandaar den jongen Baronet af te halen, en alsdan met hem naar het gemaskerd Bal te gaan.

„ Hoe zult gij verkleed zijn?" vroeg Mylady FOPPINGTON, tamelijk onverschillig.

„ Ik denk enkel een' *domino* te nemen, mijne waardste!" zeide de Lord. „ Maar, waarom vraagt gij zulks?"

„ Dat weet ik zelve niet," antwoordde zij; „ het was

slechts om iets te vragen; want het is mij inderdaad zeer onverschillig."

Dit laatste was evenwel zoo niet. Er lag haar integendeel zeer veel aan gelegen, dit te weten, dewijl zij zich niet naar de Opera, maar naar het Bal wilde begeven, om aldaar haren echtgenoot gade te slaan. Deze begaf zich dan ook evenmin naar het gezelschap, als met Sir CHARLES, op het Bal; maar met eene Dame, die, even als hij, in Spaansch gewaad zou gekleed zijn.

Zoodra haar gemaal vertrokken was, begaf zich Mylady FOPPINGTON naar diens slaapvertrek; en het eerste, wat zij aldaar aantrof, was het gewaad van eenen voornamen Spanjaard. Mylady maakte daaraan heimelijk zeker teeken, dat slechts voor haar kennelijk was; en hierdoor was zij gerust, in weerwil zijner uiterste voorzigtigheid, hem nogtans te kunnen bespieden.

Hierop zag ook zij naar gezelschap uit, onder welks geleide zij aldaar het best zou kunnen verschijnen. LOUIZE, hare zuster, vergezelde haar als Spaansche Ridder, met eene *guitarre* in de hand; alsmede een neef, Overste bij de Infanterij, en verloofd aan LOUIZE, in een' eenvoudigen *domino*; terwijl Mylady FOPPINGTON, in het gewaad eener Non, den arm harer zuster hield. Zij waren naauwelijks in de zaal getreden, of zij zagen reeds den Lord met zijne *Dulcinea*, en hoorden ook nog een gedeelte van hun gesprek:

„ Gij meent dan," zeide dat schoone Spaansche meisje tegen hem, „ dat Mylady niet jaloersch kan worden?"

„ In het minste niet, lieve MARIA! En bovendien, een oud soldaat kent geene vrees."

„ Ik moet bekennen, dat gij, gehuwde mannen, al zeer slechte schepsels zijt! Gij zult evenwel vroeg dienen naar huis te gaan."

„ Niet vóór vijf ure. Maar gij, lieve vriendin! moet mij beloven, dat gij morgen ten drie ure in het park van den Prins Regent bij *Newroad* u zult bevinden. Ik zal u dan mijne nieuwe strroohut te *Datchet* laten zien; en gij moet u houden, alsof gij dezelve wilt koopen."

„ Gij kunt daarop rekenen."

„ Dat is zeer stichtelijk!" zeide Lady FOPPINGTON, met een' diepgehaalden zucht, tegen hare zuster.

LOUIZE, als Spaansche Ridder verkleed, sprak nu de schoo-

ſchoone MARIA aan, en ſtelde haar voor, om eenen *wals* met haren landsman te danſen.

„ Wat dunkt u?" vroeg deze aan Lord FOPPINGTON in het Spaansch; „ zal ik dit verzoek aannemen?"

„ Och ja, lieve!" antwoordde deze; „ maar ſlechts eenen enkelen dans."

De Non hervatte daarop: zij hoopte, dat, dewijl zij thans haren *Cavalier* moest misſen, deze zijne plaats bij haar vervullen mogt. Deze aardigheid beviel den Lord; hij liet zich dus niet lang noodigen, en nu ontſtond een zeer levendig geſprek tusſchen hen beiden, in hetwelk de Non evenveel geest als beminnelijkheid ten toon ſpreidde, zoodat Lord FOPPINGTON geheel verrukt was.

„ Bewijs mij de gunst, en neem het masker weg; want ik ben verzekerd, dat hierdoor de heerlijkſte gelaatstrekken verduisterd zijn. Immers, hoezeer gij ook uwe ſpraak tracht te veranderen, zoo is uwe ſtem toch aanlokkelijk; en ik houde mij overtuigd, haar te voren wel meer gehoord te hebben."

„ Dit zou dan buitenslands moeten geweest zijn, want ik ben eerst ſedert drie dagen in Engeland. Gij, echter, moet een aartsbedrieger zijn! want ik ben zeker, dat gij gehuwd zijt; gij waart hier met eene minnares, en naauwelijks hebt gij haar den rug toegekeerd, of gij maakt reeds weder eener andere vrouwe uw hof!"

„ Niets van dit alles is waar!" betuigde hij met veel vastheids. „ Ik zweer u, dat de Dame, die zoo even bij mij was, mijne zuster is, en dat ik nog vrij ben. Ik moet u echter nader leeren kennen," voegde hij er bij, terwijl hij hare hand kuste; „ ik ben overtuigd, dat eene vrouw als gij den loszinnigſten man voor altijd aan zich zou kunnen boeijen."

„ Wilt gij dan morgen tegen den middag u in *Hydepark* laten vinden?"

„ Hartelijk gaarne, mijne ſchoone onbekende!"

„ Geef mij dan eenig onderpand, aan 't welk gij mij herkennen kunt, wanneer ik het u toone."

„ Neem dezen ring."

„ Maar zult gij uwe belofte ook houden?"

„ Voorzeker, op mijne eer!"

Daar nu de *wals* eindigde, nam Lady FOPPINGTON weder

der den arm van haren gewaanden Ridder, en MARIA vervoegde zich bij den Lord.

„ Wat hebt gij lang gewalst!" zeide deze tegen MARIA. „ Weet gij wel, dat ik daarbij geheel niet gerust was? Uw danſer boezemde mij nijd in. Gij walstet waarlijk *con amore*, en ik ware bijna jaloersch geworden."

„ En ik," antwoordde zij, „ ben dit reeds in een' hoogen graad. Ik heb u gedurende al dien tijd niet uit het oog verloren, en gezien, hoe teeder gij de hand dier Non hebt gekust. Voorzeker hebt gij met haar een *rendezvous* bepaald."

„ Neen, bij Jupiter! Gij weet immers, hoezeer ik u beminne; en, is eenmaal mijn hart geboeid, zoo is daarin geene verandering meer mogelijk. Voor 't overige heb ik de Non toch onder haar masker herkend: zij heeft een alledaagsch gezigt; niets, dat zich onderſcheidt, of het moest haar ſtompe neus zijn." — Ook dit geſprek werd Mylady getrouwelijk overgebragt.

Het was nu niet ver van vier ure. Mylady FOPPINGTON oordeelde het dus tijd om te vertrekken. Zij nam aan het rijtuig afſcheid van haren neef, en verliet de zaal met hare zuster. Toen zij te huis gekomen was, ontkleedde zij zich, en bepaalde met LOUIZE de rol, welke zij wilde ſpelen. Haar getrouwe gemaal vond haar bij zijne tehuiskomst alleen, in nachtgewaad, in hare kamer, op de harp ſpelende.

„ Een gelegen tijd, om nog op te zitten! Vanwaar dit, mijne FANNY?" riep hij uit, toen hij haar dus aanſchouwde.

„ Ik werd dezen nacht door verſchrikkelijke droomen gefolterd," antwoordde zij; „ daarom ben ik opgeſtaan, en heb de harp genomen, of ik door de muzijk mijn gemoed een weinig tot bedaren kon brengen. Ik droomde, namelijk, dat gij mij trouweloos waart geworden, en dat wij van elkander moesten ſcheiden; en dit verſcheurde mij het hart."

„ Om de ganſche wereld niet, uitmuntende FANNY! Immers, waar zou ik uw evenbeeld vinden, voortreffelijke vrouw?"

„ Wel, overal; misſchien zelfs wel op het Bal: ik heb immers, gelijk gij weet, maar een alledaagsch gezigt; niets, dat zich onderſcheidt, behalve misſchien een' ſtompen neus!"

„ Gij, FANNY?"... Waarlijk, gij hebt den ſchoonſten Griekſchen neus, dien ik ooit gezien heb."

„ Mylord! uw geheugen bedriegt u. Ik weet wel, dat gij mij eertijds wegens dezen kleinen opgewipten neus hebt gepre-

pre-

prezen. Doch ik had destijds geen geloof moeten hechten aan uwe woorden; want de mannen bedriegen ons slechts!"

„ Ik voorzeker niet; FANNY! daartoe ben ik niet in staat. — Doch het is reeds laat: willen wij ons niet ter ruste begeven?"

„ Nog een oogenblik, Mylord! Verhaal mij toch iets van het Bal! Wie hebt gij daar al zoo aangetroffen?"

„ Niemand van onze kennissen, mijne waarde!"

„ Waarlijk niet?"

„ Inderdaad. Zulk eene nietsbeduidende bijeenkomst heb ik nog nooit bijgewoond; het was om van te geeuwen. Ik heb er zelfs geene enkele schoone vrouw ontmoet."

„ Waarlijk? Dus ook geene persoon, aan wie gij iets vleijends kondet zeggen?"

„ Geheel niet. Ik heb den ganschen nacht den arm van den Baronet niet verlaten."

„ Gij hebt dus niet eene eenige afspraak kunnen maken?"

„ Volstrekt niet.... Maar, wat wilt gij daarmede zeggen?"

„ Eilieve, FREDERIK! zeg mij de waarheid, en ik zal u alles vergeven."

„ Inderdaad, ik weet u niets te zeggen."

„ Maar, Mylord! waar is uw ring?"

„ Mijn ring?"... vroeg hij, eenigzins verlegen. „ Dien moet ik dan verloren hebben... of misschien is die mij wel ontstolen... Ik zal toch eens zien, of ik mijnen zakdoek en mijne doos nog wel heb."

Toen hij de doos wilde uithalen, viel zij op den grond; en, bij het oprapen derzelve, zag hij eenen man, die onder de tafel verscholen was.

„ Nietswaardige!" riep hij uit: „ Nu weet ik, waarom gij u zoo gemakkelijk van het Bal liet terughouden; vanwaar het komt, dat gij op dit uur nog niet te bed zijt; en waarom gij voorgaaft, naar de Opera te willen gaan, waar gij zeker niet geweest zijt!"

„ Dit alles is waar, Mylord! Maar zeg mij dan nu ook, waarom gij het kleed van een' Spaanschen *Grande*, in stede van een' *domino*, hebt verkozen; waarom gij eene vrouw in Spaansch gewaad uwer echtgenoote hebt voorgetrokken; en waarom gij, zoodra gij dit voorwerp uwer eerste grilligheid verlaten hadt, terstond eene Non hebt trachten te verleiden!"

„ Uitmuntend, Mevrouw! uitmuntend! Hoezeer ik bemerk, dat gij mij op het Bal hebt laten bespieden, ik zal

mij

mij daarom niet laten bewegen, om bij uw misdadig gedrag stil te zwijgen; op morgen.... Doch gij, Mijnheer! wie gij zijn moogt," zich tot den Ridder wendende, die onder de tafel op zijne hurken zat, „ zult gij eindelijk uit uwen kwalijk gekozen schuilhoek te voorschijn komen? Ik verwacht u binnen drie uren achter de muren van *Paddington*. Tot zoo lang verwijder u oogenblikkelijk vanhier, of ik werp u uit het venster!"

„ Hier ben ik, Mylord!" zeide LOUIZE, terwijl zij opstond en den hoed afnam: „ Herken mij thans, wie ik ben!"

„ Dat is inderdaad een vervl..... streek, eene zamenzwering tegen mij! — Ik wil bekennen, dat ik schuldig ben — maar geenszins zoo veel als gij u verbeeldt. Dus, FANNY! beken, dat gijzelve op het Bal zijt geweest; maar in welk gewaad?"

„ Niet in dat eener Spaansche Vrouw! Kunt gij echter zeggen, dat gij geen *rendezvous* hebt bepaald en aangenomen?"

„ Ik zweer bij —"

„ Vaar niet voort, Mylord!" zeide FANNY, terwijl zij hem de hand op den mond leide: „ Hebt gij er geen aangenomen te *Newroad?*"

„ Voorzeker niet!"

„ Om alsdan naar *Datchet* te gaan?"

„ Ik verzeker u van neen!"

„ En zoudt gij die Non niet in *Hydepark* ontmoeten?"

„ Neen, neen, volstrekt niet!"

„ Bravo, Mylord! bravo!" riep Mylady POPPINGTON, terwijl zij hem in hetzelfde oogenblik den ring voorhield: „ Herken thans ook uwe Non!"

„ Dood en verderf! Dat is te veel!" riep hij, met eene gesmoorde stem.

„ Een oud soldaat kent immers geene vrees!"

„ FANNY!" smeekte nu de getroffen Lord, „ misbruik thans uwe overwinning niet. Ik ben, wel is waar, geheel ontmaskerd en verpletterd; maar nog oneindig meer in mijne eigene oogen, dan in de uwe."

„ De oogen van MARIA zullen u deswege wel weder vertroosten!"

Nu trad LOUIZE tusschenbeiden, en beijverde zich, eene verzoening tusschen de beide echtgenooten daar te stellen. Beloften voor het toekomende verwierven dan ook vergiffenis

voor

voor het verledene. Lord FOPPINGTON brak zijne betrekkingen met MARIA af, en, in' stede van naar *Datchet* te gaan, vertrok hij met zijne vrouw naar *Bath*, waar hij eene maand doorbragt, zoo zoet en genoegelijk, als de eerste van zijn huwelijk geweest was.

Men zegt, dat de twist der minnenden eene nieuwe bron der liefde is; zoo scheen dan ook hier verzoening den weg te banen tot haren tempel. Deze weg is echter zeer gevaarlijk; men moet hem niet ligtvaardig inslaan. Niet alle trouwelooze mannen toch hebben vrouwen, gelijk Mylady FOPPINGTON was; en er kan ligtelijk eene geheel andere soort van wraakzucht, min edelmoedig, geboren worden, dan wij hier zagen. De ring, de *rendezvous*, en de jaloezij, door den gewaanden Ridder te weeg gebragt, gaven den Lord eene zoo geduchte les, dat die niet zonder uitwerking bleef. Tot een aandenken harer overwinning behield Mylady FOPPINGTON den ring; maar haar man hield, wat veel meer nog waard was, zijne beloften.

ANEKDOTEN VAN LEIDENFROST EN JUNG-STILLING.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Vergeef het mij, dat ik UEd. de beloofde Anekdoten van J. G. LEIDENFROST zoo lang onthouden heb. Dikwijls bekroop mij de lust, om UEd., in plaats van dezelve, eene *levensschets* van dien beroemden man, ter plaatsing in uw geacht Tijdschrift, mede te deelen; doch veelvuldige bezigheden en afwisselende ongesteldheden vertraagden tot hiertoe de volvoering. Onzeker, of ik die levensschets nog zal kunnen leveren, zend ik UEd. intusschen een dubbel tweetal Anekdoten van LEIDENFROST en van JUNG-STILLING, der openbaarmakinge welligt niet onwaardig; verblijvende, voorts, met achting,

UEd. bestendige Lezer

Laren, bij *Zutphen*,
11 Febr. 1822.

J. G. C. KALCKHOFF, *Pred.*

Anek-

Anekdoten van wijlen J. G. LEIDENFROST, *Med. Dr. en Prof. te Duisburg aan den Rijn.*

I. Op zijne terugreize van *Dusseldorp*, in eene herberg afstappende, geraakte LEIDENFROST in gezelschap van een' onbekenden Heer, die zich weldra als een *kwakzalver* deed kennen. Deze verhief zijne weergalooze kunst hemelhoog, zelfs ten koste van de geleerdste mannen, en in 't bijzonder van Prof. LEIDENFROST, wien hij voor *den grootsten kwakzalver* enz. schold, zonder te weten, dat hij dien beroemden man zelven thans voor zich had. LEIDENFROST, zich daaraan niets storende, blijft even vriendelijk, en wordt door den kwakzalver, met de meeste beleefdheid, tot aan het rijtuig begeleid. — Kort na 's mans vertrek wordt de snorker, door den kastelein nader ingelicht, doodelijk ontsteld. Beducht voor de schromelijkste gevolgen van zijn vergrijp, loopt en schreeuwt hij den *Duisburger* Professor achterna, opent het portier van het rijtuig, en smeekt, in de ootmoedigste houding, om vergiffenis; doch krijgt dit treffend antwoord: „Ga in vrede! Ik nam het u niet kwalijk; want het is van uwe broodwinning onafscheidbaar."

II. LEIDENFROST, eens in den laten avondstond bij eenen kranke geroepen, ging derwaarts met eene handlantaarn, wanneer ettelijke moedwillige studenten hem eensklaps geweldig toeschreeuwden: „*licht uit!*" met bedreiging zelfs van mishandeling. Op het oogenblik, dat men zulks wilde volbrengen, hernam de Professor (die toen juist *Rector Magnificus* was) met de edelste zachtmoedigheid: „Och, mijne „Heeren! ik bid u, laat mij toch ongemoeid naar eenen „kranke gaan, die mij ontboden heeft, doch welken ik „zonder handlantaarn niet kan vinden." — Men kan ligtelijk denken, hoe de verbaasde studenten uiteenstoven.

Anekdoten van JUNG-STILLING.

I. Een student te *Marburg* liet zich een' *langen* rok aanmeten, en wees den kleermaker aan, waar hij het benoodigde laken en verder toebehooren kon bekomen. Deze brengt, een tijdlang daarna, een' *korten* rok; doch de student weigert dien aan te nemen, en wordt daarover bij den Akademischen Senaat aangeklaagd. De kleermaker houdt staande, dat het ontvangen laken ontoereikend was voor een' *langen* rok.

rok. JUNG-STILLING, die toen juist *Rector Magnificus* was, vat nu het woord op, in dezer voege: „ Ik ben ook „ kleermaker geweest, en zal nu zoo veel laken, als gij zelf „ zegt ontvangen te hebben, *op kosten van ongelijk*, laten „ halen, en hier, in uwe en der Heeren Professoren tegen- „ woordigheid, beproeven, een' langen rok voor den aange- „ klaagden student daaruit te snijden. De uitkomst zal het „ verschil beslissen." Dit gezegde was genoeg, om den schelmschen snijder, die het op de proef niet durfde laten aankomen, te beschamen, en tot het intrekken zijner onregtvaardige klagt te bewegen.

II. Een dag of twee na de huwelijksverbindtenis met zijne derde voortreffelijke vrouw (die 10 dagen vóór hem gestorven is) bevond JUNG-STILLING zich, met dezelve en met zijnen ouden vader, op eene contra-bruiloft. Allen waren in staatsie gekleed, uitgezonderd de eerwaardige grijsaard, die zijn gewoon landelijk pakje aan had. Men besloot tot eene wandeling. Toen eene sterke regenbui het prachtig gekleed gezelschap overviel, snelden eenige bedienden met parapluis aan. JUNG gaf de eerste aan zijnen vader, en wilde de andere voor zichzelven en zijne jonge echtgenoote gebruiken. Doch de oude man weigerde stellig, dat *vreemde ding* aan te nemen. „ Wel nu, dan voegt zulks den kinderen even weinig!" Met deze woorden gaf de in het nieuw gekleede Professor de beide parapluis terug, en liet zich met zijne jonge vrouw gerusteliik doornat regenen.

Tot bladvulling voeg ik hier nog bij:

EEN NAÏF ANTWOORD VAN EENEN BOER.

Vóór eenigen tijd bezocht mij een lid mijner gemeente. Het gesprek viel op eenen naburigen Predikant, die er korteling gekomen was en grooten toeloop had. „ Nieuwe bezemen (zeide ik) vegen goed." — Oogenblikkelijk hernam de boer: „ *Oude* nog beter, mits ze niet te sterk zijn afgestompt; zij halen de vuiligheid beter uit de *hoeken*."

DE KOOLDRAGER
EN
DE DIEVEN,
Eene Vertelling.

Hoort, vrienden! ik wil u een sprookje vertellen,
Hoe 't spokend gewisse de boozen kan kwellen,
En hoe dan vaak opdaagt in hellichten dag,
Wat diep in den afgrond der duisternis lag.

Eens werd eenen koning zijn goudschat ontnomen.
Toen liet hij zijn zieners en waarzeggers komen:
„ Drieduizend zechinen zij 't loon en de prijs
„ Voor die, in drie dagen, mij 't roofgebroed wijz'!"

Daar gingen de wijzen al mijmerend henen,
En vraagden 't orakel met jamren en stenen;
Maar geen van hen alle openbaarde 't een woord,
Toen schold hen de koning, en jaagde hen voort.

Mats Velten, een schamele kooldrager, hoorde,
Aan 't sprokkelvuur kleumend, dat armelijk gloorde,
Die maar, en hij wierp er zijn muts voor zich heen:
„ Drieduizend zechinen! och, had ik maar één!"

Hij peinsde en sprong op, en hij stoof uit zijn woning;
„ 't Mag gaan zoo het gaan mag, ik ga tot den koning!
„ De koning is, zegt men, grootmoedig van aard;
„ Ligt dat mijn berouw dan zijn gramschap bedaart.

„ En, hunker ik vruchtloos naar zijne zechinen,
„ Wel, dat dan zijn schenker en proever mij dienen!
„ En bluscht, na drie dagen, zijn beul mij het licht,
„ Nog beter, dan dat ik al hongerend zwicht."

Hij nadert de hofpoort, reeds vroeg in den morgen:
„ Heer! wilt gij mijn maag, voor drie dagen, verzorgen,
„ (Maar 'k bid u, wat rijklijk; mijn nikker eet meê)
„ 'k Ontdek u de schelmen; zij siddren alreê." —

„ Drie

„ Drie dagen lang zult gij hier huizen en fmullen,
„ Maar, knaap, draag wel zorg mij de kap niet te vullen!
„ Ontdekt gij de fchelmen, zoo wacht u het loon;
„ Beliegt gij uw' koning, de ftrop voor den hoon!"

Dat hoorde Matz Velten met innerlijk beven,
Maar wilde dien dag voor zijn maag enkel leven;
En toen nu de maan aan den hemel kwam ftaan,
Daar bragt hem de fchenker den avonddrank aan.

„ Ach!" lispelt Matz Velten, „dat is dan reeds de eene!"
De gaauwdief, vol angst, dat hij hem daar meê meene,
Sluipt, bleek en beftorven, zijn makkers op zij:
„ Ach, broeders! de drager — gewis meent hij mij!"

Met fchrik ziet de tweede dag Velten ontwaken;
Hem wilden pastei noch tokaijer meer fmaken;
En toen nu de maan aan den hemel kwam ftaan,
Daar bragt hem de proever den avonddrank aan.

„ Ach!" zuchtte Matz Velten, „ ziedaar dan de tweede!"
De fpitsboef dacht heimlijk, hij kende hem mede;
En fidderend neemt hij zijn makkers ter zij:
„ Ach, broeders! de drager — thans kent hij ook mij!"

De derde dag komt nu ter kimmen uit blinken;
Vergaan was de lust hem tot fmullen en drinken;
En toen nu de maan aan den hemel kwam ftaan,
Daar bragt hem de hofnar den avonddrank aan.

„ Ach!" roept hij thans luidkeels, „de derde en de laste!"
De guit geeft, ontzet, zich der wanhoop ten beste;
En wankelend komt hij zijn makkers op zij:
„ Ach, broeders! de drager — hij kent ons, ook mij!"

Matz Velten bedacht nu, hoeveel hij dorst wagen!
Hen meende hij niet, maar hij meende de dagen;
Zij waren ten einde; zijn angst klom al meer;
Reeds zag hij den ftrop, en zijn hals deed hem zeer.

Hij wringt zich de handen, al zuchtend en steenend....
Daar stormen ze binnen, al jamrend en weenend:
„ Och, lieve heer Velten! gij weet het toch, ja;
„ Wij, wij zijn de dieven — verwerf ons genâ!"

De kooldrager schrikt, maar herstelt zich al spoedig,
En, trillend van vreugd, zegt hij barsch en heel moedig:
„ Gij, schurken! brengt, wilt ge niet hangen, terstond
„ Den schat, tot een' penning, waar hij zich bevond."

Toen is hij, met hen, voor den vorst weêr gekomen:
„ Heer! 't goud is te regt, door dit ruigt u ontnomen;
„ Ik heb hen ontdekt; zij bekénden weldra:
„ Hier zijn wij, en smeeken ootmoedig genâ!"

De koning verbaasde: „ Gij, knaap! (niet gelogen)
„ Schonk hemel of hel u dit wondervermogen?" —
„ Mijn koning! ik dank het den hemel alleen."
Toen biechtte hij 't feit, en zijn rouw hem meteen.

Den koning behaagde de grap, en hij lachte:
„ Drieduizend zechinen zijn de uwe; en ik achte,
„ Wat hier het geweten voor u heeft verrigt,
„ Als had u eene inspraak van boven verlicht.

„ En gij, wie het goud tot dees misdaad verleidde,
„ Ik spaar u voor ditmaal de straf, die u beidde;
„ Maar geeft gij den gelddnivel ooit weêr gehoor,
„ Gij boet met uw' hals mij, ik zweer het, er voor!"

Mijn vrienden! ik heb u een sprookje doen hooren;
Maar ga ons de waarheid, die 't leert, niet verloren:
Hoe 't bange gewisse zichzelven ontdekt.
Ach! houden wij 't kloppertje altijd onbevlekt!

1821.

Naar het *Hoogduitsch*. J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER DE

GODDELIJKE OPVOEDING

DES

MENSCHELIJKEN GESLACHTS.

Door

C. PRUYS VAN DER HOEVEN. (*)

Het tooneel der aarde is een tooneel van gedurige afwisseling. Wereldrijken rijzen op, en wereldrijken verzinken; het eene geslacht komt, en het ander geslacht gaat; overal bouwvallen, overal grafteekenen; alles predikt ons vergankelijkheid, en wijzelve, die heden niet weten, wat ons morgen wedervaren zal, zijn geboren om te sterven. Maar, ver boven de aarde en hare wisseling verheven, leeft een Eeuwige Geest, die, terwijl Hij de wereldrijken beheerscht en de geslachten tot stof doet wederkeeren, als Vader het lot aller menschen regelt, en hunne asche bewaakt, als zij rusten in het graf. Voorwaar, M. H., gewigtiger waarheid kon de Hemel aan de aarde niet verkondigen; maar nog gewigtiger wordt ons die Goddelijke waarheid, daar zij ons dien Hemelschen Vader tevens als den wijzen en goeden Opvoeder der menschen doet kennen. De gewijde geschiedenis des Bijbels stelt ons dat grootsch tafereel eener Goddelijke opvoeding van ons geslacht voor oogen; en, terwijl de wijsheid der wereld ons den mensch afschetst als een vondeling,

(*) Voorgedragen in de *Rotterdamsche* Afdeeling der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, 6 Maart 1822.

ling, aan lot en toeval prijs gegeven, vertoont hem de Bijbel, reeds van zijnen oorsprong af, als een kind der Voorzienigheid.

Het was mijn oogmerk, u, in dit uur, eene korte schets te geven van die Goddelijke opvoeding des menschdoms, zoo als wij haar door den Bijbel kennen. De vergadering, tot welke ik het woord voere, en de algemeene belangrijkheid des onderwerps, billijkt, zoo ik vertrouwe, mijne keuze, en belooft mij uwe belangstellende aandacht.

De drie voorname tijdvakken van de geschiedenis des Bijbels volgende, wilde ik u voorëerst de Goddelijke opvoeding voorstellen onder de Belofte, of van Adam tot Mozes; vervolgens het onderwijs der Wet, of van Mozes tot Christus; en eindelijk dat onder het Evangelie, of van Jezus Christus, voor alle tijden en volken. Het eerste tijdvak behelst de kindschheid des menschdoms, het tweede deszelfs jeugd, het laatste deszelfs volwassen leeftijd.

I. De aarde, te voren woest en ledig, was, op het woord der scheppende Almagt, in een verblijf van leven en levensgenot hervormd; de oceaan, die haren bodem bedekte, was binnen zijne oevers getreden; bloem en kruid was ontsproten, en de jeugdige aardbewoners begroetten vrolijk hunne woonplaats. De Godheid beraadslaagde, en vormde den mensch naar haar beeld. Heilig, goed en onsterfelijk schiep zij hem. Onschuldig en gelukkig leefde hij in den bekoorlijken hof van Eden, en, zoo lang hij vol kinderlijk vertrouwen zich geheel overgaf aan het gezag en de leiding zijns Hemelschen Weldoeners, bleef hij onschuldig en gelukkig. Maar een vaderlijk gebod moest de proeve zijner kinderlijke gehoorzaamheid wezen; want geen duurzaam geluk zonder deugd, geene ware deugd zonder beproeving. De Vader stelde zijn kind op de proeve; en het kind werd ongehoorzaam, en verloor onschuld, geluk en onsterfelijkheid. Ziet daar, volgens de oudste oorkonde, den oorsprong van het zedelijk kwaad op de wereld. Nu verwijderde

zich

zich de mensch meer en meer van zijnen Schepper; een gansch geslacht van zondaars en Godvergeters ging verloren, en het gezin van den vromen Noach alleen werd behouden, om het stamhuis van een nieuw menschengeslacht te worden. Het verspreidde zich over de aarde, en boog zich voor valsche Goden; en de zuivere kennis en dienst van den eenigen waren God zoude geheel verloren zijn gegaan, en de band tusschen God en menschen vernietigd geworden, zoo niet God zelf zich een gezin van opregte vereerders hadde afgezonderd, om zijne kennis en zijnen dienst te bewaren, en een dam te zijn tegen afgoderij en het zedelijk kwaad, dat op aarde heerschte.

Abraham was door God bestemd, om de vader dier geloovigen te zijn. Hij ontvangt bevel, om land en magen te verlaten, en naar een vreemd land henen te trekken; en hij gaat. Eene talrijke nakomelingschap, als het zand aan den oever der zee en het gesternte des hemels, wordt hem toegezegd: alles schijnt die belofte te logenstraffen; maar Abraham gelooft. Eindelijk wordt die zoon der belofte geboren. Hij groeit op; God eischt hem ten offer, en Abraham is bereid. Ziet! dat is de man, door God bestemd om de vader der geloovigen te worden, uit wien een zegen zou voortkomen voor alle volken der aarde.

Abraham sterft. Maar de God van Abraham is ook de God van Izaäk en de God van Jakob. Het aartsvaderlijk gezin groeit aan. Reeds waant Jakob, in zijn' geliefden Jozef den vromen Abraham herboren te zien, en den magtigen Herdervorst van een' talrijken stam te begroeten; maar broederhaat ontrooft aan Jakob dien zoeten droom van vaderlijke verwachting. Jozef vertrekt als slaaf naar Egypte. De God van Abraham, Izaäk en Jakob zal zich voor het eerst kenbaar maken aan de dienaars der Afgoden. Jozef was het middel, dat God daartoe had uitverkoren; en, terwijl zijne broeders den gehaten droomer voor zijnen droom dachten gelogenstraft te zien, werkten zij zelve mede tot deszelfs vervulling. Zoo laat

de Voorzienigheid het ſpel der hartstogten den vrijen loop, terwijl zij alles dienstbaar maakt aan haren raad.

De God van Abrahams geſlacht is ook de Heer der Natuur. Een aanſtaande hongersnood, na jaren van grooten overvloed, wordt Egyptes Koning in een droomgezigt voorſpeld. Jozef verklaart hem dat droomgezigt; en de man, met zulke Goddelijke wijsheid beſtraald, wordt door Pharao tot Egyptes eerſten ſtaatsdienaar verheven. De hongersnood drijft ook Jakobs zonen naar Egyptes korenſchuren; Jozef maakt zich aan zijne broeders bekend, en Jakob trekt met zijn gezin naar Egypte.

Het aartsvaderlijk huisgezin, in ſtille afzondering door zijnen God opgevoed, en aangegroeid tot een' talrijken Herdersſtam, verliet Kanaäns eenzame weiden voor het magtigſte rijk der toenmalige wereld, de kweekſchool van wijsheid en wetenſchap; en de kweekelingen der Godheid waren op éénś verplaatst op het ſchitterend wereldtooneel. Nog zweefde hun de belofte, aan Abraham gedaan, voor den geest, en in de groote vermenigvuldiging zijner nakomelingſchap ſchenen die beloften hare vervulling te naderen. Door eene dier omwentelingen, zoo gewoon in Oosterſche rijken, komt eene vreemde Dynastie op den troon van Egypte; een Koning, die Jozef niet gekend had. De buitengewone aanwas van het vreemde Herdersvolk wekte de achterdocht der Egyptenaars. Zulk een volk, dat vreemde Goden eerde, hoe gevaarlijk kon het niet worden, indien het zijne krachten tegen Egypteland zelve beproeven wilde! Straks was het bevel des wreeden dwingelands uitgevaardigd, om elken jongen knaap der Hebreërs van kant te maken. Nu ſcheen het met Gods beloften uit te zijn. Doch, toen alle vrome Abrahamiten aan het behoud huns volks wanhoopten, was een nieuw, ſchitterend tijdperk der Goddelijke opvoeding aangebroken.

De ſtille aartsvaderlijke tent was het verblijf geweest van aartsvaderlijke deugd en Godsdienst; het verblijf van gastvrijheid, herderlijke eenvoud, en kinderlijk geloof en vertrouwen op den God der vaderen. Gelukkig in het be-

bezit zijner runderen en fchapen, reisde de Herdersftam van ftreek tot ftreek. Zij kenden geen ander gezag dan het gezag des vaders, geene andere wet dan gehoorzaamheid aan den vaderlijken wil, en bragten die kinderlijke gehoorzaamheid en dat kinderlijk ontzag over op hunnen hemelfchen Herdersvorst. Hun vee en hunne weiden waren de grenzen hunner begeerten, hunne tenten de verblijven van hun geluk, het herderlijk gezin hun vaderland; en als zij, in den ftillen nacht, den helderen Oosterfchen hemel met ftarren bezaaid zagen, dan herdachten zij de heerlijke beloften van den God hunner vaderen.

Maar, naarmate de kinderlijke krachten zich meer ontwikkelden, werd het herderlijk huisgezin te klein eene oefenfchool voor de menfchelijke opvoeding. Het kind was knaap geworden. De dartele knaap moest zich aan pligt en wet leeren gewennen. Het vrije, zwervende herdersleven, met zijne zorgelooze onafhankelijkheid en vreedzaam ftil geluk, moest door een maatfchappelijk leven onder heilzame tucht vervangen worden. De tijd der kindschheid, met zijne genietingen en fpelen, was verftreken. De knaap moet zich aan ontbering en werkzaamheid, aan deugd en pligtsbetrachting gewennen. Hij verlaat het ouderlijk gezin, om tot burger der maatfchappij te worden opgevoed. Zoo volgde de wijze Opvoeder des menschdoms den langzamen gang der befchaving, om hetzelve van trap tot trap zijner volkomenheid nader te brengen; terwijl de kleine kring der huisgezins de eerfte oefenfchool was van Godsdienst en deugd, en de voorbereiding voor het groote gezin van den ftaat.

II. Er zijn menfchen, zeldzaam, maar ook meer dan duizende te fchatten, wier ziel, te groot voor den beperkten kring van eigenbelang en baatzucht, waarbinnen zich gewone menfchen bewegen, in ftaat is, een uitgebreid plan, tot heil van tijdgenoot of nakomeling, van vaderland of menschheid, te vormen, hetzelve met geestkracht voort te zetten, met onbezweken ijver en ftandvastigheid te voleindigen; groote mannen, tot zelfbeheerfching geboren, die zich, om hun weldadig oogmerk

te bereiken, elk levensgenot ontzeggen, teleurstelling, zorg en onspoed getroosten, alle krachten veil hebben voor, en hun gansche leven toewijden aan het heil van anderen. Zoodanige waren zij, die, in het gedenkboek van menschelijke grootheid, als weldoeners en hervormers van hun geslacht staan opgeteekend; zulk een man was Mozes.

Toen de wreedste dwingelandij het bevel tot den moord van elken jonggeboren knaap der Hebreërs gegeven had, was de kleine Mozes door Gods bestel gered geworden, en aan het Egyptisch hof als Koningszoon opgevoed; en daar leefde hij thans in eer en aanzien. Maar noch de weelde van een Oostersch hof, noch de verzoekingen der staatkunde, noch de begeerte naar eer en grootheid konden zijne ziel bekoren en verlokken om eigen volk en den God zijner vaderen te vergeten. De Hebreërs zuchten onder het ijzeren juk der wreedste dwingelandij, en de geëerbiedigde zoon der Egyptische Princes versmaadt koninklijke eer en genot, om de broeder der onderdrukte en verachte Hebreërs te wezen. Met eene ziel, blakende voor regt en billijkheid, brandt hij van verlangen, om zijne ongelukkige broeders van het slavenjuk te verlossen. Hij verslaat den Egyptischen onderdrukker van een zijner landgenooten, en ontvlugt, als balling, de wraak der geweldenaars in Arabiës woestenij. Daar zwerft de toekomstige wetgever van Israël veertig jaren als herder rond. Vrij leeft hij onder de vrije herdersstammen, te midden der rotsen; vrijheidszucht woont in zijn binnenste, en, tot den zwaarsten post geroepen, staat hij vast als eene rots. Zoodanig was de man, door God tot wetgever van Israël en beteugelaar van den jeugdigen moedwil en de jeugdige ligtzinnigheid van den knapenleeftijd des menschdoms uitverkoren.

Intusschen worden de Israëliten al dieper en dieper vernederd, en kwijnen weg onder de hardste en wreedste slavernij. Reeds hadden zij zich aan de vreemde zeden en Goden verslaafd, en de gewoonte had den oorspronke-

kelijken volksgeest verdoofd; maar hij moest niet altijd slapen, die volksgeest, en, wat geene dankbare erkentenis van vroegere weldaden vermogt, dat zou het levendig gevoel van tegenwoordigen rampspoed bewerken. De ijzeren schepter des dwingelands wekte dien sluimerenden volksgeest. Dat juk viel te zwaar, om te dragen. . . Het gestarnte aan Egyptes helderen hemel, dat hen zag zwoegen en krommen onder rusteloozen arbeid voor Egyptes Heer, herinnerde hun de belofte van vroegere dagen, en den God van Abraham, Izaäk en Jakob. Wel was Abrahams nakomelingschap uitermate vermenigvuldigd, in spijt van geweld en onderdrukking; maar nog waren zij in het beloofde Kanaän niet wedergekeerd. Zij riepen tot dien God der belofte om hulpe, en op zijn bevel trad Mozes, na eene veertigjarige afzondering, op het tooneel der wereld terug, om de verlosser zijner natie te zijn.

Mozes verschijnt voor den Egyptischen dwingeland, op last van den God der Hebreërs, met het aanzoek om zijn volk te laten trekken. Maar, harder slavernij en nieuwe wreedheden, aan de onderdrukten gepleegd, zijn het antwoord. Negen verschrikkelijke landplagen zijn niet in staat, het hart van den Despoot te vermurwen. Bij de tiende, de verschrikkelijkste van allen, door Mozes op Goddelijk bevel aangekondigd, sterven in éénen nacht alle de eerstgeborenen in Egypteland, terwijl de Hebreërs in vreedzame stilte het offermaal der verlossing vieren. Daar trekt het uit Egypte, het land der vreemdelingschap, dat volk van Gods belofte! Een herdersstam was er ingetrokken, en een talrijk volk van twee millioenen verlaat het. Als een verachtelijke hoop slaven hadden zij gewoond te midden van het beroemdste en geduchtste der Oostersche volken, en als eene onafhankelijke natie, beladen met de rijke schatting en cijns hunner overheerschers, trekken zij naar het beloofde vaderland; en, terwijl gansch Egypteland in rouwe gedompeld is, vieren de Hebreërs den dageraad hunner vrijheid. Nog miskent de verblinde Despoot van Egypte den God

der verlosten. Tusschen de zee en rotsen ingesloten, schijnen zij van hunnen God verlaten, en voor hem het uur der wrake geslagen. Met een talrijk heer van ruiters en strijdwagens jaagt hij hen na. De woeste zee opent een' weg voor Gods volk; het trekt er door, en bereikt den tegenovergestelden oever. De vervolgers trekken achter hen; de woeste zee keert met verdubbelde woede terug, en paarden, ruiters, strijdwagens, Despoot, 't is alles verdwenen.

Belangrijk onderwijs voor het zinnelijk kindervolk van Israël! In slavernij verzonken, hadden zij in Egypteland vreemde Goden leeren kennen. De Goden van een land zoo bevolkt, van een volk zoo wijs en rijk en magtig, dat moesten wel groote, magtige Goden zijn! Wat was hun God, de God van een veracht herdersvolk van onderdrukte slaven, bij zulke Goden vergeleken? Zoo dachten zij, en vergaten hunnen God; maar hun God vergat hen niet. Eindelijk, tot het uiterste gebragt, roepen zij Hem aan, en Hij hoort hen: want Jehova heet Hij; Hij is de Onveranderlijke, de Eeuwige, dezelfde, die Hij was en wezen zal.

De willekeurige beheerscher hunner magtige Heeren wederstaat Jehova's bevel. Wat zou de God van een slavenvolk, wiens naam hij nimmer gehoord had, tegen hem en zijne Goden vermogen? En ziet! hemel en aarde en zee, pest en duisternis en dood, 't staat alles ten dienst van Jehova. De magtelooze hartstogt van den dwingeland kampt vergeefs met den wil van den Heer der Natuur, en de God van slaven triumfeert over de Goden van het magtigste rijk van het Oosten. Zoo leerden de Israëliten hunnen Jehova kennen; zoo bleek het reeds bij den eersten wedstrijd, hoe weinig andere Goden tegen dezen God vermogten.

Maar die God was niet slechts hun Verlosser, hij was ook hun Leidsman in de woestijn. Eene wolk, des nachts schitterende als een vuurbol, was het majestueus veldteeken, dat hun voorging aan den hemel. Langzaam naderen zij Horebs gebergte. Hier zal Jehova hun wet-

wetten geven, en zij zullen Hem huldigen, als hunnen Koning en Heer. Dit wordt Hun door Mozes, op Gods bevel, bekend gemaakt. Het gansche volk erkent Jehova voor hunnen Koning, en heiligt zich, aan den voet van Sinaïs bergtop gelegerd, tegen den plegtigen dag. Die dag breekt aan, en alles is met Goddelijke wijsheid berekend, om den zinnelijken volksgeest den diepsten indruk te geven van vreeze en eerbied voor hunnen Goddelijken Koning. Mozes beklimt den berg, en het volk staat op eenen afstand; het is ieder, op straffe des doods, verboden, tot den Vorst te naderen. Dat verbod van toenadering, het herhaald bevel van wijding en heiliging des volks, de donder en bliksem in den morgen, het geluid der bazuine, de rookende en sidderende berg, Mozes gebed, gedurig door een' donderslag van Jehova beantwoord, alles getuigt van de ontzaggelijke majesteit van Israëls Koning, alles wekt kinderlijken eerbied en gehoorzaamheid. Ook de geest der wetgeving stemt overeen met de behoefte van een kinderlijk geslacht. Eerbied en gehoorzaamheid aan Jehova, den Koning, was de grondwet van den staat; afgoderij was overtreding van die grondwet, eene misdaad van hoogverraad en opstand, met den dood te straffen. Godsdienst en maatschappelijke welvaart, huisselijke deugd en volksgeluk worden door de naauwste banden vereenigd. Niet tot het kwaad alleen, maar zelfs tot de bron van het kwaad strekt zich de wet uit, en met het laatste gebod: *gij zult niet begeeren*, was ook de grondslag gelegd van alle zedelijkheid en burgerdeugd. Door besnijdenis, spijswetten, en verbod van vreemde huwelijken, was de gemeenschap met de afgodische volken afgesneden, en in de belofte van volksheil en de bedreiging van volksrampen bezat de wet de magtigste drangredenen tot gehoorzaamheid.

Nu werd den Koning eene veldtent gebouwd, het teeken zijner tegenwoordigheid in 't midden zijns volks, en hem werden Priesters tot Staatsdienaars en Raad verkoren.

Doch niet lang duurde de heilzame indruk, welken Sinaïs majestueuze wetgeving op het zinnelijk gemoed der Israëliten gemaakt had. Welhaast rebelleerden zij tegen Jehova en zijnen ſtaatsdienaar. Naauwelijks was een Mozes, met al de ſtrengheid en vastheid en onwrikbare zelfſtandigheid van zijn karakter, in ſtaat, het weêrſpannig volk te beteugelen. Een veertigjarig omdolen was de ſtraf van dat oproerig geſlacht. De woestijn zou hun graf wezen, en hunne kinderen eerst het beloofde vaderland aanſchouwen. Na veertig jaren bemagtigt Jozua hetzelve, en de Israëliten vestigen zich.

In den tijd der Regteren, Israëls Heldeneeuw en het begin van zijn ſtaatkundig beſtaan, handhaaft Jehova zijne wet en waardigheid door de treffendſte daden.

Eene leerrijke gebeurtenis ſtrekke hiervan tot voorbeeld. Het volk was, tegen Jehova's bevel, de Filistijnen te gemoet getrokken; en, om zich van de overwinning te verzekeren, had men de ark, de heilige veldtént des Monarchs, in het leger gebragt. Israël wordt geſlagen, de ark weggevoerd en geplaatst in het heiligdom bij het beeld van den Filistijnſchen Afgod. Maar Jehova is magtiger dan alle Afgoden, en duldt geene andere Godheid nevens zich. Het beeld ſtort verbrijzeld neder; eene pest breekt uit, en dwingt de Filistijnen de ark terug te zenden.

Ook onder de regering der Koningen duurt dezelfde opvoeding voort. Het volk mogt Koningen begeeren, Jehova bleef Opperkoning. *Zij* waren *Zijne* gezalfden. De Profeten en Godsmannen wijdden hen in, en de Profetiſche waardigheid was het tegenwigt der Koninklijke magt. Saul verhief zich tegen Jehova, en Jehova gaf zijne kroon aan David, door rampen en lijden opgevoed, om een man naar Gods harte, de beste van Israëls Vorſten te worden. Salomo volgt hem op. Godsvrucht en wijsheid verſieren zijnen bloeijenden leeftijd, maar verlaten zijnen ouderdom. Hij duldt de afgoderij, en hem wordt, op last van Jehova, de ſcheuring des rijks voorſpeld. Één Heiligdom en gemeenſchappelijke feesten waren de broederband der natie; maar Heiligdom en feesten

ten worden gescheiden, en de band is verbroken. Nog leeft Jehova's dienst in Juda's rijk; nog handhaaft zich de God der vaderen in het afgodisch rijk van Israël. De vrome Hiskia vertrouwt op Jehova, en een Engel des doods vernielt Sanheribs legermagt. De vurige Elia beslist het pleit tusschen Jehova en Baäl, en op zijn gebed daalt regen van den hemel. Ook Eliza handhaaft Jehova's eer. De Godsmannen dreigen; de gewijde zangers der natie spellen haren naderenden ondergang; maar alles te vergeefs: reeds stonden Jehova's strafgerigten, door Mozes wet bedreigd, volvoerd te worden; nog bleef het volk wet en Koning verzaken. Zoo dikwijls het van Hem afviel, was Zijne hand ter straffe opgeheven; zoo dikwijls het tot Hem wederkeerde, stroomde zegen van Jehova; en, toen het zijnen God verlaten had, zwierf het, van tempel en altaar beroofd, uit zijn vaderland verdreven, onder vreemden als balling rond, en scheen ook van Jehova verlaten. Maar Jehova verliet zijne afvallige kinderen niet. Vaderlijke tucht moest hen afhankelijkheid en onderwerping leeren; met vaderlijke gestrengheid handhaafde God zijn gezag. Ballingschap en lijden zou hen brengen tot boete en bekeering, en de schole des onspoeds hun eene schole zijn van Godsdienst en deugd.

Nu eerst waardeerden de ondankbaren, wat zij misten; nu eerst beseften zij het, dat er heil noch vrede is buiten Jehova; dat Hij de Heilige is, de Getrouwe, de Wreker van het kwaad, de Eenige, die alleen gediend en gevreesd wil wezen. Maar nu ook openbaart zich Israëls Beschermgod als den magtigen Alleenheerscher en Bestuurder der Wereld. Abrahams nakroost was balling, en leefde als verworpelingen onder de Babylonische, Assyrische en Medische wereldheerschappijen; en de trotsche wereldveroveraars, voor wier blik de gansche aarde siddert, staan onder het bevel van den Beschermgod hunner slaven. De Profeten dier slaven voorzeggen den op- en ondergang der wereldrijken; en de wereldrijken gaan op en gaan onder, gehoorzaam aan de stem hunner orakelen. Nebukadnezar, de Heer van het Oosten, verheft

zich

zich trotsch als een God; en Nebukadnezar wordt verlaagd tot een dier. Belſazar, Babylons heerſcher, brast, en ſpot met Jehova's magt; en het doodvonnis, aan den wand geſchreven, doet Belſazar, Babylons heerſcher, ſidderen. In den gloeijenden oven en in den leeuwenkuil beſchermt de God der verachte ballingen zijne vrome vereerders; en Cyrus, de wereldbedwinger, volgt gedwee zijn bevel.

Zoo geducht is Jehova. Hij gebiedt, en het is er; Hij ſpreekt, en het ſtaat er.

Treffend was dit onderwijs voor de beheerſchers en hun volk, maar treffend vooral en heilzaam voor de ballingen; zoodat, van dien tijd af, de Joodſche natie, uit hare ballingſchap in het vaderland wedergekeerd, aan het geloof en de leer van den eenen waren God is getrouw gebleven, en de voorheen afgodiſche Israëliten zijne ijverigſte verdedigers werden onder de dienaars der Afgoden, en in den heldentijd der Makkabeërs met den marteldood hun geloof bekrachtigden. Zoo was lijden en vervolging het middel ter loutering van een volk, beſtemd om de hervormers van het menschdom te zijn, en uit welks midden zich de zedelijke verlichting over het aardrijk verſpreiden zou.

De Mozaïſche opvoeding ſpoedt ten einde. Het menschdom was voor een hooger onderwijs vatbaar geworden; het doel van God met Israëls leiding was bereikt. Israël had door rampſpoed en lijden geleerd, wat geen welvaart en geluk het vermogten te leeren. Algemeene wereldheerſchappijen hadden volken met volken vereenigd. Het licht der Griekſche beſchaving had zich over de aarde verſpreid, en Griekſche wijsbegeerte den menſchelijken geest tot die vrijheid van denken opgeleid, die denzelven voor de aanneming van nieuwe waarheden geſchikt maakt. Wat nog overig was, zou de Romeinſche wereldheerſchappij voltooijen. Het tijdperk eener laatſte opvoeding der menschheid was geboren.

Vóór wij echter tot deszelfs beſchouwing overgaan, willen wij nog eens op het afgeloopen tijdvak terugzien.

Op

Op de huisfelijke opvoeding der Aartsvaders was de maatfchappelijke opvoeding van Israël gevolgd. De Befchermgod van een geflacht had zich thans geopenbaard als den Befchermgod en Koning eener talrijke natie. Hij had zich vertoond als magtiger dan alle Goden der magtigfte rijken, als den oppermagtigen Beftuurder der Wereld en den Heer des Heelals. Gehoorzaamheid aan Hem was zijne grondwet; kinderlijk ontzag en kinderlijke eerbied waren de gevoelens, die Hij in een kinderlijk menschdom poogde op te wekken en levendig te houden.

Dezelfde ftrengheid en tucht, die de Mozaïfche opvoeding kenfchetst, kenfchetst ook het onderwijs der Godsmannen van dit tijdvak, welke de zedemeesters en hervormers moesten zijn van een zinnelijk en ligtzinnig geflacht. Hooge ernst en heilige ijver voor de eer van Jehova zijn de hoofdtrekken van hun karakter; „weest heilig als Jehova," hunne zedeleer; de vreeze des Heeren, het beginfel van zedelijkheid, dat zij verkondigden; en Gods geboden te onderhouden, de flotfom hunner levenswijsheid.

III. Wij zijn aan het laatfte tijdperk der Goddelijke opvoeding gekomen. Nooit was er een tijd, gunftiger en gewigtiger voor zulk eene opvoeding, dan deze. Het menschdom was de fchool der kinderlijke tucht ontwasfen; de tijd der jeugd was verftreken.

Door de Romeinfche wereldheerfchappij waren volken met volken verbonden. De liefde tot het vaderland bij Griek en Romein, de bron van beider burgerdeugd en burgergrootheid, had het begrip eener groote verwantfchap en betrekking van menfchen tot menfchen ontwikkeld; de wijsbegeerte had de behoefte opgewekt aan hooger licht en zuiverder kennis, en de alleenheerfching den vrijheidsgeest der onderdrukten ontvlamd en de hoop op verlosfing verlevendigd. Intusfchen was de zedeloosheid ten hoogften top geftegen. De Romeinfche veroveraars hadden hunne befchaving, maar ook hun zedebederf over de aarde verfpreid. De vergoding der menfchelijke natuur, de oorfprong der Heidenfche Godsdienstleer,

leer, was eene vergoding geworden van menschelijke oildeugd, waarin de verachtelijkste vleijerij zelfs gekroonde schurken deed deelen. De zinnelijke Godsdienst was door een bedorven geslacht tot een' dienst gemaakt van zingenot en wellust. De breidel der zedelijkheid was verbroken. De menschelijke deugd was hoogmoedige zelfverheffing, de zedeleer de leer eener trotsche zelfgenoegzaamheid en verloochening van alle menschelijk gevoel geworden. Bij de Joden had het zinnelijk egoïsmus der Sadduceërs en het huichelspel der Farizeërs den Godsdienst der vaderen verdrongen; terwijl een onverdragelijke hoogmoed het uitverkoren volk van God met den diepsten haat tegen andere volken vervulde, en de leer van den eenigen God, Schepper van hemel en aarde, te minder ingang bij andere volken vinden kon, naarmate de Joden, die dezelve beleden, zich trotscher op de bijzondere gunst van hunnen Jehova verhieven.

Reeds was door Israëls Godsregering het denkbeeld van een Godsrijk op aarde geboren, en de gewijde zangers der natie hadden, terwijl zij Jehova's strafgerigten over zijn weêrspannig volk voorspelden, een' tijd van verlossing bezongen, in welken een Gezalfde des Heeren uit Davids geslacht zou voortkomen, om een rijk te stichten, dat alle rijken der aarde overtreffen en eeuwig zou voortduren. Reikhalzend zagen de Israëliten, gekromd onder het juk der Romeinen, uit naar dien tijd der verlossing.

Daar treedt op eens Johannes de Dooper te voorschijn, een man, in gestrengheid en ijver aan den vromen Elia gelijk, en verkondigt het nabijzijnde Koningrijk der Hemelen. De laatste der Profeten, is hij tevens de eerste gezant van het nieuwe Godsrijk. Wijzende op den aanstaanden Messias, predikt hij boete en bekeering, en alles vloeit naar den strengen boetgezant henen. Hoog is aller verwachting gespannen. Hij zal komen, Hij zal komen, die lang verwachte Davidszoon! Siddert, gij alle Israëls vijanden! want zijn rijk zal de aarde beheer-

schen.

ſchen. Beeft, onderdrukkers van het volk van Jehova! want Romes Cezar zal bukken voor Israëls Messias.

De tijd der Godſpraken was vervuld. Jezus, de Zoon van Maria, verlaat het nederig Nazareth en het ſtil ouderlijk huis, waar hij dertig jaren vergeten leefde, om als Leeraar op te treden. Hij predikt, en allen, die hem hooren, verſtommen over zijne leer. Hij ſpreekt, en blinden zien, kreupelen wandelen, dooven hooren, ſtommen ſpreken, dooden rijzen uit het graf, de woeste zee en ſtormen bedaren. Hij noemt zich den Mesſias der Joden, en hij gebiedt, den Keizer te geven, wat des Keizers is; en twaalf Galileſche visſchers zijn de hofſtoet van den grooten Zone Davids. Overpriesters en Schriftgeleerden ſpannen tegen Israëls Mesſias zamen. Hij wordt vervolgd, gevangen, veroordeeld; en de groote Godsgezant, wiens wondermagt over de krachten der Natuur het bevel voerde, ſterft als oproermaker aan een kruishout! Nu ſcheen het met het rijk des Nazareners gedaan te zijn. Hij zelf was geſtorven, en zijn aanhang verſtrooid. Zoo dachten de Joden; maar God had het anders beſchikt, en, toen zij juichten in hunne zegepraal, was de dageraad van het Godsrijk aangebroken.

Indien aardſche grootheid en magt het doel geweest ware van den gekruisten Koning, zoo ware met zijn dood dat doel verijdeld geworden. Maar zijn rijk was niet van deze wereld. Daarom zongen Hemelſche Geesten het geboortelied van den Zoon van Maria; daarom bevestigde eene ſtem uit den Hemel de Goddelijke zending des vergeten Nazareners; daarom waren wonderteekenen de geloofsbrief van zijn gezag; daarom was lijden en dood de voorwaarde zijner koninklijke heerſchappij. Hij had van eene opſtanding der dooden geſproken. Hij verrijst uit het graf, en bevestigt zijne getuigenis. Hij had den zijnen een' Hemel beloofd, en zijne hemelvaart is hun de waarborg dier belofte. Hij had zich Koning genoemd, en de uitſtorting van den Geest over zijne gezanten is het bewijs zijner koninklijke waardigheid. Hij had den ondergang van Israëls ſtaat en Jeruzalems ver-

woes-

woesting voorfpeld, en Jeruzalem met zijn' prachtigen tempel wordt verwoest, de Joodfche natie over de aarde verftrooid, en de oude Israëlitifche ftaatsinrigting vernietigd. Maar het rijk van den verworpen Mesfias, door zijne gezanten gevestigd en uitgebreid, getuigt van zijne opperheerfchappij. Alle magten van aarde en hel zijn tegen dat rijk opgeftaan, en alle magten van aarde en hel hebben hetzelve niet kunnen overweldigen.

Geene verlosfing van aardfche overheerfchers, geene herftelling van Israëls troon, maar bevrijding van zonde en dood, zedelijke hervorming des menschdoms, was het doel van den Stichter van het Koningrijk der Hemelen.

Nooit was er eene leer verkondigd als de zijne. Zinnelijkheid had over den mensch gezegevierd; alle kinderen der menfchen gingen gekromd onder haar flavenjuk, en de aarde, weleer een Eden voor onfterfelijken, was een verblijf van ellende en een graf van zondaars geworden. De mensch had zijne verwantfchap met God verloochend, en het kind van God boog zijne knieën voor den dienst der zonde. Tusfchen Hemel en aarde was een fcheidsmuur opgerigt; en de aarde, vol goddeloosheid en ongeregtigheden, was een wanklank geworden in het harmonisch lied van Gods fchepping. De Hemel aanfchouwt het, en treurt. Engelen beweenen het rampzalig lot der menfchen. God ziet het. Nog mint Hij zijne ongelukkige kinderen. Hem mogten zij verlaten, Hij verliet hen niet; Hij wenscht hen weder gelukkig en tot Hem teruggekeerd. Hij, de Heilige, de Regtvaardige, voorkomt menfchen, die zijne goedheid verbeurden, met vaderliefde. Hij, de algenoegzame Opperheer des Heelals, geeft het dierbaarfte, wat Hij bezit, om weêrfpannige ftervelingen, wier adem in zijne hand is, om zondaars tot zich weder te brengen en te zaligen. De Zoon zijns welbehagens daalt in het kleed der fterfelijkheid op aarde; Hij leeft en verkeert onder de menfchen, en is den Vader gehoorzaam tot den dood des kruifes. Zijne gehoorzaamheid is het offer der zonde. De fcheidsmuur tusfchen Hemel en aarde is gevallen.

len. God en de mensch zijn hereenigd. Nooit is er een Leeraar opgeſtaan als deze.

Uit het Joodſche volk, vervuld met het denkbeeld van een' aardſchen Verloſſer, en trotsch op de gunst van zijnen Jehova, treedt Hij op, om een' God te verkondigen, die de Vader aller menſchen is, en eene verloſſing te prediken van alle volken en geſlachten der aarde.

De wijzen der oudheid leefden voor hun vaderland en hun volk; — zijn vaderland was de ganſche aarde, en het ganſche menſchelijk geſlacht zijn broederlijk huisgezin; want één God is aller Vader, één Hemel aller huis. De verbetering van Godsdienst en zeden hunner medeburgers was het doel van de wijzen der oudheid; — de zedelijke hervorming der wereld was het doel van Jezus. Hun werkkring bepaalde zich tot hunne tijdgenooten; — die van Jezus omvatte tijd en eeuwigheid. Eigen Godsdienst en Staat te vormen, was het plan der wijzen; — de ganſche aarde door één' Godsdienst te verbroederen, en een Hemelrijk op aarde te ſtichten, het verheven plan van Jezus. Zij leefden en ſtierven voor het welzijn des vaderlands; — Jezus Christus leefde en ſtierf voor de zaligheid des menschdoms. Waar leefde ooit Hervormer en Weldoener, zoo groot als deze?

Eindelijk: de innerlijke voortreffelijkheid van de leer des Christendoms maakt haar geſchikt, om de opvoedingsleer te zijn van alle tijden en geſlachten, en kenmerkt haar als de laatſte en rijkſte openbaring van God aan de menſchen.

Hoogmoed en zinnelijkheid zijn de twee klippen der menſchelijke deugd. Beide zijn even gevaarlijk, beide evenzeer berucht voor de menigte harer ſlagtoffers, en, terwijl wij, voor het gevaar der zinnelijkheid beveiligd, onze deugd zeker wanen, gaat zij op de klip des hoogmoeds te gronde; de wijsbegeerte, die ons voor de eene waarſchuwt, geeft ons prijs aan de andere, en, zoolang wij leven, dobberen wij tusſchen die twee gevaarlijke vijanden onzer rust. Het Christendom waarſchuwt tegen beiden; het leert ootmoed en heiligheid; en, gelijk het den reinen van harte zalig ſpreekt, zoo belooft het den kinder-

kens en armen van geeste het Koningrijk der Hemelen. Het vordert een kinderlijk geloof en eene mannelijke zelfverloochening; en dezelfde leer, die de menschen zondaars noemt, zegt het hun ook, dat zij broeders van Christus, kinderen Gods, erfgenamen des Hemelrijks zijn.

Gevoel en rede zijn de twee beginselen der menschelijke natuur. Beide hebben hunne regten; aan beiden moest het Christendom voldoen, zou het voor de menschelijke natuur berekend zijn. De Stichter des Christendoms beroept zich op Goddelijk gezag, en bekrachtigt zijne leer door Goddelijke wonderwerken. De eerste gezanten van het Godsrijk getuigen hetgeen zij zagen en hoorden, en vervolging en dood is het loon hunner getuigenis. Galilesche mannen zijn de hervormers der wereld, en prediken eene leer, die de wijsheid der aarde verstommen doet. Onkundige schrijvers schilderen een ideaal van menschelijke volkomenheid, waarbij alle luister van aardsche deugd taant; en onbeschaafde Joden vormen een stelsel van zedekunde, dat alle stelsels van Griekenlands wijzen te boven gaat. Zij verkondigen eene leer, in strijd met de vooroordeelen der Joden, in strijd met de wijsheid der Heidenen, in strijd met de zinnelijkheid, eerzucht en grootheid der menschen; en die leer zegepraalt. Haar Stichter was van zijne natie verworpen en gedood als oproermaker en Godslasteraar; en duizende geslachten uit alle oorden en volken knielen voor Hem, als den Messias der wereld. De Godsdienst van Griekenland en Rome gaat met Rome en Griekenland onder, en de Godsdienst des gekruisten Nazareners wordt de Godsdienst der menschheid.

Wie zal dat raadsel ontknoopen, zoo hij niet de Goddelijkheid des Christendoms aanneemt? Doch de mensch behoeft meer dan overtuiging, om goed te zijn. In de ure der verzoeking, in de hitte des strijds ontbreekt die koelheid des beraden verstands, waardoor de rede haar gezag doet gelden. De menschelijke natuur eischt een krachtig beginsel tot zedelijkheid; en kent gij er een, krachtiger dan liefde, door weldaden opgewekt, uit dank-

baar-

baarheid geboren? Die dankbare liefde is het zedelijk grondbeginsel des Christendoms. Het predikt een' God, die de liefde zelve, de Hemelsche Vader der menschen is; die hen bemint als zijne kinderen, en wil, dat alle zalig worden; die voor hen het dierbaarste, wat Hij had, zijn' Eeniggeborenen, gegeven heeft, en wiens lust en welbehagen zijner kinderen eeuwig heil is. Het verkondigt een' Verlosser en Weldoener van het menschelijk geslacht, die een' Hemel met zijne zaligheden verliet voor het rampzaligst leven, en den ijsselijksten dood op aarde en voor menschen leed en stierf, om hun een' Hemel met zijne zaligheden te verwerven. Waar is hij, die voor zulk een' Vader en zulk een' Verlosser niet zou willen leven en sterven?

Liefde tot zijne medemenschen, liefde tot vijanden wordt op elke bladzijde der Evangelies geleerd. Niets is er, dat ons dien liefdepligt meer doet vergeten en overtreden, dan onze eigenliefde; en juist deze moet, volgens het Goddelijk voorschrift, het rigtsnoer onzer liefde tot anderen wezen. „Bemin uwe naasten als uzelven;" „wat gij wilt, dat anderen u doen zullen, doe gij hun ook alzoo;" ziet daar een voorschrift, voor het menschelijk hart geschreven, en door het menschelijk hart te verstaan.

Wat werkt sterker op den menschelijken wil, dan de kracht van het voorbeeld? Sterker dan lessen en vermaningen, werkt het, als deze niets meer vermogen; en waar is in de Geschiedenis een voorbeeld te vinden, volmaakter, verhevener, dan het voorbeeld van Hem, in wien het beeld des Vaders woonde? „Bemin God boven alles, en uwe naasten als uzelven;" zoo leert Hij, en Hij gaat het land door, goeddoende, en bidt voor zijne vijanden. Het is zijne spijze, den wil zijns Vaders te doen; en Hij is dien Vader gehoorzaam tot in den dood. „Wees volmaakt, gelijk uw Vader, die in de Hemelen is, volmaakt is," zoo sprak Hij; en hemelsch, rein, onschuldig, zoo zag Hem de aarde, als een God in menschengedaante. Zijn gansche leven en leer was eene hemelsche har-

monie, en zijn dood het schoonste einde van zulk een leven en de schoonste bekrachtiging der verhevenste zedeleer.

Laatstelijk: het Christendom bezit, in het vooruitzigt op een' tijd van vergelding, de sterkste drangreden tot zedelijkheid.

Niets is er, dat het geloof aan eene Godsregering meer doet wankelen, dan de onregtmatige en ongelijke lotsbedeeling der menschen op aarde. Een wijs en goed Koning erkent de deugd en verdiensten zijner brave onderdanen, en het misdrijf der boozen straft hij; en er zou eene Godsregering bestaan, terwijl de vromen weenen en de boozen juichen! Het Christendom geeft de oplossing van dat raadsel. Het vertoont ons de aarde als eene kampplaats van menschelijke deugd. De Hemel ziet dien kampstrijd aan, ondersteunt den vromen strijder, en wacht met belangstelling naar de beslissing van dien kamp. Zwaar moge hem die strijd vallen, God kent zijne krachten en strijdt met hem, en als hij volstreden heeft, lost de Engel des doods hem af van dien hagchelijken post, en de Hemel opent zich, om den overwinnaar te ontvangen; Hemellingen begroeten hem, en de kroon der onsterfelijke eere wordt hem toegekend. Een oogenblik beproeving en eene eeuwige zaligheid, — noem ze mij, de leer, die zulke vooruitzigten opent! Maar ik heb nog niet alles gezegd. Hier moge de vrome door de boosheid der wereld vervolgd, of door de slagen des ongeluks getroffen worden; dáár leeft hij eeuwig onder heilige Geesten, bij de vromen uit alle geslachten, en liefde, hemelsche liefde verbindt alle Godskinderen tot één gezin. De booze moge in weelde en wellust zijne dagen verbrast hebben; hij heeft den Hemel verbeurd, en eene eeuwigheid van naberouw is hem een worm, die niet sterft, en een vuur, dat niet wordt uitgebluscht.

God, de Opvoeder der menschen, is de God der Eeuwigheid. Eene eeuwigheid van straf, en eene eeuwigheid van belooning, — zeg het mij, kent gij eene leer, die zoo dreigt en zoo belooft; zeg het mij, kent gij eene

leer,

leer, die met zulk eene kracht gewapend is tot de zedelijke hervorming des menschdoms?

Hoor nu de slotsom van het gesprokene. Wij zijn Gods geslachte, en de Hemel behoort ons. God wil ons tot zijne kinderen vormen; maar wij moeten ons waardig maken, zijne kinderen genoemd te worden. Ons gansche leven moet voorbereiding zijn voor den dood en opvoeding voor de eeuwigheid. Ouders, Leeraars, Opvoeders! dat zij ook uw doel, en het eeuwig heil uwer onsterfelijke kweekelingen zal uw heerlijk loon zijn.

WAARNEMINGEN, BETREFFENDE DE HYDROPS ACTIVUS OF CALIDUS, IN HARE ONDERSCHEIDENE SOORTEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 270.)

Op den 17den Febr. dezes jaars werd mijne hulp, des avonds laat, verzocht bij de dochter van C. A. V. Dit meisje, oud 12 jaar, had, 8 à 14 dagen te voren, het roodvonk doorgestaan, doch was uit hetzelve ongesteld gebleven; bestaande deze ongesteldheid in eene ligte *oedemateuze* zwelling des ligchaams, gepaard met gebrek aan eetlust en ontlasting. Zachte *resolventia*, water met *laxantia*, hadden dezen toestand, zoo 't scheen, veel verbeterd. Op 't alleronverwachtst, echter, had dit meisje des avonds over benaauwde ademhaling begonnen te klagen, waarna allengskens aangezigt en armen begonnen te zwellen, hoe meer de ademhaling benaauwd werd, terwijl ook nog brakingen van eene groenachtige stoffe volgden. De pols was zeer onregelmatig, nu eens onderdrukt, dan weêr eenigzins duidelijker snaarachtig, en de *urin*, die des ochtends bij mijn bezoek lichtgeel gekleurd was, was nu troebel en als met bloed gemengd, vertoonende onderscheidene stippen. Hoezeer hier ook door mij een *status inflammatorius* vermoed werd, kon ik echter niet tot de ontlasting van bloed, 't zij door 't lancet, 't

zij door bloedzuigers, besluiten, daar dit meisje zeer zwak en steeds ziekelijk was. Ik vergenoegde mij derhalve vooreerst met de applicatie van, in besten wijnazijn gedoopte, doeken op de borst, *sinapismen* aan de voeten, *vesicatoria* aan de beenen en een tusschen de schouderbladen, en met de toediening van het volgend drankje:

℞, *Extr. tarax.* ℥ß,
Syr. althea ℥i,
Nitri depur. ʒß,
Sulphur. aur. ant. gr. vj,
Aq. comm. ℥iv,
M.
S. *Om 't uur een lepel.*

Des anderen daags ochtends was ik over den toestand mijner zieke verwonderd. Alle de toevallen waren merkelijk gebeterd. Ik ben derhalve op dezelfde wijze voortgegaan. Daar er echter de volgende dagen eenig gebrek aan ophoesting en een verzwakte staat der longen aanwezig scheen te zijn, ook de tong *muceus* beslagen en de pols klein was, gaf ik een *decoct. r. seneg.*, met dat gelukkig gevolg, dat mijne lijderesse spoedig herstelde.

In 't begin dezes jaars verzocht zekere gehuwde vrouw mijn gevoelen over haren toestand, en of zij waarlijk zwanger was, dan niet. Zij verhaalde mij, dat zij, bijna 6 maanden geleden, op het tijdstip der *menstruatie*, zeer verschrikt was; dat daarop de *menses* waren opgehouden, en zij dezelve niet meer vernomen had; dat zij pijn in de lenden, in den buik, en bijzonder in het hartekuiltje allengskens bespeurd had, en dat hare beenen, van onderen op, waren gaan zwellen, terwijl haar eetlust geheel was verdwenen. Haar onderzoekende, vond ik ook de geheele onderste ledematen gezwollen en den buik zeer gespannen, welke spanning of zwelling zich bij eene ligging op den rug meer in de zijden bepaalde. Bij deze zelfde ligging ontdekte ik geenszins de ronde gedaante van

den

den *uterus*, gerekend naar eene zesmaandsche zwangerheid, maar wel eene vochtgolving, en bijzonder *in regione epigastrica* eenige hardheid en meerdere opgezetheid. De ademhaling was benaauwd; de weinig genotene spijzen veroorzaakten een gevoel van drukking, en des morgens had er veeltijds eenige braking plaats. De pols was geregeld, maar langzaam en een weinig hard; de kleur der huid bleekvuil; de *urin* weinig in kwantiteit, en in kwaliteit en kleur zeer verschillend, nu eens helder, dan eens troebel, meestal naar oud bier gelijkende, zoo als ze mij verhaalde, en de *fœces*, hoewel zeer weinig, waren hard en meestal licht van kleur. Dat hier eene buikwaterzucht en geene zwangerheid plaats had, was bij mij zeker; onzekerder echter, hoe in dit delicaat geval te handelen. De *cessatio menstruorum* als oorzaak aangenomen, was dezelve *ex plethora* ontstaan, door eene *congestio* en daardoor veroorzaakte *obstructio in hepate*, en scheen mij vele overeenkomst te hebben met die soort van *hydrops*, welke de vrouwen bij het natuurlijk ophouden der *menstruatie* somtijds overvalt. Deze *hydrops* was derhalve *calidus*, voorzeker bij derzelver aanvang; maar had dezelve nu niet te lang geduurd, en was niet de active toestand der lever in een' passiven veranderd? Ik aarzelde daarom ook, om dadelijk tot eene aderlating over te gaan, en gaf een *mixtura resolvens, laxans.* Dit werd door haar, met eenige veranderingen, nu eens namelijk meer drastisch, dan eens meer diuretisch, gedurende 14 dagen, gebruikt. Dan, na dit tijdsverloop, den toestand wel niet verergerd, maar ook vooral niet verbeterd vindende, besloot ik tot eene meer active geneeswijze. Bespeurende, dat zoogenaamde *medicamenta calida* doorgaans slecht verdragen werden, er toch steeds eene zekere hardheid in den pols aanwezig en de *urin* hooggekleurd bleef, en dat integendeel antiphlogistische dranken en medicamenten haar zeer wel bevielen, ging ik tot eene aderlating, op den voet, over. Deze gaf haar een groot gevoel van verligting; en des avonds reeds zeide zij mij, min-

der gespannen van buik te zijn, vooral omtrent het hartekuiltje. Ik gaf:

R, *Extr. tarax.* ℥β.
Nitri depur. ʒI.
Sulph. aur. ant. gr. vj.
Syr. althea ℥I.
Aq. comm. ℥IV.
M.
S. *Om de 2 uren 2 lepels.*

Met opzet had ik alleen dit resolverend drankje gegeven, zonder bijvoeging van *purgantia* en *diuretica*. Dan, het was voldoende: er kwam eene ontlasting van dunne waterachtige stoffen *per anum*, en de waterlozing ging ook veel sterker, zijnde de *urin* zelve veel lichter van kleur. Dit drankje werd 4 dagen door gebruikt, wanneer ik het op de volgende manier veranderde, na vooraf nog, geleerd door het nut der eerste aderlating, en overtuigd van het aanwezen van een' activen staat, door de wel verminderde, maar nog eenigzins aanwezige hardheid van den pols, eene aderlating op den voet in 't werk gesteld te hebben:

R, *Fol. sennæ* ℥β.
Inf. col. ℥vj. *add.*
Extr. gramin.
Liq. terr. fol. tart. ā ℥β.
Tartar. emet. gr. I.
M.
S. *Om 't uur een kopje.*

Groot was de verandering, die nu te weeg gebragt was. Ruime ontlastingen, zoo van *fæces* als van *urin*, volgden deze geneeswijze op, zoodat zigtbaar de buik dunner werd, de eetlust wederkeerde, en mijne patiënte, hoewel zwak, zich echter veel opgeruimder gevoelde. Eindelijk liet ik nog de *digitalis* gebruiken, tot dat de buik geheel natuurlijk van dikte was, en mijne patiënte niets

niets dan ware zwakte naar vezel en levenskracht mankeerde, om welke te herstellen ik haar, met oogmerk om tevens op den *uterus* te werken, pillen uit *asſ. fætid. ferr. pulver. lign. quasſ.* met *extr. trif. fibr.* gaf, met deze gelukkige uitwerking, dat, in vier à vijf weken, mijne zieke hersteld kon gerekend worden. Tot nog toe bevindt zij zich zeer wel, en heeft, bijna twee maanden daarna, het gebruik der pillen, van tijd tot tijd, nog continuérende, hare *menſes* wederbekomen.

Hoezeer in deze gevallen van *hydrops*, na het roodvonk, de bloedontlastingen, en, met één woord, de *apparatus antiphlogisticus*, van eene zeer goede uitwerking waren, zoude men echter zeer verkeerd doen, dezelve steeds als van eenen inflammatoiren aard te beschouwen. Dezelve toch kan ook evenzeer van eene spasmodieke aandoening haren oorsprong ontleenen. Veel zal waarschijnlijk ook hier van den aard der Epidemie afhangen. In de laatst door mij behandelde was de opvolgende *hydrops* op *ſcarlatina* zeer algemeen; en, eenige jaren geleden ook zeer vele kinderen aan 't roodvonk behandelende, zag ik dezelve slechts bij eenen jongen van acht à negen jaren oud. Toen nogtans was deze waterzucht geenszins ontstekingachtig. In dit geval immers was de huid koud, droog en vast, de *urin*, hoewel spaarzaam, zeer helder, de tong droog, de pols klein, ingetrokken, frequent, en er had eene *anxietas præcordiorum* plaats. Deze jongen, wiens huid naauwelijks was afgeschilferd, had zich onvoorzigtig aan koude blootgesteld, en was spoedig daarna *oedemateus* gezwollen geworden. Hier scheen mij meer eene belette uitwasseming door *ſpasmus* in de fijnste vaten plaats te hebben, welke spoedig diende hersteld te worden, en ook werd, door het volgende:

℞. *Flori. cham. rom.* ℥j.
Inf. col. ℥vj *add.*
Pulv. Doveri gr. xij.
Spir. minder. ℥j.
Extr. gram. ℥ß.
Sulph. aur. ant. gr. vj.
M.
S. Om 't uur een half theekopje laauw.

Algemeen heeft men den *æth. ſulphur.* tot hoofdwassching in

in *hydrocephalus* aangeprezen, en deszelfs werking uit de vervlugtiging verklaard: zoude dezelve echter niet meer bijzonder in het laatste tijdperk, en de *acetum vini* in het eerste zijn aangewezen?

De meening van HUFELAND, dat de *merc. dulc.* geen *antiphlogisticum* is, zien wij ook hier wederom eenigzins bevestigd; gelijk ook de waarneming van FORMEY, nader door CORNDET en HARD bepaald, ten aanzien der *urin*, bij *hydrocephalici*.

Gewigtig is ook de aanmerking van BRICHETEAU, dat men, ten aanzien der voorzegging in *hydrops ventriculorum cerebri*, niet te voorzigtig kan zijn, alzoo de toevallen dikwijls verminderen, en de zieke hersteld schijnt, zonder in waarheid genezen te zijn.

SCHEIKUNDIGE DROOM.

(Eene Voorlezing, gehouden bij het Natuur- en Scheikundig Genootschap te *Groningen*, door S. S.)

Op zekeren nacht werd ik door een' hevigen en geweldigen schok ijlings en met schrik ontwaakt; en, opziende, zag ik een bijzonder wezen voor mij staan, dat mij met vriendelijke, doch dringende gebaren noodigde, om hem te volgen; aan welk onverwacht verzoek ik mij intusschen, onder vele tegenbedenkingen en uitvlugten, allezins zocht te onttrekken.

Ik leerde echter weldra, dat al mijne magt in dezen ijdel was; want op zijnen wenk was spoedig mijne woning vaneengereten: muur en balk bezweken, en werden met een vreesselijk gekraak vaneengescheurd; terwijl het geheele dak, als eene zaadpluis in de lucht, ijlings wegvloog. Met dit mijn huis volgden al de overigen der geheele stad, terwijl derzelver puin door des aardrijks schoot oogenblikkelijk werd opgenomen. Een schoon, veelkleurig bloemtapijt verving nogtans de treurige overblijfsels dezer gruwzame verwoesting; een keurig boschje wenkte mij onder zijne schaduwvolle lommer, waar ik afgemat, aamechtig en troosteloos nederzeeg. Ach! dacht ik, wat is de tijd, wat zijn jaren, wat zijn eeuwen! Het geblaas van één wonderwezen rukt het werk van zoo vele eeuwen omver, begraaft de deugden en gebreken van duizenden in het niet, en vergruist met eene woes-

woeste hand, hetgeen door duizenden niet hersteld of vergoed kan worden.

Mijn leidsman nam weldra mijne gepeinzen en overwegingen waar; en, terwijl hij mij met zijne vorige vriendelijkheid en met een' gematigden ernst naderde, sprak hij aldus: „Waarom ontzet gij u, stoute sterveling! over dit gebeurde? Waarom treft u deze kleine omzetting en verandering der dingen? Schrikt gij reeds, als slechts eenige stofdeelen van grondstoffen dooreen worden gemengd, omgezet en veranderd? Gij weet intusschen, dat alle verandering slechts daarin bestaat, en de natuur aan dezen eenvoudigen, doch vermogenden leiband gekluisterd is. Wat immers is vergruizing, vernietiging, dood en verwoesting? Slechts omzetting van deelen, van door uwe trotsche hand gewogene *atomen!* Gij berekent echter alles naar uwen menschelijken maatstaf, die als eene onzigtbare streep bij des aardbols lengte te vergelijken is. Ik zal u in de gelegenheid stellen, om een gedeelte van de grootheid der natuur te mogen aanschouwen, en u dus naar des aardbols uiterste eindpalen brengen, waar een tempel gegrondvest is, waarin alle kunsten en wetenschappen verzameld en tot den hoogstmogelijken trap van volkomenheid gebragt zijn. Wanneer gij dus lust en ijver voor deze wetenschappen hebt, dan volg mij oogenblikkelijk, zonder eenige bedenking."

Door verlangen en nieuwsgierigheid geprikkeld, gaf ik een toestemmend antwoord; en eensklaps waren mijne vrees en bekommering verdwenen en uit mijn geheugen gewischt. Hij vormde daarop oogenblikkelijk, door eene kunstige ontleding van eenig water, eene zoo groote bel van waterstoflucht, die genoegzaam was, om het geheele bosch met deszelfs rivieren en beken op te voeren en naar boven te doen stijgen. Een van Tyrisch purper vervaardigde kostbare mantel omgaf, namelijk, zijne schouderen, en in denzelven waren met alle pracht ingeweven vele schitterende zink- en zilverplaten, die, op eene onbegrijpelijke wijze, een' aanhoudenden en overvloedigen stroom van galvanische stof ontwikkelden; terwijl, voor het overige, zijn geheel ligchaam met een' mikrochemischen en mikrophysischen toestel op eene schitterende wijze omgeven was. — Op voornoemd zwevend eiland dreven wij dan met het grootste gemak, en bij de schoonste luchtsgesteldheid, over des aardbols oppervlakte, met ongeloofelijke snelheid en gemakkelijkheid, henen. Het afwisselend

lend schoone, waarmede mijne ziel en zinnen onophoudelijk bij dezen togt verrukt werden, laat zich niet beschrijven; want op zulk eenen afstand bleven wij gedurig van onzen aardbol verwijderd, dat wij overal de voorwerpen duidelijk genoeg konden onderscheiden, om het belangrijke daarvan te kunnen waarnemen. Na eenigen tijd werd echter de lucht, die tot nu toe altijd effen en helder geweest was, met eenige wolken en dampen geheel betrokken; felle hagelbuijen verpletterden alles in onzen omtrek, en geheele bergen van sneeuw stapelden zich rondom ons op. Eene matige koelte begon ons drijvend eiland in zijne vaart te verfnellen, en weldra werd hetzelve door een' hevigen storm aan alle mogelijke gevaren blootgesteld. Een geweldig onweder en eene algemeene duisternis verzelden deze verwarring der natuur, zoodat alleen de gloeijende blikfems ons onzen weg kennelijk maakten. Al het purper der zon was uitgedoofd; het azuur van 's hemels transen was in een akelig pikzwart veranderd, en de rozen, die, nog even te voren, over 's aardrijks oppervlakte, met goud gemengd, zoo verkwistend waren uitgestrooid, lagen verdord, ontkleurd en geheel miskend ter neder. In dezen neteligen toestand van zaken werd nu door mijnen leidsman een afleider aan onze wolk gehecht en bevestigd, die over ons geheel eiland werd heengeleid, en met een lang snoer tot aan den aardbol afhing. Stroomen vuurs ontlastten zich onophoudelijk van dit kolosfale werktuig, en daalden tot op 's aardrijks oppervlakte in menigte neder; geheele brokken van ons eiland vielen weldra als vuurbollen naar beneden, ontploften aldaar onder het verschrikkelijkst gekraak en geratel, en ontstaken huizen, dorpen, ja geheele steden. De storm verhief zich ook eindelijk zoodanig, dat ik geheel verdoofd werd van het geloei des winds, en door de verschrikkelijke en schielijk op elkander volgende schokken bijna geheel onmagtig nederzeeg; want, tot volmaking van ons ongeluk, werd eindelijk ook een gedeelte van de groote keten des afleiders door den fellen wind vaneengescheurd, waardoor nu weldra de eerste naderende donderwolk ons met eene volkomene verwoesting bedreigde. Nu, in eene behoorlijke parachute gewikkeld, en voor den ons dreigenden val eenigzins gewapend, wachtte ik, met angstvalligheid en schrik, de ontwikkeling van dit dreigend onheil af. Spoedig hoorden wij ook eene verschrikkelijke uitbarsting, doordien de geheele bol met waterstoflucht eensklaps

was

was ontploft, het geheele eiland, met al wat daarop aard- of nagelvast was, in een oogenblik geheel was vergruisd, en wij, na eenige minuten, bewusteloos op de aarde nedervielen.

Hoe verwonderd was ik intusſchen, toen ik, van mijne bedwelming bekomen, mij, op eene gemakkelijke ſopha, in eene vorſtelijke zaal, met glans en luister omgeven, bevond! Een aantal bedienden en geſnedenen omringden, en gehoorzaamden op onze wenken, en boden ons de verfrisſchendſte en aangenaamſte ververſchingen aan; terwijl kostbare reukwerken op gouden en zilveren ſchotels verkwistend om ons werden geſprengd. Het was, alsof bovenaardſche wezens ons omringden, zoo vlug en ſnel ſprong en danſte en wentelde alles zich om ons heen; zoodat de wanden en zolders hunne vloeren ſchenen, en zij, als bovenaardſche gevleugelde wezens, in de lucht hunne woning hadden, of weder, als kruipende, voetelooze inſekten, met ſnelle en bogtige bewegingen, over den grond als heenſlopen, en aan denzelven gekluisterd ſchenen. Wat moeite ik echter deed, om te ontdekken, waar ik mij hier bevond, alles was te vergeefs. Niemand verſtond en niemand antwoordde mij; tot dat er eindelijk, geheel toevallig, een heldere ſtraal van licht voor mij opging. De kostbare meubelen, die alle in ſchoonheid, glans en waarde uitmuntten, waren op eene zekere ſmaakvolle wijze gemerkt, en pronkten met eene gebloemde letter S; en, waar de plaats derzelve dit toeliet, was er, met Griekſche letteren, bijgevoegd het woord ακροβατος. Nu werd alles helder voor mijne benevelde zinnen, daar ik geen oogenblik meer twijfelde, of ik bevond mij in het huis of paleis van een' der beroemdſte luchtklimmende kunſtenaren, die met mijnen geleider in bijzondere vriendſchappelijke betrekking ſcheen te ſtaan. Ook hierin werd ik nader bevestigd, toen ik, naar buiten gebragt zijnde, aldaar eene dubbele koord geſpannen zag, waarvan zich het einde voor mijn gezigt tot in de wolken verſchool. Eene gemakkelijke en prachtige zegekar, met goudlaken en fluweel bedekt, rondom met afhangende ſchoone draperiën voorzien, en met glansrijk metaal en edele geſteenten verrijkt, was nu gereed, om ons tot onze verdere reis te ontvangen; terwijl dezelve voorts, in één woord, alles bevatte, wat tot zulk eene luchtreis benoodigd was. Twee gevleugelde engelachtige ſerafs waren met gouden ſnoeren voor dezelve geſpannen, en begonnen met ons hunnen onnavolgbaren hemeltogt. In bekoor-

koorlijke lokken golfden de lange vlechten haar om hunne schoone ranke, halzen; terwijl zij hunne donsachtige zilverkleurige vleugels uitspreidden, en met ætherische ligtheid met hunnen last over de gespannene koorden henenvlogen. Het snelst zeilend schip stond bij onze vlugt als stil, en de vogelen des hemels schenen vruchteloos ons te willen vergezellen; pijlsnel, als een kogel, snorden wij door de lucht, en kliefden derzelver lagen zonder eenigen hinder, tot dat wij, aan het eind der koord, op het toppunt eens hoogen bergs gekomen waren, waar wij nogtans geenszins het einde onzer reis bereikt hadden, daar er nog een groote afstand was tusschen de plaats, waar wij ons nu bevonden, en die van onze verdere bestemming.

Ik zoude uw geduld misbruiken, zoo ik u verder wilde mededeelen, hoe wij nu, door behulp van eene geschikte glijdmachine, van het toppunt dezes bergs afdaalden tot in eene op honderden mijlen afstands verwijderde vallei. Door middel van dit werktuig was het, alsof wij in de diepte des aardrijks wegzonken, zoo snel doorkruisten wij al de slingeringen en afdeelingen dezes uitgestrekten bergs; en, offchoon nog zoo even geheel rillende van de koude der bovenlucht, werden wij nu weder verschroeid door de loodlijnige stralen der zon, of den damp der kokende baden, die bij afwisseling ons omringden. Nu eens werden wij geheel overdekt met de asch van een' vuurspuwenden krater; dan eens was alles rondom als verdord en versteend; dan weder boden palmen, oranjes en citroenen ons hunne liefelijke geuren en vruchten aan, of verkwikte de zwellende druif of de geurige ananas ons op onzen weg; tot dat eindelijk, aan den rand van een' onafzienbaren oceaan, de meer vlakke grond aan onze nederstortende beweging een einde maakte.

Hier konden wij nu, of met een ons aangeboden kunstmatig houten paard, de *acrobatische Pegasus* genaamd, onze reis vervolgen; of liever, verzadigd van de luchtreizen, werd ons ook nu deze laatste togt te water aangeboden. Hoe verwonderd was ik echter, toen ik mij, in plaats van aan boord van een geregeld vaartuig, in eene gereedliggende ijzeren duikelaarsklok moest begeven! Het was even alsof ik in eene eenvoudige kloostercel werd opgesloten, en van alle gemeenschap der wereld scheen te zullen worden verstoken, daar eenvoudigheid en bekrompenheid (ook uit de geringe ruimte veroorzaakt) hier geene noodelooze sieraden toelieten. De

be-

bewerktuiging van dit drijvend en op den bodem der zee voortrollend vaartuig kon ik, door de fnelheid der vaart, niet genoegzaam ontdekken; offchoon ik hier eene onophoudelijke werking van perspompen, in vereeniging met ftoomkracht, meende te befpeuren. Zeldzaam was hier het gevoel in deze onderzeefche woning. Door millioenen ponden waters gedrukt, en in eene onmetelijke ruimte van deze vloeiftof ingedompeld, hing ons geheel leven van een gering, nietsbeduidend klapvliesje af. Zoo even, vóór eenige oogenblikken, van de hoogte der hemelen tot in de diepte der zeeën nedergedaald, waren wij hier van alle zijden omgeven van eene mas waters, die bijna den halven aardbodem befpoelde. Terwijl ons dáár de fijnfte en fcherpfte lucht en wolken onderfteunden, en wij door den arend met glinfterende oogen als zijne prooi vervolgd werden, beftormden hier de verfchrikkelijkfte haaijen en zeegedrogten met woede onze ijzeren kluis, of hinderden tallooze tamme trekvisfchen ons in onze vreesfelijk bruifende vaart. .

Na dezen laatften togt waren wij dan nu eindelijk den zoo lang gewenschten grond genaderd, waar ik den beloofden tempel aller kunften en wetenfchappen in al zijnen glans zoude aanfchouwen. In deze fchoone landftreek waren de fchatten van al de gewesten des aardbols als in één punt bijeenverzameld en zamengedrongen. Noch verzengende hitte, noch verkleumende koude verdoofde hier den levensgeest; en al het bekoorlijke, dat men ooit van de rijkfte en weligfte ftreken van onzen aardbol of gezegd of gefchreven of gezongen heeft, laat zich op dezelve in vollen nadruk toepasfen. Om echter een volkomen denkbeeld der geheele natuur te verkrijgen, waren hier kunstftreken aangelegd, waar men en de koude en de voortbrengfels der aspunten, en de hitte en de fchatten van de middagslijn ontdekken kon.

Naauwelijks aan land ftappende, lieten zich duizenden van Æolus-harpen in deze fchoone landftreek hooren, waarvan de roerende toonen door den afhangenden berg duizendvoudig werden gewijzigd en teruggekaatst. De fchoonfte harmoniën verfpreidden zich of in het teederfte melodieuze geluid, of verhieven zich tot donderende orkaanftemmen, die door een vreesfelijk bazuin- en trompetgefchal vergezeld en als verdubbeld werden. Nu eens was het, alsof al de filomeelen des hemels een kunftig concert aanregtten, en ieder zich bij beurten in een nimmer na te bootfen folo hooren deed; dan hoorde

de men de zoete toonen der liefde als ſmachtende wegzinken; dan weder ſcheen het, alsof moed en dapperheid de geheele ſchepping aanvuurde, en alles met blijdſchap en geestdrift doordrong. Ja, nu eens was het, of er eene nieuwe aarde geſchapen werd; dan, of dezelve geheel, op hare aspunten wanhopig rondgeſlingerd en verpletterd, in het niet weggeworpen werd. En nogtans zag ik nergens eenige kunstwerktuigen, noch derzelver beoefenaars; waartoe intusſchen een grooter getal noodig was, dan al de hoofdſteden van het toonkunstlievend Europa verzamelen konden. Alles was ſlechts het uitwerkſel van den wil en, zoo als hij het noemde, het pſycho-magnetisch vermogen van mijnen geleider. Hij ſtrekte ſlechts zijne hand uit over de oppervlakte van den grond, waar wij ons bevonden, en alles gaf terſtond geluid, toon en maat; met ſterke donderſlagen trilde de berg onder onze voeten, en begon het ſtatige mestoſo, door al de omringende voorwerpen, plant en bloem en dier, onderſteund; als uit de oppervlakte der aarde welden de ſchoonſte toonen op, en zelfs het klanklooze water gaf door zijn gemurmel en geklots een dof geluid, hetgeen met eene zachte pedaalſtem de ſcherpte der andere toonen verſtompte: een enkele magnetiſche wenk van hem deed echter alles ijlings zwijgen, of de ſtemmen zacht verſmoren. Om mij van dit zijn vermogen nog zoo veel te beter te overtuigen, liet hij, tot een voorbeeld, eene ſtil bloeijende roos een verrukkend liefdeslied aanheffen; het ſtille vergeet-mij-niet deed zich in eene klagelijke herders-andante hooren; daar hij den ſtouten eik brullen deed als eenen getergden leeuw, terwijl deszelfs kruin den verbaasden grond zweepte. Niet alleen dit: eene enkele zaadkorrel wierp hij in de aarde; op zijnen wenk en door zijne beweging ontſproot zij voor ons gezigt uit dezelve, ontwikkelde ſchoone bloemknoppen, die weldra vervangen werden door de ſchoonſte en geurigſte vruchten; ja, een verſchijnſel, waarmede de natuur, in hare gewone werkingen, zich onder eene lange reeks van zonnewentelingen als afmartelt, werd hier, door dit vermogen, in den tijd van eenige zonneflikkeringen tot ſtand gebragt.

Ik zal u echter niet langer bezig houden met al het ſchoone en verrukkelijke, hetgeen ik op deze wandeling waarnam; maar mij nu liever bepalen bij de verſchijnſelen en voorwerpen, die ons de nu genaderde tempel aanbood. Al had ik de ſcherpzinnigheid, het geheugen, de vindingskracht en het

oor-

oordeel van al de dichters der oudere en nieuwere tijden; al kon ik mijne gedachten met het penseel van eenen Raphaël schilderen, zoo ware ik toch niet in staat, om naar waarde dit kunststuk der natuur af te schetsen. Uit duizenden van lanen, met alle gewassen des aardbols beplant en voorzien, nadert men, als in één middelpunt, dit trotsch, op eenen berg verheven en verblindend schoon paleis. Door het schoonste kristallijnen water omgeven, verheft het zich met fierheid uit dit vochtig element. Met honderd stoute poorten voorzien, geeft het, over zoo vele bruggen, gelegenheid, om tot hetzelve in te gaan. Al deze poorten zijn geopend, alle bruggen nedergelaten, en om strijd zoekt men tot dezelve in te gaan; en, hoe groot ook de aandrang en de menigte mogen zijn, alle worden daarin weldra opgenomen en ontvangen. Honderd frontespicen ontdekten zich hier aan het oog, die alle vereenigd waren met een half kogelrond dak, hetwelk zich tot een' schoonen, zich in de wolken verbergenden toren verhief. Duizenden kolommen van agaat, jaspis, graniet of bazalt ondersteunden een verwelfd gedeelte, hetgeen den tempel rondom omgaf, waarvan tot iedere poort, niet alleen zoo vele steensoorten, maar ook bijzondere vormen en bouworden gekozen waren; zoodat ieder afstand van poort tot poort een' nieuwen tempel in bijzonderen glans en volmaaktheid daarstelde. Op de muren van dezelve was, op de voorzijde, met groote gouden letteren ingegriffeld, aan welke wetenschap of kunst deze afdeelingen bijzonder waren toegewijd; en weldra ontdekte ik, onder deze, eene, met vlammende letters het woord CHEMIA ten opschrift hebbende; en, daar deze mij het meeste belang inboezemde, trad ik terstond derzelver schoone poorten in. Binnentredende in het verbazend groote voorhof van dezen tempel, vond ik daar, in de schoonste orde, de prachtigste standbeelden van het witste marmer opgerigt en als in het ronde geschaard, waaronder ik de beroemdste scheikundigen van de oudste tijden meende te herkennen, die, alle met lauwerkransen en onsterfelijke eereteekenen omgeven, door hunne vlijt en grooten ijver, tot den algemeenen opbouw dezes tempels het hunne hadden toegebragt. Van dit voorhof kon men nu tot verschillende zalen ingaan, die alles bevatteden, wat de kunst in hare grootheid en pracht ontwikkelen kan.

(Het vervolg en slot hierna.)

HERINNERINGEN UIT HET JEUGDIGE LEVEN VAN CAROLINA VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL, KONINGIN VAN ENGELAND; DOOR EENEN TIJDGENOOT.

De laatste gebeurtenissen uit het leven der onlangs overledene, ongelukkige Koningin van *Engeland* hebben de opmerkzaamheid van geheel *Europa* te zeer gewekt, om de trekken uit haar jeugdig leven als onbelangrijk voorbij te zien. En hoezeer het nog veel te vroeg is, om thans reeds eene onpartijdige geschiedenis haars levens te verwachten, zoo zullen toch deze trekken misschien in staat zijn, over haar karakter eenige opheldering te geven.

Zij was, als aankomend meisje, de roem en wellust der *Brunswijkers*, en, hoezeer niet eigenlijk schoon, nogtans van de natuur met eene groote mate van bevalligheid versierd. Hare gestalte was meer klein dan groot; en, hoewel de toenmalige mode aan de Dames hooge hielen gaf, en die der Prinses ongemeen hoog waren, kon zij toch naauwelijks eene middelmatige lengte verkrijgen. Haar gelaat vertoonde een regelmatig ovaal, met fijne trekken en zachte tinten. Hare oogen waren donkerblaauw, groot, en vol van een onuitdrukbaar vuur. Zij had bovendien ongemeen veel geestrijks en gevoeligs in haren blik; en het schoone blonde haar golfde, in veelvuldige lokken, om den sneeuwwitten hals. Hare handen en armen waren van eene uitstekende schoonheid. Zoodanig vertoont zij zich nog in de herinnering aan hare toenmalige tijdgenooten; en het is ligtelijk te beseffen, welken indruk zij overal maken moest, waar zij zich vertoonde.

Hare oudere zuster, AUGUSTA *van Brunswijk*, had, door het huwelijk met Prins FREDERIK *van Wurtemberg*, reeds vroeg het ouderlijk huis verlaten; de Erfprins daarentegen, benevens zijne twee op hem in jaren volgende broeders, waren door de natuur geenszins rijk met ziels- of ligchaamsgaven bedeeld. Natuurlijk was dus het hart des vaders, dat in zijne opvolgers zoo weinig overeenkomst met zijnen eigen' rijken geest bespeurde, met alle mogelijke warmte aan Prinses CAROLINA en den jongsten der Prinsen, WILLEM, naderhand *Hertog van Oels*, die bij *Waterloo* zijn heldhaftig leven eindigde, gehecht. Deze voorkeuze des vaders, nu, was de oorzaak van een al te angstvallig toezigt over de jonge, levendige Prinses, wier krachtige natuur steeds naar eene rui-

ruime en vrije ontwikkeling ftreefde, maar zich overal door eene kleingeestige Hofëtikette en eene al te ftrenge waakzaamheid harer opzigters belemmerd vond. Men fprak destijds zeer veel over het *despotismus*, door hare opvoeders uitgeoefend, en over de verdrukking, waarin zij gehouden werd. Zoo dit werkelijk het geval is geweest, dan zou men hierin de eerfte beginfelen kunnen aanwijzen van dien geest van tegenkanting tegen alle onbillijke verdrukking, die haar volgend leven voor haar zoo ongelukkig heeft gemaakt.

Men heeft dikwerf gezegd, dat zij, reeds als Prinfes, en nog ongehuwd, in liefdesgevalletjes gewikkeld is geweest. Zij is zelfs de heldin van eenige flechte Romans geweest, van welke zelfs niet eens de plaatfelijke omftandigheden naar waarheid zijn opgegeven. Ieder, die destijds in *Brunswijk* leefde, zal echter weten, dat zij onder een veel te zorgvuldig opzigt was, dan dat iets dergelijks kon plaats vinden, offchoon ook de neiging der Prinfes mogt overhellen, om kleine verbindtenisfen van dien aard aan te knoopen. Het volgende is echter den fchrijver als volkomen zeker bekend. Het kasteel des Hertogs te *Brunswijk* was flecht gebouwd; vooral was de vleugel, door de Prinfes bewoond, zeer blootgefteld aan gevaar van brand; dit had een bevel ten gevolge gehad, dat in de kagchels niet later dan tot 10 ure mogt geftookt worden. De wachthebbende Officier moest op dien tijd met zijne manfchappen, in de ronde, ook dat gedeelte van het kasteel doorzoeken, en al het vuur, dat hij nog mogt aantreffen, met water uitblusfchen. Eens, in een' kouden Decembernacht, had de Luitenant VAN G., een jong en zeer befchaafd man, dezen dienst te vervullen. Aan de kamer der Prinfes gekomen, vond hij het vuur nog helder in de kagchel branden. Toen nu het brandpiket zich gereedmaakte hetzelve uit te blusfchen, opende de Prinfes, in nachtgewaad en met eene kaars in de hand, op eenmaal de deur, en ftond voor hem, bekoorlijker dan hij haar immer gezien had. De Officier groette haar eerbiedig; maar zij riep hem op een' fchertfenden toon toe: „ Wel, Mijnheer VAN „ G., wilt ook gij mijn vuur uitblusfchen? Ach, laat het „ branden; 't is immers zoo koud!" De Officier verontfchuldigde zich, geheel verrast en verlegen, met zijne orders. De Prinfes zweeg, en fcheen onthutst; doch de Hofmeesteres kwam binnen, en fprak eenige beleefde woorden tot den Officier, waarop de beide Dames zich terftond verwijderden.

 Dit

Dit oogenblik had niettemin in het gemoed van dezen jeugdigen man eene vlam ontftoken, veel gevaarlijker dan die, welke hij had moeten uitblusfchen; want nog nooit was hem de Prinfes zoo betooverend fchoon voorgekomen. Haar beeld zweefde hem dus gedurig voor den geest, en de begeerte van haar weder te zien, en nog eens weder zoo nabij haar te zijn, hield hem onophoudelijk bezig. Duizenderlei ontwerpen, zelfs in het avontuurlijke vallende, werden uitgedacht, doch leden alle fchipbreuk vóór de uitvoering; en het was niet dan op plegtige dagen, of op groote feesten aan het Hof, hem vergund, in de nabijheid dezer geliefde dochter van den Vorst te komen, en flechts nu en dan een' enkelen vriendelijken aanblik, of een enkel nietsbeteekenend woord, van haar te ontvangen. Hij verbitterde zijn leven langen tijd door een hopeloos verlangen. Eenmaal, echter, ging hij over de plaats van het kasteel onder de venfters der Prinfes langs; en zie! daar vielen bloemen voor zijne voeten neder. Hij zag op, en ontdekte, dat de Prinfes bezig was met bloemen in eene porfeleinen vaas te rangfchikken, terwijl zij eenige wegwierp. Was dit enkel toeval, of was het opzet? Hij waagde het echter niet, nog eenmaal op te zien; want hoe ligtelijk kon het oog van den eenen of anderen befpieder aan eenig venfter loeren! Hij nam echter eene dezer bloemen mede, en verborg die aan zijn hart. Nog langen tijd daarna, toen het jeugdige vuur reeds lang gedoofd was, toonde hij deze bloem aan eene vriendin, en fprak toen nog met hartelijkheid en aandoening van deze bedwelming zijner jeugd, en van de beminnelijkheid der Prinfes. Ja, deze gedroogde bloem werd zelfs onder zijne nalatenfchap gevonden, toen hij daarna als een offer des krijgs gevallen was.

Prinfes CAROLINA was niet meer in de lente des levens, toen zij met den Prins van *Walles* huwde. Het gerucht dezer luisterrijke verbindtenis voerde in *Brunswijk* de levendigfte vreugde ten top; en de belangftelling der vorftelijke ouderen in deze hartelijk geliefde dochter, die weldra hare maagfchap voor altijd ftond te verlaten, fcheen hierdoor nog vermeerderd. Haar vader was althans van dat tijdftip af in eene dubbele mate haar genegen. Hij was fomtijds gewoon, in vertrouwelijke oogenblikken en fchertfende, van haar, als van eenen man, te gewagen; 't zij nu dat hij hierbij het oog had op hare manhaftige eigenfchappen, of dat hij in zulke oogenbliken wenschte, eenen zoon, aan haar gelijk, te heb-

hebben. Op zekeren tijd ontviel hem dan zulk woord (het Duitsche *Er*) op nieuw in den huisselijken kring, toen zij reeds verloofd was; doch hij veranderde dezen vertrouwelijken toon terstond, en voegde er met eene eerbiedige houding bij: „ Zoo mag ik voorzeker thans wel niet meer spre„ ken?" De Prinses stond echter dadelijk op, en omhelsde haren vader met tranen, waarbij ook zijne oogen vochtig werden, en hij zijne dochter met de levendigste aandoening aan zijn hart drukte.

Zoodra hare verloving was bekend gemaakt, ontving zij, als aanstaande *Prinses van Walles*, de gelukwenschingen van alle in *Brunswijk* aanwezige *Engelschen*. Destijds bevonden er zich velen op het *Collegium Carolinum*, een zeer beroemd Opvoedingsinstituut. De Hertog zelf bood zijne bekoorlijke en rijkversierde dochter aan de vergaderde Hoflieden en de aanwezige *Engelschen*, als verloofde bruid van den toekomstigen Koning van *Engeland*, aan. De Prinses boog zich bij het einde van deze aanspraak zeer minzaam, trok daarop met veel bevalligheids haren regter handschoen uit, en de jeugdige *Engelschen* werden, volgens de rij af, zoo als zij aan haar werden voorgesteld, tot de eer van den handkus, als van hare aanstaande Koningin, toegelaten. Het is voorzeker niet te veel gezegd, wanneer men verzekert, dat alle aanwezigen verrukt van hare minzaamheid en als betooverd door hare schoonheid het Hof verlieten.

Zij zelve was met deze verbindtenis uitermate in haar' schik, dewijl die haar tot de luisterrijkste verwachtingen het regt scheen te geven. — Op zekeren tijd ging een meisje, de dochter van een' der Hofbedienden, door het voorportaal van hare kamer, om bij eene van hare kamerdienaresfen een bezoek af te leggen. De Prinses, die haar kende, en altijd zeer minzaam was jegens lieden van geringeren stand, sprak haar aan, en zeide, na een minzaam gesprek: „ Kom toch „ eens op mijne kamer; ik heb heerlijke geschenken van den „ Prins van *Walles* ontvangen; die moet gij toch eens zien." Deze stonden nu in hare vertrekken ten toon, evenaarden in smaak aan den rijkdom, en waren, met één woord, geheel overeenkomstig met den rang van den koninklijken gever. Zij bestonden in een rijkverguld *toilet*, met eene menigte der sierlijkste en kostbaarste benoodigdheden daartoe; de heerlijkste stoffen voor kleeding, de kostbaarste kanten, de rijkste versierselen; maar boven alles muntte het portret in mi-

niatuur uit van den verloofden Bruidegom, het beeld van eenen schoon gevormden man in eene vrolijke opgeruimdheid vertoonende, gevat in eenen kring van schitterende brillanten. Het jeugdige meisje gaf hare verbazing en blijdschap over het gezigt van al deze luisterrijke zaken te kennen, en wenschte, met de vurigste betuigingen, der Prinsesse geluk. „Ja," zeide deze daarop met al het vuur, haar eigen; „ja, lief kind! ik ben gelukkig, en zoo onuitsprekelijk verheugd, dat, wanneer God zelf uit den Hemel gekomen „ware, om naar mijne wenschen te vernemen, Hij mij niet „gelukkiger had kunnen maken!" Het eenvoudige meisje ontzette van de koenheid, welke in deze uitdrukking doorstraalde, en van de vastheid der overtuiging van haar geluk, en zond, in de vroomheid haars harte, een stil gebed ten hemel voor het bestendig geluk harer geliefde meesteresse.

Met zulke uitzigten en verwachtingen ging de Prinses naar *Engeland*. Toen zij van *Brunswijk* vertrok, was alles in beweging. De straten, door welke de optogt ging, waren opgepropt met menschen. Alles drong daarhenen, om haar nog eenmaal te zien; en, toen haar rijtuig kwam, galmde een aandoenlijk vaarwel haar reeds van verre te gemoet; uit alle vensters wuifde men met witte doeken, en zagen betraande oogen haar weemoedig na. Zij zelve was insgelijks op het diepst bewogen; op hare wangen, gelijk in hare oogen, stonden tranen, en nooit in haar leven was zij schooner, dan in dit oogenblik eener haar opluisterende smart. Ach, dat nimmer eene andere dan zulke smart haar had doen weenen! Doch haar leven bood haar meer dan éénen lijdenskelk aan; en alleen de verkoelende dronk, door den engel des doods haar toegereikt, bragt haar werkelijk rust en vrede.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

D.

Diepzinnig. Wanneer de zin enkel maar diep *ligt*, en in zichzelven niet diep *is*, beloont het de moeite niet, er naar te hengelen of te duiken, omdat men uit het troebel water van duistere of kwalijk zamenhangende redeneringen wel wier, maar geene paarlen ophaalt.

Dood. Met den dood valt het tooneelgordijn van ons bestaan

ſtaan niet neder; maar wordt integendeel dan eerst opgetrokken, om eene wereld vol geestrijke handeling en telkens afwisſelende verſchieten voor ons te openen. Tot op dat tijdſtip ſtaarden wij op het met levenlooze figuren beſchilderde voorhangſel van het tegenwoordige arme leven.

Driften. Behoorlijk afgerigt en wèl ingeſpannen, de rosſen, die ons brengen, waar wij wezen moeten. Vele opvoeders willen deze voermanskunst verſtaan noch leeren, en liever de Rede, die den breidel behoorde te voeren, in het gareel ſlaan, dat wel zeer dwaas is.

Droomen. „De droomen komen van Jupiter," zegt Homerus. Vele geleerden trekken dit zoo ver, alsof ook hunne *wakende* droomen van Jupiter kwamen; doch dit zal de goede Homerus wel niet gemeend hebben.

Drukkunst. Heeft het ſtrijdperk voor de magten van licht en duisternis, waarheid en logen geopend, en aan de wederzijdſche taktiek vrij ſpel gegeven; alleen daardoor is het openbaar geworden, dat het rijk van duisternis en logen dat van licht en waarheid nimmer overweldigen kan.

Dubbel. In twee gevallen geldt *dubbel* niet zoo veel als *enkel;* in dubbelzinnig en dubbelhartig nameſijk.

Duidelijkheid. Het zekerst kenmerk van gezond verſtand.

Duisternis. Beſtaat in de natuurlijke zoo wel als in de zedelijke wereld alleen dáár, waar men zich van het licht afkeert.

Duitsch. Duitſche begrippen, Duitſche wijsbegeerte, alles wat Duitsch is, wijn, die uit moet gisten, om bruikbaar te zijn.

Duivel. In den aanvang gaf hij voor, den mensch Gode gelijk te willen maken; naderhand is hij er enkel op uit, om den mensch zoo diep mogelijk te vernederen, ja alle beſef van waarde te doen verliezen. Al wat daartoe ſtrekking heeft, is van hem, zelfs al ware het met *kerkelijke goedkeuring* beſtempeld.

Dutten. Sommigen worden bezoldigd om anderen te *doen* dutten; ſommigen om — *zelf* te dutten, dat geene bekrompene geldmiddelen kenteekent. Zie *Predikanten*, *Beſtuurs-Collegiën*, enz.

DE OPSTAND IN ZUID-AMERIKA. (*)

Daar, waar Natuur haar majesteit
Op de eeuw'ge bergen toont,
En 't maagdelijke rotsgevaart'
Met fneeuw en vuurgloed kroont;

Waar drink'bre zeeën klieven 't land,
Gezoomd door 't ftugge woud,
Dat, fchijnbaar buigzaam, elken tred
Des wandelaars weêrhoudt;

Waar vlakten, honderd mijlen verr',
Aan 't oog geen rustpunt biên;
Waar ros én rund in wilden ftaat
Den wild'ren mensch ontvliên;

Waar Moeder Aarde ons alles fchenkt,
Niet ééne gift weêrhoudt,
Maar vloek op al die gaven legt,
Door haar noodlottig goud;

Daar woont een Volk, welks wrange ftam,
Een' halven aardkloot veer,
Wreedaardig bloei en groei verbiedt,
Geen Vader is, maar Heer.

Die wreede ftam, wat geeft hem kracht,
Wat is het, dat hem voedt?
Geen fap, waarin hij tieren kan,
Dan in onfchuldig bloed.

Wat

(*) Dit ftukje is reeds in het voorjaar van 1818 vervaardigd. De Schrijver merkt dit op, zoo wel omdat het flot *thans* natuurlijk anders zou moeten zijn, als om eenige harde uitdrukkingen tegen de *Spanjaarden*, welke toen gedwee den nek voor Inquifitie en Despotismus bogen, en fchijnbaar welgevallig hunne braaffte mannen lieten vervolgen, terwijl zij zich onder MORILLO in *Amerika* aan de grootfte wreedheden fchuldig maakten. Thans zouden die uitdrukkingen natuurlijk verzacht moeten worden. Men heeft echter, om redenen, het geheel gelaten, zoo als het was. De gefchiedkundige daadzaken zijn getrokken uit de *Outline of the Revolution of Spanish-America*, thans ook, onder den naam van *Tafereelen der Omwenteling in Spaansch-Amerika*, in onze taal overgebragt.

Wat hadt gij, menschlijk eilandsvolk!
Aan 't *Spaansch* gebroed gedaan?
Gevoed, gehuisvest hadt gij hen,
Met hunne ellend' begaan.

Straks moorden ze u, ter eer' van God,
(Van *hunnen* God, het goud!)
Door mijnhol, bloedhond, strop, of zwaard,
In 't eigen, vreedzaam woud.

Zie *Peru's* zacht, goedaardig Volk;
Hoor Eeuwen lang zijn klagt:
Het kroost der Zon, in 't hart der Aard',
Vergaat in eeuw'gen nacht!

Dus, *Spanjaard!* vest ge uw bloedig Rijk....
Maar Gods Regtvaardigheid
Heeft u van al die goudwoestijn.
Het minst genot ontzeid.

De grijze Aloudheid noemt een' Vorst,
Door niets dan goud gestreeld,
Wien honger toeft bij 't gouden maal:
Dit, *Spanjaard!* is uw beeld.

Uw rijkste steden zijn ontvolkt;
Uw grond — een naakte rots;
Uwe Ed'len eten bedelbrood,
Voor arbeid veel te trotsch.

Werd daarvoor aan *Amerika*
Goud, zweet en bloed ontroofd?
De minste vonk van godlijk vuur
In zijne borst verdoofd?

Doch neen — die vlam verdooft gij niet,
Zelfs niet in de eigen' borst;
Zij gaf u 't wraakzwaard in de hand,
Voor Vaderland en Vorst.

Bewond'rend staarde *Europe* u aan,
Toen 's vijands staal en lood
Uw' luiden kreet niet smoren kon,
Den kreet van: *Vrij of Dood!*

Die kreet klinkt over d' Oceaan
Tot in *Amerika*;
Der *Cordillera's* echo galmt
Dien met verrukking na.

Het kroost der INCA's groet het licht,
Dat hem de vrijheid gaf,
En schudt, den vreugdetraan in 't oog,
Verroeste ketens af.

De *Mexicaan* dient geenen God
Met menschenoffers meer;
Maar vrij en moedig wil hij zijn,
Als 't voorgeslacht weleer.

Wien belgt dit edele gevoel?
Wie wraakt het? ... *Spanje* alleen!
Het ziet met schrik den dwangheersstaf
Reeds aan zijn vuist ontgleên.

„ Tot welk een dierenras," vraagt d' een,
„ Dit dol gespuis behoort?" —
„ Ha! *Frankrijk* week; dat nu ons heer
„ Dien muit'rendrom vermoord'!" (*)

Vermoord? — o ja! het zacht gevoel,
Dat menschenboezems stooft,
Is in PIZARRO's vaderland,
In ALVA's wieg — verdoofd.

Reeds tweemaal zag de keerkringszon
Op 't vrij *Caraças* neêr,
En nakt haar in het schedelpunt
Ten derdenmale weêr.

Mijn God! daar gaapt de muil der aard',
Door 't gansche veege land, (§)
En twintigduizend menschen zwelgt
Haar kokend ingewand!

Zie-

(*) Uitdrukkingen, in de *Cortes* gebezigd.
(§) Den 26 Maart 1812. Zie dit *Mengelwerk* voor 1813, bl. 474-480, en voor 1817, bl. 165-173.

Ziedaar des vijands bondgenoot;
Wat hem de zege schenkt,
Die 't aardrijk, dat nog golft en woelt,
Met bloed en tranen drenkt!

Het is gedaan — de kracht en moed
Des veegen landaards zwicht;
Want bijgeloof en priesterlist
Wijst hem op Gods gerigt.

De *Spanjaard* nadert, en het volk
Valt ned'rig hem te voet. —
Rampzal'gen, ach! der *Spaansche* trouw
Vertrouwt ge uw goed en bloed!...

Ha, zie! de nevel wijkt van 't oog,
Uit bijgeloof geteeld.
Hij is der Godheid wreker niet,
Die snood met eeden speelt.

Een nieuwe GIDEON verrijst,
Als wreker van dit Volk.
Dus klieft de lichtstraal 't wilde zwerk,
En scheurt de donderwolk.

't Is BOLIVAR. Hoor zijnen eed:
„ Geen rust voor 't moordgebroed,
„ Voordat mijn zwaard hun gruweldaân
„ Heeft afgespoeld in bloed!

„ De zwakke grijsheid, weggemaaid,
„ De moord van 't schuldloos wicht,
„ In 't bloed der moeder neêrgeveld,
„ Daagt hen voor Gods gerigt."

Nu rijst hij in de kracht der deugd,
Tart wreedheid en verraad;
Maar 't wuft geluk ontwijkt zijn' arm,
Verlaat hem, waar hij gaat.

Doch, wat er valle, of wat er zwicht',
Nooit zwicht een BOLIVAR;
Hem boeit geen wufte Lukgodin
Aan *Spanjes* zegekar.

Tot

Tot driewerf balling, werpt hij zich
Op *Margarita's* strand;
Zucht om 't geluk der tirannij,
En om 't vertrapte land.

Als nu de slaap zijn zorgen sust,
Verschijnt voor zijn gezigt
Een Geest, gehuid in hemelglans,
Die 't somber oord verlicht.

Maar diep gepeins en deernis
Bewolken zijn gelaat;
De krijgsmansdos van ALVA's Eeuw
Verstrekt hem tot gewaad.

Zijn borst gaapt met een diepe wond',
Bedekt door de eene hand,
Daar de and're van een' vrijen Staat
Het wetboek overspant.

„ Beschermer van het heiligst Regt,"
Dus spreekt de Geest hem aan,
„ Die 't leven blij ten offer brengt,
„ Om slavernij te ontgaan!

„ Ik ben ORANJE, op wien FILIPS
„ En ALVA heeft gewoed;
„ Die *Neêrland*, aan hunn' klaauw ontrukt,
„ Gekocht heb met mijn bloed.

„ Gij zucht, dat u de zege nog
„ In 't *vijfde* jaar niet kroont....,
„ Zie *Neêrlands* strijd na *tachtig* jaar
„ Door vrede en roem beloond!

„ Daar wonen zij met welvaart zaam,
„ En orde en zoete rust;
„ Terwijl de landzaat, blij en vrij,
„ Den zachten schepter kust.

„ Van elders vlood, in bloed en rouw,
„ De Vrijheid naar uw strand;
„ Haar tempel is *Amerika*,
„ Uw welig Vaderland.

Wees

„ Wees gij haar Priester hier in 't Zuid,
„ Als WASHINGTON in 't Noord!
„ Uw ſtem word' tot de Stille *Zee*
„ Door ieder Volk gehoord!

„ Dan vlugt de hatelijke dwang,
„ Die thans uw havens ſluit;
„ Uw grond, uw vruchten zijn niet meer
„ Den dwangheer tot een' buit.

„ Verflaauw dan niet! ſta moedig pal!
„ Ééns wappert uw banier
„ Op 't puin der *Spaanſche* heerſchappij,
„ Mijn vijand dáár en hier!

„ Doch wacht u voor de zoete taal,
„ Die met beloften ſpeelt!
„ Nooit ſpant de vog'laar vaster ſtrik,
„ Dan als hij lieflijk kweelt."

Dus ſpreekt de Geest, en neemt zijn vlugt
Naar 't zalig ſchimmenveld,
Waar TELL met BARNEVELD hem toeſt,
En *Thebe's* grootſte held.

En BOLIVAR ontwaakt, verſtaald
Door bovenaardſche kracht;
Hij waagt den kamp, en nog weêrſtaat
Zijn arm des *Spanjaards* magt.

1818. V. K.

HET HAAGSCHE BOSCH. (*)

Ontvangt mijn' groet, geliefde dreven!
En gij, o heilig, ſtatig woud!
Zoo vaak de wellust van mijn leven,
Waar rust en vrede zich onthoudt;
Waar, onder 't hartverheffend kweelen,
Het lieflijk koor der filomeelen

In

(*) Wij mogen den zeventienjarigen Jongeling, die zulk een' goeden aanleg voor de edele Dichtkunst vertoont, de verlangde aanmoediging niet weigeren, door de plaatſing van dit ſtukje. *Redact.*

In 't ſchaduwrijk geboomte beidt.
Gij ſchonkt zoo vaak, in 't eenzaam donker,
Bij 't heilig, heerlijk ſtargeflonker,
Mijn hart de reinſte zaligheid.

Die uren zal ik nooit vergeten,
Wanneer de maan op 't aardrijk ſcheen,
Als ik, in 't lommer neêrgezeten,
Terugdacht aan het blij verleên.
Dit woud, dat zulk een reeks van jaren
Als nevelen zag henen varen,
Welks kruin nog ſteeds de orkanen tart;
Deez' grond, door 't voorgeſlacht betreden,
Blijft, onder vreugd en tegenheden,
Steeds heilig aan mijn Hollandsch hart.

Gij zaagt, bij 't lied der nachtegalen,
o Woud! der vaadren heldendaân,
Een' krans om Naſſau's ſchedel pralen
Van onverwelkbre lauwerblaân.
Toen zonk (helaas! in blijder jaren)
Voor Neêrlands dappre waterſcharen
En Brit en Gal in 't niet ter neêr:
Maar gij zaagt ook die glorie kwijnen,
Onz' ouden roem van de aard' verdwijnen —
Ach! Nederland beſtond niet meer!

Getuige van der vaadren luister,
Van de oneer van het nageſlacht,
Werd vaak, in uw verkwiklijk duister,
Diêr eedlen heldenmoed herdacht.
Hier zat, in uw geheiligd lommer,
Het hart verteerd door zorg en kommer,
Een vaderlandſche Bard ter neêr —
Vergat hier het verſchriklijk heden,
En dweepte zich in 't blij verleden,
Der vaadren glorieëeuwen, weêr. (*)

Maar o! hoe zwart de nacht mogt wezen,
Die 't zuchtend Nederland omtoog,

Een

(*) Men herinnere zich den voortreffelijken Lierzang van den Heer M. C. VAN HALL aan onzen vereeuwigden vaderlandſchen Zanger, den grooten J. F. HELMERS.

Een zon is uit de kim gerezen,
  Die heerlijk fchittert in ons oog.
o Woud! praal weêr met d' ouden luister!
Verbroken werd de flaaffche kluister;
  De woeste dwingland moordt niet meer!
Uw grijze kruin omhoog geheven!
De wind, die door het loof komt zweven,
  Verkondigt Neêrlands glorie weêr!

Kweelt liefelijk, gij filomeelen!
  Dat juichend thans uw zangtoon zij!
Gij kunt weêr 't Hollandsch harte ftreelen;
  Want Holland is weêr groot en vrij.
Golft juichend op de waterbanen
Van 't woud, o zilverblanke zwanen!
  Verheft daar uw' gewijden toon!
o, Doet langs Hollands zilvren waatren
Der vaadren lof, hun deugden fchaatren —
  Die lof klinkt in ons oor zoo fchoon!

Verhef thans weêr uw trotfche blaadren,
  Verhef uw kruin, geheiligd woud!
Gij zaagt de glorieëeuw der vaadren;
  Gij hebt hen in uw' kreits aanfchouwd.
Hier wil ik aan die eedlen denken,
Hunne asch een' vloed van tranen fchenken;
  Verrukt door zoo veel heldenmoed,
Deez' juichtoon aan 't heelal doen hooren:
„ Ook ik ben Batavier geboren;
  „ Mij vloeit door de aadren 't eigen bloed!"

Laat eeuwen nog uw luister prijken,
  o Woud! zoo dierbaar aan mijn hart!
Steeds word' door uw geheiligde eiken
  De last van tijd en lot getart!
Ik zie verrukt uw fchoonheid pralen;
Maar 'k waag het niet, dat fchoon te malen:
  Waartoe mijn nietig, ftaamlend lied?
o Neen! dat Phebus lievelingen
Voor U de heilge fnaren dwingen —
  Mijn zwakke hand vermag het niet.

Spant,

Spant, Pindarusfen! dan de fnaren!
  Heft, heft den heilgen lofzang aan!
'k Blijf op uw' roem vol eerbied ftaren;
  Maar 'k waag het niet, u na te gaan.
o Neen! uw goddelijke zangen
Doen u de onfterflijkheid erlangen.
  Zoo kweelt de nachtegaal zijn lied.
De wandlaar, in zichzelv' verloren,
Verftomt, als hij dien toon mag hooren,
  En luistert naar het muschje niet.

Groningen, 6 April 1822. A. W. ENGELEN, *J. U. S.*

OORDEEL VAN FREDERIK DEN GROOTEN OVER HET NIBELUNGEN-LIED.

CHR. HEINR. MULLER, de eerfte uitgever van het *Nibelungen-lied*, had aan FREDERIK DEN GROOTEN verlof gevraagd en verkregen, om dat gedicht hem te mogen aanbieden. De Stadsbibliotheek te *Zurich* bewaart het antwoord des Konings wegens hetzelve, dus luidende: „ Het „ gedicht is geen fchot buskruid waard; echter wil Ik het „ in eene openbare Bibliotheek doen plaatfen, alwaar het „ dan in vergetelheid mag begraven blijven," enz. Deze brief, in het jaar 1783 gefchreven, eindigt met de woorden: „ Ik blijf *evenwel* uw genadige Koning." — Behoudens allen eerbied voor den grooten man, zal tegenwoordig wel geen befchaafd verftand met deszelfs oordeel over dat gedicht inftemmen.

NINON DE L'ENCLOS. — JEAN RACINE.

Toen de beroemde NINON DE L'ENCLOS, in eenen ouderdom van tweeëntwintig jaren, zoo krank werd, dat men met grond aan hare herftelling wanhoopte, en hare vrienden hierover in hare tegenwoordigheid tranen ftortten, zeide zij: „ Ach! ik laat immers op aarde flechts ftervelingen achter."

„ JEAN RACINE was van een zeer levendig geftel, en zou zich dus zekerlijk meermalen door zijne driften tot verkeerdheden hebben laten voortflepen, zoo hij niet door zijne waarachtig godsvruchtige denkwijze ware teruggehouden geweest. BOILEAU zet daarom van hem: „ Het verftand brengt anderen tot het geloof; maar hem maakt het geloof verftandig."

MENGELWERK.

BUITEN DEN GODSDIENST BESTAAT ER GEEN VERBAND TUSSCHEN DEUGD EN GELUK.

Voorgelezen,

in de Maatſchappij *Felix Meritis*,

door

N. SWART.

Herhaalde malen is hier ter plaatſe de ſtelling aangedrongen, dat er volſtrekt geen verband beſtaat tusſchen verlichting en zedelijkheid. Dezelve is mij voorgekomen als eene dier *paradoxen* of vreemdluidende uitſpraken, welke, zonder misſchien geheel waar te zijn, eene heilzame ſtrekking hebben, om zekere uiterſten in de algemeene denkwijze krachtig tegen te gaan. Doch ſtaat zij niet in verband met eene andere vraag, welker invloed nog veel uitgebreider is? Ik althans verbeeld mij, dat zij waar moet zijn, indien er geene vaste betrekking plaats heeft tusſchen deugd en geluk; doch gaat het omgekeerde door, dan, dunkt mij, kunnen ook de verlichting en beſchaving aan de eerſte niet geheel vreemd wezen. Wat toch is verlichting, dan helderheid des verſtands, uitgebreidheid der inzigten, kennisſe van zaken, menſchen en betrekkingen? En waardoor wordt ons gedrag beſtuurd? Door luimen, door opwellingen, door hartstogten en gewoonten alleen, of ook door begrippen, door verſtand en kennis? Zoo niemand, gelijk ik vertrouw, het laatſte geheel buitenſluit, dan moeten deugd en belang geheel afgeſcheidene dingen zijn, of de ware verlichting is even zeer gewigtig voor de eerſte als voor de laatſte.

Hoe oud is intusſchen reeds het denkbeeld, dat de deugd niets anders zij dan een welbeſtuurd eigenbelang! Hoe menigmaal is wel beweerd, dat de natuur zelve, in

hare inrigtingen, de eigenlijke, éénige bron der zedewetten is te noemen! Hoe menigmaal heeft zich ook het kanselönderwijs gevormd tot een louter betoog van het nuttige der deugd en het schadelijke der ondeugd! — Maar, hoe veelvuldig moeten ook de nadeelige gevolgen zijn geweest, die uit zulk eene beschouwing der zaak noodwendig voortvloeijen! Nadeelig? denkt gij welligt. Nadeelig zou het zijn, dat ik leer inzien, hoe er zonder deugd geen geluk bestaat? Nadeelig, dat mijn tijdelijk belang met mijn eeuwig welzijn eenstemmig pleit voor de betrachting van Gods wet? Nadeelig, dat ik natuur en ondervinding leer kennen als eene andere openbaring, welke volkomen bevestigt, wat het beschreven woord leert en gebiedt? Ik erken, M. H., dit luidt vreemd. Doch, hoe vele zaken, stellingen en spreuken zijn er, die, juist om haren schoonen schijn, om hare gedeeltelijke waarheid, ja voortreffelijkheid, indien maar wèl bepaald en aangewend, allergevaarlijkst voor het menschdom werken! Om u ten aanzien van het behandelde te overtuigen, zoo denkt vooreerst aan de vrijheid, nu welhaast door velen genomen, om de zedewet naar derzelver vooronderstelde doel te verklaren en toe te passen, en op dezen grond allerlei uitzonderingen te maken. Let vervolgens op de verslapping van hare klem, wanneer zij niet meer als gebod, maar enkel als goede raad, niet meer als de uitspraak eener Godheid, maar als het inzigt van 's menschen verstand wordt beschouwd. Maar geeft inzonderheid acht, hoe de onverschilligheid omtrent de Christelijke leer, ja zelfs die omtrent de aanwezigheid van een regtvaardig Opperwezen, op dezen grond heeft gebouwd. De leer, dat er geen verschil altoos tusschen deugd en ondeugd bestaat, is zoo strijdig met 's menschen gevoel en onmiddellijk inzigt, dat zij nooit belangrijken opgang heeft kunnen maken. De openbare prediking der zedeloosheid stuit elkeen, die nog niet geheel in dezelve verzonken ligt. Maar nu spreke de voorstander der ongodisterij, en veelmeer hij, die slechts de bijbelsche openbaring niet erkent, van het ge-

luk

ſtuk der deugd, van de zaligheid des goeden gewetens; van de ondeugd, die zichzelve wreekt en, als 't ware, eene hel in het binnenſte ſtookt; en zietdaar het aanlokſel volkomen, om te berusten in deze kennis, zonder zich met een donker en moeijelijk onderzoek naar onzigtbare zaken verder te bemoeijen! zietdaar den mensch welhaast zijn eigen wetgever, zijn eigen God, zijn eigen éénige grond van hoop of vrees, en aan niemand anders rekenſchap verſchuldigd! Ik waag het, M. H., elk uwer te vragen, wat van zulk eene zedekunde, van zulk eene drijfveer, van dit gezag te wachten zij, om de driften te temmen en der gevaarlijkſte verzoekingen het hoofd te bieden?

Het is althans ons voornemen, dusdanige denkwijze in dit uur te beſtrijden, door het betoog, dat er geen vast en duurzaam verband tusſchen deugd en geluk beſtaat, buiten den godsdienst. Verleent mij, bij een zoo gewigtig, maar eenigzins moeijelijk onderwerp, vooral in het licht van aangename verpoozing beſchouwd, uwe toegevende aandacht!

Wij zullen het geheel in drie ſtukken pogen af te handelen, door de volgende vragen genoegzaam aangeduid. Te weten: wat is deugd? wat is geluk? en: op welke wijze raken zij elkander? — welk laatſte echter, als het uitvoerigſte, in onderſcheidene deelen vervalt.

Wat is deugd? Er is bezwaarlijk iemand zoo ſtomp of onkundig, die geen antwoord op deze vraag zou weten. En, hoedanig ook hetzelve uitviel, altijd zou het ons bewijzen, dat zijn algemeen beſef der zake welgegrond is. Doch vooronderſtellen wij, dat de vrager een Socrates was, dan zou het hem voorzeker aan geene gelegenheid ontbreken, om, door nader onderzoek, op eene bepaaldere en juistere opgave aan te dringen. Het ſchijnt, inderdaad, wel haast, dat de latere wijsgeeren, meestal uit de ſchole van dezen man voortgekomen, op die wijze het maken van naauwkeurige bepalingen hebben geleerd. Doch, wat eigenlijk de deugd zij, waarop zij moge en moete rusten, hiermede hebben wel allen zich

bezig gehouden; dan het is, tot op den huidigen dag toe, onder zoo vele wijsgeeren, welke die eersten opvolgden, nog niet beslist. Gij vertrouwt dan zeker gaarne, M. H., dat ik dit vonnis ook niet zal wagen te strijken. Dit, echter, durf ik veilig beweren, dat de deugd verheven is boven zinnelijk belang. Vergunt mij, haar begrip, naar mijne voorstelling, door eenige gevallen op te helderen.

Wij hebben geleerd, elkander onze gedachten en ondervindingen door uitwendige teekenen mede te deelen. Dit vermogen — dat der sprake — bezorgt aan ons geslacht de onnoemelijkste voordeelen, en maakt ons tot eene geheel andere soort dan de overige dieren. Dit voordeel, nogtans, hangt geheel af van de wezenlijke overeenkomst onzer opgaven met de aangeduide zaken of omstandigheden; en verwarring in plaats van orde moet het gevolg zijn, wanneer de waarheid en trouw niet meer geëerbiedigd worden. Zietdaar het duidelijk inzigt zelfs van het botste verstand! Zietdaar, wat iedereen, als 't ware, gevoelt, eer hij het nog berekent! Doch dit inzigt neemt niet weg, dat, in bijzondere gevallen, mijn belang vaak in strijd is met hetzelve. Ja, de redding van mijne fortuin, mijne eer, mijn leven hapert somtijds als aan eenen draad, dien ik, liegende, óf heimelijk doorsnijden, óf openlijk verbreken kan. Wat houdt mij hiervan terug? En wat verhindert mij hierin? Welke is de kracht, die, bij den braven, alle wereldsch belang meermalen opweegt en doet verdwijnen? Het is eerbied voor de waarheid, T. T.; eerbied voor het erkende beginsel van alle menschelijke voortreffelijkheid en geluk; eerbied voor de wet, in den eigen' redelijken boezem gevormd.

Eene wilde horde, in de woestijnen verspreid rondzwervende, vindt met moeite een schraal onderhoud bij de jagt. Meermalen valt wel een of ander op de gedachte, om eenig vee te temmen, deszelfs dienst en voortbrengsels te genieten, en zich alzoo boven alle wisselvalligheid van vangst en saizoen te verheffen; doch de onderneming gaat gedurig te leur, en kwijnt op eene deerlij-

lijke wijze, doordien telkens een ander hem versnelt, en met de gehoopte vrucht doorgaat. — Zelfs de landbouw is spoedig ontdekt. Wanneer ik eene bepaalde plek afzonder, toebereid en beplant, dan mag ik op rijke vergoeding hopen. Doch, men moet deze voordeelen vaarwel zeggen, omdat niemands handenwerk geëerbiedigd wordt, omdat geen regt van eigendom heilig wordt gehouden. — Nu staat een wijze vriend van zijn geslacht op, en overreedt allen gemakkelijk van het nut eener evenredige verdeeling, eener wederkeerige eerbiediging van elks eigendom. Hij doet meer: wetten worden gemaakt, straffen bepaald, wrekende veldgoden verkondigd; en de maatschappij verheft zich bloeijende en vruchtbaar, als eene zorgende moeder voor alle hare kinderen. En nu plaatse zich uwe verbeelding, M. H., in het midden van dit paradijs, schrander of magtig genoeg, om de gemaakte wetten als spinrag te verscheuren, en verheven boven hun kinderlijk bijgeloof. Wat zult gij doen? Dat gebouw omverhalen? deszelfs grondslag ondermijnen, en alzoo de vruchten uwer meerderheid oogsten? Indien gij uw eigenbelang raadpleegt, voorzeker ja. Doch is de deugd uwe leidsvrouw, dan ontziet gij een beginsel, waarop geluk en beschaving des menschdoms alleen kunnen rusten.

Rome's marktplein opent zich. Vreesselijke pestdampen klimmen op uit den gloeijenden zwavelpoel, en ontvolken de rampzalige stad. Men neemt, in den nood, toevlugt tot de Godspraak; en derzelver antwoord is, dat zich de klove zal sluiten en het onheil betoomen, wanneer het waardste, wat de stad heeft, ten offer in dezelve is gestort. „ Wat heeft Rome kostelijkers," zegt de moedige Curtius, „ dan den gewapenden man? Ik zal mijn vaderland te mijnen koste redden." En gewapend en te paard springt de jeugdige ridder in den gapenden afgrond. Zietdaar liefde, welke zichzelve niet, maar anderen bedoelt! Zietdaar deugd, hooger dan alle eigenbelang, baatberekening of ingebeelde winst! Zoodra wij ons geweld aandoen, om ons de zaak anders voor te stellen,

verliest zij hare waarde. Als dweepende roemzucht, als woest verlangen om Rome op alle volken te doen zegepralen, als kunstig verborgene eigenliefde bekend geworden, zou deze daad ons enkel verwondering, misschien afkeer of medelijden inboezemen; als menschen-, als burgerliefde verrukt zij ons boven mate.

Ik hoop geslaagd te zijn in mijn voornemen, om u te doen zien, dat de mensch als uit zichzelven uitgaan, zichzelven vergeten kan, en handelen naar gronden, die met zijn eigen bijzonder belang geenerlei verband hebben, ja zelfs daartegen zijn gekant. Hij erkent iets als waar, als goed, als algemeen nuttig, en daarom volgt hij het, schoon het voor zijne bijzondere omstandigheden onverschillig of wel schadelijk zij. Juist hierin bestaat, naar ons oordeel, zijne zedelijke vrijheid, zijne verheffing boven den dwang van vleesch en bloed, betrekking en omstandigheid; en deze vrijheid niet te verzaken, maar dit vermogen waarlijk te gebruiken, zietdaar deugd!

En wat is nu geluk? Elk uwer weet dit voorzeker: want men kan niet ontkennen, dat onze meeste werkzaamheden hetzelve ten doel hebben. Het is waar, de een zoekt het langs geheel andere wegen dan de ander. Rust is het opschrift van deszelfs tempel bij dezen; werkzaamheid, bij genen. Deze wil op aller tongen zweven; die kiest de vergetene afzondering. In duizend gedaanten schijnt het over de aarde te zweven, om allen aan te lokken. Elke leeftijd, elke stand, elk gestel, elk mensch heeft zijne begrippen, zijne omtrekken en kleuren, om dit doel zijner bejaginge af te schetsen. Doch, de boom is niet de vrucht; en, hoe verschillend de wegen mogen zijn, elk verstaat u, wanneer gij van geluk spreekt; elk houdt den hemel voor eene wenschelijke woonplaats, hoezeer hij geen het minste denkbeeld van de bronnen heeft, waaruit het water des levens aldaar zal ontspringen. Er is inderdaad, zoo veel ik weet, maar één eigenlijk verschil in de bepaling geweest bij die oude wijsgeeren, welke het geluk als de éénige groote bestemming van den mensch aanmerkten. De een, name-

melijk, beschouwde hetzelve als iets rustigs en bestendigs; de ander, als iets werkzaams en woeligs. De een, schijnt het, dacht meer aan stille tevredenheid met zijn lot en omstandigheden; de ander, aan genot van alles, wat natuur en kunst den mensche aanbieden. Is dit verschil zelve nogtans wel zoo wezenlijk als het schijnt? De voorstander immers van het stille en evenredige bedoelt niet den toestand van een onbezield ligchaam, door geenerlei aandoening immer geschokt. Hij denkt zelfs aan geen wederkeeren tot den redeloozen staat van het dier; een wanbegrip, voor het grillig brein des mans bewaard, die als het beeld en de voorlooper der ongelukkige proeve mag worden beschouwd, om den aartsvaderlijken tijd in Frankrijk terug te roepen. Neen, hij dacht aan dat onbezwaard genot van zijn bestaan, hetwelk allen gevoel van behoefte, alle ontrusting door begeerte, alle streving naar ander en beter buitenfluit. Hij vestigde, derhalve, inzonderheid zijne aandacht op de afwezigheid van smartelijke aandoeningen, en beschouwde gaarne het menschelijk leven als eene heldere beek, vloeijende door het volschoon heelal, die slechts in rust behoefde gelaten te worden, om deszelfs beelden zuiver op te vangen en te genieten. Hij, daarentegen, die het werkzame in den geluksstaat verdedigt, slaat zijne oogen naar de andere zijde. Hij ziet allerlei goederen over deze aarde verspreid, allerlei zaden in zijn eigen ligchaam en geest gestrooid, allerlei schatten voor arbeid en inspanning te koop. Zou hij gindschen druiventros te vergeefs aan den wijnstok zien zwellen? Zou hij de verrukking aanschouwen, door gene priesters van Apol uit zijnen dienst geschept, en niet met hen het zoete der kunsten leeren schatten? Zou het rijke Indië hem den gouden tooverstaf aanbieden, die het verkwikkelijke, het streelende uit aarde en zee, uit vleesch en geest bezwerend oproept, en hij dien staf niet aangrijpen? Voorzeker! Zijne kunst is, geene enkele roos vergeefs te laten bloeijen, haar te plukken, zonder geur of kleur in derzelver heerlijkheid te schaden, en vooral geene hand te kwetsen aan den ver-

 bor-

borgen' doorn. Zijn ſtreven is den bergſtroom gelijk, die van rots tot rots voorthuppelt als de klipgeit, en in zijn ſchuim en ſtof duizend regenbogen doet gloeijen, zoo als ze geen bebloemde oever geeft, maar die, in het ſlijk van lage begeerlijkheid en onverzaden lust woelende, evenzeer alle helderheid als belangrijkheid verliest.

Het geluk, derhalve, als *ideaal* beſchouwd, berust op de afwezigheid van ſmartelijke, bij de aanwezigheid van genoegelijke gewaarwordingen. Ik zeg: als *ideaal* beſchouwd; want vele onzer genietingen zijn met ſmarten onoplosſelijk verbonden, op behoeften en gebreken als hare grondſlagen gevestigd, en nooit misſchien in volle reinheid en hoogte aanwezig. Juist daarom zweeft deze aangebedene als eene nevelwolk over de aarde, die niet volkomen te kennen is, ja dikwijls uit onze armen wegglijdt, wanneer wij haar met alle kracht pogen te omvatten. Juist daarom gaapt de ſtompe menigte haar dikwijls aan, zonder in eene heilzame beweging te geraken, of ſchrikt terug, wanneer de eerſte poging niet gelukt, en brengt het leven zuchtende en klagende door, alsof deze aarde waarlijk een tranendal was. Maar de wijze geniet, wat hem gebeuren mag. Valt hem geene bevrijding van kwaad, bij overvloed van heil, te beurt, het is hem genoeg, zoo de aangename gewaarwordingen doorgaans bovendrijven. Hem acht hij gelukkig, die de ſmart onder de vreugde als begraaft, en die daartoe, hetzij in of buiten zich, de noodige middelen weet te vinden; hem, die zijn leven zegent als een ſchoon en aangenaam geſchenk, dat hij, daartoe geroepen, ongaarne, maar dankbaar, in de hand van den Schenker denkt terug te geven.

En nu de vraag: in welk verband ſtaan deugd en geluk? Het is u bekend, (wij begonnen met deze verklaring) dat velen dezelve aanmerken als middel en bedoeling. Wat zou, meenen zij, de deugd toch kunnen zijn, dan de kunst om wèl, dat is gelukkig, te leven? Er is maar één grondtrek in het hart des ſtervelings, zeggen ze; het is die naar genot des levens. De redelooze zelf heeft

heeft dit met den redelijken gemeen; en het voorregt van den laatsten bestaat enkel daarin, dat hij het bedaardelijk opsporen, bereiken en behoeden kan. Dit vermogen is zijne zedelijke vrijheid, die aan geene natuurdriften of beperkingen van eenigen aard, gelijk bij het dier, gebonden is. Zijn waar belang te kennen, is wijsheid; hetzelve te volgen, deugd!

Maar, hetgeen wij als zoodanig leerden beschouwen, M. H., is eene geheel andere eigenschap. Zij ontspruit, als eene plant, door de natuur gezaaid, van zelve op den bodem des redelijken gemoeds. Zij bedoelt, ja, een zeker belang; maar dat der maatschappij, des menschdoms, niet haar eigen. Zij offert veeleer, wat zij bezit, wat zij verwacht of hoopt, liefderijk op, om eenen ander' te redden. De dief slaat, uit belangzucht, eenen zijweg in; de eerlijke man volgt den regten, en doet wèl, zonder om te zien. De bedrieger verkracht de waarheid, welke zich op zijnen weg bevindt, om eenig voordeel te bejagen. De baatzuchtige, liefdelooze zoekt zichzelven; terwijl de edelmoedige en liefderijke zijn eigen bijzonder belang geheel uit het oog verliest. Ja, vraagt gij, wat de *ondeugd* bedoelt? het is geluk. Bij den een' moge zich dit *ideaal* onder eene geheel andere gedaante dan bij den ander' vertoonen; bij den een' zij het een vlugtig genot, binnen het bereik van een kortziend gezigt geplaatst; bij den ander', een luchtkasteel, welks hoogte noch breedte behoorlijk uit te meten is. Wellust, eere, rijkdom, wraak zij het verschillend opschrift van den bejaagden schat; de zaak zelve blijft daarbij altijd onveranderd. *Ik* is het middelpunt, waarom de grootere of kleinere cirkel wordt getrokken; genot, de naam van hetgeen als eindoogmerk wordt bedoeld; zinnelijkheid, de drang, die hier zwelgen, daar schitteren, elders heerschen wil. En zouden dan deugd en ondeugd, in derzelver grond en strekking, niet verschillen? Zou een beter overleg, eene meerdere bedaardheid, een verder dringend oog — gaven veelal van natuur en opvoeding — het éénig verschil tusschen beiden daarstellen?

Ff 5 Kunt

Kunt gij dit gelooven, ongeoefende in de haarkloverij der ſcholen? Kunt gij het bevestigen, die ooit edelmoedig beſtond, uw leven voor een' ander' te wagen? Zijn uwe liefde en vriendſchap, uwe dankbaarheid en eerbied, uwe eerlijkheid en trouw alleen daarop berekend, dat men u even veel of wel meer welwillendheid betoone, u op nieuw met weldaden overlade, u op uwe beurt niet bedriege? o! Weg dan met alle menſchelijke waardij, met alwat edel, groot, beminnelijk heet! Het is dweeperij, die ons aan iets voortreffelijkers dan zinnelijk ſchoon, evenredigheid of geſchiktheid doet denken, om onze onderſcheidene lusten te ſtreelen! Er is niets Goddelijks in den mensch! Hij is niets meer dan het ſchranderſte, het gevaarlijkſte, het vreeſelijkſte en dikwerf rampzaligſte dier!

Maar, hoewel niet als middel en doel, nogtans ſtaan deugd en geluk misſchien tot elkander als grond en gevolg. Gij ziet, hoop ik, M. H., het wezenlijk onderſcheid tusſchen deze beide vooronderſtellingen. In het geval, dat wij thans aannemen, bezit het zedelijk goed zijne eigene, onafhankelijke waarde. Er zou deugd beſtaan, al had de aard der dingen dezelve ook niet met de gelukkigſte gevolgen voor haren bezitter verbonden. Maar het is het zegel op hare waardij, dat zij den mensch gelukkig maakt. Hierin vindt zij hare volkomene belooning; en dat loon moet iederen verſtandigen alle aarzeling benemen omtrent eene keus tusſchen goed en kwaad. De gelukkigſte is juist de deugdzaamſte niet, maar de deugdzaamſte is de gelukkigſte, volgens deze leer.

Dan, G. T., herinnert u nogmaals onze vooropgezondene ontwikkeling van het een en ander, en ziet, of er ook zulk een verband kan beſtaan. De deugd is verheven boven zinnelijk belang; het geluk rust op zinnelijk genoegen. De eerſte behoort hetzelve voorbij te zien; het laatſte heeft op niets anders te letten. Het belang van Rome vordert, dat Curtius zich opoffere, en — hij ſtort in de groeve. Het belang van Rome vordert, dat Regulus niet uitgewisſeld worde, en — hij ſpreekt tegen zijne eigene vrijkooping; die zelfde maat-

ſchap-

schappij wil den eerbied voor den eed en het gegeven woord ongeschonden hebben bewaard, en — hij besluit, volgens zijne belofte, om weder te keeren. Hij had, als anderen, eene bedriegelijke uitvlugt kunnen zoeken; maar hij geeft de voorkeur aan eenen eerlijken dood. Waar is hier de verwachte vrucht? Is het de roem na het leven? Is het de vlugtige voorstelling eens onsterfelijken naams bij de volgende geslachten? Welnu, zoo verbeelde men zich eenen ander', wiens bedrijf onder dikke duisternis, onder miskenning en verachting bedolven moet blijven, maar die zelfs de schande veracht. Of is het eene soort van dweeperij, waarbij hij, gelijk wij boven van Curtius zeiden, zijne eigene persoonlijkheid met het vaderland verwart, en zijn geluk in deszelfs toekomstigen voorspoed meent te vinden? Welnu, zoo denke men aan Hem, die, bij de bedaardste geestgesteltenis, voor het menschdom, voor onbekende geslachten, voor vijanden stierf. Wie toch twijfelt er aan, dat deze nog veel grooter zij? Wie waagt het, Hem eenen dwaas en buitensporigen te noemen? Wie zal zeggen: hier bestond geene deugd, omdat er geene belooning kon bestaan?

Het is waar, wie matig is uit een beginsel van zedelijkheid, zorgt tevens voor zijne gezondheid; doch wie het doet om dés te langer en beter te genieten, bereikt hetzelfde einde. Het is waar, menigeen werd rijk bij eerlijk gewin; maar een ander werd het nog spoediger door bedrog. Het is waar, achting en eere volgen de deugd, en verschaffen haar de beste voordeelen, waar zij slechts in hare eigene gedaante schitteren kan; doch menigmaal weet hare vijandin met haar van kleed en gedaante te wisselen, en de ondeugd zetelt op den troon des algemeenen lofs, terwijl de andere in den afgrond der algemeene verwerping ligt verzonken. Zegt mij, wie is het eigenlijk, die over de voordeelen van het leven, naast de fortuin, beschikt? Immers niet de opregtheid, niet de onwrikbare verkleefdheid aan waarheid en regt, niet de liefde, die zichzelve het eerst vergeet. Door dezelve onbepaald te volgen, loopen wij veeleer gevaar van

allerlei leed; en Plato zeide reeds, dat het lot des volmaakt deugdzamen op deze aarde schande en kruis zou zijn. Slechts de kloekzinnigheid bezweert de stormen des levens, schoon onder de gedaante of met behulp der deugd, als eene gedienstige maagd, die op haren tijd weet te wijken en toe te geven. Zij berekent de kansen, en vindt, ja, ligt de meeste veiligheid en zekerheid aan die zijde, welke het licht des hemels bestraalt; doch ontbreekt het haar niet aan moed, of staat de kans bijzonder schoon, dan ontziet zij voorzeker ook niet, het gebied des nachts stoutelijk binnen te treden.

Het blijkt, derhalve, duidelijk genoeg, dat ook dit verband van grond en gevolg hier niet aanwezig is. Geen wonder! daar deugd en geluk zoo geheel verschillende en oneigenaardige dingen zijn. Het verlangen naar beiden moge wel, bij den behoeftigen mensch, op gelijken grond ontspruiten, en het redelijk verstand zij de koesterende zon, bij welke het eene zoo wel als de andere tiert; gelijk de eikenboom verheft deze zich ten hemel, gelijk eene menigte andere planten kruipt gene langs den grond, of hecht zich aan ieder voorwerp, om daaruit voedsel te halen en steun te zoeken. De rede ziet in, hoe ieder zich gedragen moet, zal het allen wèl gaan; en dit alleen draagt hare goedkeuring weg, en dit alleen wordt door haar tot beginsel der handelwijze gesteld. De zinnelijkheid, daarentegen, beoogt slechts eigen welzijn, zonder zich om het algemeene te bekreunen. De laatste trede al in verbonden, onderwerpe zich aan bepalingen en verpligtingen, predike de noodzakelijkheid van deugd en trouw; men kan alleen zoo verre op haar rekenen, als het belang aan de zijde van eerlijkheid en deugd blijkt te zijn, en eigenlijke edelmoedigheid en zelfopoffering is dwaasheid bij haar begrip. De rede, daarentegen, behoeft geene afspraak, geene wet, geen loon, om vast te stellen, wat pligt zij; en zij zegt, in eenen geheel anderen geest, dan eenmaal de Joodsche hoogepriester: het is beter, dat één omkome, dan dat het gansche volk verloren ga; daar zij den held gebiedt,

biedt, zich in den dood te ſtorten. De denkende geest, die geene eigene behoeften of begeerten kende, zou altijd het regte pad inſlaan; het dier, voor zoo verre het geene Godheid in de ſporen der natuurdrift leidt, bewandelt altijd kronkelpaden. De deugdzame nadert tot den ſtaat der geesten, der vrije, verhevene wezens, onbekend met de banden van het vleesch, — des grooten *ideaals*, dat genot, orde en voortreffelijkheid uitſtort uit zijne eigene volheid. De ſchrandere najager van zijn eigen voordeel en geluk, daarentegen, kan eene zekere heerſchappij over zichzelven verwerven; maar het is daarbij nog altijd twijfelachtig, of hij meer veredeld dan verbasterd, voor de zijnen beminnelijker of onverſchilliger, ja hatelijker, en voor de maatſchappij heilrijker of gevaarlijker is geworden. Hij beoogt toch alleen zichzelven. Het is niet dan de eene drift, die de andere in toom houdt; en met de verandering van het geſtel, van de omſtandigheden, van de begrippen, wordt het ganſche gedrag veranderd. o Geſchiedenis! hoe treffende voorbeelden doet gij ons van deze omkeering kennen! Wat vermogt menigmaal een troon, een bisſchopsſtaf, eene veel geringere onderſcheiding, om nederigheid en zachtmoedigheid, matigheid en alle andere deugden arendsvleugelen te ſchenken! Wat zien wij daarvan in den eigen lageren kring, door ons vervuld, wanneer de blinde lukgodin den vergetenen in het licht voert, waar de verleiding alle hare ſchatten ſpreidt, of welligt één daarvan behagen mogt!

Het ſta dan vast, M. H., deugd en geluk zijn twee geheel ongelijkſoortige zaken. Doch hiermede willen wij niet beweren, dat deze beide drijfveren en regelen der handelwijze elkander in den zinnelijk-redelijken mensch niet zouden naderen en raken. o Ja! hieraan wordt door de ondervinding zelve geen twijfel overgelaten. En het oplettend nadenken blijft niet in gebreke, den eigenlijken toeſtand dezer zaak ten volle uit te vinden.

De deugd, namelijk, is iets voortreffelijks. Hij, die zich verheft boven zijne zinnelijke en dierlijke behoeften,

ten, om een belangeloos inzigt van redelijkheid en betamelijkheid te volgen, gevoelt iets verhevener te doen en te zijn dan alles, wat de zigtbare natuur oplevert. Hieruit ontftaat een zeker zelfgenot, eene zekere achting voor zichzelven, een zeker gevoel van meerderheid boven allen en alles, wat hem omringt. Vandaar kalmte en ftreeling, vrijmoedigheid en vertrouwen. Vandaar de hoop in donkere omftandigheden, de troost bij fmartelijke gebeurtenisfen, het geloof aan onzigtbare onderfteuners en wrekers. Ja, ook de ondeugende mist hetzelfde inzigt van redelijkheid en betamelijkheid niet; en bij gevoelt verachtelijk te handelen, wanneer hij hetzelve niet volgt. Zijne leugentaal fpringt hem tegen het hoofd. Zijne dieverij wordt op allerlei wijze in duisternis ingewikkeld. Zijn lafhartig verraad des algemeenen belangs brandmerkt hem in zijn eigen oog. Zijne verflaving aan eenigerlei drift, om die, buiten en tegen het oogmerk der natuur, geftadig in te volgen, blijkt eene wezenlijke vernedering te zijn. Zietdaar terftond het kwade geweten, de fchaamte, de vrees, ja het bijgeloof! Zietdaar de onrust van binnen en den angst naar buiten! Zietdaar datgene, wat in de gevolgen dikwerf zoo vreesfelijk is, en het leven zelve, met alle bedenkelijke verfieringen en genoegens, verachtelijk doet wegwerpen!

Doch, M. H., ik vraag u, wat zouden deze gevoelens van het hart beduiden, indien ze door geene godsdienftige begrippen werden gefchraagd? Zou het allereerfte besef van voortreffelijkheid niet fpoedig zijn weggeredeneerd? Zou het pijnlijk gevoel der fchuld niet als inbeelding en vooroordeel, de aangename gewaarwording na volbragte, goede daad niet als kinderachtig zijn behandeld geworden? Zou het niet het blijk van eenen zwakken geest zijn genoemd, zich aan zoodanige grilien te ftoren? Wat beteekent toch de goedkeuring van eenen onbekenden? Of welke klem bezit eene beftraffing, die met geen gezag, met geenerlei bedreiging gaat gepaard? Immers onze tevredenheid met eigen werk, hoedanig

ook,

ook, zoekt altijd steun in de goedkeuring van anderen. Onze schaamte over een verkeerd gedrag breekt meestal dan eerst met kracht uit, wanneer het, aan medemenschen bekend geworden, den geesel hunner gedachten, wenken en woorden, nevens dien van het eigen gemoed, te dulden heeft.

Inderdaad, eene zedekunde zonder godsdienstig geloof laat zich, uit dezen hoofde, naauwelijks denken. De afgetrokkene wijsgeer ziet in dezelve eene bloote redekundige misleiding, die tot niets voert; en alwie eenigzins oppervlakkiger denkt, is van de goede of kwade luim, die zich naar zijne daden, gelijk elders naar het afwisselend weêr, schikt, al spoedig ontslagen.

Ja, gij gevoelt het, M. H., deze bewering zelve rust geheel op vooronderstellingen. De ondervinding is daarbij niet in te roepen. Waar de menschelijke natuur tot eenige ontwikkeling is gekomen, en waarachtige zedekunde bestaat, daar ontbreekt het ook nimmer aan godsdienstige begrippen. Het schijnt bijna, dat deze plant hier van zelve groeit. De vrees schept Goden, zegt de oudheid; de deugd vordert eene Godheid, zegt de jongste wijsgeerte. Zeker althans is het, dat de behoefte aan zoodanig geloof in den menschelijken boezem bestaat; dat deze de minste aanleiding ter voldoening vaardig aangrijpt, en als een vette akker is te beschouwen, op welken kruid en onkruid van deze soort terstond welig ontspruiten. De keten onzer denkbeelden is niet gesloten, zoo lang deze schalm ontbreekt; de harmonie onzer onderscheidene gevoelens is bij geene mogelijkheid te redden; de stoutste ongeloovige siddert vaak voor spoken, en vergoodt de natuur, als beschermster of wreekster van het kwaad. Ongelukkig slechts, dat het onkruid doorgaans beter dan het goede zaad gedijt! Ongelukkig, dat ons geslacht, bij het gevoel van behoefte, dikwijls tevreden is met den louteren schijn der voldoening! De zinnelijkheid behoudt altijd het hoogste belang daarbij, dat het gezag der deugd niet al te magtig worde. En het bedrog inzonderheid vindt nergens een ruimer veld,

om

om zichzelve aanzien en rijkdom te verschaffen, dan in het donker en ontzettend gebied der zelfgeschapene schrikbeelden. Immers, zoo moest het noodwendig gebeuren, dat de godsdienstige begippen veelal de zonderlingste, de beuzelachtigste of gevaarlijkste gedaante ontvingen. En op die wijze leert ons de geschiedenis de zaak ook waarlijk kennen. Hier is de godsdienst een bloot spel der verbeelding, daar een middel in de hand der staatkunde, elders eene vreesselijke schrikgestalte ten dienste der priesterschap.

Zelden, echter, ging, bij eenige beschaving, zijne hul voor de zedekunde geheel te loor. Nooit miskende eene waarlijk verlichte wijsgeerte zijnen invloed, bestemming en heilzaamheid in dit opzigt. Dan, voorwaar, gelukkig mogen wij ons prijzen, die, op hemelsch, onfeilbaar gezag, zulk een geloof omhelzen, dat naar de zuivere, zedelijke behoefte der menschen volkomen afgemeten is! Ja, nu is de stemme van het geweten Gods stemme. Nu is het voorschrift der rede Gods wet. Nu mag ik hopen en verwachten, dat de goedkeuring, in mijn binnenste opgemerkt, eenmaal dadelijke belooning zal worden. Nu is mijn vertrouwen, bij eene goede zaak, geen uitslaan der wieken in het ijdel; maar de overtuiging van het altijd wakend Oog, voor tijd en eeuwigheid, verheft mij inderdaad boven tijd en toeval. De ondeugende, daarentegen, kan zijn inwendig wee niet verzaken. Hetzelve is als een spiegel, die hem den eeuwigen Regter onverbiddelijk voor oogen stelt. Wat hem van elders verkondigd wordt, dat weêrkaatst zijn schuldig gemoed; en wat dit uit zichzelve vermoeden doet, dat wordt van elders onwrikbaar gestaafd. Alzoo ontstaat het naauwste verband tusschen deugd en geluk. Zij smelten wel niet ineen; zij blijven wel in menig opzigt elk zijn eigen pad bewandelen; en het blijft mogelijk, veel te genieten zonder deugd, veel te lijden bij haar volkomenst bezit. Doch dit verhindert geenszins, dat zij haar loon thans waarlijk heeft en medevoert, gelijk de schuld van alle straf niet is af te scheiden. Hoop of vrees, schaamte of vertrouwen

zijn

zijn de onderscheidene leidslieden, die ons, naar mate van ons bedrijf, op alle wegen vergezellen. En, hetzij dezelve zich, gelijk bij den ouden Israëller, bijna geheel tot de uitkomsten dezes levens bepalen, of, op vleugelen van het Christendom, meest tot eene hoogere orde der dingen verheffen, gene strooijen rozen op het akeligste pad, deze bezaaijen den schoonsten weg met doornen. Ook de openbare meening ontvangt nu eene veel krachtiger klem. Ook onze uitwendige bedrijven gaan nu met moed en zelfvertrouwen, of schroom en twijfelmoedigheid gepaard, die den beslissendsten invloed op derzelver uitslag hebben. In één woord, het geloof aan God is het geloof aan de deugd, als eene wezenlijke zaak, een' vasten grond en vruchtbaren stam. En waar, daarentegen, dit geloof niet bestaat, daar zweven alle hare hooggestemde lofredenen als veelkleurige waterbellen in de lucht, om bij den minsten aanstoot te bersten. Erkent dit, wie de stof onpartijdig hebt beschouwd! Erkent het, ter eere van eene zaak, die om haar misbruik zoo dikwerf gelasterd is! Erkent het, vooral ter handhaving en waardering van den schat, ons in het geopenbaarde woord geschonken! De ware wijsgeerte huldigt die majesteit. In nederigen ootmoed treedt zij tot dezelve, om eigene onkunde, zwakheid en behoefte aan te duiden, die vurig om vervulling bidden. De trotsche, ingebeelde wijsheid, daarentegen, welke, zichzelve genoeg, alle vreemde hulp versmadend van zich stoot, misleidt zichzelve en anderen. Zij is gelijk aan den vermetelen jongeling, die op zijne wassen vleugelen de zon tegensnelt, om in den afgrond neêr te storten. Maar hij, die het geloof vasthoudt, terwijl hij zijnen geest in het diepzinnigste onderzoek laat weiden, valt nimmermeer zoo laag. Gaat ook het paradijs der zaligste onkunde voor hem verloren, en ziet hij, dat hij naakt is, als onze algemeene stamvader, nadat hij van den boom der kennisse had gegeten, de belofte des Verlossers houdt hem staande in een land van beproeving.

Zietdaar, M. H., hoe deugd en geluk, naar ons inzien, al of niet zamengaan! Het oordeel omtrent de waarde der verlichting voor de zedelijkheid moet zich noodwendig naar deze uitspraak schikken. En, alle andere kundigheden mogen onbeduidend zijn om ware deugd te kweeken, de vastheid, de levendigheid, de heiligheid onzer overtuiging omtrent eene hoogere orde der dingen is dit voorzeker niet. Gelukkig, ja, degene, bij wien deze overtuiging op kinderlijk geloof berust, en in een rein gemoed ligt zuiver wordt bewaard! Maar, waar de algemeene beschaving geene ruwe kracht meer duldt, en de doorgaande besmetting alles dreigt te overstroomen, daar eischt het mes bestuur en de vloed geschikte leiding, opdat iets behouden blijve. Geen redeloos bijgeloof noch weifelende wijsgeerte kon, vóór achttien eeuwen, den minsten tegenstand aan de voortgaande verbastering bieden. Eene reiner en beter leer wierp, ten minste, vele dammen op; en deugd en heldengrootheid, zoo als de oudste tijden slechts die hadden gekend, schitterden als sterren aan den zwartbewolkten hemel. Schoone vrucht van den boom des levens, hoe zijt gij daarna verdwenen! Doch het was, toen deze boom zelf van zijne natuurlijke takken werd beroofd, om daarvoor allerlei wanbegrip op deszelfs stam te ontvangen. Waar leerde de ondervinding ooit, dat verlichte godsvrucht, in eenig land of tijdperk, de hand aan zedeloosheid reikte? Neen, menschelijke wetenschappen, geene hoogere kennis, zijn nutteloos voor de deugd. Die kennis moge nog geene dadelijke oefening zijn, en veelvuldig worde het voorbeeld aangetroffen der verkrachte overtuiging aan de eene, der willige opvolging van bloote goedhartigheid aan de andere zijde; de vrijheid van des menschen geest duldt geene boei; zijne redelijkheid weet slechts een' draad te volgen. En dien draad schiet wel zijn eigen hart, zelfs onwillekeurig, uit; doch spoedig valt hij neêr, gelijk het web der spin, door de winden voortgedreven, tenzij dan vastgemaakt aan Hem, die nimmer wijkt en niet bedriegen kan.

NA-

NADERE BERIGTEN OMTRENT DE NIEUWE INRIGTING VAN DE ZWAVELBRON EN BADEN TE BENTHEIM.

Door

E. J. THOMASSEN A THUESSINK.

Heden ontving ik van *Bentheim* een' brief, welken ik te vergeefs verwacht had, en met welks inhoud ik mijn onlangs medegedeeld berigt nog wenschte aan te vullen.

„ In het badhuis zijn negentien kamers voor koude, warme baden en *douches*, zoodat men 150 baden daags kan bezorgen. De prijs van ieder bad is 18 ſt. Holl. en van een *douche* 27 ſt. De prijs van eene logeerkamer in dit gebouw is een gulden daags, en in het andere gebouw 24 ſt. Het middagëten 18 ſt."

De Heer Med. Dr. RUHFUSS heeft mij nog de volgende gevallen medegedeeld:

„ *Huidziekten.*

„ I. Mevrouw B., eene ſterke, welgemaakte Dame, 30 jaren oud, leed jaar en dag aan een *herpetisch* uitſlag op beide de armen, van de ſchouders af tot op de handen en den rug, zoodat zij aan een geweldig jeuken, natte uitvloeijing en korſten veel leed, waartegen alle middelen te vergeefs aangewend waren. Zij gebruikte het bad, dronk het bronwater, en genas volkomen. Bij deze vrouw had eene vermindering der *menſes* ook plaats.

„ II. J. G. uit *Amſterdam*, een voor het overige gezonde knaap, leed ſedert een jaar aan een ontaard ſchurftig uitſlag over het geheele ligchaam, zoodat het aangezigt zelf niet verſchoond bleef, waartegen ook alle uit- en inwendige middelen vruchteloos gebezigd waren. Na het gebruik van 9 baden was hij, tot onbegrijpelijke vreugde van zijne moeder, die honderde nachten door het geweldig jeuken met waken had doorgebragt, geheel genezen.

„ *Jicht en Rheumatismus.*

„ III. De koopman H. uit *E.* kwam, nadat hij maanden lang aan *acute* rheumatismus geleden had, aan de bron, zoodat hij naauwelijks honderd schreden gaan kon. Daarbij waren zijne handen en vingers gezwollen en stijf. Nadat hij twee baden genomen had, kon hij reeds eene wandeling van een half uur doen, en in korten tijd was hij volkomen hersteld.

„ IV. De Heer W. H., koopman uit *W.*, een man van over de 70 jaren, leed sedert langen tijd aan heupjicht, met hevige, soms ondragelijke pijnen. Hij kwam hier, baadde, en genas. Deze werkzame man, die nu weder in staat was zijne bezigheden te verrigten, vervoegde zich bij den Vorst, om Z. H. voor deze weldadige inrigting dank te zeggen.

„ V. Eene boerin S. uit *Oldenzaal*, over de 50 jaren oud, jicht aan beide handen, zelfs met knobbels, hebbende, blind aan beide oogen door cataracten, werd eerst, ter voorbereiding, gedurende verscheidene weken, bij eene melkdiëet gehouden. Na de operatie konde zij, offchoon de pupillen helder waren, in de eerste weken geene voorwerpen onderscheiden, weshalve de geschiktste middelen tegen de jicht gebezigd werden; dan, alles was vergeefs. Ik liet toen, met de melkdiëet, de bron drinken. Na het water 14 dagen gebruikt te hebben, verminderde de gevoeligheid voor het licht (*Lichtscheue*), en zij kon onduidelijk de voorwerpen zien. Zij gebruikte nog 6 weken dit middel, en zag volkomen. Zij was als nieuwgeboren, en ook vrij van jicht.

„ *Verlammingen.*

„ VI. Mejufvrouw M. van O., 20 jaren oud, werd, na eene heete koorts, van eene verlamming der halve zijde des ligchaams aangetast, waaruit eene geheele verlamming van den linkerarm overbleef. Deze arm, die als een dood ligchaam aan hare zijde hing, werd door het gebruik der zwavelbaden weder volkomen bruikbaar, eer

een

een vierendeeljaars verloopen was. Tevens werden de electriciteit, inwrijvingen enz. voortgebruikt, welke reeds te voren zonder nut aangewend waren.

„ VII. De Heer Luitenant G. in *Hollandschen* dienst, lam aan handen en voeten, vol pijn en smarten, uitgeteerd, met eene *hectische* koorts, genas, na een langduriger oponthoud, hier volkomen, zoodat hij, na geëindigden badtijd, volmaakt gezond naar zijn Regement wederkeerde. Over het algemeen had men aan het herstel van dezen dapperen Officier gewanhoopt.

„ *Hectische Koortsen.*

„ VIII. Mejufvrouw T. T. uit *Z.*, 17 jaren oud, lang en mager, klaagde over eene vliegende pijn in de benedenste lendenwervelen en spieren, met zwakheid en *congestie* in deze deelen, een' wankelenden gang en plaatselijke hitte; de pols was geïrriteerd, zonder klein te zijn, en had van 90 tot 100 slagen in eene minuut. De oorzaak scheen alleen in het *systema uterinum* plaats te hebben. Men bezigde eene zachte, voedzame diëet; men zocht den geest door aangenaam gezelschap en verstrooijing op te beuren; men gaf bronwater te drinken, en baden van 25—26 gr. Reaum., welke om den 3 of 4den dag werden nagelaten. Reeds na het eerste bad nam de snelheid van den pols af, zoodat die na het 14de bad weder natuurlijk was. Zij beterde dagelijks, en bevindt zich nu volmaakt gezond.

„ IX. De Heer T. uit *Melle*, in het *Osnabrukſche*, 18 jaren oud, bleekgeel van aangezigt, levendig van geest, en bij een' goeden eetlust zeer vermagerd, met een' pols van 100—110 slagen, klaagde bijzonder over vage rheumatieke pijnen en matheid. Wijl de pols bij het gaan en schielijk spreken aangezet, de adem kort, en er dus aanleg tot bloedspuwen was, durfde men in de eerste dagen het warme bad niet voorschrijven, maar bepaalde zich bij het voorschrijven van een' leefregel en het drinken van de bron met gelijke deelen zoete melk. Toen ik echter zijnen toestand nader overwoog, en ook de

 prik-

prikkelbaarheid verminderende kracht der baden ondervonden had, liet ik hem ook baden. Na eenige baden, gepaard met het inwendig gebruik van een geconcentreerd afkookfel van kina, nam ook van dag tot dag de fnelheid van den pols af; zoodat hij, bij eene voedende diëet, weder geheel opleefde, en eene gezondheid genoot, zoo als hij zich niet herinneren kon, beter ondervonden te hebben."

VLUGTIGE BESCHOUWING VAN DEN STAAT DER GENEESKUNDE BIJ DEN AANVANG VAN HET JAAR 1822. DOOR C. W. HUFELAND.

(Overgenomen uit het *Journal der practifchen Heilkunde*, voor 1822, Ifte St. Jan., ingezonden door E.)

Het zij mij vergund, bij den aanvang van een nieuw jaar, eenen blik op den toeftand onzer kunst te werpen. Het doet den wandelaar goed, nu en dan eens ftil te ftaan, en te zien, hoe ver hij gekomen is, waar hij ftaat, en waarheen hem de weg verder leidt.

Veel en van velerlei aard heeft het verloopene jaar ook opgeleverd. Er is veel gefchied; het een en ander heeft opgehouden; menige zaak is verbeterd; veel ook is verergerd. De voorname vraag is deze: zijn wij vooruitgekomen, in voornemens, kundigheden en daden?

Waarheid en Verdichting, — dus noemt een groot Duitsch Dichter zijne levensbefchrijving. En, voorwaar, denzelfden naam kan men aan het grootfte gedeelte onzer natuurfilozofifche geneeskundige voortbrengfelen geven: want wat zijn zij anders, dan een mengelmoes van beiden? en hoe moeijelijk is het dikwijls, beiden van elkander te fcheiden! Ware wetenfchap wordt daardoor nooit bevorderd; veeleer fchijnt 's menfchen geest zijne zucht voor grondige wetenfchap en natuuronderzoek te hebben verloren.

De *genetifche* ontwikkeling der ziekten is eene geliefkoosde zaak geworden; dit is ongetwijfeld zeer fchoon, wan-

wanneer de vooronderstellingen en eerste grondbeginselen waar zijn; doch zeer treurig en op een' dwaalweg leidend, waar dit geen plaats heeft. En waar zijn nog deze eerste, algemeen geldige grondbeginselen des levens? De partij, die thans het woord voert, noemt ze *polariteit*. Maar is daarmede het geheim des levens ontdekt? Is het niet evenzeer eene *hypothese*, als de vroegere?

Het rijk der kundigheden is door zeer belangrijke *faktische* ontdekkingen verrijkt, zoowel in de kennis van het *organismus*, als in die van de geneesmiddelen en methoden. Het gebied der kunst is ongetwijfeld in uitgestrektheid en magt zeer toegenomen.

Inzonderheid heeft de Chemische kennis ook in de Geneeskunde groote vorderingen gemaakt. Naauwkeuriger ontwikkelingen van organische stoffen, de daarstelling van de werkzame grondstoffen eener menigte van geneesmiddelen uit het plantenrijk, van de *strychnin*, *atropin*, *cinchonin*, het *morphium*, enz. enz. Maar, hoe onschatbaar deze nieuwe ontdekkingen ook zijn mogen, wij zullen ons toch wel wachten, om te gelooven, dat wij in de *cinchonin* de gansche kina, in het *morphium* het opium, of in het *kunstmatig bereide* Karlsbader water het *natuurlijke* wedervinden, en de eerste artikelen de laatste geheel kunnen vervangen; en vooral niet vergeten, dat het wezenlijke *zijn* en de *Chemische analyse* twee van elkander verschillende zaken zijn.

Met genoegen bemerkt men, dat de *diagnostiek* meer beoefend wordt. Zij kan en zal ons zeker verder leiden. Het is slechts te wenschen, dat men zich niet weder in onvruchtbare *nosologische* spistvindigheden verliezen zal.

Het heerschende karakter der *praktijk* is *antiphlogosis*, hetgeen ook het alsnog heerschende karakter der ziekten regtvaardigt. Maar ook in de *theorie* is, sedert MARCUS in *Duitschland* en BROUSSAIS in *Frankrijk*, *ontsteking* de leus en het gronddenkbeeld geworden, even als in BROWN's tijden de *asthenie*. Alles is *ontsteking*, gelijk toenmaals alles *asthenie* was; en dit is allezins te wraken. Het leidt al weder, even als toen,

tot eenzijdigheid, misbruik, en een' dekmantel der onkunde. Nogtans zal het uiterste ook hier, even als toenmaals, ons tot het ware middelpunt nader brengen, en de waarheid uit de dwaling te voorschijn treden.

Evenwel blijft deze dwaling voor het menschdom altijd minder gevaarlijk, dan de vroegere. Zij heeft slechts één verkeerd en wezenlijk verderfelijk gevolg gehad, het ongehoorde misbruik der *calomel* namelijk, wordende deze zoowel te algemeen als in te groote hoeveelheid toegediend, hetwelk zeer is af te keuren.

De Geneeskunst heeft eene merkwaardige verschijning in het afgeloopen jaar gezien; een Vorst, die wonderen deed, en zieken door het gebed genas. Dit is zeker voor den kenner niets nieuws, en brengt ons de voorbeelden van GASNER en PARIS voor den geest, die beiden hetzelfde deden. Zelfs nog vóór twee jaren deed zekere herbergier RICHTER, in *Silezië* (*), offschoon niet tot de Roomschkatholijke kerk behoorende, hetzelfde. Ja, hij deed het in een' nog veel hoogeren graad: want het is geregtelijk bewezen, dat, in den tijd van weinige maanden, bijna 30,000 hulpbehoevende menschen naar hem henen stroomden. Dit alles, verbonden met de voorbeelden uit de oude wereld, dient slechts daartoe, om op nieuws te bewijzen, dat er, zeer zeker, schijnbaar wonderbaarlijke verschijnsels in de werktuigelijke wereld zijn; dat men echter noch Vorst, noch Priester, noch Katholijk, ja zelfs niet eens Christen behoeft te zijn, om dezelve voort te brengen; maar dat deze wonderkracht in den mensch zelven ligt, en dat zij zoowel door hevigen hartstogt, doodsgevaar, overspannene verbeeldingskracht, magnetische manipulatie, als door godsdienstige verheffing en dweeperij, door geloof en eenen vasten wil kan worden voortgebragt. Voor den Geneesheer en Natuuron-

(*) En hier te lande een Grutter uit *Schermerhorn!* Men zie daarover verder het *Gezondheidsblad*, No. 2, bladz. 15, en de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor Mei dezes jaars, Mengelwerk, bladz. 281 env.

onderzoeker blijven zij steeds een belangrijk verschijnsel; maar tot het doelwit, waartoe men ze gebruiken wil, kunnen zij niet dienen, daar het te zeer bekend is, dat de *valsche* Profeten even zoo goed wonderen doen kunnen als de *ware*.

De wonderen van het *magnetismus* hebben zich eerder verminderd dan vermeerderd, sedert bedaarde en onbevooroordeelde waarneming in de plaats van het aanvankelijke *enthusiasmus*, en strenge kritiek in de plaats van ligtgeloovigheid getreden is. Het treedt gedurig meer terug in de klasse der geneesmiddelen, die onder zekere bepaling hunne waarde hebben; maar ook deze beperken de gevaren der dweeperij, des bedrogs, der zelfmisleiding en der zinnelijkheid, die zoo ligt hiermede in verband raken, nog meer. De twijfelingen omtrent de nuttigheid en het toelaten van openlijke *baquets* vermeerderen zich; en zelfs de hoofdverdedigers zijn nog in strijd over de werking van een gemagnetiseerd en niet gemagnetiseerd *baquet*. Ook moest men niet voortgaan, met zulke genezingen als beslissende bewijzen der magnetische geneeskracht aan te voeren, wanneer men tevens nog andere werkzame geneesmiddelen liet gebruiken. Doch de tijd, die alles rijpen doet en aan het licht brengt, zal ook hier zijn regt uitoefenen; het goede zal blijven; de nevels zullen verdwijnen.

Over het geheel is eene levendige opgewektheid en poging der gemoederen tot onderzoeken en voorwaarts gaan niet te ontkennen; en de meerdere gemakkelijkheid, om zijne gedachten in schrift en druk gemeen te maken, de meer en meer toenemende menigte van tijdschriften, in alle deelen der wereld, verligt, terwijl zij, als 't ware, een voortdurend gesprek met het menschdom onderhoudt, ongeloofelijk de onderlinge mededeeling en het spoedig voortstreven, verhoedt eenzijdigheid, dwaling, geestdwingelandij, en brengt, door vóór en tegen spreken, door vereeniging der stemmen en ontdekkingen uit alle werelddeelen, de waarheid het beste aan den dag. Men kan met regt zeggen, dat het Ideaal van een *Commercium litterarium*, hetwelk onze Voorvaders zich zoo veel moeite gaven door afzonderlijke briefwisseling te bereiken, nog nooit zulk een' trap van volkomenheid beklommen heeft, als tegenwoordig, door deze openlijke en te gelijk duizendvoudig gevoerde correspondentie. En daardoor is ook de *republikeinsche* inrigting (de éénige, die voor on-

onze wetenſchap nuttig is) het beste beveiligd. Men vergete ſlechts niet, dat republieken alleen door groote deugd beſtaan kunnen, en dat het ook in de geleerde wereld iets waard is, een *eerlijk man* te zijn.

Wat zullen wij, ten ſlotte, van het leven en de werkzaamheden der Geneésheeren in hun beroep zeggen? Onmiskenbaar vindt men ook hier een ſtreven naar het betere, een toenemend gevoel voor de hoogheid en waarde van het gewigtig beroep, eene zucht om handhaver van de hoogſte gaven des Hemels en van de geheimen der Natuur te zijn, eene verachting dikwerf van lage winzucht, meer belang voor de zaak dan voor het eigene *Ik*, meer algemeenen geest, meer wederzijdſche achting der ambtgenooten voor elkander, en vereenigde zamenwerking. Bekrompene eigenbaat, geheimenkramerij, lasteren der ambtgenooten trekken algemeene verachting tot zich. En inzonderheid ſchijnt het jeugdig geſlacht ſteeds meer en meer met deze, der edele kunst allezins waardige, gevoelens vervuld te zijn; zoodat de hoop gedurig nader treedt, dat het eindelijk algemeen erkend en beſlist zal worden, dat ſlechts de *edele Mensch* een *goed Arts* zijn kan.

Eeuwige vrede is op dit benedenrond niet te verwachten. Ook is krijg, de drijfveer des menſchelijken geſlachts, gelijk zeker Dichter zegt, ook in de geestenwereld de drijfveer des geestes en der wetenſchap. Maar het moet een ſtrijden voor de zaak en voor de waarheid, niet voor den perſoon en voor het eigenbelang zijn. En daarom is het zeer te bejammeren, dat nog onlangs weder vele ſchriften ons bewijzen geleverd hebben, dat men nog niet algemeen overtuigd geworden is, dat de ware geleerde ook een man van beſchaafdheid en goede zeden zijn moet, en dat de hooge ſtand des ſchrijvers (d. i. des openlijken redenaars) wordt onteerd, wanneer men dezen tot bevrediging van hartstogt en laag gevoel misbruikt.

SCHEIKUNDIGE DROOM.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 385.)

De eerſte zaal, die ik binnentrad, bevatte, met ongemeenen luister, al de eenvoudige zelfſtandigheden, de grondſtoffen

ſten of elementen der dingen, waaruit alles in de geheele natuur is zamengeſteld of geopenbaard. Al deze voorwerpen waren hier in het fijnſte kristalglas voorhanden, en, in behoorlijke zindelijke kasſen, met het zuiverſte glas overdekt, voor ieder zigtbaar. Het plafond van deze zaal was ééne uitgeſtrekte metaalplaat, die, met al de ſchitterendſte emailkleuren overdekt, in een kort, doch levendig tafereel, de geheele geſchiedenis der ſcheikunde, van TUBALCAIN tot op de tijden van dat oogenblik, voorſtelde. Sommige nisſen dezer zaal waren aangevuld met op goud geſnedene tafels en berekeningen van al de verhoudingen dezer grondſtoffen en hare verwantſchappen; terwijl ſtochiometriſche beweegbare elpenbeenen, met goud of platina ingelegde, ſchalen de BERZELIUSSEN, DANTONS en THOMSONS vereeuwigden. Deze zaal was allerprachtigst verlicht door het zuiverst en welriekendst gaslicht, hetwelk, of als een zachte dauw, of als een vurige regen, het licht tot in alle deelen der zaal verſpreidde. Hier en daar waren verſchillende zinnebeelden geplaatst, die dit licht in onderſcheidene vormen deden uitſtroomen. Hier een dolfijn, die deze vurige vloeiſtof, als de ſtralen eener fontein, tot aan het gewelf bruiſend omhoog ſpuitte; dáár een draak, die, als verwoed, zijnen vurigen gloed uitſpuwde; dáár weder gaven fierlijke, met grotwerk aangevulde nisſen eenen ſtroom van vuur, dat, als een waterval, kronkelend van de hoogte dezer zaal tot op den bodem derzelve afdaalde. Ik kan u onmogelijk bij al de voorwerpen bepalen, die zich hier aan mijn oog voordeden; want, nog duizelende van de menigvuldigheid en pracht derzelve, kan ik ſlechts enkele in mijn geheugen terugroepen: dezelve naar waarde te beſchrijven, laat hier zelfs het geringſte voorwerp niet toe. . . . .

De vier onweegbare, geene zwaarte hebbende grondſtoffen, als het *licht*, de *warmte*, de *elektriciteit* en het *magnetismus*, offchoon, naar onze gewone denkbeelden, geheel afzonderlijke en verſchillende ſtoffen, vond ik hier tot ééne ſtof vereenigd en verzusterd te zamen. Een kristallen vat bevatte deze kostbare ſtof, die zij *pſychorine*, geestenſtof, noemden. Dit vat had de dikte van eenige palmen, en was met menigvuldige banden van platina omgeven, om derzelver verſchrikkelijke kracht van uitzetting te bedwingen. Met menigvuldige ſchijven van het donkerst gekleurd groen glas was hetzelve verder bedekt, omdat geen menſchelijk oog bijna

na derzelver gloed verdragen kon; ja men twijfelde daar geen oogenblik, of de zon, die onzen aardbol verlicht, was onmiddellijk en uitsluitend uit deze vermogende stof zamengesteld, waarvan men zich door eene reeds bepaalde ontdekkingsreis naar de zonnestreken nader hoopte te overtuigen. Offchoon deze stof nog zoo afgescheiden of geïsoleerd was door het zware kristalglas, kon men nogtans bij aanhoudendheid de geweldigste elektrische vonken uit de aangelegde platina-banden trekken, en veelal werd het geheel met een ijzeren bekleedsel omgeven, om het zoo sterk werkend magnetisch vermogen te bedwingen. Dezelve had verder eene bestendig gloeijende en vloeibare gedaante, die, wel is waar, bij de aanraking der lucht, door de ontleding van dezelve, verdween, doch bij de zamenstelling weder te voorschijn kwam; terwijl de andere, alle hier niet te noemene, grondstoffen meer eene vaste, hetzij eene diamantvormige, hetzij eene metalieke gedaante aan den dag legden.

Onder de verdere hier op te noemene bijzonderheden moet ik nog gedenken aan den verblindenden grooten voorraad van edelgesteenten, die in kostbaarheid en rijkdom al de tot nog toe bekende oostersche schatten verre overtroffen. In het schoonste mozaïkwerk, uit de flonkerendste juweelen en brillanten, met afwisseling van robijnen, topazen, hiacinten en smaragden, zamengesteld, werd hier, onder anderen, voorgesteld de belangrijke ontdekking van eenen LAVOISIER omtrent de zamenstelling van het water, of, op eene andere plaats, de verandering der loogzouten in metalen door eenen DAVY. Geheel van zuiver diamant vervaardigde en met al het behulp der kunst geslepene vazen werden met brandbare stoffen gevuld, die eene bestendige vlam onderhielden, welke voor het oog der stervelingen bijna verblindend was. En geen wonder! daar men hier niet alleen de bekende verandering van diamantstof in koolstof wist, maar ook reeds de middelen kende, om, op het voetspoor van DOBEREINER, van de gewone onkostbare koolstof diamantstof te maken; terwijl men voor het overige, door nieuwe scheikundige middelen, alle andere edele en kostbare gesteenten in vollen glans konde zamenstellen en vervaardigen.

Niet alleen waren hier groote hoeveelheden van de nieuw-ontdekte *potassium* en *sodium*-metalen, maar alle aarden waren hier reeds in dien edelen toestand gebragt, en in verschillende vormen voorhanden. En bij de nieuwere, ons nog min-

minder bekende metalen, als het *cerium*, *uranium*, *palladium*, *rhodium*; *iridium*, *tungstenium*, *tantalium*, *titanium* en andere, waren hier nog eene menigte van soortgelijke voorwerpen en grondstoffen ontdekt en bijgevoegd. Onmetelijk groot was ook bovendien het veld van nieuwe ontdekkingen voor dit gedeelte der wetenschappen, doordien men, bij de vordering van de kennis der luchtbollen, reeds met eenige planeten in aannadering gekomen was, en daardoor ook in de kennis van de oorspronkelijke grondstoffen dier hemelligchamen aanmerkelijke vorderingen gemaakt had.

Doch verlaten wij deze zaal der grondstoffen, die zoo vele geheimen der schepping, in zoo menigvuldige vormen, met den betooverendsten glans en luister voorstelde, en traden wij de tweede zaal in, die, uitgebreider dan de vorige, al de zamengestelde ligchamen van natuur en kunst in haar midden bevatte. Ik kan u ook wederom slechts eene zeer flaauwe en gebrekkige schets mededeelen van al dat groote en voortreffelijke, dat hier ten toon gesteld was, en voor mijne oogen zigtbaar werd. De wateren van alle oceanen waren hier in hunnen oorspronkelijken staat voorhanden, en eene ontelbare reeks van kunstfonteinen openden zich hier naar willekeur, om al de delfstoffelijke wateren des aardbols te doen ontspringen. In onafzienbare rijen werden al de rijkdommen der aarde, in hare verschillende aarden en talloze ertsen, voorgesteld. Ja, geen land bestond er, geen berg verborg zich in de hoogste wolken, geen gesteente had zich zoo diep in 's aardrijks ingewanden verscholen, of het had hier zijnen tol betaald. Men wist niet, of men hier weder de doelmatige orde, de schoone rangschikking, of de talloze kristalvormingen, en den rijken gloed derzelve, het meest bewonderen moest. En was de oppervlakte dezer wereld niet genoeg om de begeerte te verzadigen, met sneeuwwitte letteren was aan het eind der zaal, op eene ebbenhouten deur, de *ingang tot de voorwereld* geteekend, waardoor men, langs een' onderaardschen gang, met fakkellicht en *Davysche* veiligheidslampen gewapend, zich tot in den afgrond der tijden, verre vóór de eeuwen onzer tijdrekening, begeven kon. Met schrik deinsde ik echter terug, bij het openen dezer wijde, knarsende poorten. Twee reuzenvormige mammouths, en met hooge schimmel bedekte voorwereldlijke spelonkbeeren, en uitgedroogde en bijna tot stof vergane Cerberussen, schenen deze duistere holen bij den ingang als te bewaken. Een

pest-

pestachtige damp welde uit dezelve gestadig op; terwijl kroonen, schepters, beenderen, schelpen, versteeningen, handschriften, dolken, zwaarden, mumiën, hier, aan den rand van dezen wereldtijd onttrokken, broederlijk in het stof gemengd, alle vernietiging schenen te bespotten, en zacht schuifelende slangen, vurige draken, fladderende vleêrmuizen, welig tierende paddestoelen en bloeijende affodillen hier aan dit muzeum des voortijds eene sombere levendigheid bijzetteden. Al de verschrikkingen der oudheid en verwoesting stonden hier op ééns voor het gezigt; en met te berge rijzende haren zag ik daar, in het stof eener vroegere wereld, de vernietiging van de onze als zeker en aanstaande. Vol ernstige aandoening ging ik echter spoedig terug van dit verslindend graf des voortijds, en wilde liever mijne aandacht aan de dingen dezer wereld wijden, dan mij in dezen chaos van het voorledene door onzekerheden en gissingen slingerend en weifelend maken.

Deze zaal bevatte dan nu ook verder al de voorwerpen van het planten- en dierenrijk, waarvan echter het bestek niet toelaat, bijzondere melding te maken. Werd de vorige zaal op eene allezins prachtige en luisterrijke wijze verlicht, niet minder verbazingwekkende was de manier, waarop men in deze zaal, bij het verdwijnen des zonnelichts, dit groote licht vervangen deed. Groote, ellenhooge, luchtledige, holle kristallen kolommen, met gouden kapiteelen voorzien, droegen het luisterrijk gewelf van deze zaal; en met eene verstommende grootheid werden, als in een punt des tijds, al deze kolommen zoo vele zacht flikkerende en gloeijende pilaren, die overal den zachtsten glans met het helderst licht verspreidden. In duizend flikkeringen en vuurstralen ontwikkelden deze hun liefelijk licht; en, mijne toehoorders! hetzij gij eenmaal het zoo treffende noorderlicht aan 's hemels koudere transen hebt mogen aanschouwen, hetzij gij slechts de luchtledige buizen van HENLY of anderen aan den elektrieken stroom hebt zien blootgesteld, alsdan kunt gij u eenigzins een denkbeeld maken van de trotsche en majestueuze verlichting dezer, met alle schoonheden van natuur en kunst vervulde, zaal. Honderd zacht gloeijende en met millioenen vonken schitterende kolommen verkondigden tevens, door kunstig ingegravene matte gedeelten, de namen dier groote mannen, die tot den bijzonderen opbouw van dit gedeelte der wetenschap het hunne hadden toegebragt. Het konde niet

an-

anders, of door op verre afstanden aangebragte elektrizeerwerktuigen werd een onophoudelijke elektrieke stroom aangebragt, die door deze luchtledige cilinders een onafgebroken flikkerend licht onderhielden. Ik werd ook nog bij het beschouwen dezer zaal opmerkzaam gemaakt op een verschijnsel, hetgeen hier wel eenige melding verdient. Aan de eene zijde der zaal was, bij het intreden, op het heerlijkst doek, een tafereel gemaald van de rijkdommen der natuur uit het plantenrijk; alles was hier echter dor, levenloos, zonder groei of bloei, even als in het midden van den alles verdoovenden winter. Geen boom, die zijn blad ontwikkelde; geen plant bedekte bijna den schralen bodem; slechts was deze hier en daar met lage en onaanzienlijke mosplanten bedekt. Bij mijne terugkomst van den anderen hoek der zaal was hier echter reeds alles geheel veranderd; hetzelfde levenloos en als betooverd doek bevatte reeds knoppende en groenende boomen en heesters; de grond was met het schoonste groen bedekt; hier en daar kwamen reeds eenvoudige lentebloempjes hunne kruinen nederig verheffen; en niet lang daarna aanschouwde men de groenste waranden, de schitterendste bloemen en de keurigste vruchten. De kracht van de cobaltöplossing kan ons eenig denkbeeld geven, hoe ver men hier gevorderd was met eene kunstmatige schildering van onzigtbare verfstoffen, die, door eenvoudige verwarming, op het witte doek, alle mogelijke kleuren en glansen ontwikkelden.

Opmerkelijk was ook het middel, om voor al de aanschouwers de voorwerpen kenbaar en belangrijk te maken. Want gelijk men de heldere wateren der stroomende fonteinen slechts behoefde op te slorpen, om ze deelachtig te worden, zoo gemakkelijk werd men ook verrijkt met de kennis van al wat daar voorhanden en belangrijk was. Boven iedere afdeeling der voorwerpen hing, namelijk, aan eene gouden keten, een prachtige, met smaragden en robijnen verrijkte, kristallen bol, aan alle zijden met zoo vele spreekbuizen voorzien, als er bijna natiën en talen te vinden waren. Wanneer men nu slechts zeer zacht en bijna onmerkbaar door deze buizen zijn verlangen te kennen gaf, werd een bedaard, bescheiden en onderrigtend antwoord op alle mogelijke vragen gegeven. Verstommend was, bij de eerste gewaarwording, het denkbeeld: vanwaar dat liefelijk geluid, dat tot de ziel met alle kracht van overreding en belangstelling sprak;

van-

vanwaar die gemeenschap, en hoe aldus kunstmatig aangebragt? Duizenden van stemmen werden dus nu gewisseld, zonder dat verwarring, of lastige door elkander menging van woorden, en misverstand, hier plaats had. Ieder bol was eene orakelstem, die in zich al de wijsheid van hare afdeeling bevatte. Ja, wanneer men niet bekend was met de verschijning van de zoogenaamde *fille invisible*, zoude men dit wonderstuk der kunst onder de bovennatuurlijke verschijnsels hebben moeten rangschikken.

Vanhier begaven wij ons nu naar de werkplaatsen, waar al deze genoemde voorwerpen onmiddellijk behandeld en vervaardigd werden. In de eerste plaats traden wij eene afdeeling in, waar alle mogelijke scheikundige werktuigen, die tot op dat oogenblik bekend en voor eenige volkomenheid vatbaar geworden waren, verzameld en bewaard werden. Ik weet niet, wat hier weder het meest te bewonderen was, of het scherpzinnig vernuft, waarmede deze waren vervaardigd en zamengesteld, of de kostbaarheid derzelve, daar de edelste metalen, als het goud, zilver, platina, rhodium, iridium, palladium en dergelijke, overal de plaats vervulden, waar bij ons slechts het ijzer of koper dien dienst bekleeden moest, en alles ook van het fijnste kristalglas of uit edele gesteenten was zamengesteld, wat bij ons het gewone glas vervullen moest. De orde, de zindelijkheid, de glans en smaak derzelve wedijverden bovendien, om aan iederen aanschouwer het hoogste belang in te boezemen. Alle mogelijke fornuizen en destilleergereedschappen, toestellen met het Argandsche lamplicht, of tot ontwikkeling van stoomwarmte dienstbare Papiniaansche potten, kroezen, scherven, balansen, naar de zwaarte van den aardbol ingerigte gewigten, eene ontelbare reeks van thermometers, barometers, eudiometers, gazometers, photometers, hydrometers en alcalimeters, besloegen hier eene uitgebreide plaats; terwijl Woulfsche, Nootsche en Parkersche toestellen, door uitgebreidheid en nieuwe zamenstelling, de aandacht tot zich trokken. Onder deze werkplaats bevonden zich, in een' ruimen verwelfden kelder, hooge, ellenbreede kolommen, die uit opeengestapelde zink- en zilverplaten bestonden, en, door eene bijzondere inrigting, eene altijddurende krachtvolle galvanische werking ontwikkelden, waarvan in de verschillende werkplaatsen, door behoorlijke geleiders, het noodig gebruik ter ontleding der ligchamen en stoffen werd gemaakt. — Hierna in de daarop vol-

volgende eerste werkplaats genaderd zijnde, ontdekte ik, dat deze bijzonder bestemd was ter bewerking der verschillende metalen en grondstoffen. Door onzigtbare aangebragte stoomwerktuigen werd hier alles geregeld en naar willekeur aan den gang gebragt; de ruwe ertsen werden gemalen, gewasschen, geroosterd, gesmolten en uitgegoten; en offchoon slechts weinige werklieden hier al deze werktuigen bestuurden, zoo was nogtans de uitgebreidheid en de kolossale toestel van dezelve zeer verbazend en in het oog loopend. Als donderend bestten de metalen stampers op de ruwe ertsstoffen neder; de duizenden van raderwerken gaven eene onophoudelijke duizelende beweging; gloeijende stroomen metaals vloeiden als beken door gemaakte gangen weg, en verspreidden rondom een' verstikkenden damp, terwijl zij tevens door hun gesis en geraas eene ontzettende vertooning aanboden. Geheele kiezelsteenen, uit Drenthe's eeuwen-oude reuzenvormige Hunebedden afkomstig, werden hier in de gloeijende kroezen opgenomen en door vloeimiddelen geheel opgelost. Geheele palmen dikke metaaldraden werden door de kracht der galvanische geleiders ontleed, en met een verblindend bliksemlicht in glansloze verzuursels herschapen. Elders werden geheele plassen met gloeijend lood op de test ter afscheiding van het zilver gebezigd; terwijl geen regenboog aan 's hemels bevochtigde transen met zijne kleuren wedijveren kon met de prismatische flikkeringen des nu gezuiverd wordenden duizendpondigen zilverklomps. Doch, offchoon aan den eenen kant alles hier in eene grootheid en uitgebreidheid behandeld werd, waarvan onze zinnen bijna geene bevatting hebben, zoo uiterst klein, zoo uiterst beknopt werden ook daarentegen hier deze voorwerpen in andere gedeelten dezer afdeeling onderzocht en aangewezen. Balansen, waarop de haren onzes hoofds als zware gewigten nederdrukten, waar eene enkele korrel weder in duizend deelen werd afgedeeld; meters, waarvan de kleinste voor ons oog zigtbare afstand weder in onnoemelijke andere deelen, alleen door het gewapend oog merkbaar, waren afgebakend, bepaalden hier de hoeveelheden en omtrekken der ligchamen.

In de afdeeling, waar men meer bijzonder de plantendeelen onderzocht, was dezelfde orde, dezelfde grootheid en wis ter voorhanden. Nabij gelegen aan eenen kunsttuin, die al de gewassen des aardbols in zijnen schoot bevatte, voorzien met alle mogelijke hulpmiddelen ter behandeling van

deze voorwerpen, was hier weder geen gebrek aan alle mogelijke opwekking tot werkzaamheid. Daar hier, tot de behandeling van deze onderwerpen in het algemeen, eene mindere hitte benoodigd was, dan tot die der metalen, was onder deze werkplaats een groot stoomwerktuig aangebragt, hetwelk niet alleen tot beweging der werktuigen, maar ook tot aanvoer en verspreiding eener gelijkmatige warmte dienen moest. Duizenden van buizen van verschillende grootte en afmetingen, met kranen en afsluitingen voorzien, deelden hier overal, waar men het verkoos, aan de werktuigen eene immer gelijke en onafgebrokene warmte mede; en dus geschiedden alle trekkingen, overhalingen, oplossingen en scheidingen hier geregeld door dezen éénen aangebragten damp. Een uitnemend gebruik had men ook hier gemaakt van de *Davysche* lamp zonder vlam, daar platina-spiralen van allerlei dikte hier met een' bestendigen gloed, zonder aangebragte hitte, gloeiden en schitterden, en tot het ontwikkelen van eene bestendige warmte dienstbaar waren.

De derde en laatste afdeeling legde nu niet minder alle bewijzen van de hoogste kunst en werkzaamheid aan den dag; ook deze was grenzende aan de schoonste menagerie des aardbols. Het tamme vee, de paarden, koeijen, kameelen, olifanten graasden hier gerust in het gezigt der werklieden, en verspreidden zich rondom in schoone vlakten; terwijl, aan de boorden van eene deze vlakten omringende rivier, de brullende tijgers, de bloeddorstige hyena's, de verscheurende wolven en de fiere leeuwen in geschikte verblijfplaatsen waren opgesloten. Daar verder uitgestrekte meren eenen schat van zoete visschen bewaarden, waren in kunstig aangelegde zoute kommen de meeste voortbrengsels des oceaans te hunnen dienste voorhanden. Bij mijne aankomst lagen hier toevallig in deze zaal een aantal dieren van alle klassen op verschillende tafels gebonden en gereed, ten einde, onder de noodige kunstbewerkingen, de aard en de natuur van derzelver aderlijk en slagaderlijk bloed konde worden onderzocht. Alle verbeelding te boven gaande was het verschrikkelijk gehuil en getier van al deze slagtoffers der kunst, vooral toen men, om den invloed van de galvanische stof op het bloed bij hen na te sporen, hunne, in de nabijheid der aders gelegene, grootste ontblootte zenuwen met de reeds genoemde galvanische geleiders in gemeenschap bragt. Het gehuil en gebrul dezer verschrikkelijke roofdieren, gemengd met het jam-

[ver]lijk geloei, gejank, geblaat, gekras en gepiep der overige beesten, maakte zulk eene wanklankige, knarsende muzijk, dat alleen de vorst der duisternis in zulk eene jammerklagt behagen konde vinden. Het onophoudelijk geklepper eener kolossale ratelslang, het sisen van haren wijd geopenden en wraak ademenden bek, de van woede fonkelende en als bliksems uitschietende oogen zouden den koensten sterveling schrik en vrees hebben aangejaagd; doch geheel koel begon men hare mondholte te onderzoeken, en het in blaasjes besloten vergif was het eerste voorwerp van nadere beproeving voor de onversaagde kunstbewerkers. Niet alleen onderzocht men hier den gezonden, maar ook den ziekelijken toestand van mensch en dier. Al de afzigtelijkste misgeboorten en dwalingen der natuur waren hier voorwerpen van hunne ernstige nasporingen. Onnoemelijke gal- en blaassteenen waren hier als bij hoopen opeengestapeld, en werden elders, na gedaan onderzoek, gerangschikt. Ja, men ontnam zelfs den dood zijne prooi; en reeds eeuwen aan verrotting blootgesteld geweest zijnde, of zelfs uit de voorwerelden afkomstige voorwerpen, waren hier hunner aandacht waardig. Ten nutte der menschheid had men reeds de verschrikkelijkste smetstoffen verzameld, en door geschikte herkenmiddelen weten aan te toonen. Met alle voorzorgen van omzigtigheid en oplettendheid waren hier deze plagen der menschheid kunstmatig en stoffelijk bijeenverzameld, en als voorwerpen van het moeijelijkst en hagchelijkst onderzoek gerangschikt. De giftige smetstoffen der gele koorts, *cholera morbus*, *typhus*, en andere verslindende ziekten, waren hier in haren zamengedrongen toestand voorhanden, zoodat met een' enkelen droppel een geheel land zoude kunnen worden verwoest en tot eene prooi des verderfs gebragt; terwijl, daarentegen, wederom de vermogendste tegengiften daarbij voorhanden waren, die deze verschrikkelijke kracht ijlings konden vernielen, en paal en perk aan derzelver grenzenloos geweld stellen.

Vanhier zouden wij ons nu begeven naar de laatste scheikundige, en wel alchemische, afdeeling; maar de toestel, om mij voor dat tooneel te bereiden, de geheimzinnige manier, waarmede men mij nu als verblindde en mijne geestkracht verwarde, overtrof al het tot nu toe gezegde. Het was bij derzelver nadering in den diepsten afgrond, onder de afgrijselijkste verschijningen, bij het flaauwe licht van sche-

ſchemerende fakkels, dat wij de poort van deze afdeeling naderden, waar alles van zuiver goud en zilver was opgemetſeld, en geen hout of ſteen meer kenbaar was; waar duizenden van Cyclopen, als in de holen eens onmetelijken bergs, met vuur en water kampten, en, als onbrandbare ROGERS en LYONNETS, zich met kokend lood ontnuchterden, en in geſmolten zilver hunne voeten baadden, of in gloeijende ovens zich verlustigden. Duizenden van gangen ſchenen gemeenſchap te hebben met al de ingewanden der aarde, waardoor al de ſtoffen en ertſen onophoudelijk werden aangevoerd, om tot een' edeler ſtaat te worden verheven; terwijl het oog verblind werd door den gloed en de menigte der edele metaalhoopen, die, voor verdere bewerkingen vatbaar, tot den glans en dienst van bovengenoemden tempel dienen moesten. — — Hier zult gij nu met regt eene uitvoerige beſchrijving dezer afdeeling van mij verwachten; en ik vleide mij ook met de aangename hoop, om in al deze geheimen te zullen worden ingewijd. Doch, helaas! op éénmaal, wanneer ik bijna meester van dezelve meende te zijn, ontſtond er eene verſchrikkelijke onverwachte ontploffing van eenige centners dondergoud, en — weg was de tempel, weg waren de Cyclopen, en hol en berg en alles was in een duister niet verdwenen! . . .

EENE KLEINE BIJDRAGE TOT DE VRIESCHE TAAL; DOOR R. POSTHUMUS, *Predikant te Waaxens en Brantgum.*

De taal, waarin onze moeder ons het eerst onze kinderlijke gewaarwordingen leerde uitdrukken, is ons met reden dierbaar; met haar zijn wij ingenomen, en elk onverbasterd vaderlander ſpreekt zijne moedertale met oneindig meer genoegen dan eene vreemde. Geen wonder! die taal bevat voor ons zulke aangename herinneringen uit onze onſchuldige levensdagen; zij vereenigt ons met gewigtige en dierbare betrekkingen, als die van ouders, bloedverwanten en vaderland; door haar wordt de band van gemeenſchappelijke afkomst, welke ons met onze voorvaderen verbindt, naauwer toegehaald; door haar wordt al het edele, goede en groote onzer vaderen nader tot ons gebragt en inniger met ons vereenigd.

Zij-

Zijne moedertaal hoog te schatten, is den mensch natuurlijk; haar te beoefenen, aan hare instandhouding en volmaking te arbeiden, is de dure pligt van ieder, wiens stand en vermogens dit toelaten.

Wie kan het dus den *Vries* ten kwade duiden, dat hij zijne grijze, ja eeuwen heugende *Vriesche* taal hoogschat en aan vreemde voortrekt? Wie kan het afkeuren, dat de regtgeaarde *Vries* (verbasterde komen toch in geene aanmerking) aan de beoefening zijner taal zich toewijdt, dit als zijnen heiligen pligt beschouwt?

Deze redenen bewogen mij dan ook, eens eene bijdrage tot mijne hooggeschatte moedertaal te leveren. Ik las dezen zomer in den *Kunst- en Letterbode* eene *Latijnsche* en eene *Hoogduitsche* vertaling, door de Heeren PEERLKAMP en VAN SENDEN, van het zoo voortreffelijk, zoo roerend dichtstukje van den grooten BORGER, hetwelk hij, in het laatst van zijn, helaas! zoo kortstondig leven, uit een diepgewond hart den *Rijnstroom* heeft toegezongen.

Mij viel toen de gedachte in, en ik hoop men zal dezelve niet zoo geheel vreemd en buiten het spoor vinden: Hoe! wanneer eens een *Vries* deze heerlijke verzen in het oude *Vriesch* overgoot? BORGER was toch een *Vries*. En BORGER was in zijne oude moedertaal geen vreemdeling. Ik beproefde het, en de nevensgaande vertaling was de vrucht mijner poging.

Ik ben het oorspronkelijke zoo nabij gebleven als mij mogelijk was, en heb door mijne vertaling gepoogd, de groote overeenkomst tusschen het *Nederlandsch* en *Oud-* of *Landvriesch* aan te wijzen; in de meeste woorden zal men alleen eene *dialectverandering* bespeuren. Ik heb, zoo wel ten aanzien van de woorden zelve, als derzelver spelling, GIJSBERT JAPIKS, zoo veel mij mogelijk was, gevolgd. En wien kon ik beter volgen, dan den zoo uitmuntenden *Vrieschen* zanger, wiens verzen des te hooger bij mij in waarde en voortreffelijkheid rijzen, hoe meer ik dezelve lees, hoe beter ik ze leer kennen? Ja, hij was de HOOFT en VONDEL voor de oude *Vriesche* taal. Maar ook hij vond in het oude *Vriesch* eene voor zijn dichterlijk vernuft uitnemend geschikte taal; eene taal, zoo rijk in de welluidendste woorden, zoo krachtvol van uitdrukking, dat zij voor geene andere behoeft te wijken. Te regt zeggen wij met den hooggeleerden E. WASSENBERGH:

De Zanggodin gaf aan de *Vriezen*,
Te spreken niet: een' ronden mond.

zoo als HORATIUS van de *Grieken* zong.

Weinig heb ik meer van mijne vertaling te zeggen; over een en ander woord uit dezelve slechts eene enkele aanmerking.

Kist, verwantschapt aan het *Grieksche* κίστη, het *Latijnsche cista*, *Fransche caisse*, *Italiaansche cassa*, *Engelsche cheste*, is vrij zeker een zeer oud woord, dewijl het aan zoo vele talen gemeen is, even als *zak* en meer andere. GIJSB. JAPIKS heeft voor dit woord *bier*, *Nederl. baar*, ons tegenwoordig *Vriesch bare*, *doodbare*. Men was ook in ons *Vriesland* toch gewoon, in vroegere tijden, de *dooden* eerst met *beestenvellen*, vervolgens, bij de toeneming der beschaving en welvaart, waarschijnlijk met een *kleed* omwonden, op eene opene *baar* te leggen, en dan zonder *kist* te begraven; zulk eene *baar* heette in het *Vriesch bier*. SCHOTANUS verhaalt (*), dat in de dertiende eeuw, in het toen nog boschrijke en door de rampen van den inlandschen oorlog en de menigvuldige overstroomingen der zee vrij woeste *Vriesland*, wolven en andere wilde dieren, uit *Drenthe* en andere oorden overgekomen, de lijken opgroeven en verslonden, en dat men toen zoude begonnen zijn, om die reden, de lijken te beveiligen, door zware zerksteenen over dezelve te leggen. Misschien is het omstreeks dien tijd mede in gebruik gekomen, om de lijken in sterke, welgeslotene kisten te sluiten, om hen daardoor des te beter te verzekeren. Of nu in GIJSB. JAPIKS tijd de *doodkisten* nog niet zoo algemeen in gebruik waren als tegenwoordig, dan of de dichter zich alleen aan de oude spreekwijze gehouden hebbe, niettegenstaande de gewoonte veranderd was, laat ik daar; het laatste acht ik echter het waarschijnlijkste, dewijl wij thans in het *Vriesch* van de oude gewoonte nog overig hebben de spreekwijzen: *yen deade bierje*, eigenlijk *eenen dooden op de baar*, *de doodbare leggen*, daarna *it bierreklaed hem aantrekken*, tegenwoordig *een lijk bekleeden*; *bierreklaed* is toch tegenwoordig in *Vriesland* het *doodkleed*, ook wel hier en elders *hemmkleed* genoemd. Het stond mij althans vrij, heb ik gemeend, nu de gewoonte van de lijken te *kisten* volstrekt algemeen is, het woord *kist* in de *Vriesche* taal te mogen gebruiken.

Pleeg-

(*) *Beschrijvinge ende Chronijcke van de Heerlijkheid Friesland*, bl. 154.

Plingje. Bij KILIAAN komen *plinſen* en *blanſen* voor; door hem reeds als verouderd opgegeven en verklaard door *ſterten*. Ik vond dit woord mede niet bij onzen *Vrieſchen* puikzanger; offchoon ik het over het hoofd heb kunnen zien. Ik dacht niettemin vrijheid te hebben, uit kracht der *analogie*, door onzen dichter in andere woorden gevolgd, dit woord, door WEILAND mede opgegeven, zoo te mogen gebruiken.

Priiel. Ook dit woord vond ik niet bij GIJSB. JAPIKS; doch ook dit meende ik tegenwoordig, om de zaak uit te drukken, te mogen bezigen. In het *IJslandſch*, zegt onze groote TEN KATE, is het *priaal*, en beteekent *ornatus*, *ſieraad*, *opſchik*. Is het ook verwant aan ons *praal*, *pralen*?

Urn. GIJSB. JAPIKS maakte geene zwarigheid, van bastaardwoorden gebruik te maken; in navolging, en op gezag van hem, oordeelde ik, dat zulks ook mij vrijſtond. Wanneer ik onder de overdrevene vijanden van alle vreemde woorden behoorde, zoude ik hier het *Vrieſche* woord *fet*, *vat*, *doodvat*, hebben kunnen bezigen.

Deze weinige aanmerkingen meende ik over mijne vertaling te moeten maken; en nu geen woord van dien aard meer: dat mijne lezers oordeelen!

Beſchouwt deze mijne proef, waarde lezers! als een blijk mijner onbepaalde hoogachting en eerbied voor mijne *Vrieſche* moedertaal; voor eene taal, welke zich zoo vele eeuwen ſtaande hield, omringd met de puinhoopen van zoo vele uitgeſtorvene talen; voor eene taal, welke zich nog zeer lang kan en zal ſtaande houden; voor eene taal, zuiverder en minder verbasterd dan zoo vele andere talen, wel veranderd, wel beſchaafd, maar geenszins ontaard en van hare oorſpronkelijke natuur afgeweken, in den mond van den *Landvries*; voor eene taal, geſproken door dat volk, hetwelk, met zijne taal, zijnen naam, welken het reeds vóór de geboorte van CHRISTUS droeg, den naam van *Vriezen*, (zeldzaam voorbeeld in de geſchiedenis!) behouden heeft; voor eene taal, welke, door haren rijkdom en zuiverheid, den beminnaar en opbouwer der *Nederlandſche* taal de edelſte ſchatten in de nabijheid aanbiedt, dikwijls in de verte gezocht; voor eene taal, en wat kan ik meer en ſterker tot haren lof zeggen? waarin GIJSBERT JAPIKS zong; voor eene taal, eindelijk, welke, tot mijne hartelijke vreugde, beroemde mannen onzes vaderlands onder hare hoogachters en beoefe-

naars mag tellen, waarvan ik thans alleen, als de mij best bekende, de Hoogleeraren YPEY, WASSENBERGH en KOOPMANS, benevens de Heeren EPKEMA, TEN BROECKE HOEKSTRA en HALBERTSMA, opnoeme.

OON DE RYN, YN IT FORJIER FEN IT JIER 1820.

So rest den eynling 't grymme Noarden
  Fen heylfleag in fen twierre-wyn,
In roll't de Ryn wer lanz' syn boarden, (*)
  Ontfleyn uwt' wetterboey in pyn. (§)
Syn rin-wiet focht'get de' âde seamen,
  In 't lânfolck, hortjende oon syn floed,
  Forwolkomm't him mey'n forjiers-groet,
Az great-forst fen Europes streamen,
  Dy, fenn' heag Alpen topp' dol roan,
De strânnen pæt't, aef schoert de dycken,
De wrâd fordielt yn keningrycken,
  De kryt' fen 't forst'ne rjuecht wyst oon.

Eack deagen ryck oon ljeacht in finne
  Brocht ick faeck oon, dizze' igg' to 't eyn,
In waarm floeg my it hert fen binne,
  By 't libbens-lock, fen God my seyn'.
In lâpke gruwn, in lytze wenning,
  Forheage' in great trog ljeâfde in trouw',
  Wier my in myne fromme frouw
In eer-tuwn fenne ryckste kening,
  Az w' yn 't yenfâdige priiel,
Aef onder 't rom fenn' stierre-tecken,
Fen God in hymmel mogten sprecke,
  In tanckje for 't beschied'ne diel.

In nuw — ick kin myn hieren telle,
  Mar wa, wa telt myn trienen-tol?
De Ryn rint gauwer ney syn welle,
  For ick de flag forjitte wol,
Dy de oarde reys myn herts-bejearen,

Myn

(*) *Boarden*, om het rijm, voor *boerden*. G. J. heeft ook *omboarde*. *Nysgierige Jolle*, bl. 55.

(§) *Pyne* is hier in eenen algemeenen zin genomen voor *klemming*, *knelling*, *drukking*, volgens *Friesch* spraakgebruik, vergelijken KILIAAN, *f.* 9.

Myn kroon' fenne holle fallen die.
'k Fortrouwe fteez op Gods goe rie,
In fil fo lang ick libje, o Heere!
My fterckje' yn jon fefte trouw',
Dy nummer pleag't uwt' lust to pleagjen:
Mar dogg' it falt my fwier to dreagjen
Dy fwiere lest fen duwbb'le rouw.

To Katwyck, dear Ryns rin wirt britfen
In hy fyn wetter jiet ynn' fee,
Dear leyt mey 't torre fân beditfen
Myn wirddig aeffer oon de dea.
'k Wol trienen mey jon wetter mingje;
Belestgj' y mey dy fâte floed;
De droave fjonger het nin moed,
Dy trienen op it graef to plingje
Fenn' geade, dy 'k nea noag beweyn.
Y, âde Ryn! bring, op myn beade,
Fier ney de restpleats fen myn deade
De herte-tolcke, dy 'k her feyn.

Groetje' y eack 't bern, waems lyck de gruwne
Al yn her fchertte ontfinzen hie,
Eer' jae dy my 't lyts lyck hie fuwne,
For 't libbens-ljeacht her eag to die.
Ick noam myn berntje' wer uwtt' yerde,
So yer de placht' fen mem wier uwt,
Laey ynne greate kist, deads buwt,
Oone tâte, dy it bern most fiede,
Dat nummer lauwgjen wier fen dwaen:
Ick tocht, yen huwz mot beyde tjienje:
Ick fchied naet, het God woe foryenje;
In fleat ynne' urn dat duwbb'le pân.

Neam hy dizz' yerde hymmel-fillig,
Wa fteezoon mogt op rofen gean:
Ick bin to nin oerbeck-tred willig
Op myn aefleyne libbens-bean.
Ick reckenje' elcke dey is binnen,
Trogfloave moeyte' in trienen-fol.
God tanck, my draeyden oere holl'
Al meer den fyf in trytig finnen!

De tyd hâdt, as dizze bergstream, fearn.
Druwckj', sêft myn deaden, y graefstiente!
In deckje' yn 't kirt eack myn kâd biente
By 't jinge' oersjiet in my to hearn.

De fjouwer in twintigste fenne Germoanne 1822.

AAN EENE VERWELKTE BLOEM.

Met het hoofd ter aard' gebogen
 En de doodskleur op 't gelaat,
Kwijnt ge, o bloempje! voor mijne oogen;
 Weg is al uw pronksieraad!
Ach! ik zag u gister prijken
 Met den liefelijksten dos:
Wat deed u zoo ras bezwijken?
 Wat ontroofde u geur en blos?

Toen gij gister stondt te bloeijen,
 Lachte uw schoon mij vriendlijk aan,
Kon uw blos mijn blikken boeijen,
 Dwong zij me om te blijven staan.
Zefirs naauwlijks lispende asem
 Kuste toen uw' lieven mond,
Spreidde uw' balsemgeurgen wasem
 Zachtkens door den dampkring rond.

Thans is al uw schoon verdwenen,
 Door den wind op de aard' gestrooid,
Stuiven reeds de blaadjes henen,
 Die u hebben opgetooid.
'k Tracht nog eens uw' geur te vangen;
 Maar uw adem gaat niet meer.
Kort nog zult gij welkend hangen,
 En gij valt in 't stof ter neer.

Bloempje! waart gij ook onachtzaam?
 Liet ge ook een vergifte spin
Of een hommel, onbedachtzaam,
 Uw geopend kelkjen in?

Ach!

Ach! 't venijn zal u doorknagen;
  Gij zult gansch en al vergaan:
Niets zal meer het kenmerk dragen,
  Dat gij immer hebt bestaan.

Doch is 't de ademtogt der winden,
  Is het de almagt van den tijd,
Die uw schoonheid komt verslinden,
  Die uw hulsel nedersmijt;
Neen, dan zult gij niet verderven:
  't Zaad, dat ge in uw' kelk besluit,
Stort gij eerlang, onder 't sterven,
  In den schoot des aardrijks uit.

Ja, dat zaad zal eenmaal bloeijen.
  Als een nieuwe lente daagt,
Zal daaruit een plantje groeijen,
  Dat weer nieuwe bloemen draagt.
Laat uw dos de prooi dan wezen
  Van de winden en den tijd,
Gij zult geen vernieling vreezen,
  Vrij zijn van vergankelijkheid.

Ziet uw beeld hier, lieve schoonen!
  Die, als 't maagdelijk gelaat
't Lenteblosje mag vertoonen,
  't Bloempje in schoon te boven gaat.
Ach! bedenkt, als ge aangebeden,
  Als uw schoon bewonderd wordt,
Dat het, weinig tijds na heden,
  Als het bloempje, welkt en dort.

Lieven! opent ge, in den bloeitijd
  Van uw' prillen lentetijd,
Onvoorzigtiglijk uw' boezem,
  Als verleiding netten spreidt;
Ach! gij zult, door 't vreeslijk knagen
  Van het doodlijkst hartvenijn,
Vóór den zomer uwer dagen
  Reeds, als 't bloempje, ontluisterd zijn.

Doch, paart ge aan uw lentebloemen
  Ook de onwelkbre bloem der deugd,

Blijft

Blijft dan vrij op schoonheid roemen,
Al verslenst de roos der jeugd.
Vleijers staken, ja, hun prijzen,
Als uw lenteblos verschiet;
Doch, in 't oordeel van den wijzen,
Mindert zulks uw schoonheid niet.

Laat dan vrij de winden waren,
Bloementooisels nederslaan;
Laat, bij 't klimmen uwer jaren,
Vrij de bloei der jeugd vergaan:
't Bloempje zal niet gansch verdwijnen;
't Kweekt een zaad, dat eerlang groeit:
't Ware schoon zal nooit verkwijnen;
Schoon, dat voor den hemel bloeit.

Rukken dan de najaarsvlagen
't Bloempje van zijn' stengel af;
Stort ge, door de wreede slagen
Van den tijd geveld, in 't graf:
Eens zal weêr de lente naken,
't Bloempje op nieuw te voorschijn treên;
Eens zult gè uit uw graf ontwaken,
Schooner nog dan ooit voorheen.

Dan zal de eeuwge lente roemen
Op een' dos, die nooit vergaat,
Pronken met onwelkbre bloemen,
Die noch spin noch hommel schaadt;
Dan zal steeds uw schoonheid groeijen,
Boven magt van lot of tijd;
Dan zult ge onverwelkbaar bloeijen,
Bloemen zijn voor de eeuwigheid.

's Hage, Mei 1822. CORNELIS LOOIJEN.

MIJNE MINNARES.

Een ander (*) stort voor *Vrouwtje* en *Vrind*
Zijn blijde zangen uit;
Ik stem, schoon mij de trouw verbindt,
Mijn' *Minnares* de luit.

Ik

(*) Mr. A. BOXMAN. Zie *Vaderl. Letteroef.* 1819. Mengelw. No. VII. en 1820. No. V.

Ik zie het, vrienden! hoe gij gruwt,
En 't ftrekt uw' deugd tot eer;
„ Een minnares, en toch gehuwd,
„ Ziedaar een Turkfche leer!"

Een Turkfche leer? — Dat is wat fterk;
Ik ben van Christenbloed,
Ja van de Doopsgezinde kerk,
Als Menno's telg begroet.

Maar, hoe ik Mahomed, en al
Wat Koran heet, ook haat',
Slechts in dit enkele geval
Getroost ik mij dien fmaad.

En „ voor opregte biecht," zegt Poot,
„ Verdwijnt der zonden ftraf."
Nu eens het woord mijn' mond ontvlood,
Leg ik die willig af.

't Is dan, helaas! maar al te waar,
Wat mij daar ftraks ontviel;
En, 'k biecht het thans in 't openbaar,
Ik draag haar in mijn ziel.

En of ik 't zweeg; en of ik 't zei,
Verholen bleef het niet
Voor die ons, in de groene Mei,
Te zamen heeft befpied.

Verholen bleef het niet voor hem,
Die ons, in d' avondftond
Verrukt door filomeeles ftem,
Geheel verteederd vond.

Maar, niet altijd verkeeren wij
Zoo ftil fentimenteel:
Haar aard is fchertfend, dartlend, blij,
Ja ligt wat al te veel.

Doch, maakt zij 't nu of dan wat bont,
Zij meent het toch niet kwaad;
Het harte ligt haar in den mond;
Nooit ftrooide zij kwaad zaad.

Daar-

Daarom heb ik haar ook zoo lief,
Al is ze een rare meid;
Zij troost me in menig bittre grief
En troostlooze eenzaamheid.

En ſtoort zij me ook in mijn bedrijf,
Zij vindt mij ſtug noch koel;
't Is: „ Welkom, lieve tijdgerijf!
„ Kom, kind, daar is een ſtoel."

Ja, 't is gebeurd, dat ze in de kerk
Niet van mijn zijde week;
En 'k hoorde en zag (is dat niet ſterk?)
Geen leeraar meer of preek.

Zij volgt me, in 't kort, waar 'k zit of ſta,
En deelt mijn vreugde en ſmart;
En, buiten 't hart van de eigen gâ,
Vond ik nooit trouwer hart.

Zij deelt, zoo 'k alles biechten zal,
(Ei, maakt mij niet te ſchand'!
De biecht is heilig bovenal)
Somtijds mijn ledekant.

En toch, ondanks dien liefdegloed,
Min ik mijn vrouwtje teer;
En toch, ſchoon zij die drift vermoedt,
Mint zij mij even zeer.

Zoo hecht, zoo ſterk is huwlijksmin;
Zoo vast bindt zij de vrouw;
En nooit laat zij jaloerſchheid in,
Of wankelt in haar trouw!

„ Vermeetle," roept gij, „ die den echt
„ Dus ſchaamteloos beſpot!
„ Heb eerbied, in hetgeen gij zegt,
„ Voor God en zijn gebod!"

Waartoe, mijn vrienden, zoo verſtoord?
Schoon gij van gramſchap beeft;
'k Wed, dat gij, op één enkel woord,
Mij de abſolutie geeft.

Weet,

Weet, zij, voor wie ik vurig blaak,
Die trouwe minnares,
Naar welker gunst ik rustloos haak,
Is — mijne ZANGGODES!

1820. J.

GROOTMOEDIGHEID.

(Door CHR. NIEMEIJER.)

Een *Engelsch* Regement in de *Westindiën* had het ongeluk, in eene stad in garnizoen te komen, waar de gele koorts zoo heftig uitbrak, dat, dewijl alle hospitaaloppassers weggemaaid waren, *soldaten* moesten gebruikt worden, om hunne kranke kameraden bij te staan; doch de meesten weigerden zulks, wijl besmetting en dood schier onvermijdelijk waren. „Nu!" riep de Overste van het Regement uit, „zoo zal *ik* dan voor mijne arme soldaten zorgen, daar zij van hunne eigene wapenbroeders worden verlaten!" En terstond onderwierp zich de grootmoedige man aan alle, ook zelfs de afzigtelijkste en gevaarlijkste, diensten, ten beste der kranken, tot dat hij zelf een martelaar der heiligste pligtsvervulling werd. — Het *Britsche* Parlement behoorde hem een Monument in de Abdij van *Westmunster* te hebben opgerigt!

ROUGE ET NOIR.

BONAPARTE, zegt men, plagt te vragen, of deze of die Officier in staat was, om in *rouge et noir* te winnen? En hij vroeg zulks niet zonder reden. Want dit spel is, in al zijne verbindingen en berekeningen, niet alleen uiterst moeijelijk en geheimzinnig, maar het vervoert den speler dermate, dat er inderdaad meer dan gewone koelbloedigheid, zelfs bij den ervarensten, toe behoort, om zijne bedaardheid en ferme houding te bewaren. Men gevoelt alzoo, waarom zich BONAPARTE van dit spel als van eenen proefsteen bediende.

DE ENGELSCHMAN IN DEN SCHOUWBURG TE PARIJS.

Eene ware Anekdote.

Het is in de schouwburgen te *Parijs* de gewoonte, dat, wanneer iemand zijne plaats in den bak verlaat, hij, om dezelve weder te kunnen erlangen, zijnen neusdoek aldaar om de leuning windt. Zeker jongman had die gewoonte bij de vertooning van eenig tooneelstuk ook gevolgd, en alzoo zijnen, vrij smerigen, neusdoek achtergelaten. Een *Engelschman* had echter in zijne afwezigheid die plaats ingenomen. Toen de eerste bezitter nu bij zijne terugkomst zijn regt van eigendom reclameerde, wilde de laatste hierin niet toestemmen; er ontstond dus tusschen hen eene woordenwisseling, bij welke zich de jongman op zijnen neusdoek, en op de beslissing der aanwezigen beriep, dat zoodanige vertegenwoordiger altijd geëerbiedigd werd. Deze verklaarden stellig het bestaan dier gewoonte, met bijvoeging van niet te twijfelen, of de *Engelschman* zou, dit vernomen hebbende, deze ten onregte bezette plaats weder inruimen. De *Engelschman* voldeed daaraan; maar zeide, toen hij de plaats den eersten eigenaar overliet: „Duid het mij niet ten kwade, Mijnheer! „ik wist niet, dat hier te lande fatsoenlijke lieden zich door „*smeerlappen* lieten vertegenwoordigen!"

BESCHAAMDE SNORKERIJ.

„De *Engelsche* ruiterij," sprak een *Franschman*, „weet wel hare paarden, maar geenszins hare wapens wel te gebruiken, en staat in het laatste opzigt ver beneden de *Fransche* ruiterij." — „Dan heeft zij waarschijnlijk het eerste van een' uwer weinige ruiters geleerd, die het *Britsche* zwaard in den slag van *Waterloo* ontkomen zijn!" hernam de *Engelschman*.

In No. V. Meng. bl. 227. reg. 2. moet achter *gezigtkring* het woord *ruimer* ingevoegd, en achter *gevoel* de comma weggelezen worden.

MENGELWERK.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Ik kreeg onlangs aanleiding, om het bijgaand *Iets over Slavernij* enz. te schrijven, en zende het aan U, of Gij het, ter plaatsing in uw geacht Maandwerk, dienstig mogt oordeelen. Ik heb de eer met achting te zijn

Uw dienstwillige

ADR. STOLKER.

Rotterdam,
25 April 1822.

IETS OVER SLAVERNIJ, EN DERZELVER ZOOGENOEMDE ALGEMEENE AFSCHAFFING DOOR SOMMIGE VORSTEN.

SLAVERNIJ, hoe strijdig met der menschen oorspronkelijke gelijkheid in regten, was echter al zeer vroeg, in ruimer of bepaalder zin, het gevolg van hunne ongelijkheid in vermogens. In de laatsten, van het begin huns bestaans af, onderscheiden, moest natuurlijk de schranderste, sterkste en ondernemendste zich weldra meerderheid van aanzien en bezittingen verkrijgen boven den kleinverstandigen, zwakken en tragen; en het gevolg hiervan was onvermijdelijk, eerlang, onderwerping en dienstbaarheid des laatsten aan den eersten. In den aanvang zouden dezen, onder geheel beschaafden, eerst vrijwillige hulde aan erkende verdiensten en een gevolg van overeenkomst hebben mogen zijn; doch men kan zich ligt verbeelden, dat zij, in het vroegste tijdvak van 's menschen bestaan, toen drift en hartstogt meer dan rede golden, al spoedig,

door geweld, afgeperst zijn geworden. (*) Zie daar de eerste bron van *slavernij*. In volgenden tijd, toen zich de menschen vermenigvuldigden, opende zich eene tweede; wanneer onderscheidene stammen, met elkander in vijandschap geraakt, (welligt na, gedurende langen tijd, alwat overwonnen en gevangen werd omgebragt te hebben) op het denkbeeld kwamen, om de gevangenen te sparen, maar tot *slaven* te vernederen. (†) In beide de gemelde gevallen was verlies van vrijheid het gevolg van *dwang;* doch het werd daarna ook veelvuldig het gevolg van *eigene keus*, voor zoo verre men die kan toeschrijven aan zulken, wien de nood geene andere keus overliet, dan die van door gebrek om te komen, of zich vrijwillig aan het juk der dienstbaarheid te onderwerpen. Dit was, namelijk, alomme het geval, waar de vermogendsten het den minvermogenden allengs onmogelijk maakten, om te bestaan, en hen alzoo persten, om, wilden zij zich niet tot het uiterste gebragt zien, slaven dezer magtigen te worden.

De oudste bewoners der *Nederlanden*, waaraan wij bijzondere kennis hebben, — de *Batavieren*, de *Vriezen*, de *Franken* enz., — allen *Germanen* van oorsprong, hoezeer geroemd wegens hunne vrijheidzucht, waarvan de twee laatsten zelfs hunne namen zouden ontleend hebben, hadden evenzeer hunne *slaven*, als de *Grieken*, *Romeinen* en andere volken. Zij dwongen niet alleen hunne krijgsgevangenen mede tot dienstbaarheid, en namen

(*) Vergelijk PUFENDORF, *Droit de la Nature et des Gens*, *L. VI. C. III.* § *IV.*

(†) Vanhier willen zij, die den oorsprong der slavernij van het regt des oorlogs afleiden, dat het woord *servus* (*slaaf*) van *servare* (*behouden*) herkomstig is. Zoo dit niet met den aard van het woord zelf streed, en dit zoo oud was als de zaak zelf, kon dat eenigen schijn hebben. Nu is er geen twijfel, of *servus* stamt af van *servire* (*dienen.*) *Vid.* DONAT. *ad* TER. *Adelph.* 2. I. 28. *et conf.* BARBEYRAC *ad* PUFEND. *u. s. ad* §. *III. not.* 1.

men van anderen, bij koop of mangeling, *slaven* over, maar verdobbelden zelfs somtijds hunne eigene vrijheid onder elkander! (*) en, indien zij al, tot hunne huishouding, dien sleep van *onvrijen* niet behoefden, welken rijkdom en weelde, hun onbekend, bij anderen noodzakelijk gemaakt hadden, (†) zij bedienden zich echter van dezen, in zeer grooten getale, tot hunnen vee- en veldbouw. Het lot van deze *akkerslaven*, hoewel van allen niet even ellendig, was echter in den oudsten tijd over het geheel niet minder hard, dan dat der slaven elders. Zij waren meestal *lijf-* en *grondeigenen* der vrije landbezitters, en werden evenzeer, als het land zelf en het vee, tot de bezitting gerekend. Met vrouwen en kinderen aan de landgoederen verbonden, werden zij te gelijk met deze goederen verkocht, weggeschonken, bij erfenis weggemaakt, enz. Alwat zij wonnen, of verdienden, was het eigendom hunner heeren, van welken zij niets dan deksel en voedsel, meestal karig genoeg, ontvingen, en voor welken alleen zij altoosdurend arbeiden moesten. Voor zichzelven konden zij niets verkrijgen, of het ging, bij hunnen dood, in het bezit dier heeren over. Voor het overige hadden zij in geen opzigt over zichzelven, of hetgeen zij het hunne zouden hebben mogen noemen, beschikking, en waren, aan de willekeur hunner heeren onderworpen, verstoken van alle de regten en voorregten, welke aan vrije lieden toekomen. (§)

Allengs echter werd, vooral nadat deze landen, door het Christendom, waren verlicht geworden, hun staat vor-

(*) Zie ENGELBERTS, *Aloude Staat der Vereenigde Nederlanden*, *I.* 368 *env.*

(†) Men had er, onder de *Romeinen*, die ettelijke duizenden slaven hadden, enkel tot hunnen *lijf-* en *huisdienst* behoorende. *Vid.* LIPS. *de magn. Rom. L. II. C.* 15.

(§) *Voyez* ROBERTSON, *Introduction à l'Histoire de* CHARLES V. *Tom. II. p.* 69 *etc.* en den Heer VAN WIJN, in zijne *Historische en Letterkundige Avondstonden*, *D. II. bl.* 33 *env.*

verbeterd. Men ſtond hun eenige vrijheden toe, zoo als die van zich eenigen eigendom te mogen verkrijgen, dien te behouden, en aan anderen te kunnen nalaten, — die van zich in huwelijk te mogen verbinden naar eigene keuze, hetwelk hun te voren niet geoorloofd was, enz. Men zag af van het regt om hen te verkoopen en aan anderen over te doen. Men maakte vaste bepalingen van hetgeen zij moesten opbrengen, enz. (*) Eindelijk, men ſchonk hun de vrijheid, uit inzigten van ſtaatkunde of godsdienst, of zij verkregen ze, door afkoop. — Toen men het heilig land wilde veroveren, werd elke ſlaaf, die in de *kruistogten* deel nam, vrij verklaard. (†) Toen men den adel wilde vernederen en beteugelen, en daartoe ſteden ſtichtte en bevoorregtte, verkregen allen, die daarin eenigen tijd ongeſtoord gewoond hadden, of tot burgers aangenomen waren, insgelijks de vrijheid. Als men geld behoefde, zette men de deur tot *vrijkoopingen* open. (§) Als men zich de vergiffenis zijner zonden, door daden van goedwilligheid en menſchenliefde, poogde te verwerven, verleende men *vrijlatingen*, enz. 't Was er ondertusſchen verre af, dat zij, die zich *vrij kochten*, of *vrijgelaten werden*, in den beginne aanſtonds het vol genot der vrijheid erlangden. Dikwijls wonnen zij er weinig meer bij, dan dat zij ophielden *ſlaven genoemd* te worden, terwijl zij het echter *met de daad bleven*. De kerk (want deze ſchaamde zich nimmer, even als anderen, eene menigte van *ſlaven* te bezitten) wilde zoo min de voordeelen, welke zij van dezelven trok, opgeven, als de bijzondere heeren, en was niet minder onbarmhartig, dan dezen, bij het ſtellen der voorwaarden van vrijlating, waaronder altijd was, het, op gezette tijden, doen van vele zware en moeijelijke dienſten, het, bij zekere gelegenheden, opbrengen van lasten, enz. Veelal werd ook een deel van het regt, hetwelk de heeren oorſpron-

(*) Zie ROBERTSON, als voren, p. 157, 158.
(†) Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist. II.* 204, 205, 307.
(§) Zie MILLOT, *Algem. Geſch. VI.* 300.

ſpronkelijk op de nalatenſchap hunner ſlaven hadden, uitdrukkelijk voorbehouden, en, bij voorbeeld, bepaald, dat voortaan de helft daarvan, in plaats van het geheel, aan den heer zou komen, hetwelk in later tijd verminderd werd, tot op het *melius cathallum*, of *beste hoofd*, enz. Alle deze harde voorwaarden getroostten zich de *ſlaven*, om ſlechts van dien gehaten naam ontſlagen te worden, en dien van *vrijen* te verkrijgen. Wat verder hun geheel ontſlag van dienstbaarheid betreft: eenmaal zoo ver gekomen, dat zij zich eenigen eigendom konden verkrijgen, bekwamen zij geld, om zich dat ontſlag, van tijd tot tijd, verder van hunne heeren, die niet zelden gebrek hadden, te koopen, en, waar zij daartoe buiten ſtaat of ongezind waren, of onwillige heeren hadden, duurden hunne ſlaafſche dienſten, in meerdere of mindere mate, voort, zoo als men daarvan, zelfs in *Nederland*, tot vóór niet vele jaren, nog overblijfſels had. (*)

Sommigen hebben gemeend, dat de vernietiging der ſlavernij, hier en ginds, het gevolg geweest is van de bevelen der vorſten tot derzelver afſchaffing; doch dit heeft, reeds van voren, weinig ſchijn. Want, behalve dat zulke *algemeene* vrijſtellingen zeer gevaarlijk geweest zouden zijn, dewijl het niet te verwachten was, dat eene groote menigte, aan den druk gewoon, op eenmaal in het genot van vrijheid geſteld, van dezelve dat misbruik niet gemaakt zou hebben, hetwelk latere gebeurtenisſen ons, met verſchrikking, hebben doen aanſchouwen; zoo ſtreden zulke vrijſtellingen (althans zoolang het *leenſtelſel* in kracht was) evenzeer met der vorſten belangen, als opperleenheeren, als zij hun vermogen te boven gingen. — *Slaven* waren de voorname rijkdom, zoo wel van den vorst, als van zijne leenmannen. Zonder dezen hadden hunne domeinen, of landgoederen, geene waarde, dewijl zij er zonder dezen geene inkomſten van konden trekken. En het

(*) Zie *Kerkel. Hist. en Oudheden der Vereenigde Nederlanden*, *V.* 413—415. en *Tegenw. Staat van de Nederlanden*, *III.* 184. *VI.* 203.

het was er daarom zoo ver af, dat zij *velen* zouden hebben willen vrijmaken, dat zelfs geene vrijlating van éénen enkelen slaaf, door eenen leenman, geschieden kon, zonder toestemming en in tegenwoordigheid van den vorst, met inachtneming van bepaalde plegtigheid: (*) want het landgoed werd geacht, door elke vrijstelling van eenen slaaf, die tot hetzelve behoorde, in waarde te verminderen, en dit tot nadeel van den leenheer, van wien men het te leen hield, te strekken; weshalve dit buiten zijne kennis en tegen zijnen wil niet geschieden mogt. (†) Doch, daar ook de *gezamenlijke* leenmannen den vorst doorgaans te magtig waren, en hem dikwijls de wet stelden, en daar zij *allen* belang bij het behoud hunner slaven hadden, zoo zou hij ook buiten staat geweest zijn, om eene *algemeene* vrijstelling te gebieden, althans te doen bewerkstelligen: en, naarmate de leenmannen, in vervolg van tijd, onafhankelijker werden, was het den vorsten nog minder mogelijk, zulk een' maatregel uit te voeren. Het voormalig *leengoed* werd nu als *eigen goed* beschouwd, en de *slaven*, tot hetzelve behoorende, als *eigene slaven*, waarover de vorst zoo min, als over eenigen anderen bijzonderen eigendom, geacht werd iets te zeggen te hebben, en waarover men hem dus geene beschikking zou hebben toegestaan.

Men heeft echter het een en ander bijgebragt, waaruit men meende, dat zulke *algemeene* vrijstelling van slaven, (als waarvan wij spreken) door eenige vorsten, bewezen kon worden. Indien dit zoo ware, zou alle redekaveling daartegen moeten ophouden; doch ons is daaromtrent niets voorgekomen, hetwelk, van nabij bezien, steek kan houden.

Want wat, *vooreerst*, de verordening van Keizer LODEWIJK, *de Godvruchtige*, bijgenaamd, betreft, die, om-

(*) *Vid.* AUDOÏNI *Vita* ELIGII *ap.* SUR. *in Decembri* p. 8. § X. MARCULPHI *Formul. ap* BALUZ. *V. II. p.* 387. 906. HEDA *Hist. Episc. Traj. p.* 249. *no.* 13. *et ibid.* BUCHEL. (†) Zie ROBERTSON, als boven, I. 81, 82.

omtrent het jaar 830, bepaalde, „dat alle verbandschrif-„ten, waarbij vrije lieden zichzelven, of hunne vrou-„wen, zoons of dochters, in slavernij overgaven, over-„al verscheurd zouden worden, en zulke lieden vrij zou-„den zijn, als te voren:" (*) behalve dat men zou mogen twijfelen, of dit niet slechts ten doel had de beteugeling der buitensporige dwaasheid dier dagen, toen zich ontelbaren, uit bijgeloof, slaven der kerk maakten, wier getal daardoor ongeloofelijk vermeerderde; (†) hierdoor werd slechts belet, dat zich de slavernij niet nog al verder uitbreidde, en het getal der vrije lieden niet nog meer afnam, waartegen het belang der vorsten hen gebood te waken, dewijl geen slaaf de wapenen dragen mogt: want niet één van hen, die van ouds slaven waren, werd door deze verordening in vrijheid gesteld, en niet één van hunne kinderen werd er door aan de dienstbaarheid onttogen.

Wat aangaat, *ten andere*, dat FILIP *de Schoone* en zijn zoon LODEWIJK X, (§) Koningen van *Frankrijk*, in het voorst der veertiende eeuw, aldaar aan alle slaven de vrijheid zouden geschonken hebben: men moet zich verwonderen, dat mannen van naam iets dergelijks hebben kunnen schrijven. Of was dan zoo iets natuurlijk te wachten van den eersten, den *Valschen-munter*, (zoo als hij werd bijgenaamd) die de *Tempeliers* vermoordde, om zich met hunne schatten te verrijken? of van den laatsten, die zijn volk door belastingen uitmergelde, en aan de *Joden*, door zijnen vader tot tweemalen toe uitgeworpen en van hun goed beroofd, de vrijheid, om in zijn

(*) *Vid.* BALUZII *Capitularia Regg. Frr.* I. 689.

(†) *Vid. Encyclop. Method. Diction. de Jurisprud. T. V. p.* 48. — ELIPAND *van Toledo* verweet aan ALCUIN, den leermeester van CHARLEMAGNE, die hem met niet minder dan vijf abdijen begiftigde, dat hij 20,000 slaven had, dat is zoo veel, als ooit de vermogendste *Romein* bezat.

(§) ROBERTSON, als boven, I. 83, spreekt van LODEWIJK X *en zijn' broeder* PHILIPPUS; doch dit is onbetwistbaar een misslag.

zijn rijk te wonen, duur verkocht, om daarna op nieuw verdreven en geplunderd te worden? Zie hier, wat van de zoogenoemde vrijstellingen dezer vorsten geweest zij. Altijd schrapende, en toch altijd om geld verlegen, en ook de schandelijkste en verfoeijelijkste middelen, om het te bekomen, niet ontziende, begrepen zij er één te kunnen vinden, waar alleen *hunne* inhaligheid het kon zoeken, namelijk bij den onvermogendsten en meest gedrukten stand der natie, — dien der slaven, — door hun de vrijheid te *verkoopen*. Filip zond, te dien einde, in den jare 1302, eenige gemagtigden, *alleen in Languedoc*, met last, om aldaar *zoo vele* slaven vrij te maken, *als zij oorbaar zouden achten*. Dat verschilt vrij wat van *alle* slaven, *door geheel Frankrijk*. En wat was daarbij zijn doel? Welke waren zijne voorwaarden? En hoe velen werden er vrij gemaakt? Daarvan lezen wij niet; maar wij mogen het opmaken uit hetgeen wij wegens zijn zoon en opvolger, Lodewijk, gemeld vinden. Inderdaad, deze gebood (zegt men) de vrijmaking van *alle* slaven in zijn rijk. De wet, daartoe door hem gegeven, is niet meer voorhanden; maar men heeft zijne lastbrieven tot dezelver uitvoering; en niets kan fraaijer luiden, dan de inleiding daarvan, waarin hij verklaart, wat hem tot dezen maatregel bewogen heeft. „ Overwegende, (zegt hij) „ dat elk, volgens het regt der natuur, vrij geboren, „ en ons Koningrijk het Koningrijk van *Frankrijk* genoemd wordt, en willende, dat de daad met den naam „ overeen zal komen, en dat de toestand des volks, bij „ onze komst tot het bestuur, door ons verbeterd worde, hebben wij bevolen, dat *algemeen*, *door ons geheele rijk*, de slavernij door vrijheid worde vervangen, „ opdat de andere heeren, die *lijfeigenen* hebben, ons „ voorbeeld volgen," enz. Dit schoone voorgeven ondertusschen was niet anders dan het masker, waarachter zich de ware beweegreden verborg, welke zich duidelijk ontdekte uit de volgende woorden, tot zijne gelastigden gerigt: „ Wij bevelen u, dat gij, op alle plaatsen, in alle steden en gemeenschappen, of met alle bijzondere

„ per-

„ perfonen, welke de voorzeide vrijmaking verlangen; „ handelt en overeenkomt op zekere voorwaarden, waar- „ door wij, *op eene voldoende wijze*, *fchadeloos gefteld* „ worden, wegens de voordeelen, welke ons, uit den „ gezegden flavenftand, zouden kunnen aankomen." Het blijkt dus, dat het geheel ontwerp, om aan de flaven, onder zijn gebied, de vrijheid te bezorgen, beftond in de aankondiging van een' verkoop der vrijheid aan de genen, die ze koopen wilden. Dit mogt nu niet geheel onbillijk geacht worden, dewijl den vorst *eenige* fchadeloosftelling geoordeeld kon worden toe te komen, en men mogt het van belang gerekend hebben, daar het tot het verminderen van het getal der flaven aanleiding kon geven, ja zelfs, zoo men den prijs matig gefteld had, hen *allen* vrij doen worden kon; maar het moest alle zijne aanprijzing verliezen, zoo ras de prijs hooger gefteld werd, dan het voordeel, hetwelk de kooper er van kon trekken, waardig was. Nu was het hiermede zoo gelegen, dat er weinigen waren, die de aangebodene vrijheid, tot den daarvoor gevorderden prijs, begeerden. En zijne Majesteit had dit klaarblijkelijk voorzien: want, twee dagen na de benoeming zijner gemagtigden, gaf hij hun eenen lastbrief, waarin hij zich aldus uitdrukte: „ 't Zou kunnen zijn, dat fommigen, onze groote wel- „ dadigheid miskennende, liever verkozen in de verach- „ telijkheid der flavernij te blijven verkeeren, dan tot den „ ftaat der vrijheid te komen; (weshalve) wij u gelasten, „ dat gij van zulke perfonen, ter gemoetkoming der kos- „ ten van den tegenwoordigen oorlog, naar gelange van „ hunne bezittingen en van den ftaat hunner dienstbaar- „ heid, zoo groote en voldoende fomme vordert, als hun „ ftaat en rijkdom genoegzaam kan lijden, en de behoef- „ ten van onzen oorlog vereifchen." Alzoo was dan deze geheele vrijmaking eene opgedrongene weldaad, welke men niet weigeren kon, en de mom van eene gedwongene heffing, zoo hoog gefteld als zij flechts kon, en welke fommigen drukkender hielden dan de flavernij zelf. — De grooten nu, den koning navolgende, trokken van de

vrijverklaring hunner slaven geene mindere voordeelen dan hij. (*) Het moge dan waar zijn, dat zoodanige maatregelen toch iets bijdroegen, om de vernietiging der slavernij te vehaasten; maar zij moeten niet tot lof, maar tot schande der vorsten vermeld worden.

Of men, in de geschiedenis van andere landen, soortgelijke bevelen van zoogenoemde algemeene vrijstellingen, door vorsten, ontmoet, weten of onderzoeken wij nu niet. Wegens *Engeland* wordt het stellig ontkend; (†) maar in *Vlaanderen* heeft men ze meenen te vinden, en of zij in *Holland* en *Zeeland* ook plaats gehad hebben, is gevraagd. (§)

Wat het eerstgemeld gewest aangaat: men beroept zich hier op een *Charter* van MARGARETHA, *Gravin van Vlaanderen*, te vinden bij AUB. MIRÆUS, (**) waarin zij, ten jare 1152, volgens het opschrift, *het harde juk van slavernij, door haar geheel gebied van Vlaanderen*, zou hebben *opgeheven*. Doch hierop valt veel aan te merken. 1. In het jaar 1152 bestond geene MARGARETHA, *Gravin van Vlaanderen*. DIDERIK *van Elsatien* was toen Graaf van dat landschap. Zijne dochter MARGARETHA, die in 1191 haren broeder PHILIPPUS opvolgde, en in 1194 overleed, was de eerste *Vlaamsche* Gravin van dezen naam. *Zij* heeft evenwel dit *Charter* niet gegeven: want zij was nooit Gravin van *Henegouwen*, zoo als zij, volgens hetzelve, zou moeten geweest zijn. Ook had zij geenen zoon GUI, of GUIDO, die echter dezen giftbrief bekrachtigde. Het blijkt dus, dat dezelve herkomstig is van de tweede MARGARETHA, *Constantinopolitana* bijgenaamd, omdat zij dochter was van Graaf BOUDEWIJN, die *Kon-*

stan-

(*) *Vid. Encyclop. Method. v. s. art.* HOMME, *p.* 50, 51. *et art.* MAIN-MORTE, *p.* 681, 682.

(†) Door ROBERTSON, als boven, I. 84.

(§) Door den Heer VAN WIJN, *Huiszittend Leven*, *I D.* 1 *St. bl.* 125. (**) Of liever in het vervolg van zijn werk door J. F. FOPPENS, *Opp. Diplomatt. Tom. III. p.* 339.

ftantinopel veroverde, en *Grieksch* Keizer geweest was. Deze MARGARETHA volgde hare zuster JOANNA, in 1244, in het Graafschap van *Vlaanderen* op, en regeerde het, eerst met haren zoon WILLEM tot in 1251, en vervolgens met zijnen broeder GUI tot in 1279, wanneer zij ftierf. (*) Het jaartal van den brief moet dan 1252 zijn, tot welk jaar dezelve ook gebragt wordt door MEIJER, (†) door OUDEGERST, (§) en door den fchrijver der *Jaarboeken van Brugge*. (**) 2. Wij zagen boven, welk opfchrift dit ftuk bij FOPPENS heeft, en dat het, volgens hem, de *algemeene opheffing van alle flavernij, door gansch Vlaanderen*, behelsde. Zoo ook gewaagt er MIRÆUS zelf van, (††) die het echter niet gezien had, en insgelijks OUDEGERST, ter aangehaalde plaatfe, en FERREOLUS LOCRIUS, in zijn *Chronicon Belgicum*. (§§) De eerfte en laatfte voegen er bij, dat in hetzelve het wederinvoeren der dienstbaarheid in *Vlaanderen* geftreng verboden werd, hetwelk wij echter denken, dat niet zeer noodig zou geweest zijn, en waarvan ook het ftuk zelf niets heeft. — Doch zien wij nu, welke deszelfs inhoud ware!

„ Wij maken bekend, (zegt in hetzelve de Gravin) „ dat wij, in ons gansche land van *Vlaanderen*, en in „ alle deszelfs onderhoorigheden, alle flaven en flavin„ nen, zich thans op onze eigene landgoederen, niet op „ die van anderen, bevindende, (*manentes fub propriâ* „ *nostrâ justitiâ, et non in alienâ*) van welken wij, bij „ hun overlijden, de helft van al hun huisraad genoten, „ of moesten genieten, van dienstbaarheid ontflaan, en „ voor ons en onze opvolgeren in vrijheid ftellen, zoo „ lang zij in de voorzeide plaatfen zich blijven onthou„ den.” Hier ziet men, 1. dat de vrijftelling zich niet verder uitftrekte, dan tot de flaven en flavinnen der Gravin

(*) *Vid.* OLIVAR. VREDIUM *in Sigillis Comm. Fl. p.* 16—47. (†) *In Annall. Fll, p.* 89. (§) *Dans les Chron. et Ann. de Flandre, p.* 185. (**) *D. I. bl.* 116, 117. (††) *Opp. Dipll. I, p.* 288. *notâ* 3. (§§) *Pag.* 129.

vin zelve, en 2. dat zij zich tot dezen slechts in zoo ver bepaalde, als zij zich op hare landgoederen bevonden, en daarop bleven. Dit laatste blijkt nog klaarder, als zij vervolgens zegt: „ doch de slaven en slavinnen, „ welke zich, in ons gezegde land van *Vlaanderen*, of „ deszelfs onderhoorigheden, buiten onze goederen en domeinen (*extra nostram justitiam propriam et domaniam*) mogten onthouden, zullen wij, waar zij ook „ zijn mogen, in leven en dood, als onze slaven, vervolgen, zoo als tot hiertoe.” Schoon nu de Gravin zegt, dat zij deze vrijheid schenkt „ uit een godvruchtig „ inzigt, en opdat de Heer haar van de slavernij der „ zonde verlosse, en met de eeuwige vrijheid begenadige;” zou men echter niet mogen twijfelen, of vrees voor het verloopen harer slaven, in dezen tijd van onrust, waarin zij met den *Roomschkoning* WILLEM, Graaf van *Holland*, en haren zoon JAN VAN AVENNES in oorlog gewikkeld was, niet mede eenigen invloed op deze vrijstelling gehad hebbe? Wat daarvan zij, wij mogen, 3. opmerken, dat de hier ontlaste slaven geene slaven, in *volstrekten* zin, meer waren. Bij hun overlijden genoot de Gravin slechts *de helft* van hunnen boedel, daar, in *volstrekte* slavernij, *álles* aan den heer, of de vrouw, verviel. Er was dus reeds vroegere vrijstelling voorafgegaan. Daarteboven blijkt uit het *Charter*, dat de vrijgestelden nog aan de landgoederen verbonden (*glebæ addicti*) bleven, en dus, met dezelven, bij verwisseling van eigendom, aan anderen moesten overgaan. Ook moeten wij de voorwaarden der vrijstelling nog hooren. De Gravin verklaart nader, dezelve zoo te verstaan, „ dat de vrijgestelden, voor den verleenden vrijdom, en „ voor zeer vele lasten en diensten, welke van hen, uit „ hoofde van hunne dienstbaarheid, gevorderd werden, „ hun leven lang gedurende, aan haar en hare erven, jaarlijks, op den feestdag van den zaligen REMEEUWS, „ (REMIGIUS) zullen betalen, een man drie *denariën*, eene vrouw één *denarius*, en dat haar, bij „ overlijden van elk hunner, *het beste hoofd* (*melius ca-*

„ *thal-*

„ *thallum*) uit de nalatenſchap des geſtorvenen volgen „ zal." Hoe men dit verſtaan moest, geeft zij vervolgens aldus te kennen: „ Door *het beste hoofd* verſtaan wij niet, „ *het huis*, niet *al het vee*; maar *het beste beest van den* „ *ſtal*, of *ander ſtuk van waarde*. (*Non domum, non* „ *armentum; ſed pecus melius de domo, vel aliud orna-* „ *mentum*.") Hoezeer nu deze beſtelling voor de daardoor begunſtigden van belang was, zij was echter geene volkomene vrijſtelling, noch ſtrekte zich (waarop het hier voornamelijk aankomt) tot *alle ſlaven*, *door gansch Vlaanderen*, uit, zoo als het, niet alleen door de reeds gemelden, maar ook door den Heer VAN WIJN, wiens naauwkeurigheid en ſcherpzigtigheid anders boven allen lof zijn, is begrepen geworden. Integendeel, dit gunstbewijs ſtond ſlechts gelijk met dat van vele andere grooten, die, in *Vlaanderen*, goederen en ſlaven bezaten, en waarvan ſommigen haar lang waren voorgegaan, en meer geſchonken hadden dan zij, gelijk wij misſchien, bij gelegenheid, nader zullen aanwijzen, zoo wel als dat het ook na MARGARETHA's tijd, (hetgeen het door ons beweerde bewijst) in *Vlaanderen*, aan geene ſlaven ontbroken heeft.

Wat nu de vraag des Heeren VAN WIJN aangaat: „ of „ er, onder de Grafelijke regering van *Holland* en *Zeeland*, „ eene landwet, ter afſchaffing der ſlavernij, aanwezig is „ geweest?" wij moeten betuigen, dat aan ons zoo min, als aan hem en anderen, zulk eene wet ooit is voorgekomen; en wij twijfelen zeer, of zij immer beſtaan hebbe, om redenen, uit het bovenſtaande ligt op te maken.

VOORSCHRIFT TER BEREIDING VAN DE CINCHONINE EN SULPHAS CINCHONIN.

De Hoogleeraar DRIESSEN, die onlangs bij zijne Pharmaceutiſche lesſen de Kina - præparaten behandelde, heeft ook zijne proefnemingen over deze nieuwe geneesmiddelen, welke de aandacht van zoo vele Geleerden bezig

zig houden, in het werk gesteld, hierin volgende de be-reidingswijze van de Fransche Scheikundigen PELLE-TIER en CAVENTOU, waarvan men een verkort voor-schrift vindt bij MAGENDIE. (*Formulaire pour la pré-paration et l'emploi de plusieurs nouveaux Médicamens, Paris* 1821, *pag.* 36.)

Het is zijn Hooggel. evenwel voorgekomen, dat deze bewerking voor den Apotheker langwijlig en kostbaar is, wegens de groote hoeveelheid Alcohol, welke er ver-eischt wordt, om al de bittere stof uit de Kina te ver-krijgen. Volgens deze manier leverden 32 oncen *Cort. Peruv. Fusc.* 3 dr. en 2 scr. *Cinchonine.*

Ik was begeerig, om deze bewerking, na afloop der Akademielessen, naar een ander voorschrift te herha-len, waartoe mij dat van HENRY, over de bereiding van de *Quinine*, tot handleiding strekte. (Zie *Repertorium für die Pharmacie*, *B.* XII, *Heft* 1, *S.* 101.) Dub-bel zal ik mijne moeite beloond achten, wanneer ik hier-door mijnen kunstgenooten van eenig nut ben geweest, en nogmaals betuig ik mijnen hooggeachten Leermeester mijnen opregten dank, die mij gelegenheid gaf, om de proeven in het *Laboratorium Chemicum* der Akademie (waarbij ik, benevens den Heer FORTUYN, den dienst als *Amanuensis* waarneem) te bewerkstelligen, waarvan ik bij dezen eenig verslag geve.

Bereiding der Cinchonine.

In eene ruime uitdampschaal van Gotha (waarvan wij ons in het Laboratorium met veel vrucht bedienen) bragt ik 120 oncen gezuiverd water, met 1 once *Acidum Sul-phuricum* vermengd, aan de kook, en voegde hierbij 16 oncen *Cort. Peruv. Fusc.*, tot een grof poeder gestoo-ten. Na ½ uur gekookt te hebben, filtreerde ik het vocht door een' digten linnen doek. De op het *filtrum* terug-geblevene Kina heeft op nieuw dezelfde bewerking on-dergaan, doch nu ½ uur gekookt, is hierna gefiltreerd en uitgeperst. Beide verkregene afkooksels zijn in die zelfde uitdampschaal heet gemaakt, en successivelijk 4 oncen

Calx

Calx viva onder gestadig roeren bij dezelve gevoegd. Na eenige minuten te hebben gekookt, zette zich een graauwachtig bezinksel op den bodem. Ik nam daarop de uitdampschaal van het vuur, en, een weinig bekoeld zijnde, goot ik het bovenstaande vocht af. Het bezinksel heb ik met 50 oncen gezuiverd water afgewasschen, uitgeperst, en op eene badstoof gedroogd. Hierna heeft hetzelve met 50 oncen Alcohol 30°, gedurende 6 uren, eene warme digestie ondergaan, werd, bekoeld zijnde, gefiltreerd, en het teruggeblevene op nieuw aan dezelfde digestie onderworpen. Beide Alcoholische aftreksels zijn, na filtrering en uitpersing, in een' Tubulaat-Retort gedaan, om er den Alcohol af te halen, tot er nog 5 à 6 oncen vocht in den Retort terugbleven. Bekoeld zijnde, vond ik reeds het grootste gedeelte der *Cinchonine* in den Retort gekristalliseerd, welke, na afgieting van het vocht, met 2 oncen Alcohol werd afgewasschen, waardoor de kristallen, tusschen vloeipapier gedroogd zijnde, volkomen zuiver waren, en een gewigt van 2 dr. en 38 gr. opleverden. Bij eene verdere uitdamping van het afgegotene vocht, verkreeg ik, na bekoeling, ook nog eenige, doch bruin gekleurde kristallen, welke, na afwassching met Alcohol, en gedroogd zijnde, merkelijk zuiverder geworden waren, en een gewigt van 13 gr. opleverden. Zoodat op deze wijze uit 16 oncen bruinen Kinabast bijna 3 dr. *Cinchonine* door mij verkregen zijn; dus een derde meer, dan naar de eerste bereidingswijze.

Bereiding der Sulphas Cinchonin.

Onder aanhoudende warmte verzadigde ik 1 dr. van deze *Cinchonin* met *Acidum Sulphuricum*, verdund met 50 deelen water, waardoor nog eenige kleurende deeltjes werden afgezonderd: deze verzadigde oplossing, gefiltreerd zijnde, was lichtgeel gekleurd, en heeft bijna ½ uur met 1 dr. dierlijke kool, onder gestadig roeren, eene warme digestie ondergaan. Na de bekoeling vertoonden zich vliesjes van eene vette gedaante op de oppervlakte van het vocht, welke echter bij de filtrering op het *filtrum*

te-

terugbleven. Het vocht was nu geheel ontkleurd, en leverde mij, bij eene zachte uitdamping, fraaije witte kristallen, welke met een weinig gezuiverd water zijn afgewasschen en tusschen vloeipapier gedroogd.

Het vocht, waar al de *Cinchonine* uit gekristalliseerd is, levert, bij eene verdere uitdamping, eene bruine kleverige stoffe, hoedanige ook verkregen wordt bij de uitdamping van den tot afwassching gebezigden Alcohol, en welke een nader onderzoek verdient, vooral in hoe verre dezelve met de *Quinine* overeenkomt.

Groningen, den 6 Julij 1822. A. W. KRAFFT.

BERIGT WEGENS EENEN ONLANGS UIT HAYTI (ST. DOMINGO) TE WEENEN AANGEKOMEN' LEVENDEN KROKODIL.

(Door den Heer L. FITZINGER, te *Weenen*.)

Hoe dikwerf ook de bewoners van *Oostenrijks* hoofdstad in de gelegenheid mogen zijn om zeldzame buitenlandsche dieren te zien, weet ik mij toch niet te herinneren, dat zulks ooit omtrent een' levenden Krokodil heeft plaats gehad. De oorzaak daarvan is buiten twijfel in de moeijelijkheid gelegen, waarmede de vangst, vervoering en bewaring van zoodanig dier gepaard gaat, daar hetzelve aan een zoo beperkt vaderland, zoo verschillende luchtstreek, en aan eene leefwijze verbonden is, die bezwaarlijk in veranderde omstandigheden kan plaats vinden. Deze bezwaren hebben zich dan ook in dit geval ten duidelijkste doen kennen; want van de zes dezer dieren, die de Heer KAREL RITTER, Hortulanus in dienst van Z. M. den Keizer van *Oostenrijk*, maar toen, op kosten van den Heer VAN DIETRICH, eene natuurkundige reis naar *Hayti* doende, had afgezonden, zijn er, in weerwil van de zorgvuldigste oppassing, vier gedurende de zeereis, en de grootste der beide overige, ter lengte van 4 voet 2 duim (*Weener* maat), is in de na-

nabijheid van *Gratz* gestorven. De Heer RITTER was derhalve niet zonder vrees, dat dit laatste voorwerp hem nog vóór zijne aankomst te *Weenen* ontvallen mogt, en hij daardoor de vrucht zijner eindelooze zorg en moeite geheel zou missen; welke vrees te meer gegrond was, daar het dier zelf zich in eene zeer zwakke gezondheid bevond, zoodat hem het voedsel niet dan met moeite, en zelfs met geweld moest worden binnengebragt, waarbij nog het toen zeer ongunstige weêr kwam. Nogtans heeft hij het genoegen gehad, hetzelve, benevens vele andere dieren en planten, niet alleen levend over te brengen, maar ook, hetzelve, onder het opzigt van den Directeur des K. K. Museums, den Ridder VAN SCHREIBER, wegens zijne uitgebreide kundigheden in de natuurlijke historie algemeen geacht, zoo verre hersteld te zien, dat het de visschen, tot zijn voedsel bestemd, weder zelf vangen kan. Het dier is nog zeer jong, heeft eene lengte van 2 voet, 10 duim, en zal, de langzame wasdom dezer tweeslachtige dieren in aanmerking genomen zijnde, tusschen de 5 en 6 jaar oud zijn. Hij is van die soort, welke op *Hayti* en de overige *Antilles* aangetroffen wordt, en door GEOFFROY DE ST. HILAIRE het eerst, onder den, door CUVIER voorgestelden, naam van *Crocodile à museau effilé* (*Crocodilus acutus*), in het *Museum de l'Histoire Naturelle*, *Tom. II. p.* 53. *Pl.* 37. *fig.* 1, beschreven en afgebeeld is. Hij behoort tot de eigenlijke Krokodillen (*Crocodilus*), die van den Kaaiman (*Alligator*) door de volkomene zwemvliezen tusschen de teenen der achterpooten en een' meer langen en smallen snuit onderscheiden is, en komt dus den gemeenen of *Nijl*-krokodil (*Crocodilus vulgaris*) meer nabij, van welken, gelijk van alle andere, hij zich door zijnen gerekten smallen snuit, die hem eigen is en zijnen naam veroorzaakt heeft, onderscheidt. De lengte van den kop overtreft de breedte 2½ maal. De oogen staan nabij elkander in het hoofd, en zijn met een sluitvlies voorzien; uit het goudgele in het groenachtige spelende; terwijl de appel zwart en voor verwijding vatbaar is, zich in het heldere licht tot eene

 smal-

smalle streep, gelijk bij de katten, zamentrekkende, maar in het donker rond uitzettende. De oorholte is langwerpig, en, gelijk bij alle Krokodillen, met een kapje gedekt, 't welk naar willekeur kan geopend of gesloten worden. De neusgaten, die meesttijds boven het water uitsteken, liggen aan de uiterste punt van den snuit nabij elkander, als op een verheven gezwel. De bovenkaak is iets langer dan de onderkaak, en onbewegelijk, bevattende 38 spitse tanden, met haken voorzien, en van ongelijke lengte; in de onderkaak staan 30, zoodanig dat zij bij het sluiten van den muil in elkander passen. De tong zit aan de onderkaak vast, en maakt, met het gehemelte-bekleedsel, eene beweegbare klep uit. Onmiddellijk achter den schedel liggen vier opeenvolgende schilden, waarop vier groote ronde en gekielde volgen, die paarwijze achter elkander liggen, terwijl twee andere dergelijke zijwaarts in de hoeken der vorige geplaatst zijn. De huid tusschen de voorpooten en de nek- en rugschilden is niet geschubd. De dwarsrijen der rugschilden zijn ieder uit vier breede gekielde vierhoekige schilden zamengesteld, die langs het lijf vier verhoogde ruglijnen vormen. Behalve deze zijn er nog verscheidene onregelmatige ronde of ovale schubben aanwezig. De staart, ter wederzijde platgedrukt, is iets langer dan het lijf. De bovenste helft van denzelven is met 17 of 18 dwarsrijen van schubben bedekt, die bovenop twee in de lengte voortgaande ruggen vormen; de benedenste helft van den staart is daarentegen met 17 enkelvoudige, kamvormig uitspringende schubben beplant. De vierhoekige schilden des buiks vormen breede regelmatige banden om denzelven, die naar achteren toe met kleine gaten doorboord zijn; terwijl de opening van den *anus* rond is. De voorpooten hebben vijf van elkander afgezonderde vingers, met nagels voorzien. De achterpooten, daarentegen, zijn met volkomene zwemvliezen bezet; doch hebben alleen de drie binnenste teenen nagels; de vierde, of buitenste, niet. De kleur van dit dier is somtijds bruin, somtijds vuilgroen, met zwarte, donkerbruine of olijfkleurige vlekken, die op

den

den rug de grootste zijn, terwijl zij op den staart groote dwarsstrepen vormen. De benedenzijde is geelachtig wit en ongevlekt. Dit dier kan eene lengte van 14—16 voet, en dus een' vrij hoogen ouderdom, bereiken. Wanneer hetzelve zich op het land heeft begeven, om zich in de zon als te baden, dan verspreiden klieren, aan de onderkaak en den *anus* gelegen, een' vrij sterken muskusreuk. Zijn voedsel bestaat in visschen; nogtans zou hij, volgens PLUMIER, ook op watervogels en zoogdieren jagt maken. Hij kaauwt zijne prooi niet, maar verscheurt haar slechts, en slaat haar alsdan binnen. Men wil echter, dat hij zijn aas vooraf in het slijk begraaft, om het eenigzins te doen rotten. De paring heeft in de maanden Maart tot Mei, in het water, plaats. Het wijfje graaft, met den snuit, aan den oever, op eene eenigzins verhevene plaats, eenen kuil, waarin zij 28 eijeren, laagswijze op elkander geplaatst en met een kleverig vocht aaneengehecht, legt, en ze voorts met zand bedekt. Na verloop van eene maand komen de jongen, 9 of 10 duim lang, daaruit te voorschijn, en gaan oogenblikkelijk te water. Bij het uitkomen krabd het wijfje het zand boven de eijeren weg. Het wordt op *Hayti*, *Cuba*, *Jamaika* en de overige *Antilles* gevonden, en is een traag en log dier, dat het grootste gedeelte van den dag in het zand uitgestrekt ligt, om door de zon gekoesterd te worden; terwijl het voornamelijk des nachts zijne toevlugt in het water neemt. Volgens het berigt van geloofwaardige reizigers, vlugt hetzelve bij het minste gedruisch, en zoekt bij de nadering van eenig mensch zoo snel mogelijk het water. Zijne eijeren worden door de Negers gegeten, maar hebben, zegt men, een' onaangenamen smaak.

OVER SOMMIGE VERGIFTEN DER WESTERSCHE AMERIKAANSCHE EILANDEN, EN DE VOORTBRENGING VAN ZEKERE GENEESMIDDELEN DAARTEGEN, IN DIE ZELFDE STREKEN AAN TE TREFFEN.

(Uit eene Verhandeling, voorgelezen in de Maatschappij van Natuurkunde en Natuurlijke Historie te *Genève*, door Dr. CHISHOLM.)

Onder de vele voorbeelden, welke de natuur oplevert, van vergoeding voor het natuurlijk kwaad, welk zij bevat, zal men niet ligt treffender en verwonderlijker vinden kunnen, dan die zijn, dat de natuurlijke geneesmiddelen ook dáár aan te treffen zijn en voortgebragt worden, waar zekere ziekten te huis behooren of menigvuldig zijn. Wel is waar, de geheele huishouding der natuur levert overal blijken van zulke vergoedingen op. De verdeeling van onzen aarbol, in vastland en water, in bosch en bouwland, in vruchtbare en onvruchtbare ſtreken, in bergen en vlakten, levert aan die verſchillende oorden zoo wel hetgene nuttig, als hetgene ſchadelijk kan zijn voor het menſchelijk leven. Dat, wat nadeelig is voor de bewoners van het eene land, is dikwijls voordeelig voor die in een ander land; en hoezeer ſommige ſtreken zeer gevaarlijk zijn wegens de ſchadelijke uitwaſemingen, die zij doen opſtijgen, of ook verwerpelijk door de dorheid van den grond, zoo brengen zij daarentegen ook weder die hulpmiddelen voort, welke deze bezwaarlijke ongemakken meer of min kunnen voorkomen of herſtellen. Met één woord, overal, waar eenig noodzakelijk kwaad is aan te treffen, ziet men ook weder een geëvenredigd goed voortſpruiten en ontſtaan. Ieder wijs en bedachtzaam gemoed zal dus vermaak vinden in het beſchouwen en opſporen dezer zoo verwonderlijke inrigting.

Deze overwegingen kwamen in mijnen geest op, bij de herinnering aan zekere voorbeelden der zeer bijzondere bijeenvoeging van geneesmiddel en kwaal in eenige oor-

oorden der verzengde luchtstreek. De daadzaken, daartoe betrekkelijk, zijn misschien nieuw, omdat zij elders buiten *Indië* weinig bekend zijn. Ik zal mij slechts tot drie voorbeelden bepalen, welke ik als hoogst merkwaardig beschouw.

Het eerste trof ik vóór eenige jaren in *Guyana* aan. Ik reisde met eenige vrienden naar de binnenlanden omstreeks *Demerary*, en merkte op, dat de grond aldaar genoegzaam alleen uit een zeer fijn wit zand bestond, en met heuvels en dalen zeer doorsneden was. Deze zandige grond scheen mij toe zeer onvruchtbaar te zijn, daar zij niets behalve eenige zeer groote boomen voortbragt, omringd bijna eeniglijk van eene klimmende wijnrank van een levendig groen, welker stengels zich tot op een' grooten afstand uitspreidden. De schoonheid dezer plant en de zonderlinge omstandigheden, waarin zij zich hier geplaatst vond, bewogen mij, bij eenen houthakker, zeer in de nabijheid derzelve wonende, hieromtrent eenige opheldering te zoeken. Hij verzekerde mij, dat deze plant eenige ongemeene eigenschappen bezat, welke hij bij toeval ontdekt had. Eenige maanden te voren had hij, namelijk, hevig aan eene oogkwaal (*opthalmia*) geleden; de ontsteking was zoo sterk, en de pijn gedurende eenige weken zoo groot geweest, dat het hem onmogelijk was, den minsten lichtstraal daarin te verdragen, en dat hij, hoezeer een dik verband op het oog hebbende, nogtans genoodzaakt was, zich in eene donkere kamer op te sluiten. Gedurende deze langdurige smarten kwam hem een zijner bekenden, een *Indiaan*, bezoeken, wien zijn treurige toestand evenveel verbazing als medelijden veroorzaakte. Zoodra hij echter de reden vernam, stelde hij den houthakker gerust, door hem eene volkomene en spoedige herstelling van het volgende geneesmiddel te beloven. Hij nam een' wortel der plant, waarvan ik sprak, en, nadat hij de bruine buitenschors had weggenomen, zonderde hij met veel behoedzaamheids eene dunne laag pap, die onmiddellijk onder deze opperhuid gelegen was, van het vezelig gedeelte af; hij perste deze papachtige

ſtof boven een weinig katoen uit, zoodat hetzelve met het melkachtig vocht verzadigd werd; maakte voorts van een blad eene ſoort van trechter, dien hij tusſchen de oogleden bragt, en drukte toen het katoen zoodanig, dat ſlechts een enkele droppel van dat vocht in het oog viel; hij herhaalde zulks voor de beide oogen; en op het oogenblik, dat deze drop de oppervlakte van het oog raakte, gevoelde de zieke eene ſterke aandoening op de tong en aan het verhemelte van eenen uit zoet en bitter gemengden ſmaak, maar beſpeurde ook terſtond eene groote verligting. De *Indiaan* kwam den volgenden avond terug, herhaalde dezelfde verrigting, hield daarmede den derden en vierden dag aan, en alstoen waren de pijn en de ontſteking geheelenal geweken, zoodat de zieke kon uitgaan en zijn gewoon werk verrigten. De *Indiaan* verzekerde hem, dat deze oogkwaal, welke hem getroffen had, eene zeer gewone ziekte was onder de *Indianen* van die landſtreek, en zelfs onder de Blanken, die zich aldaar hadden nedergezet; en men ſchreef dezelve toe aan de groote helderheid van het witte zand, hetgeen aldaar voor het meerendeel den grond bedekt, en misſchien ook aan de zeer fijne zandkorreltjes, die in de oogen komen. Hij voegde daarbij, dat deze plant, welke de *Indianen Akouſemounie* en *Warandie*, en de Blanken *Eyeroot* (oogwortel) noemen, bij hen ſteeds gebruikt wordt als een krachtig geneesmiddel in de oogziekte. — De Heer EDMONSTON, die mij deze bijzonderheden mededeelde, verzuimde niet, dit verwonderlijk middel te doen kennen aan zeer vele zijner vrienden, die door oogontſteking waren aangedaan, en zij gebruikten hetzelve ſteeds met het gelukkigſte gevolg. Ik maakte mij meester van verſcheidene dezer planten, die in dezen zandigen grond voortkwamen, alsmede van eene goede hoeveelheid dier wortels, met oogmerk, om dezelve, na mijne terugkomst op *Grenada*, in geval van oogziekte te gebruiken. Ik zond eenige dier levende planten aan mijnen vriend, den Heer ANDERSON, Koninklijken kruidkundige te *St. Vincent*, andere naar Dr. SIBTHORP te *Oxford*, en

nog

nog andere aan Dr. DUNCAN te *Edenburg*. In den jare 1790 had ik gelegenheid, dezen wortel in drie gevallen eener zuivere *opthalmie* te kunnen gebruiken. Daar de wortels droog waren, kon ik het versche sap in zijnen melkachtigen staat niet aanwenden; maar, na de buitenschors zorgvuldig afgezonderd te hebben, nam ik ook dat gedeelte weg, wat in zijnen natuurlijken staat papachtig is, en liet dit trekken op eene kleine hoeveelheid kokend water. Dit aftreksel gebruikte ik nu in de genoemde drie gevallen, bragt niet meer dan zes droppels in ieder oog, en de zieken ondervonden terstond de uitwerkselen, door EDMONSTON beschreven, namelijk den zoetachtig-bitteren smaak, die met eene oogenblikkelijke verzachting gepaard ging. Na verloop van zes dagen, gedurende welke de zieken op dezelfde wijze behandeld werden, waren zij volmaakt genezen, hoewel zij sedert verscheidene weken zeer veel geleden hadden, en nadat men te vergeefs vele in- en uitwendige hulpmiddelen, zonder eenige leniging beproefd had. — Deze *Akouserounie*, of oogwortel, is eene soort van *Bignonia*, dien de Heer ANDERSON en ik overeengekomen zijn te noemen *Bignonia opthalmioa*, uit hoofde zijner uitmuntende geneeskrachtige eigenschap. Ik zond te gelijk met deze planten de beschrijving van hare weldadige uitwerkselen, die ik bij ondervinding had leeren kennen, aan den Heer DUNCAN te *Edenburg*, en voegde daar nog bij de kruidkundige kenmerken derzelve, door wijlen den Heer ANDERSON naauwkeurig beschreven, die, als kruidkundige des Konings, belast was met de zorg der kostbare verzameling van planten, in den kruidtuin van het eiland *St. Vincent* aanwezig. Daar deze plant niet teeder is, twijfel ik geenszins, of zij zal zich ligtelijk aan onze *Europesche* luchtstreken gewennen, wanneer zij eenen geschikten grond heeft; gelijk ik dan ook gehoord heb, dat zij te *Edenburg* in eenen zandigen grond zeer wel groeit.

Het tweede merkwaardig voorbeeld, waarin gift en tegengift nevens elkander geplaatst is, levert een boom op,

genaamd *Manzanillo* (Fr. *Mancenillier*). Op de meeste eilanden van den *Mexikaanschen* zeeboezem brengen de zandige boorden geheele bosschen van dezen boom voort, wiens vrucht, zoo door gedaante, als door reuk, kleur en grootte, zoo zeer naar een' der schoonste *Europesche* appelen gelijkt, dat men in verzoeking komt haar te proeven, wanneer men niet weet, dat deze appelen een zeer gevaarlijk, ja veeltijds doodelijk vergift zijn. De geheele oppervlakte dezes booms is zoodanig met venijn besmet, dat regendroppen, die bij toeval op de menschelijke huid vallen, nadat zij langs de bladen afgedropen zijn, op dezelve blaren doen ontstaan. Men verzekert ook, (waarvoor ik echter niet durf instaan) dat de lucht onder dezen boom zoodanig met doodelijke smetstof is bezwangerd, dat het met levensgevaar verbonden is, onder zijne schaduw in te slapen. Dit is het gevaar. Maar ziet daar tevens de geneesmiddelen, die zeer nabij zijn.

Het eerste geneesmiddel is een boom met witte trompetvormige bloemen, bij de inwoners met den naam van witten Ceder (*Bignonia leucoxylon*) bestempeld. Bijna overal, waar de vergiftige boom groeit, wast ook nevens denzelven een blanke Ceder, die zijne bladen vermengt met die van den boom, welken hij tot tegengift verstrekt. Het sap der bladen en der schors van dezen grooten en schoonen boom, doch vooral der bladen, is, inwendig gebruikt, het even spoedige als zekere geneesmiddel voor hem, die de onvoorzigtigheid mogt gehad hebben, van den eersten te eten. Het verdrijft de pijnen, en voorkomt de gevolgen van vergiftiging; het geneest oogenblikkelijk de blaren, welke het scherpe vocht van den appel in den mond en de keel heeft doen ontstaan. Het voldoet zelfs, wanneer men slechts de bladen kaauwt, zonder zich den tijd te gunnen van het sap vooraf uit te persen.

Het tweede tegengift tegen het venijn van den *Manzanillo* is het zeewater aan de kusten zelve, waar deze boom, en wel bij uitsluiting, groeit. Het is voldoende, zich daarin te baden, en eene kleine hoeveelheid van het-

zel-

zelve door te flikken, om al de uitwerkfelen van het vergift te vernietigen, en dat wel even fpoedig en zeker, alsof men het fap van den blaaken Ceder gebruikt had.

En deze vergiftige boom zelf bezit nog eenige geneeskrachtige eigenfchappen: want zijn fap, door eene zeer eenvoudige bewerking tot den ftaat van damp gebragt, verdrijft zekere hardnekkige fponsachtige gezwellen aan de voeten, welke hier te lande vrij gemeen zijn. Men gaat hierbij aldus te werk. Men graaft in de nabijheid des booms eenen vrij grooten kuil in het zand, en vult denzelven met afwisfelende lagen van houtskool en appelen van den *Mançanillo*; men fteekt alles in brand, en, zoodra er nu een digte rook opftijgt, houdt men den kranken voet, bedekt met een' doek, ten einde den damp te verzamelen, boven denzelven; en, na verloop van één uur, zijn de gezwellen, die te voren hard en pijnlijk waren, zacht en zonder pijn geworden, zoodat men dezelve met de punt van een pennemes gemakkelijk kan uitligten.

Het derde voorbeeld is uit het dierenrijk ontleend. Men vangt, namelijk, in de *Westindifche* zeeën zekere visfchen, die in fommige jaargetijden een uitmuntend voedfel opleveren, 't welk zonder eenig nadeel kan gebruikt worden, terwijl zij op andere tijden van het jaar meer of min vergiftig zijn. De Sprot met gelen bek (*Clupea thrysfa*) is voornamelijk van dien aard; want zij doodt dikwerf voordat zij de maag bereikt heeft, en als zij zich nog in de keel bevindt: ik heb gezien, dat zij in minder dan tien minuten den dood aanbragt. Mijn oogmerk is thans niet, naar deze zonderlinge eigenfchap onderzoek te doen, die flechts aan fommige foorten van visfchen, en alleen in fommige jaargetijden, (b. v. van Februarij tot Julij) eigen is.

Onder deze foort van visfchen zijn de *Efox barracuda* van SLOANE, de *Clupea thrysfa*, en de *Coracinus fuscus*, vooral de tweede, de gevaarlijkfte.

De bijzonderheid, waarop ik hier zinfpele, is die, dat het vergift juist op dien tijd des jaars het kragtigfte is, als het Suikerriet rijp is, en men deszelfs fap uitperst, 't welk het zekerfte tegengift is, wanneer men het namelijk tijdig genoeg inneemt, voordat het vergift zijne werking op het zenuwen vaatgeftel heeft kunnen uitoefenen, 't welk bijzonder door de *Clupea thrysfa* aangedaan wordt, wier werking fchier onmiddellijk gefchiedt. — Deze weldadige eigenfchap van het

sap des Suikerriets is, behalve bij de *Indianen*, weinig bekend; maar zij is ook nog het eigendom eener andere plant, die in hetzelfde saizoen groeit; namelijk van den zoeten Aardappel. (*Convolvulus Batatas*). Men verzamelt het vocht van eene dezer beide planten op eene zeer eenvoudige wijze, namelijk door ze boven eene uitgeholde kalebas tusschen twee steenen te wrijven. De zieke zal dit vocht gaarne gebruiken, zoo lang hij bij kennis is; in het andere geval moet men hem hetzelve door bekende middelen trachten in de maag te brengen. Heeft men eenen suikermolen in de nabijheid; zoo kan men hem dit tegengift zeer gemakkelijk toedienen.

Ik wil hier in het voorbijgaan nog aanmerken, dat het sap van het Suikerriet ook het beste tegengift *is* tegen het Rattenkruid. Deze bijzonderheid was wel reeds lang onder de *Negers* bekend; maar in *Europa* was men daarvan geheel onkundig, tot dat het toeval mij dezelve vóór eenige jaren ontdekte. Een mijner vrienden op *St. Christoffel*, een verstandig en achtingwaardig man, deelde mij het volgende geval mede. Een klein hondje van zijne vrouw had den nacht in een vertrek doorgebragt, waar eene dienstmaagd een mengsel van rattenkruid, aardappelen en boter had nedergelegd, om de muizen te dooden. De hond had hiervan eene ruime hoeveelheid gebruikt. De meid, eene verstandige *Mulatin*, die het arme dier des morgens als met den dood worstelende vond, herinnerde zich, dat men het sap des suikerriets tegen vergiftige visschen gaf als tegengift, vulde dadelijk een kopje hiermede, en hield het den hond voor, die het met graagte dronk. De werking deed zich oogenblikkelijk bespeuren; het dier herstelde volkomen, en leefde nog vele jaren na dit toeval, onder hetwelk hij anders onmisbaar zou bezweken zijn. Eene bijzondere omstandigheid gaf mij aanleiding, mijn onderzoek omtrent deze zaak nog verder voort te zetten. Ik was op mijne terugreis naar *Engeland*, toen de Heer STEVENSON mij dezelve mededeelde, en ik had geene gelegenheid, zelf proeven omtrent dit onderwerp te nemen, doch schreef hierover aan een paar kundige vrienden, die suikerplantaadjen hadden; de uitkomst was zeer voldoende: men gaf, namelijk, honden rattenkruid in, en liet hun dan het sap van het suikerriet drinken, waardoor het gift volmaakt onschadelijk werd gemaakt. Een Edelman van het eiland *Nevis* berigtte mij, dat zijne plantaadjen, met steenen muren omgeven, juist daardoor de toevlugtsoorden van een groot

ge-

getal ratten waren, die aan de planting zeer veel schade toebragten. Om haar te dooden, maakte men ballen, ter grootte van een ei, uit maïs, boter en *arsenicum* bestaande, die men in de scheuren des muurs plaatste. De honden, die de wacht hielden, ontdekten weldra deze ballen, en zouden onfeilbaar hebben moeten sterven, als gevolg dezer vergiftiging; doch ontkwamen echter dit gevaar, doordien hunne meesters, kennis dragende van deze eigenschap des suikersaps, zich haastteden hun dat toe te dienen, hoezeer zij reeds in doodstuipen lagen: eene volkomene genezing was het gevolg dezer handelwijze, die onder het oog van mijnen Correspondent plaats had.

Ik moet nog van een paar bijzonderheden gewag maken, die betrekking hebben tot de vergiftige eigenschap van sommige visschen.

Iemand, die eenmaal de gevolgen van dit vergift heeft ondervonden, door eene bijzondere soort van visschen te weeg gebragt, zal altijd dezelfde gewaarwordingen bespeuren, wanneer hij het waagt te eten van visschen der zelfde soort, hoewel dezelve op dien tijd niet vergiftig zijn. De Heer NEWTON, van het eiland *St. Crux*, verhaalde mij een merkwaardig geval ter bevestiging hiervan. Hij zeide mij, dat hij, op zekeren dag, met zijnen broeder en den Kapitein HYET, van een' zeer schoonen *Barracuda* at; en hoezeer noch hij, noch zijn broeder iets bij zich bespeurde, zoo gevoelde de Kapitein nogtans alle teekenen van vergiftiging, hoewel in een' minderen graad, dan wanneer de visch in het gevaarlijk jaargetij gegeten was. De Heer HYET verhaalde hierop, dat hij voormaals eens in gevaar was geweest te sterven, ten gevolge van het eten van een' vergiftigen *Barracuda*; en dat men hem reeds toen verzekerd had, dat hij in 't vervolg dezelfde gewaarwordingen (maar niet doodelijk) zou hebben, zoo dikwerf hij van die zelfde soort van visch in het gezonde tijdvak zou trachten te eten. Er zijn nog meer voorbeelden van dien aard te mijner kennisse gekomen.

Eene andere bijzonderheid is, dat eenige personen op sommige tijden geene gewaarwording hebben van de uitwerkselen des vergifts, en daarentegen op andere tijden wel, zonder dat men de oorzaak hiervan kan aanwijzen; waarvan ik vele voorbeelden heb gezien. Voor het overige is dit verschijnsel niet vreemder, dan hetgeen somtijds bij de pest, en bij die kwaadaardige pestkoorts, verkeerd genoeg *gele koorts*

ge-

genoemd, plaats heeft. Even gelijk de besmetting dezer ziekte eene voorafgaande gesteldheid in het voorwerp vereischt, bij welke zij zal hechten; zoo kan men ook aannemen, dat er eene voorafgaande gesteldheid moet plaats vinden, zal het vergift der visschen zijne werking doen.

BESCHRIJVING VAN HET GEHOOR EENS BRITSCHEN AFGEZANTS BIJ DEN TURKSCHEN KEIZER.

(Getrokken uit W. TURNER's *Journal of a Tour in the Levant*, 3 Vol. 1821.)

De gewoonte vereischt, dat de Gezant onder eenige schaduwrijke boomen blijft wachten, tot dat de Grootvizier voorbijgetrokken is, om denzelven alsdan naar het Serail te volgen. Zoodra nu de *Kaimakan* (want de Grootvizier was afwezig) met eenen grooten en luisterrijken stoet was voorbijgetrokken, (dus verhaalt de Heer TURNER, die tot het gevolg van dit Gezantschap behoorde) volgden ook wij. Naauwelijks waren wij binnen de eerste poort gekomen, of wij zagen eene zeer ruime, vierkante en opene plaats voor ons, die onbestraat en aan alle zijden met lage gebouwen omgeven was, alwaar tusschen de 2 en 3000 Janitsaren geschaard stonden. Nadat wij over deze plaats getrokken waren, kwamen wij aan eene tweede poort, tusschen welke en de derde eene groote vierkante zaal, *Kapi Arase* genaamd, dat is, tusschen de poorten, en waar dat verschrikkelijk verblijf des doods gevonden wordt, in hetwelk de Grootviziers en andere hooge staatspersonen de bekende zijden koorden ontvangen. Nadat wij hier omtrent een kwartier uurs verwijld hadden, kregen wij verlof om door de derde poort te mogen trekken. Thans bevonden wij ons in een' grooten tuin, in welken ons de zaal van den Divan en de gevel van het Serail terstond in het oog vielen. Beide deze gebouwen zijn in den *Chineschen* smaak gebouwd, en wel zoodanig, dat het rijk verguld en geschilderde dak slechts 4 à 5 voet boven den muur uitsteekt. Juist toen wij in dezen tuin traden, verhief de geheele menigte der Janitsaren, die wij op het voorplein achtergelaten hadden, een geweldig geschreeuw, en ijlden weg; want op dat tijdstip werd hun de *Pillaw* uitgedeeld, waarbij het echter zoo ongeregeld toeging, dat velen hunner met 2 tot 6 portiën heengingen, terwijl weder an-

anderen niet eene enkele hadden kunnen magtig worden. Deze klacht wordt gewoonlijk bij gelegenheden als de tegenwoordige vertoond; om, ware het mogelijk, den vreemdelingen vrees voor deze krijgslieden in te boezemen, die echter alleen voor hunne eigene regering geducht zijn. Hierop traden wij in de kamer van den Divan, waar de *Kaimakan* reeds in volle staatsie, vlak tegenover de deur, op eene sopha van de kostbaarste zijden stof, welke de geheele breedte van de kamer besloeg, gezeten was. Ter wederzijden hadden de *Kadileskers* van *Romelië* en *Anatolië* hunne plaatsen genomen. Het vertrek zelve was smal, maar rijk versierd, en de tafel glansrijk geschilderd en verguld. Aan de beide zijden van dit vertrek waren twee andere kamers, boven welke koepels geplaatst waren. Daar deze *Turksche* Heeren zich aan ons niet het minste kreunden, begaven wij ons dan ook, zonder iemand hunner te groeten, aan de eene zijde van het vertrek. Het duurde echter niet lang, of er kwam een aantal *Turken* binnen, die zich in twee rijen, van den zetel des *Kaimakans* tot aan de deur, plaatsten, en eenige regtzaken voorbragten, die alle binnen den tijd van een half uur waren afgedaan, en die dienen moesten, om ons een verheven denkbeeld van de *Turksche* regtspleging te doen opvatten. Voordat echter deze lieden gekomen waren, had de *Kaimakan* eenen brief aan den Sultan gezonden, in welken hij, volgens den aldaar gebruikelijken, zeer beleefden stijl, berigtte: „dat er een Gezant der ongeloovigen was aangekomen, die verzocht, zich voor de voeten van zijne Hoogheid „te mogen nederwerpen." Nu werd het Keizerlijk antwoord aangekondigd, om hetwelk te ontvangen de *Kaimakan* zich van zijnen zetel verhief. Dit antwoord was veelvoudig, en ten laatste nog in een stuk mousselin, ingewikkeld. De *Kaimakan* nam het zegel daar af, en overhandigde het aan de briefbrengers, die het kusten, aan het voorhoofd drukten, en in den zak staken. Ook de *Kaimakan* kuste den brief, drukte dien aan zijn voorhoofd, en las hem toen. De inhoud was (zoo als ik naderhand vernam) een bevel, „om „deze ongeloovigen te spijzen, te wasschen en te kleeden, „en hen alsdan aan de voeten van zijne Hoogheid te brengen." Toen de *Kaimakan* met het lezen van dit bevel gedaan had, (omstreeks half negen ure des morgens) werden er twee zeer breede bladen op omgekeerde stoelen gelegd, en gestikte handdoeken over onze knieën en die van den *Kai-*

ma-

makan, uitgespreid. Nu werden er omtrent dertig *Turksche* geregten te gelijker tijd opgedragen, maar ook bijna even spoedig weder weggenomen, gelijk dan ook niemand op dat tijdstip trek tot eten gevoelde. Nadat deze zoogenaamde maaltijd was afgeloopen, werd er water over onze handen gegoten. De Sultan zelf had ons, gedurende al dien tijd, door een verguld traliewerk boven den zetel van den *Kaimakan* gadegeslagen. Dit traliewerk was echter zoo digt, dat men niets anders kon zien, dan dat iemand daar achter stond; maar het was niet mogelijk, den persoon te herkennen. Thans verlieten wij dit vertrek, en kwamen in den tuin, waar ons pelzen werden uitgereikt; terwijl de eerste tolk der Porte degenen bij name opriep, voor wie zij bestemd waren. Wij moesten hier op nieuw een half uur wachten onder de boomen, terwijl er zelfs voor den Gezant niets was om te kunnen zitten, dan eene houten bank. Eindelijk kwam de *Kaimakan*, die tot dusverre nog in de kamer van den Divan gebleven was, bij ons. De weg, langs welken hij ons voerde, was ter wederzijden met lieden bezet, die hem hunne opwachting maakten. Zij bogen zich allen zeer diep voor hem, terwijl hij hun kushanden toewierp. De Gezant, benevens een twintigtal van zijn gevolg, die pelzen ontvangen hadden, (want alleen dezen mogten volgen) vergezelden nu den *Kaimakan*. Dit begiftigen met eenen pels moet men echter geenszins als teeken van achting of eerbied aanzien; daar het veeleer als eene aalmoes is aan te merken. Bij de deur van het Serail werd ieder van ons door twee *Kapidschi Baschi* bij de armen gepakt, en door deze groffianen zoo erg geknepen, dat ik althans naderhand, in de tegenwoordigheid des Sultans, tot grooten schrik van mijne pijnigers, een' luiden gil gaf. Op gelijke wijze verzette ik mij (met een gelukkig gevolg) tegen hunne herhaalde pogingen, om mij het hoofd neder te drukken. Wij hadden de voorzorg gebruikt, om zonder degens te komen; en de Gezant ontweek daardoor de vernedering van genoodzaakt te zijn, op de vraag, of wij ook wapens bij ons hadden, den degen af te geven. Onze hoeden hielden wij op, omdat de *Turken* het voor onvoegzaam houden, in het openbaar het hoofd te ontblooten.

Thans werden wij door een voorportaal geleid, naar eene zeer prachtige kamer, rijk versierd met tapijten, alle met goud doorweven, in welke drie rijen blanke gesnedenen,

om-

omstreeks tweehonderd in getal, geschaard stonden. Bij het binnentreden in deze troonzaal gingen wij met gebukte hoofden. De Sultan was aan het eind der zaal op eenen troon gezeten, die naar een ledekant geleek, door vier pilaren ondersteund en prachtig versierd. De zetel was van zwart fluweel, met snoeren fijne paarlen omgeven, en aan den hemel des troons hingen vergulde struiseijeren, met diamanten bezet. Op den tulband des Sultans schitterde een prachtige steen van die soort, benevens zoodanige pluim. Zijn pels was van de fijnste zijde, en met eenen sabelrand bezet. Zijn gordel was eene reeks van diamanten. De Sultan zelf is een der schoonste *Turken*, die ik ooit gezien heb. Zijne gelaatstrekken zijn regelmatig, zijn oog doordringend, en zijne geheele houding wijst eene koene vastheid van besluit aan. De doodelijk bleeke kleur zijns gelaats steekt bij het donkere zwart van zijnen digten baard sterk af. Hij is thans in den vollen bloei zijns levens.

De Afgezant plaatste zich digt voor hem, en hield zijne aanspraak in het *Fransch*; terwijl de tolk haar in het *Turksch* overbragt. Hierop gaf de *Kaimakan* het antwoord, 't welk de tolk weder in het *Fransch* overbragt. De Sultan zat gedurende al dien tijd volstrekt onbewegelijk; zijne oogen waren echter gedurig bezig. De *Kamaikan* bewoog zich mede zoo min als eenig ander der *Turken*. Zij stonden daar als betooverd, en schenen slechts standbeelden te zijn; zij hadden allen de handen regt voor het lijf nederhangende, en de oogen naar den grond gekeerd.

Op het einde dezer plegtigheid, die misschien tien minuten mogt hebben geduurd, stootten die beminnelijke *Kapidschi Baschi* ons met groote hevigheid achterwaarts, om te beletten, dat wij in het heengaan den Grooten Heer onzen rug niet zouden toekeeren. Hierop begaven wij ons door de beide poorten weder terug, en bestegen onze paarden. Op het plein wachtten wij, naar gewoonte, weder op den *Kaimakan*, die ons hier een half uur op hem deed wachten, ten einde ons nog eenmaal met zijnen plegtigen optogt te verblinden. Wij volgden hem tot aan de poort, waar hij ons, zonder verdere pligtplegingen, zelfs zonder afscheid te nemen, verliet. Hierop reden wij naar de waterzijde der stad, gingen in onze boot, stapten te *Tophana* weder aan wal, vanwaar wij, hijgende onder onze pelzen, verder reden, en eindelijk omstreeks den middag aan het Hotel van

den

den Gezant kwamen, hartelijk verblijd, dat een tooneel was afgeloopen, bij hetwelk onze vermoeijenis door de voldane nieuwsgierigheid weinig was beloond geworden, en de minste onzer den smaad, dien wij hadden moeten verduren, op het levendigst had gevoeld.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

E.

Edelman. Moet *burgerlijk* worden, om verdienstelijk te zijn.

Eendragt, maakt magt. Het eigenaardigste devies voor elke republiek, omdat elk staatsburger in dezelve iets *beteekenen* en *bijdragen* moet, zal er wezenlijk magt ontstaan, 't zij die magt al of niet in het brandpunt eener kroon zamenvloeije.

Eenheid, van geest, door den band van vrede, is de éénige ware eenheid in godsdienstige, burgerlijke en huishoudelijke maatschappijen. *Eenheid* van stoffelijke krachten door dwang levert een meer bevattelijk denkbeeld op, maar is levenloos en vernietigt zichzelve.

Eenvoudig. Het eenvoudige is het kenmerk der waarheid, maar ook van alwat schoon en goed is.

Eer. Men spreke van het punt van eer nimmer in de beteekenis van het *Fransche* punt van den *degen*, daar dit punt met de eer niets gemeen heeft.

Eerebogen. Behoefde men nimmer af te breken, daar nu en dan alleen maar de verandering van opschriften te pas kan komen.

Eermetaal. De ouden meenden met hunne verworvene lauwerkroonen bij iedere gelegenheid te moeten prijken. Thans schroeft men het behaalde eermetaal in eene doos, sluit het zorgvuldig weg, en het ziet geen daglicht meer. Even of het zich schaamt voor zijn' bezitter, of dat deze zich schaamt, het te hebben verworven.

Eeuw. Onze eeuw stelt zich aan, alsof zij de taak van twintig eeuwen had op zich genomen. Als op hare overspanning geene afmatting volgt, of als men haar niet wat mankop ingeeft, om haar tot insluimering te dwingen, hoe zal de wereld er dan wel uitzien, als men 1901 schrijft?

Engelschen. Zwetsen tot hunnent van *vrijheden*, en willen overal elders onderdrukken; ijveren om den handel te beletten-

ten in slaven, die minder behoefte aan vrijheid hebben, dan hunne medeburgers aan brood; verspreiden den Bijbel onder volken, die nog niet lezen kunnen, en geven den Ottomannen het staal in handen, om een volk te slagten, dat Christus belijdt!

Europa. Ook in een' zedelijken zin heeft haar hoofd de hitte van Afrika te verduren, terwijl hare voeten de ijsrotsen van Siberië bewandelen. Aan de eene zijde grijpen haar de Ottomannen, en aan de andere de Britten bij de slippen. Men oordeele, of hare positie wel de gemakkelijkste kan zijn.

Eutopia. Om het te ontdekken, moet men niet alleen den oceaan van ruimte, maar ook dien van tijd bestevenen; en dan zal het zich nog wel eens, vroeger of later, aan den gezigteinder opdoen.

Evangelie. Is hetzelve (vermetele vraag misschien!) te laat of te vroeg aan de wereld verkondigd? Zoo een van beide, *dan* zeker te vroeg, omdat men nog zoo weinig algemeen tot de hoogte is opgevoerd, om daarvan de verhevene eenvoudige beteekenis te bevatten.

Evenaar. Men stelle niet te veel vertrouwen in de zuiverheid van den evenaar des regts, daar ook de hand, die hem houdt, door driften of zwakheid niet beven moet.

Evenwigt, van Europa. Zie *groote Mogendheden*, *Congressen*, *Napels*, enz.

Ezels. Wenschelijk ware het, dat *alle* ezels de eigenschappen hadden van volharding, geduld, voorzigtigheid, en berusting in hun lot; of, zoo zij daarvan verstoken zijn, dat zij dan ten minste, zonder uitzondering, gedoemd waren, om — pakken te torschen, en naar den drijver te luisteren.

F.

Fabel. Heeft *dit* boven de geschiedenis vooruit, dat men in deze enkel ziet *bewegen*, in gene nog bovendien *leven*.

Fatsoen. Het fatsoen is zoo min bij uitsluiting in de hoogere standen te huis, als de kookkunst bij degenen, die lange messen dragen.

Feniks. Als men de dichters gelooven zou, dan moesten er meer fenikfen dan spreeuwen of musschen zijn. Zie *opdragten*, *lofdichten*.

Fijn. In de beteekenis van valsch godsdienstig: door overhaling vervlogene kracht, met achterlating van het bezinksel,

BEZOEK, AFGELEGD BIJ HET GRAF VAN GUSTAAF ADOLF, KONING VAN ZWEDEN.

(Door AMALIA VON HELWIG.)

— Ik steeg langzaam en met een kloppend hart in den grafkelder af, welke ter regterhand van het koor, met een tamelijk hoog gewelf en vensters boven den grond voorzien, gebouwd is.

Ik ging regtstreeks naar het graf van GUSTAAF ADOLF, midden door eene reeks van verbleekt purper-kleurige, met fluweel bekleede doodkisten, rijk bezaaid met gouden kroonen en met franjen omzoomd, in welke de gebeenten der laatstoverledene Koningen, met hunne gemalinnen en vroeg overledene kinderen, bewaard worden. Ik zag hier echter thans slechts het graf van GUSTAAF ADOLF. Hij zelf was de aanlegger dezer begraafplaats geweest, welker bouwing hij bijzonder bespoedigde, hiertoe in 1629 dien bijzonderen grond bij zijn bevel voegende: „want ik weet „zeer wel, dat de kruik, die dikwerf te water gaat, einde„lijk breken moet." De Koning aanvaardde juist destijds den togt naar *Duitschland*, om voor de godsdienstige vrijheid zijner *Duitsche* geloofsgenooten eenen grooten strijd te ondernemen.

Hetgeen ik verwachtte, werd bewaarheid; maar trof mij daarom niet minder. Aan het achtereinde van het gewelf stond eene looden doodkist, geheel eenvoudig, zelfs armelijk in vergelijking met de overigen, versierd. Daar het foldeersel aan het hoofdeneinde was losgeraakt, en deze zijwand weggevallen, zoo vertoonde zich zijne heldenkruin hier bloot, onder het hooggewelfde deksel, rustende op een purperkleurig satijnen kussen, met gouden franjen omzoomd. De wijde mouwen waren van dezelfde kleur en stof, en de breede gouden galonnen lagen nog in goeden staat op de ineengevallene kleedingstukken; zoodat het scheen, of de tijd het niet had durven wagen, den verwoestenden tand te slaan in het laatste versiersel des overleden' Konings. In sprakelooze aandoening verzonken, leide ik onwillekeurig mijne beide handen zachtelijk op deze heldenkruin, die eenmaal de zetel was van zoo vele stoute gedachten, en de wieg van zoo vele onsterfelijke daden; en het was inderdaad met eene smartelijke

ke gewaarwording, dat ik ontdekte, hoe het bovenste gedeelte des schedels ringswijze afgenomen was geweest, toen het balsemen van het koninklijk ligchaam te *Weissenfels* overhaast en gebrekkig door eenen aldaar wonenden Apotheker geschiedde. Het beeld van dezen held, zoo als hij mij uit vele schilderstukken en munten bekend was, stond mij echter in dit oogenblik zoo levendig voor den geest, dat ik niets van de verwoesting ontdekte, die een koele beschouwer zekerlijk daaraan zou hebben gezien, daar ik geheel vervuld was met de gedachte van zoo zeer in de nabijheid eens weleer zoo grooten mans te zijn. Geen wonder, dat ik mijnen vrienden, die bij dit bezoek niet tegenwoordig waren, niets anders weet te zeggen, dan alleen: Het was GUSTAAF ADOLF!

Slechts dit éénige kan ik mij zeer duidelijk herinneren, dat op de bovenlip slechts nog een gering gedeelte van den blonden knevelbaard was overgebleven. Het was mij echter onmogelijk, geloof te slaan aan het verhaal, dat sommige der vroegere beschouwers een gedeelte van dit sieraad ter herinnering zouden hebben afgesneden en medegenomen; dewijl zulks mij een kerkroof scheen te zijn, en onbegrijpelijk, hoe men deze eerwaardige overblijfsels anders dan met eerbiedigen schroom en als heiligdommen zou kunnen aanraken. En wien zouden bovendien de belangrijke indruksels van zulk een ernstig en weemoedig oogenblik niet voor zijn geheel volgend leven voldoende zijn?

HELDHAFTIGE GETROUWHEID VAN EENEN BERGSCHOT.

(Door K. VOGEL.)

In het jaar 1795 geraakten de *Breadalbanische* soldaten te *Glasgow* met elkander in twist. Eenigen van hen werden gevangen gezet, en met ligchamelijke straffen bedreigd. Hierover werden hunne makkers zoo verstoord, dat zij het waagden, de gevangenen met geweld vrij te maken. Deze overtreding der krijgswet kon niet ongestraft worden voorbijgezien. Men nam de aanleggers daarvan in hechtenis, en wilde hun proces opmaken. Doch het bleek nu, dat er zoo velen aan dit oproer hadden deel genomen, dat het niet mogelijk was, al de schuldigen te straffen. Men besloot dus, de ge-

vangenen van het strafwaardige hunner daad, zoo mogelijk, te overtuigen, opdat zij de schuldigsten zouden bekend maken. Dit gelukte nu in zoo verre, dat vier hunner, uit levendige overtuiging van het verkeerde dezer handelwijze zoo wel, als van de schande voor het Regement, wanneer *allen* gestraft werden, zich *vrijwillig* aanboden, voor al de overigen de straf te ondergaan. Deze edeldenkende lieden werden hierop terstond naar het kasteel van *Edenburg* gezonden, om aldaar te regt te staan. Op den weg derwaarts gebeurde er echter iets, dat het karakter der *Bergschotten* tot den grootsten roem verstrekt.

Een dezer gevangenen maakte aan den Officier van het *escorte* bekend, dat hij wel vooruitzag, wat zijn lot te *Edenburg* zou zijn; doch tevens, dat hij voor eenen vriend eene hoogstbelangrijke zaak te *Glasgow* te verrigten had, die hij vóór zijnen dood nog gaarne wenschte in orde te brengen; verzoekende dus aan den Officier, hem toe te staan, naar *Glasgow* terug te keeren, om aldaar die zaak af te doen; verzekerende, dat hij zoo spoedig daarmede zou kunnen gereed zijn, dat hij na verloop van weinige uren weder bij hem zou zijn, en wel voordat zij *Edenburg* zouden binnentrekken, om zich dan weder als gevangene onder zijne orders te stellen. Hij voegde als drangreden daarbij: „Gij hebt mij van kind af gekend; gij kent ook mijne geboorteplaats en maagschap, en weet dus, dat ik mijne belofte niet verbreken, maar weêr terug zal zijn, vóór gij het kasteel zult bereikt hebben." Dit was nu inderdaad voor eenen Officier, die de pligten van zijnen dienst kent, een hoogstbedenkelijk aanzoek. Het menschelijk gevoel zegevierde echter bij hem, en hij gaf aan hetzelve gehoor. De gevangene begaf zich dus tegen den nacht naar *Glasgow* op weg, bragt zijne zaken spoedig in orde, en keerde met het aanbreken van den dag weder terug. Om echter niet als *Deserteur* aangezien, gevat en naar *Glasgow* teruggevoerd te worden, moest hij een' grooten omweg nemen, door dalen en bosschen trekken; en dit was de reden, dat hij op het bepaalde tijdstip niet konde aankomen. Toen de Officier dus met zijne overige gevangenen reeds digt bij *Edenburg* genaderd was, en de gevangene nog niet kwam opdagen, was hij in de uiterste verlegenheid. Hij trok wel zeer langzaam voort; maar de gevangene liet zich niet zien. Eindelijk was hij dan toch genoodzaakt, het kasteel binnen te trekken; en, terwijl hij

be-

bezig is zijne gevangenen uit te leveren, komt MAC-MARTIN, doodsbleek van angst en vermoeijenis, buiten adem aanloopen, om toch niet door zijn te lang achterblijven oorzaak van verwijt te zijn voor zijnen weldoener!

Uit welk oogpunt men nu ook de daad des Officiers (den Overste COLLIN CAMPBELL) beschouwen moge, het ware te wenschen geweest, dat de edele getrouwheid van dezen *Schot* had kunnen aangezien worden als eene genoegdoening voor hem en zijne drie kameraden; doch de uitspraak was, dat één van hen, door het lot te bepalen, als slagtoffer der wet moest sterven. En toen nu de Dood, door dat lot, zijn offer stond te kiezen, ging hij MAC-MARTIN, die hem zoo heldhaftig onder de oogen gezien had, voorbij, en koos WILLIAM SUTHERLAND, die op de duinen bij *Edenburg* werd doodgeschoten.

ZELDZAME SOORT VAN ONZEKERHEID.

In de afgeloopene eeuw verscheen, te *Amsterdam*, voor de toenmalige Commissarissen van Huwelijkszaken, een jeugdig paar, om zich ten huwelijk te laten aanteekenen. Nadat beider namen waren opgeteekend, vroeg men ook naar de namen der wederzijdsche ouders. Hoe vreemd zag men echter op, toen bruid en bruidegom ieder twee paar ouders, en dat wel dezelfde noemden; daarbij nogtans verklarende, geen broeder en zuster te zijn. Bij nader onderzoek verklaarde een dezer ouders, met name VAN DER HARD, als woordvoerder, zich hieromtrent op de volgende wijze: „ Mijne Heeren! Hoezeer gij u over de opgave der jonge lieden te regt moogt verwonderen en in verlegenheid bevinden, zoo moeten wij nogtans verklaren, dat die opgave de éénige is, welke wij kunnen doen; 't geen uit het volgend verhaal blijken zal. Wij vaders verlieten, thans negentien jaren geleden, het vaderland met onze vrouwen, welke beide zich in hoogzwangeren staat bevonden. Na eenigen tijd ontstond er een zoo geweldige storm, dat ieder, die op het schip was, in den grootsten angst zich bevond. Deze angst, de wanorde, het geschreeuw en het jammeren der menigte, die zich in doodsgevaar achtte, werkten zoo hevig op onze vrouwen, dat zij, eer wij er aan dachten, bevielen van de beide kinderen, welke gij thans als bruid en bruide-

 gom

gom ziet voor u staan. Hoezeer mijn vriend en ik afwisselend onze hulp en bijstand aan onze bijna stervende echtgenooten toebragten, zoo dachten wij, bij het dreigend gevaar, en het scheepswerk, waartoe de algemeene nood ons verpligtte, er niet aan, eenig teeken ter onderscheiding aan de kinderen te doen, maar plaatsten ze naast elkander in eene kooi, weltevreden dat zij geboren waren, en dat de moeders het leven behielden. Toen het weêr bedaarde, en onze gedachten weder terugkeerden, waren wij niet meer in staat, te onderscheiden, wien de jongen en wien het meisje toebehoorde. En zelfs naderhand is het ons niet mogelijk geweest, deze zeldzame twijfeling weg te nemen; want er waren op dat tijdstip volstrekt geene andere getuigen bij de verlossing tegenwoordig geweest, dan wij alleen; de kinderen geleken bovendien veel naar elkander, daar wij niet alleen jaren lang zeer vertrouwde vrienden, maar ook nog in eenen verwijderden graad bloedverwanten waren; zoodat wij tot op dit oogenblik nog in het onzekere zijn. Wij besloten dus, toen wij, na het eindigen van den storm, bedaard over de zaak konden nadenken, beide kinderen als een gemeenschappelijk goed aan te merken, en kwamen overeen, ja beloofden elkander wederkeerig, deze beide uit den storm geredde panden als onze gezamenlijke kinderen aan te zien en op te voeden, en, als hunne neiging te eeniger tijde met onzen wensch mogt instemmen, hen met elkander te doen huwen. Te *Amsterdam* teruggekeerd, woonden wij bij elkander, voedden onze kinderen gemeenschappelijk op; en dit had ten gevolge, dat de gewenschte neiging voor elkaâr ontwaakte, en dat zij thans, juist op den negentienden gedenkdag dezer zeldzame gebeurtenis, voor u staan, om aangeteekend te worden." — De regters, evenzeer getroffen als verbaasd, vonden geene bedenking, deze jonge lieden in ondertrouw op te nemen.

Heeft ook misschien KOTZEBUE de stof tot zijn blijspel „*Onze Frits*," van dit geval ontleend?

OVER DE GEWOONTE VAN SCHOOTDIEREN TE HOUDEN.

Deze gewoonte klimt tot de hoogste oudheid op, zoodat men de eerste sporen daarvan reeds in de fabelgeschiedenis zoeken moet. Deze toch doet ons zien, dat VENUS duiven

ven en musfchen, JUNO den paauw, MINERVA den katuil, JUPITER zijnen arend, APOLLO de zwaan, CYBELE den leeuw, PAN eenen bok, en NEPTUNUS eenen dolfijn tot lievelingsdier hadden. De Christelijke oudheid, die almede zeer rijk in beelden is, geeft dezelve ook aan drie van de vier Evangelisten, namelijk aan MARCUS eenen leeuw, aan LUCAS eenen os, en aan JOANNES eenen arend, tot altijddurende en onaffcheidelijke medgezellen, zonder echter zelve hiervan eenige voldoende reden te kunnen geven; en de Legenden der Heiligen leveren ons zeer vele bewijzen van den hoogen ouderdom der gewoonte, om fchootdieren te houden, op. Wij moeten hierbij echter ook aanmerken, dat, gelijk overal, zoo ook hier, de veranderlijkheid der mode werkzaam is geweest, en dat nu eens het eene, dan weder het andere dier de eer gehad heeft het fchootdiertje der mode te zijn, en dus tot zoo lang gevoerd, geftreeld en geliefkoosd te worden, ja de rol eener *Favorite* te fpelen, tot dat het door een' nieuwen lieveling verdrongen, en uit de heerfchappij verjaagd werd. Wij willen ons thans voornamelijk alleen bij de honden en katten bepalen, en de gefchiedenis der veranderlijke mode hierin met eenige korte trekken aanwijzen.

De hond heeft zich reeds federt eeuwen onderfcheiden; en de aanfpraak, die hij op de genegenheid en befcherming van den mensch heeft, is oud, uitftekend en zeer gegrond. De jaarboeken van iederen leeftijd zijn vol van bewijzen der getrouwheid van dit dier, en van verhalen der dienften, welke het aan de menfchen bewezen heeft. Er fchijnt echter eene foort van verdrag tusfchen de honden en de menfchen te beftaan, volgens hetwelk de man verpligt is, iedere beleediging, zijnen hond aangedaan, alsof die hemzelven getroffen had, te wreken, en eene Dame aan haar lievelingshondje veel meer goede eigenfchappen toekent, dan aan eenige andere perfoon van haar eigen geflacht. Hoe vele dezer laatften, die over den dood van echtgenoot en zoon, door eene verwonderlijke zielsverheffing, geenen enkelen traan ftortten, weenden bitterlijk bij het verlies van een klein fchoothondje, dat onder gebrek aan fpijsvertering bezweek, en waarbij al de kunst van den medelijdenden *Hondendokter* te kort fchoot! Getrouwheid aan zijnen meester is de hoofdeigenfchap van dit dier, en de gefchiedenis kent flechts een enkel voorbeeld van het tegendeel; het was namelijk de hond van RICHARD,

 den

den zoon van CROMWELL; deze verliet zijnen heer, zoodra aan deszelfs vader de waardigheid van *Protector* des rijks was ontnomen, en vervoegde zich bij den wettigen erfgenaam des troons. Hiertegen vindt men echter zoo vele voorbeelden van onveranderlijke trouw en vaste gehechtheid aan den meester, dat men zeer gemakkelijk een geheel boekdeel daarmede konde vullen, ja meermalen werkelijk gevuld heeft. Wij willen hiervan slechts een enkel min bekend voorbeeld bijbrengen. Bij een' zwaren brand, die vóór ruim 40 jaren te *Konstantinopel* woedde, miste zekere *Griek* zijn kind, 't geen hij geloofde dat waarschijnlijk in de vlammen den dood gevonden had. Doch hoe groot was zijne verbazing, toen hij, bij zijnen besten vriend aan huis komende, het kind geheel onverzeerd aantrof! Zijn groote en getrouwe hond had namelijk dit kind uit zijne wieg gehaald, en naar het afgelegen huis van dien vriend gebragt. Getroffen riep deze *Griek* uit: „Neen! dit dier is veel te edel, dan dat het ooit den wormen tot voedsel zou verstrekken!" En, uit eene woeste dankbaarheid, slagtte hij zelf het dier, bereidde een groot gastmaal, en at met zijne vrienden, op eene plegtige wijze, dien hond op.

Wij willen ons bij de schoonheid van den *Deenschen* hond, of den moed der doggen, of het vernuft van den poedel, of de snelheid van den hazewind even min ophouden, als bij den scherpen reuk van den brak, of de groote diensten van den bullenbijter, den werf- of herdershond (volgens BUFFON de stamvader van alle honden.) Neen, wij zullen bij die gelukkige troetelkinderen uit het hondengeslacht blijven stilstaan, die de deelgenooten van de kamer, het bed en de liefde hunner heeren, en vooral hunner meesteressen zijn, en onder den algemeenen naam van *schoothondjes* bekend zijn.

De gewoonte der Dames, om schoothondjes te hebben, is overoud; en geloofwaardige Geschiedschrijvers hebben den oorsprong daarvan op volgende wijze geboekt. Toen de adellijke Dames in *Polen*, uit hoofde van den togt, dien Koning BOLESLAV II in het laatst der elfde eeuw naar *Rusland* deed, het gezelschap harer mannen gedurende zeven jaren moesten ontberen, en bovendien de grievende tijding ontvingen, dat zij niet ongevoelig waren voor de bekoorlijkheden der schoonen in *Kiow*, besloten zij, het regt van wedervergelding te dezen aanzien te bezigen, en begunstigden hare slaven met hare gunsten. Deze ontrouw, en hare

veel-

veelmannerij, bleef echter niet lang geheim. De beleedigde mannen werden plotselijk van verlangen naar hunne woonsteden overvallen; en er verliep geen dag, of geheele scharen namen den weg naar huis weder aan. Bij hunne terugkomst, echter, vonden zij hunne burgten voor hen gesloten, in welke hunne trouwelooze vrouwen aan de zijde harer nieuwe echtgenooten streden, om hun den toegang te beletten. Er ontstond dus een slaven- en vrouwenkrijg, in welken echter de regtvaardige zaak der mannen de overhand behield. De slaven werden afgemaakt; de vrouwen, daarentegen, veinsden of gevoelden wezenlijk een opregt berouw; zij wisten althans de zwakke zijden harer mannen zoo wèl te treffen, dat deze ten laatste alles vergaven en vergaten. Hiermede was echter de Koning geenszins tevreden; zijn leger toch verminderde door deze wegloopers van dag tot dag. Toen hij zich dus genoodzaakt zag naar *Polen* terug te keeren, strafte hij hen, ontnam die vrouwen, welke nog zuigelingen hadden, bij slaven verwekt, deze kinderen, en liet haar, in stede hiervan, jonge honden zogen. Bovendien moesten alle *Poolsche* Dames, van toen af, wanneer zij uitgingen, jonge honden tot hare straf op den arm dragen. Doch de onuitputtelijke vindingrijkheid, aan het schoone geslacht zoo eigen, vond weldra middel, om aan deze straf een bevallig voorkomen te geven; zij maakten haar namelijk tot mode, en dat is zij in alle landen van *Europa*, en overal, waar zich *Europeanen* gevestigd hebben, tot op onze tijden, gebleven.

Welke soort van honden hiertoe het eerst gebezigd zijn, meldt de geschiedenis niet; onder de oudsten behooren nogtans zekerlijk de moppen. Op de beeldengalerij van het Hertoglijk kasteel te *Gotha* is (was althans in 1789) eene volgreeks van schilderijen van alle *Saksische* Vorsten en Vorstinnen, levensgrootte, op welke bijna ieder Vorst een' getrouwen bullenbijter aan zijne voeten en iedere Vorstin een klein schoothondje naast zich heeft; en deze laatsten zijn mopjes, of kleine *Deensche* hondjes. Zeker Genootschap, weleer door CLEMENS XII met den banvloek verplet, stond in 1736 weder op, onder den naam van het *Moppengezelschap*; eenen naam, ontleend van hun zinnebeeld, dat een mophondje was; en hetzelve vond, zelfs in eenen Vorst, een' beschermheer en grootmeester. In dit gezelschap werden ook vrouwen opgenomen, en deszelfs *loges* verspreidden zich, uit *Duitschland*, door *Holland* en *Frankrijk*, tot zelfs naar

Engeland; deszelfs wetten en geheimenisfen werden door den druk bekend; maar de orde zelve ging, na verloop van bijna 70 jaren, geheel te niet. In de plaats der mopjes kwamen nu, bij afwisfeling, eerst het *Bolognezer* hondje, toen het leeuwtje, voorts de kleine *Engelfche* hazewind, en de keeshond. De eerste werd al spoedig, bijzonder uit hoofde zijner kleine gestalte, de lieveling der Dames; en de tweede hierdoor tevens een belangrijk handelsartikel voor de arme bewoners van het eiland *Malta*, welke deze dieren met de uiterste zorgvuldigheid opkweekten, en zeer duur verkochten. De kleine *Engelfche* hazewind handhaafde zijnen rang niet minder. FREDERIK *de Groote* had onder deze soort zijne *Biche* en *Alkmene* uitgekozen. De eerste dezer beiden mogt hem zelfs in het gevecht niet verlaten; hierdoor was het, dat hij, in den veldslag bij *Saar*, te gelijk met de geheele koninklijke bagaadje, in handen der vijanden, en dusdoende in handen der Gemalin van den Generaal NADASTI kwam, die een' geruimen tijd weigerde, dezen krijgsgevangen uit te leveren; deze *Biche* verkreeg, na zijnen dood, een klein gedenkteeken op het terras van *Sansfouci*. De mode der keeshonden kwam het eerst te *Weenen* in zwang, waar men deze honden zeer duur, zelfs met veertig dukaten, betaalde. (*) Het kleine *Deentje*, de gevlekte, of zoogenaamde harlekijn, de poedel, de lange witharige, en de *Boheemfche* honden, behoorden weleer evenzeer onder de lievelingen der voorname lieden als de opgenoemden; en sedert werden zij zulks bij mindere en geringe klasfen van menfchen. Velen uit het mannelijk geslacht weten zelfs niet, hoedanig zij zonder hond hunne ledige uren zullen aanvullen; en bij anderen heeft men opgemerkt, dat zij in de mode der honden even dikwerf afwisfelen, als velen in hunne kleederdragt. Ja, de advertentiën van verlorene honden beginnen, in de nieuwspapieren, het getal van andere verliezen, zoo al niet te overtreffen, immers te evenaren; en de belooning, op het terugbrengen van den verloren hond gesteld, overtreft somwijlen verre die, op het vinden van een gouden horologie of een' diamanten ring uitgeloofd; en men rekent er zelfs op, dat de belooning voor den hond meestal veel prompter voldaan zal worden, dan die voor het laatste. Dat het *Honden-*

(*) Zij hebben zelfs, in de dagen der staatkundige beroerten in ons vaderland, hunnen naam aan de anti-stadhouderlijke partij geleend! — *Vert.*

Handelsleeren ook reeds eene fatsoenlijke broodwinning wordt, kan het voorbeeld van zoodanigen persoon doen zien, die zich daarmede een kapitaaltje van 12000 livres jaarlijksche renten verworven had.

Gaan wij over tot de kat. Deze, als zinnebeeld der vrijheid, dagteekent haar regt, als schootdier, van gelijken ouderdom met den hond. De oude *Egyptenaars* toch beweerden, dat ISIS zichzelve in eene kat veranderd hebbe, bewezen daarom aan dit dier eenen Goddelijken eerbied, en boden haar bij hunne maaltijden een eergestoelte aan. Wie zich aan eene kat vergreep, om haar te dooden, had evenzeer met het geregt als met het gepeupel te' doen. Stierf zij daarentegen haren natuurlijken dood, dan werd haar lijk, even als dat der Koningen, gebalsemd; en de Dames onder hare vereerders lieten, ten teeken van droefheid, de wenkbraauwen afscheren. De gemalin van zekeren *Griekschen* Keizer liet haar lievelingskatje enkel uit goud *dineren*. De Profeet MOHAMMED sneed liever een stuk uit zijnen mantel, dan dat hij den slaap zou storen van zijne kat, die daarop was ingesluimerd; en hij beloonde eenen *Arabier*, die hem een' belangrijken dienst bewezen had, daarvoor op het luisterrijkst, dat hij hem tot *vader van deze kat* benoemde. Tot regtvaardiging van dezen eerbied voor katten, meldt een *Arabisch* verhaal, dat, toen de muizen zich in de ark zoo zeer vermenigvuldigd hadden, dat NOACH op middelen ter vernietiging denken moest, hij den leeuw op den neus sloeg; deze niesde, en hieruit kwam eene zeer schoone kat te voorschijn, welke de eerste was, die in een' eeuwigdurenden krijg met de muizen leefde. Sommige reizigers verhalen, dat zij te *Konstantinopel*, en door de geheele *Levant*, hospitalen of gasthuizen hebben aangetroffen, door rijke en voorname lieden voor katten gesticht, in welke deze dieren op het minzaamst verwelkomd en onthaald worden. Zelfs in *Duitschland* heeft men uitstekende voorbeelden van zoodanige kattengenegenheid aangetroffen. Eene Dame aldaar vermaakte, bij testament, aan hare gezamenlijke katten eene som van 5000 daalders, opdat zij voegzaam zouden kunnen leven; en eene andere maakte aan hare éénige lievelinge, op gelijke wijze, 500 guldens. Een Advocaat, die in 1785, als oude vrijer, te *Neurenberg* gestorven is, stelde, bij uitersten wil, zijne keukenmeid tot verzorgster zijner acht nagelatene katten, op een vast jaargeld, benevens vrije woning,

ning, aan, en bepaalde daarbij, dat zij dagelijks 4 stuivers kostgeld voor elke kat zou ontvangen; twee aanzienlijke *Neurenberger* Dames werden bovendien tot voogdessen over deze katten benoemd, ten einde toe te zien, dat zij wèl verzorgd werden. *Madame* DESHOULIERES bezong hare lieve *Grisette*, gelijk de schoone Hertogin DE MAINE hare *Marlamain* insgelijks door verzen in den Tempel der Gratiën vereeuwigde. MONTAGNE vond daarin uitspanning voor zijnen geest, dat hij het bedrijf zijner kat bestudeerde. Het verblijf van den grooten COLBERT wemelde van schoone katten. Te *Parijs* is zelfs een gedenkstuk, door eenvoudigheid en sierlijkheid der bouwkunst tot eer verstrekkende, hetgeen de grafzerk dekt der kat van *Madame* DE LESDIGUIERES.

Behalve de gewone huiskat, maakt men ook veel werks van de *Cyprische*, de *Spaansche*, de blaauwe of Karthuizer, de *Angorasche*, *Perzische*, en de zivetkat. De laatste vooral, in *Guinea* te huis behoorende, zal, zegt men, behalve eene groote mate van slimheid en vleijerij, ook een zeer groot geheugen bezitten. Hoezeer ook de katten in het slecht gerucht staan van valsch en boosaardig te zijn, en men te dezen aanzien zelfs ontzettende voorbeelden vindt opgegeven, zoo heeft dit evenwel, tot op dezen dag toe, de achting niet kunnen verminderen, die velen voor haar kweeken, noch haar van de liefde en oplettendheid der menschen kunnen berooven. De Heer MARIETTE, Predikant te *Kantelberg*, (*Canterbury*) vergat eens, bij een gastmaal, zijne lievelingskat als naar gewoonte te voeren en te verzorgen; weshalve het boosaardig dier hem, uit wraakzucht, in den slaap verwurgde. Ten blijke, hoe verschoonend men meestal omtrent de misdrijven dezer dieren is, strekke het volgende ten voorbeelde. Zekere Dame strafte, vóór eenige jaren, met gelijke straf, de kat en haar zoontje, door hun namelijk gedurende acht dagen het gebruik van alle suiker, des morgens bij de koffij, te onthouden; de eerste, omdat zij een kanarievogeltje van het leven had beroofd; de andere, omdat hij, hierover vertoornd, de kat bij den staart had genomen, en haar, volgens zijne eigene uitdrukking, eenige malen vrij onzacht den grond had doen kussen. Doch, ten troost der goede kattenvriendinnen, zij dan ook weder gezegd, dat men daarentegen voorbeelden heeft van deze dieren, die zich op het graf harer meesteressen hebben doodgehongerd; en

dat

dat een der aanzienlijkfte geflachten in *Engeland* aan eene kat zijnen rijkdom en volgende grootheid is verfchuldigd. RICHARD WHIGTINGTON, de ftamvader van dit geflacht, ging, nog jongen zijnde, als kajuitwachter op een koopvaardijfchip, en nam zijne kat mede; het fchip verwoei ergens op de kust van *Afrika*, waar juist toen ter tijd de muizen, als eene verfchrikkelijke landplaag, heerschten. De medegebragte kat nu rigtte onder deze onbevreesde muizen zulk eene groote flagting aan, dat de *Neger*-koning aldaar befloot, het onbekende dier, dat hun eene weldadige Godheid toefcheen, voor eene groote fom gouds te koopen. En dit leide den grond tot de volgende grootheid en rijkdom van dat geflacht.

Wanneer men nu verder bedenkt, dat men, behalve katten en honden, nog vogels, apen, konijntjes, witte muizen, flangen, hagedisfen, ja zelfs eene zekere foort van fprinkhanen (de *Cycade*), en, wie zou het gelooven? zelfs jonge varkentjes tot fchootdieren heeft uitgekozen; dan mag men, met zekeren Dichter, uitroepen:

De mensch blijft altijd mensch, in allerlei fchakeren;
Een mengfel overal van zwakheid en van kracht;
Nu door verftand geleid, en dan door zijn begeeren,
En door het laatfte meest tot grilligheid gebragt.

KLUCHTIG VOORVAL, DER BARONESSE D'OUTREVILLE BEJEGEND.

Ten tijde dat *Frankrijk* door het grootfte geldgebrek geplaagd werd, en ieder, die geen genoegzaam vertrouwen op de *Asfignaten* ftelde, zich tot den ruilhandel in natuurvoortbrengfelen bepalen moest, kwam een reizende troep Tooneelfpelers te *Neuffchatel* in *Normandije*, om aldaar eenige *reprefentatiën* te geven, tegen 20 en 10 *fous* de plaats, betaalbaar in geld of in kaas.

De Baronesfe D'OUTREVILLE, die, reeds vrij bejaard, op haar oud kasteel, twee uren vandaar verwijderd, woonde, hoort van deze Tooneelfpelers fpreken; onder welke voornamelijk de lange en magere Directeur DORVAL geroemd wordt, als de rol van *Don Juan*, in *le festin de Pierre* van CORNEILLE, bijzonder treffend uitvoerende. „ Ik wil hem zien,". zeide de Barones, en terftond liet zij hare

ver-

vermolmde koets met twee werkpaarden van haren pachter bespannen. BLAISE moet koetsier zijn; terwijl haar gevolg bestond uit GEERTRUIDA, hare kamenier, de kleine NICOLE, haar petekind, en LA JEUNESSE, haren grijzen kamerdienaar. Met veel deftigheids werd uit een goudbeursje een *Louis d'or* gehaald, die daarin sedert het huwelijk van LODEWIJK XV bewaard was. Naauwelijks is zij voor den Schouwburg aangekomen, of zij eischt vier plaatsen op den eersten rang, en reikt te gelijk het geliefde goudstuk over. PALJAS, die als Controleur het geld ontvangt, overhandigt haar dadelijk, met eene sierlijke buiging, de vier loodjes, en roept: „ Geef Madame het overige terug." Terstond worden vierhonderd kleine kazen bij haar in de koets gebragt, die zoo veel als twintig *francs* moesten bedragen. Op het zien dezer vreemde munt wordt de Barones geweldig boos, schreeuwt en tjantert op eene vreesselijke wijze. Haar gezelschap lacht; terwijl de menigte zich, al meesmuilende, schaterende en spottende rondom de koets verzamelt. De hoogadellijke Dame is intusschen, in weerwil van hare vertoogen, reeds tot aan de kin toe in de kaas gepakt, en begrijpt nu toch, dat zij onder deze omstandigheden den Schouwburg geenszins bezoeken kan, wil zij niet nog verder tot spot verstrekken. Zij besluit dus spoedig terug te keeren, en vertrekt met haren sterkriekenden voorraad, die haar en haar gezin voor een rond jaar van kaas voorzag, zonder den *Don Juan* gezien te hebben.

DE KLEINZOON.

Is de schoone tijd verdwenen,
  Toen ge, rijk aan kracht en vuur,
Telgjes kweektet om u henen,
  Lievelingen van natuur;
Draagt ge, nu, bij 't ijs der jaren,
  Ouden! niet één bloempje meer:
Ook zij zorgt voor grijze haren;
  Andren schenkt haar hand u weêr.

Moeder! is de bron gesloten,
  Waar het spelend wichtje aan lag,
't Rijsje tot een' stam geschoten,
  Die reeds vruchten dragen mag;

Va-

Vader! hebt gij 't vormen, leiden
  Van den vluggen knaap volbragt:
't Is een heerlijk loon voor beiden,
  Dat uw' avond tegenlacht.

De eik, in uwen tuin gerezen,
  Schoot een fpruitje, fchoon en frisch,
Dat, vermaagfchapt aan uw wezen,
  Beider lust op 't fneeuwveld is:
't Lieve wicht, dat, door zijn kozen,
  Nog met groen uw' winter tooit,
En der lentes geurge rozen
  Op het bed der fmarten ftrooit.

't Jeugdig bootje, dat in 't leven
  Op geen harde klip nog ftiet,
Wordt door zefir voortgedreven;
  Zorgen kent de ftuurman niet:
't Heeft het lachje tot een' wimpel;
  En, hoe 't vorfchend oog ook ftaar',
De oude wordt geen' enklen rimpel
  In 't gefpannen doek gewaar.

In zijn' boezem gaan zij over,
  Al die lustjes, al die vreugd,
En verbeeldings zoet getoover
  Plaatst hem weêr in de eerfte jeugd;
Hij ook laat het zorgen varen,
  Voor het echt genot geftemd;
Hem ook worden 's levens baren,
  Als een fpiegel, gladgekemd.

Aan dien boezem, waar voor 't wichtje
  Eens de voênde nektar vloot,
Rust des kleinzoons bol gezigtje,
  Vriendlijk als het morgenrood;
Om die knien, waar 't knaapje ftoeide,
  Dartelt nu diens lievlings beeld,
En, waar eens dat roosje bloeide,
  Heeft natuur een nieuw geteeld.

Grij-

Grijzen! 's levens schoone gaarde
Is ook in uw' herfst niet arm,
Stooktet ge eens de lagchende aarde
Door den gloed der liefde warm:
Ja, die liefde zal u loonen;
Streelend zoet is 't, wat ge plukt,
Als gij uwer kindren zonen
Aan het kloppend harte drukt.

H. VAN LOGHEM.

AAN CYNTHIA.

Mijn Cynthia!
Gij toeft zoo lang in 't lustrijk Bajana;
Zou mooglijk — ach! kan ik uw trouw verdenken?
Geliefde Cynthia! zoudt gij
Een' andren vriend uw hart en liefde schenken,
En haten mij?

Gij zijt zoo goed;
Ik ken uw hart; ik ken uw rein gemoed;
En zou dat hart mijn reine min verachten? —
Helaas! dit denkbeeld, mijn vriendin!
Bestormt mijn ziel te vaak in bange nachten,
En hoont uw min.

Neen, dierbre! neen,
Gij blijft getrouw; gij zijt de mijne alleen;
Mijn hart verdwaalt in waan en nutloos vreezen;
Gij zijt de wellust van mijn hart;
Gij kunt alleen mijn troost, mijn noordster wezen
In diepe smart.

Zoo ooit op aard
Een druppel vreugd voor mij nog is bewaard,
Uw min alleen kan mij dien wellust geven; —
Ook dan, als ik ter ruste ga,
Blijft gij voor mij de jongste vreugd van 't leven,
Mijn Cynthia!

M.

Vrij naar het *Latijn* van PROPERTIUS.

MENGELWERK.

DE VEREENIGING VAN GEVOEL EN REDE NOODZAKELIJK TOT 'S MENSCHEN VOLMAKING EN GELUK.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Eenigen tijd geleden las ik de Verhandeling van wijlen den Hoogleeraar BORGER, over het *Mysticismus*. Hoe veel voor mij geheel onbevattelijks in de stellingen der *Duitsche* wijsgeeren, betreffende God en Godsdienst, daarin voorkomende, gevonden worde, gaf toch die lectuur mij aanleiding, om mijne gedachten nader te bepalen op den geest van den tegenwoordigen tijd, ten opzigte van den Godsdienst in 't algemeen, niet alleen in *Duitschland*, maar ook in ons *Nederland*; en de hier bijgaande aanmerkingen waren het gevolg van die verdere overdenkingen. Ik neem de vrijheid, dit vertoogje U aan te bieden, en blijf, enz.

Bekend is de welgegronde aanmerking der wijsgeeren, dat, hoewel 's menschen ziel als een onstoffelijk en ondeelbaar wezen moet erkend worden, de bekrompenheid van het menschelijk verstand echter, in het nasporen van hare hoedanigheden en vermogens, gedrongen is, dezelve uit onderscheidene oogpunten te beschouwen, even alsof zij uit deelen ware zamengesteld. Diensvolgens hebben sommigen zich dezelve als denkend, gevoelend en begeerend voorgesteld, en die onderdeelen Rede, Gevoel en Wil genoemd. Wij willen liever, in navolging van wijlen den diepdenkenden BORGER, in zijne met roem bekende *Disputatio de Mysticismo*, de verdeeling bepalen tot Rede en Gevoel, of de ziel in werkzame en lijdende beginsels onderscheiden; ten eene, omdat de denkkracht en het vermogen van begeeren of verkiezen beide werkzame krachten zijn, en ten andere, omdat ons tegenwoordig oogmerk niet is, om van de vrijheid van den Wil in het bijzonder te handelen.

Ons bijzonder doel in dezen is, om aan te wijzen, dat de vereeniging van die aandoeningen, onder den algemeenen naam van Gevoel uitgedrukt, met het redelijk Verstand, 's menschen hoogste volmaaktheid en geluk, volgens de alwijze en liefderijke bedoelingen van den Schepper, alleen kan bevorderen; terwijl integendeel elk op zichzelve, afgescheiden van de andere, de schandelijkste en ongelukkigste gevolgen kan hebben, hetzij het Gevoel, alleen staande, in eene redelooze drift ontaarde, hetzij de zwakke Rede, ontbloot van alle gevoel, in eene doodsche werkeloosheid nederzinke, of op de stikdonkere bijpaden der Bovennatuurkunde verdwale.

Het lijdelijke deel der ziele, om van het bloot ligchamelijke, als pijn, honger, vaak, enz., niet te spreken, bevat alle aandoeningen en gewaarwordingen, door de uiterlijke zintuigen en innerlijke bewustheid ontstaan, en die denkbeelden voortbrengen, welke onwillekeurige begeerten, afkeerigheden, driften enz. doen geboren worden. De volwassen mensch heeft dus de duidelijkste en zekerste bewustheid van eigen bestaan, en dat van duizende dingen buiten zich. Zijne eigene aandoeningen van binnen opmerkende, wordt hij, met welgevallen of met afkeer, in sommige zigtbare vertooningen, hoorbare klanken, gezegden en bedrijven, iets gewaar, dat hij verheven, schoon en verrukkelijk, of laag, leelijk en afschuwelijk noemt, naar een inwendig gevoel, waarvan hij zelden eene voldoende reden kan geven. In de *vrije* bedrijven vooral, van andere menschen en van hemzelven, gevoelt hij iets aanlokkends en behagelijks, of iets terugstootends en ongevalligs. Deze zoogenoemde zedelijke smaak brengt nog een eigenaardig gevoel mede, bij de gedachte aan eigene vrije bedrijven; in anderen vindt men wel de eene daad fraai, de andere leelijk; maar in onszelven gevoelen wij daarenboven een' prikkel tot het een en terugtrekking van het ander, welk gevoel onafscheidbaar vergezeld gaat met een denkbeeld van zedelijke verpligting, zoodat wij het eene, hetgeen wij goed noemen, verpligt zijn te doen, het andere, als kwaad, na

te laten, en wij het, als 't ware, *moeten* doen of laten, schoon geen mensch iets daarvan kan weten, of er het allerminste voor- of nadeel bij heeft; welke prikkelingen, onder den naam van Geweten bekend, en gepaard met een besef van eigene zwakheid, eenig gevoel opwekken van het bestaan eens onzigtbaren Wezens, waarvan de mensch geheel afhangt, naar wiens gunst hij verlangt, en voor wiens straf hij vreest. Eindelijk verdienen nog de Gezelligheid, Menschlievendheid en Dankbaarheid aangestipt te worden, als behoorende onder de natuurlijke aandoeningen, die in eene gevoelige ziel huisvesten. Uit gemelde en andere aandoeningen en gevoelens worden de geneugten en verdrietelijkheden van zinnen, verbeelding en geweten geboren, en zijn de prikkels tot allerhande werkzaamheden.

Het andere oogpunt, waaruit wij onze ziel mogen beschouwen, is het zelfwerkend beginsel, hetzij hetzelve zich bepale tot het bewerken van denkbeelden, hetzij het dadelijke bedrijven verkieze; zijn doel is in het eerste geval waarheid, in het andere regt- of goedheid. Met onderscheidene namen drukken wij dit vermogen uit, als 's menschen Rede, of redelijk Verstand, denkkracht, en vrij werkvermogen. Wij ontdekken reeds de zaden van deze plant in de eerste kinderlijke overleggingen en beschikkingen over de kindsche spelen. De mensch, tot eenen meer of min gevorderden ouderdom gekomen, kan zijne door voorgemelde aandoeningen en gevoelens voortgebragte of opgewekte denkbeelden overdenken, dat is zamenstellen, ontleden, uitbreiden, in hunne overeenkomst en verschil, verband of strijdigheid waarnemen, en daaruit volgende waarheden met meer- of minder klaarheid, naarmate van de natuur der denkbeelden en van de grootheid van 's menschen bekwaamheid en oefening, afleiden. De overtuiging van die waarheden hangt dus af van de klaarheid en juistheid dier denkbeelden zelve en derzelver verband. Daar nu van niets duidelijker bepaling gegeven kan worden, dan van die van hoegrootheid; en daar tevens de betrekking van verschillende hoegrootheden juis-

ter dan van iets anders uitgedrukt kan worden, zoo is het blijkbaar, dat nergens voor den mensch grooter zekerheid gevonden kan worden, dan in de zuivere wiskunst, waarvan de hoegrootheid het onderwerp is. Het is dan de kennis van de eerste gronden en leerwijzen der wiskunde, die aan het verstand den besten weg aanwijst, om duidelijk en onderscheiden te leeren denken; niet, om in alle onderwerpen eene wiskundige klaarheid en zekerheid te zoeken; niet, om buiten het wiskundige alles voor onzeker en ongeloofelijk te houden; maar om denkbeeldige van wezenlijke of zakelijke waarheden, het klare van het duistere, het zekere van het waarschijnlijke, dit van het ongeloofelijke, en de eene soort van blijkbaarheid van eene andere te onderscheiden. Die geest van onderscheiding doet den redelijken denker de meest waardige en gewigtige wetenschappen boven andere tot zijn onderzoek kiezen. Bij de noodige kundigheden tot zijn tijdelijk beroep voegt hij dus die der Zelfkennis, Zedekunde en Godgeleerdheid. Tot het onderzoek van deze gewigtige onderwerpen vinden wij aansporing in voorgemelde aandoeningen en gevoelens. Dus doet, bij voorbeeld, het genoemde duister gevoel van eene onzigtbare Oppermagt door de Rede de denkbeelden ontwikkelen, die daarin liggen opgesloten, en daardoor van trap tot trap naderen tot de verhevenste bevattingen en de blijkbaarste overtuiging van een volmaakt Opperwezen. Gevoel van eigene waarde en van eigenbelang prikkelen den redelijken denker aan, om zichzelven en alle zijne zedepligten wèl te leeren kennen en betrachten. Doch hiervan vervolgens nader.

Na deze omschrijving der beide hoofddeelen van 's menschen ziel stelle men zich de eigenaardige gevolgen en uitwerksels voor, die elk op zichzelve, van het ander geheel afgescheiden, kan voortbrengen; en wel in de eerste plaats, waartoe het lijdelijk of gevoelig deel der ziel ons kan vervoeren.

Men stelle zich dan iemand voor, die zich geheel beheerschen laat door zijne uiterlijke zinnen of inwendige aandoe-

doeningen en verbeelding, die geen acht slaat op de vermaningen en eischen van Rede en gezond Verstand. Vermits alle neigingen en gevoelens de eerste beginselen zijn van begeerten en driften, wier aard medebrengt, dat zij, onbestuurd gelaten, altoos voortbollen, tot dat de uitgeputte krachten dezelve doen bezwijken ten nadeele van ligchaam en geest, zoo is het ontwijfelbaar zeker, dat de levendige en vurige jeugd, die zich zonder eigen omdenken of bestuur van een' opvoeder bevindt, tot de buitensporigheden van dierlijke lusten of dwaze grillen vervallen moet, en verder tot alle die onheilen, welke geweldige driften, hoop en vrees, liefde en haat, blijdschap en droefheid, en vele andere, den mensch berokkenen; onheilen, die, in rijper jaren, een ellendig verzwakt ligchaam en eene verdrietelijke ledigheid van den geest ten gevolge hebben. Eene toomelooze verbeelding maakt zich bij anderen belagchelijk en verachtelijk tevens. Zij heeft, ja, wel vlagen van uitgelatene vreugde, maar ook dikwijls van geweldige en troostelooze zielesmarten. Beuzelingen zelfs kunnen haar inderdaad ongelukkig maken. De kleinste zweer ziet zij voor een doodelijk gezwel, de minste koorts voor eene ongeneeslijke ziekte aan. Dezelfde mensch, die bij een' helderen zonneschijn zingt en danst, zucht en schreit in eene mistige lucht. De onschuldigste boert kan hem in toorn doen opvliegen, ja eene toevallige beweging in oog en wezenstrekken hem een' hatelijken en pijnigenden argwaan doen opvatten. Maar, waar een einde te vinden in de optelling van alle de dwaasheden, die de onbestuurde verbeelding tot werktuigen van haar eigen ongeluk weet te maken? Met één woord: volslagene razernij is meermalen het gevolg geweest van eene ontstelde verbeelding. Eene der ongelukkigste van alle deze inbeeldingen mogen wij opmerken in de vervoeringen van die Godgewijde neigingen, waarvan wij reeds een enkel woord gezegd hebben. Zoozeer het redelijk verstand deze inspraken des gemoeds kan veredelen, even zoo verderfelijk kunnen zij worden, wanneer zij den toom der Rede missen. In dit geval

maakt die neiging zich geheel meester van de ziel; zij gevoelt dan welhaast eene vurige drift tot *vereeniging* met God; maar, bij gebrek aan eene verstandige oefening ter verkrijging van zulke onderscheidene denkbeelden van Gods eigenschappen als den mensch mogelijk is, rigt zich de drift naar eene duistere hersenschim. Die vereeniging wil men zelfs niet verstaan hebben in een' oneigenlijken zin, gelijk eene verstandige godsvrucht dezelve gebruikt, maar in eene eigenlijke beteekenis, als eene geheimzinnige eenheid met de Goddelijke natuur, waarvan volstrekt geen denkbeeld kan gemaakt worden. Deze drift slaat nu eens over tot een' afkeer van al het aardsche en van alle menschelijke verkeering, om alleen in holen of woestijnen te zuchten en te bidden; bij anderen, of ook wel bij dezelfden, tot een' vasten waan van eene onmiddellijke en bovennatuurlijke bewerking van Gods geest, hetzij door inwendige verlichtingen, hetzij door uitwendige vertooningen of stemmen, die niemand der aanwezigen ziet of hoort. De uitwerksels van deze verbeeldingen zijn van verschillenden aard, naar dat de eene of andere hartstogt de overhand heeft. De wellustige kan zich kittelen met eene geestelijke liefde, en overslaan tot woorden en daden, die de eerbaarheid verbiedt op het papier te stellen. Het misbruik van sterken drank is voor hem te duchten, die door den smaak in dit vocht eene losheid van tong verkrijgt, om met een' vloed van woorden zijne hersenschimmen uit te boezemen, die hij dan voor Goddelijke inspraken houdt. Is hoogmoed het hoofdgebrek, dan is heerschzucht en onverdraagzaamheid, althans diepe verachting van allen, die zich niet aan zijne vermeende Godspraken willen onderwerpen, het eigenaardig gevolg; hetgeen, zoo de magt hem niet ontbreekt, op Inquisitie en ketterdooden uitloopt. Overvalt zulk eene kwaal den zwaarmoedigen en vreesachtigen, in wien het nog niet geheel verdoofd geweten eenige wroeging doet gevoelen, dan vervalt hij ligt in vlagen van vertwijfeling en wanhoop, alsof hij van God verlaten en tot de eeuwige verdoemenis verordineerd

is,

is., zoodat het beeld van den Satan hem reeds aangrimt, om hem ter helle te slepen. Is de dweeper van een fijn en zeer aandoenlijk zenuwgestel, dan vertoont zich deze krankzinnigheid, bij de minste ontsteltenis, in ligchamelijke schuddingen en stuiptrekkingen, schreijen en gillen, bezwijmingen, enz. Doch, genoeg hiervan. Om voort te gaan, merken wij aan, dat dit overdreven godsdienstig gevoel, zelve eene geweldige drift zijnde, een gezworen vijand is van alle koele en bedaarde overwegingen des zedelijken verstands, rakende den aard en de gronden van godsdienstige en zedekundige waarheden. Dat overdenken en redeneren is den dweeper veel te droog en te koud; hierom kan het lezen van de eenvoudig klare leeringen en zedelessen der Schriftuur hem niet stichten; de levendige en vurige verbeeldingen van Goddelijke inspraken verduisteren ten eenemale de doode letter. De hoogvliegende Oostersche spreekmanieren en de levendige schilderingen in het Hooglied zijn de geliefde teksten, die men nu eens in een eigenlijken, dan weder in een geestelijken zin opvat, niet naar de regelen van gezond verstand, maar naar de kittelingen der verbeelding en inwendige bevindingen, die bij deze ongelukkigen te allen tijde de éénige gronden uitmaken van hun geloof en Godsdienst. Schoon dan deze vrome verrukkingen iets aanlokkelijks en betooverends bij sommige welmeenend Godsdienstigen mogen hebben, bij nader inzien zijn zij eene blinde drift, die voor verbetering en beteugeling bijna ten eenemale ongeschikt is, als verwerpende alle redelijk bestuur en bedaard overleg, en alzoo regtstreeks leidende tot de slavernij der toomelooste hartstogten, die allerhande ondeugden voortbrengen, en hartverscheurende verdrietelijkheden ten gevolge kunnen hebben.

Beschouwen wij nu, ten tweede, eene andere soort van menschen, in de meeste opzigten vlak overstaande tegen de vorigen. Lieten dezen zich alleen vervoeren door aandoeningen, inwendig gevoel, uiterlijke gewaarwordingen, de anderen verwerpen alle deze bewegingen, die zij voor kinderlijke bijgeloovigheden en beuzelachtige inbeel-

dingen houden, die geen' grond van waarheid aan den verstandigen denker kunnen opleveren; waarom zij de eerste opwellingen van alle die prikkelingen zoo veel mogelijk smoren en onderdrukken. De welverzekerde kennis der waarheid is het éénig doel van dezen denker. Om daartoe te geraken, is de kennis en beoefening der onfeilbare gronden en redeneerwijze der zuivere wiskunde zijne eerste hoofdstudie. Daar hij zijne kennis alleen op *zekere* bewijzen wil bouwen, begint hij zijn onderzoek met aan alles te twijfelen. Bij ondervinding wetende, dat zijne uiterlijke zintuigen hem meermalen bedrogen, twijfelt hij ook, of er buiten hem iets aanwezig zij. Door duidelijke bepalingen tracht hij eerst volkomene en stellige denkbeelden te vormen van het voorstel, waarvan hij de waarheid of valschheid zoekt te vinden in zijne volgende bewijzen, welker schakels door zoo vele *axiomata* vast ineensluiten, om het laatste begeerde besluit op te leveren. Onze wiskundige denker, de lagere wetenschappen voor het gemeene gros der menschen overlatende, denkt in de Bovennatuurkunde, als de bron van alle wetenschappen, zijnen weetlust te zullen verzadigen, indien dezelve immer verzadigd zal kunnen worden. *Wezen*, *Zelfstandigheid*, *Magt*, *Oorzaak*, *Vrijheid*, *Geest*, enz. zijn de onderwerpen van deze wetenschap. Maar de begeerde klaarheid van denkbeelden, die wiskundige grootheid hem oplevert, kan hij hier niet vinden. Geene juiste bepaling kan hij uitvinden, die hem duidelijke en stellige denkbeelden geeft van deze woorden. Zijne gewone betoogwijze weet hij hier niet tot zijn genoegen in het werk te stellen. Zijne wijsgeerige gestrengheid verbiedt hem dus alle overtuiging van hetgeen over alle deze zaken geredekaveld wordt, buiten het spoor van wiskundige *axiomata* en volkomen klare *definitiën*.

Zien wij nu den toestand en de geestgesteldheid van dezen wijsgeer in. Van alle zinnelijke aandoeningen, die den mensch zoo vele aangename en onschuldige genoegens kunnen aanbrengen, is deze ongevoelige denker ten eenemale verstoken; de nog edeler genietingen van eene

wel-

welgeregelde verbeelding mist hij geheel, ja versmaadt ze met eene trotsche verontwaardiging, gelijk zeker wijsgeer, die, na het aanhooren van een treffend, verheven dichtstuk, met eene koude ongevoeligheid kon vragen: „ Wel, wat bewijst het?" Daar de gevoelige aandoeningen natuurlijke prikkels zijn tot werkzaamheid en genot, moge deze denker zich wachten voor vele beuzelachtige bedrijven, maar hij moet een ledig ijdel ondervinden, dat voor den rusteloozen geest allerverdrietigst is, en dat hij onmogelijk met zijne teleurgestelde en nuttelooze mijmeringen kan aanvullen. Die mijmeringen zelve moeten eerlang eene gedurige pijnbank voor hem worden. Hij wil in zijne bovennatuurkunde, gelijk in alle ander onderzoek, wiskundige klaarheid en zekerheid vinden; en het mislukken van dat doel pijnigt hem te allen tijde. Wanneer hij zich vruchteloos afslooft, om zich een klaar denkbeeld te vormen van de innerlijke natuur van eenen Geest, van eigenlijke Magt en Oorzaak, van een zuiver vrij Werkvermogen, dan verliest hij zich in ondoordringbare duisternissen; dan kan hij, zal hij zijner wijsgeerige beginselen getrouw blijven, nimmer overtuigd worden van, en geloof geven aan het bestaan van God; hij moet blijven twijfelen aan de mogelijkheid van vrijheid, en of hij zelf een vrijwerkend wezen zij. Of het eeuwig en onveranderlijk onderscheid tusschen zedelijk goed en kwaad uit bloote bovennatuurkundige beginsels beredeneerd kan worden, staat ons hier niet te beslissen; doch in allen gevalle zal die kennis, beroofd van het geloof in God en een eerbiedig gevoel van de eischen des gewetens, van luttel uitwerking zijn.

Ellendig wijsgeer, die in geen' God gelooft, en wiens kennis van goed en kwaad ten meeste in eene hoogvliegende bespiegeling gelegen is! Ellendig wijsgeer, nog eens, die geene der gewigtigste en heilzaamste waarheden met eene gegronde overtuiging kan gelooven, die zijne ziel niet kent voor een wezen, van zijn ligchaam onderscheiden, en die geen' grond heeft om in een toekomend bestaan zijne hoop en zijn vertrouwen te stellen,

maar in eene ondragelijke twijfeling zijne dagen flijt; terwijl de schrik voor eene kort aanstaande vernietiging hem ligt tot den uitersten graad van wanhoop doet nederzinken, die zelfmoord, of eene overgaaf aan den laagsten wellust, ten gevolge kan hebben!

Doch genoeg van deze akelige beschouwingen. Laten wij nu aangenamer beelden aan onzen geest voorstellen, die de vereeniging van Gevoel en Rede kan uitwerken.

Wanneer de ziel hare aandoeningen, gevoelens en driften gadeslaat, en, op het geleide van gezond verstand, de maat overdenkt, naar welke zij ingevolgd, en hoe zij bestuurd en geleid moeten worden, om het bestendigst en redelijkst genoegen te verschaffen, kan zij hare kennis zoodanig bepalen, dat zij, overeenkomstig met hare natuur handelende, zich het meest volmaakt, en het hoogste geluk deelachtig wordt. (*) Immers deze wijze kan de genoegens zijner aandoenlijke of gevoelige natuur niet alleen in het bloote zinnelijke, maar ook in de edeler verrukkingen zijner verbeelding gewaarworden, die hart en zinnen beide, door een' geoefenden smaak in het verhevene, schoone, boertige enz. der dichtkunst en andere fraaije kunsten, genieten mogen, dewijl dan dat verhevene en schoone, hoewel der naauwe klem van schoolgeleerdheid ontworsteld, de eeuwige grondregels van waarheid en orde in acht neemt. Alle die hartstogtelijke gemoedsbewegingen van hoop en vrees, toorn en liefde, blijdschap en droefheid, door de teugels der gezonde Rede bestuurd, hinderen niet aan 's menschen geluk, maar doen hem integendeel zijne genoegens levendiger gevoelen en met ijver behartigen. Het gevoel van eer en waar belang zal eene edele en belangelooze grootmoedigheid ontvonken, die laaghartigen hoogmoed en eigenbaat verfoeit, en de waarlijk groote ziel nog meer verheft en streelt,

(*) Wij ontkennen hiermede niet, dat de verstandigste en beste mensch dikwijls in de uitvoering van die keus feilt; hij blijft altijd een kortzigtig en zwak schepsel: wij spreken hier alleen van de poging en het doel.

streelt. De vrolijke genietingen der gezelligheid zijn alleen het deel van hem, die tijd, plaats en maat met verstand in acht neemt. Eene der hoogste en tevens betamelijke wellusten mag hij smaken, die, uit eene verstandige menschlievendheid, het geluk van anderen vergroot. Dankbaarheid moge voor den trotschaard een lastig gevoel zijn, de redelijke weldoener wil op zijne beurt zich laten verpligten, zonder vernedering, laffe vleijerij, of hulpbetooning in schandelijke bedrijven, door verstand en geweten veroordeeld: onder dergelijke bepalingen der Rede is het vergelden zelf een werk van het reinste vermaak. Gevoelt de onbedorven mensch in zich iets, dat hem aan een onzigtbaar hooger Wezen doet denken, en eene gemengde aandoening van ontzag en vrees, met liefde en blijdschap, te wege brengt, dan heeft hij, zonder eenige voorafgaande geleerdheid en geoefendheid in de redeneer- en bovennatuurkunde, slechts een aandachtig oog te slaan op alwat hem omringt, op den hemel boven zijn hoofd, op de aarde onder zijne voeten, op zijn eigen ligchaam, op elk dier, plant of steen; en, hoe ongeleerd, doch met een gezond menschenverstand begaafd, zal hij vast erkennen moeten, dat dit alles zoo van zelve niet heeft kunnen voor den dag komen, maar (nadat hem eenige bijzonderheden voor den geest gebragt zijn, die zijner eerste opmerkinge ontgaan waren) dat een magtig, wijs en goed Wezen dat alles gemaakt moet hebben. De minst beschaafde, die eenige acht op zijn inwendig gevoel slaat, zal dan ligt begrijpen, dat vloeken en zweren, dronkenschap en ongeoorloofde wellust aan dat magtig en goed Wezen mishagen moeten, ja mogelijk door hetzelve gestraft zullen worden. Maar hij, die in onze meer beschaafde maatschappij geboren en opgevoed, en dus eenigermate gevorderd is in de oefening des verstands, kan alle die blijken van des Scheppers grootheid veel duidelijker beseffen. Hij ontmoet wel spoedig onbegrijpelijke verborgenheden; maar zijn natuurlijk gezond verstand leert hem, dezelve voor anderen over te laten, duidelijk begrijpende, dat hij die kennis niet noodig

heeft;

heeft; dat het zoeken daarnaar hem niet past, en zijn pligt niet zijn kan. Hij begrijpt luttel van hetgene de wijsgeeren van een' eeuwigen en alomtegenwoordigen Geest zeggen; maar hij hecht duidelijke denkbeelden aan de woorden *Vader*, *Verzorger* en *Weldoener*, ook aan die van *Koning* en *Opperheer*; en deze overdenkingen kunnen hem tot eene welgegronde en stichtelijke godsvrucht opleiden. De meer schrandere en geoefende wijsgeer, door de kennis van de gronden en betoogwijze der zuivere wiskunde voorbereid, kan eenige schreden verder gaan. Hij weet, uit de beschouwing van zijn eigen bestaan, van stof, van tijd, van plaats, van kennis en magt, door min en meer duidelijke uitbreidingen, vergelijkingen en tegenstellingen dezer denkbeelden, eene hem voldoende bevatting te vormen van een Wezen, onderscheiden van al het stoffelijke, en hetwelk altijd en overal eene onbepaalde kennis en magt noodzakelijk bezitten moet, waardoor alles bestaat, onderhouden en bestuurd wordt; uit welke bevattingen de Godsdienst- en zedepligten met meerdere en mindere klaarheid te zijner overtuiging afgeleid worden. Hij beseft wel duidelijk, dat stellige denkbeelden van Gods natuurlijke eigenschappen voor hem onmogelijk zijn; maar zijne, hoewel enkel negatieve, bevattingen zijn voor zijne gezonde Rede genoeg, om dat Wezen volkomen te onderscheiden van alwat buiten hetzelve bestaat, en van deszelfs bestaan eene even voldoende verzekering te hebben als van zijn eigen. Wanneer deze wijsgeer zijne gedachten vestigt op dit vrij denkend en werkend vermogen zijner ziel, en daarbij let op alle de bekende eigenschappen, die zijne zintuigen hem van de stof leeren kennen, dan kan hij, zonder eene lange en diepzinnige redekaveling, bij tegenstelling de onstoffelijkheid zijner ziel ontdekken. Hieruit, en uit de beschouwing van 's menschen toestand op deze wereld, kan hij opklimmen tot de hoogst waarschijnlijke vermoedens van een toekomend bestaan van 's menschen ziel na dit leven. Doch, daar het oogmerk niet is, om in dit stukje van eenigen geopenbaarden Godsdienst te spreken, wil-

willen wij dit onderwerp niet verder vervolgen. Het is genoeg, uit het gemelde te besluiten, dat de wijsgeer, door het Redeslicht alleen reeds, zich met vele verhevene onderwerpen kan bezig houden, ter volmaking en verbetering van zijn verstand en hart beide, en alzoo zijn hoogst geluk kan bevorderen, mits die Rede zijne weetgierigheid bepale binnen den kring van menschelijke wijsheid. Onder deze bepaling kan hij zich ook in de beoefening van vele andere aangename en nuttige wetenschappen bezig houden; als eenig deel der zoo veel omvattende natuurkunde en natuurlijke historie, alwaar waarnemingen en proeven hem, bij een verstandig nadenken, zoo onafgebroken in eene treffende verwondering brengen; gelijk de burgerlijke en staatsgeschiedenis hem de menschelijke natuur in het groot leert kennen, om in het groot te denken en te handelen, en daarna met mond of pen de minkundige natuurgenooten te onderwijzen en te verlichten. Ja, deze ernstige wijsgeer kan ook de edelste vermaken der verbeelding genieten, als hij zich verheft tot de verhevenste vlugt der poëzij, en de genoegens der andere fraaije kunsten ook voor hem geschikt zijn, mits die verbeelding de grenzen van het gezond verstand niet voorbijholle. Uit alle welke aanmerkingen wij meenen te mogen besluiten, dat alle menschen, hetzij ze eene kleine of groote mate van natuurlijke en verkregene kundigheden, van redelijk verstand, of meerdere of mindere fijnheid en levendigheid van gevoel bezitten, door eene gepaste vereeniging van Rede en Gevoel, dien trap van volkomenheid en geluk kunnen bereiken, die voor hen geschikt is. De eenvoudige werkman kan, onder handenarbeid, met het vrolijk zingen van een niet heel keurig liedje zich vermaken, of de wanden van zijne stulp met welgevallen bekijken, die met grof prent- of beeldwerk opgesierd zijn, en daarna weltevreden rusten, wèl bedacht, dat hij niemand mag mishandelen. De hoogere standen en dieper denkers kunnen zich met betere werkzaamheden vermaken, en hunnen kring uitbreiden van genietingen en pligten, die het natuurlijk gezond men-

schenverstand uit de natuurlijke gevoelens en inspraken des harten kan afleiden. Terwijl die zeldzame geesten, die van nature met eene levendige verbeelding, fijnen smaak en vlug doordringend verstand begaafd zijn, en tevens door een' onvermoeiden ijver tot beoefening bezield, tot eene kennis kunnen opklimmen, voor den gewonen mensch niet te bereiken, zoodat zij voor genoegens vatbaar zijn, anderen onbekend, indien zij ook hun groot verstand gebruiken tot het leiden en besturen hunner levendige gevoelens, en zich niet nutteloos kwellen over de eindpalen hunner nasporingen, die zij buiten twijfel ook met meer klaarheid zullen kunnen zien dan andere menschen. Hoe noodzakelijk is dan niet de vereeniging van Gevoel en Rede voor 's menschen volmaking en geluk!

WAARNEMING VAN EEN' LEVENDEN DRAADWORM IN EEN' GROOTEN GROENEN SPRINKHAAN, WAARGENOMEN AAN DE BADEN VAN ST. GERVAIS, DIGT BIJ DEN MONT-BLANC.

(Medegedeeld door den Heer A. MATTHEY, *M. D.* te *Geneve.*)

Het is algemeen bekend, dat de *Gordius*, of *Draadworm*, een geslacht van draadvormige wormen is, dat verschillende soorten en van onderscheidene grootte in zich bevat; alsmede, dat een derzelve, ter dikte eener gewone snaar, en bruin of zwartachtig van kleur, zich gemeenlijk in de stilstaande wateren der fonteinen, in poelen van versch water, en in zachtvloeijende rivieren onthoudt, en dat men hem dus overvloediger in bergachtige landen dan in vlakke streken aantreft. Misschien is het echter minder algemeen bekend, dat die zelfde worm, welke eene lengte van 2 à 3 voet heeft, en zich met eene aanmerkelijke snelheid in het water, even als de waterslangen en alen, beweegt, ook wel eens levende in het ligchaam van den grooten groenen Krekel (*Locusta viri-*

dis.

dissima, FABR.) gevonden wordt, en dat hij bovendien uit den staat van volmaakte uitdrooging en schijnbaren dood weder tot zijn vorig leven en oorspronkelijke vlugheid kan teruggebragt worden, wanneer men hem eenigen tijd in versch water houdt.

De Heer E**, de zoon, nam een' zoodanigen Krekel waar, die voor het badhuis langzaam voortkroop, en niet meer de kracht bezat om te springen. Het verbleekt voorkomen van dit dier, en de gemakkelijkheid, waarmede de achterpooten zich van het lijf afzonderden bij het enkel aanraken met de vingeren, verbaasden dien Heer; nog meer echter het zien van een' rolronden worm, ter lengte van 2½ voet, die uit het ligchaam van dat zelfde dier voortkwam. Men riep mij, en ik herkende terstond den worm voor eenen *Gordius*. Ik plaatste hem in een bakje met versch water uit de beek, en hij bewoog zich ook oogenblikkelijk, met de grootste snelheid het ligchaam naar alle kanten buigende. Ik opende nu den Krekel, en vond het lijf geheel ledig, slechts een enkel wit vezeltje bemerkende, dat daarin zweefde, en 't geen mij niets anders dan een ingekrompen ingewand scheen te zijn.

Eenige dagen daarna bragt men mij een' tweeden Krekel van dezelfde soort, die nog in volle kracht scheen te zijn. Hij had niettemin een' verbazend dikken buik; en men verzekerde mij, dat het einde van eenen worm somtijds uit het achterste gedeelte des diers te voorschijn kwam. Om mij van de waarheid der zaak te overtuigen, maakte ik eene insnijding in den rug des Krekels; en op hetzelfde oogenblik zag ik de beide uiteinden van eenen Draadworm uit de wond te voorschijn komen, maar zich ook bijna even schielijk weder verborgen. De wond bleef gesloten, en de krekel kwijnde een dag of drie, terwijl de worm gedurende al dien tijd verborgen bleef. Op den vierden dag was de Krekel gestorven, en de worm spiraalswijze gewonden, zonder beweging, uitgedroogd en aan den wand van het glas gekleefd, onder welk de Krekel geplaatst was. De worm bleef voorts tot aan den avond op mijne tafel aan de lucht blootgesteld. Toen

be-

besloot ik echter, hem in wijngeest te bewaren; maar oordeelde het noodzakelijk, hem vooraf in water te leggen, om, ware het mogelijk, hem zijne natuurlijke gedaante terug te geven. Ik werd echter terstond getroffen door de bewegingen, die zich in het dier vertoonden, naar gelange hetzelve van het vocht doordrongen werd. Nadat hij echter zijne vorige dikte herkregen had, hielden, na verloop van eenige minuten, deze bewegingen geheelenal op; en zij vertoonden zich ook niet weder, noch dien dag, noch den volgenden. Ik liet hem dus in het water liggen, mij overtuigd houdende, dat hij alsnu voor altijd het leven verloren had.

Op den derden dag bragt men mij een' nieuwen, levenden *Gordius*; en ik leide hem in de kuip, waarin de doode geplaatst was. Op het oogenblik echter, dat ik in dezelve koud water goot, meende ik eene kleine trilling in een der uiteinden van dezen laatsten te bespeuren. Ik vernieuwde het water in de kuip geheel door versch water uit de beek, en ik zag van tijd tot tijd de beweging toenemen, die mij aanvankelijk slechts schijnbaar had toegeschenen. Op het einde van den dag had de worm weder al zijne kracht en vlugheid herkregen, zoodat hij zich in niets onderscheidde van dien, welke eerst nieuwelings in de kuip geplaatst was.

Sedert heb ik deze proef meermalen, zoo wel met denzelfden worm als met andere, herhaald, die of natuurlijk of opzettelijk gedurende 2 à 3 dagen gedroogd waren. Ik kan derhalve aan de waarheid dezer herleving niet meer twijfelen. Deze zonderlinge eigenschap van het leven te hernemen, nadat alle uiterlijke kenmerken van eenen volstrekten dood aanwezig zijn, is dus niet meer een uitsluitend eigendom der mikroskopische diertjes, gelijk de *raderdiertjes*, *drupäaltjes* enz.

Er blijft thans nog over, te onderzoeken, tot hoeverre zich deze wederherleving uitstrekt; alsmede, hoe de *Gordius* in het ligchaam des Krekels kome.

ONT-

ONTZETTEND ONGEVAL EENS STOOMSCHIPS OP HET MEER CHAMPLAIN IN AMERIKA.

(Uit de Brieven eener *Engelsche* Dame over de Vereenigde Staten van *Amerika*, geschreven in 1818—1820, *Londen*, 1821.)

Eene der schoonste Stoompaketbooten, in *Amerika* vervaardigd, is, zeer onlangs, op het meer *Champlain*, op de ontzettendste wijze verongelukt. De Kapitein, door eene onverwachte ongesteldheid overvallen, had het bevel over het vaartuig, voor deze reis, zijnen twintigjarigen zoon opgedragen. Meer dan veertig passagiers bevonden zich op het schip, dat, bij allerheftigsten tegenwind, op de haven van *St. John* aanhield. In weerwil der hooge zee, ging de vaart zeer wel, en ten een ure na middernacht had men de helft des meers bereikt.

Een passagier, die uit de spijskamer iets voor zich gehaald had, liet onvoorzigtiglijk op een hoekbufet aldaar eene brandende kaars staan, zonder op te merken, dat de vlam de bovenplank konde bereiken.

Een der scheepelingen ontdekte een schijnsel, dat hem verdacht voorkwam; hij schoot toe, hoorde het vuur knappen, en zag, dat de deur van het vertrek reeds brandde: in dit oogenblik baande de vlam zich eenen doortogt naar buiten, en sloeg hem tegen. Hij liep naar eene kleine deur, naar het slaapvertrek der vrouwen geleidende; zij was van binnen gesloten, en zijn roepen en kloppen werd, van wege het tumult van wind en golven, niet gehoord. Hij ijlde naar het verdek, om den Kapitein het schrikkelijk nieuws te melden, en geraakte vervolgens, door eene andere deur, in het verblijf der vrouwen; maar ten zelfden oogenblikke drong ook de vlam daarbinnen, en greep terstond het naaste bedde aan. De jonge Kapitein riep al zijne manschap bijeen, om hun in korte woorden af te vragen, of, naardien de sloepen niet allen te gelijk konden opnemen, zij hunne toestemming wilden geven, dat de passagiers gered werden, en hij, met de

manschap, den, schier ontwijfelbaren, dood in de golven zoude afwachten? Edelmoediglijk, volgde eene eenparige bewilliging. De sloepen werden te water gebragt. Reeds stonden de masten in lichtelaaijen brand, en den stuurman verzengden de kleederen, terwijl hij het roer nog hield vastgeklemd. De hitte des vuurs verhoogde de werkzaamheid der stoommachine. Het brandende schip vloog over de golven, en naderde het eiland, op hetwelk men aanhield. Terwijl men bezig was, de jammerende vrouwen en kinderen in de beide sloepen te bergen, ontslipte het roer, niet langer houdbaar, de hand des stuurmans; het schip draaide zich eensklaps als in eenen cirkel om, en werd in eene tegengestelde rigting teugelloos voortgedreven. De stoommachine te naderen, was onmogelijk; toen echter de brandstof verteerde, was ook hare kracht uitgeput, en het vaartuig aan wind en golven prijs gegeven.

De passagiers bevonden zich thans in de sloepen, en de Kapitein en zijne manschap poogden nog, hun de aan de vlammen ontrukte vrouwen en kinderen toe te werpen. Vergeefs werden deze wakkere lieden gedrongen, zich insgelijks in de, bovendien reeds overladene en door de vlammen bedreigde, kleine vaartuigen te redden; zij bleven, en hielden zich eeniglijk bezig, de geredden zoo spoedig doenlijk te verwijderen. Thans ontdekte men eerst, dat eene vrouw en een zestienjarig jongeling vergeten waren. De laatste werd terstond op eene plank gebonden, en een wakkere zwemmer stortte zich met hem in zee, om, zoo mogelijk, nog eene der sloepen te bereiken. De dappere Kapitein hield intusschen de van schrik schier besesselooze vrouw in zijne armen, en zich op het brandende verdek zoo lang staande, tot al de manschap, zich aan een en ander houtwerk vastklemmende, het boord verlaten had. Hierop wierp hij eene daartoe gereed gehoudene tafelplank in zee, en zich daarop, zonder de ongelukkige los te laten, welke hij hoopte te redden. Deze echter, van angst buiten zichzelve, kneep hem de keel dermate toe, dat hij zich van haar moest losscheuren. Eene baar sleepte de vrouw weg; en, bij eene

vruch-

vruchtelooze poging om haar van nieuws te grijpen, zag hij nog, hoe zij, vóór zij te gronde ging, een rookend ſtuk houts trachtte te vatten.

De koene Kapitein voer voort, rondom het brandende ſchipsgeraamte te zwemmen, en zijne lotgenooten, die hem nog mogten hooren, te vermanen, insgelijks in deszelfs nabijheid te blijven, wijl de ſloepen, wanneer zij de paſſagiers aan wal gezet hadden, andermaal naar het ſchip zouden heenroeijen. De matrozen der ſloepen ondertusſchen hadden twee mijlen verre met wind en golven te kampen, bevorens het hun gelukte, de paſſagiers aan een' verlaten' oever, te midden van een' donkeren en ſtormenden nacht, te ontſchepen. Vervolgens keerden zij onmiddellijk naar hunne ongelukkige makkers terug. Reeds was de dag aangebroken, eer zij het rookende ſchipsgeraamte ontdekten. Nabij hetzelve lag, op eene drijvende plank, eene menſchelijke gedaante. Het was de jonge Kapitein, zonder bewustheid, maar nóg levende. Men nam hem behoedzaam op, en zijne redding gelukte. Van de matrozen werd ſlechts één enkele geborgen, die zich, acht uren lang, met behulp van een ſtuk houts, had boven gehouden, maar thans ook op het punt van bezwijken was. — Te *Bordentown* viel den Kapitein en paſſagiers de zorgvuldigſte verzorging ten deel.

BRIEVEN UIT EN OVER SICILIË.

Palermo, Junij 1831.

Gij begeert, dat ik u reeds het een en ander wegens mijn verblijf alhier melden zal. Ik zou dat zekerlijk kunnen doen, zoo ik het voorbeeld van eenen onzer reisgenooten wilde volgen, die, in vollen ernst, op den tweeden dag na onze aankomst, verzekerde, dat hij reeds al de ſtraten der ſtad doorkruist, alle omſtreken bezien had, ja geheel *Sicilië* reeds kende. Het is waar, dat dit land, door het zonderlinge, 't geen het aanbiedt, in zekeren zin,

 zich

zich spoedig doet kennen; maar juist daarom vereischt hetzelve misschien eene des te grootere opmerkzaamheid in het waarnemen. Ik zal intusschen geven, wat ik geven kan.

De eerste indruk, dien *Palermo* op mij maakte, was wel ver van aangenaam. De hemel toch was, gedurende al den tijd van ons verblijf tot hiertoe, bewolkt; zware nevels schoven laag langs het gebergte heen, en beletten alle uitzigt. Toen ik bij de moelje aan land stapte, werd ik door eene hevige regenbui overvallen, maar ook terstond door eenen hoop van schreeuwende *Bonachi*, het ware evenbeeld der *Napelsche Lazaroni*, onder den arm gevat, en door hen met uitgespreide regenschermen naar de stad, die nog omstreeks een vierde mijl van de moelje verwijderd is, meer gedragen en gesleept, dan geleid. De walgelijke reuk der traan en olie, waarin hier algemeen de visch gebakken wordt; de naauwe en morsige straten; het donker voorkomen der huizen, die meest alle met ijzeren tralien voor de vensters bezet zijn; het hatelijk gezigt; eindelijk, van lijflinnen, uit alle verdiepingen over de straat hangende, en het opzien naar den vrijen hemel belemmerende: dit alles werkte zoo onaangenaam op mijn gevoel, dat de gedachte mij onverdragelijk werd, van misschien verscheidene maanden te dezer plaatse te moeten doorbrengen. Een weinig later werd ik echter met deze stad, althans gedeeltelijk, weder bevredigd. De straten van *Kassaro* en *Maqueda*, die lijnregt midden door de stad loopen, en in het middelpunt elkander regthoekig doorsnijden, leveren daar ter plaatse een allertreffendst gezigt op; hoezeer zij ook op zich zelve naauw, en, behalve eenige paleizen, meestal met kleine huizen bezet zijn. Aan de eene zijde toch leveren zij het uitzigt op naar de *Porta nuova*, met een' hoogen, door galerijen omgeven', toren voorzien; aan de andere, op de zee met haar onbegrensd verschiet. Verder zijn de hoofdkerk, in een' gemengden Gottischen en oud-Italiaanschen smaak, op een plein, met balustraden en standbeelden omgeven, gebouwd; het paleis van den

te-

tegenwoordigen Stadhouder, den Kardinaal GRAVINA; het Koninklijk paleis met zijne bolwerken; dat van BUTERA, SESSA en eenige andere, alsmede het verblijf der *Jezuiten*, de voornaamste gebouwen binnen de stad; terwijl buiten de poort de paleizen van *Orleans*, van de Prinsen BUTERA en BELMONTE in *Olivuzza*, benevens, de overblijfselen van een oud Moorsch kasteel, het meest waardig zijn gezien te worden. De huizen zijn in 't algemeen in de straten naar *Monte reale* en *Monte Pellegrino* veel luchtiger en schooner, dan de donkere opeengepakte steenhoopen in de overige gedeelten der stad. De bestrating, uit groote gehouwene steenplaten bestaande, is in de straten *Kassaro* en *Maqueda* voortreffelijk; in de overige ellendig. De winkels der vreemde kooplieden zijn fraai en welvoorzien, waartegen de overige des te jammerlijker afsteken. De boekhandel bestaat genoegzaam alleen in *Fransche* werken, en van leesbibliotheken weet men daar niets. Den schouwburg kon ik ligtelijk vergeten; want een enkel woord is reeds te veel daarvan. Vóór de Revolutie moet hier eene *opera* geweest zijn, welke met die in *San Carlos* kon wedijveren; thans echter bezoekt men, eene slechte *komedie* alleen, om in de *loges* te kunnen praten; en het gebouw zelve, komt naauwelijks met het *theater Fondo* te *Napels* in vergelijking! Men kan echter deze uitspanning hier ook gemakkelijker dan in andere steden van *Italie* ontberen, omdat hier nog de *conversationi* en *feste di campagna*, dat zijn bijeenkomsten op een landhuis aan de *Strada Montreale* of *Olivuzza*, heeft. Een ander gedeelte der voorname inwoners, vooral de mannen, komen in hunne *casino's* bijeen, die inderdaad van onze koffijhuizen alleen daarin verschillen, dat zij fraaijer gemeubeld zijn, men daar geene ververschingen krijgt, en eene besprokene plaats hebben moet. De koffijhuizen zijn daarentegen, even als te *Napels*, kleine vertrekken, maar fraai beschilderd en helder verlicht; en hunne voornaamste verdienste bestaat in het maken van allerlei soorten van ijs, waarvan de namen tot in het bespot-

tellijke gaan: zoo vond ik onlangs eene *schiumo di limonelli Napolitano con dentro una bomba Americana.*

De schoonste plaats der stad is voorzeker wel de *Corso marino*, die van de *Porta felice* langs de zee in eene uitgestrektheid van 2500 schreden op een' terrasvormigen wal om de stad heenloopt. De gevels der schoonste paleizen verheffen zich hier statig boven de muren, die ter eene zijde van den weg met versieringen zijn voorzien; terwijl onder, aan den voet, alleën met standbeelden en lustprieelen aangelegd zijn. Ter andere zijde, aan den kant der zee, is een breede, eenigzins verheven weg voor voetgangers, met witte marmeren platen bevloerd, en met marmeren banken voorzien, van welke men op zijn gemak de drie- ja viervoudige rij van rijtuigen kan zien voorbijrollen, die niet zelden eene vrij grappige vertooning oplevert. Zoo verschijnt hier menigmaal een prachtige *Landauer*, met een allerfraaist Engelsch span, achter eene waggelende *Desobligeante* van een' ouden prelaat of raadsheer, met moeite door zijne muilezels voortgetrokken; en met hetzelfde trotsche gevoel in de borst rijdt hier een elegant en modieus gekleed heertje op eenen neef van BILEAM's lastdier, als hij, die weldra op een klein, maar moedig inlandsch paard volgt; terwijl tusschenbeiden een ander op eenen trotschen Engelschman zijne bedrevenheid in de rijkunst ten toon spreidt. Over 't algemeen kostte het mij in het eerst niet weinig moeite, den schaterenden lach te bedwingen, wanneer ik nu eens eenen prelaat in achtbare houding, dan weder eene bejaarde dame, als Amazone gekleed, en somtijds geheele scharen van rappe jonge lieden, op gezadelde en volkomen getuigde ezels, in een' korten draf door de straten zag schokken, of eenen anderen troep met deze dieren over berg en dal zag hollen. Hoe aangenaam nu deze wandeling ook zijn moge, wordt zij nogtans voor eenen vreemdeling van al haar schoon beroofd door den onlijdelijken stank, uit het rottende wier en slijm geboren, door de zee onophoudelijk tegen dezen dijk aangespoeld; van welken stank de inlanders, zelfs het schoo-

ne

ne geslacht, welks zenuwen anders zoo aandoenlijk zijn, echter niets schijnen te bespeuren. Een aangenaam toevoegsel tot deze wandeling is, dat zij langs den kruidtuin en dien van FLORA voert, waar men zich dan weder door de aangenaamste schakeringen van groen en bloemen en de meeste verscheidenheid van geuren gestreeld vindt.

Palermo ligt in eene kom van bergen ingesloten, die zich aan den eenen kant tot *Monte Pellegrino* en aan den anderen tot aan kaap *Mongerbino* uitstrekken, en door deze beide armen de golf maken, welke tot voor de stad reikt. Het eerste gezigt op de omstreek is verrukkelijk; en, hoezeer de bergen van den top tot aan den voet kaal zijn, hebben zij nogtans een bevallig voorkomen. De lucht bezit hier eene verwonderlijke doorzigtigheid, welke aan dezelve een onnavolgbaar koloriet van een zacht blaauw en daartegen sterk afstekend donker purper in de schaduwpartijen geeft, 't welk dat in de Italiaansche landschappen nog verre overtreft. De dalen hebben almede bij het eerste aanzien een lagchend voorkomen, en het geel der thans reeds gemaaide velden maakt met het verschillend groen der olijf-, esschen-, platan-, en acacia-boomen een aangenaam contrast. De talrijke *villa's*, die in een' wijden kring rondom de stad gelegen zijn, streelen het oog. Doch al deze tooverglansen verdwijnen, wanneer men het land meer van nabij beziet. Het gras is dun en verschroeid. De olijfboom met zijnen kreupelen stam, en de leelijke plant der Indiaansche vijgen, wier stekelige gedaante de velden aanvult, moet, zoo wel als de dorre aloëheggen, verre achterstaan bij het frissche tapijt onzer dalen, de rijke velden en vruchtbare weiden, of bij de koele schaduw der hooge en zware eiken, en het heilig duister der dennenwouden. De hooge steenen muren, die ter zijde der landwegen zich uitstrekken, en slechts zelden eenig uitzigt in den omtrek veroorloven; de graauwe vierkante muren der boerenwoningen, zonder dak of gevel; de weinige kudden; het behoeftig en afzigtelijk voorkomen der boeren, — dit alles verhoogt het afstekende met het lagchend voorkomen onzer bloeijende vel-

velden en vrolijke dorpen, in welke welvaart en gulle opregtheid heerschen. Ik wil hiermede geenszins beweren, dat ook dit land geene partijen oplevert, voor den landschapschilder van veel waarde. Immers, kloostergebouwen, met Gottisch gewelfde gangen, van een romanesk voorkomen; waterkommen, tot welke men met marmeren trappen afklimt, en hierbij veeltijds pittoreske groepen van rustende landlieden of wanstaltig gekleede monniken, die hier hunne beesten drenken, leveren niet zelden een verrassend tooneel op. Gewoonlijk treft men hier op de wegen karavanen van 10 en 20 reizigers aan, allen te paard, in wijde donkerkleurige broeken, korte buizen en bonte kappen gekleed, ook wel met hooge witte mutsen, van welke de *Bonachi* (de bedelaars) hunnen naam ontleenen, op het hoofd, en tevens allen gewapend met lange schietgeweren, die dwars over den zadelknop liggen, nog daarenboven dikwerf met eene sabel en een paar pistolen in den gordel voorzien; met zulk een' toestel zitten zij op hooge zadels met zeer korte stijgbeugels, zoodat men hen in de verte voor eene echt Oostersche karavaan of voor eene bende *Guerillas* zou aanzien; en op die wijze doen dikwerf vrouwen de reis mede. De rijken, daarentegen, of zij, die meer op hun gemak gesteld zijn, reizen in draagstoelen met muilezels. Dit rijtuig bestaat uit het bovenstuk eener koets, in welke twee personen tegenover elkander kunnen zitten. Het draagzadel dezer muilezels is met vele schelletjes bezet, zoo wel om van verre te kunnen gehoord worden, als ook, zegt men, ter aanmoediging dezer dieren, die, nu een ander soortgelijk dier wanende achter zich te hebben, hetzelve willen vooruitblijven. Men zegt ook, dat deze manier van reizen zeer gemakkelijk is, hoezeer ik dezelve nog niet beproefd heb; want mijne uitstappen in den omtrek gaan nog niet verder, dan tot vier mijlen afstands, naar *Montreal*. De weg daarheen leidt door eene der schoonste voorsteden van *Palermo*, langs *villa's* en boomgroepen, en door bebouwde velden, tot aan den voet des bergs, waarop *Montreal* gebouwd is. Vanhier stijgt

de

de weg langzaam op, tot daar, waar eene heerlijke groep van boomen, in den weelderigsten groei, rondom eene bron, met marmer ingesloten, geplant is; vanwaar men dan ook het schoonste uitzigt heeft over *Palermo* en de bergen van *Monte Gesu*, alsmede over de zee. De maan ging juist op, toen wij op onzen terugtogt waren. Groot en blinkend verhief zij zich over het schaduwrijke dal, en luisterrijk werd haar licht teruggekaatst in eene oneindige lichtstreep, die over de vlakte der zee zich al bevende uitstrekte. De koepels der hoofdstad schitterden in haren glans, terwijl de lichttoren aan de moelje met haar scheen te willen wedijveren. Geheele wolken van aangename geuren kwamen ons uit de zijdelingsche bosschaadjen van oranje-, jasmijn- en geitenblad-boomen te gemoet; en het was zeker zulk een oogenblik, dat aan dit dal den naam van het *gouden dal* en den *lusthof van Sicilië* gegeven heeft. *Montreal* heeft, behalve de domkerk, die de oudste van geheel *Sicilië* heet, niets merkwaardigs; nogtans verdient het opvoedingsinstituut voor kinderen van onbemiddelde Officieren, onder het opzigt eens eerwaardigen *Zwitserschen* Oversten, meerdere opmerking, dan het rijke Benediktijner klooster, dat zich mede aldaar bevindt. Het genoegen, op dit togtje genoten, bragt mij tot den voorslag, om des volgenden daags een tweede naar *Monte Pellegrino* te doen, waar, volgens de legende, het graf van ROSALIA en de grot zijn moet, welke zij zou bewoond hebben. Dat deze Beschermheilige van *Palermo* eene nicht van WILLEM *den Goedhartigen* geweest, en in 1159, in den bloei harer jaren, herwaarts der wereld ontvloden zij; dat zij ook, toen, na verloop van 600 jaren, haar gebeente werd wedergevonden door eenen man, wien zij zulks in eenen droom geopenbaard had, *Palermo* van eene verwoestende pest bevrijd, en zich hierdoor bij de inwoners zeer verdienstelijk gemaakt hebbe, — zal u zeker reeds uit BRYDONE of andere reisbeschrijvers genoegzaam bekend zijn. Om den toegang tot dezen berg gemakkelijker te maken, op welken de schoone Heilige bij lange na niet veilig zou geweest zijn, zoo destijds reeds een weg derwaarts hadde geleid, heeft men eenen rijweg, op steenen bogen rustende, aangelegd; hoezeer de togt daarheen nog altijd bezwaarlijk genoeg is, om als boetdoening voor eenige kleine zonden te verstrekken. Wij hadden ons met rijtuig tot aan den voet des bergs laten brengen, en hoopten nog vóór donker den top te bereiken, om alsdan bij mane-

schijn de terugreis te kunnen aannemen. Doch wij hadden misgerekend; het was reeds duister, eer wij den weg nog slechts ter helfte hadden afgelegd, en wij bevonden ons nu op de helling eens bergs, waar een hobbelig voetpad, tusschen eene menigte woest door elkander liggende klippen en rotsbrokken, met veel moeite naar den top geleidde. Men kan zich naauwelijks eene woester en kaler landstreek voorstellen. Het vermolmd gesteente geleek naar overblijfsels van reusachtige menschen, en men kon zich verbeelden op het slagveld der hemelbestormers te zijn. Het bleeke en flaauwe maanlicht verhoogde nog het akelige dezer omstreek; de diepe, doodsche stilte werd slechts nu en dan door het schuifelen eener slang, of het geruisch eener hagedis, die van onder de verdorde struiken en bladen te voorschijn kwam, afgebroken; en de Echo alleen beantwoordde, in lange wederkaatsingen, den roep, dien wij eenen onzer vooruitgestreefde togtgenooten tot terugkeering toezonden. Dit alles bragt ons in eene zoo zwaarmoedige stemming, dat wij eerst weder ruimer begonnen te ademen, toen wij deze sombere woestijn reeds lang verlaten hadden. Hoe ongelukkig nu ook dit togtje moge uitgevallen zijn, hebben wij hetzelve nogtans in geenen deele opgegeven, naardien men van die hoogte het allervoortreffelijkst uitzigt heeft, van de eene zijde tot aan de naastgelegene *Liparische* eilanden, en van de andere tot aan de nog veel verder gelegene *Etna* zich uitstrekkende.

Palermo, Junij 1821.

Men moet, wil men den inwoneren dezer stad regt doen, bekennen, dat de gastvrijheid, die beroemde deugd der oudheid, hier meer nog dan ergers elders in *Italië* is bewaard gebleven. De gewoonte, om den vreemdeling bij zijne aankomst op groote gastmalen te onthalen, is nog even zoo, als zij door BRYDONE geschilderd werd, in zwang. Het behoort tot de wellevendheid, drie of vier uren aan eene tafel door te brengen, onder den last der spijzen en lekkernijen, vooral van visch en groenten, als doorbuigende; aan welke gewoonte zich dan ook de vreemdeling moet onderwerpen, zoodra hij een' aanbevelingsbrief aan eenigen *Duka* of *Principe* heeft, door wien hij dan terstond des volgenden daags overal wordt ingeleid. De *etiquette* bij deze maaltijden, alsmede de talrijke bezoeken, die men dagelijks geven

en

en ontvangen moet, zijn tamelijk lastig; aan de tafel zelve heerscht echter een meer vrolijke en opgeruimde geest, en het gesprek wordt dikwerf luide en levendig genoeg. De krachtigste wijn des lands, en de koude punch, die nog daarenboven gedurende den maaltijd wordt rondgediend, draagt hiertoe gewisselijk niet weinig bij. Ik voor mij kan echter in den zoo hoog geroemden *Syrakuser*- of in den *Marsalla*-wijn geen' smaak vinden; immers, wanneer men ze onvermengd drinkt, verhitten zij het bloed al te zeer, en, met water gemengd, zijn zij scherp en onaangenaam. Hem, die ze niet gewoon is, smaken de wijnen van *Ischia* en *Capri* veel beter. Men vindt echter in de meeste huizen ook *Fransche* wijnen, en op het einde van den maaltijd wordt, naar de wijze der *Engelschen*, *porter* rondgediend. Van het dessert maakt men mede nog zeer veel werks. De vruchten, en voornamelijk vijgen, eet men hier in ijs verkoeld, en aardbeziën van den aangenaamsten geur maken een hoofdgeregt uit; maar de Indiaansche vijg, die wat later in het jaar bijna het éénige voedsel voor den gemeenen man uitmaakt, is nog niet rijp; zijn smaak is, zegt men, niet aangenaam. De gekonfijte vruchten en het suikerwerk in 't algemeen zijn hier zeer gezien, en worden, zoo wel te *Napels* als in geheel *Italië*, zeer hoog geschat. Daar men bij groote maaltijden eerst na 4 ure aan tafel gaat, zoo gaat het gezelschap ook terstond na den maaltijd uiteen, ten einde een toertje in het *corso* te doen, 't welk omstreeks 8 ure begint, en ten 10 ure eindigt; en het is dan niet vreemd, dat hetzelfde rijtuig dagelijks, gedurende al den tijd van het *corso*, op dezelfde plaats blijft staan, zonder dat de dame, die, of alleen, of door eenen heer verzeld, daarin zit, het minste aandeel neemt of belang stelt in het gewoel rondom haar. Dit, bij de gewone levendigheid van het vrouwelijk karakter, zoo vreemd verschijnsel kan alleen oplossing vinden in de wijze, waarop men in de hoogere standen alhier gewoon is te leven. Eene dame van rang heeft zelve mij verhaald, hoedanig zij gewoon was den tijd door te brengen. Zij ontwaakt omstreeks den middag, wanneer zij haar ontbijt neemt, uit gebraden vleesch en wijn bestaande. Na het ontbijt slaapt zij weder, tot dat het tijd is aan tafel te gaan. Na den maaltijd volgt eene tweede *siesta*, tenzij de tijd om naar het *corso* te gaan reeds gekomen is. Na het *corso* begeeft zij zich naar de *conversationi*, keert van daar omstreeks een

of

of twee uren na middernacht terug, en begeeft zich te bed, ten einde in staat te zijn den volgenden dag dezelfde leefwijze te hervatten. Hieraan schrijf ik voor een groot gedeelte het bleeke gelaat, het opgezette lijf en den vroegtijdigen ouderdom van het vrouwelijk geslacht toe. Dus leerde ik de dochter van den Prins KATHOLIKA kennen, welke men alhier onder de schoone vrouwen rangschikt. Naar het voorkomen schatte ik haar op zijn minste 30 jaren; ik hoorde echter naderhand, dat zij met haar veertiende jaar gehuwd, en thans nog niet volkomen 19 jaren oud is. Even zoo vond ik te *Napels* een huisgezin, waarin vader, moeder en kind te zamen nog geen 32 jaren uitmaakten; terwijl men dien ouderdom, naar het voorkomen, aan de vrouw alleen zou toegekend hebben. Een waarlijk jeugdig voorkomen is hier zeer zeldzaam, en een blozend gelaat, dat wij zoo dikwerf gewoon zijn te zien, is mij hier nog niet voorgekomen. Zeer bevreemdend was mij ook de gewoonte, die ik zelfs in de voornaamste gezelschappen vond, volgens welke men iedere dame, zonder dat men noodig hebbe vooraf aan haar voorgesteld te worden, tot den dans kan uitnoodigen, ja waarbij zij zelve den vreemdeling aanspreken, en hem voor eene volgende *quadrille* of *wals* engageren; terwijl zij nogtans, op openbare plaatsen en bij wandelingen, zich nog met veel meer terughouding en vreesachtigheid vertoonen, dan hare landslieden op het vaste land. Hoe beroemd ook haar kunstvermogen zijn moge in het spreken van de taal der oogen, zoo kunnen zij nogtans den doordringenden blik des vreemdelings niet weêrstaan; men zegt ook, dat zij getrouwer, hartelijker en onbaatzuchtiger in hare liefde zijn, dan de *Napolitaansche* vrouwen; maar zij worden ook door de ijverzucht harer mannen veel strenger bewaakt, en hare ontrouw ook veel strenger gestraft, dan te *Napels*. (*) Het voorbeeld van de beruchte *Siciliaansche Vesper*, uit zoodanige kwetsing der achting, eener edele vrouwe van *Palermo* aangedaan, oorspronkelijk, levert een verschrikkelijk blijk op, tot hoeverre de wraakzucht den mensch kan vervoeren.

De gewone vermaken in de *converfationi* zijn het dansen en pandspelen, aan hetwelk zich zelfs bejaarde menschen en lie-

(*) Wij behoeven onzen lezer hier wel niet te herinneren, dat geen *Hollander*, die van dusdanig onedel gunstbejag eenen afschuw heeft, hier de pen voerde. *Vert.*

lieden van rang niet onttrekken; gulle vrolijkheid en ongedwongene scherts heerschen in deze gezelschappen. Men vindt in dezelve echter slechts weinigen, die eenige andere dan hunne moedertaal spreken. In 't algemeen schijnen de *Sicilianen* niet zeer bedreven in eenige wetenschappelijke kennis; maar daarentegen wellevend, voorkomend, en hebben zelfs den schijn van openhartig te zijn, hoezeer men hen gewoonlijk van sluwheid en list verdacht houdt. Vermaak en levensgenot schijnt hunne voornaamste bedoeling te zijn. Ik twijfel echter niet, of zekere soort van goedhartigheid behoort onder de grondtrekken van het volkskarakter bij de mindere standen; hoewel het lot derzelven, in vergelijking van dat in andere landen, waarlijk beklagenswaardig is; ik houde mij althans verzekerd, dat hunne woning, voedsel, kleeding, met één woord hunne geheele wijze van leven, aan onze armste bedelaars ondragelijk zou toeschijnen; niettemin zijn zij meestal weltevreden, en, hoezeer zij ook sedert de jongste politieke gebeurtenissen zich met meer gevoel van waarde verheffen, schijnt toch de eigenlijke nijd tegen de meer gegoeden geen deel zelfs aan hunne buitensporigheden gehad te hebben. De herinnering dier dagen is bij den adel en den gegoeden burgerstand nog altijd het schrikbeeld, waarvoor zij ijzen; vele voorname familiën wagen het zelfs om die reden niet, naar *Palermo* terug te keeren, en de naam van *Bonachi* jaagt nog heden allen vrees aan, die ooggetuigen van de stoutheid en gewelddadigheden dezer berooide volksklasse waren. De gevaarlijkste onder hen zijn de inwoners der voorstad buiten de *Porta Maqueda*, meestal looijers van beroep, en het ergste graauw der stad, aan welke zich de *Bonachi di Borgos di marino* aansluiten, die in de nabijheid van het *Bagno*, de gevangenis der ergste misdadigers, wonen, in welke dan ook de meesten hunner den eindpaal hunner verdachte omzwervingen vinden. Dit gebouw bevat altijd eenige honderden derzelven, van welke van tijd tot tijd eenigen naar de eilanden bij *Trapani* worden afgescheept, vanwaar zij slechts naar gunstige gelegenheid wachten, om weder over te komen, en eene nieuwe loopbaan van misdaden in te treden. In de gevangenis zelve laten zij niet na, misdadige ontwerpen te smeden; zoodat men nog onlangs, bij het ontdekken eener zamenzwering onder hen, genoodzaakt was, meer dan 300 op schepen weg te voeren, tot dat door eene genoegzame bezetting voor de veiligheid der stad

vol-

voldoende gezorgd was, als wanneer men hen terugbragt; en thans beloopt derzelver getal reeds weder bij de 500.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

ONTWIKKELING DER GRONDEN VAN MIJN GEVOELEN NOPENS EEN PAAR REGELS UIT GIJSBERT JAPIKS, VOORKOMENDE IN EENE REDEVOERING VAN DEN HOOGGELEERDEN R. KOOPMANS OVER DIEN DICHTER. (*)

Lit ick de hijnst fenn' ſtâl reys ljede
Az yen ſolle wol beſchiede.

Hijnst. Van *hiinnigje* komt *hiinnigst*, gebriesch, hetwelk, in den beginne met beest of iets dergelijks zamengeſteld, en er naderhand weder van beroofd, de beteekenis moet hebben van briesch-beest, dat is, paard. *Hiinnigst* wordt door verſnelde uitſpraak *hiingst*, en door eene gewone omzetting *hiingist* of *hengist*. Het oud-Vrieſche *hiingst* of *hinxt*, het latere *hynst*, het IJslandſche *hest*, het Hollandſche *hengst*, het oud-Duitſche *hengist*, beteekenden oorſpronkelijk dan ook niets meer, dan in het algemeen een paard. Mag men aannemen, dat de Grieken hun *ιννος* met *ιμμος* verwisſeld hebben, zoo zou dit, op zijn Dorisch uitgeſproken, *ιππος* geven, hetwelk ook de ſoort in het algemeen aanduidt, en daarom *communis generis* is; *ο και η ιππος*. Wie het oude Vriesch gelezen heeft, weet, dat in *hiingst* geene aanwijzing van geſlacht is; tot bewijs nogtans een paar proefjes.

In de *Oude Frieſche Wetten*, bladz. 260, wordt elk Priester gelast, in waterland er eene ſchuit op na te houden, en *is hit an gastland, een hinxt to habben, deer hi mede ride eefter ſine gae, toe fandiane dae ſyecka*; „is het op hoog en droog land, een paard te hebben, waar hij zijn kerſpel mede omrijdt, om de zieken te bezoeken." Van dat *fandia*, het Angelſakſiſche *fandian*, ondertasten, beproeven, is nog in gebruik het frequentativum *fandelje* of *fantelje*: *eine koeren fantelje*; by de eendenkorven rondgaan, om te zien, of er eijeren in zijn; de eendenkorven beſtelen. — Aldaar bladz. 337. *Hwaſo op oderis hors ſit an ſyn willa, ende an dis oderis on-*

wil-

(*) R. KOOPMANS, *Redevoeringen en Verhandelingen*, IIde D. bl. [illegible] en volgg.

willa; „ zoo wie op eens anders paard zit voor zijn vermaak en tot ongenoegen des eigenaars;" dit wordt bl. 394 verwisseld met: *Hvaso op oders hinxt sit in syn willa ende in oders onwilla.*

Deze algemeene beteekenis heeft men beperkt, door *hengst* zamen te stellen met andere woorden. In het Nederduitsch was *maal-hengst* lastpaard; *stal-hengst*, *spring-hengst*, *dek-hengst*, in het Hoogduitsch *schel-hengst*, emissarius; bij de Angelsaksen *sae-hengest*, zeepaard. Zoodra begon het gebruik deze en dergelijke voorwoorden niet weg te laten, of *hengst* begon ook eene bijzondere soort of geslacht, onderscheiden naar het weggelaten woord, aan te duiden; en dit is misschien de reden, dat *hengist* bij de Angelsaksen, *chengisto* bij de Saliërs, cantherius beteekende, terwijl er elders het ongekrenkte mannelijk geslacht door verstaan werd. Dewijl de hengst de hinniker bij uitstekendheid is, heeft deze laatste beteekenis, als de schilderachtigste, in de meeste tongvallen het veld behouden. De Saliërs hadden daarom ook voor hengst hun *warannio*, van *warannen*, *wrannen*, het Vriesche *wrinskje*, en, met weglating der lip-aspiratie, het Osnabrugsche *rumsken*, brieschen.

Lang behield *hiingst* door geheel Vriesland de algemeene beteekenis van paard. Doch het zoogenaamde Boeren-Vriesch nam de beteekenis van het mannelijk geslacht van de Hollanders over, en deze tongval, sedert van het Noorden naar het Zuiden opzettende en dagelijks het veld innemende, verdrong de oude beteekenis, tot dat deze op dit oogenblik in den uitersten Zuidhoek te Hindelopen, als hare laatste schuilplaats, is blijven zitten. De composita nogtans, die vóór de verbastering gemaakt waren, behielden overal hunne oorspronkelijke beteekenis, en vanhier beduidt *hiinste-foer* nog paardenvoeder (bij CARPENTIER *hengistfuoter*; de man, die voedt), *hiinste-stâl* paardenstal; *hiinste-tiisker* paardenrosser, *hiinste-biter* een gebit, waar de kinders paardje meê spelen, *hiinste-woad* paardenwed, zonder dat iemand bij één dezer woorden ooit aan een bijzonder geslacht denkt.

De vraag is hier, of de verbasterde beteekenis den Bolswarder tongval van het midden der 17de eeuw, waarin GIISBERT geschreven heeft, reeds besmet hadde? Dit is niet waarschijnlijk, wanneer men gelieft aan te nemen, wat ik naderhand wel eens zal pogen te bewijzen, dat de Dichter meer in den tegenwoordigen Zuidhoekschen dan Boeren-

Vrie-

Vriefchen tongval gefchreven heeft. Dit nu al toegeftemd zijnde, en dat deze reden ons zou kunnen leiden om te gelooven, dat hij het woord in de Hindeloper beteekenis bezigde, zoo verwacht ik hier evenwel twee tegenwerpingen, de eerfte, of GIJSBERT dan geen onderfcheid maakte tusfchen *hoars*, *ros*, *hiinst*, *hiinfer*; woorden, die hij alle vier gebruikt? de tweede, of het niet waarfchijnlijk is, daar *hiinfer* thans bij onderfcheiding paard en *hiinst* hengst beteekent, dat ook GIJSBERT dit onderfcheid reeds volgde, te meer daar *hiinfer* tot op dezen dag geen burgerregt te Hindelopen heeft kunnen verkrijgen? De eerfte tegenwerping vervalt voor elk, die *hoars*, *ros*, *hiingst* door de oude Vriezen als in éénen adem in dezelfde beteekenis door elkander ziet gebezigd. GIJSBERT zelf zeide in den 33ften Pfalm:

't Hijnfer jouwt nin fjuecht-feyn'
Trog hoarz'-kreft.

Tot oplosfing der tweede tegenwerping diene het volgende, Charterbrok, waaruit, hoop ik, blijken zal, dat *hiingst* en *hiinfer* voormaals op denzelfden tijd in dezelfde beteekenis gebezigd werden. Vooraf moet ik in *hiinfer* vier bijzonderheden doen opmerken: hoe dit woord aan den uitgang *er* komt; waarom het, op *er* uitgaande, nogtans onzijdig is; waarom het meervoud geen *s* aanneemt (*d'Hijnfer reste, jouwt, mes' jouwer*, bladz. 9); waarom het in 't algemeen een paard beteekent. Ik reken het woord zelve gevonden te hebben, wanneer ik een compofitum aanwijs, dat van deze vier bijzonderheden rekenfchap geeft. *Charterboek van Friesland*, 2de deel, bladz. 233. *Dy fauwende pont is, als een hinxt dier boppe een jeer is, dyer dy weyn ney repth, jefte dy ploegh, ende dan fchae deth int noth off in meden, eelke reyss een flaemske.* „Het zevende punt is, als een paard boven een jaar is, dat den wagen of den ploeg naloopt, en dan fchade doet in het graangewas of maailanden, elke reis een flaamske te verbeuren." *Hiinxt-dier* is ineengekrompen tot *hiinfer*. Zie daar de reden van den uitgang *er*; van het onzijdig geflacht, *het dier*; van de weglating der *s* in het meervoud (bladz. 35:

Da de djier, af 't minfchen wieren,
Oon elck-oarme in praetje joen);

en,

en, daar *hiingst-dier* een dier aanduidt, dat de hoedanigheden van paard heeft, ook van de algemeene beteekenis. Wil men *hiingst* liever in de oorspronkelijke beteekenis van gebriesch opvatten, het is mij hetzelfde. Het zal dan het dier zijn, dat hinnikt; zoo als *hiinke-pjet* in den mond der Vriesche kinderen, volgens de eigenlijke beteekenis van dier in paard of peert, ook niets anders zeggen wil. Zoo *koubeest*, voor koe; zoo *rier*, eene tweejarige koe, die bekwaam is om kalvers te dragen, van het oude *reder* of *riether*, dat zamengesteld is uit *rit*, waarvan het Hollandsche *ritsig*, en *dier*. Wil men nog een paar voorbeelden van het verdwijnen der *d* in het midden des woords, ziet ze hier. Van het Angelsaksische *hrædinge*, het *ringen* van GIJSBERT, beide schielijk beteekenende. Van *tja*, *tjan*, *tjen*, *tjon*, trekken, binden, *tjade*, band, *tjadere*, *tjeder*, *tjoder*, het IJslandsche *Tiodr*, thans *tjoor*, een touw, waaraan de beesten in het land vastgebonden worden, en vandaar te Warns *sôr-goas*, gras, dat alleen dient, om er schapen, aan een touw vastgemaakt, op te laten weiden. Van het oude *feder* en *uder* het Hindeloper *fêêr*, rader., en het algemeene *oer*, uijer. Gemakkelijkheid in de uitspraak, dat groote beginsel der dialekten, vorderde, wegens de zamenhotting van *std*, hier vooral eene uitlating; verreweg de meesten lieten de *td* vallen en zeiden *hiinser*, maar de Workumers de *st* in hun *hiinder*. Deze uitlating wordt nog waarschijnlijker, als wij in aanmerking nemen, dat het gebruik de *d* uit *djier* in de uitspraak laat vallen, ook als het alleen staat of een woord opent; er wordt zuiver weg *jir* of *jer* gezegd, waaruit men tevens de reden ziet van den schralen klank *er* in *ser*, in plaats der slepende *ie*, die geschreven wordt in *djier*. Zoo gebruikt men nog *jirreine* voor *djier-heine*. *Heine* is de hand uitsteken, om iets, dat valt, op te vangen, kaatsen; *heine-bal*, kaatsbal; *immer heine in fange*, eigenlijk „oppassen, dat iemand, die dreigt te vallen, zacht nederkome," en vandaar „iemands luimen in de minnelijkste plooi schikken." Verder is *heina* de handen uit de mouw steken om te helpen, handreikinge doen, oppassen en verzorgen, of, zoo als een gelijkluidend idiotisme der Vriezen het uitdrukt, *hântrekken dwaan*. *Jirreine* beteekent daarom het op vaste uren geregelde voederen, drenken en zuiveren der beesten op de stallen, waarvoor men te Warns alleen *heine* zegt. Zoo ook *kream-heine*, de kraam handreikinge doen; *kream-heinster*, baker, waar-

voor de Hindelopers de lip-aspiratie zetten, zeggende *kreamwiinster*. Zie den *Teutonist* van VAN SCHUEREN, op het woord *winnen*. *hiingst-djier* dus uitgesproken wordende *hiinsjer*, was er maar één stap tot *hiinser*. Hij nu, die *hiingst-djier*, hetzelfde als *hiinser*, voor paard gebruikte, bezigt *hiingst*, een oogenblik daarna, in dezelfde beteekenis. Het 9de Artikel immers van het aangehaalde Charter luidt als volgt: *Dy nyogende pont is, hwae so rith wr ws staendende mede, mey hinxten ende waeyn buten dyck, fan fraemde lyoeden, dy hath vorbeurd tho jens dy tolle Grietman — twa pond.* „Het negende artikel is, wie er van vreemde lieden met paarden en wagen buiten den dijk over ons ongemaaid hooiland rijdt, die heeft bij den *tolle* Grietman verbeurd twee pond." Dit is de taal, die er in den jare 1504 te Pingium, een dorp, ongeveer 2 uur van Bolsward gelegen, gesproken werd. Indien ik nu, bij mangel van eene onafgebrokene reeks van Charters, niet afdoende bewijzen kan, dat die beteekenis honderd jaren later, wanneer GIISBERT geboren werd, nog stand hield, zoo zou het een ander nog moeijelijker vallen, het tegenovergestelde te bewijzen, vermits het spraakgebruik geacht wordt onveranderd te blijven, zoo lang er geen bewijs van verloop is. (*) Daar evenwel de verklaring van onzen Vrieschen Nestor hoofdzakelijk op de beteekenis van het mannelijk geslacht in *hiinst* gegrond is, zoo is alle moeite, die ik genomen heb, om mij te overtuigen, dat ze even waar als vernuftig is, vruchteloos geweest, en ondanks mijzelven ben ik gedrongen naar iets anders om te zien. De uitslag van mijn onderzoek is de volgende verklaring, voor welke het bij toeval onverschillig is, of *hiinst* paard dan wel hengst beteekene.

Hoe onmisbaar het paard in de middeleeuwen voor den oorlog geacht werd, is bekend. Een man van eenigen rang rekende het schande, te voet te vechten, ja met een' infanterist den aanval te doen, en wie ten oorlog trok, liet zijn paard van den stal leiden. Welk een gepast beeld voor een bach-

(*) Men vindt, wel is waar, in den Bredaschen Almanak van 1654: *Better ien blyn hynst as ien leegh helter*; „beter een blind paard dan een leege halster:" doch de composita en de spreekwoorden houden reeds verloopene beteekenissen dikwerf nog aan. Wanneer men de tijdgenooten van CATS hoort zeggen: *Zou het hooi den hengst (het paard) naloopen?* „Zou het meisje naar den jonge vrijen?" is dit geen bewijs, dat de beteekenis van paard toen nog niet in die van het mannelijk geslacht onder de Hollanders verloopen was,

hachje, die het mes uit de fcheede haalt, om er zijne partij mede op het lijf te vallen! Dit is geene onderftelling van geleerden, waarop zij, als hun eigen kind, weldra zoo verzot raken, dat ze er met geen wereldsch geweld weder af te fcheuren zijn; maar eenvoudige oude Vriezen, die GIISBERT alleen bij het licht van het gebruik lezen, hechten er dezen zin aan, en indien wij dus het *hiinst* van GIISBERT eene beperking der algemeene beteekenis toekennen willen, het moet die zijn van *equus bellator*, oorlogspaard, door KILIAAN ook aangeftipt. Voor *de hiinst fenn' ftâl liede litte* zegt men tegenwoordig *het ruuntje fenn' ftâl helje*. De grond dezer verandering fchijnt te liggen in het karakter van mijn volk: trouwens de taal is bij elke natie en in alle opzigten de fpiegel der ziel. De ware Vriezen gevoelen een' ingefchapenen afkeer van pogchen. Met eene koele verachting befchouwen zij elken windbuil, die, hetzij luidkeels, hetzij meer bedekt en behendig, hoog van zichzelven opgeeft, en wat die Edelman tot zinstaal had, *het is mai fisfen net to dwaan*, beaamden ze eenmaal allen in hun hart. Er is daarom dan ook geen contrast in de taal, waarvan zij meer houden en meer gebruik maken, dan in hunne uitdrukking ver beneden het onderwerp te blijven. Om mij thans tot het onderwerp, dat is, tot de fpreekwijzen der vechtersbazen, te bepalen: *fenne folen reitfe*, „van de zolen geraken," is zoo veel als van zijne partij zonder kant roeren dwars door de herberg geflingerd of tegen den grond gefmakt te worden. Een kerel als een reus zegt loom weg, dat *hij 't feintje 'erris nei 't hier fiele wol*, „dat hij het maatje eens naar het haar voelen wil," (men begrijpt, hoe ftreelend!) of dreigt, dat *hij him 'erris trog de hannen gean litte fil*, „dat hij hem eens door de handen zal laten gaan;" eene fpreekwijze, die anders bij uitfluiting van een' jongman gebruikt wordt, die een meisje al ftoeijende wat plaagt. Gelijk nu de *hiinst fenne ftâl liede litte*, voor „het mesje te trekken," reeds een verbloemde en verzachtende term is in den mond van een' jongman, die de grofste buitenfporigheden der jeugd als losfe grappen wil doen voorkomen, zoo werd deze fpreekwijze den Vries echter ook al te zwellend, zoodra *hiingst* de Hollandfche beteekenis van hengst aannam. Hij zette er dus het diminutif van den tragen ruin voor in de plaats, en zeide: *'t ruuntje fenn' ftâl helje*. Aardig is het ondertusfchen, dat deze bezadigde liefhebbers der *litotes*, als zij ernftig zijn, zich

zich in hunne kortswijl dikwerf vermaken met de verste en buitensporigste uitersten der *hyperbole*. *'t Waaide dat 't rikke in pipe*, is eene kernachtige uitdrukking voor dien woedenden wind, waardoor de lucht stooft en alle voorwerpen in de hoogte suizen en fluiten. Maar wie heeft in eenige taal ooit gehoord: *'t waaide, dat 'k mij oon 'e flot geasen iin 'e onderwâl feast hâde in rieuocht uutwaaide*; „ 't waaide, dat ik mij in den onderwal aan het drijfgras vasthield en als een wimpel uitwoei:" *'t waaide, dat 't fel mij fenne fingers einen oon 'e earmtakke ta opstroepte*; „ het waaide, dat mij het vel van de toppen der vingers tot aan den elleboog afstroopte:" of, *'t waaide, dat saân diwels nin strie hâde keene*; „ het waaide, dat zeven duivels met elkander niet één' strooohalm konden vasthouden"?

Beschiede. Het oud-Friesche *sketa*, telkens verwisseld met *skata*, beteekent *scheiden*. De beteekenissen, daaruit afgeleid, zijn de volgende: schiften en scheiden, uiteenzetten, oordeelen, beslissen, een geding uitwijzen, partijen bijleggen. Door scheiden afzonderen, afschutten, bedekken. Door afscheiding iets verminderen, wegnemen, stelen, schaden, schenden, allerlei daden van geweld plegen, voor meester opslaan, overheeren en verdrukken. De laatste klasse van beteekenissen vindt men, mijns achtens, in de volgende plaatsen. *Asega-boek*, bladz. 178, § 2: *breskedene fiuwer enza*; „ de boete op de gewelddadige berooving der wenkbraauwen (het zij door afbranden, het zij door uitplukken) is vier enzen." Bladz. 257, § 8: *werth ac ther after efald thi skeldega skatha*; „ wordt daarna ook de schuldige geweldenaar gedood." De geweldenaar is hier *thi blata the enne mon falt*; „ de arme, die een' man doodt." Het gebruik verzweeg hier reeds *mon*, en het woord is voluit geweest *skatha-mon*, gelijk in het IJslandsch *skada-madr*, doodslager, in het Angelsaksisch *scaeth-man*, roover, zeeroover, dat ook *schaetha* en *scaeththend*, participium van *scaethan*, beleedigen, luidt. Bij de Angelsaksen worden de participia præsentia activa, door wegwerping der scheva, tot substantiva; gelijk *lufigende*, beminnende, geeft *lufigend*, minnaar, zoo *scaeththende*, stelende, *scaeththend*, roover. Zij hadden ook nog hun *theod-sceada*, de gemeene roover en verdrukker van allen, de dwingeland. Bladz. 271, § 6: *Thet is ac friesk riucht. Sa hwersa thi blata enne hod stekth and sprekth. ethelinga folgiath mi. nebbe ek allera rika frionda enoch. alle*

tha

tha ther him folgith. and fiuctath. thet ston opa hiara eina haua. truch thet thi blata is lethast alra nata, hi mi allera sinera frinda god ovirfiuchta. hine mi hit thach to nenere ofledene skiata. „ Dit is ook Vriesch regt. Wanneer een arm man den oorlogshoed opsteekt en spreekt: „ Eigenerfden, volgt mij! Heb ik geen bloedverwanten genoeg onder de allerrijksten?" allen, die hem dan volgen en vechten, moeten de boete van hunne eigene have betalen, omdat de arme in bezitting de minste der strijdgenooten is. (Het is waar) hij mag (de aangerande) bezittingen van al zijne vrienden vrij vechten: evenwel mag hij het geweld zoo ver niet drijven, dat er een algemeene volksoploop uit geboren wordt." In gemeenzamen trant zou men dat *skiata* vertalen: „ hij mag zoo den gebradenen haan niet spelen, dat". enz. Voor *frinda*, waarvan de zuivere uitspraak, eene *i* met een flaauw inmengsel van de *e* en *o* beide, nog bij de Hindelopers bewaard is; zegt de Boerentongval thans *freunen*, bloedverwanten. *Ovirfiuchta* is het Angelsaksische *oferfeohtan*, veroveren, overwinnen, afweren. Bladz. 2: *And alle tha ther thet riucht jefta enich riuht brekth, hit ne se thet ma hit truch natha due, truch thet tha natha send marra tha thet riuht: sa bislut hia God an dere Hille, alsa hi beslat tha egypta linde an da rade se, tha se fine liodon skathia weldon tha israheliska folke.* „ En al de genen, die dit of eenig ander regt overtreden, (ten zij men het door nooddwang doe, door dat de noodgevallen hooger dan de wet zijn) die besluit God in de hel, zoo als hij de Egyptenaren in de roode zee besloot, toen ze zijne onderdanen, het Israëlitische volk, dwingelandsch behandelen wilden." Het Angelsaksische *leod*, nog volkomen, zoo als het hier gespeld is, gangbaar te Hindelopen, beteekent ook: onderdanen; het tweede artikel der wetten van *Aethelbirth*, bij WILKINS, bladz. 2: *Gif Cyning his leode to him gehateth;* „ indièn de Koning zijne onderdanen tot zich roept." *Skata* was met het begin der 14de eeuw verloopen in *skaija*. C. SCHOTANUS, *Geschiedenissen van Friesland*, onder de brieven en documenten daartoe betrekkelijk, bladz. 18. *Die aerste seeck: Jefter enich Landis-Hera wil enig Zeland schaya jefta schanda, dat wy se alle mene, in rede in dede mit live en mit guede, unsen fridoem to bihalden.* „ De eerste zaak: Indien er eenig Landsheer, hij zij Bisschop of Graaf, de bewoners van een der Vriesche Zeelanden geweldadig aanrandt, om hen onder het schandelijk juk der slavernij te bren-

 gen,

gen, dat wij ze allen eendragtig met raad en daad, met lijf en goed bijfpringen zullen tot behoud onzer vrijheid.". En dat ik deze vertaling niet naar mijn gevoelen geplooid heb, kan blijken uit de Latijnfche vertaling van dit Artikel: *Articulus I. Si quis princeps fpiritualis vel fecularis cujuscumque nominis vel dignitatis fit, qui nos Frifiones vel aliquos ex nostris inpugnaverit, volens nos jugo fervitutis fubjicere, communi concurfu et armata manu nostram libertatem mutuo tuebimur.* Wanneer men *fkaaije* het voorzetfel *be* toevoegt, krijgt men het nadrukkelijker *befkaaije*, hetwelk tot op dezen dag algemeen gebruikt wordt in den zin van als een albeftel veel te willen beheeren, met veel boha en gezwaai voor meester opflaan.

Altijd meende ik, dat het den Criticus betaamde, ook de fijnfte omtrekken der beteekenisfen op te merken en aan te wijzen. In het Woordenboek, echter, van WIARDA, en in zijne noten op het *Afega-boek*, zie ik, dat deze werkzame geleerde zich als een dagelijksch lezer met de algemeene en onbeftemde beteekenis van *fchaden* wel heeft willen vergenoegen, omdat hij van de aangewezene nuance, die al vrij grof is, niets bemerkt heeft. Doch men houde hem dit ten goede: als men niets weet van de thans bloeijende Vriefche tongvallen, en er daarom ook met verachting van fpreekt, mist men den besten bril, om de teedere nuances der beteekenisfen in het oud-Vriesch op te merken. (*) *„Und auch dieses Landfriefisch ist jetst fchon fo fehr verwäsfert, dasf auch diefer Mundart ihr völliger Untergang bald bevorftehen mag,"* en dus tot opheldering der oude wetten van dezelfde waarde is, als het Fransch of Italiaansch om LUCRETIUS te verftaan.

(*) Voorrede van het *Afega-buch*, bladz. XIII.

(*Het vervolg hierna.*)

OORDEELT NIET!

Ik zat in het fchoonfte voorjaarsweêr, met een viertal goede vrienden, voor het landhuis van eene mijner bloedverwanten, en genoot den verrukkendften avond, in derzelver nuttig en aangenaam gezelfchap.

Een paar dagen te voren was een bekend misdadiger in handen der politie geraakt: dit geval werd verhaald, en bij

die gelegenheid het vermoeden geopperd; dat de gevangene wel degelijk schuldig zoude geweest zijn aan eenen, vóór jaren, te .... gepleegden moord.

Het gesprek viel nu op misdaden en misdadigers; en een lid des gezelschaps verhaalde mij, als vreemdeling in dat oord, het volgende, door mij, zoo getrouw als mijn geheugen dit toelaat, hier ter neêr geschreven.

„ Vóór ... jaren werd te ... een man met de koorde „ gestraft, wegens inbraak, diefstal, en moord, aan twee be„ jaarde lieden, bij nacht, gepleegd. De geheele stad was „ met den ongelukkigen man bewogen; de predikanten gaven „ hem de beste getuigenis, en elk, die slechts met hem in „ aanraking stond, gevoelde voor hem het hartelijkst mede„ lijden. Den laatsten nacht van zijn leven bragt de veroor„ deelde in het gezelschap van wakers door, op eene wijze, „ die den diepsten indruk, bij elk hunner, achterliet. Een„ parig verklaarden zij naderhand: dat, indien de gevonnisde „ hun verzocht had, nog eenmaal de vrije lucht op de markt „ der stad te genieten, onder belofte van zekere terugkomst, „ niemand hunner geaarzeld zoude hebben, den ongelukki„ gen op zijn woord te gelooven. — De dag, welke op de„ zen nacht volgde, was, in zeker opzigt, een dag van „ rouw bij de gevoelige inwoners van ... De scherpregter „ scheen, bij en met dezen ongelukkigen moordenaar, te „ hebben opgehouden scherpregter te wezen: op het schavot „ schonk hij den veroordeelden, geheel uit eigene bewe„ ging, vrijheid en gelegenheid tot bidden, en bemoedigde „ hem, kort, zeer kort vóór het ontzettend oogenblik, met „ eene troostvolle toespraak, welke wel schaars door den „ mond van eenigen scherpregter zal zijn uitgesproken. En „ zoo onderging hij dan, gelaten, onderworpen, en in God, „ den Vader der barmhartigheid, gerust, het vonnis des „ doods."

Elk, die het bovenstaande heeft gelezen, zal gewis van *zulk* een' moordenaar iets meerder wenschen te vernemen: immers zoo ging het mij, na het aanhooren van het verhaalde: en ik voldoe hierom des te gereeder aan het verlangen van den lezer.

Deze moordenaar, dan, was een schaapherder, onbeschaafd en onkundig, bij gemis van eenige doelmatige opvoeding. Welken ouderdom hij, tijdens den moord, dien hij pleegde, bereikte, is mijn geheugen ontsnapt; zeer jong moet hij even-

 wel

:l niet geweest zijn, en van een gehuwd leven herinner ik
ƒ niet, iets gehoord te hebben. Genoeg, hij was een on-
ſchaafd mensch, zonder opleiding of kennis; en, bezat hij
eenige vermogens, zijn ſtand legde derzelver ontwikkeling
leiding ſchier onoverkomelijke hinderpalen in den weg.
›o leefde hij voort, zonder zich aan eenig ergerlijk bedrijf
ıuldig te maken; maar zie! wat gebeurt er?
Daar komt hem ter oore, dat een paar bejaarde lieden, in
ne armelijke hut, op de heide, woonachtig, eene ſomme
:lds (zoo ik meen op honderd gulden begroot) zouden heb-
:n bijeenvergaard. Het gerucht wilde, dat deze ſchat zich
een' aarden pot zoude bevinden, geplaatst boven zekere
ıde kast, in de woning der landlieden voorhanden.
Kasper (hoe de man heette, weet ik niet; gemakkelijk-
ı duidelijkheidshalve leen ik hem ſlechts den genoem-
n naam) Kasper heeft het gehoord, en het bezit van dat
ld is hem begeerlijk, en deze begeerte allengs onweder-
ıanbaar geworden; hij kan de verzoeking, zich den ge-
›emden ſchat toe te eigenen, niet langer weêrſtreven: dat
ld moet het zijne zijn.
Bij dag, echter, is het plegen van den voorgenomen' dief-
ıl, om meer dan ééne reden, hoogstmoeijelijk, zoo al niet
ıuitvoerbaar; de arme Kasper zal derhalve den nacht te
at nemen: deze verſchijnt, en nu begeeft hij zich, met
:nig breekgereedſchap, op weg naar de afgelegene hut, met
:t ſtellige voornemen, de bewuste penningen te rooven
ı — zich te verwijderen; het denkbeeld van moord is ge-
›el vreemd in zijne ziel.
Met weinig moeite, en in alle ſtilte, is de inbraak vol-
:agt. Kasper ſtaat in het woon- en ſlaapvertrek der oude
:den, en is, zoo hij waant, het doelwit zijner wenſchen
ınaderd. Dan, in den eigen oogenblik ondervindt hij eene
›odlottige teleurſtelling: de reeds genoemde oude kast is
el aanwezig — maar van den aarden pot en het daarin be-
ıtte geld is geen ſpoor te vinden.
Op deze teleurſtelling had Kasper niet kunnen rekenen;
ijn vertrouwen op de zekerheid van het vermelde gerucht
as te vast geworteld, dan dat hij, zonder den hevigſten
:hok te gevoelen, ondervinden kon, dat hij bedrogen was
eworden; het naastvoorgaand oogenblik ſtreelde hem nog
ıet de, voor hem, ſchoonſte verwachting; thans is alles
erloren, en geſchokt en beſchaamd ſtaat hij daar!

Neen,

Neen, alles is nog niet verloren: want, terwijl Kasper verslagen rondom zich heen ziet, ontdekt hij eene houten kist — dezelve is gesloten — en juist deze bijzonderheid wekt en sterkt de gedachte, dat *hier* wel de begeerde schat zal te vinden zijn. Immers (en dit houde men vooral onder de aandacht) tot hiertoe denkt en handelt de ongelukkige alleen als roover.

Het vermoeden, dat de voorhandene kist het bewuste geld bevatten zal, is aanstonds verbonden met het denkbeeld, dezelve met geweld te openen: maar nu is ook de gevallene aan den rand van een' afgrond genaderd, waarvoor elk gevoelig hart met afgrijzen moet terugbeven. Van nu af aan volgt zich alles, denkbeeld en uitvoering, voornemen en daad, pijlsnel op; en, hetgene ik nu omschrijven ga, is het werk van eenige vlugtige minuten.

„Die kist bevat zeker het geld; (zoo denkt Kasper) zij moet geopend, zij moet met geweld opengebroken worden... Maar, daar liggen die twee oude lieden te slapen... het gerucht der braak zal hen wekken... zij zullen mij herkennen, en... dan ben ik verloren!... En toch, dat geld moet het mijne zijn... Maar, als ik dan ontdekt worde!... door die oude lieden ontdekt worde!" Nu vaart er op éëns eene huivering door het bloed van den ongelukkigen; de eerste gedachte aan *moord* ontkiemt *nu eerst* in zijne ziel: maar van nu af aan is de gang zijner denkbeelden voor geene omschrijving vatbaar. Geldzucht, schaamte, vrees, angst, alles bestormt hem; besluiteloos en verward, besluit hij toch eindelijk, in de grootste verwarring; — neen, hij zelf besluit, als 't ware, niet; het is hem, als wordt hij door eene onweêrstaanbare, onbekende kracht voortgezweept, en... daar liggen reeds de twee slapende ouden in hun bloed te wentelen! Dadelijk is nu de kist geopend, en, in stede van den gehoopten schat, een twintigtal guldens gevonden.

Deze nieuwe teleurstelling wordt door het vinden van eenig linnen, hetwelk de ongelukkige zich almede toeëigent, geenszins vergoed: iets meerder kan hij in de armelijke hut niet opsporen; dezelve wordt hem nu ook te benaauwd, en hij verlaat haar met geld en lijnwaad.

Maar naauwelijks treedt hij, in de diepe stilte van den nacht, voorwaarts, of hij hoort de stem van het ontwakend geweten, die hem, als 't ware, het woord; *moordenaar!* toeschreeuwt. Één oogenblik is genoegzaam, om alles, waar-

 naar

naar hij zoo vurig getracht had, in zijn oog afgrijsselijk, en deszelfs langer bezit voor hem ondragelijk te maken. Het geroofde werpt hij van zich, of het de zwaarte van zijn misdrijf konde verligten! Dan ach! de ongelukkige misdadiger voelt het gewigt der gepleegde wandaad niet verminderen: dat gewigt dreigt hem schier het hart te verpletten; en hij ondervindt slechts eenige kalmte, indien het kalmte heeten mag, toen hij zelf, met de openhartige bekentenis van den gepleegden gruwel, zich in handen des geregts heeft overgegeven.

Bij zulk een toedragt van zaken kon de toepassing der burgerlijke wet door niets verhinderd worden, en de ongelukkige onderging, na eene regt Christelijke voorbereiding tot de verschijning voor zijnen Opperſten Regter, gelijk wij boven verhaalden, met demoedige onderwerping en zeldzame gelatenheid, het vonnis des doods.

Oordeelt niet! Deze woorden plaatſten wij aan het hoofd van dit ſtukje, en zoo wij meenden te regt: want wie van onze lezers zal zich opgewekt voelen, over den armen zondaar het oordeel der verdoemenis uit te ſpreken? wie zich plaatſen durven in den zetel van Hem, die de harten kent en de geesten weegt? Wij alvast willen het ons niet vermeten.

Het is waar, de wet, de burgerlijke wet, die voor de veiligheid van goed en leven, bij elk lid der maatſchappij, waakt; deze wet, die zonder barmhartigheid oordeelt, ſprak over onzen gevallenen broeder het doodvonnis uit. Regters, eerwaardige mannen, *moesten* dat vonnis, als *regters*, wijzen; terwijl zij, als *menſchen*, de vrijſpraak op hunne lippen voelden zweven; als *menſchen* gevoelden, innig, diep gevoelden, welk eene zware taak het is, *regter* te zijn.

Het is waar, de wet eischte het vonnis des doods over den *moordenaar*. Maar het menſchelijk gevoel zag hier den *moordenaar* geheel voorbij, om de diepte, waartoe een ongelukkige, in één enkel rampzalig oogenblik, neêrzonk, regt te beſeffen; en bij dat beſef... groote God! welk *mensch* waagt dan het ontzettend woord, *doodſtraf*, met koude lippen uit te ſpreken?

„Maar," dus kan welligt iemand aanmerken, „de misdadiger, waarvan wij gewaagden, was toch een *moordenaar*." 't Is waar, hij was dit in den oogenblik, toen hij zijne handen met het bloed zijner ſlagtoffers bevlekte; hij was dit

naar

maar de letter der wet, en hij heeft er, door een' geweldigen dood, ontzettend zwaar voor geboet: dan, was hij ook *moordenaar*, toen de eerste gedachte, om zich met den vermeenden schat te verrijken, in zijne ziel zich ontwikkelde? was hij het ook, toen hij op middelen peinsde, om zich het begeerde geld toe te eigenen? was hij het ook, toen hij, geen ander middel, dan inbraak bij nacht, wetende uit te denken, zich in het duister op weg begaf? was hij het ook, toen hij, de voorgenomene daad volvoerende, zich het doel van zijn verlangen reeds nabij waande? En zou hij het geworden zijn, indien hij den meergenoemden aarden pot op de kast, met het vurig begeerde geld, werkelijk gevonden had? het geworden zijn, bijaldien de bewuste noodlottige kist zonder moeite, zonder gerucht te verwekken, had kunnen geopend worden? De gedachte, de, in zulk een oogenblik, zoo ontzettende gedachte, *als een misdadiger ontdekt en herkend te worden*, deed den ongelukkigen grooter en zwaarder misdaad begaan dan die, welke hij bestond te plegen. In dezen oogenblik, waarin de ontwaakte verbeelding in de ziel van den ellendigen alles in verwarring bragt; waarin het zoo veel vermogend-gevoel van *schaamte* en *vrees*, de laatste tot de hoogte van *angst* opgevoerd, aan verstand en rede alle gezag ontweldigden; — in dezen oogenblik, waarin alles van een snel, overhaast besluit afhing, en *staan* of *vallen* door *eene enkele gedachte* moest beslist worden: wie (wij vragen dit met plegtigen ernst) zal hier antwoorden: „*Ik zou geen moordenaar geworden zijn.*"?

„Hij was en blijft toch een *moordenaar*," zegt welligt een koud, onnadenkend beoordeelaar; en wie zal ontkennen, dat deze ongelukkige zwaar en diep is gevallen? wie zal hem willen *vrijpleiten?* Maar, als mensch, als onzé broeder, heeft hij aanspraak op een *bescheiden*, *toegevend* en *verschoonend oordeel*, indien ons hier het oordeelen betame.

De ongelukkige was, blijkens ons onopgesmukt verhaal, een mensch zonder eenige beschaafde opvoeding; arm aan alles, wat wij redelijke, zedelijke en godsdienstige kennis mogen noemen; geplaatst in eenen stand, die, omtrent de ontwikkeling zijner vermogens en krachten, als mensch, alles te wenschen overliet; nimmer had hij geleerd, eene enkele zijner driften, door den veelvermogenden invloed van rede en Godsdienst, te leiden, veel minder nog dezelve te beteugelen. En nu, G. L., wie uwer, die dit alles ernstig over-

overdenkt, zal het vonnis der wet koelbloedig kunnen onderschrijven?

't Is waar, de ongelukkige maakte zich aan al de afgrijselijkheden van eenen dubbelen moord schuldig: maar zou hij, weinige minuten na deze verschrikkelijke daad volbragt te hebben, tot een' derden moord in staat geweest zijn, ook bijaldien hem hierdoor al de rijkdom der aarde ware ten deel gevallen? Mensch- en zielkundig moeten wij deze vraag ontkennend beantwoorden, en onzen misdadiger zelven ten bewijze bijbrengen, daar hem al aanstonds het geroofde ondragelijk werd, en wij hem hetzelve, met afgrijzen, van zich zagen werpen.

„Ja maar," zegt men mogelijk, „toen sprak het geweten." Juist: toen sprak het geweten; en Gode zij dank, dat het bij den ongelukkig gevallenen sprak! Dit doet het nimmer bij den verstokten zondaar, bij den in gruwelen geharden booswicht, die dat Goddelijk licht in ons allengskens onderdrukte en eindelijk uitbluschte. Hier had zij welligt nimmer geklonken, de stem, in het binnenste van den nu zoo diep gezonkenen: maar, nu zij zich liet hooren, dacht de ongelukkige er niet aan, die stem te smoren, hoe verschrikkelijk zij hem in de ooren donderen mogt. Ja, verre, oneindig verre was hij van het goede pad afgedwaald; maar toen, toen hij het ontwakend geweten gehoor gaf, deed hij, in ons oog, de eerste terugkeerende schrede van den weg des verderfs.

Men *beklage* dan, met hartelijk mededoogen, den gevallenen medemensch, maar *oordeele* hem niet. Eene schijnbaar nietsbeduidende kleinigheid — eene geslotene kist — moest hier het groote struikelblok worden, waarover onze ongelukkige in een' afgrond zou nederstorten! Wie durft het wagen, hier de geheimen der Voorzienigheid te willen doorgronden? Wie zal bestaan het boek te openen, waarin niet slechts onze daden, maar eerst en vooral derzelver *bronnen* en *roersels*, naar waarheid en onpartijdig, staan aangeschreven? Honderdmalen zijn deze vragen gedaan, en, te onzer beschaming, herhaald geworden. En echter maken zich menschen en zondaren zoo vaak schuldig aan een hard en liefdeloos oordeel over menschen en zondaren, en men vergeet geheel de bede, die de Heiland ons leerde: *Vader in den hemel! leid gij ons niet in verzoeking; verlos ons van het booze!*

La-

Laten wij ons dus voor elk liefdeloos oordeel wachten, ook dàn zelfs, wanneer wij een' schuldigen omtrent de burgerlijke wet, door het zwaard dier wet, zien vallen. Hoe vurig wenscht niet de menschenvriend, dat dit zwaard rusten, voor immer rusten mogt! Hoe hartelijk verlangt hij, dat, bij *Christen*-volken, de ontzettende doodstraf, in wetboeken voor *Christenen* uit *Joodsche* en *Heidensche* inzettingen overgenomen, geheel mogt worden afgeschaft; en dat, voortaan, het kennelijk doel van elke wettelijke strafbepaling uitliep op *zedelijke verbetering* van den gevallenen! Dat zij zoo!

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

F.

Filomeel. Wat heeft de lieve nachtegaal toch met de gruwelgeschiedenis eener FILOMELA te maken? Zijn gezang moge klagend zijn, maar behoorde toch wel aangename gedachten op te wekken. Als men uit de fabelleer ontleenen wil, zij het welgekozen, eigenaardig en bruikbaar.

Folianten. Zijn gelijk aan verlatene bouwvallige kasteelen; men durft er niet intreden, uit vrees dat er grondige geleerdheid in rondspookt.

Fonkelen, *fonkelnieuw*, voor *vonkelen* en *vonkelnieuw*. Waarom ook niet *fonken* voor *vonken*?

Formulieren van Eenigheid. Is het levend water van Gods woord dan zoo troebel of onzuiver, dat het vooraf door den spongiesteen van een *systema* moet *gefiltreerd* worden, om drinkbaar te zijn?

Frankrijk. De komeet neemt in het zonnestelsel eene plaats in; licht en warmte schijnen haar element te zijn, want zij sluit zich zoo naauw mogelijk aan de zon; maar, zij heeft het *perihelium* bereikt en — nu zou men zeggen, dat zij aan het zonnestelsel geheel vreemd of althans onverschillig is. Dan, van alles, wat over Frankrijk, of wat maar *Fransch* is, ooit te hooren of te zeggen valt, zij dit steeds het einde: Verlaat er u niet op, en houd af zoo veel gij kunt, zonder evenwel zelf van standplaats te veranderen, zoo vaak het *gezellig*, *vriendschappelijk* en *broederlijk* op u afkomt.

G.

Gade. Woord, rijk in beteekenis, daar het aanduidt, niet alleen iets, dat tot iet anders *behoort*, maar ook, dat met dat andere *overeenkomt* of daarbij *past* (wedergade), en bovendien nog, dat het in die zamenvoeging of vereeniging *welgevallen* (gading) heeft.

Galg. Worden te N. de dieven gehangen? Neen! Voor wie dan de galg buiten de poort? Voor hen, die ongemanierd met de hand in den fchotel tasten, zonder zich van vork of lepel te bedienen; dat wil zeggen, die ftelen zonder tusfchenkomst van *fchrifturen* en *pleidooijen.*

Gebaren. Er is een wezenlijk onderfcheid tusfchen gebaren, terwijl men fpreekt, en die, welke, zonder behulp der fpraak, alleen en voor zichzelve verftaanbaar, het woord moeten doen. Deze mogen zich vrijelijk verheffen, maar gene moeten flechts flaauw *accompagneren*, om datgene, wat gezegd wordt, waar het pas geeft, min of meer te onderfteunen. Dit zoo zijnde, kan menig akteur zichzelven en den aanfchouwer al heel wat vermoeijing befparen.

Geboorte. Wilde loten worden veredeld, of veredelen zichzelve; terwijl, omgekeerd, edele loten wederom verwilderen; en alzoo bewijst het weinig voor verdienfte, dat men een man van *geboorte* is.

Gebruiken. De oude gebruiken leven doorgaans zoo lang, dat zij hunnen oorfprong vergeten; maar hoe kunnen onze *nieuwe* gebruiken ooit oud worden, daar zij reeds met de vallende ziekte ter wereld komen?

Gedachten. De wolken aan den hemel onzer ziel. Uit dezelve opgerezen, benevelen zij het licht, of temperen den zonnegloed; voeren fchrik en ondergang op hare vleugelen rond, of dalen verkwikkend en vruchtbaar op ons neder.

Gedichten. Eenmaal zal het maken van gedichten zoo algemeen worden, dat de fcholieren even zoo van hunnen *gedichtenbundel* als van hun themaboek zullen fpreken.

Geduld. Geneesmiddel, dat alleen daarom verfmaad wordt, omdat het, als de vlier langs de publieke wegen, voor elk te plukken is.

Geest. De geest is van alles het eenig wezenlijke *wezen*, niet de toevalligheid, het uitvloeifel of de wijziging daarvan. Dit ligt ook bij uitftek in de form van het woord, als hebbende het *zijn* ten wortel in *is.*

Ge-

Geheim. Niets is moeijelijker, al acht men het ligt, dan het bewaren van een geheim. Het komt er voor een' brak toch maar op aan, achter het *ſpoor* te komen; dit verraden wij doorgaans zelf; en om het eenmaal gevonden ſpoor tot op de hielen te vervolgen, daarvoor is hij brak.

Geld. Behoorde ten beeldenaar te hebben *verſtand* en *deugd.* Want geld is, zoo als de bezitters weten, de plaatsbekleeder of vertegenwoordiger van die beiden.

Geloof. Het geloof is meer dan genoeg, zoo lang wij voor het aanſchouwen geen orgaan hebben.

Geluk. Als er in de wereld enkel onvermengd geluk te ſchenken viel, men zou vragen, of de kastelein dan geen wijn te koop had.

Gemeenebesten. Zijn de *Oaſen* in de onmetelijke woestenijen der geſchiedenis. Verſchrikkelijke natuurgewrochten mogen de ziel belang inboezemen: maar hoe aangenaam is het, onder het loof der dadelboomen, bij koele waterbronnen, tusſchen de pakken nedergevlijd, het gebrul der oppermagtige roofdieren, de verſtikkende dwarlwinden van het bijgeloof, en de huiveringbarende eenzaamheid van het despotisme, voor eenige oogenblikken, te vergeten! — Maar, wat is een gemeenebest? De Nederduitſche benaming zelve is daarvan de ſchoonſte *definitie.*

Genietingen. Zijn vruchten, die zelden anders aan de markt komen, dan onrijp of rot.

Genoegen. Wanneer zal men ophouden het genoegen juist in eene *ſtulp* te zoeken? Men ſluite alleen daarom geen paleis achter zich toe, en bedenke, dat, wie het genoegen wil *zoeken*, zijn hoofd vergeet, daar het overal of nergens is.

Genootſchappen (dichterlijke.) De koude grond levert tegenwoordig nog al wat op; dus kan men de broeibakken wel wat te luchten zetten.

Geregtigheid. Als zij blind is, moet zij van de *cataract* geligt worden, om tevens *billijkheid* te zijn, waartoe zij wel degelijk in de ſchalen moet kunnen zien.

THOMAS.

Zedelijk Verhaal.

Ik had eens, op eenen ſchoonen achtermiddag, met den kunstſchilder LABARTE, een toertje naar *Mes Delices*, het lusthuis van den Prins ***, gedaan, waar deze zich gedurende

de den zomer met eene zijner minnaressen onthoudt. Wij namen juist den tijd waar, dat beiden op een lustreisje afwezig waren, om dit verblijf des ongeoorloofden genots te bezien, 't welk mij als een wezenlijk tooverpaleis beschreven was. En ik moet bekennen, het gerucht had hiervan niet te veel vermeld. De ligging van dit paleis, op de zachte helling eens heuvels, in eene bekoorlijke landstreek, vol van de schoonste gezigten, omgeven door plantsoenen van vreemde boomen en bloeijende gewassen; de ruischende beken, die zich door de schaduwen der welriekendste boschjes dringen, in eenen afgrond nederstorten, door klaverrijke weiden slingeren, zich in spiegelende meertjes verzamelen, of, door metalen buizen geperst, ten hemel opstijgen; het park, met zijne weelderige bloemenpracht en rijke menagerie, vol van uitlandsche vogels met de gloeijendste kleuren; het kasteel zelve, door eene marmeren kolonnade omgeven, waarop een verguld balkon rust, en boven op hetzelve een kring van standbeelden, die, op de leuning van het platte dak, zich in de lucht schijnen op te heffen; de breede trappen van gekleurd marmer; het allegorische snijwerk aan de wanden; de groote metalen kandelabres op hunne voetstukken; de lange rij van vrolijke vertrekken, van wier plafons bevallige Geniusfen bloemen schijnen neder te werpen, terwijl de wanden bloeijende prieëlen, tempels of pagoden schijnen te vormen; divans van de rijkste stof, meubelen, uit het kostbaarste hout vervaardigd; fraaije kroonen, gouden lampen en prachtige vazen; het bekoorlijkste licht, door de zachte schemering der rooskleurige gordijnen, die rijk geplooid voor de heldere glasramen hangen; de harmonische concerten der fluit- en spelende uurwerken; de reusachtige ruikers van zeldzame bloemen, die, onder kostbare stolpen, op vergulde tafeltjes in de hoeken der kamers staan, en met den schitterenden glans der veelkleurige papegaaijen en lorries in hunne gouden ringen om den prijs dingen; de weelderige schilderstukken, eindelijk, die in de binnenste verblijven dezes tempels der weelde de muren bedekken, en in het helder kristal der overgroote spiegels zich oneindige malen vermenigvuldigen: dit alles, en nog veel meer, dat zich, even als arabesken, tusschen deze groote voorwerpen heenslingert, herinnert natuurlijk aan de tooveruinen der *Armida's* en *Alcinen*, welke het gloeijend penseel van ARIOSTO en TASSO zoo bevallig geschilderd heeft.

LA BARTE; wiens ziel, gelijk die van alle kunstenaars, voor een groot gedeelte in zijne oogen geplaatst was, kon niet verzadigd worden in het aanschouwen van al deze heerlijkheid. Hij trok mij nu eens naar dit, dan weder naar het tegenoverstaande voorwerp, en keerde dan weder, met vernieuwde bewondering, tot het vorige terug; terwijl hij onophoudelijk bleef verzekeren, dat het onmogelijk was, den rijkdom met meer smaaks en op eene waardiger wijze te besteden. Ik was van een tegengesteld gevoelen, en ook veel eerder van dit aanschouwen verzadigd. De groote menigte der voorwerpen van weelde vermoeide mijnen geest; en, bij de eerste opwelling der zelfverveling, kon ik niet voorbij, om ook mijnen afkeer van het doel, waartoe dit alles strekken moest, op mijne wijze te uiten. Ik zag, dacht mij, de wettige echtgenoote van den Prins, in haar eenzaam verblijf, vol verdriet en treurig, het oog slaan op den trouweloozen gemaal, die toch ook aan haar eenmaal liefde en trouw had beloofd; ik zag de ontevredenheid der zonen van den Prins over deze verkwistende buitensporigheden huns vaders, welke zij zelve, door hartstogt verblind, misschien te eenigen tijde zouden navolgen; de verwaarloozing der heiligste pligten, en de onverschilligheid voor al de jammeren, die zijn voorbeeld moest te weeg brengen. En dit alles kwam mij hier met zoo veel levendigheids voor den geest, dat ik van tijd tot tijd aan het venster moest gaan, om lucht te scheppen, en in het gezigt der bekoorlijke en schuldelooze natuur verademing te zoeken.

Wij hadden dit verblijf van den onbetamelijksten wellust reeds een goed eind wegs achter den rug, toen mijn reisgenoot, nog altijd met zijne gedachten binnen hetzelve verwijlende, met verrukking het schoonste, dat hij gezien had, nog eens zich vertegenwoordigde, en het, met de juistheid en het vuur eens kenners, beoordeelde, zonder in zijne vervoering eens te bemerken, dat ik in zijne geestdrift geheel niet deelde. Ik oordeelde het niet raadzaam, hem met mijne gewaarwordingen bekend te maken. Men kan het immers den kunstenaar in geenen deele ten kwade duiden, dat hij zich over het schoone in de werken der kunst verheugt, zonder te vragen, waartoe het gebezigd wordt, en dat hij milde liefde tot de kunst waardeert, onafhankelijk van hare zedelijke waarde, en zonder te vragen, met hoe vele zweetdruppels van kommer dat schitterend koloriet betaald werd,

hoe vele zuchten in die aangename geuren opstijgen, en hoe vele tranen aan die pronksieraden kleven. Wij gingen voor de poort uit het rijtuig; ik, ten einde den avond in de vrije lucht ongestoord aan mijne gedachten te kunnen wijden, en LA BARTE, om met eenige goede vrienden in de voorstad te gaan eten; het waren, zeide hij mij, vrolijke klanten, bij welke mij de tijd geheel niet lang zou vallen. Ik had echter geen smaak in zoodanig vrolijk tijdverdrijf. Het waren gedachten van een' veel ernstiger aard, die mij bezig hielden, en die meer en meer mijn gemoed in hevigen toorn deden ontbranden tegen hen, die, in trage werkeloosheid, het merg der onderdanen en het vette des lands uitzuigen en verzwelgen.

Het was intusschen reeds vrij laat geworden, eer ik naar de stad terugkeerde. Terwijl ik nu langzaam den weg naar mijne woning insloeg, hoorde ik ergens een zacht gejammer, en bemerkte tevens, dat ik eenig menschelijk wezen strijkelings voorbijging, dat zich in eenen hoek tegen den muur geplaatst had. Ik bleef dus staan, en vroeg: „Wat is hier te doen?" Toen zag ik, bij de flaauwe schemering eener lantaren van het tegenoverstaande huis, een zeer bleek meisje, in slechte vodden gekleed, dat, terwijl zij de handen naar mij uitstrekte, zeide: „Heb toch medelijden met ons, goede Heer!" — „Wat deert u dan, lief kind! en wat doet gij hier?" — „Ach! ik zoek hulp, maar vind er geene." — „Voor wien dan?" — „Voor mijne arme ouders, die te huis van honger versmachten, zoo wel als ik." — „Waarom gaat gij dan hier in deze stille buurt zitten, zonder ergens bij menschen hulp te zoeken." — „Ik kan bij dag niet op straat verschijnen; en, als ik bij den avond in eenig huis kwam, zou men al ligt iets kwaads vermoeden. En daar ik niemand om hulp durfde aanspreken, zoo heb ik mij hier in dezen hoek geplaatst, om" — En nu weende zij bitterlijk.

Dit kinderlijk gesprek; de toon, waarop zij het zeide, en haar geheele voorkomen, zoo veel ik daarvan zien kon, schenen mij met hare klagten wel overeen te komen. Ik deed nog eenige vragen, en werd nu weldra overtuigd, dat hier eene veel grootere ellende aanwezig was, dan door eene enkele aalmoes kon geholpen worden. „Breng mij bij uwe ouders," zeide ik. Het kind stond op, deed eenige schreden voorwaarts, vertraagde toen, en bleef besluiteloos staan. „Waarover bedenkt gij u?" vroeg ik. Toen borst het meisje

we-

weder in tranen uit, en zeide: „ Ach! onze ellende is al te groot, dan dat ik u daarbij zou durven brengen." — Arm kind! dacht ik, u drukt niet alleen de honger en de armoede, maar ook nog de schaamte over deze armoede kwelt u, en het gezigt van hen, die gij meent, dat te gelukkig zijn, om uwen jammer te kunnen aanschouwen. Ik vatte hierop hare, als uitgeteerde hand, en sprak haar moed in. Zij zag mij hierbij zoo bedenkelijk in de oogen — misschien had zij de vertroostingen des zuiveren medelijdens nog nimmer ondervonden. Hierop ging zij weder eenige schreden voort, maar bleef op nieuw staan, en zeide zacht, met nedergeslagene oogen: „ Vader en moeder hebben vandaag nog niets gegeten, en gisteren, o zoo weinig!" — „ 't Is waar, mijn kind!" zeide ik, „ wij zouden wel haast het noodwendigste vergeten." Ik kocht daarop eenig brood, en gaf het meisje terstond iets daarvan. Zij verslond het als uitgehongerd, en ging nu haastiger vooruit; ik nam ook nog eene flesch wijn in het voorbijgaan uit een wijnhuis mede. De weg leidde, door morsige stegen, door hoeken en gaten, naar een gedeelte der stad, waar ik nog nooit geweest was. Digt bij de poort hielden wij stil. Mijne geleideresse deed nu eenige haastige schreden, en opende de deur eener bouwvallige woning, aan wier drempel zij staan bleef, zeggende, terwijl zij mijne hand vatte: „ Wees voorzigtig, mijn goede Heer! hier zijn eenige treden." Eene vunze kelderlucht kwam mij reeds op de glibberige trappen te gemoet, terwijl geen het minste licht onze voetstappen rigtte. Wij kwamen eindelijk aan eene tweede deur. „ Hier zijn mijne ouders," zei het kind, terwijl zij de deur opendeed; doch ook hier was geen licht. Van de lantaren op de straat viel echter een flaauwe lichtstraal in den hoek van het vertrek, waarin twee menschelijke wezens, als lijken uitziende, zich bewogen. „ Komt gij eindelijk terug, THERESE?" vroeg eene zwakke vrouwestem: „ ik ben van angst voor u bijna bezweken. Maar met wien spreekt gij?" — „ Ach, lieve moeder!" zei het kind, „ hier is èen goed Heer, die wil ons helpen; hij brengt brood mede, en ik heb daarvan reeds gegeten. Als wij maar eerst licht hadden!" Zij zocht nu al tastende in het rond, tot dat zij in de vensterbank een klein endje kaars vond, 't welk zij aan de lantaren op de straat aanstak, en daardoor het tooneel des jammers eerst regt ontdekte. Het was een vertrek in het onderste gedeelte van het huis, dat veel naar eenen

kerker geleek. In den hoek was een legen, uit stroo en eenige ellendige kussens vervaardigd, op welk twee zieken, de toonbeelden van honger en ellende, lagen. De vrouw rigtte zich een weinig op, zag mij, als een vreemd luchtverschijnsel, met strakke oogen aan, doch waagde het niet, mij aan te spreken. THERESE liep haastig rond; er kwam een aarden schotel voor den dag, waarin het brood in den wijn doorweekt werd. Nu vielen zij allen aan; maar de gretigheid, waarmede zij hunnen honger zochten te stillen, perste mij inderdaad tranen uit de oogen. THERESE weende van vreugde. Nu hief de man, die tot hiertoe nog geen woord gesproken, maar slechts somtijds diep gezucht had, zijne uitgeteerde linkerhand in de hoogte, en zeide: „God vergelde het u, Mijnheer! Gij ziet hier een rampzalig huisgezin." — Ik vroeg hem, op welk eene wijze men hem kon helpen. — „Dat zou zeer bezwaarlijk zijn," antwoordde de man; „wij zijn al te diep tot armoede vervallen; en nogtans, God weet het, geheel buiten onze schuld. Ik ben een arme Invalide," voer hij voort, terwijl hij mij de stomp van zijnen regterarm liet zien; „mijne vrouw deelt sedert lang in mijnen kommer, en heeft dien ook uit al haar vermogen zoeken te verminderen. Maar thans is zij ook ziek, en het ontbreekt ons aan werk, hoe gaarne wij ook wilden werken. Alles, wat wij hadden, is verkocht of verpand; zelfs de noodzakelijkste kleedingstukken hebben wij moeten wegdoen, om slechts ons jammerlijk leven, en dat van ons lief kind, nog eenigen tijd te rekken." De vrouw voegde er bij: „Ik zou het voor mijzelve een geluk geacht hebben, aan deze ziekte te sterven; maar wie zou dan voor dezen armen man en voor ons dochtertje zorgen? Hierom verlangde ik zeer naar mijne gezondheid; maar nu heeft de ziekte ons alles ontnomen en ons tot den bedelstaf gebragt, daar wij zonder hulp, zonder kleêren en zonder verdiensten zijn." Bij deze laatste woorden wrong zij de handen, en weende bitterlijk. Ik zocht haar moed in te spreken, beloofde alles, wat in mijn vermogen was, te hunner redding te zullen doen, en onttrok mij, na eenig geld, op eene plaats, waar zij het ligtelijk vinden konden, achtergelaten te hebben, haastig aan de dankbetuigingen dezer ongelukkige menschen. THERESE bragt mij weder terug, den donkeren trap op, bedekte mijne hand met tranen en kussen, en zag mij na, tot dat de hoek der straat mij aan haar oog onttrok.

Het

Het gelukte mij, met behulp van eenige stedelijke beambten, waarmede ik in betrekking stond, het huisgezin reeds den volgenden dag de noodige kleederen te doen erlangen, en uit den vochtigen en ongezonden kelder in eene betere woning over te brengen. Ik had ook het genoegen, nadat de man weder hersteld was, voor zijn volgend bestaan, althans eenigermate, te kunnen zorgen, door eene aanstelling bij het tolkantoor voor hem te verwerven. Hoe weinig waren nu deze opofferingen, en echter genoegzaam om drie menschen te redden, die op het punt waren van doot honger om te komen! En kost *Mes Delices* op éénen dag niet meer, dan er zou vereischt worden, om een geheel huisgezin een rond jaar te onderhouden?... Vereischen de apen en papegaaijen van den Prins niet misschien meer onderhoud, zorg en oppassing voor hunne nutteloze slavernij, dan even zoo vele menschen, die tevreden zijn, wanneer zij bij genoegzamen arbeid hun nuttig leven soberlijk kunnen onderhouden, zouden vereischen?...

Binnen kort waren mijne luidjes weder op effen bodem, en, met het wijken hunner angstige zorgen, week ook de rest der krankheid. De man, die mij nu meermalen kwam bezoeken, bleek een verstandig en edeldenkend mensch te zijn, die, hoezeer verminkt, zijnen post met naauwgezette vlijt waarnam; de vrouw was geheel het beeld der werkzaamheid, en THERESE was weder vrolijk en van een bevallig voorkomen, sedert zij in beter en zuiver gewaad gestoken was.

De eerste oorzaak van het ongeluk dezer lieden was gelegen in eenen misstap van de moeder der vrouw, die, als een nog onervaren kind, door eenen jongen *Patriciër* verleid, eene dochter ter wereld bragt, maar kort daarop van verdriet stierf. Haar vader, een bekwaam schrijnwerker, was een man van groot eergevoel, zeer gezien onder zijne gildebroeders, maar die zich ook veel liet voorstaan op zijne bekwaamheid, en vooral ingenomen was met de schoonheid zijner dochter. Hij zag nu door dien enkelen misstap, die destijds nog veel hooger opgenomen werd dan thans, zijne burgerlijke eer gekrenkt, en zijne trotschheid vernederd. De opgeruimdheid, met welke hij voormaals zijn werk verrigtte, was geweken, de huisselijke vrede verstoord, daar hij zijne vrouw, als eene onachtzame moeder, met verwijten overlaadde; en het kind, dat men toch niet verstooten kon, liep

als eene verworpelinge rond; die alle huisselijke vreugde verbitterde. De brave zoon, die het ambacht mede goed verstond, was door het geval zijner zuster ten diepste getroffen; werd, zoo wel door het verdriet hierover, als door de dagelijksche norschheid des vaders en de tranen der moeder, bewogen, het huis te verlaten, en begaf zich naar vreemde landen, met oogmerk om nimmer weder terug te keeren. Daar nu de vader zich met flechte knechts moest behelpen, dewijl de goede hem, wegens zijn ondragelijk humeur, spoedig weder verlieten, verliep zijn werk al meer en meer; en eindelijk stierf hij, door verdriet en moedeloosheid geheel verteerd, in het best zijns levens. Zijne vrouw volgde hem spoedig; en nu was dit kind alleen nog over, dat hare ouders nooit gekend had, en in het grootouderlijke huis altijd kwalijk behandeld was. Zij moest dus gaan dienen, wilde zij leven. Hoezeer nog jong, zwak, en naauwelijks tot dienen in staat, moest zij meestal voor gering loon, bij veel arbeids, dienen, en werd daarenboven, wegens de smet harer geboorte, veeltijds nog slecht behandeld. Bij zoo veel druks hield het levendig gevoel van hare onschuld haar echter staande, en zij groeide schoon en bevallig op. Geduldig verdroeg zij den onverdienden smaad; zij was rusteloos bezig in haren dienst, en weêrstond met moed alle aanvallen, welke de weelderige lusten eener rijke en voorname jongelingschap op hare armoede en onschuld deden.

Een metselaarsknecht, die in hare buurt woonde, en, door haar dikwerf te zien, ook de onbemerkte getuige harer deugden en goede hoedanigheden was, liet zijn oog op haar vallen, en vatte eindelijk eene zoo vurige liefde voor haar op, dat het hem onmogelijk toescheen, zonder haar te leven. Langen tijd hield hij zijne liefde geheim; en, hoezeer hij haar dagelijks zag en groette, had hij nogtans den moed niet, haar zijne liefde te bekennen, en kon ook, daar zij altijd volop werk had, nooit eens met haar in gesprek raken. Op zekeren tijd, echter, gebeurde het, dat zij waschgoed had uit te spoelen aan een' put, bij welken hij bezig was het metselwerk na te zien; nu greep hij moed, hielp haar de zware waschmand op den grond zetten, goot het water in de tobben, en leende haar op alle mogelijke wijze de behulpzame hand; eindelijk sprak hij dan ook van zijne liefde, en vroeg haar, of zij hem wel lijden mogt. Nu was hij wederkeerig een der knapste jongmans in de stad, welgemaakt, groot,

van

van een mannelijk voorkomen, en daarbij zeer zedig en bescheiden. MARIANNE was van haren kant hem ook niet ongenegen; zij had reeds lang gemerkt, dewijl hij overal gelegenheid zocht om haar te ontmoeten, en alsdan haar zoo bijzonder vriendelijk groette, dat hij haar wel mogt. Toen hij echter nu aan den put haar zijne liefde verklaarde, was zij zoo bedremmeld, alsof het haar geheel onverwacht voorkwam; zij antwoordde eene lange poos niets, maar wiesch met des te grooteren ijver, tot dat THOMAS eindelijk, zeer bedrukt en als wanhopig, zeide: „Gij moogt mij dus volstrekt niet lijden?" Nu sloeg het meisje hare groote zwarte oogen, maar beschaamd, tot hem op, en zeide: „Hoe kunt gij zoo spreken, THOMAS! Maar wat zou het u baten, al ware ik u ook nog zoo genegen? Of weet gij dan niet"..... Hier zweeg zij: hetgeen zij had willen zeggen, dreef een' onwillekeurigen blos op haar gelaat, en vulde hare oogen met tranen; het was de misstap harer moeder en hare onechte geboorte. Hoezeer THOMAS dit toen nog niet wist, vernam hij het, tot zijne smart, vroeg genoeg; en die smart was niet te beschrijven. Hij had, namelijk, het vooruitzigt van baas te worden, en alsdan met MARIANNE te kunnen trouwen; maar de strenge gildewet verbood aan iederen gildebroeder het huwelijk met eene vrouw van onechte geboorte, en er was middel om zulks te ontduiken, maar even min om zijne liefde voor MARIANNE te onder te brengen. Hij bevond zich dus in eenen waarlijk beklagenswaardigen toestand. Hetzelfde, wat vóór weinig tijds zijn grootste vermaak was, MARIANNE te zien en te groeten, werd hem nu de bron der grootste smarte, die hem bijna tot wanhoop bragt. En nogtans kon hij het niet laten, naar haar uit en om te zien; het was zelfs, alsof hij daarin eenigen troost vond.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BRITSCHE TROTS.

De bekende *Engelsche* Staatsman ALGERNON SIDNEY onderscheidde zich door een' echt *Romeinschen* republikeinschen zin. Toen hij, verbannen en arm, zich in *Frankrijk* bevond, liet LODEWIJK XIV hem verzoeken, hem zijn schoon paard te verkoopen. SIDNEY sloeg het af. LO-

DE-

DEWIJK verdubbelde vruchteloos de gebodene fom. Eindelijk zond hij eenige Gardes, om het paard met geweld weg te voeren. „ Paard!" fprak ALGERNON, „ gij hebt een' „ vrij' Man toebehoord: zoudt gij eens Vorften flaaf wor- „ den?" En hiermede fchoot hij het fraaije beest voor den kop.

GEVAT WEDERWOORD.

De ltuimige Graaf VAN GRAMMONT, aan het Hof van LODEWIJK XIV, vergat zich, op zekeren dag, zoo zeer, dat hij een' Koninklijken bediende in den Koninklijken tuin met ftokflagen begroette. Op éèns ftond de Koning nevens hem, en vroeg zeer ernftig: „ Wat is hier te doen?" GRAMMONT voelde, dat het met hem gedaan was, bijaldien hij zich niet door een demoedig *bonmot* uit dit moeijelijk geval wist te redden. „ Niets, Sire!" antwoordde hij met veel tegenwoordigheids van geest; „ niets, der opmerkinge van „ uwe Majesteit waardig. Het zijn flechts twee uwer be- „ dienden, die met elkander in twist geraakt zijn." De Koning lachte om deze fijne wending, dreigde met den vinger, en liet het daarbij blijven.

DE GENEESHEER ZIMMERMANN EN FREDERIK DE GROOTE.

FREDERIK DE GROOTE liet, in zijne jongfte ziekte, den beroemden Geneesheer ZIMMERMANN, van *Brugg*, bij zich komen. Op zekeren dag, dat hij zich met den veegen Monarch onderhield, vroeg hem de Koning half ernftig: „ Maar zeg mij eens, Dokter, hoe vele lieden hebt gij „ reeds om hals gebragt, finds gij uwe kunst uitoefent?" — „ Sire!" hernam de *Zwitferfche* Arts, „ niet zoo velen als „ uwe Majesteit, doch met minderen roem." — FREDERIK glimlachte, en zeide: „ Laat ons daar een fpeldje bij fte- „ ken!"

DUBBELZINNIG COMPLIMENT.

Een fchrapend Landheer reed door een zijner dorpen; de wagen brak, en de Schout zond een' ftrik, ten einde denzelven vast te binden. De Heer betuigde zijnen dank. „ Geen dank, genadige Heer!" antwoordde de Schout zeer naïf: „ uwe Genade heeft aan ons meer dan éénen ftrik verdiend."

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE NUTTIGHEID VAN DEN KOOPHANDEL, EN DESZELFS HEILZAMEN INVLOED OP DE BESCHAVING. (*)

Door

A. J. KRONENBERG,

Predikant der Waalsche Gemeente te Arnhem.

Ik zal voor ditmaal, M. H., mijne rede ontleenen van het nut van den koophandel; Ul., I. in de eerste plaats, die nuttigheid, alsmede deszelfs heilzamen invloed op de beschaving der maatschappij, uit zijnen aard, trachten te betoogen, II. en zulks vervolgens bewijzen uit den toestand van ons werelddeel, door U open te leggen den toestand, waarin Europa zich ten opzigte dier beschaving bevond vóór en na den tijd, dat dáár de koophandel werd ingevoerd.

I. Ter instandhouding des menschdoms was het vooral noodig, dat er onder hetzelve een zekere band van vereeniging was; want het spreekt van zelf, dat er in elken grooteren of kleineren staat, ja in elk huisgezin, eene onderlinge betrekking plaats moet hebben, zonder welke zij spoedig geheel zullen vervallen. Het huwelijk was tot zulk eene vereeniging niet alleen nuttig, maar ook noodzakelijk; doch zouden de maatschappijen verder worden uitgebreid, zoo was er ook een uitgebreider band van vereeniging noodig, en hiertoe was niets geschikter dan de koophandel: want,

1. De koophandel bevordert de vereeniging van het menschdom. — Hoe meer de mensch zijnen broeder kent, hoe

(*) Voorgelezen in het letterkundig Genootschap, onder de zinspreuk: PRODESSE CONAMUR, te *Arnhem.*

hoe meerdere verkeering hij met hem heeft, hoe sterker hij aan hem zal verbonden zijn. Hetzelfde heeft plaats ten opzigte van stad- en landgenooten: wij gevoelen op onze stadgenooten eene nadere betrekking, dan op inwoners van eene andere plaats; en waarom anders, dan omdat wij hen van naderbij kennen? Wanneer wij in eene andere stad, dan die onzer geboorte of opvoeding, onze woonplaats vestigen, zullen wij dan niet nog altijd met genoegen denken aan de plaats, waar wij onzen jeugdigen leeftijd doorbragten? Wij herinneren ons met welgevallen onze vrienden en bekenden, met welke wij in eenige betrekking stonden; en wanneer wij eenen inwoner onzer vorige woonplaats ontmoeten, dien wij te voren naauwelijks kenden, met welk een genoegen zien en ontvangen wij hem, met welk eene deelneming ondervragen wij hem, niet alleen over onze vorige medeïnwoners, maar zelfs over voorwerpen, die te voren ter naauwernood onze aandacht tot zich trokken! Wanneer wij ons in een vreemd land bevinden, zal dan de ontmoeting van een' onzer landgenooten ons niet verblijden? en, schoon wij hem te voren zelfs niet eens van naam hebben gekend, zullen wij evenwel met een bijzonder genoegen ons met hem onderhouden over al hetgeen ons land, onze vrienden en onze bekenden aangaat. Vanwaar komt dit anders, dan van de betrekking, die wij op hem hebben, veroorzaakt door de naauwe vereeniging, die de band der maatschappij heeft te weeg gebragt? — Even zoo is het met die vreemde volken, met welke wij uit hoofde van den koophandel eenigzins meerder zijn bekend geworden. Gevoelen wij allen niet eene meerdere betrekking op die natiën, met welke wij den een' of anderen handel drijven; nemen wij niet meerder deel in haar lot, en zijn wij niet begeeriger om dezelve van naderbij te kennen, meer dan andere volken, die wij ter naauwernood van naam kennen? Verplaatsen wij ons eens een oogenblik met onze gedachten in een ander werelddeel; verbeelden wij ons eens te midden van het Chinesche rijk: het zoude ons daar even min belangrijk zijn, of ons een Indiaan, dan

een

een Turk of een Rus ontmoette; maar zagen wij er een Franschman, of een Engelschman, of een Duitſcher, ons hart zoude alsdan zonder twijfel aangename gewaarwordingen gevoelen; en waarom? omdat die laatſte volken ons meerder bekend, en wij nader met hen vereenigd zijn, uit hoofde van verbindtenisſen, waartoe de koophandel den grond heeft gelegd. — Doch Gij zult waarſchijnlijk vragen: is dan die vereeniging van onderſcheidene natiën een noodwendig gevolg van den koophandel, of kan dezelve zonder den koophandel of ſcheepvaart (want deze zijn ten naauwſte verbonden) niet beſtaan? Ik antwoord hierop, dat de ondervinding van alle eeuwen heeft geleerd, dat, zoo lang de onderſcheidene natiën niet door handelbetrekking vereenigd waren, zij ook geenen lust gevoelden om elkander nader te leeren kennen: het is het gevoel van behoefte alleen, hetwelk den mensch kan nopen om afgelegene reizen te ondernemen, en zich te verbroederen met een volk, hem tot dusverre ter naauwernood van naam bekend; hetgeen wij in het tweede onderdeel ten opzigte der Europeſche volken zullen betoogen. Er mag eens de een of andere reiziger zijn, die, door nieuwsgierigheid gedreven, naburige of meer verafgelegene volken gaat bezoeken, zulks zal geene vereeniging der natiën te weeg brengen. Er zijn er verſcheidene geweest, ook in onzen leeftijd, die b. v. de binnenlanden van Afrika doorgereisd, en ons met de bewoners eenigzins nader hebben bekend gemaakt; doch hunne reizen hebben geen' invloed gehad, om eene naauwere betrekking tusſchen ons en die volken te weeg te brengen, hetwelk alleen zoude kunnen geſchieden, wanneer het mogelijk ware, eenigen handel met hen te openen.

2. De koophandel ſtrekt, om de vooroordeelen te verminderen, welke de natiën van elkander afſcheiden en den wederzijdſchen afkeer onderhouden. — Men weet, dat er bij alle volken een zekere nationale hoogmoed plaats heeft. De partijdigheid, waarmede men gewoon is het karakter der natie te beſchouwen, waartoe men behoort,

 maakt,

maakt, dat men hare goede hoedanigheden hemelhoog verheft, en daarentegen de gebreken of geheel verzwijgt, of in zulk een gezigtpunt plaatst, dat zij naauwelijks voor gebreken kunnen gehouden worden, of men ſtelt ze voor als zwakheden, die de gevolgen zijn van die goede karaktertrekken, welke men altijd op den voorgrond plaatst. Er is geene natie in de wereld, bij welke zulk een nationale hoogmoed geene plaats heeft. Deze partijdige beoordeeling van het nationaal karakter, waaraan wij ons hebben gewend, en die wij als 't ware met de moedermelk hebben ingezogen, maakt, dat wij op alle andere natiën met zekeren trots nederzien, en datgene voor gebreken houden, hetwelk bij die volken zelve voor goede hoedanigheden van het nationaal karakter wordt opgegeven. Hoe minder nu de menſchen beſchaafd zijn, hoe partijdiger die beoordeeling wordt; de minbeſchaafde volken zijn gewoon alle andere met eene diepe verachting aan te zien; de naam van vreemdeling alleen is genoegzaam, om iemand, niet alleen met onverſchilligheid aan te zien, maar zelfs om hem alle gemeenſchap te ontzeggen; ja zelfs gaat dit zoo ver, dat men zich omtrent hem beleedigingen veroorlooft, die men niemand zijner eigene natie zoude aandoen. Deze verachtende hoogmoed is het zoogenaamde patriotisme van alle onbeſchaafde volken; en men kan ligtelijk begrijpen, dat dezelve hoe langer hoe meer wordt geſterkt, zoo lang men met die vreemde volken onbekend blijft, en geene gemeenſchap met hen oefent. Wanneer men de berigten leest der reizigers, welke de zwervende horden onder de Afrikanen hebben bezocht, ziet men uit dezelve, dat al die horden op zichzelve ſtaan, en dat zij zich zoo te zamen vereenigen, dat er niemand uit eene andere horde bij hen wordt toegelaten, ja dat zij menigwerf, ſchoon geene bezittingen hebbende dan van hun vee, oorlog tegen elkander voeren. — Dan, het is de koophandel, welke dezen vijandigen hoogmoed, ſchoon niet geheelenal wegnemende, evenwel geweldig ſnuikt, en den weg tot verbroedering opent. Zoodra het eene volk met het ande-

dere eenige gemeenschap begint te oefenen, bemerkt men onderling goede hoedanigheden, welke men te voren geheel over het hoofd had gezien; men begint de gebreken, die men te voren als groote ondeugden had aangezien, uit een ander oogpunt te beschouwen, en men begint inschikkelijkheid te gebruiken, waaraan men te voren niet dacht. Hoe meer men andere volken leert kennen, zoo veel te meer ziet men, dat zij die verachting niet verdienen, met welke men hen te voren aanzag; ja men ontwaart niet zelden bij hen goede hoedanigheden, welke men bij zijne eigene natie in 't geheel niet of niet dan zeldzaam ontdekt. — Doch het is vooral het gevoel van behoefte, hetgeen tot deze inschikkelijkheid het meeste toebrengt. Hoe meerder gemeenschap de volken met elkander hebben, hoe duidelijker zij bemerken, dat zij elkander niet kunnen ontberen. Hoe vele inschikkelijkheid gebruiken wij dagelijks niet omtrent menschen, waarmede wij uit hoofde onzer betrekking moeten omgaan, of van welke wij eenig voordeel kunnen trekken, of die wij niet kunnen missen! Wij zien hunne gebreken over 't hoofd, schikken ons naar hunne neigingen, zoeken hunne gunst te behouden, ten einde wij door hen te beleedigen niet verstoken mogen worden van de voordeelen of genoegens, die wij van of door hen genieten. Ja, hoe grooter onze behoeften zijn, die wij door middel van hen vervuld zien, hoe grooter ook onze inschikkelijkheid wezen zal. Hetzelfde heeft plaats omtrent geheele natiën: men vergeet het, dat men met eene trotsche natie handelt, wanneer de voortbrengselen van haren grond in de noodwendigheden of genoegens des levens voorzien; ja men schikt zelfs gaarne grootere ondeugden of gebreken in, wanneer die inschikkelijkheid ons van dienst kan zijn. En dus ziet men, dat het de onderlinge handel is, die den eersten knoop legt in den band, welke natiën verbroedert, die eertijds van elkander een' onveranderlijken afkeer hadden.

3. Het is de koophandel, welke dikwijls in de eerste noodwendigheden des levens voorziet. — Dit zal U, M. H., in den eersten opslag misschien vreemd voorkomen,

men, daar wij veelal gewoon zijn, ons enkel de voorwerpen van weelde en van gemak als vruchten van den koophandel voor te ſtellen, en gemeenlijk denken, dat ieder land genoegzamen levensvoorraad voor deszelfs bewoners kan opleveren, zoo derzelver getal namelijk geëvenredigd is aan de uitgeſtrektheid van den grond, welken zij bewonen. Ik vertrouw evenwel, dat hetgeen ik zeggen zal Ul. zal toonen, dat de handel met andere volken dikwijls in de noodwendigheden des levens moet voorzien. Wanneer eene natie volſtrekt op zichzelve ſtaat, zonder eenige gemeenſchap met eene andere te hebben, dan is een enkel misgewas of eene enkele overſtrooming genoegzaam, om eene welvarende maatſchappij in de diepſte ellende te ſtorten en geheelenal te vernielen; hongersnood en beſmettelijke ziekten moeten daaruit noodwendig voortſpruiten en eene menigte ongelukkige ſlagtoffers naar het graf ſlepen, en het is alleen de gedurige handel met naburige volken, die eene natie voor die ellende kan bewaren; want door zulk een' handel wordt de landbouwer aangeſpoord, om niet alleen voor zijn eigen gezin te zaaijen, maar ook om den overvloed zijns oogsts op de markt te brengen en aldaar te verkoopen, ten einde zichzelven van andere noodwendigheden te voorzien; ja het is door den handel, dat de voortbrengſelen der natuur op een' gelijken voet worden verdeeld, en aan ieder lid der maatſchappij de bijſtand zijner naburen wordt verzekerd. Trouwens, welk land is verzekerd, dat er nimmer een misgewas, en daardoor veroorzaakt gebrek aan de eerſte noodwendigheden dezes levens, zal plaats hebben? Egypte zelf, hoe rijk ook in koorn, ondervond, ten tijde van Jozef, een misgewas van zeven achtereenvolgende jaren; en hoe vele voorbeelden vinden wij niet in de geſchiedenis van volken, die zich door den handel met andere naburige volken van den hongersnood en de daaruit voortvloeijende ellende bevrijdden, of van dezulken, die door gebrek aan gemeenſchap met anderen in de diepſte ellende werden gedompeld! Wat zoude het lot zijn geweest van den aartsvader Jakob, van zijne zonen en van zijn

ge-

geheel huisgezin, zoo, bij den algemeenen hongersnood in Kanaän, de weg naar Egypte hem niet hadde opengestaan, om van daar koorn voor hem en de zijnen te doen halen? Herodotus gewaagt van een' hongersnood der Lydiërs ten tijde van koning Atys, die achttien jaren duurde. Dit komt ons zeker onbegrijpelijk voor; doch het was mogelijk bij een volk, hetwelk nog geheelenal onbeschaafd, bij hetwelk de akkerbouw nog in zijne kindschheid was, en hetwelk geen denkbeeld had om voorraadmagazijnen tegen een toekomend gebrek op te leggen; het was mogelijk bij een volk, hetwelk, volgens de getuigenis van denzelfden schrijver, eerst door den honger gedreven zich tot andere volken begaf, om bij dezelve zijne dringende behoeften vervuld te krijgen. Bij sommige Amerikaansche volken gebeurt het nog heden, volgens de getuigenis van sommige schrijvers, dat zij somtijds voor den hongersnood moeten bukken, dikwijls van honger wegsterven, en daarom niet zelden weinig in getal zijn. Ja, in de middeleeuwen was dit in Europa zelf niet zeldzaam; men ondervond van tijd tot tijd hongersnooden en daaruit voortvloeijende pestziekten, omdat men geene geregelde gemeenschap onderhield met andere volken, en ieder dus maar voor zichzelv' zorgde; er verstreek, volgens geloofwaardige berigten, zelfs in de bloeijendste landen van dien tijd, zoo als Duitschland, Frankrijk en Engeland, geen tiental jaren, ten minste geen menschenleeftijd, dat er geen hongersnood, pest of aanstekende ziekte uitbrak, welke soms het tiende, het vierde, ja zelfs het derde deel der inwoners wegrukte, hetwelk men voornamelijk aan de gebrekkige wijze, waarop de koophandel gevoerd werd, wijten moet. Wanneer wij dit alles in aanmerking nemen, kunnen wij dan nog wel twijfelen, of de koophandel ons dikwijls van de eerste noodwendigheden dezes levens voorziet, door ons, te midden van ons eigen gebrek, waartegen geene menschelijke schranderheid of vernuft ons kan wapenen, datgene te verzorgen, wat wij tot ons levensonderhoud noodig hebben?

4. De koophandel verzorgt ons van vele aangenaamheden dezes levens, ja van vele dingen, die tot bevordering van onze gezondheid of van ons welvaren dienen. — Ik wil hiertoe geenszins brengen al die voorwerpen van weelde, die door het menigvuldig en algemeen gebruik bijna behoefte zijn geworden, doch welke, algemeen ontbeerd zijnde, ons even genoegelijk en gemakkelijk zouden doen leven als thans; uit hoofde van eene langdurige gewoonte zijn wij daaraan zoo verknocht, dat wij die zelfs bij de grootste duurte niet zouden kunnen ontberen; maar er zijn andere dingen, welker gemak en nut men geenszins kan ontkennen. Van hoe vele versterkende middelen zoude de geneesheer voor zijne kranken niet verstoken zijn, zoo de koophandel dezelve niet uit verre landen had aangebragt! Waarmede zoude hij, b. v., het geweld der koorts bedwingen, wat zoude hij den zwakken tot versterking toedienen, zoo er geen kina en IJslandsche mos te bekomen ware? Met hoe veel genoegen nuttigen wij den wijn, die reeds in oude tijden bekend was als het hart der menschen vervrolijkende! hoe aangenaam is het ons, in den kring onzer vrienden, onder het gebruik van een glas wijn den avond door te brengen! terwijl hij, matig gebruikt wordende, welverre van de gezondheid der menschen te benadeelen, dezelve veeleer versterkt en bevordert. Intusschen zouden wij van dat alles geheel verstoken zijn, zoo de koophandel ons zulks niet uit verre landen aanbragt. De veelvuldige specerijen, die ons uit de Oost- of Westindiën worden bezorgd, zijn zeker niet alle even bevorderlijk aan onze gezondheid; maar er zijn er evenwel onder, welke eene aangenaamheid aan onze spijzen en dranken geven, die door het langdurig gebruik niet verdwijnt, zonder dat de gezondheid des ligchaams daardoor wordt gekrenkt. Men weet, hoe vele metalen wij tot ons gebruik noodig hebben; wij gebruiken dagelijks ijzer, koper, tin, blik, staal, enz.: maar al de ertsen, waaruit die metalen voortkomen, worden niet in dezelfde landen gevonden; het een levert dit, het ander weder iets anders op. Het is

zoo,

zoo, men kan, des noods, het gebrek aan het eene door het gebruik van het andere vergoeden; ik breng daarom ook dit niet tot de volstrekte behoeften; maar met hoe veel meer gemaks bedienen wij ons dikwijls van koper dan van ijzer, van tin dan van blik, enz. Dan, van dit gemak en het daaruit voortvloeijend genoegen zouden wij zonder den koophandel geheelenal verstoken zijn; onze woningen, onze kleeding en onze geheele leefwijze zouden dat gemak en dat genoegen niet hebben, zoo de koophandel geheel onbekend ware, en er geene gemeenschap tusschen de onderscheidene natiën bestond.

5. De koophandel is niet weinig bevorderlijk aan de nijvere arbeidzaamheid, en aan het uitvinden en volmaken van allerlei kunsten en wetenschappen. — In een land, waar geen de minste koophandel wordt gedreven, en waar het dus onmogelijk is, van den overvloed iets aan andere natiën te verkoopen, zal een ieder slechts zorgen voor hetgeen hij voor zichzelven en zijn gezin noodig heeft. De landbouwer zal niet meer zaaijen dan hetgeen hij zelf kan nuttigen, daar hij het overtollige zoude moeten wegwerpen: doch, om een stuk lands te bearbeiden, hetgeen zijne behoeften kan vervullen, heeft hij niet veel tijds noodig; ten minste kan hij al zijnen ledigen tijd daartoe niet besteden; en wat doet hij voor het overige? hij mag zich nu en dan eens met de jagt op wilde dieren vermaken, om zich met hunne vellen te kunnen kleeden; doch men zal hem niet bezig zien om zijn verstand te scherpen tot het uitvinden van iets, waaraan hij voor zichzelven geene volstrekte behoefte heeft. In een land, waar de koophandel bloeit, zal men een edele naijver zien geboren worden, en eene werkzaamheid, welke de ledigheid, die vruchtbare moeder van allerlei ondeugden, verbant. De akkerman zal zich niet bepalen tot het noodwendige, dewijl hij het overvloedige ter markt kan brengen en verkoopen. De handwerksman zal dagelijks onledig zijn met het vervaardigen van werktuigen, dewijl hij nimmer verlegen

behoeft te zijn, waar hij die zal laten; hij zal zich van zelve toeleggen om zijn werk tot dien trap van volkomenheid te brengen, waarvoor hetzelve vatbaar is; hij zal zijn verstand scherpen op nieuwe uitvindingen, om daarmede nieuw voordeel te kunnen doen, en men zal zoo eene algemeene geestdrift zien geboren worden, die aan de maatschappij een geheel nieuw aanzien geeft. Gelijk in een land, hetwelk geene gemeenschap heeft met andere landen, voor ledige handen geen werk is, zoo komen in een' handeldrijvenden staat altijd handen te kort; de koophandel houdt het hoofd zoo wel als de handen onledig, en geeft aan verscheidene bedrijven en ambachten het leven. Maar, is het nu moeijelijk, te beoordeelen, hoezeer deze nijverheid en arbeidzaamheid aan de zedelijkheid bevorderlijk moet zijn? Door den arbeid bevordert men niet alleen de gezondheid zijns ligchaams, maar men belet ook de uitbotting van die zaden der verdorvenheid, welke bij ons huisvesten. De lui- en ledigheid maakt den mensch vadzig en loom, krenkt zijne krachten en de vermogens van zijnen geest; zelfverveling is er een noodwendig gevolg van; en, dewijl hij geenen geregelden arbeid heeft, zal hij ligtelijk vervallen, of tot wellust, of ook tot het bedrijven van daden, die schadelijk voor zijnen evenmensch zijn, en de rust van zijn eigen hart jammerlijk verstoren. De arbeidzaamheid, integendeel, geeft aan den menschelijken geest eene geheel andere rigting; zij verschaft aan ziel en ligchaam eene werkzaamheid, die op de vorming van zijn karakter eenen gelukkigen invloed heeft, hem eene geregelde leefwijze bezorgt, en daardoor behoedt voor die overleggingen zijns harten, die hemzelv' schadelijk zijn en insgelijks uitloopen tot nadeel zijner evenmenschen. En het zijn deze voordeelen, die de handel met andere volken ons verschaft.

6. De koophandel neigt de harten der menschen tot den vrede. — Het is bekend, hoe schadelijk de oorlog voor eene handeldrijvende natie is; hij belet, of stremt ten minste, de gemeenschap, welke de oorlogvoerende volken in vredes-

destijd met elkander hebben, en veroorzaakt aan onderscheidene leden der maatschappij onberekenbare nadeelen. Zoo lang er geene gemeenschap tusschen het eene en het andere volk is, kan de oorlog die groote nadeelen niet hebben, dewijl men geene leden vindt, welke bij het behoud of de herstelling van den vrede een bijzonder, personeel belang hebben; doch zoodra men een' handeldrijvenden staat vooronderstelt, vooronderstelt men te gelijk eene geheele klasse van inwoners, wie aan de handhaving der rust en het behoud van den vrede zeer veel gelegen ligt. Zullen deze niet van zelve altijd tot den vrede gezind zijn, en, om denzelven te behouden, inschikkelijkheden gebruiken, waartoe zij zonder personeel belang nimmer zouden te bewegen zijn? Het smart hun, wanneer een oorlog uitbarst, en zij laten niets onbeproefd om denzelven spoedig te doen eindigen; hunne vredelievende neigingen maken op anderen, die van hen afhangen of door hen moeten bestaan, denzelfden indruk, en zoo ziet men de geheele natie met vredelievende gezindheden bezield. Kan men twijfelen, of deze neiging tot den vrede ook een wezenlijk voordeel van den koophandel zij? Maakt zij niet te gelijk eenen gunstigen indruk op het geheele nationale karakter; en worden er niet vele rampen voorgekomen, die vooral tusschen natiën, die door den koophandel de woestheid harer zeden nog niet hebben afgelegd, bij iederen oorlog plaats hebben?

7. Zoodra de zucht tot koophandel in een land de overhand neemt, ziet men het bestuur een' geheel nieuwen geest aannemen; al deszelfs werkzaamheden zijn tot bevordering van denzelven ingerigt; al deszelfs beraadslagingen strekken, om de geestgesteldheid der natie daartoe op te winden, en om het leven te onderhouden, hetwelk de koophandel haar heeft gegeven; al de onderhandelingen, verbonden, ja zelfs oorlogen, nemen eene geheel andere gedaante aan. — Men heeft te allen tijde gezien, dat bij volken, welke geene gemeenschap met andere hadden, de geest van woestheid zich overal deed

zien;

zien; maar dàn, wanneer zij door den handel met andere volken eenige betrekking op dezelve kregen, legden zij allengskens die woestheid af, en namen langzamerhand de zachtere zeden aan, welke alle handeldrijvende volken kenmerken. Wanneer een nog onbeschaafd volk tegen eene naburige natie krijg voert, zal men zien, dat het geen ander doel heeft, dan om alles te vuur en te zwaard te vernielen; niets wordt gespaard, hoe nuttig het ook moge wezen; geene inrigtingen, hoe heilzaam ook, worden ontzien; geene kunsten en wetenschappen verkrijgen eenige bescherming; en het eenigste oogmerk, 't geen men zich voorstelt, is, om zijnen vijand tot die laagte en tot dien staat van zwakheid te brengen, dat hij den aanval niet hervatten kan. Geheel anders is de oorlog onder beschaafde volken: men komt niet met oogmerk om te vernielen; schoon zeker de eerste woede van den toomeloozen krijgsman zich dikwijls daden veroorlooft, die nog eenige overblijfselen van den woesten geest der onbeschaafde eeuwen hebben; maar het oogmerk, 't welk men zich voorstelt, is geheel verschillende, namelijk om zijnen vijand tot het aannemen van zulke vredesvoorwaarden te nopen, waardoor men oude voordeelen bevestigd en met nieuwe vermeerderd ziet. Vanwaar komt dit anders, dan van een gevoel van behoefte, hetwelk de natiën door middel van den koophandel verbindt, en hetwelk zelfs de overwinnende partij handelbaarder maakt, dan zij anders zijn zoude? Ja, M. H., het is de koophandel, die niet alleen den volkshaat vermindert, maar ook den grond legt tot meer menschlievende gezindheden; hij is het, die de volken langzamerhand meer vatbaar en gevoelig maakt voor eene zachte, aangename en gezellige gemoedsgesteldheid; ja zelfs de zedelijke gevoelens worden daardoor aangekweekt; door de naauwere vereeniging moeten van zelf de harde gevoelens van woestheid en ruwe onbeschaafdheid worden verzacht; gevoel voor het schoone, en vooral ook voor het zedelijke, moeten in de ziel dieper indruksels maken en daarin langer bewaard blijven.

Na al hetgeen ik gezegd heb, zult gij niet meer twijfelen, of de koophandel heeft groote en onberekenbare voordeelen, die niet alleen hunnen invloed oefenen op de vervulling somtijds van noodwendigheden en zeer dikwijls van aangenaamheden dezes levens, maar ook op de beschaving van het menschdom en op het aankweeken van zedelijke gevoelens. Ja, M. H., waren het de onderlinge behoeften niet, die de natiën thans onder elkander verbinden, wie weet, hoe spoedig wij tot den staat van ruwheid en harde ongevoeligheid zouden terugkeeren! — Dan, gij werpt mij misschien tegen, dat ook de koophandel vele nadeelen met zich brengt, en dat door denzelven vooral de zedelijkheid der natiën veel lijdt; en vraagt, of dan de voordeelen tegen de nadeelen kunnen opwegen. Zekerlijk kan ik niet ontkennen, dat de koophandel bij onderscheidene natiën zijnen nadeeligen invloed duidelijk heeft doen zien. De koophandel toch brengt in het land, waar hij gedreven wordt, groote rijkdommen aan; en die rijkdommen brengen niet zelden eene weelderige leefwijze voort, welke zich openbaart in de kleederdragt, prachtige equipagiën, groote hofhoudingen, overdaad in spijs en drank, vadzigheid en luiheid, en wat dies meer is. Ik kan niet ontkennen, dat de weelde, die maar al te zeer het gevolg is van den rijkdom, de nijvere arbeidzaamheid, spaarzaamheid en geregelde leefwijze der voorouderen vervangt, en dat eene natie daardoor ongevoelig wordt voor al die deugden en goede neigingen, welke wij boven opmerkten, dat de nijvere arbeidzaamheid ten gevolge heeft. Ik kan niet ontkennen, dat de weelde, zoo vruchtbaar in verscheidene ondeugden, den val veroorzaakt der volken, die zich daaraan overgeven. Dan, ik merk, ter oplossing der opgeworpene zwarigheid, slechts aan, dat al deze nadeelen niet dan toevalligerwijze worden veroorzaakt, zonder dat zij er noodzakelijk mede verbonden zijn; 't is het misbruik van den koophandel, welk daartoe aanleiding geeft; en het is hiermede dan gelegen even als met zoo vele andere zegeningen der Voorzienigheid, welke door de verkeerdheid der men-

schen

fchen tot kwade einden zijn gebezigd. — Ik zal nu overgaan, nadat ik uit de natuur van den koophandel U deszelfs nut, en den heilzamen invloed, dien hij heeft op de befchaving van het menfchelijk geflacht, heb bewezen, om zulks te bewijzen uit den toeftand van geheel Europa, door U open te leggen den ftaat, waarin zich dit werelddeel bevond, vóór- en nadat in hetzelve de koophandel gevoerd werd.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

NIEUW MIDDEL OM EIJEREN EENEN LANGEN TIJD VOOR BEDERF TE BEWAREN.

Hoezeer het reeds federt lang bekend is, dat de eijeren een' geruimen tijd hunne verfche eigenfchap behouden, wanneer zij met eene korst van was of vernis overtogen zijn, die zoo wel de werking der buitenlucht afkeert, als de uitdamping van het ei belet; zoo was dit middel toch van dien aard, dat het kostbaar en moeijelijk te bezigen was. Men heeft echter federt kort hetzelfde doel langs een' gemakkelijker weg bereikt. De Heer CADET geeft, in het *Journal de Pharmacie*, *Tom. VII*, *p.* 456, het volgend berigt hiervan.

In het jaar 1820 verkreeg een koopman in eijeren te *Parijs* van de Directie van Policie aldaar verlof, zijne eijeren, die hij reeds een jaar lang in een vocht van zijne eigene zamenftelling bewaard had, maar 't welk hij als een geheim bewaarde, te mogen verkoopen. Er waren reeds meer dan 30,000 van verkocht, zonder dat eenige klagt, of bij den leverancier, of bij de Policie, was ingekomen, voordat de Commisfie van Gezondheid hierop werd opmerkzaam gemaakt; toen echter kreeg zij in last, deze eijeren te onderzoeken. Zij werden alle zeer versch bevonden, alsof zij zoo even waren gelegd; zij onderfcheidden zich ook van andere eijeren door niets, dan door een bekleedfel van koolzuren kalk, hetwelk ik op de fchaal waarnam; en dit bragt mij tot de ontdekking

king van het geheim dezes behoedmiddels tegen het bederf; ik nam daarvan de volgende proef, die ook volkomen gelukte.

Ik leide op den 24 November 1820 een half dozijn eijeren in eene glazen bokaal, die ik daarop met fterk verzadigd kalkwater aanvulde: op den 8 September 1821 benoemde de Raad van Gezondheid den Heer MARC DE PARISET, om met mij de uitkomst dezer proefneming te onderzoeken. Een dezer eijeren was toevallig gefcheurd geweest, zonder evenwel te breken, en dit vonden wij dus geheel verdikt en volkomen geftold, zonder dat het echter eenigen vuilen reuk openbaarde; de overige, daarentegen, waren alle vol, en hadden hunne doorfchijnendheid bewaard. Na dezelve in kokend water drie minuten zachtjes gekookt te hebben, bevonden wij dezelve zeer aangenaam van fmaak, en dus volkomen goed om te eten.

Dit kalkwater had alzoo deze eijeren, gedurende eenen tijd van negen en eene halve maand, volkomen goed bewaard. Ik geloof, dat men hetzelfde doel almede zou bereiken, door dezelve in eene zwakke oplosfing van zoutzuren kalk (*muriate de chaux*) te leggen. Men maakt althans van dit middel federt eenigen tijd met een goed gevolg gebruik, om ontleedkundige *præparaten* en natuurlijke voorwerpen te bewaren. Hierbij, zegt men, doet de zoutzure kalkaarde denzelfden dienst als de veel kostbaarder wijngeest of moutwijn, of ook als de oplosfing van aluin, die zelfs in fommige gevallen die voorwerpen aantast en verteert.

Hiermede zou dus een zeer gemakkelijk middel ter bewaring dezer zoo belangrijke voorwerpen der huishoudkunde gevonden zijn.

KORT

KORT OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS DER VRIJE GEMEENEBESTEN IN LOMBARDIJE GEDURENDE DE MIDDELEEUWEN.

Toen het prachtig staatsgebouw, hetwelk moed en beleid op de zeven heuvels van Rome gevestigd hadden, in geheel het westelijk Europa, onder de herhaalde aanvallen der barbaarsche volken uit het noorden, bezweek, veranderde de staat van zaken in de veroverde gewesten geheelenal van gedaante. Dood en verwoesting heerschten allerwegen. De schoonste en volkrijkste landen werden in uitgestrekte woestenijen herschapen, alwaar de treurige overblijfsels der verdelgde steden en dorpen eene schuilplaats opleverden voor een klein hoopje ongelukkigen, die het toeval gered, of het zwaard der vijanden, vermoeid van het moorden, gespaard had. Geheel Europa verstrekte ter prooije aan deze rampen, en werd door hongersnood en pest, de onvermijdelijke gevolgen van zulke vreesselijke oorlogen, geteisterd.

Onder alle landen van Europa behoort echter Italië als het middelpunt van deze ontzettende tooneelen aangemerkt te worden. Dat schoone land, aan hetwelk de grootste der Romeinsche dichters den eertitel toekende van *groote teelster van vruchten, milde moeder van helden*, moest den lijdenskelk tot op den bodem toe ledigen; en het scheen, alsof de verbolgene Godheid wraak wilde nemen over de rampen, die het weleer aan andere natiën berokkend had. Meer dan eens gevoelde ook het trotsche Rome, de voormalige hoofdstad van een rijk, dat de geheele beschaafde wereld omvatte, eene bevolking telde van niet minder dan honderd en twintig millioenen, en zich uitstrekte van den Rijn en Donau af tot aan de Afrikaansche zandwoestijnen, en van den Tiger en Euphraat tot aan den Atlantischen oceaan, de tuchtroede der Barbaren. Italië was het land, dat de oostersche keizers uitkozen, om getuige te zijn van den laatsten strijd, dien zij ter hand-

handhaving van hun gezag over het westelijk Europa waagden. Het geluk bekroonde in den beginne hunne pogingen; de dappere veldheeren Belisarius en Narses maakten in de zesde eeuw, door hunne zegepralen, een einde aan het rijk der Oostergothen in Italië; het gevecht werd spoedig hernieuwd door de Lombarden, en hunne koningen scheurden zelfs het exarchaat van Ravenna van het Grieksche keizerrijk af. Toen Italië vervolgens met het rijk van Karel den Grooten vereenigd werd, scheen een nieuw tijdperk van voorspoed en welvaren geboren te zijn; zelfs gelukte het aan opper-Italië, om, na den val van dit magtig rijk, een' onafhankelijken staat onder een' inlandschen koning uit te maken; de dood van dezen koning Berengar, markies van Frioul, dompelde dit land weder in een' poel van jammer en ellende. Geheel Lombardije werd door de Hongaren verwoest, terwijl de Sarracenen, na de verovering van Sicilië, Italië's zuidelijke kusten bedreigden; deze laatsten zagen zich echter in den loop hunner veroveringen door een nieuw geslacht van veroveraars gestuit; de dappere Noormannen, Rollo's wapenbroeders, stroomden met geheele hoopen naar zuid-Italië, verjoegen vandaar den Griekschen landvoogd, die te Bari in Apulië woonde, rigtten onder Robert Guiscard het Napelsche rijk op, en ontrukten vervolgens Sicilië aan de Sarracenen, om hetzelve aan dit rijk te hechten.

Denkt echter niet, dat de geschiedenis van Italië gedurende de middeleeuwen ons niets anders zou opleveren, dan een tafereel van vernielende oorlogen, waarin geweld en onregt zegevierden, en de ongelukkige landzaat van de genade eens wreeden overweldigers afhing. Het schijnt veeleer, dat de druk der dwingelandij, waaronder de Italiaan zuchtte, hem aangespoord hebbe, om de krachtdadigste pogingen aan te wenden, ten einde zich van het juk der slavernij te ontslaan en weder vrij te worden. Zoo zien wij de steden van Lombardije met moed en standvastigheid voor hare onafhankelijkheid strijden, terwijl het overige Europa nog aan de willekeurige regering der leenheeren onderworpen was; en aan de andere

natiën het voorbeeld geven van een nieuw regeringsſtelſel, dat de regten der burgers tegen de aanmatigingen van heerschzuchtige onderdrukkers beſchermde. In het genot van deze voorregten bereikten zij zulk een' hoogen trap van bloei, dat zij de bewondering van Europa tot zich trokken; maar, onbeſtand tegen de vervoeringen der weelde, en den vrijen teugel vierende aan hunne driften, vervielen zij onder het oppergebied van laaghartige dwingelanden, die haar de regtmatige ſtraf voor hare roekeloosheid deden ondergaan. Dit is de hoofdinhoud van de geſchiedenis der Lombardijſche gemeenebesten, waarvan wij trachten zullen eene korte ſchets voor te dragen, die ons de opkomst, bloei en ondergang van deze ſtaten zal vertoonen.

I. De Lombardijſche vlakte beſlaat het middelſte gedeelte der kom, die in de geheele lengte door de rivier de Po beſpoeld wordt, en zich aan wederzijden, als een heerlijk amphitheater, tot in de nabijheid der hooge Alpen en Apennijnen verheft. De natuur beſchonk dit gewest in eene ruime mate met de rijkſte vruchtbaarheid, en verleende aan hetzelve het gelukkigſte klimaat; de brandende hette wordt door koele winden, die over het gebergte en de Middellandſche zee heenſtrijken, getemperd, en de inwoner voelt zich hierdoor met een' moedigen en krachtvollen geest bezield, die ſterk afſteekt bij den vadzigen aard van zijne zuidelijke landgenooten, de Napolitanen. De talrijke ſteden, die op dezen gezegenden grond geſticht werden, vervielen, even als in andere landen, na den val van het rijk van Karel den Grooten; onder het gebied van graven, die zelven aan den markies of hertog in de provincie onderworpen waren. De Duitſche keizers bragten een' gevoeligen ſlag toe aan het grafelijk gezag, toen zij, het oppergebied over Italië verkregen hebbende, gedeelten der graafſchappen in leen aan landëdellieden opdroegen, en daardoor hunne magt tot binnen de muren der ſteden beperkten; niet zelden gelukte het ook den bisſchop, om het wereldlijk gezag in handen te krijgen. Het ſchijnt, dat, reeds in het begin der

der elfde eeuw, de ſtrijd over de troonopvolging in Lombardije, tusſchen den Duitſchen keizer Hendrik II en den markies van Ivrea, Ardoïn, en de daarop gevolgde tusſchenregering, aan de ſtedelingen de gelegenheid verſchaften, om hunne overheidsperſonen te kiezen, en aan de algemeene beraadſlagingen deel te nemen. De ontluikende vrijheidsgeest maakte zich de gunſtige tijdsomſtandigheden ten nutte, om zich met kracht te ontwikkelen. De ſteden van Lombardije overtroffen die van Frankrijk verre in volkrijkheid, en hadden, door de invallen der Hongaren in de tiende eeuw, geleerd, zich met zulke geduchte vestingwerken te omringen, dat zij gerust eene belegering konden afwachten. De moedige burgers waren veelal weinig bevreesd voor het gezag eens bisſchops, die de plaats van den graaf vervangen had, en zijne bevelen niet zoo krachtdadig als een krijgsman wist te doen eerbiedigen; ook leerde het volk, door het verkiezen van den bisſchop, dat zijn gezag uit hunnen boezem ontſproot; terwijl de bisſchop zich niet zelden gedwongen zag, om, bij eene betwiste verkiezing, de hulp van zijne aanhangelingen onder de burgerij in te roepen, om in het bezit van zijne waardigheid geſteld te worden. Deze zijn de algemeene oorzaken, die de vestiging van een' vrijen regeringsvorm in de ſteden gedurende de elfde eeuw te weeg bragten; in het begin der volgende eeuw genoten alle Lombardijſche ſteden het voorregt van hare overheid te verkiezen, en zich als onafhankelijke gemeenebesten, in het voeren van den oorlog en in het regelen van haar innerlijk beſtuur, te gedragen. De landedellieden en de kleine ſteden moesten zich aan deze nieuwe gemeenebesten onderwerpen; en veeltijds vonden de eerſten zich genoodzaakt, om een gedeelte van het jaar in de ſteden door te brengen, alwaar hunne heerschzucht hen aandreef om alles in het werk te ſtellen, ten einde de regering naar hunne hand te zetten. De Lombardijërs waren ſteeds bedacht om nieuwe inwoners aan te winnen, door de voorregten van het burgerſchap voor elk verkrijgbaar te ſtellen; ook volgde eene

ſtad ſomtijds de verſtandige ſtaatkunde van het oude Romena, en ſchonk het burgerregt aan al de inwoners van eene andere. Hierdoor verkreeg de bevolking der aanzienlijkſte ſteden zulk een' aanmerkelijken aanwas, dat zij, bijzonder in Milaan, vóór het midden der twaalfde eeuw, die van de hoofdſteden der grootſte rijken veel te boven ging. Gerust leefde de burger in de welverſterkte ſteden, en vreesde noch voor de aanvallen van gewapende ſtruikroovers, noch voor de dwingelandij der leenheeren. De handwerksman, zoo diep veracht door den bezitter van een krijgsleen, verkreeg en verdiende het regt om wapens te dragen, ten einde voor zichzelven en voor het algemeene welzijn te ſtrijden. De burgers waren afgedeeld in kompagniën, naar gelange van hunne ambachten, die hunnen eigen' tribuun of ſtandaarddrager (*Gonfaloniero*) hadden, onder wiens bevel zij bij de losbarſting van een' opſtand of bij de aannadering der vijanden zich verzamelden, om op de marktplaats gemonſterd te worden.

De edele vrijheidsliefde, die de ſtedelingen bezielde, werd echter door eene ſchandelijke heerschzucht bezoedeld, welke vooral het magtige Milaan in bloedige en onregtvaardige oorlogen wikkelde. Het ongelukkige Lodi werd door haar tot den grond toe geſlecht, de van alles beroofde inwoners in zes dorpen verſpreid en aan eene wreede heerſchappij onderworpen. Het kleine ſtadje Como bukte ook voor de trotſche burgers van Milaan, en had enkel aan zijne moedige tegenweer het behoud van eenige voorregten te danken; Crema bevond zich in de treurige noodzakelijkheid van zich uit eigene beweging onder Milaans beſcherming te plaatſen, ten einde van het ondragelijke juk der Cremonezen verlost te worden. Daarenboven woedde een altoosdurende krijg tusſchen de ſteden, die elkander in krachten evenaarden; zij ſtroopten op elkanders grondgebied, vernielden den oogst, en ſtaken de dorpen in brand. Niettegenſtaande de onafhankelijkheid der ſteden inderdaad beſtond, huldigde men nog in ſchijn het keizerlijk oppergezag. 's Keizers naam werd aan het hoofd der openbare ſtukken geplaatst, en zijne

beeld-

beeldtenis op de muntſpeciën gedrukt. Gedurende zijn verblijf in eene ſtad werd hij op algemeene kosten onderhouden, waren de overheidsperſonen in hunne bedieningen geſchorst, en oefende de keizer het regterlijk gezag uit. De achterdochtige burgers zorgden echter, dat het keizerlijk paleis buiten de ſtadsmuren gebouwd werd, en ſtandvastig volhardden de burgers van Pavia in hunne weigering aan Koenraad II, om het paleis, dat gedurende een oproer in de ſtad omvergehaald was, weder aldaar te laten oprigten.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BRIEVEN UIT EN OVER SICILIË.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 526.)

Palermo, 22 Junij 1821.

Gisteren werd hier, gelijk in alle ſteden, waar de katholijke eerdienst de heerſchende is, de heilige Sakramentsdag door eenen plegtigen omgang gevierd, bij welken de Stadhouder des Konings, de Generaliteit, en alle hooge ambtenaren tegenwoordig waren. De optogt ging uit de kerk *della Machiona* door de ſtraat *Kasſaro* naar de hoofdkerk; en ik verheugde mij, hierin een voorſpel van dat beroemde *Roſaliafeest* te zien, waartoe men thans reeds honderdvoudige toebereidſels maakt; ik had ook het geluk, eene plaats te hebben gekregen in een huis, uit hetwelk ik den trein met gemak kon beſchouwen. Ik begaf mij dus, lang vóór den bepaalden tijd, derwaarts, doch kon niet dan met moeite het paleis bereiken, waar men intusſchen een rijkelijk ontbijt, uit ſuikergebak en ijsvruchten beſtaande, had gereedgemaakt, om aldus tegen de hitte van den dag beſtand te zijn, die al zeer ſterk begon te worden. Omſtreeks den middag kondigde eindelijk de klank der trompetten, het gelui der klokken, het ſlaan der trommels en het gedrang des volks den naderenden optogt aan. Hoezeer ik ook, uit het-

hetgeen ik bevorens in andere *Italiaansche* steden gezien had, wel verwachtte, verscheidene bijzonderheden te zullen zien, die uit de andere *Europesche* landen reeds sedert lang verbannen zijn; gelijk de kleine naakte kinderen, met vaandels en witte lammetjes in de hand, die, met linten en bloemen opgesierd, CHRISTUS en JOANNES *den Dooper* moesten verbeelden, alsmede de Engelen met bontgekleurde bordpapieren vleugels, vermomde en barrevoets wandelende gedrogten, die de verschillende Broederschappen moesten aanwijzen; voorts het talloos heer der veelkleurige monniken, benevens alle sieraden, welke gewoonlijk bij zoodanige omgangen gebruikt worden, — zoo zag ik hier nogtans zeer veel vreemds. Dus ging de *Mazatore* aan het hoofd van den trein, een forsch man, in het oude vaderlandsche kostuum, geheel rood, gekleed, en gewapend met eene zilveren knods; hierop volgden de Raadsheeren, almede in oorspronkelijk gewaad, namelijk een zwart wambuis, Spaansche broek en wijden mantel, hebbende gedenkpenningen aan zilveren of gouden kettingen om den hals hangen; achter hen volgde een digte drom van *Bonachi*, allen in hun nationaal kostuum met witte slaapmutsen op, gewapend, en voorgegaan door eene razende trommelmuzijk. Tusschen hen zag men eenige kolossale, vergulde en rijkversierde beelden van Heiligen, op hooge voetstukken, en door *Bonachi* gedragen, die daarmede voor de aanzienlijkste paleizen en de paraderende troepen stilhielden, waar deze ook met allerlei teekenen van achting behandeld werden. De reeks dezer Heiligenbeelden werd door twee reusachtige gedaanten, KOSMAS en DAMIANUS genaamd, gesloten. Deze gingen nu niet met eenen afgemeten en achtbaren gang, gelijk al de overigen; maar zij werden, zoo veel de krachten der dragers het slechts konden uithouden, op eenen snellen draf rondgevoerd. Toen eindelijk afgematheid den dragers gebood stil te houden, kwam een man te voorschijn met een zoo groot vaandel, dat de punt daarvan reikte tot aan de tweede verdieping, en zoo zwaar, dat het een' mensch van ge-

gewone kracht had neêrgedrukt. De man, die het droeg, een *Bonachi*, was van verwonderlijke spierkracht, draaide en zwenkte daarmede alsof het een rietje was, wierp het over zijn hoofd en om zijne lendenen, en balanseerde daarmede, zittende, staande, op de hand, de kin en de tanden; zoodat men ieder oogenblik vreesde, dat hetzelve vallen, en een dozijn menschen verpletteren mogt. Ook deze vertooning duurde eenige minuten, gedurende welke de *Bonachi* elke *tour de force* van dezen kunstenaar met de uitgelatenste goedkeuring beloonden. Nu was mijn geduld ten einde; ik begaf mij dus van het venster, en geraakte in een gesprek over den slechten staat, in welken de Politie zich op dit eiland bevindt, daar het gemeen meestal enkel door hunne gildemeesters bestuurd wordt, die bij hetzelve in de grootste achting staan. Eerst sedert kort heeft men in de voornaamste steden eene gewapende burgermagt opgerigt, die uit de voornaamsten, zoo burgers als adel, bestaat, onder den naam van *Guardia d'interna sicurezza;* en het is nog maar sedert weinige maanden, dat zij eenige achting en vertrouwen bij het volk bezit; zij is evenwel verpligt, haar gezag met alle voorzigtigheid uit te oefenen. Doch dit alles geldt nog alleen *Palermo;* op het platte land is het nog veel erger te dezen aanzien gesteld; daar is, namelijk, de veiligheid der eigendommen, de onschendbaarheid van personen en de handhaving der goede orde eeniglijk aan de *Compagnia d'armi* toevertrouwd. Deze beschreef men mij, als bestaande uit eenen hoofdman, een' of twee trompetters en 12 of 15 man gemeenen, die, op eigene kosten van paarden en wapens voorzien, naar eigen goedvinden gekleed zijn. De *Capitano d'armi* ontvangt maandelijks 100 *dukati*, en ieder gemeene 8 *tari* 's daags, waarvoor de eerste dan ook borg staat voor iederen roof en diefstal, welke in zijn departement voorvalt; hij oefent de politie ten platten lande uit, spoort de misdadigers op, vergezelt de reizigers, vordert de belastingen in, en bezorgt die ter behoorlijke plaatse. Van zoodanige compagniën zijn er in het

geheele Koningrijk niet meer dan twaalf; zoodat het geheele beloop dier gewapende magt op ten hoogfte 180 of 190 man komt te ftaan. Hoewel dit gering getal voor eene oorfpronkelijke goedhartigheid des volks pleit, zoo ftrijdt daarmede zeer de menigte der gevangenen en boosdoeners, die, met ketenen beladen, langs de ftraat wandelen; welke verbazend moet toenemen, wanneer men bedenkt, dat in eene enkele gemeente van *Alkamo* 300 perfonen wegens moord geftraft zijn; waaruit dan toch wel ten overvloede blijkt, dat deze misdaad hier weinig geteld wordt, en tevens, dat de landgenooten van HOWARD weinig tot vermindering der misdrijven hebben bijgedragen, zoo lang zij het beheer over dit eiland gehad hebben; want men wenscht hen alleen weder terug om het meerdere geld, dat zij in omloop bragten.

Palermo, Julij 1821.

Wij hadden het genoegen, tot het bijwonen van de Tonijnvisfcherij uitgenoodigd te worden op een der koninklijke *tonaren* te *Solanto*, het oude *Solentum*, niet ver van *Bagaria*, alwaar op eene landtong een aardig lustflot, benevens de woningen der ambtenaren, magazijnen, enz. gebouwd zijn. De netten waren reeds eenige dagen te voren uitgezet, en beftaan, gelijk gij misfchien zult weten, uit verfcheidene afdeelingen of kamers, van welke de laatfte den naam draagt van *camera di morte*, of verblijfplaats des doods. Zoodra men gelooft, dat er eene genoegzame hoeveelheid dezer dieren in de netten geloopen is, 't welk men op ten minfte 100 begroot, wordt eene roode vlag op een' toren aan het uiterfte einde van de landtong geplaatst, en ftrekt ten teeken, dat alle kooplieden uit den omtrek zich derwaarts moeten begeven. Bij onze aankomst betuigde ons een der voornaamfte opzieners, dat men hoop had op eene goede vangst, en dat er 2 à 300 visfchen in het net geloopen waren. Wij lieten ons met eene groote floep omtrent twee mijlen in zee roeijen, waar wij toen reeds eene groote menigte barken, booten en andere kleine vaartuigen

von-

vonden, die met menschen opgevuld en in eene gedurige beweging waren. De zee was, hoezeer niet geheel stil, nogtans kalm genoeg om de vreugde niet te storen. Toen wij te dezer plaatse gekomen waren, bestegen wij een grooter schip, hetwelk met stelladjen, banken, tapijten en kussens voorzien was, en geheel voor de aanschouwers ingerigt; terwijl het voor verscheidene ankers op dezelfde plaats bleef liggen. Ter wederzijden van hetzelve en regt daar tegenover waren weder andere schepen van dezelfde grootte geplaatst, tusschen welke zich eene menigte van kleinere schepen en schuitjes bevonden, die te zamen wel een getal van 4 tot 500 menschen inhadden, zoo wel jongens als mannen, allen bezig om de netten in te halen, die men met sterke lissen, van zeegras gevlochten, echter met groote moeite, optrok. Van tijd tot tijd, naar gelange de netten meer opgehaald werden, kwamen de groote schepen nader bijeen, zoodat de kleine schuitjes ten laatste geheel uit den kring wijken moesten, en de vier groote schepen nog alleen overig waren, die thans met elkander een vierkant uitmaakten. Tot op dat tijdstip had zich nog geen enkele visch vertoond; en wij, der zake onkundig, waanden reeds, dat men met ons den spot gedreven had, toen men ons van eene groote vangst had gesproken. Nu begon men, echter geheel in de diepte, enkele, en van tijd tot tijd al meer dieren te zien, die, naar mate de ruimte, binnen welke zij besloten waren, enger werd, ook met te meer gewelds door elkander schoten. De netten, waarin deze dieren gevangen werden, waren niet buitengemeen sterk, zoodat een tonijn, die dikwijls 4 à 500 pond weegt, en zoo veel krachts bezit, dat hij met éénen slag den mensch armen en beenen kan in stukken slaan, dezelve ligtelijk zou kunnen verbreken, ware het niet, dat dit dier een zoo teeder gevoel in den snuit had, dat hij bij de minste aanraking van pijn terugsnelt; zoodat de éénige zorg, die de visschers te dragen hebben, hierin bestaat, van te beletten, dat geen zwaardvisch (*spada*) zich in het net verloope, dewijl deze hetzelve verscheuren, en de geheele vangst zou vernietigen. Het gewoel in den afgrond werd al levendiger en sterker; en nu naderde het oogenblik, dat zekerlijk van den geheelen togt de schoonste en verrassendste vertooning opleverde. Op eenmaal, namelijk, geraakte de diepte in zulk een ontzettend oproer, dat een wit schuim hoog in de lucht gevoerd werd, en te midden der glansrijke gol-

ven kwamen deze zwarte gedrogten te voorschijn; zij sloegen de golven met hunne staarten, schoten als pijlen naar beneden, en doken naar alle zijden heen, ja wierpen geheele stroomen waters in de schepen, die onder hunne slagen dreunden. Het is te vergeefs, dat gij uwe verbeelding afpijnt, om u voor te stellen, wat vijfthalfhonderd zoo groote visschen kunnen uitregten, in eene ruimte opgesloten, van welke het onbegrijpelijk is, hoe zij dezelve bevatten kan; gij zult voorzeker geenszins met uwe verbeelding de waarheid evenaren. Alle onze verwachtingen werden althans door dit aanschouwen verre overtroffen. Voorzeker levert dit gezigt een dier oogenblikken op, waarin de mensch zijne verhevenheid boven de dierlijke schepping, die hem zoo dikwerf in vrees houdt en in ligchaamskracht zoo verre overtreft, door de voortreffelijkheid zijner geestvermogens, ten levendigste gevoelt!

Hoe meer deze beangstigde dieren de schepen naderen, hoe eerder de jagt op dezelve met lansen en harpoenen begint; de laatste zijn met haken voorzien, waarmede men de visschen tracht aan boord te halen, waarbij dan de behendigheid der visschers evenzeer als hunne stoutheid bewondering verdient; want, gelijk ik reeds heb aangemerkt, de visschen bezitten zoodanige kracht in hunnen staart, dat zij niet alleen eenen mensch wonden toebrengen, maar zelfs kunnen dooden. Wanneer zij dus den visch door hunne harpoenen tot zoo nabij den rand der barken hebben gebragt, dat zij hem bij de buik- en rugvinnen kunnen aanvatten, slingeren zij denzelven, met gemeenschappelijke krachten, zoo vlug in de schuit, dat, terwijl zij zich hierbij te gelijker tijd binnen den rand der schuit bukken, de visch over hunne hoofden heenvliegt, en daarbij in de benedenste diepte der schuit valt. Hierin zijn zij zoo zeer geoefend, dat een ongeluk zeer zeldzaam is. Ook thans gebeurde er niets, behalve dat een visscher, die zich te zeer van nabij waagde bij eenen visch, welken hij reeds voor dood hield, door denzelven werd overboord geslagen: daar hij echter geheel onverzeerd weder werd opgevangen, zoo diende dit ongeluk alleen om de algemeene vrolijkheid te vermeerderen. Ten blijke der kracht, welke deze dieren bezitten, zelfs als zij reeds eenige minuten uit het water geweest zijn, en door bloedverlies en wonden zeer zijn afgemat, diene nog, dat een derzelve, door den slag met zijnen staart, een der houten leggers verbrij-

zel-

zelde, waarop de ftellaadje voor de aanfchouwers gebouwd was, en dat telkens van iederen flag die ftellaadje, welke 40 à 50 menfchen dragen moest, tot in hare grondflagen gefchokt werd. De zee werd nu, ter plaatfe, waar wij ons bevonden, in den eigenlijkften zin met bloed geverwd; en de herhaalde geweldige flagen der fpartelende visfchen, die zich thans aan alle kanten deden hooren, gepaard met het gefchreeuw der werklieden, verwekte een inderdaad verdoovend geraas, maar verminderde ook niet weinig het belangrijke dezer vertooning. Zelfs de folterende fmart dezer dieren, en de fchepen, die, zoo wel als de armen en het aangezigt der visfchers, geheelenal met bloed bedekt waren, wekten een' zeer onaangenamen indruk bij mij. Anderhalf uur lang duurde deze flagting, en alle fchepen waren zoodanig met visfchen opgevuld, dat men eindelijk niet meer wist, waar men den fteeds toenemenden buit zou bergen. Ten laatfte waren er flechts eenige gewonde visfchen overig, die zich in de grootfte diepte van het net verborgen hadden. Nu fprongen er duikers in het water, en joegen deze visfchen op. Eindelijk zag men het einde van het net aan de oppervlakte van het water, en de vangst was geëindigd; men had bijna 500 visfchen aan boord gebragt.

Thans begaven wij ons weder naar den wal terug; terwijl de groote fchepen, tot zinkens toe geladen, door de bootjes voortgefleept werden. Wij befteedden dien tusfchentijd, om het koninklijk lustflot te bezien, dat inderdaad een hoogst bekoorlijk uitzigt naar *Termini*, *Bagaria* en over de zee heeft. Wanneer de Koning zich op *Sicilië* onthield, verzuimde hij nooit, deze Tonijnvangst bij te wonen, van welke hij een even groot vriend als van de jagt is, en zoo ervaren, dat hij met eenen opflag van het oog het getal der visfchen, die in het net waren, konde bepalen, zoodat het dikwerf, naar men zegt, niet één' enkelen verfchilde. Ook thans nog moet hem van den aanvang en den uitflag dezer visfcherij door telegraphifche berigten kennis gegeven worden.

Intusfchen waren de fchepen aan wal gekomen, en nu werden de visfchen onder een groot afdak gebragt, rondom hetwelk zich de koopers verzameld hadden. Die, welke niet konden verkocht worden, werden terftond in vierkante ftukken gehakt en ingezouten. Hoewel alles aan dezen visch eetbaar is, zoo zijn nogtans de nekftukken en de hom het meest gezocht. Het *rotello*, omtrent ¾ Weener pond, werd

met

met 10—15 *bajocks* betaald; zoodat een groote visch somtijds tot 70 en 80 florijnen geldt. De opbrengst der geheele toenmalige vangst beliep op 8—900 *dukati*, of 13 à 1400 florijnen. De kooper snijdt dadelijk een stuk uit eene der vinnen van den gekochten visch; welk stuk hem naderhand, even als een *Turksche* pas, dient, om zijnen eigendom te herkennen en op te eischen. Niettemin ontstaan hierover dikwerf twisten, die niet zelden bloedige gevolgen hebben; gelijk ik zelf een paar lieden op het mesje, en onder verschrikkelijke bedreigingen, over zulken buit zag vechten.

Op onzen terugweg naar ons rijtuig, dat eene goede honderd schreden van deze plaats af stond, zagen wij ons door geheele scharen van bedelaars, zoo wel mannen als vrouwen en kinderen, omringd, die ons niet slechts met hun gehuil vervolgden, maar aan de kleederen, armen en handen vasthielden. Het baatte niets, dat wij geld onder hen wierpen; want, nadat zij eenige oogenblikken daar om gevochten hadden, kwamen zij, met vernieuwden ijver en veel talrijker dan te voren, terug. De *Compagnia d'armi* (de politie), die ten geleide had verstrekt, moest eindelijk tusschenbeiden komen, om de bedelaars uiteen te jagen; en zelfs dit gelukte nog slechts gedeeltelijk, zoodat wij den hemel dankten, toen wij weder in het rijtuig zaten, en de snelle galop der muilezels ons aan het afschuwelijkste volk ontvoerde, dat er misschien op den aardbodem is aan te treffen.

Vruchteloos zou ik ondernemen, u eene schets van den staat der bedelarij hier te lande te geven. Onlangs, op een toertje naar *Montreal*, trad, bij het uitstappen uit den wagen, een voegzaam, zelfs fraai gekleed man naar mij toe, en groette mij zoo beleefd, dat ik meende zijnen groet op de beleefdste wijze te moeten beantwoorden; en, met hem op zijde gaande, verhaalde hij mij met voorbeeldelooze onbeschaamdheid, dat, daar hij enkel naar *Montreal* gekomen was om zekere som gelds te ontvangen, doch hierin teleurgesteld zijnde, mij nu om een gering geschenk moest aanspreken. — Met wezenlijken angst moet men dikwerf op openbare plaatsen door eene menigte van lieden heendringen, wier afzigtelijke naaktheid ter naauwernood door eenige lappen gedekt is. Zij hebben zich voor alle kerken, aanzienlijke en koffijhuizen gelegerd, zoodat men bezwaarlijk daar binnen treden kan. En het blijft mij nog steeds een raadsel, waarvan dit talloos heer zich voedt, daar ik mij niet kan her-

herinneren, gezien te hebben, dat een inboorling hun eenige aalmoes uitreikte. Doch zoo zeer is luiheid eene eigenschap van dit volk, dat het zich liever den nijpendsten honger, dan eenige vermoeijende werkzaamheid getroost. Vandaar dan ook, dat de arbeidsloonen hier zoo onmatig duur zijn, en men zoo vele ledigloopers aantreft. Zes *tari*, of een gulden, is het gewone daggeld; 't welk echter niet zelden tot een *pezzo*, of het dubbel, stijgt. Men zou evenwel het volk van *Palermo* te kort doen, zoo men aan hetzelve eenigen voorrang boven dat van *Napels* in deze kunst der luije bedelarij wilde toestaan. Ik herinner mij, bij voorbeeld, dat een mijner vrienden, bij zijne aankomst te *Napels*, aan eenige *Lazaroni*, die voor de deur van het logement stonden, vroeg, of zij, voor eene redelijke belooning, zijnen koffer en overige pakkaadje op zijne kamer wilden brengen; zij vroegen hem daarop: *Avete fame?* (hebt gij honger?) en toen hij zeide: neen! antwoordden zij hem spottend: *E bene nuche noi non abbiamo fame!* (welnu, wij hebben ook geen honger!) en gingen heen. Als *pendant* van 't geen ik zoo even van *Palermo* meldde, moge het volgende geval te *Napels* met den jongen Vorst T. dienen. Naar het *theater Fondo* gaande, hoorden wij digt bij den ingang een dof en pijnlijk gehuil aan onze voeten, dat ons deed terugdeinzen. En nu zagen wij een mensch, geheel naakt, die jammerlijk steende en kermde. Wij vroegen aan de omstanders, wat dit ware, en kregen koeltjes ten antwoord: *E un Lazarone che muoje di fame*, (het is een *Lazarone*, die van honger sterft.) Mijn jeugdige vriend werd geheel van medelijden en edelmoedigheid doordrongen; hij liet dadelijk een paar dragers komen, die den ongelukkige opnemen en in eene herberg brengen moesten, waar hij met brood, wijn en soep gelaafd werd; hij liet ook dadelijk eenige der noodigste kleedingstukken koopen; gaf hem een ruim geschenk, en ging toen met een opgeruimd hart, en met het bewustzijn van eene edele daad verrigt te hebben, ten schouwburge. Het volk had dit alles met stomme verbazing aangezien; en ik, den afloop vermoedende, lachte in mijzelven over den goedhartigen ijver des jongelings, maar wilde hem daarin geenszins verhinderen. Ik bragt hem den volgenden avond opzettelijk weder denzelfden weg; reeds in de verte hoorden wij een gelijksoortig gebrul, en, toen wij nader kwamen, lag dezelfde schobbejak weder, even naakt als te voren, aan de trappen van den schouwburg.

ONTWIKKELING DER GRONDEN VAN MIJN GEVOELEN NOPENS EEN PAAR REGELS UIT GIJSBERT JAPIKS.

(*Vervolg van bl.* 534.)

Doch laten wij terugkeeren. De Angelſakſen, wier letterkundige beſchaving vroeger dagteekent dan die der Vriezen, poogden, door de zamenſtelling van twee vokalen, een fijner onderſcheid van klanken aan den lezer te vertegenwoordigen; iets, waarover zich de Vriezen niet bekommerden: de Angelſakſiſche *e*, *ea*, *a*, *ae*, duiden de Vriezen dikwerf alleen aan door *e* en *a*. (*) De *e* in het oud-Vrieſche *ſketa* werd uitgeſproken als *ea* in het Angelſakſiſche *ſceadan*; eene *e*, uitloopende in eene naſale *a*, die in al hare zuiverheid nog te Hindelopen gehoord wordt, en waarvan het Boeren-Vriesch nog een zweem heeft in *ſkea*, ſchade, *brea*, brood, *dea*, dood, *read*, rood, *keal*, kalf. Wanneer men de *a*, gelijk onze oude lui, ſterk laat hooren, vervloeit de *ea* onmerkbaar in de *a*, gelijk te Hindelopen, waar men *bra*, *da*, *ra*, *kaal* zegt, en dit ſchijnt ook de grond der gedurige verwisſeling van de vormen *eda* en *ada* in het oud-Vriesch te zijn. Later werd de *e ie*, en de *a* het kenmerk der præterita van deze werkwoorden. Gelijk uit het oud-Vrieſche *hede*, had, *rede*, raad, kwam het tegenwoordige *hie* en *rie*, en uit *meden mieden*, zoo bragt *leda* voort *liede*, leiden, waarvan het præteritum *laat*, en *ſkeda ſkiede*, waarvan het præteritum *ſkaat*, gelijk met het IJslandſche *hefi ſkad*, het præteritum van *at ſkedia*, ſchenden, wonden. Deze ſlepende *ie*, dikwerf overeenſtemmende met de Hollandſche *ee* of *ei*, is wel te onderſcheiden van de *i* of *ii*, de Hollandſche *ij*. Meenen geeft *miene*, maar mijnen *miinje*; leiden *liede*, maar lijder *lider*; leenen *liene*, maar lijn *line*. Niemand voelde

(*) De Vrieſche taal, die nimmer uit boeken geleerd werd, heeft deze rijke verſcheidenheid van vokaalgeluiden, zoo onmisbaar voor den Dichter, tot op dezen dag behouden, en kan daarom door onze arme vokaalteekens niet in ſchrift vertoond worden: hare zuster, de Hollandſche, die haar eenmaal, zoo niet in dezen rijkdom, ten minſte in de teedere ſmelting der geluiden, verre overtrof, moest het een en ander noodwendig verliezen, ſedert men den kinderen zeide: „ Leest zoo als er ſtaat!" en hen dwong, om al de vokaalbuigingen van de welluidendſte taal der aarde tot één' dier klanken terug te brengen, die er door de zamenſtelling van 5 in ſchrift vertoonde vokalen kunnen gevormd worden.

de dit onderscheid fijner dan GIJSBERT, die in zijne taal *geschieden* door *ii* en *scheiden* door *ie* kenmerkte, bladz. 89:

Gabbema iz komme to
't Friesch schijd-schrieuw-aempte; y kinne
't lezze
IJn 't leaf fen Ljeauwerd.

„ Gabbema is bevorderd tot het ambt van Vrieslands geschiedschrijver; gij kunt het lezen in de Leeuwarder courant." Bladz. 90: *trog-nectre schijdnis' pin;* „ van nekter doortrokkene geschiedpen." Zoo ook *schiid*, bladz. 102. Het *schien*, bladz. 160, waarin de *e* van het zaamgetrokkene *schiden* is achtergebleven, maakt geene uitzondering. Daarentegen is bescheid bij hem, bladz. 219, *beschie;* verschillen, bladz. 103, *forschiede;* uitwijzen, bladz. 172, *beschieden;* en elders onbescheiden *onbeschiedig.* Van dit *skiede* is gekomen *geskied*, waarvan men naderhand gemaakt heeft *geskiit.* Als iemand knort, bedilt, alles anders gebiedt te doen dan het gedaan is, wordt hij gezegd, *folle geskiit te hawwen*, dat is, beheer. Iemand, die bij dit woord, wegens eene toevallige gelijkheid in klank met een ander van morsige beteekenis, den neus optrekt, zou het met even veel reden doen, als hij MELIS STOKE hoort zingen:

Ende want Egmonde steet
Binaer in 't rechte gescheet;

waar *gescheet* voor *gescheid* staat, scheidlinie, grenzen, oudtijds ook *scheede.* Verder is van *skiede* dat *beskiede* van GIJSBERT, dat slechts een andere vorm voor *beskaaije* is, waarover aanstonds nog nader.

De andere oude vorm *ada* of *ata* verliep reeds vroeg, gelijk wij zagen, in *aija.* Zoo vindt men *leda*, waarvan de andere vorm *lada* was, reeds in het oudste Vriesch verwisseld met *laija*, thans *liede*, leiden. Van baden *baaije;* van *bladen* met het blad slingeren, in oud-Hollandsch (het *bladran*) het zwaard zwaaijen; *blaaije*, als een hond de tong van vermoeidheid uit den mond laten hangen, naar den adem hijgen, als de schapen met uitgestokene tong blaten, toegepast op het huilebalken der kinderen; van *blader blaaijer*, de gene, die blaait, voor het werktuig, waarmede geblaaid wordt,

wordt, de tong; *ien greate blaaijer*, eene groote tong; van *kladen klaaije*, kleeden. Desgelijks van *ſkada ſkaija*, *ſkaaije*. Deze vorm wordt thans bij voorkeur door de Vriezen aangehouden.

Gelijk het ſtadsch-Vrieſche *ſkei*, ſcheede, ſtaat tot *ſcheiden*, het Boeren-Vrieſche *ſkie*, ſcheede, tot *ſkiede*, *ſkea*, ſchade, tot *ſkeda*, zoo *ſkaai* tot *ſkaaije*. *Skaai* nu is vooreerst (ſcheiding) eene afdeeling of ſoort; *freamd ſkaai*, vreemd ſlag van menſchen of beesten; *hij is nog iin 't ſkaai*, hij is nog in het bezit van eene onverbasterde ſoort van beesten of vruchten. Wie van ligchaamsgeſtalte, karakter of kundigheden zijn geſlacht niet gelijkt, wordt gezegd *uut te ſkaaijen*. *Skaai*, een onbezuisde greep met de hand, waardoor men al ſcheidende ergens indringt, of het eene voorwerp van het andere rukt en werpt: *ien ſkaai dwaan*, zulk een greep doen. Veegt men door eene onſtuimige ligchaamsbeweging met zijn kleed iets van de tafel, dan *ſkaait* men het er af. Een kind *ſkaait* met zijne handjes het theegereedſchap van tafel, of *ſkaait* de moeder in het oog. Verklaar hieruit *thes aga inſkathinge*, (*Aſega-buch*, bladz. 178.) het kwetſen van het oog, door er iets in op te ſteken, en *ongneilis inſcatinga*, (*Oude Frieſche Wetten*, bladz. 359.) het inſcheuren met een' ſchurften nagel, of, wil men liever, het opſcheuren van het wit der oogen. *Skaai-pels*, *ſkaai-gat*, beide eene helleveeg. *Pels* en *gat* duiden hier het vrouwelijk geſlacht aan, gelijk *doek* en *broek* den man en de vrouw bij CATS. De pels ſchijnt eertijds tot de kleederdragt der vrouwen behoord te hebben. In de historie van Slenner Hincke, bladz. 15: *hault du er de veute uneren pelſe han, of du krijgst dar balde ein klecke up asne kou-dreck*; „ houd gij haar de voeten onder den pels weg," enz. En deze pels was onderſcheiden van de vrouwerokken; in Reincke de Vos:

Seet gindert ſlud Jutte mijn maget
Beede mit pelze un mit rocke.

„ Ziet ginder drijft mijne meid Jutte beide met pels en rok." Adel van den pels is daarom die uit de vrouwelijke linie afſtamt. Met weglating van *pels* en *gat* zegt men even dikwerf *ſkaai*, waarmede men kan vergelijken het IJslandſche *ſchass*, helleveeg, *fœmina gigas*. Van *ſkaaije* komt *ſkaaiſter*, ook eene helleveeg; *geſkaai*, *ien bult geſkaai*

haw-

hawwe, met woord en daad voor meester opslaan, vooral als men daaronder luidruchtig is, veel boha maakt, en onrustig in zijne ligchaamsbewegingen is. In denzelfden zin gebruikt men *beskaaije*. Eene vrouw, die links en regts hare bevelen geeft, nu hier dan daar heen vliegt en iets te vitten heeft; een hachje, die zich in de kermiskamer allerlei vrijheden veroorlooft, overal den mond inslaat, en als vechter, beslisser of bediller optreedt; dezulken *wolle folle beskaaije*. Zoo heb ik ook eens gehoord: *Pestoorske ken de hele gemeinte wol beskaaije; Bijsitterske hoeft er net bij te kommen*. Ten platten lande, namelijk, geven de aanzienlijkste vrouwen, gelijk overal, den toon, en dikwerf is daar het rijk verdeeld tusschen de vrouwen van den Predikant en den Bijzitter of Ontvanger. Maar als Pastoorske alleenheerscheresse wil zijn, en haren invloed op de gemeente zoo wèl weet te doen gelden, dat ze de kraamvisites en begrafenissen met den aankleve van dien alleen regelt, dan kan ze de geheele gemeente wel *beskaaije*. en Bijzitterske mag thuisblijven.

Ik heb, mijns achtens, nu bewezen, dat *sketa* heeft voortgebragt *skiede*, en *skata* het hedendaagsche *skaaije*, en dat, *sketa* en *skata* één zijnde, *beskiede* en *beskaaije* slechts in dialekt van elkander verschillen. *Beskiede* is in die beteekenis, waarin GIJSBERT het hier bezigt, volkomen uitgestorven, terwijl *beskaaije* in dat opzigt nog volkomen ongekrenkt is; wat mag de reden zijn, dat de beide vormen ten tijde des Dichters nog in bloei waren? Niets natuurlijker. Al de tongvallen, die zich in den loop der eeuwen op bijzondere plekken gronds gevormd hebben, vindt men meer en meer door elkander gemengd, wat men de oudste gedenkstukken der Vriesche taal nader komt. Zoo spreekt de oude HOMERUS al de dialekten, waardoor zich zijne navolgers onderscheiden hebben. Zal het ons dan wonder doen, dat vóór 200 jaar *beskaaije* en *beskiede* in dezelfde beteekenis bloeiden, en dat de afzondering van *beskiede*, voor de beteekenis van tijd of plaats bepalen, thans eene dier onderscheidingen is, die in elke taal vermenigvuldigen, naar mate zij ouder wordt? Oudtijds had men *beknia* en *beknaja*, graad van verwantschap berekenen. Men had *flieje* en *flaaije*, vleijen: *flaaije* is nog in gebruik, maar *flieje* uitgestorven, met achterlating echter van *fliensk*, vleiachtig. Voor klei gebruikte men *klaai* en *klie*: *klaai* is gebleven, maar *klie* verloopen; toonende zich evenwel nog in *kliemen*, *be*-

kliemen, met iets kleverigs besmeren, volmaakt in de beteekenis van *kleiben* bij OTFRID, wanneer hij *Joann. Evang.*, hoofdd. IX: 6, aldus omschrijft:

Woraht er tho ein horo in war
mit sineru speichelu sar;
Thaz kleibt er imo, so er es ni bat,
in there ougono stat.

„ Daarop maakt hij, zoo waar, aanstonds een (kluit) slijk met zijn speeksel; dat strijkt hij hem, schoon hij er niet om bad, in de plaats der oogen." *Dat kliemt er him oer 'e eagslidden*, zou een Vries zeggen. Het Grieksch heeft ἐπέχρισε, waarvan het thema is χρι, κγρι, γρι, door verwisseling der tongletters γλι, waarvan γλια lijm, *glis* kleverige aarde, γλισχρος kleverig, *gluten* lijm. De Grieksche verwisseling van *kl* met *gr* hebben ook de Vriezen in hun *griemen*, dat oorspronkelijk beteekent, met iets kleverigs besmeren, en vanhier morsen. In een' overdragtelijken zin beteekent *kliemen*, niet frisch doortasten, treuzelen.

Ziet daar de gronden, waarop ik zou meenen, dat de plaats behoorde vertaald te worden: „ Trek ik het mes eens, als iemand voor meester opslaat." Ik zou hier nog aanmerkingen omtrent de zeden van GIISBERT's tijd- en stadgenooten kunnen bijvoegen, getrokken uit geschiedkundige bewijsstukken, die alleen in mijne handen zijn; maar dit wil ik sparen voor het stukje, dat ik over het leven en de schriften des Dichters onderhanden heb, en, indien mij lust en leven overschiet, wensch te voltooijen. Hier, tot toegift, dus liever wat anders.

Mijne voorgaande aanmerkingen op het verloop in den Vrieschen tongval zelven gevestigd hebbende, zal ik nu pogen te bewijzen, wat nut men uit de betrekking, waarin twee verschillende tongvallen tot elkander staan, halen kan. In deze betrekking is menigvuldige uitzondering, veel dat weifelt, omdat de woorden in hunne vervormingen geen' gelijken tred houden, en het een in denzelfden tongval, ik laat staan in twee verschillende, den hoed van de mode veel vroeger opzet dan het ander. Met eene matige kennis daarvan kan men echter op het spoor van goede uitleggingen komen, en de misslagen der geleerdste en scherpzinnigste taalkenners verhelpen. Laten wij dan, voor dit pas, het Vriesch eens uit het Hollandsch, Angelsaksisch en Engelsch ophelderen.

Wie

Wie is de Heilige *Sint Eal*, bij GIJSBERT, bladz. 6: *To Sint Eal, bij wijn in bjear?* De *f* aan het einde der Hollandsche monosyllaba wordt dikwerf door de Vriezen weggelaten. Korf wordt *koer*, rijf (overvloedig) *rij* verkwistend, lief *leaf*, maar ook *lea*, half *heal*, kalf *keal*. Ondersteld dat *Eal* in een' der Nederduitsche tongvallen *Alf* is, zoo vind ik in de *Historie van het Graafschap Benthem* door JUNGIUS, onder de *codex diplomatum*, bladz. 130, zekeren *Alf van Brantelghet*, in het Latijn *Adolphus*. Dit *Alf* is voor *Alof*, een gebruikelijke eigennaam in Vriesland, *Adlof*, *Adolf*. *Adolf* is in de Vriesche en Angelsaksische tongvallen *Eadelf*, *Eadel*, *Eal*. J. STALPERT's *Gulde Jaarsfeestdagen* naslaande, vinde ik *Sinte Odulphus* op den 12den Junij. Volgens het opschrift was hij Kanonik van Utrecht;

Maar de stoute Vriesen
Deden 't Sticht verliesen
Voor een tijd Haar jolijt.
Doch de nood
Eyschte sijn Eerwaarde groot:
't Hard-genackte vollick
Most door sulcken tollick
Werden vroed, 't Hoogste goed.
En den held
Was getroost haer straf geweld.
„ Heer! stiert mij derwaerts heen,"
Sprack hij ——————

———————————

Goet gheley, Sint Oolof!
Ghij sult uyt den doolhof
't Friesche land, Door u hand,
Tot de leer
Brenghen van haer rechten Heer.

Verder wordt er verhaald, dat deze *Adolfus* te Staveren gepredikt heeft. Waar de goede rijmer dit verhaaltje weg heeft, laat ik aan zijne plaats. Zeker is het, dat daar ter stede, door of ter eere van *Adolfus*, een klooster gesticht is, waarvan in den jare 1430 nog de kapel aanwezig was, en dat er in dien hoek van Vriesland hier en daar eene kermis op zijn' dag gehouden werd; onder anderen te Bolsward nog

In den jare 1664, wanneer SCHOTANUS dit schreef: „ De stad is versien met twee goede jaermerckten; d'eerste op S. Odulphi-dag, den 12 Junij; de tweede op S. Lamberti, in den herfst, op den 17 September." Toen GIJSBERT dus zong:

Tetke krigge sjolle Kreamer
To Sint Eal, blj wijn in bjear;

en:

Rõytske, ljeave herte, Tn Sint Låmerts merck'
Sietstu op mijn schertte Huynigh-swiete wirck!

had hij het oog op de beide kermissen van zijne geboortestad; en wie ooit gezien heeft, hoe regt hartelijk de tegenwoordige Augustuskermis, die de plaats der twee genoemde vervangen heeft, van de boeren en boerinnen uit den omtrek gevierd wordt, zal zich niet verwonderen, dat er zulke huwelijken gesloten werden. Gelijk uit *Eadelf Eal*, zoo uit *Odolf Ool. Odolf*, *Odlof*, *Olof;* zijnde in dezen laatsten vorm de naam reeds vroeg aanwezig, blijkens de bijspreuk, in WAGENAAR's *Amsterdam* voorkomende:

De sanghers van Sinte Jacobs- en Sinte Olofs-capel
Mogen haer natgen ende haer droochtgen wel.

Dit *Olof* werd naderhand *Ool*, gelijk het tuinmanssprookje, in de Almanaks-Heiligen gemeld, uitwijst:

Wie wil goede kool, Plantze om Sint Ool.

De Heer EPKEMA maakt van *St. Eal* „ *St. Eloy*, wiens feestdag invalt op den 25 Junij." De lezer kieze. Bij voorraad kan ik stellig zeggen, dat *St. Eloy* invalt op den 1 December. Misschien is *St. Adelbert* bedoeld, wiens dag eertijds te Egmond, in het Sticht van Utrecht en te Haarlem, op den 25 Junij statiglijk gevierd werd.

Wat is, bladz. 2, in

Ick bin foreald op dy, op dy,
Mijn huynigh-swiete Tüwtelke,

foreald? Volgens den voorgaanden regel krijg ik *veralfd*, woedend verliefd, verzot, van *alven*, het Vriesche *ealje*, bij KILIAAN *insanire*, en overig in *minnen alver*, door

MEI-

MEIJER *minnegek* vertaald, thans meisjesgek. De Latijnen gebruiken hun *furor* voor het voorwerp der woede, het beminde meisje. HORATIUS zong:

Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.

Merk nog op, dat de nasale *a* in de *ea* van *ealje* zoo lang uitgehaald werd, dat de Dichter in zijne spelling weifelde tusschen *ea* en *a*, en het bladz. 13 schreef *âllje*.

Wat is *tjirl*, *tjire*, *tjirmerij*, *tjoenster*, *tjoed*? De Hollandsche *k*, de Angelsaksische *c*, de Engelsche *ch*, de oud-Vriesche *tz*, de Boeren-Vriesche *tj*, de Zuidhoeksche *s*, het woord voor eene vokaal openende, stemmen dikwerf met elkander overeen.

Hollandsch.	Angelsaks.	Engelsch.	O. Vriesch.	Boeren-Vriesch.
Kaf.	ceaf.	chaff.	tzaff.	tjef.
Kaak.	ceac.	cheek.	tziaka.	
Karne.	cerene.	churn.	tzarn.	tjenne.
Kelk.	calic.	chalice.	tzijelk.	
Kerk.	cyric.	church.	tzierka.	tjerke.
Ketel.	cetil.	kettle.	tzettel.	tjettel.
Kase.	cese.	cheece.	tzies.	tjies. (*)

Men ziet hieruit, dat de oude Vriezen met hun *tz* nader aan de Engelsche uitspraak van *ch*, die *tsh* is, kwamen, dan de tegenwoordige met hun *tj*. Naar dat de ouden de *t* duidelijk of minder duidelijk meenden te hooren, schreven ze *tzurke* of *szurke*, *tzettel* of *szettel*. De Zuidhoekers verzwijgen de *t* geheel, en zeggen zuiver weg *sanne*, *serke*, *settel*, *sies*, *sor*, *saling*, voor *tjenne*, *tjerke*, *tjettel*, *tjies*, *tjaor*, *tjaling*. Eene enkele reis wordt de Engelsche *ch* ook zoo uitgebragt: *chaise* is niet *tshaise*, maar in uitspraak en beteekenis één met het Vriesche *sheas*? *a carriage of pleasure, drawn by one horse.*

Wat is nu *tjirl*? In het Hollandsch *kerel*. *Kerels* is het synonymon van *doorplieden* of boeren. Zie HUIDECOPER op

(*) Men zou hier ook voorbeelden van in het midden der woorden kunnen bijbrengen; zoo als het Holl. *wake*, Angelf. *waecce*, Eng. *watch*, Vriesche *witse*, geregtsdienaar bij het voormalig hof van Vriesland.

op M. STOKE, D. 3. bl. 83. Angelſakſisch *ciorl*, boer, Engelsch *churl*, boer, lompe boerenkinkel. *Husman*, in Vriesland nog gebruikelijk voor boer, wordt in de "*Oude Frieſche Wetten*, bladz. 131, verwisſeld met *huskeerl*: de *k* was toen dus nog niet verloopen. Maar in de 15de eeuw was het reeds *tzirl*, en dat beteekende toen een' ſterken boerenknaap, elken frisſchen jongen kerel, wien de Heeren of ſteden in de binnenlandſche onlusten als ſoldaat gebruikten. Het 19de Artikel van een Vredesverdrag in GABBEMA's *Verhaal van Leeuwarden*, bladz. 113, begint aldus: *Jef entera part, jef hiara tzirlen fanoemen hinxſten, jef dier, jef gued heed hemeſik, jef oppenbeer*; „ Indien eene der partijen of hare onderhebbende manſchappen paarden of koeijen of andere have van de andere heimelijk of in het openbaar onder zich hadde." Zie ook bladz. 128, en het *Charterboek van Friesland*, 1ſte D. bladz. 733. De *tz* was ten tijde van GIJSBERT verloopen in *tj*; maar hij ſchreef het *tzjerl*, en wel in de beteekenis van een' vriendelijken naam, met welken een jongman van zijne meerderen vooral en van den ouderdom aangeſproken wordt; jongen, goede maat. De beteekenis van ſterkte ligt in dit woord ten grondſlag; ſomtijds wordt ze toegepast op een kloek en dapper man, maar hier op dienstbaren, tot wier werk ligchaamskracht gevorderd wordt: *huskarl* is ook in het Angelſakſisch een huisknecht. Van knecht, bediende, was de overgang gemakkelijk tot jongen, goede maat. Schoon *tjirl* uitgeſtorven is, leeft deze dubbele beteekenis nog in *feint*. Het Franſche *valet*, oudtijds *varlet* en *varleton*, dimunitif van *varl*, *warl*, *garl*, *karl*, en dus eigenlijk kereltje, beteekende oorſpronkelijk een' opgeſlopen' jongen, en, naar dat de ouders van dien jongen waren, verſtond men er of een' jongen Heer door, den zoon van een' Koning en Baron, of een' knecht, van den kamerdienaar des Konings af tot den barbiersleerling toe, zoo als *puer* in het Latijn.

Wat is *tjire*, kibbelen als de kinderen? Het Hollandſche *kijven*, het Angelſakſiſche *cidan*, het Engelſche *chide*, het oud-Vrieſche *ſziven*, zou in het Boeren-Vriesch geven *tjide* of *tjive*, waarvan het frequentativum *tjidere* of *tjivere*, bij zamentrekking *tjire*.

Wat is *tjirmerij*, geſpens; *fortjirmerij*, voorgeſpens? Het Hollandſche *karven*, rammelen, gedruisch maken, het Angelſakſiſche *cirm*, gekraak, het Engelſche *churm*, verward ge-

geraas. *Tjirmerij* is dus het bewegen en kraken van levenlooze voorwerpen, hetwelk geacht wordt iets te voorspellen. Indien MENAGE bij het Fransche *vacarme* aan dit *cirm*, in het Cambrobritannisch *garm*, geschreeuw, gedacht had, zou hij niet gezegd hebben: *Je ne sçay d'où vient ce mot.* Gelijk *valet* voor *varlet*, zoo *vacarme* voor *varcarme* en *war*, het tegenwoordige *guerre*; *war-carme* is oorlogsgedruisch of geroep, oproer.

Wat is *tjoene* of *tjonne*, tooveren; *betjoene*, beheksen; *tjoenster* of *tjonster*, oudtijds *thianster*, tooverkol? In het Engelsch *chantres*, zangster, in den zin van *enchantresse*, eene vrouw, die door zingen betoovert, in de middeleeuwen *mulier carminans* (*). Bij VIRGILIUS:

Haec se carminibus promisit solvere mentes
Quas velit; ast aliis duras immittere curas,
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro
Nocturnosque ciet manes. Mugire videbis
Sub pedibus terram et descendere montibus ornos.

en elders luidt het:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Volgens den gewonen regel zou het Hollandsch *konster* en het Angelsaksisch *canster* moeten zijn, maar de dialekten zijn eenstemmig op de Zuidhoeksche *s* gevallen; en gelijk in ADR. VAN VENNES, *Tafereel van de belacchende Wereld*, de boeren altijd *angder*, *hangden*, *ongder*, *ongs* zeggen, voor ander, handen, onder, ons, zoo is ook hier een *g* achter de *n* ingeschoven in *zingen*. De oude tongval *thianster*, en de nieuwe *tjonster*, *tjonne*, of *tjoene*, *tjoenster*, is over in *sang*, gezang, waarvan het verloopene *sangje*, het gebruikelijke frequentativum *sangerje*, saniken, het IJslandsche *sangra*, mompelen, knorren, en in *sjonge* of *sjoenge*, zingen. Maar welk zingen is het, waardoor men betooverde? Het was *tjanter* of *tjanterje*, dat slechts een andere tongval is voor *cantare*, *tjoene*, *sangen*, *singen*, en een snel en onverstaanbaar gerabbel, vooral in eene vreemde taal, aanduidt. Volgens deze uitlegging zou *tjoene* dat prevelen van tooverwoorden en gebeden zijn, hetwelk tusschen spreken en zingen

(*) Het Fransche *charmant*.

gen in is. Het lezen der oude volken met zekeren galm, die aan zingen grensde, gepaard gaande, is het natuurlijk, dat *siggwan* (singwan) in het Gothisch *lezen* beteekent, gelijk ook somtijds in het Angelsaksisch en oud-Duitsch. Eindelijk, hetgeen deze mijne afleiding van *tjoene* eene groote waarschijnlijkheid bijzet, is de naam, dien de Vriezen nog heden ten dage aan de toovenaars geven: *ljoie fen 't wud*, lieden van het woord.

Toen ik met deze afleiding regt in mijn' schik was, viel ik op eene andere, die mij even goed, zoo niet beter, schijnt. Het gebruik der windsels, banden en kransen in de tooverkunst was onder de meeste volken bekend. De Romeinen hadden benevens de *incantatio* hunne *ligaturæ* en *obligamenta magica* ter betoovering, hunne *licia* ter onttoovering, en de Grieken hunne *περιαμματα*, omwindsels of omhangsels aan den hals tot amuletten. De verliefde oude vrijster zegt bij THEOCRITUS:

> Στέψον τὰν κελέβαν φοινικέῳ οἰὸς ἀώτῳ
> Ὡς τὸν ἐμοὶ βαρὺν εὖντα φίλον καταδύσομαι ἄνδρα.

en in navolging bij VIRGILIUS:

> *Terna tibi hæc primum triplici diversa colore*
> *Licia circundo.*

Zoo dikwijls ik ook nog in mijnen tijd van betooveren en onttooveren of bovennatuurlijke genezingen in Vriesland gehoord hebbe, kwamen er banden of kransen bij te pas. Daar *tian* en *tion* nu in het Angelsaksisch trekken en binden beteekent, is het zeer waarschijnlijk, dat het oude *tjanne*, het hedendaagsche *tjonne* of *tjoene*, eigenlijk binden is, en *betjoene* bebinden, bewinden, en daardoor betooveren. Van denzelfden bijgeloovigen oorsprong schijnt mij te zijn *iemand betrekken*, voor, iemand met een' trek, dat is wrong of krans, omtrekken, in de luijers leggen. Gelijk dit Hollandsche, zoo stemt ook het Latijnsche *fascinare* (βασκαινειν) in etymon en beteekenis volmaakt overeen met *tjoene*, indien het namelijk van *fascia*, band, zwachtel, moet afgeleid worden. Voor *tian* en *tion* zegt de Vries thans *tjen*, alleen in den zin van trekken, waarvan het Boeren-Viesche *tjinst*, het *tenst* der Hindelopers, eigenlijk betrekking of bewinding tot betoovering,

ing, maar in het gebruik de ziekte, die door betoovering (*besprekken*) geacht wordt iemand op het lijf gezonden of ontnomen te kunnen worden, de koorts.

Meer, dacht mij, viel er van *tjoene* niet te zeggen, toen mij op het onverwachtst weder eene andere afleiding te binnen schoot.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

THOMAS.

(*Vervolg van bl.* 551.)

Ten zelfden tijde, dat THOMAS zich dus kwelde, brak de Revolutie in *Frankrijk* uit. Aldaar ontstond eene geheel nieuwe orde der dingen; oude inrigtingen moesten plaats maken voor nieuwe; en het staatsgebouw, door de voorvaderen met zoo veel moeite opgerigt, stortte ten gronde. De vreemde gebeurtenissen der omwentelinge wekten ieders opmerkzaamheid; maar er was ook niemand, die onverschillig aanschouwer bleef; ieder trok partij; de een juichte, door eene vrolijke hoop bezield, de ander staarde dezelve twijfelachtig en afkeurend aan. Van al het gewoel der veranderingen, aldaar in zoo groote menigte voorgevallen, was er slechts ééne zaak, welke de opmerkzaamheid van THOMAS wekte; en dit was de afschaffing der gilden, en van alle met dezelve verbondene wetten en bepalingen. „Gave God," dacht hij terstond, „dat het hier ook zoo ware!" ... Vervolgens: „Ware ik nu zoo gelukkig, in *Frankrijk* te zijn, dan ... dan kon ik mijne MARIANNE terstond trouwen!" ... En eindelijk: „Wat belet mij dan, om naar *Frankrijk* te gaan? Daar wordt zoo veel afgebroken; daar zal dus ook weder veel op te bouwen zijn, en een bekwamen metselaar kan het nergens aan brood ontbreken."

„De dag, waarop dit voornemen voor de eerste maal in mijne ziel opkwam," zoo verhaalde THOMAS naderhand, „was, nog langen tijd daarna, voor mij een werkelijke feestdag. Ik sprak echter tegen niemand eenig woord daarvan; maar, nadat ik alle noodige toebereidselen gemaakt had, pakte ik heimelijk mijn boeltje bijeen, en plaatste mij aan de straatdeur, om te zien, wanneer MARIANNE weder naar den put zou gaan, om het goed te spoelen. Ik had haar nu in lang niet gesproken; maar, zoo beschroomd ik voorheen

was, zoo stoutmoedig was ik thans; ik sprak haar terstond aan, en zeide haar, dat het mij onmogelijk was, liefde voor eenig meisje te gevoelen, behalve voor haar; dat ik daarom nu mijn geluk in een ander land wou gaan beproeven, waar men naar geboorte noch afkomst zag, maar ieder mensch voor wettig geboren hield, die werkelijk geboren was. „ Als het mij nu daar eens gelukken mogt, waaraan ik in geenen deele twijfel, zoo kom ik spoedig terug, en neem u als mijne vrouw mede, zoo ik slechts weet, dat gij mij genegen zijt, en mij het jawoord geven wilt." Op deze vraag (vervolgde THOMAS) sloeg MARIANNE hare oogen neder, en zeide beschaamd: „ Waarom zou ik u niet lijden mogen? Gij zijt immers een braaf jongman; en zoo hoop ik, dat gij u dan ook altijd braaf jegens mij gedragen zult. Mogt het dus zijn, dat gij elders uwe fortuin zoudt maken, en gij, gelijk gij zegt, mij kunt trouwen, zonder dat gij daardoor uwe eer of goeden naam verliest, zoo als hier te lande het geval is, dan ben ik bereid, u, in Godsnaam, te volgen." Bij deze hare betuiging sloeg mij het hart van een nameloos vreugdegevoel; ik kuste haar daarop, en zeide: „ Zoo gij mij even getrouw blijft als ik u, dan zien wij elkander binnen kort weder, en wij zullen gelukkig zijn." — Dus was onze verloving voltooid.

„ Den volgenden oehtend, zoodra de dag aan den hemel graauwde, nam ik mijn pakje op, verheugde mij over den schoonen morgen, en wandelde de straat op. MARIANNE stond reeds aan de deur, knikte mij vriendelijk toe, gaf mij de hand, en kuste mij. Wij konden echter wederkeerig niets anders zeggen, dan ik: „ God zegene u!" en zij: „ God geleide u!" en al het andere, wat ons nog op het hart lag, moest er maar op blijven liggen. Ik keek nog zoo lang om, als de straat het veroorloofde, en ging toen met een bedrukt hart de poort uit. Buiten gekomen, werd het echter beter; want MARIANNE's beeldtenis vergezelde mij overal, en aldus vermaakte ik mij in het ongestoord bouwen van luchtkasteelen, die voor mij en haar in tallooze menigte oprezen. Ik ging in deze mijmering gedurig met rassche schreden, zoodat ieder, die mij zag gaan, op het denkbeeld moest komen, dat ik iemand najoeg; en op die wijze kwam ik spoedig aan dat beloofde land, waar ik stroomen van melk en honig hoopte te vinden. Deze vond ik wel is waar niet, maar werk in overvloed, en dat was mij dan ook vooreerst

ge-

genoeg. De levensmiddelen waren tamelijk goedkoop; en, daar ik zeer spaarzaam leefde, kon ik weldra iets overhouden, waarvoor ik dan een patent wilde nemen. Dit was het éénige, waarop mijne gedachten waren gerigt. Van alles, wat de *Franschjes* verder hadden, van hunne vrijheid en gelijkheid, van hunne roode mutsen, hun *ça ira*, en wat destijds al meer in de mode was, verstond ik zeer weinig; of stelde er althans geen belang in; hoezeer ik welstaanshalve, op de republikeinsche feestdagen, de *carmagnole* mededanste, en een glas wijn op het welzijn der Republiek mededronk. Vermaak was echter bij dat republikeinsch levenmaken en juichen niet veel te vinden; weshalve ik meestal te huis bleef, aan MARIANNE dacht, en mij met ontwerpen voor mijne toekomende huisselijke inrigting bezig hield.

„ Dus verliep een jaar, of iets meer; en, terwijl ik mijn geld reeds gereed had, en de tijd reeds bepaald was, waarop ik naar huis zou terugkeeren en alle mijne wenschen vervuld zien, barstte op eenmaal de oorlog uit. Doch ook te gelijker tijd was geheel *Frankrijk* veranderd van gedaante. Het geheele land geleek slechts ééne legerplaats; alle werkplaatsen werden in wapensmederijen hervormd. En, wel verre dat ik aan eenigen terugkeer naar huis kon denken, werd ik tot den krijgsdienst gedwongen, en moest met het leger naar de grenzen trekken. De wanhoop, welke mij bij deze onverwachte wending van zaken aangreep, kan ik u niet beschrijven. Er bleef echter niets anders over, dan welgemoed mede te gaan; want aan wegloopen was geheel niet te denken; hoezeer ik ook daartoe den grootsten lust gevoelde. De krijgskans nam intusschen voor de *Franschen* een' zeer gunstigen keer, hoewel niet voor mij; want bij eene kleine *affaire*, bij welke genoegzaam niet een enkel man der onzen bleef, omving ik een schot in het onderlijf, dat mij zelfs nu nog het gaan moeijelijk maakt, en werd tevens mijn regterarm door een' musketkogel verbrijzeld. Ik kwam dus in het Hospitaal, en eerst na verloop van een jaar weder daaruit, doch zoo verminkt, gelijk gij ziet. Daar ik nu niet verder kon hopen in *Frankrijk* mijne fortuin te maken, en de verwarring aldaar ook van dag tot dag toenam, zoo kwam ik, door eene aaneenschakeling van toevalligheden, met wier verhaal ik u echter in geenen deele vermoeijen wil, zonder het zelf te weten of te willen, hier aan. De stad beviel mij; en, dewijl ik toch nu niet meer met wer-

ken den kost kon verdienen, besloot ik op eene andere wijze daartoe te geraken. Mijnen godsdienst had ik altijd getrouwelijk onderhouden, het rekenen verstond ik ook goed, en, daar ik uit den nood eene deugd moest maken, oefende ik mij om met de linkerhand te leeren schrijven. Ik rigtte dus eene heimelijke school op, en verwierf daarmede zoo veel, dat ik, na den geheelen dag te hebben onderwijs gegeven, ter naauwernood zoo veel ontving, dat ik mijn' kost en kleeding betalen kon. — Van mijne MARIANNE had ik nu in verscheidene jaren niets gehoord. Ik dacht niettemin onophoudelijk aan haar; die gedachte verontrustte mij zeer, en nogtans kon ik dezelve niet van mij verwijderen, hoe veel moeite ik hiertoe ook mogt aanwenden. Ik had haar verlaten met oogmerk om haar het geluk aan te brengen; maar, in stede hiervan, kon ik haar thans niets dan armoede, jammer en een verminkt ligchaam aanbieden. De oude liefde brandde nog wel in het hart; maar de vroegere wenschen werden door dezen ellendigen toestand en (valsche) schaamte onderdrukt.

„Op eenen vrijen dag, voor mij meestal een vastendag, want mijne leerlingen betaalden mij bij het uur, ging ik eens naar buiten. Daar mij de pijn van mijne oude wonden het gaan hoogst moeijelijk maakte, zoo plaatste ik mij in de schaduw van eenige boomen, digt bij den *Looijersput*, en herinnerde mij den avond, toen ik, ook aan een' put, MARIANNE voor het eerst van liefde sprak. Die herdenking maakte mij weemoedig. Hierbij kwam natuurlijk de gedachte aan al het onheil, wat ik sedert had moeten doorstaan, aan de vernietiging van alle mijne wenschen, aan het gebrek van eenig uitzigt voor de toekomst in mijnen geest op; en, daar ik op hetzelfde tijdstip in den donkeren put zag, kwam de ijsselijke verzoeking in mij op, om mij daarin te werpen, en aldus op eenmaal mijzelven van alle verder onheil te verlossen. Ik was (nog beef ik bij het herdenken!) reeds ten halven lijve over de leuning, en zou mijne misdaad gewisselijk volbragt hebben, wanneer niet ten zelfden tijde mij eene vrouwelijke gedaante had verschrikt, die zich tegenover mij verhief. Ik zag op, en aan de andere zijde van den put stond een meisje, juist voornemens om een' emmer in denzelven neder te laten; in welk meisje ik, bij den eersten aanblik, mijne MARIANNE terstond herkende!... Bij de beweging, die ik gemaakt had, had zij even opgezien, doch zich ook

on-

onmiddellijk weder aan hare bezigheid begeven, en mij dus niet herkend. Ik was zoodanig onthutst wegens deze verschijning, en dat wel op zulk een oogenblik, dat ik langen tijd geen woord kon uitbrengen. Toen ik eindelijk zag, dat zij den zwaren emmer niet dan met moeite kon in de hoogte winden, kwamen mijne geheimste gedachten ter sprake; maar ik bedwong mij, en sprak: „ Weleer, kindlief! kon ik u bij zulk werk helpen; maar thans!" ... en hierbij toonde ik haar de stomp van mijnen regterarm, terwijl ik mijne linkerhand naar haar uitstrekte. „ Gij moet dus dezen éénen voor twee nemen. Bovendien, deze ligt immers toch het naast aan het hart."... Hierop zag het meisje mij naauwkeuriger aan, en — op eenmaal ontglipte de emmer hare hand en viel met zijnen last naar beneden in den put, terwijl zij met beide handen mijne ééne vatte, en uitriep: „ Mijn God! is het mogelijk? THOMAS! zijt gij het?" ... Daarop zag zij mij op nieuw aan, begon bitter te schreijen, en bedekte haar gelaat. „ Ja!" hernam ik, na eene lange tusschenpoos mij eenigzins herstellende, „ dit is nu het geluk, dat ik u beloofde! dit is nu alles, wat ik heb medegebragt, mijzelven slechts ten halve, en buitendien niets! Maar, hoe gaat het dan met u?" — MARIANNE verhaalde mij hierop met weinige woorden, want een lang verwijl duldde haar dienst niet, dat zij het ook vrij slecht had gehad, vooral sedert zij in zoo langen tijd van mij niets had vernomen; want te voren had zij alles met eene vrolijke hoop verduurd; maar eindelijk, uit hoofde der veelvuldige beleedigingen, die zij had moeten ondergaan, was zij tot het besluit gekomen, hare geboorteplaats te verlaten en herwaarts te komen; dat zij thans bij eenen looijer diende, waar zij, hoewel zij veel te werken had, toch over niets kon klagen, behalve dat de zoon des huizes zijn oog op haar geslagen had, haar onophoudelijk vervolgde, en, haar bestand vindende tegen alle verleiding, ten laatste met huwelijksaanzoeken lastig viel. Zij had hem, daar hij naar niets wilde luisteren, gezegd, dat zij met mij verloofd was, en, toen hij toch niet afliet, in den waan, dat ik wel nooit weder terug zou komen, hem eindelijk het geheim harer onwettige geboorte toevertrouwd; doch hij zeide daarop, dat zulks daar ter plaatse niet zoo streng als elders werd behandeld, en hij wel zorgen zou, dat dit niet bekend werd. Zij had voorts de ouders met het aanzoek van hunnen zoon bekend gemaakt; van hare onechte geboorte echter,

ter, uit fchaamte, nog niet gefproken. Naardien de ouders de begeerte van hunnen éénigen zoon gaarne wilden voldoen, hadden ook deze niet alleen hunne toeftemming gegeven, maar haar zelfs ten fterkfte tot dit huwelijk aangemaand; zij had zich daardoor op nieuw genoodzaakt gezien, ook hun het geheim harer geboorte mede te deelen. Dit had, wel is waar, in den beginne een' fterken indruk bij hen te weeg gebragt; toen echter hun zoon federt zeer zwaarmoedig was begonnen te worden, hadden de ouders zich almede boven deze bedenkelijkheid verheven, en drongen haar nu nog fterker, om in het verzoek van hunnen zoon te bewilligen. „En evenwel," voegde zij er nevens, „konde ik immers niet, en kan nu nog minder dan te voren."

„Na deze korte uitboezeming onzer wederkeerige gevoelens moesten wij fcheiden, nadat wij echter eene nadere zamenkomst hadden bepaald. Hoe ik echter op dien avond te huis gekomen ben, weet ik niet te zeggen. Mijne geheele ziel was in beweging, en het eene denkbeeld kampte tegen het andere. Maar boven alles was mij de zeldzame getrouwheid van het meisje en mijn eigen ellendige toeftand duidelijk; zoodat, wanneer de eerfte eene flaauwe verheffing van hoop deed oprijzen, een enkele oogflag op mijzelven voldoende was, om dezelve terftond ter neder te flaan, en mij tot de diepfte zwaarmoedigheid te doen vervallen. Eene geheele week lang had deze tweeftrijd van denkbeelden mij gekweld, toen wij weder te zamen kwamen, en MARIANNE mij verhaalde, welken nieuwen ftorm zij al wederom had moeten uitftaan, en hoe zij gemeend had aan de zaak op eenmaal een einde te moeten maken, door te zeggen, dat haar verloofde weder was teruggekomen. Hierop had men haar den dienst opgezegd, en was geheel te haren aanzien veranderd; want, zoo vriendelijk men te voren geweest was, zoo hard was men federt jegens haar geworden.

„Op dit berigt," voer de Invalide voort, „ftond ik als verfteend, en mijn toeftand fcheen die van eenen kranken bedelaar te zijn, die het geluk heeft eenen grooten fchat te vinden, maar buiten ftaat is dien mede te nemen of te bergen, en denzelven dus op den algemeenen weg moet achterlaten. Want, hoe onbefchrijfelijk veel ik ook van MARIANNE hield, of liever juist omdat ik zoo veel van haar hield, kon ik het denkbeeld niet verdragen, haar in mijne ellende mede te flepen; en ik achtte mij voor God verpligt,

om

om haar geluk, de smart van haar aan eenen anderen af te staan te moeten verduren. Het was mij verder bij onderzoek gebleken, dat de persoon, die naar hare hand stond, een braaf mensch, van goede zeden en eene lijdelijke geaardheid, was, en bovendien nog al eenig vermogen had, zoodat eene verbindtenis met hem zelfs door velen als wenschelijk werd beschouwd, en het dus voor een zoo behoeftig meisje, als MARIANNE, als een buitengewoon geluk moest worden aangezien. Ik zeide haar dit alles ook met een opregt gemoed; en, terwijl ik haar, met een bloedend hart, aan de eene zijde de voordeelen schetste, die zij om mijnentwille zou moeten van de hand wijzen, stelde ik daartegen den ellendigen toestand over, dien ik haar zou aanbrengen, en waarvan ik zelf wel het grootste gedeelte uitmaakte. Nadat ik nu, onder heimelijke folteringen, mijne geheele welsprekendheid had uitgeput, om haar van besluit te doen veranderen, zeide zij tot mij: „Ik herken in datgene, wat gij zegt, op nieuw uwe edelmoedige denkwijze, en bemin u daarom slechts te meer; en daar gij thans hulpbehoeftig zijt, zoo kan ik mij te minder van u losrukken. Wilt gij dus van uwe zijde uwe belofte terugnemen en uw mij gegeven woord verbreken, zoo blijf ik nogtans aan mijn woord getrouw."

Ziende nu, dat ik door vernieuwde voorstellingen niets bij haar zou uitwerken, bleef ik hierop niet verder staan, maar zeide alleen: „Morgenavond, mijne getrouwe MARIANNE, spreken wij elkander nader." En dus scheidden wij, terwijl ik meer bekommerd dan ooit huiswaarts keerde.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

OP HET VERBRANDEN DER TURKSCHE SCHEEPSMAGT, DOOR DE GRIEKEN, VOOR SCIO.

Juicht, Grieken! jubelt, wereldvolken,
  Die ooit der vrijheid offers bood!
Triomf! de vlam bereikt de wolken:
  Triomf! daar brandt de Turksche vloot.
De nacht zonk neêr op 't vlak der baren;
Op eenmaal schijnt hij weggevaren, —
  Neen, in den schoonsten dag verkeerd:
Niets kan bij zulk een' luister halen;
Triomf! verdrukten zegepralen,
  En de onderdrukker wordt verneêrd.

Tuig, Scio! schoon in puin bedolven,
  Door gruw'len, roof en moord besmet:
Daar zinkt, in 't peilloos diep der golven,
  De Zegevaan (*) van Mahomet;

Daar

(*) Naam van het Turksch Admiraalschip.

Daar heft een volk, vertrapt, versmeten,
Ja schier onwaard' een volk te heeten,
  Zich op tot vroeger' gloriestand;
Het toont, voor ketens, zegevanen,
En schenkt aan 't nakroost der Spartanen
  Den roem van 't oude vaderland.

Blaak, vuurgloed! spreid u uit in vonken!
  Stijg opwaarts tot het spoor der zon!
Zoo heeft eens vroeger roem geblonken,
  Bij Salamis en Marathon.
Neen, niets moet hier uw' loop bepalen;
Doe 't licht van Mecca's maanglans dalen,
  Vergaan in ondoordringb'ren nacht:
Dat Stambouls trots in 't niet verzinke;
De kruisvaan schoon en heerlijk blinke,
  Voor Cekrops achtbaar nageslacht!

Zij zwicht, de heerkracht der barbaren;
  Zij stuift in vonken weg, de vloot,
Die aan der Grieken heldenscharen
  Verdelging brengen zou en dood!
Onwinb're moed toont zijn vermogen;
De Hemel kroont het hagchlijk pogen,
  En staat, in nood, verdrukten bij;
De deugd verwint in 't moeilijk strijden;
't Geluk ontkiemt uit duldloos lijden,
  En 't kroost van helden strijdt zich *vrij*.

Geen hulp moog' 't edel pogen schragen;
  Geen bijstand keer' het dreigend leed:
Wat nood? — zij keeren weêr, de dagen,
  Wier glorie Xerxes sidd'ren deed.
Geen magt van vriend of bondgenooten
Moog', heldenvolk! uw heer vergrooten;
  De staatkunst zelv' bezwere uw' val:
Wat nood? — gij ziet uw haters vlieden;
De Hemel wil u bijstand bieden,
  In 't aanzien van 't verbaasd heelal.

Triomf! wij zien de onwinb're kielen,
  Het vuur ter prooi, te barste slaan;
En wat de vlammen niet vernielen,
  Moet in d' onpeilbren vloed vergaan.
Triomf! de Grieken zegepralen:
Hun heilzon schiet ondoofb're stralen,
  Omglansd door 't vuur der Turksche vloot.
Vertraag niet, heldenvolk! in 't strijden;
De menschheid zal u de eerkroon wijden,
  En de aard' noemt uw triomfen *groot*.

W. H. WARNSINCK, BZ.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER DE NUTTIGHEID VAN DEN KOOPHANDEL, EN DESZELFS HEILZAMEN INVLOED OP DE BESCHAVING.

(*Vervolg en slot van bl.* 566.)

II. 1. Het Romeinsche rijk, hetwelk sedert verscheidene eeuwen bij alle volken der toen bekende wereld beroemd, geacht en ontzien was, begon in de tweede en derde eeuw onzer jaartelling met rassche schreden naar zijnen ondergang te hellen. Dat land, 't welk het vaderland der schoone kunsten mag genoemd worden, waar te voren de wetenschappen bloeiden, en waar men bij ieder burger een heldenmoed aantrof, welks veerkracht zich ontwikkelde, zoodra het vaderland in gevaar was, en er eerlaurieren op het veld des oorlogs te plukken waren; dat zelfde volk was thans zoodanig verzwakt, dat er bijna niets dan de schaduw van de aloude nationale dapperheid te vinden was. De weelde had ook de Romeinsche jongelingschap zoo zeer bedorven, dat zij zich aan de ongemakken van den militairen dienst niet dan met moeite konde gewennen; de krijgsdienst werd er niet dan zeer gebrekkig verrigt, en alles werd zoo geregeld, dat men meer voor zijn gemak zorgde, dan voor den dienst des vaderlands. Men zag in de Romeinsche legerbenden in 't geheel geen voetvolk; de krijgsknechten, te lui en te gemakkelijk om te voet te gaan, bestonden alleen uit ruiterij, en deze was, gelijk men ligt kan nagaan, nog in een zeer slechten en gebrekkigen staat; de krijgstucht kon er ook niet in goede orde zijn, en de ondergeschiktheid moet van zelve verdwijnen, waar de bevelhebbers zelve door luiheid en vadzigheid zich laten regeren. Het was in dezen toestand van het Romeinsche rijk, dat de Deenen en Noormannen uit het noorden van Europa, in de

de vierde eeuw, als zoo vele talloze zwermen, het zuidelijk en westelijk gedeelte van ons wereelddeel overstroomden, en overal moord, verwoesting en plundering aanregtten. Aan de grenspalen van het Romeinsch gebied gekomen, deden zij ook fpoedig die zwakke legerbenden verdwijnen, welke tegen den drom dier tallooze fcharen niet meer beftand waren. Die Barbaren, te voorfchijn komende uit landen, welke toen nog geheel onbekend fchijnen geweest te zijn, waren niet aan eenen vasten grond verbonden; zij floegen zich neder, waar zij het gemakkelijkst voedfel konden vinden, en zochten die plaatfen, waar zij eenigen buit konden behalen. Het was dan met dit oogmerk alleen, dat zij zich al verder en verder begaven, en eindelijk zelfs tot het zuidelijkfte gedeelte van Europa doordrongen. Zoodra evenwel hadden zij hunnen buit niet verzameld, of zij trokken naar hunne vorige landftreken terug; doch weldra zag men anderen hunne plaats vervangen, en, zoodra de weg naar de hun onbekende gewesten ééns gebaand was, kwamen nieuwe zwermen uit die zelfde noordelijke landen opdagen, en vernielden datgene, hetwelk hunne voorgangers niet hadden kunnen bereiken. Ook in onze vaderlandfche gefchiedenis lezen wij, in de zesde en volgende eeuwen, van verfcheidene invallen der Noormannen; en overal, waar zij kwamen, werd alles niet alleen deerlijk verwoest, maar ook eene menigte ingezetenen gevankelijk weggevoerd. — Deze inval der Barbaren maakte eene geheele verandering in den ftaat van Europa. Het licht der wetenfchappen, 't welk in het zuidelijk deel nog eenigzins flikkerde, werd genoegzaam geheel uitgebluscht; en er bleef ter naauwernood een enkel vonkje over, hetwelk dienen konde, om in vervolg van tijd weder een nieuw licht te doen ontvlammen. Een geest van woestheid fchijnt van dien tijd af zich van de Europeanen te hebben meester gemaakt, en zij fchijnen de zeden der ingevallene Barbaren niet dan al te fchielijk te hebben aangenomen. Trouwens, fchoon de meesten, die tot deze noordfche volken behoorden, na

hun-

hunnen buit te hebben bijeenverzameld, weder terug-trokken naar die ſtreken, waar zij hun gewoon verblijf hielden, zoo waren er echter ſommigen, die hunne meer bepaalde woningen behielden te midden dier volken, welke zij eerst hadden uitgeplunderd; en wat konde er nadeeliger voor het zedelijk karakter dezer natiën zijn? Door het voorbeeld van anderen nam de geest van woestheid bij hen de overhand, en zij ſchikten zich ſpoedig naar de ruwe zeden dier vreemdelingen, die onder hen eene woonplaats genomen hadden. Men moet hierbij vooral opmerken, dat die invallende Deenen en Noormannen in geene betrekking tot elkander ſtonden, en zij hunne landgenooten met dezelfde gretigheid zouden uitplunderen, waarmede zij dit de vreemde volken deden. Dit een en ander moest van zelve uitwerken, dat er eene verdeeldheid kwam tusſchen volken, die tot dien tijd toe vereenigd waren geweest, ja dat ſpoedig alle gemeenſchap van de eene natie met de andere ophield. Die Barbaren, van jongs af aan met weinig tevreden, kenden geene behoeften, welke zij bij naburige volken konden vervuld krijgen; en wat zoude hen dan bewegen, om eene naauwe gemeenſchap met hen te openen of te onderhouden? Alleen de zucht tot plunderen en rooven kon hen overhalen, om eenen inval in naburige landſtreken te doen; maar er was voor hen geen beweeggrond, om een' geregelden omgang te onderhouden. Het is dus van dezen tijd af, dat men dat Europa, hetwelk te voren gedeeltelijk zoo zeer beſchaafd was, geheel van gedaante zag veranderen, en verdeeld in verſchillende, zoo grootere als kleinere, volken en ſtammen, die elkander niet eens kenden. — Hetgeen niet weinig tot dien geest van woestheid toebragt, of denzelven onderhield, was de invoering van het leenſtelſel, hetwelk, voor zoo veel ons bekend is, ſpoedig in alle landen van Europa de overhand nam, en waarvan wij nog heden de overblijfſels zien. Dit ſtelſel, hetwelk ten oogmerk had, een' zekeren ſtam of ſtreek of volk tegen vreemde invallen te bewaren of te verdedi-

 gen,

gen; was evenwel in zichzelve zeer zwak; en, gelijk het, van de eene zijde, aan de dwingelandij van den vorst geene palen zette, zoo was het, van den anderen kant, ongenoegzaam, om de misdaden te bedwingen, waartoe het volk geneigd was, of waaraan het zich schuldig maakte. Men zoekt in dit stelsel te vergeefs dat evenwigt, hetwelk in staat is om beide partijen binnen de palen van haar gezag te houden. Volgens dit stelsel was de leenheer eigenaar van den grond, waarover hij het gebied voerde. De hoflieden, wien een stuk gronds vergund werd om te bebouwen, werden niet aangemerkt als vrije lieden, maar als slaven, die aan den grond, dien zij bewoonden, waren verbonden, en welken zij, zonder uitdrukkelijk verlof van den leenheer, niet durfden verlaten of woest laten liggen. De vruchten, die zij op hun land teelden, behoorden den leenheer, en er werd hun niet dan een zeer klein gedeelte tot hun gebruik vergund. In tijd van oorlog moesten zij zonder onderscheid met hunnen heer te velde trekken; en sneuvelden zij, dan vervielen alle hunne goederen weder aan den leenheer. Men kan ligt begrijpen, dat zulk een stelsel niet geschikt was om dien edelen naijver en arbeidzaamheid aan te kweeken, die de menschen tot zachtere gevoelens en zeden leidt; maar dat het integendeel der luiheid voedsel moest geven en de woestheid bevorderen. Wat toch kon den landbouwer bewegen, om zich op de verbetering van zijnen akker toe te leggen, daar hij van denzelven geen eigenaar was, en ook de vruchten van zijnen nijveren arbeid niet eens mogt inzamelen? Het konde hem weinig baten, of hij een' rijken oogst had; hij kreeg daardoor geene voorregten boven zijnen buurman, die slechts weinig inzamelde. Het was de aard van het leenstelsel, om de Vasfalen ook door armoede of bekrompene omstandigheden in eene gedurige ondergeschiktheid te houden. Dit had, wel is waar, ten gevolge, dat er gedurige twisten ontstonden tusschen den heer en zijne slaven; doch het blijkt niet, dat deze laatsten het in de middeleeuwen zoo ver hebben gebragt,

dat

dat zij het juk van hunnen heer afschudden en zich tot vrije lieden maakten. Indien de knevelarijen en kwellingen van den souverein hun luide klagten deden aanheffen over de onderdrukking, welke zij ondervonden, zoo was evenwel de geestgesteldheid dier tijden er niet naar, om den vorst tot eene algemeen zachtere en menschelijkere behandeling van zijne Vasfalen te noodzaken. — Doch, hoe groot ook de afhankelijkheid der onderdanen van den vorst ware, zoo was het gezag van dezen laatsten evenwel niet voldoende, om zijne slaven te beteugelen in het bedrijven van zulke misdaden, welke allen maatschappelijken band verbreken, en de wanorde en verwarring ten toppunt voeren. De woestheid, die door de lui- en ledigheid niet weinig werd bevorderd, en die ook gedurig nieuw voedsel kreeg door de wreede en ontmenschte wijs, waarop de oorlogen werden gevoerd, gewende het volk aan allerlei roof en plundering, waartegen de vorst te vergeefs zijne strafdreigende wetten uitvaardigde. Ja dit ging zoo ver, dat men berigt vindt, dat, in de negende eeuw, de reizigers, die van het eene einde van een koningrijk naar het andere reizen wilden, dien weg niet veilig konden aflegen, en dus verpligt waren, met een geheel gezelschap, of eene karavaan, gelijk thans nog in het Oosten gebruikelijk is, hunnen togt te ondernemen. Openlijke geweldenarijen werden in dien tijd ter naauwernood voor misdaden gehouden, en de vorsten putteden te vergeefs hun verstand uit, om daaraan paal en perk te zetten; zij waren daarom genoodzaakt, in de tiende eeuw, eene kerkvergadering te doen bijeenkomen, welke door haar gezag en door het uitspreken van banbliksems misdaden zoude zoeken te beteugelen, tot welker bedwang de wereldlijke arm ongenoegzaam was. Want, hetgeen wij hier nog moeten opmerken, die Noordsche volken, welke in de ingevallene en spoedig overweldigde landen hunne woonplaats vestigden, hadden langzamerhand den Christelijken Godsdienst aangenomen; doch zij waren ver af van die beginselen te beoefenen, welke hij in deszelfs ware be-

lijders vordert. — Dit zelfde leenſtelſel maakte vervolgens uit zijnen aard de onderlinge gemeenſchap der volken zeer moeijelijk. Immers het behoorde tot deszelfs beginſelen, dat, wanneer iemand zich van het eene gewest van een koningrijk naar een ander met der woon begaf, hij verpligt was om binnen jaar en dag zich als Vasſaal te erkennen van den Baron, waar hij zich nederzette; en, zoo hij verzuimde, bij zijn ſterven, aan den heer een legaat te maken, werden alle zijne goederen verbeurdverklaard. In de negende eeuw voerde men in ſlavernij weg alle de genen, die voor de Noormannen naar Frankrijk de vlugt namen, en in 't vervolg leide men hun zekere jaarlijkſche taxen of buitengewone dienſten op, terwijl hunne goederen aan den heer vervielen, hetgeen men in 't Fransch noemt *droit d'aubaine*. In andere landen was het gebruikelijk, de ongelukkigen, die op de kusten ſchipbreuk leden, in ſlavernij weg te voeren. Het verbeurdverklaren van geſtrande goederen was eene algemeene wet. Bij de oude Welchen, of inwoners van het land van Galles, had men de vrijheid te dooden de krankzinnigen, de vreemdelingen en de melaatſchen. — Was het wonder, M. H., dat bij zulke beginſelen, als toen algemeen waren aangenomen, woestheid en domheid hand over hand toenamen? Was het wonder, dat de natiën elkander ſchuwden; dat de een ter naauwernood wist, dat er een volk beſtond buiten dat, waartoe hij behoorde? — Dan, gij verwacht misſchien, dat ik het gezegde nog eenigzins nader ſtave, en eenige nadere bewijzen bijbrenge van die grove onwetendheid, waarvan wij ons genoegzaam geen denkbeeld kunnen maken ten opzigte van een werelddeel, waar de kunſten en wetenſchappen thans, gelijk ook te voren, in zulk een' bloei zijn. Welaan dan! ik zal hieraan voldoen, zoo veel ik gelegenheid heb gehad, hiervan eenige dadelijke bewijzen aan te treffen. — Ten blijke van de weinige gemeenſchap, welke zelfs naburige volken met elkander hadden, dient, dat er in de middeleeuwen volſtrekt geene herbergen waren. De gastvrijheid was een pligt, waartoe ieder door

de

de wet verpligt was; en, zoo iemand zulks durfde weigeren, verviel hij in eene zware boete; somtijds zelfs werden zijne meubelen verbeurdverklaard en zijn huis verbrand. Ware de gemeenschap veelvuldig geweest, dan zoude deze herbergzaamheid een last zijn geworden, waaraan men zich op de eene of andere wijs zoude hebben zoeken te onttrekken: dan, de reizigers gingen toen geene pleiziertogtjes doen; ten bewijze waarvan het volgende kan dienen. Wanneer de Graaf Bouchard in de tiende eeuw een klooster wilde stichten te Saint Maur des Fossés nabij Parijs, reisde hij naar den Abt Clugny in Bourgogne, om dien te verzoeken, eenige monniken daarhenen te willen zenden; en hij zeide hem, dat hij, na het ondernemen van zulk eene lange en moeijelijke reis, welke hem zeer had vermoeid, hoopte, dat hem zijn verzoek zoude worden toegestaan, en dat hij dus niet te vergeefs in zulk een afgelegen land zoude zijn gekomen. De Abt antwoordde, dat hij hem dit verzoek weigerde, omdat het al te vermoeijend zoude zijn, met hem in een vreemd en onbekend land te gaan. — In de twaalfde eeuw wisten de monniken van Ferrières, te Sens en Bourgogne, niet eens, dat er eene stad was, die Doornik genaamd werd; en de laatsten wisten even min iets van de eersten. Toen eene zaak, de beide kloosters rakende, de eersten noopte om naar Doornik te reizen, dwaalden zij langen tijd rond; en het was eindelijk niet dan bij geval, dat zij de plaats vonden, waar zij wezen moesten. — Met de kunsten en wetenschappen was het even slecht gesteld. De aardrijkskunde was in dien tijd zoo gebrekkig, dat men op eene landkaart, van denzelven nog voorhanden, Jeruzalem geplaatst vindt in het midden van den aardbol, en Alexandrië even zoo ver van die stad als Nazareth. Dan, hetgeen u nog het meest zal verwonderen, is, dat zelfs de kunst van schrijven in die eeuwen van barbaarschheid zeer zeldzaam is, niet alleen onder lieden van eene mindere klasse, maar zelfs onder menschen van den eersten rang; ja zelfs zegt men, dat er koningen geweest zijn, die hunnen naam niet kon-

den schrijven. Herbaud, Graaf van het paleis, schoon uit hoofde van zijne bediening opperste regter van het rijk, in de negende eeuw, konde lezen noch schrijven. Du Guesclin, Connetable van Frankrijk, de grootste man van den staat, en een der grootste personaadjen van zijne eeuw, kon, nog in de veertiende eeuw, zulks even min; en zij, die zulks niet konden, hadden de gewoonte, het teeken van het kruis te zetten om iets te onderschrijven, vanwaar tot heden toe de spreekwijs in gebruik is gebleven van *iets te onderteekenen*, *zijnen naam te teekenen*, voor *onderschrijven*. Ja, ook bij de kerkelijken had deze onwetendheid plaats; sommigen konden zelfs hunne namen niet zetten onder de *canones* der kerkvergaderingen, waarvan zij leden waren geweest; men vroeg gewoonlijk aan de kerkelijke kandidaten, of zij het Evangelie en de Epistelen konden lezen, en daarvan iets ten minste letterlijk overzetten. Alfred de Groote beklaagde zich, dat er van de rivier de Humber tot aan den Teems toe niet één priester was, die het gemakkelijkste stuk uit het Latijn konde overzetten, en dat zij van den Teems tot aan de zee nog dommer waren. Zoo algemeen was hunne onwetendheid, dat een schrijver van dien tijd niet onaardig van hen zegt: *Potius dediti gulæ quam glossæ, potius colligunt libras quam libros, libentius intuentur Martham quam Marcum, malunt legere in Salmone quam in Salomone.* — Kan men, na het aanvoeren van deze voorbeelden, nog twijfelen aan den voorbeeldeloozen staat van onwetendheid in dat zelfde werelddeel, hetwelk eenige eeuwen te voren zoo vele beroemde verstanden had opgeleverd? En, ware de handel met andere volken niet hervat, misschien waren wij tot op dezen dag toe nog in denzelfden staat van domheid en woestheid.

2. Dan, het was de koophandel, welke aan alles een nieuw leven gaf; en de beschouwing van deze gunstige verandering zal veel aangenamer voor ons zijn, dan het tafereel, hetwelk wij nu hebben opgehangen. — Wij kunnen het tijdperk van de hervatting des koophandels in 't algemeen plaatsen in de elfde eeuw; schoon men ligt kan be-

begrijpen, dat het hiermede gelegen is als met alle dingen, te weten, dat dezelve, uit kleine beginselen weder voortgekomen, niet op ééns tot een' luisterrijken trap van grootheid is opgeklommen, maar langzamerhand zich heeft uitgebreid. De Italianen, namelijk, hadden altijd nog eenige overblijfselen behouden van hunnen vorigen handel. De invallen der Barbaren, hoe nadeelig dezelve, even gelijk de vermenging met die woeste volken, ook geweest waren, hadden evenwel het nationale karakter niet zoodanig uitgewischt, dat er niets van dien nijveren en werkzamen volksgeest zoude zijn overgebleven. Neen! hoe weinigbeteekenende zulks ook wezen mogt, in vergelijking van hetgeen het in vorige eeuwen was geweest, was Italië nog geheel onderscheiden van de andere natiën van Europa, en de geest des handels was er niet te eenemaal uitgedoofd. In 't bijzonder schijnt het, dat de Italianen altijd eene vrije gemeenschap hebben onderhouden met Konstantinopel. Deze stad was nimmer door de Barbaren overweldigd, maar had altijd hare oude inwoners behouden. Zij was daardoor, in zeker opzigt, eene plaats van rust geworden, en de stapelplaats, ja de éénige stapelplaats van alle waren, die nog uit de Indiën kwamen; en, dewijl aldaar geene vreemde volken waren ingevallen, had die stad een zekere geest van zachtheid en wellevendheid bewaard, in de andere landen van Europa geheel onbekend. Men begrijpt echter ligtelijk, dat die handel geene groote uitgestrektheid konde hebben, dewijl hij zich tot zoo weinige volken bepaalde. Intusschen gebeurde er in dien tijd iets, hetwelk geheel Europa in beweging zette, en gelegenheid gaf, dat de volken zich onderling leerden kennen en gemeenschap met elkander begonnen te oefenen, namelijk het ondernemen der kruistogten. Gij weet, M. H., hoe, op voorstel en aandrang der Pausen, alle Christenen werden opgeroepen, onder toezegging van de heerlijkste beloften in dit en in het volgende leven, om zich ten strijde aan te gorden, ten einde het heilige land, waar de Insteller van onzen Godsdienst den tijd zijns aardschen verblijfs had doorgebragt,

 uit

uit de handen der ongeloovigen, namelijk der Sarracenen, welke het toen bewoonden, te ontrukken, en het onder de heerschappij van een' Christenvorst te brengen. De ophef van dezen heiligen oorlog bragt alles in rep en roer, en eene ontzaggelijke menigte van allerlei soort van volk gordde zich aan, met het heilige oogmerk, zoo men voorgaf, om voor de zaak des Heeren te overwinnen of te sterven. Een gedeelte van dit ontzettend leger wendde zich naar de kusten van Italië, om aldaar ingescheept te worden, de Middellandsche zee over te steken, en zoo in eene der havens van Egypte te landen. De steden van Venetië, Pisa en Genua, verhuurden aan deze kruisvaarders schepen tot den overtogt; en ziet daar het begin van den verbazenden handel, welken deze steden vervolgens met het Oosten hebben gedreven; zij laadden hunne schepen wederom vol met waren, die zij in de aangedane havens vonden, en bragten dus de voortbrengselen van het Oosten op den Europeschen bodem. Een ander gedeelte van het heilige leger had reeds te voren den weg over Konstantinopel genomen, en hier zag het volk de produkten van het Oosten; hier vertoonden zich aan hun oog duizenden van dingen, die zij nooit te voren gezien en waarvan zij nooit gehoord hadden; ieder nieuw voorwerp was hun eene onverzadelijke bron van verwondering, en alle oogenblikken ontdekten zij iets nieuws. De zucht tot overwinning was, wel is waar, het voornaamste denkbeeld, 't welk hen bezielde; maar de nieuwheid van al hetgeen zij op den weg naar en in deze belangrijke stad aantroffen, kon hunne opmerkzaamheid niet ontslippen; ook hoorden zij, zeer waarschijnlijk, wel het een en ander van de meerdere voorregten en vrijheden, welke in het algemeen de menschen aldaar genoten; en men kan ligt begrijpen, welk eenen indruk het denkbeeld van vrijheid geven moest aan menschen, die verdienden slaven genoemd te worden. Zij namen deze denkbeelden mede naar het heilige land, en bragten dezelve weder mede te huis. De volgende kruisvaarders bevonden de waarheid van hetgeen hunne voorgangers

had-

hadden gezegd, en dus werd er van dien tijd af eene zoo algemeene en levendige drift voor vrijheid en onafhankelijkheid geboren, dat verscheidene steden de Baronnen dwongen tot het toestaan van voorregten, waaraan zij te voren niet gedacht hadden; de beginselen van gelijkheid namen hand over hand toe, en de leenheeren ontvingen niet meer die afhankelijke hulde, welke zij tot dusverre genoten hadden; men begon te spreken van het afkoopen van slaafsche diensten, van het vrijverklaren der hofbewoners, welke aan den grond, waarop zij woonden, waren verbonden, en de landman begon zich niet meer te beschouwen als een Vasaal van zijnen heer, maar als een eigenaar, die de vruchten mogt genieten van den grond, dien hij bebouwde; hij begon met meerdere naarstigheid zijnen akker te beploegen, dewijl hij zijne vruchten zelf konde inzamelen; de oogst werd hem niet meer van zijnen leenheer afgeëischt, terwijl hij zelf niet meer dan het noodige behield; hetgeen hij met zijn huisgezin niet konde gebruiken, had hij gelegenheid te verkoopen, dewijl er gemeenschap met andere volken was geopend. Het zal ons trouwens niet bevreemden, dat de kruistogten zulk eenen algemeenen en diepen indruk hebben gemaakt, wanneer wij onder 't oog houden, dat dezelve twee eeuwen hebben geduurd, gedurende welke er van tijd tot tijd nieuwe kruisvaarders zich opdeden, om datgene uit te werken, wat hunne voorgangers te vergeefs hadden beproefd. — Intusschen onderhielden de Italianen eene geregelde gemeenschap met de havens van Egypte, breidden hunnen koophandel al verder uit, plantten in hunnen vaderlandschen grond de voortbrengselen, welke tot dien tijd alleen in het Oosten te huis hoorden, en rigtten fabrijken op, waartoe zij de aanleiding en de noodwendigheden van verre hadden gehaald. Zij maakten groote vorderingen in zijde-manufacturen, welke gedurende een' langen tijd eene bijzondere kunst van de provinciën van Azië geweest waren. De zijden stoffen waren oudtijds te Rome zeer duur; niet dan zeer weinige personen konden dezelve koopen; want onder

Au-

Aurelius, in het jaar 270, werd letterlijk een pond zijde tegen een pond goud opgewogen. In de zesde eeuw werden de zijdewormen in Griekenland ingebragt, hetwelk de zijde reeds een weinig algemeener maakte; evenwel bleven zijden kleederen bij uitsluiting gebruikt door personen van den eersten rang. In het jaar 1130 bragt de koning van Sicilië een aanmerkelijk getal zijdewerkers naar Palermo, vanwaar deze stof zich door geheel Italië verspreidde; en in de veertiende eeuw zag men te Genua reeds 1000 burgers achter eene processie, die in zijde gekleed waren. — Ook de suiker hebben de Italianen uit Azië medegebragt; zij was voorheen een produkt van het Oosten. Omstreeks het midden der twaalfde eeuw begon men het suikerriet in Sicilië te planten; vandaar werd het overgebragt in de zuidelijke provinciën van Spanje, voorts op de Canarische eilanden, op die van Madera, en eindelijk in de nieuwe wereld. Nog omstreeks het jaar 1560 kreeg men te Antwerpen veel suiker uit Spanje en Portugal, en zij wordt beschreven door een' schrijver als een voortbrengsel van Madera en van de Canarische eilanden; terwijl men niet weet, dat dezelve toen nog in de Westindiën was ingevoerd; ten minste maakte zij nog geen voorwerp van handel uit. — Omtrent den tijd, waarvan wij spreken, namelijk van de hervatting des koophandels in de elfde of twaalfde eeuw, vormde zich in Italië eene zekere societeit van kooplieden, bekend onder den naam van Lombarden, welke hunnen handel over geheel Europa uitstrekten, daardoor de gemeenschap onder de verschillende volken hoe langer hoe meer bevorderden, en den geest van zachtheid en verdraagzaamheid aankweekten. Zoodra zij zich tot een vast ligchaam gevormd hadden, kwam de geheele handel welhaast in hunne handen, dewijl zij volgens vaste wetten te werk gingen. Zij schijnen de eersten geweest te zijn, die den handel in en met geld hebben in gebruik gebragt. Zij kochten en verkochten hunne waren niet bij ruiling, zoo als te dien tijde nog in gebruik was, maar voor geld; zij namen goederen ten onderpand, en rigtten dus eene bank van leening op; welke

nog

nog heden, ook bij ons, onder den naam van *lombard* bekend is. Weldra verspreidde zich deze societeit door geheel Europa; de Lombarden vestigden zich in de voornaamste steden, en werden overal met opene armen ontvangen, uit hoofde der koopwaren, die zij invoerden, en die langzamerhand behoefte werden; zij verkregen vrijdommen, om hunnen koophandel voort te zetten en uit te breiden, en werden zelfs vrijgesteld van het *droit d'aubaine*, waardoor, gelijk wij boven aanmerkten, alle vreemdelingen Vassalen werden van den Baron, terwijl hunne goederen na hunnen dood aan den heer vervielen. Dan, overal, waar men deze Lombarden zich zag vestigen, waren zij ook weldra in het bezit van al het geld, dewijl zij de eenigste kooplieden waren; en, daar zij niet vrij waren van den geest van schraapzucht, hielden zij het geld op eenen buitengemeen hoogen prijs: in de dertiende eeuw was de gewone intrest 20 percent; de Gravin van Vlaanderen moest 20 en daar boven geven; in 1490 gaf men te Piacenza 40 percent, en Karel de V zette in 1560 in de Nederlanden den vasten koers op 12 percent. — Deze zelfde geest van koophandel, welke in het zuiden van Europa in dien tijd zoo zeer toenam, zette ook het noordelijk gedeelte van dit wereld-deel in beweging; en het waren de steden Lubek en Hamburg, die in de dertiende eeuw een verbond sloten, bekend onder den naam van het verbond der Hanze-steden; dat is, volgens de waarschijnlijkste verklaring, het verbond der vergadering, daar het woord *anza* of *hanza* in het oud-Duitsch eene vergadering van personen, tot zeker bijzonder einde zaamverbonden, beteekent. Dit verbond diende, om zich onderling te beschermen tegen de zeeschuimerijen der roovers; en dit maakte zulk eenen gunstigen indruk, dat er zich welhaast tachtig steden bijvoegden, van welke er echter spoedig vele zich scheidden, omdat zij te huis te veel werks kregen om de algemeene vergadering bij te wonen. Dit Hanze-verbond is de magtigste vereeniging van handel, in de geschiedenis bekend. De krachtige pogingen van eene maatschappij,

pij, eeniglijk bezig met voorwerpen van handel, verspreidden welhaast in geheel Europa denkbeelden van regtvaardigheid en van orde, tot dien tijd toe onbekend; en de handel bragt haar zeer spoedig groote rijkdommen aan. De eerste bron van welvaren schijnt voor die van Lubek en Hamburg de haringvisscherij geweest te zijn, welke in deze eeuwen in de Oostzee in buitengewone menigte zich onthield. Daar het hun echter, om de gebrekkige zeevaart, zeer moeijelijk viel, naar de Middellandsche zee te stevenen, en den Italiaanschen koopliedcn niet minder, in de Oostzee te komen, kozen zij gezamenlijk eene stapelplaats, en deze was Brugge in Vlaanderen; hier vond men het magazijn der Engelsche wol, der manufacturen van lakens en linnens der Nederlanden, van scheepsbehoeften en andere koopwaren van het Noorden, en eindelijk van alles, wat men uit Italië aanbragt, zoo wel van Indische koopwaren als van eigene produkten. Met Venetië, onder anderen, was de handel zeer sterk: in het jaar 1318 kwamen er te Brugge vijf Venetiaansche galeijen, beladen met koopwaren, (welke schepen zeer veel konden laden) om die goederen te Brugge op de markt te verkoopen; trouwens men had aldaar de grootste markt van geheel Europa; en dit alles kon niet nalaten, de geestdrift der Vlamingers op te wekken, die daardoor zich toeleiden op den handel zelfs tot in het binnenste van Duitschland. Dit een en ander maakte Vlaanderen buitengemeen rijk; zoodat de Hertog van Braband, in het jaar 1339, aan zijne dochter een huwelijksgoed gaf van 300,000 ponden sterling. Ook de Spanjaarden begonnen in dien tijd eenen sterken handel te drijven, en welhaast werden de manufacturen van dat koningrijk ook buitenslands gevoerd en door geheel Europa verspreid. De Mauren hadden aldaar hunne woonplaats gevestigd; en aan deze waren de inwoners de kunst verschuldigd, om menigvuldige fabrijkwerken te maken en te verhandelen. Men leest van verscheidene groote en aanzienlijke steden, die een' belangrijken handel dreven. Toledo was in de vijftiende eeuw eene zeer

be-

bevolkte stad; haar handel bestond in wol en zijde, en deze twee takken gaven werk aan 10,000 menschen. Valladolid was ook reeds vroeg eene fraaije stad. In 1491 was Barçelona reeds groot; en hoe uitgestrekt en geregeld hare scheepvaart was, kunnen wij hieruit besluiten, dat de zeewetten dezer stad, nog in zeer late tijden, en misschien ook nu nog wel, den grondslag uitmaken van de handeldrijvende regtspleging. — Ook de Engelsche natie bragt het hare toe tot de gemeenschap met de andere Europesche volken, schoon zij zelve, als zeevarend en fabrikant-volk, toen nog in geene aanmerking kwam. Grootbrittanje was in de middeleeuwen verdeeld in verscheidene kleine koningrijken, die zich onderling gedurig beoorloogden; en verscheidene andere omstandigheden bragten veel toe, om het koningrijk in gedurige ellende te dompelen, zonder dat de inwoners werden aangespoord om eenen handel te ondernemen, waartoe de natuur hun zulk eene gunstige ligging had gegeven. In de twaalfde en dertiende eeuw wist men in Engeland nog van geene fabrijken of van zeevaart; de handel van dit koningrijk was in de handen der Lombarden, of der Hanze-steden. Namens deze handeldrijvende volken kwamen er in de onderscheidene havens der Brittannische eilanden eene menigte schepen, zoo uit het zuiden als noorden van Europa, en verrijkten zich ten koste eener natie, welke zij voorzagen van al hetgeen dezelve behoefde; zij kochten van de Engelschen hunne fijne wollen weder in, en vervoerden die naar andere landen, waar dezelve geweven en dus weder naar hetzelfde koningrijk werden teruggevoerd. Het was Eduard de III, die in het jaar 1325 den troon van Engeland beklom, welke het eerst de nationale industrie opwekte. In het volgend jaar liet hij eene menigte Vlaamsche wevers komen, om zijnen onderdanen die kunst te leeren. Er verliep evenwel nog lange tijd, eer de Engelschen lakens konden weven, en alle manufacturen moesten toen nog door vreemdelingen worden ingevoerd. Even gebrekkig bleef het met hunne scheepvaart: eerst in de veertiende

eeuw

eeuw kwamen zij met hunne schepen in de Oost-, en in de vijftiende in de Middellandsche zee; terwijl zij eerst weinig tijds te voren in Spanje en Portugal waren geweest. Doch men ziet evenwel uit het gezegde, dat ook de Engelschen met andere volken reeds gemeenschap hadden, uit hoofde van de ruwe stoffen, die elders konden verwerkt worden.

Het was dan op deze wijs, dat de voornaamste volken van Europa met elkander in verband stonden, nadat de koophandel aan alles een nieuw leven had gegeven; en zoo was het, dat de woeste zeden werden verzacht, en dat die zelfde volken, welke elkander te voren of in 't geheel niet of slechts van naam kenden, of met elkander in twist en oorlog waren, nu te zamen in goede verstandhouding leefden en elkander ontzagen. Alles kreeg een nieuw leven. Eene goede en regelmatige regtspleging, eene welingerigte politie, en beginselen van menschlievendheid, — ziet daar de vruchten des koophandels. De nijvere arbeidzaamheid, die zich als een elektrieke schok over ons geheele wereld deel deed gevoelen, maakte er zulke groote veranderingen, als wij ons naauwelijks kunnen voorstellen. Indien, gij dus nadenkt, wat wij over den staat van Europa vóór het hervatten des koophandels hebben gezegd, wie kan dan nog twijfelen, of de koophandel heeft groote nuttigheden, en brengt veel toe tot beschaving van het menschdom en verzachting van deszelfs zeden?

KORT OVERZIGT VAN DE GESCHIEDENIS DER VRIJE GEMEENEBESTEN IN LOMBARDIJE GEDURENDE DE MIDDELEEUWEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 573.)

II. Na aldus de opkomst der gemeenebesten kortelijk vertoond te hebben, gaan wij over tot de beschouwing van het tijdvak, waarin zij, in het volle genot hunner onafhankelijkheid, den hoogsten trap van bloei bereikten.

Wij

Wij zullen hen gedurende een tijdvak van bijkans honderd jaren (1152—1250) met moed en geluk zien ſtrijden voor het behoud van hunne vrijheid, en de aanvallen van twee magtige keizers, Frederik Barbarosſa en zijn' kleinzoon Frederik II, met eene onbezwekene ſtandvastigheid afſlaan.

Frederik Barbarosſa, hertog van Zwaben en neef van den vorigen keizer Koenraad III, had ter naauwernood den keizerlijken troon beklommen (1152), toen hij zijne eergierige blikken reeds naar Italië wendde. Hij was geenszins gezind, om, op het voetſpoor zijner voorgangers, Lotharius en Koenraad III, de onafhankelijkheid der Lombardijſche ſteden te erkennen. Vervuld met de overdrevenſte en ongerijmdſte denkbeelden aangaande zijne keizerlijke regten, geloofde hij, of gaf hij ten minſte voor van te gelooven, dat hij, als opvolger van Augustus, de erfgenaam was van al de rijken van Europa. Hij beſchouwde de vrijheid van Lombardije als het werk van oproerlingen, die hiervoor ſtrengelijk verdienden geſtraft te worden, en Milaan was beſtemd om tot een toonbeeld van zijne onverzoenlijke wraakzucht te dienen. Door de burgers van het verwoeste Lodi om hulp aangezocht, hield hij te Roncaglia eene rijksvergadering, en leende hij het oor aan de inblazingen van Milaans oude vijanden, Pavia en Cremona, die vurig verlangden om den ſtrijd onder keizerlijke beſcherming te hervatten. De eerſte ſlag trof de Milaneſche bondgenooten, Tortona, Brescia en Crema; Tortona werd geheelenal afgebrand, maar herrees uit hare puinhoopen bij het vertrek van het keizerlijk leger, en op hetzelfde oogenblik werden Lodi's burgers weder uit hunne nieuwe woningen verdreven. Een nieuw leger verſcheen, niet lang hierna, voor de poorten van Milaan, en hongersnood dwong de burgers tot de overgave. Men hield eene tweede rijksvergadering te Roncaglia, en bisſchoppen, edellieden en regtsgeleerden wedijverden onderling in het opvijzelen van 's keizers oppergezag. De koninklijke regten wist men op zulk eene wijze te bepalen, dat de ſteden en bijzondere heeren het regt van geld te ſlaan en tollen en belastingen te heffen verloren: voor eene ſomme gelds konden zij deze regten behouden; maar

het regt van oorlog te voeren werd aan de steden ontnomen. De allergewigtigste verandering was de instelling van een' nieuwen overheidspersoon, onder den naam van Podestá, die eerst met de Consuls het regt bediende, en vervolgens de plaats van deze ambtenaren innam. De Milanezen, onwillig om zulke verregaande onregtvaardigheden te dulden, hernieuwden weldra den strijd, maar met nog droeviger uitslag dan de eerste maal. Milaan moest weder voor de keizerlijke overmagt bukken; en de overwinnaar gelastte, deze aloude hoofdstad te verdelgen. De burgers moesten hunne woningen verlaten; het leger bezette de ledige straten; de burgers van Pavia en Cremona, van Lodi en Como werden uitgekozen, om hunne ingewortelde wraakzucht aan de aangewezene kwartieren der stad te koelen; en binnen weinige dagen verhieven zich enkel nog de uitgeplunderde kerken te midden der puinhoopen van het voormalige Milaan. Te gelijk met de verwoesting van Milaan verdween de vrijheid uit Lombardije. De Podestá, altijd een vreemdeling, en meestal zelfs geen Italiaan, trad overal in de plaats der Consuls op, ook in sommige steden, die de keizerlijke zijde gehouden hadden. De Milanezen werden gehuisvest in de dorpen rondom hunne vernietigde hoofdstad. Het volk zuchtte overal onder zware belastingen, en hield niets overig dan zijne vrijheidlievende geaardheid, die niet uitgeroeid kon worden. Deze wachtte slechts op eene gunstige gelegenheid, om met nieuwe krachten los te breken. In stilte vereenigden zich de aan de andere zijde der Etsch gelegene steden, die zich voorheen weinig met de twisten van Lombardije gemoeid hadden, met het voornemen om paal en perk aan de willekeurige maatregelen des keizers te zetten. Zij dwongen hem, Verona's grondgebied te ontruimen, en boden daarop de hand aan hunne landgenooten ten westen der Etsch, om het vermaarde Lombardijsch verbond op te rigten, hetwelk inhield, dat zij elkander gedurende twintig jaren zouden ondersteunen tegen elk, die meer van hen zou willen vorderen, dan waartoe zij verpligt waren geweest van den tijd van keizer Hendrik af tot aan de eerste komst van Frede-

rik

rik in Italië. Hiermede beoogden zij het herstel van hunne verkiesbare overheid, van het regt over vrede en oorlog, en van die winstgevende voorregten, die hun op de rijksvergadering van Roncaglia ontnomen waren. De tijdsomstandigheden begunstigden dit verbond. Frederik, altijd met den paus overhoop liggende, had de bloem der Duitsche ridders in eene vruchtelooze belegering van Rome verloren, en zag zich hierdoor genoodzaakt, achter de Alpen terug te trekken. Nu begon de opstand met het herbouwen van Milaan, en spoedig vertoonde deze stad zich weder in haren vorigen luister. Lodi zelf moest tot het verbond toetreden, en Alexandria werd op den zuideroever der Po gesticht, om de vijandelijke Pavianen en den markies van Montferrat in ontzag te houden. Na verscheidene jaren van afwisselende krijgskans, viel Frederik in het Milanesche, en leed eene volkomene nederlaag bij Legnano (1176). Onder Venetië's bemiddeling sloten nu de steden een' voordeeligen zesjarigen wapenstilstand, die door den vermaarden vrede van Constance achtervolgd werd (1183), waarbij de onafhankelijkheid der Lombardijsche gemeenebesten op een' vasten grondslag bepaald werd. De steden behielden het genot van al de koninklijke regten, zonder dat men noodig keurde, bijzonderlijk te noemen die van oorlog te voeren, vestingen te bouwen, het burgerlijk en lijfstraffelijk regt te bedienen. De benoeming der overheid behoorde aan de burgerij; maar een keizerlijk gezant verleende de investituur. De kosten van 's keizers onderhoud, gedurende zijn verblijf in Italië, bleven, als voorheen, ten laste der steden; en de keizer had het regt, om een' regter van appèl voor de burgerlijke twistgedingen aan te stellen. Het Lombardijsch verbond werd bevestigd, en kon naar genoegen hernieuwd worden; maar om de tien jaren moesten de steden trouw zweren aan den keizer. Dit regtvaardig verdrag hield, bij eene volkomene zekerheid voor de vrijheid en den bloei der steden, zoo veel in stand van het keizerlijk oppergezag, als door een' vreemden opperheer kon uitgeoefend worden, zonder 's volks regten te benadeelen. De Lombardijers zagen zich uit-

genoodigd, om een bondgenootschap van gemeenebesten op te rigten, dat voor geen' vijandelijken aanval zou behoeven te vreezen: maar ingekankerde haat en onverzoenlijke wraakzucht ontluisterden het nationaal karakter; en Italië, beurtelings het slagtoffer van bloedige partijschappen, van verachtelijke dwingelanden en van vreemde aanvallers, viel als eene star uit hare plaats in den hemel. De verdeeldheid, die wij in Lombardije opmerkten, gedurende de oorlogen van Milaan met Frederik Barbarossa, herleefde na den vrede van Constance, en overal koos men partij voor de Gibellijnen of de Guelfen, dat is te zeggen, voor den keizer of voor den paus. Milaan, getrouw aan den haat, dien zij aan de Zwabische keizers gezworen had, bleef het hoofd der Guelfsche faktie, heerschte over Lodi en Pavia, en stond in eene naauwe verbindtenis met Brescia en Piacenza; maar Parma en Cremona hielden 's keizers zijde. De Guelfsche steden bevonden zich in een' onophoudelijken krijg met keizer Frederik II, of liever met hare Gibellijnsche tegenpartij. De gebeurtenissen van dezen oorlog leveren weinig opmerkenswaardigs op; en wij vergenoegen ons met aan te teekenen, dat hij ten gevolge had, dat de afscheiding tusschen Lombardije en het Duitsche rijk al meer en meer bevestigd werd. Koenraad IV, de zoon van Frederik, zag zich, bij den aanvang zijner regering, van alle kanten door een' drom van vijanden besprongen; zoodat hij het geliefkoosd ontwerp zijner voorvaderen, heerschappij over Lombardije, geheel moest laten varen.

Wij zien in dit tijdvak de Lombardijsche steden tot eene volkomene onafhankelijkheid geraken. De vrijheidlievende burgers zegepraalden over twee magtige keizers, die een weifelend gezag uitoefenden over een leger van leenmannen, die slechts gedurende een klein gedeelte des jaars de wapens moesten dragen, en onwillig waren om op eigene kosten langer dan den bepaalden tijd in het veld te blijven. Daarenboven zagen de Duitsche vorsten met vrees en wantrouwen de magt van het Zwabische huis aan, en waren ongeneigd om mede te werken tot vermeerdering van deszelfs invloed over Italië. De vrije

ste-

steden genoten de bloeijendste welvaart. Milaan, bij voorbeeld, dat met de prachtigste gebouwen versierd was, bevatte, volgens een' schrijver van dien tijd, 200,000 inwoners, en kon, met haar distrikt, 240,000 man op de been brengen. De moed der stedelingen ontleende eene nieuwe kracht uit het vertrouwen op hunne verdedigingsmiddelen: de wijze, om steden te belegeren en te verdedigen, was nog dezelfde als bij de Romeinen; en zelden viel eene stad in de magt der vijanden, dan door middel van verraad of hongersnood. Het is onnoodig, al de bijzonderheden in den regeringsvorm der steden, gedurende de twaalfde en dertiende eeuwen, na te gaan; het zal voldoende zijn, de kenschetsende trekken hier voor te dragen. Het grafelijk gezag ging over op jaarlijksche Consuls, die nu eens twee, dan weder twaalf in getal waren; zij voerden de legers aan, bedienden het regt, en handhaafden de orde. Een raad van geheimhouding en vertrouwen (*della credenza*), uit een klein aantal leden bestaande, bestuurde de openbare zaken; maar de algemeene raad besliste over zaken van groot gewigt, over vrede en oorlog, en over de keuze van Consuls of gezanten. Het volk oefende zijn gezag uit in eene volksvergadering of parlement, wanneer er eenige verandering in den regeringsvorm werd voorgedragen. De Podestá, dien wij door Frederik I zagen invoeren, werd na den vrede van Constance hersteld. Het geheele volk, of een zeker getal burgers, koos voor dezen post een' burger van eene adellijke geboorte uit eene naburige stad, die een jaar lang in bediening bleef, maar op nieuws verkozen kon worden. Hij was veldheer, lijfstraffelijk regter, en beschermer der orde. Hij riep, des noods, de hulp der gewapende magt in, om zijne vonnissen tegen aanzienlijke misdadigers ten uitvoer te brengen. Hij genoot eene bepaalde jaarwedde, en vermogt na het einde van zijne bediening de stad niet te verlaten, ten einde zich tegen de klagten over zijn gedrag te kunnen verdedigen. Hij kon geene inboorlinge huwen, geen' bloedverwant in zijn distrikt laten wonen, in het huis van geen' burger eten of drinken. Zijne magt was in al-

alle steden niet even groot: in sommige verving hij de Consuls, en voerde het opperbevel over de legers; maar in andere, zoo als in Milaan, strekte zijn gezag zich enkel over het regterlijke uit. Toen het den landädel gelukte, zich door het volk tot de stedelijke ambten te doen verkiezen, begon de regeringsvorm een aristokratisch aanzien te krijgen. Het volk bestreed echter na den vrede van Constance deze aanmatigingen van den adel, en na 1226 geraakten beide partijen openlijk handgemeen en vochten om het oppergezag in Milaan, Piacenza, Modena, Cremona en Bologna. In al deze onlusten kende de woede des overwinnaars geene palen; en dikwijls was een onbeduidende twist tusschen twee aanzienlijke geslachten genoegzaam, om eene geheele stad op den rand van haren ondergang te brengen. Noch de keizers, noch de pausen waren in staat, om de driften der partijen tot bedaren te brengen; en ongelukkig dreef de zucht naar heerschappij hen niet zelden aan, om deze verdeeldheid aan te moedigen, ten einde inmiddels hun gezag te versterken. Maar, hetgeen noch door keizers, noch door pausen kon te weeg gebragt worden, wist een eenvoudige Dominikaner monnik, Giovanni di Vicenza, uit te werken. Hij begon in 1223 te Bologna openlijk de burgers tot het herstellen van den vrede aan te manen, bezocht daarna Padua, Cremona en de omliggende steden, en riep eindelijk in de vlakte van Paquara, op de oevers der Etsch, eene algemeene vergadering zamen, om een' eeuwigdurenden vrede te sluiten. Aldaar verschenen de bewoners van Lombardije, van Romagna, en van de steden der Mark van Ancona. Guelfen en Gibellijnen, edellieden en burgers, vrije stedelingen en leenmannen, rondom hunne Caroccio's gelegerd, vingen van de lippen van dezen welsprekenden redenaar de belofte van een' algemeenen vrede op, en men besloot eenparig, alle vijandschap vaarwel te zeggen. Maar, toen men zag, dat deze apostel des vredes, nog niet voldaan met de wetgever en de scheidsman der Italianen te zijn, naar het oppergezag haakte, en zich liet uitroepen tot opperheer van Vicenza en Verona, weigerde men meer naar zijne rede-

nen

nen te luisteren, en moest hij spoedig plaats maken voor hen, die in de oogen van het volk meer aanspraak schenen te hebben om over hen het gebied te voeren.

III. Het is natuurlijk, dat de tweedragt, die hoe langer hoe meer veld won tusschen de steden, en de burgers van dezelfde stad dikwijls in twee partijen verdeelde, die op de straten slag leverden, de noodlottigste gevolgen voor de vrijheid hebben, en eindelijk derzelver geheele vernietiging veroorzaken moest. Wij zien de Lombardijsche steden langzamerhand, het zij door geweld en list, het zij uit eigene beweging, zich aan de opperheerschappij van een' vorst onderwerpen; en vóór het midden der veertiende eeuw is zelfs de gedachte aan een vrij bestuur in vergetelheid geraakt; van nu af gaan de steden, even als een onbetwistbaar erfgoed, van den vorst op zijne kinderen over. Zonder ons op te houden met de menigvuldige voorvallen op te sommen, die de eene stad vroeger en de andere later van hare vrijheid beroofden, verdient echter de geschiedenis van Milaans onderwerping aan een' opperheer onze bijzondere aandacht, omdat deze stad, in den strijd voor de onafhankelijkheid van Lombardije, zich boven alle andere onderscheidde, en het verhaal van haar noodlot ons duidelijk zal aantoonen, door welke middelen het aan listige overweldigers gelukte, het oppergezag te bemagtigen. Niet lang na den dood van Frederik verloor Milaan hare vrijheid. De verdeeldheid tusschen de edellieden, met den aartsbisschop Fra Leon Perego aan het hoofd, en de burgers, onder den edelman Martin della Torre, was tot zulk eene hoogte gekomen, dat zij in 1257 een' openbaren krijg veroorzaakte, die met de zegepraal der volkspartij en de verheffing van Martin della Torre tot opperhoofd en heer (*capitano e signore*) eindigde. Vijf leden van dit geslacht regeerden achtereenvolgend; en, niettegenstaande het volk hen tot deze waardigheid verkoor, erkende men echter ingewikkeld een zeker erfelijk regt. Twintig jaren later geraakte het geslacht der Visconti's aan het opperbestuur, en Matteo Visconti matigde zich in 1313 een

onbepaald gezag aan. De Visconti's, nog niet tevreden met over Milaan te heerſchen, dwongen de kleine dwingelanden, die zich op het einde der dertiende eeuw in de vrije ſteden van Lombardije gevestigd hadden, tot onderwerping. Geheel noorder-Italië zwichtte voor hunne magt. Jan Galeazzo (1385) veroverde zelfs het gebied van Verona, dat aan het aanzienlijke geſlacht der Scala's toebehoorde; en men ontwaarde geen' onafhankelijken ſtaat meer, van Vercelli en Piemont af, tot aan Feltre en Belluno toe. Zelfs de vrije ſteden van Toskanen, Piſa, Siena, Perugia, en ook Bologna, riepen vrijwillig Jan Galeazzo tot haren opperheer uit. In den beginne kleefde de ſmet eener onregtvaardige dwingelandij op het geſlacht der Visconti's; maar eigenbelang haalde de vorſten over, om hunne opperheerſchappij te erkennen. Eene ſom van honderdduizend gulden was de prijs, waarvoor Galeazzo Visconti eene dochter van Frankrijk voor zijnen zoon kocht; terwijl zijne dochter met Lionel, hertog van Clarence, den tweeden zoon van Eduard III, huwde. Gewigtiger, echter, in zijne gevolgen, dan deze verbindtenisſen, was het huwelijk van Jan Galeazzo's dochter Valentina met den hertog van Orleans (1349), waaruit Frankrijk aanſpraken op Milaan ontleende, die bloedige oorlogen te weeg bragten. Niet lang hierna werden de Visconti's ſtilzwijgend onder de wettige vorſten toegelaten, door de verheffing van Milaan tot een hertogdom, bij opene brieven van keizer Wenceslaus.

De geſchiedenis der gemeenebesten in Lombardije is nu ten einde geloopen; en van dezen tijd af dagteekent de onbeperkte heerſchappij der vorſten, die naar willekeur over het leven en de bezittingen van hunne onderdanen beſchikken, en de Visconti's betoonen zich eene plaats waardig onder de vreesſelijkſte tirannen van vroegere of latere tijden. Een hunner toch, niet minder wreed dan Nero, ſtelde zijn grootſte vermaak in 's nachts de ſtraten van Milaan met zijne bloedhonden te doorloopen, om de voorbijgangers voor zijne oogen te doen verſcheuren! Weldra zal ook eene toomelooze heerschzucht

zucht Europa's magtigste vorsten aanzetten, om dit land tot het hoofddoel hunner veroveringen te maken; en de goddeloosheid der menschen zal een land met de droevigste rampspoeden bezoeken, dat de weldadige Voorzienigheid met de rijkste zegeningen had beschonken. Gelukkig mogen wij ons achten, van hier ons verhaal te kunnen eindigen, zonder in de droevige noodzakelijkheid te zijn, van de aandacht des lezers te vermoeijen met de eentoonige geschiedenis van gruweldaden, of het akelig tafereel van jammervolle oorlogen.

ONTWIKKELING DER GRONDEN VAN MIJN GEVOELEN NOPENS EEN PAAR REGELS UIT GIJSBERT JAPIKS.

(*Vervolg en slot van bl.* 593.)

De oude Duitsche volken hadden, gelijk de Grieken en Romeinen, hunne wigchelarij. Dunne rijsjes, met zekere teekens gemerkt, ontdekten hun de geheimen van het tegenwoordige zoo wel als de toekomst, en deze rijsjes heeten in het Gothisch *tains*, in het Angelsaksisch *tan*, in het oud-Vriesch *ten*, teen, twijg, uitspruitsel. Vanhier beteekent het Angelsaksische *tan* lot, en dit *lot*, het Angelsaksische *hlyt* en het Vriesche *leat*, is op zijne beurt niets anders dan eene loot, afkomstig van *hluton*, buigen, *leat*, loten. Dit als oorsprong des woords aannemende, is *tanner*, *tjanner*, *tjonner*, *tjoener* het Angelsaksische *tan-hlyta*, of *tan-hlytere*, eigenlijk teenloter, dat is, wigchelaar, waarzegger.

In de vroegste tijden was dit wigchelen er zoo ver af van eene Duivelskunst te wezen, dat het tot een voorzigtig beheer van zaken onontbeerlijk scheen, en, als eene zaak van het hoogste gewigt, onder het opzien naar den hemel, en alleen door de Priesters en vaders des huisgezins mogt geoefend worden. Toen de Vriezen den Roomschen Godsdienst aannamen, was men daarom genoodzaakt, hun deze wigchelpraktijken te laten behouden, met verandering alleen der plegtigheden, die van Heidensch Roomsch werden. In den 14den titel, de 1ste paragraaf, van de *Lex Frisionum* vindt men eene beschrijving, hoe een onbekende moordenaar door middel van twee rijsjes, op den altaar gelegd, ontdekt werd; eene beschrijving, ten hoogste merkwaardig, zoo om hare

naauwkeurigheid, als treffende overeenkomst met de omstandigheden, welke TACITUS, in het 10de hoofdd. *de moribus Germanorum*, van de *sortes* dezer volken opgeeft. Maar zoodra zij, die het tooveren, bezweren of gifmengen oefenden, er het wigchelen bij deden, werd de wigchelkunst geëerd met de leelijke zusters, die ze tot gezelschap had. De wigchelroede was van toen af aan dezelfde als de tooverroede, zoodanig dat men eenvoudig als raadpleger van het lot gerekend werd een moord te kunnen begaan. In de wetten van CNUT bij WILKINS, bladz. 134, wordt het Heidendom onder anderen gezegd ook daarin te bestaan, *that man morthweorc gefremme on aenige wysan, oththe on hlote, oththe on fyrte;* „ dat men op eenigerhande wijze, het zij dan door wigchelen, het zij door de toorts, moordwerk bedrijve." Vanhier, dat de wigchelaars, tegelijk met de toovenaars, gifmengers, meineedigen en hoeren, als pesten ten lande werden uitgebannen; vanhier, dat het middeleeuwsche woord *sortiarius*, van *sors*, niet alleen een wigchelaar, maar ook een toovenaar en gifmenger aanduidt, waarvan de Franschen nog het bewijs hebben in hun *sorcier*, toovenaar, hetwelk daaruit geboren is; en vanhier ook, dat *tjanster* of *tjonster*, hetwelk oorspronkelijk eene vrouw beteekende, die met tanen of teenen wigchelde, thans in eene hatelijke tooverheks veranderd is.

Ziet daar drie afleidingen, die elk hare goede zijde hebben, en ééne kan toch maar de ware zijn, het zij ze onder die drie steke, het zij onder andere, die mij onbekend zijn. Wanneer men in aanmerking neemt, dat den scherpzinnigsten Critici en Etymologi soortgelijke onzekerheden schier bij elken tred voorkomen, moet men zich dan niet verwonderen, dat dit volkje altijd het spoedigst met meesterachtige beslissingen en scheldwoorden gereed was, net of de een den ander de waarheid van een wiskundig voorstel betwisten wilde?

Wat is *tjoed*, Zuidhoeksch *tjoe?* De Heer BILDERDIJK meent, op bladz. 144 van het 2de deel zijner *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, dat *tz* of *tj* in het Vriesch ook wel de plaats der *g* houdt, en zegt ten bewijze, dat *tjoed* voor *goed* is. Bij voorraad weet ik, dat *tjoed* nooit goed, maar altijd iets kwaads beteekent. Doch, de beteekenis daarlatende, zal ik vooreerst de wederzijdsche betrekking der beide tongvallen in aanmerking nemen.

Tegen het gebruik der Viresche *tj* voor de Hollandsche *g* in

in *tjoed*, voor goed, moet mij de dialektregel een sterk vermoeden geven, vermits dit het eenigste voorbeeld zou zijn. Gewoonlijk gaat de Hollandsche *g*, als zij door de Vriezen aan het begin des woords veranderd wordt, over in *j*. Zoo wordt gaarn *jen*, gaarne *jern*, geld *jild*, gieten *jiette*, ginder *jinder*, gier (het vuile vocht, dat uit den mest zevert) *jarre*, geven *jaan*, oud-Vriesch *jewa*, waarvan de imperativus *jef*, geef, *da*, *concede*, doch in het gebruik *indien*, en daarom in het *Hünsingoer Landrecht*, paragraaf 10, *gef hi enne mon sle*; „ indien hij iemand doodslaat." Zoo heeft het Hollandsch ook zijn *jadder*, in het Vriesch zaamgetrokken tot *jaar*, voor het Overijsselsche *gier*, dat van *geder* is, zoo als *geeren* en *gaaren* van *gederen* en *gaderen*.

Volgende dan de gewone verruiling van *k* voor *tj*, krijg ik voor *tjoed* in het Hollandsch *koed*. Merkende verder op, dat de *k* voor eene vokaal gaarne in de lipaspiratie eindigt, zoo als het Hollandsche *kwam* en *kwetteren* voor het Vriesche *kaom* en *keta*, zou het ligt kunnen zijn, dat *koed kwoed* was, en dus hetzelfde, wat in de *Aur. Bull. Caroli*, IV. C. 1, *quot mainatdes*, het kwaad of de misdaad des meineeds. Maar wat is nu dit *kwoed* of *kwod*? Zoo als het daar ligt, komt het nergens in de oudste gedenkstukken der Germaansche tongvallen voor: maar ik vind in het Gothisch *wods*, in het Angelsaksisch *wod*, bezeten, boos, één met het Hollandsche *woede*. Verder komen mij overal voorbeelden tegen der verwisseling van *kw* met *w*: het thema *wyk* in *wyke*, de Deventersche mannetjes naam der eend, is *kwyk* in *kwyken* of *kwaken*, en omgekeerd te Deventer *kwalm* voor walm; het Hoogduitsche *kwelle* voor welle; het Latijnsche *qui*, *quod* (kwie, kwat) voor wie, wat, en omgekeerd ons *kwik*, levendig, voor *wik*, thema van *vikſi* of *vixi*, præteritum van *vivo*; kwellen voor *wælan*, waarvan nog over is *wæled*, gekweld, en kwijnen voor *wanian*, afnemen, minder worden. Zoo kan ook *kwoed* voor *woed* zijn. De *a* in *wad*, woedde, præteritum van het Angelsaksische *wedan*, woeden, is door den Hollandschen tongval aangenomen in *kwaad* en door den Celtischen in *gwaeth*, terwijl de Vriesche de *oe* uit *woede* in *tjoed* gekozen heeft. Ondertusschen schijnt *woed* of *wod* tot die woorden te behooren, die, met eene vokaal beginnende, in sommige tongvallen de *w* opnemen. Gelijk *esse* en *ἑσσεῖσθαι* bij ons wezen is; het *yrki* (*ἔργον*) en *ylda* der IJslanders bij ons werk en welken, in het Vriesch

wiil-

willje, zoo wordt hun *ôdr*, in zamenstelling *ôd*, (*ôdæda*, kwade daad, misdaad) *wod* of *woed*. De Grieken zetten er de *k* voor in *kot*, dat met de terminatie κοτος wrok is, gelijk de Hollanders voor *ysa* in hun kijven, doch de Vriezen de *tj* in *tjoed* en *tjire*. Behalve *tjoed* houden ze ook *kwaad* aan in *kwea*, zijnde deze beide vormen onderscheiden door eene teedere nuance in de beteekenis, welke ik hier, zonder te lang te worden, niet ontwikkelen kan, maar die mij de voorgedragene afleiding schijnt te bevestigen. Ik kan evenwel niet voorbij te herinneren, dat het misschien uit de beteekenis van δαιμονιζομενος of δαιμονιον ἔχων in *wod* is, dat de Vriezen den Duivel *de kweade* noemen.

De Heer BILDERDIJK tracht de verwisseling der Hollandsche *g* met de Vriesche *tj* verder te bevestigen met aan te voeren, dat *sisse* en *lisse*, zeggen, leggen, uit *sitje*, *litje*, (*sitse*, *litse*) ontstaan zijn. Ik kan hier weder mijne ondervinding niet ontveinzen. Het Hindeloper *Sitje*, het Boeren-Vriesche *Sitse* is een mans naam, en het Zuidhoeksche *litje* of *lik*, het Boeren-Vriesche *litse* is (luttel) kleine. *Sisse* en *lisse* zijn niet gesproten uit *sitje*, *litje*, maar uit *sidse*, *lidse*. Als men opslaat de *Wilkeuren der Brokmannen*, bladz. 53, 65, 89, 94, 108, of de *oude Friesche Wetten*, bladz. 54, 56, 58, 64, 80, 312, of GABBEMA's *Verhaal van Leeuwarden*, bladz. 108, 278, of waar men elders wil, overal zal men de *d*, nergens de *t* aantreffen; iets, hetwelk zeer merkwaardig is in geschriften, wier spelling zonder voorbeeld slordig en onregelmatig is. Deze woorden zelven vindt men tienderlei gespeld, *sedza*, *sedsze*, *sidse*, *lidsa*, *lidza*, *lidsza*, *lidsze*; alleen de *d* wijkt niet van haar post. Wat mag de reden dezer naauwkeurigheid zijn? Zij is bij de hand. De Vries kent geen onderscheid tusschen *f* en *v* noch tusschen *s* en *z*, maar de *d* en *t* zal hij in dit geval nooit met elkander verwarren, hoe dikwerf hij ze ook elders verwissele. *Anigum*, *Donigum*, *Pingum* spreken ze uit Anjum, Donjum, Pinjum, nooit Antjum, Dontjum, Pintjum; *wieg* en het Engelsche *to wage*, *widse*, *wedje*, nooit *witse*, *wetje*. Omgekeerd is de *k* standvastig *tj* en nergens *dj*. Geen Vries, die ooit *Frendjer*, *Snids*, *Beldjum* zeggen zal voor *Frentjer*, *Snits*, *Beltjum* of *Belsum*, Franeker, Sneek, Berlikum, welk laatste ook eigenlijk *Belt-hiem* (het hiem van het Bilt) is. Wanneer men ook op de Gorredijk de præterita imperfecta *briek* brak, *stiek* stak in den echten tongval uitbrengt, zegt men

men niet *bruds* of *ſluds*, maar *bruts* en *ſluts*, waaryan de præterita *brutſen* en *ſlutſen*. Dit onderſcheid nu hoorden de oude Vriezen nog klaarder dan de latere, en vanhier hunne naauwkeurigheid in het ſchrijven der *d* in *lidſe* en *ſidſe*. Dát wijders het verband tusſchen de *k* en *t* in de vorming der menſchelijke ſpraakörganen gegrond is, blijkt ten duidelijkſte aan hen, die, de *k* niet kunnende uitbrengen, er de *t* voor geven, en bij voorbeeld *tuiten* voor *kuiten* zeggen: het bleek ook toen vooral, wanneer de Franſchen onzen Admiraal niet *Tjerk Hiddes*, maar *Kierkides* noemden.

Wat de *g* betreft, hebben wij de Engelſchen op onze zijde. Gelijk hunne *ch*, voor zoo ver ze overſtaat tegen de Hollandſche *k* en de Vrieſche *tz* of *tj*, in de uitſpraak *tsh* is, zoo brengen zij de *g* uit *dj* of *dzh*, telkens als de *g* anders dan *g* moet klinken. *Gaol*, *genet*, *gibbet*, *gyve*, *agent*, *urgençy*, *pugil*, *gage*, *age* worden uitgeſproken *djal*, *djennit*, *djibbit*, *djive*, *a-dzhent*, *ur-djen-ſy*, *pu-djil*, *gadje*, *adzh*.

Nog één voorbeeld en ik zal eindigen. Wat is bij GIJSBERT, bladz. XXXII, *geyen*, in

Ontjouw dy naet 't uwt-litt'ne geyen?

De Hooggeleerde Heer TEN BROECKE HOEKSTRA doet het, in zijne geleerde *Proeve ter inteekening op eene uitgave van* GIJSBERT JAPIX, voorkomen als het meervoud van een ſubſtantivum *gey*, dat ſlechts een andere tongval voor *gaai*, *gay* of *gaey*, eene zamentrekking van *gade*, aanmerking, opmerking, zou zijn, en dus zoo veel als *gades*, aanmerkingen. Niet willende vragen, of er een enkel voorbeeld zou bij te brengen zijn, waarin *gaai* als de gewone ſubſtantiva met een adjectivum op zijde en in het meervoud voorkomt, noch of *gade* niet eerder een behoedzaam opmerken dan het bedillen der vitzucht in zich ſluit, zullen wij eerst de waarſchijnlijkheid van een' overgang der Hollandſche *aai* in eene Vrieſche *ei* onderzoeken. Hier nu verklaart zich de gewone dialektregel weder ten duidelijkſte tegen, dewijl de Hollandſche *ei*, in menigte van woorden, bij de Vriezen, als de Gothen, *ai* of *aai* is, en, voor zoo verre mij bekend is, nooit omgekeerd, gelijk hier het geval zou zijn. Het Hollandſche *reijen* geeft in het Vriesch *raaije*, *Mei Maaije*, *lei laai*, *klei klaai*, *wei waai*. Dat het Vriesch *gaai* voor

ga-

gade met het Hollandsch gemeen heeft, laat zich verklaren uit de voorbeelden, die tot opheldering der wording van *ſkaaije* zijn aangevoerd; maar dat het ook *gey* zou zeggen, loopt regelregt tegen den aard des tongvals in. Zoeken wij dus naar iets beters.

Door het gebruik der Vriezen van de *j* in plaats der Hollandſche *g* is het bijgekomen, dat *eg* of *ig* bij hen dikwerf in *ei* veranderde. Zoo werd *egge* (*ejde*) *eide*, *weg* (*wej*) *wei*, *dag* of *deg* (*dej*) *dei*, *wagen* of *wegen* (*wejen*) *wein*, *mag* of *meg* (*mej*) *mei*, *klagen* of *klegen* (*klejen*) *kleie*, *ſegen* (*ſejen*) *ſeine*; eene verwandeling, waarvan de meeste tongvallen voorbeelden opleveren. Volgens dezen regel zou *geyen* in het Hollandsch *gagen* of *gegen* of *gigen* zijn, waarvan de frequentativa *gaggelen* en *giggelen*, het Engelſche *to giggle*, ſchateren van lagchen, met een ſchaterend gelach uitjouwen. Op dezelfde wijze kan men het Latijnſche *mejere* terugbrengen tot ons *migen*, waarvan het frequentativum *migelje* of *miggelje*, eigenlijk indeſinenter *mejere*, maar in het gebruik *'t miggelt*, er valt een dunne regen. Het Vrieſche *geyen* ſtemt in klank en beteekenis overeen met het IJslandſche *gèya*, blaffen, uitlagchen, beſpotten; en, wat hier alles afdoet, de Zuidhoekers gebruiken het in die beteekenis: te Warns althans zegt men nog, *wat he'st' ien gegey!* „wat hebt gij een gepoch, geſnork of gelach! wat maakt gij daar een boha over!" *Geyen* is dus geen meervoud van een ſubſtantivum, maar een infinitivus.

Het thema van dit verbum is *gi* of *ga*, eene gaping aanduidende, hetwelk op blaffen, ſchateren of ſchreeuwen, en tegelijk op die ingeſpannene aandacht wordt toegepast, die met gapenden mond iets aanſtaart. *Gá* is in het IJslandsch aandacht en geblaf. Bij de Grieken heeft *γα*, *κγα*, *χα* gemaakt *χαω*, *χαιω*, *χαινω*, met opgeſperden mond ſchreeuwen, glimlagchen, en *χαω*, *χαιω*, *χαινω*, met gapenden mond iets aanſtaren. Schilderachtig bezigt OTFRID zijn *kapfen*, gapen, in den zin van *ἀτενιζειν*, als hij (*Euang.* lib. V. cap. XVII. vs. 73) beſchrijft, hoe de Apostelen JEZUS naoogden, terwijl hij ten hemel voer:

Kapfetun ſe lango
. . . .
Mit hanton oba then ougon
Thaz baz ſie mohtin ſcouon.

„ Lang

„ Lang ſtaarden zij met de handen boven de oogen, opdat zij te beter zien mogten." Het thema van *gaey* en *geyen* is dus één; maar de toepasſing der beteekenis loopt uit elkander.

Zooveel zij dit pas genoeg gezegd, om uit eenige Vrieſche voorbeelden het nut der Dialekten voor de etymologie en uitlegkunde aan te toonen; terwijl ik mij ſterk maak, om eenige moeijelijke plaatſen van Hollandſche Schrijvers op dezelfde wijze uit het Vriesch op te helderen. Ik heb dit te liever willen doen, omdat de fouten, door JUNIUS, HICKES en andere beroemde taalkenners begaan, mij dagelijks meer en meer overtuigen, dat de geheele Noordſche taalkennis op losſe ſchroeven blijft ſtaan, zoo lang er zich niemand vertoont, die voor de Dialekten van den Germaanſchen taalſtam datgene doet, wat MAITTAIRE gedaan heeft voor die van Griekenland. Ik weet wel, wanneer de uitſlag der opmerkingen daar ligt, heeft alles het aanzien van nietsbeduidendheid. Wat is eenvoudiger, dan de opmerking der overeenkomst tusſchen de Angelſakſiſche *c* en de Engelſche *ch*? En echter heeft SAMUEL JOHNSON ze niet geweten, althans er de toepasſing niet van gemaakt in dat kostbare Woordenboek, waarvan de Engelſchen zulk een' hoogen dunk hebben. Waar 't hem bekend is, blijft hij nimmer in gebreke, om het Angelſakſiſche woord naast zijn Engelsch te plaatſen; maar bij *cheat*, bij voorbeeld, *churn*, *churme* is het achterwege gebleven, daar de man, zonder ooit een Angelſakſisch Charter te hebben ingezien, en ſlechts trippelende over de *c* van BENSON's *Vocabularium*, zou hebben moeten ſtooten op *ceatta* circumventiones, *cerene* carenum, fidelia, of *cernan* agitare butyrum, en *cirm* fragor.

Misſchien vindt iemand het vreemd, dat ik, mijn' ſchuilhoek verlatende, aanſtonds als de berisper der beroemdſte taalkenners van Nederland optreed. Ik hoop echter, dat deze mannen hierin zelf een bewijs zullen zien van mijne achting voor hunne talenten. Om een hoog denkbeeld van de waarde der Dialektkunde te geven, moest ik door haar niet de misſlagen der broddelaars, maar der eerſte meesters pogen te verhelpen; iets, hetwelk er bovendien zoo ver af is van mijn' hoogmoed te kittelen, dat ik zulks voor elken leerjongen, die zich op dit ééne punt maar ſterk gemaakt heeft, eene gemakkelijke zaak rekene. Dunkt het iemand evenwel nog te vermetel, omdat de berisper zelf niet onberispelijk is; welaan! dat mijne misſlagen hem aanleiding geven,

ven, om eenig deel der Nederlandſche Letterkunde een nieuw licht bij te zetten, en ik zal over de moeite van dit geſchrijf meer dan voldaan zijn.

Daar ik tot dusverre voor het grootſte deel der lezers, die zich anders met dit *Mengelwerk* vermaken, onverſtaanbaar ben geweest, zou ik rekenen de wellevendheid te kort te doen, indien ik hun tot afſcheid niet een enkel woord toeſprak, waarin zij belang kunnen ſtellen. Ontvangt dan de twee volgende Hollandſche rijmpjes van GIISBERT-*ooms* eigene hand, en oordeelt uit deze proeve in eene taal, die hem vreemd, althans ongewoon was, wat hij zeggen kon in eene taal, waarin hij dagelijks ſprak en ſchreef, en waarvan hij, zoo eenig Dichter, volkomen meester was.

KLINK-DICHT OP DE SPAANSCHE NEÊRLAAG IN DUINS.

Toen Gerion vol trots, met viermaal zestien kielen,
Elk een kasteel gelijk, kwam bruizen door het nat,
En waande in overmoed, dat hij den Geus al had
Ten drie-balg ingeſlokt, of zoude hem ſluks vernielen:
Kwam Neêrlands ſchipvoogd fors opdondren na deez' ſielen,
Spoog vonk en vlam, waardoor zij kregen 't vuur in 't gat.
„Ach!" zuchte hij, „dit's Alcijd!" en bergde in Duins zijn ſchat.
Daar liggend' zag zijn ſchrik als ſnaphaans om hem krielen.
Hij beeft en ſmeekt den Teems om herberg in zijn kolk.
Die zet hem bij van all's, doch wijst dit gele volk
Weer van der hand. Hij barst en knarst van ſpijt en toren.
Maar ſluks vat Rotterdams Briareus, zijn plaag
Met honderd handen, hem zo fellijk bij de kraag,
Dat hij geeft macht en ſchat en lijf en al verloren.

OP DE AFBEELDINGE VAN DE VORSTELIJKE POP, ZIJNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID WILLEM HENRIK, PRINS VAN ORANJE.

(WILLEM DE III, die toen 4 of 5 jaar oud was, zijnde geboren den 14 November 1650, acht dagen na het overlijden van zijnen Vader WILLEM DEN II.)

Dus zoent de zon deez' zon, Oranjes bral en luister,
Opdagend' uit de nacht des grafs vermolſemd duister.
Hier ſlikkert Willem weer, wiens bloed lands vrijheid plant.

Hier

Hier blikfemt Maurits kling, die de Yber bragt aan 't beven:
Hier 's Fredrik nog, die vreê 't vereend land rijk kwam geven.
Hier 's tweeden Willems zoon, Will'm Henrik: God! hij brandt
In ijver voor uw kerk en 't heil van Nederland!

Misfchien is het de liefhebbers der Vriefche en Franfche Letterkunde niet onaangenaam te hooren, dat ik van tijd tot tijd bezig ben aan eene nieuwe uitgave van: *Ten fuwnerlinge forhanlinge fen it libben in fenne deade. Eeren ijn it Frânsch befchreauwn, in macke trog Flippes fen Mornay rjuecht troga loftig Fransch Edelman: Forfriefche trog Gysbert Japiks.*

Om wôl te ftearren lit uwz rjuecht wôl libbjen leere,
So libbje in ftearre wy (ô winfche in wâde!) ijnne Heere.

met het oorfpronkelijke er nevens, onder den titel: *Excellent discours de la vie et de la mort. Par Philippe de Mornay Gentilhomme François.*

Pour mourir bien-heureux; à vivre faut apprendre;
Pour vivre bien-heureux, à mourir faut entendre.

Imprimé à Londres par Thomas Vautroulier. 1577.

Het gebruik van dit kleinood, in 1728 reeds zoo zeldzaam, dat LAMBERT TEN KATE het met groote moeite opfpoorde, ben ik, benevens andere onwaardeerbare dienften, verfchuldigd aan mijnen meester en weldoener JOANNES HENRICUS VAN SWINDEN. Mij ontbreekt nog CYDONIUS *de contemnenda morte*, waaruit PLESSIS, volgens de opmerking van PITHOU, de beste brokken in zijn ftuk opgenomen heeft. Is dit boek in handen van een waar geleerde, dan zal het mij, hoop ik, geworden: fchuilt het in de kas van een dommen verzamelaar, dan houd ik mij aan een woord uit de *Poggiana*: „*C'est le vrai caractère des ignorants de ne fe point fervir de leurs livres, et de ne vouloir pas que les autres s'en fervent. On diroit qu'ils veulent fe venger de ne rien favoir en laiffant les autres dans l'ignorance, autant qu'il dépend d'eux. Les vrais favans font communicatifs.*"

Deventer, J. HIDDES HALBERTSMA.
den 10 Julij 1822.

VERHAAL VAN HET ONTSTAAN EN DEN VOORTGANG DER GELE KOORTS TE BARCELONA.

(Uit het Rapport der *Fransche* Geneeskundige Commissie, naar *Barcelona* afgevaardigd, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te *Parijs*.)

Nimmer was de gezondheidstoestand te *Barcelona* bloeijender geweest, dan gedurende de lente en het begin des zomers van 1821. De 12de Julij was de verjaardag van het afkondigen der Constitutie: men wilde denzelven vieren. De tijd gedoogde zulks niet, en men stelde het feest uit tot den eerstvolgenden Zondag, den 15 Julij. Het weder was dien dag overheerlijk. Men had spiegelgevechten te water aangekondigd. Van het aanbreken des dags begaf zich de gansche bevolking buiten de stad naar de kaaijen, het strand, enz. enz. Niemand klaagde over de morsigheid der haven, (waaraan men naderhand, alsmede aan de onreinheid der straten, te onregte (*) den oorsprong der ziekte weet) en niemand inzonderheid dacht aan het ijsselijk gevaar, dat hem omgaf!

Op dit tijdstip bevond zich in de haven een vrij groot getal schepen, zoo wel vreemde als *Spaansche*, en onder deze meer dan twintig, onlangs uit de *Havana* en *Vera-Cruz* met rijke ladingen aangekomen. De manschap van eenige derzelven hadden de gele koorts in de *Havana* gehad; andere, gedurende den overtogt, zieken en dooden. Men had de lijken in zee geworpen, en de matrassen, waarop zij onder de zwarte braking gestorven waren, behouden; men liet er zelfs, in tegenwoordigheid van den Kapitein SIMIANE, luchten, die nog de kenteekenen dezer verschrikkelijke braking droegen. De Kapiteins dier schepen hadden de Geneesheeren der Policie van Gezondheid weten te misleiden; het verlies der manschap, welke zij niet door anderen konden doen vervangen, aan toevallige ongelukken wijtende, of wel, om zich aan de *quarantaine* te onttrekken, de zieken dwingende, zich te kleeden, en, met de overige matrozen en de passagiers, op het dek te ver-

(*) In de reinste, breedste, luchtigste straat van gansch *Barcelona*, die van *Alsato*, waren huizen, waarin van 27 personen 25 stierven; en *Barcelonetta*, de zindelijkste, gezondste zeeplaats, die zich denken laat, telde de eerste en meeste slagtoffers. Z.

verschijnen. Al de schepen in de haven hadden, dien ten gevolge, eene drokke en vrije gemeenschap met elkander. De Officieren en de equipage gingen van het eene schip naar het andere, het zij wegens ruilhandel, het zij vermaakshalve. Zij ontvingen levensmiddelen, en gevolgelijk ook bezoeken, van buiten. Timmerlieden, smeden enz. werkten er, om de bekomene schaden te herstellen. Douaniers en anderen kwamen er ambtshalve. De feestviering van den 15 Julij verdubbelde de gemeenschap, en maakte dezelve nog vertrouwelijker. De Kapiteins deden hunne familie en vrienden aan boord komen; de matrozen bragten en behielden er hunne vrouwen dagen aaneen; en men mag vrijelijk onderstellen, dat velen van hen 's nachts op de matrassen en dekens sliepen, op welke de gestorvenen hadden gelegen. Alles spande alzoo zamen, om aan zoo vele en verschillende personen die toenadering te verschaffen, en onder hen, om het zoo eens uit te drukken, die doodelijke zamenmenging voort te brengen, van welke de Epidemiën der gele koorts in *Spanje* schier overal haren oorsprong ontleenden.

Een der fraaiste schepen op de reede was de *Grand Turc.* Van veertig personen, die dit schip beklommen, ten einde het spiegelgevecht te zien, stierven, binnen weinige dagen, vijfendertig. (De echtheid van deze, en van andere daadzaken, op andere schepen voorgevallen, is den Minister door de vereischte bijlagen gebleken.)

Welhaast verspreidde zich het gerucht, dat ziekten van een verdachten aard zich vertoonden in het burger-hospitaal, in de stad zelve, en in *Barcelonetta.* De ondergeschikte Junta's zonden deswege berigt aan de opperste Junta. Het is zeer waarschijnlijk, dat de door het bestuur genomene maatregelen de noodige zamenwerking, uitgebreidheid en spoed derfden, en zelfs te laat kwamen. Het was niet vóór den 6 Augustus, dat zich de Junta's van Gezondheid vereenigden, om meer krachtdadige middelen te beramen. Men besloot, het Lazaret te openen en gereed te maken, om daarin al de zieken, die men konde opsporen, bijeen te brengen. Te dien einde gelastte men, de in de haven voor anker liggende schepen te onderzoeken, alsmede de hospitalen en de huizen te *Barcelona* en *Barcelonetta*, waarin zich zieken bevonden. Men sloot de haven, en deed de verdachte schepen bewaken. Later stelde men voor, om *Barcelonetta* af te sluiten; doch men schroomde te ver te gaan. Onge-

 luk-

lukkig had deze fchroom de overhand. Nog later rigtte men Lazaretten van waarneming op. Eindelijk nam men het befluit, om de fchepen, die zieken of dooden hadden gehad, naar *Mahon* te zenden, of te doen zinken.

Deze wijze maatregelen fchenen te geftreng, en wekten misnoegen. Die misnoegdheid werd begunftigd door de kibbelarijen der Geneesheeren, door het beftuur geraadpleegd. De verfchillende geneeskundige afdeelingen hebben aldaar hare bijzondere voorregten, die haar onafhankelijk van, en jaloers omtrent elkander doen zijn. Dit had ten noodlottigen gevolge, dat, hetgeen de eene corporatie van Geneesheeren wegens de ziekte beweerde, door eene andere regtftreeks werd ontkend. Terwijl de een ftaande hield, dat dezelve de gele koorts van de *Antilles* was, dus uitheemsch en volftrekt befmettelijk, (*) beweerde de ander, integendeel, dat zij flechts eene koorts was, eigen aan het faizoen, doch aangezet door de hitte en plaatfelijke oorzaken, eene onregelmatige, onbepaalde koorts, een eenvoudige en niet befmettelijke *typhus*. Doch, welke partij de waarheid op hare zijde had, het befluit des beftuurs behoorde hetzelfde geweest te zijn: in beide gevallen had men de zieken van elkander moeten afzonderen, en omtrent een gering kwaad te werk gaan, alsof het een groot onheil geweest ware; maar men verzuimde zulks, en hield zich bezig met twisten; de gemoederen verhitteden zich meer en meer, en de haat, wiens gif door dergelijke gefchillen fteeds venijniger werd, vervoerde tot uiterften, die fchier ongeloofelijk fchijnen.

De gefchillen tusfchen de Geneesheeren floegen over tot het

(*) Een fpoedig aangrijpen; pijnen in het hoofd, den nek, den rug, de lenden, de geledingen; invallen der oogen, kleuring des aangezigts, pijn voor het hart, koorts; vervolgens, na eene misleidende kalmte van een, twee, drie dagen, of van eenige oogenblikken, bloedingen uit den neus, het tandvleesch, de tong, den regten darm, enz.; een verfcheurende hik, die fchreeuwen van fmart afperst; brakingen, of van gal-, of van bruine, zwarte, kastanje-, koffij-, chocoladekleurige ftoffen, of enkel bloed; ftoelgang van denzelfden aard; gele kleur, of gedeeltelijk of algemeen, van het wit der oogen, en het vel; verval van pols en krachten; verhinderde waterlozing, of fchaarfche, troebele, bruine, zwarte, bloedige urin; koude der uiterfte ledematen, ongemeene zwakte, en, in verre de meeste gevallen, de dood: dusdanig was de zamenloop der verfchijnfelen, welke de ziekte kenmerkten, en in dezelve der *Franfche* Geneeskundige Commisfie de gele koorts deden herkennen, welke men waarnam in de *Antilles*, in de Vereenigde Staten van *Amerika*, en die federt den jare 1800 zich zoo dikwijls vertoond heeft te *Cadix*, te *Sevilië*, te *Xeres*, te *Malaga* en in andere fteden van het zuiden en het oosten van *Spanje*.

het volk, en hadden de verwachte gevolgen. Één dezer begrippen vleide maar al te zeer de bijzondere belangen, om niet met geestdrift te worden omhelsd; en dit begrip was juist het ergste van alle. Men vloekte en stond zelfs die Geneesheeren naar het leven, die de kwaal zoo gelukkig herkend hadden; men noemde hen, spottend en honend, *de makers der gele koorts*. Deze noodlottige verdeeldheden stelden elken heilzamen maatregel te leur, en maakten het onmogelijk, iets goeds te bewerkstelligen. In stede van gehoorzaamheid, veroorzaakte elke gestrengheid, bij het toenemen des kwaads, slechts oproer. De vier gebroeders PRATS, timmerlieden van *Barcelonetta*, werkende op de *Grand Turc*, werden er door de sterkst mogelijk gekarakteriseerde gele koorts besmet. Men bragt hen naar het Lazaret. Zij overleden allen, schier bij hunne aankomst, den 14 Augustus; en het Lazaret, reeds in een' kwaden reuk, werd er slechts te meer om gehaat. Zij hadden de ziekte hunnen vader en zuster medegedeeld. Men wilde PRATS, den vader, doen vervoeren, niet naar het Lazaret, maar naar een fraai badhuis, aan zee gelegen. Te dien einde begaf zich het bestuur, den 16den, vergezeld van eene escorte te paard, derwaarts. Terstond kwam de geheele bevolking van *Barcelonetta* op de been. Zij ontweldigden PRATS uit de handen van hen, die hem kwamen halen; en, in eene blinde vervoering, namen mannen en vrouwen hem om strijd in hunne armen, overdekten hem met kussen, baadden zich, als 't ware, in zijn zweet, en wreven zich aangezigt, borst en leden met zijne nog warme, vochtige en door de zwarte braking besmette kleederen; zoo levendig was de overtuiging, met welke men hen vervuld had, dat de kwaal geene gele koorts, of, voor 't minst, dat die koorts niet besmettelijk was! Deze mannen, deze vrouwen, veroorzakers van het tumult, ontvingen weldra het loon hunner onvoorzigtig- en hardnekkigheid; zij volgden PRATS, die nog denzelfden dag stierf, zonder dat zoo vele spoedige sterfgevallen vermogend waren hun de oogen te openen. — Dit was het gevolg van de heillooze geschillen der Geneesheeren.

BESCHRIJVING VAN DEN GRIEKSCHEN SLINGER.

Eenige dagbladen gewaagden van den zoogenaamden slinger

 (in

(in het Magyarisch *parituya*, in het Fransch *la fronde*, in het Latijn *funda*) der *Griekſche* vrijheidskampers. Dit voor een paar kreuzers (ongeveer een ſtuiver) te vervaardigen wapentuig is geenszins gering te achten of onſchadelijk. In *Neder-Hongarije* kent elk het gebruik van dit verſchrikkelijk werptuig even goed, als weleer de vermaarde herdersknaap DAVID, die er zijnen trotſchen reusachtigen vijand GOLIATH mede verſloeg. Van hetzelve bedienden zich, ten minſte nog vóór weinige jaren, wanneer, om veroorzaakte ongelukken, het gebruik verboden werd, de opzigters der wijngaarden van de ſtad *Debrecin*, tegen vogels, die op de druiven azen, enz. Deze ſlinger is op volgende wijze zaamgeſteld: Stelt u een van zeer dun bindtouw dubbel gevlochten ſnoer voor, welks geheele lengte, naar de grootte van den perſoon, 6 à 7 voet is. In het midden dezes tweedradigen ſnoers wordt, van grof garen of dun bindtouw, een tamelijk lang, ſpits-ovaal zakje, met behulp van een' houten priem, dóor de openingen des dubbelen ſnoers (terwijl het ſnoer om de gebogene lijn vast gebonden is) ingeweven; welk weefſel de vastheid van zeildoek heeft. De breedte van het ſpitſe 5 à 6 duim lange zakje, of ſlingerſok, is 1½ of 1¾ duim. Het eene eind des ſnoers, welks geheele lengte wij op 7 voet ſtellen, bevestigt men door een' knoop of knop; het andere eind blijft glad en zonder knop, ten einde het bij 't ſlingeren ligt uit de hand kan glippen. Deze twee einden des ſlingers, wanneer zij geheel gereed is, moeten even lang zijn. Nu hangt de *Griekſche* DAVID, wanneer de ſtrijd begint, den knop des ſnoers aan het tweede lid des regter wijsvingers, terwijl hij het gladde eind des ſnoers met den regter duim en genoemden wijsvinger vat; vervolgens neemt hij met de linkerhand een' ronden keiſteen of een' van klei gemaakten en gedroogden kogel van ongeveer 1½ duim middellijns uit de hartslederen zijtasch, ſtreekt dien in het zakje in het midden des ſlingers, houdt dien met den linker duim, terwijl hij het linker gladde eind des ſnoers met den gereed gehouden' regter wijsvinger vat, vast daarop, en de regterhand op de hoogte der borst, iets achter- of zijwaarts, terwijl hij de linkerhand, de beide koorden geſpannen houdende, ſchuins omhoog heft, en zoo, den bezwaarden ſlinger uit de hand vrij latende, den kogel met de in ſpanning gehoudene regterhand ter hoogte van de borst afzendt. Zoodra het kogeltje weggeſlingerd is, vangt dezelfde manœuvre weder

der aan, waarbij alle 5 feconden een kogel geflingerd wordt. Deze beftendig kringvormige beweging des fnoers deelt hem eene zoo buitengewone flingerkracht mede, dat zij een' boog van twaalf- tot achttienhonderd voet middellijns befchrijft, terwijl de flingeraar het gladde eind des fnoers met de linker- krachtig uit de regterhand ontrukt. Een geoefende knaap van 14 à 15 jaar is in ftaat, van vijf- tot zevenhonderd zulke kogels, bijaldien hij zulken voorraad dragen konde, in één uur doelmatig weg te flingeren. Een geoefend flingeraar treft het doel zekerder, dan een gewone fchutter met den fnaphaan. Op 80 tot 100 fchreden flingert men volkomen juist en lijnregt. Geen gewone fnaphaan, ja naauwelijks een ftuk gefchut, treft, op zulk eenen afftand, zeker het doel.

MERKWAARDIGE IJSHANDEL.

Het fchip *the Spring*, Kapitein CLARE, ging op den 17 Maart dezes jaars van *Yarmouth* in zee, zeilde regelregt naar de kust van *Noorwegen*, en nam, honderd Eng. mijlen noordwaarts van *Drontheim*, eene lading ijs in van driehonderd tonnen, elk van twintig centenaars zwaar, waarmede het, op den 8 Junij, den *Teems* behouden binnenliep. Zekere Heer LEFTWICH, een koekebakker, had het fchip gehuurd, en deed zelf de reis mede. Zijn ganfche vermogen in gereed geld beftond in 30 pond ft.; en, daar deze niet toereikend waren om de kosten der lading in *Noorwegen* te beftrijden, was hij genoodzaakt, zijn horologie in pand achter te laten, en wel voor 3 pond ft. Deze uitgaven, evenwel, zijn flechts eene kleinigheid bij hetgene nu volgt. Wie leest niet met verbazing, dat de arme man aan den *Teems* door de tolbedienden werd aangehouden, en wel zoo onbarmhartig lang, dat hij, van wege de opgekomene hitte, met grond vreesde, dat zijne fchoone koude lading, in den eigenlijken zin des woords, zou *verwateren?* De Heeren van het tolkantoor waren met de zaak verlegen. In hunne boeken werd niets van dit artikel vermeld, en zij wisten het alzoo onder geenerlei vorm van tolregt te brengen. Eindelijk, nadat zij met dit zeldzaam geval zich genoeg vermaakt, en zich vergeefs daarover den kop gebroken hadden, legden zij den armen drommel, willekeurig genoeg, eenen impost op van 20 percent der waarde; en daarna is gebleken, dat de

gezamenlijke onkosten, van tolregten, vrachtgelden, opslaan in kelders, 1000 pond ſt. beliepen. Desniettemin mag hij zijne zuivere winst op ten minſte 5000 pond ſt. rekenen. Want, daar men te *Londen* van October des vorigen jaars tot heden noch ſneeuw noch ijs gezien heeft, ontſtond er bij de vischkoopers en banketbakkers een groot gebrek. Zoodra deze dus de aankomst eener geheele lading dezer kostbare waar vernamen, ſtroomden zij bij hoopen derwaarts heen, en boden den eigenaar 12 pond ſt. vóor ééne ton ijs. Hiermede niet voldaan, verkocht deze hetzelve bij kleinere en naar evenredigheid duurdere portiën, en verkreeg op die wijze eene ongehoorde winst. Het ontladen van het ijs, en deszelfs verkoop aan duizende gretige vischkoopers en banketbakkers, leverde eene vertooning op, zoo als, met betrekking tot het nieuwe en zeldzame, nog nimmer was gezien. — Het opgemelde is ons door lieden, die daarin betrokken waren, getrouwelijk medegedeeld.

AARDAPPELEN-WOEKER IN IERLAND.

Zoo groot is de ellende in *Ierland*, dat ouders hunne kinderen op de groote wegen nederleggen, om hen niet onder hunne oogen te zien verſmachten. Intusſchen zijn ſommige levensmiddelen aldaar zoo ſpot-goedkoop, dat men ze naar *Engeland* uitvoert! De ongelukkige landman, echter, die zijnen voorraad door het ongunſtig weder heeft verloren, of verteerd, ontbreekt het zoo wel aan geld, als aan geldswaarde en krediet, om nieuwen aan te koopen. Aan aardappelen, evenwel, was een volſlagen gebrek. In Mei l. l. kwam een ſchip van 43 ton last van *Jerſey* te *Dublin* aan. De eigenaar had 20 (Eng.) ſchellingen per ton beſteed (2000 pond gewigt). Onmiddellijk na zijne aankomst kwam een ſpeculant aan boord, en kocht de lading voor 45 ſchellingen de ton. Op zijnen weg van *Spithead* tot *Point* vond de kooper eenen anderen ſpeculant, die hem 50 ſchellingen gaf. Weinige uren later kocht een derde kooper dezelve voor 80 ſchellingen in. Werden de aardappelen nu in 't klein naar dezen marktprijs verkocht, waaraan men niet kan twijfelen, dan kwam de ton, die 20 ſchellingen kostte, waarſchijnlijk op 7 pond ſt. en ruim 6 ſchellingen te ſtaan! Zeven ſcheepsladingen aardappelen, ſedert in *Dublin* aangekomen, hebben den prijs wel

eenig-

eenigzins doen verminderen, maar den nood niet verligt, daar de arme noch de dure noch de goedkoope kan koopen; hij verhongert. — Op den 23 Mei werd te *Londen*, ten voordeele der hongerenden, een Bal van 500 personen gegeven, hetwelk 300 pond st. opbragt. Met welk gevoel dansen toch wel deze menschen, wanneer de versmachtende op hun laatste *hopsasa* wacht, om een stuk broods te ontvangen, dat hem van den dood moet redden! En met welken graad van verachting zal eens eene menschelijker Eeuw de onze brandmerken, die hare bermhartigheid met *entrechats* vergezelt!...

DAGBLADSCHRIJVERS-TAKTIEK IN ENGELAND.

(Uit het *Monthly Magazine.*)

Een mijner vrienden, een man van het strengste eergevoel, had een proces bij een der geregtshoven, van welks gunstigen afloop hij zoo even narigt had bekomen, toen zich zekere heer C. bij hem liet aanmelden. „Ik schrijf voor de „dagbladen," sprak hij, „en moet van uw proces verslag „geven; en daar ik onderstel, dat gij een juist en grondig „berigt verlangt bekend gemaakt te zien, zoo kom ik u mijne „diensten aanbieden." — Natuurlijk," hernam mijn vriend, „wensch ik, bijaldien er verslag van de zaak gegeven wordt, „dat zulks overeenkomstig de waarheid zij. Daar gij echter wel zoo goed zijt uwen dienst aan te bieden, zoo „verwacht gij zeker een douceur?" — „o, Gewisselijk!" antwoordde de man, „wij verwachten bij zoodanige gelegenheden altijd een geschenk." — „*Wij*! Heb ik dan ook „nog anderen te betalen?" — „o Neen! ik ben de éénige „berigtgever: maar wij helpen elkander, en de geschenken, „die wij op deze wijze erlangen, gaan in eene gemeenschappelijke kas: wat gij zult goedvinden te geven, wordt „onder ons zeven of acht verdeeld. Eenige lieden geven „vijf, anderen tien pond st., en bij bijzondere gelegenheden „ontvangen wij ook wel een douceur van vijftig pond." — „Waarachtig!" riep mijn vriend; „maar hoe, wanneer de „lieden nu weigeren iets te geven?" — „o! Dan gaat de „zaak haren gang. Er zijn, zoo als gij weet, tweederlei „manieren, om eene gebeurtenis te verhalen, en voor 't „minst leveren de redevoeringen der advocaten altijd bouwstoffen."... Thans verloor mijn vriend zijn geduld. „Dat

„ is verschrikkelijk!" riep hij uit; „ hoe velen worden op„ gehangen en verbannen, die, op de groote wegen, op eene „ minder schandelijke wijze geld afpersten! Verwijder u „ oogenblikkelijk, of ik lever u over aan de policie!" De man verwijderde zich terstond, terwijl hij iets tusschen de tanden mompelde. Mijn vriend, wien het proces was opgedrongen, om zich tegen een schelmsch komplot te verdedigen, en die nimmer bevorens iemand verklaagd had of door iemand was verklaagd geworden, sprak van het bezoek des schrijvers als een voorbeeld van geldafpersing, en voelde zich schier beleedigd, toen eenigen zijner vrienden het hoofd schudden, en hem kwade gevolgen voorspelden. Hij sliep gerust; maar des anderendaags kwamen zijne buren, de een na den ander, met onderscheidene dagbladen in de hand, tot hem, roepende: „ Om 's Hemels wille, gij zijt verloren! Zie „ eens, welke schurkenstreken men u hier toedicht! Gij „ kunt u niet weder in het openbaar vertoonen." Hij begon te lezen, en las vijf of zes onderscheidene berigten, die alle, wel is waar, in uitdrukking verschilden, maar die alle evenzeer misvormd en verdraaid waren; en, in stede van als de prooi eens komplots, werd hij als de voornaamste, zoo niet de éénige bedrieger voorgesteld. Niets, wel is waar, was regtstreeks beweerd, maar alles bij wijze van toespeling aangebragt, en de gronden des advocaats van partij waren kunstig als daadzaken in het proces aangevoerd. Zijn advocaat vervoegde zich aan de dagbladskantoren, en mijn vriend vergenoegde zich met eene tegenverklaring; maar elkeen had het oorspronkelijke libèl gelezen en zich daarmede vermaakt, terwijl zeer weinigen zich de moeite gaven de verklaring te lezen; en, na verloop van jaren, bragt men nog de valsche beschuldiging, tot zijn verdriet en ten nadeele zijns handels, tegen hem te berde. — Één dagblad alleen had het berigt niet opgenomen; en, daar mijn vriend nu inzag, hoe duur hij voor zijne overijling had moeten boeten, ging hij naar den redacteur, en, offschoon hij het beneden zich achtte, zijn eigen berigtgever te zijn, verzekerde hij zich toch van 's mans belofte, dat hij het verdraaide verslag niet zou plaatsen. Intusschen wendde zich zijne in hare verwachting teleurgestelde partij in het proces (bij welke, gelijk naderhand bleek, genoemde fortuinzoeker desgelijks geweest was, en van deze zijnen steekpenning ontvangen had) tot een' der eigenaars van datzelfde nieuwspapier, en, tegen be-

betaling van vijfentwintig pond, liet men daarin een eigen opstel drukken, hetwelk mijnen vriend van kop tot teen jammerlijk zwart maakte. Thans verklaagde deze de eigenaars, van wege belastering zijns karakters; doch nam zijne aanklagt weder terug, toen hij, in de stellers van dat artikel, niemand anders, dan zijne partij in het proces, herkende. Tegen deze schurken, die bankiers *van goeden name* waren, begon hij nu een nieuw proces. Door velerlei omstandigheden, echter, en kunstmatig aangebragte moeijelijkheden, kwam de zaak tot geene beslissing, en hij moest in 't einde zijne eigene onkosten betalen.

Bij eene andere gelegenheid wist eene bekende h... haar huwelijk als een middel aan te wenden, om hare gemaakte schulden niet te betalen; en, toen ik mijne bevreemding betuigde, dat de zaak in geen dagblad voorkwam, antwoordde zij: „Ik maakte het beter; ik verzekerde mijnen goeden „naam." — „Waarlijk?" zeide ik; „en waar is dan dat kantoor, en hoe veel de premie?" — „O!" hernam zij, „het „kantoor was achter eene tafel in een koffijhuis bij *Westminster-hall*, en de premie vijfentwintig pond, die onder „eenige berigtschrijvers," (*gentlemen of the press*) „ten „voordeele van hunne vrouwen en kinderen, zouden verdeeld worden; en gij weet, ik geef gaarne!" — „Regtvaardige Hemel!" riep ik uit, „en is dat nu de, met „zoo veel ophefs geroemde, vrijheid der drukpers! en zijn „dat de personen, die met zoo veel welsprekendheids tegen „omkooping uitvaren!"

Wanneer ik naderhand, in meer dan één gezelschap, dit affchuwelijk stelsel ter sprake bragt, zeide men mij, in parlementaire bewoordingen: dat de zaak *zoo klaar was als het middaglicht*, en de geregtshoven als bestormd werden door eene klasse van hongerige broodschrijvers, sommige van welke in geenerlei betrekking staan tot eenig dagblad, maar zich evenwel voor *gentlemen of the press*, of althans voor bekenden van genoemde beschermers des publieken goeden naams, (eigenlijk lasterhandelaars) uitgeven. Vanhier, dat slechts weinigen moeds genoeg hebben, om hunnen eigendom bij een geregtshof te verdedigen; omdat hen het dubbele gevaar bedreigt, niet alleen hun vermogen door advocaten-treken, maar daarenboven hunnen goeden naam door dagbladschrijvers-treken te verliezen. Men heeft mij verzekerd, dat zelfs parlementsleden, en in het gemeen alle publieke personen, hunne schatting gedwee betalen.

EENE ENKELE VRAAG, BIJ GELEGENHEID VAN DE TEGENWOORDIGE TENTOONSTELLING VAN SCHILDERIJEN DOOR LEVENDE MEESTERS, TE AMSTERDAM.

Er is veel geredeneerd, berekend en omgehaald over de reden, waarom in de zeventiende Eeuw, in vergelijking van de volgende, onze Schilderkunst tot zulk eene hoogte van roem en aanzien was. Ik heb deswege veel fraais gelezen van volksgeest, hooge ſpanning en wat dies meer zij, en wil dat alles in 't geheel niet weêrſpreken, maar meen toch meer eenvoudig de groote réden te moeten vinden in de opmerking, dat ſchilderijen in de zeventiende Eeuw dagelijkſche meubels op de muren en wanden waren, waarvóor daarna geſchilderde en beplakte behangſels, bij zeer enkelen met ſchilderijen, bij de meesten met vreemde prenten behangen, zijn in de plaats gekomen. Onze nationale School moest, bij het gemis van ſchilderij als gebruikelijk meubel, gelijk alle ongebruikte voorwerpen van fabrijk bij het ophouden van naijver en aftrek, dalen. Maar wat moet er nu gebeuren, bij zulk een' was- en rijkdom van de verhevenſte kunstvoortbrengſels, indien wij niet, op het voorbeeld onzer Voorvaderen, onze behangſels met de edelſte, beste, en op den duur, bij goede verkiezing, meest onkostbare voortbrengſels van deze nationale nijverheid verſieren?

Amſterdam, 16 Sept. 1822. J. — S.

AAN MIJNE AANSTAANDE VROUW.

Aanwezige, of nog ongeboren
Geliefde! 'k bid u, neig uwe ooren,
Zoo ge ooren hebt, eens naar mijn lied;
't Zij ge op de wereld om moogt dwalen,
Of woont in 't rijk der idealen;
Want waar gij t' huis hoort, weet ik niet.

En echter, 'k ſtem voor u mijn ſnaren.
'k Hoor oud en jong hun' zangen paren,
Gewijd aan minnares of vrouw;
En wat zou mij dan kunnen dwingen,
Om dezen toon niet meê te zingen,
Al boeit mij nog geen min of trouw?

Ligt

Ligt mogt mijn blik u nooit ontmoeten;
En toch wil u mijn zang begroeten,
  Den lof verheffen van uw schoon.
Ligt zijt gij zelfs niet eens in 't leven;
En 'k wil u toch mijn' heilwensch geven,
  Met heel mijn hart u aangeboôn.

Welaan! 'k begin dan met uw lokken.
Maar, 't past mij immers niet te jokken?
  Hoe zijn zij? blond, of bruin, of zwart,
Of rood? *Ik weet het niet te zeggen:*
'k Zal dus dit punt ter zijde leggen,
  Of ééns het raadsel worde ontward.

'k Zing dan van uwe aanminnige oogen,
Wier onweêrstandelijk vermogen,
  In elken blik, mijn hart gebiedt.
Maar, hebt gij zwarte, bruine, blaauwe?
Zijn 't groote, kleine, held're, flaauwe?
  Vergeefsche vragen! *'k Weet het niet.*

Uw purp'ren mond, uw lieve wangen
Zijn dan de stof van mijn gezangen.
  Maar, is die mond nu groot of klein?
Is 't aanzigt net en fijn besneden,
Of grof, vol ongeregeldheden?
  Ach! 't antwoord moet weêr *'k weet niet* zijn.

'k Wil uw gestalte dan verheffen,
Die, waar ik haar ook aan moog' treffen,
  Mij boeit door hare aanminnigheid.
Maar zacht eens! is zij grof of teeder,
Of groot of klein? Ach! 'k vind alweder
  Niets dan *ik weet niet* tot bescheid.

Zoo is 't met handen, voeten, leden,
Met spraak, karakter, kundigheden,
  Met al wat ik in u waardeer.
Ik mag, helaas! van niets gewagen,
Of vind, op al mijn peinzen, vragen,
  Steeds dat verwenschte *'k weet niet* weêr.

Ik ſtel uw ſchoonheid dan ter zijde.
Doch dat ik u mijn wenſchen wijde;
  Dit zal voorzeker beter gaan.
Maar ach! ik vind, bij duizend menſchen,
Ook duizend onderſcheiden wenſchen;
  'k Blijf dus ook hier verlegen ſtaan.

Wensch ik u een langdurig leven,
Ligt wenscht gij, door vroegtijdig ſneven,
  Van 't leed der aard' te zijn bevrijd.
Wensch ik, dat ſpade uw ſchoonheid kwijne,
Ligt wenscht gij, dat die ras verdwijne,
  Wijl dan verleiding minder vleit.

Wensch ik u vele kundigheden,
Ligt meent gij, met dien wensch te onvreden,
  Dat kennis hoofd en hart bezwaart.
Wensch ik u rang en ſchat op aarde,
Ligt hecht ge aan lager' ſtand meer waarde,
  Die veeltijds minder zorgen baart.

Wensch ik u brave, lieve telgen,
Ligt dat u zulk een wensch zal belgen,
  Al is hij juist niet ongepast;
Want moog'lijk telt ge u bij die vrouwen,
Die, ja, wel gaarne willen trouwen,
  Maar kind'ren ſchuwen als een' last.

Zoo hangt ſchier al de prijs en waarde
Van elk genot, elk goed op aarde
  Van ſmaak, gevoel en neiging af.
Geen blinde wensch kan hier dus baten.
'k Moet ook dit opzet varen laten,
  Hoe gaarne ik u mijn' heilwensch gaf.

Maar, wat dan nu? Mijn onvermogen
Beleden, na dit vrucht'loos pogen,
  En de eigenliefde dus gekrenkt?....
Neen! 'k zal u wenſchen kenbaar maken,
Die gij voorzeker niet kunt wraken,
  Hoe gij dan ook gevoelt of denkt.

Is mij, door 't lot, een ſtaat beſchoren,
Waarin ik u niet naar behooren
Kan onderhouden, met fatſoen;
'k Wensch dan, dat ik u nimmer vinde;
Want, ach! hoe meer ik u beminde,
Hoe meerder leed mij zulks zou doen.

Doch is me een ruimer deel beſcheiden,
'k Wil dan met vreugd den tijd verbeiden,
Dat ik u nader kennen zal;
'k Wil mij dan met uw liefde ſtreelen;
'k Wil, wat ik heb, dan met u deelen,
Vereend in vreugde en ongeval.

Hoort ge echter onder de Xantippen;
Stroomt immer van uw ſtroeve lippen,
In plaats van kusjes, ſpijtigheid;
Vindt ge al uw' lust in luimen, grillen,
In pruilen, kijven of bedillen;
'k Wensch, dat gij nooit aanwezig zijt!

Doch zijt gij teeder en lieftallig,
Zachtaardig, vriend'lijk en aanvallig;
Spreidt ge immer blijdſchap om u heen;
o! Blijf dan niet voor mij verborgen!
Verſchijn! verligt mij 's levens zorgen!
Verzel mij! laat mij niet alleen!

Kunt gij mij nogtans niet gevallen;
Zoudt gij mijn levensvreugd vergallen,
In ſpijt van 't minnelijkst onthaal;
Kunt gij mij niet opregt beminnen;
Stelt ge op een' ander' meer uw zinnen;
o! Blijf dan altijd ideaal!

Doch kan mijn hart voor u ontgloeijen;
Kunt gij mij door uw liefde boeijen;
Blaakt gij voor mij in teed're min;
Kan mij die min gelukkig maken;
'k Wil dan naar uwe omhelzing haken;
'k Wacht u met opene armen in!

Dan, door den zachtſten band omſtrengeld,
Die 't aanzijn op deze aard' verengelt,
Verheugd in 's andren zaligheid,
Bewand'len we, aan elkanders zijde,
Den levensweg, getroost en blijde,
Vereenigd tot de dood ons ſcheidt.

Zie-

Ziedaar mijn' hartewensch, beminde!
En als ik u nu immer vinde,
Dan worde ook van nalatigheid
Mijn zangster nooit door u beschuldigd;
Want reeds heeft u mijn lied gehuldigd,
Eer 'k weet, of ge ooit aanwezig zijt.

's Hage, 15 Sept. 1822. CORNELIS LOOTJENS.

MEENING VAN EENEN HOLLANDER.

Eer strekt het Delftsch arsenaal
Ter lustplaats voor den nachtegaal;
Eer zal 't gegons der bij zijn zwaar geschut verdooven;
Eer streeft het kaarslicht ooit den gloed der zon te boven;
Eer zal de harde marmersteen
Als 't buigzaam was zich laten kneên;
Eer zal de huichelaar, die huichelt tot zijn sterven,
Den naam van braaf en vroom, bij die hem kent, verwerven;
Eer bidt de Griek de Halvemaan
Als zijn weldoende Godheid aan, —
Eer Amstels ex-Prefect, thans in 't bewind gezeten,
Ooit zijn menschlievendheid in Holland doe vergeten!

15 Aug. 1822. G. L.

SCHILDERS-GEVOEL, SCHILDERS-LOT, EN TOONKUNSTENAARS-GEHOOR.

Een vriend van FRANÇOIS DU QUESNOY, bijgenaamd *de Vlaming*, (geb. te *Brussel*, 1592, † 1644) bad hem, van langeren arbeid aan zeker beeld zichzelv' te ontslaan, daar hij het heerlijk kunstwerk als volmaakt beschouwde; doch kreeg ten antwoord: „Gij hebt regt, omdat gij het oorspronke-„lijke niet aanschouwt; maar ik, die dat in den geest voor „mij zie, *moet* arbeiden, tot zoo lang de kopij hetzelve „evenare!"

LE MOINE had te *Versailles* het plafond in de zaal van Herkules met veel vlijt en ten genoegen van alle kenners geschilderd. Hem dacht, dat hij voor dezen arbeid niet genoegzaam was beloond geworden, en hij beklaagde zich daarover bij den Hertog VAN AYEN, zijn' begunstiger. „Maar ik bid u, mijn vriend," sprak deze, „wat wilt gij? „Moet men uw werk dan nu reeds even duur betalen, „alsof gij dood waart?"

De beroemde Toonkunstenaar RAMEAU hoorde den hond eener Dame, bij welke hij op bezoek was, blaffen. „Me-„vrouw!" riep hij driftig uit, „verbied toch uwen hond „het blaffen: hij blaft valsch."

MENGELWERK.

VOORLEZING, OVER DE MIDDELEN, GESCHIKT TER BEVORDERING VAN HET HUISSELIJK GELUK.

Door

H. VAN LOGHEM. (*)

Dat het hoogst genot voor den redelijken mensch liefde zij, te beminnen en bemind te worden, zal wel geen betoog vereifchen. De natuur legde deze behoefte in ons hart, en hare weldadige hand regelde alles zoodanig, dat dezelve voldoening kan vinden. Zalig zijn reeds voor de jeugd het kiemen van dien trek, de ontwikkeling van denzelven, en de eerfte bloemen, welke hij haar aanbiedt; zalig de overtuiging, dat het hart van eenen geliefden of van eene geliefde voor ons klopt, dezelfde hoop met ons koestert, en gereed is, om lief en leed met ons te deelen. Dan, verrukkelijk mogen die dagen ook zijn; de zuiverfte aller aardfche genoegens lagchen den edelen, den wijzen, den vriend van Godsdienst en zeden eerst, na het leggen van den zoetften knoop, in het huisfelijk geluk, aan. Hier loopt alles, als in een brandpunt, zamen, om hetzelve te bevorderen: dezelfde belangen voor dit en het volgend leven; de betooverende eenftemmigheid, waarop het echtgebouw rust; het vereenigd genieten, en, wel vooral, dat kweeken en verzorgen dier bloemen, welke, offchoon haar het lot van elke fterfelijke bloem beidt, eenmaal aan eenen onverderfelijken ftengel voor eeuwig bloeijen zullen.

Is het dan niet te bejammeren, dat zoo velen in dien fchoonen tuin niet gelukkig zijn, en flechts doornen en distelen vinden? En die klagten toch zijn zoo algemeen, dat

(*) Gehouden in het Departement der Maatfchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Deventer*.

dat wij ons overtuigd moeten houden, dat het voorschreven genot voor een aanzienlijk getal onzer gehuwde natuurgenooten niet bestaat.

Het valt in geenen deele moeijelijk, de redenen voor deze teleurstelling aan te wijzen. Zij zijn tweeledig: bestonden reeds vóór den echt, of werden gedurende het huwelijk geboren.

Immers, in de eerste plaats, hoe vele jongelingen en maagden worden door hetzelve vereenigd, die niet berekend zijn, om elkander gelukkig te maken! Eene opwellende neiging, spoedig tot drift ontgloeid, en door de rede niet bestuurd; eene verbindtenis, waarbij men op de zedelijke waarde geen, of ten minste te weinig, acht geeft; een band, alleen door het belang of de eerzucht geweven; een blinde hartstogt, die eene onvermijdelijke armoede voorbijziet; het gebrek, eindelijk, aan die overeenstemming van den geest, welke een onmisbaar vereischte is. Zijn deze dan bestanddeelen, geschikt, om, zelfs door het krachtigst cement, vereenigd te worden tot dat onscheidbaar geheel, vermogend om den aardschen stormen weêrstand te bieden? Lieve maagd! zoudt gij u dat genot durven beloven, door eenen uitgemergelden ligtmis, zoo bedorven van geest als van ligchaam, uwe hand te schenken? *Gij*, jongeling! door eene modepop, voor de pligten van vrouw en moeder niet berekend, tot gade te kiezen? Meisje! zult gij uw geluk vinden bij hem, aan welken gij om zijn nietig goud wordt verkocht? Gij, jongeling! bij haar, die slechts het uwe begeert, om aan hare grillen, aan hare zucht tot verspilling voedsel te verschaffen? Verblinden! ongelukkigen! hoezeer bedriegt gij u!

De tweede oorzaak ontstaat eerst na het huwelijk. Driften, uitspattingen, heerschzucht en onverzettelijkheid graven het graf van het huisselijk geluk. Hier nu zoude ik een ruim veld te bewandelen vinden: dan, voorgenomen hebbende, u, geëerde Hoorders en Hoorderessen! over de middelen ter bevordering van hetzelve te onderhouden, zal ik, ten einde de langwijligheid te vermijden,

trach-

trachten, bij het aanwijzen van deze, u tevens op die rampzalige bronnen van twist en verdeeldheid opmerkzaam te maken. Vergunt mij hiertoe uwe vereerende aandacht! Mogt het mij gelukken, eenige goede zaden te strooijen in eenen grond, die zoo vruchtbaar is, en te allen tijde den wijzen en edelen bearbeider eenen gezegenden oogst zal aanbieden!

1. *Jonge lieden! zijt voorzigtig in het leggen van den huwelijksknoop.* — De Hemel behoede mij, dat ik u het wegen van elkanders vermogen, als op eene goudschaal, zoude aanraden: maar ik bevele u het onderzoek aan, of gij, vereenigd en met een talrijk huisgezin gezegend, in den stand, voor welken gij opgevoed zijt, zult kunnen bestaan. De romanschrijvers mogen ons, door hunne tafereelen eener Arkadische hut, waar men schier geene behoeften kent, en alleen van de liefde leeft, betooveren; veel wordt er vereischt, om in alles te kunnen voorzien; en het huisselijk geluk kan, zonder eenen zekeren trap van welvaart, niet duurzaam zijn. Waar de armoede binnensluipt, gaat de opgeruimde geest verloren; en, als deze ons verlaat, nemen gemelijkheid, knorrigheid en verwijtingen zijne plaats in. Ik weet het, spaarzaamheid en overleg vermogen veel; maar wie rukt zich zoo gemakkelijk van alle zijne vroegere betrekkingen los? wie heeft krachts genoeg, om de meeste zijner genoegens vaarwel te zeggen? wie kan, na de eerste maanden eener gloeijende liefde, alleen van deze leven, met het gebrek worstelen, gade en kinderen zien ontberen, en daarbij gelukkig blijven? Het gevoel en het gezond verstand van eenen ieder mogen hier voor mij antwoorden.

Even zeer als ik het afkeur, bij het huwelijk alleen vermogen en schatten te bejagen, moet ik die elijendige en kinderachtige eerzucht laken, welke de gade of den echtgenoot alleen in de hoogere kringen der maatschappij zoekt; maar ook niet minder (immers in de meeste gevallen, en wanneer niet bijzondere omstandigheden het ongelijke eenigermate gelijk gemaakt hebben) voor het kiezen uit eenen lageren waarschuwen. Het zij ver van mij,

 aan

aan eenen enkelen van de leden der verschillende standen, bij dezelfde zedelijke waarde, eene hoogere voortreffelijkheid dan aan die van andere toe te kennen; maar elke toch heeft iets, dat denzelven onderscheidt. Eene opvoeding, berekend om de handen voor den arbeid, of den geest voor de beoefening der kunsten en wetenschappen te vormen; eene eenvoudige of meer voor het genot der kostbare vermaken ingerigte levenswijze; eene meerdere of mindere beschaving, welke dikwerf bijna geheel van vermogen en betrekkingen afhangt; de verschillende gewoonten, die aan ieder hunner eigen zijn geworden; de, hieruit voortvloeijende, zeer onderscheidene beoordeeling der waarde van bijna alles, wat ons omringt: moet dit bij zoodanige echtgenooten geene botsingen veroorzaken, doodelijk voor het huisselijk geluk? Zal de meer beschaafde, op den duur, van zijnen hoogeren trap afdalen, of hij, die op eenen lageren staat, zich tot hem verheffen? de ongekunstelde eenvoud dien graad van verfijning verwerven, voor welken de ander opgevoed is? Zal ieder zijne gewoonten afleggen, om zich naar die van man of vrouw te schikken? Zal de wereld, zullen hunne vrienden en bekenden niet langer op hen werken? Zal de, van buiten gevoede, trotschheid zich niet soms in het huis vertoonen; de gevleide, maar nu vernederde, niet zijne ingebeelde waarde gevoelen, en niet de heerlijke zon der liefde, na korte schoone dagen, ondergaan? De stormen mogen in de huishouding der natuur noodzakelijk zijn; de wrijving van gevoelens en begrippen in de zedelijke wereld het licht uitlokken: wie zoude zich daarvan, onder het dak van het echtgebouw, het geluk als eene vrucht durven beloven?

De overtuiging der zedelijkheid en godsdienstigheid van den persoon, met welken gij u zoudt willen verbinden, kan alleen uwe keuze wettigen. Zonder deze toch bouwt gij op eenen zandgrond: maar zij bieden u, in eene wereld, alwaar de verleiding alomme strikken spant, en de uitspattingen zoo menigvuldig zijn, den onbedriegelijksten waarborg voor uw geluk aan.

Jon-

Jongeling! vraag nimmer de hand van haar, welke, verzot op de vermaken der wereld, deze gedurig najaagt, en, onder het opzigt eener edele moeder, niet gevormd is, om eenmaal eene zoodanige te worden. De huisselijkheid is eene krachtige aanbeveling; het leven, geheel der mode en der zinnelijke genoegens gewijd, behoort u af te schrikken.

Meisje! weiger de uwe hem, die de arbeidzaamheid niet onder zijne deugden telt. Hij moge dan goedhartig zijn, eenen vluggen geest bezitten, in de gezelschappen schitteren, door vernuft en luim bevallen: door u aan hem te verbinden, zoudt gij te veel wagen. Vlijt en ijver zijn de bronnen der welvaart, de vermogendste middelen om de reeds verkregene te behouden, en, bij den onvermijdelijken tegenspoed, de roeipennen, waarmede gij u door de branding heên moet werken.

2. *Toekomstige echtgenoot! stel u nimmer het huwelijk als eenen staat van volkomen geluk voor.*—Eene te hoog gespannene verwachting kan ons geene andere vruchten dan bittere teleurstellingen opleveren. Hoe zeer te beklagen zoudt gij niet zijn, wildet gij de idealen van een aantal dweepende schrijvers als getrouwe tafereelen van het huisselijk leven aannemen, naar het genot van dien toovertuin, welken zij u schetsen, haken, en van rozen zonder doornen droomen! Neen, zoodanig is de aardsche niet: schoone bloemen, maar ook onkruid; akkers, die eenen gezegenden oogst kunnen dragen, maar op welken gestadig te wieden valt; genoegens, voorzeker de zuiverste, maar vermengd met het zuur der smarten; honig, maar die gedurig door zorgen moet gewonnen worden. In de armen der gade is dikwerf de strijd met den tegenspoed onvermijdelijk; in het oog van den vader wellen meermalen tranen; de moedervreugd wordt door lijden verkregen, en heeft hare bewolkte dagen; het teeder vruchtje wordt van den steel geslagen, of, als het reeds heerlijk bloost, sluipt het verderf in zijne sappen. Menschen zijn geene Engelen; uwe geliefden zwakke stervelingen; talloos de gebreken van allen, en de hartstogten

te ſterk, dan dat wij niet nu en dan eenen ſtorm zouden moeten verwachten. Treedt dan nimmer voor het altaar met dien zoo ſchadelijken waan; maar met den vasten wil, om, door alles voor elkander te zijn, dat geluk te bevorderen, en die mate, welke de algoede Voorzienigheid u zal vergunnen, dankbaar te genieten.

3. *Echtgenooten! zijt gij eenmaal door den zoetſten band verbonden, tracht dan elkanders geluk zoo veel mogelijk te bevorderen.* — Het is niet genoeg, dit in het algemeen te willen: gij moet vooral de kleinigheden niet uit het oog verliezen. Onze genoegens toch beſtaan uit een aantal van deze, en zij, vereenigd, maken het aangename des levens uit. Den ſmaak van den echtvriend of der echtvriendin kennende, zich naar denzelven te ſchikken, of, met eene beminnelijke goedhartigheid, te trachten dien te ontdekken; den wensch te raden en te vervullen; aan de ſpaarzaamheid eener brave huismoeder de zorg voor gezonde en uitlokkende ſpijzen te paren, welke den mannen zoo zeer behaagt; bij al den afkeer des edelen huisvaders van de ellendige modeziekte, aan den kieſchen ſmaak der geliefde echtgenoote voor het eenvoudige, doch fraaije, zoo veel mogelijk, voldoening te verſchaffen; bij voegzame gelegenheden elkander te verrasſen door die kleine geſchenken, welke met den warmen kus der liefde en een hart, dat het doel op zijnen waren prijs weet te ſchatten, worden ontvangen; gelijk de bekwame kunſtenaar, met geringe middelen veel te ſcheppen; de pracht te doen vervangen door den zilverglans der echt-Nederlandſche zindelijkheid; aan de tafel te noodigen door het ſneeuwblanke van het lijnwaad, waarvan de rozen van gade en kroost eenen hoogeren gloed ontleenen; eigene keuze voor die van den geliefden of van de geliefde op te offeren, zoodanig dat het geen offer ſchijnt te zijn; aan die genoegens de voorkeur te geven, welke gemeenſchappelijk kunnen geſmaakt worden; het genot der natuur aan elkanders hand te verkiezen boven dat, hetwelk afzonderlijke kringen opleveren; in de openbare vermaken, voor zoo veel onze omſtandigheden

dit

dit toelaten, gezamenlijk te deelen; altijd gereed te zijn, om den man, na den vermoeijenden arbeid van den dag, de vrouw, na het volbrengen harer tallooze pligten, aan den warmen boezem te ontvangen; elkander, aan den avond, op het nuttige en het aangename, hetwelk men verzameld heeft, te vergasten; de nijvere huisvrouw, in het hoekje van den haard, door het onmetelijk veld der fchepping te leiden, en alzoo haren geest keurig voedfel te verfchaffen; den man op de, voor hem zoo belangrijke, tooneelen uit de kinderwereld te onthalen, en dagelijks, hand aan hand, die lieve kleinen in het middelpunt der liefde, tusfchen beiden, te plaatfen: o! zouden deze geene vermogende middelen zijn, om die betooverende harmonie te bevorderen, welke de grondflag van het echtgebouw, het toppunt van aardfche gelukzaligheid is?

4. *Zijt toegevend voor elkanders zwakheden en gebreken.* — Vóór het huwelijk, en in de eerfte dagen van hetzelve, moge het begoochelend glas der liefde elke deugd in het verhevenst licht plaatfen, en ieder gebrek zoodanig verkleinen, dat hetzelve naauwelijks zigtbaar blijft: de koele rede, die later in den fpiegel der waarheid ziet, vindt den mensch, zoo als hij is, weder; ja, feilen, welke in de ruime wereld onopgemerkt waren gebleven, ontwikkelen zich allengs uit de menigvuldige plooijen van het hart. Zoudt gij nu ophouden te beminnen, omdat gij van eene volmaaktheid hebt gedroomd, die op aarde niet beftaat? Zal nu het honigzoete door het zure, de wierook door het bits verwijt worden vervangen? de trotfche man zijne gade in haar eigen oog en voor de wereld vernederen? de ligtgeraakte vrouw hem doen gevoelen, dat ook in het weeke hart harer kunne bitterheid fchuilen kan? Neemt u in acht! Het eerfte wolkje aan den gezigteinder wordt fpoedig door andere gevolgd, en uit derzelver zamenpakking de donkere bui geboren, wier uitbarfting doodelijk kan worden. Neen, echtgenooten! zoo moet het bij u niet zijn: eenen fchooneren weg hebt gij te bewandelen. Zijt gij niet alleen voor dit leven verbonden, maar wacht u, aan de andere

zijde van het graf, eene vereeniging, die oneindig als uw bestaan zal zijn; hebt gij elkander hartelijk lief: o! bewerkt dan beider veredeling door de zachte hand der liefde. Ziet gij vlekken en gebreken, zij leere u dezelve bestrijden; fluistert elkander de vermaningen toe, zoodat zelfs de luchtstroom door uwe toonen geene trilling gevoele; gaat in het goede voor; verlangt geene dadelijke geheele hervorming; verheugt u in eene trapswijze, welke ook alleen binnen het bereik van den mensch ligt; bemoedigt door alle die vermogende middelen, waarover het hart beschikken kan, en bevordert alzoo die zoete eenstemmigheid, dat onbepaald vertrouwen, die beminnelijke openhartigheid, waaruit de rozeband van den echt wordt geweven, en die u den lust en de krachten zal geven, om bloemen te kweeken en het onkruid te verdelgen.

5. *Wacht u voor drift.* — Men kan langs onderscheidene wegen hetzelfde doel bereiken; en het valt dikwerf moeijelijk te beslissen, welke van dezen de beste zij. Bij de hartelijkste zucht, om het gemeenschappelijk belang te bevorderen, loopen niet zelden de begrippen zeer uiteen; en het kan dus niet anders, of de echtgenooten zullen, bij het besturen der huwelijksboot, niet volkomen gelijk over alles denken. Dit nu, gevoegd bij gebreken en zwakheden, waarvan niemand vrij is, wordt dikwerf de bron van huisselijken twist en van de grievendste rampen, welke een gevoelig hart treffen kunnen, wanneer niet de toegevendheid dat zwakke verschoont, niet inschikkelijkheid, bedaardheid en liefde, bij het onderzoek van het verkieslijke, voorzitten, maar de razende drift, gelijk een storm, opsteekt, en verbittert, zonder te overtuigen en te verbeteren. o! Zorgt, dat nimmer de eerste vonk in dat verschrikkelijk buskruid valle: de tweede uitbarsting zal altijd de eerste in kracht en verwoesting overtreffen; de schok, met elke volgende, het echtgebouw sterker doen dreunen, en eindelijk een, voor welken de zwakke zuilen van hetzelve niet langer bestand zijn, u, op de puinhoopen van aardsch geluk, uwe dwaasheid doen beweenen. Waar de drift woedt, blijft hare vlam

niet

niet lang in het hart besloten: de gebaren, de oogen, het inkarnaat der wangen getuigen van haar; het kroost leest die op beider gelaat; wordt bekend met eene taal, voor welke de beschaafdheid gruwt. Teruggestooten en mishandeld, wanneer het liefkoost; verwaarloosd door het hart, waarin de wrok zetelt; aan zichzelven overgelaten, waar het zorg en leiding behoeft; door den vader oost-, door de moeder westwaarts gewezen, zuigt het 't besmettend gift in, dat zich rondom hetzelve verspreidt, en groeit op tot wilde loten of verderfelijk onkruid. Liefde en eenstemmigheid bouwen op; verdeeldheid breekt af. Bij de laatste ontbreekt de lust; gaan moed en veerkracht verloren; heerscht orde niet langer; neemt verwarring hare plaats in; voltooit de verstrooijing, welke men zoekt, dezelve: en welhaast verdringt armoede de lagchende welvaart. Eer nog het gebouw instort, wordt de val van hetzelve door elken bekenden en stadgenoot voorspeld; de dienstbode trekt partij; de kinderen zijn verdeeld tusschen den vader en de moeder; het gedienstig gerucht, de kwaadsprekendheid verwijden de breuk: en ziet daar.... Neen, verschoont mij van de voltooijing eens tafereels, waarbij mijn hart bloeden zoude.

o! Wacht u dan, de eerste schrede op het pad te doen, dat u naar den afgrond voeren zoude. Weegt en wikt met elkander; maar zacht, vertrouwelijk zij uw toon; de liefde stemme denzelven; geen uwer trachten te heerschen, maar neme zijne toevlugt tot het hart, dat altijd, weet gij de regte snaar te roeren, meer geeft, dan gij verlangt. Vordert nimmer, dat uw wil eene wet zij; maar verkiest den langeren weg, die tot hetzelfde doel geleidt, boven den korteren, wanneer gij hierdoor vrede, rust en liefde kunt behouden. Zoo zal de schoonste band van het leven ongeschonden blijven; zoo zult gij uw kroost voor dat geluk opvoeden, en aan den avond van uw aardsch bestaan elkander nog hartelijker beminnen, dan bij den dageraad uwer liefde.

6. *Rigt uwe huishouding in op eenen voet, overeenkomstig uw vermogen en uwe omstandigheden.* — Het opvolgen

gen van deze les beveel ik zoo wel den rijken als den minder gegoeden aan. Wanneer men de zeilen te ſterk ſpant en van geen reven weet, ſcheuren deze niet zelden. De uitzetting van ieder ligchaam moet evenredig zijn aan de kracht van hetzelve, om elk deel van het geheel te voeden; en kwijning is altijd het gevolg van eene overmatige.

Het levensgenot beſtaat niet in het voldoen aan den eisch van elke kunstbehoefte, aan die grillen, welke heden ons plagen, om morgen door andere verdrongen te worden; maar in genoegzame middelen, om in datgeen onbekrompen te kunnen voorzien, wat wezenlijke behoefte voor onzen ſtand is. Daar, waar men zich eene vertering veroorlooft, welke de inkomſten te boven gaat, moet deze laatſte onvoldaan blijven. De kostbare kleeding, ſchier elken dag van onderſcheidene ſtoffen, kleuren en verſchillenden vorm; het ſchitterend huisgeraad, door de mode daargeſteld en onophoudelijk door ander vervangen; de openbare vermaken, welke, gelijk een ſtroom, alles medeſlepen; de tallooze gezelſchappen, waaraan men geen deel kan nemen, zonder den tijd te verbeuzelen en het huisſelijk opzigt te laten varen; die gastmalen, eindelijk, alwaar de weelde voorzit, en de zucht, om den roem der Apiciusſen te verwerven, ſterker is dan rede en pligt: dit alles verſlindt de voedende ſappen, voor het gezin vereischt. Weldra begint men dit te gevoelen: niet het overtollige, maar het gewone wil men beſnoeijen; de dagelijkſche tafel moet een geregt misſen, en de man, dien het eenvoudige niet langer ſtreelen kan, beklaagt zich over de nalatigheid der vrouw in het verzorgen derzelve; deze, dat hij haar niet langer in ſtaat ſtelt, om in het benoodigde te voorzien. Den kinderen wordt het genot der lekkernijen, waaraan zij gewoon waren, ontzegd, en zij morren; maar, wat oneindig erger is, hunne opvoeding, hunne zedelijke vorming worden verwaarloosd, om iets voor de weelde uit te winnen. Valſche ſchaamte belet het terugtreden en het inkrimpen; men vertoont nog een blozend gelaat met den kanker in het

het hart; men ſpant de laatſte krachten in; maar de veer knapt af, en nu! ....

Eene wijze ſpaarzaamheid, welke ons geene genoegens ontzegt, maar deze vermenigvuldigt; eene matigheid, heilzaam voor het ligchaam en den geest, en een ſpiegel voor het zoo vatbaar kroost; eene orde, die regelt en behoudt; een aandeel in de vermaken der wereld, zoo bepaald, dat zij altijd uitſpanningen blijven en nimmer behoefte worden; eene beſtendige zorg, om niet te veel van de bronnen, waaruit wij putten moeten, te vergen, om beſtendig een anker voor den nood gereed te hebben, wanneer het gewone ons ontzinkt; overeenſtemming der echtgenooten in het huisbeſtuur, lust, liefde en vertrouwen: ziet daar de middelen, om geluk en welvaart aan uzelven, en de onafhankelijkheid aan uw kroost, immers voor zoo veel dit van ſtervelingen afhangt, te verzekeren.

7. *Volgt beide denzelfden weg in de opvoeding uwer kinderen, en biedt elkander in dat gewigtig werk de hand.* — Eene vruchtbare bron van twist is, in een aantal huisgezinnen, de opvoeding. De moeder noemt den vader te ſtreng, de laatſte de eerſte te zacht; bij de afwezigheid van den man, wischt de vrouw de tranen van den ſchuldigen af, en viert den teugel, dien de eerſte misſchien te ſtrak had aangetrokken; de laatſte haalt denzelven op nieuw aan: en ziet daar, het hart van het kind kiest tusſchen beiden, hangt aan de moeder en beeft voor den vader. Deze gevoelt het gemis dier liefde diep, en dat gevoel wordt maar al te dikwerf door eene verkoeling der beide echtgenooten gevolgd. De een laat toe, wat de ander verbiedt, en er ontſtaan nieuwe geſchillen. De man wil de gade, wat de vorming der meisjes betreft, naar zijnen wil leiden, en hij beleedigt de moeder van de gevoeligſte zijde; de vrouw verlangt, dat hij van haar zal leeren, hoe de vurige knaap moet beſtuurd worden, en zij vergrijpt zich aan der mannen trots, terwijl beiden buiten hunnen kring treden. Deze keurt goed, wat gene laakt; de eerſte eischt te veel, de laatſte te weinig van de jeugd. Hier is de vader tuk op het vormen van jonge

ge-

geleerden, en put de natuur uit; daar vreest de weekhartige moeder, dat de gezondheid van haar troetelkind, door eene matige oefening van den geest, benadeeld zal worden; en hoe veel ongenoegen welt niet uit deze bron! En dat kroost: wat moet van hetzelve worden? Zal het die onderwerping aan beiden leeren, die voor deszelfs leiding zoo noodzakelijk is? de lesfen van den vader en die der moeder even gaarne ontvangen en betrachten, waar deze zoo zeer verfchillen? zich redelijke begrippen vormen, nu eens naar deze, dan weder naar gene zijde geflingerd? een vast karakter verkrijgen, het goede, het fchoone, het edele leeren beminnen, waar de een dit, de ander dat met dien naam beftempelt? en moet dus niet eene opvoeding mislukken, welke op zulke wankele gronden rust?

Ouders! werkt eenftemmig, opdat gij eenmaal van dezelve de heerlijkfte vruchten moogt inoogften. Onderzoekt, overlegt, befluit met elkander, en één zij uw wil. Het kind vinde de moeder in den vader, en hem in haar. Het verbod of de toelating, om het even van wien, worde nimmer door den anderen herroepen; en het leere bij ondervinding, dat dezelfde warme liefde in beider harten woont. Zoo zult gij inderdaad die bloemen plukken, welke gij, bij het leggen van den zoetften knoop, in het verfchiet zaagt, en eenmaal u in een genot mogen verheugen, dat het gewrocht van liefde en wijsheid is.

8. *De liefde voor uw kroost geve geftadig nieuw voedfel aan die voor elkander.* — Zoude er voor den tuinman eene meer geliefkoosde bezigheid kunnen zijn, dan de zorg voor het telgje, door hem gekweekt; het zuiveren van den grond; het fnoeijen en leiden zijner takken; het verdelgen van het infekt, dat op het loover en de vruchten aast? Is niet de fchaduw, die de frisfche bladen hem bieden, zijn niet de bloemen, die hem aanlagchen, de geuren, die zij verfpreiden, zijn werk? En, heeft hij eenen makker, die met hem zorgde en kweekte, moet deze, die in alles deelde, hem niet dierbaar — zal niet het plekje, waar dat telgje tiert en bloeit, de plaats zijn,

waar

waar hunne harten zich voor elkander uitstorten? Echtgenooten! ziet hier uw beeld in den kring uwer kinderen. Alles noodigt u daar uit tot die zorg, welke zij behoeven; en het ontluikend knopje vertoont u met elken dag een' schooneren bloesem in het verschiet. In eenen lateren leeftijd vindt gij aldaar de herinnering aan uwe lente, toen gij wieddet en snoeidet; in uwen herfst bloost daar het heerlijk ooft; en dikwerf streelt u het jeugdig groen van de loot, uit den stevigen stam gesproten. Ja, bij uw kroost smaakt gij eerst regt het huisselijk geluk: het bolle koontje van den zuigeling; het gewelfde rond van den vrolijken knaap; het zachte rood van het aanvallig meisje; de innemende onschuld van het nog onbedorven hart; de spelingen van het ontluikend vernuft; de ontwikkeling der vermogens, in den mensch gelegd; de vorming en vordering van den geest; de toenemende volkomenheid der geliefde vruchten; de verkregene kennis, een lampje aan uw licht ontstoken; de band der liefde, welke u aan hen verbindt; de dankbaarheid, die dezen versterkt; de vertrouwelijkheid, welke hier heerscht; de zucht om elkanders geluk te bevorderen, welke de gedienstigheid uitlokt, de wenschen voorkomt en ook den verborgenen tracht uit te vorschen; die kring, waar orde en betamelijkheid wonen, de kieschheid het genot verhoogt, de Godsvrucht haren zetel heeft; waar, in één woord, bij al het bedorvene en zedelooze der wereld, de kweekhof is dier deugden, de éénige zuilen van de maatschappij: deze zijn de genoegens, achtingwaardige ouders! welke gij bij en door uwe kinderen smaken kunt. Werpt weg dan het klatergoud, waarop de verblinde menigte zoo zeer verzot is; zoekt geene verstrooijingen, maar aller vereeniging in het brandpunt der liefde: en uw hart, uw gevoel zullen u overtuigen, dat de vastheid van den huwelijksband, de middelen ter bevordering van het huisselijk geluk, vooral gelegen zijn in de gemoedelijke zorg voor dat uwer kinderen.

9. *Tracht ook de liefde uwer dienstboden te verwerven.* — Wie onzer zal deze arbeidzame en nuttige klasse geene be-

belangſtelling waardig achten? wie ontkennen, dat zij niet even vatbaar als wij voor genegenheid en dankbaarheid zij? wie, die den naam van mensch en Christen draagt, durven beweren, dat wij hunne dienſten alleen met goud betalen kunnen? Neen, de hartelijkheid en goedwilligheid worden voor zulk eenen prijs niet gekocht, maar zijn de vruchten van achting en liefde. Edele huismoeders! behandelt hen als leden van uw gezin; draagt voor hen eene gemoedelijke zorg; bevordert hunne genoegens; laat hen in de uwe deelen, voor zoo ver dit met orde en regel beſtaanbaar is; handhaaft uw gezag, maar met zachtmoedigheid; gaat het onbetamelijke tegen, maar met die goedhartigheid, welke treft en eenen diepen indruk maakt. Uw ernst worde niet ontſierd door de uitvallen van den toorn; de drift vervoere u nimmer tot het vergeten hunner regten en van uwe pligten en achtbaarheid. Zijt ook voor hen moeders; en ik durf u de rijkſte vruchten van eenen akker beloven, die ſlechts zelden door de wijsheid bearbeid wordt. Datgeen, hetwelk men gedwongen geeft, houdt ſchier nimmer goede maat; de welwillendheid, daarentegen, doet dezelve overvloeijen. Het bevel van den trotſchen gebieder wordt uit nooddwang opgevolgd; maar de liefde zoekt den wensch te ontdekken en meer dan dezen te vervullen, bewijst alle die kleine dienſten, welke binnen haar bereik liggen, weet te dien einde de gelegenheid uit te kiezen, en is onuitputtelijk in het vinden van bronnen, waaruit het genoegen welt. Al had ook de natuur u alle de oogen van Argus geſchonken, gij zoudt toch niet alles kunnen overzien. Het belang van elk huisgezin is aan zulk een aantal kleinigheden verbonden, dat veel, zeer veel aan de altijd wakende zorg moet ontſnappen. Uwe kinderen kunnen niet altijd onder uw onmiddellijk toezigt zijn, noch door u voor elk gevaar behoed worden; zij zijn te dikwerf in de tegenwoordigheid van uwe dienstboden, dan dat zij niet veel van hunne deugden en ondeugden zouden overnemen: welke drangredenen dan, om u hunne liefde en achting te verwerven, om u hunne beſchaving.

ving en veredeling aan te trekken! Het zamenwerken van alle de raderen en veren eens werktuigs wordt, voor den geregelden gang van hetzelve, volstrekt vereischt: en hij, derhalve, die het stellen en rigten, ook van de kleinste, wilde verwaarloozen, zoude welhaast de verlamming van het geheel te betreuren hebben.

10. *Dat*, eindelijk, *boven alles*, *uw huis een tempel zij*, *der Godheid gewijd.* — Er bestaat geen band, zoo heilzaam als die van den Godsdienst: hij omvat alle onze genoegens, betrekkingen en pligten; hij geeft het krachtigst voedsel aan de huwelijks- en ouderlijke liefde; hij plaatst de rede op eenen onwankelbaren troon, en breidelt de driften. De gemeenschappelijke dagelijksche en warme vereering van het hoogste Wezen stemt het hart voor al het goede, waarvan de kiemen in hetzelve gelegd zijn, dempt de bronnen, waaruit twist en verdeeldheid wellen, en opent ontelbare andere, overvloeijende van onwaardeerbaar genot. De Godsdienst leert den Christen, eigene vlekken af te wisschen; toegevend ten opzigte der gebreken van anderen te zijn; het geluk van allen, vooral dat onzer geliefden, te bevorderen. — Het christelijk voorbeeld werkt vermogend op de bloeijende jeugd; is voor haar eene baak op de onstuimige zee der wereld; vormt edele jongelingen, kiesche en aanminnige maagden, den gemoedelijken echtgenoot en de voortreffelijke moeder; leidt de dienstboden op het pad der zeden, en vijlt de ruwheid, dikwerf aan den lageren stand eigen, allengskens af. Het zij dan de welvaart een zoodanig huisgezin aanlagche, of zure arbeid het noodige moete verschaffen; rust en vrede wonen daar. De liefde tot God is het middelpunt, dat allen vereenigt, aller krachten ter bereiking van hetzelfde doel inspant, en schatten voortbrengt, die van aardschen voorspoed onafhankelijk zijn. — Huisvaders en huismoeders! deze is de grond, op welken gij bouwen moet. *Zonder* hem geen genot bij volle korven, geen anker in den nood, geene opregte liefde, geene hartelijke vriendschap, geen onwankelbaar vertrouwen, geen uitzigt op het geluk uwer

kin-

kinderen; *met* hem alles, wat het uwe en het hunne verzekeren kan. Ziet om u henen: wat vindt gij, waar de Godsvrucht niet woont? Verbrokene banden; wonden, die met elken dag dieper worden; het gift der zedeloosheid, dat als de kanker invreet; de gloeijende driften, die de zwakke huwelijksboot flingeren, en in het verschiet den afgrond, die haar wacht. Wat, waar zij haren zetel heeft gevestigd? Alle de vruchten van hoop, vertrouwen en liefde.

VERKLARING EN AFBEELDING VAN DEN, ZICH THANS TE PARIJS BEVINDENDEN, RINGVORMIGEN DIERENRIEM VAN DENDERAH; BENEVENS EENE VERGELIJKING VAN DAT GEDENKSTUK MET ALLE DE BEKENDE DIERENRIEMEN.

Door

L. D. FERLUS,

Lid van verscheidene geleerde Genootschappen.

(Uit het *Fransch*, naar den vierden Druk.)

Over de Egyptische Dierenriemen.

De ringvormige Dierenriem van *Denderah* is een hemelsplein van acht vierkante voeten oppervlakte bij één voet dikte, vervaardigd van zandsteen uit de bergen in *Opper-Egypte*. De Generaal DESAIX ontdekte het eerst dit gedenkstuk; en de Geleerden, die hem op dezen togt vergezelden, maakten er eene afteekening van. Deze Dierenriem was uitgehouwen aan de zoldering van eene der zalen van den grooten tempel van *Denderah*. Deze zaal, welker muren met verheven beeldschrift (*hieroglyphen*) bezet zijn, schijnt tot offeranden bestemd geweest zijn. Aan het wijs beleid en de zorg van den Heer LELORRAIN is *Frankrijk* het bezit van dit gedenkstuk verschuldigd. Er bestaat in denzelfden tempel van *Denderah* nog een andere Dierenriem; deze is regthoekig;

kig; de teekens zijn in dezelfde orde als in dezen; over dezen laatsten heeft de Heer DUPUIS eene verhandeling in het licht gegeven.

In de stad *Esnea* bevinden zich, behalve deze, nog twee regthoekige Dierenriemen, de eene in den grooten en de andere in den kleinen tempel; de laatste is echter bijna geheel door den tijd vernield.

Deze gedenkstukken blijken uit een veel vroeger tijdperk te zijn, dan de Dierenriemen van *Denderah* en alle de sterrekundige *bas-reliefs* van *Theben*, omdat de Maagd het eerste teeken op dezelven is.

De ringvormige Dierenriem van *Denderah* bestaat uit eenen cirkel vol sterrekundige beelden, welke gedragen wordt door acht gedaanten van menschen, hebbende den kop van een' sperwer; deze gedaanten zijn geplaatst op de vier hoofdpunten, in knielende houding. Ook ziet men op de hoeken vier staande vrouwebeelden, die insgelijks den Dierenriem ondersteunen.

De cirkel is omgeven door eenen ring van beeldschrift, welke door genoemde gedaanten is afgebroken. Andere banden met beeldschrift loopen langs de beenen van iedere vrouwelijke figuur nederwaarts.

De eerste rij der figuren van het middelvak ligt geregeld in eenen band, die ringvormig om een middelpunt loopt. Alle deze figuren hebben dezelfde hoogte; en de rigting van ieder derzelven loopt naar het middelpunt van het beeldwerk, waar zich de beeldtenis van eenen Vos bevindt. Onder alle deze beelden onderscheidt men de twaalf teekenen des Dierenriems, op eene soort van spiraallijn geplaatst; deze spiraal loopt slechts eenmaal om. De Leeuw, die het eerste teeken is, staat aan het verst afgelegene einde van het middelpunt; terwijl de Kreeft dat gedeelte bekleedt, dat het naast bij hetzelve gelegen is.

Teekenen van den Dierenriem.

1. DE LEEUW wordt in de *Egyptische* Dierenriemen staande afgebeeld; hij treedt op eene Slang, die de wa-

terslang is van onze sterrenbeelden. De waterslang was het beeld van den *Nijl*, omdat het hoofd van dit sterrenbeeld gezien werd, als het water van dezen vloed begon te wassen. Ook ziet men eene Raaf op den staart van de Slang, wijzende door de zwarte kleur harer veren de kleur aan, die het land van *Egypte* heeft, wanneer de *Nijl* weder binnen zijne oevers treedt. In de Dierenriemen van *Esnea* is geene Raaf, omdat deze gedenkstukken niet van hetzelfde tijdperk zijn als die van *Denderah*. Tusschen den Leeuw en de Raaf is een vrouwebeeld, wat men op alle *Egyptische* Dierenriemen vindt, en hetwelk overeenkomt met het gesternte van den beker. Dit sterrenbeeld, bekend onder den naam van den *beker van* MASTUSIUS, ziet op de offerande eener jonge maagd, ten tijde der overstrooming des *Nijls*. Men ziet tevens, in den ringvormigen Dierenriem van *Denderah*, onder het beeld van den Leeuw, eene vrouw, welke in iedere hand eene vaas houdt, hetwelk almede de overstrooming van den *Nijl* aanwijst.

De Leeuw werd toegewijd aan OSIRIS, uit hoofde van de kracht, welke de Zon bezat, ten tijde dat zij zich in dit sterrenbeeld onthield. De Heer VISCONTI denkt, dat de Leeuw het eerste der dalende teekens is, en dat hij het begin des jaars en den zonnestand aanwees.

2. DE MAAGD volgt den Leeuw op; zij draagt eene koornaar, om den tijd des oogsts aan te wijzen, die alsdan plaats had. Dit beeld, hetwelk men ook ISIS en CERES noemt, is nagenoeg gelijk in de onderscheidene *Egyptische* Dierenriemen. Men ziet eene gedaante met hoornen de Maagd vergezellen; en dit is het sterrenbeeld van den Wagenmenner, hetwelk men ook nog *bestuurder* en *voedstervader van* HORUS noemt. Onder de Maagd ziet men onder de figuren van dezen cirkelvormigen Dierenriem eene zittende vrouw, dragende een kind, hetwelk ISIS met HORUS beduidt. Verder bemerkt men nog eenen man met hoornen, houdende een werktuig, tot den akkerbouw betrekkelijk, zijnde eene zeissen; dit is almede de Wagenmenner, of althans een gedeelte van dit sterrenbeeld.

De

De Maagd was aan ISIS toegewijd; de Sphynx, bestaande uit eenen Leeuw en eene Maagd, werd gebezigd om de overstrooming des *Nijls* aan te duiden. „Het is „verkeerd," zegt de Heer DE LALANDE, „dat de „*Grieken* der Maagd eene koornaar in de hand gegeven „hebben, ter aanwijzing van den tijd des oogsts." Mij schijnt echter zijn gevoelen zeer gewaagd, omdat men op alle *Egyptische* gedenkstukken de Maagd op gelijke wijze vindt afgebeeld.

3. DE WEEGSCHAAL. Men ziet in de nabijheid der Weegschaal eenen cirkel, in wiens midden eene vrouwelijke gedaante is geplaatst, die, volgens DUPUIS, VENUS, of de planeet van dien naam, aanwijst. Men ziet ook nog boven dezen cirkel twee andere kleine figuren. De Weegschaal wordt op alle *Egyptische* Dierenriemen aangetroffen; zij wordt echter op dien in den kleinen tempel van *Esneh* niet meer gevonden, dewijl zij met een gedeelte der zoldering afgevallen is. Zij wees de gelijkheid der dagen en nachten aan, welke de nachtevening voortbrengt. Men vindt in den cirkelvormigen Dierenriem eenen rustenden Leeuw, de voorpooten geplaatst hebbende op een vierkant vak, met water gevuld: dit was de Zeeleeuw; welk sterrenbeeld opkomt, als de Weegschaal ondergaat. Men vindt achter dezen Zeeleeuw een *cynocephalus*, dragende een versiersel op het hoofd, hetwelk een *Egyptisch* sterrenbeeld is, den *Grieken* onbekend. Volgens HORUS APOLLO was dit het schriftteeken, om het opgaan der maan aan te wijzen.

4. DE SCHORPIOEN. Deze is geplaatst onmiddellijk tusschen de Weegschaal en den Schutter. In de *Egyptische* Dierenriemen heeft de Schorpioen zijn hoofd gekeerd naar de Weegschaal, of naar het westen. In den regthoekigen Dierenriem van *Denderah*, niet in dezen, ziet men bij den Schorpioen, en op den disfel eener soort van *Egyptische* kar, eenen Vos; het is die, van welken FIRMICUS gewaagt. THEON zegt ons, dat de Vos een gedeelte uitmaakt van den disfel in het sterrenbeeld van den Wa-

 gen;

gen; dit gesternte moet bijgevolg nabij de Pool geweest zijn.

De Schorpioen behoorde aan TYPHON. De ziekten, die gedurende den teruggang der Zon bespeurd werden, duidde men aan door den Schorpioen, die zijnen angel en zijn vergift medevoerde.

5. DE SCHUTTER wordt in de vier *Egyptische* Dierenriemen voorgesteld onder het beeld eens *Centaurs* met twee aangezigten; in die van *Denderah* heeft hij bovendien nog vleugels. Sommige Schrijvers meenen, dat de Schutter de jagt zou aanduiden, welke de ouden maakten op wilde beesten, bij het vallen der bladeren.

6. DE STEENBOK heeft in de *Egyptische* gedenkstukken den kop van eene geit met hoornen, maar voeten van een hert, en den staart van een' visch.

Hij was aan PAN of MENDES toegewijd. MACROBIUS zegt van de geit, dat hare manier van weiden is om altijd te klimmen en de hoogten in te nemen; even zoo begint de Zon, in den Steenbok gekomen, haar laagste punt te verlaten en telkens te klimmen.

7. DE WATERMAN wordt in de *Egyptische* Dierenriemen voorgesteld door eenen man, dragende twee watervaten, waaruit water loopt. Die in den kleinen tempel van *Esnea* draagt echter slechts één vat. In den ringvormigen Dierenriem is aan de voeten van den Waterman een visch, om het uitstortend water op te drinken; en dit is de Zuidelijke Visch. Onder den Waterman ziet men acht geknielde figuren, welker handen op den rug gebonden zijn. Boven dezelve is een Offeraar en een slagtoffer zonder hoofd.

PLUTARCHUS verhaalt, dat men in de maand, die met dit teeken overeenkwam, in plegtigen optogt naar de zee ging, om aldaar water te scheppen, en dat men zich aldus verblijdde, OSIRIS te hebben gevonden. PLUCHE denkt, dat de Waterman blijkbare overeenkomst heeft met de najaarsregens.

8. DE VISSCHEN zijn in den ringvormigen Dierenriem en in de gedenkstukken van *Esnea* met elkander verbonden.

den. In die van *Denderah* ziet men echter tusschen de Visschen een parallelogram, in hetwelk water afgebeeld is. Bij deze Visschen is, in den ringvormigen, een man geplaatst, die een varken houdt; hetwelk het sterrenbeeld van den Zwijnenhoeder is. Onder de Visschen is nog eene menschelijke gedaante, die eene kooi draagt, waarboven een vogel. Niet één eenig sterrekundig beeldwerk vertoont iets dergelijks.

Het teeken der Visschen was aan NEPHTIS, Godin der zee, toegewijd. De Visschen, te zamen verbonden of met het snoer gevangen, wezen de vischvangst aan, die bij het naderen der lente het uitstekendst is.

9. DE RAM vertoont zich in de *Egyptische* Dierenriemen als liggende en achterwaarts ziende; behalve in den regthoekigen van *Denderah*, waar hij den kop voorwaarts strekt. Boven den Ram ziet men twee dieren met de ruggen tegen elkander, de Geit en de Hond, en nog nader bij het middelpunt eenen vogel, die de zinnebeeldige Sperwer is, en die, volgens CLEMENS VAN ALEXANDRIË, de nachtevening der lente aanwees.

De Ram was aan JUPITER AMMON, die het opzigt over deze nachtevening had, gewijd. PLUTARCHUS verhaalt, dat de *Egyptenaars* de opgaande Zon plagten voor te stellen onder het beeld van een kind, zittende op een lotus; en men ziet inderdaad dit zinnebeeld onder den Ram.

10. DE STIER vertoont zich in den ringvormigen Dierenriem en op de gedenkstukken van *Esnea* als hollende en terugziende; in den regthoekigen van *Denderah*, echter, is hij in eene dreigende houding, en draagt eenen cirkel op den rug. Volgens de fabel, gaf de Stier het bestaan aan ORION; waarbij men moet aanmerken, dat ORION in het opgaan den Stier volgt, terwijl deze laatste ondergaat, wanneer de Schorpioen opkomt. Sommigen beschouwen hem als den Stier van PASIPHAË, eene der *Pleïaden* (zevengesternte), de moeder van den MINOTAURUS. Men verhaalt ook, dat de Stier EUROPA verraste, en haar uit den tempel van ESCULAPIUS

ontvoerde. Wanneer de Stier zijne hoornen naar boven gekeerd had, wees deze rigting het begin der maand aan, in welke de Maan, na haren zamenstand, zich voor de eerste maal liet zien. Wanneer, daarentegen, de Stier zijne hoornen naar beneden gekeerd had, dan wees hij daarmede het einde der maand aan. — De Stier vertegenwoordigde den God APIS, en wees het akkerwerk aan.

II. DE TWEELINGEN worden in de vier bekende *Egyptische* Dierenriemen voorgesteld door eenen man en eene vrouw, welke de *Arabieren* de *echtgenooten* noemen. In de beide van *Denderah* houden zij elkander bij de hand vast.

De Tweelingen vertegenwoordigden twee Godheden, HORUS en HARPOCRATES, die men in *Egypte* nimmer van elkander afzonderde. Het schijnt, of men hierdoor het zinnebeeld der vriendschap aan den hemel heeft willen plaatsen.

12. DE KREEFT staat in den ringvormigen Dierenriem op denzelfden cirkelstraal als de Leeuw. Hij heeft in alle *Egyptische* afbeeldsels vele overeenkomst met de krab of zeekreeft. In den ringvormigen staan onder de Kreeft negen Sterren, overeenkomstig het getal der negen Zanggodinnen; hetwelk het sterrenbeeld van den Dolfijn is. Het is bekend, dat de Kreeft ondergaat, wanneer de Dolfijn opkomt. In de nabijheid van den Kreeft en van den Vos bemerkt men eene groote denkbeeldige figuur, houdende in de hand eene soort van kort slagzwaard. Dit beeld van TYPHON komt overeen met het sterrenbeeld van den Grooten Beer.

De Kreeft was aan ANUBIS toegeheiligd. DUPUIS zegt, dat, wanneer de Zon in dit teeken gekomen was, zij alsdan omtrent in het toppunt van *Denderah* stond. Dezelfde Schrijver merkt aan, dat, in den regthoekigen Dierenriem van *Denderah*, men hier ter plaatse eene soort van piramide ontdekt, die, volgens hem, de hoogte der Zon zou aanwijzen.

De Kreeft is een dier, hetwelk bij zijnen gang zich

schuins

ſchuins achterwaarts beweegt; even zoo begint ook de Zon, in dit teeken gekomen, te dalen en terug te gaan.

Grieksche of Romeinsche Dierenriemen.

De oudſte en geloofwaardigſte derzelven is die van *Palmyra.* De teekens, in eenen cirkel geplaatst, loopen in eene tegenovergeſtelde rigting met de bekende orde. Dit gedenkſtuk telt ten minſte 1500 jaren, en is afkomſtig uit de regering van DIOCLETIANUS. De voornaamſte bijzonderheden, waarin de *Egyptiſche* Dierenriemen van die der *Grieken* verſchillen, beſtaan daarin, dat in die der laatſten de Maagd vleugelen, de Schutter ſlechts één gezigt, en de Waterman ſlechts één vat heeft; dat de Stier aldaar in eene liggende houding is, en de Kreeft niet, zoo als in de *Egyptiſche*, door den Schaalbijter wordt voorgeſteld.

Indiaanſche Dierenriemen.

Door den Heer JOHN CALL is in eenen tempel in *Indië* een Dierenriem gevonden, welks oudheid niet kan bepaald worden. De teekens op denzelven zijn vier aan vier op de zijden van eenen vierhoek geplaatst. Twee kinderen, die elkander omhelzen, verbeelden de Tweelingen. De Stier heeft een' bult op den rug. De Ram is gelijk aan dien der *Egyptenaren.* De Viſchen komen overeen met die der *Grieken.* De Waterman ſtort het water uit een groot vat. De Steenbok heeft eenen omgebogen' ſtaart, even als op de *Grieksche* Dierenriemen. De Schutter, de Schorpioen en de Weegſchaal zijn gelijk aan die der *Egyptenaren.* De Maagd is gelijk aan die der *Grieken*, en de Leeuw verſchilt niet van den *Egyptiſchen.*

Arabiſche Dierenriemen.

De *Arabieren* hebben lompe, doch zeer merkwaardige, ſterrekundige gedenkſtukken voortgebragt. De koperen hemelkloot te *Dresden* bewijst, dat dit volk uitgeſtrekte ſterrekundige kennis bezat. Tot hiertoe is het on-

onmogelijk geweest, het tijdvak te bepalen, tot hetwelk deze gedenkſtukken behooren.

Gottiſche Dierenriemen.

Men vindt op verſcheidene *Gottiſche* gedenkſtukken Dierenriemen afgebeeld; in de kerk van *Notre Dame* te *Parijs* bevinden er zich twee, die zeer opmerkenswaardig zijn. De teekens zijn in de gewone orde geplaatst; maar de Leeuw ſtaat op de plaats van den Kreeft, en een Beeldhouwer bekleedt die der Maagd. Men kan met geene zekerheid beſlisſen, of de figuren, die de teekens omringen, ſterrenbeelden zijn, dan of dezelve werkzaamheden, tot den veldbouw betrekkelijk, voorſtellen. De beelden der twaalf Teekens hebben geene de minſte overeenkomst met die der *Griekſche* of *Egyptiſche* Dierenriemen; ſlechts de vrouw, die de weegſchaal houdt, herinnert ons aan die op den grooten Dierenriem te *Esnea*; en de Maagd, het Kind JEZUS dragende, heeft eenige overeenkomst met de beelden van ISIS en HORUS op den ringvormigen Dierenriem.

Er beſtaat ook een Dierenriem in de roos op de geſchilderde glazen boven het orgel in de kerk van *Notre Dame*. Deze Dierenriemen zijn uit de twaalfde eeuw afkomſtig.

Men ziet in het voorportaal van de kerk van *St. Denis* ook eenen Dierenriem. De Waterman is in de laagte ter linkerzijde geplaatst; de Steenbok aan de regterzijde; de Visſchen boven den Waterman, zoo ook de Ram en de Stier; de Schutter, de Schorpioen, de Weegſchaal en de Tweelingen ſtaan boven den Steenbok; de Leeuw, de Kreeft en de Maagd zijn vernietigd geworden.

De hoofdkerken van *Chartres* en *Amiens* bevatten insgelijks Dierenriemen. Men vindt die desgelijks te *Straatsburg*, te *Isſoire*, te *Souvigny*, en op vele andere godsdienſtige gedenkſtukken der *Gottiſche* bouwkunst meer.

Oudheid van den Dierenriem van Denderah.

Om de oudheid van den Dierenriem van *Denderah* te onderzoeken, moet men een juist denkbeeld hebben van den teruggang der nachteveningen. Men noemt teruggang der nachteveningen het uitwerksel van de aantrekking, die de Zon en de Maan op de Aarde uitoefenen. Deze dubbele aantrekking veroorzaakt, dat de nachtevening ieder jaar vijftig seconden vroeger plaats heeft dan in het vorige jaar, en dat de Aarde in tweeënzeventig jaren éénen graad voortrukt. Volgens dit natuurverschijnsel is het niet moeijelijk te begrijpen, dat, indien de Dierenriem van *Denderah* gemaakt was, toen de nachtevening der lente in den eersten graad van den Ram stond, deze hemelkaart slechts tweeduizend eenhonderd-en-zestig jaar oud konde wezen, omdat de nachtevening thans plaats heeft in het teeken der Visschen, dat is te zeggen dertig graden vroeger.

De Heer DUPUIS beschouwt de *Egyptenaars* als de uitvinders van den Dierenriem. De verrigtingen van den landbouw, en de tijdperken der overstroomingen, die er op afgebeeld zijn, kunnen alleen aan hunnen grond eigen zijn. Deze figuren, zegt hij, konden hun slechts dàn aantoonen, wat er iedere maand aan den hemel en op de aarde voorviel, wanneer, in den zomer-zonnestand, de Zon in het teeken van den Steenbok was. Volgens dezen Schrijver, zou de zonnestand meer dan zeven teekens achteruit zijn gegaan, namelijk van den Steenbok tot in den Stier; waaruit zou voortvloeijen, dat de oorspronkelijke Dierenriem vijftienduizend eenhonderd-en-twintig jaar oud zoude zijn.

De Heer VISCONTI denkt daarentegen, dat de Dierenriem van *Denderah* niet het werk der *Egyptenaren*, maar der *Grieken* is. Hij beroept zich op de opschriften, die men in den tempel ziet, en die, volgens hem, de namen van AUGUSTUS of TIBERIUS bevatten; hetgeen hem gelegenheid geeft om te zeggen, dat dit gedenkstuk uit den tijd van AUGUSTUS is. Het teeken van de Weegschaal schijnt zijn gevoelen te ondersteunen. Men weet toch, dat sommige Geleerden van meening zijn, dat dit teeken uitgedacht zij door de vleijers van AUGUSTUS. Maar zeker is het, dat HIPPARCHUS, vele eeuwen vóór AUGUSTUS, reeds over de Weegschaal spreekt. ZOROASTER beschouwt dezelve als een der teekens van den Dierenriem. Men vindt haar wijders

op alle sterrekundige gedenkstukken in *Egypte* en *Indië* afgebeeld.

De Heer BIOT heeft, den 16den Julij 1822, in de Akademie der Wetenschappen, een verslag voorgelezen over den Dierenriem van *Denderah*. Hij heeft eerstelijk trachten te ontdekken, op welke wijze de figuren van den Dierenriem op een vlak waren overgebragt. Zoo men zich, namelijk, voorstelt, dat een vlak op een punt van den hemelkloot geplaatst zij, en men uit dat punt, als Pool, middaglijnen treke, en de beelden daarvan op dit vlak overbrengt, zoo zullen dit regte lijnen worden, uit het middelpunt getrokken, die in hare tusschenruimten de teekens van de sphéer zullen bevatten, op dezelfde wijze als die op den hemelkloot geplaatst zijn. De Heer BIOT, dezelfde bewerking met onzen hemelkloot verrigt hebbende, verkreeg een hemelsplein, gelijk aan dat van *Denderah*. Het volgt uit de berekeningen van den Heer BIOT, dat de Dierenriem van *Denderah* den staat van den hemel vertoont, zoo als hij moet geweest zijn 716 jaren vóór de Christelijke tijdrekening.

De Heer HALMA, die een uitvoerig werk heeft uitgegeven over de sterrekundige gedenkstukken in *Egypte*, brengt deszelfs ouderdom tot de 15de eeuw vóór de Christelijke jaartelling.

Volgens den Heer REMI RAIGE, begon het zonnejaar, ten tijde der oprigting van den Dierenriem, met den zomerzonnestand, omdat *Epifi*, of de Steenbok, zeer duidelijk de verschijnselen van dezen zonnestand en het begin van het jaar, en *Payni*, of de Schutter, het einde van hetzelve aanwijst. Volgens dezen Schrijver stijgt de oudheid van den Dierenriem, en de kunde, die bij deszelfs vervaardiging vooronderstelt wordt, tot vijftienduizend jaren, omdat dezelve uitgevonden is eenen tijd, waarin *Epifi*, of de Steenbok, overeenkwam met het grootste gedeelte der maand Julij, en met den zomer-zonnestand begon; *Mesfori*, de Waterman, of wel de maand Augustus, met den grootsten aanwas van den *Nijl*; *Thoth*, de Visschen, of September, met de overstrooming van *Egypte*; *Faofi*, de Ram, of October, met de nachtevening van den herfst, een tijd, waarin de dagen beginnen te korten, en waarin de kudden weder naar de weide gaan; *Athyr*, de Stier, of November, met den landbouw; *Chyak*, de Tweelingen, of December, met de uitspruiting der granen; *Tybi*, de Kreeft, of Januarij, met den winterzon-

zonneſtand; *Mechir*, de Leeuw, of Februarij, met den tijd, waarin de aarde met vruchten beladen is; *Famenoth*, de Maagd, of Maart, met den oogst; *Farmeuthi*, de Weegſchaal, of April, met de nachtevening der lente; *Pachon*, de Schorpioen, of Mei, met de vergiftige dieren en de ziekten; *Payni*, de Schutter, of Junij, met het einde des jaars. Volgens denzelfden Schrijver, kenden de *Egyptenaars* den teruggang der nachteveningen reeds vóór zesduizend jaar, wijl de voornoemde Dierenriem ons den zomer-zonneſtand in den Steenbok vertoont, die van *Esnea* in de Maagd, en die van *Denderah* in den Leeuw. Men moet hieruit beſluiten, dat de *Egyptenaren* door verſchillende teekens den voortgang der zonneſtanden hebben aangewezen: want, zoo hun de teruggang der nachteveningen onbekend ware geweest, zouden zij het begin des jaars altijd in hetzelfde teeken hebben geſteld.

Men ziet, dat het gevoelen van den Heer REMI RAIGE overeenkomt met dat van den Heer DUPUIS over den te voren genoemden oorſpronkelijken Dierenriem. Met betrekking tot den Dierenriem van *Denderah*, kent de Heer DUPUIS hem geene hoogere oudheid dan 3400 jaren toe.

De Heer ST. MARTIN, lid van het Inſtituut, tracht, in zijn berigt over den Dierenriem van *Denderah*, te bewijzen, dat dit gedenkſtuk niet ouder dan 2700 jaar, en niet jonger dan 2400 jaar kan zijn.

Het verſchil der gevoelens bewijst, dat men niets met zekerheid weet. Het is moeijelijk, ja misſchien onmogelijk, het juiste tijdperk te bepalen, waarin dezelve vervaardigd werd. Wij kennen bijna niets van het beeldſchrift, en men kan alzoo de oudheid van dit gedenkſtuk ſlechts op onzekere daadzaken gronden. Ééne zaak, echter, is er, waarin bijkans alle Geleerden overeenſtemmen; namelijk, dat de Dierenriem van *Denderah* door de *Egyptenaren* vóór de Christelijke jaartelling vervaardigd werd.

Men weet, dat de *Egyptenaren* zeer uitgebreide ſterrekundige kennis bezaten; zij hadden, volgens den Heer DE LALANDE, het eerſte denkbeeld van de beweging der Aarde, of van het ſtelſel van COPERNICUS, hetwelk ARISTARCHUS vervolgens in *Griekenland* bekend maakte, als ook van de veelheid der Werelden. PROCLUS heeft ons verzen bewaard, waarin men beſpeurt, dat de Schrijver der Orphiſche zangen menſchen en ſteden in de Maan plaatſte. De *Pytha-*

go-

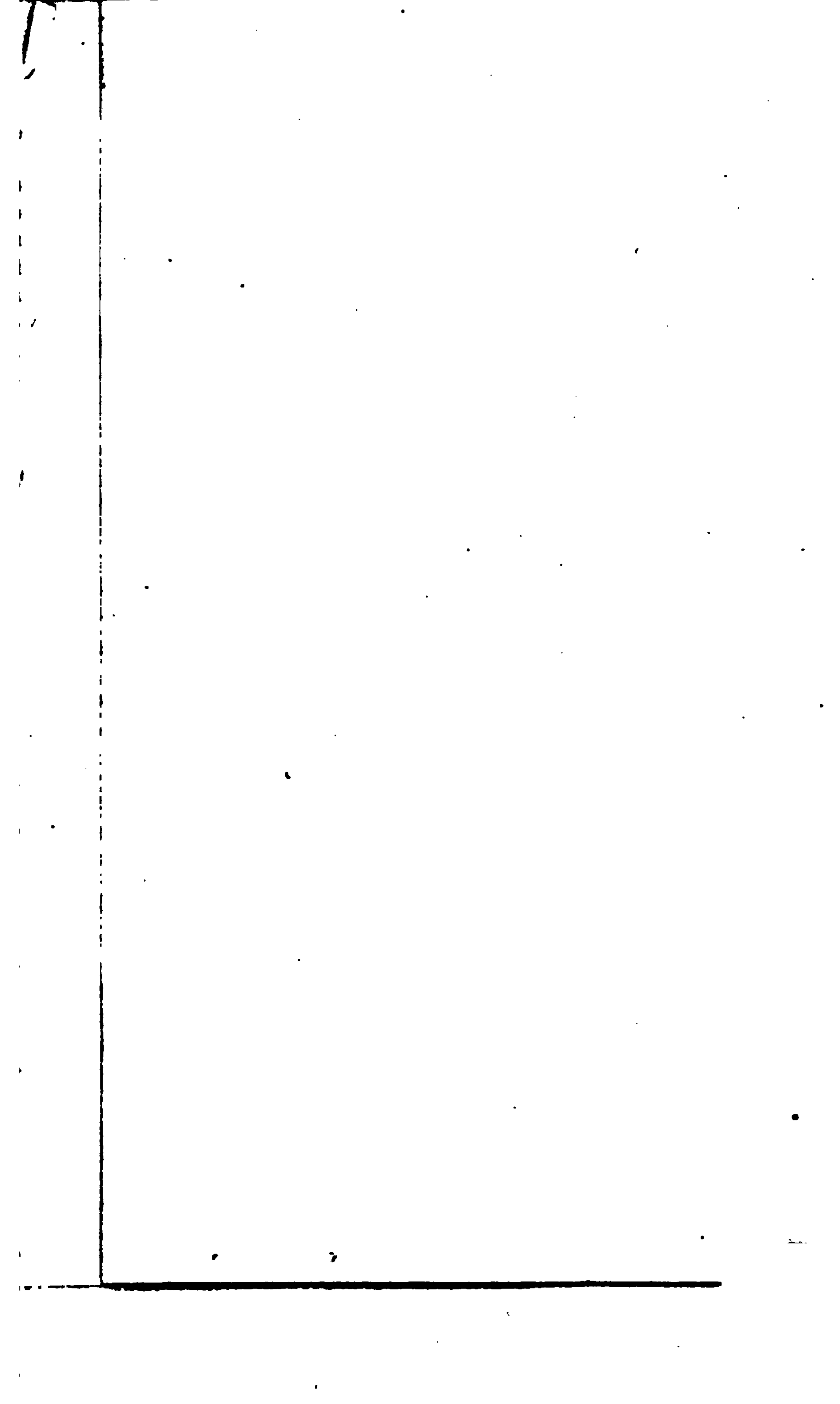
goristen onderwezen hetzelfde; want men weet, dat PYTHAGORAS zijne geheele kunde aan *Egypte* verschuldigd was.

De *Egyptenaren* waren niet onbekend met het op- en ondergaan der sterren in verschillende tijden des jaars; zij hadden ook tafelen ontworpen, hetgeen schijnt te blijken uit eene plaats bij DIODORUS VAN SICILIË, waar hij spreekt over het graf van OSIMANDIAS, Koning van *Heliopolis*. Men zag er eenen gouden cirkel, ter lengte van 365 ellebogen; op ieder derzelven zag men eenen dag van het jaar, met het op- en ondergaan van iedere ster. Deze cirkel werd bij de verovering van *Egypte* onder de regering van CAMBYSES, Koning der *Perzen*, weggevoerd. Merkwaardig is ook de gesteldheid der Piramiden. De Heer CHAZELLES, in 1694 door de Akademie der Wetenschappen naar de *Levant* gezonden, om aldaar sterrekundige waarnemingen te doen, berigtte, dat de Piramiden, die nog bestaan, zoodanig geplaatst waren, dat de vier zijden derzelven juist naar de vier streken der Wereld gekeerd waren.

De *Egyptenaren* voorzeiden de Eclipsen; en het is volgens hen, dat THALES diegene voorzeide, die de legers der *Lydiërs* en *Meders* scheidde, 585 jaren vóór CHRISTUS geboorte.

Egypte is de bakermat der kunsten en wetenschappen, en alle volken zijn, volgens PLATO, aan hetzelve het letterschrift verschuldigd.

Naardien het bewezen is, dat de *Egyptenaren* eene uitgebreide kennis der sterrekunde bezaten, dat hunne kronijken, volgens HERODOTUS, zich in de duisterheid der eeuwen als verliezen, en dat bijna alle *Grieksche* wijsgeeren aan het vernuft van dit vermaarde volk hulde hebben toegebragt, mogen wij besluiten, dat de Dierenriem van *Denderah* het werk der *Egyptenaren* kan geweest zijn, even als de andere gedenkstukken, welke men in die gewesten bewondert, en dat, naar den teruggang der nachteveningen te oordeelen, dezelve van lang vóór de Christelijke jaartelling moet afkomstig zijn.

LEVENSSCHETS
VAN
PATRICK HENRY,
DEN VIRGINISCHEN REDENAAR.

Een der uitstekendste, en in *Europa* wel het minste bekende mannen, die in *Amerika* gedurende haren strijd om de vrijheid hebben gebloeid, is de vermaarde PATRICK HENRY. Omwentelingen zijn meestal vruchtbaar in *genies*; maar HENRY was ook in zulk eenen tijd een buitengewoon verschijnsel. Terwijl WASHINGTON, door inspanning, ontbering en nederlagen, der onsterfelijkheid tegenworstelde, terwijl FRANKLIN zich door aanhoudende vlijt ten wijsgeer en staatsman vormde, zag *Amerika* met verbazing een' harer ruwste zonen, in het kleed eens jagers en met de zeden van eenen boer, uit hare bosschen ten voorschijn treden. Een vondeling der vrijheid, een kweekeling der natuur, zonder vriend of beschermer, en bijna zelfs bekenden, leidde hij hare wijzen, joeg haren aanzienlijken schrik aan, werd de eerste harer zaakbepleiters, betooverde (door zijne welsprekendheid) den senaat, en sleepte het verbaasde volk mede tot eene spoedige en onverwachte verlossing. Zulk een man was PATRICK HENRY.

Hij werd in het graafschap *Hanover*, in de kolonie *Virginië*, geboren, op den 29sten Mei 1736. Zijne nabestaanden waren arm, maar geacht. Van zijnen vader, een schoolmeester, leerde hij de beginselen van het Latijn, hetgeen, met een weinig rekenkunde, den geheelen voorraad zijner kennis uitmaakte. In zijne jeugd, ja in zekeren zin gedurende zijn gansche leven, was hij de traagheid zelve. Zijne bestendige bezigheid was de jagt of de visscherij. Zucht tot eenzaamheid was zijne hoofdneiging, en maar zelden nam hij deel aan de spelen zijner schoolmakkers. Altijd vol gedachten, altijd verstrooid, was hij echter een werkzaam opmerker van alles, wat rondom hem voorviel; en, als de menigte, op welke hij geheel geen acht scheen te geven, zich verwijderd had, was niemand een belangrijk woord ontvallen, dat hij niet herhaalde, en had zich geen merkwaardig karakter doen kennen, dat hij niet wist te beschrijven. Deze waarneming

van

van personen, welke met zijne traagheid zeer wel was overeen te brengen, onderscheidde hem in zijne kindsche jaren; doch van elke andere inspanning had hij eenen onoverwinnelijken afkeer; en lag hij niet over den grond uitgestrekt in de zon, zoo zwierf hij door de bosschen, en was dan, zijne hebbelijke traagheid verzakende, niet min wild of behendig, dan het gedierte, door hem vervolgd. Niets aan hem liet zijne volgende grootheid vermoeden. Zijn omgang was zwaarmoedig, zijne kleeding slordig, en zijn geheele bestaan dusdanig, dat het zelfs zijnen vader alle hoop benam.

Deze had negen kinderen; en PATRICK werd in zijn vijftiende jaar bij een' winkelier op het land als leerling besteld. Na verloop van een jaar meende hij reeds de zaak te kennen, en begon met zijnen broeder, even traag en onbehulpzaam als hij, het bedrijf op eigene hand. Wat wonder, dat met een paar maanden de geheele handel te niete ging, en meer schulden achterliet, dan zoo vele jaren konden afdoen? Gedurende den korten tijd van zijn koopmansleven zou hij zich bij uitsluiting hebben bezig gehouden, om het gemoedsbestaan en de neigingen zijner kalanten gade te slaan. Deze nasporingen behandelde hij met eene behendigheid, die zijne jaren verre te boven ging. Vond hij de lieden geneigd om zich openhartig uit te laten, dan was hij geheel oor; geen woord ontsnapte hem; met ademlooze stilte luisterde hij toe. Doch vond hij ze, daarentegen, achterhoudend, dan deed hij al wat mogelijk was om hen tot spreken te brengen, en vond er vermaak in, hen door ingebeelde of werkelijk bestaande gevallen aan het redetwisten te brengen, en aldus te ontdekken, hoe onderscheidene menschen in een of ander vooronderstеld geval zouden gehandeld hebben. Op deze wijze verwierf hij die menschenkennis, waardoor hij naderhand zulk een' onwederstaanbaren invloed op de harten verkreeg.

Het ongeluk leert groote en zeldzame vernuften meestal geene voorzigtigheid. Op zijn achttiende jaar huwde hij, in weerwil van den ongunstigen toestand, waarin hem zijn mislukte handel had gebragt, met de dochter eens onbemiddelden pachters in de nabuurschap, SHELTEN genaamd. Met behulp van wederzijdsche ouders, geraakten zij nogtans in eene kleine boerderij; en hier arbeidde thans de toekomstige CINCINNATUS van zijn land, onder schulden gebukt en met een huisgezin belast, om een armelijk bestaan, zonder

te

te kunnen droomen, welk eene rol hij binnen kort op het tooneel der wereld zou te ſpelen hebben, bij dezelve nog geheel onbekend zijnde. Hoe wonderbaar en verborgen zijn de wegen der Voorzienigheid! Deze *arme boer* werd kort daarna geroepen, om der onzekerheid van zijn beangſtigd vaderland eene wending te geven, krachten op te wekken, welke het zelf niet kende, en een' magtig' vorst door de kracht zijner welſprekendheid op deszelfs troon te doen beven.

De akkerbouw gelukte HENRY nog minder, dan de koophandel, en na verloop van twee jaren moest hij denzelven geheel opgeven. Wederom beproefde hij den handel, en ging nogmaals te gronde. Destijds was hij nog geene vierentwintig jaren oud. Met vrouw en kinderen, door ſchulden gedrukt, den herhaalden bijſtand der zijnen hebbende uitgeput, en zonder een' duit om den naderenden hongersnood te beſtrijden; ziedaar, zonder eenige overdrijving, zijn toeſtand! Nogtans hield hem zijn inwendig gevoel onder alle deze ellende ſtaande; en, volgens JEFFERSON, die hem toenmaals leerde kennen, was noch op zijn gelaat, noch in zijn ganſche gedrag een enkel ſpoor van zijn onvoorſpoedig lot te ontdekken. Het is zeker opmerkelijk, dat niemand tot hiertoe iets vermoedde van het buitengewoon talent, dat in hem berustte. Zelfs het ongeluk was niet in ſtaat, eene vonk van het *genie* uit hem te halen; men hield hem voor nog minder dan een dagelijksch mensch, voor een' man, gelijk het ſpreekwoord zegt, van twaalf ambachten en dertien ongelukken. Thans viel hij op een middel van beſtaan, dat aan uitzinnigheid grensde. Tot koopman en boer onbekwaam, gaf hij zich als kandidaat aan — tot advocaat! Terugſtuitend naar het uitwendige, gemeen in zijn gedrag, zonder de minſte regtsgeleerde kunde, en in het algemeen zeer weinig belezen, ſtelde hij zich, na eene voorbereiding van zes weken, voor de drie Examinateurs, wier onderteekeningen tot het opnemen onder de regtsgeleerden in *Amerika* vereischt worden. Twee van dezelven ſchenen, uit bloot medelijden met hem, hunne namen prijs gegeven te hebben; bij den derden ontmoette hij groote zwarigheid. Deze, JOHN RANDOLPH, een zeer bekwaam regtsgeleerde en ten uiterſte beſchaafd man, die naderhand tot koninklijk fiskaal voor de kolonie benoemd werd, gevoelde, op het bloote aanzien van den kandidaat, zulk eenen tegenzin, dat hij hem zelfs niet beproeven wilde. Toen hij echter vernomen had, dat

hij

hij de beide andere onderteekeningen reeds meester was, veranderde hij van besluit, en vond spoedig reden, om over zijne vroegere voorbarigheid berouw te hebben. HENRY, dien hij in de dadelijk bestaande wetten onkundig vond, deed hem versteld staan over zijne kracht van geest, het fijne zijner gronden en de schitterende voordragt der bewijsredenen. „Gij verdedigt uwe meening wel, mijnheer!" zeide de heer RANDOLPH: „doch nu tot de wetten en getuigenissen;" en, nadat hij de wetboeken nageslagen had, riep hij uit: „Ziedaar de kracht van het natuurlijk oordeel! Gij hebt voorzeker noch deze boeken noch deze regtsgeleerde grondstellingen ooit onder de oogen gehad, en echter hebt gij regt en ik onregt; en na de les, die gij mij gegeven hebt, zal ik — verschoon mij, dat ik het zegge, — nooit weêr afgaan op den uitwendigen schijn. Mijnheer HENRY! staat uwe vlijt maar half gelijk met uw *genie*, dan twijfel ik niet, of het zal u gelukken, eenmaal het sieraad en de eere van uwen stand te worden." Op deze wijze werd hij advocaat in *Virginië*.

Gedurende de eerste drie jaren bleef hij volkomen onbekend. Zijn huisgezin leed ondertusschen de bitterste armoede. Hij was genoodzaakt bij zijnen schoonvader in te wonen, die een herbergje hield naast het geregtshof; en hier paste hij somtijds de gasten op. Doch om dezen tijd ontstond een twist tusschen de *Amerikaansche* geestelijkheid en hare gemeenten, omtrent de wijze der bezoldiging van gene. Der geestelijkheid was de regtshandel reeds in zoo verre gelukt, dat het nog slechts de hoegrootheid der schavergoeding gold, op welke zij aanspraak maakte; en de advocaat, door het kerspel (de gemeenten?) aangenomen, gaf ten laatste, ontmoedigd zijnde en verdriet in de zaak gekregen hebbende, dezelve geheel op. In dezen toestand keerden zich de inwoners, door den nood gedrongen, tot HENRY. Toen het belangrijke proces ter bane kwam, scheen zich het gansche graafschap *Hanover* verzameld te hebben; want het was eene zaak, die iedereen betrof. De eerste, dien de nieuwe advocaat voor het regthuis ontmoette, was zijn eigen oom, een lid der geestelijkheid, die, als klager in de behandelde zaak, zijnen neef tegen moest zijn. HENRY beklaagde zich bij hem over deze omstandigheid. „Waarom?" vroeg de oom. „Omdat ik," hernam HENRY, „zoo als gij weet, nog nooit in het openbaar gesproken heb, en uwe tegenwoordigheid mij

mij zoodanigen fchrik zou aanjagen, dat ik niet in ftaat zou zijn, mijnen cliënten te voldoen; bovendien, zal ik mij ook van tamelijk harde uitdrukkingen tegen de geestelijkheid moeten bedienen, en ik zou u niet gaarne ergeren." — „ Nu, PATRICK," hernam de oom, „ wat die harde uitdrukkingen betreft, van welke *gij* u tegen de geestelijkheid zoudt kunnen bedienen, zoo zou ik u raden, die maar achterwege te laten; en mijne tegenwoordigheid, jongelief, zal u in eene zaak als deze, denk ik, noch baten noch fchaden: daar het u echter van zoo veel belang voorkomt, zal ik aan uwen wensch voldoen." Met deze woorden ftapte hij weêr in zijn rijtuig en ging heen.*

Het proces der geestelijkheid met de gemeenten werd bij het geregtshof fpoedig ter hand genomen. Op de bank zaten over de twintig geestelijken, de bekwaamfte en geleerdfte mannen in de kolonie; ook zat er, in eene of andere ambtsbetrekking, PATRICK's eigen vader. Elke hoek der zaal was tot ftikkens toe vol van het angftig wachtende en opgewondene volk. De advocaat der kerkelijken opende de zaal met eene ineengedrongene en onwederlegbare pleitrede. Het begin van HENRY's aanfpraak, daarentegen, vervulde zijne cliënten met fchrik — het was, bijna belagchelijk — de geestelijken begonnen tegen elkander te meesmuilen — de ongelukkige vader liet het hoofd in vertwijfeling hangen; en de *gemeene boer* wekte enkel verbazing over zijne vermetelheid, die naauwelijks door het medelijden met zijn onvermogen was in te toomen. Maar niet lange, daar veranderde het tooneel! Zoodra HENRY in vuur geraakte, fcheen hij zijne geheele natuur van zich te werpen — de boerfche fchaal verbrak — zijn perfoon fcheen eene geheimzinnige herfchepping te ondergaan — zijn gelaat ontving majesteit — zijne oogen fonkelden — de toonen zijner ftem grepen het hart aan, en hij ftond voor zijne verftomde, eerbiedige toehoorders als een hooger wezen. De uitwerking was ongeloofelijk. Ontzet door de kracht van eene zijner fterkfte uitdrukkingen, vlogen de geestelijken beangst van hunne zitplaatfen op; en de *jury*, gehoorzaam aan zijne bevelen, gaf hun . . . eenen penning fchavergoeding. — Wanneer nog heden een *Virginifche* boer eenen redenaar den hoogften lof wil toezwaaijen, zegt hij: „ Hij gelijkt bijna naar PATRICK, toen hij tegen de papen fprak."

HENRY's roem verfpreidde zich fpoedig over *Virginië*, en

en hij had welhaast zijn volle aandeel aan de magere praktijk, welke de geregtshoven aldaar konden opleveren. Het volk, dat hem als eenen uit hun midden beschouwde, bad hem schier aan; en hij, die de voordeelen inzag, hem door deze aanhankelijkheid verschaft, voedde dezelve op allerlei wijze. Hij at als het gemeene volk, volgde deszelfs zeden, gebruikte deszelfs taal, stond naar deszelfs vertrouwelijkheid, en tot aan zijn einde toe boog hij zich voor *de majesteit des volks*. Buiten twijfel gevoelde hij, dat de staatkundige bewegingen, welke thans begonnen opgemerkt te worden, hem welhaast tot de oefening zijner vermogens zouden roepen. Daarbij zag hij in, dat de zelfzoekende en trotsche aristocratie natuurlijk eenen *boer* zou afwijzen, en huldigde alzoo de menigte, van welke hij alleen ondersteuning en gelegenheid om uit te munten kon verwachten. Tot zijne eer moeten wij zeggen, dat hij in zijn geheel volgend leven, toen hem de roem verheven had en hij zat in den schoot des geluks, nooit de beschermers van zijnen vroegeren tijd heeft vergeten, maar gestorven is, gelijk hij geleefd had, als *een uit het volk*.

Kort na zijne zegepraal in het kerkelijk regtsgeding vertrok hij naar het *Louize*-graafschap (*Louisiana?*), bij welks geregtshof hij zijn beroep verder oefende. Doch zijne oude gewoonten kleefden hem nog altijd aan: hij ging voor verscheidene dagen op de jagt, waarbij hij zijne levensmiddelen medevoerde, en de nachten onder den blooten hemel doorbragt. Als de jagt over was, (zeggen zijne levensbeschrijvers) trad hij dikwijls uit het woud in het geregtshof, in een' groven linnen kiel gekleed, met allerlei zegeteekenen van de jagt bevlekt, eene smerige lederen broek, op dezelfde wijze uitgemonsterd, lederen slopkousen in plaats van laarzen, en eene weitasch over den schouder. Aldus uitgerust, trad hij in de geregtszaal, vatte de eerste zaak de beste, die voorkwam, aan, en deed er zich gelegenheid toe voor, dan verbaasde hij elk door de uitstorting zijner natuurlijke welsprekendheid. Hij schijnt een zeker wondervermogen te hebben bezeten, dat op alle zwarigheden zegepraalde, en allen, die hem hoorden, onwederstaanbaar boeide. Een der regters van het graafschap zeide eenmaal: „Ik kon een' brief, eene aanklagte of verklaring met even veel gemaks in de geregtszaal schrijven als op mijne kamer, uitgenomen als PATRICK sprak; zoo dikwijls deze opstond, al ware het ook maar

over

over eene kleinigheid van twintig schellingen, moest ik de pen nederleggen, en kon geen letter schrijven vóór hij uitgesproken had." Zoo luiden alle tot ons gekomene berigten omtrent dezen buitengewonen man. Zijne heerschappij over de toehoorders was bijna despotiek, en in zijnen toon moet iets gelegen hebben, dat, zoo als men zich uitdrukt, „op oor en hart viel, op eene wijze, die zich met geene woorden laat beschrijven."

De ruimte laat ons intusschen niet toe, hem op deze zijne vroegere loopbaan te volgen. De dag was nu gekomen, die den *Virginischen* boer in het boek der onsterfelijkheid zou aanschrijven — waarop hij zijne plaats onder de mannen zou innemen, wier gedachtenis den toekomstigen bewoneren van *Amerika*, als stichters hunner volksgrootheid, eeuwig dierbaar moet zijn. Doch, om zijnen arbeid wèl te beoordeelen, moeten wij eenen rugwaartschen blik werpen op den toestand zijns vaderlands, toen het hem tot zijnen senaat riep. In Maart des jaars 1764 nam het *Britsche* parlement de voorbereidende besluiten tot de beruchte en ongelukkige wet op het zegelregt. Deze besluiten werden aan het huis der burgers van *Virginië* door deszelfs kolonie-agent voorgelegd, en het gevolg was een smeekschrift aan den koning, eene memorie aan het hooger-, en eene teregtwijzing aan het lagerhuis. De toon in deze geschriften is ondertusschen tamelijk onderworpen. Zij spreken de taal van lieden, wien het meer te doen was om een onheil af te wenden, dan dat zij zich in staat zouden gevoelen daartegen te worstelen. Doch alle gesmeek was om niet — ingebeelde magt scheen bij de toenmalige *Engelsche* staatslieden voor regt te gelden; in Januarij 1765 verkreeg de wet op het zegel de koninklijke bekrachtiging, en zou den volgenden November in werking komen. De verkondiging van dit nieuws scheen *Amerika* in den beginne als te verlammen. De vreesachtigen gaven zich der vertwijfelinge over, en zelfs de onverschrokkensten schenen tegenstand als iets te beschouwen, waaraan niet te denken viel. De geringe bevolking der koloniën was reeds een onoverkomelijke hinderpaal; en dat dit de meening zelfs der wijsste en stoutste republikeinen was, blijkt uit FRANKLIN'S boodschap, die hij omstreeks dezen tijd aan INGERSOLL, bij zijne terugkeering naar *Amerika*, medegaf: „Ga naar huis, en zeg uwen landslieden, dat zij zoo spoedig mogelijk

kinderen telen." Ja zelfs den koenstberadenen scheen er geene keus te zijn, dan tusschen den dood en de slavernij.

In dezen hagchelijken stand der zaken werd HENRY tot medelid der *Virginische* koloniale wetgeving, voor het graafschap *Louise*, geroepen. Dit geschiedde in Mei 1765. Het eerste onderwerp, waarover hij sprak, was de invoering eens onnoodigen arbeids ter gunste van zekere personen, welke hij, in weerwil der zaamgespannene aristocratie, verijdelde. Dit bragt hem natuurlijk bij alle diegenen, welke gewoon waren zichzelven als onbepaalde heerschers in de kolonie te beschouwen, in algemeenen haat, en bezorgde hem eene menigte schimpnamen van volksleider, schreeuwer en onruststoker. Doch van de andere zijde prees hem het volk als zijnen verdediger, en gevoelde in de zegepraal eens mans, uit hun midden ontsprongen, zichzelve verheven. Men had echter bij zijne keuze een oogmerk gehad, dat hij zich tegen de zegelwet zou verzetten; maar hieromtrent bewaarde hij verscheidene dagen lang het zwijgen, waarschijnlijk in de hoop, dat een of ander man van gewigt en ondervinding hem zou voorgaan. Dan, toen hij tot binnen drie dagen vóór het sluiten der zitting te vergeefs gewacht had, trad hij eindelijk met zijne wereldberoemde besluiten op. Het waren er vijf. In dezelve werden de koning van *Grootbrittanje* en de beide huizen van het parlement beschuldigd van tirannij en despotismus. In het laatste inzonderheid, waarop de volgende kampstrijd eigenlijk werd gegrond, verklaarde hij, dat niemand, behalve de wetgevende vergadering der kolonie, het regt had, derzelve belastingen op te leggen. De volgende korte, maar belangrijke beschrijving der stoute poging is van den heer JEFFERSON: „De heer HENRY stelde deze besluiten na elkander voor, en de heer JOHNSON ondersteunde ze. Tegen hen verzetteden zich alle de oude leden des huizes, wier invloed tot hiertoe altijd beslist had. Maar stroomen der heerlijke welsprekendheid van HENRY, door JOHNSON's grondige redenen ondersteund, kregen de overhand. Het laatste en stoutste besluit, echter, ging slechts met éene stem door. De debatten daarover waren ten uiterste hevig. Ik was destijds nog student, en stond, den geheelen tijd door, aan de deur tusschen de kamer en het voorvertrek; en ik herinner mij nog zeer wel, dat, nadat het getal der stemmen door den president bekend gemaakt was, PEYTON RANDOLPH, de koninklijke fiskaal, bij mij

voor-

voorbijging, en zeide: „ Bij God! ik had voor eene eenige stem 500 guinjes willen geven; want éene stem had het huis verdeeld, en de president zou de besluiten verworpen hebben." De heer HENRY verliet de stad dien eigen avond."

Het is opmerkenswaardig, dat hij deze besluiten te voren slechts aan twee menschen vertoond had. Zij werden terstond door alle de vergaderingen der overige koloniën aangenomen, en verbreidden de vrijheidsvlam over het geheele vaste land. Bij zijnen dood vond men, onder zijne papieren, een verzegeld afschrift van deze besluiten, op welks rugzijde hij met eenvoudige, bescheidene woorden de geschiedenis van derzelver ontstaan en aanneming verhaalt, en de eindelijke bevrijding des lands als derzelver gevolg erkent. „ Of dit," dus eindigt hij, „ tot zegen of vloek gedijen zal, zal van het gebruik afhangen, dat ons volk van de gaven maakt, welke God ons geschonken heeft. Is het wijs, zoo zal het groot en gelukkig; doch is het het tegendeel, dan zal het ongelukkig zijn. Regtschapenheid alleen kan het als natie verheffen. Lezer, wie gij ook zijt, bedenk dit, en, in uwen kring, beoefen de deugd en bevorder die bij anderen! — P. HENRY." Van de merkwaardige debatten is ons, helaas! niets overgebleven, dan wat het gerucht bewaarde. Doch de volgende anekdote, door een lid der vergadering verteld, mag als bewijs verstrekken der zonderlinge tegenwoordigheid van geest, welke men in HENRY heeft geroemd. Midden in de woede en den storm zijner beschuldigingen tegen *Grootbrittanje* viel hij uit: „ CESAR had zijnen BRUTUS — KAREL I zijnen CROMWELL — en GEORGE III —" („ Verraad!" riep de president. „ Verraad, verraad!" weêrkaatste het uit alle deelen der zaal.) „ Ja," zeide HENRY, zonder een oogenblik te aarzelen of te verbleeken, en terwijl hij een' gloeijenden blik op den president wierp, „ en GEORGE III — *mag er een voorbeeld aan nemen.* Indien dit hoogverraad is, doe dan wat gij wilt." Zulk een voorval overtuigt op ééns; doch, om hem regt te schatten, moet men zich in HENRY's omstandigheden verplaatsen: alleen in eene vergadering, van welke een derde gedeelte zijne gezworene vijanden waren, en op eenen tijd, toen de evenaar tusschen slavernij en vrijheid zweefde. De uitwerking was elektriek — ieder oogenblik won zij in kracht, en eindelijk, toen November naderde, wanneer het zegelregt in werking zou ko-

 men,

men, had *Engeland* even zoo wel mogen beproeven, den *Niagara*-ſtroom met eene kinderhand terug te dringen!

(*Het vervolg hierna.*)

THOMAS.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 599.)

„ Had mijne liefde voor MARIANNE immer eenige kracht bezeten, thans ſteeg zij tot eene onvergelijkelijke hoogte, daar ik zag, in welke zware beproeving zij mij was getrouw gebleven. Maar juist daarom kon ik het denkbeeld niet verdragen, dat ik deze voorbeeldelooze trouw tot haar eigen nadeel, zoo als het mij toeſcheen, zou misbruiken, haar van haar waar geluk afhouden, en haar in mijne ellende mede betrekken. Nadat ik den geheelen nacht in folterende overpeinzingen had doorgebragt, vatte ik eindelijk een moedig beſluit. Ik verkocht het weinigje goed, dat ik nog had, en ſchreef aan MARIANNE eenen brief, waarin ik haar bezwoer, mij toch te vergeten, en den wenk der Voorzienigheid te volgen, die blijkbaar langs eenen anderen weg haar geluk ſcheen te willen bewerken. Tevens nam ik daarin voor altijd van haar afſcheid; en, nadat ik den brief aan een' mijner grootſte ſcholieren ter bezorging had gegeven, greep ik mijne kruk, en ging, met oogmerk om naar mijne geboorteplaats terug te keeren, de poort uit. Nooit viel wel eenige reis iemand zuurder dan deze mij, noch kan het hem moeijelijker geweest zijn, zichzelven te beſtrijden en de overwinning te behalen! Misſchien was deze hevige gemoedsaandoening de oorzaak, dat ik in het eerſte nachtverblijf, dat ſlechts weinige uren verwijderd was, en dat ik echter alleen met de grootſte inſpanning van mijne krachten had kunnen bereiken, ziek werd, zoodat ik des anderen daags mijnen togt niet verder kon voortzetten. Eene hevige koorts overviel mij. Ik hoopte, dat deze een einde aan mijn leven zou maken. Inderdaad verklaarden ook allen, die mij zagen, mij voor hopeloos. Mijne goede natuur behield echter de overhand; en, toen ik voor de eerſte maal weder tot bewustzijn kwam, zat de engel der getrouwheid en liefde, mijne MARIANNE, voor mijn bed, en vaagde het matte zweet van mijn aangezigt.

„ Bij

„ Bij het eerste aanschouwen verbeeldde ik mij, dat dit een droombeeld, of het gevolg van ijlhoofdigheid ware; toen ik haar dus met strakke en twijfelachtige blikken aanstaarde, zeide zij met ongeloofelijke liefstaligheid tegen mij: „ Ik vind u toch, hoe ver gij mij ook zoudt willen ontvlugten!" — „ Hebt gij dan geen' brief van mij ontvangen?" vroeg ik verbaasd. „ Voorzeker," antwoordde zij; „ maar ik las daarin niets anders, dan de onbepaalde grootheid uwer liefde; en alwat gij verder schrijft, merkte ik zeer duidelijk, dat niet uit het hart, maar alleen uit overleg gekomen was; en daarom besloot ik, niet uwen raad, maar mijn hart te volgen." En nu verhaalde zij mij, hoe vele moeite het haar gekost had, uit te vorschen, welken weg ik gegaan was, en hoe zij toevallig iets van mijne ziekte had vernomen, en daarop herwaarts was gevlogen. Deze hare verschijning had het weldadigst gevolg. Het geweld der koorts brak terstond; ik keerde tot het leven terug: en, daar ik nu zag, dat hare getrouwheid tegen alle beproevingen bestand was, nam ik, onder opzien tot God, het vaste besluit, om, zoodra ik van mijne ziekte weder hersteld zou zijn, zonder verwijl haar tot deelgenoote mijner rampen te maken, voor wie ik, en die voor mij, dierbaarder was dan het leven.

„ Wij keerden nu beiden weder herwaarts. Ik hervatte mijn onderwijs met goed gevolg; mijne vrouw hielp mij zoo veel zij kon, en werkte dag en nacht met onvermoeide vlijt. Wij leefden zoo gelukkig als Engelen in den Hemel; wij waren één hart en ééne ziel; beiden hadden wij slechts eenerlei bedoeling, en, daar wij met weinig tevreden waren, hadden wij ook genoeg. Weldra vergunde de Hemel ons ook eene aanmerkelijke vermeerdering onzes geluks, door de geboorte van een kind. Op deze wijze hadden wij negen jaren doorgebragt, zonder dat onze tevredenheid door iets was gestoord geworden; toen echter bragt eene schijnbare verbetering van ons lot ons in eindeloos verdriet, waaruit wij alleen door u, naar Gods onbegrijpelijke beschikking, als door een wonderwerk, gered zijn. Het was hiermede aldus gelegen. Het grootste gedeelte der verdiensten van mijne vrouw ontsprong uit het borduren voor de hier aanwezige fabrijk, wier eigenaar een man van grooten invloed is. Daar zij haar werk wekelijks aan dezelve moest afleveren, zag de meester haar ook. Misschien beviel haar voorkomen hem; althans hij trachtte door vriendelijkheid en

door een ruim loon zich in hare gunst te vestigen. Van de affchuwelijke bedoelingen, welke hij hierbij had, liet hij echter niets merken; veeleer wist hij aan alles het voorkomen van opregte welwillendheid te geven; zoodat, toen hij mij, door mijne vrouw, onder de gunstigste voorwaarden, den post van huisopziener in de fabrijk liet aanbieden, wij dit aanbod met blijdfchap aannamen. In den beginne hadden wij ook alle reden, hierover ons te verblijden, daar deze verandering onzen toeftand aanmerkelijk verbeterde; en wij werkten fteeds met te meer ijvers, hoe meer wij ons overtuigd hielden, dat het voor een' edelmoedigen en goedhartigen meester gefchiedde. Deze waan duurde echter niet lang; zijne geheime bedoelingen kwamen weldra te voorfchijn, en vertoonden zich eerst in fchertfende plagerijen, maar ten laatfte in aanzoeken, die geen' den minften twijfel aangaande zijne oogmerken toelieten. Mijne vrouw hield niets voor mij verborgen; zij was zelfs de eerfte, die mij raadde, liever dezen post, met alle daaraan verknochte voordeelen, te laten varen, dan langer in eene betrekking te blijven, die toch eenmaal op openbare vijandfchap moest uitloopen. Deze raad kwam met mijne bedoelingen volmaakt overeen, en ik fchortte de uitvoering daarvan flechts zoo lang op, tot ik een voegzaam voorwendfel, om mij te verwijderen, zou gevonden hebben.

„ In den tusfchentijd, echter, dat wij met dit ontwerp bezig waren, en middelen voor de donkere toekomst beraamden, bragt ons de Voorzienigheid in eene zware beproeving. Tot het huisgezin van onzen patroon behoorde eene vrouw, die gedurende eene reeks van jaren in eene onvoegzame betrekking met hem geleefd had, en wel hare bekoorlijkheden miste, maar daarom nog geenszins hare eifchen liet varen. Mijne aanftelling tot opziener was dus reeds geenszins naar haren zin; maar, zoodra zij de genegenheid van haren heer voor mijne vrouw befpeurde, kende hare woede geene palen, en zij befloot dus terftond ons verderf. Aan veinzerij gewoon, verborg zij hare oogmerken onder een minzaam gedrag, vleijende woorden en overdrevene vriendfchapsverzekeringen; zoodat zij juist hierdoor, bij menfchen van meer ondervinding, argwaan had moeten doen ontftaan. Zij maakte, dat zij altijd het een of ander bij ons te doen had, noodigde mijne vrouw bij haar, deed haar van tijd tot tijd kleine gefchenken, en toonde haar dan bij zoodanige gelegenheden de klei-

kleinooden van haren meester, welke zij in bewaring had. Wij vermoedden niets van het helsche oogmerk, waartoe dit alles dienen moest, en kwamen dus ook niet op de gedachte, om de noodige maatregelen van voorzigtigheid hiertegen te gebruiken. Op St. Jans-dag was ik, met mijne vrouw en ons kind, naar buiten gegaan; wij hadden, gelijk meestal, over ons geval gesproken, en waren tot het besluit gekomen, om de uitvoering niet langer uit te stellen, maar nog in die zelfde week de fabrijk te verlaten. Oordeel dus over onze ontzetting, toen wij, bij onze terugkomst, het huis geopend, en eenen geregtsbode daarin vonden, die ons aankondigde, dat wij zijne gevangenen waren! Op mijne vraag, wat hiervan de oorzaak ware, kreeg ik ten antwoord: dat onze heer, terstond nadat wij hier in huis gekomen waren, het een en ander had gemist, aanvankelijk wel slechts kleinigheden, maar naderhand zaken van belang, en eindelijk eene kostbare speld en eenen ring. Het vermoeden van dien diefstal kon op niemand anders dan op ons vallen; en dit vermoeden had zich dan ook bij onderzoek bevestigd gevonden, daar men al de vermiste goederen in onze woning, en dat wel overal verstopt, had aangetroffen. Het baatte niets, dat ik plegtig mijne onschuld verklaarde, en mij over eene handelwijze beklaagde, die tegen alle orde inliep. De bode haalde de schouders op, beriep zich op hoog bevel, en deed ons opsluiten. Tot verzwaring van het geval kwam nog, dat er sedert eenigen tijd belangrijke diefstallen in de stad gepleegd waren, van welke men, in weerwil aller navorschingen, de daders nog niet had kunnen ontdekken. Men hoopte dus thans den draad gevonden te hebben, die het kluwen wel verder ontwikkelen zou. Dit maakte, dat men ons op het strengst behandelde, zoodat het ons niets baatte, dat zelfs onze voormalige heer voor het geregt verklaarde, volkomen tevreden te zijn met het terugbekomen zijner goederen, en het verzoek daarbij voegde, dat men met ons niet op de strengste wijze zou te werk gaan. Na acht maanden van jammer, gedurende welke wij met tallooze verhooren geplaagd, en nu eens door bedreigingen verschrikt, dan weder door toezeggingen uitgelokt werden, gelukte het mij eindelijk, den regter van mijne onschuld te overtuigen, en hem den heimelijken zamenhang der omstandigheden zoo duidelijk te maken, als die mij van den beginne af aan geweest was; en reeds was men er op uit, haar, die ons al dat ongeluk

gebrouwd had, gevangen te nemen, toen zij plotseling kwam te sterven. Nu liep onze zaak spoedig ten einde; wij werden weder op vrije voeten gesteld, maar waren zonder brood, en, wat ons nog meer griefde, bij velen nog altijd in verdenking, welke gewoonlijk blijft bestaan, al heeft ook de regter de onschuld plegtig erkend. De gevolgen daarvan werden ook weldra zigtbaar. Niemand begunstigde ons, want men wantrouwde ons; hierdoor verdroogde dus de eenige bron van ons vroeger sober bestaan, en het vermoeden van dat wantrouwen maakte ons wederkeerig schuw en vol menschenvrees. Op die wijze zagen wij ons weldra genoodzaakt, ons van 't geen wij ontberen konden te ontdoen, om ons jammerlijk leven te onderhouden; weldra kwam het echter ook aan het onontbeerlijkste. En nu wierp het verdriet hierover mij op het ziekbed; ook mijne vrouw verloor hare gezondheid, en slechts hare zorg voor mij, en de eenige lichtstraal der hope, dat God toch den onschuldigen niet geheel verlaten zal, hielden haar nog staande. Wat zij in dien tijd voor mij gedaan heeft, gaat schier boven het menschelijke; en het haar op eenigerlei wijze te vergelden, kan slechts Hij, die daar boven is. Hoe jammerlijk ook onze toestand zijn mogt, (en gij, Mijnheer! kunt daarover oordeelen, want gij hebt dien gezien) kwam er nogtans niet eene enkele klagt over hare lippen; veelmeer troostte zij mij nog altijd, sprak mij moed in, en wees mij op God, als den wijzen beschikker van het menschelijk lot. Toen er nu eindelijk niets meer over was, waarmede wij ons leven konden rekken, gaf zij zich met gelatenheid aan den dood over, vermaande mij hetzelfde te doen, en verbeidde al biddende zijne komst. Zoo zouden wij ook voorzeker bezweken zijn, wanneer niet de smart over ons kind deze doodelijke kalmte had gestoord. Het gezigt van dit verlaten wicht brak ons het ouderlijk hart. De moeder zond het dus uit, om het medelijden der voorbijgangers in te roepen. Ach! zij had het bedelen niet geleerd, en ware zeker zonder hulp teruggekeerd en met ons omgekomen, zoo de Hemel niet juist op dat oogenblik zijne barmhartigheid door u ons geopenbaard had."

Dit was de geschiedenis van den braven THOMAS en zijne voortreffelijke vrouw. Hoe moeijelijk en donker zijn menigwerf de wegen der Voorzienigheid; maar hoe verkwikkend is dan toch ook weder het gezigt van opregte en zuive-

vere liefde, te midden van de jammeren eener zoo groote ellende! In zulke gevallen schittert de onverwinnelijke kracht der liefde op het luisterrijkst; en zou de ondervinding dier kracht niet wel het verduren zelfs van bittere rampen waardig zijn? Waarlijk, alle zinnelijke geneugten en de herinnering der prachtigste feesten vallen weg bij het veelbeteekenende der spreuk, welke het graf van een paar minnende echtelingen siert: WIJ HEBBEN TE ZAMEN ONUITSPREKELIJK VEEL GELEDEN, MAAR ELKANDER OOK ONUITSPREKELIJK LIEF GEHAD; EN DEZE LIEFDE HEEFT ZELFS HET LIJDEN OVERWONNEN.

PARIS,

ALS

REGTER.

Nog schaterde, om Peleus en Thetis te loven,
De beurtzang der Goden op 't Huwlijksbanket;
Nog werd er het geurigst uit boschen en hoven
Gestrooid en geslingerd om disch en om bed;
Nog schuimde, door Hebe in 't ronde geschonken,
De nektar in schalen van 't edelst metaal;
Nog stoeide er de vreugde met lippen en lonken,
En voerde de dansrijen rond door de zaal:
Eenstemmig en zalig van wil en van zinnen,
Ontvloog hun de tijd steeds, maar liet in zijn vlugt
De Tweedragt, op 't schouwspel gebeten, naar binnen,
Eer iemand haar gadesloeg, eer iemand haar ducht.

Zij voert geen fakkel, rood en naar,
Die alles doet verbleeken;
En heeft haar kronklend slangenhaar,
Arglistig, gladgestreken.
Een lach omzweeft haar' valschen mond,
Om aller hart te winnen;
Zij werpt een' Appel op den grond,
En kaatst hem langs de voeten rond
Van Goden en Godinnen.
Weldra is ieders blik, met drift,
Aan 't goud kleinood geklonken.
Men leest er op in kunstig schrift:

„ Aan

„ Aan de Allerschoonste wordt dees gift
„ Ten glorieprijs geschonken."

Nu stuiven de dansende rijen uiteen;
Schalmeijen en luiten verstommen;
Men dringt en men schaart om den Appel zich heen,
Op disch en op zetels geklommen.
Een trits van Godinnen betwist aan elkaâr
Den prijs, dien zij allen begeeren.
Wie zal in een' kampstrijd, zoo neetlig en zwaar,
Het ratelend onweêr bezweren?
Hier vonnist geen wijsheid; hier geldt geen gezag,
Dat aller verlangen bevredigt.
En niemand ook kiest, in 't geding, hier een vlag,
Wier kleur hij manhaftig verdedigt.
Maar laat men voorzigtig 't geschil onbeslist,
Men weet toch de driften te smoren;
En Paris, de Herder, wordt nu in den twist
Tot regter en scheidsman verkoren.

De vleugelbode van Jupijn,
Nog duislig van den godenwijn
En 't zweven op den klank der snaren,
Vliegt juichend uit de feestzaal op,
En zet den koers naar Idaas top,
Om aan de bloem der herderscharen
Den wil der Goden te openbaren.

Daar rijst, verbaasd, de jongeling
Uit de eerste zoete sluimering,
Die naauwlijks 't oog hem had bevangen.
Hij buigt, en luistert met ontzag,
En 't eergevoel tooit met een' lach
Het schamig blozen van zijn wangen.

Wat eer gelijkt ook aan zijne eer?
Jupijn ziet op een' Herder neêr,
Voor heel het menschdom schier verborgen! —
Nu glipt hem 't overkostlijk pand,
De gouden Appel, in de hand,
Met al 't gewigt van duizend zorgen.

Met

Met vreugd vertoont nu Priams zoon
'T Betwist geschenk aan zijne Enoon',
En drukt, betooverd, haar aan 't harte;
Maar ach! een pijnlijk voorgevoel
Maakt de arme Nimf bedrukt en koel,
En perst haar tranen af van smarte.

Ja, teedre Enone! kerm en zucht!
'T Verwoestend onweêr, dat gij ducht,
Staat Paris u van 't hart te scheuren.
Welhaast hebt gij geen' halsvriend meer:
Te duur bekoopt uw liefde de eer,
Die uwen Herder mag gebeuren!

Breekt uwe omarming af, gelieven, beurt om beurt
Door lust, en vreugd, en smart geslingerd en bewogen!
De kar van Luna duikt, en ruimt de hemelbogen
Der dagbodinne, die reeds kim en wolkzoom kleurt.

'T Bescheiden uur genaakt, o Paris! Schud, schud los
Die mollige armen, die u om de lenden prangen!
De leeuwrik schiet omhoog, en roept door zijn gezangen
De min van uwe spond' naar 't reeds ontwaakte bosch.

Nu langer niet gemard, en 't opgeklommen licht
In hooger' blos gejaagd! De aanminnigste Godinnen
Wedijvren reeds in tooi, om de eerekroon te winnen,
Waarvan uwe uitspraak schikt. 't Is tijd, volvoer uw' pligt!

Terug, gij kudden! weidt nu verder!
Betwist het pad niet aan uw' Herder,
Door dartel hupplen rond hem heen!
Gij zult dit uur zijn hoede missen:
Hij komt! hij gaat een' strijd beslissen,
Die Goden onbeslisbaar scheen.

Eerbiedig buigt zich tak en loover,
In 't woud, den jongen regter over;
Geen koeltje zuist, geen vogel fluit;
Maar fierder heft zich bloem en stengel,
En blindt het oog door kleurgemengel,
En wasemt hemelgeuren uit.

Hij

Hij komt, de schoonste der Trojanen,
Bepareld met Enones tranen,
Op 't sierlijkgolvend haar geschreid!
Hem toeft het plekjen, uitgekozen
Ten zetel, digt omplant met rozen,
En door een mosbed overspreid.

Nog naauw ten regterstoel, in schaauw van eikenblaadren,
Gestapt, ziet hij 't gespan van Junoos vooglen naadren,
In 't zijden borstgareel geslagen, en getooid
In duizend kleuren, op den vederdos gestrooid,
Die om de gouden kar in zachte deining wiegelt,
Waarin de jonge dag het oog wellustig spiegelt.
Zij naakt, de Koningin! De vorstelijke band
Omvangt de onsterfelijke slapen, hare hand
Den staf der heerschappij, uit smijdig goud gedreven.
Bevallig stapt zij af, met majesteit omgeven
En hemelheerlijkheid omschitterd. Waar zij gaat,
Omruischt haar' fieren tred het zijden troongewaad.
Zij naakt! — De Herder trilt, en waant reeds 't pleit gewonnen,
Den prijs verdiend, eer nog de wedstrijd is begonnen!
Maar, eer hem 't oog verlokt door zoo veel glansrijk schoon,
Genaakt, in plegtgewaad, Minerv' zijn' regtertroon.

Zijn blik herkent aan de afgemeten stappen
De Koningin van 't rijk der wetenschappen.
Wat schittrend oog, dat, sneller dan het licht,
Zijn' bliksemstraal tot in de ziel doet zinken!
Zij spreekt! — geen harp mag liefelijker klinken; —
De regter hoort, bewondert, wankelt, zwicht!

Hij zwicht, vermeesterd door dien blik, die toonen!
Hij rijst, gereed Minerva 's hoofd te kroonen,
Die, deftig, reeds zich kittelt met deze eer.
Hij heft den prijs, om haar dien toe te strekken;
Maar de eeuwige ernst, die zetelt in haar trekken,
Bevriest hem 't bloed, en, aarzlend, keert hij weêr.

Aarzlend keert de regter weder,
En zijne opgeheven hand
Zinkt hem, plotselijk vermand,
Koud als ijs, met d' eerprijs neder.

Geem-

Geemlijk, met zich-zelv' in strijd,
Kleurt een hooger blos zijn wangen,
En een heimlijk zielverwijt
Schijnt zijn bange borst te prangen.

En daar hij, bedeesd, naauw het oog meer verheft,
Zweeft Venus hem nader, wier aanblik hem treft:
Zij nadert niet fier of niet deftig van tred:
Zij merkt naauw, waar 't huppelziek voetje zich zet;
Als Zefir, zoo ligt en zoo zacht zweeft zij voort,
En staat daar, en lonkt daar, eer iemand haar hoort.
Niet zorgzaam is 't haar in versiersels gehuld,
Dat, achtloos, in lokken de schouders omkrult,
En fladdert en heenzweeft langs boezem en hals,
Als lelies zoo blank, en als rozen zoo malsch.
Geen piooitje in 't gewaad is angstvallig gelegd;
Onachtzaam, is naauw haar de gordel gehecht.
Niets achtbaars of stemmigs, dat toeleg verraadt,
Verkunstelt de trekken van 't minlijk gelaat.
En de oogen! — een wondere kracht vonkt er uit,
Die alles doortintelt, die alles vrijbuit;
Een kracht, waar geen wijsheid, beleid of gezag, —
Waartegen geen eelt van de grijsheid vermag;
Een kracht, die den weêrstand ontwricht of verplet,
Metalen doet smelten en rotsen verzet.
Daar naakt zij, daar zweeft zij den regter in 't oog,
En kleurt door haar' lonk hem de wangen zoo hoog,
En stookt door haar lachjes het hart hem in brand,
Maar merkt naauw den eerprijs, die trilt in zijn hand.
Wat zou hij, de zwakke, de sterflijke, hier?
Wat kan hij, doorstroomd van vermeesterend vier?
Wat glans heeft hem Wijsheid? wat prijs heeft hem Magt?
Hij ziet slechts de Liefde, hij voelt slechts haar kracht!
En faalde ook het oordeel, zijn hart is voldaan: —
De regter biedt, knielend, den Appel haar aan.

J. IMMERZEEL, JUNIOR.

MIJN GELUK.

Hoor de vogels in het bosch,
Zie de runders in de weiden,
Zie de ſchapen op de heiden;
Zie, op blad, en gras, en mos,
Zich het bloedloos dier vermaken;
Zie het vischjen in den vloed,
Door de morgenzon begroet,
Spelen, dartlen, bij 't ontwaken:
Niets, wat ergens leeft en zweeft,
Dat geen vreugd in 't aanzijn heeft!

Vlied en beek, en woud, en beemd;
Vest uwe oogen op de menſchen,
Op hun pogen, op hun wenſchen;
Hoor, wat ſtem ge in u verneemt!
Alles zoekt genot in 't leven;
Maar — genot naar zijnen ſmaak:
Alles heeft eene eigen taak;
Eigen doel, om naar te ſtreven;
Eigen heil, waarop het hoopt,
't Geen het voor zijn zwoegen koopt.

Op het glibbrig pad van eer
Plukt de krijgsman zijn laurieren,
Die hem borst en ſchedel ſieren,
En haakt eindeloos naar meer.
Om den lauwertak, veroverd
In den ſtrijd voor 't vaderland,
Laat hij van eene andre hand,
Door een ander ſchoon betooverd,
Grijpen naar 't olijvenblad
Op geleerdheids kronkelpad.

Zie den wijsgeer in het rond
Met die ſcherpe blikken ſtaren,
Met den geest naar boven varen,
Straks weêr dalen op den grond,
Ja in 't peilloos diep bedolven;
Hoor hem, vol van godlijk vuur,

Luid

Luid verkonden, wat natuur
Wondren baart in 't hart der golven;
Langs des aardrijks oppervlak,
En aan 't rijkgestarnde dak.

O! hoe weet hij hare wet,
Die orakelrol, te ontvouwen!
Ja, hij leert den mensch beschouwen;
Wat te zien hem was belet.
Orde en schoonheid blinkt hem tegen,
Waar 't verward en aaklig scheen:
Zon en regen niet alleen,
Storm en donder wordt ook zegen.
't Morrend onverstand verstomt;
„ God is goed!" roept aller mond.

Zie den schilder ginds natuur,
Doch verhoogd, veredeld, malen;
Zie de zon volvrolijk pralen
Aan der hemelen azuur;
't Geen zijn stout penseel doet glimmen
Op het doek, door hem bezield,
Waar het al van leven krielt.
Velden, vloeden, bosschen klimmen
Uit het niet, op zijn gebod.
Hij gebiedt, gelijk een God!

Hoor dien kunstenaar... o neen!
Hoor dien seraf, niet in woorden,
Maar in goddelijke akkoorden,
Maar in hemelval alleen,
Tot de ziel met almagt spreken;
Naar de golving van zijn lied,
Ons doen weenen van verdriet,
Om ontferming ons doen smeeken,
Of doen juichen in de smart.
Hij beheerscht, verrukt ons hart!

En ziedaar dien hemelzoon
Alle kracht in zich vereenen,
Aller lof en luister leenen;
Zie hem zitten op den troon!

Zie hem daar den fchepter voeren
Over geest, en zin, en hart,
Over blijdfchap, over fmart.
Hoor hem zijne fnaren roeren.
Wederftreef hem, zoo gij kunt,
Zoo ge een' God weêrftreven kunt!

Zie zijn vuist, zoo gloeijend rood,
Als Jupijn den bliksem flingren.
Zie! daar fneven werelddwingren
Door de ftralen, die hij fchoot.
Spade en hamer werpt men neder;
Vreeslijk zwaait men 't heldenftaal:
Want des dichters ftoute taal
Schenkt den moed de volken weder;
En de vijand van het land
Beeft, en fneeft, en lekt het zand.

Zie dien dichter, als een bij,
In den hof der wetenfchappen,
Om een keur van honigfappen,
Om der bloemen lekkernij,
In de kelken nederftrijken;
Zich verheffen in de lucht,
Met een welbeftierde vlugt;
En zijn vaderland verrijken
Met de kennis, die hij mild
In een' ftroom van zangen fpilt.

Zie de wijsheid, als een dauw,
Van zijn gladde lippen vloeijen;
Zie hem harten ftreelen, boeijen.
Is het kleed der neevlen graauw,
Waarin vaak de reine waarheid
Zich verfchuilt, bij 't koud betoog;
Fonkelt flechts zijn helder oog,
Smook en damp wordt licht en klaarheid:
Want zijn denkbeeld geeft hij leest,
En hij blaast in 't ftof den geest.

O! hoe daalt een zuivre gloed
Op zijn rijke tafereelen,

Waar-

Waarin kracht en leven ſpelen,
  Wen hij ons aanſchouwen doet,
Wat geen ſchilder heeft geteekend,
  Maar hetgeen *hij* zag en dacht,
  En, met kieſche woordenpracht,
Weet te ſcheppen juist en ſprekend,
  Als hij, naar zijn hart gebiedt,
  Toovert door zijn godlijk lied;

  Toovert door zijn' toon, zoo zacht,
En zoo ſmeltend, en zoo roerend;
Of zoo hemelhoog vervoerend,
  En zoo heerlijk, zoo vol kracht;
Of zoo dartel, en zoo luchtig,
  En zoo vrolijk, en zoo blij,
  En zoo losjes, en zoo vrij,
En zoo hupplend, en zoo vlugtig;
  Rollende als een holle zee,
  Sleurende als een rukwind meê.

  Ja! de dichter, meer dan vorst;
Kneedt, als was, de ſtugſte zielen,
Leert voor hem den trotschaard knielen,
  Straft, wie hem beſpotten dorst.
Lacht hij, 't is de lach des wijzen.
  Hekelt hij, hij is geducht;
  En ontzaglijk, als hij zucht.
Hij, wiens deugd zijn liedren prijzen,
  Ziet zijn naam en faam gebragt
  Tot het laatſte nageſlacht.

  Zalig mij! ik voel een ſprank
Van dat vuur mijn borst doorgloeijen,
Dichterbloed me in de aadren vloeijen.
  Vader der Natuur, heb dank!
Fier verachtte ik rang en ſchatten,
  Elke zegening van 't lot,
  Miste ik daarvoor, goede God!
't Heerlijk voorregt, niet te vatten
  Door een brein, voor de inſpraak koel
  Van het dichterlijk gevoel.

Ruw en kunstloos zij mijn lied,
Onwelluidend nog mijn toonen:
O! voor kroonen, en voor troonen,
Ruilde ik *mijn geluk* toch niet.
Laat, wien 't lust, dan fchatten garen,
Dagelijks klimmen in gezag:
Zoo mijn hand maar fpelen mag
Met mijn teêrgeliefde fnaren;
Weg met goud, en rang, en eer!
'k Streef naar eindloos hooger fpheer.

Middelburg, 1822. A. F. SIFFLÉ.

MENSCHELIJKE TROTS EN IJDELHEID.

Bijaldien den mensch iets aankleeft, wat hem bij wezens van hoogere foort belagchelijk maakt, zoo is het voorzeker zijn trots. Wezens uit het Geestenrijk moeten toch wel die ingebeelde voorregten en volkomenheden, welke de eene mensch bij den anderen vóór heeft, als daar is Geboorte, Rijkdom of Eertitels, in derzelver ganfche nietigheid doorzien; en, zoo deernis met menfchelijke dwaasheden bij hoogere wezens niet eigenaardiger te onderftellen ware dan befpotting, onmogelijk zou het zijn, dat de aanblik eens opgeblazen ftervelings, die zich, in het bewustzijn des bezits van een der genoemde voorregten, trotsch en laatdunkend den voorrang boven zijne broederen aanmatigt, hen niet vermaakte; terwijl hij toch, even als zij, aan alle moeiten en wisfelvalligheden van zijn geflacht onderhevig, in 't kort — ook flechts een *mensch* is.

Om deze gedachte in het ware licht te plaatfen, willen wij ons voorftellen, dat de mieren van gindfchen aardhoop redelijke fchepfelen zijn, en elk derzelven, behoudens zijne eigene gedaante en levenswijze, met menfchelijke gewaarwordingen en hartstogten is voorzien. Hoe zouden wij het uitfchateren van lagchen, wanneer een van hen zich voordeed, en ons van geflachtregisters en titels verhaalde, bij hunnen ftaat in zwang! — Ziet eens, hoe zich thans de ganfche zwerm verdeelt, om voor eene enkele mier, omgeven van eenige pluimftrijkers en kruipende hovelingen, zoo klein als deze in hunne oorfpronkelijke menfchengedaante waarlijk zijn, plaats te maken, die zijnen weg, met in het oog loopenden trots,

mid-

midden door het bezige gewoel der andere mieren neemt! Gij moet weten, dat dit geene gemeene mier is. Let eens, hoe veel hij zich daarop laat voorstaan; hoe deftig en langzaam hij voorwaarts treedt, en hoe het gansche mierenvolk hem op eerbiedigen afstand aangaapt! Ziet gij, hoe zelfs zij, die hem vergezellen, in ontleenden glans, op de anderen met trotschen blik nederzien, terwijl zij zich evenwel demoedig en kruipend om de enkele geëerbiedigde mier scharen? — Hier ziet gij er een, die zich op eene kleine hoogte heeft nedergezet, om eene lange reeks van eigendommen te overzien. Hij is het rijkste insekt aan deze zijde des heuvels, en bezit eene vlakte, wel een half voet lang en ettelijke duimen breed, houdt een' zwerm van bedienden, en heeft ten minste dertig graankorrels in zijne schuren verzameld. Hij staat juist gereed, om de mier, die het digtst bij hem staat, uit te schelden en te tuchtigen, welke echter, zoo veel wij zien kunnen, even zoo goed eene mier is, als hijzelf. — Bemerkt gij dat kleine diertje dáár, dat een' stroohalm in den bek draagt? Dezen stroohalm zou hij voor geene halve mierenwereld willen geven. Hadt gij eens gezien, wat hij zich niet al getroost heeft, om dien magtig te worden! En het is en blijft toch slechts — een stroohalm. Ziet gij, hoe eene menigte mieren hem omringen? Zoo hem deze stroohalm ontviel, zoudt gij terstond deze talrijke schaar van valsche vrienden en vleijers de mier zien volgen, die denzelven had opgeraapt; en het arme insekt, aan 't welk hij ontzonk, werd niet alleen verlaten, maar veelligt jammerlijk om hals gebragt, dewijl geen van hen zou aarzelen, zijnen weg over diens rug te nemen, als den kortsten om tot deszelfs opvolger in het stroohalmdragen te geraken. Gijzelf moogt, zoo gij kunt, beslissen, of genoemde stroohalm eenen schepter of veldheersstaf aanduide. — Hebt gij lust het schoon geslacht van dezen aardhoop te bewonderen, beschouwt dan vooreerst deze mier, die in ootmoedige houding ter linkerzijde eener andere staat, die, naar 't schijnt, voorbedachtelijk het kopje van hem afwendt. Weet, dat dit eene *amourette* is tusschen een' jongen heer en eene jonge dame. Hij zegt haar, dat zij eene Godin is; dat hare oogen den glans der zonne doen tanen; dat zijn leven of dood van hare uitspraak afhangt, en wat dies meer zij. Zij gelooft zulks, en toont door duizend grimassen en gebaren, hoe aangenaam haar deze verklaring zij. — Let alverder op den trots dezer

 mier

mier aan de regterhand. Offchoon reeds vrij bejaard, heeft hare ingebeeldheid op rang en fchoonheid haar niet begeven; en zij fchijnt geneigd, om elk, die haar te na komt, verachtelijk van zich te ftooten. — Ziet voorts deze ijdelzinnige gunftelinge van eene groote mier. Het ganfche mierenvolkje fchijnt haar te befpotten; maar des te trotfcher treedt zij voort, zich niet weinig latende voorftaan op het rampzalig voorregt van de *maitres* te zijn eener zoo hooge perfonaadje. — Dat klein, onrustig fchepfeltje, eindelijk, dat zich ginder her- en derwaarts beweegt, is eene kokette van den eerften rang, die den naam heeft van zeer fchoon en geestig te zijn. Ziet eens dat gedrang van *petits-maitres*, die haar, waar zij gaat, nahuppelen!

Wij willen hier onze verbeelding bedwingen, en onderftellen, dat de Dood, in de gedaante van een' fpreeuw, op den aardhoop nederftrijkt, en met zijnen fnavel, zonder onderfcheid van rang of ftand, rijken en armen, ftroohalmdragers en vleijers, Goden en Godinnen dezer wereld aangrijpt en opflokt..... Is het wel zoo onwaarfchijnlijk, dat wezens van hoogere natuur en volkomenheden de befpottelijke uitwerkfelen van trots en ijdelheid onzes eigenen geflachts uit hetzelfde oogpunt zouden befchouwen, als wij die van dezen mierenhoop?

WENK VOOR BLOEMENKUNSTENARESSEN.

In *Engeland* wordt, als eene bijzonder gefchikte zelfftandigheid ter vervaardiging van kunstrozen, geroemd, het vlies, dat den eidojer van de fchaal gefcheiden houdt. De teederheid en zachte oppervlakte van dit vlies fchijnen tot zoodanig gebruik zich ook bijzonder aan te bevelen. Alleen verbeelden wij ons, dat de Scheikunst een middel zou dienen uit te vinden, om hetzelve de noodige buigzaamheid te doen behouden.

FRANSCH BIJGELOOF IN 1821.

In het *Franfche* Departement *Ardèche* vielen den 15 Junij 1821 luchtfteenen. In het door den Maire (1) daarvan opgemaakt procesverbaal leest men onder anderen: „ Uit het „ verfchrikkelijk geraas te oordeelen, meenden wij, dat er„ gens een buitengewoon verfchijnfel eene geheele omkee-
„ ring

„ ring in de Natuur scheen voor te bereiden." Verder: „ De
„ oude DELMAS verhaalde ons, dat hij in de lucht ver-
„ warde stemmen had vernomen, welke hij voor die van ten
„ minste 500 Duivels hield, die zonder twijfel tot het over-
„ voeren des luchtverschijnsels gebruikt waren geweest."
Verder: „ Niet vóór den 25sten nam men het besluit, zich
„ naar de plaats, waar de luchtsteenen waren nedergevallen,
„ te begeven. Men overleide lang, of men zich niet wel-
„ gewapend ter plaatse zou vervoegen, waar eene onderne-
„ ming, die zoo gevaarlijk scheen, te verrigten viel. Maar
„ de koster, CLAUDE SEROC, merkte te regt aan, dat,
„ zoo het de Duivel zelf was, men met kruid noch kogels
„ iets tegen hem zou vermogen; dat het derhalve veel ver-
„ standiger was, hem met wijwater tegen te gaan, dewijl de
„ Duivel, gelijk bekend is, daarvoor moet wijken. Deze
„ meening behield eindelijk de overhand. De gansche ge-
„ meente, den koster met het wijwater aan het hoofd, trok,
„ als in procesſie, op. Gelukkig en onverzeerd kwam men
„ ter bedoelde plaatse, begon te graven, en vond, ter diepte
„ van 13 decimeters, eenen luchtsteen, die 92 kilogrammen
„ (220 pond) woog."

TREFFELIJK WOORD VAN JULIAAN.

Men beschuldigde zekeren THALAPIUS voor den onsterfelijken JULIAAN, zoo belagchelijk bijgenaamd *de Afvallige*; en, naardien deze treffelijke heerscher de bewijzen van het vergrijp, dat men voor zijne regtbank bragt, en hetwelk THALAPIUS ontkende, niet voldoende vond, sprak zijn beschuldiger: „ Indien het genoeg zij te ontkennen, wie zal dan schuldig zijn?" — „ Indien het genoeg zij te beschuldigen," hernam JULIAAN, „ wie zal dan onschuldig zijn?"— Het karakter van dien wijsgeerigen Vorst ligt geheel in dit antwoord.

OORDEEL VAN NAPOLEON OVER DEN ŒDIPUS VAN VOLTAIRE.

Mad. BERTRAND op zekeren avond bij den Gevangene van *St. Helena* gekomen zijnde, om hem een Treurspel voor te lezen, zeide hij in vrolijke luim: „ Wij zullen heden naar „ het *Theatre Français* gaan." Het was de ŒDIPUS, die gelezen werd; en bij de bekende verzen:

Les prêtres ne sont pas ce qu'un vain peuple pense;
Notre crédulité fait toute leur science.

merk-

merkte BUONAPARTE op, dat VOLTAIRE, zonderling genoeg, deze regels in een ſtuk had gebragt, waarin de ligtgeloovigheid des volks ten aanzien der Priesters ſchering en inſlag was, en deze ligtgeloovigheid bovendien geregtvaardigd ſcheen, naardien al de uitſpraken der laatſten letterlijk vervuld werden. „ Den Dichter," voegde hij er nevens, „ is men geneigd alle onbeſtaanbaarheden te vergeven; den „ Staatsman, daarentegen, worden dezelve als onvergeeflijk „ toegerekend."

GEESTIGE REGTSCHAPENHEID.

BOILEAU vleide nooit. LODEWIJK XIV leide hem, op zekeren tijd, verzen, waaraan hijzelf, met veel inſpanning en heimelijke voldoening over het welgelukken, zijne krachten beproefd had, ter beoordeeling voor. „ Sire!" was het merkwaardig antwoord van den moedigen BOILEAU, „ niets is „ uwer Majesteit onmogelijk. Gij wildet ſlechte verzen ma„ ken, en het is u gelukt!"

DE KLISTEERSPUIT EEN GESLACHTWAPEN.

Een voornaam Abbé had een kanonikaat in de kerk van *Maçon* verkregen, en moest nu het bewijs wegens zijne voorouders overleggen. Het kapittel weigerde hem toe te laten, wijl eene zijner grootmoeders de vrouw eens apothekers geweest was. Deze uitſpraak, echter, wist hij door een koninklijk bevelſchrift te vernietigen, en werd vervolgens aangenomen. Een ſpotvogel dacht voor hem een geſlachtwapen uit, verbeeldende eene klisteerſpuit, met het omſchrift: J'ENTRE DANS TOUT LES CORPS.

GESPREK TUSSCHEN TWEE MATROZEN.

Is de reis voorſpoedig geweest? — Zeer voorſpoedig. — De equipage beſtendig gezond gebleven? — Ja: onze Dokter viel overboord, twee dagen na ons vertrek.

AAN EEN' MAKELAAR A CARRICLE.

Hoe ſloofde, als bô, Mercuur, met vleugels aan de voeten,
Ja ook aan 't hoedje vast, om elk beleefd te groeten!
Gij zet u rustig ſlechts in uw karrikel neêr,
En zwaait den ſlangenſtaf als oppermagtig heer.

S.

MENGELWERK.

VERHANDELING, TEN BETOOGE, DAT WARE BESCHAVING DE GRONDSLAG IS VAN MENSCHELIJK GELUK, EN TEVENS DEN WELDADIGSTEN INVLOED HEEFT OP DE WELVAART VAN ELK BIJZONDER VOLK.

Door

PIETER BARNOUW,

Onderwijzer te Zaandijk. (*)

Wanneer wij slechts een' vlugtigen blik werpen op al de schepselen, welke de oneindige Wijsheid op deze aarde heeft geplaatst, dan valt ons dadelijk als van zelve onder de aandacht, *dat de mensch, bij al wat leeft en geniet, een ten uiterste behoeftig schepsel is.* Naakt en krachteloos komt hij ter wereld, en blijft jaren lang in zulk eenen hulpbehoevenden toestand, dat hij zijn voortdurend bestaan grootendeels alleen aan de liefde en zorg van anderen te danken heeft. De dieren, daarentegen, van de grootste tot de kleinste, van den olifant tot de mier, van den walvisch tot den glimworm, van den arend tot de mug, van het vlugge rendier der noordpoollanden tot de hoornslek, welke zich aan de takken onzer vruchtboomen vastklemt, — alle komen zij te voorschijn, voorzien van het noodige te hunner dekking, en toegerust met de vereischte werktuigen, waardoor zij zich tegen hunne vijanden verdedigen, en zich tevens al die genoegens kunnen bezorgen, voor welker genot zij vatbaar zijn. Boomen en planten bevinden zich juist op die plaats, waar hun alles tot het leven, tot hunnen groei en de voortplanting van hun geslacht wordt toegevoerd; de dieren

(*) Uitgesproken in de Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, Departement *Koog en Zaandijk.*

ren zien alles, wat hun het leven doet beminnen, door de liefderijke hand der Voorzienigheid, in den kring gebragt, waarin zij zich bewegen; hun maaltijd vinden zij dagelijks, zelfs reeds op de plaats hunner geboorte, voor hen toebereid, of zij zijn door de natuur met kunstdriften en fijnere zintuigen beschonken, welke zelden hun doel missen; de natuur, of liever de wijze Schepper, heeft hun geleerd, langs zekere wegen dat alles te vinden, wat tot vervulling hunner behoeften noodig is, het goede van het kwade te onderscheiden, het eerste te kiezen, en aldus, zonder vreemde hulp, het toppunt van genot te bereiken. Maar de mensch, de mensch alleen staat daar, ontbloot van al die middelen. Eene langdurige ondervinding moet hem leeren kennen, wat hem goed en nuttig, schadelijk of nadeelig is; door overleg, vlijt en gedurigen arbeid, moet hij zich het noodige levensonderhoud verschaffen; en de som zijner bekwaamheden is geen bloot geschenk der natuur, maar wordt langs eenen moeijelijken, langdurigen weg verkregen. Geen schild dekt hem tegen de aanvallen zijner vijanden; geene vacht of vederen beschutten hem tegen de onguurheid der jaargetijden; en hij mist daarbij de noodige werktuigen en kunstdriften, om zich een veilig verblijf te bereiden, waarin hij eene verkwikkende rust genieten, of, bij eenen langen winterslaap, het gebrek ontvlieden kan. En echter is de mensch, hoe schijnbaar stiefmoederlijk door de natuur uitgezet, aan het hoofd van het dierenrijk geplaatst, en gebiedt, als de heer der schepping, over de werken van Gods hand. De os op onze weiden moge zich gelukkig gevoelen, wanneer hij, met welig gras en klaver verzadigd, zich op het mollige groen ter ruste nedervlijt, — de mensch toch is, zonder tegenspraak, van een' veel verhevener aanleg, en dus moet dan ook het geluk, waarnaar hij zoo reikhalzend streeft, van grooter en edeler oorsprong wezen. Aan de plant worden groei en levenskracht door de natuur als van zelve toegevoerd; het dier zoekt en vindt langs zekere wegen de voldoening zijner begeerten, — de mensch alleen kan door ei-

eigene kracht zichzelven zijnen gelukſtaat bereiden: dit is het onderſcheid, dit is de opklimming, welke Gods liefderijke wijsheid onder zijne ſchepſelen op deze aarde heeft gelieven daar te ſtellen; eene ſchikking, waardoor de menſchelijke geest zich boven de zigtbare natuur verheft, derzelver grondſtoffen aan hem dienstbaar maakt, van al wat leeft en groeit den tol ontvangt, en zelfs van de ingewanden der aarde zijne ſchatkamers maakt. — Het is dan niet zoo zeer het uitwendig voorkomen van den mensch, hetwelk reeds den adeldom van zijnen ſtand doet kennen; maar het is de ontwikkeling van den inwendigen mensch, het zijn zijne redelijke vermogens, het zijn zijne zielskrachten, welke hem boven plant en dier zoo veel vooruit doen hebben; het is eindelijk, in den volſten zin des woords, *zijne beſchaving*, welke hem doet zijn, wat hij zijn kan en worden moet, zal hij voor zichzelven gelukkig en voor anderen nuttig wezen.

Het was deze waarheid, Mijne Heeren! welke mij vóor den geest zweefde, toen ik mij gereed maakte, om eene op mij genomene ſpreekbeurt in deze vergadering te vervullen. Vereert mij, bij de nadere ontwikkeling derzelve, met uwe aandacht, daar ik wenschte te betoogen: *dat ware beſchaving de grondſlag is van menſchelijk geluk, en tevens den weldadigſten invloed heeft op de welvaart van elk bijzonder volk.* Zien wij dan, in de eerſte plaats, wat wij door *ware beſchaving* te verſtaan hebben; ten tweede, hoe deze *de grondſlag* is *van het geluk van elken mensch in het bijzonder*; en ten derde, dat *ware beſchaving* ook *den weldadigſten invloed* hebben moet *op de welvaart van iedere maatſchappij en elk bijzonder volk.*

1. Mag ik het dan als voldongen houden, en zal uw aller gevoel zekerlijk met mij daarin wel overeenſtemmen, dat de mensch, hoe behoeftig ook geboren, van eenen veel hooger' en edeler' aanleg is dan de dieren, met welke hij de vruchten der aarde deelt, dan moeten bij den mensch, in het wijze plan der Voorzienigheid, uiterlijke omſtandigheden, de plaats zijner geboorte, zijne langzame ontwikkeling, zijne menigvuldige behoeften, zijne na-

tuurlijke gezelligheid, en de ſtand en kring, waarin hij leeft en werken moet, als zoo vele middelen dienen, om zijnen verhevenen geest te doen kennen, en hem tot zijne hoogere beſtemming op te leiden; dan moet hij ook als redelijk ſchepſel zijne zedelijke krachten oefenen, en dezelve invloed doen hebben op zijnen wil en de neigingen van zijn hart; met één woord, hij moet in beſchaving toenemen.

Door *ware beſchaving* verſtaan wij dan eene juiste en doelmatige ontwikkeling der zielskrachten van den mensch, waardoor hij in ſtaat geſteld wordt, om zich van zijne gewaarwordingen regt duidelijke denkbeelden te vormen, over dezelve wèl te kunnen oordeelen en te beſluiten, benevens eene grondige ervarenheid in die kundigheden en wetenſchappen, welke tot zijnen kring behooren, en eindelijk in de vorming en leiding van zijn hart, van zijn gevoel en van zijnen wil. Zij beſtaat dus in de ontwikkeling van den geheelen mensch met al zijne krachten en vermogens, en in de vorming van deszelfs zedelijk karakter.

Ware beſchaving onderſcheidt zich derhalve van hetgeen men wel eens daarvoor poogt uit te venten, door meer te willen *ſchijnen* dan wel te *zijn*, of van de neiging van ſommigen, welke de beſchaving der verſtandelijke vermogens aan de vorming van het hart, of wederkeerig de veredeling van hart en gevoel aan de ontwikkeling des verſtands opofferen; welke beide, op zichzelven genomen, het vermogen misſen, om den mensch tot zijne oorſpronkelijke beſtemming op te leiden. Zij vertoont zich, ja, in hare uiterlijke bevalligheid, in houding, taal, gebaren, enz.; maar zij wraakt die gedwongene manieren en uiterlijkheden, welke zoo menigmaal de plaats van wezenlijke hoedanigheden moeten vervullen, benevens de zucht der zoodanigen, die, bij den roem van hoogere beſchaving, de verderfelijke kunst geleerd hebben, om, bij het hunkeren naar eer of aanzien, zich naar den toon der groote wereld te ſchikken, of wel, alleen om

te

te behagen, hunne anders goede beginſelen aan lage vleijerij, aan ijdelheid en ligtzinnigheid prijs geven.

Alzoo behoort tot de ware beſchaving niet zoo zeer, dat de mensch veel wete of eigenlijk geleerd zij, dat hij in vele wetenſchappelijke kundigheden boven anderen uitmunte, of wel in alle menſchelijke bekwaamheden den hoogſten trap bereikt hebbe; hiertoe ſchieten niet alleen zijne vermogens, maar zelfs zijn leven te kort. Het is waar, de man, die in het eene of andere vak van geleerdheid of kunst zijne bijzondere verdienſten heeft, en de wereld met zijne verworvene kundigheden en naſporingen voorlicht, heeft eene billijke aanſpraak op onze hoogachting en erkentenis; maar zullen wij ook dengenen niet beminnen, of wel den verdienden lof weigeren, die met geringere kundigheden in hetzelfde vak geplaatst is, en daarin naar zijne vermogens en zijnen aanleg arbeidt, offchoon hij in eenen meer engen kring werkt en nuttig is? En, kunnen dan juist geene uitſtekende bekwaamheden, hoe weldadig anders voor het maatſchappelijk leven, de waarde van den mensch bepalen, dan zullen wij ook den man niet miskennen of onze achting weigeren, die geene wetenſchappelijke of geleerde kundigheden bezit, die van jongs af tot zwaren arbeid verpligt is, onze velden bebouwt of in onze fabrijken arbeidt, wanneer deze over zaken, welke tot zijnen kring behooren, juist oordeelt, in zijnen arbeid vaak geen minder overleg, kunst en vlijt ontwikkelt dan de eerſten, en daarbij eene wijze levenskeuze weet te doen, welke hem zijne ervaring heeft aangeprezen, en die dikwijls zoo zeer bij ſchoolſche geleerdheid afſteekt.

Trouwens, wat baat het ook den mensch, wanneer al zijn verſtand de hoogstmogelijke beſchaving bereikt, indien hij daarbij tevens niet in zedelijke goedheid is toegenomen? Hij moge als geleerde de wereld aan zich verpligten, als koopman, bij het veelomvattende zijner bemoeijingen, en bij de naauwkeurigſte berekeningen van al wat voordeel aanbrengt, voor de maatſchappij van groot belang wezen, of als een ſtrenge zedeleeraar aan

anderen het nut en de noodzakelijkheid van elke pligtsbetrachting onwederſprekelijk bewijzen, hij zal toch, bij al zijne kundigheden, voor zichzelven geene ſchrede nader aan zijne oorſpronkelijke beſtemming als zedelijk wezen gekomen zijn, wanneer zijne bekwaamheden geenen invloed hebben op zijn hart en gevoel, omdat hij de noodige krachten mist om zijne hartstogten en neigingen te beteugelen, welke bij hem de drijfvêren tot zoo veel wezenlijk groots en edels hadden kunnen zijn. Even zoo min zal *hij* der volmaking nader komen, die zich alleen door zijn hart en gevoel laat leiden, en de beſchaving zijner verſtandelijke vermogens verwaarloost; hij zal, bij zijne zucht tot werkeloosheid, over vele teleurſtellingen klagen, en, door den uitwendigen ſchijn als overmeesterd, ten ſpeelbal verſtrekken aan de menigvuldige aandoeningen, welke beurtelings zijne ziel beſtormen; door gebrek aan doorzigt zal hij dikwerf aan vermomming en bedrog ten doel verſtrekken, en, door list verſchalkt, tot een geſchikt werktuig van ſnoodheid gebruikt, of, door de zinnelijkheid ingewikkeld, aan den afgrond van zedeloosheid gebragt worden. Hij is dan gelijk aan een roerloos ſchip op eene onſtuimige zee, op hetwelk de ſchepelingen als om ſtrijd hunne magtelooze pogingen in het werk ſtellen, om aan het ſlingerende vaartuig nog eene behoorlijke rigting te geven, tot dat hetzelve eindelijk tegen de klippen geworpen en eene prooi der golven wordt.

Wij beſluiten uit dit een en ander, dat geene wetenſchappelijke kundigheden, welke ſommige ſtanden vereiſchen, op zichzelven genomen, den mensch beſchaven, indien niet die verkregene kundigheden tot verhooging van 's menſchen verhevenen aanleg worden toegepast, wanneer niet zijn hart veredeld, zijn zedelijk gevoel behoorlijk ontwikkeld, en zijn wil door vaste grondbeginſelen geleid wordt. Ware beſchaving moet dan den mensch opleiden tot levenswijsheid, voor elken mensch in elken ſtand verkrijgbaar: zij vormt, door leiding en aankweeking zijner natuurlijke, verſtandelijke en zedelijke hoedanig-

nigheden, datgene in hem, wat men het zedelijk karakter noemt; zij brengt hem, als het volkomenfte der zigtbare fchepfelen, het liefderijke doel der Godheid nader, en fchenkt hem, boven zinnelijk genot, hier die gelukzaligheid, welke uit eene doelmatige aanwending zijner redelijke en zedelijke krachten voortvloeit, en eenen weldadigen invloed op zijne medebroeders hebben moet. Dit nu in eenige bijzonderheden nader te ontwikkelen, zal het volgende meer belangrijke gedeelte mijner verhandeling uitmaken.

2. Het is dan geene gewaagde ftelling, — de gansche levende en bezielde natuur zoo wel, als de rede en onze eigene overtuiging, prediken ons luid: *de mensch is tot geluk geboren.* Hierin ftaat hij dus met de dieren gelijk, dat hij, even als deze, eenen fterken afkeer heeft van alles, wat hem eene onaangename aandoening verwekt, en tevens eene onweêrftaanbare begeerte koestert tot alles, wat de fom zijner genoegens kan vergrooten. Deze neiging is door den wijzen Schepper zigtbaar in al zijne fchepfelen ingedrukt; eene neiging, der hoogfte Liefde waardig, welke wilde, dat elk fchepfel, naar den aard zijner vatbaarheid, deel zoude hebben aan al de weldaden, welke Zij door de gansche fchepping zegenend heeft uitgebreid. Aan het redelooze dier moesten deszelfs natuurdriften hierin tot geleidfters dienen, welke driften voor hetzelve als eene wet zijn, die het blindelings moet volgen, aan welke het zich niet kan onttrekken, en waardoor het dan ook is, wat het wezen moet en immer zijn kan; maar den mensch, dat zoo zeer bevoorregte wezen, werd een onfchatbare rijkdom van zielsvermogens gefchonken, opdat deze hem het zoo gewenschte goed, dat kostbaar kleinood, het geluk des levens, zouden deelachtig maken, en hem over alle fchijnbare hindernisfen doen zegepralen. Het dier vindt in den kring, waarin het leven moet, de voldoening zijner begeerten; maar de mensch, eigenaardig gefchikt om in alle luchtftreken te leven, vindt niet alleen in elk land, aan elk oord eenen fchat van voortbrengfelen, welke hij het meeste behoeft,

die voor hem van de eerſte noodwendigheid zijn, en van welke hij zonder moeite en toebereiding gebruik kan maken; maar hoe oneindig vermenigvuldigt hij niet het getal dezer voorwerpen door arbeid, kunst en vlijt, daar hij dezelve honderdvoudig weet te verfijnen, te veraangenamen, te verbeteren en te veredelen! Het is waar, ook het dier ontvangt, even als de mensch, indrukſelen van de hem omringende voorwerpen door den invloed der uiterlijke zinnen; maar is echter bij het dier het bewustzijn van geluk niet meer ontkennend dan wel ſtellig? terwijl de mensch, bij eenige beſchaving en verhoogde vatbaarheid, in dezelfde voorwerpen oneindig veel meer ziet, en bij derzelver genot veel meer gevoelt; en moet het hem bij dit alles niet voorkomen, alsof al, wat hem omringt, om zijnentwille het aanzijn ontving? Voor hem toch bloeijen boomen en planten, en noodigen hem als 't ware tot genieting van allerlei vruchten uit; voor hem verzamelt de bij zijnen zoeten honig, en legt het ſchaap jaarlijks zijne vacht af; voor hem ſpint de zijdeworm zijn kunſtig weefſel; hem leent het paard zijne vlugheid en kracht; voor hem buigt zich de kemel gewillig onder zijnen last, om hem met have en goed, langs ongebaande wegen, naar de afgelegenſte oorden te dragen; voor hem vallen de honderdjarige eiken, en dwingen zich naar zijnen wil tot groote ſchepen, om hem, van over den wijden oceaan, den ganſchen rijkdom der aarde toe te voeren. En zou dan de mensch, bij zoo vele voorregten, nog niet gelukkig kunnen zijn; zou hij zelfs niet meer dan eenig ander ſchepſel daarvoor vatbaar wezen? Ja, mijne Hoorders! ik herhaal het, *de mensch is tot geluk geboren;* dit was onbetwistbaar het doel van God met al zijne ſchepſelen, en, bij de algemeenheid van dat doel, opende Hij dan ook wel inzonderheid voor den redelijken mensch duizende bronnen van genot en levensvreugde, opdat vooral in hem het allesomvattende Zijner liefde zoude uitblinken. Maar, helaas! de ervaring leert het ons dagelijks, de mensch vindt veelal het geluk niet; hij blijft aanhoudend verlangen, zoekt en tast in het duis-

te-

tere rond, en grijpt naar schimmen, welke dadelijk weder zijne handen ontsnappen; hij weent en klaagt over zijn rampspoedig lot, en eene verkropte smart vervult menigmaal bij hem de plaats van die levensvreugde, welke het redelooze vee bezielt, waarbij het vischje in het water spartelt, en die hij in zijnen eigen' boezem niet vinden kan; zijne onvoldane begeerte pijnigt hem, en wordt, in plaats van eene aanprikkeling tot genot, een knagende worm aan zijn hart; zijn leven vliet kwijnend heen, en, aan den eindpaal zijner kommervolle dagen gekomen, heeft hij naauwelijks bewustheid van het geluk, waarnaar hij streefde; van de zeventig doorgeleefde jaren hebben naauwelijks zeventig uren eenen blijvenden indruk bij hem achtergelaten, ofschoon een volle stroom van zegen aan zijne voeten vloeide.

Zoodanig leeft en handelt de mensch bij eene karige, verkeerd gewijzigde of geheel verwaarloosde ontwikkeling zijner verstandelijke vermogens; of, zoo hij die al oefende, dan zeker werd er bij hem weinig of niets ter ontwikkeling zijner zedelijke krachten verrigt, zonder welke bezwaarlijk aan eenige opoffering, aan eenige deugd en zelfvoldoening te denken is. Zoodanig is doorgaans het lot van den nietigen ledigganger, die den schat zijner vermogens ongebruikt laat. Hij moge rijk zijn aan toevallige goederen der fortuin, hij deelt echter in de verachting zijner medemenschen; door zijne vadzigheid verkracht hij zijne eigene natuur, welke hem even zoo zeer tot werkzaamheid als tot genieting aandrijft, en hij kan alzoo ook nimmer met zichzelven tevreden zijn; alle moeite en inspanning van krachten zijn hem vreemd; elke hindernis beschouwt hij als eene onoverkomelijke ramp, en, daar hij van geene zelfbeheersching weet, weegt hem elke ontbering als lood op het hart; terwijl intusschen de werkzame man, die zoo menige moeite en hindernissen in zijn werk ontmoette en overwon, wiens ligchaam door den arbeid gehard, en wiens ziel door gedurige inspanning geoefend is, naauwelijks de onaangenaamheden gevoelt, welke hem van buiten aankomen. — Uit eene doelmatige

ontwikkeling van al de krachten en vermogens, welke in den mensch sluimeren, vloeit dan als van zelve voort, dat hij leere, van zijne uitstekende voorregten, overeenkomstig met zijnen stand en betrekking, gebruik te maken. Hij gevoelt zich aldus aangespoord tot eene bestendige werkzaamheid van ligchaam en geest, dewijl deze op zijne physieke krachten, op zijne gezondheid, (zonder welke alle genot vervalt) op zijne opgeruimdheid, op zijne huisselijke genoegens en op de stevigheid van zijn karakter eenen weldadigen invloed hebben moet. Zijne zelfkennis wijst hem even zeer een arbeidzaam leven als een der vermogendste middelen aan, om woelende driften, hartstogten en neigingen te beteugelen en te leiden, tegen welker storm de gewaande godsdienstige afzondering binnen enge kloostermuren hem niet kan beveiligen.

Ook hoort men misschien wel de meeste weeklagten over ongeluk en rampen van hen, die het geluk des levens zoeken, waar het nimmer te vinden is; van hen, die doel en middel met elkander verwarren, en hunne wezenlijke bestemming voorbijzien. Het zijn de zoodanigen, en derzelver getal is niet gering, die hun grootst genoegen meenen te zullen vinden in die goederen, welke de grillige Godin Fortuin nu eens aan dezen, dan weder aan genen harer gunstelingen schenkt, — die het toppunt van geluk in eer en aanzien en schatten stellen. Dan, ach! hoe zeer vinden zij zich bedrogen! Want, hoe zal immer de voorspoed, die in uitwendige, toevallige en veelal buiten ons bereik liggende goederen bestaat, de ziel kunnen bevredigen, en haar die gelukzaligheid aanbrengen, welke alleen de vrucht zijner zedelijke vrijheid is; — die in zedelijke, onwankelbare goederen bestaat, welke van zijn verstand en wil afhangen, en zich zelfs tot over de grenzen van dit tijdelijk leven uitstrekken? Is het ook niet eene bekende waarheid, dat, hoe beperkter de kring is, waarin de mensch leeft, hoe minder behoeften hij heeft, en hoe vrolijker zijn hart zijn kan? en dat daarentegen de zorgen des levens vergrooten, daar, waar de mensch steeds den uitwendigen voorspoed najaagt, wan-

neer

neer hij eene al te groote gehechtheid heeft aan tijdelijke goederen, en naarmate hij meer in betrekking en aanraking komt met de wereld? Hij toch, die, door overdrevene eerzucht bezield, te veel prijs ſtelt op de hoogſchatting van anderen, zal voor de mogelijkheid beven, dat hij zijne eer en aanzien, benevens den hoogen dunk, dien anderen van hem koesteren, in een noodlottig oogenblik zoude kunnen verliezen; en die te veel op rijkdom en vermogen geſteld is, zal voor het minſte gevaar ſchrikken, welk hem dezelve zoude kunnen ontrooven. — Komt, bevestigt gij dit voor mij, gij, die de wereld en de menſchen kent! Hebt gij niet wel eens zulke dwaze lieden in hunne woningen bezocht, en vondt gij hen daar, van allen uitwendigen ſchijn ontmaskerd, niet menigwerf in eenen toeſtand, welke u met eigene oogen overtuigde, dat bij hen, voor welke de voorſpoed zijne gaven ſpilt, het geluk zeldzaam gevonden wordt? Vondt gij vaak zelfs niet prachtige paleizen bewoond door rampzaligen, en leemen hutten door benijdenswaardige gelukkigen? Hoordet gij niet dikwijls de rijken bij hunne ſchatten zuchten; terwijl de landman, verheugd over eenen welbeſteden dag, omringd van gade en talrijk kroost, een vrolijk lied zong? Trouwens, alhoewel wij het bezit der tijdelijke goederen, bij de berekening van menſchelijke gelukzaligheid, geenszins ondankbaar willen verſmaden, maar zelfs erkennen, dat dezelve, wèl beſteed, daartoe ſoms middel zijn kunnen, zal niemand onzer toch wel in twijfel trekken, dat onder de ſchitterende vertooningen van grootheid, eer en rijkdom diepe ſporen van ellende verborgen liggen, en dat de verhevene ſtandplaatſen in het menſchelijk leven gelijk zijn aan die verhevenheden der aarde, waarop al de ſtormen met verdubbelde kracht aanvallen, en tegen welke het geweld des donders woedt, terwijl intusſchen de bewoner van het beneden liggende dal in zijne nederige ſtulp onbeſchadigd blijft.

Willen wij dan de genoegens des levens ſmaken, welke ware beſchaving ons aanbiedt, dan moeten wij ons, zoo veel mogelijk, van kwellende zorgen ontdoen; dan moeten

ten wij onszelven leeren beheerfchen, onze neigingen wèl befturen, en het geweld onzer hartstogten beteugelen; dan moeten wij de waarde der dingen uit het regte oogpunt befchouwen, en nimmer op iets, wat ieder toeval ons kan ontrooven, op gedaanten zonder zelfftandigheid den grondflag onzer gelukzaligheid bouwen. En, noemen wij de kinderen gaarne gelukkige fchepfelen, omdat hun hart nog niet vast aan bepaalde dingen verkleefd is, omdat zij fpoedig de oorzaak vergeten, welke hun foms wel eens tranen uit de oogen perst, om weder nieuwe genoegens te kunnen fmaken, omdat hun de veranderlijkheid der dingen een fpel fchijnt, hetwelk hen voor eenige oogenblikken vermaakt, en weldra weder door een ander vervangen wordt; mogten wij dan die levenswijsheid bezitten, om uit beginfel te wezen, wat de kinderen van nature zijn!

(Het vervolg en flot hierna.)

HET LEVEN EN DE WANDELINGEN VAN MEESTER MAARTEN VROEG.

XI.

De Hypochondrie.

Al de boeren zamengenomen verfchaffen mij niet zoo veel hoofdbrekens en moeite, als onze Dominé alleen. Had de man nog maar de roos, of koortfen, of het zuur, of maagpijnen, of eene andere ziekte, waaraan ik een' naam konde geven! Dan konde ik ten minfte mijne boeken eens opflaan, en naar een geneesmiddel zoeken. Maar nu weet ik er niets van te maken. Hij beziet elk oogenblik zijne tong in den fpiegel, vraagt aan zijne vrouw, aan de meid, aan den fchoolmeester, aan elken boer, die er inkomt, hoe hij er toch uitziet, en wordt boos, als zij „goed" zeggen. Hij wandelt onrustig de kamer op en neêr, loost diepe zuchten, en kneedt zijn' buik, als

de

de bakker zijn deeg. Van al die toevallen vind ik niets in mijne boeken; en, daar de man voorts goed eet en drinkt, goed ſlaapt, en zijne zaken behoorlijk verrigten kan, heb ik begrepen, dat hij zoo wat hiep, en al dat ziek-zijn gekheid was. Tegen eene ingebeelde ziekte, dus redeneerde ik, is niets beter, dan ingebeelde medicijnen; en, daar ik mijne Apotheek reeds meer dan eens was rondgewandeld, wanneer ik ſlechts het minſte in tong of pols beſpeurde, hetwelk mij tot een of ander middel regt gaf, nam ik ten laatſte het wanhopig beſluit, om Dominé pillen uit roggebrood te laten ſlikken. Ik wil wel bekennen, dat mij dit beſluit veel kostte, en ik hem, met meer gerustheid en genoegen voor mijzelven, rattenkruid of loodſuiker had gegeven. Het is mij bekend, dat beide als geneesmiddelen gebruikt worden; maar van het roggebrood heb ik nog nooit ééne waarneming gelezen, en hoe ik oude en nieuwe Schrijvers, die ik verſtaan kon, (en dat is juist niet veel) doorbladerde, ik vond er niets van. Intusſchen, het moest. Om dan mijn' afkeer van dit onmedicinaal middel te overwinnen, liet ik een klein roggebroodje tot dit gebruik expresſelijk bakken, en, het behoorlijk van zijne korst gezuiverd hebbende, leide ik het een paar dagen in een' ledigen extractpot. Ik kon niet nalaten, het in een vijzeltje fijn te wrijven en te kneden, en de pillenmasſa op mijn pillenplankje met zoo veel naauwkeurigheids te verdeelen, alsof er voor 't minst extract van dolle kervel in was.

Na verloop van eenige dagen klaagde Dominé zeer over ſpanningen op de borst, welke hem zelfs de nachtrust benamen, en die hij aan de ſterke middelen, door mij voorgeſchreven, weet: want hij had duidelijk gemerkt, dat het na de pillen erger werd, ze daarom opzettelijk eens een' geheelen dag laten ſtaan, en toen veel minder hinder van zijne kramp gehad. Dit berigt ontſtelde mij meer, dan of ik mij overtuigd had, dat de kanker in de ingewanden, of eene beklemde breuk, hem folterde. Ik wist er nu geene mouwen meer aan te hechten, en beſloot mijn' vriend WAKKER om raad te vragen.

On-

Onderweg rezen er allerlei overleggingen in mijnen geest op. Ik vond er iets bespottelijks in, een' Geneesheer te gaan raadplegen, waar geene ziekte voorhanden was, en kon het met mijzelven niet eens worden, wat ik toch den Doctor zeggen zou. Ik bedacht allerlei verontschuldigingen, zonder dat ééne mij voldeed; zoodat ik reeds voor den man stond, eer ik wist, wat te zeggen. Naderhand heb ik dikwijls gedacht, dat de Beschermengel van Dominé mij toen den mond sloot: want nadat ik, bij gebrek van inleiding, mijnen vriend WAKKER een kort verhaal gedaan had van hetgene mijn, in mijne oogen gezonde, patiënt ondervond, en nu dacht, dat hij, met mij, eens hartelijk over der menschen dwaasheid zoude lagchen, zeide hij mij, met een zeer ernstig gelaat, dat hij den ongelukkigen man den volgenden dag een bezoek wilde geven, en dan eens met mij overleggen, wat tot zijne redding te doen stond.

Ik stond als voor het hoofd geslagen, en meende waarlijk, dat mijn schrandere vriend door het algemeene euvel van ons gild, de kwakzalverziekte, besmet was geraakt. Hiervan werd ik bijna geheel overtuigd, toen hij des anderen daags den lijder met zoo veel oplettendheids onderzocht en zoo ernstig ondervroeg, alsof hij een' patiënt met een' lintworm, of met een' steen in de blaas, onderhanden had. — Toen het gesprek met Dominé was afgeloopen, en wij naar mijn huis gingen, vroeg eindelijk de Doctor mij, waarvoor ik de kwaal had aangezien? Zonder te aarzelen, en uit volle overtuiging, zeide ik: „ Voor gekheid en inbeelding." — „ En geneest gij die ziekte met roggebrood?" was het antwoord. Ik keek hem daarop aan, en vroeg, of hij dan den Dominé in vollen ernst voor ziek hield. „ In vollen ernst," zeide hij: „ of meent gij, dat tot eene kwaal altijd zulke duidelijke veranderingen in het ligchaam noodig zijn, dat wij ze met onze lompe vingers moeten kunnen voelen en tasten? Het is een groot gebrek bij de meeste Geneesheeren, dat zij, bij een' lijder geroepen, altijd verwachten eene *ziekte* te zullen zien, zoo als die in hunne boeken

be-

beschreven staat. Hierop is al hunne opmerkzaamheid gerigt; en, terwijl zij de slagen van den pols tellen en weêr overtellen, of er een te veel of te weinig is, op het minste vlekje op de tong hunne oogen uitkijken, en den lijder duizend vragen doen, vergeten zij den *mensch*, terwijl zij naar de *ziekte* zoeken. Men zou toch denken, dat, daar alle menschen zichzelven bewust zijn, dat er iets in hen is, onderscheiden van hunne maag, en armen en beenen, en oogen, en alle overige deelen van hun ligchaam, de Geneeskundigen dat iets niet zoo geheel zouden voorbijzien. Wat zouden wij toch van een' horlogiemaker denken, die altijd de veer over 't hoofd zag, alsof dit een deel ware van weinig belang, of waaraan niets te doen is? Zoo omtrent moet ik den Arts aanmerken, die in de menschelijke kwalen altijd ontsteking, of kramp, of koorts, of wat het dan ook wezen moge, ziet; die in een ziek mensch niets dan ingewanden, en vaten, en zenuwen, en spieren bemerkt; die op den geest zoo weinig acht slaat, alsof van tienduizend menschen naauwelijks één zulk een ding omdroeg. Ik beken, in menig mensch is de geest als een droppel wijn in een bierglas water. Maar, al zie ik niets van dien droppel, de scheikundigen beweren toch, dat hij er in is. En zoo SIMON PAAP, wat het ligchaam betreft, zoo goed een mensch is als wijlen de reus CAJANUS, zal een zieltje, dat niet dan met groote inspanning tot tien kan tellen, zoo goed den naam van menschenziel verdienen, als die van NEWTON of BOERHAAVE.

„ Dit zoo zijnde, moet het, zoo mij voorkomt, voor den Geneesheer geene onverschillige zaak zijn, zich wèl van die waarheid te overtuigen, dat in elk mensch eene ziel zit. En, gelijk een spinneweb niet alleen door vliegjes en uitwendige voorwerpen, maar ook door de spin zelve wordt in beweging gebragt, moeten wij het daarvoor houden, dat ons ligchaam, als een zielewebbe, niet alleen door de dingen van buiten, maar ook door de ziel wordt aangedaan. Gelijk voorts de spin onrustig wordt, als hare webbe door een of ander voorwerp,

door

door de vochtigheid der lucht en dergelijke wordt aangedaan, voelen wij onze ziel door het gansche ligchaam rijden, als deszelfs gelijkmatige werking gestoord wordt. Elk beseft, dat dit eer moet gebeuren, en heviger stoornis verwekken, naarmate het weefsel, waarin zij zit, en zijzelve, gevoeliger is.

„ Zoodra die gevoeligheid zoo overmatig is, dat de minste beweging in het ligchaam den geest mede in beweging brengt, is dit eene ziekte, en die ziekte heet *hypochondrie*. Gij kunt ligt nagaan, dat dezelve zoo vele gedaanten moet hebben, als er ingewanden, ja als er vezeltjes, vaatjes, kliertjes en zenuwen in ons ligchaam zijn. Ieder deeltje, van welks werking een gezond mensch niets bemerkt, kan zulk eene gevoelige spinneziel hevig aandoen en geheel in onrust brengen. En nu die ziel zelve. Wij weten er zoo bitter weinig van, dat het bijna schande is, er van te spreken. Doch als het kleinste zieltje boos wordt, of door eene andere drift ontstoken, hoe hevig zien wij hare webbe bewogen! En droogt zij niet uit van nijd, haren spinnenäard regt ontdekkende? In één woord, kunt gij u eene aandoening herinneren, bij welke uw geheele gestel niet in beweging kwam? Ik ten minste niet; en ik zou durven wedden, dat, welken boer wij ondervragen, hij hetzelfde zal bekennen. In de stad moeten wij het niet vragen: want daar hebben de menschen doorgaans, in plaats van ziel, verstand, of genie, of zenuwen, of wat anders.

„ Ieder is het bekend, dat, terwijl in ons ligchaam alles in beweging is, om ons aardsche aanzijn te bewaren, de ziel zich niet alleen daarmede niet behoeft te bemoeijen, maar zelfs geene kennis draagt van hetgene in hare woning omgaat. Zij gelijkt daarin naar de Dames van onzen tijd, die, onbewust van hetgene in kelder of keuken is, of daar omgaat, geheel daar buiten leven. Ook onze ziel heeft hare huishoudster. In overoude tijden heette die Dame *ingeschapene warmte*, naderhand *zenuwgeest*, welke dezer dagen onder dien van *zenuw-ether*, of *zenuw-dampkring*, wederom voor den dag is gekomen,

na-

nadat de *levenskracht* eenige eeuwen dien post had waargenomen, doch nu, wegens ouderdom op stal gezet, zelfs al hare achting kwijt is, dewijl men haar niet berekenen kan, noch onder de gedaante van hoeken en cirkels op het bord teekenen. — Maar, als nu iemand ongelukkig zulk eene spinnenziel ten deele viel, waarin ik gezegd heb, dat de grond van de *hypochondrie* gelegen is, helpen al die voorzorgen niet. Is nu de maag bezig het onschadelijkst voedsel te verteren, het al te gedienstig zenuwgestel brengt die bewegingen naar de ziel over, die er onrustig door wordt aangedaan. Eene kleine bekemmering in de ademhaling is in staat, zulk een' mensch een' verschrikkelijken angst aan te jagen, en al zijn genoegen te vergallen. — Met een vrolijk gelaat en luchtige houding treedt * * * de danszaal binnen. Maar naauwelijks slaat hem de warme lucht op de borst, of zijn gelaat verandert, zijne beenen worden zwaar als lood, de vriendelijkste woorden stuiten op hem af als een stuiter op een' marmersteen, en hij schijnt er alleen te zijn, om de algemeene vreugd door norsche somberheid te temperen. Dergelijke tooneelen levert het leven van den *hypochondrist* ieder oogenblik op. Eene kleine opzetting van winden, eene belette uitwaseming, eene geringe vermoeijenis der ledematen, eene korte inspanning van den geest is in staat, hem uren, dagen, ja weken het leven tot eene hel te maken; terwijl allerlei schrikbeelden hem vervolgen, en het kijken van de tong en van andere dingen, van erger natuur, hem tot éénige uitspanning doen wezen.

„ Is zulk een mensch nu niet ziek? Is hij geen drankje waard? Is hij niet dubbel waard, dat de Geneesheer zich ernstig met zijnen toestand bemoeije? En echter, hoe menig Arts rekent zulke kranken alleen naar hetgene zij hem opbrengen, vermoeit er zijne hersenen niet over, ten zij misschien met het uitdenken van middelen, die schaden noch baten, en schaamt zich bijna, dat hij zulke lijders den pols voelt. Zij zijn hem, wat de figuranten op het tooneel zijn; zij vullen zijn' ledigen tijd en zijne beurs. Is

het dan juist noodig, dat een zieke blind of lam zij, of in hevige stuipen ligge, om de aandacht van een' Geneesheer te vestigen? Ik wil gaarne bekennen, die beklemming op de borst, die moeijelijke spijsvertering, die verstoppingen en winden bestaan grootendeels alleen in de verbeelding van den zieke. Maar, hoe komen zij er? Voorzeker door eene ziekelijke gevoeligheid van ligchaam of ziel, of van beide. Wij moeten dan niet te velde trekken tegen die ingebeelde kwalen, maar tegen de ziekelijke stemming van het gemoed, of van het zenuwgestel, welke ze veroorzaakt. Te dien einde is het vooral noodzakelijk, dat men zoo veel van de dagelijksche geneeskunst vergete, als men kan. Het is zeker zeer gemakkelijk, de lange rij van *resolventia*, *emollientia* en *demulcentia* door te loopen, en, als men daarmede het ligchaam zoo week en murw gemaakt heeft als nuchter kalfsvleesch, door kracht van *stomachica*, *tonica*, *roborantia*, *confortantia*, *stimulantia*, *analeptica*, en de hemel weet wat al meer, de kunstmatig verslapte vezels even kunstmatig te versterken. Dit mag manœuvreren heeten naar de echte regelen der geneeskundige taktiek, hier zal men er niet mede vorderen. Menschenkennis, daarentegen, gepaard met liefde en geduld, onder allerlei gedaanten, die van apothekersdrankjes, klisteren, bloedzuigers en koppen niet uitgezonderd, zijn het beste kruid tegen deze kwaal. Jammer, dat men die oude middelen geene nieuwe namen geven, of er geene *alkaloïden* en zouten uit trekken kan. Dan, lieve vriend, zoudt gij eens zien, hoe veel boekjes vol waarnemingen over dat onderwerp ons overstroomen zouden." (*)

Schoon

(*) Vriend WAKKER dwaalt hier ellendig van den weg af. *Hypochondrie*, had hij kunnen zeggen, ontstaat voornamelijk door onze verwijdering van de Natuur, door een gekunsteld leven; hetzij wij ziel en ligchaam door takels en dommekrachten onbedenkelijk hoog opvijzelen, om in alles groot en geweldig te zijn, hetzij wij dezelve in den fijnen ether van gevoel en heiligheid oplossen. In beide gevallen ont-

Schoon deze lange redevoering maar half tot mijn verstand doordrong, begreep ik er echter uit, dat mijne roggebroodspilletjes eerst dàn konden te pas komen, als het uitgemaakt was, dat Dominé roggebrood noodig had; dat ik mijn' gezonden patiënt ziek moest verklaren, en de oorzaak zijner kwaal uitvorschen, even zoo goed alsof hij de koorts of vallende ziekte had. Tot mijne blijdschap raadde Doctor hem het reizen aan; en dit had zulk eene goede uitwerking, dat Dominé thans ziekten krijgt, waarvan ik in mijne boeken lezen, en die ik op de gewone manier, met drankjes, potjes en pilletjes, genezen kan.

ontstaat er, door overspanning, eene verzwakking, welke eindelijk het ligchaam niet meer bestand maakt voor de minste aandoening, zoodat ademhalen een arbeid en de eenvoudigste spijs vergift wordt. Wil men zoo iemand genezen, men moet hem wederom met de Natuur verzoenen. Hiertoe is nu juist niet noodig, dat men naar *Pyrmont*, *Aken*, *Ems* of *Carlsbad* reize, om in die schaduwrijke en geheimzinnige tempels van HYGIEIA zich van zijne ligchaamszonden te wasschen. Een alledaagsch leven, waarbij men zijn brood eet in het zweet zijns aangezigts, is een beter hulpmiddel, dan de beroemdste badplaatsen, en dan magnetische *incubatiën*, jaren lang voortgezet.

GESCHIEDKUNDIGE GRONDSLAG VAN SHAKESPEARE'S TREURSPEL, HAMLET.

(Volgens SAXO GRAMMATICUS, *Ed. Francof. ap. Wechel.* 1576. *fol.*)

In het beroemde treurspel, *Hamlet*, van SHAKESPEARE, sedert door DUCIS ook voor het *Fransche* tooneel bewerkt, is de hoofdpersoon geenszins uit de lucht gegrepen. Het geheele beloop is vrij naauwkeurig gevolgd naar den *Deenschen* Geschiedschrijver SAXO GRAMMATICUS, eenen monnik, die in de twaalfde Eeuw leefde, en wiens verhalen vóór de Christelijke jaartelling inderdaad zeer fabelachtig en onzeker zijn, maar

nogtans in zijnen tijd algemeen geloofd werden; en waarschijnlijk op den grondslag der overlevering rusten, waarvan men het vermogen, wat het bewaren van heldendaden betreft, in het voorbeeld van OSSIAN ziet, wiens gedichten daardoor veertien Eeuwen lang in stand zijn gebleven. Wij zullen dus eenige der voornaamste trekken van dit merkwaardige, zeker bij uitstek voor het tooneel geschikte, verhaal opgeven.

De vader van SHAKESPEARE'S HAMLET heette HORWENDIL, en was slechts Stedehouder van Koning RORIK in *Jutland*. HORWENDIL was een volmaakt held in den geest van dat volk, d. i. een zeeschuimer van den eersten rang. Eens ontmoette hij COLLER, een' beroemden *Noorweegschen* zeeroover, die lang reeds wenschte zich met hem te meten, op een woest eiland, en sloeg terstond een tweegevecht voor op leven en dood. Gereedelijk werd dit aangenomen; doch van wederzijden beloofde men elkander eene prachtige begrafenis. „De schoonheid van „het bloeijende eiland," zegt de gevoelige monnik, „weerhield het staal in hunne vuist niet." HORWENDIL was overwinnaar, en bezoedelde, na eene statige uitvaart des gesneuvelden, zijne overwinning door den moord van deszelfs zuster. Na drie jaren, rijk aan heldendaden, verwierf hij de hand van GERUTH (de GERTRUID van SHAKESPEARE), dochter van zijnen Koning RORIK, bij welke hij eenen zoon had, met name AMLETH (HAMLET). Zijn broeder FENGO, intusschen, (CLAUDIUS bij den Dichter) leide den gelukkigen held eene hinderlaag, doodde hem met eigene hand, en verwierf daarop de hand der Koningsdochter, zijne schoonzuster. Hij zelf verontschuldigde zijnen moord, door het voorwendsel, dat hij de zachte, goedhartige GERUTH uit de handen eens dwingelands gered had. (Men ziet, hoe gelukkig SHAKESPEARE hier het verhaal van SAXO verlaten, en onze huivering, door het geheime plegen van den moord, en deszelfs ontdekking door den geest des vermoorden, heeft weten op te wekken.) AMLETH, dit alles ziende, veinsde zich krankzinnig, om zijn leven

te

te redden. Hij ſneed ſoms houten pennen, en hardde die aan 't vuur. Op de vraag, wat hij deed, was het antwoord: „ Ik maak ſcherpe prikkels gereed ter wrake „ mijns vaders." Dit gaf ſommigen erg. Men beſloot hem dus te polſen door middel eener ſchoone vrouw, bij welke hij moeijelijk zijne gewaarwordingen zou kunnen verbergen. Doch de jonge AMLETH ontkwam dit gevaar, door de waarſchuwing van een' zoogbroeder, (de HORATIO des Dichters) die, „ hunner gemeenſchappelijke op„ voedinge indachtig, de gemeenzaamheid met den ouden „ vriend boven de gunst des nieuwen Konings ſtelde (*)." (Dus drukt zich, niet onbevallig, de Geſchiedſchrijver uit.) Intusſchen ſprak AMLETH, die de leugens verfoeide, ſteeds dubbelzinnig en in beelden, welke met de waarheid overeenkwamen, doch door weinigen konden worden doorgrond. (Men zie, hoe bij uitſtek gepast SHAKESPEARE van dezen trek in het karakter zijns helds gebruik heeft gemaakt, en beoordeele in dien geest ſommige uitdrukkingen, die ons *of* ruw, *of* onverſtaanbaar ſchijnen.) Een der vrienden van FENGO, (de POLONIUS van het ſtuk) „ een man van meer verwaandheid „ dan beleid," zeide eindelijk, dat deze doortrapte list des jongelings door geene gewone middelen kon worden blootgelegd: de praatachtigheid en gedurige herhalingen van POLONIUS vinden zich inderdaad reeds in zijne aanſpraak aan den Vorst bij SAXO, waarbij hij eindelijk den raad voegt, om een' vertrouwd' perſoon, ongezien, als toehoorder bij een geſprek tusſchen AMLETH en zijne moeder toe te laten, hetwelk in 's Vorſten afwezigheid moest worden gehouden. De zoon zou voor de moeder niet veinzen. De raadgever bood zich tevens met „ overgroote gedienſtigheid" tot beſpieder aan. FENGO was hiermede zeer te vreden, en gaf voor, eene lange reis te moeten doen; terwijl de hoveling zich in het bedde

(*) *Collacteus aderat, e cujus animo nondum ſociæ educationis reſpectus exciderat. Hic præteriti convictus memoriam præſentis imperio anteponens, cæt.*

de der Vorstin onder het ſtroo verborg. AMLETH, aldaar toegelaten, veinsde zich volkomen krankzinnig, beſteeg het bedde, en wiegde zich op en neder, om eenig verraad, zoo 't er ſchuilen mogt, te ontdekken. Natuurlijk voelde hij nu een ligchaam, trok zijn zwaard, en doorſtak den ongelukkigen luisteraar. Toen nu de moeder, onder groot misbaar, over zijne verſtandeloosheid klaagde, ontdekte hij haar, met ſcherpe verwijtingen over hare „ beestachtige vergetelheid eens vroegeren en be„ teren echtgenoots," de waarheid, en de redenen zijner geveinsde krankzinnigheid. „ Beklaag niet," zeide hij onder anderen, „ *mijne* zinneloosheid, maar veeleer *uwe* „ ſchande (*)." De moeder gaf den zoon gehoor, die haar vooral ſtilzwijgendheid had opgelegd, en zij voelde zich teruggeroepen tot de deugd. Te vergeefs, intusſchen, werd de vermoorde hoveling gezocht, en hetgeen AMLETH daarvan, in zijne gewaande krankzinnigheid, ontdekte, werd niet geloofd. Doch FENGO merkte nu duidelijk, dat deze verbijstering flechts gemaakt was, en zond dus den jongeling (dien hij zelf, *en* om zijne echtgenoote, *en* om haren vader RÖRIK, niet waagde te dooden) naar *Britannië*, „ met op hout geprente brieven" (*Runen-ſtaven?*), om den *Britſchen* Koning den moord van zijnen neef aan te bevelen. (Men weet, dat SHAKESPEARE van dezen trek mede gebruik heeft gemaakt.) Maar AMLETH doorzocht de zakken zijner geleiders, las den brief, ſchrapte zijnen naam uit, en ſtelde de hunnen daarvoor in de plaats, tevens met een verzoek van FENGO om de hand der *Britſche* Koningsdochter voor zijnen „ verſtandigen" neef. Dit had de bedoelde uitwerking. Ook in *Britannië* hield hij zich weder als waanzinnig doch verborg onder zijne ſchijnbaar razende uitvallen telkens eenen diepen zin, die den Koning niet ontſnapte, en zijne achting voor den jongeling vermeerderde. Na een jaar toevens keerde hij naar *Deenemarken* terug, met

(*) *Tibi vero ſupervacuum ſit meam lamentari deſipientiam, quæ tuam justius ignominiam deplorare debueras.*

met goud in houten staven verborgen, zonder meer, en kwam juist toen men zijne uitvaart vierde: want van al het gebeurde was in *Deenemarken* niets bekend geworden. Men stelle zich den schrik der hovelingen voor! Weldra, echter, ging deze, naar den aard dier tot alles gereede wezens, in gelach over... Men scheen zich te verheugen; en de terugkomst des Prinsen werd met dubbele teugen gevierd, waarbij hij zelf dapper voorging, doch niettemin de hovelingen volkomen wist te bedwelmen, zonder zijn beleef te verliezen. Toen liet hij eene soort van netwerk met slingers, te voren reeds op zijnen last door GERUTH vervaardigd, neêrzakken, waarin de ronkende wachters, geheel verward, onmogelijk opstaan of ter hulpe toeschieten konden, terwijl hij het paleis in brand stak, alles in de vlammen deed omkomen, en FENGO met deszelfs eigen zwaard ombragt.

Men ziet, dat deze ontknooping zeer verschillende is van die bij SHAKESPEARE, en meer heeft van die der *Odysfea*, of der terugkomst van ORESTES. Ook komt zij ons (met eenige verzachting) dichterlijker voor, dan de onwaarschijnlijke zwaardruiling bij den *Britschen* Dichter. Hoe het zij, in eene aanspraak ter verdediging zijner daad, door AMLETH aan het volk gehouden, (en zekerlijk enkel eene hersenvrucht van SAXO GRAMMATICUS) zal men verscheidene trekken niet miskennen, welke de groote Bard van *Strafford* heeft overgenomen. Het zal den Lezer, hoop ik, niet verdrieten, hier ten slotte eenige plaatsen uit deze aanspraak te vinden, die men waarschijnlijk niet van eenen Schrijver der twaalfde Eeuw zou verwachten, en die alleen de getuigenis van den grooten ERASMUS zou regtvaardigen, (*in Dialogo Ciceroniano*) waarbij hij SAXO eenen „ levendigen, vurigen geest, met verwonderlijken rijkdom „ van woorden, talrijke beelden en spreuken," noemt, „ wiens kracht van welsprekendheid, voor eenen *Deen* „ uit die eeuw, de hoogste bewondering verdient."

„ Edele mannen! deze ramp " (de brand) „ ontroere „ u niet, zoo eenigen van u nog de jammerlijke dood

 „ van

„ van HORWENDIL aan het hart gaat. U, zeg ik,
„ ontroere hij niet, die nog trouw aan uwen Koning
„ en liefde voor uwen Vader bewaard hebt. Gij ziet de
„ uitvaart van een' broedermoorder, niet van een' Ko-
„ ning. Dat was een treuriger gezigt, toen gij zelve on-
„ zen Koning van eenen verfoeijelijken moordenaar (op-
„ dat ik niet zegge van eenen broeder) op het jammerlijkst
„ om hals gebragt moest aanfchouwen. Gij zelve hebt
„ de verfcheurde leden van HORWENDIL, gij zelve
„ zijn ligchaam, door talrijke wonden uiteengereten, met
„ oogen vol deernis aanfchouwd. Wie twijfelt, of de
„ vrijheid des Vaderlands werd door dien afgrijfelijken
„ beul met dezen flag mede ter neder geveld? Éène hand
„ gaf *hem* den dood en *u* de flavernij. Wie zou dan zoo
„ dwaas zijn, dat hij de wreedheid van FENGO boven
„ de braafheid van HORWENDIL zou ftellen? Ge-
„ denkt, hoe HORWENDIL u met weldadigheid koes-
„ terde, met regtvaardigheid beftuurde, met menfche-
„ lijkheid op de handen droeg. Vergeet het niet, dat gij
„ den zachtaardigften Koning, den billijkften Vader ver-
„ wisfeld hebt voor eenen dwingeland en broedermoor-
„ der; dat gij, van uwe regten beroofd, alles hebt zien
„ fchenden, uw Vaderland door gruwelen bezoedeld, een
„ juk op uwen hals gelegd, den vrijen wil zelv' u ont-
„ roofd.... en befchouwt nu het einde van dit alles,
„ terwijl gij den misdadiger onder zijne misdaden be-
„ graven, en den broedermoorder voor zijne gruwelen
„ ziet betalen. En van dit feit ben ik de bewerker. Ik
„ erken, dat ik Vader en Vaderland heb gewroken, en
„ een werk volbragt, dat ook *u* toekwam te doen. Gee-
„ nen helper, geenen makker heb ik gehad in deze heer-
„ lijke daad; fchoon ik weet, dat gijlieden u daaraan niet
„ zoudt onttrokken hebben, zoo ik het verzocht had
„ van hen, aan wier trouw voor hunnen Koning en on-
„ veranderlijke liefde voor hunnen Vorst ik niet kan
„ twijfelen.

„ Zal ik mijn lijden opha'en? mijne rampen opfom-
„ men? mijne ellenden bijeenvoegen? — ach! gij weet

„ die

„ die zelve schier beter dan ik. Door mijnen stiefvader „ ten dood gedoemd en opgezocht, door mijne moeder „ veracht, door mijne vrienden aangespuwd, heb ik mij- „ ne jaren in tranen gesleten, mijne dagen in rampen „ doorgebragt, en een onzeker leven geleid, vol gevaar „ en vreeze, ja mijn gansche leven met tegenspoeden ge- „ worsteld. Dikwerf hebt gij inwendig geklaagd en ge- „ zucht, dat mijne zinneloosheid mijnen vader van een' „ wreker, mijns vaders moord van de verschuldigde straf- „ fe beroofde. Dit gaf mij een verborgen blijk uwer ge- „ negenheid; ik zag, dat de herinnering mijns vaders „ nog in uwe harten leefde. Wiens boezem is dan zoo „ stug, wiens gevoel zoo tot ijzer verhard, dat hem „ geene deernis met mijn lijden, geen medelijden met „ mijne ellenden zou treffen? Gij, wier handen rein zijn „ van HORWENDIL's bloed, ontfermt u over uwen „ kweekeling, over zijne ongelukken, over mijne be- „ droefde moeder, weleer uwe Koningin; verheugt u over „ de uitwissching der eerloosheid van haar, die den „ broeder en moordenaar van haren echtgenoot moest om- „ helzen, die dus een' dubbelen last van schande, en dat „ als vrouw! moest verdragen; en beschouwt dáár de assche „ van hem, die de vrouw zijns doorstokenen broeders „ schond en met misdaad bevlekte, zijnen wettigen Heer „ verried, u de bitterste tirannij in plaatse der ontroofde „ vrijheid opleide, en bloedschande op broedermoord sta- „ pelde!... Ik heb u aan deze dwingelandij ontrukt, u de „ vrijheid hergeven, uwe zelfstandigheid en roem als „ Volk hersteld, den tiran uit den weg geruimd, en ge- „ zegepraald op den beul. Het loon staat bij u; gij kent „ mijne verdienste: ik wacht mijne vergelding van uwe „ deugd."

Door deze redevoering (vervolgt SAXO) bewoog de jongeling aller harten, en deed de deernis van sommigen zelfs in tranen uitbarsten. Na het bedaren der droefheid werd hij met algemeene toejuiching tot Koning verheven.

LEVENSSCHETS

VAN

PATRICK HENRY,

DEN VIRGINISCHEN REDENAAR.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 686.)

Het behoort niet tot ons plan, den voortgang der omwenteling te ſchilderen. HENRY ſcheen derzelver begin en einde op eenmaal voorzien te hebben. Nog levende perſonen, aan wier getuigenis niet te twijfelen valt, verhalen van hem, dat, als hij zich eenmaal, eer nog een droppel bloeds geſtort was, met eenen overſte OVERTON in gezelſchap bevond, en deze hem vroeg, of hij geloofde, dat *Grootbrittanje* hare koloniën tot het uiterſte zou drijven? hij antwoordde: „Ja, men zal ons tot het uiterſte drijven — er zal geen vergelijk tot ſtand komen — de vijandelijkheden zullen ſpoedig beginnen, en het zal een bloedige kampſtrijd worden." — „Maar denkt gij, mijnheer HENRY," hervatte de overſte, „dat eene jeugdige natie, als de onze, zonder krijgskunde, wapenen, ammunitie, ſchepen, of geld om die te koopen, in ſtaat zal zijn, zich met goed gevolg tegen de vloten en legers van *Engeland* te verzetten?" — „Om opregt te zijn," zeide HENRY, „ik twijfel, of wij *alleen* in ſtaat zouden zijn, met zulk eene magtige natie te kampen. Maar (ging hij met veel vuurs voort, terwijl hij van zijn ſtoel opſtond) waar blijft dan *Frankrijk?* waar *Spanje?* waar *Holland?* de natuurlijke vijanden van *Grootbrittanje* — waar zullen deze al den tijd blijven? Geloofc gij, dat zij ledige aanſchouwers van den ſtrijd zullen zijn? Zal LODEWIJK XVI dien geheelen tijd ſlapen? Geloof mij, hij zal niet. Wanneer hij eenmaal, door onzen ernſtigen wederſtand en onze onafhankelijkverklaring, heeft ingezien, dat alle uitzigt op verzoening voorbij is, dan, en niet eerder, zal hij ons van wapenen, ammunitie en kleeding voorzien; en niet alleen hiervan, maar hij zal ook zijne vloten en legers zenden, om onze gevechten te helpen voeren; hij zal een verbond van verdediging en beſcherming met ons aangaan tegen onze onnatuurlijke moeder; *Spanje* en *Holland* zullen zich daarbij voegen; onze on-

onafhankelijkheid zal gegrondvest worden, en wij zullen eene plaats onder de volken der aarde innemen." Bij het woord *onafhankelijkheid* schrikte het gansche gezelschap — het was de eerste maal, dat iemand deze gedachte uitsprak — maar de wijze, waarop HENRY haar uitsprak, bezat al de geestdrift van eenen profeet, en de volgende gebeurtenissen deden hem bijna als eenen zoodanigen voorkomen.

Bij het groote vastelands-congres te *Boston*, in September 1774, hetwelk kort daarop plaats had, was hij tegenwoordig. Bij zijne terugkomst deed men hem vele vragen over de talenten der verschillende medeleden. „Spreekt gij van welsprekendheid," zeide hij, „zoo is de heer RUTLEDGE, van *Zuid-Carolina*, zeer zeker de grootste redenaar; maar spreekt men van grondige kundigheden en gezond oordeel, zoo is *de overste* WASHINGTON *daar verreweg de grootste man.*" Te dier tijd was, voor den gewonen waarnemer, aan WASHINGTON niets merkwaardigs, behalve eene natuurlijke bescheidenheid, die bijna aan schuwheid grensde. Hoe spoedig en hoe volkomen zich die meening nogtans heeft geregtvaardigd, is algemeen bekend.

Thans kwam de wetgevende vergadering van *Virginië* wederom bijeen. *Engeland* had destijds den oorlog nog niet verklaard; maar, sedert de onlusten in *Boston*, had het, in stilte, troepen aan de noordkusten van *Amerika* bijeengetrokken. Dit was voor HENRY genoeg; zijne bezorgdheid werd daardoor gaande gemaakt, en hij sloeg de gewapende organisatie der kolonie voor. De aanspraak, welke hij bij dezen belangrijken stap als voortdonderde, schijnt op de *Amerikanen* dezelfde werking voortgebragt te hebben, als de redevoering van DEMOSTHENES op de *Atheners*: „Laat ons tegen PHILIPPUS optrekken; laat ons overwinnen of sterven!" —„Mijne heeren, (zeide hij daarin) het is den mensch natuurlijk, zich aan de misleidingen der hope over te geven. Het is ons eigen, onze oogen voor eene smartelijke waarheid te sluiten, en naar het gezang der sirene te luisteren, tot zij ons in dieren herschept. Doch past dit wijze mannen, die in den kamp voor de vrijheid staan? Ik voor mij ken slechts één licht om mijne schreden te rigten, en dat is het licht der ondervinding. Mij is geen ander middel bewust, om de toekomst te beoordeelen, dan het verledene; en oordeelen wij hiernaar, wat wordt er dan in het gedrag der *Britten*, sedert tien jaren, aangetroffen, om de verwachtingen te regtvaardigen,

gen, aan welke zich sommigen onzer overgeven? Is het dat genadig lachje, waarmede ons laatste verzoekschrift is aangenomen? Vertrouwt het niet! Vraagt uzelven, hoe deze gunstige opname te vereenigen is met de oorlogzuchtige toerustingen, die onze meren bedekken en ons land overschaduwen. Heeft men vloten en legers noodig tot een werk van liefde en verzoening? Misleiden wij onszelven niet! Dit zijn werktuigen van krijg en onderdrukking; de laatste bewijzen, van welke zich koningen bedienen. Heeft *Grootbrittanje* ergens eenen vijand in dit gedeelte der wereld, om deze opehooping van legers en vloten noodzakelijk te maken? Neen — geenen enkelen. Zij gelden ons; zij kunnen niemand anders gelden. Men heeft ze overgezonden, om ons de ketenen aan te leggen en aan te smeden, welke het *Britsche* ministerie reeds lang heeft gereed gemaakt. En wat hebben wij hun tegen te stellen? Zullen wij vertoogen beproeven? Mijne heeren, dat hebben wij sedert tien jaren gedaan. Hebben wij nog iets nieuws te zeggen? Niets! Wij hebben de zaak in elk mogelijk licht geplaatst, en alles vergeefs. Zullen wij tot gebeden en demoedig smeeken onze toevlugt nemen? Welke uitdrukkingen kunnen wij vinden, die niet reeds verbruikt zijn? Ik bid u, misleiden wij ons niet langer! Wij hebben al het mogelijke gedaan, om den naderenden storm af te wenden. Wij hebben verzocht, betoogd — wij hebben gesmeekt — wij hebben ons voor den troon ter neder geworpen en deszelfs hulpe ingeroepen, om de geweldige handen van het ministerie en het parlement tegen te houden. Onze smeekschriften heeft men met verachting behandeld – onze vertoogen hebben nieuwe gewelddadigheden en beschimpingen ten gevolge gehad — ons bidden wordt niet verhoord, en wij zijn met hoon van den troon weggestooten. Te vergeefs dan voeden wij, na dit alles, de hoop op vrede en op verzoening. Er is geene plaats meer voor hoop. Zoo wij wenschen vrij te zijn — zoo wij die onschatbare voorregten, om welke wij zoo lang geworsteld hebben, ongestoord willen bewaren — zoo wij den edelen kamp, dien wij zoo lang volgehouden hebben, niet op eene lage wijze willen opgeven, daar wij elkander gezworen hebben, hem niet op te geven, vóór wij het roemwaardig doel onzes strevens bereikt hadden — *dan moeten wij vechten!* — Ik herhale het, *wij moeten vechten! Onze eenige toevlugt zijn de wapenen en de God der heerscharen.* Men zegt, dat wij zwak zijn, en buiten

ten ſtaat om ons met een zoo geduchten vijand te meten. Doch, wanneer zullen wij ſterker zijn? In de volgende week misſchien, of het aanſtaande jaar? Dan welligt, als men ons geheel ontwapend, en voor ieder huis eene *Britſche* wacht geſteld heeft? Zullen wij door beſluiteloosheid en werkeloosheid krachten verzamelen? Mijne heeren, wij zijn niet zwak, indien wij een goed gebruik van de middelen maken, welke de God der natuur ons heeft in handen gegeven. Drie millioenen voor de heilige zaak der vrijheid gewapende menſchen, in een land als het onze, zijn onverwinnelijk voor elke magt, die de vijand op ons zou kunnen afzenden. Bovendien zullen wij den ſtrijd ook niet alleen ſtrijden. Er beſtaat een regtvaardig God, die over de lotgevallen der volken waakt, en die ons vrienden zal verwekken, welke voor ons zullen ſtrijden. De zege is niet alleen des ſterken; hij is des voorzigtigen, des werkzamen, des dapperen. — Maar wij hebben ook geene keus. Waren wij al laaghartig genoeg om zulks te wenſchen, het is te laat om ons aan den kamp te onttrekken. Wij kunnen denzelven niet ontwijken, dan door onderwerping en ſlavernij — onze ketenen zijn geſmeed — wij kunnen ze in de vlakten van *Boſton* hooren rammelen. De oorlog is onvermijdelijk. Wel, zoo kome hij dan! Het is vergeefs, de zaak te bemantelen. Eenige heeren mogen roepen: vrede! vrede! Er beſtaat reeds geen vrede meer. De oorlog is werkelijk begonnen. De eerstvolgende wind uit het noorden zal den klank der wapenen tot ons overbrengen. Onze broeders zijn reeds te velde! Waarom ſtaan wij hier ledig? Wat verlangen de heeren? Wat zoudt gij wenſchen? Is het leven zóó dierbaar of de vrede zóó zoet, dat men dezelve voor ketenen en ſlavernij behoort te koopen? Verhoede dit de Almagtige! Ik weet niet, waartoe anderen zullen beſluiten; maar, wat mij betreft, (riep hij met opgehevene armen, gefronst voorhoofd, en zijn ganſche wezen van het vuur der hem bezielende geestdrift doordrongen, uit) men geve mij vrijheid of den dood!" — Dit beſliste; zijn voorſtel ging, in weerwil van alle tegenſpraak, door. Zijne medeleden zaten, eene poos nadat hij geëindigd had, nog in eene ſoort van opgetogenheid ter neder, waarop eene onwillekeurige herhaling zijner laatſte woorden volgde: vrijheid of dood! De vergadering beſcheidde zich tegen eenen bepaalden dag, onder de toejuiching der *Virginiërs* en de onmagtige bedreigingen van *lord* DUNMORE, hunnen gouverneur.

De-

Deze redevoering besliste over den aard des kampstrijds, en gaf denzelven op eenmaal een krijgshaftig aanzien. Alle onderhandeling was thans geëindigd; en de gansche bevolking van *Virginië* verscheen in de wapenen. Kort na de oproeping van de kamer der burgers kwam er eene gelegenheid voor, bij welke PATRICK HENRY zijne vaderlandsliefde ook met daden kon bewijzen. Ten gevolge van een ontwerp, waarnaar *Engeland*, in geval des uitbrekens van werkelijke vijandelijkheden, de *Amerikanen*, zoo veel mogelijk, van krijgsvoorraad wenschte te ontblooten, landden eenige troepen te *Williamsburgh*, de hoofdplaats van *Virginië*, zoo het heette onder bevel van *lord* DUNMORE, en ligtten daar twintig vaten buskruid. Dit werd als eene openbare beleediging aangezien; en bij eene volksvergadering, die daarover te *New-castle* plaats vond, ontvlamde HENRY het volk zoo zeer, dat hij zich spoedig aan het hoofd bevond van 5000 man, met besluit, om de teruggave te verkrijgen, of het regt van wedervergelding te oefenen. Zijn plan was op eens gemaakt: hij ging regt op *Williamsburgh*, den zetel der regering, los, op welken marsch zijn volkshoop gedurig toenam. Doch reeds vóór zijne aankomst bewilligde de gouverneur in alle zijne vorderingen, en de hoofdontvanger gaf hem een bewijs voor het gansche beloop des weggevoerden buskruids. Aldus was hij, na den eersten stoot tot de omwenteling gegeven te hebben, ook de eerste, die eenen krijgstogt aanvoerde. Hij verkreeg daarna eene bevelhebbersplaats in het leger der omwenteling; doch waarbij hij geene gelegenheid schijnt gevonden te hebben, om zich bijzonder te onderscheiden. Dat hij nogtans zijn karakter getrouw bleef, blijkt daaruit, dat de afdeeling, over welke hij bevel voerde, bij zijn afscheid, dat hij ten gevolge eener, zoo hij meende, hem aangedane beleediging nam, den rouw aannam. De staat van *Virginië* verkoos hem ook driemaal tot zijnen gouverneur; en het zou ten vierden male geschied zijn, zoo hij dit niet, als strijdig met de constitutie besloten zijnde, hadde afgewezen. Om dit offer regt te waarderen, moeten wij niet vergeten, dat hij nog altijd arm was en een groot huisgezin had, en dat het inkomen, aldus door hem geweigerd, buiten bijkomende zaken, duizend pond st. beliep.

Men kan aannemen, dat de gevangenneming van *lord* CORNWALLIS te *Klein-York*, in het jaar 1781, de *Amerikaansche* revolutie voleindigde, en den *Vereenigden Staten*, volgens

HENRY's voorspelling, „ eene plaats onder de volken der aarde aanwees." De vrede kwam; maar het moeijelijk werk van de wedergeboorte der natie moest nog ter hand genomen worden; en hierbij vertoonde zich HENRY niet min werkzaam en glansrijk, dan voorheen. Op het oogenblik, dat de overwinning behaald was, schenen zijne vijandelijke gezindheden opgehouden te hebben — hij was de eerste, die den vijand, welken hij overwonnen had, de hand tot vrede en verzoening toereikte; en, zich verre boven haat en wraak verheffende, was hij er slechts op bedacht, om de rampen te verzachten, welke hij niet in staat was af te wenden. Als een bewijs der waarheid geven wij de redevoering, welke hij hield bij het voorstel, om den *Britschen* uitgewekenen de terugkomst toe te staan. Zij paart den geest eens christens aan de wijsheid eens staatsmans, en is ten aanzien der welsprekendheid eene zijner besten. De maatregel was zeer gehaat: een *Britsch* uitgewekene — het enkele woord verwekte bijna afschuw, en HENRY stelde zich aan luide verwijten bloot, daar hij een voorstel ter gunste van denzelven deed. De regter TYLER, de voorzitter der vergadering, verzette zich het heftigst tegen hem, en vroeg openlijk: „ Hoe *hij* vooral er aan denken kon, een' vijand in zijn gezin te noodigen, van welks beschimpingen en mishandelingen hij zoo veel geleden had?" Nu antwoordde hij snel met de volgende heerlijke rede:

„ Ik beken gaarne, *sir*, dat ik mij over vele persoonlijke beleedigingen te beklagen heb; doch wanneer ik deze zaal der wetgeving binnentrede, dan poog ik, zoo verre de menschelijke zwakheid zulks toelaat, alle persoonlijke aandoeningen achter te laten. De tegenwoordige is eene nationale zaak; en, zoo gij wijs zijt, zult gij bij hare beslissing niets dan het belang der natie in aanmerking nemen. Op het altaar des heils van mijn vaderland ben ik gereed allen bijzonderen haat en beleediging ten offer te brengen; en ik ben overtuigd, dat het eene dwaze zelfverheffing zou zijn, zoo ik mij inbeeldde de éénige in dit huis te wezen, die zich tot zulk een offer in staat gevoelt. Wij hebben, *sir*, een groot land, *zonder bevolking*. Wat kan staatkundiger zijn, dan het te bevolken? *Menschen* vormen de kracht en maken den rijkdom eener natie uit. Ik zou zoo gaarne onze uitgestrekte wouden wat vroeger bewoond zien, dan volgens den gewonen loop der natuur geschieden kan. Ik wenschte de staten

spoe-

spoedig tot dien rang onder de natiën te zien stijgen, op welken derzelver natuurlijke gesteldheid hun regt geeft. Vestig uwe oogen, *sir*, op dit groote land — let op de gezondheid van deszelfs luchtgestel, — de verscheidenheid en vruchtbaarheid van zijnen bodem; en zie dezen bodem, in alle rigtingen, van belangrijke, bevaarbare vloeden doorsneden, vloeijende naar het oosten en naar het westen, alsof de vinger Gods den loop uwer vestigingen aanwees, u tot ondernemingen uitnoodigde, en u den weg tot rijkdommen toonde. *Sir*, gij (de *Amerikanen*) zijt bestemd, om den een' of anderen tijd een groot, landbouwend en handeldrijvend volk te worden; de éénige (overblijvende) vraag is, of gij dit punt met langzame schreden, en in een of ander verwijderd tijdsgewricht, en door eene lange ziekelijke minderjarigheid heensmachtende, bereiken — en ondertusschen aan de kunstenarijen, beleedigingen en verdrukkingen van uit- en inwendige vijanden wilt blootgesteld zijn, zonder magt om dezelven te tuchtigen en te tarten, dan of gij liever, om zoo te spreken, op eenmaal het volle genot van dien verheven' stand te gemoet snellen, en in staat wilt zijn, alleen met de stoutste onderdrukkers der oude wereld te kampen. Geeft gij dezen weg de voorkeur — waaraan ik niet twijfele — moedig dan de aankomst van vreemden aan; noodig den boer, den handwerksman, den koopman uit de oude wereld, naar herwaarts over te steken, en zich in dit land der belofte neêr te zetten; maak het ten eigen verblijf voor den bekwamen, den vlijtigen, den rijken en gelukkigen zoo wel, als ten toevlugt des noodlijdenden; doe de mate uwer bevolking, zoo ras gij kunt, als overloopen, door de middelen, welke God u in handen heeft gegeven; en ik wage het, te voorspellen, dat er onder de thans levenden zijn, die dit land als een der magtigsten van den aardbodem zullen aanschouwen, in staat, *sir*, om zichzelven te verdedigen, zonder tot die, altijd zoo gevaarlijke, schoon somtijds onvermijdelijke, staatkunde toevlugt te moeten nemen, van vreemden bijstand in te roepen. Ja, *sir*, gij zult het groot zien, in de kunsten en in de wapenen, wanneer zijne gouden oogsten over onmetelijke velden zullen golven, zijn handel tot de afgelegenste zeeën zal doordringen, en zijne kanonnen de ijdele pralerij dergenen zullen tot zwijgen brengen, die zich thans de heerschappij der baren aanmatigen. Maar, *sir*, daartoe zijn *menschen* noodig. Die digte wouden van schatbaar hout, waaronder

uw

uw land zucht, moeten uitgeroeid — die ontzaggelijke rijkdommen, welke de oppervlakte van uwen bodem bedekken, zoo wel als die, welke in deszelfs ingewanden verborgen liggen, kunnen slechts door de bekwaamheid en de vlijt der menschen ontwikkeld en ingezameld worden; uw timmerhout moet tot schepen worden verarbeid, om de voortbrengselen van den bodem te verzenden; gij moet handelaars en kapitalen hebben, om uwe produkten te verkoopen, en de beste markten buitenslands daarvoor op te zoeken. Uw grootste gebrek is gebrek aan menschen; en dezen moet en zult gij spoedig hebben, zoo gij wijs zijt. Vraagt gij, hoe men ze kan verkrijgen? Open uwe poorten, en zij zullen er binnenstroomen — de bevolking der oude wereld is tot overloopens toe vol — en deze bevolking zucht onder den druk harer regeringen. *Sir*, zij staan reeds op de teenen aan hunne vaderlandsche kusten, en zien met verlangende, smachtende blikken naar uwe oevers uit — zij zien hier, door den zegen van natuurlijke en staatkundige voorregten, met welke geen ander op den aardbodem gelijk staat, een land, waarop de weldadige Voorzienigheid haren vollen horen heeft uitgestort — een land, waarover thans de vrede zijne blanke wieken heeft uitgebreid, en waar tevredenheid en overvloed gezeten zijn voor elke deur. Zij zien iets nog aanlokkelijkers dan dit alles — zij zien een land, waarin de vrijheid hare woonplaats heeft gekozen — die vrijheid, welke zij als eene fabelachtige godin, slechts in de verbeelding der dichters bestaande, gewoon waren aan te zien — hier zien zij ze als eene werkelijke godheid, welker altaren door elks hand in alle deze gelukkige staten oprijzen — welker roem drie millioenen tongen verkondigen — en door welker zegenrijken invloed het gansche land eene lagchende gedaante vertoont. Laat haar slechts hare schoone hand aan de volken der oude wereld toesteken; zeg hun, dat zij komen; heet ze welkom, en gij zult ze van noorden, van zuiden, van oosten en van westen zien toestroomen; uwe wildernissen zullen gezuiverd worden; uwe woestijnen zullen lagchen; uwe rijen zullen gevuld worden, en spoedig in staat zijn, de magt van elken tegenstander te trotseren. Veel brengt men tegen zulken aanwas uit *Grootbrittanje*, en bijzonder tegen de wederkeering der *Britsche* uitgewekenen in. *Sir*, ik gevoel het gewigt dezer zwarigheden niet. De betrekking, in welke wij tot deze verdwaalden en hun volk stonden, is niet meer de-

zelfde. De koning heeft onze onafhankelijkheid erkend — de ſtrijd is voorbij — de vrede is wedergekeerd, en heeft ons een vrij volk gevonden Laat ons dan de grootmoedigheid bezitten om allen afkeer ter zijde te leggen, en beſchouwen wij de zaak uit een ſtaatkundig ſtandpunt: het is een ondernemend en geldrijk volk — het kan ons door de wegvoering des overvloeds onzer voortbrengſelen nuttig worden, en ons gedurende den onmondigen toeſtand onzer fabrijken van de vereischte noodwendigheden voorzien. Ik voed geen vooroordeel tegen hetzelve — ik vrees het niet. Wat! zouden wij, nadat wij den *Britſchen* leeuw aan onze voeten nedergeleiden, nog deszelfs jongen vreezen? Verwerp zulk eene ongegronde vrees en zulke ſchandelijke vooroordeelen — ontbind de boeijen van den handel — laat hem vrij zijn als de lucht; verlaat er u op, hij zal de ganſche ſchepping doorvliegen, en op de vleugelen der vier winden terugkeeren, om dit land met rijkdommen te overſtorten."

Het is onmogelijk, de wijsheid dezer denkbeelden te miskennen. HENRY's voorſtel ging door, en ieder volgend jaar bewijst, dat zijne verwachtingen welgegrond waren. *Amerika* zag het ſtaatkundige zijner ontwerpen welhaast bewezen, en met elken toevloed van aankomelingen is, op den duur, welvaart en verbetering over hare ſtaten verſpreid.

In deze vergadering ſloeg HENRY een' even zoo gewigtigen, als, wegens deszelfs nieuwheid, ſtouten en merkwaardigen maatregel voor. De *Indianen* van de grenzen der *Vereenigde Staten* hadden de blanken altijd als roovers van den grond beſchouwd, welken de *groote geest* hun had toegewezen. Vandaar waren zij ook altijd gereede werktuigen in de handen van elken vijand; en zelfs in tijd van vrede hingen zij, als eene van verderf zwangere wolk, over het land, gereed om zich bij de eerſte gunſtige gelegenheid verwoestend uit te ſtorten. Geen verdrag was toereikend om hen te beteugelen. HENRY, hopende, dat eene naauwere verbindtenis tusſchen de blanke en roode menſchen, door wederkeerige huwelijken, het kwaad eindelijk zou verhelpen, ſloeg om deze reden voor, dat de ſtaat, tot bevordering van zoodanige huwelijken, eenige voordeelen zou uitloven. De voorgedragene wet werd een- en andermaal gelezen; doch ondertusſchen werd HENRY, door zijne verkiezing tot gouverneur van den ſtaat, aan de vergadering onttrokken, en in zijne afwezigheid de *bill* verworpen.

Spoe-

Spoedig daarop dwongen hem zijne schulden, van welke hij zich gedurende den strijd der omwentelinge niet had kunnen bevrijden, om zich van het openbare leven te verwijderen. Hij vertrok naar het *Prins Eduards*-graafschap. Hier raadde hem een vriend, den advocatenstand op nieuw te aanvaarden; zoo als hij dan ook, in het vijftigste jaar zijns ouderdoms, werkelijk deed. En reeds in zes jaren had hij zoo veel vermogen gewonnen, dat hij zonder verderen arbeid kon leven.

Intusschen, echter, werd hij nog eenmaal tot de wetgeving geroepen. De conventie van *Philadelphia* had het bondgenootschappelijk regeringsstelsel, ter nadere overweging der staten, laten doorgaan; en dit vervulde den demokratischen geest van HENRY met vrees. Om den maatregel tegen te werken, nam hij de vertegenwoordiging van het *Prins Eduards*-graafschap, bij de conventie te *Richmond*, op zich; alwaar hij, op grond der bezorgdheid, dat een eergierig president, aan de spitse des legers, en heer der openbare schatkist, zich met weinig moeite tot onbepaalden heerscher mogt verheffen, het aannemen der staatsregeling met kracht wederstond. Zijne pogingen bleven echter zonder gevolg: eene groote meerderheid stemde vóór het aannemen der fœderalistische staatsregeling, en onder deze meerderheid — merkwaardig genoeg! — twee latere presidenten, MADISON en MONROE. Toen de slotsom der stemming bekend werd, hield HENRY eene korte redevoering, in welke hij zijne onderwerping, maar ook tegelijk zijn protest tegen den maatregel aankondigde.

HENRY had van nature eene onoverwinnelijke verdenking tegen iedereen, die aan het hoofd van een leger stond. Hieromtrent wordt eene merkwaardige anekdote van hem verhaald. Toen men in het jaar 1798, in zijne tegenwoordigheid, gewag maakte van BONAPARTE's veroveringen in *Italië*, schudde hij bedenkelijk het hoofd, en riep: „Het gaat alles zoo niet — het tegenwoordige geslacht in *Frankrijk* is door langdurig despotismus te zeer verlaagd — het bezit zoo weinig van die deugden, welke het leven en de ziel van het republikeinismus uitmaken, dat het geen behoorlijk en juist denkbeeld van *redelijke* vrijheid weet te maken. Zijne omwenteling zal anders eindigen, dan gij verwacht — op de regeringloosheid zal despotismus volgen; en het zou mij in het geheel niet verwonderen, zoo juist *de man, over wiens over-*

winningen zij zich verheugen. even als CESAR *de vrijheid van zijn vaderland omverre ſtiet.* Allen, die mij kennen, (voer hij voort) weten, dat ik een ſtandvastig verdediger van vrijheid en republikeinismus ben: ik meen hiervan eenige proeven te hebben gegeven. Ik wensch dus, dat ik mij moge bedriegen; maar ik vrees, dat de uitkomst mijne profetie regtvaardigen zal."

Omtrent dezen tijd kwam het vermaarde regtsgeding, betrekkelijk de *Britſche* ſchulden, ter bane, waarin HENRY zich, als advocaat, het meest onderſcheidde. In dit pleidooi was de ſtaat van *Virginië* bijzonder betrokken, en het vermogen van verſcheidenè zijner rijkſte burgers hing van den uitſlag af. De vraag was, of de verandering in de *Amerikaanſche* regering de door eenen *Amerikaanſchen* burger omtrent eenen *Britſchen* onderdaan, vóór de omwenteling, aangegane ſchulden vernietigd had. HENRY beweerde, ja! en had zich tot verdediging van dit punt met de ongemeenſte vlijt voorbereid. De verwekte belangſtelling in de zaak was zoo groot, dat de ſpreker van het huis der volksvertegenwoordigers met zijnen ſchrijver alleen bleef zitten, terwijl de overige leden allen naar het geregtshof waren gegaan. Hij ſprak eenen geheelen dag; doch het ontbreekt ons aan plaats, om eenig uittrekſel van het geſprokene te geven.

De aanneming der ſtaatsregeling, waartegen HENRY zich in de vergadering van *Virginië* te vergeefs verzet had, zou nu in het nationale congres beſlist worden, en HENRY beſloot, ook hier tegen te werken. Met dit oogmerk bood hij zich, in het jaar 1799, als kandidaat voor het graafſchap *Charlotte*, in het huis der afgevaardigden, aan. Geen wonder, dat, zoodra hij zich vertoonde, het volk hem bijna aanbiddend aankleefde. Het zag hem, zoo als hij zich in vorige tijden, alleen, zonder bijſtand, zonder raadgever, in de vergadering van *Virginië* verhief, om maatregelen voor te ſlaan, die den grond tot deszelfs onafhankelijkheid leiden, en dezelve, in ſpijt eener woedende aristokratie, door te zetten; het zag hem, zoo als hij daarna, door de zorg voor zijn huisgezin gedrukt en met ſchulden beladen, een voordeelig ambt van de hand wees, omdat hij de aanneming als ſtrijdig met de ſtaatswet beſchouwde; het zag hem, op den hoogſten top zijns roems, daar eene halve wereld naar zijne ſtem luisterde, eenvoudig en zonder trots, zoo vrij en vertrouwelijk met den armſten bekende, als toen hij in zijne jeugd het ree

in

in het woud vervolgde; — geen wonder derhalve, dat het zich thans, in deszelfs ouderdom, vreugdedronken rondom den patriot en vriend verdrong. HENRY schijnt dit ook dankbaar, hoewel met christelijken ootmoed, erkend te hebben. Men verhaalt, dat een ijverig prediker, wien 's volks vereering van een' mensch ergerde, hetzelve overluid zou vermaand en gevraagd hebben, waarom het HENRY zoo volgde: „ De heer HENRY was geen God." — „ Neen, waarlijk niet, mijn vriend!" hernam HENRY, die hem hoorde; „ ik ben een arme aardworm — zoo onbeduidend en nietig als de schaduw eener wolk, die over uwe velden heenstrijkt, *en daarna vergeten is.*" Zijn toon en uitdrukking roerden iedereen — deze zijne gevoelens verkondigden, wat maar al te spoedig gebeuren zou. Eer het congres nog bijeenkwam, waartoe hij, zoo als te verwachten was, gekozen werd, was hij als zulk eene schaduw verdwenen — maar gewis niet *om vergeten te worden!* Den 6den Junij 1799 verloor *Amerika* haren grooten redenaar.

In zijn bijzonder leven was hij beminnelijk, welwillend en geliefd — een goed echtgenoot, een goed vader, en een opregt christen. Zijn gedrag was zonder eenige aanmatiging, en somtijds veroorloofde hij zich goedhartige scherts. In een gezelschap te *Richmond*, waar hij zich bevond, liet zich de heer LEE, een zeer bespraakt en uitstekend senator, zoo breed uit over het *genie* van CERVANTES en de daden van *Don Quichot*, dat het gezelschap zigtbare blijken van de langheid der rede begon te geven. HENRY, die dit bespeurde, hield zich, als stemde hij met hem in, en merkte aan: „ Mijnheer LEE, gij hebt bij uwe lofspraak eene der beste plaatsen in het boek over het hoofd gezien." — „ Waarlijk! wat dan?" — „ Die goddelijke uitroeping van *Sancho*: „ „ Gezegend zij de man, die den *slaap* heeft uitgevonden! hij bedekt ons gansch en al, gelijk een mantel." "

HENRY's *genie* had, gelijk wij gezien hebben, weinig van de opvoeding ontleend. Tot in zijnen ouderdom volhardde hij ook in de meening, dat uit het groote, levende boek der menschelijke natuur meer te leeren ware, dan uit alles, wat de wijsgeerige werken te zamen konden opleveren. Eens ontmoette hij een' zijner geburen, een oud blind man, in een' boekwinkel: „ Hoe, mijnheer WORMLEY! koopt gij nog altijd boeken?" — „ Ja," was het antwoord; „ ik heb daar van een nieuw boek gehoord, dat ik hebben moet."

moet." — „ Geloof mij, mijnheer WORMLEY, wij zijn te oud tot het boekenlezen — lees *menschen* — die zijn het éénige boek, dat wij met voordeel lezen kunnen." Dit boek had hij ook inderdaad zorgvuldig bestudeerd, en dat verschafte hem een' zoo beslissenden invloed op de menschen: het menschelijk hart was voor hem een snarenspel, welks toetsen en toonen hij alle kende, en dat hij naar welgevallen bespeelde.

IETS OVER DE VERHANDELING VAN DEN HEER JAN SMITS, JZ., OVER DE INBRAAK EN OVERSTROOMING VAN DEN GROOTEN ZUIDHOLLANDSCHEN WAARD IN 1421.

Aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

UEd. de bijgaande aankondiging der *Verhandeling van den Heer* JAN SMITS, JZ., *over de inbraak en overstrooming van den grooten Zuidhollandschen Waard in* 1421, ter plaatsing in de *Boekbeschouwing* van uw geacht Maandwerk, aanbiedende, voeg ik, met betrekking daartoe, er nog het onderstaande bij, hetgeen in de aankondiging, zoo zij niet onmatig lang zou worden, geene plaats kon vinden, met minzaam verzoek, om het die in het *Mengelwerk* in te ruimen. Gij zult daardoor verpligten

Rotterdam, 14 October 1822.

Uwen d. w. Dienaar,
ADR. STOLKER.

De Heer SMITS heeft, in zijne bovengenoemde Verhandeling, te regt beweerd, dat de overstrooming van den grooten Zuidhollandschen Waard, in 1421, veroorzaakt is door eene doorbraak bij *Wieldrecht*, en dat het water *zeewater* was. Zijn Ed. heeft dat genoegzaam gestaafd. Anders kan men het verder, met het getuigenis van vele Schrijvers, bewijzen, en wel niet slechts van lateren, die alleen anderen naschreven, en misschien uit dezelfde bron geput hadden, zoo als de Kronijken van LE PETIT, REYGERSBERGEN, GOUDHOEVEN, SCRIVERIUS, VOSSIUS, EMMIUS enz., maar ook van vroegeren van de 15de en 16de eeuw, die of ten tijde van den vloed zelv', of minder lang daarna, leefden, zoo als N. DE CLEMANGIS, *in Epist.*, door SCRI-

VERIUS en anderen aangehaald, AEG. DE ROYA, *in Ann. Belgg.*, JO. A LEIDIS, *in Chron.*, R. SNOUS, *de Rebb. Batt.*, MEYERUS, *in Ann. Flandr.*, allen te zamen in één boekdeel in folio uitgegeven in 1580; HEDA, *in Episcc. Ultrajj. et auctores ibidem a* BUCHELIO *citt. p.* 283, *nota x. x.* &c. Doch men kan zich hier op nog een' anderen Schrijver beroepen, die meer dan alle de overigen afdoet, en deze is de *Anonymus auctor* CHRONICI TILENSIS, *Ao.* 1789, *Traj. ad Rhenum*, *apud* WILD *et* ALTHEER, *formâ octavâ editi*, *a* JOH. DID. VAN LEEUWEN. Deze, die niet alleen, volgens zijn eigen schrijven, in 1425 huwde, en dus onberwistbaar den *Elizabethsvloed* beleefde, maar ook naauwkeuriger dan anderen de overstroomingen van zijnen tijd, en hetgeen het maken of hermaken van dijken betreft, vermeldt, zoodat zijn uitgever, met veel schijn van waarheid, vermoed heeft, dat hij zelf dijköpziener geweest is, of een' of anderen post bij het dijkwezen of den waterstaat van dien tijd heeft bekleed, — deze dan schrijft, op bladz. 488, dat, op den 21 November 1421, een woedende *storm*, die ook te *Tiel* vele schade deed, en *zeevloed*, in geheel Holland, Vlaanderen en Zeeland, zeer groote verwoestingen aangeregt, en inzonderheid den Zuidhollandschen Waard verdronken heeft. Wat zegt nu, tegen het getuigenis van zulk een aantal van alle de bovengemelde Schrijveren van naam, het schrijven van WAGENAAR, dat hij met één getuigenis schraagt? En wat zegt daartegen de loutere magtspreuk van den Heer Inspecteur-generaal BLANKEN, in de aankondiging der Verhandeling van den Heer SMITS gemeld? — Wat WAGENAAR betreft: men behoeft niets meer, om zich te overtuigen, dat hij hier niet met zijne gewone naauwkeurigheid geschreven heeft, dan zijn zeggen, D. III. bl. 454: *de Waard brak door, vóór Werkendam, tusschen Dordrecht en Geertruidenberg.* Welk eene aanwijzing, waarbij hij al zijne kennis aan de gelegenheid dezer streek verloochende! De Waard zou dan zijn ingebroken, waar geen water was! — Wat den Heer BLANKEN belangt: men mag over den grond van zijne verzekering beslissen uit het volgende, waaruit blijken zal, dat de Heer SMITS, gelijk wij, in de aankondiging zijner Verhandeling, zeiden, zijn Ed. had mogen betwisten, dat, ten tijde van de doorbraak te *Wieldrecht*, ook dijkbreuk op de rivier gevallen was. De Schrijver van het aangehaald *Chronicon Tilense*, die, gelijk wij

zagen, bij het vermelden van de overstrooming van den grooten Waard, zoo min als anderen, ééne letter spreekt van doorbraak op de rivier, verhaalt, op bladz. 490, dat, „ in „ hetzelfde jaar, (1421) daags na *St. Lucie*, (14 December) het water, zoo in *Rijn* en *Maas*, als in *Waal*, zoo „ hoog was geklommen, dat het, op vele plaatsen, als on- „ bewegelijk, boven of op de (zeker opgekiste) dijken „ stond; dat het, door Gods goedheid, zeer stil weder was, „ en, zoo er eenige aanmerkelijke wind was geweest, het „ water hooger opgeloopen, en *welligt dijkbreuken veroor-* „ *zaakt, en onnaemelijke schaden te weeg gebragt zou heb-* „ *ben*; doch dat het nu, gedurende zes dagen, zonder af of „ toe te nemen, bleef staan, tot dat er, daags vóór *St. Tho-* „ *mas*, (20 December) bij *Emmerik* eene dijkbreuk viel, „ waardoor het water op den *Benedenrijn*, de *Maas* en de „ *Waal* een weinig zakte, waarna het wederom op dezelfde „ hoogte staan bleef, tot den zesden *Januarij* 1422." Zou nu een Schrijver, die zulke bijzonderheden, en alzoo, opteekent, het niet gemeld hebben, toen hij van den *Elizabethsvloed* gewaagde, zoo er toen op de rivier eene dijkbreuk gevallen was? Zal men zeggen: hij heeft dat vergeten, of *de zaak sprak van zelf?* Eilieve! was dan, zoo de dijk bij *Werkendam* op den 21 *November* bezweken was, dat gat reeds weder digt op den 14 December, en zoo wèl beklonken, dat het toen, bij den hoogen rivierstand, niet weder doorging? Zoo neen, dan had de *Benedenwaal*, of *Merwe*, nu gemeen water met den geheelen grooten Waard; en hoe kan dan gezegd worden, en hoe kon het mogelijk zijn, dat zij zoo lang, als boven gemeld is, op dezelfde hoogte bleef? Waarlijk, *hier spreekt de zaak zelve het gevoelen van den Heer* BLANKEN *tegen.*

Nu nog kortelijk iets, uit hetzelfde *Chronicon Tilense*, met betrekking, 1. tot de pogingen, om den doorgebroken dijk van den grooten Waard weder te herstellen, en 2. tot den ouderdom der maan, ten tijde van de doorbraak. „ In „ 't jaar 1422 (zegt de Kronijkschrijver) heeft de stad „ Dordrecht, met andere Hollandsche steden, den, in het „ voorleden jaar doorgebroken, dijk bijna geheel hersteld; „ doch, bij vernieuwden wind en storm, is het gemaakte „ weder gansch vernietigd, en alzoo zijn al de kosten ver- „ loren gegaan: want men had een' onmetelijken schat aan „ dezen nieuwen dijk te koste gelegd." De Heer SMITS heeft

heeft derhalve, op bl. 46, wat al te ftellig verzekerd, „dat „destijds aan het bedijken niet begonnen is." — „In het „jaar des Heeren duizend vierhonderd een-en-twintig, (lezen wij wederom bij onzen ongenoemden Schrijver) op „den 15den dag van September, te acht ure na den middag, was er *maan-eclips.*" Indien wij dit bepaald op acht ure des avonds aannemen, dan viel de tweede *volle maan*, (want daarop alleen kan *maan-eclips* vallen) na deze, op den 13den November, des avonds omtrent half tien, en dan was het *laatfte kwartier*, als wij daarvoor een vierde van den maans-omloopstijd nemen, op den 21ften November, des morgens te half zeven en omtrent elf minuten. Ook volgens deze berekening, welke de vorige van den Heer SMITS bevestigt, was dus de maan, te middernacht van den gezegden 21ften, nog 6 dagen, 12 uren en 22 minuten van hare vernieuwing af, en derhalve was er geen *fpringtij.*

HET KIESCH GEVOEL.

Zedelijk Verhaal.

De laatstverloopene twintig jaren zijn zoo rijk in merkwaardige gebeurtenisfen, dat verhalen van vroegere voorvallen, hoe gewigtig ook op zichzelve, fchier geen belang meer wekken. De Revolutie in *Frankrijk*, met al hare verfchrikkelijkheden, en met alle treurtooneelen der uitgewekenen, is reeds eene verouderde gefchiedenis, en zal misfchien eerst na verloop van eene eeuw weder merkwaardig genoeg zijn om opgedolven te worden, omdat zij alsdan het aantrekkelijke der oudheid paart met het bekoorlijke van ongehoord te zijn. Die tijden van hevig ontftokene driften leveren niettemin, bij eene menigte van gruwelen, ook, als tegenwigt in de vergelijkende weegfchaal der menschheid, vele fchoone trekken op van de edelfte gewaarwordingen, om ons daardoor weder als met de menschheid te verzoenen. De volgende zal hieronder voorzeker geene onbelangrijke plaats bekleeden.

De Graaf VAN LISBAN was een der ongelukkigen, welke door de wreedheden dier dagen gedwongen werden, hun vaderland te verlaten, en in vreemde landen om te zwerven, ten einde althans veiligheid des levens te erlangen. Hij kon echter den onuitdoofbaren wensch, om zijnen geboortegrond op nieuw te betreden, niet lang weêrftaan, en keerde naar

Frankrijk terug, in weerwil van het bloeddorstig decreet, dat elken uitgewekene ten dood veroordeelde, zoodra hij *Frankrijks* grenzen weder betrad. Het eerste berigt, hem bij zijne terugkomst in het langgewenschte vaderland verbeidende, was, dat niet alleen al zijne goederen verbeurd verklaard, zijne vrienden en magen gevangen of om hals gebragt waren, maar dat hij zelf ten dood veroordeeld, en der hebzucht van iederen verachtelijken, die hem zou willen verraden, was prijs gegeven. Dus bevond zich deze ongelukkige nog meer eenzaam en verlaten onder zijne eigene landgenooten, dan hij ooit te voren onder vreemden was geweest. Hij had te *Parijs* geenen enkelen vriend of bekende, tot wien hij zich kon wenden, en aan wien hij zich kon toevertrouwen. Het gelukte hem evenwel, hier verscheidene weken zich onbekend en schuil te houden; maar eindelijk werd hij ontdekt, en er bleef hem, bij het vooruitzigt op eenen zekeren dood, geene de minste hoop over. In dezen radeloozen toestand nam hij het besluit, zich in een hem geheel onbekend huis, dat hij in de straat *Cläiry* vond openstaan, te redden. Beter dan hier had hem echter zijn goede geleigeest nergens kunnen brengen. Een winkelier in 't klein, met name HUBERT, was de bewoner van dit huis. Zonder dat deze den Graaf in het minste, zelfs niet bij naam, kende, nam hij hem liefderijk op, betuigende, dat hij de grootste aanspraak op zijnen bijstand had, dewijl hij hulpbehoevend was. Dadelijk maakte hij schikkingen, dat hem het donkerste en verborgenste gedeelte van zijn huis ten verblijf werd afgestaan, en deelde, onder het grootste gevaar, gedurende volle zes maanden, zijn spaarzaam brood met hem. Toen verscheen eindelijk de dag der redding, waarop de beide partijen, die *Frankrijk* met jammer en bloed vervulden, hare wapenen tegen elkander keerden, en, door beider ondergang, het betere gedeelte rust en veiligheid schonken. De Graaf VAN LISBAN genoot in eene ruime mate de vruchten dezer verandering. Hij verkreeg nu niet slechts gelegenheid zijne schuilplaats te verlaten, maar werd ook, voor een groot gedeelte, in het bezit zijner goederen, in de nabijheid van *Parijs* gelegen, hersteld. Onder het levendigst gevoel van dank scheidde thans de Graaf van zijnen edelen weldoener. Het bezit zijner goederen had voor hem eene des te grootere waarde, omdat zij, door de nabijheid aan *Parijs*, hem dikwerf in de gelegenheid stelden, zijne vrienden te komen zien. Het waren

dan

dan bestendig dagen van het grootste genot, die HUBERT met zijne vrouw en beminnelijke dochter LOUIZA bij den Graaf fleet; alle weken kwam er gewoonlijk één zoodanige dag, waarnaar men steeds verlangend uitzag. Daar intusschen het bestaan van vader HUBERT zich ook wat verbeterd had, zoo begon hij met ernst er aan te denken, om zijne éénige, schoone dochter voegzaam uit te huwelijken. De zoon zijns buurmans, die met een braaf gedrag een bevallig voorkomen verbond, scheen hem alle eigenschappen te bezitten, welke zijne dochter zouden kunnen gelukkig maken; ook de uitwendige omstandigheden kwamen met zijne wenschen overeen. Terwijl deze vereischten door de wederzijdsche ouders naauwkeurig overdacht en onderzocht werden, hielden de jonge lieden zich bezig met elkanders genegenheid te leeren kennen; maar hadden niet half zoo veel tijds daartoe noodig als de eersten, want hunne harten openden zich voor elkander. Er scheen dus niets te zijn, wat zich tegen het geluk der jonge lieden aankantte; toen op eenmaal het lot zijne wispelturigheid aan deze vergenoegde menschen deed gevoelen. Eene treurige ondervinding heeft reeds dikwerf geleerd, dat de welstand der braven gewoonlijk slechts zoo lang duurt, tot dat zij met eenen bedrieger in aanraking komen; en dit ondervond ook HUBERT. Hij schonk een al te groot vertrouwen aan menschen, die hetzelve misbruikten, hem tot gewaagde ondernemingen bragten, en aldus in het ongeluk stortten. Misschien zou de verbindtenis zijner dochter nog in staat geweest zijn hem te helpen. CHARLES, haar beminde, was ook een veel te braaf mensch, om de ouders zijner aanstaande echtgenoote tot armoede en jammer te laten vervallen; maar, hij was geen beschikker van zijn lot. Zijn vader verstond de intrestrekening veel beter, dan die der gewaarwordingen van het hart. In de eerste dwaalde hij dus niet; in de laatste grovelijk. Hij begreep duidelijk, dat het gemiste bruidsgoed een nadeelig saldo zou opleveren, berekende, dat ook de genegenheid der jonge lieden moest ophouden, en nam alzoo de gegevene toestemming weder terug. Wie schetst echter de smart van den jongeling, bij dit onedel gedrag des ongevoeligen vaders? Zijne wijze van rekenen verschilde zoo zeer van die des vaders, dat hij getrouwheid en wederkeerige liefde als hoofdsom, bij eene verbindtenis voor het geheele leven, in aanslag bragt; en hij was met zulk eene onbepaalde liefde aan zijne dierbare LOUIZA verbon-

bonden! Vader HUBERT ijverde te vergeefs, om zich aan het dreigend gevaar te onttrekken. Alle vrienden, tot welke hij zich zou kunnen wenden, waren óf zelve te arm om hem te helpen, óf hadden hem reeds bij het dalen van zijnen voorspoed verlaten. Slechts de Graaf was hem als vriend bijgebleven. Doch het kiesch gevoel van vader HUBERT veroorloofde hem niet, den man om hulpe aan te spreken, wiens weldoener hijzelf weleer geweest was. De vrouw was reeds vroeger op de gedachte gekomen, om den Graaf met hunnen nood bekend te maken. „ Want (zeide zij tegen haren man) wij hebben hem immers een' grooten dienst gedaan." — „ Des te meer reden hebben wij, om dien niet door het vragen van belooning te verkleinen," antwoordde HUBERT. — „ Wij hebben immers zijn leven gered." — „ Des te beter voor ons." — „ Hij is een edel en fijngevoelig mensch." — „ Daarom moeten wij zulks niet minder zijn." — „ Ik ben verzekerd, dat, zoo hij ons ongeluk kende, hij ons spoedig zou helpen." — „ Dat geloof ik ook; maar, zoo wij ons toch eens in hem vergisten, en hij dacht gelijk zoo vele andere menschen, welk eene vernedering zou dit dan voor ons zijn! Ik zou het laatste en éénige goed, dat ik nog bezit, het geloof aan de vriendschap, verloren hebben. En dus, kort en goed, vrouw! ik verbied u, aan den Graaf te schrijven." Daar zij gewoon was haren man onbepaald te gehoorzamen, had hij den ernstigen toon, waarop hij deze laatste woorden sprak, wel kunnen sparen; zij zou toch niet tegen zijnen wil gehandeld hebben. LOUIZA gaf echter hare hoop op redding, door hulp van den Graaf, niet zoo spoedig op. En, daar *zij* door geen tegengesteld bevel werd verhinderd, schreef zij, met het vrolijk vertrouwen van een nog nooit teleurgesteld hart, den volgenden brief:

„ Mijnheer de Graaf!

„ Uwe vrienden bevinden zich in de grootste bekommering en in het uiterste gevaar om tot armoede en schande te komen. Het bankroet van eenige menschen, met welke mijn vader in betrekking stond, heeft hem van alles beroofd, wat eene langdurige vlijt hem had verworven. Mijn goede vader wil zich echter tot u niet vervoegen; even alsof het weinige, dat wij voor u hebben kunnen doen, u van het regt zou moeten berooven, om ons onheil te verzachten! Ik kan zoo onbillijk niet zijn, Mijnheer de Graaf! u een genoegen te onthouden,

dat

dat uw hart zeker regt dierbaar is. Ook verdwijnt bij mij elke andere bedenking, zoodra het daarop aankomt, iets voor mijne dierbare ouders te doen. Ik ben bovendien van uwe edele denkwijze te zeer overtuigd, om te kunnen vreezen, dat gij het gevoel zoudt miskennen, waarmede zich tot u wendt

LOUIZA HUBERT."

LOUIZA deed dezen brief op den post, met het volkomenste vertrouwen op de vriendschap van den Graaf voor hare ouders. Eenige dagen verkeerde zij in de aangename gedachte, dat eerlang de welstand harer ouderen door zijne hulp zou herleven. Hoe ware het ook mogelijk geweest, dat haar onschuldig hart eenig wantrouwen had kunnen voeden, of aan ongevoeligheid denken, in de zalige dagen harer eerste liefde? De bedachtzaam makende kennis van het menschelijk hart is enkel de vrucht eener bittere ondervinding, die zelden bij de jeugd wordt aangetroffen. Doch, er verliepen veertien dagen, en er kwam geen antwoord in! Nu begon ook de moed van LOUIZA te zinken. De schuldeischers van den armen HUBERT werden intusschen gedurig dringender; en, daar er geene hulp verscheen, was men genoodzaakt tot den verkoop der goederen over te gaan, om daaruit het verschuldigde, zoo ver het strekken kon, te voldoen. Reeds waren de meubelen verkocht, toen hij, die van regtswege den verkoop bestuurde, in de winkelkamer nog een paar schilderijtjes ontdekte. Het waren de portretten van HUBERT en zijne vrouw in hun bruidsgewaad. Een schaterend gelach verwelkomde de ouderwetsche stijve poppen in den ongevoeligen volkshoop, dien de nieuwsgierigheid derwaarts had gelokt. Zonder acht te slaan op de tranen, welke deze herinnering aan betere tijden aan het oog van dit ongelukkig paar ontwrong, wedijverde men, elkander in bittere spotternijen te boven te streven. Ten laatste bood een uit den kring eene bespottelijk kleine som voor dezelve, nog altijd vreezende, dat hij zijne spotternij, zoo ze hem voor dien prijs werden overgelaten, door de betaling van denzelven zou moeten boeten. Doch op eenmaal dringt een welbekend en geacht schilder met ijver door de menigte heen, beziet de schilderijen, en biedt terstond 10,000 *francs*; van de andere zijde treedt een ander schilder op, en biedt 20,000; zij worden gedurig driftiger in tegen elkander op te bieden, tot dat een hunner ten laatste tot 40,000 *francs* opkomt, voor welke som de beide schilderstukken aan hem worden overge-

gelaten. HUBERT meende aanvankelijk, dat hem hierdoor een nieuwe, zeer ver gedrevene hoon werd aangedaan; en de verbaasde menigte wachtte, in verstomde nieuwsgierigheid, de oplossing van dit raadselachtig geval. Eindelijk liet zich de verheugde bezitter dezer portretten aldus hooren: „Ellendige dwazen! gij bespot, wat gij niet in staat zijt te waarderen. Deze schilderstukken zijn van eenen overleden meester, wiens werken van jaar tot jaar zeldzamer worden." Bij deze woorden een' blik van verachting op de menigte werpende, verwijderde hij zich met zijnen duurverworven eigendom. Maar nu verplaatse zich ieder, die beseffen kan, wat het zij, op eenmaal uit de diepste armoede tot de grootste welvaart over te gaan, in den toestand van HUBERT! Hij was door den verkoop dezer twee schilderijtjes meer dan dubbel zoo rijk geworden als hij te voren was geweest, en kon niet alleen al zijne schuldeischers dadelijk en volkomen voldoen, maar hield nog eene genoegzame som over, om zijne zaken met voordeel te kunnen hervatten. „Wie had het kunnen denken," zeide vader HUBERT meermalen tot zijne vrouw, „dat wij een' zoo grooten schat in ons huis bewaarden? En die zelfde schilderijen kostten ons, in der tijd, met lijsten en al, niet meer dan twaalf *francs*! Maar wie kan ook de wonderbare grillen der kunstliefhebbers begrijpen? Dingen, waarin wij niets bijzonders zien, hebben voor hen dikwerf eene onschatbare waarde. En evenwel kan ik niet ontveinzen, dat het mij leed doet, dezelve te moeten missen. Uw portret," zeide hij dan, zijne vrouw omhelzende, „was mij steeds de aangenaamste herinnering aan den schoonsten dag mijns levens." En zij antwoordde dan gewoonlijk met een' zucht: „Ja, lieve man, als wij rijk waren!"... Maar, wie is in staat, de alles overtreffende blijdschap van LOUIZA over deze onverwachte verandering in haar lot te schetsen? Weldra ontlook de schoonste hoop weder in haar hart. Haar minnaar toch had in de trouweloosheid zijns vaders nooit gedeeld; honderde malen had hij, zelfs in die allertreurigste omstandigheden, den eed der onbezwekene standvastigheid vernieuwd. Zijzelve kende immers haren vader te goed, om niet te vertrouwen, dat ook hij de handelwijze zijns buurmans bij de algemeene vreugd gaarne zou vergeten. En, inderdaad, zij bedroog zich niet. Hoezeer des buurmans eerste bezoek koel ontvangen werd, het verlangen, om zijne geliefde dochter gelukkig te zien, overwon weldra zijn misnoegen; want

de

de minnende ouders van LOUIZA konden de vereenigde aanzoeken dezer beide gelukkige kinderen niet wederstaan; zij namen dus de vergezochte verontschuldigingen van den vader van CHARLE's voor goede munt aan, en weldra verbond de priesterlijke hand dit schoone en gelukkige paar voor altijd. — „Nu wij al te zamen zoo regt gelukkig zijn," sprak vader HUBERT op zekeren tijd, „ is het toch billijk, dat wij den goeden Graaf in onze vreugde ook doen deelen. Het is buitendien al een geruime tijd geleden, dat wij hem niet geschreven hebben. Wij moesten hem dus eens verrasfen, en hem dit jonge paar voorstellen." Zijne vrouw stemde gereedelijk hierin toe; maar LOUIZA niet. Zij herinnerde zich met beschaming den vrijmoedigen brief, dien zij hem in hunnen nood geschreven had, en de blijkbare ondankbaarheid van den Graaf in dezen. Zij beproefde dus alwat in haar vermogen was, om dit voornemen te verijdelen; want zij kon de gedachte niet verdragen, den man, dien zij weleer zoo zeer eerbiedigde, nu wegens zijne verregaande ongevoeligheid te moeten verachten. Dan, alle hare pogingen waren vergeefs; er werd een rijtuig besteld, en men reed naar het kasteel van den Graaf. Op het berigt, dat deze in zijn kabinet alleen was, begaven allen zich, met de oude gemeenzaamheid, derwaarts, en werden vriendelijk, zelfs hartelijk, hoewel niet geheel ongedwongen, ontvangen. Na de eerste pligtplegingen zeide de Graaf: „ Komt! laat ons in eene andere kamer gaan; het is hier zoo bekrompen." — „ Waarom dat?" hernam vader HUBERT; „ het is hier immers zeer goed; en bovendien, waar ware vrienden bijeen zijn, is het nooit benaauwd." De Graaf vernam nu naar den welstand zijner oude vrienden, en beklaagde zich, dat hij in zoo langen tijd niets van hen had gezien of gehoord. „ Hoe valsch!" dacht LOUIZA bij haarzelve. Intusschen verhaalde vader HUBERT breedsprakig, wat hij in dien tusschentijd al geleden had. „ Maar nu," dus sloot hij zijn verhaal, „ ben ik nog wel eens zoo rijk als te voren, en dat alleen door den verkoop van twee schilderijen, niet grooter dan deze." En hierbij het oog slaande op die, welke ter wederzijden van den schoorsteen hingen.... „ Wat zie ik?" riep hij uit; „ het portret van mij en mijne vrouw!"... Thans ontdekte zich op eens de zoo zorgvuldig verheimelijkte weldadigheid van den Graaf. LOUIZA viel hem te voet, en bedekte zijne handen met hare dankbare tranen. Allen waren diep geroerd. „ Herstelt

u!"

u!" sprak de Graaf, ten uiterste getroffen. Doch hij kreeg geen gehoor; maar ieder lid van dit hoogstgelukkig gezin riep als om strijd en met de hoogste aandoening: „Welk eene grootmoedigheid! welk een kiesch gevoel!" Slechts met moeite kon hij deze verrukte menschen tot bedaren brengen. Eindelijk zeide de Graaf: „Wat ligt er toch verwonderenswaardigs in de daad, die ik volvoerde? Sedert lang stonden uwe beeldtenissen onuitwischbaar in mijne ziel. Het is immers door *uwe* weldaden, dat ik zoo gelukkig ben, die nog te kunnen aanschouwen." — „Maar," hervatte vader HUBERT, „40,000 *francs* voor onze portretten te geven; dat is toch veel te veel!" — „Wat!" riep de Graaf: „toen gijlieden, met gevaar van uw eigen leven, het mijne reddet, hebt gij toen ook te voren uitgerekend, op hoeveel u mijn behoud wel zou te staan komen? En nu wilt gij *mij* narekenen, daar ik u een' veel geringeren dienst heb mogen bewijzen. Dat is niet edelmoedig, en schijnt alleen daarop aangelegd, om de grootheid mijner overige schuld mij regt levendig te doen gevoelen." — De overige dagen, die vader HUBERT met zijn huisgezin bij den Graaf moest doorbrengen, werden aan een vrolijk feest gewijd, 't welk het voorkomen had, alsof hij de gelukkige vader was van dit jeugdig paar, welks bruiloft hij thans gaf.

Zouden deze trekken van kiesch gevoel en edele denkwijze ook onze lezers hebben bekoord? o, Voorzeker! Doch ik hoop, dat ieder hunner in staat zal zijn, nog eene menigte gelijksoortige zich voor den geest te brengen. Immers de dankbaarheid is tegenwoordig zoo algemeen, dat zij, even als de weldadigheid, tot die dingen behoort, van welke men dagelijks — spreekt!

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

G.

Geschiedenis. Wat in dezelve de ontwikkeling der menschheid aangaat, is alleen de pit: staatkundige lotgevallen zijn niet dan de bolsters. Wèl hem, die alzoo de geschiedenis in de geschiedenis weet te zoeken!

Gevoel. Onze stoffelijke zintuigen zijn aan elkander verwant, en het eene komt het andere te hulp. Zoo ook onze inwendige zintuigen. Ons innerlijk gevoel moet het gezigt

des

des verstands te baat nemen, om zich voor bijgeloof, dweeperij en *mysticisme* te wachten.

Geweten. Schijnt bij sommigen enkel te beteekenen iets, dat *geweten*, namelijk *vergeten* is.

Gewoonte. Men moet geene oude gewoonten veranderen. Waarom niet? Omdat zij zichzelve veranderen, ziek worden en sterven, als het tijd is. Men moet der natuur haren gewonen loop laten, omdat *gewoonte* haar leven is.

Gezelschap. Wat heeft men aan gezelschap, als men er elk vindt, behalve zichzelven?

God.

— Zijn wet is in ons hart geschreven,
Zoo duidlijk als Zijn magt zich toont aan 's hemels trans;
Maar, waar weldadigheid de vreugde kweekt en 't leven,
Daar licht Zijn wereldkroon met d'allerschoonsten glans.

Godsdienst. Men kan God enkel dienen door de bevordering van ons gemeenschappelijk geluk; maar in *dit* leven te beginnen, en wel, bij voorraad, door *tijdelijke* middelen, door *onszelven* aan te wenden, zonder het enkel aan hooger over te laten. In Gods oog toch is *dit* leven en der menschen *tijdelijk* wèl niet zoo gering, als men wel eens wil doen gelooven.

Grieken. Akteurs, die, op het tegenwoordig wereldtooneel, te midden van alwat klein is, iets groots vertoonen. Het schijnt, dat de Geschiedenis haren toon, tot het lage proza der *diplomaten* afgedaald, weder tot de poëzij der halve Goden wil verheffen. Die weten wil, of de Grieken zullen zegepralen, raadplege de geschiedrollen onzer bevrijding van het Spaansche juk, om zulks voor waarschijnlijk te houden. De Voorzienigheid vond altijd behagen in het vernederen van geweldenaren door geringe middelen en verachte menschen, in weerwil van wederstand en tegenloop; en zulks schijnt ook nu het geval te zijn.

Grondwet. Waar deze steen geworpen is, moge hij velen ten aanstoot zijn, niet regthoekig nedergekomen, en voor bekanting, vereffening of polijsting vatbaar wezen; genoeg, hij bakent alle regten en pligten af; hij is het altaar, op welk de onafscheidbaarheid van Vorst en volk bezworen en verzegeld is, en het vereenigingsteeken van een groot huisgezin, dat, onder een vaderlijk bestuur, voor geluk en grootheid bestemd is.

Groot. Hij, die, met geringe middelen, een ellendig volk

van magtige verdrukkers weet te bevrijden, is grooter dan een alleenheerscher, die over tienduizend kwadraatmijlen den schepter uitstrekt, en een geheel werelddeel de wet wil voorgeschreven hebben. Zie *Maurocordato*, *Bolivar*, *Washington*, enz.

H.

Handel. De handel moet een' vrijen loop hebben; die hem leiden wil, stuit hem.

Handvest. Voorheen streden steden en burgten voor, *per fas et nefas*, verworvene handvesten; en men durfde er niets tegen inleggen, zonder alvorens de *reclamanten*, door verkettering of dergelijke streken, *ontburgerd* te hebben. Thans gaat men in sommige rijken veel korter te werk: het voorstaan van de onbetwistbare regten van den burger, bij het maatschappelijk verdrag gestaafd en bezegeld, dat toch wat anders is dan een middeleeuwsch handvest, wordt reeds op zichzelve voor misdaad gehouden; en, zoo voortgaande, (de Hemel verhoede dit!) zal het hier en daar moeite inhebben, een zoogenaamd *Liberaal*, omdat hij dit is, zonder nog eens Vrijmetselaar of zoo iets te zijn, van den brandstapel te verloeisen. Zoo weet de geest des kwaads, onder allerlei gedaanten, zijn rijk in stand te houden.

Hel. Is ten allen tijde het meest aangestookt door lieden, wier beroep men zeggen zou, dat het minst met die bezigheid te maken heeft. Wie denkt hier niet aan *Geestelijken*?

Hemelval. Men denke bij dit lievelingswoord van sommige dichters niet aan *Phaëton* of *Icarus*, maar aan zekere muzijk, voor welke men nog geene ooren heeft.

Hoop. Is alleen daarom bedriegelijk, omdat men niet maar enkel door haar geleid wil wezen, maar in haren schoot insluimeren.

Huwelijk. De romanschrijvers moesten eens beproeven met het huwelijk *te beginnen*, in plaats van daarmede te eindigen: misschien zou dit het middel opleveren, om iets nieuws te zeggen.

EENE NOG ONGEDRUKTE ANEKDOTE UIT HET LEVEN VAN FREDERIK II, KONING VAN PRUISSEN.

Bij eene wapenschouw, die FREDERIK DE GROOTE eens in *Silezië* hield, verzocht hij aan den Generaal VON T..., dat deze hem een' zijner Officieren zou geven, die hem

hem tot overbrenging zijner bevelen gedurende de wapenoefening dienen kon. De Generaal koos hiertoe den Luitenant VON L. Deze begaf zich derhalve naar den Koning, onder wiens gevolg hij geplaatst werd. De Koning droeg hem, gedurende de wapenoefening, verscheidene bevelen op, die hij echter zoo verkeerd overbragt, dat daaruit de grootste verwarring ontstond. De Koning, hierover ten hoogste verstoord, wilde met zijne kruk den Luitenant te lijf, hem met eene forsche stem toeroepende, dat hij zou blijven staan. Deze echter, gevoelende dat de gedreigde behandeling hem voor altijd tot den dienst in het leger zou hebben onbekwaam gemaakt, maakte zich uit de voeten.

Na den afloop dezer wapenoefening vroeg de Koning aan den Generaal: „ Wat hebt gij toch voor een' stommen kerel gezonden! Hij heeft alles, wat ik hem beval, verward en verkeerd overgebragt. Gij hadt mij bezwaarlijk een onbekwamer voorwerp kunnen geven." — „ Ik moet uwe Majesteit wel zeer om verschooning vragen," hernam de Generaal: „ Ik kon geenszins vermoeden, dat die man zich zoo onoplettend gedragen zou; want hij is inderdaad een der beste Officieren van mijn Regement, wien het even min aan oordeel, als aan kundigheden of tegenwoordigheid van geest ontbreekt. Ik kan dus zijne achteloosheid slechts aan ééne oorzaak toeschrijven, waarvan ik echter bij zijne keuze onbewust was: dat hij juist dezen morgen het berigt van het overlijden zijner moeder ontvangen heeft; en, als teederhartige zoon, heeft hem waarschijnlijk dit berigt zoo zeer getroffen, dat hij daardoor tot alle bedaarde overweging is buiten staat geweest." — „ Dat laat zich hooren," hernam de Koning, en brak daarop het gesprek af. Den volgenden dag beval de Koning, dat de Luitenant VON L., na geëindigde wapenoefening, tot hem zou komen. Deze, ondanks zijn ferm karakter, verscheen met bevenden angst. De Koning vroeg hem, echter, met een opgeruimd gelaat: „ Zeg eens, Heer Luitenant! hoe kwam het toch, dat gij gisteren mij geheel niet hoordet, toen ik u riep?" De Luitenant zweeg, en haalde de schouders op. „ Ik had u niets anders te zeggen, dan dat ik u tot Kapitein wilde benoemen; en, daar gij mij toen niet hoordet, herhaal ik zulks bij dezen."

GEMOEDELIJKE PERSOONSBESCHRIJVING EENER TEN HUWELIJK GEDOODVERWDE NAPELSCHE PRINSES.

Koning HENDRIK VII van *Engeland* was voornemens, zich met eene *Napelsche* Prinses in den echt te begeven. Hij vaardigde te dien einde drie zijner vertrouwdste Hovelingen af, om hem van zijne aanstaande de naauwkeurigste narigten te verschaffen. Bij hunne terugkomst deden zij van hunne

zending het navolgend minutieus verslag: „ Voor zoo verre wij ons op onze broze zintuigen, welke aan dwaling en misleiding onderhevig zijn, mogen verlaten, scheen gezegde Prinses niet geblanket te zijn. Hare gedaante en hare gelaatstrekken zijn ons beminnelijk voorgekomen. De huid is frisch en bloeijend. Haar voorkomen is de vrolijkheid zelve; het is half ernstig, (welvoegelijkheidshalve) half schertsend, (uit natuurlijken aanleg, die zich in alle hare bewegingen vertoont.) Hare woorden zijn in 't geheel niet van geest ontbloot. Hare houding heeft iets terughoudends, gelijk het der jonkvrouwelijke zedigheid betaamt. Wij gelooven, dat zij, van wege de tegenwoordigheid harer moeder, de Koningin, wat karig in woorden is geweest. Zij scheen van ons in 't geheel geene kennis te nemen, en schertste, met jonkvrouwelijke ongedwongenheid, met hare Dames. Wat hare oogen betreft, hoogstdezelve zijn bruin; de wenkbraauwen zijn zwart. De neus is lang, gebogen, en loopt in een fijn spitsje uit, hetwelk de bovenlip schijnt te willen kussen. Naardien wij de eer gehad hebben, der Prinsesse de hand te kussen, hebben wij opgemerkt, dat hare handen mollig zijn, en haar vel ongemeen zacht is. Wat den boezem van gezegde Prinses betreft, hoogstdezelve schittert in weelderige volheid, en is, naar landsgebruik, door kunst tot aan de kin opgewerkt, waardoor dan ook de hals eenigzins te kort schijnt. Om de lippen, gelijk wij zulks naauwlettend hebben waargenomen, vertoont zich geen enkel haartje; de huid is volmaakt glad. Met betrekking tot den adem van gezegde jonge Prinses, zoo hebben wij haren mond niet nabij genoeg kunnen komen, om wegens dit artikel ons voldoende te onderrigten; intusschen hebben wij toch, zoo veel de welvoegelijkheid zulks maar eenigzins gedoogde, ons in hare nabijheid met haar gemeenzaam onderhouden, en moeten verklaren, dat wij geenen geur, hetzij van specerijen of rozewater, of andere kunstmiddelen, hebben waargenomen. Naar de rooskleur der lippen en het leliewit der gansche huid, de frischheid van den mond en alle overige aantrekkelijke toebehooren te oordeelen, mogen wij besluiten, dat de Prinses de bloei der gezondheid en de levenslust zelve zij (ten minste is het ons zoo voorgekomen.) Omtrent de lengte van haren persoon kunnen wij geen juist bescheid geven, daar het ons niet heeft mogen gelukken, de zool harer schoenen in het oog te krijgen; de spits harer voeten, intusschen, hebben wij meer dan eens van onder het lange gewaad aanschouwd, en daarnaar schijnt de voet zeer fraai en ongemeen klein te zijn. Eindelijk moeten wij nog zeggen, dat de Prinses een' zeer goeden eetlust bezit; want zij houdt dagelijks twee volledige maaltijden. Haar drank is water met een weinig kaneel; somwijlen, maar zelden, drinkt zij ook hypokras."

MENGELWERK.

VERHANDELING, TEN BETOOGE, DAT WARE BESCHAVING DE GRONDSLAG IS VAN MENSCHELIJK GELUK, EN TEVENS DEN WELDADIGSTEN INVLOED HEEFT OP DE WELVAART VAN ELK BIJZONDER VOLK.

(*Vervolg en slot van bl.* 716.)

Eene andere, hoogstbelangrijke bron van geluk opent ware beschaving voor den mensch in zijne *zedelijkheid.* Zedelijkheid toch behoort onder hare eerste bedoelingen, omdat zij de grondslag is van iedere oefening, van elke handeling, van alle levenswijsheid, en omdat zij tevens de hoogere bestemming van den mensch in zich bevat. Is het *zedelijk gevoel* in den mensch werkzaam, dan kunnen natuurlijke driften zelfs als middelen ter opwekking en ontwikkeling zijner zedelijke krachten en verstandelijke vermogens dienstbaar worden, en hem aansporen, om naar alle menschelijke waarde en grootheid te streven. Want waarin toch zoude de verhevenheid der deugd gelegen zijn, indien de mensch reeds van zijne geboorte af door eene onweêrstaanbare neiging gedreven werd om hare voorschriften te volgen? Wat ware menschelijke waarde, indien zijne hartstogten en driften in hem niet eene krachtige heerschappij voerden, zelfs reeds eer hij nog onderscheid weet te maken tusschen goed en kwaad? Wat is deugd zonder opoffering, en overwinning zonder strijd? Immers ijdele klanken. — Driften en neigingen zijn dus, op zichzelven genomen, noch goed noch kwaad; maar zij worden dit, naarmate de rede werkzaam is, en men dezelve heeft leeren wijzigen. Eene toomelooze involging onzer driften moet dan worden bestreden door de kracht der rede en door den invloed van het zedelijk beginsel, hetwelk ware beschaving in onze ziel opwekt. De driften zijn de doorgaande vijandinnen der rede en van het

zedelijk gevoel; maar de beide laatste moeten tegen de eerste in het strijdperk treden en dezelve overwinnen. Rede en zedelijk gevoel zijn derhalve de wapenen en het tegenwigt onzer neigingen en driften; en kunnen wij met gene over deze zegepralen, dan gevoelen wij ons groot door eigene waarde, — dan bereiden wij inderdaad zelve ons geluk, — dan hebben wij eenen schat gevonden, grooter dan CRŒSUS ooit bezat, — dan kunnen wij, door de vereeniging van een opgeklaard verstand en eenen deugdlievenden wil, voldoen aan de gulden les, welke bij het oude *Griekenland* en *Rome* als van den Hemel nedergedaald werd aangemerkt: *ken uzelven!* en, door deze kennis geleid, de gezondheid der ziel verkrijgen, welke eene onledigbare bron van altijd nieuwe genoegens oplevert, voortvloeijende tot in eene betere wereld. Want, volgens CICERO, den vader der welsprekendheid, zijn het „ onze verstandelijke vermogens, die de jeugd voe„ den, den ouderdom vervrolijken, den voorspoed luis„ ter bijzetten, en in wederwaardigheden onze toevlugt „ en troost uitmaken; die ons te huis verlustigen en el„ ders niet tot last verstrekken, onze slapelooze nachten „ verkorten, en ons even zeer op reis als op het land „ vergezellen." En is dit zoo, heeft de mensch met een geoefend verstand nooit de plaag der verveling te vreezen, is hij dus nooit alleen, en is de bron van genoegens, welke zijne verstandelijke vermogens voor hem openen, zoo onuitputtelijk als het rijk der waarheid zelve, wie gevoelt dan niet al het zalige, hetwelk uit derzelver vereeniging met een welgeplaatst hart ontstaan moet? Wie betwistte ooit iemand de streelende aandoeniug, welke uit het bewustzijn eener goede en edele daad ontstaat? en wie weêrhield ooit iemand, zich te vergasten aan de vruchten, welke de deugd in zijne ziel als een boom des levens aankweekt?

Maar, is er tot dit alles kracht van geest noodig, verschaft de bloote overtuiging van ons verstand dezelve niet, en vloeit uit de *kennis* van hetgeen goed en nuttig is niet altijd de ernstige *wil* voort om hetzelve te volbrengen,

gen, dan moeten wij erkennen, dat de menschelijke ziel eenen hoogeren bijstand noodig heeft; en waar zal dezelve dien anders vinden, dan in eene der edelste hoedanigheden, voor welke het menschelijk verstand in deszelfs beschaving vatbaar is, — in den *Godsdienst?* Ja, in het godsdienstig geloof, dat op onze godsdienstige kennis berust, beschouwen wij het leven uit een geheel ander gezigtpunt; immers gaat de hoogste deugd over tot innige godsdienstigheid, en wij beginnen eerst waarlijk te leven op het oogenblik, dat het godsdienstig geloof in onze zielen indringt. Dan eerst krijgt alles voor ons beteekenis, zoo wel de vreugde, die ons wedervaart, als het lijden, dat ons treft, zoo wel de stem, die in ons spreekt, en ons aanspoort om het goede te kiezen en te beoefenen, als de aanleiding tot handelen in de uitwendige wereld; dan verspreidt zich over de aarde een helder licht, over ons aanzijn hoogere vreugde; dan eerst verstaan wij onszelven, de wereld en het leven: want zonder God bestaat er geene wereld, en zonder innig geloof aan dat hoogste Wezen kent men in de wereld geene gelukzaligheid. Christelijke deugd en godsvrucht is dan de hoogste aardsche wijsheid, die den sleutel heeft van al het raadselachtige des levens, en die ons tevens de zekere overtuiging inboezemt, dat er onder den ganschen hemel geen kwaad te vinden is, dan de zonde, de verwaarloozing onzer pligten, en eene al te groote verkleefdheid aan datgene, wat zinnelijk en vergankelijk is, wat onveranderlijke wetten volgen moet, en ons eindelijk zal ontzinken.

Dan, wij kunnen het niet ontveinzen, offchoon er overal in de wereld voor den mensch zoo veel geluk en levensvreugde verspreid is, er heerscht ook hier en daar veel jammer en verdriet; en er kunnen oogenblikken zijn, waarin het leed verre de vreugde overtreft, buitengewone omstandigheden, waartegen de schoot des huisselijken levens, dat stille heiligdom van aardsch geluk, den mensch niet beschermen kan. Maar dan, en dan eerst, is de Godsdienst in vollen nadruk den bedroefden tot troost, den moeden tot kracht: want, is niet de bron van alle gelukzaligheid

bij God? Is niet de fontein des levens bij Hem? Is niet alle zielevreugd een straal, voortvloeijende uit de heerlijkheid des Almagtigen, en het afschijnsel des eeuwigen lichts? Door het godsdienstig geloof waren en deden de grootste en deugdzaamste menschen der wereld, wat zij waren en wat zij deden, en niets groots is in de wereld geschied zonder dit geloof. Daarom zegt een verlicht Apostel: „ Door het geloof hebben eenigen koningrijken overwonnen, geregtigheid geoefend, de beloftenis „ verkregen, de muilen der leeuwen toegestopt, de kracht „ des vuurs uitgebluscht, zijn zij de scherpte des zwaards „ ontvloden, hebben zij uit zwakheid krachten gekregen, „ zijn zij in den krijg sterk geworden, en hebben zij heer- „ legers der vreemden op de vlugt gebragt." In dit godsdienstig geloof, in dit onwankelbaar vertrouwen zochten en vonden, benevens zoo vele andere bloedgetuigen van waarheid en deugd, ook de gezanten van den Vorst des Levens het steunpunt hunner gelukzaligheid, en deden zelfs in den duisteren nacht, de wanden van hunnen kerker weêrgalmen van hunne lofgezangen.

In God te leven, alle vermaak en alle leed, alle handeling en genieting tot Hem in betrekking te brengen, niets vuriger te wenschen dan zijne liefde, niets inniger en uitsluitender te beminnen dan Hem, ziet daar de verhevene bestemming van den mensch, ziet daar het hoogste doel, dat ware beschaving in de verhooging zijner zedelijke waarde poogt te bereiken!

Erkennen wij dan uit dit aangemerkte, dat 's menschen gelukzaligheid in de doelmatige aanwending zijner redelijke en zedelijke krachten bestaat, en dus binnen in den mensch gevonden wordt, dan zal ik ook geen verder bewijs behoeven, om de waarheid duidelijk te maken, dat de grondslag van geluk voor elken mensch in het bijzonder in zijne ware beschaving ligt.

3. Zien wij nu, ten derde, dat *ware beschaving* ook *den weldadigsten invloed heeft op iedere maatschappij en elk bijzonder volk.* Hiertoe zal ik wel geen breedvoerig betoog noodig hebben. Een oude, welbekende regel zegt

ons:

ons: „ Bevorder uw eigen waar geluk, en gij zult het „ heil der maatſchappij volmaken.” En dat deze regel waarheid behelst, leert ons de ondervinding zoo wel als de geſchiedenis der volken. Heeft niet de mensch, bij zijne aangeborene begeerte naar geluk, ook eene overhellende neiging tot gezelligheid; en vindt men dien trek niet zoo wel bij den onbeſchaafden *Vuurlander*, als bij den meer verlichten *Europeër?* De mensch zoekt het gezelſchap zijns gelijken, om aan dezen zijne gewaarwordingen, zijne vreugde en droefheid mede te deelen; dit is behoefte voor zijn hart; dit verhoogt zijn genot; ook wordt hij daarenboven door den noodzakelijken bijſtand van anderen in menigerlei omſtandigheden des levens, en dus door zijne zelfliefde aangeſpoord tot verbindtenisſen met zijne medemenſchen. Hieruit vloeit dan als van zelve de noodzakelijkheid voort, dat hij zijne denkbeelden en waarnemingen aan anderen mededeele; en aldus moet, behalve zijn leerzaam voorbeeld, en behalve dat rede en godsdienst beide hem hiertoe verpligten, langs dezen weg zijne beſchaving reeds eenen regtſtreekſchen invloed op anderen hebben. Hij gevoelt, dat hij alleen lid der maatſchappij is, onder voorwaarde, dat hij ook zijne krachten en vermogens, in den kring, welken hem de Voorzienigheid heeft aangewezen, zoude dienstbaar maken, om het geluk zijner medemenſchen te vergrooten; dat hij den ſchakel, welke hem aan zijne natuurgenooten verbindt, moet helpen behouden, en zoo wel trachten de behoeften van anderen te vervullen, als hij gaarne ziet, dat aan de zijne door wederkeerige dienſten voldaan worde; en dat hij dus, als lid van één groot huisgezin, het algemeen belang, ter volmaking van het geheel, met al de krachten van ligchaam en geest moet trachten te bevorderen.

Onder deze voorwaarde dan mag de mensch alleen de voordeelen van het maatſchappelijk leven genieten; en, kan hij daarin niet als een FRANKLIN, NEWTON en BOERHAAVE werkzaam wezen, is hij ſlechts een eenvoudig, maar in zijnen beperkten kring nuttig burger,

en moet hij zelfs in het zweet zijns aanschijns met den zwaarsten arbeid zijn brood winnen, hij blijft toch, in de schatting van den wijzen en verlichten man, achtingwaardig en groot. Ja, zoo zeker als het geheel uit vele onderling zamenhangende deelen bestaat, zoo zeker is het ook, dat het geluk eener maatschappij afhangt van dat der huisgezinnen en derzelver bijzondere leden; en, zal immer geluk en welvaart bij een volk algemeen worden, zal verlichting en beschaving der maatschappije wezenlijke diensten bewijzen, dan moet ieder mensch, elk huisgezin, en boven alles de opvoeding der kinderen in dezelve, krachtdadig daartoe medewerken; dan moet uit den boezem van elk gezin, uit den stillen kring des huisselijken levens, ware beschaving hare weldadige stralen over de maatschappij uitbreiden. Waarlijk, maatschappijen en volken zouden dàn eerst regt gelukkig zijn, wanneer de heerschende neiging van elken individuélen mensch uitliep ter vervulling van al wat pligt heet; en vooral dàn, wanneer elke bemoeijing, iedere arbeid en inspanning van krachten, gepaard met afwisselend genot, naar het hooge doel eener redelijke en zedelijke volkomenheid, overeenkomstig met ieders krachten en vermogens, wierd ingerigt.

Aan deze onderlinge mededeeling, aan deze vereenigde krachten, aan deze gezamenlijke pogingen heeft elke beschaafde maatschappij hare kunsten en wetenschappen, hare zeevaart en landbouw, hare handwerken, fabrijken en trafijken, haren koophandel te danken; zonder deze vereenigde pogingen bleven de voornaamste raderen en drijfveren ter verhooging van 's menschen edelen geest en aanleg werkeloos, en de beschaving zijner verstandelijke vermogens zoude alsdan ook niet dan tragelijk voortgaan, hetwelk niet konde nalaten eenen hoogst nadeeligen invloed op zijnen zedelijken toestand te maken. — Zoodanig waren en leefden voorheen de *Scythen*, een groot en uitgebreid volk, hetwelk zich voornamelijk ten noorden van de *Kaspische zee* ophield; en zoodanig zijn ook nog de zoogenaamde *Nomaden*, of herdersvolken, wier uitslui-

fluitend bedrijf de veeteelt is, en waarvan vele volksftammen in een gedeelte van *Arabië*, middel-*Azië* en *Afrika* leven. Deze volken, welke door uitgeftrekte woestijnen gedurig heen en weder trekken, en wier kudden grootendeels in al hunne behoeften voorzien, bezitten geene andere kundigheden, dan hunne eenvoudige levenswijs en hunne geringe behoeften medebrengen; en, fchoon deze volken nog weder eene zekere meerderheid hebben boven hen, wier gewoon bedrijf de jagt en visfcherij is, en fchoon men vermoedelijk aan deze herdersvolken de beginfelen der artfenij- en fterrekunde te danken heeft, blijft echter hunne befchaving federt eeuwen van weinig beduidenis. En, raadplegen wij de gefchiedenis van meer gevestigde volken, van oude en latere tijden, dan zal ons deze waarheid als van zelve in het oog vallen: dat, naarmate verftandelijke en zedelijke befchaving onder alle ftanden en kringen der maatfchappij doorbreekt, de voorfpoed en het geluk eens volks op duurzamer gronden gevestigd wordt. Levert ons de gefchiedenis der beide aanzienlijkfte volken van vroegere eeuwen, de *Grieken* en *Romeinen*, daarvan niet de fprekendfte bewijzen op? De *Grieken*, door ORPHEUS en anderen uit den diep onkundigen, ruwen, bijna dierlijken toeftand getrokken, en tot eene meer geregelde maatfchappelijke vereeniging gebragt, vonden weldra in de kunften en wetenfchappen, welke uit *Phenicië* en *Egypte* tot hen overkwamen, niet alleen behagen, maar verleenden aan dezelve gereeden toegang, en voerden ze naderhand, door infpanning van krachten, tot zulk eenen bloei en luister op, als zij nimmer bij eenig volk der bekende wereld bereikten. Daar vonden de Geneeskunde, de Dichtkunde, de Gefchiedkunde, de Beeldhouw-, Schilder- en Bouwkunde, de Welfprekendheid, Wiskunde, Sterrekunde en Wijsbegeerte als 't ware een heiligdom. Welke pogingen werden bij hen niet aangewend ter ontwikkeling der ligchaamskrachten en tot de zedelijke vorming hunner kinderen! Hoe groot, hoe verbazend groot waren de uitwerkfelen, welke de wetten van SOLON te *Athene* en van LYCURGUS te

Sparta op dit vernuftig en dapper volk maakten; en welk eenen invloed hadden deze weder op deszelfs karakter en lotgevallen! Men herinnere zich hier flechts, hoe MILTIADES met tienduizend *Grieken* het groote leger der *Perzen*, tienmaal fterker dan het zijne, vernielde, en hen zelfs tot op hunne fchepen vervolgde; hoe LEONIDAS, flechts met 300 man, bij de *Thermopylen* een leger van XERXES, achttienmaal fterker dan het zijne, verfloeg; en denken wij, bij hunnen uiterlijken voorfpoed, aan de denk-, leef- en handelwijze van ARISTIDES, SOCRATES, EPAMINONDAS en anderen, dan vinden wij de onloochenbaarfte bewijzen hunner vergevorderde befchaving. — Uit *Griekenland* verfpreidde zich dit licht over het andere hoogstmerkwaardige volk, de *Romeinen*, eerst uit een klein hoopje volks ontftaan, door ROMULUS bijeenverzameld, en naderhand door eenige weggeloopene flaven en kwaaddoeners vermeerderd. Dan, fchoon hunne kennis over het algemeen minder uitgebreid was dan die der *Grieken*, en de opvoeding en befchaving hunner jongelingfchap meer hoofdzakelijk tot het krijgswezen betrekkelijk was, hoe veel groote mannen en edele karakters hebben dezelve echter niet opgeleverd! Met welgevallen rust het oog in hunne gefchiedenis op REGULUS, CURIUS, FABRICIUS, CICERO en anderen, benevens op hunne beide Keizers TITUS en HADRIANUS; en wie, die de gefchiedenisfen dezer beide volken kent, weet niet, dat zij bij hunne trapswijze befchaving ook tevens in eer en luister toenamen, en dat het eerstgenoemde rijk toen eerst ten gronde ging, en voor de magt van PHILIPPUS, Koning van *Macedonië*, moest bukken, toen onderlinge twisten en meerdere verwijfdheid onder hen toenamen; terwijl ook het andere volk, bij deszelfs kolosfale uitgeftrektheid, in verval geraakte, toen het *Romeinsch* karakter in den grond bedorven, en het volk door uitlandfche, inzonderheid door *Aziatifche* zeden verlamd en krachteloos werd? — Slaan wij een oog op het overige gedeelte van *Europa*, hetwelk door de *Romeinen* tot meerdere befchaafdheid werd ge-

gebragt; vestigen wij een' blik op de volken vóór en na den inval der Barbaren; zien wij hen, ten tijde der duistere middeleeuwen, door geestelijke heerschzucht en dweeperij, als in eenen digten sluijer van onkunde, dwaling en bijgeloof gewikkeld, waaruit noch de pogingen van eenige edeldenkende kloosterlingen, noch de goede wil van KONSTANTIJN, noch de magt van KAREL DEN GROOTEN hen konden redden, en waarvan het naburig *Spanje* tot op onze dagen nog de duidelijkste kenmerken draagt; en beschouwen wij dan daarbij den schoonen morgenstond van wetenschappelijke, zedelijke en godsdienstige beschaving, die bij de gezegende kerkhervorming de volken verlichtte, en in wiens vollen middag wij ons thans verheugen, — dan gevoelen wij ons gedwongen te erkennen, dat redelijke en zedelijke vrijheid, dat *ware beschaving* den weldadigsten invloed heeft op de welvaart der volken.

Maar, wat behoeven wij elders voorbeelden te zoeken ter bevestiging dezer waarheid? Vinden wij in onzen eigen' boezem, in ons geliefd vaderland (indien zulks nog noodig zij) niet daarvan de doorslaandste proeven? Wat behoeven wij de tijden van Czaar PETER DEN GROOTEN in *Rusland*, van GUSTAAF ADOLF van *Zweden*, van FREDERIK II van *Pruissen* ons te vertegenwoordigen? Wat was dit land vóór eenige eeuwen, toen jagt en visscherij de éénige bezigheden en middelen van bestaan van deszelfs bewoners waren; toen ellendige hutten hunne woningen en beestenhuiden hunne kleederen waren; toen oorlog en vrijbuiterij hun geliefkoosd werk uitmaakte; terwijl zij zich in vredestijd vergenoegden met geheele dagen op eene beerenhuid te liggen, of met slempmalen en dobbelen den overigen tijd doorbragten? En in welk eenen schoonen stand bezitten wij, hunne naneven, deze gezegende oorden! Vindt gij ergens een land in de wereld, waar de kunsten en wetenschappen op eenen meer weligen en welbereiden grond tierden en rijpere vruchten voortbragten? Kunnen wij niet op meer dan éénen FABRICIUS, REGULUS en MILTIADES roemen?

Waar vindt gij ergens zulk eene reeks van doorluchtige mannen, groot in moed en ſtandvastigheid, in nuttige uitvindingen, in uitgebreide en grondige geleerdheid, in voortreffelijke geſchriften in alle vakken van menſchelijke kennis en wetenſchap? Ontmoet gij wel ergens elders zulk eene teedere en naauwlettende zorg en zulke vorderingen in de opvoeding en het onderwijs van het opkomend geſlacht? — Neen, mijne Hoorders! De ongedwongene getuigenis van zoo menigen achtingwaardigen buitenlander ſtrekt ons hier ten zekeren waarborg; en wij erkennen met de volkomenſte overtuiging, dat ware beſchaving de welvaart der volken verzekert.

Veel zoude ik hier nog kunnen bijvoegen; maar ik heb uw geduld reeds te veel gevergd. Ik zoude, zonder mij tot bijzonderheden in te laten, nog eene bedenking kunnen oplosſen tegen de toenemende beſchaving; eene bedenking, inzonderheid gerigt tegen de hoogte, welke het lager onderwijs in ons vaderland ſedert de laatſte jaren bereikt heeft. Ik zoude u, uit den aard van dit onderwijs zelve, kunnen betoogen, dat, wel verre dat deze vorderingen gevaarlijk voor den ſtaat zouden zijn, zij integendeel, ware beſchaving ten grondſlag hebbende, voor ons de zekerſte waarborgen zijn van de regtvaardigheid en wijsheid van ons beſtuur; en dat derhalve ook dit onderwijs, bij een naauwkeurig onderzoek, als een zeer belangrijk middel moet worden beſchouwd voor de rust, de veiligheid en het duurzaam geluk des vaderlands. Maar, ik ſpreek hier voor eene vergadering, zamengekomen met den besten wil, om zoo veel mogelijk ten algemeenen nutte te werken, en welke ik dus, bij dit edel doel, niet verder mag willen overtuigen, dat het voor allen pligt en belang is, om met milde hand overal die zaden van kennis, deugd en menſchelijke gelukzaligheid uit te ſtrooijen, waarbij wij onszelven zoo wèl bevinden, waarbij de maatſchappij het grootſte belang heeft, en die ééns, wanneer de tijd des oogsts zal gekomen zijn, ons rijkelijk zullen doen maaijen in de gewesten der onſterfelijkheid.

OVER

OVER WONDERCUREN.

(Overgenomen uit: *Magazin für die gesammte Heilkunde, von Dr.* J. N. RUST, *Professor zu Berlin, cet. X Band*, 3 *Heft*, *S.* 493—505, door H. J. LOGGER, *Med. et Chir. Doctor*, *Lid van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam.*)

In de oudste tijden hebben de Priesters, welke de Geneeskunde uitoefenden, in de nieuwste tijden de Vorst VON HOHENLOHE, de *Homöopath* HAHNEMANN, de gepromoveerde en geapprobeerde knoeijer VON RUF, even als het gansche heer van derzelver niet geapprobeerde, maar vermaarde Collegas, die, hun eerlijk bedrijf, als herder, scherpregter en derg. opgevende, zich, als kwakzalvers, op het meer voordeels aanbrengende van het Doctorschap toegelegd hebben, en door de menigvuldigste kunstgrepen bestaan, vele en dikwijls moeijelijke ziekten gelukkig en snel genezen, en wel ziekten, waarop de zoogenaamde rationele geneesplannen schipbreuk lijden, en welke zonder de tusschenkomst dezer schijnärtsen veelligt in het geheel niet, ten minste niet zoo snel zouden zijn weggenomen geworden. Deze *daadzaak* staat vast: zij wordt bekrachtigd bij den rijksten en meest beschaafden, als bij den armsten en ruwsten mensch. Geneesmiddelen bewerken hier de genezing niet. De *Egyptische* Priesters oefenden de Geneeskunde wel zeer geheimzinnig uit, hadden hunne eigene, heilige spraak, de *Hieroglyphen*, maar lieten ook de ziekten deels aan de natuur over, deels waren hunne geneesmiddelen, volgens ISOCRATES, eenvoudige en slechts tot de voeding betrekking hebbende. De Vorst VON HOHENLOHE geeft in het geheel geene geneesmiddelen. HAHNEMANN geeft één droppel van een mengsel, uit één droppel artsenij, met honderd oceanen vochts verdund, bestaande. Onze hoogvermaarde knoeijers en kwakzalvers geven geneesmiddelen, even als de zijnen heer (een Doctor) ontloopene bediende dezelve gaf, met dat onderscheid, dat de-

deze de gestolene recepten, naar de rij af, uit eene tasch, gene uit hun geheugen trekken; zij hebben geen begrip van natuur en leven, en zouden door hunne slenter-recepten stellig meer kwaad dan goed voortbrengen, wanneer hier niet een ander heilaanbrengend vermogen, dan het geneesmiddel, werkzaam was, en hun te hulp kwam.

Leven van iedere soort is een wederzijdsch werkzaam zijn van twee elkander tegengestelde beginselen. Slechts in terugwerking is leven. Terugwerking kan echter niet plaats hebben in iets, dat eenerlei is. Er behooren dus tot het leven twee dingen. Zoo leeft het geheelal, zoo ieder individueel organismus, zoo ieder orgaan, zoo ieder zonnestofje. De verscheidenheden des levens zijn afhankelijk van de *substraten:* anders leven zonnen en aarden, anders de hersenen, anders de loogzouten en zuren. De levensbetrekking der beide levensbeginselen tot elkander noemt men *spanning*. Gespannen zijn in het levende organismus de kleinste vezelen van een orgaan, de organen onder elkander, en, op een gemeen middelpunt, het geheele organismus weder met de dingen der buitenwereld en het geheelal. Deze spanning der organen in het organismus is op eene tweevoudige wijze veranderlijk:

a. De *hoedanigheid der spanning* (*qualitative*)*:* een orgaan of stelsel, aan hetwelk, in den natuurlijken staat van spanning, de terugwerkende kracht *a* toegewezen was, kan deze met de andere terugwerkende kracht *b* verwisselen.

b. De *hoeveelheid der spanning* (*quantitative*)*:* de terugwerkende krachten kunnen levendig of zwak op elkander werken; de spanning kan verhoogd of verminderd zijn.

Verhoogde spanning van het lijdende organismus, een verhoogd leven van alle stelsels en organen, zoo voor zichzelven, als met betrekking tot elkander, is dat heilrijk vermogen, hetwelk den geneesheer, bij het uitoefenen zijner kunst, te hulp moet komen, zal hij zich over eenen gelukkigen uitslag zijner curen verheugen. Het is *dat*, hetwelk de Wonderdoctor, hetzij dan met, hetzij

zon-

zonder geneesmiddelen, gelukkig, onbegrijpelijk gelukkig in zijne curen doet zijn, en den bescheiden', verstandigen arts, zich alleen op de werking zijner welgekozene middelen verlatende, en op hetzelve in het geheel niet lettende, dikwijls zonder het gewenscht gevolg laat werken. — Voorloopig slechts eenige aphoristische aanwijzingen omtrent dit gewigtig onderwerp:

1. De beide uitersten der quantitative spanning openbaren zich door een krachtvol leven (*turgor vitalis*) aan de eene, en door kwijning, Hippocratisch uitzigt (*collapsus*, *habitus Hippocraticus*) aan de andere zijde; het geheel ophouden derzelve door den dood.

2. De quantitative levensspanning geeft het *tempo* aan; het sterke of zachte (*forte*, *piano*), de qualitative, of de stemming der organen met elkander, geeft de harmonie of disharmonie van het leven.

3. Het vertrouwen op den geneesheer, of op de geneesmiddelen, verhoogt de quantitative, de geneesmiddelen veranderen de qualitative spanning; gene bewerkt een verhoogd werkzaam zijn der levensbeginselen, deze bewerken eene veranderiug van dezelve. De terugwerkende kracht *a* wordt weder tot *b* natuurlijk, en de harmonie des levens herstelt zich.

4. Beide spanningen werken somwijlen bijzonder op elkander. De verhoogde spanning in een stelsel of orgaan veroorzaakt te gelijker tijd eene qualitative verandering van hetzelve. In den slaap, b. v., hetzij nu een kunstige of natuurlijke, vindt eene eenvoudige verhoogde spanning in de mede-lijdende zenuw plaats; te gelijker tijd echter ook eene qualitative verandering van dezelve: want in den staat van waken zijn de hersenen het bepalende, en de mede-lijdende zenuw het bepaalde. In den slaap ontstaat eene omgekeerde betrekking.

5. De spanning kan in alle stelsels en organen gelijkmatig of ongelijkmatig verhoogd en verminderd zijn.

6. Is zij in een stelsel of orgaan in eenen hoogen graad vermeerderd, dan bevinden zich alle overige organen op dien tijd in eenen ongevoeligen, bijna levenloozen toestand.

ſtand. Eene bijzonder ſterke bepaling, b. v., der aandacht op één onderwerp verhoogt het leven der herſenen in die mate, dat alle overige organen op dien tijd ſlechts zwak leven: een kort te voren ingenomen braakmiddel ligt zoo lang werkeloos in de maag, tot dat de ſpanning zich weder verdeele. Ten tijde van de verloſſing trekt zich al het leven in de baarmoeder zamen; alle de overige organen, zelfs de herſenen, de zintuigen, bevinden zich in eenen toeſtand van verminderd leven. Is zoodanig eene zamentrekking der quantitative ſpanning voortdurend, dan verandert zich de qualitative ſpanning, en er ontſtaat ziekte.

7. Op den dag bevinden zich de herſenen, het ruggemerg, het middelpuntszenuwſtelſel en de zintuigen in verhoogden, de mede-lijdende zenuw en de wedervoortbrengende werkkring (*reproductie*) in eenen toeſtand van verminderde ſpanning: in den nacht vindt de omgekeerde betrekking plaats; er volgt ſlaap. Wordt de ſpanning in de herſenen uitgedoofd, dan houden zij ook, voor dat oogenblik, op, te leven. Slaap noemen wij dien toeſtand, wanneer de ſpanning te dien tijde in den groeijenden (*vegetativen*) werkkring, of toevallig door *Magnetismus*, overmatig gebruik van waterachtige zelfſtandigheden, of volgens de natuurwetten, in den nacht, zamengetrokken is.

8. De ſpanning kan op eene pſychiſche en phyſiſche wijze verhoogd en verminderd worden. Pſychisch wordt zij door alle opwekkende gemoedsaandoeningen, vergenoegen, vreugde, verrukking, tevredenheid, zedelijke en godsdienſtige gedachten, vertrouwen op God, en geloof aan de toekomst, — phyſisch, door licht en warmte verhoogd. Verminderd wordt zij op eene pſychiſche wijze door nederdrukkende gemoedsaandoeningen, treurigheid, zorgen, nijd, ontevredenheid, gelijk ook door onzedelijkheid en ongodsdienſtigheid, door twijfeling aan een hooger Wezen en aan voortduring des beſtaans, — op eene phyſiſche wijze door duisternis en koude.

9. Zij kan naar een orgaan toe-, en van hetzelve afgeleid worden. Bij zekere behoeften en aandriften verhoogt de mensch

mensch naar willekeur, het dier door zijn instinct, de spanning in de daartoe betrekking hebbende organen, en leidt ze op dezelfde wijze weder af.

10. De *verhoogde spanning bij eenen zieke*, de genezing begunstigende, of alleen tot stand brengende, is eene *eigendommelijke:* eigendommelijk daarom, omdat zij slechts in staat van ziekte, slechts langs eenen psychischen weg, slechts door het vertrouwen op den geneesheer, zijne handelwijze, of een bepaald middel, kan daargesteld worden, en dat zij iedere op eene andere wijze verwekte verhooging van spanning verre achter zich laat. Ziek zijnde, gevoelt de mensch de waardij der gezondheid meer, dan toen hij nog gezond was; nu schat hij dezelve hooger, dan alle overige betrekkingen des levens. Vandaar dan ook, dat, hetgeen hem de verlorene gezondheid zal teruggeven, zijne geheele opmerkzaamheid boeit, en hem, wanneer hij zijn vertrouwen bepaald en ten volle daarop stelt, in de hoogste en algemeenste levensspanning verplaatst; de werkingen van alle andere psychische en physische opwekkende krachten zijn aan deze verhooging van spanning ondergeschikt. In den gezonden toestand is deze betrekking geheel anders.

11. Hoe wordt nu de spanning bij den zieke verhoogd? De indruk, welken de vermaardheid of de persoon van den geneesheer, of zijne eigene wijze om de kunst uit te oefenen, — de denkbeelden, die hij bij den zieke opwekt, als een levendig geloof aan God, — de beproevingen, die hij hem oplegt, als het ontberen van menig genot en gemak, gebed, opoffering, op den zieke maken, bewerkt, door de daaruit ontstane vaste overtuiging, dat de genezing daarop volgen zal, vooreerst een nu eens meer-, dan eens minder sterk verhoogd leven in het middelpunt, de hersenen; dit breidt zich vanhier af door het zenuwstelsel tot alle organen uit, even als eene weldadige warmte, bezielt ieder orgaan, iedere vezel, als het ware, met eene nieuwe vaste hoop op genezing, en verhoogt daardoor in dezelve de levendigheid der terugwerkende krachten, de spanning, door welke alleen de

ge-

genezing kan volbragt worden, ten minſte het proces der genezing zeer begunſtigd wordt.

12. Genezing zonder geneesmiddelen, alleen door verhoogde ſpanning bij den zieke, ontſtaat op de volgende wijze: beide ſpanningen, de qualitative en de quantitative, werken zoo op elkander, dat ziekte, of tegennatuurlijke qualitative ſpanning, ook de quantitative, de levendigheid der terugwerkende krachten of tegennatuurlijk verhoogt of vermindert, waardoor wederom de ziekte vermeerderd en onderhouden wordt. Verhooging van ſpanning, door ziekte bewerkt, vindt ſlechts zelden, en ſlechts in bijzondere organen en ſtelſels plaats, en heeft ten gevolge, dat daardoor het leven der overige organen ſterk onderdrukt wordt: vermindering van ſpanning wordt integendeel veel meer door ziekte daargeſteld, en wel door de pſychiſche omſtandigheden, mismoedigheid, twijfeling aan de genezing enz., gemeenlijk de ziekte vergezellende, algemeen tot alle organen uitgebreid, en daardoor hoogst nadeelig op de ziekte terugwerkende. Wordt nu, door het vertrouwen op den geneesheer, het geheele organismus op nieuw bezield, ieder orgaan, ieder ſtofje tot eene levendige werkzaamheid bepaald, en dit krachtigere leven door de voortduring van het vertrouwen onderhouden, dan wordt eene hoofdzaak van de voortduring en kracht der ziekte, de uitgedoofde ſpanning namelijk, weggenomen, en, door den invloed van de verhoogde ſpanning op de ziekte, deze middellijk of onmiddellijk tot genezing bepaald.

13. Begunſtigd wordt de genezing door verhooging van ſpanning bij den zieke daardoor, dat de organen, door derzelver verhoogd leven, vatbaarder gemaakt worden voor eene dynamiſche gelijkmaking (*asſimilatio*) der geneesmiddelen, of liever tot terugwerking op dezen. De dagelijkſche ondervinding leert, dat, zonder vertrouwen op den genoesheer, de verſtandigſte plannen ter genezing en de krachtigſte geneesmiddelen zonder het gewenscht gevolg blijven; en, integendeel, bij het in 't algemeen op te wekken vertrouwen op dezen, de onverſchilligſte din-

dingen buitengemeene werkingen voortbrengen, en spoedig en gelukkig tot het doel voeren.

14. Daar de verhooging van spanning bij den zieke, als vereischte tot eenen gelukkigen afloop der ziekte, slechts op eene psychische wijze te bewerken is, zoo kan zij ook slechts bij zieken *met bewustzijn* plaats grijpen. Vandaar kan men in alle ziekten, waar dit ontbreekt, van het vertrouwen op den geneesheer geene genezing of bevordering van de genezing verwachten. Om deze reden hebben ook noch HAHNEMANN met zijne *Homöopathie*, noch de Vorst VON HOHENLOHE door het geloof, noch één eenige der kwakzalvers door hunne handelwijze, ooit eenen van het bewustzijn beroofden acuten, of eenen waanzinnigen zieke beproefd te genezen. Qualiteit en quantiteit der spanning kunnen bij deze zieken slechts op eene dynamische wijze veranderd worden, en dit ligt buiten den werkkring dier Heeren.

15. Uit het gezegde blijkt, dat de kundigheden, door den jongen geneesheer op de Hoogeschool, in de Cliniesche Instituten en de groote Hospitalen verworven, hem nog niet tot den volkomenen praktischen geneeskundige vormen. De kunst, om het vertrouwen van den zieke op te wekken, zonder hetwelk hij nimmer in zijne curen gelukkig zijn, en door iederen knoeijer overtroffen worden kan, — deze kunst ontbreekt hem nog: zij wordt nergens geleerd, en echter heeft zij op den gelukkigen en snellen afloop der meeste ziekten geenen minderen invloed, dan een naar de meest juiste ziektekundige en therapeutische grondstellingen ontworpen geneesplan.

16. Zoo hoogstgewigtig nu echter de kunst is, om door het vertrouwen van den zieke de ter genezing vereischte verhooging van spanning te bewerken, zoo is echter niet ieder middel tot bereiking van dat doel geoorloofd, en niet ieder bevoegd hetzelve uit te oefenen.

17. Niet ieder is bevoegd zoodanig middel uit te oefenen; alleen de praktische geneeskundige is het: want deels is slechts in de zeldzamere gevallen de, door het vertrouwen op den arts, verhoogde spanning alleen toereikende om de ziekte te genezen, daar in de meeste gevallen ook daarbij geneesmiddelen noodzakelijk zijn, — deels kan men slechts aan den praktischen geneeskundige, bij het uitoefenen dezer kunst, het edel en alleen geoorloofd inzigt toevertrouwen, de genezing der ziekte namelijk. Ieder, die geen geneeskundi-

dige is, en zich met de genezing van ziekten bemoeit, staat met regt in verdenking, dat hij hiermede geheel iets anders bedoelt, hetzij nu winst, aanzien, een godsdienstig oogmerk, om, door schijnbare wonderen, de eer van den Godsdienst in het algemeen, of van de eene of andere partij in het bijzonder, te verheffen, of wat hij anders wil.

18. Niet ieder middel, om het vertrouwen van den zieke op te wekken en te onderhouden, is den praktischen geneeskundige geoorloofd: alleen zoodanige middelen, de hooge waarde van zijnen stand en zijne kunst betamende, mogen daartoe door hem gebezigd worden.

19. Het eerste en algemeenste vereischte is bepaling van de aandacht der zieken op dat voorwerp, hetwelk hem genezing zal aanbrengen; zoodat daaruit voor den zieke de vaste overtuiging voortspruit, dat dit het zekere middel tot zijne genezing worden zal. Aan deze omstandigheid alleen heeft HAHNEMANN het geluk van zijne curen te danken, en het grootste deel van het gelukkig gevolg der meeste badreizen en broncuren is daaraan toe te schrijven. Heeft de geneesheer den slag of het geluk, de opmerkzaamheid der zieken op de te ondernemene cuur juist te bepalen, dan heeft hij ook derzelver geloof, gedurende den ganschen tijd, dat de cuur duurt, te baat; en de daardoor steeds op nieuw opgewekte en verhoogde spanning bewerkt de genezing alleen, of ten minste ondersteunt dezelve zoo, dat de cuur, dit vertrouwen ontbrekende, zonder goed gevolg zoude afgeloopen zijn.

20. De algemeene vermaardheid van den geneesheer boeit vooral de opmerkzaamheid der zieken, boezemt vertrouwen in, en maakt de spanning levendig: dit mag echter slechts het gevolg van eene wetenschappelijke en waardige handelwijze aan het ziekbed zijn.

21. De persoon van den geneesheer moet den zieke achting inboezemen: zelfstandigheid en individualiteit moeten in zijn bestaan uitblinken. Deze hoogere persoonlijkheid werkt opwekkend op iederen mensch, van welke natie, geest, stand, geslacht of ouderdom bij ook zij.

22. De geneesheer moet een vast vertrouwen, *en* op zijne kunst in het algemeen, *en* op iedere individuéle handelwijze hebben: dit geeft aan zijn uiterlijk zeker iets, wat voor hem bij den zieke wederom vertrouwen doet ontstaan.

23. De geneesheer moet, om het vast geloof aan genezing

bij

bij den zieke, en daardoor de spanning in het algemeen te verhoogen, zich van zoodanige middelen bedienen, welke het meest met de denkbeelden, trap van beschaving, stand en ouderdom van den zieke overeenstemmen.

24. Gemeenheid in ieder opzigt, te groote toegevendheid en voorkomendheid, tegenstrijdigheid in handelwijze, te groote overhaasting aan het ziekbed, verstrooidheid en dergelijke verzwakken het vertrouwen, en maken de genezing moeijelijk en langzaam.

SCHETS VAN DE VROEGERE LOTGEVALLEN DES GENERAALS MINA.

(WILLIAM ROBINSON'S *Gedenkschriften, rakende de Mexikaansche Omwenteling.*)

Don XAVERIO MINA werd in December 1789 geboren. Hij was de oudste zoon eens geachten grondeigenaars van goeden huize, wiens bezittingen in de nabijheid der stad *Monreal*, in het koningrijk *Navarra*, gelegen waren. Opgegroeid in de gebergten zijns vaderlands, was hij gewoon derzelver rijke dalen te doorkruisen, en, van den hoogen aanblik der *Pyreneën* omgeven, zich met de jagt onledig te houden. Zijn aldus versterkte en geoefende ligchamelijke aanleg ontwikkelde zich vroegtijdig, terwijl zijne ziel al de kracht der onbedwingbaarste koenheid inzoog. Het is bekend, van welk eên magtigen invloed op de vorming des gemoeds de wilde aanblik is der woeste tafereelen eens *Alpen*-oords, en het vrolijk en verheven gevoel, daardoor opgewekt. Dáár ontgaat de eenvoudige bergbewoner, verre verwijderd van den invloed der verfijnde verkeering, tevens haar bederf; en wij vinden in de door rotsen ingeslotene dalen den zetel van dapperheid en deugd. Dáár wordt de kiem des edelen en grooten wils gevoed; dáár is vaderlandsliefde een aangeboren gevoel, dat geene aankweeking behoeft; en dáár zijn die heldengeesten ontwaakt, wier buitengewone daden de menschheid met helder lichtenden glans omstralen.

Te *Pampelona* en *Saragossa* volbragt MINA zijne eerste studiën. Ten jare 1808, in den aanvang van den tijd des wederstands der *Spanjaarden* tegen den indrang der *Franschen*, was hij student te *Saragossa*. Toen ook, tusschen de 18 en 19 jaren oud, ontwaakte in hem de hooge geestdrift dier dagen. Toen, dechalve, de moordtooneelen van den

2den Mei te *Madrid* geheel *Spanje* ontzetteden, en de kreet der wrake van de *Ebro* tot de *Guadiana* opging, gaf hij zijne studiën op, begaf zich, als vrijwilliger, naar het leger van het noordelijk *Spanje*, en woonde de veldslagen van *Alcoraes*, *Maria* en *Belchite* bij. — De gevolgen dier gebeurtenissen zijn nog versch in ons geheugen: de algemeene opstand der *Spaansche* natie, en het ontwaken des *Spaanschen* heldenmoeds uit de diepe sluimering, waarin hij sinds de dagen van KAREL DEN V als gekluisterd lag.

Verbitterd over de nederlagen zijner armeeën, begon NAPOLEON om dezen tijd *Spanje* met nieuwe troepen te overstroomen; en het werd voor hetzelve van het grootste belang, eenen band in *Frankrijk* aan te knoopen, om vandaar berigten in te winnen. De dappere, jonge MINA ondernam zulks. Zijne kennis van het land, deszelfs bewoners en de bergwegen zich ten nutte makende, volbragt hij zijne zending met den gelukkigsten uitslag; eene geheime verbindtenis werd met de, aan de *Pyreneën* grenzende, *Fransche* provinciën tot stand gebragt, en menig onschatbaar narigt van hetgeen in *Frankrijk* voorviel kwam den *Spaanschen* Generaal ter ooren.

De *Spaansche* krijgsmagt was echter niet in staat, om, op den duur, zich met de talrijke en geoefende troepen te meten, met welke NAPOLEON het land benarde: geslagen in ieder regelmatig gevecht, moest zij zich voor de *Franschen* terugtrekken.

Na de nederlaag van *Belchite*, eene stad ten zuiden van *Saragossa*, trok de *Spaansche* armee op *Tortosa* terug; terwijl de *Franschen* eene linie van de zuidergrenzen van *Arragon* tot naar *Katalonië* heen bezetteden.

In dezen bedenkelijken staat van zaken ontwierp MINA een plan, hetwelk van de belangrijkste gevolgen, niet alleen voor hemzelven, maar voor den ganschen verderen krijg in *Spanje* was. Hij besloot, namelijk, de linie der *Franschen* door te breken, zijn vaderland *Navarra* te bereiken, en deszelfs bergen en door de natuur zelve versterkte streken tot schouwplaats zijner ondernemingen te maken, de achterhoede des vijands te omrusten, deszelfs transporten en koeriers op te ligten, en afzonderlijke stroopende partijen af te snijden.

Bij eene avondwandeling deelde hij het eerst aan een' zijner verwanten dit ontwerp mede; vol geestdrift zijne hoop, zijne voorzorgen en zijn voorgevoel van toekomstigen roem ont-

ontwikkelende. De vriend hoorde hem bedaard ten einde toe aan, en gaf vervolgens, op eene galg in de nabijheid wijzende, dit lakonisch antwoord: „ Gelukt de onderneming, dan is het iets groots; zoo niet, ziedaar uw lot!" Ook de *Spaansche* Generaal beantwoordde zijn aanzoek, om verlof tot volvoering zijner ontwerpen, met te zeggen, dat hij vruchteloos zijn leven ging wagen, dewijl men hem onfeilbaar van de armee zou affnijden. „ Ik zal mij niet voor afgefneden houden," hernam de jonge held, „ zoo lang ik nog eenen weg voor mijn paard vinden kan!" In 't kort, hij verliet *Tortosa* met *twaalf* man; en, met fluwheid de *Fransche* linie doordringende, bereikte hij gelukkig *Navarra*. Van dit heldhaftig twaalftal is thans één Luitenant; één heeft met negen wonden den krijgsdienst verlaten, en de overigen vielen in den ftrijd!

MINA's eerfte onderneming was tegen een *Fransch* geleide van ongeveer twaalf man gerigt. Hij greep hetzelve met twintig man aan, en nam het zonder veel wederftands gevangen. De volgende tegen eene partij van dertig *Franschen*. De *Spanjaards*, in gelijken getale, lagen achter een' fteenen muur in hinderlaag, vanwaar zij bij het naderen des vijands vuurden. In den ftrijd, die nu ontftond, mikte een verbitterd *Fransch* Granadier op MINA; maar, den muur overfpringende, drongen de *Spanjaards* voorwaarts, en maakten weldra met het zwaard een einde aan den kamp. Dit gelukkig begin had belangrijke gevolgen: de moed der *Spaansche* landlieden werd opgewekt; menig welflagend avontuur greep plaats; de fouragêerkorpfen der *Franschen* werden afgemaakt, hunne transporten aangegrepen en geplunderd, en hunne koeriers onderfchept. Te midden van de vreugd der *Spaansche* regering over MINA's eerfte geluk, verraste hij haar reeds weder door de zending van een talrijk korps krijgsgevangenen, onder welke zich een Overfteluitenant bevond, en daarna van zevenhonderd anderen, nevens eene menigte geld en krijgsbehoeften.

De *Franschen*, intusfchen, bleven geene ledige aanfchouwers dezer ridderlijke daden. Meer dan dertig perfonen, in meer- of mindere verwantfchap met het geflacht van MINA, werden eensklaps gevangen naar *Frankrijk* weggevoerd. De oorlog, met alle lenigingen, door toenemende befchaving hem gefchonken, blijft nog immer vreesfelijk voor het gevoelige hart; maar verfchijnt in zijne verfchrikkelijkfte ge-

daante in dien ſtaatkundigen kamp, waarin bloedverwanten en aanhoorigen verantwoordelijk worden geſteld voor de meeningen en handelingen van bijzondere perſonen. Onder de betrekkingen van MINA, welke aldus aan hun vaderland ontrukt werden, was een beminnelijk meisje, het voorwerp zijner vroege toegenegenheid. Zij waren reeds geſcheiden; de onrust der tijden en de baren des tegenſpoeds rukten hen thans nog verder vaneen. Hare ſtille liefde werd het ſpel en het offer der noodlottige gebeurtenisſen, en haar geluk ging voor altijd verloren.

Er werden meer pogingen te werk geſteld, om MINA te bederven; maar, naardien hij de liefde van elken landman in die ſtreken bezat, en juiste berigten van elke beweging des vijands had, was hij niet alleen in ſtaat, denzelven op velerlei wijze ſpoorbijster te maken, maar overviel zelfs dikwijls zijne vervolgers, hunne overmagt verſlaande en vernietigende. Vond hij hen te ſterk voor openlijken tegenſtand, dan bepaalde hij eene verzamelplaats, verſtrooide zijne bende, en, dus verdeeld, ontging zij de vervolging. De gewapende bergbewoners trokken zich in hunne hutten of in geheime ſchuilhoeken terug, en verbeidden aldaar het teeken van hunnen aanvoerder. Alsdan eensklaps weder verſchijnende, — een legioen van ſoldaten, — ſchenen zij, gelijk de mannen van CADMUS, uit den grond hervoort te komen. MINA zelf trok zich, met eene uitgelezene ſchaar, de kern zijner troepen, in de gebergten terug. Een heuvel in de nabijheid zijner vaderlijke woning was zijne voorname toevlugt. Hij kende alle ſterke plaatſen, alle geheime ſluiphoeken van het oord, en de verwaarloosde kudden van zijn eigen erf verzorgden hem en zijne dappere gezellen van voedſel. Wanneer hij een' ſtouten trek wilde uitvoeren, verzamelde hij zijne magt, gelijk onweêrswolken, op de ſpits van het gebergte, ſtormde, door den ſchrik voorgegaan, nederwaarts, en overſtroomde het land tot aan de poorten van *Pampelona*.

Op deze wijze werd de opſtand in de provincie *Navarra* aangevangen. Van dien tijd af werden geheele benden van *Guerillas* door het ganſche land georganiſeerd. Aldus ontwikkelde zich dat ſtelſel, 't welk het groote middel werd, om den geest van vertwijfelde tegenweer te onderhouden, die in het vervolg den weg baande ter bevrijding van *Spanje* van zijne verdrukkers. De maar van MINA's krijgsgeluk verbreidde zich door het land, en de krachtigſte prikkel werd

daar-

daardoor in het gemoed des volks opgewekt. En zoo zag hij zich welhaast in staat, een aanzienlijk korps op te rigten, hetwelk, zoodra ergens iets te ondernemen viel, door het landvolk werd versterkt.

De centrale Junta van *Sevilla* verleende hem den rang van Overste, en kort daarna de waardigheid van Generaal-Kommandant van *Navarra*. Ook de Junta van *Arragon* benoemde hem tot kommanderenden Generaal van *Opper-Arragon*. Zijn heldenmoed, in een donker, aan vertwijfeling grenzend tijdstip, verwierf hem deze eerbewijzen, door het gansche land als welverdiend erkend; en thans vervolgde hij met verdubbelden ijver zijne glansrijke baan, eenen vijandshaat, eene koenheid des wederstands ontvlammende, waardoor de indrang der *Franschen* in *Spanje* eene der merkwaardigste gebeurtenissen in de nieuwere geschiedenis van *Europa* is geworden.

In den winter van 1810—11 werd MINA door de *Spaansche* regering afgevaardigd, om, zoo mogelijk, eene ijzergieterij bij *Pampelona* te vernielen, door welke de *Franschen* van velerlei krijgsbehoeften voorzien werden. Het zij de vijand kondschap van zijne bewegingen had bekomen, of dat het eene toevalligheid ware, door geene menschelijke berekening te voorzien, — genoeg, helaas! deze ongelukkige onderneming nam vóor MINA een noodlottig einde. Twee sterke *Fransche* korpsen, in verschillende rigtingen aanrukkende, bereikten gelijktijdig de beide toegangen eens engen dals. MINA bevond zich met zijn korps in hetzelve, en werd alzoo geheel ingesloten. Het gevecht was hardnekkig en bloedig; en, zich met het zwaard tot het laatste oogenblik verdedigende, viel de dappere MINA, met wonden bedekt, in 's vijands handen.

Aldus eindigde XAVERIO MINA zijne korte, maar glansrijke baan in *Spanje*. Als jaloers op de bekwaamheid en heldengrootheid, welke hem boven hare luimige gunsten scheen te zullen verheffen, werd hij door de wufte Godin der Fortuin in 't einde bedrogen. Maar de geest, door hem verwekt, bleef leven; de smart zijner krijgshaftige medgezellen klom tot woede, en zij kozen een lid zijner familie, om hen ter wrake aan te voeren. Het was zijn oom ESPOZ, dien zij benoemden, en deze betoonde zich des hoogen vertrouwens waardig. Hij staat vooraan op de lijst van hen, wier namen door geheel *Spanje* bezongen werden in de triomfliederen eens bevrijden volks. Getrouwelijk waakte hij in den

donkeren en gevaarvollen nacht, die zijn vaderland overdekte; en, toen het morgenrood der vrijheid daagde, zag men *hem* den laatsten *Franschman* uit *Spanje* verdrijven. Dan, de welverdiende roem des ooms verduistere dien des neven niet! XAVERIO MINA had, bij minder geluk, niet minder verdienste dan ESPOZ. *Ego feci, tulit alter honores.* Het was XAVERIO, die het eerst de bergbewoners zijner provincie de kunst, om hunne verdrukkers te bestrijden, leerde, die het eerst hunner ongeregelde dapperheid orde en houding gaf. Hij spoorde door zijn krijgsgeluk gansch *Spanje* aan, zijn moedig voorbeeld te volgen; hij trotseerde den schrik der wrake van NAPOLEON, en baande met zijn zwaard den weg, die ter bevrijding zijns vaderlands geleidde. Hij had nog geen 21 jaar bereikt, toen hij gevangen genomen werd. Wat ware er van dezen heldhaftigen jongeling niet geworden, zoo hij tijd gehad had zijne loopbaan te voleindigen!

Na zijne gevangenneming werd MINA naar *Parijs* gevoerd, en op de vesting van *Vincennes* gestrengelijk bewaakt. Het lijden, welk de ongelukkige staatsgevangenen aldaar drukte, werd voor hem verdubbeld door de wreede zorgvuldigheid, waarmede men hem alle kondschap van het lot zijner bloedverwanten en van zijn kampend vaderland wist te onthouden. Zijn haar viel uit, en zijn uiterlijk veranderde geheel. Later, intusschen, werd de gestrengheid zijner gevangenschap verzacht, en men vergunde hem boeken. Thans leide hij zich met groote vlijt op de studie der krijgskunst toe, waarin hem eenige bejaarde Officieren, zijne medegevangenen, ijverig behulpzaam waren. Hij bleef te *Vincennes*, tot dat de verbondene legers in *Frankrijk* drongen, en herkreeg eerst bij den algemeenen vrede, na de onttrooning van NAPOLEON, zijne vrijheid.

Het is bekend, dat Koning FERDINAND, bij zijnen terugkeer naar *Spanje*, eene deputatie tegenkwam, welke hem, ter erkenning, de akte der Constitutie overbragt, volgens welke *Spanje* gedurende de gevangenschap des Konings was bestuurd geworden; eene Constitutie, welker grondslag eene verbeterde en beperkte Monarchij was. Zij was gevormd naar de vrijere begrippen van alle verlichte *Spanjaards*, en ter daarstelling van die veranderingen, naar den tijd en nieuwere inzigten berekend. Een der vele voorbeelden dier verbeteringen kan uit het 104de Art. blijken, bij hetwelk voor

al-

altijd de verbeurdverklaring der goederen van overtuigde staatsmisdadigers werd afgeschaft, op den menschlievenden grond, dat zoodanige verbeurdverklaring meer eene straf voor het onschuldige kroost dier misdadigers, dan wel voor henzelven is. En eerst dàn wordt de waardij dezer onderscheiding naar eisch begrepen, wanneer men bedenkt, dat er naauwelijks ergens een staat of rijk in *Europa* gevonden wordt, waar men niet juist den tegenovergestelden maatregel volgt.

FERDINAND's gedrag bij zijnen wederkeer naar *Spanje* is wereldkundig. De deelneming van de edelen en weldenkenden diens lands, die ééns zoo levendig voor hem sprak, werd verstikt door de vervolging van de Cortes en de verbanning van de hoofden der Patriotten, door het verbod van vreemde boeken en dagbladen, door de stremming der naauw geopende bronnen van nationalen voortgang, en door de herstelling der Inquisitie, met derzelver helschen nasleep van geregtelijken moord en middernachtelijke folteringen. De kerkers derzelve, de vestingen en galeijen, waar verdienstelijke krijgslieden naast de verachtelijkste misdadigers moesten arbeiden, en de breede lijsten van verbanningen, gevangennemingen en terdoodbrengingen van dien tijd bewijzen op eene ijzingwekkende wijze, tot welken trap dweepzucht en staatkundige eigenbaat het edelste gevoel kunnen verstikken en de zwartste ondankbaarheid heiligen.

Naardien de beide MINA's veelvermogende leden, waren van de partij der Liberalen of Constitutionelen, ondervonden zij weldra de koelheid van het Hof en de ongenade des Konings. Den jongsten, intusschen, werd het bevelhebberschap der krijgsmagt in *Mexico* aangeboden; een post, die, na dien des Onderkonings, de eerste is in *Nieuw-Spanje*; maar hij bedankte er voor, en begaf zich, beducht voor de gevolgen, weder naar *Navarra*. ESPOZ, tot dusverre nog aan het hoofd der bergbewoners, ontving gelijktijdig een bevel, dat hem van het kommando ontzette. Naardien de zaken nu tot eene krisis gekomen waren, besloten de beide MINA's, de vaan der Cortes en der Constitutie op te steken. Het ontbrak hen aan tijd, om een uitgewerkt plan te ontwerpen. Men kwam overeen, de zaak terstond uit te voeren, vóór het bekendworden des bevels, waarbij ESPOZ van het kommando werd ontzet. De bijzonderheden van dit stoute waagstuk zijn belangrijk, en hebben iets romanesks; maar wij mogen er slechts een' vlugtigen blik op slaan. Terwijl ESPOZ zijne

troepen in beweging ftelde, om, op een bepaald uur, onder de wallen van *Pampelona* te verfchijnen, begaf XAVERIO zich in de vesting. Aldaar trad hij ftraks met eenige hem bekende Officieren, wier gezindheden den Cortes gunftig waren, in verbond. Naardien hij bij de gansche *Spaansche* armee bemind, en zijn naam onder de voorftanders der vrijheid van groot gewigt was, noodigde hij eenigen van hen tot een feestelijk maal. Na het avondeten, wanneer het bepaalde uur naderde, trad MINA eensklaps in hun midden, wendde zich met eene krachtige en alles ontvlammende aanfpraak tot hen, ontvouwde de ondankbaarheid en onregtvaardigheid des Hofs, en besloot eindelijk met eene plegtige oproeping aan de verzamelde krijgslieden, om het door hen geredde land thans ook den zegen der vrijheid te fchenken. — De werking was elektriek, en flaagde volkomen. Allen ftonden op, en, de zwaarden kruifende, zwoeren zij, rondom de tafel ftaande, den eed van heilige trouw. De wachten aan het beftemde bastion werden teruggetrokken, de ladders vastgemaakt, en in de doodftilte van den nacht, naauw ademhalende van innerlijke onrust, wachtten zij tot den dageraad op de aankomst der troepen onder ESPOZ Y MINA. Waren deze toen verfchenen, dan ware er een nieuwe tijdkring, rijk aan groote gebeurtenisfen, over *Spanje* opgegaan.

De oorzaken, waardoor de onderneming verijdeld werd, getuigen, wel is waar, tegen ESPOZ beleid, maar geenszins tegen zijnen moed. Den troepen, die, in dit buitengewoon geval, veeleer aangehitst en bezield hadden moeten worden, werd zoo wel fterke drank als andere ververfchingen met ftrengheid onthouden. Zij waren ten volle onbekend met het doel eener beweging, welke hun in vredestijd zeldzaam moest fchijnen, en, na eenen marsch tot in den laten avond, begonnen zij te morren. Er ontftond verwarring in een korps, welks aanvoerder niet bemind was; de marsch werd geftaakt; een nachtelijke opftand volgde, en de foldaten wierpen zich, in verftrooide hoopen, in het veld neder, of verwijderden zich om ververfchingen op te fporen. ESPOZ, die alleen vooruitgereden was, vond, bij het terugkeeren, een tooneel van verwarring, welke al zijne pogingen, om de orde te herftellen, deed mislukken. De misflag was onherftelbaar, en de gelegenheid ging verloren. De zamengezworenen in de vesting bekwamen weldra de noodlottige tijding, en verlieten terftond de ftad.

Hoe-

Hoezeer de *Spanjaarden* aan strenge gehoorzaamheid gewoon zijn, en de naam des Konings voor hen „ eene rotszwaarte" heeft, schroeden zij het echter, te dezer gelegenheid, hunnen onwaardig, hunnen veldheer een haar te krenken. XAVERIO MINA doorreisde in volkomene veiligheid de gansche provincie, verzamelde alle vrienden, voor welke hij, van wege zijne mislukte poging, gevaar duchtte, en betrad met dertig Officieren in volle montering den *Franschen* bodem. Op last der regering werd hij aangehouden en bij *Bayonne* gevangen gezet, doch bekwam daarna zijne vrijheid weder, en scheepte zich nu naar *Engeland* in. Van de *Britsche* regering ontving hij een aanzienlijk jaargeld, naar men zegt van 2000 pond st.

Gedurende zijn verblijf in *Engeland* werd hij door een aantal aanzienlijke personen met de vleijendste onderscheiding bejegend, met name door een *Engelsch* Edelman, die hem met den Generaal SCOTT, van de armee der *Vereenigde Staten*, zich toen in *Engeland* bevindende, in kennis bragt. Later bezorgden hem eenige voorname en vrijheidlievende *Engelschen* een schip met wapenen en krijgsvoorraad; en alzoo werd hij in staat gesteld, eene onderneming aan te vangen, met welke zijn geest reeds een' geruimen tijd zich bezig hield; eene onderneming, namelijk, tegen het koningrijk *Mexico*, als zijnde het oord, vanwaar de zwaarste slag aan het despotismus van Koning FERDINAND kon worden toegebragt.

Toen MINA zijn zwaard voor de onafhankelijkheid van *Mexicó* trok, deed hij zulks in de overtuiging, dat hij voor eene zaak in de bres sprong, die met de heilige grondstellingen overeenstemde, om welker wille hij uit zijn vaderland verbannen was. Magt en eere ware zijn deel geweest, bijaldien hij van zich had kunnen verkrijgen, met den stroom der Hofgunst mede te varen; maar dit was hem, bij zijn karakter en zijne inzigten, onmogelijk. Hij achtte, met vele wijsgeeren der jongstverloopene eeuwe, en met een aantal verlichte mannen zijns eigenen vaderlands, de schatten der nieuwe wereld van ongunstigen invloed op *Spanjes* geluk en roem; en men kan hem alzoo geenszins met regt beschuldigen, met opzet ten nadeele zijns vaderlands te hebben gehandeld. Hij was ook Koning FERDINAND geenen pligt, als onderdaan, meer verschuldigd. Banneling, voor wien elke band verbroken was door het besluit des Monarchs, die eenen

eenen prijs op zijn hoofd gesteld had, bond hem geene verpligting meer aan FERDINAND's troon, noch bestond er gens eene wet, zelfs niet in den vergeten Codex der Lijfeigenschap, die hem verbood, aan de roemrijke zaak der bevrijding van *Mexico* deel te nemen. Hij verbond zich niet, gelijk CORIOLANUS, met de vijanden zijns vaderlands, noch wijdde hij, gelijk EUDENIUS, zijne diensten aan vreemden Hove. Teleurgesteld in de poging, om de Cortes en de zaak der vrijheid in *Spanje* te handhaven, wijdde hij thans zijne gansche kracht aan den kamp voor de vrijheid in *Amerika*. Stout betrad hij een even gevaarvol als doornig pad, met het lot voor oogen, hetwelk eens een' HANCOCK en WASHINGTON dreigde, en een' EMMETT en FITZGERALD werkelijk trof. Hij en zijne dappere medgezellen werden het offer van hunnen moed; maar zij bezweken voor eene edele zaak. Ware MINA met 1500 of 2000 soldaten, in stede van met 270, op de *Mexikaansche* kust geland, er is geen twijfel aan, of hij had zich regelregt den weg naar de hoofdstad des lands gebaand, en de *Spaansche* heerschappij aldaar zou, bijkans zonder strijd, te onder gebragt zijn.

HET FEEST VAN DEN KALKÖVEN OP CURAÇAO.

(Medegedeeld door eenen *Nederlander*.)

Onder de grootste vreugdefeesten, welke de Negers op *Curaçao* hebben, behoort vooral het branden van een' kalköven.

Als men op zijne plaats boomen heeft, die te oud zijn, of in den weg staan, laat men dezelve omkappen, steenen van de zee halen, en kalk branden. Dit geeft op *Curaçao*, waar de verdiensten op het land gering zijn wegens de weinige voortbrengselen, eene goede winst, en daarom wordt er alhier een groot misbruik van gemaakt; men heeft voorbeelden, dat iemand de eene plantaadje na de andere kocht, en, na het hout voor kalkövens weggekapt te hebben, weder verkocht. De berekening, die men er op heeft, is zeer verleidelijk; dikwijls hoort men den planter, met een' glans van vergenoegen op zijn aangezigt, verhalen, dat hij op zijne plaats in dit of in het andere jaar nog eenen kalköven kan branden. Een kalköven van 36 voet in diameter levert 2400 schepels kalk op, à 4 *real* het schepel; maakt 1200 *pesos*. Te meer is het maken van eenen kalköven aannemelijk, omdat men het juist te midden van den droogen tijd doet, wanneer

er-

er weinig of geen werk voor de Negers is. Zulks ontsiert echter ons eiland; er zijn plaatsen, waar het te voren aangenaam was wegens de vele boomen, en waar het er thans als eene *Savanne* (*) uitziet, omdat men alhier de ongelukkige gewoonte heeft van wel boomen om te kappen, maar geene andere in derzelver plaats te planten, dewijl dit, zoo als men voorgeeft, een werk zou wezen, uit hoofde van den tragen groei der boomen op het drooge *Curaçao*, voor de kleinkinderen. De oude lieden, die beweren, dat het in hunne jeugd meer op *Curaçao* geregend heeft dan thans, gelijk hunne vaders en grootvaders zulks ook alreeds beweerd hebben, schrijven, behalve aan de zonden der menschen van den tegenwoordigen tijd, de droogte, welke sedert eenige jaren op dit eiland heerscht, toe aan het menigvuldig branden van kalkovens, waardoor zoo vele boomen weggekapt zijn, die anders de regenbuijen tot zich zouden trekken. De waarschijnlijkheid dezer gedachte, die niet zoo geheel ongegrond schijnt te zijn, wordt echter weggenomen, als men bedenkt, dat *Curaçao* in de nabijheid ligt van het kolossale vasteland van *Zuid-Amerika*, waar een ligchaam van zulk eene verbazende uitgestrektheid en hoogte meer aantrekkingskracht uitoefent dan het kleine lage eiland *Curaçao*, al stond het ook vol met boomen. Dat de oude luidjes ongelijk hebben, blijkt daaruit, dat in het jaar 1634, toen de *Hollanders* dit eiland in bezit namen, de droogte zoo groot was, dat al het vee was uitgestorven; en toen toch was er nog niet één kalköven gebrand, en de boomen stonden nog op dezelfde plaats, alwaar dezelve gegroeid waren, toen *Curaçao* door volkanische krachten zijn bestaan kreeg.

Doch, om op het Feest van den Kalköven terug te komen: toen ik de plaats kocht, welke ik tegenwoordig bewoon, had men mij als een der voordeelen na mijnen koop opgenoemd, dat ik er ten minste twee groote kalkövens kon branden. Ik had weinig lust, om mijne plantaadje (zoo gelieft men hier de tuinen en buitenplaatsen te noemen) door het wegkappen van boomen te verwoesten; doch, toen ik er eenigen tijd geweest was, zag ik de noodzakelijkheid in, om hier en daar een' boom om te werpen; want hier zag ik een' ouden, nutteloozen, krom gegroeiden boom, dáár een' zwaren tak, die afgehakt moest worden; en zoo ontstond bij mij de gedachte, om één' kleinen kalköven aan te leggen.

De

(*) Uitgestrekte grasplaats in *Amerika*.

De *Bomba*, die het bestuur over dezen, 24 voet in diameter halenden, kalköven zou hebben, maakte ook vooraf zijn plan van bouwen: de eerste laag hout moest wezen 5 voet hoog, daarop 4 voet steenen; de tweede laag 4 voet hout, daarop 3½ voet steenen; en dan zou dezelve, bij stil weder aangestoken, 1500 schepels kalk opleveren. De ervaren kalkoven-aanlegger is daaraan te kennen, dat hij denzelven waterpas maakt, en alle gaten en openingen zoo digt met klein hout stopt, dat er wind noch lucht door kan dringen. In het midden van den kalköven wordt een lange koker van eene soort van dun hout gemaakt, die als pek brandt, en, van boven aangestoken wordende, het vuur spoedig naar beneden brengt, waar de oven dan het eerst begint te branden. Toen mijn kalköven klaar was, moesten de buren verzocht worden; want een' kalköven te branden en de buren niet te verzoeken, dat is, naar landswijze, eene volslagene tegenstrijdigheid. Ja, men kan u de menschen nog met naam en toenaam opnoemen, die bij een' kleinen kalköven zulk een groot getal buren verzocht hadden, dat deze, die het dan ook een beetje grof aanleiden, meer verteerden, dan de geheele kalköven opbragt.

Reeds zes uren vóór dat de buren kwamen, was mijn kalköven in brand gestoken, omdat men anders het mooije van de vlam niet zou kunnen zien, dewijl het hout nat en vast zamengepakt is, en dus een' geruimen tijd noodig heeft om goed door te branden.

Hoewel de kalköven niet verre van het huis was aangelegd, had ik toch nabij denzelven bovenwinds eene soort van kamer van gevlochtene kokosbladeren laten maken, waarin tafel, stoelen en eenige ververschingen gebragt waren, ten einde de genen, die zich bij den oven wat warmen, de oogen in de vlam verlustigen, of ook de vrolijkheid der Negers van nabij zien wilden, daartoe in de gelegenheid te stellen.

Toen het gezelschap, na het ondergaan der zon, naar den kalköven ging, vonden wij denzelven in vollen dikken damp staan; hier en daar deed zich echter de vlam, die van binnen reeds aan het woeden was, door de reten van het hout zien, en trachtte naar buiten te dringen. — Op dit oogenblik, toen alles rondom mij in vreugde was, en ik, naar oude gewoonte, gefeliciteerd werd met het branden van den kalköven, kwamen er treurige gedachten in mij op: hier werden mij, namelijk, levendig voor de verbeelding gebragt de

ake-

akelige tooneelen van brand, welke jaarlijks zoo vele ongelukken in het moederland veroorzaakt, en waarvan ik zoo dikwerf getuige was geweest; doch was ik tevens verpligt, dit onder de voordeelen van het verblijf op *Curaçao* te rekenen, dat men er voor het ontzettend verschijnsel van brand bewaard is, hetgeen men doorgaans toeschrijft aan het zoutzuur in de lucht. Men weet zich hier slechts twee voorbeelden van brand te herinneren, de eene veroorzaakt door den opstand der Negers in 1795, de andere bij de landing der *Engelschen* in 1804, welke laatsten alle huizen en schuren op de plaatsen of tuinen, die zij onder hun bereik kregen, trachtten in brand te steken, hetgeen hun, wegens den boven opgenoemden hinderpaal in de natuur, zeer veel moeite kostte, en op sommige plaatsen slechts ten halve gelukte; men ziet thans nog verscheidene huizen, welke bij die gelegenheid werden aangestoken, maar onder het branden van zelve uitgingen, en waarvan de helft onverbrand staan bleef.

Toen de Negers, die zich bij mijnen kalköven reeds braaf vrolijk maakten, en aan wie reeds vooraf rum was uitgedeeld, het gezelschap zagen aankomen, vormden zij eene groep, en hadden er een aan hun hoofd, die, bij gebrek van vlaggedoek, een' zakdoek aan een' stok had gebonden, hetgeen hun vaandel moest verbeelden; hiermede zwaaide hij, onder het maken van vele grimassen en het aanheffen van een gezang of geschreeuw, over de hoofden van het gezelschap, nam vervolgens den doek van den stok af, spreidde dien op den grond uit, en bleef voor de plaats staan springen: dit sein is bekend; elk der vrienden werpt er eenig geld op, waarvoor door de Negers rum gekocht wordt, om zich verder te vervrolijken. Bij den gloed van den kalköven vormden zij nu hunne kringen om te dansen; hunne muzijk bestaat in eene trom in derzelver oorspronkelijken staat, twee ijzers, waarmede zij op elkander slaan, en een hoorn van eene koe dient hun tot blaasinstrument, waarmede zij een zeer onaangenaam gebulk maken. Meestal dansen er slechts twee te gelijk, die gedurig door anderen afgewisseld worden; hun dans bestaat in draaijen en veelvuldige ligchaamsbewegingen, en met de beenen langs den grond te schuifelen; een enkele keer waagt het de jonge danser, van dezen regel af te gaan, en een paar groote luchtsprongen te doen; de aanschouwers sluiten een' digten kring om de dansenden, en laten hun niet veel meer plaats over, dan zij noodig hebben

ben om zich om te draaijen. De eersten nemen ook het grootste deel in den dans; zij klappen allen in hunne handen, en heffen een zeer eentoonig geschreeuw aan, door welke vokale muzijk, gevoegd bij de instrumentale, de maat van den dans niet onduidelijk gehoord wordt; ook is het moeijelijk te beslissen, wie zich het meest vermoeijen, die zelve dansen, of die er naar staan te kijken.

Nadat wij om middernacht een souper gebruikt hadden, gingen wij weder eens naar den kalköven zien, die nu in volle vlam stond, en in den donkeren nacht een akelig, maar treffend gezigt opleverde. De gloed, dien dezelve veroorzaakte, was, hoewel wij bovenwinds stonden, zoo groot, dat wij denzelven slechts op eenen afstand konden naderen. De Negers, echter, stonden nader bij den kalköven te dansen, dan wij konden verduren met er naar te kijken, en waren zoo ijverig in den dans, dat zij geen acht op ons, noch op de brandende hitte van den oven, gaven. Zij hadden zich nu in twee hoopen verdeeld, omdat hun getal te groot was geworden door de aankomst van Negers en Negerinnen uit de nabuurschap, die zich, waarschijnlijk ongenoodigd, bij hen gevoegd hadden. Genoegzaam zonder ophouden duurde hun dans voort, en uit de telkens nieuwe verheffing van geschreeuw maakte ik, niet zonder grond, hunne aanhoudende blijdschap en vrolijkheid op.

Het was reeds diep in den nacht, de buren waren langzamerhand vertrokken, en ik zelf had mij reeds ter ruste begeven, maar kon, zoo wel omdat het uur, waarop ik gewoon was te gaan rusten, reeds lang voorbij was, als door de muzijk der Negers, niet in slaap geraken; ik stond daarom op, om nogmaals te gaan zien, in welken staat het vuur thans den kalköven gebragt had. Ik vond nog slechts een derde gedeelte der Negers bezig met dansen; de anderen lagen in alle rigtingen rondom den kalköven op den grond te slapen; de rum had bij hen zijne werking gedaan. Zoodra zij, die nog wakker gebleven waren, mij zagen, kwamen zij mij nog wat rum vragen. Hoewel zij met hetgeen zij gebruikt hadden het wel zouden hebben kunnen stellen, liet ik hun echter nog eene kan rum geven, om des te spoediger een einde aan de vrolijkheid te maken, en van hunne onaangename muzijk bevrijd te worden.

Bij zulk eene luidruchtige vrolijkheid loopt echter alles bij de goede Negers rustig en vreedzaam af; bijkans nooit ontstaat

er

er bij zulke gelegenheden onder hen twist of vechtpartijen, hetgeen in mijn oog geen ongunstige trek in hun karakter is, en meer lof verdient dan het gewone gedrag van de geringe volksklasse in *Nederland*, die zelden, zonder dusdanig gevolg, zich aan eene luidruchtige vrolijkheid overgeven.

Curaçao, den 31 Julij, 1822. B.

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OMERKER.

I. J.

Ierland. Een gedeelte van de bloeijendste Monarchij der wereld; doch welke, met al hare hulpmiddelen, rijkdommen en vermogens, naar het schijnt, niet kan verhinderen, dat de bewoners aldaar van honger sterven. Hoe bedriegt men zich, als men den staatsrijkdom als maatstaf van het geluk der burgers aanneemt! Men verheffe zich ook niet op zijne meerdere staatshuishoudkunde boven de oude volken: want Rome kon ten minste nog zijne *ledigloopende* burgers, door uitdeelingen van koren, uit de hand *alimenteren*; terwijl de Ieren achter de nieuwmodische kunstploegen en zaaiwerktuigen hunner meesters er dood bij neêrvallen.

Jezuitisme. Bestaat overal, waar men den Godsdienst in 't spel brengt, om politieke oogmerken te bevorderen. Gevaarlijk, omdat de menschen zoo ligt het een voor het ander nemen, en den struikroover voor een' *Geloofs*-Ridder aanzien. Evenwel het staat vast, dat elk, die niet de regte deur, maar van ter zijde inkomt, een dief en moordenaar is.

Indostan. Land, dat niet bestemd schijnt om altijd eene kolonie te blijven, maar om een magtig rijk te worden, waartoe het, onder de *voogdijschap* der Britten, wordt voorbereid.

Ingeschapen. Om te weten, welke denkbeelden al of niet ingeschapen zijn, zou men iemand hooren moeten, die nog geene indrukken van buiten had bekomen. Men behoeft derhalve het woord juist niet onder de zinledige te rangschikken, al verklaart men, dat er weinig of niet van te zeggen valt.

Inlijven. Wat men inlijven noemt, is meest niets anders dan een blok aan het been binden. Men moet het torschen,

zal men het medevoeren, of men struikelt er over, zoodat men zelf liggen blijft. Landen laten zich inlijven, maar geene Volken. Natuur gaat boven kunst.

Inquisitie. Daar is de Duivel toch te geslepen toe, om, in de negentiende eeuw, de menschen te willen diets maken, dat b. v. de Koning van Frankrijk niet vast op zijn' stoel zou kunnen zitten, zonder dat er in Spanje eene Inquisitie, en deze derhalve, staatkundig beschouwd, voor de rust van Europa noodzakelijk was. Maar de Vorst der duisternis schijnt tegenwoordig, over het geheel genomen, door onbekwame Ministers en dus slecht bediend te worden. Nu, dat kan het lot van elk' Vorst wezen, al heeft hij dan ook de beste *intentie.*

Inteekenen. De *speculatie* gaat zoo ver, dat men bijna vragen zou, waarom nog geene inteekening wordt aangeboden op *de geschiedenis der toekomst.* De toekomst moet toch zeker komen, en de onderneming zou zoo wel voor eene oneindige volmaakbaarheid als uitrekbaarheid vatbaar zijn. Prentverbeeldingen kan men bij voorraad laten graveren, als men luchtverschijnsels, aardbevingen, veldmuisplagen, zeestormen, springende buskruidmolens en dergelijke voorvallen ten onderwerp neemt.

Inval. Wanneer men zoogenaamd een' inval heeft, is de gedachte juist het allerminst een inval: zij is veeleer eene opwelling in onszelven, waarvan de springveer door eene uitwendige oorzaak in beweging kan gebragt zijn.

Invloed. De invloed van menig voornaam man is niets meer dan enkel *indruk*, en indruk maken kan men zelfs met eene olievlek.

Jonkheer. Een Jonkheer kan *superlatief* zijn: waarom niet zoo wel als een ander mensch? Maar de benaming trekt toch eenigzins naar het *diminutive*; en, dit zoo zijnde, hoe kan men er op gesteld zijn, zulk een *predicaat* vóór zijn' naam te voeren?

Italië. Zie *Vesuvius.*

K.

Kansel. Vervangt bij de Protestanten soms het altaar; dat zeer verkeerd is. Nimmer moet aldaar een Heilig, 't zij hij stom of sprekend is, het hooge voorwerp der aandacht wezen.

Kapitool. Menig Kapitool wordt, ook nu nog, door de *ganzen* bewaakt, en met dat Kapitool, zoo als van zelf spreekt, stad en burgerij.

Karakter. Men kan geen karakter afteekenen, zonder dat de verbeeldingskracht een handje helpen moet, om de trekken bij te halen. In één karakter is zoo veel, dat het oog of de vingers ontglipt, en dat zich moeijelijk betrappen laat.

Kerk. Het dwaalbegrip wil, dat de kerk in zware muren worde ingesloten; dan moet er nog een stevig staketsel om; schildwachten en doggen moeten den toegang bewaken; en als de forteres dan nog op eene ontoegankelijke rots mag staan, des te beter: in 't kort, men maakt van de kerk een kerker. De ware kerk, evenwel, heeft met dat alles niets gemeen: beperking is haar vreemd; zij wil geheel toegang wezen; het heelal zou zij in haren schoot opnemen. Moet zij op een' berg gelegen zijn, dan is het om niet verborgen te wezen, en der geheele wereld in het oog te vallen: met één woord, zij wil *gemeenschap*, als zijnde *de gemeente*; de gemeente des Heeren, want zij verbindt hemel en aarde.

HET SCHILD VAN WELLINGTON.

De bankiers en kooplieden van *Londen* hebben, gelijk bekend is, het groote *Britsche* legerhoofd, ten blijk van hunne achting en erkentenis, een schild aangeboden, hetwelk, door de keurige bewerking der niet min keurige teekeningen, als een waarachtig kunstgewrocht in zijne soort te beschouwen is.

Dit schild haalt in de doorsnede drie voet en drie duim. Het middelvak bestaat in eene mat vergulde groep, den Hertog te paard, omgeven van zijnen staf, voorstellende. Aan zijne voeten ligt eene gedaante, verbeeldende de vernietigde overweldigde Heerschappij; het Verraad en de Verwoesting worden door twee andere ter aarde geworpene personen aangeduid, waarvan de één eenen dolk, de ander eene brandende toorts voert. Deze zamenstelling is grootsch gedacht en treffend uitgevoerd. In de historische personen is het moderne kostuum behouden. Men ziet den held geheel *en face*, en de kop zijns paards maakt den knop van het schild uit. Het geheel wordt als opgeheven door den donkeren grond van stralen, welke van een middelpunt uitgaan, en zich in eenen rand van eikenbladeren verliezen, die den eersten kring insluiten.

Buiten dezen kring bevinden zich tien afdeelingen, in de volgende orde: Overwinning te *Assaye*, 23 September 1803. —

Veldslag bij *Vimeira*, 21 Augustus 1808. — Overtogt van den *Douro*, 1809. — De liniën van *Torres Vedras*, 6 Maart 1811. — *Badojoz* berend en genomen, 5 April 1812. — Veldslag bij *Salamanca*, 22 Junij 1812. — Veldslag bij *Vittoria*, 21 Junij 1813. — Veldslag in de *Pyreneën*, 1814. — Intogt in *Toulouse*, 12 Julij 1814. — Verheffing tot de Hertoglijke waardigheid, 1814.

Het schild zelve is van massief zilver, rijk verguld; de middelgroep in hoogverhevene bearbeiding mat verguld, hetwelk op den donkerder, sterk gepolijsten grond zeer schoon uitkomt. De genoemde afdeelingen zijn desgelijks mat verguld en in halfverhevene bearbeiding uitgewerkt, mede op een' gladden grond. Een gevlochten krans omvat het schild, en sluit het geheel op eene schilderachtige wijze in.

Aan elke zijde van het schild, als om hetzelve te ondersteunen, zijn twee zuilen bijgebragt, ongeveer drie voet hoog. Elke derzelven rust op een driehoekig uitgehoold grondstuk, welks zijden met karakteristieke gedaanten van verschillende volken in *bas-relief* versierd zijn, die of de schoone kunsten hanteren, of zich aan het genot des vredes overgeven, hun door de zegepralen des Hertogs verzekerd. Uit deze grondstukken verheft zich de stam eens palmbooms, aan wiens voet men drie krijgslieden in schoone houding ziet; aan het eene een' *Spanjaard*, *Portugees* en *Sepoy*, aan het andere een' *Engelschen* Granadier, een' *Ierschen* ligten Infanterist en een' *Schotschen Hooglander*. Deze allen stonden eens onder bevel des helds. Op de hoeken der grondstukken ziet men kanonnen en andere oorlogsteekenen in gelukkige mengeling. Op den top der eene zuil staat een Beeld der Overwinning met een' lauwerkrans, op de andere eene Faam met de trompet.

Het geheel is vervaardigd naar de teekeningen van den Heer SMIRKE, *Esq.*

Het schild benevens de zuilen kost niet minder dan 11,000 pond sterl. (meer dan *f* 120,000.)

JEZUITEN.

De Heer DE BRISSAC had, in den oorlog van 1741, een' *Jezuit*, als spion, willen doen ophangen. „ Gij hebt wijs gehandeld," sprak de Koning tot hem, „ met uwen *Jezuit* niet te doen ophangen: de Vaders zouden eenen BRISSAC om hals gebragt hebben, al ware het ook in het vierde gelid !"

AAN

AAN DEN HEER H. MEIJER, JUNR., NA HET LEZEN ZIJNER HULDE AAN OLDENBARNEVELD.

Jungit ignotos, ſociatque hostes
Sancta Libertas.

Wat zang galmt daar, aan 't zilvren *Sparen*,
Uit gloënde borst, met donderkracht,
En ſchrikt de zwarte vleermuisſcharen,
Die krijſchend weêr door Neêrland waren,
Terug in hol en kerkernacht?
Wie ſtoot aan 't kroost der bastaardije
Het vlammend zwaard der Poëzije
Tot aan de greep in de ijzren borst,
En zengt met Clio's toorts de ſnooden,
Wier kreet de dwinglandij vergoden
En blanke trouw verduivlen dorst?

Wie waagde, 't ſtrijdperk in te ſnellen
Met open helm, als 't Ridders past,
En, zonder de overmagt te tellen,
Zich met den reus ten kamp te ſtellen
En 't rot, dat in zijn ſchaduw bast?
Wie durfde, (als list het oproer veiligt
Door leuzen, aan elks hart geheiligd)
Door Vorst- noch menſchen-vrees verſaagd,
Den Satan 't momtuig af te dekken,
Te toonen, welke ſlangentrekken
Hij onder 't ſchijnſchoon masker draagt?

Verheft uwe adeloude wallen,
o Haarlem! ſtad van heil en licht!
Uw burger deed het *Péan* ſchallen,
En durfde 't monſter aan te vallen,
En wrong 't den lastergorgel digt!
Hij deed, Alcéus onzer dagen,
Tirannen op hunn' troon verſagen,
En ſprak den banvloek op 't geweld,
En wischte 't gif, door nijd en logen
Op vrijheids eerkrans afgeſpogen,
Van 't hoofd van Oldenbarneveld!

Zie, hoe, op 't galmen van zijn toonen,
De kroon der onfchuld vonkt en vlamt,
Om 't fchedelzilver te verfchoonen
Des Nestors van de vrijheidszonen,
Die Nederland heeft vrijgekampt!
Zie, hoe, op 't klinken van zijn fnaren,
De fchim van Maurits, 't graf ontvaren,
Te laat den regtermoord beklaagt;
En de uilenzwerm der ketterhelden,
Die 't vrij gewisfe in ketens knelden,
Verftuift, door 't zonlicht weggejaagd!

Zie, hoe, in zijnen arm geheven,
Het dichtrenzwaard zijne eer herkrijgt,
Dat, heiligfchenders prijs gegeven,
Verlichting, vrijheid, regt deed beven,
En de aard' met flavenboeijen dreigt!
Te lang was 't d' ouden roem ontzonken,
Dat zwaard, dat de eerfte wijsheidsvonken
Deed blikkren uit zijn godlijk ftaal,
Dat middeleeuwfche domheid temde,
Den reuzenloop der wilkeur ftremde,
En vrijheid voerde in zegepraal.

O ja! 't herkreeg weêr d' ouden luister,
Dat zwaard, waarmede eens Vondel ftreed,
Waarvoor, in Neêrlands nachtlijkst duister,
Een Helmers, trots zijn flavenkluister,
Nog 's werelds dwingland fiddren deed.
Gij, Meijer! rukte 't uit de vingren
Der dweepers, die hun blikfems flingren
Op elk, die vrijheid aamt en regt;
Gij wijdde 't aan zijn doeleind weder,
En floegt er reus en rot meê neder,
Dat flechts voor dom- en flaafschheid vecht.

Gij wischtte 't uit, dat merk der fchande,
(Zoo 't immer uit te wisfchen is!)
Dat hier, in vrijheids lustwarande,
Op 't voorhoofd van de Dichtkunst brandde,
Als vloekharpij der duisternis!